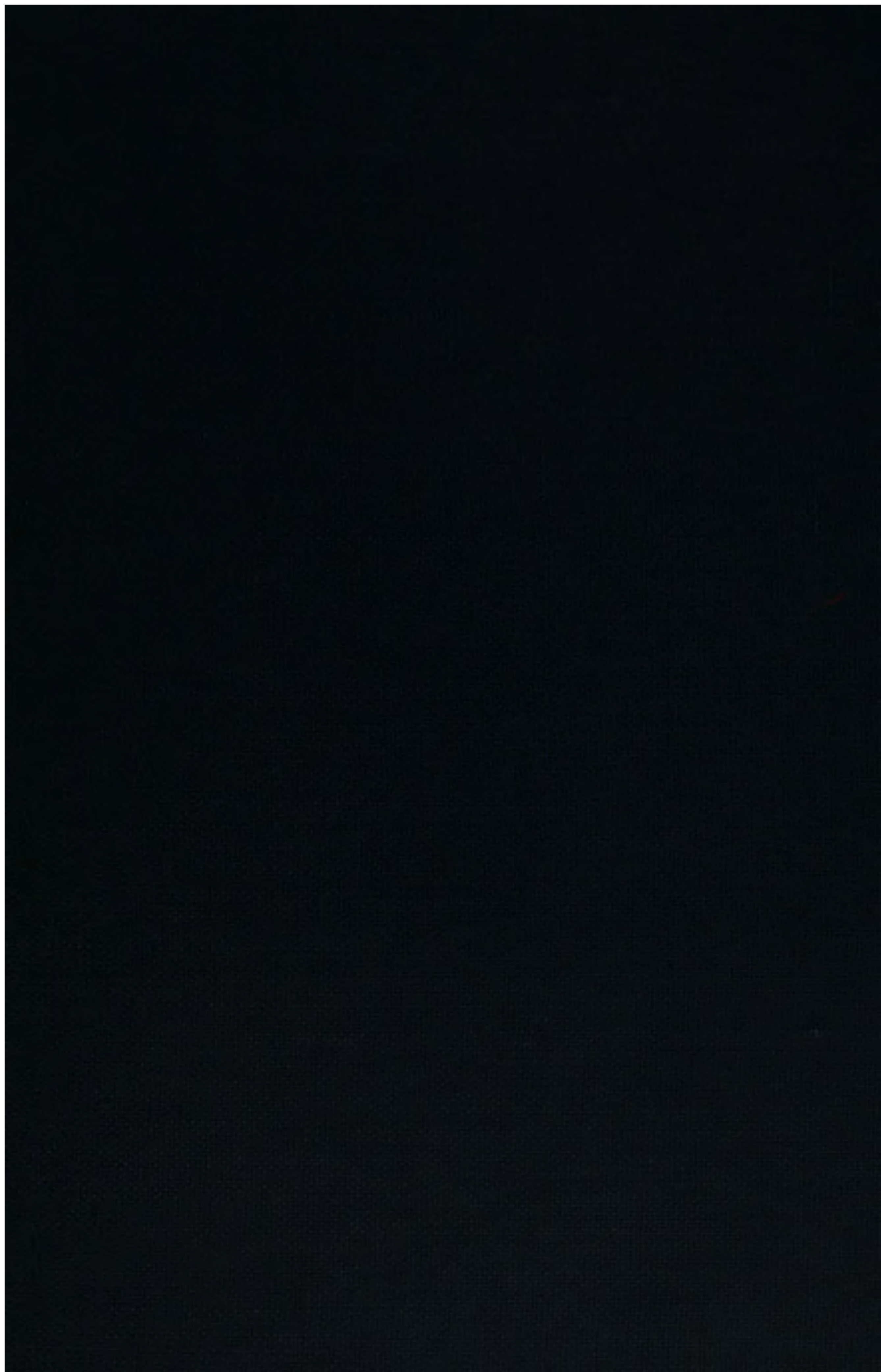

TAYLOR INSTITUTION
DOMI MINA
NUS TIO
ILLU MEA

DICCIONARIO BALARI

UNIVERSIDAD DE BARCELONA
FACULTAD DE FILOSOFÍA Y LETRAS

DICCIONARIO BALARI

INVENTARIO LEXICOGRÁFICO
DE LA
LENGUA CATALANA

COMPILADO POR EL

DR. D. JOSÉ BALARI Y JOVANY

Y DISPUESTO PARA SU PUBLICACIÓN
POR EL

DR. D. MANUEL DE MONTOLIU

IMP. ELZEVIRIANA Y LIB. CAMÍ, S. A.
CALLE DE TORRES AMAT, 9
BARCELONA

ADVERTENCIA

El ilustre catedrático de esta Facultad Dr. D. José Balari y Jovany, había dedicado toda su laboriosa vida a reunir materiales de historia y filología, especialmente catalanes. Del gran caudal de datos reunidos utilizó solamente los incluídos en *Los orígenes históricos de Cataluña* y en otras obras y estudios de menor importancia, como *Etimologías catalanas* (1885), *Estudio etimológico comparativo* (1888), *Poesía fósil - Estudios etimológicos* (1890) e *Intensivos y superlativos de la lengua catalana* (1895).

Al ocurrir su fallecimiento en 1.° de julio de 1904, la Facultad de Filosofía y Letras se creyó moralmente obligada a completar en lo posible su meritísima labor, editando lo inédito que se encontrase en condiciones de poder ser dado a la publicidad, y recabó y obtuvo de D.ª Emilia Balari, su hermana y heredera, la cesión temporal de todos sus manuscritos y la definitiva de su biblioteca.

Empezaron los trabajos preliminares los Doctores Banqué y Segalá, alumnos que habían sido de aquel gran maestro; y en 1915 nombróse, con el mismo objeto, una Comisión formada por dichos Señores y además por el Dr. Daurella, Decano de la Facultad, y el Dr. Barjau. Diversas dificultades, sobre todo de orden económico, retrasaron la realización del propósito, hasta que, a partir del año 1920, la Universidad pudo contar con subvenciones concedidas por el Estado. En 1922, con la idea de pu-

blicar en forma de un Diccionario único todo el material lexicográfico catalán reunido por el Dr. Balari, el cual forma la parte más importante y voluminosa de los manuscritos cedidos a la Facultad, se procedió, a propuesta y con la cooperación personal del Dr. Segalá, a la labor preparatoria de ordenación de las papeletas de las letras primeras. Como esta preparación había de resultar forzosamente lenta, la Facultad, en sesión de 9 de junio de 1923, acordó publicar desde luego las *Nociones de Sintaxis griega*, que salieron a luz el año siguiente.

Nuevas dificultades y la renuncia de varios miembros de la Comisión, decidieron a la Facultad, previo informe de la Sección de Letras, en Junta celebrada el 15 de mayo de 1924, a confiar la publicación al profesor auxiliar D. Manuel de Montoliu, especializado en estos trabajos por sus estudios de Filología romance y por su labor de ordenación y redacción del «Diccionari Aguiló», que edita el «Institut d'Estudis Catalans». El Dr. Montoliu, de acuerdo con la Sección de Letras, procedió a un examen de los manuscritos del Dr. Balari, con objeto de clasificarlos y de formular un plan para la pronta edición de los materiales filológicos y lexicográficos, sin duda los más importantes, y dió cuenta del resultado de su examen en la Junta celebrada el 12 de noviembre de 1924. La clasificación resultante es la siguiente:

1. Diccionario catalán. — 2. Toponimia catalana. — 3. Bajo latín. — 4. Onomástica catalana. — 5. Gramática histórica catalana. — 6. Etimología catalana. — 7. Nombres de oficios catalanes. — 8. Notas sobre Cataluña y lengua catalana.— 9. Modismos, vulgarismos catalanes. — 10. Dobles formas catalanas. — 11. Verbos catalanes. — 12. Comparaciones. — 13. Palabras compuestas catalanas. — 14. Etimologías populares catalanas. — 15. Onomatopeyas, interjecciones catalanas. — 16. Sinónimos catalanes. — 17. Antítesis. — 18. Diminutivos catalanes. — 19. Aumentativos catalanes. — 20. Copias de textos literarios catalanes. — 21. Historia de España y de Cataluña. — 22. Historia de la Universidad de Barcelona. — 23. Notas sobre judíos y moros. — 24. Notas biográficas y bibliográficas. — 25. Pensamientos científicos del Dr. Balari. —

26. Siglas, abreviaturas. — 27. Citaciones y extractos de libros. — 28. Varia (notas de diversas materias). — 29. Germánico. — 30. Portugués. — 31. Griego. — 32. Alemán. — 33. Originales de obras publicadas. — 34. Datos biográficos y Epistolario. — 35. Impresos. — 36. Papeles diversos sin importancia. — 37. Bajo latín castellano. — 38. Toponimia castellana. — 39. Voces animantium (Castellano). — 40. Onomástica castellana. — 41. Refranes castellanos. — 42. Gramática histórica del castellano. — 43. Léxico castellano. — 44. Vocabulario del Cantar del Mio Cid. — 45. Vocabulario de Berceo. — 46. Vocabulario del Calila e Dimna. — 47. Vocabulario del Libro de Castigos e Documentos. — 48. Vocabulario del Poema de Fernán González. — 49. Vocabulario del Libro de los Gatos. — 50. Vocabulario del Libro de Alixandre. — 51. Vocabulario de las obras de Don Juan Manuel. — 52. Vocabulario del Libro d'Enxiemplos. — 53. Varia sobre Lengua castellana. — 54. Taquigrafía. — 55. Hebreo, Latín, Literatura latina, Italiano, Francés, Portugués. — 56. Filosofía, Estética, Literatura. — 57. Derecho natural, romano, mercantil, etc. — 58. Disciplina eclesiástica y Derecho Canónico.

En la misma Junta se acordó proceder en seguida a la publicación del Diccionario catalán en la misma forma que lo tenía preparado el Dr. Balari.

Con arreglo a este acuerdo, a fines del año 1924 se dió comienzo a los trabajos para la edición del Inventario lexicográfico catalán, que, bajo el título de Diccionario Balari, hoy empieza a publicarse con el presente cuaderno.

La Facultad de Filosofía y Letras entiende que con la publicación de este Diccionario, a la par que honra dignamente la memoria del que ocupó durante tantos años y con tanta gloria y provecho para ella una de sus cátedras, aporta al estudio filológico de la lengua catalana una contribución de suma importancia, no sólo por el gran caudal de voces, frases y modismos en el Diccionario recogidas y por las equivalencias castellanas con que su autor las acompaña, sino, además, por lo numeroso y escogido de los textos de escritores catalanes antiguos y moder-

nos que ilustran y autorizan literariamente el uso de los vocablos.

El Diccionario Balari suscitará inevitablemente su comparación con el Diccionario Aguiló, publicado por el «Institut d'Estudis Catalans». Dentro de su carácter similar, sin embargo, ambos Inventarios se distinguen por notables diferencias, que les prestan personalidad y los hacen útiles por diferentes conceptos a la Filología catalana. Las equivalencias castellanas, la explotación más sistemática y completa de los textos de algunos escritores medievales, y principalmente la utilización de las obras de los poetas y prosistas del Renacimiento catalán contemporáneos del Dr. Balari — entre los cuales se destaca la figura del autor de «La Atlántida», cuyo léxico ha sido recogido con especial atención en este Inventario — dan a la obra del doctor Balari un carácter que la diferencia del Diccionario Aguiló, cuyo valor principal estriba en la aportación del antiguo catalán escrito por un lado, y por el otro en la del léxico dialectal vivo.

Al final de la obra y ya con pleno conocimiento de todos los materiales que entran en la formación de este Diccionario, se publicará un estudio de la obra del Dr. Balari bajo sus principales aspectos, junto con la Bibliografía de las obras y documentos utilizados por el eminente filólogo.

Sólo resta dar cuenta especialmente del criterio ortográfico que se ha seguido en la publicación de los materiales de este Inventario. Este criterio ha sido del más escrupuloso respeto a las normas seguidas por el sabio profesor. Este respeto se imponía con mayor motivo en este caso, puesto que el Dr. Balari, no sólo cultivó la Filología romance y el estudio gramatical del catalán, sino que se preocupó de un modo especial de los problemas de la ortografía catalana y sustentó y aplicó criterios ortográficos personales; y no será inoportuno en esta ocasión recordar que el insigne filólogo recibió de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona el encargo de confeccionar un sistema de ortografía para la lengua catalana. Todas estas circunstancias obligaban a respetar escrupulosamente las normas ortográficas del Dr. Balari, no sólo en los titulares de los apartados del Diccionario, sino en las definiciones y explicaciones. Lo único que había de escapar a

la sujeción de esas normas era, naturalmente, todo lo que fuesen textos de autores antiguos o modernos, aportados como ejemplos de las palabras correspondientes. La grafía de esos textos, copiados con la mayor fidelidad en las papeletas del Dr. Balari, ha tenido que sufrir ligeras modificaciones con objeto de hacerlos más fácilmente legibles al público moderno. Las modificaciones atañen a la puntuación, a la separación de las palabras y a la acentuación. Por lo que respecta a la puntuación de los textos antiguos se ha usado con parsimonia de los signos modernos, con objeto de dar idea clara de la estructura gramatical y del sentido de las frases. La separación de las palabras se imponía también en los textos antiguos; la modificación más importante en este punto es la de separar los enclíticos del verbo o palabra principal, para remediar de algún modo el caprichoso desorden que reina en estas grafías en la Edad Media. En cambio se ha respetado el enlace sistemático de los enclíticos con el verbo precedente, que usaban en general los escritores catalanes contemporáneos del Dr. Balari, y que por lo demás era uno de los criterios seguidos por éste. Finalmente la acentuación se ha reducido a la aplicación exclusiva del acento agudo con valor puramente intensivo y se han respetado las reglas de acentuación ortográfica seguida en la época del Dr. Balari por todos los escritores y por él mismo.

A

A, prep. **1**, régimen directo : «jo no la temo A la mort», Nadal, *Margaridoya*, 17. **2**, régimen de verbos intransitivos de movimiento : «recullí's en una nau e passá A Venecia», T. B., I, 20; «e havíem enviat... una barca A la gola del estany», Cron. Jacme, 343; «aquest virtuós Comte será retret en aquesta deserta habitació, fent solitaria vida per fugir Als mundanals negocis», T. B., I, 21; «lo Comte se'n torná A la sua propia terra tot sol», T. B., I, 21; «com Ricart sabé que Tirant era vengut, acostá's A ell e dix li», T. B., I, 373; «s'abrahonan || A la gola d'abismes udolants», Atl., 26. **3**, régimen locativo: «tocaren las cinch Al rellotge de la sala», Bosch de la T., *Lena*, 24; «lo Rey se vestí les robes reals, posá's la corona Al cap e lo ceptre en la ma», T. B., I, 83; «la sal se troba A la mar e l'aygua A la font», A. C. A., XXII, 30; — *estar a* : «un dia se sdevench que'ls missatgers hagren estat tot aquell dia A la porta del rey, que no pogren parlar ab lo rey», Lull, *Maravelles*, I, 224; «¿que no hi vivía vosté abans A la Plana? No, senyor : fa tant sols un any : abans estava A Barcelona», Vidal, *Rosada d'estiu*, 164; «vaix estar A Vich a estudiar filosofía», Genís, *Sota un tarot*, J. F., 1876, 303; — *deixar a la ma* : encomendar : «la fadrina de tot s'ha fet cárrech y'ls ha dit que ho deixessen A la seva ma», F. Manel Pau, *La posan de llarch*, Renaixensa, any 7, 365; — *al pujant de la costa* : «e los moros donaren li salt Al puján de la costa», Cron. Jacme, 346. **4**, introduce infinitivo como complemento directo después de un verbo : «en sa ánima se començá A alegrar», Lull, *Maravelles*, I, 9; «a significança que lo cor del rey havía volentat A moure lo bras que mogués la espasa que justicia significava», Lull, *Maravelles*, I, 8; — *donar a conéxer* : «e volíen mal de mort als francesos : si que be ho donaren A conéxer», Muntaner, 219; — *cessar a* : «maravelle't dels hómens perqué cessan A amar e conéxer e A loar Deu», Lull, *Maravelles*, I, 4. **5**, unido al artículo con sentido temporal y con infinitivo : «Al entrar que feu quan fo prop de nos», Cron. Jacme, 312. **6**, signo de frase adverbial : «del huracá Al rumflet devorador», Atl., 26. **7**, modismos : *de cap a*

peus : de pies a cabeza; — *al cap y a la fi* : al fin y al cabo; — *a foch y sanch* : a sangre y fuego; — *ser carn y ungla* : ser uña y carne; — *a ulls cluchs* : a cierra ojos; — *a armes!* : «e levá's la crida A la ost : A armes, A armes, que'ls sarraíns son exits A les cledes d'en Bn. G.», Cron. Jacme, 220; «e havía II escuders en dues cledes que miraven la vila, e dixeren : A armes, A armes, que veus aquí los sarrains», Cron. Jacme, 221; — *a belles corregudes* : «dels quals molts A belles corregudes arribaren tro les portes de Gerona», F. d'A., 420; — *a brida batuda* : «e donant una carrera A brida batuda ab la lança enristrada», F. d'A., 271; — *a cada moment* : a cada instante, a cada paso, a cada trecho; — *a cap d'una peça* : «e puys A cap d'una peça cavalgaren aprés d'en Ató», Cron. Jacme, 45; «e can los haguem tolta la vila A cap d'una peça, anaven vinén alguns de Tamarit», Cron. Jacme, 65; — *a colp* : «aprés A colp totes les trompetes sonaren», T. B., III, 41; — *a coll* : a cuestas; — *a coll y be* : «li demaná que s'alsás. No puch, digué aquell, no puch tot me fa mal. Ya t'ajudaré, responía la nena, y si no pots caminar, te duré A coll y be», C. Vidal, *Qui endavant* &, *La vida en lo camp*, 137; — *a copia de* : a fuerza de : «A copia de dirme y repetirme semblants advertencies, comenso ma relació», R. y B., *Historia d'un pagés*, J. F., 1869, 151; — *a desmesura* : «e quan nos viren entrar hagueren gran paor A desmesura», Cron. Jacme, 161; — *a dia sabut* : «sabem que's volíen ajustar a Almunien A dia sabut», Cron. Jacme, 414; — *a dreta y esquerra* : a diestro y siniestro, (Gil. Blas, lib. 10, c. 10); — *a enant* : arriba, más de : «e faem l'albergada tan estreta que no paría que hi albergássem de C cavallers A enant», Cron. Jacme, 109; — *enjús* : «e gitá la (l'aigua) per un torrent A enjús», Cron. Jacme, 114; — *a fi de* : «donchs, es molt rigorosa? En aquestas materias, com no's pot creure. Peró ja ho veurá, ho fa A fi de be y l'hem de respectar», Oller, *La papallona*, 25; — *a flor d'aygua*; — *a gran tort* : «un rey havía tolt I castell a I cavaller A gran tort», Lull, *Maravelles*, I, 71; — *a gratcient*; — *al cap de vall* : «Al cap de vall de la baxada de Capsacosta, feu als Hostalets sa acostumada estació», Bosch de la T., *Lena*, 19; — *al cap d'una estona* : «e Al cap d'una stona varen sopar de moltes viandes», F. d'A., 275; — *al cap y a la fi* : («quiera Dios, me dijo un dia, que al cabo y al postre sea bien recompensado tu desinterés», Gil Blas, lib. 7, c. 15); «Al cap y A la fi, no podent resistirho, va morir», A. Careta, *Quadros de Barcelona*, J. F., 1876, 287; — *al maytí*, Cron. Jacme, 200; — *al menys* : «Al menys feu me gracia que yo vaja ab vos», T. B., I, 15; — *al plegat*: «aquest any vos heu lluhit, exclaman en chor set o vuit Al plegat», A. Careta, *Quadros de Barcelona*, J. F., 1876, 294; «l'Agneta y jo'ns hi acostárem y li preguntárem Al plegat : ¿Hont es?», R y B., *Historia d'un pagés*, J. F., 1869, 239; — *al revés*, T. B., I, 210; — *al sendemá* : «e Al sendemá axí que'n fo jorn clar», F. d'A., 204; — *al sol exit* :

«e quan vench al dia de Rams, Al sol exit, enviam missatge als sarrains», Cron. Jacme, 152; — *al toch de vespres* : «faent los morir a tots en manco d'un jorn Al toch de vespres», F. d'A., 344; — *a la babalá* : a tontas y a locas, Gil Blas, lib. 6, c. 1; — *a la derrería* : «si que la ost era tan gran que A la derrería que y havía be M cavallers», Cron. Jacme, 305; «e be se'n creu que'l rey En Pere A la derrería havía molta gran rahó», F. d'A., 398; — *a la fi*; — *a la que salta* : andar a caza de gangas, a la ventura; — *a la ralla de*, F. d'A., 258; — *a les bones* : «ho permet A las bonas sense saber com ni quan, a pacífichs capellans y burgesos», Pin, *La F. dels G.*, 6; — *a les clares* : a ojos vistos; — *a les hores d'ara* : «segons molts avisos que tenim A les hores de ara ha tantes gents als passos que basten... a guardar aquells», A. C. A., XXII, 41; — *a les palpentes* : a ciegas; — *a ma* : «lo menjar, lo beure, la viram, las bestias de travall, las eynas; tot se troba A ma», Pin, *La F. dels G.*, 9; — *a mata degolla*; — *a milenars* : a millares : «car A milanars mataven als chrestians», F. d'A., 39; — *a mon semblant* : a mi parecer : «A mon semblant no'n sots en bon sen», Cron. Jacme, 322; — *a nit* : anoche, Atl., 46; — *a penes* : «totes les gents foren malaltes e y moriren... a tan gran nombre, que A penes trobaven qui'ls volgués soterrar», D. P. 4.°, 42; — *a pera e a calç* : «pensaren de tancar les portes e de paredar A pera e A calç», Muntaner, 551; — *a pes de braços* : «era un gran desmay ab carácter de feridura. A pes de braços la portá al mas, ja no gayre distant», Nadal, *Margaridoya*, 24; — *a pesar* : «e començaren de cavar A pesar dels sarrains que no u podíen deffendre», Cron. Jacme, 117; «e així pendrem Burriana, A pesar del diable, e dels mals hómens que'ns conseylen mal», Cron. Jacme, 218; «e A pesar dels mariners metem nos en la mar», Cron. Jacme, 166; «don Francesch, A pesar de veure sos plans mitg destruhits, no perdía pas perxó esperances», Bosch de la T., *Lena*, 229; — *a peu pla* : «e de l'altra part era pla que A peu pla hi podía hom pujar», Cron. Jacme, 350; «en un terradet que hi havía A peu pla del pis, criava cunills», Careta, *Brosta*, 11; «la pastera, la taula, lo forn y la llar, tot era A peu pla a baix a la cuyna», Argullol, *La Guerra*, 14; — *a ple* : completamente: «de aquells han molts morts e apresonats e menatsen d'ells pus de XXX cavalls segons per dita letra sereu A ple avisats», A. C. A., XXII, 33; — *a pregaries* : «vos sou vengut en aquesta terra A preguaries del gran rey de Cicilia», T. B., II, 46; — *a principis*; — *a professó feta* : «la gent A professó feta va surtint de totes bandes», Franquesa, *La pubilla*, J. F., 1880, 45; — *a propósit* : como pedrada en ojo de boticario; — *a punta de dia* : al alborear del día : «y despertada A punta de dia al terratrémol», Atl., 46; — *a raig a raig* : «y, A raig A raig, Alcides de més aprop sent ploure || palets que servirían per moles de molí», Atl., 180; — *a raig fet* : «y pel coll la sanch li anava A raig fet», A. Careta, *Quadros de Barcelona*, J. F.,

1876, 287; — *a remá* : remolón : «per ell era un pas lo que se li proposava que li venía A remá en la ocasió aquella», Briz, *Lo coronel d'Anjou*, 87; — *a so de tabals*: «n'hi ha que semblan molt caritatius perque donan A so de tabals a fi de satisfer la vanitat que'ls sobrix», Oller, *Notas, Nosce te ipsum*, 100; — *a sol post*; — *a rodolons*; — *a títol de* : en calidad de;— *a tomballons*; — *a trompons*; — *a tot córrer* : a todo correr, a más correr; — *a tot dir* : «orgullosa A tot dir, era generalment odiada de tots los inferiors seus», Nadal, *Margaridoya*, 56; — *a vegades* : «e per quant A veguades es duptosa la execució», T. B., I, 226; — *a través* : «apar serpent inmensa, d'escata vermellosa, || que A través de l'Europa... || ... passás esgarrifosa», Atl., 54; — *a una vots* : «e açó mateix nos dixeren los cardenals tots A una vots», Cron. Jacme, 506; — *de... a* : es una forma de expresión que indica punto de partida y término, en sentido local y temporal; lo cual equivale a complemento, es decir, plenitud. Ej. *ferit de ple a ple*, es decir, totalmente; *ple de cap a cap d'aygua* &. Cuando no se indica por otras palabras la totalidad, ésta se refiere a las palabras contenidas en las preposiciones, ej. *de gom a gom*; — *d'aquí a demá* : hasta mañana : «digué a n'aquest, ab una gran encaixada : d'aquí A demá, eh, Tomaset? vinga dematí», Oller, *Vilaniu*, 306; — *venir a tom*.

AB : **1**, concomitancia, conjuntamente, en compañía : «com lo trompeta fonch dins la ciutat, lo comte Salasberi parlá AB ell», T. B., I, 42; «mentres conversava AB lo digne sacerdot, entrá en la rectoría un senyor de uns 55 anys, petit, magrot, cara seria», Bosch de la Trinxería, *Recorts*, 120; «obedient fo Félix a son pare, del qual pres comiat AB gracia e benedicció de Deu e AB la doctrina que li doná son pare», Lull, *Maravelles*, Prol. 4; «colp de dart hi havía que exía de ma d'almugáver, que'l cavaller e lo cavall passava tot d'oltra AB los guarniments e AB tot», Muntaner, 206; «la Nor havent acabat de servir a taula, s'acostá AB ells tot sopant», Genís, *La Mercé*, J. F., 1878, 181; «Uns AB altres éram noys de tretze a quinze anys», Genís, *Sota un tarot*, J. F., 1876, 304. **2**, modo, manera; locuciones adverbiales de modo : «Vágissen al infern!, esclamá la senyora Pepa, encara rihent AB aquell gust que deya com li tenía guanyat lo cor la papallona», Oller, *La papallona*, 26; «y passant per la porta... AB un bot se penjá a les espatlles de la seva mare», Genís, *La Mercé*, J. F., 1878, 178; «AB cruixidera y gemegor s'aferran (dos vaixells)», Atl., 24. — Modismos : *ab abundancia* : a carretadas; — *ab aytant* : «AB aytant resposlos», Cron. Jacme, 9; — *ab bondat* : bondadosamente, Oller, *Retrato*; — *ab cuberta de* : so capa de, F. d'A., 314; — *ab dalé* : con ahinco, Atl. 32; — *ab intenció de* : con ánimo de; — *ab intenció d'anar* : con ánimo de ir; — *ab los braços* : a brazo partido; — *ab prou feynes* : apenas, difícilmente : «la pobre estava tan impresionada, qu'AB prou feynas entre mitx de singlots y llágrimas

podía acabar d'esplicarmho», Genís, *Sota un tarot*, J. F., 1876, 319; — *ab un dir Jesús* : en un santiamén : «AB un dir Jesús, enllestí sos menesters», C. Vidal, *La pubilla del Mas de dalt*, J. F., 1866, 111. **3**, instrumento, medio : «geganta, jo engrapava com ma de Deu la terra || AB l'Atlas, Serra Estrella y'ls Pirineus per dits», Atl., 50; «axugantse una llágrima AB lo corn de son devantal, agafá lo feix d'eura», Bosch de la Trinxería, *Lena*, 23; «AB los bells sentiments que l'adornen, y sa bona posició, trobará noyes que valdrán mes que jo y que'l farán feliç», Bosch de la Trinxeria, *Lena*, 213; — *ensenyar a algú de viure ab les seves ungles* : enseñarle a vivir por sus uñas (Cervantes, *Gitanilla*, 2).

ABACÁ : abacá, cáñamo de Filipinas o de Manila y el árbol de que se saca que es una especie de plátano; sehr schöner Faserstoff aus der Blattscheide von Musa textilis, wird auf Luzon, Zebu und Negros gewonnen, sehr zähe, leicht, dauerhaft, dient als Surrogat der Pferdehaare, zu Tauwerk, Papierfabrik, Flechtwerken &. Jahresproduktion, 620,000. Ctr, (Meyer).

ABADAL : abadengo, lo perteneciente a la abadía.

ABADESSA : abadesa, superiora de un monasterio.

ABADÍA : rectoría, casa del cura o párroco, que está cerca de la iglesia.

ABALUM : balumba : «donya Isabel, ocupada en dirigir tot l'arreglo de la casa y en desfer y endressar l'ABALUM d'equipatges», Oller, *Vilaniu*, 72.

ABANDONAR : abandonar, desamparar; ceder, renunciar, entregar, desahuciar.

ABANDONARSE : abandonarse, rendirse; ponerse o entregarse en manos de otro; relajarse, entregarse con desenfreno a la ociosidad y a los vicios.

ABANS : **1**, antes : «e si era nostre don, pendríem hi conseyl; e si ABANS hi podía hom pendre conseyl, mes ne valría», Cron. Jacme, 379; «cada I entrava on ABANS podía», Cron. Jacme, 134; «faeren en aquella (terra) algunes poblacions com Cartago la vella, no luny de la ciutat de Terragona, la qual ja stava poblada per alguns senyalats capitans... jatsía que'n fos Teucher o Tarraco o Hércules egipciá o que'n fos fundada Terragona molt ABANS», F. d'A., 6; — *abans de jorn clar:* «una matinada ABANS de jorn clar ix per la porta de la ciutat», F. d'A., 171; — *d'abans* : anteriormente : «E torná's asseure axí com d'ABANS estava», Legend, II, 106, 107. **2**, antes, mas, sino.

ABARROTAR : abarrotar, cargar enteramente un barco mercante.

ABAST; — *donar l'abast* : despatxar ab desembrás y promptitut algun negoci, dar expediente.

ABASTAR : **1**, alcanzar, llegar con pena o fatiga; bastar : «la vera contricció interior hi ABASTA», Tractat de ben morir, 59 v.º; «Hércules, matant lo drach que vetlla'l taronger, n'ABASTA'l cimeral», Atl., 72. **2**, abastecer : «ABASTAT de moltes riquees», Collacions, 226 v.º.

ABAT : abad : «l'archabisbe, e'ls bisbes, e'ls ABATS», Cron. Jacme,

19; «dels bisbes e dels ABATS», Cron. Jacme, 78.

ABATIMENT : acció y efecte de abatre o destruhir; abatimiento, cobardía, falta de ánimo, depresión, desaliento, postración; humillación, envilecimiento : «altra es la via per la qual has de caminar, car la que tens no porta lo be, sino a ABATIMENT», Curial, 330.

ABATRE : **1**, abatir, humillar, envilecer. **2**, rebajar, rebatir : «que tota persona que vendrá lana lavada... que la haja a vendre ben lavada e axuta e escardaçada, ço es, que aquell que la comprará ne pusca escardaçar una quantitat o sort de la dita lana que comprará, e que segons aquella quantitat o sort de lana minvará, se haja ABATRE de la romanent lana», Doc. Arch., XL, 297.

ABATRE'S : **1**, hacer quiebra, fallir : «d'ací avant totes e qualsevol persones compreses en les constitucions de Cathalunya qui s'ABATRÁN, fugirán, se absentarán, o s'amagarán, o ab guiatge denegarán paga a lur creador o creadors de açó que'ls deurán, sien citats ab veu de crida e si dins XXX dies ladonchs primer vinents no haurán meses lurs persones, libres e bens en poder de la cort a qui's pertanyerá... passats los dits XXX dies sien publicats per ABATUTS &», A. M. B., Bandos (1445-58), 12. **2**, abatirse, desmayar, desalentarse.

ABATUT : murrio, triste, sin ánimo, quebrado, fallido, abatido, desalentado : «o, com me tendría per vil e per ABATUT e ab poch ánimo si dubtava en rebre l'orde de cavallería», T. B., I, 112.

ABAXADOR : tundidor.

ABAXAR : **1**, bajar algo de lo alto; — *abaxar lo cap* : bajar la cabeza, humillarse : «com la Infanta fon prop del rey feu li una petita reverencia de genoll e lo rey ABAXÁ lo cap retent li les saluts», T. B., I, 124. **2**, rebajar, humillar : «es profetat que la casa de Aragó deu ABAXAR la casa de França», Primer del Crestiá, c. 247. **3**, tundir

ABAXARSE : **1**, bajarse, agacharse, inclinar el cuerpo o la cabeza : «Stephanía li pres la ma e posá la y sobre les faldes de la Princesa. Com ella veu que estava sobre los genolls seus, ABAXÁ'S e besa la y», T. B., II, 270. **2**, rebajarse, deprimirse, humillarse, apocarse; deshonrarse, envilecerse. **3**, bajarse, rebajarse, hundirse un terreno.

ABAXAT : rebajado, caído; abatido, humillado, deprimido, sumiso.

ABDÓS (fem. ABDUES, pl. ABDUY, ABDOSOS) : entrambos, ambos, los dos, los dos juntos : «e eren ABDUES fiyles del rey don Alfonso», Cron. Jacme, 28; «e aquela nuyt que ABDÓS foren a Miravals», Cron. Jacme, 12; «e lo dit monge no'l conech que fos l'emperador, e ABDUY menjaren pa e aygua e sal», Legend., II, 302.

ABEDUL : árbol, abedul.

ABELLA : abeja : «¿Qué importan a l'ABELLA los troços de ton gerro?», Atl., 50; «una celda's desclou, celda d'ABELLA, || entre'ls braços molçosos d'un penyal», Atl., 38.

ABELLAR : colmenar; colmena; flor de abeja : «colomers negú no trenc, ne ABEYLARS atressí, ne pren-

guen los coloms ab rets ne ab laces... ne les abeles dels ABEYLARS d'algú encloure en carabaces», Cost. de Tortosa, 32.

ABELLEROL : abejaruco.

ABELLIMENT : embellecimiento (agrément, charme), favor, agasajo : «si has inclinada a peccar altra persona per sguarts, tocaments, letres, paraules, o ABALLIMENTS o per qualsevol via indébita», Confessional, 96 v.º.

ABELLIR : 1, embellecer (?). 2, agradar, parecer bien, seducir, tentar : «essent en vista dels palaus de les donzelles torná's en. Los cavallers li demanaren perqué se'n tornava e Alexandre respós : Dupte tinch gran no m'ABELLÍS la vista de algunes de aquestes donzelles... e no volría la mia libertat encativar en poder de una donzella stranya», T. B., II., 327; «ABELIREN nos tant ab beles noves», Cron. Jacme, 37.

ABERCOQUER : albaricoquero.

ABET : abeto.

ABEURADOR : abrevadero de bestias y bebedero de pájaros enjaulados; «restituhiren o tornaren a N'Anthoni Pou, mestre de cases, lo cárrec del scurar clavegueres e los ABEURADORS», Ardits, III, 26; — *abeurador de fusta* : dornajo, camellón; — *abeurador d'obra* : pila, pileta, pilón.

ABEURAR : 1, abrevar, dar de beber a las bestias : «en Joanet sortí a fora per ABEURAR lo matxo», Bosch de la Trinxería, *Lena*, 29; «el havía vist entrar lo veyl be ab XX a caval, e ABEURAVEN», Cron. Jacme, 109; «com vell pastor al mig de les ramades de banyagayres bous que ABEURA'l Ter», Atl., 28. 2, empapar : «que gitassen l'aygua alí on lo pertreyt era, e que s'ABEURÁS alí, e apagar sia'l foch», Cron. Jacme, 119.

ABEURATGE [BEURATGE] : brebaje: «yo se fer I ABEURATGE que si vosaltres vos en sadollats be, cascún haurá aytant de seny com Salamó», Eximenis, *Lo terç del Crestiá*, 51 v.º; «com stant ell malalt degués pendre per medecina un ABEURATGE a ell aparellat per Phelip, metge seu», T. B., II, 159; «null hom no y podía entrar dins la dita casa tro que havía beguts los BEURATGES dels dits anaps», B. Cons. lib. 2, prosa 2, pag. 65.

ABIL : hábil : «tots nosaltres conexem que la altesa vostra no es ÁBIL pera tan fort e dura batalla com es aquesta», T. B., I, 48.

ABIAXAR : andar al sesgo o al través.

ABILLAMENT : adorno, arreglo, arreo : «e altres cáxes hi havía qui eren plenes de vexella d'or e de les joyes e ABILLAMENTS de la capella», T. B., II, 50.

ABILLAR : adornar, arrear, ataviar : «com Phelip hagué rebut los diners que son pare li havía tramés, ell se ABILLÁ molt be de robes de brocat», T. B., I, 345.

ABILLAT : arreado, ataviado, compuesto : «lo Rey hermitá isqué de una cambra, e entrá en lo consell molt be ABILLAT de roba de brocat rossegant», T. B., I, 82; «e ab banderes desplegades, e ab molt gran concert, ABILLATS ab les mils robes... varen exir de la ciutat», F. d'A., 368.

ABÍS : 1, abismo, sima, profun-

didad donde no se halla suelo : «les eternals e incommutables leys e rahons amagades en lo gran ABÍS de sciencia infinida del nostre creador», Eximenis, *Àngels*, 14; «malagrahits servírense sos fills per moureus guerra, || y ab ells y sa armamenta llançáreula al ABÍS», Atl., 252. **2**, infierno, averno : «e hoen ja los crits terribles d'aquells qui son ja en les penes del ABÍS», Eximenis, *Àngels*, c. 10, lib. 2; «cor segons vera sciencia davant la presencia de Deu son totes les creatures qui son en los cels ni en lo mon ni en los ABÍS», Breviari d'amor. (Bibl. Nac. París, MS, fonds Esp. 353), 17 v.º.

ABISAL : inescrutable : «dins en aquell preciós cors son tencats los tresors de Deu lo pare, inclusos tots los HABISALS delits del cel», Eximenis, *Àngels*, 39.

ABISAR : abismar, aniquilar : «Feren tan gran remor que paría que lo mon deguessen ABISAR», T. B., IV, 185; «Interrogat lo deu Apollo que volía dir aquell pou, respós que si allí no's metía la pus bella cosa que fos, que la ciutat se ABISARÍA», Boeci, 10.

ABISMADOR : abismador : «Llavors lo Geni enveyna la espasa ABISMADORA», Atl., 250.

ABISME : profunditat sens terme conegut, infern: «Altres (monstres) ab ell l'ABISME n'escup», Atl., 215; «y enujats devegades, aquelles ossamentes || que del cadavre atlántich gita l'ABISME fart...», Atl., 258; «mida l'ABISME (del mar) bracejant», Atl., 28; «y un vespre, obrint ses boques, l'ABISME fosch m'enterra», Atl., 50; «quant l'huracá ab ses ales remou lo negre ABISME...», Atl., 50; «la veu del ABISME», Atl., 42.

ÁBIT : «vestit del ÁBIT del gloriós sanct Francesch», T. B., I, 21.

ABLANIR : ablandar : «rara vegada prechs y planys logravan ABLANIRlo», Oller, *Vilaniu*, 185; — *ablanirse* : ablandarse.

ABNEGACIÓ : abnegació, absoluta y voluntaria renuncia de la voluntad.

ABOCADOR; — *abocador de café* : echador, vertedor.

ABOCAR : verter, vaciar.

ABOCARSE : **1**, asomarse. **2**, precipitarse : «saltant d'ayguas que per l'esvoranch de Calpe S'HI ABOCAN», Atl., 134.

ABOCAT : asomado : «l'adeusiau de tots y a tots, com si marxás a Cuba; en lo replá de la escala ABOCADAS a la barana aquellas caras rialleras», Vilanova, *Plorant*, 6.

ABOCONS (D'—) : de bocaterrosa : «mes mans a plorar e gitá's DE ABOCONS als peus del infant e besá li los peus e les mans», Bernat Desclot, (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 328), 53.

ABOFETEJAR : «o malvada fembra e com has fet acte tan pagesívol e tan vil e tan perillós que hages ABUFFETEIAT tan noble hom com aquest qui pugna tostemps per la comunitat», Eximenis, *Regiment*, c. 65.

ABOLIR : abolir, anular, borrar; quitar el uso o la memoria de una cosa.

ABOLLA : vestis senatoria ; vestidura aforrada y pomposa de nobles ; Item vestis militaris (Juvenal, III, 115), Nebrija.

ABOMINABLE : abominable, de-

testable : «fent smena de tos peccats, los quals son ABOMINABLES a Deu e al mon», T. B., II, 209; «aquell malvat e sutze Mahomet... finá los seus malaventurats e ABOMINABLES jorns en una ciutat de l'Arabia», F. d'A., 90.

ABOMINACIÓ : abominación, el acto de abominar y el objeto digno de ser abominado; abominatio; au sens philosophique, l'abomination est un acte de notre volonté fuyant un mal absent et l'empêchant de se présenter à nous. C'est l'opposé du desir. (Scholastique): «e també se'n va illaquear ab moltes heretgíes e ab tota manera de ABOMINACIONS», F. d'A., 87.

ABOMINAR : abominar : «gloriejau vos del que deuríeu ABOMINAR», T. B., II, 60.

ABONANÇAR : «fo la mar ABONANÇADA», Cron. Jacme, 92; «e tentost la mar ABONANÇÁ e torná molt suau», Legend., II, 292; — *abonançarse*: «e puix ABONANSÁ'S lo temps, e adés venía al port de Mahó, qui dues galees, qui tres naus; axí que tuyt ateníen axí com podíen», Muntaner, 324.

ABONAR; — *abonar les terres* : estercolar.

ABONAT : abonado a un teatro &.

ABONYEGAR : abollar, magullar, acardenalar, golpear.

ABORDADA : «salta la cabreta per escapar de la ABORDADA dels goços, ab lo salt se llança y cau de dalt a baix de la cinglera, y com lo fons era crua roca, allí queda estabornida y morta», Argullol, *Lligam que's trenca, resta lligam*, (Lo Renaixement, 1879, n.º 1, 27).

ABORDAR : «las ocas y'l gos reberen ABORDANT als forasters», Oller, *Vilaniu*, 217.

ABORDATGE : abordaje : «ressona'l crit feréstech d'ABORDATGE», Atl., 24.

ABOTONAT : abrochado : «llavors ab lo cap baix, la ma dreta dins del pit de l'ABOTONADA levita», Oller, *La papallona*, 39.

ABRAÇ : abrazo : «y assaborint lo tebi recort de tos ABRAÇOS...», Atl., 44.

ABRAÇADA : abrazo : «avans d'eixir, sobtá ab una ABRASSADA estreta las fillas de la Madrona», Oller, *La papallona*, 47; «l'espantosa ABRAÇADA mes estrenyen (combat entre dues naus)», Atl., 26; «pren trist comiat, || d'aqueix ab amorosa, dolcíssima ABRAÇADA», Atl., 272.

ABRACADABRA : abracadabra, palabra a que los Persas atribuían la virtud de curar las enfermedades.

ABRAÇAR : **1**, cenyir ab los dos braços : «e combateren se molt ferament, e vengueren se ABRAÇAR», T. B., I, 213; «e axí com ell fon de peus per ABRAÇAR les donzelles», T. B., II, 89; «trobam lo rey de Castella en mig de la carrera, que exía a nos, e ach molt gran alegría ab nos, e ABRASSÁ'ns III vegades, e ploram», Cron. Jacme, 482; «al entrar que feu quan fo prop de nos, e anch no'ns volch besar la ma, mas que s'humiliá a nos, e aná'ns ABRAÇAR», Cron. Jacme, 312. **2**, agafar amb un braç : «son escut ABRAÇAT», Cron. Jacme, 24. **3**, abarcar, contenir, encloure : Qui molt ABRAÇA poch estreny; «veus eixa mar qu'ABRAÇA de pol a pol la terra?», Atl., 40.

ABRAHONAR : luchar a brazo partido : «com braços de la terra lo cel ABRAHONANT», Atl., 110.

ABRAHONARSE : agarrarse, andar a la melena, al morro, dos que riñen, batirse cuerpo a cuerpo, contender : «plavíam ay! de véurels... || y ab los lleons ells batres, pel rost ABRAHONATS», Atl., 154; «y escupint foch y ferre (les naus) s'ABRAHONAN || a la gola d'abismes udolants», Atl., 26; «aquellas criadas qu'estenent o estirant roba, de sobte la deixan a terra y s'ABRAHONAN y arrencan los cabells ab la del terrat vehí», Oller, *La papallona*, 33.

ABRANDAR : encandecer : «lo mall que ABRANDA'ls ayres cayent, vol decantar», Atl., 122.

ABRAXAS : abraxas, especie de amuleto, palabra misteriosa.

ABREUJAR : abreviar, compendiar, reducir, acortar, resumir : «car a mi recrexen infinits sospirs tants e tals, que si virtut no'm resistís ABREUGERÍA los dies meus», T. B., I, 26; «per ABREUJAR la mia penosa vida», T. B., II, 68; «per ABREUJAR les noves, car seríen longues de recomptar», Cron. Jacme, 414.

ABREVIAR : abreviar, compendiar, reducir, acortar, resumir.

ABRICH : abrigo : «prometent fundar una ciutat al ABRICH d'aquella serra», Atl., 42.

ABRIGALL : «escorrent l'ABRIGALL que arreboçava al menut, s'ajupí per a contemplarlo. Encara dormía», Pons, *Trascant*, 17.

ABRIGAR : dominar : «l'incendi ABRIGA'l Pirineu d'un cap al altre», Atl., 42 ; — *abrigarse* : acogerse : «del mar de Myrtos m'ABRIGUÍ en les cales», Atl., 190.

ABRIGAT : «Sobre tot açó portava un mantell quasi bur ll ABRIGUAT quasi en la manera en que's pinta dels apóstols comunament», Eximenis, *Ángels*, c. 24, lib. 3.

ABRIL : «éram pel ABRIL de no'm recorda quin any», Genís, *Sota un tarot*, J. F., 1876, 303; «y ja l'ABRIL cenyía de roses lo meu front», Atl., 50.

ABRIVAT : «e'l comte en Nuno vench ABRIVAT vers ells», Bernat Desclot (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 328), 30; «hiré ab vos e amenaré vint cavallers valents e ABRIVATS qui son per a guerres ab bons cavalls», Bernat Desclot (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 328), 23; «aprés la persona del príncep es en tot estol de valor lo mestre de la cavallería qui axí mateix s'apella conestable qui, segons que posa lo noble caváller Scipió Affricá, deu ésser hom generós, leyal e de veritat savi, fort, ardit e ABRIVAT, ben sa de son cors, amable en ses maneres, be amigat e molt reputat», Eximenis, *Regiment*, c. 236.

ABRUSADOR : «una set mes ABRUSADORA!», Pons, *Trascant*, 39.

ABRUSAR : abrasar : «e passá matant e degollant e cremant e ABRUSANT tro a la Andalosía», F. d'A., 183; «un Titá... conta haver escapat d'una espasa de foch que ABRUSÁ a sos companys», Atl., 96; «cremá, pera ABRUSARmhi, les selves del voltant», Atl., 64; «caminá tot lo dia; havía agotat lo vi de sa botella; la set l'ABRUSAVA», Bosch de la Trinxería, *Recorts*, 143.

ABSENCIA : ausencia, separación:

«grandíssima es la pena e dolor que la mia ánima sent com pens en la vostra ABSENCIA», T. B., I, 15; «vos dolreu algun dia de la mia ABSENCIA», T. B., II, 188; «ara te fi la ABSENCIA, puix es convertida en presencia», T. B., II, 235; «car per ABSENCIA del baptisme es (hom) jutjat a dampnació», Lull, *Maravelles*, I, 73; «ell hac oppinió que lo sol fos deu, pensant com de dies no havía pahor e per la ABSENCIA del sol cogitá que havía pahor», Lull, *Maravelles*, I, 23.

ABSENT : ausente, separado, retirado.

ABSENTA : ajenjo : «Absinthium (lat.), herba nota; Enciensos o agenjos», Nebrija.

ABSOLDRE : absolver, ya sea al reo de la pena, ya sea al penitente de sus culpas.

ABSOLTA : absolución.

ABSOLUT : Absolutum. L'absolu est celui qui ne se rapporte pas à autre chose, qui est complètement indépendant (Scholastique); «amor te poder ABSOLUT sobre mi», T. B., II, 69.

ABSOLUTISME : absolutismo, sistema de un gobierno absoluto.

ABSOLUTISTA : absolutista, partidario de un gobierno absoluto.

ABSTENIRSE : abstenerse, privarse de alguna cosa: «no'ns poguem ABSTENIR que no haguéssem a plorar per lo gran mal que vehiem que'ns percaçaven», Cron. Jacme, 216.

ABSTINDRES : abstenerse, privarse de alguna cosa.

ABSTINENCIA : abstinencia, principalmente se dice de la comida y de la bebida.

ABSTRACCIÓ : Abstractio. Considerée en général, l'abstraction consiste à séparer une chose d'une autre (Scholastique).

ABSTRAURE : abstraer, considerar en una cosa un atributo o una propiedad sin atender a los atributos o propiedades que tiene.

ABSTRAURES : eximirse, excusarse, Capmany.

ABSTRERSE : eximirse, excusarse, Capmany.

ABSTRET : abstracto, relativamente a las cosas; abstraído, relativamente a las personas.

ABTESA : «parau be sment en lo que us diré : en les guerres mes val ABTESA que fortalesa», T. B., I, 69.

ABUNDANCIA : abundancia, copia, gran cantidad, riqueza : «molt gran ABUNDANCIA dels fruyts de la terra», T. B., I, 24; «e fals servir, axí com si era lo cors de un rey, de viandes e de medicines en gran ABUNDANCIA», T. B., II, 170-171; — de l'ABUNDANCIA del cor parla la boca : la boca dice lo que siente el corazón.

ABUNDANTMENT : «sino que'ls fos donat ABUNDANTMENT tot ço que mester haguessen», F. d'A., 286.

ABUNDAR : «e tot mon fet no es sino ABUNDAR en lágrimes doloroses e viure en contínues lamentacions», T. B., I, 65.

ABUNDOR : abundancia.

ABUNDÓS : abundante: «si vostra altesa volrá aturar en aquesta vostra ciutat e mia, la trobareu ABUNDOSA de viures», T. B., I, 24.

ABUNDOSAMENT : «aprés portaren la collació molt ABUNDOSAMENT», T. B., I, 152.

ABÚS : abuso, uso irregular o excesivo de una cosa.

ABUSAR : abusar, hacer mal uso de una cosa : «e com major poder te, menys te licencia de ABUSARne», T. B., II, 157.

ABUTARDA : gallarón (pájaro).

ABUYRAR : «e com li ABUYRAVEN los hulls en lágremes per sobres de dolçor de cor com lo veya tan pobrament vestit», Eximenis, *Vida de Jhu. Crist* (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 6), 90 v.º

ACA : jaca, jaco ; — *sens aca ni barraca* : desamparado en medio del arroyo : «y vejentla sens ACA ni barraca, que havia de fer jo?», Oller, *La papallona*, 8; — *ni tal aca, ni tal barraca*.

ACABALAR: acaudalar: «e jóvens sens cabal per exercitarse a guanyar la vida, n'eren ACABALATS», Eximenis, *Regiment*, c. 130.

ACABAMENT : conclusión, fin, remate : «les puxam adur a ACABAMENT», Cron. Jacme, 79.

ACABAR : **1**, acabar, finalizar, terminar, rematar, finir, llevar a término, a cabo : «car no's creyen que u poguessen ACABAR», Cron. Jacme, 324 ; « ACABANT l'ermitá les derreres síllabes de ses paraules, se levaren tres duchs moguts de strema ira», T. B., I, 47; — *acaba d'una vegada* : acaba ya; — *acabar de* : cesar de; — *acabar de ferse una cosa* : haver tingut lloc fa un moment : «la veritat es que'l sol ACABA de pondres», del Bosch, *Lo segador*, 20. **2**, concloure, fer arribar alguna cosa al fi o terme, lograr lo que se pretende, conseguir, lograr, alcanzar : «abans que sos marits fossen liurats a mort, ACABAREN ab los carcellers que les hi lexassen entrar», Collacions, 156 v.º

ACABARSE (NO —) : no consolarse, no conformarse : «Visca la nuvia!... Que Deu guart a la nuvia!, repetíen al entrar al poble, mes esbojarrats encara. Al arribar a cal Zidro, tots los de la récua se quedaren sorpresos. Lo Zidro, sobre tots, NO S'ho ACABAVA», Pons, *Trascant*, 54 ; — *no poder o no saber acabarsho*: no poder consolarse : « NO sabía ACABARSE com havent sigut tan amigas sempre, cap als últims de sa vida li prengués aborriment sense haverli fet cap tort», Oller, *La papallona*, 188; — *no acabarse may alguna cosa* : ser interminable : «cama-llarga com era, la Rambla NO se li ACABAVA may», Oller, *La papallona*, 158.

ACABUÇAR : hacer un cabuzón, echar cabeza abajo : «axí com la amor eleva la pensa axí la malicia la ACABUÇA», A. C. A., XIII, 473.

ACACIA : acacia, árbol : «Spina est, quae in Aegipto nascitur. Arbol de la goma arábica, que se llama espina egipcia y arábica. ACACIA altera ex Cappadocia et Ponto regionibus; acacia, æ, medicina de los brutos silvestres», Nebrija; — *acacia de tres punxes* : acacia de tres espinas; — *acacia rosa* : acacia rosa; — *acacia taparera* : acacia de flores sedosas; — *falsa acacia*.

ACADÉMIA : academia, en pintura y escultura es el dibujo de una figura humana.

ACADÉMICH : académico.

ACALORAMENT : incendi de cap; arrebatament d'alguna passió.

ACANALATS : encañonados; terme de planxadora.

ACANALLAT : canallesco : «una balada popular un xich ACANALLADA», Oller, *La papallona*, 199.

ACANAR : varear, medir con la vara llamada cana.

ACANEA : «lo Comte hermitá feu molt be abillar a son fill e a tots los qui ab ell anaven, de joyes e robes e bones cavalcadures de cavalls e AQUANEES», T. B., I, 87.

ACANILLAR : atraillar o juntar los perros de caza.

ACANTH : acanto, planta de la que hay varias especies;—arq., las hojas del capitel de la columna.

ACANYARSE : encanijarse, enflaquecerse, hablando de los niños: «alscuns n'i ha golafres vençuts de avaricia que en casa sua S'ACANYEN de fam si matexs e aquells qui ab ell están. Mas en casa d'altre examplen les barres que res no'ls basta», Eximenis, *Lo terç*, 151.

ACAPARAMENT : acaparamiento, monopolio, logrería.

ACAPARAR : almacenar, comprar géneros para estancarlos y monopolizar con ellos.

ACAPTAR : pedir limosna : «havía vergonya de sa pobresa, e no volía ACAPTAR per amor de Deu, per ço que les gents no coneguessen que fos pobre», Lull, *Maravelles*, I, 263.

ACARAT : encarado : «l'espantosa abraçada més estrenyen (les naus) || y's topan, se revolcan y s'empenyen, || ACARADES ses boques de volcans», Atl., 26.

ACARCANYARSE d'aygua : encharcarse, beber agua con exceso.

ACARONAR : cobijar, abrigar a un niño arrimándosele la madre al seno.

ACASARAT (ANAR—) : buscar novia, querer o pretender casarse.

ACATAMENT : «null hom dels francesos los en dix neguna mala paraula, abans tots los fahíen molt gran ACATAMENT», F. d'A., 368.

ACCENT : acento; el tono de la voz, el signo o vírgula con que se expresa el modo de pronunciar de cada nación, poéticamente el lenguaje o canto : «e semblant request per un doctor si la primera letra del maestre devía ésser de ACCENT agut o greu», B. U. B., *Ajustaments*, 292; — *accent rioler* : acento jovial.

ACCENTUACIÓ : acentuación; arte de colocar los acentos.

ACCEPTABLE : aceptable; lo que se puede aceptar o es digno de aceptarse.

ACCEPTAR : aceptar, admitir, aprobar, recibir : «si ACCEPTARÍA la bataiIla o no», T. B., II, 25; «e si per temor de mi ACCEPTAR no lo gosáreu, siau cert yo us reversaré les armes», T. B., I, 227.

ACCÉS : accesión de calentura.

ACCÉSSIT : el segundo premio que se da en las academias o escuelas públicas de artes, al que, después del que ganó el primero, mereció particular aplauso por la obra o trabajo presentado.

ACCIDENT : accidente, desgracia; enfermedad repentina; — *accidents*: convulsiones nerviosas (epilepsia).

ACCIDIA : «diu sent Agustí que ACCIDIA es enug», Eximenis, *Lo terç*, 141.

ACCIÓ: **1**, ademán; — *fer acció de*... : hacer un movimiento de, hacer ademán de, como si... : «aquest vacilá y al fer ACCIÓ d'entornarsen, l'enguantada ma de la senyora lo detingué ab forsa», Oller,

La papallona, 212; «Vicens feu ACCIÓ d'anarsen», Briz, *Lo coronel d'Anjou*, 27; «doná duas passas, fent ACCIÓ d'anar a seures», Oller, *La papallona*, 100. **2**, acción, parte de una empresa o en los fondos públicos una de las partes en que está dividido el capital de una compañía o alguno de los fondos del Estado.

ACCIONISTA : accionista; el que comercia en acciones, especialmente en Inglaterra; porcionista, cointeresado en algún comercio o compañía; el que tiene una o más acciones.

ACCÓRRER : V. ACÓRRER.

AÇEMBLA : V. ATZEMBLA.

ACENSAMENT : el contrato de censo.

ACENSAR : acensuar; dar o tomar alguna cosa a censo.

ACER [CER] : «e que's pogués coronar de corona de ACER e no de altra cosa», T. B., I, 84; «les altres lançes de les armes de seguir al cap de la lança una planxa de ferro redona hon hi stigués v puntes de ACER fetes a taill de diamá molt ben smolades», T. B., I, 128; — *acer cebat* : acero bruñido.

ACÍ : aquí : «perqué us prech e us consell, virtuosa Comtessa, que us ne torneu dins la vostra ciutat e que'm dexeu AÇÍ vostre fill», T. B., I, 63; «e prech a vos, Tirant lo Blanch, vos placia dir me los noms de tots aquests senyors que AÇÍ present stan», T. B., I, 116; «encara manam sia pujat sobre un gran cavall tot blanch, e tots los qui serán AÇÍ, hómens com dones, vagen ab mi tots a peu», T. B., I, 149; «som tramesos AÇÍ a la tua ducal senyoría de part de nostre virtuós Capitá», T. B., II, 104; «per açó som venguts AÇÍ», Cron. Jacme, 37; — *açí baix* : «anem a mostrar lo nostre palau al Capitá, com ell no haje vistes sino aquestes sales hi cambres qui son AÇÍ baix», T. B., II, 50; — *d'ací y d'allá* : «y tots, anant d'ACÍ y d'allá, dexantse'ls uns pera enrahonar ab los altres... llambregavan a D. Manel», del Bosch, *Lo segador*, 23.

ACINGLERAT : «en una cova altíssima que's bada || en mitx d'una gran roca ASINGLERADA || l'esbart de serafins para son vol», Verdaguer, *Llegenda de Montserrat, Invenció de la Verge*, 63.

ACIVADAR : «e com foren aquí feu ACIVADAR los cavalls», Bernat Desclot (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 328), 119.

ACLAPARAMENT : descaecimiento, rendimiento, postración.

ACLAPARAR : abrumar, oprimir, rendir, postrar*: «tot lo pes d'un dia d'emocions gravitava sobre sas decandidas forsas, ACLAPARAVA son esperit», Oller, *Vilaniu*, 368.

ACLAPARAT : abrumado, rendido, postrado, derrotado : «ACLAPARADA pel dolor, s'arrancava'ls cabells», Pons, *Trascant*, 15; «durant llonch espay, no devem ocultarho, lo dolor lo tingué com ACLAPARAT, de manera que ab prou feynas arribavan a distraurel de son capficament y melengía, los afers que li imposava sa condició d'amo d'hisendas», Vidal, *Rosada d'estiu*, 102.

ACLARIR : «si en lo dit privilegi havía algunes coses obscures o dubtoses, que ells las ACLARISSEN e interpretassen», Comes, *Lib. de*

coses, 336; «Lena, tu y jo hem d'ACLARIR un misteri», Bosch de la Trinxería, *Lena*, 230; — *aclarir lo cabell* : escarmenar.

ACLARIRSE : aclararse, ponerse claro ; con propiedad se dice del tiempo, cuando escampa, se despeja o serena el cielo : «per dissort seva, si'l cel s'enfosquía, S'ACLAR'A la terra, tot lo gas comensava a brillar ab esclat», Oller, *La papallona*, 210.

ACLIMATAR : aclimatar, connaturalizar, introducir el cultivo de una planta, acostumbrar a la temperatura de un nuevo clima; — *aclimatarse* : aclimatarse, connaturalizarse a un clima que no es el natural.

ACLÓ : alló : «complí mot (molt) ivasserament ACLÓ que per l'ángel li fo manat», Vies des saints (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 44), 5 v.º; «venc una vou del cel a Andreu dién: obtendrás, Andreu, ACLÓ que tu vols per l'ome vel», Vies des saints (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 44), 6; «levatz molt cuytosament e retetz li tot ACLÓ que li avetz emblat», Vies des saints (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 44), 11 v.º; «qui en aytals peccats será trobat per ACLÓ será iust que ab diable sia deputat», Vies des saints (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 44), 4 v.º.

ACLOFARSE : «quan fou al indret del gorch negre se sentí assedegada y S'ACLOFÁ a un marge de aquell a beure aygua», Bell-lloch, *Montseny*, J. F. 1880, 210; — hundirse : «de les gentils Hespérides lo tálam S'ACLOFAVA», Atl., 214.

ACLOFAT; — *estar aclofat* : estar empollando, estar aclocado, no salir de junto a la lumbre.

ACLUCAR los ulls : pegar los ojos, cerrar los ojos; morir; «lo seu protegit era un fadrí del obrador... y li semblava que era l'únich prou capaç per fer anar los dos telers avuy per demá que ell ACLUQUÉS los ulls», Vilanova, *Escenas barcelonínas*, 15; — *aclucar les parpelles* : «es Hésper, que a l'Aurora badar sol les parpelles, || ans d'ACLUCAR les seves son ull enlluernat», Atl., 268; — *aclucar l'ull* : pegar los ojos : «y no havent ACLUCAT l'ull, se llevá y torná al niu de sos amors»; Oller, *La papallona*, 92; «tots plens d'esglay, muts, desfilárem cap als dormitoris pera no ACLUCAR l'ull en tota la nit», Oller, *Notas*, 196; — *no aclucar un ull, no poder aclucar l'ull* : no pegar el ojo : «no vaig ACLUCAR un ull de en tota la nit», Genís, *La Reyneta del Cadí*, 10.

ACLUCARSE : **1,** apagarse : «s'han ACLUCAT les estrelles», J. Bosch Gelabert, *Mas memorias*, 47. **2,** fer los ulls grossos, hacer la vista gorda.

AÇÓ : esto : «AÇÓ's diu per molts», Boecio, 20; «certa cosa es, e tot hom AÇÓ otorga e ho te en son coratge que Deus es bo, e es príncep e senyor de totes coses», Boecio, 147; «E per causa de AÇÓ som partits de Bretanya trenta gentils hómens de nom e de armes», T. B., I, 92; «e AÇÓ sabía molt be Aníbal... mas per AÇÓ no posqué fugir de aver batalla ab ells. Tot AÇÓ que us he recitat...», F. d'A., 13; «donaren li per conseyl... e sobre AÇÓ el feu resposta», Cron. Jacme, 9; «e AÇÓ'ns dix per ells don Nuno e don Pero», Cron. Jacme, 36; — *açó*

me : «e AÇÓ'm deu valer ab vos», Cron. Jacme., 59; — *açó es aviat dit* : cuesta poco decirlo, pero...

ACÓLIT : acólito, sirviente del altar, camarada, compinche : «ACÓLIT en nom grech vol dir portador o encenedor de lum», Collacions, 239 v.°.

ACOLORAR : **1**, dar color, teñir, colorear : «item que algún argenter chres iá, juheu ne altra qualsevulla de qualque ley que sia, no gos algún argent ACOLORAR si donchs primerament no ACOLORA ab color vermella e puys a color de quina color se volrá», A. M. B., *Bandos*, 1401, 42. **2**, paliar : «dient aquell rey de Castella que lo dit rey Boannén pot açó fer sens trencament de la pau e seguretat... ab lo senyor rey, e açó palíe e ACOLORE per dues rahons», Capmany, *Memorias*, IV, 125. **3**, presentar (?) : «¿los elements, que son sens discreció com poden engendrar e corrompre los cosses elementals, ne co'ls saben affigurar ni ACOLORAR, segons la disposició que han?», Lull, *Maravelles*, I, 125.

ACOLLAR : «al atançarse al poble, la gent, ACOLLADA a rengleres, aclamava a la nuvia y al Zidro», Pons, *Trascant*, 54.

ACOLLARSE : acoplarse, juntarse.

ACOMANAR : encomendar : «maná lo Rey que aquestes joyes, l'or e l'argent fos posat en poder de quatre senyors, e fon ACOMANAT al duch de Clocestre», T. B., I, 82.

ACOMETRE : acometer, atacar : «e si vos lo volets ACOMETRE aquesta pascha primera que no'ls trobarets negún conduyt», Cron. Jacme, 391.

ACOMODADORA : carro de mudanzas : «una gran ACOMODADORA qu'embossava quasi de banda a banda la estreta via», Oller, *La papallona*, 158.

ACOMODARSE : «la pobre mare ho arreglava per si avuy per demá, deya ella, el noy SE m'ACOMODA», Vilanova, *Entre familia*, 13.

ACOMPANYAR : conducir : «te vull ACOMPANYAR a la que't salva», Atl., 36; «e varen lo ACOMPANYAR molts comtes e vescomtes e barons e nobles», F. d'A., 200.

ACOMODAT : «los pagesos ACOMODATS hi anavan ab sos vestits de calsa curta», Oller, *Vilaniu*, 131.

ACOMODO : «buscava en lo matrimoni ab la pubilla mes que la satisfacció d'un amor que no sentía, un ACOMODO segur», Oller, *Vilaniu*, 83.

ACOMPTE : «se'n aná a Pedrals portant... dins un corn nuat de son mocador de butxaca.. vint y cinch pessetas de plata per pagar un ACOMPTE del arrendament de la Cluella», Bosch de la Trinxería, *Lena*, 29.

ACONDUHIR : «en Joanet sortí a fora per abeurar lo matxo y ACONDUHIR los bous», Bosch de la Trinxería, *Lena*, 29; «Pinós, mena la mula al estable, dónali grana y herba... que sia ben ACONDUHIDA», Bosch de la Trinxería, *Lena*, 102; — *ésser de bon aconduhir* : dejarse llevar.

ACONDUHIT : abonado.

ACÓNIT : acónito, matalobos, anapelo, género de ranunculáceas que comprende muchas especies, todas venenosas.

ACONORTAR : «la gran sperança

que tinch me fa ACONORTAR», T. B., I, 15; «com foren dins en la cambra trobaren que lo Comte stava ACONORTANT la Comtessa», T. B., I, 17; «lo Comte qui veu plorar la mare e lo fill pres en si molt gran congoxa, e volent la ACONORTAR no pogué retenir les lágremes de la sua natural amor», T. B., I, 17; «levaren la adolorida Comtessa de terra e en braços la portaren fins al portal de la ciutat, ACONORTANT la en la millor manera que podíen», T. B., I, 65; «e la regina Peronella faé gran dol que no la posquíen ACONORTAR», F. d'A., 291.

ACONSEGUIR : alcanzar al que se persigue; lograr lo que se desea : «axí lo bon cavaller deu foradar e ACONSEGUIR a tots aquells qui mal volen fer a la crestiandat», T. B., I, 104; «los cavallers, senyor, qui ACONSEGUIR volen honor», T. B., I, 286; «corra'l bon Infant, || lo caball atía, || llamps per esperons || a sos peus voldría || y encara molt més || qui a atrapá'l s'arrisca; || quan arriba al camp || llavors l'ACONSIGA», F. Ubach y Vinyeta, *Montesa cristiana*, J. F., 1880, 90; «sperança no tinch de ACONSEGUIR lo que desije», T. B., II, 30.

ACONSELLAR : «e demana la senyoría vostra a mi consell qui teniu en lo regne vostre tants barons e cavallers valentíssims, abtes e molt destres en les armes qui us poden millor de mi ACONSELLAR e ajudar?», T. B., I, 30; «e Tirant torná amonestar la sua gent e ACONSELLAR que tinguessen lo cor ferm», T. B., II, 244; «e li'n va lexar perqué li faessen companyía e lo'n posquessen ACONSELLAR... En Guillem d'Anglasola», F. d'A., 358.

ACONSELLAT : «lo pus savi hom e'l pus ACONSEYLAT», Cron. Jacme, 21.

ACONSOLAR : «me vullau ACONSOLAR lo cors e l'ánima», T. B., I, 78; «com hun poch hagueren plorat, lo Rey Scariano ACONSOLÁ molt a la Emperadriu ab paraules molt gracioses», T. B., IV, 390; — *procurar aconsolar a algú* : tratar de consolar a uno : «La Madrona a son costat y al devant la dida, procuraven ACONSOLARla,» Oller, *La papallona*, 174.

ACONTENTAR (DE MAL —) : mal contentadizo.

ACOQUINAMENT : cobardía.

ACOQUINAR : hacer cobarde a alguno.

ACOQUINARSE : acobardarse, conducirse cobardemente.

ACORAR : acongojar : «l'estat de donya Mercé no permetía esbravar ni mostrar tant sols lo dolor qu'a tots ACORAVA», Oller, *La papallona*, 165.

ACORDAMENT : alistamiento : «com les galees e altres vexells serán partits, encontinent los dits scrivans de les taules ordonen lurs comptes e reten compte de ço que haurán reebut e administrat... ab los libres dels ACORDAMENTS, e aquells que trobarán que sien feyts ab senyal e ab pagua, sien scrits en un quern de paper», Capmany, *Ordenanzas*, 106.

ACORDANÇA : acorde : «excelsa melodía e suaus ACORDANCES de tan melíflues paraules», Roiç de Corella, *4t. del Cartoxá*, 51 v.º.

ACORDAR : reclutar, alistar : «fo

posada taula de ACORDAR a cinc galees grosses», Ardits, I, 56; «per ACORDAR gents d'armes, balesters, mariners e galiots per X galeres e VI naus, posaren banderes e standarts en les plajes», Ardits, I, 343.

ACORDARSE : **1**, ajustarse, alistarse. **2**, ponerse de acuerdo : «e trobam Aragó e Cathalunya torbats, que los uns veníen contra los altres e no S'ACORDAVEN en nenguna re», Cron. Jacme, 79. **3**, aconsejarse : «e quant nos hoim esta paraula no'NS volguem ACORDAR ab negú, per ço car ço que nos havíem en cor de fer, d'els no'ns ho conseylaría la major partida», Cron. Jacme, 460.

ACORDAT : «e sobre aqueles paraules que foren tractades e ACORDADES», Cron. Jacme, 7.

ACORDEÓN : acordeón, instrumento de música inventado en Alemania.

ACÓRRER : acudir, socorrer : «negú d'aquels de la ost no y volgren ACCÓRRER», Cron. Jacme, 27; «si entro aquel dia no li haguéssem ACORREGUT, que el rendía el castel», Cron. Jacme, 49.

ACORRIMENT : socorro : «ara nos començávem aytal cosa, menys que no havíen ACORRIMENT de la mar», Cron. Jacme, 386.

ACORT : acuerdo : «fo ACORT del Maestre e dels altres», Cron. Jacme, 21; «demanaren los ACORT», Cron. Jacme, 9; — *d'un acort* : unánimes : «e tots los grans senyors que allí eren de un ACORT se levaren», T. B., I, 50; «de un ACORT se levaren e supplicaren al Capitá que volgués fer alguna gracia al discret moro», T. B., II, 167; — *anar d'acort ab* : estar conforme con.

ACOSTAMENT : aproximación : «on pus luny es la naturalesa entre nos e vos, mes ACOSTAMENT hi deu haver», Cron. Jacme, 53.

ACOSTAR : acercar : «e com posaren lo cors en lo vas, ACOSTAREN a Tirant tant prop d'ell, que quasi de la ma de la spasa senyalava que'l posassen dins», T. B., I, 181; «li ACOSTO la escudella a la boca, ... y encara no la ha tinguda als llavis ja ha fet una estremitut y fora basca», Vilanova, *Del meu tros*, 15; «gayre be tots (els malalts) solicitavan el practicant, brandejant lo bras, ACOSTANTli'l peu a flor de cara», Oller, *Notas*, 111.

ACOSTARSE : llegarse a; acercarse, aproximarse, arrimarse; parecerse, ser parecido : «e axí con SE degueren ACOSTAR a el», Cron. Jacme, 45; «com la missa fon dita, lo Rey SE ACOSTÁ a la Infanta», T. B., I, 124; «com tens atreviment de ACOSTARTE a la cambra del senyor Emperador?», T. B., II, 145; «S'hi ACOSTA pantejant», Atl., 32; «Hércules S'ACOSTA al mur de Gades», Atl., 212; «al cap d'una estona, sentí la Toneta feixugas corredissas que venían ACOSTANTSE», Oller, *La papallona*, 25; «y atrets (dos núvols) per l'escalfor de llurs entranyes, || s'aixamplan ACOSTANTSE, les montanyes || fent estremir al espetech del llamp», Atl., 24; «Hércules S'hi ACOSTA aprés de batre'ls gegants de la Crau», Atl., 42.

ACOSTAT ; — *més acostadet que may aquell matrimoni* : más que nunca amartelada aquella pareja.

ACOSTUMAR : «mostra molt més alegría de la que ACOSTUMAT havíes, per ço que tots aquells qui tenen l'esperança perduda la puguen recobrar», T. B., I, 33; «no dona qui ha, mas qui u ha ACOSTUMAT», T. B., II, 186; «e per ço Deus ha us lexat temptar al diable per ço que vos ACUSTUMETS a ésser fort e ferm de coratge contra temptació e vici», Lull, *Maravelles*, I, 9.

ACOSTUMAT : «en una terra havía I rey qui era molt bell de persona e era molt be ACUSTUMAT de virtuts», Lull, *Maravelles*, I, 20; «aquell burgués era bell en persona, e era molt be ACUSTUMAT en totes coses», Lull, *Maravelles*, I, 276.

AÇOTA-CRISTOS : planta : azota Cristos.

ACOTAR : abaixar, inclinar, ajupir : «la Teresa ACOTÁ'l cap, l'alçá de sopte, com mirant al cel», Pons *Trascant*, 41; «també han arribat per aquí veus de que os va tan be per aquellas terras; que'l teu marit fa tantas escripturas... La Paulina ACOTÁ'l cap ab tristesa, y s'amiga, sense pararhi esment, se l'emportá a la saleta», Oller, *Notas* 26;—*acotarse*:«s'ACOTAN cent espatllas com arch de campanar», (un centenar de espaldas se doblan formando arco toral), Atl., 172;—*acotarse* : bajar la cabeza.

ACOTAT : encorvado, inclinado : «lo Sidro sentat devant del vetllador, ACOTAT sobre'ls genolls, feya'ls diferents exercicis y maniobras del ofici», Vilanova, *Gent de casa*, 5.

ACOTXAR : arrebujar : «a la fi s'adormí. La Margaridoya... l'ACOTXÁ ab cuydado gran y s'apartá del llit», Nadal, *Margaridoya*, 43; — *acotxarse*: arrebujarse.

ACOVARDIRSE : achicarse.

ACREXEMENT : aumento, acrecentamiento.

ACRIVELLAR : agrietar; resquebrajar, hender.

ACRÓBATA : acróbata, volatín.

ACTE : **1**, acción, La Bofetada. **2**, acta, escritura : «ab carta rebuda per XXV notaris, havents tots auctoritat real e plenaria licencia de rebre semblants ACTES en forma pública eclosa per los dits notaris posanthi cascú son signe, la qual puch be mostrar a la senyoría vostra. O com me plauría veure aquest singular ACTE», T. B., I, 147; —*pendre acte* : tomar acta, tener presente una promesa para hacerla cumplir, o un dicho para reconvenir con él a su tiempo.

ACTIU : activo; lo que obra; diligente, eficaz; ligero, ágil; el crédito, derecho u obligación que tenemos a nuestro favor.

ACTIVITAT : Activitas; philosophis scholasticis vis agendi (Ducange).

ACTOR : actor, cómico, comediante, representante.

AÇTOR : V. ASTOR.

AÇTORAR : V. ASTORAR.

ACTORITAT : autoridad : «d'altrament si cascún per sa ACTORITAT se pogués pendre veniança ne dar puniment a aquel qui l'auría offés, debades foren les corts ne'ls jutges ne les potestats», Breviari d'amor (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 353), 72.

ACTRIU : actríz; comedianta, cómica, representante.

ACUDIRSE : ocurrir : «SE m'ACUT una humorada: femnos cada hu de

nosaltres lo propi retrato moral?», Oller, *Notas*, 100; «capficat tot lo matí, pensant com se desfería d'aquella maula, fins que SE li ACUDÍ utilisarla pe'ls seus serveys», Oller, *Notas*, 222; «no lograva la pobra dona explicarse sino ab molta dificultat y no se li ACUDÍA un mot frapant ni una frase concisa», Oller, *La papallona*, 134.

ACUDIT : ocurrencia, dicho agudo, chiste : «anem, home, anem!, saltá don Ramon, alló no fa senyor, alló es quincalla pura. Si hi fica (àl chalet) a donya Mercé ja no saben per hont girarse. Los oyents, que recordaren la gruixarià de donya Mercé, celebraren l'ACUDIT ab una rialla», Oller, *Vilaniu*, 24; «ella ho havía dissimulat ab aquell ACUDIT», Oller, *Notas*, 60; «las duas criadas y cinch estudiants rodejavan a en Lluís... apaludint sos mes senzills ACUDITS ab las riallas de mes ingénua, simpatía», Oller, *La papallona*, 194; «l'ACUDIT de las fillas de la Madrona no podía ésser ni mes oportú ni mes ben executat», Oller, *La papallona*, 144; «intervenía en las disputas de vehinat pera acabarlas ab algún de sos ACUDITS», Oller, *La papallona*, 16.

ACUITAT : agudeza; sutileza en los filos, cortes o puntas.

ACULLIDA : acogida, acogimiento; recibo, recibimiento : «tot l'embolum que duya en son esperit se desfeu com foch de palla devant de l'ACULLIDA purament oficinesca que li feu lo vicari», Oller, *La papallona*, 139; «trobá en mon sí dolcíssima ACULLIDA || Latona perseguida», Atl., 190.

ACULLIMENT : abrigo, acogida : «e per l'ábit honest que ella vestía, la dita dona feu li honor e bon ACULLIMENT», Legend., II, 90; — *fer bon aculliment* : recibir con agrado.

ACULLIR : admetre en la casa o companyía; amparar, proteger.

ACUMULADOR : acumulador; el que acumula.

ACUMULAR : acumular; amontonar, agregar, juntar muchas cosas.

ACURSAR : «sino perque sou tan vell e portau l'ábit de sanct Francesch, ab aquesta spasa, la qual es venjadora de paraules injurioses, yo us ACURSARÍA les faldes fins a la mitat de la cinta», T. B., I, 43.

ACURULLAR : acumular.

ACUSAR : acusar; delatar, demandar en justicia, imputar, notar, tachar : «e puys en G. Scrivá e altres de la vila ACUSAREN aquel nostre batle», Cron. Jacme, 488.

ACUSATIU : acusativo, el cuarto caso en la declinación de los nombres.

ACUYLIR, Cron. Jacme.

ADAGI : adagio, refrán, proverbio.

ADALERAT : desalado : «llavors «la papallona» atravessá'l carrer ADALERAT», Oller, *La papallona*, 211.

ADALILL : corredor, explorador, guía : «ab los ADALILS qui ginyen e qui saben les entrades de la terra», Cron. Jacme, 148; «veus aquí que'ns mostrará est ADALILL bona cavalcada de sarrains», Cron. Jacme, 149; «e anch no demanam negú ADALILL que'ns guiás, car nos per la cassa dels porchs que soliem cassar en aquela montanya

algunes vegades, plevíem nos en nos que avendríem en la carrera», Cron. Jacme, 229.

ADARGA : «los sarrains ab les ADARGUES e espaes treytes», Cron. Jacme, 134; «e de cascún mig feren una tarja a manera de ADARGUA», T. B., I, 168.

ADENANÇAR : «Na Renart se ADENANÇÁ de parlar danant tots», Lull, *Maravelles*, I, 192.

ADELITARSE : deleitarse : «per los delits dels V senys corporals es significat que ángel bo es cosa que SE ADELITA en membrar, conéxer e amar Deu», Lull, *Maravelles*, I, 102.

ADÉS : enseguida, inmediatamente : «e açó sia ADÉS feyt», Cron. Jacme, 55; — *adés, adés* : de cuando en cuando; presto : «de la vila d'Alçamora combatíenlos ADÉS ADÉS», Cron. Jacme, 236; «e els prohençals despertaren se a mal so, e tantost l'almirall En Roger, llevant rem ADÉS ADÉS, dexá'ls guarnir e apparellar», Muntaner, 152;— *adés... adés* : ora... ora : «aquest es aquell qui us fará cercar tots los racons de la cambra ADÉS tota nua, ADÉS en camisa», T. B., II, 126; «sia que lo hom ADÉS sia en .j. stament bo, ADÉS sia en altre mal», Lull, *Maravelles*, II, 222; «e lo Capitá anava ADÉS a la un cap, ADÉS era a l'altre», T. B., II, 240; «entre los dos hagué una brava batalla, que's vengueren abraçar, e ADÉS era la hu alt, e ADÉS l'altre baix, e's feren moltes nafres», T. B., I, 111; «appar que les dites dignitats mundenals ADÉS son belles, ADÉS son letges», Boeci, lib. 3, 120; — *adés de present* : desde ahora : «e ADÉS de present yo vull que sien cremats tots los albarans que ací me havets posats», Muntaner, 390; «e pus axí es, ADÉS de present responem cumplidament a nostre avonclo, &», Muntaner, 145.

ADEU : adiós; fam. acabóse, no hay remedio; adiós, despedida, separación, último abrazo: «vaja, ADEU! fem las paus, y li allargá la ma», Bosch de la Trinxería, *Lena*, 20; «y a les terres que foren germanes crida: ADEU!», Atl., 48.

ADEUSIAU : adiós, con Dios; vaya usted con Dios; — *l'adeusiau* : despedida : «l'ADEUSIAU de tots y a tots, com si marxás a Cuba; en lo replá de la escala abocadas a la barana aquellas caras rialleras», Vilanova, *Plorant*, 6.

ADEVINAR : adivinar : «yo no se si sap de ADEVINAR ho sia nigromántich», T. B., I, 72.

ADEXOPTE : de súbito : «no't trigues de penedir, que la mort ve ADEXOPTE», Jafuda, 95 v.º.

ADHERIR : adherir; estar unido o pegado con fuerza a alguna cosa.

ADHERIRSE : adherirse; arrimarse, llegarse, pegarse a otro, unirse a un partido o dictamen.

ADINERAR : atesorar.

ADINERAR : «ven sigrons remullats. Es un negoci petit, peró curiós: l'aygua s'ADINERA tan com la llegum», Vilanova, *Monólechs*, 9.

ADINS : «e passá en una altra sala mes ADINS», T. B., II, 145.

ADJUNT : adjunto, acompañado, agregado, asociado.

ADJUTORI : «e per ço ab lo divinal ADJUTORI será departit lo present llibre de cavallería en VII parts», T. B., I, 12; «ab lo seu AD-

JUTORI havem vençudes totes les batalles», T. B., I, 82; «car ab lo divinal ADJUTORI, yo us daré venjança de vostres enemíchs», T. B., I, 71; «son les armes que mijançant lo ADJUTORI divinal e la subjecció tua, nosaltres atenyerem gloriosa victoria de nostres enemichs», T. B., I, 29; «be mostrau ésser mals crestians, que no confiau del ADJUTORI divinal», T. B., I, 100.

ADMETRE : admitir; dar entrada o recibir a alguno a la participación de alguna cosa, como a la tertulia, entre los amigos : «no es de ADMETRE scusació de tan justa demanda», T. B., I, 31.

ADMINISTRACIÓ : «pensats que hajats bona cura e bona ADMINESTRACIÓ, e axí farets dels affers aytants com en cor vos metats», Muntaner, 71.

ADMINISTRAR : administrar, regir, gobernar los negocios, las rentas; administrar la justicia, los sacramentos : «no sabeu per a qui fa la saviesa? Per a ciutadans e juristes qui han a regir les comunitats e ADMINISTRAR la justicia», T. B., II, 352.

ADMIRACIÓ : «com fom dins la ciutat vem infinida gent per les torres e per les places, finestres e terrats, que era una gran ADMIRACIÓ de veure tanta gent armada», T. B., I, 68; «dels nostres moviments no deus haver ADMIRACIÓ alguna», T. B., II, 104.

ADMIRAR : «ymatges que fahíen ADMIRAR als miradors», T. B., II, p. 18.

ADMIRARSE : maravillarse.

ADMIRAT : «stigueren molt ADMIRATS quina era stada la causa», T. B., I, 67.

ADMIRATIU : signo de admiración, Oller.

ADOB : **1**, remiendo, compostura, reparación : «casualment tenía entre'ls dits una camisa tan malmesa que valía la pena de consultar l'ADOB que hi voldrían fer», Oller, *La papallona*, 51. **2**, arreglo, preparación; — *adob de draps* : «null hom ne nulla fembra axí privat com strany de qualque condició será no guos fondre o fer fondre seu en la dita ciutat o en los ravals d'aquella exceptat tansolament lo seu qui será necessari a obs o emprius de la dita Ciutat, ço es asaber, axí com per fer candeles de seu, o per ADOB de draps o altres emprius o necessitats de les gents de la dita Ciutat», Almotacenia de Valencia, 1322, 47 v.º. **3**, composición, convenio, conciliación : «e el dix nos que molt li havía costat l'ADOP que havía feyt entre el e son germá lo bisbe», Cron. Jacme, 43.

ADOBAR : **1**, componer, reparar : «fa ADOBAR les banderes e les armes», T. B., II, 53; «com lo Soldá veu que no podia passar lo riu per dar la batalla als crestians feu prestament ADOBAR lo pont», T. B., II, 133; «les X galees noves que vos manats fer, e dues veylles que hic havía, que havem feytes ADOBAR», R. Muntaner, 254; «tornaré ADOBAR tot lo que tu has desfet e guastat», T. B., I, 100; — *anar adobantse* (un malalt) : mejorar : «l'estat de donya Mercé qu'anava ADOBANTse, ho requería aixís, Oller, *La papallona*, 165; — *adoba-*

banos; — *adoba-cocis y gibrells* : lañador ; — *adoba-mitges*. **2**, armar (cavaller) : «e per assó tots aquests perills deuen ésser mostrats e denunciats al scuder ans que sie ADOBAT cavayler», Lull, *Ord. de Cav.*, 20; «hun assaut scuder tot sol, en son palaffré cavalcant, anava a la cort per ésser ADOBAT a noveyl cavayler», Lull, *Ord. de Cav.*, 5. **3**, arreglar, preparar : «haiam picadors, e piquen de les pedres de la montanya, e que les ADOBEN axí con hom fa a bigoles *(vijoles*, variante) e a trabuquets», Cron. Jacme, 240; «enviarem fer comprar a la carniçaría moltons, e els cuydar s'an que façam ADOBAR de menjar», Cron. Jacme, 55; «e que parassen les tendes, e prop de la font posassen les taules e que ADOBASSEN de sopar», T. B., I, 148; «aquesta virtuosa senyora dins poch spay feu molt noblement ADOBAR de sopar», T. B., I, 81; — *adobar la terra* : abonarla : «lo Perot del Molí vell ja feya nou anys que ADOBAVA la terra. Tot li vingué d'una camellada», Pons, *Trascant*, 37; — *adobar draps* : «malaltía natural axí es la malaltía al cors com lo sabó al drap qui l'ADOBA e l'afina», Doc. Cor. Arag., XIII, 167; — *adobar pells o cuiros* : curtir : «null hom de qualque condició o stament será no guos en la dita ciutat o en son terme ADOBAR o enguordir negún cuyr de bou o de vaqua si no ab... sal, ço es a saber, I veguada tantsolament», Almotacenia de Val ncia, 1322, 49 v.º.

ADOBARSE : **1**, restablecerse; recobrar la salud. **2**, adornarse : «una dona se ornava e SE ADOBAVA de colors que posava en sa cara, per ço que apparegués pus bella als hómens», Lull, *Maravelles*, I, 117.

ADOCTRINAR : «e per ço qui als altres ansenya, si matex ADOCTRINA, car axí com lo foch no minve cant prenen d'ell si no per ço com no a lenya, atresí lo saber no minve com aprenen d'ell; mas los savis lo fan perdre e minvar per ço com noll volen mostrar», *Doctrina moral* (Pachs) (Bibl. Nac. París, MS., fonds., Esp. 55), 21.

ADOCTRINAT : «veeren venir lo rey qui venía de sos fills los quals havía vists be ADOCTRINATS en les sciencies que apreníen», Lull, *Maravelles*, I, 120.

ADOLESCENCIA : «la terça edat dura tro ha XXVII e a nom ADOLESCENCIA», B. U. B., *Ajustaments*, 184 v.º.

ADOLORIT : quejumbroso : «o trista de mi, dix la ADOLORIDA Comtessa», T. B., I, 15; «la terra ADOLORIDA gemega com un cor», Atl. 56.

ADOLLAR : derramar : «en tant l'Empiri ADOLLA sos himnes de vict ria, || en sa ala armoniosa breçant lo mon suspés», Atl., 254; «font que del cel ADOLLAS la música a la terra», Atl., 270.

ADONAR : dedicar : «car si en açó en lo començament no son instruyts, envides se poden despuys ADONAR ne informar», B. U. B., *Ajustaments*, 291 v.º.

ADONARSE : advertir, echar de ver, caer en la cuenta, fijarse, percatarse, notar : «la experi ncia amostra que cada dia los més savis

son corregits per ignorants, de actes que no SE n'ADONAN, ni adverteixen», Bosch, *Títols*, *Proemi*; «y sens ella ADONARSEn li feu un petó a la galta», Bosch de la Trinxería, *Lena*, 20; «¡visca la pubilla!, afegí lo devanter galantejador, fent desplegar y petar la bandera al ADONARSE de la Cileta», del Bosch, *Lo segador*, 20; «capficat ell pe'l telégrama, ja ni S'ADONAVA de sa muller», Oller, *Vilaniu*, 185; «y tant fora d'ell lo tenían sos desventurats pensaments, que no SE ADONÁ de que's trobava en las parets de la vila», Vidal, *Rosada d'estiu*, 416; «quan la Teresa dexá els blats, S'ADONÁ de les roselles. Eren allí, a sos peus, mústegues», Pons, *Trascant*, 10; «los vehins des que S'havían ADONAT de la companyía, parlavan baixet», Oller, *La papallona*, 203; «quan la Toneta vegé aprop tot aquell formigueig, S'ADONÁ de lo que havía caminat y's posá sobre si», Oller, *La papallona*, 86; «me feren pendre'l vol a la bona de Deu, sens ADONARME del poch delit de mes ales», Atl. X; — *no adonarse* : no parar mientes.

ADONCHS : entonces : «on com per la creu sia significada la greu passió de Jhesuchrist e la desonor que pres en est mon, ADONCHS fort me maravell com pot negún fill de santa sgleya star en alegr.a», Lull, *Maravelles*, I 90.

ADOPCIÓ : adopción : «aprés la mort del qual foren haguts per emperadors dos barons de gran probitat als quals lo dessús dit Antoninus s'havía pres per fills... dels quals he... unes letres que'n declaren lur ADOPCIÓ», F. d'A., 32.

ADORAR [AORAR] : honrar, reverenciar con culto exterior; idolatrar, amar ab extrem : «on con lo bou e l'ase maravelosament lo seyor coneguessen, de ginolós quant lo veseren l'AORAREN», Vies des saints (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 44), 19; «y ¿ta derrera gesta será matarme a mi? || Ja arronso espatlla; atúrala, si't plau, la ma que ADORO», Atl., 74; «d'altra part deu quescún volenterosament ADORAR e fer oración a nostre senyor Deus per tal con totes les persones qui son en aquest mon l'an molt gran mester», Breviari d'amor (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 353), 95 v.º.

ADORMIR : causar son; apaciguar; entontir; — *fer adormir* : dar sueño; causar fastidio, como un libro, una mala comedia.

ADORMIRSE : dormirse; conciliar el sueño; met. descuidar un negocio, no tener vigilancia, dormirse en los deleites; obrar con negligencia o descuido : «e vetlam III dies e III nuyts, que quan nos NOS cuydávem ADURMIR...», Cron. Jacme, 131; «ADORMIMNOS per lassedat de vetlar que havíem feit», Cron. Jacme, 281; — *adormirse com lo guix*.

ADORMIT; — *estar mitg adormit* : dormitar : «y'l mar, mitj ADORMIT, aixeca'l front», Atl., 36.

ADOTZENAT : adocenado.

ADREÇ : enseres : «e tras aquestos venían tres atzembles la una de las quals aportava lo ADRÉS de cuyna e de servici», Comes, *Lib. de coses* &, 498.

ADREÇA : señas de una casa o persona; sobrescrito de una carta

o paquete; dirección, el punto a que va encaminada una carta u otro objeto : «¿Com hi sabían pera encaminarshi tan determinats? ¿Qui'ls havía dat l'ADRESSA? Ningú», Oller, *Notas*, 202.

ADREÇAR : **1**, enderezar, poner derecho, poner en orden : «lo dit senyor rey En Pere aná ADREÇAR son regne, e hach gran plaer de ço que'l noble En Corral Llança hach feyt e complit», Muntaner, 70. **2**, enderezar, encaminar, dirigir, enviar en derechura : «además, no volent rebre las cartas directament, sempre hi havía un altre medi: cercar una amiga a qui podría ell ADRESSARlas», Oller, *La papallona*, 103.

ADREÇARSE : erguirse, enderezarse : «tant sols del cor d'Alcides les ales no decauhen; || nadant SE ADREÇA a espatlles de l'ona ab gran esforç», Atl., 220; «S'ADREÇAN erms y marges, aprés que'l mar troceja || ab una ma llurs boscos y ab l'altra llurs ciutats», Atl., 140.

ADREÇAT : provisto, aderezado : «lo dit senyor rey vench en lo regne de Valencia ab gran res de son poder e pensá d'entrar en Valencia axí aparellat e ADREÇAT per mar e per terra, que hanch rey no poch dir que mills ordonat ne ADREÇAT anás sobre altre rey», Muntaner, 33; «e l'altre jorn lo comte ab tota la noblea del seu comtat, cavalcants ab bons cavalls be ADREÇATS va partir de Barcelona», F. d'A., 283.

ADRET : bien plantado, bien formado : «no naixqué fill de rey qui fos de tant alt cor ne pus ardit ne pus valent ne pus bell de sa persona, ne pus savi ne pus ADRET de sos membres», Muntaner, 32.

ADROGUER : especiero.

ADULTERAR : cometre adulteri : fig. falsificar, contrafer.

ADULTERI : «mirau la comtessa de Lliravall com li pres que cometé ADULTERI», T. B., II, 63.

ADUR : llevar, conducir : «e II lenys altres que li ADUGUESSEN conduyt», Cron. Jacme, 153; — *adur a acabament* : llevar a cabo : «les puxam ADUR a acabament», Cron. Jacme, 79.

ADURMIRSE : V. ADORMIR-SE.

ADVENIMENT : «començ me a recordar com vench en lo mon aquell propheta e sanct gloriós Johán Baptista per denunciar lo ADVENIMENT del nostre redemtor Deu Ihesús», T. B., I, 334; «per lo gloriós ADVENIMENT del rey Deu Ihesús cessá tota la ydolatría», T. B., II, 40.

ADVENT : adviento, las cuatro semanas que preceden al día de Navidad.

ADVERS : «e puch vos be dir, Tirant, ab veritat, que la fortuna me es stada tostemps ADVERSA», T. B., I, 348.

ADVERSARI : «e sovint es la pau pus perillosa que la guerra, car a molts virtuosos ha nogut no havent ADVERSARI contra lo qual la virtut hagués exercici... per tal com en loch del ADVERSARI per lo qual la virtut se mostrará...», T. B., II, 155.

ADVERSITAT : «axí acostuma a falagar la iniqua fortuna, quant del tot vol destroyr al qui enguana, que de la sua ADVERSITAT alguna part no mostra, perqué aquell a

qui prospera contra ella no s'arme», T. B., I, 49.

ADVERTIMENT : «la dessús dita regina... dava alguns bons ardits al rey son marit d'açó qu'ella'n sabía que lo'n volíen enganar axí com ja era vell e no havía aquell ADVERTIMENT que abans havía quant era jove», F. d'A., 410.

ADVOCAT : abogado : «Item que cascún ADVOCAT prometrá e jurará que en les causes que veurá desesperades al començament o en aprés en qualsevol part del plet segons mérit de procés o en altra forma, patrocini no prestará», A. M. B., *Bandos*, 1401-9, 25; «en aquests fets tendrem molts jutges e pochs ADVOCATS», T. B., II, 120; «tan pochs ADVOCATS en ma justa causa trobe», T. B., I, 26; — *advocat de secá* : abogado de secano; letrado poco capaz o casi ignorante.

AENANT : «e quan venc AENANT fo parlat matrimoni», Cron. Jacme, 10; — *d'aquela hora aenant*: «e d'aquela hora AENANT no volguem usar d'aquela maestría», Cron. Jacme, 210.

AER : aire : «mas tan solament que hage bocha e lengua ab que moga l'AER en lo qual sía formada la paraula», Lull, *Maravelles*, I, 105.

AERITAT : «Deus creá IV esséncies, ço es saber, ignitats, AERITATS, aquatats, terrestritats», Lull, *Maravelles*, I, 126.

AERONAUTA : aeronauta; el que viaja por los aires.

AFABILÍSSIM : «la tua real e elegant senyoría, AFABILÍSSIM pare, me assegura que los teus virtuosos actes son tals, que clarament manifestan tu qui est», T. B., I, 70.

AFABILITAT : «la V es AFFABILITAT qui es ésser graciós als altres», Eximenis, *Regiment*, cap. 67; «per totes les parts del mon la majestat vostra trobará cavallers de major stat e dignitat, de linatge e de riqueses, mes gentils de honor e fama ab mes AFFABILITAT e gracia», T. B., II, 69; «lo Rey ab gran AFABILITAT dix», T. B., I, 64.

AFABLE : «e d'altra part deu ésser AFABLE e graciós en totes coses», T. B., I, 97; «ab cara molt AFABLE feu li principi ab paraules de semblant stil», T. B., I, 14; «lo virtuós Rey se posá a riure e ab cara AFABLE los feu molta festa», T. B., I, 72.

AFAENAT : atareado : «e enviamli a dir per ell que nos érem molt AFAENATS, e ço que volía dir nos a nos que u dixés a ell», Cron. Jacme, 491.

AFALAGAR : adular, lagotear, zalamear, halagar : «entrava y eixía de totas las casas com de la seva, bromejava ab tothom, aconsellava a qui ho volía, AFALAGAVA a las mares y de retruch festejava a las fillas», Oller, *La papallona*, 16; «mentida o veritat, aquellas paraulas l'AFALAGAVAN, li omplian lo cor», Oller, *La papallona*, 54.

AFAMEGAT : hambriento, famélico : «aquests son pus cruels que leons AFFAMAGATS», B. U. B., *Ajustaments*, III v.º.

AFAMAT : **1**, hambriento, famélico : «y creix y, AFAMAT monstre, rugint la catarata», Atl., 184; «uy, uy, quina criatura mes AFAMADA que porteu, bona dona!», Oller, *La papallona*, 160. **2**, afamado.

AFANAR : hurtar; — *afana-rellot-*

ges : «va espessintse'l grupo ab gent de tota lley, fins ab los AFANArellotges y'ls municipals y polissons que'ls han enmenat tantas vegadas a Casa la Ciutat», Oller, *Notas*, 83.

AFANGAT : «e aprés con lo plet será començat e veurán que serets ben AFANGAT en aquel, nuyl temps al dit plet no us seguirán si no lus dònats doble saları», Breviari de amor (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 353), 136.

AFANY : anhelo, afán, trabajo, ansia, fatiga, apuro : «per lo qual peccat (de avaricia) los tramet nostre senyor Deu moltes males anyades en lurs splets; e molts AFFANYS en lurs persones», Eximenis, *Lib. de les dones*, 169 ; «encara alscunes vegades per altra rahón dona nostre senyor Deu a aquels que ama e vol ben tribulacions e AFANYS en aquest mon e açó fa per tal que aconseguesquen mérits», Breviari d'amor (Bibl. Nac. París, MS., fonds, Esp. 353), 25 v.°; «envers la part dels enemichs stava una riba que ab gran AFANY la podíen pujar los cavalls», T. B., II, 77; «la seva dona sentada també al peu de la máquina treballava ab AFANY sense distraures ni apartar los ulls de la roba que cusía», Vilanova, *Gent de casa*, 6; «la bellesa no es mes qu'un dels carácters de la veritat... que l'humanitat perseguirá eternament ab lo major AFANY per a reconquistar la felicitat», Oller, *La papallona*, 41; «pero aquell caminar recelós, aquell AFANY evident d'amagar la cara... li engendraren arreu lo desitj de seguirla», Oller, *La papallona*, 208; «deliberá que mes li valía ab AFFANY e ab perill de batalles cerchar lo menjar», Boeci, *Prólech*, 6; «en lo collir de la rosa sofir lo dit, AFANY, e perill», T. B., II, 167; — *fer afany ab lo fum* : incomodar, enujar.

AFANYAR : afanar, fatigarse en un trabajo o solicitud, ganar con su trabajo, como labrar, arar las tierras.

AFANYARSE : afanarse, apresurarse, darse prisa, correr, andar diligente, cansarse, fatigarse con solicitud y diligencia : «com remat que giravolta y's venta a córrer a la remor del esquellot seguint al manyach o manso, axís tots los garbers S'AFANYAREN a seguir los passos de don Manel», del Bosch, *Lo segador*, 23; «cuyta, oh! que es hora; AFÁNYAT!. Si tens prou pit, devalla», Atl., 126; — *afanyarshi* : «que no T'hi AFANYES?», Pons, *Trascant*, 9.

AFARTAR : atracar, hacer comer con exceso, saciar, hartar, atestar, dar de comer con exceso.

AFARTARSE : hartarse, comer o beber con exceso, ponerse excesivamente repleto, atracarse, hablando de comida; — *afartarse com un llop* : hartarse como un lobo; — *afarta-pobles*.

AFAVORIR : favorecer, proteger, ayudar, hacer favores o buenas obras : «lo Rey li feu molta honor, et tots los de la cort : e lo príncep de Gales lo AFAVORÍA molt per fer ne enuig a Tirant», T. B., I, 234.

AFAYÇONAR : **1**, creer, imaginar, figurarse : «e AFAYÇONAVA que la ila de Maylorques tenía tro a CCC miles que la volvíen en torn», Cron. Jacme, 77. **2**,

representar : «cant le Verónica tench la tovalola on era la fas AFAYSONADE de Jhesu-Crist fo senade e munda de tota se lebrosía», A. C. A., XIII, 15.

AFAYTAMENT : «hun hom mal vestit entrá davant Alexandre e parlá fort be e dix li Alexandre : si fosen tes vestidures tan belles com ton parlar, auríes donat a ton cors ço que li tayn del AFAYTAMENT, axí com as donat a ta ánima ço que li tayn del saber. Dix l'om: senyor, lo parlar es lo poder en mi, mas les vestidures son en tu e lo poder. E axí maná que li donás hom que vestir e feu li gran be», Jafuda, 86 v.º.

AFAYTAT : «vídua pintada e AFFAYTADA gran infamia dona dessí matexa; clarament crida que marit vol», Eximenis, *Libre de les dones*, c. 97; «e con se son ben pintenades e AFAYTADES han tant d'erguyl e de folía que no lus membra ne han neguna membrança de nostre senyor Deus», Breviari d'amor (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 353), 142.

AFECTARSE : impresionarse, enternecerse.

AFECTE; — *dur afecte* : profesar afecto.

AFEGIR : añadir, agregar, enlazar : «aplicant l'ohido pera mellor escoltarho, AFEGÍ desseguida: t'ho haurá semblat, filla meva», del Bosch, *Lo segador*, 19; «son pare'l contemplá un moment, y després, sens AFEGIR un sol mot, girá la espatlla anantsen cap a la porta», Vidal, *Rosada d'estiu*, 316; «¿y... si prengués... vaig AFEGIR, com repensat per un dupte, altre abono de la Deliciosa, que no es tant lluny de casa?», Vilanova, *Plorant*, 6; «sens AFEGIR ne levar res», T. B., I, 237; «mes dos meytats florides || vegérense AFEGIDES, || com dos anells d'una cadena hermosa», Atl., 200; «oh, es una obra de caritat que res te costa..., AFEGÍ la Madrona vejent náixer los reparos», Oller, *La papallona*, 175.

AFEMAR : abonar, beneficiar una tierra, bonificar las tierras.

AFER : asunto, negocio, ocupación : «vostra majestat deu mirar millor en aquestos AFERS que no fa», T. B., II, 38; «fora stat hom de gran AFFER, si hagués vixcut llonch de temps, mas jove de XXII anys morí», Muntaner, 37; «que'ns endreç en nostres AFFERS», Cron. Jacme, 80; «molts AFFERS de armes e d'altres coses foren fetes en lo dit viatge, e moltes tribulacions hi sofferí lo senyor infant», Pedro IV, 53; «una altra ma mes pura || te regue y cuyde, diuli, puix jo tinch altre AFER», Atl., 116.

AFERMAR : **1**, afirmar, asegurar, poner firme una cosa : «e on pus fortment era temptat, pus considerava e AFERMAVA que Deus no fos res», Lull, *Maravelles*, I, 7. **2**, atar, sujetar : «baxá del matxo, l'AFERMÁ per la morralla a l'anella de ferro de la paret», Bosch de la Trinxería, *Lena*, 19; «en Peró, lo boher, calçat d'esclops, venía d'AFERMAR los bous al estable», Bosch de la Trinxería, *Lena*, 24.

AFERRARSE : adherirse, agarrarse : «SE li havía AFERRAT a les faldilles» Pons, *Trascant*, 23; «lo menut obría sos ulls indecisos d'anyellet, ab sos ditets de nina probava

sens'esma d'AFERRARSE a la blanca mamella», Oller, *La papallona*, 160; «ab cruixidera y gemegor S'AFERRAN», Atl., 24.

AFERRAT : adherido.

AFIGURAR : imaginar : «y monstres AFIGURA llavors mes espantables», Atl., 176.

AFIGURARSE : figurarse, imaginarse, meterse una cosa en la cabeza : «M'AFIGURÍ veure als Atlants alçapremar aquelles roques y esculls», Atl., XIV.

AFILERAR : poner en hilera.

AFILLAR : prohijar, adoptar, recibir como hijo o hermano : «que nos volem AFIYLLAR vos, e vos e tot que AFIYLETS nos», Cron. Jacme, 188; «sényer comte, membre us com I vostro nebot ha stat perdut lonch temps... e lo volíets AFFILLAR e heretar de tot quant havets?», Lull, *Maravelles*, I, 68.

AFINAR : **1**, afilar una navaja, un cuchillo. **2**, concluir : «e fo AFFINAT lo conseyl, que tenien per meylor lo nostre conseyl», Cron. Jacme, 385.

AFINAT : **1**, afilado, aguzado, adelgazado por el corte o punta. **2**, demacrado : «una basca darrera l'altra... ab la boca plena d'aygua cop de ruxarli la cara; ...res; ni un marbre; groga! AFINADA!», Vilanova, *Del meu tros*, 14; «mossén Sebastiá qu'era 'l mestre, estava AFINAT», Genís, *Sota un tarot*, 312.

AFISTONAT : festoneado : «una gorreta bellament enflocada, un fassetet y un volquer AFISTONATS y una capeta avalonada», Oller, *La papallona*, 143.

AFLAQUIR : enflaquecer, adelgazar : «e guastar e AFLAQUIR als superbiosos», T. B., II, 165; «AFLAQUINT de jorn en jorn, e dexantse anar los ánimos ociosos dels cavallers anglesos, molts dies eren passats que en pau, tranquilitat e repós folgat havíen», T. B., I, 89.

AFLAYRAR : oliscar : «los cetacis AFLAYRAN carn humana», Atl., 28.

AFLAYRE : perfume, aroma : «les illes me prenían || per un navili de rumbosa vela || que ple de richs AFLAYRES, || los joguinosos ayres, || d'Epidauros a Dórida empenyían», Atl., 188; «y ab sos aucells, murmuris, AFLAYRES y canturies, || renaix, sens les Hespérides, llur hort malaguanyat», Atl., 264.

AFLICCIÓ : aflicción : «lo comte de Barcelona qui mogut de la gran pietat que de la sua gran cuyta e AFLECCIÓ havía», F. d'A., 265.

AFLIGIMENT : aflicción : «los AFLIGIMENTS, las llágrimas desfogan lo cor, lo desembrassan, es veritat; peró no curan», Oller, *La papallona*, 124.

AFLIGIT : afligido : «a la fi lo AFLIGIT Rey hagué d'exir per força de Londres», T. B., I, 23; «los sarrains abans se n'alegraven de veure los tan AFFLIGITS», F. d'A., 98.

AFLUXAR : **1**, aflojar, soltar, desatar, desceñir, dejar lo que se tenía con fuerza, laxar : «AFLUIXANT a plaher sos flonjos llaços», Atl., 200; «tiraven lo I cap e AFLUIXAVEN l'altre, e lo vexell anava de punta», T. B., II, 142; — *afluxar la mosca* : soltar los cuartos. **2**, disminuirse, entibiarse el fervor con que se había emprendido alguna cosa.

AFOLCAT : «es atrobat que alguna es cap de les altres axí com

dels moltons e altres qui fan AFOLCATS», B. U. B., *Ajustaments*, 133 v.º.

AFOLLAR : **1**, abortar. **2**, ajar, maltratar un género : «molt AFOLLA les noves mal recomptador», Compil. ep. camar. Prov. arab.

AFOLLAT : estropeado, falto, mutilado : «e tots aquells qui serán AFOLLATS de qual se vulla de sos membres, que armes no porán portar, aquests tals hagen III parts», T. B., I, 83; «... demanava per que no treballava? E ella li dix con era AFOLLADA de les mans», Eximplis, CXXII, 116; «e si era coix o AFOLLAT d'algú de sos membres», T. B., I, 150.

AFONYARSE : abollarse : «dintre'l pou de l'abisme pregon tot despenyantse || s'escabellan y AFONYAN (los titans) los fronts pe'l llamp ferits», Atl., 240.

AFORAR : aforar, reconocer, valuar los géneros para el pago de derechos : «item que algún carnicer o son missatge no gos vendre ne tallar carns de bou ne de vadell a nagún for tro lo Mostassaff o son loch tinent haia AFFORADA la dita carn», A. M. B. Bandos (1349-56), 41.

AFORTUIT : fortuito : «casos AFORTUITS de la fortuna», T. B., II, 81.

AFRANQUIR : dar libertad a un siervo : «dixem los que los faríem be e que'ls AFFRANQUIRÍEM per II anys per el mal que havíem pres», Cron. Jacme, 297.

AFRAU : hondonada, escarpe : «en fr. couloir, esberla, trench; es lo pas entre duas timbas, pas no gayre llarch y molt estret. L'AFRAU d'Aníbal, Amélie les-bains, sobre la cascata del torrent Mondony, de la vall de Montalba. L'AFRAU sol ser emboscat y apenas hi penetra'l sol», Bosch de la Trinxería, Butll. A. E. C., XIII, 232; «si en lo refluix ensenya cap bosch ses cabelleres, || garfintleshi l'arrancan y penjat com rahim, || ab ses AFRAUS pe'ls ayres, ses balmes rius y feres, || a asseure'l damunt d'altres l'envían cap al cim», Atl., 238; «quant pensa que per rónega, plombada AFRAU s'estimba», Atl., 174.

AFREVOLIR : debilitar, Lull, *Maravelles*, I, 145.

AFRICÁ : «aprés vengueren... los AFRICANS qui eren senyors de la gran ciutat de Cartago», F. d'A., 6.

AFRONT : afrenta, injuria, baldón, desaire, insulto : «per ço jo mogut de gran dolença del vostro AFRONT», F. d'A., 264; «això no val res, això es una mofa, això es un AFRONT que jo no puch guardar», Oller, *La papallona*, 88.

AFRONTAR : arrostrar, desafiar, hacer frente o cara, afrentar : «lo cor li feu un salt com si l'haguessin AFRONTADA de debó», Oller, *La papallona*, 27; «aqueix acte indigná a abduas donas. La Madrona, no poguent contindres, AFRONTÁ a la criada», Oller, *La papallona*, 11.

AFRONTAT : «e'ls bisbes e ecclesiástichs foren molt deshonrats e AFFRONTATS», F. d'A., 98.

AGABELLAR : agavillar, formar o hacer haces de las mieses; engavillar, poner las mieses en gavillas o haces; hacinar o hacer haces, atar : «item mana dit señor Pabordre que no sia algú qui gos ni presumesca AGABELLAR per ell ni per

altri ninguna manera de vitualles dins lo dit terme mes del que haurán menester per provisions de llurs cases», Girbal, *El castillo de Brunyola*, 1581, 42; «y apilan los cadavres dels anegats a munts || y AGABELLANTlos d'arsos y romaguera ab rapes, || als vius fan de passera los enarcats difunts», Atl. 242.

AGAFADA : «haventni ja molts de morts, se rendiren los demés, no poguent soportar la fatiga y habent perdut tota esperansa. No crech que n'escapés cap. ¡Si que fou bona AGAFADA! digueren tots los que l'escoltavan», Argullol, *La guerra*, 116.

AGAFAR : asir, pillar, clavar, albardar a las personas, coger, agarrar, prender, capturar, coger a uno a mano : «AGAFÁ lo feix d'eura, se'l carregá sobre la espatlla y s'encaminá tota pensívola cap al mas Mallol», Bosch de la Trinxería, *Lena*, 23; «en Benet prengué d'una llexa un gros pa de ségol, AGAFÁ la ganiveta ab que lo senyá, y llescá pa per tots», Bosch de la Trinxería, *Lena*, 24; «sols la Madrona li corregué al darrera y la AGAFÁ pe'l bras al brancal de la porta», Oller, *La papallona*, 176; «l'infermer... AGAFÁ una canya que tenía una esponja al cim», Oller, *Notas*, 112; «y AGAFAN ¡au! tronchs y arbres que al cru rocam s'estellan», Atl., 238; «apretá a córrer darrera, y AGAFANTla cómicament pe'l clatell entrá ab la despesera al quarto», Oller, *La papallona*, 25; — *agafar cor* : «hem d'AGAFAR cor, feu en Ramón mirant a la Nor com si ja's temés que hi pendría cartes», Genís, *La Mercé*, J. F., 1878, 181; — *agafar lo gat*; — *agafar una malaltía* : contraer enfermedad; — *agafar un cop d'ayre* : sobrecoger a alguno un golpe de aire, pasarle el aire; — *agafar a algú* : prender, detener : «dias passats volían AGAFARme perqué no duya cédula», Vilanova, *Entre familia*, 6; «es vosté, pare, que (qui) l'ha fet AGAFAR?, Si, jo so», Bosch de la Trinxería, *Lena*, 233; — *no m'agafes* : no me la pegas; — *agafa-sopas*.

AGAFARSE : agarrarse (dos que riñen), aferrarse : «l'illot de Tyro a la Assia S'AGAFA ab braç de roca», Atl., 184; «l'abet a que S'AGAFA segueix d'arrel o's trenca», Atl., 176.

AGAFAT : **1**, cogido : «aquellas donas feren sa entrada triomfal, atravessant la sala AGAFADAS una a cada bras del bon Tomaset», Oller, *Vilaniu*, 155. **2**, ahumado : «una certa oloreta de platillo AGAFAT nos avisá que destorbávam y'ns várem apressurar a despedirnos», Oller, *Notas*, 59.

AGAFATÓS : pegajoso, viscoso, glutinoso; tenaz, que sigue por todas partes.

AGARBONARSE : «visquen los nuvis!, baladrejaven los xerrichs, AGARBONANTShi com a llops y arrebaçantse les llepolíes a plantofada seca», Pons, *Trascant*, 56.

AGEGANTAR : gigantizar, dar formas o proporciones gigantescas o desmesuradas a una cosa.

AGEGANTAT : agigantado : «quant veu a ses espatlles un Geni AGEGANTAT», Atl., 122.

AGENOLLARSE : arrodillarse, hincarse, ponerse de rodillas, hincar las rodillas, postrarse : «l'ermitá ab

altres senyors se n'aná al Rey AGENOLLAR als seus peus», T. B., I, 44; «ell fo portat davant de la emperatriu e ell SE li'n va AGENOLLAR als peus e li'n va demanar vènia de la sua gran malvaduría», F. d'A., 273; «ja som a port, AGENOLLANTSE deyan, || véusela allí l'Estrella de la mar», Atl., 30; «allí, al altar de Júpiter humil AGENOLLANTSE», Atl., 68; «com fonch dins lo castell, veu lo Rey que exía de hoyr missa: e vehent lo molt prop de si, AGENOLLÁ'S davant ell», T. B., I, 28.

AGENOLLAT : «per lo qual tots AGENOLLATS li'n faeren moltes gracies», F. d'A., 154; — *caure agenollat* : caer prosternado, Oller, *La papallona*, 222.

AGERMANAR : mancomunar.

AGERMANAT : hermanado, Atl. 78.

AGLÁ : bellota; el fruto del roble, de la encina y de otros árboles : «recullireu los AGLANS per nodrir los porchs», Agustí, *Secrets de Agr.*, 1617, 8; «mosques blaves e blanques e verdes... mes grans que un AGLÁN», F. d'A., 363; — *donar un aglá per fer cagar un roure* : meter aguja y sacar reja.

AGLEBAR : encespedar, tapizar, sembrar, cubrir de céspedes.

AGLOMERAR : glomerare, envolver en redondo o devanar; juntar y amontonar, Nebrija.

AGNUS; — *ser de pasta d'agnus.*

AGOMBOLAMENT : «aquells AGOMBOLAMENTS de minyonas com ella que aixordavan ab l'esclafit de sas riallas», Genís, *La Mercé*, J. F., 1878, 191.

AGOMBOLAR : **1**, cuidar : «tothom coneix a tres o quatre jayets, faltats de medis per impossibilitat física, y no'ls deixarán pas morir de fam ni dormir a terra. No mancan bonas ánimas que'ls AGOMBOLAN y mantenen y que fins los hi pagarán la caixa», Oller, *Notas*, 199. **2**, acumular : «en la llar AGOMBOLA || un feix d'estellas y de sech brancatje», Pons y Gallarza, *La llar*, J. F. 1865; «las llágrimas se m'AGOMBOLABAN en los ulls», G. Vidal de Valenciano, *La familia del mas dels sálzers*, J. F., 1880, 256; «per'esguardar sa imatge (de Deu) la humanitat sensera, || be pot AGOMBOLARse de esprits fentne un feix sol; || tant li valdría encéndrer un brot de romaguera || o traure, en nit foscana, la punta de un gresol», A. Blanch, *L'ánima enamorada*, J. F., 1867, 126.

AGONÍA : agonía, congoja del moribundo, angustia, aflicción extrema, ansia : «¿per ell entre AGONÍES de mort vos infantí?», Atl., 224.

AGONISAR : agonizar : «les ones, enternides de veure'l tant hermós AGONISAR», Atl. 34.

AGORDAR : «car com lo rey hix tan arrebatadament contra'l comte no y posqueren ésser a temps, com ell no'ls hagués volgut AGORDAR ne pendre lo lur consell», F. d'A., 312-313.

AGOST : agosto; recolección de las mieses : «jo us jur per aquell sanct orde de cavallería, que yo indigne rebí lo dia de nostra Senyora de AGOST», T. B., I, 147; «e quant vench que'l sol fo post, e açó era en lo temps d'AGOST», Cron. Jacme, 343.

AGOSTENCH : del mes de agosto; — *perdius agostenques* : que nacen en el mes de agosto.

AGRACIAT : «e stava allí una parenta de la Reyna, que era nomenada la bella Agnés, e era filla del duch de Berri, que es la mes AGRACIADA donzella que yo jamés haja vist», T. B., I, 158; «un triat de senyoretas ab vestits clars y vaporosos, de caras AGRACIADAS, un xich pálidas», Vilanova, *Plorant*, 7.

AGRADABLEMENT : «e l'ermitá saludá Félix molt AGRADABLEMENT en son venir, mas Félix no li poch dir res», Lull, *Maravelles*, I, 7.

AGRADARSE : gustarse, enamorarse : «la Mercé y en Miquel S'AGRADAREN potser per la lley del contrast», Oller, *La papallona*, 38.

AGRADÓS : agradable, amable, apetitoso, sabroso, gustoso : «lo timó y la ginesta, perfumant l'ayre ab sa AGRADOSA aroma, enervaven los sentits, tot inclinantlos a la peresa», Pons, *Trascant*, 9.

AGRADOSAMENT : agradablemente.

AGRAHIMENT : gratitud : «Theudoric... faé grans feyts d'armes faén valença al emperador, que li'n va faer grans mercés e AGRAHIMENTS com merexía», F. d'A., 57; «la gelosía li privava l'AGRAHIMENT», Oller, *La papallona*, 175.

AGRAM : grama, planta : «cavareu les vinyes, y ne traureu lo AGRAM», Agustí, *Secrets de Agr.*, 1617, 8.

AGRASONS : grosellero.

AGRAVIARSE : ofenderse : «no se AGRAVÍE, sab? jo no dich res pera AGRAVIARla», Oller, *La papallona*, 9.

AGRE : **1**, amargo, acre, agrio o fuerte en el sabor; zumo ácido, acedo, acerbo al gusto, áspero, desabrido; — *agre-dolç* : agridulce, que tiene mezcla de agrio y de dulce. **2**, desapacible en el trato. Se diu del estil quant es dissonant. **3**, naturaleza de una cosa; — *fer perdre l'agre* : «aquí reffrenava mils ses males cobeiançes e que axí devía ésser per special AGRE e natura de la terra», Eximenis, *Regiment*, c. 24.

AGREGAT; — *agregat de boigs* : jaula de locos.

AGRELLES : acederas.

AGRELLETES : acederilla.

AGREMUNTESA : moneda : «nos en Martí per la gracia de Deu Rey d'Aragó, per tenor de la present confessam e regonexem a vos feel nostre en Bernat dez Coll, batle de Leyda, que havets liurades realment en nostres mans les coses seguents, primerament una senalla en la qual havía dos motlos de ferre ab los quals se fahíen florins falses. Item dos motlos de ferre en que's fahíen migs florins falses. Item deu peces de ferre en que's fahíen AGREMUNTESES falses. Item un trenchador de ferre. Item un saquet en que havía XL o cinquanta florins de moneda AGREMUNTESA falsa. Item VI o VII florins de moneda jaquesa falsa la qual se fahía gitan. Item cinquanta peçes poch mes o menys entre florins e migs florins de aram falses, los quals encara no eren daurats. Item dos florins daurats falses. Item dos migs florins daurats falses, les quals coses vos dit en Bernat havets haudes d'alscuns falsadors de moneda dos dels quals per justicia han reebuda mort. En testimoni de la qual cosa manam

la present a vos ésser feta ab nostre segell menor segellada. Dada en lo loch de Boriaçot a XV dies de juny. En l'any de la nativitat de nostre senyor MCCCCI. Rex Martinus. Berengarius Sarta», Reg.º 2281, 68 v.º, Itinerum.

AGRENYAJAR : «Amalarich qui n'era molt fadrí e no gayre ben nodrit, com be ho va demostrar ab la sua sancta muyler appellada Totilla... a la qual va aporrejar e AGRENYAJAR e molt mal tractar», F. d'A., 63.

AGREST : paraje inhabitado.

AGRET : agrillo, un poco áspero.

AGREUJAR : «puix lo meu cor ha tant fallit que es stat causador de tant AGREUJAR la vostra singular persona», T. B., II, 70.

AGREUJAT : «la femenil condició promptament no pogué resistir que no demostrás ésser molt AGREUJADA», T. B., II, 13; «mas emperó com lo Comte de Barcelona era tan noble baró, al cap d'alguns jorns que'l tench en presó ell li'n va donar venia... ab gran goig que totom ne va haver, per ço com tots staven d'ell fortment AGREUJATS», F. d'A., 223.

AGREVIAR : agraviar, perjudicar.

AGRICULTURA : «com l'art del pagés era lavors... molt honrat e molt noble, ell (Bamba) se'n exercitava en l'AGRICULTURA», F. d'A., 80.

AGRÓ : «dementre que lo AGRÓ en axí volava ab lo cranch que aportava en son coll», Lull, *Maravelles*, I, 213.

AGROMOLLARSE : aburullonarse, enmarañarse : «aquells núvols de foch anaren amoratantse, ... AGROMOLLANTSE y per fi's fongueren», Oller, *La papallona*, 206; «y ja avant, ja a recules y a toms, (los Titans) uns S'AGROMOLLAN || ab altres, armes, feres y tronchs en gran cabdell», Atl., 236.

AGROR : agrura, acidez, acedia, aspereza, desabrimiento, dureza.

AGUANT : sostén.

AGUANTAR : soportar, retener : «ab la cremor de las mevas mans que no podrías AGUANTAR», Oller, *La papallona*, 66; «al arribar al raval l'espinguet del menut li esgarrifá les orelles. No t'ho podíes AGUANTAR fins a cal Tano?, afegí», Pons, *Trascant*, 19; — *no poderse aguantar lo riure* : no poder contener la risa; — *aguantar una ajuda* : guardar una lavativa, no echarla al momento; — *aguantar la capa* : «entretant, l'Enrich y Matilde es deyan a cau d'orella lo que vostés poden suposar y que jo no reproduheixo per no férloshi AGUANTAR una capa», Oller, *Croquis*, 89; — AGUANTARSE : reprimirse, contenerse.

AGUAR : aguzar, fer agut : «bon nodriment AGUA l'enteniment», Jafuda, 85 v.º.

AGUAYT : acecho, emboscada, acción de espiar, de observar lo que pasa, lo que se hace : «aquels de Sueca mogueren sa demanda et son pleyt d'aquels hómens que ell havía morts en aquell AGUAYT», Cron. Jacme; «posárense en L'AGUAYT molt be cuberts», T. B., II, 95; «AGUAYT e encale, es la preparación del ataque para hacer daño a aquellos contra quienes se hace dicha emboscada», Marquilles, usat. 6, *Si quis se miserit in aguayt*,

27 v.º; «mostra la fortuna a molts la cara rient ab afalachs enganosos, preparant AGUAYTS amagats en la tempestuosa mar de adversitats, apartada tota sperança de seguretat», T. B., IV, 113; — *al aguayt* : a la espera de, a la mira de; — *estar al aguayt* : estar ojo alerta, observar todo lo que pasa; estar en acecho o acechando, espiar o esperar el tiempo, la ocasión para alguna cosa; apostarse, estar en espectación, a la husma de lo que se dice : «no tenía mes remey qu'aguantarse, dissimular y estar al AGUAYT dels actes mes insignificants», Oller, *Vilaniu*, 375.

AGUAYTAR : atisbar, atalayar, contemplar : «altres, AGUAYTANT per una de les botigues de la esquerra, se miravan les grans tenalles plenes a seny d'un oli que semblava or vell fos», del Bosch, *Lo Segador*, 22; «senglotejant les altres AGUAYTAN la coloma || amunt, amunt, tan d'hora pujárselsen al cel», Atl., 268; «los estéls, dalt AGUAYTAN si esclata en llamps la terra», Atl., 120; «son mall volá hont Esterri l'AGUAYTA tremolant», Atl., 54; «al devallant cabuça lo códol que hi AGUAYTA», Atl., 56.

AGUDEA : «haja lo príncep AGUDEA deguda ab enginy», T. B., II, 164.

ÁGUILA : «al cap portaré una ÁGUILA tota de or», T. B., II, 214.

AGUILÓN : «la 1.ª d'aquestes II esteles está devers AGUILÓN e aquesta apela hom ártich e en la lengua de ça romana li dien tremontana», Breviari d'amor (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 353), 33 v.º.

AGUISAR : «quan vench al segón dia, e fo AGUIZAT l'altar, nos lo faem guarnir gran matí ab la roba de nostra capela», Cron. Jacme, 451; «diu vos que si vos li fets mercé que el vos AGUIZARÁ que Alaçrach vendrá tot cant pa ha», Cron. Jacme, 391.

AGULLA : **1**, alfiler, aguja : «ab una AGULLA punxá's lo dit», T. B., II, 194; — *agulla de cap* : alfiler; pedacito por lo común de alambre, de cobre y a veces de plata u oro, de hechura de una aguja, con la diferencia de tener en lugar del ojo una cabecilla; — *agulla de cosir* : aguja : «ves per amor de mi e porta'm una AGULLA de cosir ab un poch de fil blanch», T. B., I, 359; — *agulla de fer mitja* : aguja de hacer media; — *agulla de ganxo* : horquilla; — *agulla de picar* : alfiler : «a la una vindrán las noyas y podreu dinar, digué la bona dona, clavantse la derrera AGULLA de picar al mocador del coll», Oller, *La papallona*, 128; «sos ulls, ja prou petits, quedavan reduhits a caps d'AGULLA de picar a través dels doblíssims crestalls de las ulleras», Oller, *Vilaniu*, 296; — *agulla del pit* : imperdible : «se posá roja y torná a clavarse l'AGULLA del pit al mocador gran que s'havía ja desfet», Oller, *La papallona* 48; — *agulla imperdible* : un imperdible : «treyent del mateix calaix una capseta que contenía una AGULLA imperdible representant un escarabat de granat, or y perla», Oller, *Notas*, 59; — *agulla saquera* : aguja de ensalmar, aguja costalera; — *passar per un forat d'agulla*. **2**, planta; — *agulles de pastor* : agujas de pastor,

peine de Venus. **3**, imán : «e mes val lo azamant en l'AGULLA que lo saffir en lo anell de acer», Lull, *Maravelles*, I, 175. **4**, *agulla* (de los guardas de puertas) : pincho. **5**, *agulla del timó*: «com volen mostrar carena, o volen spalmar, o com corren gran fortuna e's trenquen les AGULLES del timó, liguen lo timó en aquelles anelles», T. B., I, 323.

AGULLADA : «parells de bous lligats pel jou... de pas maymó y fexuch, se'n van a joch, guiats per l'AGULLADA del llaurador», Bosch de la Trinxería, *Lena*, 26; — *agullada d'arcada*, agr. : ijada.

AGULLER : alfilerero; el o la que hace y vende agujas y alfileres; — *aguller de fil* : hebra de hilo : «las mans li caygueren demunt de la feyna que tenía a la falda y ab un AGULLER de fil entre las dents, passejá emperesida la vista», Oller, *La papallona*, 48.

AGULLES o AGULLOTS : planta, agujas, geranio almizclado.

AGULLÓ : «diu que les abelles son molt yroses e per gran fellonía punyen hom en la nafra ab lur AGULLÓ o fiblen», B. U. B., *Ajustaments*, 46 v.º; «es offés nostre senyor Deu per lo pereós, car com continuament ell lo provocca per diversos AGUYLLONS empenyentlo a treballar, e lo pereós jamés no se'n sent axí com si era mort», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 193; «e per que sería legoter lo qui no deu haver temor ni deu sperar haver res d'altri, les quals dues coses me paren propis AGULLONS de lagotería?», T. B., II, 162.

AGUT : agudo : «d'el pot hom dir l'exempli que's diu en Cathalunya: que spina, com púnxer deu, AGUDA neix», Muntaner, 182; — clavo pequeño.

AH! : int. de dolor como ay; de alegría, de indignación, de animar o gritar, como: AH minyons!; — *ah, ah, ah* : interj. que expresa risa.

AHINA : herramienta : «e com temés que se li'n rebellaríen feu faer relles e fangues e trámachs e altres AHINES d'agricultura de les ballestes e altres armes que's teníen per deffensa del seu reyalme contra'ls inimichs», F. d'A., 88.

AHIR : ayer, día antecedente, inmediato al día en que se habla; tiempo pasado : «vos fos convidat AHIR del meu singular amich Tirant», T. B., I, 321; «AHIR éreu sa e alegre, e ara vos veig prou trist, cox e malalt», T. B., I, 63; «com solía, AHIR vespre m'endormisquí en sos braços», Atl., 44; «a grans jornades he vengut ab un altre cavaller... de terres de Spanya en aquesta ciutat e vaig arribar AIR», F. d'A., 264; — *ahir vespre* : anoche : «mes AHIR vespre, llesta, || a un auguri de próxima tempesta || del mar de Myrtos m'abriguí en les cales», Atl., 190; — *despús ahir* : anteayer.

AHIRABLE : «(l'ángel) cant entén alcuna cosa encontinent la ama si es amable o la desama si es AIRABLE», Lull, *Maravelles*, I, 104.

AHIRAT : airado : «e el dix nos que's maraveylava Çaén de nos perqué axí l'avíem AHIRAT, que nostres osts e nostre poder havíem feyt venir sobre sa terra e son poder que el tenía», Cron. Jacme, 313.

AHISSA : naut., crit que serveix

per avisar als que alcen algún pes pera que tiren tots a un temps.

AHONT : a donde, donde, do, : «sota un roure altívol || AHONT no arriba'l salabrós ruixim», Atl., 38; «l'héroe se'n baixa cap a Montjuich, AHONT s'embarca», Atl., 42; «oh Atlántida ¿AHONT ets?», Atl., 44; — *ahont estará tan be?* : donde van a tratarle tan bien?, Oller, *La papallona*, 198.

AIX! : voz de los niños con que significan algún ligero dolor, pupa.

AIZINA [AZINA] : «que cobre lo rey los castells, que anch no n'ach tan bona AIZINA com ara ha», Cron. Jacme, 398; «aquest es l'acort que tuyt havem vist e pensat, e haveu a guardar la vostra AZINA, e no tan solament la vostra AZINA, mas la messió que puscats fer en retenir aquel Puig», Cron. Jacme, 277.

AJAÇAT : echado, echado a la larga : «lo tuf del bestiar, AJAÇAT arreu, y la fetor del xerri... s'esbravaren pel nou badall, descarregant l'espessida atmósfera d'aquell antre», Pons, *Trascant*, 12; «AJAÇATS a la sombra, descansavan los goços prop dels pedriços», Vidal, *Rosada d'estiu*, 66.

AJAURE'S : echarse, tenderse : «los blats, batuts per un ayret de pluja, se reinflaven y S'AGEYEN», Pons, *Trascant*, 9; «entre les terres per sempre'M vull AJAURE» ,Atl., 44; — *ajaure's estirat* : tenderse a la larga.

AJOCARSE : percharse, posarse las aves en ramas o palos : «aposentos prou reduhits, en los quals S'AJOCABAN las gallinas y s'aixoplugava l'aviram», Vidal, *Rosada d'estiu*, 65.

AJOGAÇAT : juguetón, retozón, amigo de jugar o enredar : «me sembla que no han passat los anys; que segueixo sent un noyet AJOGAÇAT», Vilanova, *La festa major*, Renaixensa, any 7, II, 346; — *estar ajogaçat* : triscar, juguetear, jugar como los niños, andar con juguetes.

AJUDA : **1**, ayuda, socorro, asistencia, favor, auxilio : «allí era en AJUDA d'ells lo fill del Duch de Calabria», T. B., II, 132; «parlá'm de aquestes gents que dien que han portat los genovesos en AJUDA dels moros», T. B., II, 49; «yo so content ab la AJUDA de la divina bondat de liurar vos», T. B., I, 218; «feu son ajustament ab aquels qui eren de sa AJUDA», Cron. Jacme, 22; — *ab l'ajuda de Deu* : Dios mediante : «car ab la AJUDA de nostre senyor Deu e de la sua sacratíssima Mare, yo us daré vencedors», T. B., I, 69; — *demanar quart y ajuda*. v. QUART. **2**, lavativa : «si lo patient no fa cambra cadal dia li donarán una AJUDA comuna, o feta de la manera seguent», Bernat Mas, *Orde breu* &, 1625, 51 v.º.

AJUDADOR : «sol que vos hajam per AJUDADOR, be so per a els», Cron. Jacme, 193; — *ajudador dels malalts* : «lo trobará lo mes solícit home del mon, amador e guardador del be públich, emparador dels desemparats, AJUDADOR dels malalts», T. B., II, 170.

AJUDANT : ayudante, el que ayuda a otro en algún empleo.

AJUDAR : ayudar, auxiliar, socorrer, secundar, contribuir a : «rema d'ayre y, de sopte, amoro-

sides, || fins l'AJUDAN les ones», Atl., 32; «la Cileta, feynera com ella sola, corregué al espayós solar ahont s'havía de parar la taula, a fi d'AJUDAR a la amohinada masovera», del Bosch, *Lo segador*, 21; «se'n pujá escala amunt, dirigintse a la cuyna per AJUDAR sa mare a parar taula pel sopar», Bosch de la Trinxeria, *Lena*, 24; «assegurarен nos que'ns AJUDARIEN», Cron. Jacme, 22; «per ço recorrech a tu, sacratíssima Mare de aquell Deu Jesús, que'm vulles per la tua pietat e misericordia socórrer e AJUDAR», T. B., I, 27; «aquest fill qui es de tan poca edat, que en res no us pot AJUDAR», T. B., I, 61; — *Deu ajud* : ojalá; — *ajudar a un* : arrimar el hombro, apoyar a uno, sostenerle; — *ajudant Deu* : Dios mediante, con la ayuda, con el favor de Dios : «en Joanet nos allargá a tots la ma y'ns convidá a bateig per l'any vinent, AJUDANT Deu», Bosch de la Trinxería, *Recorts*, 101; — *ajuda't que Deu t'ajudará* : a Dios rogando y con el mazo dando.

AJUDANT; — *ajudant de mestre* : pasante.

AJUNTARSE : aunarse.

AJUPIMENT : encogimiento; el acto de acurrucarse o ponerse en cuclillas.

AJUPIR : «a sa claror, s'arrapan a un esquenall de serra || que encara al gran diluvi la testa no AJUPÍ; || y'l fanch de ses parpelles trayent, saltar en terra || al de Beocia oviran d'Espanya en lo jardí», Atl., 238; — *ajupirse* : bajarse, agacharse, inclinar el cuerpo o la cabeza, encogerse, combarse : «escorrent l'abrigall que arreboçava al menut, s'AJUPÍ per a contemplarlo. Encare dormía», Pons, *Trascant*, 17; «los cinamoms a rengles y poncemers altívols, || al dols pes AJUPINTse de llur novella flor, || de dos en dos s'acoblan, en porxes verts y ombrívols, || hont guayta'l raig de l'alba per reixes de fruyt d'or», Atl., 82; «a sa claror rojenca ¿que veuhen puix s'AJUPEN?», Atl., 108.

AJUPIT : agachado : «estava AJUPIT en un gibrell gran dels de fer butifarras, quasi be ple d'aygua», Vidal, *Rosada d'estiu*, 351; «persó, dels fills de Gr cia la somiosa pensa || lo veya com montanya tot coronat d'estels, || y AJUPIT, sens decaure, devall sa volta inmensa, || servant ab ferma espatlla la máquina dels cels», Atl., 44.

AJUSTAMENT : «feu son AJUSTAMENT ab aquels qui eren de sa ajuda», Cron. Jacme, 22.

AJUSTAR : **1**, juntar, congregar : «e quan en G. de Montpesler hac tot son conseyl AJUSTAT», Cron. Jacme, 8; «lo rey d'Anglaterra torná AJUSTAR mes gent», T. B., I, 23; «lo dissapte per lo matí fon AJUSTAT consell general de tots los stats» T. B., I, 127. **2**, convenir en lo preu de alguna cosa, fer algún contracte. **3**, entornar : «lo bon vell aná a AJUSTAR la finestra», R. y B., *H. d'un pagés*, J. F., 1869, 197; «mira, empeny la porta; no es mes que AJUSTADA», L. B. Nadal, *Cuestió de nom*, J. F., 1881, 94; «aquí'm teniu, pare, digué entrant. AJUSTA la porta, y senta't, que molt tenim d'enrahonar», Vidal, *Rosada d'estiu*, 332; «de genollons hi vindríam y encar que fos damunt d'argela-

gas, que mes pot ferse pera veure un bocí de cel. ¡Jah, jah, jah!, prorrompé la Emilia tot AJUSTANT la portella», Vidal, *Rosada d'estiu*, 170.

AJUSTARSE : ceñirse.

ALA : **1**, de ave: «ni a l'àliga li valen les d'or potentes ALES», Atl., 54; — sentidos figurados : «elles deuen pensar que so ja en tal edat, que dech exir dejús les ALES de ma mare», T. B., I, 66; «apar que la serp monstre... || s'enarborás ab ALES d'incendis al cel blau», Atl., 56; «per ella's trametían, com per un pont amplíssim || d'un maig etern en ALES, ses cries y llevors || aucells de ros plomatge de refilet dolcíssim», Atl., 442; «així d'estiu en tarda xafogosa || dos núvols tot just nats d'ALA negrosa», Atl., 24; «quant l'huracá ab ses ALES remou lo negre abisme», Atl., 48; — *ales* : alones; — *ala de corp* : ala, énula campana; — *ala d'ángel* : «e viu sobre la porta de aquella sgleya que era pintat I hom qui havía ALES», Lull, *Maravelles*, II, 96; — *tallar les ales* : cortar las alas, intimidar. **2**, de ejército : «les banderes del Emperador staven en mig, e lo Duch de Sinópoli tenía la un cap de la ALA e lo Duch de Pera tenía l'altre», T. B., II, 240. **3**, de edificio : «en un recó del gran pati que formava la fábrica ab sas quatre ALAS d'edifici... hi havía una gran estesa de rodas, ferros rovellats», Oller, *Notas*, 220.

ALA! o ALA, ALA! : ea, vaya pues, vamos, despacha : «l'Aleix s'axecá y digué: ALA, minyons, cap a passar lo rosari y al llit, que demá hi ha matinas», Martí, *Lo caragirat*, 10; «ALA avant los meus servents! || ALA avant los meus lleals! || Hajau tots enginy y força, || treballau ab viu afany!», T. Forteza, *Lo Comte d'Ampuries*, J. F., 1871, 141; «ALA! crideu un baylet que'm tregui totas aqueixas barras del galliner y que m'hi tanqui'ls pavos tot seguit», Oller, *Vilaniu*, 218; «los dos companys s'hi juntan || y a la nau muntan; || y ALA, avant! sense teme || rema que rema», B. Ferrá y Perelló, *La rondalla dels tres hostes*, J. F., 1871, 86; — *ala, ala* : expresión familiar que se emplea para dar ánimo, ea, vamos.

ALÁ : **1**, alano, pueblo germánico : «los vándols, e'ls silinges, e'ls ALANS, e d'altres se'n varen entrar, e se'n varen faer senyors de Spanya», F. d'A., 51. **2**, casta de perro, alano : « e havía I ALÁ, ab lo qual volía que's combatés I lop tot lo pus mal que fos en la cort del leó», Lull, *Maravelles*, I, 232; «e com lo ALÁ veu la spasa torná atrás e Tirant dix : per un animal no vull perdre la vida», T. B., I, 184; «e per quant es gran caçador portava de molts grans ALANS molt braus de presa», T. B., I, 184.

ALABAIX : dit del sombrero que te les ales caigudes, alicaído; qui ha caygut del estat de opulencia, flach, débil de forces.

ALABAR : elogiar : «e'ls laichs chrestians s'i ajustaven en aquells (lochs) per ALABAR a Jhesuchrist», F. d'A., 34; — *alaba't ruch, que a vendre't duch* : alaba sus agujetas.

ALABASTRE : «lo ALABASTRE (de la igl. de Cast. d'Amp.) es procedent de las pedreras de Sagaró y Beuda», A. Verdaguer, *Butll. A. E. C.*, any 3, 131.

ALABAUST : alabastro : «pujaren alt en una gran sala tota obrada de ALABAUST», T. B., II, 23.

ALABERN : ladierna, palo bañón.

ALADERN . V. ALABERN.

ALACAY : lacayo : «anant devant del dit coronell e capitá dos ALACAYS», Comes, *Lib. de coses*, 495.

ALACAYGUT : alicaído.

ALAM : «serrats del regne, fites, esculls y promontoris, || ab son ALAM pels ayres fan de la terra uns llims», Atl., 246.

ALAMBÍ : alambique; — *per quins alambins los fan passar!*

ALAMBICH : alambique, aparato químico, de vidrio u otra materia, que sirve para la destilación.

ALAMBINAR : destil-lar los licors ab l'alambí; metaf. examinar, apurar, alambicar, acrisolar, apear, sondar.

ALANQUINS (COLOR D'-) : nanquín, tela de algodón que se fabrica en Indias y en Europa, otros le llaman mahón.

ALARB : árabe : «Moavia qui... regí'l reyalme dels ALARBS e sarrains tot sol», F. d'A., 91; — *com un alarb* : como un desesperado;— *córrer com un alarb* : correr como un gamo, ser un traga-leguas.

ALARIT : alarido : «y entre ays, cridoria y ALARIT salvatge || ressona'l crit feréstech d'abordatge», Atl., 24.

ALAT : alado, que tiene alas.

ALATRENCAT : aliroto : «y en ella, estabornides a colps y ALATRENCADES, || Arpíes y Estinfálides fugiren al infern», Atl., 232.

ALBA : **1**, aurora, alba, crepúsculo, primeros albores que preceden a la luz del día, intermedio de luz que hay entre el amanecer y la salida del sol; se usa muchas veces esta voz por aurora : «al primer raig de l'ALBA te vull acompanyar», Atl., 36; «e anam despuys de la mija nuyt a avant, e quan fo ALBA nos fom al cap del camp de Muntagut», Cron. Jacme, 180; «e nos exim sus en l'ALBA», Cron., Jacme, 22; «un matí entre'l sol exit e l'ALBA vench nos missatge d'en Exmén Dorrea», Cron. Jacme, 228; «com clarejar començá l'ALBA, los moros feyen grans alegríes sonant tabals, trompetes e anafils», T. B., I, 72; «la resplandor del ALBA marcava la punta del dia», Bosch de la Trinxería, *Lena*, 29; — *a trench d'alba.* **2**, alba del sacerdote.

ALBACAR : «en la força hon havía una torra molt bona e ALBACAR», Cron. Jacme, 67.

ALBADA : **1**, alborada, aurora, amanecer : «de nostre poncellatge l'ALBADA allá retréyam», Atl., 156. **2**, albada, concierto, serenata, música que dan en los pueblos al rayar el alba.

ALBADIVA : «item que tota bayna ab aleta haja haver tres custures d'ALBADIVA», A. M. B. Bandos (1365-72), 10 v.º.

ALBARÁ : «e levá's de allí hon stava e entrá se'n dins la sua cambra, escriví un ALBARÁ e posá'l se en los pits», T. B. II, 187.

ALBARDA : albarda, pegadura, enjalma : «posen nos (dix lo cavall) un vil cabestre d'ase al cap, e un bast o una ALBARDA de mul a les costes», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 228; — *posar l'albarda* : poner la albarda, albardar, enalbardar, enjalmar.

ALBARDÁ : «Bardatus, el enano o vaso», Nebrija, Glos; «votá e promés que jamés en tota la sua vida no daría vestedures sues a juglars ne ALBARDANS», Eximplis, CCCVIII, 282.

ALBARDAR : albardar, enalbardar, enjalmar, poner la albarda.

ALBARDETA : lomillos (sota albarda).

ALBAREDA : alameda, plantío de álamos y alisos : «per lo consell de C fou desliberat que's fes lo recibiment acostumat, ço es, que isquessen los honorables consellers un poch mes avall de la ALBAREDA qui es passada la riera de Sans», Comes, *Lib. de coses*, 287.

ALBAT : párvulo, cadáver de niño : «surtint de la Iglesia || lo fossá es al peu, || quan l'ALBAT hi entran || tot lo poble hi es», Bertran y Bros, *La ma del albat*, 1884, 102; «l'arma li partí del cors, en l'any de MCCLXXXV, lo jorn de senct Martí, e ab los altres sancts en Paradís, axí com si fos un ALBAT, e anáse'n ab los ángels en Paradís», Muntaner, 290; «negún candaler ne altre persona no gos fer creu de cera per posarla sobra alcún cors o ALBAT qui sie de valor o cost mes avant de II sols», A. M. B., Bandos (1365-72), 71.

ALBECA : coraznada : «altres ab ell l'abisme n'escup, que dins l'ALBECA || del arbre que s'aterra tenían aspre niu», Atl., 214.

ALBELLÓ : albañal : «cascún vehy pot la claveguera o l'ALBELLÓ de la estremera o altres aygues de les sues cases metre et menar en la claveguera, o en l'ALBELLÓ públich», Almotacenia de Valencia, 1322, 18 v.º; «les Inmundicies, ço es, les legees et les pudors de les clavegueres et d'estremeres et d'ALBELLONS si no son adobades et nedeiades et reffeytes fan lo cel pestilenciós, ço es corrompiment del aer et menacen trabucançes, ço es derrocament de cases», Almotacenia de Valencia, 1322, 18.

ÁLBER [ALBA] : álamo blanco; — *alba blanch* : álamo blanco : «cull becada, y de l'herba se'n puja a unes ginestes || de la ginesta a una ALBA hont nia l'oriol», Atl., 158.

ALBERCH : **1**, casa, habitación, albergue : «ab quera y pols dels rónechs ALBERCHS enderrocats», Atl., 54; «per I seu hom de son ALBERCH, qui havía nom en Jaques», Cron. Jacme, 123. **2**, albergue, la casa en que todos hallan mesa puesta.

ALBERCOCH : albaricoque : «item que naguna revenedora no gos comprar figues, prunes ne ALBERCOCHS ne naguna altra fruyta fresca tro mig dia haia tocat», A. M. B., Bandos (1349-56), 3.

ALBERGADA : «e faem la ALBERGADA tan estreta que no paría que hi albergássem de C cavallers a enant», Cron. Jacme, 109.

ALBERGAR : «lo rey e la regina ensemps vengren ab tots ALVERGAR a Peralada», Muntaner, 47. V. ALBERGADA.

ALBERGARIA : a. 1159. Hospedería o casa aneja a algún monasterio donde se daba albergue a los pobres y peregrinos. Art. 121, Sahagun.

ALBERGINIA : berengena, planta y fruto.

ALBIR : arbitrio, albedrío : «a Deu e a son ALBIR null hom no pot

mentir», Compil. ep. camar. Prov.. arab.

ALBÍXERA, ALBÍXERES : albricias : «e aquest qui vench demaná ALBÍXERES per les bones noves que aduytes havía», Cron. Jacme, 179; «e demaná'ns ALBÍXERA, e nos dixem que la li daríem segons les noves que'ns aduia», Cron. Jacme, 259; «e dix nos: senyor, ALBÍXERA... e nos dixem: amichs, lexats nos vençre la batayla, e puys donarvosem ALBÍXERA», Cron. Jacme, 434; «hon es lo senyor Emperador? perqué molt me tarda que'l volría veure per demanar li ALBÍXERES», T. B., II, 109; «Pirimus se agenollá davant lo Emperador e dix: senyor, bona nova, dau me ALBÍXERES», T. B., II, 109; «lo Emperador doná de ALBÍXERES al scuder II milia ducats», T. B., II, 110.

ALBORNUÇ : «e lo moro se despullá un ALBORNUÇ que vestía e doná'l a Plaerdemavida», T. B., III, 280.

ALBOROTA-POBLES.

ALBUM : álbum.

ALCÁCER : alcázar : «e que us faría I ALCÁCER a la Ceydía», Cron. Jacme, 287; «per lo cobrar que faeren del ALCÁCER e d'alçar se contra los chrestians, que'l rey que'ls perdonás», Cron. Jacme, 445.

ALCACERA : «V ALCACERES, alias regadores de terra», Segura, *Costums de Catalunya*, J. F., 1885, 211.

ALÇADA : altura, estatura, talla; — *a l'alçada d'un campanar*.

ALÇAMENT : «sinquanta e sis anys que'n varen passar del ALÇAMENT contra'ls sarraíns», F. d'A., 117.

ALCANÇAR : «e com res no'n pot ALCANÇAR aprés que l'hac tengut en presó... ab un colp de destral li'n faé tolre lo cap per un botxí», F. d'A. 68.

ALÇAPREM : alzaprima, palanca, toda barra que sirve para levantar, una mole de gran peso o volumen: «los ALÇAPREMS de ferre li tiran y rocaços», Atl., 170.

ALÇAPREMAR : alzaprimar : «me afigurí veure als Atlants ALÇAPREMAR aquelles roques y esculls», Atl., XIV.

ALÇAR : alzar, levantar, erigir : «e ALSANT los ulls al cel, e ab les mans juntes feu infinides gracies a Ihesuchrist», T. B., II, 254; «demá'ls clapers y dólmens que nostres mans ALÇAREN», Atl., 92; «mes ALÇA al llantió l'ullada trista», Atl., 32; «he vist d'un llit de perles ALÇAR Nápols e Iberia», Atl., 50; «Pirene mor y Alcides li ALÇA un mausoleo de roques al extrem de la cordillera», Atl., 40; «un mauseol ALÇÁli de serres sobre serres», Atl., 68; «e la virtuosa senyora respós me ab paraulas afables no ALÇANT los ulls de terra», T. B., I, 146; — *alçar rey* : proclamar rey : «de continent que l'agueren ALÇAT rey maná que prenguessen los embaxadors», T. B., I, 59.

ALÇARSE : **1**, sublevarse, insurreccionarse : «per lo cobrar que faeren del alcácer e d'ALÇARSE contra los chrestians, que'l rey que'ls perdonás», Cron. Jacme, 445; «e puix lo dit lloch de Montesa fo retut, tots los llochs qui s'eren ALÇATS se reteren», Muntaner, 22. **2**, levantarse : «lo pélach responía: ... entre les terres per sempre'm vull

ajaure. || Ay d'elles! ay! si M'ALÇO pera aixamplar mon llit», Atl., 44; 3, *alçarse'l temps* : aclararse, serenarse el tiempo.

ALÇA! : «ALSA, Manelet, cridá en Magí, saltant com un desesperat ab la Carmeta, llueixte aquí, que't daré un cigarro», A. Careta, *Quadros de Barcelona*, 1876, 295.

ALCARAVEA : comino.

ALCARAVIA : comino.

ALCARRADA . V. ALGARRADA.

ALCAVOTERÍA : «la II.ª regla es que guarts ta casa que no t'i entren sovín fembres estranyes qui servexen la comunitat axí com son corredores, o venedores de vels, o de joyes, o metgesses, car com aquestes entren per totes les c ses, e negú no se 'n dupte per tal fan abans la ALCAVOTERÍA que altres», Eximenis, *Lo terç del Crestiá*, 277 v.º.

ALCAYT : alcaide : «fou conmanat lo dit castell an Bernat de Serriá qui'l tenia com ALCAYT», Pedro IV, 72; «e l'ALCAYT, e tots los veyls, e'l poble de la terra exiren contra aquestes galees al port de la Ciutadela», Cron. Jacme, 168.

ALCIDES : «Pirene mor y ALCIDES li alça un mausoleo de roques», Atl., 42; «al temps que'l gran ALCIDES anava per la terra», Atl., 52.

ALCIÓ : alción : «Y niá com ALCIÓ sobre les ones», Atl., 30.

ALCOLLA : especie de vaso o cántaro : «e tornarensen e aduyxeren nos C pans e dues ALCOLLES de vi», Cron. Jacme, 230.

ALCÚ, ALCUNA : alguna : «considerar devets que aquest mon es per ALCUNA occasió de be», Lull, *Maravelles*, I, 8; «e car hom ha ALCUNA semblança de Deu, ha per natura que am e conega son semblant, ço es, Deu», Lull, *Maravelles*, I, 22.

ALDEA : «que les enviassen per les ALDEES de fora», Cron. Jacme, 36; «la segona ALDEA dejús Calamotxa», Cron. Jacme, 42; «exim de Toledo e anamnosen a una ALDEYA que ha nom Ylliescas, e'l rey de Castella vench se'n en altra ALDEA», Cron. Jacme, 470.

ALDUF : «Sényer, dix Na Renart, en una vall hac I juglar posat son ALDUFF que penjava en I arbre, e lo vent menava aquell ALDUFF e feya lo ferir en les branques de l'arbre. Per lo feriment que l'ALDUFF feya de si mateix en lo arbre exía del ALDUFF una gran veu, la qual feya retentir tota aquella vall», Lull, *Maravelles*, I, 210.

ALÉ : aliento, hálito, respiración, soplo : «del aer prenen lur ALÉN totes animals coses que hom veu e neguna creatura animal sens aer no pot durar ne viure», Breviari d'amor (Bibl. Nac. París, MS., fonds, Esp. 353), 46; «e per lo gran treball que passava lo mantenidor del camp, mancava li lo ALÉ», T. B., I, 155; «mas que sentía que al bou pudía lo ALÉN», Lull, *Maravelles*, I, 241; «sentía que lo bou devía morir en breu de temps, segons que son mal ALÉN corromput significava», Lull, *Maravelles*, I, 241; «aquell que a nostres passos se desvetllá en orient || ab nou ALÉ de vida, de mi y de tots nosaltres || dará les cendres, ossos y anomenada al vent», Atl., 90; — *donar alé* : infundir aliento : «Senyor de les venjances, donau ALÉ a mon cántich», Atl., 50; — *pendre alé* : cobrar aliento : «ell pren ALÉ y lo ferre

tallant torna a les bromes», Atl., 120; — *perdre l'alé* : estar jadeando, hipando, no poder respirar o resollar, jadear, respirar con dificultad : «prou s'afanyava a córrer fins a perdre l'ALÉ y casi hi arribava, cridant, ¡mare! ja soch aquí», del Bosch, *Lo segador*, 32; — *alé d'ayre* : soplo de viento; — *no feya ni un alé d'ayre* : «no feya ni un ALÉ d'ayre; eran las nou del vespre», Bosch de la Trinxería, *Recorts*, 138.

ALEERAT : «aquell qui es massa ALEERAT ve e cau en stament desmesurat e en malvats vicis», B. U. B., *Ajustaments*, 72.

ALEGRAMENT : alegremente : «e entram nosen ALEGRAMÉN e pagada a la ciutat de Maylorques», Cron. Jacme, 153; «albergam ALEGRAMENT e pagada amb aquels qui eren venguts de la celada e ab los nostres», Cron. Jacme, 254.

ALEGRAMENT : alegría : «e la regina se començá a alegrar per lo qual ALEGRAMENT hac lo rey gran maravella», Lull, *Maravelles*, I, 14.

ALEGRANÇA : alegría : «e en tots los hómens que hi eren era molt gran ALEGRANÇA», Lull, *Maravelles*, I, 112; «on si lo rey poch haver ALEGRANÇA de ço que res no era», Lull, *Maravelles*, I, 41.

ALEGRAR : «jamés fon nengú, serenissima Senyora, que'm ves trist, dix Tirant, per gran pérdua que fes, ni menys ALEGRAR mes per molt de be que aconseguís», T. B., I, 186.

ALEGRAT : «dementre que ella se sentí en axí ALEGRADA, ella considerá en lo gran goig que nostra dona hac com hac son fill nostre senyor Ihesuchrist», Lull, *Maravelles*, II, 193.

ALEGRE, subst. : «no es durable l'ALEGRA d'aquest setgle», Compil. ep. camar. Prov. arab.

ALEGRE : risueño, alegre, regocijado : «les filles que d'Alcides tingué en Hesperia ALEGRA, || gentils com ella foren», Atl., 266; «veus eixa mar qu'abraça de pol a pol la terra? || En altre temps d'ALEGRES Hespérides fou hort», Atl., 42; «conversaren de mil cosas diferents y sobre totas ellas manifestá l'estudiant un criteri tan original, enginyós y ALEGRE, qu'encisá a la noya», Oller, *La papallona*, 26; — *alegre e pagat* : «e nos veem los molt ALEGRES e pagats, que anch nuyl temps no'ls haviem vists tan ALEGRES ne tan pagats», Cron. Jacme, 380; «per la sperança en que stava de la gloria celestial, stava tots jorns ALEGRE e pagat», Lull, *Maravelles*, I, 110; — *alegre y satisfet* : «lluny de recarme el deixar lo grat calor del llit, l'abandonava ALEGRE y satisfet, y me vestía depressa y corrents, temorós de fer tart», Vidal, *Rosada d'estiu*, 207; — *alegre y xalat* : «además que en Joanet era un bon guia, sempre ALEGRE y xalat», Bosch de la Trinxería, *Lena*, 21.

ALEGRÍA : «la ALEGRÍA que los cicilians feren fon molt gran per la venguda de son natural senyor», T. B., I, 341; «e tot aquell dia no s'i tenía de fer sino dançes o momos o entramesos, o coses semblants que fossen d'ALEGRÍA», T. B., I, 128; «de Inestimable ALEGRÍA me alegre yo, mon natural senyor», T. B., I, 71; «s'aumentará la nos-

tra ALEGRÍA», T. B., I, 15; «parlem, senyora, d'altres coses que sien de plaer e de ALEGR'A», T. B., II, 57; «ALEGRÍA de cor es vida de l'hom», A. C. A., XIII, 465; «doná als sans, ço es, als iusts ALAGRÍA e als malauts, ço es, als pecadors confusión e pena», Breviari d'amor (Bibl. Nac. París, MS., fonds. Esp. 353), 22 v.º; «en la prudencia sia ALEGRÍA», T. B., II, 163; «gran fon lo plaer; y lo goig y ALEGR'A que Evast y Aloma hagueren de la nativitat de Blanquerna», Lull, *Blanquerna*, 3;—*esclatar d'alegría* : estallar de alegría, Oller, *B. del pa.*

ALEGROY : festivo : «clavá un cop de botella, y tot ALEGROY, entoná una cançoneta qual ritme se avenía ab lo pas del matxo», Bosch de la Trinxería, *Lena*, 21; «y reprenent son to franch y ALEGROY: Be, va preguntar, ¿cal que passem la matinada aquí dalt?», Briz, *Lo coronel d'Anjou*, 60; «si era cant de sirena, Mallorca, tu ho sabrías, || si era cant d'ALEGROYA sirena o era'l teu», Atl., 276.

ALEMANY : «en lo temps que Julius César vengué per conquistar Anglaterra, e la pobblá d'ALAMANYS e de viscahins», T. B., I, 268.

ALEMANYA : «en la terça staven aposentats tots los strangers, axí com eren los de ALAMANYA», T. B., I, 136; «sant Narcís qui n'era bisbe d'aquella ciutat e havía anat (a) ALEMANYA», F. d'A., 41.

ALÉN : allende : «que'l rey de Granada de lonch temps havía percaçats los moros d'ALÉN mar, e que passaren los genets en sa terra», Cron. Jacme, 395.

ALENA : lezna de zapatero.

ALENADA : soplo, hálito, vaho, alentada, vaharada, bocanada, acción de echar el aliento : «un ayret suau y fresquívol, embalsamat per les flayroses erbes, dexondía an en Perot, encoratjantlo ab sa ALENADA», Pons, *Trascant*, 16; «li semblá que li arribava als sentits una ALENADA de Ripoll, sa vila nadiua, que'l rejovenía y li esponjava'l cor», Oller, *La papallona*, 15; «y avant, ronca, assahina y udola, ab sa ALENADA || cremant com teranyines los núvols del hivern», Atl., 54; «fórem gegants, morintse digué; nostra ALENADA || feu suhar a la terra de por y ploure sanch», Atl., 88; «ferment de las ALENADAS de febra qu'eixían de aquella negra escletxa», Oller, *Notas*, 108.

ALENAR : respirar : «anhelare, acezar o suspirar deseando», Nebrija; «una dona havía los pits tan sechs que apenes podía parlar ni ALENAR», Lull, *Maravelles*, I, 181; «e aquell cors viu per menjar, beure, ALENAR, sentir calt e fret», Lull, *Maravelles*, I, 279.

ALENES : lesnas; subillas.

ALENDA : aliento : «beura destempradament procura malaltíes grans e fa pudir la ALENDA en tant que negú no li pot star de cara», Eximenis, *Lib. de les dones*, 151 v.º.

ALERÇ : alerce.

ALERTA; — *posarse alerta* : ponerse sobre sí.

ALESHORES : entonces.

ALESIAT : lisiado : «per ço que laugerament se paría seguir ésser nafrat o ALESIAT de algú de vostres membres», T. B., I, 219; «e a cas-

cún colp que dava, de mort o de ALESIAT scapar no podía», T. B., IV, 13.

ALET : «ja havem arribat... amaniuvos y tentu ab lo rellotge... que per aquí corren uns ALETS», Oller, *Croquis*, 108; «quin estudiant! quin ALET! pobra noya si se l'escolta!», Oller, *La papallona*, 59;—*és un alet*: es buen pardal, zorzal, buen sacristán, dícese del sujeto muy astuto, diestro, muy versado en una materia.

ALETA (FER L'—) .

ALETEJAR : aletear : «mos ulls perden lo veure, mon cor l'ALETEJAR», Atl., 226.

ALEUJAMENT : alojamiento : «cascú se'n torna al seu ALEUJAMENT», T. B., II, 227; «e cascún stat tenía son ALEUJAMENT per a menjar, ab moltes cases de fusta que y havíen fetes», T. B., I, 127; «anam hon staven los XXVI cavallers elets per fer les armes, qui distaven del ALEUJAMENT del stat del Rey un tir de ballesta», T. B., I, 130.

ALEUJAR : **1**, alojar : «jamés descavalcava fins que tota la gent era ALEUJADA», T. B., II, 91. **2**, aligerar : «ALEUGA ton menjar».

ALFABET : «ço es quant a la ystoria qui es quaix ALFABET o abecedari», B. U. B., *Ajustaments*, 302.

ALFÁBREGA : albahaca.

ALFALS : alfalfa, mielga.

ALFANCH : alfanje.

ALFAQUIN [ALFAQUIM] : «e demaná li l'ALFAQUIM... e dix l'ALFAQUIM», Cron. Jacme, 353; «e l'ALFAQUIM qui anava per trujanmá», Cron. Jacme, 122; «faemlos fer carta en algaravía de creença a I ALFAQUIN nostre de Saragoça, per nom don Salomó», Cron. Jacme, 167.

ALFÓNDECH : «cascú que tenía catius los portava al ALFÓNDECH hon posava Tirant», T. B., I, 338.

ALFORJA : alforja, mochila, barjuleta.

ALFORRAR : «e dix Ferrando Dieç: Senyor, jo son aquí dels menors de vostre conseyl, mas que's que us diga negú, a Morela anats, e manats ALFORRAR los peons de Terol e de les aldees, e que us siguen tant con porán, e que lexen tots los serrons», Cron. Jacme, 181.

ALFORRAT : «entraren per la ost ALFORRATS en los cavals, ab les lançes en les mans, e vengren a nos», Cron. Jacme, 202; «aprés volch que tota aquella companya que frare Roger menás, que fos a sou del emperador, quatre unces per sou de cavall armat e dos unces per cavall ALFORRAT», Muntaner, 380.

ALFORRO : «e que tot catiu sarraí que vingués a Algezira que fos ALFORRO, e que nos no'l poguéssem cobrar ne nuyl hom per nos», Cron. Jacme, 356.

ALGA : «y d'ALGUES se vesteixen les prades dels anyells», Atl., 42; «que tot pescater o pescatera o tota altre persona qui vena peix que l'haie a vendra al pes de la libra carnicera, net de arena e de ALGA», A. M. B., Bandos (1349-56), 82 v.°.

ALGALÍA : «en un lit ben perfumat de benjohí, ALGALÍA, almesch fi», T. B., I, 350; «e maná que perfumassen molt be lo lit, y en los lençols y en los coxins feu posar ALGALÍA», T. B., III, 150.

ALGALIAT : «yo la viu vestir e despullar ALGALIADA e ben perfumada», T. B., II, 270.

ALGARAVÍA : **1**, lengua árabe : «que pus els volíen ab nos parlar, que no'ls ho devía hom vedar, ans era bo que hom hi anás. E enviam hi don Nuno ab X cavallers seus, e I juheu de Saragoça, qui sabía ALGARAVÍA, per trujanmán, e havía nom don Bahihel», Cron. Jacme, 119; «Miquel Péreç, sabía ALGARAVÍA, e anava a vegades a Almeçora per traure catius dels sarrains», Cron. Jacme, 235; «neguns lengatges latín ne romanç ne grech ne ebrahic ne ALGARAVÍA no son bastants a dir ne a comptar la milena part del ben qui es en nostre senyor Deus», Breviari d'amor (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 353), 88. **2**, crits, confusió dels que parlen tots en un temps, o pronunciació atropellada y confusa de un sol; escriptura o paraules que no s'entenen.

ALGARRADA : «meteren ma a parar II trabuquets e ALGARRADES», Cron. Jacme, 111; «havía una de aqueles ALGARRADES, la meylor que anch hom pogués veer, que ben passava de V tro a VI tendes que entrava dins en la ost», Cron. Jacme, 112; «e tiraven de dins dues ALGARRADES que y havíen molt bones, pero tant havíem encledat de cledes e'l fenévol que era baix, e pus que començá de tirar de les ALGARRADES, cessaren que no tiraren tant», Cron. Jacme, 207; «e vench I dia messatge a nos que combatíen Penacadel, e que y paraven ALGARRADES, e combatíenlos sovén e menut a escut e a lança», Cron. Jacme, 388; «e els sarrains meteren ma a la meylor ALGARRADA que y havía, e feriren hi be X colps ans que nos haguéssem menjat : e pesava'ns tant, com qui'ns ferís a punyades en les costes no'ns pesara tan con los colps que hoíem dar, mentre menjávem, en lo castell de fust», Cron. Jacme, 224.

ALGATZARA : «e tocaren ses tabors en semblant que teníen per senyor lo Rey de Túniç. E quan aquesta ALGATZARA hagren feta, nos manam als de la ost que en cada una tenda faessen fayles», Cron. Jacme., 304.

ALGEPÇ : yeso : «negún venedor o venedora de ALGEPÇ no guos o presumescha mesurar o fer mesurar lo dit ALGEPÇ ab almut a les persones qui volrrán del dit ALGEPÇ una barcella et de I barcella a avant, ans aquells sien tenguts mesurar ab barçella et açó en pena de LX sol partidors segons que dessús per quantes que vegades contra fará», Almotacenia de Valencia, 1322, 60 v.º.

ALGECIRA [ALZEZIRA] : «e aprés la vila de ALZEZIRA qui era una vila entre dues aygues nevals e no y pot hom entrar sino per pont», Bernat Desclot (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 328), 39 v.º.

ALGORFA : vivienda, casa de campo (?) : «e que y havía mes de CC ALGORFES per la orta, les pus beles que hom pogués trobar», Cron. Jacme, 348.

ALGÚN; — *alguna cosa* : algo.

ALGUEBERS : «e que totes aquestes jovades seríen de los ALGUEBERS, ço son d'aquels qui havíen

desemparat lo logar qui se n'eren fuyts», Cron. Jacme, 289.

ALGUTZIR [ALGUATZIR] : «maná axí mateix lo capitá als ALGUATZIRS fessen fer VI o VII forques prop de la vila», T. B., II, 102; «stant en aquestes rahons lo ALGUATZIR entrá en la presó e tragué lo cavaller», T. B., I, 352; «Contesina usava de ALGUATZIR major», T. B., II, 237; «doná al ALGUAZIR lo anell», T. B., II, 180; «e vench l'ALGUTZIR e I cavaller dels pus apoderats que eren en la vila», Cron. Jacme, 442.

ALHAJA : alhaja, joya; met. alhaja, lo que es precioso en su línea.

ALHORA : **1**, al instante, en seguida. **2**, juntamente, al mismo tiempo, a un tiempo : «válgam Deu, válgam Deu, exclamá entre dents la Madrona contrariada y plena de confusió ALHORA», Oller, *La papallona*, 131; «tothom estirant los brassos y cridant ALHORA», Oller, *La papallona*, 170.

ALÍ. v. ALLÍ.

ALICATA : alicates.

ALIENAT : «no stigau ALIENAT ne ab tan gran pensament», T. B., II, 190.

ÁLIGA [ÁGUILA] : «ni a l'ÁLIGA li valen les d'or potentes ales», Atl., 54; «los cetacis aflayran carn humana || que l'ÁLIGA de mar també demana», Atl., 28; «com l'ÁLIGA marina al pendre espay», Atl., 38; «del Pirineu, niu d'ÁLIGUES», Atl., 50.

ALIGOT : aguilucho : «y agulles hont penjavan llur niu los ALIGOTS», Atl., 244.

ALIMARA [ALIMARES] : fuegos, luminarias : «e quant vench que'l sol fo post, e açó era en lo temps de agost, faeren una ALIMARA, e sempre de mantinent faeren ne altre», Cron. Jacme, 343; «faeren ses ALIMARES los sarrains en ves la montanya hon era la major partida dels sarrains», Cron. Jacme, 150; «e quan vench a la nuyt faeren be C ALIMARES de foch en les galees», Cron. Jacme, 304.

ALIMARIA : «e se'n faeren moltes ALIMARIES e fochs e balls e altres coses d'alegría axí com se'n pertanyía», F· d'A., 243; «e's faeren grans balls e altres festes e moltes ALIMARIES per tota Barcelona e per tota Cathalunya», F. d'A., 277; «e en la vesprada vers VII o VIII hores de nit foren fetes grans lluminaries o ALIMARIES per la novella vinguda del dit senyor Rey», Coems, *Lib. de coses*, 155.

ALIOLI : ajada, ajete, salsa de ajos, ajiaceite, ajolio.

ALJAMA : «e que hi exissen de cada una de les ALJAMES X veyls», Cron. Jacme, 294.

ALJUB : poza : «negrós ALJUB la terra los mostra en ses entranyes», Atl., 246.

ALJUBA : «e tants corsos morts com trobaríen que'ls fossen despullades les ALJUBES e que fossen estojades», T. B., II, 108; «dirás li yo portaré una ALJUBA de carmesí», T. B., II, 214.

ALMADRAVA : almadraba.

ALMAJANECH [ALMANJANECH] : «e faem aquí I ALMANJANECH que tirava a la torra del Endador», Cron. Jacme, 26; «l'ALMAJANECH», Cron. Jacme, 27.

ALMARGE : «e quan vench a hora de vespres fom denant Paníscola de la part de les vinyes sobre l'ALMARGE», Cron. Jacme, 230.

ALMATRACH : colchón : «jahía en ALMATRACHS, e I cobertor que tenía dessús», Cron. Jacme, 109; «e ells hagren enviats per ALMETRACHS e per astores, e per coxins, e que siguessen e s'aplegassen», Cron. Jacme, 168.

ALMEGÓ : trébol oloroso.

ALMENYS : al menos : «pus acordat es que ALMENYS m'havets aconseylat», Cron. Jacme, 177; «ALMENYS feu me gracia que jo vaja ab vos perque us pugua servir», T. B., I, 15; «ALMENYS si senten o saben yo ame a Tirant, será gran scusació mia», T. B., II, 186; «ALMENYS vostra mercé faça'm gracia que vaja ab vos», T. B., I, 87.

ALMESCAT : pinillo almizclado.

ALMESCH : almizcle, licor o substancia que una especie de cabra encierra en una folícula situada en la extremidad de sus órganos genitales : «en odorar flors, fruyts, ALMESCH, ambre, e les altres coses ben olents, dix lo hermitá, se dona hom plaer», Lull, *Maravelles*, I, 320; «en un lit ben perfumat de benjohí, algalía, ALMESCH fi», T. B., I, 350;

ALMESQUINS : junquillos dobles.

ALMEXÍA : «e no adugueren altres armes, sino ALMEXÍES», Cron. Jacme, 224; «e mentre que ell l'esperava veé que el se despuylava la ALMEXÍA que vestía, e assechse en la font, e lonyá's, e gitá's l'aygua dessús», Cron. Jacme, 342.

ALMIRALL : almirante : «car en Roger de Lluria qui era l'ALMIRALL de la armada de mar», F. d'A., 348; «l'ALMIRALL dels sarrahins era sabi hom de mar», Muntaner, 39.

ALMOHADES : «e faeren ses cartes ab nos con romasessen en Algezira ab aquels furs e custumes que eren en temps de los ALMOHADES», Cron. Jacme, 356.

ALMORRATXA : «item que haien XX ALMORRATXES domesqui es e que sien omplides de aygua ros», Comes, *Lib de coses*, 98; «IV ALMORATXES de vidra de Domás», Segura, *Costums de Catalunya*, J. F., 1885, 209.

ALMOSTA : almuerza, lo que pueden coger las dos manos juntas; porción de granos y otras semillas, que cabe en ambas manos juntas y puestas en forma cóncava.

ALMOYNA : limosna : «qui fa ALMOYNA forçat e no la fa ab neguna caritat no li val res», Breviari d'amor (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 353), 70; «car ALMOYNA es tot ço qui ab caritat e ab moviment de pietat e d'amor se fa a son proysme e que hom li procur aquel ben e aquel profit que hom volría ne percassaría per si mateix», Breviari d'amor (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 353), 80 v.º; «vivint de ALMOYNES», T. B., I, 21; «mercats ab Deu faent ALMOYNA e guanyarets», Jafuda, L 2, 84; «hajan de cessar de demanar ALMOYNA per les portes, ni altrament totes y qualsevol persones que estiguen sanes que puguen treballar y guanyar la vida sots pena de bandex perp tuo, o de ésser açotats per los lochs acostumats», Reg.º 5276, *Edictes y crides*, c. 44; «lo fill del usurer morí, e en aquell dia de la sua mort, un pobre demaná per amor de Deu ALMOYNA a la casa de aquell usurer», Lull, *Maravelles*, I, 308; «solicitava ses ALMOYNES e anava a la virtuosa Comtessa mu-

ller sua per demanar li caritat : la qual vehent lo ab humilitat tan profunda demanar li ALMOYNA li feya dar molt mes caritat que a tots los altres pobres», T. B., I, 21; «e aquell pobre pregá lo cambiador que per amor de Deu li faés ALMOYNA de I diner», Lull, *Maravelles*, I, 158; «e un jorn lo gloriós mossényer sanct Martí... en figura d'un pobre que demanava ALMOYNA va trucar a la porta del castell», F. d'A., 195.

ALMUÇA : «n'i havía una (ymatge) de Semiramis, regina de Ninive, qui primer trobá bragues e guants e portar anells als dits e mitanes e caperó e ALMUÇA de cap», Eximenis, *Regiment*, c. 31.

ALMUDAÇAFIA, Ordinacions del Mostassaf, 1322, Valencia, A. M. B., folio I.

ALMUGÁVER : «en Pero Moça feu una cavalgada ab cavallers, e ab hómens de la ost, e ab ALMUGÁVERS», Cron. Jacme, 152; «e poguem ésser tro a CXXX cavallers de parage, e d'ALMUGÁVERS tro a CL e peons tro a DCC», Cron. Jacme, 233; «aquestes gents qui an nom ALMUGÁVERS son gents que no viuen sino de fet de armes ne no stan en viles ne en ciutats sino en muntanyes e en boschs e guerreie'ns tots jorns ab serrayns e entren dins la terra dels serrayns una jornada o dues e lladrunyant e prenent dels serrayns molts e de llur aver, e de açó viuen e sofferren moltes malenances que als altres hómens no poríen sostenir que be passarán a vegades dos jorns sense menjar si mester los es», Bernat Desclot (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 328), 60 v.º.

ALMUT, Ordinacions del Mostassaf, 1322, Valencia, I v.º; «quan val la fanequa que te VIII ALMUTS de qual que blat sia I diner, per cascún diner pos mig sou, ço es a saber VI diners e en axí val lo cafiç VI diners», Almotacenia de Valencia, 1322, 10; «null tender o tendera de qual que lig o condició será de huy a avant no guos mesurar neguna fruyta secca, ço es, assaber, nous, amelles, castanyes, ab ALMUT ab la boca estreta ab lo qual ça enrere an mesurat», Almotacenia de Valencia, 1322, 51 v.º.

ALNA : medida, Ordinacions del Mostassaf, 1322, Valencia, 9; «les ALNES sien de quatre palms et tots los draps de li et de lana et quals que altres draps sien reebuts et donats ab aytal ALNA et oltra l'ALNA dos dits, e'ls caps de la ALNA sien de ferre. Per privilegi del senyor Rey en Jacme son remoguts et tolts los dos dits ultra l'ALNA et axí roman l'ALNA que aja quatre palms drets», Almotacenia de Valencia, 1322, 9.

ALOCH : sauzgatillo, árbol de la castidad.

ALONGAMENT : dilación, demora : «no volem parlar per ALONGAMENT del escrit», Cron. Jacme, 14.

ALOSA : alondra : «Lo Rey. En Johán de Munrrós, manam vos que façats portar de les parts d'Alaxand ía per la primera nau qui hi vage les coses contengudes en I memorial inclús dins la present. E dats hi bon recapte si a nos cobejats servir e complaure. Dada en Çaragoça a XXII dies de octobre sots nostre segell secret. En l'any de la Nativitat de Nostre Senyor

MCCCLXXXVIII. Rex Johannes. Dominus Rex mandavit mihi Bernardo Jonquerio (fol. 94 v.º). Lo senyor rey mana an Johan de Monrrós que li façа venir de les parts d'Alaxandría les coses següents per la primera nau qui hi vage : primerament ALOSES, item brots de bálsem, item poncems confits, item panses sens gra, item codonys confits, item amenles, item nous d'India, item pomes longues de paradís confites, item gallines d'India, item gatzelles», Registro 1955, (fol. 95).

ALOTJAMENT : «e a tots los que ab lo comte veníen de Catalunya faé molts honors e gran ALOTJAMENT», F. d'A., 288.

ALOTJAT : «e se'n varen entrar dintre de Gerona hon tots foren be ALOJATS», F. d'A., 284.

ALOU : alodio : «es el patrimonio de cualquiera en que cualquiera tiene el dominio directo y útil, pero está contenido bajo el distrito y jurisdicción de alguien», Marquilles, *De baiuliis*, 288 v.º; «es senyor de Bearn e de Muntcada que te per vos, e de Castelviy que es son ALOU», Cron. Jacme, 85; «car edificá alguns monestirs de monjos negres de mossényer pare sanct Benet... los quals va dotar de molts ALOUS e terres e altres havers», F. d'A., 169.

ALPES : «l'onada he vist que'm colga jugar sobre'l Sahara || y, espinada d'Europa, los ALPES eriçar», Atl., 50.

ALQUENA : «e stava mes admirat de les mans que eren d'estrema blancor e carnudes, que no s'i mostrava os negú, ab los dits larchs e afilats, les ungles canonades e encarnades, que mostraven portar ALQUENA, no tenint en res negún defalt de natura», T. B., II, 28.

ALQUERÍA : «anaren a una ALQUERÍA per nom Incha», Cron. Jacme, 143; «e cascún d'aquests que tendríen lochs, masos o ALQUERÍES tots fossen haguts per franchs e liberts», T. B., IV, 8.

ALQUIBLA : «no'ls daría pau ni treva si ja ells no juraven al ALQUIBLA en presencia de tots los bons cavallers que de honor senten, que dins temps de VI mesos ells e tots los seus ixquen fora de tot lo Imperi e restituixquen totes les terres que s'han ocupades del Imperi», T. B., II, 120.

ALQUIMIA : «aprés açó Félix demaná al philosoph si ALQUIMIA es art per la qual hom puscha fer transmutació de un metall en altre», Lull, *Maravelles*, I, 184; «sapies per çert que jat sia que ALQUIMIA sia possibla emperó Deus per conservació de la cosa pública del mon no la revela sino a fort pochs e tart e a aquells qui no entenen en riqueses ne'n profiten molt; jamés a negún mas solament ne loen Deu qui tant poderós se mostre en l'obra e en lo amagat», Eximenis, *Regiment*, 380.

ALQUIMISTA : «lo ALQUIMISTA dix que artificialment pot hom simplificar los elements», Lull, *Maravelles*, I, 185; «e per tal devem molt esquivar ALQUIMISTAS qui comunament son orats e enganadors e gastadors del seu e null temps no venen a fi d'açó que volen e veen se fondre e perdre e son axí encarnats en aquelencia (?) que jamés no s'en volen

lunyar», Eximenis, *Regiment*, 380.

ALQUITRÁ : «primerament feu pendre molt oli e ALQUITRÁ en gavetes de fust», T. B., II, 142.

ALRE : otra cosa: «de vosaltres ALRE no se'n spera sino lo que virtuosament haveu acustumat», A. C. A., XXII, 40.

ALS : otra cosa : «vol hoir nostra resposta breument o d'u o d'ALS», Cron. Jacme, 170; «e ell dix : Bell pare, senyor, demanats que volets que yo faça, que tot quant vos manets, som aparellat yo ara e tostemps de fer, e no ALS», Muntaner, 80; «lla hon cascú veu son senyor natural, no pensa en ALS mas a guardar la persona e la honor d'ell», Muntaner, 30; «e els resposeren : les paraules havem hoides, e aurem nostre acort, e farem ço que fer devem, e no res ALS», Cron. Jacme, 71; «e ço que ell maná se'n feu e no ALS», Muntaner, 211.

ALS, contracció de A LOS : «mal non escha a tu nil (?) ALS teus», Reg.º, 1, f. 75; «escaparets ALS cárrechs», Boeci, *Prólech*, 7.

ALT : **1**, alto, encumbrado : «e lo dit Roger de Luria ja en aquest temps fo crexcut e fo gran e ALT», Muntaner, 36; «dant al condor neus ALTES, al rossinyol vergers», Atl., 78; —*alt d'espatlles* : de fornidos hombros: «quant un héroe, ALT d'espatlles y cabellera rossa», Atl., 92; — *alt com un sant Pau*: alto como un pino, como un trinquete. **2**, adv. arriba : «prestament obriren les portes, e tots los qui pujar volgueren, pujaren ALT», T. B., I, 150;— *en alt* : «lo marqués de Ferrara en ALT cridant, dix:&», T. B., II, 224; — *per alt* : por encima; — *passar per alt* : omitir alguna cosa, no hablar de ella, hacer la vista gorda : «com que totas ellas... tenían prou compte en passarlas per ALT (las trampas) a fi de no esquivar al jugador», Oller, *La papallona*, 55.

ALTAMENT : «solament guart ALTAMENT les coses eternals e de aquelles se admire», T. B., II, 164.

ALTAR : «dos hómens peccadors staven devant I ALTAR, e la un pregava Deus que li perdonás per ço com lo temía: l'altre clamava mercé a Deu per ço com lo amava», Lull, *Maravelles*, I, 26; «la espasa que prenguem de sobre l'ALTAR», Cron. Jacme, 29; «la trémula llanterna del ALTAR», Atl., 30; «d'un ALTAR de la Verge'l camaril», Atl., 34; — *altar major* : «estant en la oració, veu venir molts turchs qui anaven per desfer l'ALTAR major», T. B., I, 100; — *altar d'ánimes*.

ALTARIA : alzada, altura : «havía una pinya tota de or, de ALTARIA de un home», T. B., II, 23.

ALTERACIÓ : «entre ells fonch molt gran ALTERACIÓ a qui faríen rey», T. B., I, 58.

ALTERCACIÓ : «puix als entenents lo ver julhí de les nostres diferencies e ALTERCACIONS amagat sia», T. B., II, 135.

ALTERÓS : orgulloso, empinado «la nau de Tirant era molt major e mes ALTEROSA que neguna dels moros», T. B., I, 490; «com Sísifo, torní a pujar vers la ALTEROSA cima lo feixuch pes tan mal amidat a mes espatlles de poeta», Atl., XII.

ALTESA : «la noblesa e la ALTESA de Deu», Lull, *Maravelles*, I, 112;

«yo de bon grat so contenta de prestar les armes a vostra ALTESA», T. B., I, 52.

ALTIMIRA : escobilla parda : altamisa.

ALTISME : **1**, altísimo : «ALTISME senyor, qui ab justicia fas totes coses, la mia volentat es contra ta justicia en quant desama la mort de mon fill, lo qual tu has mort ab justicia, la qual justicia es en tot quant vol la tua volentat», Lull, *Maravelles*, I, 52; «e a Deu deya aquestes paraules : ALTISME senyor», Lull, *Maravelles*, I, 52; «yo't jur per lo sobirán ALTISME que si yo no tingués muller no'n pendría altra sino a tu», T. B., III, 34; «e appar que açó vulla dir lo propheta David dient : Ego dixi : dii estis et filii Excelsi omnes. Vol dir : Jo dich que tots vosaltres sots deus, e fills del ALTISME», Boeci, 149; «e perçó dich ajudant a mi lo sobirán ALTISME que honor es do de reverencia en testimoni de virtut», T. B., II, 395; «deuen ésser los sacerdots de Deu ALTISME», B. U. B., *Ajustaments*, 249. **2**, altura : «apparegueren grans companyes de ángels qui cantaven e loaven lo nom de nostre senyor Deu, dient : gloria e honor sia a nostre senyor Deu en los ALTISMES, e sia pau en terra als hómens de bona voluntat», Génesi, 154;

ALTÍSSIM : «e yo, senyor, a la ALTÍSSIMA magestat vostra bese les mans e fas infinides gracies del benefici que la altesa vostra ha fet a Diafebus», T. B., III, 48; «l'ALTÍSSIM! Ell, de náufrech tresor umplint ta popa», Atl., 48.

ALTIU : «mes val aur e neci humil, que franch e savi ALTIU», Jafuda, 89.

ALTIVESCH (?) : «ALTIVESA fa avorrir çell qui ha», Jafuda, 89 v.º.

ALTIVITAT : «quant varen veure la gran superbia e ALTIVITAT d'en Pere Atares», F. d'A., 230.

ALTÍVOL : altanero, enhiesto, empinado : «alçant vora l'Eufrates l'ALTÍVOLA Babel», Atl., 60; «los cinamoms a rengles y poncemers ALTÍVOLS», Atl., 812; «lo crida a seure sota un roure ALTÍVOL», Atl., 36; «Muley-Hacen l'ALTÍVOL», Atl., 74; «ALTÍVOL serrat», Atl., 170; «ALTÍVOLS monts», Atl., 118.

ALTIVÓS : «car axí com ell (el rei) es, son los seus servidors superbiosos e ALTIVOSOS», F. d'A., 230.

ALTOT : «era ALTOT y ossut, peró magre y cap petit», Oller, *L'escanya pobres*, 142, J. F., 1884.

ALTRAMENT : de otra suerte, de otro modo, de otra manera, de otra forma, en otro caso, de lo contrario : «de vostra propia boca ho haveu a dir, ALTRAMENT no acceptaría vostra requesta», T. B., I, 238; «mes aixó y mon poch seny me posaren la ploma a les mans; ALTRAMENT may m'hi hauría arriscat», Atl., X (prólogo).

ALTRANY : «li pregava que li recaptás treva de nos a ALTRANY», Cron. Jacme, 392.

ALTRE : **1**, otro, diferente, distinto : «que faríen, pus el havía presa ALTRA muyler», Cron. Jacme, 8; «van per muntarse les tallantes proes || com al sol del desert enceses boes, || per morir una o ALTRA a revolcons», Atl., 24; «d'un mar al ALTRE mar», Atl., 52; «una ona

esborra l'ALTRA, lo mon al mon capgira», Atl., 252; — *un altre* : cualquiera, cualquiera otro; — *los altres* : los restantes, los demás : «d'allí ab recança's gira llampegador als ALTRES continents, a reveure, cridant», Atl., 250; — *altre cop* : nuevamente; — *com altra cosa* : «¿Y en Ramonet, ahont es? ¿trempat? — vaig preguntar— Trempat com ALTRA cosa, gracias a Deu. No deurá tardar gayre a ser aquí», Genís, *La Reyneta del Cadí*, 50; — *altra volta* : nuevamente; — *no'n conech d'altre* : es la persona que yo más conozco; — *en altre temps* : un tiempo : «¿veus eixa mar qu'abraça de pol a pol la terra? || en ALTRE temps, d'alegres Hespérides fou hort», Atl., 42. **2.** altra cosa : «presés per marit sino rey o emperador : car ALTRE no li tanyía», Cron. Jacme, 9.

ALTRI : otro, otros, el prójimo : «cercau ALTRI que no us sia sospitós», T. B., I, 168; «no sens gran causa es causada en mi dolorosa passió e son posats en mi dolorosos treballs, los quals per plaure a ALTRI desplaen a mi», T. B., III, 263; «no resta que lo premi de aquest acte no degua ésser dat a ALTRI sino a mi», T. B., I, 372; «ni vull haver mes consell d'ell ni d'ALTRI», T. B., I, 360; «lo que no volríeu per a vos no deuríeu desijar per ALTRI», T. B., III, 362; — *d'altri* : ageno : «la crudel realitat s'oposava a sos afanys de mare, obligantla a recórrer a serveys d'ALTRI», Oller, *La papallona*, 175; — *a falta d'altri*; — *pendre per altri* : equivocarse, engañarse, tomar una persona o una cosa por otra.

ALTRUY : «a nos ni a ALTRUY», Cron. Jacme, 23.

ALTURA : «los poms alt de les tendes relluíen molt per lo sol qui'ls dava, e perque les havíen parades en una poca de ALTURA paríen molt millor», T. B., I, 191.

ALUDA : «e dins la qual caxa foren trobats diversos sachs e bosses de ALUDA», Comes, *Llibre de coses*, 337.

ALUM : alim o alumbre, cierta sal mineral, canina, en las tenerías.

ALZINA: encina : «Un viarany que's clou entre falgueres, || los guia a un bosch d'ALZINES y oliveres», Atl., 34; — *alzina surera* : alcornoque.

ALL : ajo : «deus emperóací notar que alscuns fan en esta materia gran excés, ço es que per tal que no sien tenguts per gent mínua ne de poch linyatge no volen jamés menjar AYLS ne cebes ne coses semblants, e fan açó tals qui venen de no res, e'l linatge dels quals jamés no menja quax altra cosa», Eximenis, *Lo terç*, 417; — *all tendre* : ajete; — *cabeça d'all*. V. CABEÇA; — *all de bruxes* : ajo de culebra; — *all d'olor* : ajo oloroso.

ALLÁ : «Europa entre madrépores || dormía ALLÁ al pregon», Atl., 48; — *allá d'allá* : en lontananza : «ALLÁ d'ALLÁ se distingeixen las bestias que deuhen honrarse ab nostra preciosíssima carga», Vidal, *Rosada d'estiu*, 23; «encara ALLÁ d'ALLÁ trona y llampega», Atl., 198; «ALLÁ d'ALLÁ, per entre falgueres gegantines || de sos menhirs y torres blanqueja l'ample front», Atl., 80; — *allá ho veurem* : ello dirá.

ALLANS : *allans a las quatre.*

ALLAR : hogar : «aprés gitarenli damunt tot lo foch e la cenrra del ALLAR», Eximenis, *Lo terç,* 52 v.º. V. LLAR.

ALLARGAÇARSE : «lo vol del teulat... ALLARGAÇAVA's fins al porxo», Pons, *Trascant,* 16; «ja feya estona que una estranya claror, traspuant per la espitllera del corral, jaspiava ab sa terenyina de llum l'esquenall de la palliça, ALLARGAÇANTSE o encongintse a toms, com remoguda per l'ayre», Pons, *Trascant,* 8.

ALLARGAR : tender, extender, alargar : «nines galants lo cridan desde un cim de palmera, || ALLARGANTli los braços de gebre esblanquehits», Atl., 142; «vers l'esbart de ses filles, les Pléyades, volá || dret als auríficlis portxos endomassats de l'alba, || desde ahont, condolides, ALLÁRGANli la ma», Atl., 268; «ja mes vinyedes d'Issa || ALLARGAN sos domassos», Atl., 200; «fantasmes son que ALLARGAN negrenchs y ossosos braços», Atl., 178; «Pirene mor y Alcides li alça un mausoleo de roques al extrem de la cordillera, ALLARGANTla fins a la mar», Atl., 42; — *no allargar gayre* : tener un entendimiento limitado, corto talento.

ALLARGARSE : diferir, dilatar, dilatarse.

ALLARGOS;—*donar allargos* : dar largas, dar a uno falsas esperanzas o promesas para ganar tiempo; — *donar allargos a un assumpto* : entretener, alargar, dar largas, ir dilatando un negocio.

ALLEGACIÓ : «moltes ALLEGACIONS se alleguaren per cascuna part», T. B., I, 119.

ALLENEGABLE : «no trobará lo dit be en les coses tenebroses, e ALLENAGABLES e cahibles, e transitories, car no y es», Boeci, 159; «com totes les coses mundanals sien transitories e ALLENEGABLES, e degú que sia en carn posat a la mort scapar no puxa», T. B., IV, 372.

ALLENEGAR : «qui va sobre fanch ALLENEGA, e qui s'asseu sobr'ayga nega», Compil. ep. camar., prov. arab.

ALLENEGÓS : «fort es pocha la gloria d'aquest mon; ALLENEGOSA, frévol e temporal es la sua potencia», A. C. A., XIII, 455; «difícil cosa es a algún anar en loch ALLENEGÓS e que no y caygue», B. U. B., *Ajustaments,* 253 v.º.

ALLENS : allende : «partiren se d'aquí e passaren ALLENS on era estada la ost de Barcelona», Bernat Desclot (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 328), 130 v.º.

ALLETAR : amamantar; criar al pecho, dar la leche, dar la teta : «item que neguna dida o altra fembra qui haia promés o prometrá star ab altre que no se'n gos exir mentre aquell o aquella la vulla per ALLETAR son infant», A. M. B , *Bandos* (1433-45), 17 v.º; «e encara sens causa neguna sia represa per la dida qui m'a ALLETADA», T. B., II, 61; «e com la dida se'n trobás allí que'n ALLETAVA un fill del dessús dit en Guifre», F. d'A., 153; «mira que es ¡ay! un glavi per aqueix cor de mare || l'ALLETAR la fillada de qui atuhíli'ls seus», Atl., 160; «pobrissó — feu la dida, tot contemplantlo ab aquella tendresa que l'ALLETAR desperta desse-

guida en totas las donas», Oller, *La papallona*, 160.

ALLEUGERAR : disminuhir lo pes d'alguna cosa; moderar les pen s, pesars; aligerar, aliviar, templar.

ALLEUGERIR : aliviar, aligerar.

ALLEVANÇA : «be'n posaren de ALLEVANCES en pochs segons! Ja no quedava fora vila una soltera a la que no assenyalessen ab lo dit», Pons, *Trascant*, 29.

ALLEVIAMENT : alivio, descargo.

ALLEVIAR : alijar, aligerar.

ALLÍ : «e'l loch on nos estávem... era ALLÍ», Cron. Jacme, 19; «que nos deguéssem entrar ALLÍ», Cron. Jacme, 12; «reculli's dins d'una ciutat qui's nomena Sanct Thomás de Conturberi, ALLÍ hon jau lo seu sanct cors», T. B., I, 23; «véusela ALLÍ l'Estrella de la mar», Atl., 30; «gran fonch la desaventura de aquest Rey crestiá que IX batalles perdé, una aprés d'altra, e s'agué a retraure dins la ciutat de Londres: e ALLÍ se feu fort», T. B., I, 23.

ALLIOLI : ajiaceite, ajolio.

ALLISADURES ?

ALLÓ : aquello : «e a ALLÓ que el nos havía dit, dixem li», Cron Jacme, 31; — *d'alló mes* : «que hermosa estava!... Ca! ca! li daré'l retrato, li regalaré l'anell, se quedará de ALLÓ mes contenta per uns quants días, y desde Ripoll, per cartas buscaré'l medi de desencantarla», Oller, *La papallona*, 77; «anem a fer una obra de misericordia; es dir, a donar una alegría al amo d'esta casa, que després de tenir tants mesos l'entressuelo sens llogater, deu estar d'ALLÓ mes trist», Vidal, *Rosada d'estiu*, 35.

ALLONGAMENT . V. ALONGAMENT.

ALLOTJAR : alojar : «tenía la familia a Barcelona, dona y tres criaturas, ALLOTJADA en un segón pis de la Barceloneta», Bosch de la Trinxería, *De ma cullita*, 6.

ALLOTJARSE : alojarse, hospedarse.

ALLUHENTAR : acicalar, limpiar una cosa frotando.

ALLUNYAR : alejar, apartar, separar una cosa o persona de junto a otra; — *allunyarse* : alejarse, apartarse, desviarse : «sa veu s'anava perdent a mesura que s'ALLUNYAVA», Bosch de la Trinxería, *Lena*, 23; «Esmirna, Efeso y Troya s'ALLUNYAN de Neptú», Atl., 184.

AM : «una volp atrobá en una bella pradería una frexura en la qual stava I AM que I caçador hi havía mes», Lull, *Maravelles*, I, 238.

AMADOR : «aprés feren elecció de un altre Soldá, e aquell per mostrarse AMADOR del be públich ordená que ab aquelles naus dels genovesos fessen gran armada», T. B., I, 330; «e puix en lo mon predominan los ánimos dels leals AMADORS», T. B., I, 134; «lo trobará lo mes solícit home del mon, AMADOR e guardador del be públich», T. B., II, 170; «seguir sla que Deus no fos tan AMADOR de ço que li sería pus semblant que dessemblant», Lull, *Maravelles*, I, 97; «dels aragonesos los quals sempre son stats fortment AMADORS de lurs reys naturals», F. d'A., 230.

AMAGA-CREUS ?

AMAGADAMENT : «Athanagildus quin... AMAGADAMENT era bon cathólic chrestiá», F. d'A., 66; «donam los hi AMAGADAMENT, si que l'altre no'n sabé re», Cron. Jacme,

423; «entraren per lo vayl AMAGADAMENT», Cron. Jacme, 69.

AMAGA-MALLES ?

AMAGAR : ocultar, esco der, tapar, cubrir, no dejar ver, esconder a alguno alguna cosa, velar, encubrir, disimular un designio o un pensamiento : «sabé'l congost hont, vehentme perduda, m'AMAGUÍ», Atl., 62; «AMAGA'ls seus plorosos (ulls) ab sos finíssims rulls», Atl., 158; «tenir malvolença çelada en lo cor es axí com AMAGAR la brassa en la cendra», Jafuda, 91 v.º; — *amagar la cara* : huir la cara, (evitar); — *no amagar la cara* : «caçava moixonets ab telas, y no AMAGAVA la cara per ningú tractantse de parar encordas pera agafar anguilas», Vidal, *Rosada d'estiu*, 115; — *amagarli l'ou* : pillar, clavar, albardar a alguno.

AMAGARSE : esconderse, ocultarse, retirarse del trato, hacer vida retirada o solitaria : «entrá dins la tenda hon lo petit negre SE era AMAGAT», T. B., II, 255; «e'ls hómens de peu anaren SE AMAGAR per les cases, cascú con mils podía», Cron. Jacme, 135.

AMAGAT : oculto, escondido, ignorado, secreto, recatado : «car Deus qui es sobirán sobre totes coses, e al qual no pot ésser res AMAGAT, les veu totes e les jutja e les reeb al enteniment per que's fan, car tots temps es present a ell tota obra e tot pensament ja eternalment», Boeci, 257; «qui te AMAGAT son secret es senyor de si mateix», Jafuda, 90; «un jorn se sdevench que el cavaller venía de cassar e passá devant I hostal en lo qual stava AMAGAT lo scuder», Lull, *Maravelles*, I, 66; «e havía vergonya gran de les gents que'l vis si donchs no era en loch AMAGAT : e per ço haguem a pujar la sus al castell», Cron. Jacme, 186; «y en quatre salts se li plantá al costat y li tirá amoretas. Ella extremí las espatllas, girá l'AMAGAT rostre ab altivesa», Oller, *La papallona*, 209; «ha vist un escorsó mitg AMAGAT», Atl., 32; «si us volets, metrem lo dins una cortina o en I loch AMAGAT, e hoirá con parlará ab nos», Cron. Jacme, 354; — *d'amagat* : a hurto de, a escondidas : «si tornava a atraparla, no sería tan imprudent; la seguiría de AMAGAT», Oller, *La papallona*, 210; «al obrir la (porta) de la saleta, guaytá cautelosament, com si anés a escaparse d'AMAGAT», Oller, *La papallona*, 52. [«responda el tuyo a mi buen deseo, que no es otro que el de recibirte por mi esposa *a hurto* de mis padres», Cervantes, *La española inglesa*].

AMAGATALL : escondrijo, escondite, guarida : «com si lluquessen l'AMAGATALL, y, confonentlo ab un llodrigó, l'empaytessen ab la fura», Pons, *Trascant*, 18; «item diu Tulli libre VII de oficis que aquell príncep de Frigia qui havía nom Alexánder no gosava entrar en la cambra de sa muller tro que un dels ministres havía tota la cambra e les caxes e los AMAGATALLS scorcollats e scodrlnyats per veure si hi havía armes ne armats», B. U. B., *Ajustaments*, 32 v.º; «la segona rahó si es car lo mon aquells que fa segurs fa pavarosos e nigligents en lurs affers spirituals e pensen ésser bastantment justs pusca no han fets los pijors peccats

que poden. Mas assí ha fet gran AMAGATALL lo diable a pendre aquests aytals», Eximenis, *Lib. de les dones*, 118; «los fugitius exiren dels AMAGATALLS aquella tarde», Oller, *Vilaniu*, 312; «ordonaren que lo príncep anant a guerreiar que per conservació de son estol sapia tots los camins e dreceres e asprures e AMAGATALLS e floms e aygüals e fonts e tot ço qui sia al mig qui puxa noure o ajudar a be passar lo dit camí», Eximenis, *Regiment*, c. 235; «y llops en lo feréstech, rellent AMAGATALL», Atl., 60.

AMAGATOTIS (D'—) : en secreto, a escondidas, a hurtadillas : «la cambrera havía proporcionat DE AMAGATOTIS a D. Leopoldo un vestit abandonat y una botina de la senyoreta, pera que podés dur a cap la sorpresa», Oller, *Notas*, *La casaca d'en Jaumet*, 156; «mes de quatre vegadas havía socorregut... ab los dinerons que D'AMAGATOTIS li enviaba la bona de sa mare», Vidal, *Rosada d'estiu*, 38; — *anar de amagatotis* : andar con secretillos, con misterios, con tapujos.

AMAGRIR : v. a. enflaquecer, hacer a uno flaco, magro; v. n. enflaquecer, quedarse flaco, delgado, magro.

AMAGRIRSE : enflaquecerse, adelgazarse, perder las carnes.

AMANIMENT : **1**, aliño, aderezo. **2**, condimento, guiso, aderezo, compostura : «l'expansió es lo mellor AMANIMENT d'una taula de convidat», Oller, *Vilaniu*, 102.

AMANIR : **1**, aliñar, arreglar, componer prolija y minuciosamente, preparar, disponer, prevenir : «espérat una miqueta mes. Lo sopar no está AMANIT», Pin, *La f. dels G.*, 29. **2**, preparar, aderezar, sazonar, componer, guisar la comida : «una plataça d'nasiam, tomátechs... y seba esbardellada, tot ben AMANIT ab oli y vinagre», del Bosch, *Lo segador*, 25; «AMANEIX l'ensiam, tu, Francisca, si't plau. Y escolta, noy, qu'això t'interessa a tu», Oller, *Vilaniu*, 348.

AMANIRSE : aprestarse, prepararse, disponerse, ponerse en disposición : «mitg any aprés ja se AMANIEN les coses. Se casaríen pel segar», Pons, *Trascant*, 49.

AMANIT : aprontado, preparado, dispuesto, arreglado.

AMANSAR : «pau e tranquilitat AMANSÁ los romans, no AMANSATS ni trencats jamés per batalla e vençedors de totes gents», T. B., II, 155.

AMANSIR : amansar : «y per son cant que'ls ayres enmela, ve AMANSIDA || la mar ab salats llavis sos peus a apetonar», Atl., 252.

AMANYAGAMENT : amansamiento, la acción de amansar.

AMANYAGAR : **1**, acariciar, hacer caricias a alguno, halagar, tocar ligeramente con la mano, popar, mimar. **2**, met. suavizar, poner dóciles o tratables a las personas, amansar, domesticar los animales : «la popularitat, que capgira a tanta gent, era la flaca del Forner de las Monjas, y a satisferla posava tota la voluntat, procurantse las simpatías de pobres y richs, AMANYAGANT a tothom y no ofenent a ningú», Oller, *Croquis*, *Lo Trasplantat*, 102; «com que tenían en los soldats mes confiansa que en ells mateixos, AMANYAGAVAN aquella

poderosa ajuda que tans bons serveys los podía fer», Argullol, *La guerra*, 107.

AMAR : «AMA Deus aquell qui ama et qui amen los seus»; «neguna cosa no lo embarga a AMAR Deu», Lull, *Maravelles*, I, 70; «bell amich, dix lo hermitá, tant es plasent cosa cogitar e AMAR en Deu, que tots aquells qui en ell saben AMAR e conéxer lo desigen veser e haver en gran gloria e menysprehen la vanitat d'aquest mon qui poch dura; on per ço, amable fill, no he pahor de mort, ans desig morir e ésser ab Deu», Lull, *Maravelles*, I, 11; «e com la pastoressa Deu AMAVA e servía e en ell se confiava, ha la presa a la sua gloria», Lull, *Maravelles*, I, 9; «car tota persona qui am AMA per tal que sia AMAT», Breviari d'amor, (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 353), 2 v.°; «d'Espanya que tant AMO vullte donar la clau», Atl., 60.

AMARAR : mojar, empapar, recalar, bañar : «planyme, ay! a mi, que ab llágrimes de sanch t'AMARO els peus», Atl., 152; «los ulls de la adolorida esposa tornaren a AMARARse de llágrimes», Oller, *Vilaniu*, 290; — *amarar calç-alb* : apagar cal viva; — *amarar calç* : apagar cal; — *amarar la calç* : fabricar argamasa; — *amarar lo vi* : aguar el vino.

AMARAT : empapado; — *amarat de suhor* : sudoroso, empapado de sudor : «deu fer estona que camina, que porta'l cavall AMARAT de suhor», Vidal, *Rosada d'estiu*, 397; — *vi amarat* : vino aguado : «bevía lo vin molt AMARAT», Eximplis, CCCLXX, 341; «fill, dix lo hermitá, en lo anap del vi AMARAT son mesclades totes les parts del vi e de l'aygua», Lull, *Maravelles*, I, 334; «no begues sino certes vegades : e sien dues o tres e sia lo vi ben AMARAT e gros e no per res preciós ne poderós», Eximenis, *Lib. de les dones*, 152.

AMARCH : amargo : «veig que aquest cálzer de dolor a beure s'ha e tan AMARCH es per a mi que so estada tant de temps, que no's poría recitar, orfe de pare e de mare e viuda de marit», T. B., I, 16; «res que menje no sent dolç ans me par AMARCH com a fel», T. B., I, 308; «e recorda'm d'aquella AMARGA nit que mon senyor Tirant se rompé la cama», T. B., III, 118.

AMARGANT : amargo : «quant inhumanes dones || ..... || la testa a Orfeu llevaren, || menys AMARGANTES que llur cor, les ones || en sa falda de perles la copçaren», Atl., 200; «com si, de genis, monstres y gegants || entremitj dels fantasmes vagarosos, || ovirás d'una verge'ls ulls verdosos, || verdosos com les ones y AMARGANTS», Atl., 262.

AMARGOR : amargor, amargura : «no es d'admirar que no us vullen obehir per lo vostre gust que ab si AMARGOR porta», T. B., II, 220; «li faría tastar la sua lança e la AMARGOR a que sap», T. B., II, 244; «y a mi com la mar fonda m'umplíreu d'AMARGORS», Atl., 226.

AMARGÓS : amargo : «lo comte Guillem de Varoych del qual rebí aquest AMARGÓS orde de cavallería» T. B., I, 157; «per les mies mans tens de morir de mort AMARGOSA», T. B., II, 196.

AMARGURA : «tot hom ha AMARGURA del dan de sa figura», Compil. ep. camar., Prov. arab.

AMARITUT : amargura : «diem, notificam e denunciam a tot hom generalment, e no sens gran AMARITUT, dolor e compassió», T. B., II, 178.

AMARRAR : «e En Ramón Marquet e En Berenguer Mallol faeren affranallar les galees ab franells llarchs, e AMARRAREN tots los rems en frenells llarchs», Muntaner, 259; «lo mariner va parar de moure los rems, AMARRÁ la nau a una gran anella que sortía de la roca, y saltá a terra», Martí, *Lo caragirat*, 194; «entre escuma a flor d'aygua un pal ovira, || y quant lo braç per AMARRARshi estira || altra onada'l sepulta escumejant», Atl., 28; «y a la estrellada cúpula dels astres acostantse, || per AMARRARshi aixecan los braços de gegant», Atl., 240.

AMATENT : dispuesto, preparado, pronto, diligente, listo, ligero, rápido, ágil, acucioso : «¡espiro! de ses viles y sos ramats so hereva || si'ls vols, jo te'n faig gracia; suplántal AMATENT», Atl., 64; «no bastava l'AMATENT solicitut de la mare y la cambrera; cada segón era pera aquells argent-vius, una hora», Oller, *Vilaniu*, 114.

AMATENT, adv. : con presteza, prontamente : «quan gemega lo violí, para l'orella AMATENT», Nerto, *prol.*, 8; — *contestar amatent.*

AMAYNAR : «lo camí seguía en baixada, els cavalls AMAYNAREN lo trot», Oller, *Vilaniu*, 18.

AMBLAR : **1**, andar, caminar : «lo mul ab ligams e ab batiments lo fa hom AMBLAR, mas puys cant hi es acostumat ho fa per si matex sens negun affany», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 209. **2**, robar.

AMBOSTA : almorzada, almuerza, lo que pueden coger las dos manos juntas.

AMBRE : ámbar : «en odorar flors, fruyts, almesch, AMBRE, e les altres coses ben olents, dix l'hermitá, se dona hom plaer», Lull, *Maravelles*, I, 320; «per lo odorar hom odora flors, AMBRE, aumesch, e sent hom bona o mala odor», Lull, *Maravelles*, I, 268.

AMBRIAGAR : embriagar : «lo vi es stat creat per alegrar lo cor e no pas per AMBRIAGAR l'om», A. C. A., XIII, 517.

AMBRUNALS : imbornales.

AMBUT : embut : «oli sia liurat ab AMBUT d'aram et si no ho será sia perdut l'oli a obs d'aquell qui'l liurará», Almotacenia de Val ncia, 8 v.º.

AMDÓS [AMDUX] : ambos : «e axí foren fermades les batalles d'AMDÓS los reys», Muntaner, 132; «e sobre aqueles paraules que foren tractades e acordades d'AMDUES les parts», Cron. Jacme, c. 2; «AMDOSOS elegiren a jutge l'hermitá d'aquell loch», Lull, *Maravelles*, I, 88; «e AMDÓS se concordaren e s pacifficaren en I Deu a amar e conéxer», Lull, *Maravelles*, I, 25; «tenía per be ço que'l senyor rey n'avía dit, que anás en Sicilia ab los infants AMDUX», Muntaner, 179.

AMEN ; — *dir amén de tot* : ser sacristán de amén.

AMENAÇA : «Miramomelí... havent feyt... moltes grans AMENACES al rey N'Amfós», F. d'A., 307; «ab los seus servidors fahía moltes AMENACES de grans punicions», F. d'A., 453; «ensemps que ab l'AME-

NAÇA de mort y de desterro», Atl., 54.

AMERICANA : americana (vestido) : «la manera graciosament descuydada de portar lo bolet y la AMERICANA li dava mes aspecte de artista que d'estudiant de Jurisprudencia», Oller, *La papallona*, 17; «duya un gran jech, llarch com una AMERICANA, calsa curta y espardenyas», Oller, *Notas, Un retrato*, 119.

AMETLLAT : «sobre de las filadas d'arenisca argilosa rogenca que tindrán una potencia de mes de 100 metres, ve desseguida en estratificació concordant la pudinga (AMETLLAT) propia del Montserrat», Almera, *Estudis geológichs... de la montanya de Montserrat*, 14.

AMETLLER . almendro.

AMICH : amigo : «item si bon hereu desijes fer a tu matex, per que no elegeys per hereu un privat AMICH?», Eximenis, *Lib. de les dones maridades*, (1495), c. 26 v.º; «per ço diu Sant Benet no tingues per AMICH aquell qui an ta presencia t'a loat», Doctrina Moral (Pachs) (Bibl. Nac. París, MS. fonds Esp. 55), 18 v.º; «e dixeren que parlarien ab lurs AMICHS», Cron. Jacme, 290; «e'ls parents e'ls AMICHS», Cron. Jacme, 26; «qui quer AMICH senes defalliment null temps lo trobará, ne estrany ne parent»; «no ha hom tan bon AMICH com bon sen, ne tan gran enamich com es mal sen»; «lo proverbi que diu lo cathalá : que no son tots AMICHS aquells qui en la cara riuen a hom», Muntaner, 562; «encontrá (Félix) una azalta pastoressa qui guardava bestiar. AMIGA, dix Félix, molt me maravell», Lull, *Maravelles*, I, 5; — *amich de bons talls* : aficionado a los bocados exquisitos, goloso, glotón, gastrónomo; — *amich íntim* : amigo del asa; — *ferse amich* : cobrar amistad; — *com més amichs més clars* : cuenta y razón sustenta amistad.

AMIDAR : «passavan los dias sens AMIDAR las horas ni apressarlas», Vilanova, *Gent de casa*, 8.

AMIGABLE : amistoso, cariñoso, agradable, que pertenece o se refiere a la amistad : «per be que la fortuna me haja consentit e'm sia stada AMIGABLE e próspera ab la planeta de Març, en la qual yo naixquí», T. B., II, 4.

AMIGUS (SER DE POCUS—) : modismo catalán.

AMINVAR : «e falsar les mesures e AMINVAR lo pes», B. U. B., *Ajustaments*, 164 v.º.

AMISTANÇA : **1**, amistad : «si vos havets AMISTANÇA ab lo rey dels hómens», Lull, *Maravelles*, I, 220; «diu Bias que axí deu hom husar de AMISTANÇA que hom sia membrant que pot tornar en greu desamistança», Doctrina Moral (Pachs), (Bibl. Nac. París, MS., fonds Esp. 55), 18 v.º. **2**, contubernio.

AMISTANÇAT (VIURE—) : estar casado a media carta.

AMISTAT : amistad : «diu Sant Agustí que AMISTAT es dolsa per la hunitat e auistament de molts coratges. AMISTAT es axí com dos rius qui s'aiusten ansemps», Doctrina Moral (Pachs), (Bibl. Nac. París, MS., fonds Esp. 55), 18; «l'AMISTAT vera no guarda lo do mas guarda la bona affecció qui u dona», Eximenis, *Lo terç*, 178; «(diu) sent

Agustí en la LXXX homelia que AMISTAT es consentiment del amat e del amant qui s'amen per benivolença de caritat e s'acorden en coses divinals e humanals per eguals consentiments», B. U. B., *Ajustaments*, 168 v.º; «ells hagueren acort com li'n posquessen demanar venia e AMISTAT», F. d'A., 208; «al menys que'm digua vostra senyoría, quina conexença e AMISTAT ha tenguda ab mon marit», T. B., I, 52; «no volen haver AMISTAT ab home qui sia millor que son marit», T. B., II, 63; — *fer amistat* : cobrar amistad; — *fer l'amistat* : besar la mano a los padres, a los sacerdotes; — Rfr. : «qui sembra caritat, cull AMISTAT», Compil. ep. camar., Prov. arab.

AMO : principal, dueño : «miri l'AMO d'en Lluís si s'ha portat be, miri», Oller, *Notas*, 59; «aixís, ab pochs diners l'AMO (del restaurant) havía improvisat un altre reservat», Oller, *La papallona*, 202; «si'ls AMOS dormíen, lo servey roncava, reposant del tragí», Pons, *Trascant*, 8; «que li passa ai senyor AMO? sembla tot cambiat», Bosch de la Trinxería, *Lena*, 102; — *fer d'amo* : disponer como amo y señor; — *amo de casa* : casero, propietario que alquila una casa o habitación; — *ferse amo* : ampararse de, tomar posesión de; — *Nostr'Amo*: nuestro Señor, el Viático : «ajupía el cap, aixecava una ma, y ab l'altra's picava'l pit, mentre'l capellá alsava Nostr'AMO», R. y B., *H. d'un pagés*, 216; «aquesta matinada las monjas havem confessat y combregat; ara que he rebut a Nostr'AMO ja estich tranquila», Martí, *Lo caragirat*, 200.

AMOBLAR : amueblar una casa.

AMOHINAR : agobiar : «no l'AMOHINAVA ab preguntas, ni li buscava conversa», Genís, *La Mercé de Bellamata*, J. F. 1878, 219; «AMOHINANTla ab una tal lletanía d'ordres y contrordres qu'era impossible recordar», Oller, *La papallona*, 6.

AMOHINAT : atolondrado, aburrido (?), absorbido por : «donya Isabel, AMOHINADA per lo tragí de tot lo dia.. no estava tampoch tan expressiva com altras voltas», Oller, *Vilaniu*, 121; «un sacerdot moreno, grassilló, ab semblant d'AMOHINAT», Oller, *La papallona*, 138; «tu sabs que'l pobre pare, AMOHINAT ab lo negoci, no pensava ab luxos», Oller, *La papallona*, 44; «e lavors en Ramón Folch va faer molt lo cor fort, e com veié que'l comte de Foix li'n fahía tan grans profertes, mostrant que n'estava AMOHINAT axí com l'altra volta», F. d'A., 365.

AMOHINO : «per que tants AMOHINOS per un vaylet?», Pons, *Trascant*, 18.

AMOHINÓS : enfadoso : «no sabía si ells s'havían ficat al teatro, dins de qual vestíbul hi havía una AMOHINOSA cua», Oller, *La papallona*, 86.

AMOLLAR : amollar, aflojar, disminuir un poco la tirantez de un cable, ceder, parar, entibiar, ablandar : «sos peus anaren AMOLLANT inconcientment; lo volant (de la máquina de cosir) perdé l'impuls», Oller, *La papallona*, 34; «aquesta exclamació arribá al cor de la Toneta y prompte amararen son rostre llágrimas de penediment. Mes, de sopte, ferida per la temor de

que anava a AMOLLAR... apretá a córrer», Oller, *La papallona*, 178.

AMOLLIT : enervado, afeminado.

AMONESTACIÓ : amonestación, proclama de casamiento.

AMONESTACIONS : proclamas de matrimonio : «e no pense la vostra altesa que siam venguts per les AMONESTACIONS del valerós Rey de Cicilia», T. B., II, 20.

AMONESTAR : «e Tirant torná AMONESTAR la sua gent», T. B., II, p. 244.

AMOR : amor, cariño, afecto, apego, inclinación, pasión que se siente hacia alguna persona : «en Simón de Montfort... volch haver AMOR ab nostre pare», Cron. Jacme, 15; «e ell fiá's tant en el, e en la sua AMOR, que liurá ad ell nos per nodrir», Cron. Jacme, 15; «per la molta AMOR que li portava», T. B., I, 13; «la speriencia manifesta que tinch de vostra verdadera AMOR e condició afable, muller senyora, me fa sentir major dolor que no sentira», T. B., I, 14; «e mostrá sa exellencia, que l'amava de grandíssima AMOR», T. B., I, 142; «AMOR d'omen nex dels uyls axí con lágrema e cau al cor», Breviari d'amor (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 353), 224 v.º; «altras vegadas, presa del enlluhernament consolador que l'AMOR porta», Oller, *La papallona*, 180; «la Toneta qu'ab las nerviosas apretadas d'AMOR havía despertat al nen», Oller, *La papallona*, 149; «e per tal dix l'eximpli que d'armes e d'AMORS a un plaer cent dolors», Eximenis, *Lo terç*, 245 v.º; — *ab amor* : amorosamente; — *amors de amagatotis* : amores de tapadillo : «l'hora... qu'era l'hora dels misteris, dels enredos, dels AMORS d'amagatotis!», Oller, *La papallona*, 209; — *per amor de* : «poré yo gloriejarme que per AMOR de mi siau tots açí venguts e no per AMOR de mon pare?», T. B., II, 20; «dix Phelip al hu dels patges. Ves per AMOR de mi e porta'm una agulla de cosir ab un poch de fil blanch», T. B., I, 359; «senyor, aquest rich hom es dels nobles hómens d'Espanya que fill de rey no sia, e es dels bons cavallers del mon, e es ab mi axí com a frare, e es vengut servir vos per honor vostra e per AMOR de mi. (Trad. Bofarull, *y por mi afecto)*», Muntaner, 399; «e pregam los molt carament que els que romanguessen per AMOR de nos tro a II meses», Cron. Jacme, 226; «puix veig que tes preguaries son tan humils e justes per AMOR de aquell per qui m'has conjurat, e per AMOR de tu qui est mon natural senyor, yo so content de obeyr los teus manaments», T. B., I, 33; «digau me, senyor molt reverent, dix Tirant, qui pot a mi empedir si yo vull donar tots mos bens per AMOR de Deu?», T. B., I, 336; — *com per l'amor de Deu* : como de limosna; — *fer l'amor* : galantear, cortejar.

AMORAR : «totes ores que lo senyor venía en son ostal, son bratxet li feya festa e's metía en sa falla e li saltava el col e al senyor feya gran goyg e aplanava lo e l'AMORAVA e'l pexía de ses viandes», Libre de vicis, (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 247), 105 v.º.

AMORETES : piropos, requiebros, palabras retumbantes y de poca sustancia, zalamería, roncería, lisonja, ternezas : «perque diu (Hés-

per) l'hora, al pondres, dels somnis y AMORETES || en l'argentí hemisferi», Atl., 268; — *tirar amoretes* : requebrar, decir requiebros, mocear, echar o decir piropos, requebrar a las muchachas, echar chicoleos : «y en quatre salts se li plantá al costat y li tirá AMORETAS», Oller, *La papallona*, 209.

AMORÓS : **1**, amante, cariñoso : «la bona dona... trobava molt enrahonat l'AMORÓS afany d'En Lluís», Oller, *La papallona*, 197; «com ull AMORÓS en gelosía», Atl., 36. **2**, *amorós al tacte* : suave, ligero, delicado.

AMOROSAMENT : cariñosamente, blandamente : «vols o no vols ensiam?, li feya la Sió, sacudintli AMOROSAMENT lo bras», Oller, *La papallona*, 34; «e pregá us molt AMOROSAMENT... e vos responés li molt bravament e dura», Cron. Jacme, 123; «y agafantla AMOROSAMENT pel bras», Oller, *La papallona*, 65.

AMOROSIR : ablandar : «rema d'ayre y, de sopte, AMOROSIDES, || fins l'ajudan les ones», Atl., 32.

AMOROSIT : afable.

AMORRARSE : «S'AMORRÁ el Zidro al doll, begué glop derrera glop, fins a ennuegarshi», Pons, *Trascant*, 49.

AMORRAT : «quatre bous AMORRATS a la menjadora sols giravan lo forçut cap pera mirar de reull als desconeguts, tornant desseguida a donar estirada al vert forratge», del Bosch, *Lo segador*, 22.

AMORTAR : apagar ? : «dix lo savi : mon fill digues que ment çell qui diu que mal ab mal s'AMORTA e si ho vols provar que faça II fochs, vejes si AMORTA lo hu a l'altre, axí com fa l'aygua lo foch», Jafuda, 89.

AMORTISACIÓ : amortización.

AMOSCAT : ofendido.

AMOSTA : almuerza, lo que pueden coger las dos manos juntas.

AMOXAR : amansar, ablandar a uno, acariciar : «y per mes que s'esforsava la cuynera en gronxarlo, en AMOIXARLO y aconsolarlo... res podía aconseguir», Oller, *La papallona*, 160; «¿y mos anyells? coneixen ma veu encara y venen, || ; ¡que hermosos ¡ay! de veure, que flonjos d'AMOIXAR! || y ab tristos bels, mirantme de fit a fit, s'estenen, || com volent dirme : Mátans, ja que no'ns pots salvar», Atl., 168; «quan pensa que per rónega, plombada afrau s'estimba, || los peus li AMOIXAN ordi, pastís y flors del camp (cuando imagina despeñarse por carcomienta y acantilada escarpa, || blandas mieses y campesinas flores acarician sus pies)», Atl., 174; «si, si, palo, palo, refermá el general, tot AMOIXANT-se'l mostatxo», Oller, *Vilaniu*, 179.

AMPARAR; — *amparar a algú* : recoger a uno : «la Toneta llavors era una nena... tindría uns cinch anys, si fa no fa, y vejentla sens'aca ni barraca, que havía de fer jo? La vaig AMPARAR», Oller, *La papallona*, 8.

AMPARO : «car ell no devía permetre tal subjecció als chrestians que abans se n'eren mesos davall del seu AMPARO», F. d'A., 133.

AMPIT : baranda, antepecho; muralleta de terrat, pretil de azotea; — *ampit tot seguit* : pretil corrido; — *ampit ab recuadros* : de tableros; — *ampit ab balustres* : de

balustrada : «recolzadas en l'AMPIT de la galería, continuavan sens dirse paraula», Vidal, *Rosada d'estiu*, 85; «encara reposá un moment y apoyantse en l'EMPIT de pedra, seguí ab la vista el trist comboy», Oller, *Notas*, 107.

AMPLADA : anchura, amplitud : «arribá l'Antonet al primer replá de l'escala de ma esquerra. Los grahons li semblavan gegantins, pesadíssims, l'AMPLADA encongida», Oller, *Notas*, 106.

AMPLARIA : amplitud, anchura, cualidad de lo que es amplio, ancho, latitud, espesor : «prengueren mida de l'AMPLARIA del riu», T. B., II, 134; «era de AMPLARIE dit pont de XIX pams», Comes, *Lib de coses*, 410; «en paret de cinch braces de AMPLARIA», Atl., 170.

AMPLE : amplio, ancho, extenso, dilatado, espacioso, anchuroso : «demanam draps AMPLES e lonchs», Cron. Jacme, 110; «egualaven les cordes, e lavors prenía tot lo riu de AMPLE», T. B., II, 142; «y ferne la AMPLA terra son mantell», Atl., 308; «per ell de l'AMPLA cúpula del firmament penjíla (a la Terra)», Atl., 128; «feu desbotar als AMPLES Mediterrá y Atlántich», Atl., 52; «y'l jove per qui Europa era poch AMPLA», Atl. 38; «supleix tu, Senyor, los defectes de la mia ignorancia, puix tan AMPLE e clar camí te mostra la mia justicia», T. B., I, 26.

AMPLESA : «la neula per ço com es prima e ampla, cau per l'aer de biax fenent l'aer ab san teuitat e revolvent sa AMPLESA sobre l'aer», Lull, *Maravelles*, I, 130.

AMPLÍSSIM : anchuroso : «per ella es trametían com per un pont AMPLÍSSIM», Atl., 442.

AMPOLLA : botella, redoma de vidrio, frasco : «en la taula del tabernacle no solament s'i posaven AMPOLLES ans encara gots e pitxers», Suma de collacions, 357 v.º; «una gran taula greixosa, plena d'AMPOLLAS», Oller, *Notas*, 114; — *ampolla de capil-lera* : «a tal hora la medicina forta; ...després cuatre gotetas de la AMPOLLA de capil-lera, y alló era un compás : may ne va barrejar cap», Vilanova, *Monólechs*, 13.

AMPRAR : adquirir : «e per totes ses terres el AMPRÁ sos vassalls, que li ajudassen de moneda» (trad. Con esto, requirió a todos sus vasallos, por todos sus dominios, para que le ayudasen con dinero), Muntaner, 81.

AMPRESA : «yo so be content del mérit de la vostra AMPRESA», T. B., I, 300; «molta gent li desconsellá que no anés a AMPRESA d'altri», T. B., I, 328. V. EMPRESA.

AMPRIU : «en aytal cas lo senyor los pot tolre l'AMPRIU e tot us del bosch e de la selva», Eximenis, *Regiment*, c. 426; «axí mateix es dupte si alguns hómens han us e AMPRIU en la selva o bosch d'algun cavaller e lo cavaller toll los lo dit AMPRIU e'ls dampnifica per altra via en lurs bens; demanen açí alguns ja en aytal cas si basta que lo cavaller restituescha lo dampnatge al senyor d'aquells hómens, lo qual senyor ha de custum ı pendre dels bens mobles dels vassalls aytant e quant se vol», Eximenis, *Regiment*, c. 426; «hómens d'algun senyor han servey e AMPRIU d'algún bosch del

senyor», Eximenis, *Regiment*, c. 426.

AMPURLÁ : Empordá : «oiren dir que'ls francesos tenien tot AMPURLÁ e que'l Rey d'Aragó se n'era vengut a Barcelona», Bernat Desclot, (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 328), 139; «quant agueren hoit que'l Rey d'Aragó avía dessemparat Castelló e tot AMPURLÁ, tengueren se per morts», Bernat Desclot, (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 328), 136 v.º

AMUNT : hacia arriba : «y la fumera y flames AMUNT se caragolan», Atl., 54; — *amunt-avall* indican terreno accidentado, montuoso : «e lo cavall dix que molt era treballat en servir son senyor, car tot jorn lo cavalcava e'l feya córrer AMUNT e avall», Lull, *Maravelles*, I, 195; — *amunt, amunt* : forma superlat. : «y ab ma de cíclop sobre mes grossos rochs los pujan, || en paret de cinch brasses d'amplaria, AMUNT, AMUNT»; («y con ciclópea mano las ponen sobre rocas más enormes en muro de cinco brazas de espesor que más y más se eleva»), Atl., 172; — frases adverbiales : «una ombra avançá rambla AMUNT, y en Perot, esquivant lo perill, se esmunyí per un xaragall», Pons, *Trascant*, 18; «prou hi hauría bona festa-major. De tres horas lluny, carretera AMUNT, ja's veya», Oller, *Vilaniu*, 15; «molt lleugera, se'n pujá escala AMUNT», Bosch de la Trinxería, *Lena*, 24; «eixí a rebre'l en lo llindar de la porta, acompanyantlo encontinent escala AMUNT, a la cambra ahont l'esperava la Carmeta», Vidal, *Rosada d'estiu*, 387; «altra vegada lo senglar emprén sa fugida montanya AMUNT; nosaltres al darrera ab gran cridadiça dels cans folls de rabia», Bosch de la Trinxería, *Recorts*, 175; «seguirem riu AMUNT y a les deu arribarem a ses fonts», Bosch de la Trinxería, *Recorts*, 144; «atendá's a una milla riu AMUNT», T. B., II, 101; «seguint lo riberal, Ter AMUNT, se troben infinitat d'hermoses plantes que fan nostra admiració», Bosch de la Trinxería, *Recorts*, 141; «fusta que'n faé muntar riu AMUNT del Royne», F. d'A., 258; — *amunt... avall* : «aixecantse inquiet y passejantse eixida AMUNT y eixida avall», Argullol, *La Guerra*, 20; «dit aixó, girá espatllas y ajuntantse ab En Pere Carroç comensá altre cop a passejarse sala AMUNT y sala avall», Briz, *Lo coronel d'Anjou*, 30; «veren los seus roçins solts corrent los uns AMUNT, los altres avall», T. B., II, 96; — *mes amunt* : «si lo Duch hagués pres una milla mes AMUNT, podía passar quasi tota la gent a peu exut», T. B., II, 77; — *en amunt*: en adelante : «hi ha quarts en que la lluna no ix sino de las onze en AMUNT», Oller, *Vilaniu*, 140; — *en amunt* : antiguamente : «de la banda que'n lo dia de vuy e de moltíssims anys en AMUNT s'appella Grecia», F. d'A., 5.

AMURALLAR : cercar, circuir, rodear de murallas.

ANADA : expedición, marcha, ida: «recort de l'ANADA triomfal dels Atlants a Orient», Atl., 72; «mas playa'ns molt per la sua ANADA», Cron. Jacme, 21; «e com ell hach ordonada la sua ANADA, pensá d'exir al rey de Castella», Muntaner, 45.

ANADIR : añadir : «vos poret ne haver de nos XXX milia, perque fa

bon metre V milia sous per XXX milia que hom vos ANADESCA», Cron. Jacme, 407.

ANAFIL : añafil : «los moros feyen grans alegríes sonant tabals, trompetes e ANAFILS», T. B., I, 72.

ANAGAMENT : halago, gusto : «e levá's un menoret, e dix : Per tal que major ANAGAMENT e major confort n'aja el Rey e vos altres, diré us una visió que veé I frare nostre», Cron. Jacme, 405.

ANAGAR : gustar, agradar : «e coneguem los en les cares que no'ls playa, e en la paraula que no u ANAGAVEN be», Cron. Jacme, 253.

ANAGUS : enaguas, especie de zagalejo que usan las mujeres.

ANAJÚS : arandano.

ANANES : piña de América.

ANANS : antes : «ANANS eres en abundancia e ara est en fretura», Boeci, 59.

ANANT; — *los anants y vinents* : los entrantes y salientes, las personas que entran en un lugar y las que salen, transeuntes, los que se van y los que vienen, yentes y vinientes : «los ANANTS y vinents que s'encreuhavan per l'acera», Oller, *La papallona*, 209; «y si fos cert lo que aquestos ANANTS y vinents diuhen de la casa, tampoch la llogarían may», Vilanova, *Del meu tros*, 102; «y si's poguessin parlar ANANTS y vinents, quants d'aquestos trencarían de camí!», Oller, *La papallona*, 141; «dintre'l rebull Alcides esquitlla, entre zumzades || ANANTES y vinentes, esgalabrat y xop», Atl., 230; «don Ramón y en Llebreta s'havían estacionat ja en las pessas inmediatas al escriptori, donant conversa als ANANTS y vinents», Oller, *Vilaniu*, 72.

ANAP : cacharro, tazón, cuenco grande para beber : «e están los uns elements en los altres, en axí com en la ANAP en qui son mesclats lo vi e l'aygua», Lull, *Maravelles*, I, 128; «en axí com en lo ANAP del vi e de la aygua, hon son totes les parts del vi e de l'aygua mesclades substancialment e accidentalment», Lull, *Maravelles*, I, 185; «los consellers hicieron fabricar 4 joyas : una copa, un ANAP, quatre culleres tot d'argent daurat per los hómens. E dues ballestes per los fadrins de 18 anys», A. M. B. *Bandos* (1414-27), 74; «en lo portal de la casa d'en Jonis havía dos ANAPS, la un de mel, l'altra de fel», Boeci, 64; «fou jutjat (Sócrates) que begués un ANAP de verí en nom de un Deu», Boeci, 29.

ANAR : **1**, ir, andar, caminar, moverse o pasar de un paraje a otro : «al temps que'l gran Alcides ANAVA per la terra», Atl., 52; «bel fil, portats vos en aquest libre a la cort hon ENATS, e mostrats lo a tots aquells que volen ésser cavaylers novells», Lull, *Ord. de Cav.*, 6, v.º; «no saberen rengar la batayla ni ANAR justats», Cron. Jacme, 17; «eu, dix sent Barnabás, me'n VAU», Vies des saints, (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 44), 123 v.º; «en la temprança haja plaer, ... en lo ANAR gravitat», T. B., II, 163; — *tot anant*; — *anant a* : camino de : «n'havían parlat ja prou pe'l setembre, quan en Lluís passá ANANT a Valencia», Oller, *La papallona*, 197. **2**, moure's lo rellotge y altras máquinas que tenen son movi-

ment : ir, andar, (Labernia). **3**, verbo auxiliar : «axí hi muntaven com si ANASSEN fer una dança, de que fossen tenguts a dançar per n-via, en que's deguessen molt alegrar», Muntaner, 123; «e congoxat d'amor infinida VA a parlar ab la senyora, e diu li com ell te molt bon grat d'ella», T. B., I, 273; «lo Rey VA vestit ab vestedura dessemblant als altres per tal que sia conegut», B. U. B., *Ajustaments*, 36; «VAN (les naus) per muntarse les tallantes proes», Atl., 24. **4**, com gerundio : junt ab los gerundius d'altres verbs denota l'acció y actual execució d'ells, com ANAR corrent : ir, andar corriendo, correr, (Labernia) : «e veé que la batayla ANAVA cessán, moch se tant con los peus lo pogren levar», Cron. Jacme, 25; «me n'ANAVA anant de la terra somniant, somniant y recordant, deixant ensopir la inteligencia y desvariejar lo cor», Genís, *Sota un tarot* (1876), 308. **5**, estar, obrar, procedir, etc., significant l'estat d'una cosa, com VA'l mon al revés, tot VA mal; ir, andar, estar, (Labernia). **6**, obrar, procehir : ir, portarse, proceder, (Labernia); — *no va ni ve* : es indiferente; — *tot anirá be* : todo se andará; — *com vos va?* : «e nos dixem : Ben conoyxem con venits que bona companya amenats : mas de conduyt con vos VA?», Cron. Jacme, 256. **7**, importar, interessar, com res m'hi VA en axó: ir, importar, interesar, (Labernia); — *me va be* : me conviene, me cuadra, me está bien. **8**, *poder anar* : «ab aquell mostatxet mal dissimulat pels polvos d'arrós y aquell ayre de mal geni, vaja, no podía ANAR», Oller, *Vilaniu*, 92; «Desitjau fer testament?—¿Testament?—Saltá ohint tal paraula son marit. — ¿Y que ja pot ANAR això del testament? ¿Que'n pot fer ella?», Vidal, *Rosada d'estiu*, 449. **9**, caer una prenda bien o mal, com ANAR les sabates ringo rango. **10**, sentidos figurados : dirigirse un camí a tal part, com aquesta carretera VA a Madrit : ir, llevar, (Labernia); — consistir, depenjar, y sols s'usa en les terceres persones; ir, consistir, estar en, depender de, (Labernia); — diferenciarse, com lo que VA de pare a fill : ir, distar, (Labernia); — vendre's las cosas a tal preu; ir, valer, pasar, estar, (Labernia); — apostar, com VA una pesseta; ir, (Labernia); — *anar per*, com VA per nou anys; ir, (Labernia) : «fará molt pochs anys que sou capellá d'aquí, no? — VA pels quatre», Briz, *Lo coronel d'Anjou*, 37; — *com més va, més...* : «mes lluny d'escarmentar ab tals lliçons, com més ANAVA, més se persuadía de que estava en lo cert y de que erravan de mitj a mitj los que no discorrían com ell», Vidal, *Rosada d'estiu*, 268; — *anar de cos, de cambra* : evacuar; — en lo joch de cartas fer joch o entrar : ir, entrar, jugar, (Labernia). **11**, modismos : junt ab algún infinitiu, disposarse per fer l'acció del verb ab que's junta : ir, (Labernia); — *de puntetas, a peu descals, a cavall, a fosques* &, (Labernia); — junt ab la partícula a, ab, per, de, en, y alguns noms pren la significació d'ells, com ANAR a passeig : ir, andar a paseo, pasear, (Labernia); — *anar a bots y empentes*: aller par sauts et par

bonds, pasar bruscamente de una cosa a otra;— *anar a barrades* : «car hon la passió regna tot VA a barrades», F. d'A., 348; — *anar a bracet* : ir del brazo;—*anar a cárrech d'algú* : correr de cuenta de alguien; — *anar acasarada* : rabiar por casarse; — *anar a la çaga* : ir tras de alguna cosa, ir a caza de ella, buscarla, seguirla con afán, con empeño, procurar conseguirla, ir en pos de, perseguir : «era en Blay, el guardabosch del comte.— Volsthi jugar, — se digué en Perot, regonexentlo, — que VA a la çaga de la garçota», Pons, *Trascant*, 19; — *anar a cercar* : ir por; — *anar a cops de puny* : batirse a puñetazos; — *anar al darrera* : «que guapa es la Teresina!.. que'n te de fadrinets que li VAN al darrera», Bosch de la Trinxería, *Recorts d'un excursionista*, 22; — *anar a diades* : tener días; — *anar a estira cabells* : a la rebatiña ; — *anar afamagat* : tener hambre canina, un apetito excesivo; — *dia d'anar a missa* : día festivo o de precepto : «aquell dia era d'ANAR a missa, y'l Jordi prou sabía que havía de passar molta gent pe'l camí», Martí, *Lo caragirat*, 50; «en dia de festa o d'ANAR a missa ¡es de veure com pe'ls caminals hi travessa gent que va y ve!», Martí, *Lo caragirat*, 50; —*anar a faer cap* : «car los chrestians anaven molt callats que no'n deyen hont ANAVEN a faer cap», F. d'A., 178; — *anar anorri*; — *anar arrebossat ab la capa*; — *anar a tomballons*; — *anar atrafegat* : «mentres les dones ANAVAN atrafegades per dalt, hi havía abaix lo gran xivarri d'enrahonaments y converses entre'ls segadors», del Bosch, *Lo segador*, 21; — *anar a veure* : averiguar : «ANEU a veure de que depén la sort de las personas!», Oller, *Notas, La sort del Sr. Andreu*, 219; — *anar a xiular a les orelles d'algú* : zumbar a los oídos de alguno, hablarle continuamente de una cosa con el objeto de persuadirle de ella; — *anar ab lo cor a la ma* : llevar o tener el corazón en las manos; — *anar ab peus de plom*; — *anar cap per avall com una candela* : ir o andar de capa caída, ir de cuesta abajo; — *anar com cal*; — *anar (ser) com un Carnestoltas*; — *anar com un llardó* : cochino en el vestir; — *anar com el llamp* : [dénmelos que yo *iré por él en volandas*, Gitanilla, 14]; — ab la preposició contra, denota perseguir, o ser de contrari parer : ir, oponerse, resistir; — *anar contra corrent* : ir agua arriba; — *anar de baixa* : «anà perdent lo que jo havía arreplegat y tant va ANAR de baixa el negoci que no'ns hi podíam mantenir», Vilanova, *Monólechs*, 40; — *anar de bo, va anar de bo* : allí fué ello; — *anar de calu baixu* : ir o andar de capa caída;— *anar de cap per les parets*; — *anar de dol* : vestir de luto; — *anar de gorra* : arrimarse de gorra y mogolla; — *anar d'Herodes a Pilat* : ir de ceca en meca; — *anar de quatre grapes* : ir en cuatro pies, andar a gatas; — *anar de vençuda* : «e'l comte animant als seus chrestians, com los moros ANAVEN de vençuda, en feriren e'n varen matar tants...», F. d'A., 175; — *anar dret* : proceder con rectitud, cumplir con su deber; — *anar enganyat* : «home, m'ha sorprés! y donchs, que ha sigut

això..? Res, una pulmonía mal entesa! Los metges hi VAN tan enganyats ab las criaturas!», Oller, *La papallona*, 167; — *anar escarrassat*: consumirse largo tiempo en un destino miserable, llevar una vida estragada, andar como un azacán o hecho un azacán; — ab la preposició *fora de*, significa acció contraria al verb, com ANAR fora de camí: ir, (Labernia); — *anar moguda* : estar salida, se dice de la hembra de ciertos animales que buscan al macho; — *anarhi la pell* : «com se trobavan dins d'una vila o ciutat tancada, molt sovint amenassada, y coneixían que'ls hi ANAVA la pell, en molts casos recomenavan als soldats la disciplina», Argullol, *La Guerra*, 107; — *anar per les seves* : ir por su cuenta; — *anar tirant*; — *anar tocat y posat* : «en embestir una cosa hi ANEM molt tocats y posats», Argullol, *La Guerra*, 181; — *anar un petit* : andar un poco : «com hac ANAT un petit, ell hoy que la pastoressa cridava e plorava molt altament», Lull, *Maravelles*, I, 6;—*anar tot atrafegat*; — *deixar anar* : soltar, dejar ir, escapar : «l'infermer deixá ANAR al Antonet per primera volta», Oller, *Notas*, 112; — *anar... tornar* : «¿y si no l'hi pots donar? ¿Si son pare vigila pera que no puga parlar ab ningú? — Quan ell hi VAJA jo ja'n tornaré. Ja us he dit que so gat vell. ¿Ahont es la carta?», Vidal, *Rosada d'estiu*, 367; — *anar allargant la professó, anar ab les tripes a la ma, anar balder, anar de cul per les parets, anar com un broch de canti, anar de xiu xiu, anar per portes, anar a rotxo cotxo, anarse fonent com una candela cap per avall.*

ANARSEN : marcharse, mudar lugar, tomar la puerta, encaminarse, partir : «y a correcuyta ANANTSEN», Atl., 116; «cresqueren, y veyéntmels de victoria en victoria, || de guerra ab bruyt y d'armes ANARSEN a Llevant», Atl., 158; — *anarsen ab un pam de nas* : marcharse con una cuarta de nariz;— *anarsen al altre barri* : partir para la otra vida, (Gil Blas, 10); — *anarsen a can Pistraus*, o *anarsen al calaix*, etc.: passer l'arme à gauche, faire son paquet pour l'autre monde, s'embarquer pour l'autre monde, mit Tode abgehen, zur grossen Armee abgehen;—*anarsen a la francesa* : despedirse a la francesa (Gil Blas, 7); — *anarsen al cel* : morir : «la Providencia disposá las cosas de manera que, ANANTSEN al cel lo fill d'en Montasell, torná a quedar esdevenidora pubilla la Carmeta», Vidal, *Rosada d'estiu*, 97;— *anarsen a la posta* : «lo sol SE N'ANAVA a la posta, y sos raigs s'extenían com boyra d'or sobre los accidents de la vall», Vidal, *Rosada d'estiu*, 179; — *anarsen a terra* : caer al suelo; — *anarsen a fons* : sumergirse : «soldats y mariners SE'N VAN a fons», Atl., 22; — *anarsen cap endevant* : irse la calle adelante, (y con esto se fueron la calle adelante, nov. ej., *Gitanilla*, 9); — *anarsen lo cap a passejar*; — *anarsen carrer amunt* : irse la calle adelante; — *anarsen pel punt de dalt* : vomitar; — *anarsen pel punt de baix* : hacer del cuerpo; — *anarsen sens dir ase ni bestia* : s'en aller sans dire adieu, s'en aller a la française (raro), mit einem polnischen Abschiede weggehen; — *anarsen*

sense dir am ni em : irse sin decir oste ni moste.

ANATOMÍA [NOTOMÍA] : «e fort poch aprés que lo dit home fou penjat, fou lliurat als metjes e barbés a instantia llur per ço que d'aquell fessen NOTOMÍA», Comes, *Lib. de coses*, 103.

ANCA : cadera, parte del cuerpo humano y de los animales : «trobaren lo, e levá'l I en les ANQUES del caval», Cron. Jacme, 308.

ANCH : jamás : «que can nos casam ab la reyna dona Lienor, sa tia, que ANCH no'ns deren terra ne haver ab ella», Cron. Jacme, 368;— *anch que fos* : aunque fuera.

ÁNCHORA. v. ÁNCORA.

ANCIÁ : anciano : «lo ANCIÁ cavaller pres del tinell un gran plat de argent daurat, que pesava XXXV marchs, e doná lo y ab lo comiat», T. B., I, 193; «lo sabi ANCIÁ, que desde un cim l'ovira, || sent extremir lo cor com una lira», At., 1308; «e encara moltes de les ANSIANES se vestiren totes de seda», T. B., I, 122; «diga hi don Bñ. G. qui es pus ANCIÁ que jo», Cron. Jacme, 398; «com fon a la porta de la tenda, ixqué li un cavaller ANCIÁ», T. B., I, 191.

ANCLUSA : yunque : «un seu frare appellat Túbal qui usava de ferrería de diversos martells ab que picaven sos sirvents sobre la ANCLUSA», Eximenis, *Regiment*, 16; «prengueren lo balaix e sobre una ANCLUSA hi donaren ab un martell e romperen lo per mig e trobaren hi un cuch», T. B., I, 354. V. ENCLUSA.

ÁNCORA : ancla, áncora (el primero está más en uso) : «nos fayem levar la ÁNCHORA a la galea», Cron. Jacme, 160; «les galees levassen les ÁNCORES», Cron. Jacme, 97; «dels regnes que venceres alguna nau rumbosa, || ..... || ab la dent de ses ÁNCORES arrancará la llosa», Atl., 226.

ANDÁ : aprisco, redil, corral de ovejas, majada, albergue de ganado.

ANDA : «e axí com los chrestians llevaren en lo camp la senyera del senyor rey En Jacme, parech en la ANDA en que'l portaven», Muntaner, 53.

ANDADOR : «lo ANDADOR de la dita confraria ho haie a notificar a tots los confrares de la dita confraria», A. M. B., *Bandos* (1445-58), 39.

ANDALUSÍA : Andalucía : «los gegantins turons d'ANDALUSÍA», Atl., 22; «que'l rey de Granada de lonch temps havía percaçats los moros d'alén mar, e que passaven los genets en sa terra, e que alén porien cobrar tota la terra del rey de Castella, e tot ço que havíen perdut per nos ne per nuyl altre hom del mon en tota la ANDELUZÍA», Cron. Jacme, 395; «e ANDALOSÍA e Portogal e Galicia», F. d'A., 81.

ANDES : «e de continent la dita senyora se posá dins las ANDES, las quals aportaven a brassos criats seus per anar mes reposada y partí de la present ciutat», Comes, *Lib. de coses*, 436; «e venguda la hora hora de mija nit Tirant se feu posar en la caixa, e en unes ANDES a coll de hómens ell partí e feu via del camp devers la ciutat de Sanct Jordi», T. B., III, 104.

ANDIOTERA : guarda indiots, J. F., 1880, 228.

ANDORRA; — *això es Andorra* : es la casa de Astrearena, en que todos mandan menos el amo.

ANDRÓMINES : «sols los avinguts ab lo sastre y'l caçador, qui no se enteníen de feyna, s'atrafegaven pel girbau, envers ahont, embarraçats com a firetayres y fressejant com fures, hi trasbalsaven un sens fi d'ANDRÓMINES», Pons, *Trascant*, 52; «lo timbal, pandero y'ls ferrets, la bola de fusta y demés ANDRÓMINAS mal vengudas y may mes cobradas varen passar a un'altre companyía de volatiners», Vilanova, *Del meu tros*, 199.

ÁNECH [ÁNET] : anas, atis; ánade, ave conocida : «l'ÁNET viu an l'ayga la luor de una stella e pensant que fos pex, volch lo pendre e no y trobá res. E altra vegada viu hi un pex e pensant se que fos tall (tal) com l'altra no s'i volch acabuçar e endurá per se paresa», Pachs, *Doctrina moral*, (Bibl. Nac. París, MS., fonds. Esp. 55), 9.

ANELL : **1**, anillo para el dedo, sortija : «e havía fet fer un ANELL d'or», T. B., I, 14; «acostá's a ell e demaná li lo ANELL de la Capitanía, e Tirant se levá la manyopa de la ma, e tragué's lo ANELL e doná lo y», T. B., II, 108; «mes a mes del retrato, podría deixar una petita mem ria a la Toneta, un ANELL, per exemple», Oller, *La papallona*, 76; «e mes val lo azamant en l'agulla que lo saffir en l'ANELL d'aur», Lull, *Maravelles*, I, 157; «e ell se'n va anar a la Seu cathedral a faer ne gracies a nostre Senyor e a nostra dona sancta María, a la qual ell va donar l'ANELL ab la pedra fina que l'emperatriu li'n havía donat», F. d'A., 276; «cridá un seu cambrer e doná li lo mig ANELL que havía partit ab la comtessa com d'ella pres comiat», T. B., I, 77; — *anell de prometatge* : anillo de prometida : «encisada ab son missatge, || vegí'm pendre'l rich ANELL, || ton ANELL de prometatge, || d'art moresch florit joyell», Atl., 302. **2**, eslabón, anillo de cadena : «com dos ANELLS de una cadena hermosa», Atl., 200; «e havíen feyt I buçó e una pertxa que li havíen ferrat al cap primer, e ANELS que havía de ça e de la on se tinguessen les cordes, ab que derrocassen les cases de n'Atbrán e de tot altre que ab ell se volgués tenir», Cron. Jacme, 329.

ANELLA : argolla, armella, para atar o amarrar, eslabón o anillo de una cadena : «e les petites atxes portaven en l'ANELLA del arçó de la sella», T. B., I, 211; «anavan pel sistema de barreta y ANELLAS, que els plechs podían córrer ensá y enllá com una cortina», Vilanova, *Gent de casa*, 7; «baxá del matxo, l'afermá per la morralla a l'ANELLA de ferro de la paret», Bosch de la Trinxería, *Lena*, 19; — aldaba, llamador : «també solíam dur cad'any un ram de clavells, que'l lligávam a l'ANELLA de la porta de las noyas que'ns agradavan», Genís, *La Mercé*, J. F., 1878, p. 207; — *anella de ferro* : aro; — *anelles grans* : argollas pesebreras.

ANELLETA; — *anelleta de cortina* : sortija.

ANÉMICH : anémico.

ANET : eneldo : herba olorosa medicinal semblant al fonoll, son olor excita'l vómit.

ANFÓS : pescado : «item la liura

del ANFÓS mes de... III drs.», A. M. B., *Bandos* (1349-56), 5.

ANGANILLES : jamugas.

ÁNGEL : «la carn que'l fill de Deu pres de nostra Dona val molt mes, sens tota comparació, que tots los ÁNGELS e archángels», Lull, *Maravelles*, I, 78; «e ell dix : jo son ÁNGEL de nostre Senyor», Cron. Jacme, 405; «aquella figura era del ÁNGEL sant Miquel», Lull, *Maravelles*, I, 96; «e açó feu aquel ÁNGEL que Deus nos enviá», Cron. Jacme, 116; «e per aquella consolació que la vostra sacratíssima ánima hagué per la salutació del ÁNGEL, me vullau aconsolar lo cors e l'ánima», T. B., I, 78;— *cara d'ángel bufador* : mufla, cara de bamboche, carrillos de trompetero, dícese en estilo vulgar del que tiene la cara gorda y abultada; — *cantarhi els ángels* : «després anárem a la fonda y'ns feren un sopar que els ÁNGELS hi cantavan», Careta, *Brosta*, 143; «en Joanet a postres nos tragué un rich vi vell de Banyuls que'ls ÁNGELS hi cantavan», Bosch de la Trinxería, *Recorts*, 101.

ÁNGELA! : especie de interjección afirmativa; eso mismo, eso es, bravo; aquestos son, si senyor, eso es : «per pagat me donch ab la confiança que de mi fa.—ÁNGELA! aixó se'n diu parlar en plata», Vidal, *Rosada d'estiu*, 284; «tot aixó vol dir,— respongué ab gansería'n Roch,— que si'm sobran botas, si os las vuy llogar... — ÁNGELA», C. Vidal, *Qui endavant* &, 162; — *ángela bona María!*

ANGELET : angelito, nombre que se suele dar a los niños; —*Angeleta* : angelita, se dice hablando a las niñas.

ANGELETS : azulejo, escobilla.

ANGELICAL : «e per temps en lo mateix loch hon li'n apparech en carn mortal nostra dona sancta María, en perpetual remembrança d'aquell apparexament e de la benaventurada prehicació del dessús dit mossényer Apóstol, fo fundada una capella e cambra ANGELICAL», F. d'A., 24; «no penseu que los ANGELICALS hulls de la Princesa perdessen jamés de vista a Tirant», T. B., II, 90.

ÁNGELUS : «sentí a tocar l'ÁNGELUS al campanar de Sant Jaume», Bosch de la Trinxería, *Lena*, 30.

ANGLATERRA : «en la fértil, riqua e delitosa illa de ANGLATERRA habitava un cavaller valentíssim», T. B., I, 12; «lo serenissim rey d'ANGLATERRA ha manada celebrar cort general en la ciutat de Londres», T. B., I, 91.

ANGORAR : «e com lo dit Anthoni fos vençut per Octoviá, en lo port dit Aziatico, et morís en la batalla perdent tots sos bens, lo dit Cassio fugí en Athenes. E com ell ANGORAT per diverses affliccions et ansies una nit dormís, en lo primer son apparech li en sompnis un hom de gran estatura de color negra ab la barba desformada, tremolosa, ab lo cap escabellonat», Canals, *Valeri*, 5.

ANGOXA [ANGUXA] : angustia, congoja, ansia : «tots temps ells son en suspita e per consegüent tots temps son en ANGUXA o en trebayl de cor», Eg. Romá, *Regiment*, 59 : «va donar sentencia contra'l rey en favor de la regina, la qual aprés poch temps plena de ANGOXA e de afflicció cau ma-

lalta en Roma d'una greu malaltía, de la qual va finar prestament la sua benaiunturada vida», F. d'A., 307.

ANGUILEJAR : serpentear, serpear, culebrear : «Guadiana, Duero y Tajo que l'or y plata escolan || ..... || per llits de pedres fines ANGUILEJANT rodolan», Atl., 80; «y boes grans que tenen l'ANGUILEJAR d'un riu», Atl., 214.

ÁNGUL : ángulo; — *ángul de teulada en alt* : lima de caballete; — *ángul de teulada de baix* : lima de hoyo.

ANGUNIA : desazón, angustia, congoja, ansia, sinsabor, pena : «quin afany, quina ENGUNIA, quan veya que'l deixava entre lo zumzeig de las onas», Oller, *La papallona*, 33; «quina suada d'ANGUNIA!», Pons, *Trascant*, 18 ; — *angunies* : cuidados : «...digué la Madrona a la dida, tot regraciantli la seva bondat y emprenent lo camí de casa seva, no lliure encara d'ANGUNIAS», Oller, *La papallona* 162 ; — *sens angunia* : sin cuidado : «y aixins en Lluís pot dormir sens ANGUNIA», Oller, *Notas*, 54;—*passar angunia* : apurarse : «no passis ENGUNIAS, tot s'arreglará», Oller, *La papallona*, 125

ANGUNIÓS : angustiado.

ANIAR : «mas diu lo vulgar parlar que no deu hom tant ANIAR a altri que faça hom mal a si», T. B., III, 46.

ANIHILAR : aniquilar : «(Anníbal) lo qual cobejant ANIHILAR la república de Roma», F. d'A., 12; «e tot lo seu poder tan soperbiós fo ANIHILAT que casi be no'n varen restar XXV milia homs d'armes», F. d'A., p. 369.

ÁNIMA : alma, espíritu; en algunos oficios se da el nombre de alma a lo que se pone en el interior de algunas piezas para darles mayor consistencia; (principi interior del moviment o de las operacions de tot cos vivent : alma, ánima); lo que dona esperit, vigor y forsa a alguna cosa, com l'amor a la patria es l'ÁNIMA del estat, la substancia en qualsevol cosa, y així es diu : anem a l'ÁNIMA del negoci : alma; lo que's posa dins d'alguna cosa pera mantenirla o sostenirla : alma; «de l'ÁNIMA les ales mes aixampla», Atl., 36; «morí; y de la despulla del cos sa ÁNIMA salva», Atl., 268; «ne la virtut que en ma ÁNIMA ésser solía en amar Deu no defallirá», Lull,, *Maravelles* I, 9; — *ánima de canti* : alma fría, apática; — *ánima freda* : alma fría, apática, corazón tímido, que no se atreve a insinuarse; — *ánima petita* : ánimo estrecho, alma mezquina; — *l'ánima d'en Rosegacebes* : coco, cancón, fantasma para meter miedo a los niños; — *ésser l'ánima seva* : «y va venir la reacció, com posant oli a un llum. Ningú va gosar dir que l'ÁNIMA fos seva», Genís, *Sota un tarot* (1876), 312.

ANIMACIÓ : bullicio : «quina comitiva mes alegre, quina ANIMACIÓ de crits y riallas», Bosch de la Trinxería, *Recorts*, 99.

ANIMAL : bruto, animal, bestia : «e com lo alá veu la spasa torná atrás, e Tirant dix : per un ANIMAL no vull perdre la vida», T. B., I, 184; — *animal allomat* : descuadrillado, que te l'os d'una anca mes baix que l'altre; — *animal de pena* : animal muy sufrido; — *animal devanter*, si van tres o mes : pe-

ricón; — *animal escaler* : bestia de varas; — *animal guit* : bestia falsa.

ANIMALADA : patochada, tontería, tontada, tosquedad, borricada, desatino, disparate.

ANIMALITAT, Lull, *Maravelles*, I, 31.

ANIMALÓ : animalejo.

ANIMAR : infundir ánimo, valor, animar, avivar, entretener la conversación.

ÁNIMO : «pren exemple de la tua flaqua persona de poc ÁNIMO», T. B., II, 41; «e cascú deu sforçar lo seu ÁNIMO en semblants actes», T. B., I, 69.

ANIMÓS : «en les forts batalles son vos I ANIMÓS leó e tostemps sou vencedor», T. B., III, 13.

ANINOU : «e tenguem lo Nadal a Alcaniç e l'ANINOU en Tortosa», Cron. Jacme, 466.

ANÍS : **1**, anís, matalahuva, planta y su semilla : «anesum, i, anís, o matalauba, simiente nota, Teophr», Nebrija. **2**, gragea de anís, confites, anises;— *anís de frare* : «se dirigí vers la tauleta folrada de zinch, adornada d'un pitxer de falgueras y clavellinas... gerros de vidre plens de rosquillas y carquinyolis, paperinas d'ANÍS de frare», Bosch de la Trinxería, *Lena*, 20; — *anís de puça* : «ara sembla que la senyora está millor y crech que'n tenen un d'aquells que curan ab aygua del canti y ANISSOS de pussa», Vilanova, *Del meu tros*, 163.

ANISAT, ANISSAT : anisete, licor hecho con anís : «vols una copeta d'ANISSAT?», Bosch de la Trinxería, *Lena*, 20.

ANISSOS : confites.

ANIT : esta noche : «oydá, que ANIT vos sobra, taurons y aufranys, carnatge», Atl., 234.

ANIVELLAR : emparejar, enrasar, nivelar : «yo so qui ab ses maresmes sos cims ANIVELLAVA», Atl., 284.

ANIVERSARI : aniversario, que se repite cada año : «farán celebrar un ANIVERSARI per l'ánima de aquell cavaller», T. B., I, 265.

ANOMENADA : fama, nombradía, renombre : «aneu a trobar a l'advocat de mes ANOMENADA! Ja veyeu que vos convé», Oller, *Vilaniu*, 229; «ja era advocat, y ja tenía ANOMENADA; nosaltres perdíam, a mesura que sa fama creixía, la dolsa esperansa de tíndrel al costat nostre», Vilanova, *Del meu tros*, 120; «com neu que's fon, passaren ta ANOMENADA y glories», Atl., 224; «al amor de mos compatricis... dech la feliç entrada de ma nau en lo port de la boua ANOMENADA», Atl., 16; «dará a les cendres, ossos y ANOMENADA al vent», Atl., 90; «ell no s'acostava als teatros, sinó quan hi havía espectacles extraordinaris, artistas de justa ANOMENADA», Oller, *La papallona*, 39; «espera que comensi a guanyar quartets y ANOMENADA, que son los esperons principals per a fer travallar al home», Oller, *Vilaniu*, 53.

ANOMENAR : poner nombre : «la pirenayca Venus ANOMENÁ a Portvendres», Atl., 66.

ANORMAL : anormal, lo que no es normal, que está fuera del orden regular.

ANORREAR : aniquilar, anonadar : «la mia saviea no sia transmudada ne ANOREADE en la saviea del diable», A. C. A., XIII, 120.

ANS : **1**, antes : «bo será que ANS de dinar anem allá», T. B., I, 176; «quant vench al tercer dla o al quart ANS de sancta María de setembre», Cron. Jacme, 474; «no hauríem paor que'l perdessen ANS sería arribat tot l'estol», Cron. Jacme, 97; «o pacífich Trasimeno, com veig la tua cara blanca, e ANS que passen molts dies serás tot sangonós», T. B., II, 121; — *ans de gayre* : en breve : «tot li prengué'l sepulcre hont baixará ANS de gayre», Atl., 222. **2**, antes bien : «ANS se dexaría morir, que venir en res contra la honor sua», T. B., I, 169; «yo no so de tal metaill, ANS me plau comanar a les mans los actes virils», T. B., II, 197; «ANS deu fer grácies a nostre senyor Deu com l'ha volgut illuminar», T. B., I, 16.

ANSA : part que surt dels cossos ahont hi ha forat pera poder agafarlos ab comoditat, ficant en ell la ma, asa; ocasió, pretext; asa, pié.

ANSIA : «la pensa que es occupada en ANSIES terrenals tostemps viu en congoxa», A. C. A., XIII, 454; «cové al savi que no aia ANSIA de ço que ha perdut mas que guart ço que li ha romás», Jafuda, 86 v.º; «e lo rey no'n ha cura, ni ha ANSIA sino de cassar», Lull, *Maravelles*, I, 230; «ay, gracias a Deu que ets aquí! me feyas estar ab ANSIA... ja han tocat la oració al campanar de Sant Pere», Bosch de la Trinxería, *Lena*, 27; — *ansia de créxer* : ansia de medrar; — *ansia! ansia!* : ea! ea!

ANSIEA : ansietat.

ANSIÓS : «certes, amor es cosa que compleix la persona d'ANSIOSA temor», T. B., II, 256.

ANTANY : antaño, el año próximo pasado : «bellesa se abaixa e's muda en si matexa per molts accidents e per ço la cosa qui aparía bella ENTANY no u fa anguany», Eximenis, *Lib. de les dones* (1495), carta 58 v.º.

ANTECESSOR : «per la concordia per los nostres ANTECESSORS feta, e per vos e per mi pactada e confermada e jurada en poder dels nostres embaxadors, notificam a la vostre real persona, com lo Soldá...», T. B., II, 1; «com los llurs ANTECESSORS sien stats nobles e hómens virtuosos», T. B., II, 178; «regirse per los antichs exemples dels nostres ANTECESSORS passats», T. B., II, 40.

ANTEMURAL : barrera o barbacana del muro, Nebrija.

ANTENA : entena, jabalón : «antemna; antena de la nao que cruza en el mástil», Nebrija; «farem I trabuquet... de les ANTENES e del lenyam de les naus», Cron. Jacme, 112; «per dar primer a Hesperis, socós, al arraparshi || del dors atlétich d'Hércules la pren y a reculons, || al véurela tant bella, fogós per abraçarshi, || deixa esmunyir la ANTENA que roda ab l'héroe al fons», Atl., 220; «y per servir de jáceres, ANTENES y permódols, || fan cárrega, al passarhi, dels arbres del esquey», Atl., 150; «e trencá la cima del arbre de la nau del sagristá, e ab l'ANTENA doná en la nau», Cron. Jacme, 479.

ANTERA; — *antera de llaurada* : vesana.

ANTEVIGILIA : antevíspera, el día anterior a la víspera : «aquella casa esdevingué un paradís, y un sol

pensament embargava a tots sos habitants : lo casament de la Cristeta. Era'l vespre de l'ANTEVICILIA. Donya Ramona, la Cristeta y En Jaumet no hi cabían de goig», Oller, *Notas, La casaca d'En Jaumet*, 154.

ANTICH : **1**, antiguo : «una estona que'm va vagar també vaig voler pujar a dalt a veure y recordar ANTIGUES penyores, tal volta amigues y estimades en remots temps», Genís, *Sota un tarot*, J. F., 1876, 302; «mas que algún de aquests fundás a Gerona no u he poscut trobar en scriptor d'aquell temps ANTICH», F. d'A., 8; «com ho recita una historia ANTIGA latino idiomate composita», F. d'A., 41. **2**, anciano : «e quan vench al matí dixem nos al Rey de Navarra que dixés primer, per ço con era pus ANTICH e sabía mes en les coses que nos», Cron. Jacme, 192; «en P. Pomar, qui era cavaller ANTICH», Cron. Jacme, 51; «a vos, Rey prudentíssim, ANTICH en benaventurada vida», T. B., I, 61; — *antich de jorns* : «aquell comte havía en sa cort I savi cavaller, ANTICH de jorns, e que era hom de santa vida», Lull, *Maravelles*, I, 65.

ANTICIPAT : avanzado.

ANTIGALLA : antigualla, monumento de la antigüedad, como medalla, estátua, cosa arrumbada, trasto viejo; — *a l'antigalla* : a lo antiguo.

ANTIGAMENT : antiguamente, en otro tiempo, otras veces : «que sarrains havía molts en nostra terra, e ANTIGAMENT que'ls havía tenguts nostre linatge en Aragó e en Cathalunya», Cron. Jacme, 443; «Fulgenci qui'n fo bisbe de Egica, que ANTIGAMENT era appellada Astigis», F. d'A., 67; «Granollés la qual... ANTIGAMENT era ciutat molt noble», F. d'A., 284.

ANTIOXÍA : «e s'en aná en ANTHIOXÍA», Vies des saints, (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 44), 5 v.º.

ANTIQÜELES : lentejuela; partícula muy relumbrante de oro, plata, cobre &, que sirve para adornar los bordados y labores de los vestidos y sus cabos : «dalt del matxo, enjoyada y vestida ab ses robes de llampants colors, totes brodades d'ANTIQÜELES hi feya una tossa la nuvia!», Pons, *Trascant*, 53; «precedits d'un noy qu'encanta || de tan ben vestit que va, || tot de serrells y ANTIQÜELAS || y una estrella al mig del cap», Ubach y V., *Romancer catalá, La professó dels enamorats*, 277.

ANTIQUÍSSIM : «els Muntpalaus, qui eren ANTIQUÍSSIMS espanyols», F. d'A., 120.

ANTIQUITAT : «los cochs escorxant un gran cervo que quasi era tot blanch per ANTIQUITAT», T. B., I, 267; «d'altres fundacions de pobles e de ciutats que's diu son de major ANTIQUITAT», F. d'A., 7; «e en altres escriptors de gran ANTIQUITAT», F. d'A., 23; «d'altra part los nobles per ANTIQUITAT de linatge, en fets excellents, s'eren moltes veguades trobats», T. B., II, p. 77.

ANTORXA : «lo fill qui dormía en una recambra saltá del llit, e encés una ANTORCHA», T. B., II, 63; «maná Tirant que portassen una ANTORXA ençesa, e prestament fon fet», T. B., II, 11; «yo portaré sol

un material e ab aygua clara o ab vi encendreu una ANTORXA», T. B., I, 34.

ANTUVI : «cast. antuvio; proeventio, proecessio», Nebrija.

ANUJAT : enojado : «aquells II missatgers foren molt despagats del rey e foren ANUJATS de star en sa cort», Lull, *Maravelles*, I, 224.

ANUNCI : cartel, aviso al público fijado en las esquinas.

ANVÁ : tabique; pared de medio ladrillo, el que separa las piezas del interior de un edificio : «negún hom no puscha fer casa, cambra, porxe, ANVÁ o bescalm sobre carrera pública o sobre plaça pública mas aquell qui hedificará les sues parets de prop la carrera pública o de prop lo sol públich o de prop la plaça pública dreta línea dels fonaments en sus entro a aquells lochs per los quals l'aygua decorre per les canals, bastesque o edifich sens tot contrast que el mig no sie», Almotacenia de Valencia, 1322, 13 v.º

ANXOVA : anchoa, anchova, pescado.

ANXOVAR : embanastar, meter las sardinas en una banasta o barril; met. embanastar, apiñar personas en un local estrecho como sardinas en banasta.

ANXOVAT : bochornoso, sofocante, asfixiante.

ANXUP : alberca, estanque; safreig, dipósit d'aygua per a regar.

ANY : año : «e con vench passat un AYN e mig», Cron. Jacme, 59; «e per tal que hom sapia los nostres AYNS e'ls seus havía ell II ANYS e mig mes que nos», Cron. Jacme, 21; «yo us promet de servir vos un ANY complit en la vostra devota casa del Puig de França», T. B., I, 78; — *any bexest* : año bisiesto; — *per molts anys* : «tot son felicitacions y per molts ANYS», Bosch de la T., *Recorts*, 100; — *fa molts anys que* : hace muchos años que; — *avuy fa deu anys que* : hoy cumplen diez años que; — *de tants anys en sus* : «de X ANYS a en sus», Cron. Jacme, 10; — *anys y apanys* : «nostre Fígaro es treu de la butxaca un estutx de cuyro negre y lluhent com un pegot sobre'l qual passa y repassa una navaja de fulla tan prima que devía fer ANYS y apanys que servía», Bosch de la T. *Recorts*, 113; — *anys y panys* : «tots vehins, tots coneguts, tots fit a fit ANYS y panys no se'ls hi escapa una mosca», Oller, *Notas*, 198; «aquells pastors ja sabíen per experiencia que la neu preserva de tota corrupció y conserva ANYS y panys los cadavres que te soterrats», Bosch de la T., *Pla y montanya*, 268; «fa ANYS y panys que la notaría está regentada de pare a fill per la mateixa familia», Bosch, *L'hereu Noradell*, 192; — *any de neu, any de Deu* : año de nieves, año de bienes; — *anys enters* : durante años : «¡ah, ben segur que'l bon Lluís somniá ANYS enters en tindre casa no mes que per a ferse aquell pany!», Oller, *Notas*, 61.

ANYADA : año; relativamente a la duración o a los efectos del espacio de doce meses; la renta de un año : «jo faig de l'ANYADA || lo curs misteriós; || dono fulla als arbres || y a la terra flors», Martí y Folguera, *Lo temps*, J. F., 1879, 90; «don Manel feya rotllo a part ab

lo capitá y lo mitger, parlant del temps y de les ANYADES», del Bosch, *Lo segador*, 23; «pensavan que faria de bon xirricar un traguet del vi que guardavan d'ANYADES anteriors», del Bosch, *Lo segador*, 22; «la conversa es generalisá, parlant de l'ANYADA, del bestiar, de les obres que's feyen al casal», Bosch de la T., *Lena*, 170.

ANYADIR : añadir : «axí mateix cell qui es complidament poderós no deu ésser menyspreat, ans es digne de honor; donchs honor se deu ENADIR ab poder e ab compliment», Boeci, 138.

ANYAFIL : «en latín, tuba; el añafil o trompeta derecha», Nebrija.

ANYAL : anual, ánuo, por o para un año : «de annalis, e; cosa anal», Nebrija; «havent ne primer pres acort ab altres bisbes, qui lavors s'en trobaven a Roma per faer ne festa ANYAL de la consecració de dit Pare Sanct», F. d'A., 59.

ANYELL : cordero : «Item que nuyl hom ne nuyla fembra no gos oçiure ne fer oçiure a Jueu ne a altre ANYELS per vendre. E qui contra fará pagará per ban, x sol», Archivo Municipal, *Libro de deliberaciones y bandos*, 1300, 24 v.º; «y d'algues se vesteixen les prades dels ANYELLS...», Atl., 42; «al llur derrera belan ANYELLS y sens tocarlos || fugen ab ells los ossos y llops udoladors», Atl., 54; «la pastoressa... corría detrás un lop qui se'n portava un ANYELL», Lull, *Maravelles*, I, 6; — *anyell d'un any* : primal, arienzo; — *es un anyell* : es un bendito, un angelito.

ANYELLAR [ANYELAR] : parir la oveja : «quant l'ovella se trobará ab dolor d'ANYELLAR, ha d'ésser diligent en ajudarli en tirar fora de la mare l'ANYELL enter», Agustí, *Secrets*, 173; «las ovellas son separadas de la bassiva, moltas d'ellas han ANYELAT», Bosch de la T., *Recorts*, 47.

ANYELLET : corderillo, corderito.

ANYETS : «la Cileta, xamosa noya d'uns disset ANYETS», del Bosch, *Lo segador*, 19; «n'hi ha que van molt compostas, peró per axó fan goig, — digué la mare remenant las fotografías; — y alguna també'm sembla que te'ls seus ANYETS», Vilanova, *Escenas barceloninas*, 96.

ANYINS : «ANYINS et lana magenca sia feyta apart et no s' aiust negre ab blanch», Almotacenia de Valencia, 1322, 26 v.º.

ANYORADÍÇ : querencioso : «oushi glosar joyosos sinsonts... y a estones gemegarhi lo tort ANYORADÍÇ», Atl., 84.

ANYORAMENT : «quinze jorns estiguí a Perpinyá, e tots dies yo anava veure dos vegades lo senyor infant, que tant gran ENYORAMENT n'aguí, com fuy partit d'ell, que no sabía que me'n faés», Muntaner, 513; «vengren a mi plorant, pregant me que no'ls desemparás, que'lls feyen compte de mi, axí com de pare... si qu'en veritat a mi'm pres major ENYORAMENT d'ells que de neguns», Muntaner, 441; «e en aprés besaren les mans axí mateix al infant En Frederich. E com açó fo feyt, preseren comiat d'ells, e tornaren se'n cascuns en Calabria e en los altres llochs, ab gran ENYORAMENT que's daven tuyt del senyor rey», Muntaner, 333; «presa de greu fatiga ||

soleta ploro || mon goig ausent; || ell a tornar molt triga || y en tant jo moro || d'ANYORAMENT», J. Anselmo Clavé, *Anyorament*, Llibre d'or, 80; «repetidament s'ha dit que nostre diccionari te una paraula, de que careixen moltas altres llenguas : ANYORAMENT, paraula qu'espressa no solsamén lo dolor que esperimenta lo qui está ausent de la patria, sino també la persistencia del vincle que a ella ens uneix», Discurs del president del Consistori, D. G. Serraclara, J. F., 1879, 34.

ANYORANÇA : «ANYORANSA! font de penas, dol de l'ánima, fosca hont lo cor s'hi pert. ANYORANSA, tu estrenyías lo cor de la po re noya, li entenebravas lo pensament, li rabejavas las parpellas ab lo teu plant de fel», Martí y F., *Lo caragirat, Malaltia d'anyoransa*, 73; «d'una corcor estranya || coneix que es mor || y es que te l'ANYORANSA || dintre del cor. || Per guarirse'n va rompre || lo jurament || mes ay! ¿quin cor pot vence || l'ANYORAMENT?», P. Ramon Vidal, *Lo flaviolayre*, 1876, 166; «¡Amor!... flam que llumena || vivificat en auras d'esperansa, || llas que als cors encadena, || misteriosa ANYORANSA || per milló Amor, qu'en altre mon s'alcansa», J. Torres y Reyató, *Amor*, J. F., 1875, 79; «mes ella sempre gira los ulls en sa ANYORANSA || vers hont plorant, com Eva, deixá son paradís», Atl., 268; «mes, que te l'hermosa reyna? || ¿perqué la seva arpa calla? || ¿que se han fet los lays d'amor? || ¿que se han fet, ay, las baladas? || fills de la reyna, plorau, || plorau de dol y ANYORANSA», A. Camps y Fabrés, *Los tres suspirs de l'arpa*, J. F., 1861, 46; «ell creu fallona dexarme || y jo no vull altra cosa: || no'm migrará l'ANYORANÇA || per molt temps que estiguia fora», M. Aguiló y Fuster, *¡Axó ray!*, J. F., 1866, 31; «somnis bells de jovenesa, || cors d'amor aletetjants, || sospirs de fe y d'ANYORANÇA, || a reveure, a Deu siau!», M. Aguiló y Fuster, J. F., 1864, 28.

ANYORAR : «ANYORA'l bosch y trist canta || l'aucellet qu'han fet esclau», R. Picó y Campamar, *Suspirs*, J. F., 1871, 62; «¡ah! si; t'ANYORARÉ a tu, inseparable amiga que, durant tres anys, has sigut la companya dei cor, la vera mestra de mon enteniment, ma segona mare», Oller, *Croquis del natural, Tres mesos de mon*, 26; «dolça llengua afalagada || per una boca estimada || que jo ANYOR; || llengua ab que'm digué una nina || quant encara era fadrina || jo t'ador», P. A. Penya y Nicolau, *A ma llengua*, J. F., 1867, 74; «¡oh! si'l veyeu al que ANYORO || a la llum del jorn naixent, || diheuli, verges, que'm moro || de mal d'enamorament. || Oh Jesús, flor que voltejan || recorts y somnis d'amor, || ¡quan será que'ls ulls vos vejan! || ¡quan será que us tinga al cor!», Verdaguer, *Anyorança, Idilis*, 10; «tots nos várem estimar mes aprofitar la llibertat de dos dias de festa, pera reposar en lo silenci agradós de la nostra soletat ANYORADA», Genís, *Sota un tarot*, J. F., 1876, 329; «la contessa ja du flochs, || y d'or y plata el vestit : || y diu : Galas no portava || quant no'y érau, mon marit, || per-

que molt eus ANYORAVA», Victoria Peña de Amer, *Anyoransa*, J. F., 1859, 82; «lo cel es qui'm guia com nau a les vores || d'eix náufrech realme, per trauret a port, || y durte a una platja felís hont no ANYORES || los boscos que foren || tos boscos de cedres que sega la mort», Atl., 164; «aquí de tristor moro; || aquí no mes sospiro; || no mes se que no't miro, || no mes se que t'ANYORO», Damas Calvet, J. F., 1866, 35; «en ella no podía hom conéxer algún senyal de tristor, ne que ella ANYORÁS ne desigás la fortuna próspera que avía perduda», B. Metge, *Ystoria de Valter e de Griselda*; «quin embolich si'l conexíen! si s'adonaven del vaylet, que no tardaría en somiquejar, ANYORANT a la mare!», Pons, *Trascant*, 18; «somni d'Hesperis... ANYORA la terra enfonzada», Atl., 260; «si ab son carro de llum, que'l cor ANYORA», Atl., 292.

ANYORARSE : «e lo senyor rey començá a riure e dix : Segurament, En G., yo som cert, que vos hágrets major plaer de romanir que del anar; que del delit que vos carregats a Nos del feyt de les armes, a vos ne podem comptar per hu d'aquells qui sien en Cathalunya ne en la nostra senyoría : e axí no US ENYORETS, que com vingats, be trobarets encara tant a fer, que be us en podrets tolre lo desig», Muntaner, 99; «muyra, muyra l'ingrat que al sonar en sos llabis || per extranya regió l'accent natiu, no plora, || que al pensar en sos llars no's consum ni S'ANYORA, || ni cull del mur sagrat las liras dels seus avis!», Aribau, *Oda a la patria*; «qui si no es foll demana si M'ENYOR || essent absent d'aquella que'm fa viure?», (Bibl. Nac. París), Ausias March, 36 v.º, Valladolid, 1555.

AORÇAR (término de marina) : «ells havíen lo vent de lebeg tant complit que's podíen AORÇAR per fer lur viatge», Cron. Jacme, 477.

APA : onomatopeya; voz para esforzar a los niños cuando se levantan, aupa!, vamos andando! : «aquell doná desseguida'l crit de : ¡APA, minyons! a la taula y al llit, al primer crit», del Bosch, *Lo segador*, 23; «don Manel doná l'orde d'anarse'n a jaure, ab un ¡APA, noys, a dormir, que demá hi ha matines!», del Bosch, *Lo segador*, 27; «APA, anyadí passat un moment, fica'l matxo al estable», Vidal y V., *La pubilla del mas de dalt*, 1866, 89; «APA! salero! sembla que tenim son», Bosch de la T., *Lena*, 22; — *apa, apa!* : ande, ande!, Oller, *La papallona*, 194; «a las vinyas hi havía los vermadors que APA! APA! anavan alleugerant de rahims los ceps y'ls tiravan a doll als paners y a las portadoras», Martí, *Lo caragirat*, 79.

APAGA-LLUMS : apagador; cono hueco de metal para apagar las luces, llamado vulgarmente mono de Judas; — planta : rabanillo.

APAGAR : «tots los moros cuytarán devers aquella part per APAGAR lo foch», T. B., I, 35; «e no'l pogueren ja mes APAGUAR per molta aygua que y lançassen», T. B., I, 39; «al veure que ses llágrimes no poden APAGARlos (els alberchs incendiats)», Atl., 54.

APAMAR : medir; — *apamar la*

cara a un : darle a uno un mojicón, un cachete, un bofetón.

APAMAT : «una camada mes, y s'escauría allá, per l'enforcament del camí, devant per devant de la creu del terme. Les tenía tant APAMADES aquelles tasqueres!», Pons, *Trascant*, 19; «si l'haguessen portat aclucat al punt mes desert de vint horas al voltant d'aqueixa terra, haguera conegut exactament ahont era, d'APAMATS que tenía las dresseras y'ls camins», Genís, *La Mercé de Bellamata*, J. F., 1878, 225.

APARADOR : escaparate : «devant del APARADOR d'un armer, ahont l'explendent llum de grans aparatos de gas...», Oller, *La papallona*, 28; «fer lo badoch pe'ls APARADORS», Oller, *La papallona*, 182.

APARELLAMENT : «lo dessús dit Comte faé grans APPARELLAMENTS de galees e navilis», F. d'A., 200.

APARELLAR : **1**, arreglar, disponer, preparar : «hagren APPAREYLADES ses fayles», Cron. Jacme, 27; «e nos som APARAYLATS de fer ço que vos manarets», Cron. Jacme, 37; «hon havía fetes APARELLAR dues grans e altes tombes, ab molt richs draps de brocat per terra», T. B., I, 23; «feu APARELLAR per aquella nit viandes e tot lo que mester havíen», T. B., I, 24; «APARELLATS mes armes que yo vull anar contra los traydors sarrahins», Muntaner, 52. **2**, emparejar, parear, juntar dos guantes, dos zapatos, &.

APARELLAT : emparejado : «son niu, hont fei en vida d'APARELLATS coloms», Atl., 274.

APARENT : manifiesto, visible, claro : «hómens ab escuts e ab lances et ab lur APPAREYLAMENT», Cron. Jacme, 118.

APARENTMENT : al parecer, por las señales.

APARER : semejar : «APAR que la serp monstre, per estrafé un cometa || s'enarborás ab ales d'incendis al cel blau», Atl., 56; «APAR serpent immensa, d'escata vermellosa», Atl., 52.

APAREXEMENT : «e per temps... li'n apparech... nostra dona sancta María [e] en perpetual remembrança d'aquell APPAREXAMENT...», F. d'A., 24.

APARÉXERSE : aparecerse : «en lo sorral ou remoreig de passos || ... lo venerable vell se li APAREIX», Atl., 34.

APARIAR : **1**, arreglar : «quan l'Angel va arrivar al seu mas va APARIAR lo cavall, hi muntá y s'allunyá d'aquella terra hont hi havía gosat tant», Martí, *Lo caragirat*, 20; «quan tingué la muda APARIADA la desá al fons d'un cistell, començant a vestirlo», Pons, *Trascant*, 13; «per fi convingueren en APARIAR per a tal objecte la sala y alcova qu'ells dos havían sempre ocupat, tenint en compte qu'era la pessa mes quieta», Oller, *Vilaniu*, 54. **2**, parear, juntar dos guantes, dos zapatos, &; aparear, juntar el macho con la hembra para la generación; poner un tiro de caballos, uncir dos bueyes o mulas; juntar las aves para la generación.

APARIARSE : **1**, juntarse los animales para procrear; emparejarse. **2**, juntarse, acompañarse : «no demans del hom qui y es, mas ab quins s'APARÍA per tal com tot

semblant per son semblant se guia», Compil. camar. Prov. arab.

APARIAT : 1, arreglado, dispuesto, acondicionado. 2, igualado : «foren appellats homs de paratge, com si's digués que n'eren apparellats e APARIATS ab los del stament militar», F. d'A., 166.

APARICI : Epifanía : «lo qual es temps d'alegretat que es de nadal entro a la vuytava de epiphanía. So es d'APARICI», Vies des saints (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 44), 1.

APART : aparte; lo que un actor dice de modo que le oigan los espectadores, pero que se supone que no le oyen los demás que están en las tablas.

APARTAMENT : «e tots pujam alt al APARTAMENT de la Reyna», T. B., I, 136.

APARTAR : separar : «e feu APARTAR a tots la temor», T. B., II, 244.

ÁPAT : comilona, francachela, toda comida en general, agapa, comida de los primeros cristianos en las iglesias : «sempre qu'arribo a casa trovo l'ÁPAT a punt», Genís, *La Mercé de Bella mata*, J. F., 1878 202; — *fer un ápat.*

APÁTICH : apático, insensible, indolente.

APAYVAGAR : apaciguar, sosegar, aquietar.

APEDAÇAR : remendar la ropa; apedazar, remendar, coser a zurcido : «sab perqué busco cusidora? perqué'm surgeixi y APEDASSI la roba dels senyors», Oller, *La papallona*, 10.

APEDAÇAT : «APEDASSADA un moment, havía tornat a pérdrer la salut», Oller, *Vilaniu*, 367.

APEDREGAR : apedrear : «APEDREGARÁN a aquells sarrains qui pujarán al mur», Cron. Jacme, 206; «en tant, del Rose vora les aygues APEDREGAN || al héroe grech deformes y rabaçuts gegants», Atl., 60.

APELUÇAR : «tots los altres qui no volrán usar de cirurgía sino solament APELUÇAR o raure, puxen emparar obredor de barber e metre cortines», A. M. B., *Bandos*, 1433-45, 76 v.º.

APELFAT : afelpado : «allá de fruyt menjívol lo convida || sobre jonça APELFADA», Atl., 36.

APELLAR : «Gaugerich hac un fill APPELLAT Filimer», F. d'A., 53.

APELLARSE : cicatrizarse.

APELLIDO : «e I dia exiren los moros contra los de la ost que volíen segar e talar, e mogué's l'APELLIDO en la ost, e exiren contra'ls moros» Cron. Jacme, 364; «que no us pensets que venguessen axí com los nostres fan, com ixen APELLIDO, que la hu no espera al altre, ans de bell pas, axí com a cavallers assegurats e bons, batalla arangada, vengren vers la senyera del senyor infant», Muntaner, 242; «carta de la reyna doña María, lugarteniente de Alfonso IV, 20 enero 1421, al Gobernador y justicia criminal de Valencia : Governador e justicia, devant nos es stat donat un APPELLIDO contra certs hómens qui han comés un breu e enorme crim, &», Registro 3108, 178.

APENDRE : «veem que als infants es fort desplaent primerament APENDRE, mas si'ls ho continua hom, puys cant son grans van per studis ab plaer, soferen fam, set, fret e altres affanys pus que puxen

APENDRE», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 209; — *apendre de cor* : aprender de memoria : «deixava a tots sos vehins bocabadats, ab las preguntas d'historia, geografia o astronomía que'ls hi endressava, poch després d'haverlas APRÉS ell de cor», Oller, *Croquis*, *Lo trasplantat*, 103.

APENES : «una dona havía los pits tan sechs que APENES podía parlar ni alenar», Lull, *Maravelles*, I, 181.

APENINS : «lo Caucas y APENINS eren rengleres d'illes», Atl., 48.

APERCEBRE, Lull, *Maravelles*, I, 11.

APESARAT : «de metge no'n te pas lo posat, deya l'un. Mes cara fa d'APESARAT o de malalt, observava un altre», Vidal, *Rosada d'estiu*, 397.

APETONAR : besar, Atl., 252.

APEXADET (estar ben—) : ser tratado como cuerpo de rey; estar bien comido y bien bebido, bien cuidado o bien mantenido; estar como perita en tabaque, tener todas sus comodidades.

API : «Item lo such del API aminva la cremor del estómech e aminva l'infladura del ventre», Maser. (Bibl. Nac. París, MS., fonds., Esp., 210), 11 v.º.

APILAR : amontonar, acopiar, acumular, reunir muchas cosas formando con ellas un montón : «estava desparant la taula y, tot APILANT plats y fent barricadas de copas, s'enterava d'aquells secrets de familia», Oller, *Vilaniu*, 138; — *apilar braçades de mahons arrenglerats al peu de l'obra* : encarar ladrillos.

APILAT : apiñado, Atl., 172.

APILONAR : amontonar.

APILONARSE : «al avi se li APILONAVAN los recorts en la memoria», Genís, *La Mercé de Bellamata*, J. F., 1878, 224.

APILOTAR : amontonar, apilar, poner muchas cosas unas sobre otras.

APILOTAT : apiñado : «las mes de las senyoras esperavan veure entrar a l'Isabel Galcerán... Hi havía tanta gent APILOTADA al entrar ells, que era impossible distingirho», Oller, *Vilaniu*, 160; «APILOTAT tothom al entorn de la lluyta», Oller, *La papallona*, 170.

ÁPIT; — *ápit bort* : apio silvestre.

APITJORAR : «encara que'l malalt restás seré, anava APITJORANTse», Careta, *Brosta*, 41.

APITRAT : «en aquest pas los ciutadans estegren APITRATS, so es, los uns gardans los altres e quaix trists», Eximenis, *Tractat apellat* & (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 48), 31.

APLACAT AL COS : ceñido al cuerpo : «molt APLACAT AL COS lo llarch mocador negre, la pentinadora...», Oller, *La papallona*, 196.

APLANAR : allanar, aplanar una cosa : «planare, allanar lo áspero», Nebrija.

APLAUDIMENT : aplauso.

APLAUDIR : celebrar, Oller, *La papallona*, 194.

APLECH : romería : «cap a mitja tarda del primer diumenge de juliol la carretera de dalt s'anava omplint de gent, curiosa per veure'l pas de la nuvia. Ni que fóssem per l'APLECH del Miracle!», Pons, *Trascant*, 52; — reunión de gente : «los vench avís que'ls sarrains de

les altres parts de Spanya havíen feyt gran APLECH, e que grans companyes de peu e de cavall veníen a donar ajuda als d'Empuries», Boades, *Feyts*, 113.

APLEGAR : **1**, juntar, congregar : «lo Rey APLEGUÁ consell general», T. B., I, 44; «APLEGÁ gran host d'hómens d'armes», Boeci, *Consolació*, 7; «los sarrains... APLEGAREN grans companyes de peu e de cavall», F. d'A., 104; **2**, llegar : «e ans que APLEGASSEN al palau li dix lo Duch de Mecina», T. B., II, 228; «e d'allí hon ells s'atendaren havía una legua de pla per APLEGAR a la ciutat», T. B., IV, 10.

APLEGARSE : juntarse, reunirse : «no trigá APLEGARSE a la cuyna tota la gent de la masía», Bosch de la T., *Lena*, 24; «e SE'n varen APLEGAR molts (chrestians) devés l'Urgell», F. d'A. 113; «e ab grans companyes de peu e de cavall que SE'n APLEGAREN, entraren per aquestes partides, e s'ajustaren ab los que hic havía», Boades, *Feyts*, 113; «los quals... SE'n varen APLEGAR e'n faeren gran estol per mar», F. d'A., 163; «(Guadiana Duero y Tajo) ab líbiques rieres S'APLEGAN en llurs vies», Atl., 80; «(los Atlants) S'APLEGAN dins lo temple de Neptú», Atl., 96.

APLOM : perpendicular, línea perpendicular al horizonte; — *ab aplom* : con tino, tacto, cordura.

APLOMAT : «l'Albert caygué APLOMAT en la cadira, lo cap ajegut entre'ls brassos, la mare tombá la clau y desaparegué sens badar boca», Oller, *Vilaniu*, 344.

APOCAT : pazguato.

APODERARSE : apoderarse : «volchSE APODERAR d'Aragó», Cron. Jacme, 22.

APODERAT : «e vench l'algutzir e I cavaller dels pus APODERATS que eren en la vila», Cron. Jacme, 442.

APOLOGÍA : apología, defensa.

APORREJAR : «Totilla, sor del rey de França, a la qual (Amalarich) va APORREJAR e agreuyajar», F. de A., 63.

APORRINAR : aporrear, moler a golpes; met. abrumar, mortificar, fastidiar, importunar.

APORRONAR : «ja veurá; jo, filla, aquí no mes hi vinch que per la voluntat, y si un hom després de fer lo que sap se te de veure APORRONADA... tan mateix sembla que no es del cas!», Vilanova, *Del meu tros*, 16; «jo la mantenía y encara m'APORRONAVA per la mesquinesa del meu guany», Vilanova, *Monólechs*, 41.

APORTAR : llevar, conducir, traer: «s rray qui APORTÁ una sua carta», Cron. Jacme, 115; — *aportar en lo muscle* (comp. coll) : «e APORTAVA l'aygua en lo seu muscle de luny de dos millers», B. U. B., *Ajustaments*, 316 v.º.

APOSENTAR : los missatgers aragonesos se'n foren tornats a son hostal hon per manament del comte foren be APOSENTATS», F. d'A., 240; «los embaxadors partiren; com foren junts ab los moros e esplicaren lur embaxada, feren los ben APOSENTAR, e preguaren los que sperassen la resposta», T. B., I, 58.

APOSENTARSE : instalarse.

APOSTA : adrede, de propósito.

APOSTAR : apostar.

APOSTAT : apostado.

APÓSTOL : «e feu fer XII candeles totes de I pes e d'una granea, e feu-les encendre totes ensemps, e a cada una mes sengles noms dels APÓSTOLS», Cron. Jacme, 13.

APOSTOLI : «Deus ha ordonat com estiga tant de poder en lo APOSTOLI e en los cardenals e en los prelats e en los religiosos e clergues, que qui per poder, qui per saviesa, pusquen ordonar com los infaels venguen a via de veritat», Lull, *Maravelles*, II, 122; «comanat ha Jhesuchrist lo mon en guarda del APOSTOLI, e dels cardenals, e dels prelats de santa sgleya», Lull, *Maravelles*, I, 258; «e aquest plet venc denant l'APOSTOLI», Cron. Jacme, 11.

APOSTOLICAL : «solament havíen l'esplendor necessari perqué no'n fos mesa en menyspreu l'APOSTOLICAL dignitat», F. d'A., 73.

APOSTÓLICH : «e fo elet en Alamanya emperador ab concordia e ab volentat del sanct Pare APOSTÓLICH», Muntaner, 63.

APÓSTOLS : letras dimisorias.

APOTECARI : «si que'ls malaltes trobaven conseyl d'APOTICARIS con si fossen en Barcelona o en Leyda», Cron. Jacme, 309; — *ser un pot d'apotecari*.

APREMIMENT : «vent es aer mogut per APREMIMENT de nuus qui han apetit al centre de la terra», Lull, *Maravelles*, I, 137.

APRENENT : aprendiz; met. bisoño, novicio, principiante, se dice del que no ha llegado todavía a maestro, rapaz : «fileras de fistons de tinta recargolats, enrevessats, prims, com sobre-fils negres d'una APRENENTA que no sabía tenir l'agulla», Oller, *La papallona*, 70.

APRENENTATGE : aprendizaje; met. ensayo, experiencia.

APRENSIU : aprehensivo; tímido, receloso.

APRÉS : después : «e APRÉS, molt prest, fon aquí lo Rey ab los jutges del camp», T. B., I, 177; «APRÉS per discurs de temps lo Comte se'n torná a la sua propria terra tot sol», T. B., I, 21; «com la Comtessa veu entrar les honrades dones sperá que's fossen assegudes : APRÉS dix semblants paraules», T. B., I, 17; «lo Rey moro APRÉS passats quatre dies tramés sos embaxadors ab una letra de batalla al rey d'Anglaterra», T. B., I, 39; «e prou que Claudi se'n penit, e APRÉS, ella no res manco», F. d'A., 28; «puix APRÉS que'ls realmes y tronos revoltaren», Atl., 44; «Hércules s'hi acosta APRÉS de batre'ls gegants de la Crau», Atl., 40.

APRESONAR : «no es possible nosaltres lo puguam matar o APRESONAR sino en aquesta manera», T. B., II, 198.

APRESONAT : «no ha molts dies passats que tots vosaltres éreu detenguts en poder de infels e ab forts cadenes APRESONATS», T. B., I, 340; «los qui anaren per la montanya tots se salvaren : e los qui prengueren per lo pla foren morts hi APRESONATS», T. B., II, 98.

APRESSAR : hostigar : «y creuré al que m'APRESSA, terrible Deu de dalt», Atl., 126.

APRESSARSE : apresurarse : «que no T'APRESSES?... Que no estás?... Que repares?», Pons, *Trascant*, 14.

APREST : aderezo, mano que se da a las telas antes de pasarlas al comercio, aderezo de una tela.

APRESURARSE : «pressurare : Aquel mesmo apretamiento, y congoja y ansia», Nebrija.

APRETADA : estrujón : «la Toneta que ab las nerviosas APRETADAS d'amor havía despertat al nen», Oller, *La papallona*, 149; «quant m'ha dat la ma ¡quina APRETADA! Se veu que está tan avesat a estrényer las estenallas, que al encaixar ab una ma de carn y ossos, lo bon xicot no se'n recorda», Oller, *Notas, Una visita*, 55.

APRETAR; — *apretar a córrer* : echarse a correr : «APRETÁ a córrer com una llebra», Pons, *Trascant*, 11; «ací us ho dexo! respongué en Perot, APRETANT a córrer», Pons, *Trascant*, 20; — *apretar lo pas* : acelerar el paso, redoblar el paso.

APRETAT; — *estar apretats com sardines en barril* : estar como piojos en costura, como sardinas en banasta.

APRIMAR : adelgazar, poner sutil o delgada una cosa.

APRIMARSE : adelgazarse; quedar más delgado.

APROFITARSE : «posantse'l menut al pit, s'assentá al piló del porxo. Apa!... xuma!... xuma!... APROFÍTATen!», Pons, *Trascant*, 20.

APROHISMARSE : «lo dit senyor APROHISMANTSE a la mort, per lo reverent mestre March Bergua del ordre dels frares menors fou desanganat de la sua mort», Comes, *Llib. de coses*, 279.

APROP : «e teníem los nos tan APROP», Cron. Jacme, 208; «ja era APROP de Cellés», Pons, *Trascant*, 19; «no poden ésser lluny. Ben APROP los tenim; ara si que'ls sentireu», del Bosch, *Lo segador*, 20.

APROPARSE : «APROPANTSE al menut, ab lo gipó ja descordat, li llençá un dels pits a la boca», Pons, *Trascant*, 14.

APROPET : cerquita : «asseyentse amorosament molt APROPET de la cusidora», Oller, *La papallona*, 94.

APROPIARSE : acercarse : «e con la hora de la mort S'APROPIÁ, Jesuchrist cridá fortment : Eloy, Eloy, &», Breviari d'amor (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 353), 176.

APROPINQUAMENT : «e per lo APROPINQUAMENT de la terra que fa a son centre», Lull, *Maravelles*, I, 134.

APTEA : «voleu que vençam aquests cruels moros per força d'armes o per APTEA de guerres?», T. B., I, 69.

APUNTALAR : **1**, apoyar : «... APUNTALANT los braços || en plátanos sens branques que'ls feyan de parpals», Atl., 170. **2**, poner puntales : «los francesos havíen mes foch als pals qui tenían APUNTALADA part de la muralla», Comes, *Llib. de coses*, 342; — *apuntalar los costats d'un pou* o fonament per a evitar desprendiments de terra fluixa; acadalar, entibar.

APUNTAR : **1**, apuntar, notar con una señal o punto, en una hoja o registro, las personas que están presentes en una reunión o ausentes de ella, &; inscribir, poner en una lista, asiento, &. **2**, asomar : «en la nit donaren vela, e dematí, APUNTANT l'alba, ells foren en vista de Rodes», T. B., I, 311.

AQUADRILLAT : «que no sia ningú que goze ni presumesca receptar,

recullir, ni sostenir dits AQUADRILLATS, y altres malfactors y gitats de pau y treva», (Registro 5276), Edictes y crides, 1586, c. 2; «que lo caporal d'aquells com los que ab aquella axí armats y AQUADRILLATS anirán, encórreguen en pena d'ésser açotats», (Registro 5276), Edictes y crides, 1586, c. 2.

AQUANEA : jaca : «lo Comte hermitá feu molt be abillar a son fill, e a tots los qui ab ell anaven, de joyes e robes e bones cavalcadures de cavalls e AQUANEES», T. B., I, 87; «aprés veníen los IV cavallers a cavall ab sengles AQUANEES totes blanques», T. B., I, 194; «aná al palau sobre una AQUANEA tota blanca», T. B., II, 53.

AQUATAT : «IV essencies, ço es saber, ignitats, aeritats, AQUATATS, terrestritats», Lull, *Maravelles*, I, 126.

AQUEDARSE : aquietarse : «e quan hoíren aquesta bona paraula que jo'ls deya ACADAREN SE, e tolgueren se de la malea que havíen començada : pero no asseguram nos tant als bisbes ni al Prebost que ja gosassen exir de l'Almudayna per tot aquel dia en tro que'l poble fo AQUEDAT, que'ls dixem que comptaríem, e puys daríem lur part», Cron. Jacme, 140; «e la nuyt, quan lo poble fo AQUEDAT, els se'n anaren cascú a lur casa», Cron. Jacme, 141.

AQUEDAT : aquietado.

AQUEIX : «veritat es, mon fill, que yo he hoyt parlar d'AQUEIX cavaller comte Guillem de Varoych : mas ja mes l'e vist e conegut», T. B., I, 112.

AQUELÓ : aquello : «e els dixérenli que AQUELÓ els no poríen fer», Vies des saints (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 44), 42 v.º. Cp. ACLÓ.

AQUELL : «car proverbi es comú qui diu. Experto crede. E vol dir que hom deu creure a AQUELL qui ha experiencla del fet. E per tal diu hom comunament que AQUELL sap de la maça qui n'es stat ferit. Negún no pot també dir quin mal es ésser escorxat, com AQUELL qui n'es passat», Eximenis, *Lo terç*, 407; «ella no havía AQUELL marit que devía haver», Cron. Jacme, 9; «e demanam AQUELL qui aqueles paraules nos havía dites», Cron. Jacme, 463; «hac d'AQUELA dona una fiyla», Cron. Jacme, 10; «aná per lo mon faent tot AQUELL be que poch», Lull, *Maravelles*, II, 2; «aprés del jurament dix lo cavaller a Tirant: Preneu les armes que volreu, e AQUELLES que vos lexareu, ab AQUELLES entraré yo en lo camp», T. B., I, 171; «e perçó's diu proverbialment que AQUELL qui pocas cosas sap, tost jutja», E. Romá, c. 2; «AQUELLS turons nos duyan lo crit del brau Roland», Atl., 54; «AQUELLES custumes eren franqueses que lo poble d'AQUELLA ciutat havía», Lull, *Maravelles*, I, 26; «molt se maravellaren AQUELLS qui eren en presencia del christiá de les paraules que deya dementre que's moría», Lull, *Maravelles*, II, 16; «e vos, Tirant, a qui voleu per jutge? Yo vull AQUELL que lo senyor de les Viles Ermes vol», T. B., I, 171; «l'escampall de gent, d'AQUELLA bubó de gent que formiguejava arreu, batuda pel xáfech, l'havía distreta una estona», Pons, *Trascant*, 66; «éram cap al tart d'un

d'AQUELLS dies d'agost tebis y calitjosos», Pons, *Trascant*, 7; «després ella y las altres començaren a omplir plats y quan tot estigué a punt y'l senyor Rector hagué benehit la taula, ella fou qui a n'al senyor Rector li posá la vianda al plat : y tothom començá de menjar ab AQUELLA alegría», Genís, *La Mercé*, J. F., 1878, 205; «les fulles dels arbres començant a tornarse grogues, en comptes de fer AQUELL acompassament alegre y ajudar ab plasent tonada a la virginal canturia dels aucells, que pel maig niaven a dins de llurs branques ombrívoles, semblaven avisar ab sa remor, cruxint seques a cada bes dels ayres, que l'estiu les havía enmalaltides, y que anyoraven AQUELLA rosada de perles que la primavera destilava en sos verts tálams», Genís, *La Mercé*, J. F., 1878, 185; «era al cayent de la tarda: sentía AQUELL benestar que dona la primavera al cor que no's sent aclaparat per los treballs de la vida», Genís, *Sota un tarot*, J. F., 1878, 305; «quan se duyan AQUELLS mocadors de crespó, la seva cunyada m'hi va fer lo serrell», Vilanova, *Del meu tros*, 26; «aparexen los camarers ab AQUELLA serietat y rigidesa, que sens dupte els hi prové de la casaca», Vilanova, *Gent de casa*, 120; «com las unturas ni'l paper cremat li feyan res, jo he dit : afluxemli una mica lo vestit; y, com si haguéssem posat oli en un llum, ha obert los ulls, li ha passat AQUELL panteix», Vilanova, *Del meu tros*, 14; «me vaig tornar que semblava un agafador de planxas. ¡Y AQUELLA tristesa que tenía! tot me donava neguit, tot me feya plorar», Vilanova, *Del meu tros*, 22; «l'adeusiau de tots y a tots, com si marxás a Cuba; en lo replá de l'escala abocadas a la barana AQUELLAS caras rialleras», Vilanova, *Plorant* &, 6; «be n'hi deya de tendreses, dolces y sentides, tot estroncantli AQUELL plor, AQUELL butzim, mica peterrell, mica rondinayre», Pons, *Trascant*, p. 13.

AQUEST : «en AQUEST mon, ja mes porti mes voluntat e amor a home nengú com a vostre marit», T. B., I, 63; «e tots aquells qui serán afollats de qual se vulla de sos membres, que armes no porán portar, AQUETS tals hagen III parts», T. B., I, 83; «deliura' m de AQUESTA gran impressió en la qual so posat», T. B., I, 27; «ab tant pregam los, que'ns dessen dia quan AQUESTA cosa poríen complir», Cron. Jacme, 290; «gran trayció es AQUESTA», Cron. Jacme, 37; «descabdella'l fil d'or d'AQUESTA historia», Atl., 36.

AQUEYS : «no siau condemnat per AQUEYS qui us son advocats», T. B., II, 270.

AQUÍ : **1**, indicación de lugar : «entrá se'n a Montpesler, e AQUÍ...», Cron. Jacme, 12; «AQUÍ estengué sos márgens lo continent hesperi», Atl., 42; «aprés entrá per visitar lo sánct sepulcre de Jesu Crist; e AQUÍ feu molt fervent oració», T. B., I, 20; «AQUÍ'ls titans lluytavan, allá ciutats floríen», Atl., 42; — *aquí la tens* : tómate esa; — *aquí hont lo veu* : tal como es : «lo senyor, AQUÍ hont lo veu, es un pobre fadrí rellotger, un re-

llotger de pervindre demá que's planti, com jo un advocat de pervindre», Oller, *Notas de color, Un estudiant*, 21; — *d'aquí enllá* : de acá para allá. **2**, indicación de tiempo; — *d'aquí endavant* : en adelante, de aquí adelante, en lo sucesivo; — *d'aquí a vuyt dies* : dentro de ocho días; — *d'aquí a una estona* : dentro de poco; — *d'aquí a una hora* : dentro de una hora; — *d'aquí a demá* : hasta mañana; — *d'aquí a* : dentro de.

AQUIÇAR : hostigar : «y ab lo fuet flammíger de sa rogenca espasa, los percudeix y AQUIÇA», Atl., 220.

ARA : ahora, al presente, hoy : «ARA comptarem», Cron. Jacme, 12; «no gosaren escometre aquesta terra tro a ARA», Cron. Jacme, 127; «ARA tornant a recitar los feyts bellicorosos d'en Borrel», F. d'A., 170; «mes ARA se sentía presa d'uns terrors y unas cabilositats», Oller, *La papallona*, 187; «¿que val ARA que mostre Plató diví a l'historia || mon nom escrit...?» ,Atl., 50; «ARA en palaus de marbre les foques s'hi congrían», Atl., 42; «ARA que us he recitat axí los feyts eclesiástichs», F. d'A., 51; — *ara alló está abandonat ¿no?* : ahora está aquello abandonado ¿no es eso?;— *ara abans ara* : poco ha, hace poco, poco antes, por momentos : «Albión, Espanya, Libia, com branques ab llur arbre, || ARA-abans-ARA a troços cabuçan a la mar», Atl., 248; — *ara de present* : «e ARA de present te fas donació de cinquanta milia ducats d'estrenes damunt lo meu tresor», T. B., III, 69; — *d'ara en avant* : de hoy en adelante; — *d'ara avant* : «e perque sia vist d'ARA avant de dones e de donzelles», T. B., II, 212; — *ara com ara* : a la hora presente, por ahora, hoy por hoy : «vol dir que es cosa de cuydado? ...ARA com ARA, no; pero cal molta quietut», Oller, *La papallona*, 154; «ARA com ARA, no las vull veure al costat de cap home», Oller, *La papallona*, 12; «que vol dir que me'n sap alguna? ARA com ARA, no; pero qui sap!», C. Vidal, *La pubilla del mas de dalt*, 1866, 115; «de servidors d'amoretas, ARA com ARA, no'n faltan», Genís, *Lo criat major*, 1878; «ARA com ARA, ja he descubert una máquina que, moguda per un gos, o un ase xich tot lo mes, dona la forsa de vint y cinch cavalls», Careta, *Brosta*, 13; — *ara per ara* : en este momento, al presente, en la actualidad : «ARA per ARA baixem a 20 brassas; pero'l coral se'ns acaba y sa estracció es fa cada dia mes dificultosa», Bosch, *Recorts*, 264; — «ARA per ARA no'ns faría mes que nosa», R. y B., *Historia d'un pagés*, 1869, 165; — *y ara?* : ¿y eso? (con extrañeza), ¿a qué viene eso? (con sorpresa) : «al trencar per la drecera se topá ab l'Iscle de la Font, que retornava de soldat. Y ARE?... Que no'm conexes?», Pons, *Trascant*, 32; «que no m'ho sabíes dir?... Anem, prou!... Prou!... Y ARE!... Mira el rebecó!», Pons, *Trascant*, 34; — *sí, ara hi corro* : al instante; — *a hores d'ara* : en este momento, al presente, en la actualidad; — *ara mateix* : ahora mismo, al instante, en seguida, hace un momento; — *ara! ara!* : jaleo, grito para animar a los perros para que

carguen la caza; — *ara fos a fer* : «has vist burleta com la goja?... ARA fos a fer, jo me'n ben revenjaría», Pons, *Trascant*, 24; — *com ara* : así, de este modo.

ARABESCHS : arabescos; adornos afestonados.

ARABIÁ : «per por dels ARABIANS passave per aquella terra», Carbonell, *Chróniques*, 31.

ARÁBICH : «e enviam les cartes e missatges en ARÁBICH con los manávem e 'ls donávem dia que en I mes s'apareylassen d'exir de nostra terra», Cron. Jacme, 385.

ARADA : arado.

ARADRE : arado : «mes val lo ferro en la ARADRE, que l'aur ni l'argent en la caxa», Lull, *Maravelles*, I, 175.

ARAGONÉS : «entre castelans, e ARAGONESES, e navarres», Cron. Jacme, 26.

ARAM : bronce : «e molts cánters d'ARAM e de terra per tenir aygua», F. d'A., 281; — *aram de cuyna* : batería de cocina (de cobre).

ARANDELA : arandela; cazoleta, platillo del cañón del candelero; especie de platillo que está en la parte superior de los candeleros.

ARANYA : «semblava'ns obra de ARANYA, que tant hi haguéssem mes, e que u perdéssem en una poca d'hora», Cron. Jacme, 281; — *a l'aranya estira cabells* : a la rebatiña.

ARANYES, planta : arañuela, Costa.

ARANYÓ : endrino, Costa.

ARAPAT : «una vegada dementre que el exí ARAPAT en esperit, el vesé tot lo mon ple de lassos que tots se tenien, perque cridán dix: E qui porá escapar a aquestz lasses? E mantinent el ausí una vou qui li respós dién : Humilitat los escapará», Vies des saints (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 44), 41 v.º. V. ARREPAT.

ARAR : «l'hom cavalcá en lo cavall e feu ARAR lo bou», Lull, *Maravelles*, I, 195.

ARBIQUERUDES (olives) : «una plataça d'ansiam, tomátechs, pebrots, olives (n'hi havía de grossals y d'ARBIQUERUDES, y de verdielles y de gurmantes, totes barrejades)», del Bosch, *Lo segador*, 25.

ARBITRE : «emperó no'ls ha tolt l'universal Creador lo franch ARBITRE», T. B., I, 11.

ARBORAR : «e essent en la nau ARBORAREN banderes e tiraren bombardes», Comes, *Lib. de coses*, 361.

ARBORAT : «vora una gran ribera que y ha molt ben ARBORADA de diversos arbres», T. B., I, 126.

ARBOREDA : «e posaren se per les ARBOREDES cascú ab sa dama», T. B., III, 41.

ARBÓS : madroño, fruta : «arbutus, i; madroño, árbol conocido», Nebrija; «endormiscantse'm Atlas a l'ombra d'uns ARBOÇOS», Atl., 156.

ARBOSSER : madroño, planta.

ARBRE : **1**, árbol : «Jhesuchrist... pres mort e passió en l'ARBRE de la sancta vera creu», F. d'A., 23; «y a tu ¿qui't salva, oh niu de les nacions iberes, || quant l'ARBRE de hont penjavas al mar fou sumergit?», Atl., 46; «en aquella pradería hon hi ha molts bells ARBRES», T. B., II, 101; «vivía un religiós de barba blanca, || del ARBRE del saber mística branca», Atl., 30;

«dats me fusta, que molta n'ha aquí de ledó e d'uns ARBRES e d'altres», Cron. Jacme, 205; — *aquests arbres comencen a brotar* : estos árboles empiezan a abotonar; — *arbre del amor* : árbol del amor, planta, Costa; — *arbre de Judes* : árbol del amor, Costa; — *arbre del paradís* : árbol del paraíso, Costa; — *arbre de la Pasqua* : flor de Pascua, Costa; — *arbre de la seda* : árbol de la seda, Costa; — *arbre de la vida* : árbol de la vida, Costa; — *arbre sant* : cinamomo, Costa. **2**, mástil : «e trencá la cima del ARBRE de la nau del Sagristá», Cron. Jacme, 477; — *arbre mestre* : palo mayor, árbol mayor en las embarcaciones dotadas con velas latinas : «quant Alí cau mort en terra || mil calabres li fan jas, || sa bandera per mortalla || tiraulo de cap a mar, || que al bell cim del ARBRE mestre || ja la Creu va llampegant», J. Verdaguer, *La batalla de Lepant*, 1873; «mida l'abisme bracejant, y destre || ne surt muntat a un troç del ARBRE mestre», Atl., 28; — *a arbre sech* : «totes les naus... estigueren a ARBRE sech», Cron. Jacme, 94. **3**, árbol, pieza principal de algunas máquinas, eje de algunas ruedas, &.

ARBREDA : arboleda : «tot cabdellant ARBREDES, penyals dels cims rodolan», Atl., 54; «los dos trens se posaren en marxa, llençant glopadas de vapor, a través l'ARBREDA atapahida dels marges del Tordera», Bosch de la T., *De ma cullita*, 8; «llargas fileras de palmas que's blincavan y movían graciosament sota l'ARBREDA», Oller, *La papallona*, 206.

ARCH : **1**, arcada; arco u ojo de puente, ojo; — *arch de campanar* : arco toral : «s'acotan cent espatllas com ARCHS de campanar», Atl., 170. **2**, arco de flecha : «lo rey moro portava un ARCH de fletxa, spasa, e al cap una cervellera ab moltes tovalloles embolicades», T. B., I, 57; **3**, *arch de sant Martí* : «e con la vapor sia de diverses colors lo sol qui fer a aquesta vapor tiyn se d'aquela color e ix ne aquela figura que veets, la qual hom apela ARCH de sent Martín», Breviari d'amor (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 353), 46; «levá's un orre temps de levant, e feu I ARCH blau e vermeyl d'aquests que'n diuen de sent Martí», Cron. Jacme, 474.

ARCHABISBE [ARCHEBISBE] : «e hagueren altre conseyl que en nom de nos e ab segel novel que'ns faeren fer, que manássem Cort a Leyda, de cathalans e d'aragoneses, en la qual fossen l'ARCHABISBE, e'ls bisbes», Cron. Jacme, 19; «e primerament sabrets haver yo legit un libre de Isidorus, ARCHEBISBE de Sibilia, que'n intitula De obitu Patrum», F. d'A., 23.

ARCHER : «aprés de les lançes veníen los ballesters e ARCHERS», T. B., II, 243.

ARCHIU : «en l'ARCHIU del monestir de monjos benedictins de Sanct Pere de Galligans», F. d'A., 72; «o capitá, e de mi vos voleu cobrir, que de tots quants mals e bens haveu tenguts, yo'n so stat ARCHIU», T. B., II, 14.

ARÇÓ : arzón : «com lo rocí fon davant la font, e veu l'aygua, acostá's i per voler beure : e perque tenía la falça regna en l'ARÇÓ de la

sella no podía», T. B., I, 90; «com tingué la cama damunt los ARÇONS de la cella vench lo senyor d'Agramunt», T. B., II, 248; «e les petites atxes portaven en l'anella de l'ARÇÓ de la sella», T. B., I, 211,

ARCOVA : alcoba; pieza o aposento destinado para dormir.

ARDIACA : «e mossén Maciá Mercader, ARDIACA maior de la dita Seu», Comes, *Lib. de coses*, 222; «en la ciutat de Roma, hon pres mort e passió lo benaventurat spanyol d'Aragó mossényer sanct Lorenç, qui era ARDIACA de Roma», F. d'A., 38; «lo bisbe pot ésser comparat a cap e els ARDIAQUES qui han manament sobre los diaques a la cura dels quals se pertany l'ordinació de les parroquies ..», B. U. B., *Ajustaments*, 231.

ARDIMENT : «que ab gran ARDIMENT li digau totes vostres passions», T. B., II, 48; «e si parlau de noblea, d'ARDIMENT e de gentilea, en lo mon no te par», T. B., II, 230; «l'ome qui te ARDIMENT sens saviesa es tengut per foll», T. B. II, 351.

ARDIT : **1**, subst. deseo, voluntad, intención, propósito : «enviaren los a dir tot l'ARDIT de la ost», Cron. Jacme, 26; «a tant bon ARDIT com aquest tot hom vos hi deu ajudar», Cron. Jacme, 86. **2**, adj. atrevido, valiente : «un cavaller será ARDIT per haver e conquistar la gloria d'aquest mon per ço com ell veu primerament los ARDITS onrar e los coharts desonrar», L'arbre des batailles (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 206), 20 v.º; «ell es liberal, ARDIT e savi», T. B., I, 339; «home resolt, ferm y ARDIT per salvarho tot, per guanyarho tot», Oller, *La papallona*, 65.

ARDOR : «questió fan los morals qual es pijor estrem o perea o massa ARDOR, e tots han per determenat que la perea es pijor, e donen ne aytal raó car l'ARDOR baxa en l'om per sa raó e per anys, car l'om baxant vers sa veyllea continuament es menys ardent», Exmienis, *Lo terç del crestiá*, 216; «e axí l'ARDOR del gel del riu de Crebia», T. B., II, 154.

ARELOTGE : «dix Aristótil in tercio d'ánima que l'appetit sensitiu axí tira l'enteniment com la roda major tira la menor en l'ARELOTGE», Eximenis, *Lo terç*, 245 v.º.

ARENA : «e totes eren plenes dins d'ARENA», T. B., I, 134; «gronxantlo, com en braços de sirenes || lo posan en blaníssimes ARENES», Atl., 32.

ARENAL : «anam nos en ab aquela pocha companya que nos havíem en l'ARENAL, de ant lo castell», Cron. Jacme, 230.

ARENER : «Item que negún ARANER ne argiler ne traginer no gos cavar ne trer argila ne arena de les carreres ne rieres qui son del portal &», Arch. M., *Libro de delib. y bandos*, 1300-3, f. 92.

ARENGADA : romaza, Costa : «seguiren portant les dones altres postes o passades d'ARENGADES a la brasa», del Bosch, *Lo segador*, 26;— *com arengades en barril* : como piojos en costura; — *val mes ser cap d'arengada que cua de pagell.*

ARESTA : arista; barba de la espiga; espina de pez : «als ulls en que mirarme solía ¿com ARESTA || debía rebotir rasposa y foguejant?»

Atl., 160; «a fi de que aquesta... ab lo pes feixuch de sos peus se clavi las ARESTAS qu'ab tanta mala fe hi havía escampat», Oller, *La papallona*, 42; «¿sería potser que'ls malalts lo preferían a la duresa d'aquells matalassos empedrehits, tal volta farsits d'ARESTAS que se'ls clavavan al cos a cada moviment», Oller, *Notas*, 111.

ARGADELLS, agr. : aguaderas; palitroques; ganchos para conducir leña a lomo.

ARGALL : argall, argallet; noms donats a Nonasp al xaragall o córrech obert en los costés per les aygues de pluja (Cels Gomis).

ARGANELLS : angarillas.

ARGELAGA : abrojos, aliaga, aulaga; planta de la familia de las leguminosas.

ARGELAGUER : maleza, cambronal, espinar.

ARGENT : plata, metal : «degún pintor no pos ARGENT per or ne un per als et si ho fa perda lo preu de la color et l'or o l'ARGENT que se va posar en l'obra», Almotacenia de Valencia, 1322, 21 v.º; «que qui'ns donava tant d'ARGENT com calría d'aquela montanya tro en la ost, que nos no ho pendríem», Cron. Jacme, 121; «brassaderes d'acer e d'ARGENT», Cron. Jacme, 247; «regalims d'or y d'ARGENT que dels ruhents cingles baixaren a les planes», Atl., 40; «fins les marines vores, franja d'ARGENT d'Espanya», Atl., 56; «una bella copa d'ARGENT», Lull, *Maravelles*, I, 107; — *argent obrat* : «e mes III milia marchs d'ARGENT obrat», T. B., II, 191.

ARGENTAR : **1**, brillar como plata, platear : la lluna ARGENTAVA. **2**, dar un baño de plata : «que algún hom estrany ne privat de qualque condició ley, estament o nació sia, no gos alguns anells, correges ne alguna vexella de lautó ne de coure ne d'altre matall ARGENTAR ne daurar ne fer ne portar per vendre en les dites ciutat e térmens ab pedra o menys de pedra, ab segell o menys de sagell o de qualsevulla altra feyçó», A. M. B., *Bandos*, 1401-9, 41.

ARGENTAT : «ab pennons de la ciutat daurats e ARGENTATS», Comes, *Lib. de coses*, 38.

ARGENTER : platero-artífice que trabaja en plata y oro, y particularmente en objetos de vajilla, como platos, copas; también el que los vende; joyero, el tratante en joyas y pedrería : «per bon regiment del offici dels ARGENTERS, que tot argent qui s'obrava en la dita ciutat e sos térmens axí com son anaps, taces, escudelles, platers, pitxers, culleres e tota altra obra qui sia acostumada de marcar, sia dita obra grossa e haia ésser d'argent de ley de XI diners e VII graus poch mes o menys», A. M. B., *Bandos*, 1401-9, 39; «lo sant hom comaná la garlanda al ARGENTER secretament», Lull, *Maravelles*, I, 218; «la princesa tramés per tots los ARGENTERS de la ciutat», T. B., II, 237.

ARGENTÍ : argentino; sonoro como plata; se dice de la voz humana y de las campanas : «los dava clares aygües a beure y ARGENTINES», Atl., 42.

ARGENTÍFER : argentífero : «entre ARGENTÍFERS turons vehente florir», Atl., 48.

ARGENTVIU : azogue, mercurio; «e Tirant comprá una fel de balena la qual era molt vella, e pres ARGENTVIU, e sal mitre, e vidriol romá ab altres materials, e feu de tot ungüent», T. B., III, 296; — metaf. : «al sentir los nens l'arribada de las músicas comensaren a remoures ab frisansa... cada segón era per a aquells ARGENTVIUS, una hora», Oller, *Vilaniu*, 114.

ARGILA : arcilla, greda, tierra de alfarero, barro : «de arcilla; barro blanco, ARGILA; argilla, barro o arcilla, género de barro», Nebrija; «y ell contra mi ara aixeca, per ferse'n Deu d'ARGILA, || l'univers que a ses plantes posí ¡malaguanyat!», Atl., 128.

ÁRGUENS; agr. : aguaderas, palitroques; ganchos para conducir leña a lomo, árganos.

ARIA : aria, composición de música.

ARISTOL : «e los moros plegaven, e ab los ARISTOLS de les lances daven a les portes», T. B., IV, p. 15.

ÁRIT : árido, seco, estéril.

ARLOT : 1, «ab aytant se partí d'ells e aná se'n ab los altros ARLOTS per les tavernes», Génesi de Scriptura, 278; «semblantment aquest matex altra vegada com vaés que los enamichs en un mateix temps anassen a lenya e al erbatge per les besties tramés un jorn tots los ARLOTS e esclaus en hábits de cavallers a aquella mateixa cosa e retench se tots los cavallers, e quant los enamichs foren escampats esvehí los les tendes e puys sperant que'ls altres vinguessen pres los tots», Eximenis, *Regiment*, 311. 2, *de trot e darlot* : «e nos de trot e d'ARLOT passam lo riu de Calderes», Cron. Jacme, 181.

ARMA : ánima : «posant les mans encroades davant los seus pits, dix l'oració que Nostre Senyor ver Deus dix en la creu, e com la hach dita, l'ARMA partí's del cors, e anassen en Parays ab gran alegre e ab gran pagament», Muntaner, 54; «llevá los ulls al cel, e dix : Senyor ver Deus, a vos comán m'ARMA e mon cors», Muntaner, 235; «e com açó hach dit, llevá los ulls al cel, e l'ARMA li partí del cors, en l'any de MCCLXXXV, lo jorn de senct Martí», Muntaner, 290.

ARMA; — *cavaller d'armes* : «e era bon cavaler d'ARMES», Cron. Jacme, 14; — *armes defensives* : «e sia de vostra mercé puix he sabut la propietat de les ARMES defensives, que sapia la significança de les offensives», T. B., I, 103; — *a armes!* «e'ls troters que anaven denant cridaren: a ARMES. E don Peto Corneyl qui hoí cridar a ARMES va pendre ses ARMES, e broca a enant», Cron. Jacme, 269; — *a armes, a armes* : «e havía II escuders en dues cledes que miraven la vila, e dixeren : a ARMES, a ARMES, que veus aquí los sarrains», Cron. Jacme, 221.

ARMADA : «ab molt gran ARMADA partí de la sua terra, e navegant ab prósper vent arribá en les fértils e pacífiques ribes d'Anglaterra», T. B., I, 22; — *armada de mar.*

ARMALA : gamarza, Costa.

ARMAMENT : «ni les naus, ni les galees, ni els lenys ni l'ARMAMENT que iría en eles», Cron. Jacme, 89.

ARMANGOU : «e ab n'ARMANGOU, comte d'Urgell», F. d'A., 177.

ARMAR : 1, refl. ponerse las armas: «prestament seré açí, que'm so anat ARMAR perque pugua prestament partir», T. B., II, 86; — *armar de pe a terre* (?) : armar de punta en blanco. 2, preparar, arreglar, hacer : «dissapte a la tarda, ARMAREM una cavalgata tots plegats, y trobarem lo camí mes alegre», Genís, *La Reyneta*, 99; — *armar guineya*.

ARMARI : «lo qual he legit en Roma e's troba dins un ARMARI hon hi ha de grans scrits», F. d'A., 72; — *armari de paret* : alhacena.

ARMAT : «hómens ARMATS», Cron. Jacme, 32; — *armat en blanch* : «estant lo rey en la plaça venc lo duch de Lencastre tot ARMAT en blanch ab XV milia combatents», T. B., I, 118; «Tirant entrá tot ARMAT en blanch si no lo cap», T. B., I, 153.

ARMEIGS; — *los armeigs del ofici* : instrumentos.

ARMILLA : chaleco, especie de justillo sin mangas : «los menestrals lluhían també sos mellors vestits negres entre'ls quals ressaltava bellament l'ARMILLA blanca», Oller, *Vilaniu*, 131; — *armilla descordada* : chaleco desabrochado, Oller, *La papallona*, 203.

ARMINIA : «aprés venía la batalla del rey d'ARMINIA», T. B., II, 132.

ARMÓNICH : armónico : «y del sol y del astre que mes lluny giravolta || la dança misteriosa y ARMÓNICA explicá», Atl., 42.

ARMUÇA : muceta; especie de esclavina que usan en el coro los eclesiásticos.

ARNA : 1, polilla, carcoma : «Salomó n dix : axí con ARNA gasta les vestadures e'l verm lo fust axí nou la tristor al cor del hom», Breviari d'amor (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 353), 194; «necligencia diu aquest savi no es sinó tinya e ARNA amagada en drap preciós qui per tal cant no y es vista tot lo drap corromp e troça e'l fa gitar finalment al femer», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 220; «axí com l'ARNA menja la vestidura, e axí com lo verme rou lo fust, axí la tristor rou lo cor», A. C. A. XIII, 467. 2, colmena : «¿haveu vist may com s'escampa un aixam d'abellas quan se'ls inquieta l'ARNA?», Argullol, *La guerra*, 83.

ARNARSE : apolillarse.

ARNAT : apolillado, roído de la polilla, que está picado o comido por la polilla : «avía stojat en hun loch desat de la casa la gonella aspra, grossa, squinsada e ARNADA que sa fiyla solía aportar», B. Metge, *Ystoria de Válter e de Griselda*, 12 v.°.

ARNÉS : «l'emperador havía fet present al capitá de LXXXIII cavalls molt grans e bells, e molts ARNESOS», T. B., II, 44; «e doná li en mig de la cuxa : ab l'ARNÉS que portava, la fletxa no pogué passar del tot», T. B., I, 57; «feu se armar del ARNÉS que s'havía fet fer», T. B., II, 237; «e cascuna d'estes tingua una armadura de cap. E com los embaxadors passarán veurán l'ARNÉS luyr, pensarán que tot es gent d'armes», T. B., I, 42; «sens tot ARNÉS de combatre començaren a combatre», Pere IV, 201; «los ARNESOS sien sens falsa maestría», T. B., I, 139; «e molts de França vengueren ab bons ARNESOS e cavalls», F. d'A., 199; «e se'n

va vestir tot d'ARNESOS be luents», F. d'A., 197; — *arnés de cames* : «l'ARNÉS de cames signifiquen que si lo cavaller sent o sap negú vulla fer dan la sglesia...», T. B., I, 102;— *arnés d'una dobladura* : «e lo cavaller qui tocará lo scut qui's nomena Amor se ha a combatre a cavall, ab tela, ab ARNÉS de una dobladura», T. B., I, 198.

ARNETA; — *quin parell d'arnetes mare y filla!*

ÁRNICA : árnica; género de plantas corimbíferas.

AROMA : aroma; el principio odorífero de las plantas : «lo timó y la ginesta, perfumant l'ayre ab sa agradosa AROMA, enervaven los sentits, tot inclinantlos a la peresa», Pons, *Trascant*, 9.

AROMÁTICH : «com era aquella qui's servava en aquella lur caseta qui no era sino d'ella AROMÁTIQUA de tota sanctedat», Eximenis, *Vida de Jhu. Christ* (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 6), 91.

AROMER : aromo, Costa : «dels AROMERS la flayre», Atl., 42.

ARPA : **1**, garra : «e veé que'l diable ab un ARPA ab tres ganxos de ferre calents li arranchava l'ánima del cors», B. U. B., *Ajustaments*, 203; «e en Trayá dix als seus ministres: pecegatz li lo seu cors ab ARPES de fere e aprés vos li metz sal en les nafres», Vies des saints (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 44), 61. **2**, instrumento musical : «les nostres mans no son vehades de sonar ARPA ni sturmens», T. B., II, 105; «los huns sonen laut, los altres ARPA», T. B., II, 230.

ARPADA : «posantse'l menut al pit, s'assentá al piló del porxo. Apa!... xuma!... xuma!... aprofítaten!... si't vegés lo caganiu meu prou te'n trauría d'una ARPADA», Pons, *Trascant*, 20; «li demanan la contra-senya, y quedant confús y no sabent que respondre, lo sargento que li preguntava l'agafá y ab una ARPADA lo ficá dins y tancá la porta», Argullol, *La guerra*, 111.

ARPAR : agarrar, asir con las uñas, echar las garras.

ARPARSE : agarrarse, aferrarse, asirse con las uñas, arañarse, golpearse, reñir arañándose, andar a la melena o al morro dos que riñen.

ARPILLERA : arpillera; lienzo basto para enfardar las mercaderías.

ARQUABISBE [ARQUEB., ARQUIB.]: «e en aquest conseyl fo l'ARQUABISBE de Narbona», Cron. Jacme, 301; «e depuys tornam a Pertusa : e vench l'ARQUIBISBE de Terragona per nom N'Esparech», Cron. Jacme, p. 51.

ARQUET : arco de violín; ballesta para tornear u horadar.

ARQUITECTO : arquitecto, alarife.

ARRABAÇAR : descepar; arrancar de raíz los árboles o plantas; arrancar, extirpar : «arreu arreu, com arbres los puigs ARRABAÇANT», Atl., 218; «de Libia ARRABAÇÁREM Harpíes y Amaçones», Atl., 90.

ARRAÇ : raso : «blanquet, burell, ARRAÇ, rander, estam fort contra feyt de qualque color sia, sia feyt d'anyins et de lana magenca», Almotacenia de Valencia, 1322, 26 v.º

ARRACADES : «item los es permés que puxen portar orelleres o ARACHADES vulles d'or o d'ambra o de tot ensemps, pero que no puxen costar ne'n gos pendre mes de cinch florins d'or d'Aragó, entés

empero que no hi haie perles ne pedras», A. M. B., *Bandos*, 1433-45, f. 26. V. ARRECADES.

ARRACERAT : «prenían lo sol, ARRASSERATS a la paret, alguns vells», Oller, *Notas*, *¿Ahont son los boigs?*, 140.

ARRAHONAMENT : «salvant en tot son ARRAHONAMENT e resposta la reverencia que's devía a la Magestat reyal», F. d'A., 451.

ARRAMADARSE : agruparse : «y'ls bissonts s'ARRAMADAN, ab ayre germanívol || dels llimoners y mangles al regalat ombriu», Atl., 78.

ARRAMBADA : empellón : «Abila y Calpe que semblan dos gegants que acaba de despartir lo Mediterrani d'una ARRAMBADA obrintse pas entre llurs peus de marbre», Atl., XIV.

ARRAMBAR : arrimar de espaldas, poner de espaldas, abordar, hacinar, acorralar, allegar : «y rampa amunt pujantse' n, ARRAMBAN feixuchs códols», Atl., 150; «a foch y a sanch Atenes ARRAMBA'ns cap ençá», Atl., 90; «d'una estrebada ARRAMBAN ciclópichs edificis», Atl., 238; «uns altres... se fican a l'aygua y ARRAMBANT l'esquena als costats de la barca, estampexen los peus que se'ls hi clavan en la sorra», Vilanova, *Cuadros populars*, 8.

ARRAMBARSE : arrimarse, ponerse de espaldas a una pared, respaldarse en una silla.

ARRAMBAT : arrimado : «que te set la nuvia? li preguntaven, ARRAMBADES al banquet o tauleta, ahont, traspuant encare, hi reposava el canti», Pons, *Trascant*, 54; «s'estaba ARRAMBADA a la paret, fent com sempre, com si filás», Vidal, *Mes val tart que may*, 224; «no quedava ja devant del hostal de sant Antoni mes que l'inmensa diligencia ARRAMBADA a un cantó del carrer, buyda com un buch abandonat», Oller, *Vilaniu*, 33; — *estar arrambat a la paret* : estar arrimado a la pared.

ARRAMBLAT : «al un cantó hi havía una llar negra, feta ab unas quantas pedras ARRAMBLADAS», Martí, *Lo caragirat*, 28.

ARRANAR : cortar de raíz, a cercén : «averruncare; rozar o arranar raíces», Nebrija; «així, ARRANANT sa dalla, la Mort ajau sa messa», Atl., 112.

ARRANAT : rapado, cortado : «los dos dits grossos que, botarudets com eran, ho semblavan mes per lo ARRANADAS que duya las unglas», Oller, *Vilaniu*, 21; «no duch los cabells ARRANATS, ni la cara afeytada enterament», R. B., *Historia d'un pagés*, 1869, 204.

ARRANCADA : partida.

ARRANCAR : arrancar, descuajar, arrebatar : «tétrich gemech que encara li ARRANCA'l cataclisme», Atl., 48; «si en lo refluix ensenya cap bosch ses cabelleres, || garfíntleshi l'ARRANCAN», Atl., 238; «ARRANCA un d'ells, sacrílech, lo trident a Neptú», Atl., 110; «jo ARRANCO quants arbres se'm posan devant», Atl., 164; — *arrancar a fer una cosa* : empezar a hacerla de súbito: «ARRENCÁ a plorar lo mateix que una criatura», Vidal, *Rosada d'estiu*, 446; «y lo pobre jayo ARRENCÁ de nou a plorar, talment com si li haguessen fet bocins lo cor», Vidal, *Rosada d'estiu*, 447.

ARRAPAR : arañar, agarrar, asir con las uñas, echar las garras.

ARRAPARSE : agarrarse, aferrarse, asirse con las uñas : «s'esmunyí per un xaragall, tot ARRAPANTSE pels rebolls dels roures», Pons, *Trascant*, 18; «a sa claror S'ARRAPAN a un esquenall de serra», Atl., 238; «per dar primer a Hesperis socós, al ARRAPARShi, || del dors atlétich d'Hércules la pren», Atl., 220; «encara vendrá temps que vos lo plorareu a ell e als seus, e us ARRAPAREU los ulls e la cara, e malayreu lo dia e la nit, e encara la vostra vida», T. B., III, 133.

ARRAPAT : **1**, arrobado : «ço es de sanct Pau qui en aquesta vida present vivent fon ARRAPAT fins al terç cel, del qual Dionís stech special dexeble», Eximenis, *Angels*, c. 1, lib. 2; «e com fos hom sanct e fort devot de sanct Miquel e ahorás de nits devant l'altar de sant Miquel, ell estech soptosament ARRAPAT en spirit e vahé que aquí foren soptosament ab sanct Miquel tres princeps», Eximenis, *Angels*, c. 38, lib. 5; «car certa cosa es que los mártirs per sobres de penes perdíen sovín l'enteniment e estaven ARRAPATS e fora si matexs», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 73 v.°; «e Diafebus se'n torná a la cambra e trobá la sua senyora que stava ARRAPADA en fort pensament ab les lágremes als hulls», T. B., II, 183. **2**, agarrado : «seguía exhalant lo dolor de son pit, amorosament ARRAPADA al nen», Oller, *La papallona*, 174; «la Toneta seguía ARRAPADA ab son fill», Oller, *La papallona*, 149; «recordo haver sentit sos udols... des de l'escletxa d'hont lo guaytava ab la meva mare, tot tremolant y ARRAPAT a sás faldillas», Oller, *Notas*, 191.

ARRASADOR : «branca d'un torb de brases ARRASADOR», Atl., 56.

ARRASAR : allanar : «la coma que aturarnos volía es ARRASADA», Atl., 88.

ARRAULIR : «en aquell moment entraren al menjador dos hómens ajegantats, que feren altra vegada ARRAULIR las criaturas al entorn de llur mare», Oller, *Vilaniu*, 110.

ARRAULIRSE : acurrucarse : «y jo, sorprés de violenta tremolor, M'ARRAULÍ als brassos de ma mare», Oller, *Notas*, 194.

ARRAULIT : acurrucado, encogido : «y ARRAULIDAS a las faldillas, l'Angeleta y la Tona», Oller, *La papallona*, 130; «y la pobra mare ARRAULIDA en l'ombra se sentía defallir», Oller, *La papallona*, 147.

ARRAVATARSE : «e nos veem que'l conseyl SE ARRAVATAVA, dixem lus», Cron. Jacme, 54.

ARRAVATAT : exaltado : «quan la veig tan tristota o ARREBATADA com l'altre dia!», Oller, *La papallona*, 76.

ARRE! : «atiava a voltas la mula que semblava tenir son : ¡ARRE! Castanya!... ¡Veyam si't despertaré!», Bosch, *L'hereu Noradell*, 24.

ARREAMENT : aderezo : «los altres anells, vestadures e ARREAMENTS los quals me avíes donats, en la tua cambra son», B. Metge, *Ystoria de Valter e de Griselda*, 12.

ARREAR : aderezar : «com fos feta demanda a Cató que era cosa profitosa al ben familiar, respós que ben menjar e ben vestir e ben calçar e be ARREAR», B. U. B., *Ajustaments*, 168; «dels 60,000 sous que tenía Elixendis deixats de son pare... se'n

destinaren 10,000 per ARREAR la dita donzela de vestidures e altres ornaments nupcials», Segura, *Costums de Catalunya*, J. F. 1885, 126.

ARREAT : aderezado : «la gent ha oppinió de aquells qui son be vestits e be ARREATS», B. U. B., *Ajustaments*, 88 v.º; «aprés que fo vestida, pentinada e be ARREADA, apenes la conech lo poble», B. Metge, *Ystoria de Valter e de Griselda*, 6 v.º; «tots anaren ricament ARREATS e aparellats de bells vestits e de bell arnés», Muntaner, 316; «abillats ab les mils robes e ARREATS ab bells arreus varen exir de la ciutat», F. d'A., 368.

ARREBAÇAT : rebañado.

ARREBATAT : rápido.

ARREBOÇAR : **1**, envolver : «escorrent l'abrigall que ARREBOÇAVA al menut, s'ajupí per a contemplarlo. Encara dormía», Pons, *Trascant*, 17; «terbolins l'ARREBOÇAN, fredat y confusió», Atl., 122. **2**, rebocar; — *arreboçar una paret ab morter* : jabarrar, rebocar.

ARREBOÇARSE : envolverse : «son hort al derrera, ple a la nit del misteri ab que s'ARREBOSSA la vegetació», Oller, *Notas*, 191.

ARREBOÇAT : «las donas, ayrosament ARREBOSSADAS, treuhen de las embarcacions las canastras plenas de tota classe de peix», Bosch de la T., *Recorts*, 253.

ARRECADES : «lo de la gran li regalá una tombaga, el de la mitjana uns tapinets de satí, y el de la petita unes ARRECADES ab pedres», Pons, *Trascant*, 22. V. ARRACADES.

ARRECONAR : arrinconar, acorralar, estrechar, reducir a un rincón.

ARREGLARSE : componerse, aprestarse, prepararse, disponerse; —*que s'arregle* : con su pan se lo coma.

ARREGLAT : «trobaren a sobre de aquella taula, ARREGLAT ab tota la netedat, un esmorsar sencill de formatge tendre, llangonissa, ous, pomas y mel», Genís, *La Mercé*, J. F., 1878, 224.

ARREGLO; — *bon arreglo* : buena componenda.

ARREGUÇAR : «per tal un savi una vegada considerant un vil hom qui axí li responía feu lo ARREGUÇAR e batre poderosament per les anques axí con a minyó», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 128 v.º.

ARREL : **1**, raíz; — *d'arrel* : de cuajo : «l'abet a que s'agafa segueix d'ARREL o's trenca», Atl., 176; «morint, al tronch del arbre se nua y caragola, || a cada revivalla fentlo cruixir d'ARREL», Atl., 88; «los fills de les montanyes s'hi lligan, seglars roures, || com ells de bona saba, d'ARREL arrabaçant», Atl., 110; — *arrel de boig* : arranque de loco; — *tallar d'arrel* : cortar de raíz. **2**, raigón, pedacito de muela que queda en las encías; — *arrel de caxal* : raigón de muela.

ARRELADA : raigambre.

ARRELAM : «encara en los relleus dels cingles s'hi veuhen a blanquejar groixudas socas de pins corsecats pels llamps, qual gris ARRELAM, arrapat en las esquerdas de la penya sembla tentáculs colossals de prop», Bosch, *Pla y montanya*, 234.

ARRELAR : arraigar, echar raíces las plantas, echar raíces : «aquella pobresa dolorosament disfressada que ARRELA sols en les ciutats grans», Oller, *La papallona*, 6.

ARRELARSE : arraigarse : «quan nostres peus se gelan, || fets branques de madrépora y S'ARRELAN», Atl., 194; «no sé ¡ay de mi! ARRELARME, ni sé florir com tu», Atl., 264.

ARRELAT : arraigado : «tenía una endocarditis molt ARRELADA», Oller, *La papallona*, 179.

ARREMANGAR [ARROMANGAR] : «la Comtessa se partí del Rey, e pres totes les dones e donzelles de sa casa, e prestament se despullaren, e ben ARROMANGUADES, emparamentaren una gran sala de molt bells draps de ras, tots obrats d'or, de seda e de fil d'argent de molt gran stima», T. B., I, 81.

ARREMANGAT : «uns minyons sapats y morenos, ...ARREMANGATS de braços y de camas... se'n entran en mar», Vilanova, *Cuadros populars*, 8.

ARREMETRE : «e va faer star aturat... al rey de França, qui ab tot son gran poder no gosá ARREMETRE», F. d'A., 352.

ARREMIR : «e en aquest mijá ARREMIREN juntes II cavallers sarrains a II altres nostres quals-sevolía de la cort, e feren nos ho saber», Cron. Jacme, 311.

ARREMOLINARSE : «entrá en la cort de las cabras; totas s'ARREMOLINAREN vers ella», Bosch de la T., *Lena*, 23.

ARREMORAR : «los crits foren grans, e lo camp se AREMORÁ, armarense tots e pujaren a cavall», T. B., III, 298.

ARRENCA-CAIXALS : saca-muelas, dentista.

ARRENDAMENT : arriendo, arrendamiento; la acción de arrendar una tierra a pagar en frutos o en dinero efectivo : «se'n aná a Pedrals portant... dins un corn nuat de son mocador de butxaca... vint y cinch pessetas de plata per pagar un acompte del ARRENDAMENT de la Cluella», Bosch de la T., *Lena*, 29.

ARRENGLERAT : «un poal ple de aygua y duas fileras de gots de cul enlayre, ARRENGLERATS ab simetría», Bosch de la T., *Lena*, 20.

ARRENJAR : «incert lo pols y tremolant d'angunia || com vell soliu que'l testament ARRENJA || a dintre l'ombra de la mort gelada, || jo escrich ¡y perdoneu ma acció atrevida! || jo escrich per darré empit aquesta lletra, || tal volta testament de ma esperansa!», Bertrán y Bros, J. F., 1885, 63; «en I gran camp eren ARRENJATS II reys qui's volíen combatre», Lull, *Maravelles*, I, 172.

ARREPLEGAR : allegar, reunir, acaudalar, recoger.

ARRESTELLARSE : amontonarse : «y revinclades ones S'ARRESTELLAN || damunt les naus», Atl., 26.

ARRESTELLAT : hacinado, sobrepuesto : «com del Mar Roig les ones en mur ARRESTELLADES», Atl., 236; «un mauseol alçáli de serres sobre serres, || que mal ARRESTELLADES fan gemegar lo mon», Atl., 68.

ARREU : **1**, doquier, doquiera : «un quart abans aquell clap de la Segarra, revestit de porpra per les derreres ullades d'un sol ruhent, mostrava ARREU sa plasenta vida», Pons, *Trascant*, 7; «pero a la taula... sols hi havía los plats negres... y el pa o mellor los panellons es campats ARREU», del Bosch, *Lo segador*, 24; «he vist d'infants y verges horribles sacrificis || ARREU les

viles, fetes encant de tots los vicis», Atl., 106; — *arreu-arreu* : por doquiera : «al temps que'l gran Alcides anava per la terra, || tot escombrantla ab clava feixuga, ARREU-ARREU, || de borts gegants y monstres que a Deu movían guerra, || en flames esclatava nevat lo Pyrineu», Atl., 54; — *a tot arreu*: en todas partes, en todo lugar; — *per tot arreu* : a cada paso; doquiera, en todas partes : «... per tot ARREU || l'escometen recorts del cataclisme», Atl., 28; «¡per tot ARREU en Lluís voltat, noys, d'unas xicotas!», Oller, *La papallona*, 194. **2**, a seguida : «e lo dit senyor rey n'Anfós tench festa general a tothom tres dies ARREU, ço es, lo dissapte que fou vigilia de Pascha, e lo diumenge, e lo dilluns aprés següents», Pedro IV, 56; «en lo qual banch segueren primer los sinch consellers ARREU e aprés prómens del cordó mentre n i caberen», Comes, *Lib. de coses*, 556.

ARREUS : «haja per real exercici armes e cavalls e los ARREUS de son palau», T. B., II, 164; «que'n posquéssem portar collar d'or e altres ARREUS e ataviaments», F. d'A., 253; — *arreus de pagés* : aperos de labranza; — *arreus del pastor* : hato.

ARREVEURE : adiós : «y al cel la vista alçant, los dona l'ARREVEURE», Atl., 146.

ARRI! : arre!, voz de que se sirven los carreteros para animar las caballerías : «tres besties son : qui diu ARRI a la bestia que cavalca e te sperons, e qui diu «sta» e te les regnes, e qui li siula com vol beure», Lo libre de tres, *Romania*, t. XII.

ARRIÁ : «per los malvats bisbes e doctors ARRIANS», F. d'A., 52.

ARRIAR; — *arriar vel s* : bajar los humos.

ARRIATA : bestia delantera.

ARRIBADA : venida, llegada, arribo.

ARRIBAR : **1**, arribar, llegar, aportar, alcanzar, llegar a, conseguir : «lo crida a seure sota un roure altívol || ahont no ARRIBA el salabrós ruixim», Atl., 36; «del temple inmens les brédoles, ahont sa testa ARRIBA», Atl., 98; «e per tant encara ne fará altre qui ARRIBARÁ tro la venguda dels goths a Spanya», F. d'A., 17; «quan ARRIBÁ en Francisco, ja era ben fosch», Bassegoda, *La bona gent*, 45; «al ARRIBAR al raval l'espinguet del menut li esgarrifá les orelles», Pons, *Trascant*, 19; — *arribar a misses dites*; — *arribar l'hora a algú* : llegarle su hora a uno, morir; — *arribar y moldre* : llegar y besar el santo; — *arribar a l'ánima* : herir en lo vivo; — *arribarse a creure* : figurarse; — *arribar a* : estar por : «sens callar, podem parlar d'altras cosas; per exemple : de sa resistencia a visitar la Plana; ARRIBO a creure que sens la invitació del pare, no hauría en ella posat avuy los peus», Vidal, *Rosada d'estiu*, 196. **2**, arribar la nave : «alí on els estimarien que fos bo al estol ARRIBAR, que alí ARRIBÁSSEM», Cron. Jacme, 96; «navegant ab prósper vent ARRIBÁ en les fértils e pacífiques ribes de Anglaterra», T. B., I, 22.

ARRIMARSE : «e si havía colp mortal, e negún seu parent hi fos de prop ni negún hom de la ost, que l'acostás a una part o a algún

logar en que S'ARRIMÁS», Cron. Jacme, 129.

ARRISCADOR : «nosaltres, que hem de viure del esperit ARRISCADOR dels homes d'empresa, som a terra», Genís, *La reyneta del Cadí*, 7.

ARRISCAR : «juguí follament y perdí tot lo que vaig ARRISCAR», Nerto, 14.

ARRISCARSE : «anar a batallar e a guerreiar es ARISCARSE a la mort», Eximenis, *Regiment*, 93; «si compro no es ARRISCANTME poch; jo so massa atrevit, tinch massa confiansa; compro sense diner», Oller, *Notas*, *La sort del Sr. Andreu*, 230; — *qui no s'arrisca no'n pisca* : el que no se aventura no pasa el mar.

ARRISCAT : arriscado, resuelto, osado, temerario : «veurá náixer a Elcano, qui durá a fi ARRISCAT || l'empresa de seguir lo sol en sa carrera», Atl., 274; «per ésser ne molt sforçats e en gran manera ARRISCATS», F. d'A., 6.

ARROBA : «ARROVA haia et contingua en si XXX liures», Almotacenia de Valencia, 1322, 9.

ARROÇ : «carregats de pa e de vi... e ARRÓS e civada», F. d'A., 327; «foren molt ben servits de gallines e capons, e de faysans, de ARROÇ e cuscuso, de moltes altres viandes», T. B., II, 118; «feu li aparellar molt be a dinar ARROÇ e cuscuso», T. B., II, 195; — *arroç a la marinesca* : «duya quatre llagostas, las quals barrejadas ab alguns pollastres que havíam portat de la fonda y alguns mareschs, férem un ARRÓS a la marinesca que en ma vida n'he menjat de tant bo», Bosch de la T., *Recorts*, 265; — *viure d'arroç* (fam.) : gorrista, mogollón, pegote; el que se propone comer y regalarse a costa de los demás, el que sin ser llamado se mete donde hay buena mesa y está a pan y mantel del dueño, a quien adula con gracias y obsequios.

ARROCEGAR : arrastrar : «y com l'ona ARROCEGA les perles y petxines», Atl., 106.

ARROCEGARSE : «al cim d'un promontori que rosegan || les ones que a ses plantes S'ARROCEGAN», Atl., p. 28.

ARRODONIR : redondear, poner redondo.

ARRODONIRSE : redondearse : «ovira l'ampla terra || jayenta ARRODONIRSE en sa rodalia», Atl., 206.

ARRODONIT : redondo, rollizo, abultado.

ARROGANCIA : «lo VI (grau de superbia, segons sant Benet) es AROGANCIA, e es estimar de si matex mes que de tots los altres, reputar los altres sengles besties en totes coses e si matex jutjar fins al cel», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 323 v.°

ARROMANÇAR : «he deliberat de ARROMANSAR la dita ystoria», B. Metge, *Yst. de Válter e de Griselda* (Dedicatoria).

ARROMANÇAT : «fins assí son paraules llatines de dit auctor, per mi ARROMANÇADAS, a les quals per ser lo Doctor tant grave, se pot donar major certesa, que si altre ho relatás», Pujades, *Crón. Univ. del Principat de Cathalunya* (1609), lib. 1, c. 4.

ARRONÇAR espatlla o l'espatlla o les espatlles : encogerse de hombros, encoger los hombros, enarcar los

hombros : «reullant ab marcada desconfiansa, ARRONSANT las espatllas», Oller, *La papallona*, 102; «aquest se contentá de respondre ARRONSANT las espatllas y llensant una mirada de llástima a son entorn», Oller, *Vilaniu*, 92; «y l'infermer ARRONSÁ las espatllas, sempre ab la rialleta als llavis», Oller, *Notas*, 112; «ja ARRONSO espatlla; atúrala, si't plau, la ma qu'adoro», Atl., 74; «la Queta ARRONSÁ prudentment las espatllas», Oller, *Vilaniu*, 195.

ARRONÇARSE : arrollarse, encogerse &, hablando de telas de seda; — *arronçarse d'espatlles* : «lo Blay S'ARRONÇÁ d'espatllas, com si volgués dir : fem lo que'ns manan», Vidal, *Rosada d'estiu*, 27.

ARROP : arrope, mosto reducido a la consistencia de la miel.

ARROTAR : «e no es cosa alguna qui axí faça inflamar lo cors e somoure los menbres com la vianda indigesta reebuda en massa gran quantitat per la qual cosa convé ARROTAR ab la bocha», B. U. B., *Ajustaments*, 313.

ARROYNAR : «Aníbal... injustament havía destruida la lur ciutat de Sagunto e del tot ARROYNADA aquella», F. d'A., 9; «mas ells la (Manresa) varen destrohir e ARROYNAR», F. d'A., 87.

ARRUARSE : apiñarse : «aguayta com hi abocan los pols ses nuvolades || ...S'ARRUAN y espesseixen, al tro arremolinades», Atl., 126.

ARRUFAR lo nas : torcer el ceño : «d'un sol cop d'ull, fixantse en lo vestir de la comitiva endeviná l'estament del sastre. Hum, feu ARRUFANT lo nas: no son mes que menestrals acomodats que van a las festas», Oller, *La papallona*, 85; «¿que hi vol dir que algú ARRUFE l nas com suposant que això es n entida?», Oller, *Notas*, *Lo curandero nou*, 86; «lo doctor Roig ARRUFÁ el nas y no pogué amagar certa alarma. D. Pau s'atreví a indicar la probable conveniencia d'acudir a tractaments enérgichs», Oller, *Vilaniu*, 391; «¡afigurauvos com ARRUFARÍA el nas quan s'adoná de la befa!», Nerto, 9.

ARRUFARSE : atufarse.

ARRUFAT : «molt será cosa enujosa a mi que aprés la tua mort yo no puga banyar lo teu sepulcre ab les mies adolorides lágrimes e portar los meus cabells ARRUFATS», T. B., III, 157.

ARRUGA : fuelle; pliegue de un vestido : «son accentuat perfil y certa ARRUGA vertical en l'entrecellas que contreya molt sovint», Oller, *La papallona*, 23; — *no tenir arrugues a la panxa*.

ARRUGAR : encoger : «una ma ARRUGÁ'l transparent del balcó d'enfront», Oller, *La papallona*, 130; — *arrugar lo front* : arrugar la frente, arquear las cejas, fruncir el ceño.

ARRUPIRSE : acurrucarse, agazaparse como los conejos, agacharse, ponerse en cuclillas.

ARRUPIT : aclocado, acurrucado, agachado, arrecido : «fa'l derrer plo ab ses belles Hespérides, que moren, || com dins d'una ma balba, dessota el taronger || ARRUPIDES», Atl., 144; «ARRUPIT en Perot, fins l'alenar se retenía», Pons, *Trascant*, 18.

ARRUXADOR : salpicador : «rieronets hi lliscan y fonts ARRUIXADORES», Atl., 84.

ARRUXADORA : rociador : «quant los llevants plorosos anaren la montanya, || ab llurs ARRUXADORES de núvols, apagant», Atl., 66.

ARRUXAR : rociar : «al dolor de ventrell, preneu una escudella de cendra calenta ARRUXANTla de vi», Agustí, *Secrets d'agr.*, 11; «que l'ARRUIXÁ molts segles ab llágrimes de sanch», Atl., 222.

ARRUXAT : «era el moment en que boigs y sabis, ARRUIXATS y prudents s'aprestavan a reparar las forsas perdudas, assaborint los plahers d'un suculent dinar de festa major», Oller, *Vilaniu*, 101.

ARS : zarzal : «y agabellantlos d'ARSOS y romaguera ab rapes, || als vius fan de passera los enarcats difunts», Atl., 242; — *ars blanch* : majuelo, Costa; — *ars negre* : espino negro, Costa; — *ars de tanques* : cambronera, Costa.

ART : «negún novell en sa ART no't placia, car serás ne mal servit e pagarás al doble», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 339; «no sabeu quina cosa es honor ne virtut, mas simulació d'ART que no us ve res de be per natura», T. B., II, 106; — *art de la ploma* : «lo notari, que era del ART de la ploma y no de l'espasa, feya com tu, sempre criticava y deya que acabaría ab pochs dias lo que altres no podían acabar ab molts afanys», Argullol, *La guerra*, 211; «movían... plet sobre plet, ab gran profit de la gent del ART de la ploma», Vidal, *Rosada d'estiu*, 62; — *art del pagés* : economía rural; — *com per art d'encantament* : como por encanto, con una rapidez sorprendente.

ART, utensilio de pesca : «las galeras de D. Alvaro havíen presos certs hómens ajudaven a virar los ARTS dels pescadors de la present ciutat», Comes, *Lib. de coses*, 443; «la gent que tira l'ART es pagada ab peix; es a dir, a proporció del peix que agafan», Bosch de la T., *Recorts*, 258.

ARTELLARÍA [ARTILL-] : **1**, artillería, tren de cañones, máquinas de guerra : «e portava deu cárregues de mases de Gascunya car lavors en les batalles usaven molt de tal ARTELLARÍA com eren les maces», Carbonell, *Chróniques*, 34; «e en aquell cas lo Rey feu traure molta ARTELLARÍA necessaria per a la guerra», T. B., I, 60; «forní esta ciutat e lo castell axí d'armes com de bombardes, balestes, e colobrines, e spingardes e molta altra ARTELLARÍA», T. B., I, 24; «som mol ben fornits de moltes armes, de cavalls, e de molta ARTILLERÍA de totes les maneres que son necessaries per a la guerra», T. B., II, 38; «si han mester portar bombardes o ARTILLERÍA», T. B., II, 172. **2**, herramientas : «en una cambra que dins l'ort havía a hon tenía la sua ARTILLERÍA per a conrear l'ort», T. B., III, 224 **3**, artificio : «car entre tots los hómens del mon han trobades e sabudes totes las sciencies, arts e astúcies e ARTELLERÍES, qui per hun sol no son totes stades trobades e sabudes», A. C. A., *Sent. Morales*, 277.

ARTICLE : renglón, ramo en los objetos comerciales; — *fer l'article* : chalanear, hacer el chalán para comprar o vender.

ARTICULEJAR : altercar, articular palabras, afirmar un hecho con todos sus pelos y señales.

ARTIFICI : «lo qual anell era fet ab tal ARTIFICI que's departía pel mig», T. B., I, 14.

ARTIFICIALMENT : «aprés lo Rey los feu fer una molt bella tomba de lignum áloe, obrada molt ARTIFICIALMENT», T. B., I, 230.

ARTILLER : artillero, soldado de artillería.

ARTISTA : «e per semblant foren tretes las banderes dels mercaders, ARTISTAS e menestrals», Comes, *Lib. de coses*, 216.

AS : as; la carta que en la numeración de cada palo de la baraja tiene el número uno. En los dados es un solo punto señalado en una de las seis caras : «per fi sortí l'AS d'oros, arreplegá el qui guanyava totas las monedas, y las cartas descansaren», Oller, *Notas*, *Una juguesca*, 43.

ASBERGÍNIA : berengena, Costa.

ASCALUNYA : chalote, Costa.

ASCIENTAT : «que les fembres sien ASCIENTADES de no voler hoyr negún qui'ls vaja en gir. Car fembra que volenter ou, no pot estar que a la fi no caja», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 278.

ASE : asno, burro, borrico, pollino, jumento; lerdo, rudo : «I ASE aportava los fems de que hom femava aquell ort», Lull, *Maravelles*, I, 245; «lo primer don de Deu natural, donchs, pertanyent a l'ánima es subtilitat e agudea d'enteniment per entendre pregonament altes coses e amagades. E d'aquest se ergullen molts cant Deus lo'ls ha dat, en tant que tenen los altres per grossers e per ÁSENS e si metexs per hómens alts fins al cel», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 298 v.º; «e la ins foren se meser tots los sarrains de les alcaríes, e les vaques, e els ÁSENS, e les cabres», Cron. Jacme, 237; — *tocar l'ase* : rezar como las monas, refunfuñar, marrullar (?) : «trayeume a fora aquesta desagrahida : no la vull veure mes! Y com si no trobés un mot prou aspre que afegir, intimá a la Queta ab un cop de cap y tocant l'ASE», Oller, *Vilaniu*, 394; «peró'l senyor Janet, que ab tants anys de viure plegats ja li coneixía'l génit, callava y tot lo mes que feya era tocar l'ASE de tant en tant», Vilanova, *Escenas barceloninas*, 21; — *sense dir ase ni bestia* : sin decir oste ni moste; — *ja pots xiular si l'ase no vol beure* : pedir peras al olmo, sacar leche de un canto, o sacar leche de una alcuza.

ASENAÇ : «batlo axí com a ASENAÇ», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 172 v.º.

ASINA : «hi havía bona ASINA (AZINA, variante) de lenya e de prats», Cron. Jacme, 241.

ASINESTRAR : adiestrar, manejar la diestra, siniestra : «la donzella axí com la viuda l'havía ASINESTRADA, con fon davant de sa altesa agenollá's en terra», T. B., III, 225; «l'emperador venía contra els ab tota sa gent e ASINESTRÁ'ls com ordonasen e stablisen la batala», A. C. A., XIII, 33.

ASMA : «l'apotecari sucumbí a un atach de l'ASMA que patía feya molts anys», Vidal, *Rosada d'estiu*, 459.

ASMAR : «e can nos vim que mes cavallers amenava que nos no li havíem manat, AESTIMAM (variante, ASMAM) nos que ço que li ha-

víem dat en conduyt que ho agués dat a cavallers», Cron. Jacme, 256; «quant les gents de les dues osts saberen açó e que abdosos los reys s'eren posats, null hom no pot ASMAR l'alegría que ells agueren», Bernat Desclot (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 328), 41.

ASMAYAT : «e quant lo scrit que Alexandri havía fet fo legit, fo axí ASMAYADA tota la gent que no hy hac negún que pogués parlar», Génesi de Scriptura, 259.

ASOLDEJAR : alistar : «los embaxadors de continent que foren arribats en Cicilia havíen parada taula per ASOLDEJAR gent : al balester donaven mig ducat lo dia, e al home d'armes un ducat», T. B., II, 6.

ASPECTE : catadura; — *aspecte de* : cara de.

ASPERCES : aspersión, rociadura o rociada, acción de rociar, de esparcir un líquido, la acción de echar agua bendita con el hisopo; aspersorio, hisopo para echar el agua bendita.

ASPERGIR : rociar, hisopear, echar agua con el hisopo.

ASPERSIÓ : aspersión, rociadura o rociada, acción de rociar, de esparcir un líquido.

ASPI : aspa, nombre que dan en las fábricas de seda a las devanaderas con que se forman las madejas de seda.

ASPIA : aspador.

ASPIAR : aspar, devanar con el aspa para formar las madejas de seda : «si filás ASPIAVA li ço que filava e lo y debanava», Eximenis, *Vida de Jhu. Christ* (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 6), 89 v.º.

ASPIRAR : aspirar, atraer el aire exterior introduciéndolo en los pulmones; gram. aspirar, pronunciar con fuerza.

ÁSPIT : áspid : «dragons, cerastes, ÁSPITS dels quals l'ullada asseca», Atl., 214.

ASPRA : rodrigón para vides.

ASPRE : **1**, acerbo, áspero, acerbo al paladar, entre agrio y amargo; verde, hablando del vino o de las frutas; met. severo, adusto, hablando de personas, áspero; met. escabroso; desapacible, acerbo, agrio, verde; met. desabrido y duro de genio en sus obras y expresiones : «en lo començament, com començaren los hermitans, que feyen ASPRE vida en los deserts, fo ordonat que s'ajustassen aquells hermitans e que stiguessen en monestirs», Lull, *Maravelles*, II, 262; «aquells qui ASPRES son als altres per lur sobergaría e turquesa ia no sien exaltats ne prosperats dins lur ánima iamés», Eximenis, *Lib. de les dones*, 98; «tu fenyent fuyta lo tires a lochs estrets on li sies egual o soberch o a llochs ASPRES e no coneguts», Eximenis, *Regiment*, c. 269; «acompanyant les mies doloroses lágremes e ASPRES sospirs vençuts per la mia justa querella», T. B., I, 17; «y fent d'un ASPRE tronch reclinatori», Atl., 34; «desviantse ab molt greu de l'ASPRA serra», Atl., 32; «de cara al ASPRE mur», Atl., 220; «...que dins l'albeca || del arbre que s'aterra tenían ASPRE niu», Atl., 214; «obrintse entre elles ASPRE camí, lo grech s'engolfa», Atl., 174; «Bética ab Libia era ASPRA renglera de turons», Atl., 116; «y ab quatre colps de clava, los volca y los destroça, com terroceda d'AS-

PRE goret lo pas del trull», Atl., 60; «ni com per Deu podets sostenir en est hermitatge tan ASPRE vida», Lull, *Maravelles*, I, 13; «l'abat... lohá molt lo sant hom de l'ASPRE vida que sofferia», Lull, *Maravelles*, I, 99. **2**, rodrigón, tutor.

ASPRELLA : cara común, chara vulgaris, Costa.

ASPRELLINA : cara común, chara vulgaris, Costa.

ASPRER : «It. i balesta de corn ab l'ASPRER trenquat. It. altra balesta de corn menys d'ASPRER», Segura, *Costums de Catalunya*, J. F., 1885, 205.

ASPROR : aspereza; dícese en lo físico y en lo moral, como aspereza de la piel, aspereza del trato, bronquedad en el genio, aspereza que se percibe con el paladar, el tacto o el oído; bronquedad de un sonido.

ASSABER : «d'amdues parts, ço es ASSABER, de nostre avi e del Emperador», Cron. Jacme, 7.

ASSABORIR : saborear : «ASSABOREIX la jonça que entapiça || mes dues encontrades pariones», Atl., 202; «y ASSABORINT lo tebi recort de sos abraços», Atl., 44; «ASSABORÍA las delicias del únich puro que's permetía fumar los dias de feyna», Oller, *La papallona*, 21.

ASSACSONAT : «tenia devant al menut, estirat sobre un tou de palla... tot ASSACSONAT de gras com un embutit de Mallorca», Pons, *Trascant*, 13.

ASSAHINAR : relinchar : «y avant ronca, ASSAHINA y udola (l'incendi)», Atl., 54.

ASSAHONADOR : curtidor de pieles : «tot ASSAHONADOR deie assahonar tot cuyram qui en son poder vingue... et que deie ésser be ASSAHONAT et pensat ab compliment de bon segí de porch», D. Martín, *Assahonadors de Gerona*, Registro 2194, 192 v.º; «Item que tot ASSAUNADOR e altre persona qui assaón o us del offici de assaunar que assaón be e leyalment e complida lo cuyram axí aquell qui comenat li será com lo seu matex a conaguda dels Cónsols del offici. E si lo dit cuyram no será be e leyalment e complida assaunat que sia cremat», A. M. B., *Bandos* (1349-56), 109 v.º.

ASSAHONAMENT : salsa, condimento, aderezo, guiso que se da a las viandas.

ASSAHONAR : **1**, adobar, curtir las pieles, sumergiéndolas en agua preparada al efecto : «tot assahonador deie ASSAHONAR tot cuyram qui en son poder vingue... et que deie ésser be ASSAHONAT et pensat ab compliment de bon segí de porch», D. Martín, *Assahonadors de Gerona*, Registro 2194, 192 v.º; «Item que tot assaunador e altre persona qui ASSAÓN o us del offici de ASSAUNAR que ASSAÓN be e leyalment e complida lo cuyram axí aquell qui comenat li será com lo seu matex a conaguda dels Cónsols del offici. E si lo dit cuyram no será be e leyalment e complida ASSAUNAT que sia cremat», A. M. B., *Bandos* (1349-56), 109 v.º. **2**, sazonar, dar sazón o punto a los manjares.

ASSAIG : exagium.

ASSAJAR : intentar, ensayar : «ell me dix a nit que volía ASSAJAR si poría fer una poca de luminaria

entre les naus dels genovesos», T. B., I, 324.

ASSALT : 1, asalto : «o que, al ASSALT pujanthi, s'hi fessin esqueneta || escardalenchs dimonis», Atl., 56. 2, bello : «veritat es, que l'emperador Fraderich hach un falconer, qui era d'Alamanya, e havía nom Rixart de Flor, e fo molt ASSALT hom», Muntaner, 367.

ASSALTARSE : prendarse : «e aquell prohom frare vassayll ASSALTÁ'S tant d'aquell fadrí Roger que axí l'amava com si fos son fill», Muntaner, 368.

ASSATS : bastante : «anava a una vila que era ASSATS pres d'aquell loch», Lull, *Maravelles*, I, 119; «tots temps que hom çerch saber es savi e quant pensa que n'a ASSATS es neci», Jafuda, 87; «ab poques paraules que'l senyor rey li comaná hach ASSATS», Muntaner, 160; — *assats es desastruch qui no ha que menuch*, Compil. ep. camar., Prov. arab; — *assats es escusat, qui t'ha amonestat.*

ASSAU : bastante : «ara'ns cové de saber de una qüestió ASSAU dubtosa», L'arbre des batailles (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 206), 21.

ASSAUMELLAT : «reya de nou, tot sachsant aquelles galtes molçudes y flonges com ASSAUMELLADA fruyta», Pons, *Trascant*, 46.

ASSECAR : secar, enjugar la humedad de alguna cosa.

ASSEDEGAT : sediento : «y en l'altre (vaixell) ronca, ASSEDEGAT de presa || lo lleó de Venecia ab sos cadells», Atl., 22; «ella els havía fet encendre (els llums) ASSEDEGADA de claror», Oller, *La papallona*, 220; «si ton enemich ha fam dona li menjar, si es ASSEDEGAT dona li a beure», A. C. A., XIII, 477; «anava ASSEDEGAT per a atraparla», del Bosch, *Lo segador*, 33; — *anar assedegat* : rabiar de sed.

ASSEERSE : «e aná'S ASSEER en sa cadira», Cron. Jacme, 505.

ASSEGURAMENT : seguridad : «que sobre açó que nos dit lur havíem, que fossen en nostre ASSEGURAMENT», Cron. Jacme, 387.

ASSEGURAR : «que els ASSEGURÁSSEM, e retríen nos lo castel», Cron. Jacme, 66; «e ells ASSEGURAREN nos que'ns ajudaríen», Cron. Jacme, 22.

ASSEGUT : «e ASSEGUT en lo consell e en presencia de tots, feu principi a paraules de semblant stil», T. B., I, 82.

ASSEMBLAMENT : «en aquell ASSEMBLAMENT de volentat stava avaricia, injuria, vanagloria», Lull, *Maravelles*, I, 156.

ASSENAT : sensato : «quant es lo parlador horat está l'escoltador ASENAT», Jafuda, 90; «cor d'hom ASSENAT es castell de secret», Jafuda, 90.

ASSENTAR : asentar, sentar, poner en un asiento, en un libro.

ASSENTARSE : inscribirse.

ASSENYALAR : repicar las campanas : «finida la plática... ASSENYALAREN a bateig. No es nena, que es nen!... No es nena, que es nen! glosava la padrina, escarnint lo so de les campanes», Pons, *Trascant*, 30; «a missa primera ASSENYALAREN ja quan s'obrí de nou la porta», Pons, *Trascant*, 28.

ASSENYALAT : «e com d'aquest cavaller se diguen molts ASSENYA-

LATS actes dignes de molta honor», T. B., II, 2.

ASSESSOR : «e vos no haveu mester ASSESSOR que parle per vos», T. B., II, 85.

ASSETIAMENT : «ell hac per gran ASSETIAMENT la ciutat de Valencia», F. d'A., 332.

ASSETJAR : «e venguem ASSETJAR», Cron. Jacme, 24; «deliberá de no combatre ells, mas d'ASETJAR los», T. B., II, 98.

ASSETJAT : «e lo Rey qui stava dins la ciutat fonch vencedor, e l'altre qui'l tenía ASSETJAT fonch vençut», T. B., I, 35.

ASSEURE : asentar, sentar, poner en un asiento : «fayem los ASSEURE e fayem los cobrir», Cron. Jacme, 209.

ASSEURE'S : sentarse en una silla: «uns llucaven amunt, encimantse per les costes; altres s'ASSEYEN pels marges, bescantant a la nuvia», Pons, *Trascant*, 52; — *asseure's al llit* : incorporarse en la cama, Oller, *La papallona*, 189.

ASSÍ : aquí : «restantli sols lo Teyde, dit de sa ma de ferre || que sembla dir als hómens : l'Atlántida era ASSÍ!», Atl., 46.

ASSIGNAT : «e al dia ASSIGNAT lo rey Scariano vench axí com Tirant havía ordenat, e hagué ajustats be XL milia entre hómens e dones», T. B., IV, 36.

ASSOLAÇAR : «estegren ab els tro a hora de vespres per ASSOLAÇAR los», Cron. Jacme, 169.

ASSOLAR : «Terragona que per los dessús dits era stada ASSOLADA e destrohida», F. d'A., 58.

ASSOLEYAT : asoleado : «per los jardins ASSOLEYATS d'Antissa», Atl., 200; «del camp, sempre ASSOLEYAT y benehit de Deu, de sa literatura», Atl., XVI; «l'ASSOLEYADA Libia», Atl., 64.

ASSOLIR : alcanzar, coger, dar alcance, ir en pos, llegar hasta : «no hi ha apenas un descobridor que haja pogut ASSOLIR lo llor de gloria», Oller, *La papallona*, 41; «y ells, guiantse ab sa claror, tantost l'ASSOLEIXEN», Atl., 148; «y al punt per ASSOLIRte, de tot se despedí», Atl., 144; «en tant l'Empiri adolla sos himnes de victoria, || en sa ala harmoniosa breçant lo mon suspés. || ¿Qui us ASSOLEIX? l'Atlántida, gran Deu, puja a la gloria», Atl., 252.

ASSONANCIA : asonancia, semejanza imperfecta de sonidos al fin de las palabras.

ASSONANT : asonante, que produce asonancia.

ASSORTIMENT : surtido, provisión de una tienda.

ASSUSTAT : «ah! ets tu, Joanet... m'has tota ASSUSTADA!», Bosch de la T., *Lena*, 20.

AST : «vaeren prop del foch, hon ells devíen menjar, lo quart de moltó en AST», Muntaner, 322.

ASTA : «quan foren tant prop los chrestians dels moros, con seríen IV ASTES de lança de lonch», Cron. Jacme, 98;—medida de distancia : «e doná li tal colp per la cara del elm davant, que l'elm volá del cap mas de dos ASTES de llança luny, e la llança feu mes de cent peces», Muntaner, 340.

ASTERISCH : asterisco, signo de imprenta en forma de estrellita para las citas y remisiones.

ASTOR : azor, especie de gavilán,

ave de rapiña : «e havía I ASTOR mudat, molt bo e molt bel, e pres son ASTOR en sa ma», Cron. Jacme, 73.

ASTORA : «e les galees posaren les popes en terra, e els hagren enviats per almetrachs, e per ASTORES, e per coxins, e que siguessen e s'aplegassen», Cron. Jacme, 168; «encara ordenaren que null hom o fembra de qual que condició sia no guos cubrir les carreres o lochs públichs ab fusta o ab AÇTORES o ab draps ne ab neguna altra cosa de dia o de nuyt ni fer neguna cosa deiús l'enbán per que s'enbarch lo passatge et la vista de la carrera», Almotacenia de Valencia, 1322, 55.

ASTORAMENT : azoramiento, pavor.

ASTORAR : azorar : «cervos gegants rumbejan ses banyes d'alt brancatge || que pren l'aucell per arbres d'excelsa magnitud; || ASTORA les gaceles lo mastodont salvatge, || y als mastodonts esglaya lo corpulent mammuth», Atl., 80.

ASTORARSE : azorarse : «al seu voltant tot regne S'ASTORA y tremoleja», Atl., 136.

ASTORAT : azorado.

ASTRE : astro, lumbrera, luminar : «que alguns ASTRES del mon sortiren d'Occident», Atl., 92; «la terra (aguayta) si ab sos ASTRES li cau lo firmament», Atl., 120; «com si apágás los ASTRES del cel qui'ls encengué», Atl., 172; «y del sol y del ASTRE que més lluny giravolta», Atl., 42; «mon nom escrit ab ASTRES del cel en lo llindar», Atl., 50; «sols, ASTRE d'altra esfera, la vostra llum no mor», Atl., 252; «Félix demaná al pastor si fat ni ASTRE era cosa necessaria», Lull, *Maravelles*, I, 113; — *bon astre, mal astre* : «si mal ASTRE ha soler no cura es son escaler»; «e sapiats que pobretat voluntaria es gran bon ASTRE e gran bona ventura», Breviari d'amor (Bibl. Nac. París, MS., fonds Esp. 353), 42; «nostre Senyor alscunes vegades a aquel en que aquests aytals nexen dona virtuts e seny e saber e ASTRE per la qual vencen aquel malvat moviment e aquel mal ASTRE», Breviari d'amor (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 353), 41 v.°.

ASTROLOGÍA : «Lo Rev. Vescomte, vostra letra havem reebuda per Fferrer lo Nay ensemps ab una letra del maestre Guillem Lunell. On vos responem que nos scrivim al dit maestre Guillem que de continent vingua a nostre servey, tots altres affers a part possats, e li fem saber que no haia cura de la spera la qual fa saber que es aquí per vendre, ne dels libres axí matex d'ASTROLOGÍA, car nos n'avem bon compliment», 1388, Reg.° 1955, 86.

ASTRUCH : «si vols ésser ASTRUC ven lo vell et compre'l novell». Compil. ep. camar. Prov. arab.

ASTUCIA : «primer ab giny e ASTUCIA molt gran que n'hagueren», F. d'A., 6.

ASTURIES : «duya sos rius de laves a Roncesvalls y ASTURIES», Atl., 52.

ATABALAR. V. TABAL.

ATACH : ataque : «la mes petita contradicció provocaría un altre ATACH», Oller, *La papallona*, 179.

ATACONADOR : zapatero remendón, platero de portal, zapatero de

viejo : «per l'ull de la fosca escala se sentí la veu de la Toneta, trencada per las martelladas del ATACONADOR», Oller, *La papallona*, 27.

ATACONAR : «alguns, ajaçats a l'ombra dels prinyoners, com apurant la mitg diada, ATACONAVEN al Zidro, tot estrafentli la planeta», Pons, *Trascant*, 52.

ATALAYAR : mirar, dirigir la vista : «al girar per un revolt s'aturá de sopte, ATALAYANT al lluny altre vegada», Pons, *Trascant*, 18.

ATALENTAMENT : «de la potencia apetitiva han los hómens ATALENTAMENT de menjar, beure», Lull, *Maravelles*, I, 286.

ATANÇAR : acercar : «si la vanitat, donchs, ATANSAVA al un, una altra especie de vanitat allunyava al altre», Oller, *Vilaniu*, 51; — *atançarse* : acercarse, aproximarse : «los anants y vinents... sols al ATANÇARse prenían cos», Oller, *La papallona*, 209; «las barcas italianas carregadas s'ATANÇAN a la platja», Vilanova, *Cuadros populars*, 8; «al ATANÇARse al poble, la gent, acollada a rengleres, aclamava a la nuvia y al Zidro», Pons, *Trascant* 54; «lo cimeral del arbre per abastar, s'hi ATANÇA, || quan llest descaragolas lleig drach d'ulls flamejants, || y en roda la gran cua brandant com una llansa, || tantost ab gorja y urpes li copsa abdues mans», Atl., 88; «lo dit pelegrí cridá ab molta alta veu lo dit frare Joan dient axí : o capitá del Emperador, vine ensá, e de continent lo dit capitá se ATENSÁ a ell» Comes, *Lib. de coses*, 149.

ATAPAHIT : denso, espeso, compacto; es lo opuesto a ralo : «anava avansant penosament per entre la ATAPAHIDA multitut», Oller, *La papallona*, 170; «los dos trens es posaren en marxa, llençant glopadas de vapor, a través l'arbreda ATAPAHIDA dels marges del Tordera», Bosch de la T., *De ma cullita*, 8.

ATARENTAR : «be'n rumiá de coses en un moment! Mes una de sola l'ATARENTAVA», Pons, *Trascant*, 18.

ATAUD : «et I orzol et I ATAUD», 1208, Arch. Cat. Bar., I, 342.

ATAVIAMENT : «que'n posquessen portar collar d'or e altres arreus e ATAVIAMENTS», F. d'A., 253.

ATAVISME : atavismo, semejanza de un animal o de una planta con sus ascendientes, aunque lejanos.

ATENDARSE : «e aprés d'aver correguda gran partida de la terra d'Urgell... Se'n varen ATENDAR sobre la ciutat d'Empuries», F. d'A., 113; «los quals aprés d'aver SE ATENDAT per aquella muntanya», F. d'A. 105; «ell S'ATTENDÁ ab tota sa host», Boeci, *Cons.*, 7.

ATENDRE; — *atendre promes sió* : cumplir promesa.

ATENIENCH : «ATHENIENCHS, ço es, aquells d'Athenes», B. U. B., *Ajustaments*, 104 v.º

ATENT : atento, cortés, fino, cumplido, urbano : «dient l'Emperador tals o semblants paraules, les orelles de Tirant staven ATENTES a les rahons», T. B., II, 13.

ATÉNYER : «mijançant l'adjutori divinal e la subjecció tua, nosaltres ATENYEREM gloriosa victoria de nostres enemichs», T. B., I, 29; «si ATÉNYER poreu bona conexença», T. B., II, 208; «e aquesta fi ATÉYNER la poreu si us deixau de vostres culpes; per ATÉNYER

libertat e honor vos posaré en lo camí del que devem fer», T. B., II, 136; «si'ls volets ATÉNYER, coytem nos», Cron. Jacme, 99; «que no poden ATÉNYER ne sentir la dolçor de la vostra desijada beatitut», T. B., I, 135; «al menys me fes Deu gracia que pogués ATÉNYER a la vert e delitosa riba del gran Riu», T. B., I, 65.

ATERRAR : aterrar, derribar, echar por tierra, aniquilar : «ne ATERRAT per pedra de giny», Boeci, *Cons.*, 33; «jassía que la virtut de la rahó sia carregada e premuda empero no es de tot vençuda ne ATTERRADA», Boeci, *Cons.*, 26; «aqueix (Colon) ATERRANT les columnes del Non Plus Ultra y esqueixant la cortina de la mar tenebrosa», Atl., XII; «y com llamp, rebatuda per férrea ma, una clava || volá a ATERRAR al monstre, pe'ls ayres foguejant», Atl., 222; «s'ATERRA'l meu imperi que n'ATERRÁ tants d'altres», Atl., 90.

ATERRARSE : derrumbarse, hundirse : «apar que avuy la torra de nostre orgull S'ATERRA», Atl., 98; «S'ATERRA (el mur de pedra) y l'enderroch...», Atl., 218; «com espatlludes torres que S'ATERRAN || trinxant ab sa caiguda un bosch de pins», Atl., 24.

ATERRAT : «havía los ulls plorosos e la pensa ATERRADA», Boeci, 22.

ATÉS; — *atés que* : visto que, puesto que.

ATIADOR : azuzador : «de mon fuet de flama, que ATIADÓ'ls encén», Atl., 126.

ATIAR : atizar, avivar, arreglar los tizones en una chimenea para que ardan mejor; impeler, hostigar; echar leña al fuego; agriar una cuestión; meter cizaña, suscitar, encender las pasiones : «donantlos per entrada son cráter fosch l'infern || ...hont los ATÍA'l llamp del anatema etern», Atl., 228; «mes l'Angel, ATIANTlos : Qué feu? Desarrelaula», Atl., 246; «jo sento a mos companys que a baix ATÍAN || als cans escorcollayres que glapexen || flayrant rastres y cans ab dalé boja», Bertrán y Bros, *Lletra de convit*, J. F., 1885, 64; «a la part alta del prat, tres fogueras ATIADAS y remogudas pe'l servey, jitavan flamas y fum», Oller, *Notas, L'indiscreció*, 33.

ATIPAR : atracar, hacer comer con exceso, saciar, hartar, atestar, dar de comer con exceso; — *atiparse* : hartarse, comer o beber con exceso; atracarse de comida; atracar, comer y beber hasta hartarse; atiforrarse de comida; llenarse la panza; ponerse excesivamente repleto : «entrá en la cort de las cabras; totas s'arremolinaren vers ella, seguintla, ensumant lo feix d'eura; se'n veya un embull. Totas n'haureu... tingau paciencia. Posá la rama al rastellé, espolsantse'l devantal. Au! ATIPEUSE be», Bosch de la T., *Lena*, 23; «aprés de riure una estona ab los escarafalls del menut, li embocá'l mugró, tot assentantse'l a la falda. ATÍPAT, fill meu, ATÍPAT, que ja no'n tastarás mes d'aquesta!», Pons, *Trascant*, 14.

ATIVOCAR-SE (vulgarismo) : «home, jo he parlat per veus que corren. Si m'hay TIVOCAT, la culpa será d'un altre», Oller, *Vilaniu*, 22.

ATLÁNTICH : «lo vell semblava'l Geni del ATLÁNTICH», Atl., 39; «feu desbotar als amples Mediterrá y ATLÁNTICH», Atl., 50.

ATLÁNTIDA : «de l'ATLÁNTIDA al véuret hereva», Atl., 48; «oh, ATLÁNTIDA, ahont ets?», Atl., 44.

ATLAS : atlas; nombre de una colección de mapas

ATLAS : «Rey n'era ATLAS», Atl., 42.

ATMETLLA : almendra; la fruta del almendro; almendra, pepita, hueso, cuesco de las frutas de hueso; — *atmetlla verda* : almendruco; — *fer atmetlla* : hacer mella.

ATOLLAR : atascar : «oh, ATOLLA en sa rodera lo carro de sa gloria», Atl., 130.

ATONEGAR : recalcar.

ATONYAT : compacto, apretado.

ATORGAR : otorgar, afirmar : «ab grans franquees e previlegis que'ls va ATORGAR», F. d'A., 19; «hac a ATORGAR que'ns retrie», Cron. Jacme, 18; «ATORGÁ les paraules, e feu se lo matrimoni», Cron. Jacme, 10; «e els creu que ATORGAR m'ho han», Cron. Jacme, 217; «ne ho ATORGA ne ho nega», Eximplis, I, 28; «e lo germá tot ho ATORGÁ lo que lo Rey volía», T. B., III, 44.

ATOTS : triunfo; arrastre en los juegos de naipes.

ATRACAR : atracar, abordar : «ell, de náufrech tresor umplint ta popa || del Pirineu, niu d'áligues, t'ATRACA als penyalars», Atl., 48.

ATRAÇAR : en lengua vulgar se usa en lugar de adreçar o dreçar, así se dice : «yo li ATRAÇARÉ una minyona»; «si'm preguntan quina hora es, los ATRASSARÉ a Casa la Ciutat : que guaytin al frontis. Fa un any que senyala la mateixa hora», Vilanova, *Monólechs*, 29.

ATRAFEGARSE : desvivirse : «la senyora Pepa S'ATRAFEGÁ pera arreglarli... lo seu propi rentamans», Oller, *La papallona*, 199; «sols los avinguts ab lo sastre y'l caçador, qui no s'entenían de feyna, S'ATRAFEGAVEN pel girbau», Pons, *Trascant*, 52.

ATRAFEGAT : atareado, atrafagado, muy ocupado : «mentres les dones anavan ATRAFEGADES per dalt, hi havía abaix lo gran xivarri d'enrahonaments y converses», del Bosch, *Lo segador*, 21; «la mare ATRAFEGADA enrahonant sempre, y enrahonant de tot», Genís, *La Mercé*, J. F., 1878, 190.

ATRAPAR : atrapar; coger corriendo.

ATRAPAT : atrapado, engañado, burlado, enredado, atascado, embarazado.

ATRÁS : «que negú no tornás ATRÁS», Cron. Jacme, 129; «fon sort que per cansament de mon rocí, fuy un poch restat ATRÁS», T. B., I, 92.

ATRAURE : atraer : «dos núvols, tot just nats d'ala negrosa || s'escometen, al veures ab un bram, || y ATRETS per l'escalfor de llurs entranyes || s'aixamplan», Atl., 24; — *atraure'ls cors* : cautivar los corazones : «hont ets? Y ay, hont l'hermosa solía'ls cors ATRAURE, || lo pélach responía...», Atl., 44.

ATRAVESSAR : pasar por, cruzar : «al ATRAVESSAR lo carrer Nou, quan aixís rumiava, se li segaren soptadament las camas», Oller, *La papallona*, 28; — *atravessar lo cor* : clavar el corazón.

ATRAYENT : lleno de atractivo.

ATRETAL : lo mismo : «e nos faéssem ATRETAL, que enviássem per los d'Aragó», Cron. Jacme, 191; «ordonaren a cascú rich hom sa posada, e als cavallers ATRE TAL», Muntaner, 388; «e com açó fo feyt cascú dels reys se n'anaren en llurs terres, e els comptes e barons e altres gents ATRE TAL», Muntaner, 55; «e sobre açó armaren se molt be, e los sarrahins faeren ATRE TAL», Muntaner, 40; «e per cert, hont majors eren los feyts e pus perillosos, lo senyor rey era pus alegre, e les sues gents ALTRE TAL», Muntaner, 96.

ATRESÍ : así mismo, otro sí.

ATRETANT : «e açó foren IV o V richs hómens de la sua part e ATRETANTS de la nostra», Cron. Jacme, 192; «havén ne hagut ATRETANT o pus que ladonchs», Cron. Jacme, 173.

ATREVIMENT : «emperó yo vull e man que no sia negú, sots pena de la vida, que tingua tant ATREVIMENT que digua que fará per mi la batalla», T. B., I, 48; «e eren los qui ab major ATREVIMENT los affrontaven», F. d'A., 98; «qui será aquell que davant tal senyor ni tantes dames tinga ATREVIMENT de mostrarse?», T. B., II, 243; «poch temps era passat que no teníen ATREVIMENT d'exir sol un pas de fora la ciutat», T. B., I, 68; «e mes li dix, que no tingués ATREVIMENT de fer mes armes sens licencia e manament seu», T. B., I, 142; «per temor de la spasa no tenía ATREVIMENT d'acostar si», T. B., I, 185; «com li era davant no tenía ATREVIMENT de poder li parlar res que d'amor fos», T. B., II, 45; «e no fon negú en tot aquell temps tingués ATREVIMENT de dir lo y», T. B., I, 256.

ATRIBULAR : «entre tots los altres mals que sent, aquest es lo qui mes me ATRIBULA», T. B., II, 29.

ATRIBULAT : «per tant ells molt ATRIBULATS li'n varen dir», F. d'A., 451.

ATRISAR : «adonchs nostre Senyor Deu dix a la serpent : per que tu as fet acó, sapias que serás malayda entre totes les coses animades e entre les besties de la terra, e hirás sobra ton pits e menjarás terra en tots los dies de la tua vida e enamistats posaré entre tu e la fembra e entre la sament tua e la sament d'aquella. E ella ATRISARÁ ton cap e tu aguaytarás al seu taló» Génesis, Biblia en catalán (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 2), 3.

ATROBAR : «se n'aná per una gran vall hon ATROBÁ una carrera», Lull, *Maravelles*, II, 95; «Sényer, un hom ATROBÁ una pera preciosa», Lull, *Maravelles*, I, 12.

ATROÇAR : alzar la ropa.

ATROTINAT : **1**, denostado. **2**, en mal estado : «era un timbal, de caixa ja descolorida y ATROTINADA», Feliu, *Lo Bruch*, 9.

ATUFAT : «una dolça melancolía, com la que inspiran las verdors obscuras en los boscos ATUFATS de las nostras montanyas», Genís, *La reyneta del Cadí*, 5.

ATUHIR : aniquilar : «mira que es, ay, un glavi per aqueix cor de mare || l'alletar la fillada de qui ATUHíli's seus», Atl., 160; «qué gran Hércules... batent a colps de clava los gegants de la Crau en la

Provensa, ATUHINT a Gerió y al Líbich Antheu!», Atl., XII.

ATURALL : «d'hont puja arrasadora columna d'un diluvi || de foch, que runa y aygues no'n son bon ATURALL», Atl., 248.

ATURAR : **1**, v. trans., detener, parar, atajar, contener : «ATÚRA-la, si't plau, la ma que adoro», Atl., 74; «la coma que ATURAR-nos volía es arrasada», Atl., 88; «y tement si massa plany llur vida, || que li pendrán la joya que te de mes valor || ATURA'l mar de llágrimes ab que desbota'l cor», Atl., 150; «e quant nos fom de edat de IX anys, e que no'ns podien ATURAR en Montsó, a nos ni al comte de Proença, tant ne volíem exir», Cron. Jacme, 21; — *aturar lo pas* : pararse. **2**, v. intr. detenerse, quedarse, hacer alto: «e atorgau nos gracia que puguam ATURAR açí IV o V díes», T. B., I, 269; «se n'aná fora de la ciutat en una sua vila que distava una legua de la ciutat : e aquí ATURÁ per alguns díes», T. B., I, 84; «e preguá als embaxadors ATURASSEN allí fins en l'endemá», T. B., I, 44. **3**, v. refl. pararse : «fins sembla que les ones S'ATURAN a escoltarla», Atl., 152; «e per la molta gent qui'l seguía, no'S gosava ATURAR per menjar», T. B., I, 111; «S'haurán ATURAT a la plassa», del Bosch, *Lo segador*, 20; «de sopte S'ATURÁ, reposá'l cistell demunt d'un tou de brosta», Pons, *Trascant*, 17; «en ses venes la sanch S'ATURA y glassa», Atl., 34.

ATURRULLAT : «lo bon secretari'm rebé tot ATURRULLAT, tot disgustat. Vegi, quina pena, avuy l'alcalde no ha vingut : ell que no falta may», Oller, *Notas, Jochs de pagés*, 169.

ATXA : **1**, hacha : «ab ATXA, spasa e dagua», T. B., I, 155; «ab la petita ATXA que portava en lo braç ligada, lla hon ell fería», T. B., II, 247; — *atxa de dues mans* : «lo cavaller qui tocará lo scut de llenys valer ha de fer les armes a peu, ab IV bastons, ço es a saber, lança, dagua, spasa e ATXA de dues mans», T. B., I, 200. **2**, hachón : «a la claror de l'ATXA rehinosa», Atl., 170; — *atxa de vent* : hachón de paja o esparto retorcido que usa la gente del campo.

ATZABEJA : azabache.

ATZABIB : «qui vena o compra en Barchinona oli a pes o a mesura, pex salat, figues seques e ATZABIB e tota altra fruyta secha, roudor, gotzema e totes altres erbes qui's venen a mesura e libans, stores, pega, alquitrá, paper, sien tenguts pagar be e leyalment la imposició», A. M. B., *Bandos* (1359-97), 5.

ATZAGAYA : azagaya, lanza o dardo pequeño arrojadizo; archegaya, especie de lanza arrojadiza que usaban los antiguos : «estaven li III exortiquins denant ab ses ATZEGAYES», Cron. Jacme, 136.

ATZARÍ : bot. oreja de fraile.

ATZAURA : «e vengueren XII gualees et VI ATZAURES del rey de Túniç», Cron. Jacme, 303.

ATZEBARA : pita; pitaco; maguey.

ATZEMBLA [AZEMBLA, AÇEMBLA] : acémila : «car els eren be III milia e les AZEMBLES», Cron. Jacme, 143. «havíen retengudes AÇEMBLES», Cron. Jacme, 56.

ATZEMBLER [AZEMBLER] : «lo comte dix als seus scuders e AZEMBLERS», F. d'A., 276.

ATZEROLER : acerolo.

ATZUR : «la subirana cuberta era tota d'or e de ATZUR», T. B., II, 19.

AU! : hau!; voz de que se sirven los carreteros para animar las caballerías, andando! : «AU bayu, AU, deya de tant en tant per avivar lo pas del matxo», C. Vidal, *La pubilla del Mas de dalt*, J. F., 1866, 88; — «Sugranyes! Marlet! AU!... dia de xerinola! Preneu los barrets y cap a la Perla. Jo pago!», Oller, *La papallona*, 201; «si al passar al Mallol veus la Quelina, dónali recados. Serás servida... AU! salero! tornemhi», Bosch de la T., *Lena*, 21; «se reuniren prompte per marxar. Vaja noy, si vols venir, AU», Argullol, *La guerra*, 81; «AU, Quimeta, ja qu'es hora || aparella'l cistellet, || que anirem vers a la vinya || tot parlant y fent brasset», Emili Coca y Collado, *De la vinya a cal Rector*, J. F., 1879, 59; — *au, au* : voces que se usan para significar el aplauso ruidoso.

AU : ave; — *au carnicera* : ave de rapiña.

AUBACH : sombrío : «que així l'AUBAGA terra, que ni tant sols se ovira, || que eixa taca d'un punt m'haja robat lo cor!», Atl., 128.

AUBADA : albada o alborada, concierto, serenata, música que dan en los pueblos por la mañana al rayar el alba.

AUBAGA : umbría : «com arbre que en l'AUBAGA s'aterra», Atl., 274.

AUBERGÍNIA : berengena.

AUBIRAMENT : «e prestament lo Rey d'Aragó faé grans aparellaments de guerra en Catalunya, e en Aragó, e en Valencia, e en Maylorques, e en Menorques, donant ardit a tots los seus sotsmesos de la dessús dita guerra, e AUBIRAMENT de totes aquelles coses que faer se'n devíen per offensió e deffensió d'aquella», F. d'A., 403.

AUBIRAR : «jatsía, com es ver, que aprés fo bon cathólich chrestiá e molt devot de sancta mare Sgleya, com per avall vos mostraré; mas lavors se n'AUBIRAVA que'n volía algunes creençes hereticals», F. d'A., 163.

AUCA : pliego de aleluyas.

AUCAR : «e cridaven e AUCAVEN, mas no's gosaven acostar a nos», Cron. Jacme, 265.

AUCELL : pájaro : «un lehó, un peix, un AUCELL», Lull, *Maravelles*, I, 32; «les besties e los AUCELLS», Lull, *Maravelles*, I, 72; «e en ausir los cants dels AUCELLS», Lull, *Maravelles*, I, 116; «aquell arbre en lo qual havía molts AUÇELLS que dolçament cantaven», Lull, *Maravelles*, I, 153; «e d'AUCELLS que fossen de caça», F. d'A., 423; «per tot cántichs de verges y música d'AUCELLS», Atl., 42; — *aucell d'aygua* : «tot AUCEL d'ayga per natura ha los peus closes e la coha breu per tal que mils pusca nadar per l'ayga e tots han lo col lonch per tal que pus pregón pusquen pasturar», Breviari d'amor (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 353), 57; — *aucell de niu* : gurripato; se decía, en sentido propio, del pajarillo que aun no ha salido del nido; — *aucell festívol*; — *aucell de passa* : ave de paso: fig. «no hi contam tants OCELLS de passa com al estiu van a darli animació y vida», Nadal, *Margaridoya*, 49; — *aucell de passada* :

ave de paso; — *aucell de presa* o *de presón* : de rapiña : «AUCELS de presón per natura han lo bech corb e fort e les ungles per tal que agen mils poder de retenir la presa. E encara los AUCELS de presa han pocha carn e longues plumes per tal que mils pusquen volar», Breviari d'amoi (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 353), 57.

AUCELLA : «un día una AUCELA que a nom merla que es negra li volava davant tant prop que ab la ma la pogra pendra», Vies des saints (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 44), 77 v.º; «una AUCELA qui es apelada perdiu», Vies des saints (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 44), 24 v.º

AUCELLADA : pájaros : «passant les AUCELLADES abans de la tardor», Atl., 100; «dona l'adeu || als anyells y AUCELLADES que foren ses delicies», Atl., 148.

AUCELLAM : aves : «ciutat, cinglera, Atlántida y Atlants d'una gorjada || devora, llot y escumes, balena y AUCELLAM», Atl., 248.

AUCELLAYRE : pajarero, el que vende pájaros y jaulas; chuchero, el que se dedica a la caza de pájaros; el que cría y vende pájaros.

AUCELLERA : pajarera, jaula llena de pájaros; lugar en que se crían los pájaros.

AUCELLET : pajarillo, ave muy pequeña : «havem vingut a rebre'l, digué la parladora cosina. A rebre'm? Com la Carmeta sabía que vosté vindría, que un AUCELLET li degué dir», Vidal, *Rosada d'estiu*, 253; — *tenir aucellets al cap* : tener avellanas en la cabeza; — *aucellets*, planta : pajarilla, aguileña : Aquilegia vulgaris, Costa.

AUCELLOT : pajarraco.

AUCH : aullo : «e com començaren a ferir, los AUCHS foren tant grans, que de quatre llegües los oya hom», Muntaner, 279; «e pensaren de caminar, que'ls AUCHS eren tant grans per les muntanyes, e els crits de les gents del rey d'Aragó, que tot lo mon paría que'n vingués. Que us diré? de bell trot, lla hon podíen trotar, pensaren d'anar», Muntaner, 280; «y en AUCHS horrorosos y gemegó esclatava», Atl., 214.

AUCIURE : matar, dar muerte : «nostra Dona com veya son fill,... pendre, liar, ferir, scarnir, cruciffícar e AUCIURE», Lull, *Maravelles*, I, 76; «e a la fi dix que ell devía AUCIURE lo cavaller», Lull, *Maravelles*, I, 24.

AUCTORITAT : «X hómens ab AUCTORITAT dels altres», Cron. Jacme, 19; «ço que jamés haguera aconseguit per yo ésser de major AUCTORITAT de linatge e de bens de fortuna», T. B., I, 180.

AUDACIA : «qui est tu qui ab tan gran AUDACIA parles?», T. B., I, 100; «guardau vos, senyora, d'aquells hómens qui ab gran AUDACIA e ab atreviment gos en requerir a dona o a donzella», T. B., I, 294.

AUFÁBREGA : «en las finestras s'hi veuhen los mateixos testos emblanquinats en los que la Tereseta hi te sas clavellinas y AUFÁBREGAS», Vilanova, *Del meu tros*, 110.

AUFALS : alfalfa, mielga, verde.

AUFRANY : buitre : «oydá que anit vos sobra, taurons y AUFRANYS, carnatge», Atl., 234.

AUGMENT [AUMENT] : «e com a mi sia notori, e es pública fama vos

tenir en la cort vostra un strenu cavaller, los actes singulars del qual son molt experimentats, qui donen AUGMENT a la dignitat militar, que's nomena Tirant lo Blanch», T. B., II, 2; «la mia tornada será molt presta en AUMENT de vostra alegría e salut de la mia ánima», T. B., I, 19; — *aument de febre* : crecimiento de calentura.

AUGMENTAR [AUMENTAR] : acrecentar : «tenía deliberat de despendre tots los dies de la mia trista vida en prosperar e AUGMENTAR la corona del Imperi grech», T. B., II, 71; «aquella lámpara solar que llumenava la taula AUMENTANT la blancor de las estovallas», Oller, *Notas*, 194; «tan trist comiat es aquest per a mi, que altra cosa no'm fallía per AUMENTAR la mia miseria», T. B., I, 66.

AUGURI : vaticinio : «mot per mot, l'AUGURI se va cumplint del pare», Atl., 88.

AULTERI : adulterio : «no eren de legal coniugi, car eren feyts en AULTERI», Cron. Jacme, 12.

AUMESCH : almizcle : «per l'odorar hom odora flors, ambre, AUMESCH, e sent hom bona o mala odor», Lull, *Maravelles*, I, 268.

AUMOSTA : almorzada.

AUR! : ant. exclamación o grito de partida de los marineros, hurra!: «anem en Sicilia! E tantost totes les gents cridaren : AUR! AUR!, e tuyt ajonollaren se e cridaren en altes veus : Salve regina!», Muntaner, 107.

AUR : oro : «un mentge... feu I latovari d'AUR e de perles e de pedres precioses», Lull, *Maravelles*, I, 163; «e tots quants clergues nos trobam nos los faem guarnir ab capes de samit e d'altres draps de AUR», Cron. Jacme, 45; «e exí'n molta bona roba, e perles, e sarces de coyl, e brassaderes d'AUR e de argent», Cron. Jacme, 247.

AURA : hora : «e com hoyrán al veu de nostre Senyor devant paradís en l'AURA aprés mig jorn, Adam e sa muller se ameguarán de la fas de nostre senyor Deu en mig del arbre de peradís», Génesis, Biblia en catalán (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 2), 3.

AURENETA : golondrina : «per algún spay vengueren tantes AURONETES que tota la Ciutat empliren», B. U. B., *Ajustaments*, 128.

AURIFANY : elefante : «al AURIFANY e al senglar e al boch e al moltó e a les altres besties que viuen d'erba, aparech bo ço que deya Na Renart», Lull, *Maravelles*, I, 197.

AURORA : aurora; luz que empieza a despuntar por la mañana; la primera luz del día; — *aurora boreal* : aurora boreal : «altre... ha tret un mal pronóstich de les AURORES boreals», Atl., 96.

AUSADES : «mes yo us en faré tantes gracies e mercés que AUSADES ben restarets pagats», F. d'A., 146; «l'emperador Carus qui... fo molt noble baró e AUSADES molt virtuós», F. d'A., 52; «que AUSADAS, que ni ell ni sos dexebles, devían passar lo temps ab oci, sino ab exercici del ministeri, per al qual eran cridats», Pujades, *Crónica Universal de Cathalunya*, 151 v.º

AUSIR : oir : «alegrave's en la bellesa dels arbres e de lurs fulles e flors, e en AUSIR los cants dels au-

sells qui en aquest verger cantaven», Lull, *Maravelles*, I, 116; «e aquells qui assó AUZIREN livaren grans risales havents plazer de la savia resposta del pagés», Eximenis, *Tractat apellat* & (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 48), 9.

AUSPICI : augurio : «de sopte a un mal AUSPICI, com de cent furies presos || a llur cridoria el temple se torna altre Babel», Atl., 98.

AUSTOR : «per I AUSTOR terçol que no li volch dar», Cron. Jacme, 30.

AUTEA : alteza : «lo primer dia se levará la mar XL coudes sobre l'AUTEA dels mons estans en son loc», Vies des saints (Bibl. Nac. París MS. Esp. 44), 3.

AUTODIDACTE : autodidacto; el que aprende una ciencia sin maestro.

AUTORITAT : «altres ensenyances e doctrines de igual creença e AUTHORITAT», F. d'A., 25; «de mossényer sanct Hierónim e d'altres scriptors d'AUTORITAT aprovada» F. d'A., 7.

AUTUMPNE : otoño : «dels IV temps del any: estiu, ivern, ver e AUTUMPNE», Lull, *Maravelles*, I, 138; «sapiats que segons dit dels naturals hom apela los IV temps de l'ayn axí. Lo primer apela hom primavera. Lo segon estiu. Lo terç AUTUMPNE. Lo quart yvern», Breviari d'amor (Bibl. Nac. París, MS. fonds Esp. 353), 51 v.º

AUXILI : «yo confíe en lo divinal AUXILI», T. B., II, 120.

AVAGANT : paladín.

AVAL : aval; afianzamiento del pago de una letra para el caso de que no sea satisfecha por el aceptante.

AVALAR : poner un aval en una letra de cambio.

AVALAR : bajar: : «assaer-vos-em en una taula e AVALAR-vos-em d'aquí en jus», Cron. Jacme, 39. Cp. AVALLAR.

AVALOT : alboroto; motín pasajero : «tota la ciutat fou avalotada y fou hu dels notables AVALOTS y treballs que may la dita ciutat haja sentit», Comes, *Lib. de coses*, 484; «quant Iesuchrist fon pres en poder de Pilat, gran AVALOT de jueus fo a la porta cridant que tal hom no devía pus viura mas que morís», S. P. Pascual, *Opúsculos varios*, 79; «com lo Capitá veu semblant AVALOT en lo camp», T. B., II, 107; «ixqué prestament lo Marqués de la tenda, e cuytá per armar se, e tots los altres aprés d'ell. Com lo Capitá veu semblant AVALOT en lo camp stigué molt congoxat», T. B., II, 107; «e com aquella era la primera ciutat de Spanya hon era entrat, vol faer ne gran scarment per sglayar a tots los chrestians de les altres ciutats e pobles de Spanya ab aquest tant fort AVALOT e tabustol», F. d'A., 40; «no's posquía be mantenir en la dita ciutat, perque'ls chrestians li eren fort inimichs e tostemps movíen AVALOT», F. d'A., 133; «e ab l'AVALOT que'n fahía lo cavall, lo drach va exir de la spluga molt furiós», F. d'A., 197; «fo causa de molts grans AVALOTS e de males ventures, e de grans bregues, e brugit, e guerres», F. d'A., 376.

AVALOTAT : alborotado, amotinado : «e tota la ciutat de Barcelona stava AVALOTADA», F. d'A., 451; «lo Marqués de Sanct Jordi

ab son germá lo Duch de Pera, e tots los altres AVOLOTATS», T. B., II, 170. Cp. AVOLOTAT.

AVALUAR : avalorar.

AVALL : «per lo moviment de l'aygua que's mou a AVALL», Lull, *Maravelles*, I, 134; — *per avall*: «en Borrel qui com per AVALL (del libro) vos mostraré», F. d'A., 160; «de lo qual li'n prevengueren a aquella grans profits e honors, segons que per AVALL (del libro) veurets», F. d'A., 66; — locuciones : «en Joanet a cavall del matxo, sentat sobre'l bast com una dona, lo mánech del fuet ficat esquena AVALL entre gech y camisa, venía de Camprodón», Bosch de la T., *Lena*, 19; «precedits pels capellans, baxan escala AVALL seguits del dol y de tot l'acompanyament dels assistents», Bosch de la T., *Lena*, 274; «l'endemá d'arribat, se'n aná al cementiri de Bassegoda, s'agenollá devant sa tomba y li resá fervorosa pregaria, lliscantli les llágrimes cara AVALL», Bosch de la T., *Lena*, 254; «les llágrimes se li escorregueren coll AVALL», Pons, *Trascant*, 14; «l'infantó dorm vora'l comte || en un bressolet daurat, || cada volta que se'l mira || li torna'l plor cara AVALL», Verdaguer, *Llegenda de Montserrat, Lo bateig*, 52; «y ara ¿per que ploreu? diguéli aprés d'un xich de quietut, veyent que una llágrima rodolava cara AVALL de la donzella», Briz, *Lo coronel d'Anjou*, 36.

AVALLAR : «aprés lo Conestable AVALLÁ de la cadira hon stava, e posaren hi hun altre en loch seu», T. B., II, 382; «ab tant lo cavaller AVALLÁ de son cavall e besá al scuder, qui plorava», Lull, *Maravelles*, I, 67. Cp. AVALAR,

AVALLET : «pertanyía'l quart cobert al capellá de la casa, del qual ja'n parlarem mes AVALLET», Briz, *Lo coronel d'Anjou*, 19.

AVANÇAR : «la presencia de la celsitut vostra gran part AVANÇA al que en lahor havía hoyt», T. B., II, 234. Cp. AVENÇAR.

AVANÇAT : «e trovant se lo virtuós Comte en edat AVANÇADA de LV anys», T. B., II, 13.

AVANT : «e aná AVANT en son viatge», Lull, *Maravelles*, I, 6; «y AVANT ronca, assahina y udola, ab sa alenada || cremant com teranyines los núvols del hivern», Atl., p. 54.

AVANTATGE : ventaja, preferencia : «Gerió qui per segarli mellor l'AVANTATGE, veyentla fugir a la montanya, ha calat foch a ses boscuries», Atl., 40; «no vendrá a batailla ab nosaltres sino a tot son AVANTATGE», T. B., II, 198; «en altra manera mes AVANTATGE hauría l'om que Deu», T. B., II, 160; «e vos concordau la batalla a tot AVANTATGE seu e dan meu», T. B., I, 165; «e nos dixem los que mester era que els se cuydassen primer que'ls altres, que altres castells nos parlaven pleyt de renderse : e si els havíen l'AVANTATGE dels altres, que axí hauríen major be de nos», Cron. Jacme, 289.

AVANTBRAÇ : «e tant com prenía del AVANBRAÇ o del guardabraç, tant li'n levava», T. B., I, 212; «e feu se fer uns goçets la meytat d'or, l'altra d'argén e per semblant los AVANBRAÇOS o manyopes de fulla molt prima», T. B., II, 237; «los

AVANBRAÇOS e manyopes signifiquen que noy deu tremetre a negú», T. B., I, 102.

AVANTGUARDA : vanguardia : «e lo Rey aprés que li hagué feta reverencia, maná li que isqués primer de tots e que portás l'AVANTGUARDA», T. B., I, 118.

AVAR : avaro : «la persona AVARA no ama sino al diner : e per lo diner daría pare e mare e tot lo mon», Eximenis, *Lib. de les dones*, 95; «aquell cavaller fo hom molt injust e AVAR en son offici», Lull, *Maravelles*, I, 107; «sia AVAR de temps; guardant no'l perda», T. B., II, 157; «no siau AVAR de subvenir als qui be e lealment vos servexen», T. B., I, 134.

AVARAR : botar al mar un barco.

AVARICIA : «AVARICIA es desmesurat desig d'haver», B. U, B., *Ajustaments*, 205 v.º; «AVARICIA segons que posa Hugo... es desordenat appetit d'haver e de retenir les coses temporals», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 324; «no'ls posquíen sostenir per la lur gran superbia e AVARICIA», F. d'A., 9; «liberalitat venç AVARICIA», T. B., II, 152.

AVASSALLAR : «a Hesperis trau dels braços d'eix mar que l'AVASSALLA», Atl., 126.

ÁVEL : malo : «sapiats que a la enteción se jutge la volentat ÁVEL ho bona», Breviari d'amor (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 353), 68 v.º; «e lo Rey volía que les costumes de la terra qui eren ÁVELS fossen gitades e cassades fora de sa terra», Bernat Desclot (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 328), 55; «donques qui per los bens temporals ama nostre senyor Deus aquesta amor no es coral ne vera ne certana ans es ben amor de vil fembra. Car la ÁVEL fembra ama aquel qui despén en ela no per amor d'aquel mas per amor de son aver e de sos diners», Breviari d'amor (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 353), 73 v.º

AVELLANER : avellano : Corylus avellana, Costa.

AVELLUTAT : aterciopelado : «aquest dormía ab sa acostumada tranquilitat, la careta flonja, de color de préssech, plena d'un borrissol AVELLUTAT», Oller, *La papallona*, 158.

AVENA, Ordinacions del Mostassaf, 1322, Valencia, 4.

AVENÇ : ahorro, capitalillo, suma reunida con economía para conservarla reservada, aumento.

AVENIMENT : advenimiento : «ni per que son mes de infaels que no creen en son AVENIMENT, que de christians?», Lull, *Maravelles*, I, 73.

AVENÇAR : «mentre jo tenguí los diners del teu monestir, jamés no poguí guanyar ne AVENSAR un diner, ans tots temps fuy pobre», Eximplis, I, 11. Cp. AVANÇAR

AVENCH : abismo, sima, profundidad donde no se halla suelo; abismo, infierno.

AVENIRSE : **1**, convenir en ideas, costumbres o inclinaciones, llegar a un acuerdo : «e volía'S AVENIR ab ell», Cron. Jacme, 17; «clavá un cop de botella, y tot alegroy, entoná una cançoneta qual ritme S'AVENÍA ab lo pas del matxo», Bosch de la T., *Lena*, 21. **2**, darse cuenta : «no sabía AVENIRSE de lo que li havía succehit», Argullol, *La guerra*, 27.

AVENTURES : aventuras, azares.

AVENTURER : «l'hermitá dix que I AVENTURER havía II ásens», Lull, *Maravelles*, I, 291.

AVER : hacienda, bienes, fortuna : «car diu Cató que cell qui son AVER consuma folament, als astranys damane vergonyosament», *Doctrina Moral* (Pachs), (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 55), 5 v.°; «AVER que no veu son senyor no'l ama'l Criador», Proverbio ant. ; «s'apareylassen d'exir de nostra terra ab tota lur roba e ab AVER e ab tot ço que levar en poríen», Cron. Jacme, 386.

AVERANY [AVARANY] : «també's va sentir un tir a deshora y a mi una que sab las malas arts m'ha assegurat que sempre es seny de mal AVERANY aqueixa ramor, quan preceheix l'arribada d'un hoste», Briz, *Lo coronel d'Anjou*, 12; «que no fa de molt bon veure cosas que duran tants anys, que las donas de la vila poden fer mals ABARANYS», Emili Coca y Collado, *De la vinya a cal Rector*, J. F., 1879, 60; — agüero, pronóstico : «mas cavayler qui d'aysó fa lo contrari, et creu en avirs et AVARANYS, fa contra Deu, e ha major fe e sperança en lo vent de son cap, et en les obres que fan les aus, et en los AVARANYS que en Deu ne en ses obres», Lull, *Ord. de Cav.*, 31; «e en axí con lo jutge daría falsa sentencia si no jutjava segons testimonis, e jutjava per avuirs e AVARANYS, en axí cavayler fa contra so qui es de son offici con desment so que rahó e discreció li demostra, et creu açó que les aus fan per lurs necessitats, et perçó car van volant per l'aer a aventura», Lull, *Ord. de Cav.*, 31 v.°; — *fer mals averanys* : loc. hacer menosprecio o hastío de alguna cosa.

AVERGONYIRSE : correrse.

AVERGONYIT : corrido : «AVERGONYIDA y poruga, apretá a córrer com una llebra», Pons, *Trascant*, 11; «e se'n hagueren a tornar molt AVERGONYITS», F. d'A., 90.

AVESAR : bezar, poner por costumbre, Nebrija.

AVESAT : habituado : «sos ulls ja AVESATS a aquella tétrica claror, dominaren mellor lo que'ls voltava», Oller, *Notas*, 110.

AVET : abeto : «grans boschs de pins, y altres arbres en particular dels AVETS tant celebrats per tota Europa, los quals portá a Espanya en temps del Emperador Vespesiá, Flavio, Pompeyo Ciutadá Romá, com ho refereix Plini», Bosch, *Títols d'honor*, 86.

AVI : **1**, abuelo : «feu matrimoni nostre AVI ab la regina dona Sanxa, qui fo fiyla del Emperador de Castella», Cron. Jacme, 7; «lo rey Theudorich dels ostrogoths de Italia qui era son AVI», F. d'A., 61. **2**, antepasado, úsase principalmente en plural; — *los avis* : los antepasados, los mayores : «lo ceptre'm pren dels AVIS, vehentme débil dona», Atl., 62; «te'l tornarem, ho juro, lo trono de tos AVIS», Atl., 272. **3**, nombre popular del general Espartero : «qui no ho vulga creure que ho vaja a veure. Prou donchs. Cúmplase la voluntad nacional, que diu l'AVI», Vidal, *Rosada d'estiu*, 122; «lo noy Garriga es rich y mes lliberal que l'AVI», Pin, *La familia dels G.*, 84.

AVIA : abuela : «la meva AVIA que Deu la perdó, que era estada filla de pagés, tenía molts ditxos de fora», Genís, *Sota un tarot*, J. F., 1876, 301.

AVIAT : presto, pronto, temprano, con tiempo : «mas AVIAT s'en va mostrar la sua malvaduria», F. d'A., 50; «si trigas un hora mes, jo hauría sigut fora. Te'n vas? Ben AVIAT», Martí, *Lo caragirat*, 89; — *tan aviat* : tan presto; — *tan aviat com* : luego, al punto, al instante, al mismo tiempo; — *tan aviat... com* : «per que no traus mes vi, Catarina?, preguntá'l senyor Jaume, observant que ab les recances d'en Llança y la satisfacció dels demés les ampolles feyen molts camins, los gots s'omplíen, y tan AVIAT eren plens com buyts», Vilanova, *Pobrets* &, 74; — *aviat es dit* : cuesta poco decirlo.

AVILAT : envilecido : «en axí se covć... que siam turmentats e AVILATS pus fortment que neguna creatura», Lull, *Maravelles*, I, 72.

AVINENÇA : composición, convenio, concierto : «e fo l'AVINENÇA que fossen VIII», Cron. Jacme, 49; «cantava ell les celisties y'l fill de l'alba ros || dels mons que infantá l'Eros y cova, l'AVINENÇA», Atl., 154.

AVINENT : lo que está muy a mano, oportuno, accesible, tratable: «lo bon anciá li dona ales ab ses AVINENTES rahons», Atl., 290; «lo pus franch rey que anch fos en Espanya, e el pus cortés, e el pus AVINENT», Cron. Jacme, 13; «sols per la banda de la posta de sol s'hi veya un pas AVINENT destinat al tráfech del castell», Briz. *Lo coronel d'Anjou*, 20; «e axí altra vegada mostre's AVINENT apendre ab gran voler, lija e hoja los nobles fets dels antichs», T. B., II, 165.

AVINENTAR : «quan li AVINENTAREN que la pretenía, pas se'n enrogí la Tuyes», Pons, *Trascant*, 49.

AVINENTEA : avenencia : «e plach al bisbe e als richs hómens per la bona AVINENTEA que nos los en dávem», Cron. Jacme, 147; «que'ns faessen AVINENTEA e nos dar-los-n'hiem ço que volíen», Cron. Jacme, 264.

AVINENTMENT : «los barons no'ns responen AVINENTMENT, mas altra vegada, si Deu ho vol, nos respondrán mils en açó», Cron. Jacme, 410.

AVINGUT : «sois los AVINGUTS ab lo sastre y'l caçador, no s'entenien de feyna», Pons, *Trascant*, 52.

AVIOR : antepasados, mayores.

AVIRER : «encara tots aquels son ydolátrics qui per esperiments qui son vedats de fer fan negune obre ab els ni ab esguart ne ab plaser lur axí con fatillers e AVYRERS e aquests qui garden senyals, car los diables son monçeneguers e falses e no'ls deu hom creure de res», Breviari d'amor (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 353), 85.

AVIRTUAR : valuar, tasar, apreciar, estimar.

AVÍS : «pregant la'n li'n volgués faer mercé de no passar avant tro qu'ell li'n donás AVÍS», F. d'A., 280; «Tirant li regraciá molt lo bon AVÍS», T. B., II, 201.

AVISAMENT : «en la prudencia sia alegria, en la celeritat madurea, en la seguretat AVISAMENT», T. B., II, 163.

AVISAR : «lo tramés a la vall Spinosa per AVISAR al Capitá», T. B., II, 239; — espabilar?

AVISPAR : avispar, desasnar, hacer a uno más astuto.

AVITUALLAT : «AVITUALLADES que foren les fustes e recollits los cavalls, lo rey de França pres comiat del rey de Cicilia», T. B., I, 376; «(les fustes) ben AVITUALLADES de tot lo que mester havíen», T. B., I, 356.

AVOÇTARDA : abutarda : «que nos no érem veats d'anar a estar, car nos solíem pendre grua et AVOÇTARDA, mas que pus ell tant ho vol, iré a estar, que pendré coloms e pigues», Cron. Jacme, 457.

ÁVOL : malo, ruín, vil, inepto : «diu l'eximpli que sots ÁVOL capa bon bevedor», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 391; «qui en jovent es pereós e fret e covart, tostemps d'aquí avant será pus ÁVOL, e pus vil e pus dolent», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 195 v.º; «nostre Senyor alscunes vegades a aquel en que aquests aytals nexen dona virtuts e seny e saber e astre per la qual vencen aquel malvat moviment e aquel mal astre e encara lur ÁVEL complectión e malvada», Breviari d'amor (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 205), 48 v.º; «mas havíen paor que alcun vil (variante ÁVOL) hom no'ls mogués barayla», Cron. Jacme, 57; «gitá de la ost totes maneres de delits e d'ÁVOL luxuria», T. B., II, 165; «aquest segle fa greuge als bons e plaer als ÁVOLS, e son axí com l'aucell que çell qui mils canta te hom pres en la gabia», Jafuda, 88 v.º; «per que appar la veritat del proverbi qui diu comunament que les dignitats e honors mostren les bones e ÁVOLS condicions, e mostren quina es la persona en dignitat posada», Boeci, 118; «ÁVOLS noves aportats, mas nos havem creença en Deu que hi serem ans que el», Cron. Jacme, 158; «car ÁVOL hom era, car no sabía ésser senyor d'una fembra», Lull, *Maravelles*, I, 247.

AVOLEA : maldad : «perçó con aquel loch era a nos tan senyalat de bona obra que aquí havíem feyta, e que's desfaría per AVOLEA e per flaquea si nos no la faéssem», Cron. Jacme, 285.

AVOLESA : maldad : «lo contrari havem dit, ço es, que los bons hómens tostemps son poderosos mentre son bons, e que los ávols perseverant en lurs AVOLESES son minves e mesquins», Boeci, 177.

AVOLOTAR : «Item que nagún carnisser ne altra persona no gos AVOLOTAR los compradors de la ajuda ne lurs feadors de fet ne de paraula», A. M. B., *Bandos* (1359-97), 69.

AVOLOTAT : «lo Marqués de Sanct Jordi ab son germá lo Duch de Pera, e tots los altres AVOLOTATS», T. B., II, 170. Cp. AVALOTAT.

AVONCLE : tío : «don Ferrando qui era nostre AVONCLE», Cron. Jacme, 36; «la dona muller de son AVONCLE» Lull, *Maravelles*, I, 77; «don Alfonso e don Ferrando volían haver pau ab llur AVONCLO, lo rey don Sanxo», Muntaner, 337.

AVORRIR : **1**, aborrecer, odiar, abominar, tener aversión, mirar con horror : «e placia us no vullau AVORRIR vostra propia carn», T. B., II, 72; «no parant jo d'amarte, may paras d'AVORRÍ'm», Atl., 130; —

avorrir lo menjar : tener aversión a los alimentos; — *avorrir lo pit* : «les llágrimes se li escorregueren coll avall, y'l menut, soptat per la salabror, AVORRÍ'l pit», Pons, *Trascant*, 14. **2**, aburrir, molestar, fastidiar.

AVORRIDAMENT, F. d'A., 45.

AVORRIT : «Philip... qui fo molt AVORRIT de tots», F. d'A., 35.

AVUTARDA : gallarón. Cp. AVOÇTARDA.

AVUY : hoy, el día de hoy, hoy en día; al presente, en la actualidad, ahora : «com solía ahir vespre m'endormisquí en tos braços || y AVUY los meus no't troban», Atl., 44; — *avuy fos y demá festa* : ¡ojalá!; — *avuy dia* : hoy día, en el día, hoy en día; — *d'avuy en vuyt* : de hoy en ocho días; — *d'avuy enllá* : desde hoy : «veureu com d'AVUY enllá tot nos anirá vent en popa», Oller, *La papallona*, 190; — *d'avuy en...* : «al temps de cloure los dos batents, digué a En Blay En Toni Pau : d'AVUY en vuyt la casan!... Nos la prenen!», Vidal, *Rosada d'estiu*, 380; — *avuy per demá* : si algún día : «sis joves que... passarán a l'historia AVUY per demá que s'escriga la de las coblas d'Ampurdá», R. y B., *Escenas*, 9; «la pobre mare que ho arreglava per si AVUY per demá, deya ella, el noy se m'acomoda», Vilanova, *Entre familia*, 13.

AXA : azuela de carpintero. v. MESTRE D'AXA.

AXABEGÓ : sarria.

AXADA : azada o pala para cavar y revolver la tierra : en lat. ligo, nis, azada o azadón, Nebrija; «e portava al coll una AXADA, e començá a cavar», T. B., III, 223; — *axada de galló* : azadón, espiocha.

AXADÓ : azadoncillo, escardillo.

AXAFAR : abrumar, aplastar, estrellar, estrujar : «ell (Alcides) sortejantlo (al drach) AIXAFA d'un colp de peu sa testa», Atl., 88; «deslliura ma puresa o AIXAFA mon cor nu», Atl., 160.

AXAFAT; — *estar axafat* : estar cascado, acabado, quebrantado de salud.

AXAFAMENT : aplastamiento.

AXALABRAT : descabezado, tronera; tête sans cervelle, alborotado, Oller, *Croquis*, 16; «ni'l prudent Fidel, ni l'AIXALABRAT Lluís saberen de prompte que respondre», Vidal, *Rosada d'estiu*, 163; «del Club me'n varen treure cuatre o cinch vegadas per massa AIXALABRAT; era mes boig jo sol que tots ells junts», Vilanova, *Monólechs*, 48.

AXALAR : cortar las alas, cortar los vuelos : «e'ls altres fills tots AXALLATS per lo maior en tant que acaptaran almoynes», Eximenis, *Lib. de les dones*, 29 v.º; «ni a l'áliga li valen les d'or potentes ales || ... l'AIXALAN rojes flames y cau», Atl., 54.

AXAM : copia d'abelles que surten de l'arna ab una mare per cercar altra habitació, enjambre, copia de abejas con su reina que se juntan y salen de una colmena; multitud de personas o cosas : «prop de Betlem, los aucellayres penjan las gavias en las que un AXAM de canaris, verderols, merlots y periquitos fan la passada, cadascú ab la traça que te al bech», Vilanova, *Gent de casa*, 193; «si AXAMS de turchs arrestellan, || ne

surten altres AXAMS, || mes ells ferms, sega que sega || de la mort brandan la falç», J. Verdaguer, *La batalla de Lepant*, J. F., 1873; «aquelles cambres llavors semblavan desertes, fredes, mudes, sense l'AXAM de gent que les umplía y animava al capvespre, a l'hora de sopar», del Bosch, *Lo segador*, 79.

AXAMAR : «y'l vol de les caputxes, esbargintse de la porta, se AXAMÁ pel porxo, tot enrotllant a la d'En Menna», Pons, *Trascant*, 29.

AXAMORAR : orear : «encara AIXAMORAVAN los puigs ses cabelleres || que destrená'l Diluvi dantlos la mar per vel», Atl., 60.

AXAMPAR : echar el guante, pescar, agarrar : «lo jutge s'havía aixecat també y semblá fer moviment instintiu d'AIXAMPAR al criminal», Oller, *Notas, Recorts de noy*, 195; «sa conducta devía reduhirse a vigilar pera AIXAMPAR al calumniador», Oller, *Vilaniu*, 272.

AXAMPLAR : dar holgura, dilatar, extender : «feste enllá! entre les terres per sempre'm vull ajaure; || ay d'elles! ay! si m'alço per AIXAMPLAR mon llit!», Atl., 44; «de l'ánima les ales mes AIXAMPLA», Atl., 38; «los Apenins AIXAMPLAN son bell repeu de marbre», Atl., 184; «veu al ángel d'Espanya, hermós y bell || que ahi ab ses ales d'or cubrí a Granada || AIXAMPLARles avuy com l'estelada || y ferne l'ampla terra son mantell», Atl., 308; — *axamplarse* : extenderse, espaciarse : «nadiua so dels márgens que al AIXAMPLARSE anyora || lo minyó», Atl., 272; «dos núvols, tot just nats, d'ala negrosa || ..... || s'AIXAMPLAN acostantse», Atl., 24.

AXANCARRAMENT : horcajadura, entrepiernas, bragadura.

AXANCARRAR : esparrancar, abrir demasiado las piernas.

AXANGUER : corretja del jou, coyunda.

AXARAGALLAR : abarrancar : «y allá per les planicies d'Hesperis escampantse || (el mar) solleva, AIXARAGALLA y abriga per supols», Atl., 140.

AXARCOLAR : escardar, escardillar.

AXARMENTAR : sarmentar.

AXAROP : «duymés temps es que tasts algun poch de AXEROP dolç que sia preparatiu de la tua cura», Boeci, *Consolació*, 58; — *axarop de pámpol*, fam. : zumo de cepas, zumo de parras.

AXARPAR : arrebatar, tomar una cosa con avidez; atrapar, pillar, echar la uña.

AXARRAHIT : amojamado.

AXAVAGUER [EXAVAGUER] : «que tot pascador e EXAVAGUER e tot altre hom qui haia acostumat de pascar, que quescún die que bonansa sia deia pescar segons que era acostumat e que'l peix que pendrá dege portar ho fer portar a la pescatería e fer vendra a les persones qui comprar ne volrán e per los preus que ordonat es e que'n deien fer dinades e mallades e mes segons que cascuns comprar ne volrán segons lo for ordonat», A. M. B., *Bandos*, (1349-56), 91.

AXECAR [EXECAR] : levantar, alzar, se dice de las personas y de las cosas; exaltar : «jo temería si no'm sentís aquí dins un foch que'm dona forsa, que m'AIXECA, que'm fa home per primera vega-

da», Oller, *La papallona*, 65; «encara us dic d'aquels qui pinten los ángels en les esgleyes e en los altres locs ab disposicions de membres corporals, que açó's fa per dar enteniment e cogitación a la gent legua qui no han l'enteniment EXECAT en les coses spitituals», Breviari d'amor (Bibl. Nac. París, MS. fonds Esp. 353), 28; «e deu cascún sobiranament amar nostre senyor Deus sobre totes altres coses. E en aquesta amor cascún deu EXECAR fortment son enteniment», Breviari d'amor (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 353), 83 v.º; «e deu caschú sobiranament amar nostro senyor Deus sobra totes altres coses e en aquesta amor deu cascú fortment AXACAR son enteniment», Breviari d'amor (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 205), 94; — *axecar la cresta* : levantar la cerviz, mostrarse orgulloso; — *axecar la ma* : levantar la mano, amenazar a alguno; — *axecar un fardo en l'ayre* : levantar un fardo en vilo, al aire; — *no poder axecar lo cul de terra*; — *axecarse* : ponerse en pie, incorporarse : «inclina lo cors, vincla los genolls, mou los peus, EXEQUE's de puntes e tot se carmena, abonda en paraules e no clou res», A. C. A., XV, 245; «lo bon capellá la mirá de cap a peus tot sorprés, y AIXECANTse respongué ab pena», Oller, *La papallona*, 218; « la despesera apartant la cadira y AIXECANTse, com moguda d'un ressort», Oller, *La papallona*, 59.

AXELEBRAT : V. AXALABRAT.

AXELOCH : «les naus estaven per venir a terra per la gran mar que hi faya d'AXELOCH e de vent a la Provença, e no y podíem entrar», Cron. Jacme, 481.

AXELLA : sobaco; concavidad que forma el arranque del brazo con el cuerpo.

AXELLERÓ : cuadrado. Subucularum quadrata fascia. Faja cuadrada de las camisas.

AXEREBIMENT : «pinto vanos.. Diuhen que m'hi guanyo la vida... Mes jo'm penso pérdrela o consumirla depressa, ab los continuos AIXERIBIMENTS que'm desvetllan per procurarme lo pa de cada dia», Vilanova, *Entre familia*, 5.

AXERIBIT : vivo, vivaz, lleno de gozo : «aquells días en que'ls malalts se troban mes AIXERIBITS ab una ullada de sol que ab moltas culleradetas de medicina», Vilanova, *Escenas barceloninas*, 71; «un cop resolt a viure aquí, cal que't belluguis d'un altra manera, que't presentis mes content y AIXERIBIT», Oller, *Vilaniu*, 138.

AXERIT : vivo, avispado, despabilado, vivaracho, listo, despejado, alegre, despierto, astuto; — *axerida* : pizpireta : «una noyeta AXERIDA feya un feix d'euras, dreta en mitg del bardiçam de vora'l camí», Bosch de la T., *Lena*, 22; «a mi tothom me coneixía per l'AIXERIT, tothom me estimava per lo alegre, per ditxós y ben enrahonat», Vilanova, *Entre familia* 11; «aixís que ha plogut, agafa un paló, se'n va a la quintana, que aquell any reposa, hi tira'ls favons y com hi troba bona sahó, fanga que fanga, colga la llevor y molt AIXERIT y content a casa se'n torna», Argullol, *La llocada*, 369; «será ¡ay de mi! ¡lasseta!

|| que en ma AIXERIDA cara || ovira l'aymador ombra o mascara?», J. Verdaguer, *Sospir de l'ánima*, J. F., 1866, 69; «¡l'hauríau vist que AIXERIDA anar per aquells camins, de mas en mas! Allí hont passava, semblava que hi nasquessin flors», Martí, *Lo caragirat*, 17; «lo nuvi, certament, es prou AIXERIT; mes ella te un garbo complert.. Les altres dames, al seu costat, ¿que semblan? Res... ¡tot ho te ella!», Verdaguer, *Nerto*, 47; «aquells voltants estavan plens de menestraletas AIXERIDAS», Oller *La papallona*, 15; — *ser aixerit com un pésol* : «AIXERIT com un pésol, ella un poquet mústiga», Pin, *La familia dels G.*, 66.

AXETA : espita; canilla que se pone en una cuba o tonel; grifo : «s'obrí l'AXETA de la bota, rajá furient y escumosa garnatxa», R. B., *Escenas*, 22; «en la qual font avía VIII AXETES qui reiaven, les IV de les quals daven vin grech e les altres aygua», Comes, *Lib. de coses*, 295; «e diu que lo parlar axí buyda e fa evaporar lo cor axí com AXETA o duyl de vexell destapat buyda lo vexell fins que res no y román dins», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 392;— *anar com una axeta* : irse como una canilla.

AXÍ [AIXÍ] : así, tal : «e AIXÍ nos som venguts», Cron. Jacme, 13; «e AYXÍ feu se», Cron. Jacme, 10; «e quan aquesta cosa haguem AIXÍ posada», Cron. Jacme, 279; «altra ciutat que s'appellava Cartago nova, e la'n varen AXÍ appellar nova per faer differencia de la primera», F. d'A., 7; «e en AXÍ guanyá C milia besants», Lull, *Maravelles* I, 16; «que AXÍ deu lo cavaller cobrir la sancta mare Iglesia», T. B., I, 99; «AIXÍ d'estiu en tarda xafogosa || dos núvols tot just nats», Atl., 26; «AIXÍ'n fugía'l moro, quant ab un riu de ferro || aquells turons nos duyan lo crit del brau Roland», Atl., 54; «al veure AIXÍ ofegarse los sacerdots y deus», Atl., 140; — *axí com* : tal como : «tot do noble AXÍ com es do de natura, do de dignitat real, do de victoria d'enemichs e do acabat, AXÍ com son los bens de virtuts e mérits, tots venen e devallen del Pare de les lums, de graties e de virtuts», Pedro IV, *Prólogo*, 19; «e pres la per muller legítimament AXÍ com la sancta sgleya mana», Muntaner, 23; «si fos AXÍ com la senyoría vostra diu, crech restaríeu per l'amor mía», T. B., I, 19; — *axí com aquell qui* : «be sabía ell que son parent era molt carnal, AXÍ com aquell qui era fill de sa cusina», Muntaner, 76; «e puix pres comiat del senyor infant En Fraderich, e'l besá mes de deu vegades, AXÍ com aquell qui l'amava molt per moltes rahons», Muntaner, 334; — *axi, axí*: tal cual, medianamente, así así, por ahí por ahí, tal cual, hablando de la salud : «llegían y escribían lo castellá, l'inglés y'l francés, y parlavan be la primera llengua, tal qual la segona y AIXÍS AIXÍS la derrera», Nadal, *Margaridoya*, 21; — *axí que*: no bien : «ab fam deixan de l'antre pregón les nits eternes || AIXÍS que han la flayrada d'humana carn begut», Atl., 110; — *axí... com* : «seguint guerres AXÍ en mar com en terra», T. B., I, 13; — *axí mateix* : «car lo cors... dels bisbes (fo por-

tat) quiscún en la sua sgleya... e ls altres AXÍ mateix», F. d'A., 179; «e AXÍ mateix se'n dolgueren molt fort de la desgraciada mort de Sertori moltes gents spanyoles», F. d'A., 19; — *no es axís?* : ¿no es verdad?, Oller, *La papallona*, 184; — *si axís fos* : «dupto que l'Andrea haja vingut a Pedrals; si AXÍS fos, se'n hauría vingut a casa meva», Bosch de la T., *Lena*, 261.

AXINS (?) por AXÍ : «aprés los dix que volríen mes entrar en batalla concordada, egualment armats a cavall, spasa sens sperons, o sperons sens spasa, e que AXINS (?) haguessen a combatre?», T. B., I, 216.

AXÓ : esto; — *axó ja put* : esto huele a puchero de enfermo; — *axó es aviat dit* : cuesta poco decirlo; — *axó s'ho porta* : a esto le corresponde; — *axó no te retop* : esto no tiene vuelta de hoja; — *en axó estem?* : esas tenemos?; — *axó es altra cosa* : ese es otro cantar; — *axó ray* : alem. es ist einerlei; fr. c'est tout : «mon marit se n'es anat... || AXÓ RAY! || que se'n vaja a la bona hora!», Aguiló, *Axó ray!*, J. F. 1866, 32; — *axó y axó* : «senyor Xavier, avuy n'hi se una de nova, començo jo... a tal banda ha passat AXÓ y AXÓ», Vilanova, *Gent de casa*, 94; — *axó marxa tot sol* : eso no admite dificultad; — *axó porta cua* : tener o traer cola alguna acción; — *axó pla!* : «entre'ls dos tenen hisenda || que ningú'ls guanya, AIXÓ pla!», Ubach, *Romancer catalá*, *Una anada a Nuria*, 280.

AXOL : picola; — *axol de dos caps* : alcotana.

AXOLL : pocilga : «en los corrals cantaba'l gall, grunyían en l'AIXOLL los porchs», C. Vidal, *La vida en lo camp*, *Confiansa en Deu*, 24.

AXORAR : «comunament tot hom AXORA quant se veu en grans bens», Eximenis, *Lib. de les dones*, 10.

AXORAT : orat : «aná cercar Josep sos frares o sos germans e no'ls trobá, e anava AXORAT e trobá un hom e demaná li de sos frares», Génesi de Scriptura, 34.

AXORBAR : «alguns philozoffs se AXORBAREN antigament que no vesen res, car es occasió d'esquivar molts mals e de pençar altament», Eximenis, *Lib. de les dones*, 177 v.°

AXORDADOR : ensordecedor, asordante : «y res sentías del tro y AIXORDADORES armoníes», Atl., 186; «lo carro sotraqueja dels trons AIXORDADOR», Atl., 108.

AXORDAR : ensordecer, aturdir, atolondrar : «los cassadors anavan arribant tots contents y alegres. Quin entussiasme!... Quina fressa de corns!... AIXORDAVAN», Bosch de la T., *Recorts*, 176.

AXORDAT : asordado, aturdido, atolondrado.

AXUGAMÁ : toalla, paño de manos.

AXUGAR [EXUGAR] : enjugar, secar la humedad, el sudor, & : «e dementre que la folla fembra torcía e AXUGAVA sos vostiments», Lull, *Maravelles*, I, 48; «e devets saber que'l rey havía en certes parts del seu cors uns bonys molt terribles... dels quals exía molta materia; mas quant los AXUGAVEN li'n daven molta gran dolor», F. d'A., 454; «donques torque't los teus ulls, e EXUGUE'ls de les lágremes», Boeci *Cons.*, 73; «ab ma tremolant EXU-

GARÉ los meus trists ulls ans que res te diga», T. B., III, 211; «ab les mies mans fredes EXUGARÉ la mia cara humida de moltes lágrimes», T. B., III, 19; «e lavores la beneyta vaya (?) estar los sagrats peus de Jesuchrist lavats ab las suas lágramas, ab los seus cabells AXUGAVA'ls li», S. P. Pascual, *Opúsculos varios*, 9; — *axugarli les llágrimes* : consolar a alguno; mitigar su pena, su aflicción; — *axugarse* : enjugarse, secarse : «ella matexa desseguida s'ha tret las claus de la butxaca perque li anessen a buscar un mocador per AXUGARse la cara: la duya tan untada, que de per tot li lluía!», Vilanova, *Del meu tros*, 14.

AXULLAR : v. GOS.

AXUMAR : despampanar.

AXUT [EXUT] : **1**, enjuto : «e tot lo que he dit dels actes gloriosos que han fets, encara la tinta no es EXUTA», T. B., II, 330. **2**, home poch carinyós y de poques paraules; seco, áspero, desabrido, enjuto : «com es possible, pensava en Tomaset, que donya Isabel puga enamorarse de un jove tan AIXUT, tan esquerp?», Oller, *Vilaniu*, 129; «l'Albert li responía, segons sa costum, en termes curts y AIXUTS», Oller, *Vilaniu*, 121; «qui a altre es comunament AXUT, aspre e dessucat, que Deu li dona ans de sa mort que ab dolor e ab vergonya de sa cara e ab dolor de son cor los tornerá e l'amollirá per grat o per força», Eximenis, *Lib. de les dones*, 98.

AY! : **1**, exclamación de dolor: «hont ets? Y AY! hont l'hermosa solía els cors atraure...», Atl., 44; «que importan a l'abella los troços de ton gerro, || si, flor dels vinents segles, los quedas tu? Mes AY!», Atl., 50; «s'hi acosta pantejant, mira y remira; || mes AY! lo promontori que hi ovira || sembla un penyal per l'ona descalçat», Atl., 34. **2**, subst. alarido : «y entre AYS, cridoria y alarit selvatge || ressona'l crit feréstech d'abordatge», Atl., 24; «s'escapá de son pit un AY involuntari del cor», Oller, *La papallona*, 33; «ensemps, com trons d'infern, AYS soterranis s'hi ouhen», Atl., 258. **3**, interj. de varios sentidos; da a entender que no nos acordamos de algo que habíamos olvidado y convenía recordar; verdad?, Oller, *B. del pa*; — *ay jo't flich*!; — *ay jo't toch*!; — *ay, ay*! : ¿cómo es eso?, Oller, *Notas*, 54.

AYDAR : ayudar, auxiliar : «lo rey Rudericus faé faer cridar... que tots los seus sotsmesos li'n venguessen AYDAR», F. d'A., 94; «anemhi!, tots responen, vos hi venim a AYDAR!», Atl., 270; «... y l'alt turó || ... AYDAT dels vents, les aygues y'l foch en esplosió || traboca's ab sa cárrega», Atl., 246; «los quals... AYDATS dels laletans», F. d'A., 12.

AYGUA : **1**, agua : «e metem li de l'estopa ab AIGUA, e faem li ligar la nafra ab I tros de camisa», Cron. Jacme, 220; «beuen ab vi o ab AYGUA», Cron. Jacme, 14; «e demanam li si hi havía AYGUA hon poguéssem la nit albergar»; Cron, Jacme; «los dava clares AYGUES a beure y argentines», Atl., 42; «ni a l'áliga li valen les d'or potentes ales || ..... || l'aixalan rojes flames y cau, y ab les cucales || y cisnes de les AYGUES les cou l'incendi viu», Atl., 54; «en tant, del Rose vora les AYGUES», Atl., 59; «los altres elements,

ço es saber, aer, AYGUA, e terra», Lull, *Maravelles*, I, 122; «molts cànters d'aram e de terra per tenir AYGUA», F. d'A., 281; «e era fort gran fretura que havíen de viandes, la mes que mes d'AYGUES», F. d'A., 20; «lo cristianíssim Rey sabé que los moros havíen de passar prop d'una ribera d'AYGUA», T. B., I, 23; «lo beure de bous es AYGUA», T. B., II, 102; «lo lligabosch, espígol y roselles || al breçoleig de l'AYGUA s'esfullaren», Atl., 204;—*aygua beneyta*: «al surtir del ofici, a la porta de l'iglesia, la Lluisa y sa mare prengueren l'AYGUA beneyta que las hi oferí En Manelet», Bosch de la T., *Pla y montanya*, 24; — *aygua calda* : «e nos lavores havíem mal als uyls, e no'ls podíem obrir menys d'AYGUA calda que'ls nos lavaven», Cron. Jacme, 298; — *aygua calenta* : «fet açó deuen tenir allí AYGUA calenta en un bací d'or o d'argent», T. B., I, 106; — *aygua llotosa* : agua cenagosa : «l'ídol s'ensorra en grífol d'AYGUA llotosa y sanch», Atl., 108; — *aygua molla* : «e l'AYGUA un lo cavall deu ésser abeurat deu ésser molla e un poch salmaya e torbada e que y stigua reposada e córrega suau», Libre de la Menescalía (Bibl. Nac. París, MS., fonds, Esp. 215), 7; — *aygua murcia?* : aqua mulsa; el aloxa o meloxo; gr. hydromel, Nebrija;— *aygua morta* : agua estancada y sin corriente, remansada, que no corre; — *aygua panada* : agua panada, agua templada con pan quemado; — *aygua de pluja* : agua llovediza; — *aygua viva* : agua de pie; — *a flor d'aygua* : «entre escuma a flor d'AYGUA un pal ovira», Atl., 28; — *anar a pendre les aygues* : ir a baños, a tomar las aguas; *banyarse en aygua de roses* : dejarse llevar por las ilusiones; — *donar l'aygua per mor de Deu* : llover a cántaros; — *fer anar l'aygua a son molí* : arrimar el ascua a su sardina; — *pa y aigua* : «lo monge que'l servía menjava pa e AYGUA per manament del abat son major», Eximplis, I, 4; — *passar per aygua* : bañar, refrescar, lavar en agua; — *rajava l'aygua a dojo*; — *no poder treure'n l'aygua clara* : no poder sacar nada en limpio; — *no't fies d'aygua que no corre, ni de gat que no miole* : del agua mansa te libre Dios, es decir, guárdate del hombre impasible, inalterable; — *aygua e muller a cell la dona hom qui la quer*; — *aygua lenta, mal estorrenta*; — *aygua pudent be's va per loch corrent*; — — *qui aygua atura, blat mesura* : quien endura, caballero va en buena mula. **2**, río : «lo fill del rey dix que una AYGUA passava per I loch que era ple de pedres vermelles, e puxes passá per altra loch hon havía pedres blanques; e per açó l'AYGUA, segons los lochs per los quals passava, se diversificava de color», Lull, *Maravelles*, I, 133; «e aprés que Félix hac dita la hora nona, ell se reposá pres d'una gran AYGUA, considerant que en axí com aquella decorría a la mar...», Lull, *Maravelles*, I, 47.

AYGUACUYT : cola, cola de carpintero.

AYGUADA : **1**, aguada, cuadro pintado con solo dos colores; — *a l'ayguada* : aguada, manera pintoresca de sombrear un dibujo con tinta de China u otro color líquido

adecuado. **2**, aguada : «e tots ensemps partiren e navegaren tant, que trobaren lo rey de França en la ylla de Córçagua. Prengueren aquí AYGUADA», T. B., I, 365.

AYGUA DE CAMAMILLA : «y al sortir un altra vehina del quarto portant una escudella ab AYGUA DE CAMAMILLA, se ficá sense dir res al rotllo com esperant ésser preguntada», Vilanova, *Del meu tros*, 14.

AYGUA DEL CARME : «li dich que he tingut un susto!... valga que he pres desseguida AYGUA DEL CARME», Vilanova, *Del meu tros*, 14.

AYGUA DE COLONIA : «una basca darrera l'altra : jo li feya olorar un paper d'estraça cremat ; li he refrescat los polsos ab AYGUA DE COLONIA», Vilanova, *Del meu tros*, 14.

AYGUA D'ESPART : «lavors faé la malvestat de donar AYGUA DE SPART mesclada ab la beguda del dessús dit rey Bamba per faer lo'n tornar foll e dement», F. d'A., 84.

AYGUADER : aguado, el que no bebe vino.

AYGUADERA (NAU—) : nave que hace agua.

AYGUAFORT : aguafuerte.

AYGUAL : «e açó pot hom fer si tu fenyent fuyta lo tires... a llochs fangosos e AYGUALS», Eximenis, *Regiment*, c. 269; «per conservació de son estol sapia (lo príncep) tots los camins e dreceres e asprures e amagatalls e floms e AYGUALS e fonts e tot ço qui sia al mig qui puxa noure o ajudar a be passar lo dit camí», Eximenis, *Regiment*, c. 235.

AYGUALIT : aguajoso.

AYGUAMANS : «e com tots foren asseguts portaren l'AYGUA MANS al Rey», T. B., I, 304.

AYGUAMOLL : aguazal, lagunajo, charco de agua corrompida : «Guadiana, Duero y Tajo que l'or y plata escolan || ... y dauran y perlejan deveses y AYGUAMOLLS», Atl., 80.

AYGUAMEL : ?

AYGUANAF : agua de azahar : it. acqua naufa : «copetas de malvasía, AYGUANAF y licors estomacals», Oller, *La papallona*, 174.

AYGUANUÇAT : «alscuns n i ha qui han lo appetit canín en tant que's menjaríen les claus de sent Pere. Aquests aytals deuen tenir mesura en lur menjar mes que altres hómens en quant lo lur appetit no es ver appetit ans ha rail de mal en ells amagat, qui es tan gran que si ells volen satisfer al appetit ells agreujen lur malaltia en tant que a la fi engruxen no de ver greix mas de materia corrupta, per la qual caen en ydropisía e son AYGANUÇATS qui es mal fort difficil de guarir e porta molts a la mort», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 173 v.°

AYGUAPOLL : huero; — *tornarse ayguapoll* : reducirse a nada una esperanza, llevarse chasco, salir huero (el huevo); — *s'ha tornat ayguapoll* : todo se ha vuelto agua de cerrajas, la cosa no ha tenido buen resultado.

AYGUARDENT : it. acquarzente; — *ayguardent de canya* : aguardiente de caños.

AYGUARÓS : «negún hom de be no deu portar ab si mosquet ne civeta, ne deu olrre neguna odor de neguna mixtió carnal ne encara AYGUA ROS ne semblants coses. Raó es car comunament presomex hom que qui aytals odors porta es

persona carnal e ab pocha vergonya», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 417.

AYGUAT : aguacero, chaparrón, lluvia repentina de poca duración, turbión, lluvia muy abundante : «quant ja mitj clos l'edifici, ja de l'AYGUAT se reyan», Atl., 172.

AYGUAVESSANT : vertiente.

AYGUERA : fregadero : «prengué un plat de la estanyera de sobre l'AYGUERA», Bosch de la T., *Lena*, 27; comp. «quant obram lo castell fem una AYGUERA que ve de la casa hon cuyna e passa sots aquesta cambra», Bernat Desclot (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 328), 108 v.°.

AYMADOR : amante : «ell havía mostrat temors de trobarse en lo cas del AYMADOR enganyat», Oller, *La papallona*, 200; «molts spanyols, qui AYMAVEN fortment als dos prínceps», F. d'A., 16.

AYMAT : «no's troba scrit en chróniques que y haja hagut altre rey dels goths que'n sía stat tan AYMAT e tan volgut», F. d'A., 70.

AYN : V. ANY.

AYOÇ : ant. naut. : grito o canto de los marineros para ejecutar a compás el trabajo de levantar algún gran peso : «e metem hi mans, e manam los hómens pendre a les cordes, e cridam AYOÇ, axí con fa hom al varar d'una nau o al traure, e mogueren lo castell», Cron. Jacme, 208; «e nos manam cant vingués a la mija nuyt que les galees levassen les áncores, e que nuyl hom no cridás AYOÇ, mas en semblant d'AYOÇ que ferissen ab I fust en la proa de les tarides e de les galees al levar de la áncora, car bon port hi havía e no y havía obs pus d'una áncora», Cron. Jacme, 97.

AYRADA : ráfaga, «mes ella, com galera desarbrada || no gosa obrir ses ales a l'ayrada || que l'alçaria més amunt d'hont cau», Atl., 296.

AYRE : **1**, aire, elemento; corriente de aire : «no tinch altre mal sino del AYRE de la mar qui m'a tot comprés», T. B., II, 14; «les illes me prenían || per un navili de rumbosa vela || que ple de richs aflayres, || los joguinosos AYRES || d'Epidauros a Dórida empenyían», Atl., 188; «e en aquell mateix temps se'n veyé en l'AYRE dessobre Girona una creu vermella», F. d'A., 128; — *ayre acanalat* : viento o aire colado, encallejonado; — *ayre natal* : aire nativo; — *en l'ayre* : en vilo, en alto : «ab un quinqué de petroli a la ma, aixecat en l'AYRE, de manera que'm permetía contemplar lo goig que resplandía a sa agraciada cara», Oller, *Notas*, 52; «lo menut dormía fondament, closos los punys, los brassets en l'AYRE mal creuhats», Oller, *La papallona*, 142; — *estar en l'ayre* : estar en vilo, en vago; — *fer ayre* : correr aire : «suhava, estava destrossada de robas, allí feya AYRE.. que li tiressin un mocador al coll», Oller, *La papallona*, 174; — *mudar d'ayres* : mudar de cielo; — *parlar en l'ayre* : hablar al aire, hablar sin fundamento, a tontas y a locas; — *pendre un mal ayre* : contagiarse, inficionarse; — *viure del ayre del cel*. **2**, *los ayres* : el espacio : «si'l dolor no hagués poblat de crits los AYRES», Oller, *Notas*, 110. **3**, ademán, apostura, aspecto, aire : «y'ls bissonts s'agermanan ab AYRE germanívol», Atl., 78; «d'un lleó ab la

despulla cobert al héroe han vist; || son pit d'atleta, y AYRE guerrer y pagesívol || ensemps que les encisa les deixa ab lo cor trist», Atl., 86; «no era la primera volta a la vida que trobava la Madrona en aquella escala un AYRE de sepulcral tristesa», Oller, *La papallona*, 129; «lo cant había pres un AIRE tant melancólich, que sens saber perqué, lo jove voy ploraba», C. Vidal, *La pubilla del Mas de dalt*, J. F. 1866, 88; «y Luso hont se decanta? Duero el vegé y Guadiana || fer lliga ab hómens d'AYRE guerrer y marinesch», Atl., 274; «ara ho veureu, digué la cambrera, aixecantse ab AYRE enfurrunyat», Oller, *La papallona*, 133; — *donarse ayre* : hacerse el importante; — *no feya ayres de pensar en*... : no llevar trazas de pensar en...; — *tenir l'ayre de*... : parecer, tener las trazas o la apariencia de... ; — *d'ayre* : animoso : «rema D'AYRE y, de sopte, amorosides || fins l'ajudan les ones», Atl., 34; — *de bon ayre* : apuesto : «tenía un fill, respón, ... || y de bon AYRE y ben plantat com era», Atl., 100; — *fer alguna cosa ab ayre* : hacer alguna cosa con gracia, con garbo; — *tenir tot l'ayre del seu pare* : parecerse a su padre.

AYRET : «feya un AYRET de tramontana molt freda», Bosch de la T., *Recorts*, 170; «los blats, batuts per un AYRET de pluja, se reinflaven», Pons, *Trascant*, 9; «la mica d'AYRET l'havía soptat», Pons, *Trascant*, 21; «un AYRET suau y fresquívol, embalsamat per les flayroses erbes, dexondía an En Perot, encoratjantlo ab sa alenada», Pons, *Trascant*, 16.

AYSÓ : «e els dixeren : ni AYSÓ no poríem fer», Vies des saints (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 44), 42 v.°

AYTAL : tal : «e la resposta fo AYTAL : que pus Deus...», Cron. Jacme, 9; «e ab AYTAL temptació e opinió», Lull, *Maravelles*, I, 6; «aquell qui desija haver ensemps en una totes les dites coses, cert aquell AYTAL cercha la suma beneuirança», Boeci, 139; «aquell AYTAL qui millor ho fará, li sia dada una petita corona d'or», T. B., I, 129.

AYTAMBÉ : «prenem los sagraments e'ls homenatges d'aquels que feits no'ls havíen, e el AYTAMBÉ feu ho fer en nostra terra», Cron. Jacme, 192; «e AYTAMBÉ si fos fembra», Cron. Jacme, 10; «e enviam AYTAMBÉ a Barbegal e a Barbastre», Cron. Jacme, 50.

AYTANT : tanto : «ab AYTANT respos los : ... que», Cron. Jacme. 9; «volem AYTANT dir que», Cron. Jacme, 14; «AYTANTS cavalers havía», Cron. Jacme, 27; «e AYTANT com les unes coses son pus semblants a les altres, d'AYTANT son pus amadores», Lull, *Maravelles*, I, 96.

AYTANTOST : «la mort dels hómens es en ma de Deu, car AYTANTOST se moren los jóvens con los veyls», Cron. Jacme, 189; «sényer, dix Félix, I canonge desijá ésser bisbe AYTANTOST com fo canonge», Lull, *Maravelles*, II, 2.

AYTORI : «a Mir Almuminjm Abu Abdallá, fill d'Amjr Almuminj, fill de Mir Almuminj, ayde'ls Deu ab sa defensió e mantenga'ls ab son AYTORI e faça durar lur Regisme», Carta de tregua entre D. Jaime I y el rey de Túnez, Diversorum Jacobi I, 29, Reg. 44, fol. 29.

AZALT : **1**, sust. : «Item que pus diner deu, será donat per alcuna mercadería per corredor que'l mercat haia valor si donc lo comprador o'l corredor per ell no's retenía AZALT de la mercadería, axí emperó que aquell AZALT haia dit o desdit per tot aquell dia que'l diner deu será donat. E aytant dur aquell AZALT e no mes si donchs les parts no s'havenien que fos pus lonch o pus breu», A. M. B., *Bandos* (1300-3), 8. **2**, adj. : «dix li que lo conill havía AZALTA semblança», Lull, *Maravelles*, I, 244; «com Félix fon partit de son pare e fo en un gran boscatge... encontrá una AZALTA pastoressa qui guardava bestiar», Lull, *Maravelles*, I, 5.

AZAMANT : diamante : «e mes val lo AZAMANT en l'agulla que lo saffir en l'anell d'aur», Lull, *Maravelles*, I, 175; «en axí l'AZAMANT ha major apetit a tirar a si lo ferre, que l'aur ni l'argent», Lull, *Maravelles*, I, 179; «sapies, Félix, dix lo philosoph, que l'AZAMANT ha virtut per la qual l'agulla se gira a la tremuntana e a mig jorn», Lull, *Maravelles*, I, 180.

AZEMBLA : v. ATZEMBLA.

AZINA [AIZINA] : «Senyor, aquest es l'acort en que tuyt havem vist, e pensat, e havem a guardar la vostra AZINA, e no tan solament la vostra AZINA, mas la messió que puscats fer en retenir aquel Pug», Cron. Jacme, 277; «que cobre lo Rey los castells, que anch no'n ach tan bona AIZINA com ara ha, e que nos que'l servescam en açó con meyor porem», Cron. Jacme, 398.

AZTOR : «han i altres qui aporten prou caça a aquells qui'ls ha nodrits axí com AZTORS, falcons e esparvers», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 230 v.°

B

BA : para expresar enfado : BA, deixa'l anar; — para aprobar alguna cosa : BA, tu ho vols, que sia axí; — para excitar o contener; vaya o ea; — *ba ba ba* : «bo, ja hi tornem? dígali perqué plora ara? BA BA BA; com mes anem menos valem», Vilanova, *Del meu tros*, 20. V. BAH.

BABA : 1, configuración de la cara, cortedad de inteligencia; lo de niño a hombre. 2, término infantil, abuela.

BABAI : nodriza, término infantil (Mistral).

BABALÁ (A LA—) : a babboccio; alla babbala; a caso, inconfuso; inconsideradamente; locución adverbial : «a la garde de Dieu, sans attention, inconsidérément», (Mistral); «es pas negoci que's puga tractar A LA BABALÁ», Bosch de la T., *Lena*, 37; *parlar a la babalá* : hablar a tontas y a locas; decir tonterías : «donchs no'l cregas : vuyts y nous y cartas que no lligan : ell sempre parla A LA BABALÁ, y lo mateix las etjega que'ls matxos guits las coças», Vidal, *Rosada d'estiu*, 72.

BABALLES : rosegalls d'animals; agr. granzones; pajaza.

BABANY : «farán corts e convits e grans aiusts e grans BABANYS», Breviari d'amor (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 353), 134 v.°; («fan corts e convits e grans aiusts e grans bombas», Breviari d'amor (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 205), 151 v.°); «mas aquel qui vol molt beure e molt menjar e delitar molt a la sua carn e desija molt longa vida per los profits e plaers temporals e fa moltes coses e diu ben fetes e bones per lo BABANY e pompa e laor del mon e desija per lo profit temporal l'amor e la gracia de nostre senyor Deus per tal que li don gran abundancia e riquea e gran honor e prosperitat e aquesta prosperitat es mundana, cor el la vol per vana gloria», Breviari d'amor, (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 353), 69; «encara aquests aytals (simples cavalers) pecquen en tant con fan tornegs o juntes solament per BABANY ho per ufana en los quals moltes vegades perden lo cors e fan hi fort ável folía car ensems perden l'ánima e'l cors», Breviari d'amor, (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 353), 135; «cor qui dona a son proysme a menjar per BABANY ne desiján laor mundanal, aquesta entenció no es bona ne la voluntat ne la obra no ha bon fonament», Bre-

viari d'amor, (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 353), 69.

BABAROTES : muecas, carantoñas, gestos, visajes : «pe'ls carrers de Vallhonesta, que hi veureu? Alguna dona que fa volada de perdiu d'una casa a l'altra... algun gat ensopit ab uns quants pardals que li fan BAVAROTAS», Oller, *Notas, La Calavera*, 198; «y tothom va anar seguint com los altres días, adormintse el bon home d'En Tófol, nosaltres fentnos BABOROTAS per a fernos escapar lo riure, y la María Rosa endressant la cuyna», Genís, *Sota un tarot*, J. F. 1876, 314.

BABAU : boquirubio, bobalicón, memo, joven falto de experiencia : «BABAU mes que BABAU! Si fos de tu'm posaría a jugar ab la maynada. Tant vell y tant poch seny!», Vidal, *Rosada d'estiu*, 74; «y jo, jo, pobra de mi, tan BABAUA'm creya que s'havía quedat per a darme una proba», Oller, *La papallona*, 87; «Ha vist may lo respectable auditori aquella estampa o ventall del rústich Bertoldo, que representa a est pobre BABAU, covant un parell de dotzenas d'ous com si fos lloca?», Vidal, *Rosada d'estiu*, 351; — *babau cistella* : gomia; bobalicón, que se cree todo lo que le dicen, papamoscas, hombre que cree toda clase de noticias.

BABAYA : «Bambalio. El bobo y tartamudo», Nebrija; «e N'Oliva, qui de sobrenom fon apellat Cabreta, com per ésser BABAYA, e per tant no poder traure la paraula de la boca sense gran força que'n fahía, picava e gratava ab lo peu dret contra terra com fa la cabra», F. d'A., 159.

BABEJAR : «l'angeló, que no tenía edat per a entendreho, ovirava sols los colors mes llampants de las balconadas, y... no feya mes que brincar y BABEJAR tot xarrotejant mots incomprensibles», Oller, *Croquis, Los que ho miran y'ls que hi van*, 92.

BABOR : **1**, mar. babor; la parte izquierda del buque mirando a proa. **2**, vapor: «segons que'ls actors dien, aquesta estela cometa se fa de la vapor de la terra qui es grossa e calda. E con aquela vapor o BABOR es tant alt pujada», Breviari d'amor, (Bibl. Nac. París, MS., fonds., Esp. 353), 44 v.°

BABOT : «Item proverbi es comú que hom qui a fembra molt creu, e qui per fembra se regex et per ses paraules, que es hom efeminat e bestial... de la sua casa diu comunament lo poble, que es casa de galimoç, et es caseta sens gall et casa on la gallina canta et hostal de mamota e de BABOT e d'ase sens orelles e coa», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 406.

BABRE : «dix l'apóstol sent Pau en la epístola dels philipenchs de un clergue que li pudía e li doná pau, que alló no era donar pau mas donar BABRE e alenda de vin», B. U. B., *Ajustaments*, 244.

BACA : toldo; lienzo grueso con que se entoldan las barcas y carros.

BACALLAR : «et alberga Iª ad tres clericos cum tribus BACALARS», Donación de Bernardus Arnalli, prior et prepositus Sancte Marie, 13 Kls. abril 19 Ludovico, Cartulario de la Seo de Urgel, I, 208, v.°; «e dixem li : BACALAR pudent, con podíes desemparar ton Seyor», Cron. Jacme, 273; «ella apparría mes un

BACALLAR fet per a dar coltellades que no amorosa muller», Eximenis, *Regiment*, c. 93; «la segona es amor de BACALLAR e d'om celerat qui no's sap ne coneix que vol dir bonesa ne res de be», Eximenis, *Regiment*. c. 88; «legim d'aquell gran Emperador César Agost qui regí lo mon per cincuanta anys ab subirana saviesa en tant que los Romans lo volíen adorar axí com a Deu, emperó legim d'ell que en casa era BACALLAR renegat ple de leigs vicis los quals no deuen anomenar», Eximenis, *Regiment*, c. 46; «e no sabem que tu est fill d'aytal BACALCAR (sic) e d'aytal putana engendrat en lo bordel de Babilonia», Eximenis, *Angels*, c. 41, lib. 5; «dix (Titus Livius) que gent impertinent se appella en la ciutat los estranys qui y son e los BACALLARS e los mals hómens qui mes son a destrucció de la Ciutat que no per res de be», Eximenis, *Regiment*, c. 70; «car comunament axí com es común vocable a vituperar hom, dirli BACALLAR, axí es de fembra que li digues bagassa o semblant vocable», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 376 v.°; «l'amor carnal fa l'om un gran BACALLAR, car fa lo van, pompós, erguyllós, luxuriós, monçoneguer, diffamador, guerrer, irós, envejós, robador, arriscador de grans mals, tol a hom la fama e la substancia de casa e l'umple de tots mals», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 278 v.°.

BACAYNA (FER UNA—) : descabezar el sueño : «don Joseph que havía passat mala nit comensá a fer BACAYNAS y s'endormí del tot», Bosch de la T., *Recorts*, 142; «solíam sopar tart, y jo havía fet ja la meva BACANYA demunt de l'Aritmética o del Fleuri quan entrava a la sala de reunió y en plena visita m'entregava al bon son», Oller, *Notas, Recorts de noy*, 191.

BACAYNETA : «los esperaré llevada, potser fent alguna BACAYNETA y tot, devant del seu fill; no tinch ganas de moure'm», Oller, *Vilaniu*, 152; «allí, a copia de rumiar, sense adonarme'n, com aquell que diu, hi tombo alguna BACAYNETA que ajuda a escursar las horas», Vilanova, *Del meu tros*, 104.

BACÍ : bacín, sillico; palangana : «com lo Rey pendrá aygua e veureu que la Infanta se leve e done del genoll en terra e ab la ma te lo BAÇÍ, ...e la Infanta doná dels genolls en terra, e prengué un poch del BAÇÍ», T. B., I, 304; «fet açó deuen tenir allí aygua calenta en un BAÇÍ d'or o d'argent», T. B., I, 106; «un porsavant pres un BAÇÍ d'estany, e ab aygua molt calenta li doná per lo cap e per los ulls», T. B., I, 251; — *baci de mola* : artesa de la piedra de amolar.

BACINA : bacía de barbero, bacineta para recoger limosnas, bandeja : «e li'n va donar molts cálzers e BACINES e canalobres», F. d'A., 45; «mossén Bernat Turell qui era maiordom feu portar los confits alexandrins, ço es, que mossén Mateu Dezsoler portá primer una BACINA per obs del dit senyor don Joán», Comes, *Lib. de coses*, 100; «Item lo dit capitá tenint en la ma una BACINA d'argent hon havía gran cops de dinés llansaren per quatre parts del dit cadafal entre la gent», Comes, *Lib. de coses*, 73; «cops sechs y esquerdats de

moneda que cau a la BASSINA», Oller, *La papallona*, 199.

BACINET : bacinete, defensa de la cabeza : «e Tirant doná tan gran colp en terra del cap, que lo BACINET li sortí tres passes luny», T. B., I, 215; «vagen ab molta gent e ben armats, tots en blanch : mas que no porten BACINETS al cap», T. B., I, 42; «yo no sería stat aquell qui tallí les correges del BACINET de aquell gloriós Príncep fill del Emperador», T. B., II, 218; «armes de cavaller son en aquest present temps les següents... ha mester BACINET ab capmall e careta en lo BACINET e haia de part de dins del BACINET ésser forrat de stofa e de drap de cotó e lo capmall axí mateix e açó sia per deffendre si mateix», Eximenis, *Regiment*, c. 279.

BACÓ : **1**, soez, indecente, grosero, hombre puerco, despreciable. **2**, tocino, jamón : «com diu lo proverbi antich. Sal salva BACÓ e mur salva ciutat e dona salva sa castedat», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 249 v.°; «et habet comes in monasterio sancti laurencii de monte II BACONS desdoblats in natale domini», Comemoratio de réditos y censos, R. B., IV, 1151, 233.

BADADOR : distraído, papamoscas.

BADALOT : castillejo de azotea, caja de escalera, caja, ojo de escalera, traga-luz de sotabanca que tienen muchas casas en Madrid, la obra que sobresale del tejado o de la azotea para pasos de personas o de luces.

BADALL : bostezo, suspiro, boqueada : «de por y esgarrifances fent lo derrer BADALL», Atl., 62; — *fer l'últim badall* : dar el último suspiro; — *llançar lo darrer badall* : exhalar la vida, Atl., 214; — *badall de son* : bostezo de sueño.

BADALLAR : bostezar; met. fastidiarse, aburrirse : «com volía Deus pregar, tantost començava a BADAYAR, e sentíe's trist e hujat e constret», Lull, *Maravelles*, II, 250.

BADANA : badana; la piel de carnero u oveja curtida : «feu una pausa per aixugarse la calva y la BADANA del barret y tornar a cubrirse», Oller, *Vilaniu*, 226.

BADAR : **1**, mirar : «los juglars pecquen en ço que sovén saben cantar ho balar ho tocar esturmens; se donen en açó gran vana gloria e continuament en açó s'adeliten e fan continuament les gens mirar e BADAR les lurs vanitats les quals poríen fer de lur profit», Breviari d'amor (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 353), 141 v.°. **2**, embobarse, embelesarse con cosas de poca consideración : «al mirador de sa torre, Nerto, per respirar l'ayre fresch, o be per guardarse del enuig, devegades anava a BADAR un xich», Nerto, 19. **3**, abrir, hender, rajar : «y vosaltres? vosaltres, la mar que us embolcalla || llançau a mes espatlles, BADANT los ulls al sol», Atl., 50; «qui hi ha? esclafí una veu de dona, BADANT los porticons de una revolada», Pons, *Trascant*, 19; «lo que faig es anar a obrir un xich lo finestró. No veus que'l sol ja surt? Y en efecte don Pau BADÁ reposadament un finestró per hont s'abocá una resplandor rosada», Oller, *Vilaniu*, 373; «s'esmunyí al-

tre cop dret al barri, dexant la porta BADADA», Pons, *Trascant*, 12; — *no badar boca* : no despegar los labios, no hablar palabra, no descoser la boca, los labios : «y donchs, crech que are'ls tindrem aquí per sempre mes, eh?, interposá'l capellá que fins llavors no havía BADAT boca», Oller, *Vilaniu*, 21; «y, com humil esclava, li arreglá la maleta, mentres ell se posava'l vestit de camí. Ni un, ni altre, BADAREN boca durant aquesta ocupació», Oller, *Vilaniu*, 185; — *sens badar boca* : sin despegar los labios, sin chistar, silenciosamente : «entrá en una saleta petita, modesta, ahont esperavan cinch personas mes sens BADAR boca», Oller, *La papallona*, 138; «sens BADAR boca, invitava ab sos ulls al practicant a empényer un'alta mampara», Oller, *Notas*, 109; «al compás del cap que sens BADAR boca, no cessava de fer reverencies», Oller, *Notas*, 108; «aquells quatre homes atravessaren quasi be tota la vila sense BADAR boca, com si'l silenci magestuós de la naturalesa los tingués sobrecullits», Oller, *Notas*, *Una juguesca*, 46. **4**, estar abierto : «l'altre doná a Tirant en mig de la cuxa, que un gran palm BADAVA la coltellada», T. B., I, 175.

BADARSE : henderse, agrietarse una pared, rajarse : «hont posa'l peu se BADA per engolirlo un gorch, || llurs boques de caverna BADANT insondejables», Atl., 176; «un llamp del cel espetegant devalla || de la nau veneciana al polvorí; || se BADA y roda al fons feta un Vesuvi», Atl., 26.

BADAYNA : escoplo.

BADIA : abadía, monasterio y edificio.

BADOCH : sorprendido, admirado, bodoque, bausán, pazguato, papanatas, curioso : «ab las veus discordants que pujavan per l'entrada, ja plena de BADOCHS», Oller, *La papallona*, 169; «a la matinada se'n anava a missa a Constantí, y llavors n'hauríau vist de BADOCHS encantats mirant a la noya!», Martí, *Lo caragirat*, 17; «l'avalot anava atrayent públich y mes públich, l'entrada tota s'omplía de BADOCHS, y en las disputas comensavan a dibuixarse dos partits contraris», Oller, *La papallona*, 170; «trobarás d'altres nacions en lo mon qui saben axí colorar una monçonega majorment si y saben guany que tot hom fan estar ab la bocha uberta, e a la fi fan hom tenir per BADOCH», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 400; «Per ma fe dix ella tu dius ver e ara conech que tota dona se deu tenir per perduda en ánima, e en cors, qui ha lo marit encarniçat, BADOCH, bademuç e carnal», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 295; — *fer lo badoch* : embobarse, estar con la boca abierta como suspenso.

BADOMERÍA : «se'n diuhen moltes coses, de les quals perque no'n sabem la certenitat les lexe de recitar, perçó que no'n voldría dir BADOMERÍES», Boades, 457; «e veritat sia dita com se'n deu a historia, que n'ha d'ésser verge, e molt pura, e molt neta d'infeeltat e de mentida, car deurien ésser molt greument punits tots aquells qui ab BADOMERÍES e faules que hi volen mesclar rompen la sua en-

terea», F. d'A., 37; «per ço sería gran BADOMERÍA dir que Carles Magnes e son fill Loys, reys de França, ab lurs hosts de companyes de francesos, e d'alamanys, e d'altres generacions strangeres lançaren de la terra als alarbs e la tornaren a la fe chrestiana; car encara que ells ab les sues gents hi varen faer molt, no foren lurs tots aquells nobles affers», F. d'A., 118; «que axís que'ls veyen d'un tros lluny, car los capellans lavors, e encara molt de temps aprés, anaven vestits de blanch de sobre, los en cridaven males BADOMERÍES, e'ls faeyen grans fástigs, e'ls movíen gran tabustol e gran brugit, e'ls tiraven fanch, e'ls gitaven altres sutzeses», F. d'A., 68; «m'en lexaría scriure algunes coses ab manco veritat del que's degut a l'historia, que a usades prou BADOMERÍES s'en han scrites», F. d'A., 44; «e jo no'm cur de recitar les BADOMERÍES e rondalles que alguns reciten, les quals son inepcies molt grans», F. d'A., 187.

BADOQUERA : horquilla, sierrecilla, instrumento que sirve para alcanzar los frutos que están muy altos.

BAF : vaho, hálito : «se'n era volat al cel... assecat pel BAF de la mort», Oller, *La papallona*, 168; «los qui aurán de tocar, y tractar molt los malalts com son los cirurgians, ... procurarán posarse devant de la boca y nas, un drap de lli banyat ab aygua ros y vinagre, fugint tot lo possible lo BAF y aliento del malalt», Bernat Mas, *Orde breu* &, 40; «son enrajolat humit llansava un BAF de rumátich que ab prou pena permetía respirar», Briz, *Lo coronel d'Anjou*, 47; «la sala s'anava omplint de pagesos y de fum de pipes y cigarrets; s'hi respirava un BAF d'ayguardent y allioli. Tot eren xius xius y converses a veu baxa», Bosch de la T., *L'hereu*, 56.

BAFARADA : tufarada, aliento, vaho, cuando se habla del olor a vino o a otra cosa, que alguno echa por el aliento : «lo tuf del bestiar, ajaçat arreu, y la fetor del xerri, confonentshi en corrupta BAFARADA, s'esbravaren pel nou badall, descarregant la espessida atmósfera d'aquell antre», Pons, *Trascant*, 12.

BAGA : lazo, lazada.

BAGARRO : vago, holgazán.

BAGASSA : mujer pública, prostituta, ramera, zorra, churriana, pelleja, pelandusca, soldadera, ramera indecente : «e per be que la guarts sinó es casta de cor si fará sa voluntat e sens tot dupte será BAGASSA de son cors», B. U. B., *Ajustaments*, 152; «lo lur front era a els feyt senes vergoya con de BAGASSA», Vies des saints, (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 44), 21 v.°; «on una vegada per mala cobeesa enflamat, oblidat l'avangeli lo qual sobre mi avía pausat, ané al loc on estaven les BAGACES perque I BAGASSA dix a mi : ix home veil, ix fora, cor ángel de Deu es tu e no tocs mi», Vies des saints, (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 44), 6.

BAGASSEJAR : putear.

BAGASSER : putañero, gorrón.

BAGATELA : bagatela, baratija, friolera, fruslería.

BAGATGER : bagajero : «e ab

dotze scuders e ab sis BAGATGERS qui regíen les sis besties», F. d'A., 261; «la conducta estrafalaria de nostres BAGATGERS de la guerra del any vuyt, qu'acabaven traydorament ab la major part dels ferits francesos», Oller, *Notas*, 189.

BAGNACÍVOL : «se deu squivar per lo scolá l'embriaguea e axí matex la luxuria la qual se demostre en lo BAGNAÇÍVOL ornament», B. U. B., *Ajustaments*, 295.

BAGUL : **1**, baul, cofre grande : «pagá al cotxero que deixá'l BAGUL dret a l'antessala», Oller, *La papallona*, 195. **2**, caja de muertos, ataud : «y posantse un d'ells lo petit BAGULET dessota'l bras», Oller, *La papallona*, 168.

BAGULAYRE : cofrero, baulero, maletero, fabricante de cofres, baules, maletas.

BAGULER : baulero, cofrero.

BAH! : ah! ah! úsase para denotar el asombro, la duda, la negativa, el desprecio, &, según los diferentes asuntos; — *bah, bah*, interjección de indiferencia : «BA, BA, el mal de cap lo menjar lo bat», Genís, *Sota un tarot*, J. F., 1876, 327; «BAH, BAH, no vull rahons, deixemho corre, contestava marxant lo senyor Pau», Careta, *Quadros de Barcelona*, J. F., 1876, 281. v. BA.

BAHINA : «volgué tornar en la BAHINA la spasa e no podía», T. B., I, 212; «e tant prest com foren de peus tornaren les dagues en les BAHINES e tiraren les spases», T. B., I, 214.

BAIG : bayo : «BAIG vol dir com es departit en dos colors, la una vermella e l'altra ruana e es axí anomenada per que es clara e no vermella ne ruana. Aquesta color deu haver aquests senyals : una stella poqua en lo front hi que d'ella li'n devall un ram ho lista fins a les narils e alí s'axampla e no li toqua al lambrot deiús e deu haver los tres peus blanchs los dos de tras e la ma squerra e haia les sedes e los clins e la coa e les cames negres e que haia los clins blanchs e lonchs», Libre de la Menescalía, (Bibl. Nac. París, MS., fonds, Esp. 215), 16.

BAIX : **1**, adj., inferior, menor en dignidad, de inferior condición, bajo, de poca altura : «y ells ab lo cap BAIX, regraciant al Rey la honor e profertes quels fehía no volgueren res dir», T. B., I, 202; «era ja quasi lo sol BAIX» T. B., I, 68; «peró tant havíem encledat de cledes el fenévol que era BAIX», Cron. Jacme, 207; «la Princesa en veu BAXA feu principi a tal parlar», T. B., III, 24; «e la fredor e la seccor retenen aquella humiditat e calor en los lochs BAIXS», Lull, *Maravelles*, I, 139. **2**, prep. : «Lluís, digué la Lena, per ara vosté no pot tenir voluntat propia; está BAIX les nostres ordres; aquí representam sa familia», Bosch de la T., *Lena*, 211. **3**, adv. : «e emperó lo foch s'en, puja alt vers lo cel de la luna, e la aygua román BAIX sobre la terra», Boeci, 211; «la flama del foch puja alt, e la pedra devalla BAIX», Boeci, 155; — *de baix en baix* : «y'ls mossos, de BAIX en BAIX murmurant», Ferrer, *L'hereu*, 1875.

BAJANADA : bobería, necedad, niñada, patochada, machada, tontería, majadería, desatino, disparate, borricada, simplicidad.

BAJANET : fam. boquirubio, bobalicón, joven falto de experiencia, simple, tonto, bendito, boboncillo, inocente, badulaque, bobo.

BAJANÍA : tontería, frivolidad, bobería, simpleza, extravagancia, bobada, necedad, simplicidad : «e Tirant no's partía prop de Phelip per dupte que no fes o que no digués alguna BAJANÍA que vingués en desgrat de l'Infanta», T. B., I. 303.

BAJANOT : «un dia va venir lo Vicari y'ns digué a la Tereseta y a mi : Vaja, a cap som: lo Peret cal que s'en vaja, que assí ja no hi aprén res. Y donchs que no fa bondat? li vaig dir jo sorprés. No sigueu BAJANOT, vosaltres no s'adoneu de las cosas fins que ja no tenen remey... Que no haveu reparat vos o la Tereseta, que d'ensá que la Mariona de ca'l Roqué va a ballar, lo vostre noy te un neguit que'l fa estar mal humorat?, Vilanova, *Del meu tros*, 115.

BAJART : angarillas.

BALA : **1**, cantillo, bolitas de piedra o mármol con que juegan los niños; proyectil; — *bala seca* : bala rasa; — *ser un bala de vidre*; — rfr. : «parlar los hets de BALES e elles respondrán vos de cebes», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 51 v.°; — *bales de vidre* : cuentas de vidrio. **2**, bala-fardo de mercadería : «era I mercader qui volía guanyar en una BALA de drap», Lull, *Maravelles*, II, 163.

BALADRE : adelfa, baladre. Nerium Oleander, Costa.

BALADREJAR : dar alaridos, baladrear, chirlar, meter ruido a voces, vociferar, vocear, gritar neciamente, atronar, hablar muy recio : «home pacífich y tant de pocas paraulas, que rara vegada's deixa sentir. En cambi ella BALADREJA prou», Careta, *Brosta*, 231; «son aquí!... Ja son aquí!, repetíen. Y, afanyantshi'ls enderrerits, les enfilaven amunt y mes amunt... BALADREJANT a tota gorja», Pons, *Trascant*, 53.

BALADRER : vocinglero, chirlador, gritador, el que habla mucho y a voces.

BALAIX : «era vengut allí un lapidari de la gran ciutat de Domás e de Alcayre qui portava moltes joyes per a vendre, en especial portava un BALAIX molt gran e fi del qual demanava sexanta milia ducats», T. B., I, 353.

BALANÇ : balance, columpio, bambaneo, bambaleo, vaivén, contoneo en el andar : «e per poch BALANÇ que l'home d'armes prenía o son cavall, prestament cahíen en la aygua que no s'en podíen levar», T. B., II, 77.

BALANÇA : «sant Miquel... tenía unes BALANCES hon era affigurat que sant Miquel pesava les ánimes», Lull, *Maravelles*, I, 96; «Bilanx-ancis; el peso de dos BALANZAS», Nebrija; «e si amor que te igual BALANÇA, qui eguala les voluntats, no inclina lo seu cor alt e generós», T. B., II, 30.

BALANCÉ : balancé, paso de rigodón.

BALANCÍ : balancín, tiento, contrapeso de los volatineros.

BALANDRA : balandra, embarcación pequeña.

BALANDREJAR : «lo vell torná a cridar : Blay! Blay! Cap resposta

tampoch; sols se sentía la remor de las fullas que BALANDREJAVAN», Martí, *Lo caragirat*, 11.

BALB : lo contrario de palp, arrecido, aterido, pasmado de frío, gafo: «com dits d'una ma BALBA», Atl., 144.

BALBA : «e axí co anava per lo monestir el atrobá 1 gran colobra e forsá la ab vertut de la crou e per oració que s'en entrás en una BALBA axí que ia puys no'n ixí», Vies des saints (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 44), 67.

BALBOTEJAR : balbucear : «o quina dolçor sentía en lo seu sant esperit com aquell dolç infant l'abraçava e'l se guardaría (?) e BALBOTEJANT l'appellava pare quant lo tenía en sos braços», Eximenis, *Vida de Jhu-Crist* (Bibl. Nac. París, MS. Eps. 6), 90 v.°.

BALBUÇ : «e fon voluntat de Deu que l'infant pres la brasa del foch e mes le's en la bocha; perque tos temps despuys parlá 1 poch BALBUÇ (Moysés)», Génesi de Scriptura, 44; «car en lo parlar alguns parlen clar : e altres BALBUÇOS», E. Romá, c. 19.

BALÇ : «e'll Mestre dix : Jo son un qui dexen || ab aquest viu de ius de BALÇ en BALÇ, || e a mostrar tot l'Infern li encén», Dante-Febrer, *Infern*, XXIX, 94-96; «fillol meu, dix, entro ací te tira, || mostrantme un BALÇ ab lo dit un poch sus, || qui d'aquell latz lo munt trestot regira», Dante-Febrer, *Purgatori*, IV, 46-48; «me cambié : e com sens tota cura || me viu el bon Duch meu, sobra aquell BALÇ || se mogué, e io derrer, en vers l'altura», Dante-Febrer, *Purgatori*, IX, 67-69; «e'll BALÇ es lla on se desmunta'l fon», Dante-Febrer, *Infern*, XI, 115; «era lo loch, on avallar la riva || vinguem, al BALÇ; e per aquell que hi era, || tal, que tota vista en sería esquiva», Dante-Febrer, *Infern*, XII, 1-3.

BALCÓ : «lluhen, d'en tant en tant, los vidres de finestras y BALCONS», Oller, *Vilaniu*, 26; — *exir al balcó* : asomarse al balcón : «y quan eixí al BALCÓ de son estatge y sentí grinyolar las llimas», Oller, *La papallona*, 15.

BALCONADA : «per las BALCONADAS del entorn no's sentía mes que una exclamació : Quina professó mes lluhida!», Oller, *Vilaniu*, 131.

BALDA : cerrojo, aldaba, falleba : «la Reyna posá la BALDA en la porta, e dix a les sues donzelles que anassen a dormir», T. B., IV, 259; «y derrera un fort batament de portas, se sentiren caure las pesantas BALDAS y corre'ls forrellats», Oller, *Notas*, 105.

BALDAT : «mon pare's contentá ab curarse lo dolor que'l tenía BALDAT al llit, feya set anys», Oller, *Nota, Lo curandero nou*, 85.

BALDÓ (DE PORTA) : pestillo, pasador; «deixá la porta del obrador tancada ab un BALDÓ que s'obría per dins y per fora», Careta, *Brosta*, 38.

BALDRAGAS : majadero, hazmerreir, bragazas, no es carne ni pescado, no es para frito ni cocido, dícese de un hombre inútil.

BALDUFA : trompo o peonza, peón o trompo con que juegan los muchachos.

BÁLECH : balago; la paja larga con que se cubren las casas pobres

en las aldeas, y las mismas casas, paja de centeno, fr. chaume : «després de quatre nits de dormir sobre BÁLECHS y rama de pi, un llit vingué molt be, encara que'ls llensols raspessen la esquena; en quan a las pussas ja no'n feyam cas», Bosch de la T., *Recorts*, 149.

BALEDADORA : «si fembre es parlera, senyal ha de poc seny e de poca vergonya e dona senyal que es gran monsonaguera e gran BALEDADORA, perque aytal fembra no es bona per muller e molt menys per religiosa», Eximenis, *Lib. de les dones*, 103 v.°.

BALENA : ballena, mamífero cetáceo : «car dien los naturals que l'águila es regina dels auceyls... semblantment se diu del leó per lo bosch e de la BALENA per la mar», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 231.

BALENER : ballenero, navío equipado para la pesca de la ballena.

BALETES : cantillo, bolitas de piedra o mármol con que juegan los niños.

BALIGA-BALAGA : tarambana : «aquí ve gent formal; senyors de edat, no'n vull de BALIGAS-BALAGAS», Vilanova, *Escenas barceloninas*, 97; «fora d'aquesta casa no conech a ningú que'm puga parlar de vosté, y'ls d'aquí ja sab en quin concepte'l tenen. Ne tenen un concepte fals, Toneta. Per ells so un BALIGA-BALAGA, incapás de pendre res en serio», Oller, *La papallona*, 64; «ha dit alguna cosa a la noya, y jo no voldría que ma filla s'engresqués ab un BALIGA-BALAGA», Careta, *Quadros de Barcelona*, J. F., 1876, 291.

BALMA : gruta, espelunca, sopeña, antro : «en aprés ela aná en Besleem e entrá en la BALMA del Salvador e vesé lo loc sacrat en que gaé la senta Verge santa María», Vies des saints (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 44), 54; «d'abans habitaven en BALMES e cabanes e quoves e barraques de rama», A. C. A., *Sent. morales*, 278; «e resposeren li que ells no havíen ciutats ne viles ne vinyes per que se haguessen a combatre ne a defendre com ells habitaven per les BALMES e per les cavorques axí com a besties», B. U. B., *Ajustaments*, 145; «l'Albert trobá una BALMA coberta de tovíssima molsa, hont lo sol jamay havía entrat», Oller, *Vilaniu*, 260; «mes ja al incendi rojes esclatan les montanyes || y per esqueys y BALMES, filera de volcans || foragitan los fosos tresors de ses entranyes», Atl., 64; «cascades mil esqueixan ses ones de bromera || per escalons de pórfir y BALMES de cristall», Atl., 84; «als puigs obren sepulcre los plans que s'esbadellan || donant per clots y BALMES, de mort bells esbufechs», Atl., 214; «cent vegades volguí recular, com qui entra en una BALMA esglayadora d'hont ningú ha escandallat los abismes», Atl., XII.

BÁLSAM : bálsamo; árbol aromático, y también el licor que destila; met. bálsamo, se dice para ponderar la fragancia y suavidad de una cosa; met. bálsamo, consuelo, alivio.

BALSAMILLA: balsaminas, momordica balsamina, Costa.

BALUGA : «esent Job qui cant era gran e rich e amich de Deu e deya de si matex: E qui son io sino

sendra e BALUGA de foch e fum que lo vent ne porta», Lib. de vicis (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 247), 92 v.°.

BALL : baile, danza, reunión de gentes para bailar : «quinze dies tots entegres durá la festa en Valencia, que hanch menestral ne altre no hi feu obra, ans tots díes refrescaven los jochs e les dances e els BALLS», Muntaner, 46; «e se'n faeren moltes alimaries e fochs e BALLS e altres coses d'alegría», F. d'A., 243; «e's faeren grans BALLS e altres festes», F. d'A., 277; — *ball de bastons* : paloteado; danza rústica que se hace entre muchos con unos palos en las manos, como baquetas de tambor, con los cuales, bailando, dan unos contra otros, haciendo un ruido concertado al compás del instrumento.

BALLADA : bailes.

BALLADOR : «En Fidel oferí el braç a la Carmeta, y esta apoyantse en ell suaument, se deixá conduhir al cercle que anavan formant las triadas parellas de BALLADORS», Vidal, *Rosada d'estiu*, 241.

BALLADORA : bailarina.

BALLAR : danzar : «com fon mija hora ans del sol post prengueren se a BALLAR, e feren una bella dança larga», T. B., III, 43; «BALLA y presum d'Hespérides lo tendre poncellam», Atl., 86; «semblas un vell! Ja'm fas angunia! Quan jo era com tu, hauría BALLAT a dalt de un punxó», Oller, *Vilaniu*, 137; — *ferlo ballar* : traquetear a alguno; — *cada hu s'enten y balla sol*; — *ballarli pel cap*; — *ballar pel cervell* : «lo de Centellas va permaneixe un bell rato guaytant de la una banda a l'altra com si tractés de llegir en la cara d'aquells tres que tenía al devant la resposta de una pregunta que pel cervell li BALLAVA», Briz, *Lo coronel*, 112.

BALLARIDA : zapatitos de la Virgen, hypecoum grandiflorum, Costa.

BALLARUGUES : «potser si que n'hi haurá de BALLARUGAS; l'any passat va acabarse ab un sarauhet que fins sant Antoni s'hi delía», Vilanova, *Entre familia*, 31.

BALLES : «l'Andreu Sors? digué En Paró; poca estona haurá passat a Pedrals, ja que a les BALLES de plaça ningú l'ha vist», Bosch de la T., *Lena*, 261; «ara cap a BALLAS. La tarde es guapa y la plassa estará farcida de be de Deu», Riera y B., *Deu narracions*, J. F., 1875, *L'amant deslleal*, 193; «En Joanet la festejava; mes feya alguns dias que hi havía moros a la costa de resultas de las BALLAS de la festa major de Montagut», Bosch de la T., *Lena*, 23.

BALLESTA : 1, arma : «e En Pons feu parar una BALESTA a I balester», Cron. Jacme, 72; «algú no gos aportar BALLESTA collada de dins la dita ciutat e sos revals sots pena de perdre la BALLESTA e lo croc e altre artiffici de la dita BALLESTA», Comes, *Lib. de coses*, 120; «allí ab fletxes, BALESTES e lances ne fon feta gran destrucció», T. B., I, 267; «forní esta ciutat e lo castell axí de armes com de bombardes, BALESTES, e colobrines», T. B., I, 24; — *ballesta de corn* (?) : «It. i BALESTA de corn ab l'asprer trenquat. It. altra BALESTA de corn menys d'asprer», Segura, *Costums*

de Catalunya, J. F. 1885, 205; — *ballesta de torn* : «e enviam hi una BALESTA de torn», Cron. Jacme, 119; — *un tir o tret dc ballesta* : «distaven del aleujament del stat del Rey un tir de BALLESTA», T. B., I, 130; «e com foren a dos trets de BALESTA, no's volgueren mes acostar», Pedro IV, 45. **2**, cigüeña, ginebra o máquina que se hace de madera generalmente, cerrándose y replegándose en un solo punto al abrir los puños el que la tiene en la mano, y estirándose al apretar las dos puntas de uno de sus extremos.

BALLESTADA : cuenta de distancia : «e davant los lenys armats, be una BALLESTADA, aná la barca», Muntaner, 151.

BALLESTEJAR : «que null hom estrany ne privat a cavall ne a peu no gos entrar en vinyes ne en camps sembrats ne en orta ne en blats per cassar ne per BALLESTEIAR», A. M., *Lib. de deliberaciones y bandos* (1300-3), 8 v.°.

BALLESTER : ballestero, flechero, arquero, saetero : «los cathalans son los pus subirans BALLESTERS del mon», Muntaner, 250; «e tots los BALESTERS de la ost que y eren», Cron. Jacme, 24.

BALLUTS : amaranto de cresta de gallo, celosia cristata, Costa.

BAMBACION : un género de lana muy blanca, cale, Nebrija.

BAMBOLLA : «e axí com a aquelles BAMBOLLES qui apparen en la scuma de la aygua les quals totes coses crexen per tal que si vistes emperó tost fenexen e poch duran», B. U. B., *Ajustaments*, 33 v.°; «per qual natura les BAMBOLLES de la aygua pujen a en sus per la aygua de la font? Lo fill del rey respós per lo philosoph, e dix que aquelles BAMBOLLES son dintre plenes d'aer», Lull, *Maravelles*, I, 136; «Bulla; la burbuja o ampolla», Nebrija.

BAMBÚ : bambú, especie de junco o caña de Indias.

BAN : bando, pregón, multa.

BANASTA : «que negún revenedor... no gos tenir en les dites plasses ne en alcuna d'aquelles banchs ne taules ne altres coses qui pusquen donar enbarch en les dites plasses si no tan solament paners o cóvens o BANASTES en que venen lurs coses», A. M., *Lib. de deliberaciones y bandos* (1300-3), 71 v.°.

BANCA : banca; giro o comercio de banca, esto es, girando o descontando letras.

BANCADES : alfajías.

BANCAL : frazada de lana que usan los panaderos para cubrir el pan : «concedo meo BANCHAL ad capitulum de prefata canonica in quo sedeant seniores predicte canonice», Test. Stephanus Adalberti, 1105, 12 v.°; «e açó ensenyen molt mes aquells qui no solament se esforcen d'haver molts menjars, ans encara procuren bells vexells d'argent per servir, e draps preciosos per encortinar e BANCALS per ornar los banchs e rama e jonch a cobrir la terra», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 318.

BANCH : **1**, banco, asiento largo : «e damunt un BANCH o en terra sobre una cobri-atzembla se posará a dormir», T. B., II, 172; «e lo rey d'armes veu IV cavallers aseguts en un BANCH», T. B., I, 193; «alguna persona de qualque esta-

ment o condició sia no gos tenir negún BANCH en la plassa de la Boria fora de les taules si no corrador. E qui tant tost que tercia haia sonat lo'n deia lavar. E que lo BANCH no haia mes de IV palms de lonch e que algún corrador ne altre no gos posar nagún BANCH ne fusta en la dita plassa fins al jorn clar e que nagú ne naguna no gos pendre loguer de nagún BANCH sots ban de X sol», A. M. B., *Bandos* (1349-56), 84; «Tirant feu portar un drap de raç en mig d'una pradería e un BANCH en que lo moro stigués de peus : ... E pujant lo moro sobre lo BANCH», T. B., II, 152; «e axí mateix que d'una part e d'altra fossen meses cadires e BANCHS», F. d'A., 281; — *banch de menescal* : macho, banco de herrador. **2**, banco en que se deposita dinero ganando interés; cambio de dinero o de billetes de banco; — *bitllet de Banch* : billete de Banco.

BANDA : **1**, tira, cinta, faja : «e lo scut del dit senyor era cubert de setí blau ab una BANDA d'aur através», Comes, *Lib. de coses*, 47; «ab lo llampant mocador de la llicencia atravessat pel cos a tall de BANDA», Pons, *Trascant*, 32. **2**, lado, costado, parte, sitio, lugar : «lo menut obría sos ulls indecisos d'anyellet... mentres per sa BANDA la corpulenta montanyesa'l sostenía ab amor», Oller, *La papallona*, 160; «deya a son pare que, sense saber perqué, s'havía imaginat que aquell bon senyor tenía de viure en un altre carrer y en la BANDA oposada», Oller, *Notas*, *Lo radiómetro*, 66; «no se a qui s'assembla, responía la mare... Dels meus no's retira a ningú. Deu retirarse a la meva BANDA o a mi, si coneixes», Vilanova, *Monólechs*, 17; «la mia molt gran affecció en cercar antiquitats per unes BANDES e altres», F. d'A., 31; «e'ls hómens de cavall metem a la BANDA sinistra, e los paons metem a la part dreta», Muntaner, 411; «vingué a sorpréndrela en l'entrada d'un camí ombrívol que s'estenía ab bosch a cada BANDA», Genís, *La Mercé*, J. F., 1878, 220; «per la BANDA de darrera, altas parets tancan un corral», Pin, *La f. dels G.*, 9; «d'hont venía la fressa era de part del corral, cap als pallers, a l'altra BANDA del barri», Pons, *Trascant*, 8; — *banda* (*anar de*—) : ir aparte : «axó va de BANDA, no'n parlo de casori», Vilanova, *Monólechs*, 11; — *donarli per la banda*; — *anar d'una banda a l'altra* : ir de un lado a otro.

BANDADA : «veu? Tota aquesta BANDADA d'a ma esquerra es del carrer de Ronda», Oller, *Notas*, *Una visita*, 57.

BANDARRA : «l'un cego, ab una guitarrota a coll y una crossa, y l'altra, que li feya brasset, una dona grassa com un tuixó, una BANDARRA, que's diu», Oller, *Notas*, *La calavera*, 206.

BANDEIG : «revocant totes e sengles novitats, BANDEITS e prohibicions fets e fetes en l'any MCCCCXXXXVIIII», Comes, *Lib. de coses*, 142.

BANDEJAR : «respón lo Rey : Sia ab greu vituperi lançat e BANDEJAT de tots nostres regnes e terres lo mal cavaller qui ha volgut desestimar l'alt orde de cavallería», T. B., I, 106.

BANDERA : «tots los catius veníen ligats ab cordes uns aprés de altres ab la BANDERA del Soldá e dels altres que presos havíen, roçegantles per terra en senyal de victoria», T. B., II, 122; «com lo dia fon vengut feu tornar a fer altres BANDERES», T. B., II, 50; «feu vot altre cavaller de posar una BANDERA en la mes alta torre de la dita ciutat», T. B., I, 367; «havía portar en la ma una petita BANDERA», T. B., I, 122; «e perdudes les BANDERES no podeu portar BANDERA neguna vos ni negú dels vostres : standart podeu portar mas no BANDERA», T. B., II, 213; «van a fer oració a la sglesia de sanct Jordi, si n'i ha, sino en altra, ab dues BANDERES, la una de les propies armes, e l'altra de la sua devisa», T. B., I, 263; «en Dalmau March... qui ab una BANDERA fo lo primer qui va entrar dins la ciutat», F. d'A., 329; «per lo dit sguart fou treta la BANDERA dels ciutadans», Comes, *Lib. de coses*, 216; «flameja en l'un (vaixell) BANDERA genovesa», Atl., 22.

BANDERETA; — *bandereta de campanar* : veleta que se coloca en el vértice de las torres o cúpulas de un edificio; veleta de campanario; giraldilla de torres o campanarios para señalar el viento; individuo que flota sin cesar de una opinión en otra; — *es una bandereta de campanar* : es una veleta, una persona voluble, inconstante, inconsecuente.

BANDEROLA : banderola, bandereta, banderilla.

BANDO : bando, partido.

BANDOLER : «si alguna persona será trobada, o será provat haver tingut de aquesta hora en avant ningú de dits lladres, BANDOLERS, o hómens de seguida, amagat, axí en sa casa », Reg.° 5276, Edictes y crides, 1586, c. 47; «als receptadors dels BANDOLERS o aquadrillats, ultra les altres penes en que incorren, los sien llevades les portes del castell, força o casa, y rompudes», Reg.° 5276, Edictes y crides, 1586, c. 31.

BANO del carro o tartana devant de la vela : capotilla, visera.

BÁNOVA : bánova, cobertor, manta de cama.

BANQUER : banquero, cambista, negociante en letras, banquero en el juego : «no hi ha banch ni acaudalat BANQUER que puga mostrar una posta tan ben assegurada», Oller, *Notas*, 60.

BANQUET : **1**, banquete : «li'n faé un solemnial BANQUET», F. d'A., 319. **2**, banquillo, banca; — *banquets de ferro per a la llar del foch* : morrillos, morillos; — *banquet de fatxada* : (alb.) ménsula, basamento.

BANQUETA : banqueta, asiento pequeño; — *banqueta de fonament* : (alb.) zarpa.

BANY : **1**, baño : «Balineum; baño en que nos lavamos por vía de limpieza o sanidad», Nebrija; «contornam nos la nuyt mes de C vegades el lit de l'una part e de l'altra e suávem també com si fóssem en un BANY», Cron. Jacme, 281; — *bany de mans* : maniluvio o manuluvio, baño de manos, o inmersión de las manos y frecuentemente de los antebrazos en un líquido caliente; — *bany de peus* : pediluvio. **2**, baño, tina, pila para

bañarse. **3**, baño, capa, mano de una materia desleída y pegajosa; — *bany de morter* : lechada.

BANYA : **1**, cuerno, asta : «ara oiats, per manament del mostaçaff ordonaren los Consallers e'ls prómens de la ciutat que tot carnicer tenga netes les carnicerfes de BANYES e caps e de totes altres legeses sots ban de X sol.», A. M. B., *Bandos* (1349-1356), 3; — *banya de cervo* : la cornamenta o palazón del ciervo : «dues BANYES de cervo», Segura, *Costums dc Catalunya*, J. F., 1885, 211; «la BANYA del cervo, del unicorn, la cánfora, coral vermell... son remeys molt a propósit per a la preservatió de aquest mal» Bernat Mas, *Orde breu*, 27 v.°; «cervos gegants rumbejan ses BANYES d'alt brancatge», Atl., 78; — *ficar la banya* : «era com pochs perfidiós e insistent, y que quant ficava la BANYA en un forat, no eran capaços de ferli traure tots los sants y santas de la cort celestial», Vidal, *Rosada d'estiu*, 275. **2**, chichón : «en mitg d'aquesta guineya un canti de llauna es tirat ab furia topant de ple a ple al front de l'autoritat fentli una BANYA que sembla una pruna», Vilanova, *Del meu tros*, 34. **3** : «Vagina, el zurrón de la espiga de trigo, que assí lo llaman los labradores, quando aún no se ha descubierto la espiga», Cic. de Senect., Varron, lib. I, c, 48 et cap. 32, Pl. lib. 8., cap. 15 y lib. II, cap. 37. **4**, *banya de cabra* : alholva, trigonella foenum graecum, Costa.

BANYADA : cornada.

BANYAGAYRE : acorneador : «com vell pastor al mitj de ses ramades || de BANYAGAYRES bous que abeura el Ter», Atl., 28.

BANYAR : bañar, poner en el baño o en remojo, regar : «altrament yo BANYARA les mies mans en la mes pura sanch que en lo vostre cors es», T. B., II, 219.

BANYARSE : bañarse, cubrirse, llenarse, nadar en; met. deleitarse, saborearse en algo : «car ell s'estava BANYANT», F. d'A., 230; — mojarse : «e si torna a ploure tota US BANYAREU», T. B., I, 346; — *banyarse en aygua de roses* : dejarse llevar por las ilusiones, bañarse en agua rosada : «y'l cor, BANYANTSE en aygua de roses, tornava a assaborir ab deliqui las fruicions del amor», Oller, *La papallona*, 68.

BANYARICART : «lo BANYARICATR (macrodontia cervicornis-coleopteros) es un escarbat molt gros poderosament armat; te dos mandíbulas com las banyas d'un cervo que li serveixen de serra y d'estenallas», Bosch, *Pla y montanya*, 84; «lo BANYARICART fa al suro una nafra horrorosa que ben sovint li causa la mort», Bosch, *Pla y montanya*, 84.

BANYER : bañador, bañadora, que baña a otro; bañero, que tiene baños o cuida de ellos.

BANYERA : baño, tina, pila para bañarse; palco que está al nivel del patio en los teatros, que antes se llamaba alojero.

BANYETA : «pot ésser que la quitxalla al véurem, pensant que fos en BANYETA, me fessen la creu ab los dits», Vidal, *Rosada d'estiu*, 47.

BANYISTA : el o la que se baña.

BANYOTS de bastiment : cocotes de bastidor.

BAPTISME : «e si girava la cara cauría en molt leig cars de falç e de perjur, lançant lo de la fraternitat, desagraduant lo de tot lo orde de cavallería, fahent un home de fust ab mans, braços e peus, armant lo de totes armes, donant li BAPTISME, e posant li son propi nom en la desagraduació», T. B., I, 262; «anaren a la iglesia e allí rebé lo sanct BAPTISME ab molta devoció, ... he rebut per gracia de nostre Senyor lo sanct BAPTISME», T. B., II, 201; «e que'ls gentils reebessen lo sanct BAPTISME», F. d'A., 45; «car per absencia del BABTISME es jutjat a damnació», Lull, *Maravelles*, I, 73; «la rahó per la qual vos havets pres BABTISME», Lull, *Maravelles*, I, 30.

BAQUETA : baqueta; — *tenir cara de baqueta.*

BAQUETES : palillos, baquetas de tambor; — *passar per baquetes* o *passar per les baquetes* : baquetear, dar baquetas.

BARA : engañador, doloso, traidor : «si aquel qui es reptat de boya es vençut, si la boya es d'aqueles grans boyes qui esmenar ne reder-ger no's poden axí com es qui auciu son senyor ho fyl ledestme de son senyor ho jau ab sa muyler de son senyor ho li tolrá son castel nolli volrá retre sens empetxament e peyorament ho li fará tal mal que nolli puscha esmenar, romangue BAARE per tots temps, e nuy hom nol guos soferir. E ischa de tot lo comtat de Barchinona. E d'açó destreyl la postat cor BAARE manifest e vençut de tal boya que rederger e esmenar no's puscha non deu romaner en terra de hómens leyals», Códice de Ripoll, 39, 3; «dient li'n que era un BARA e que lo y mantendría sus la testa», F. d'A., 244; «en lo qual lo rey de Castella fo gran BARA; car lo rey Ramirus havía fiat d'ell e ell no'n havía de fer tal malvaduria com faé», F. d'A., 243; «mas los de Castelló d'Empuries varen lavors ésser uns malvats e traydors BARES, qui ab gran malvaduria volíen trahir al rey En Pere», F. d'A., 356; «BARA s'apella quaix una matexa cosa com trayció; es ver que en Catalunya s'i posa aytal differencia, ço es que BARA es tolre o negar castell o poçessió al senyor maior qui'n pot pendre postás e possessió per V iorns quant se vol; mas possessió s'apella fer res contra son senyor qui sie de pes, axí com tractar mal contra sa persona o pendra so del seu contra sa voluntat», Eximenis, *Regiment*, 324; «los quals torroellesos axí mateix com los de Castelló eren uns BARES, car se'n varen faer senyors del tresor que'l Rey tenía gordat dins d'aquell castel», F. d'A., 356; «e molt dolorosament ploraven veyent que'l Rey e lur senyor los lexaven en poder de lurs inimichs, e que'ls cridaven BARES traydors e malvats», F, d'A., 356; «contra los qui romprán, o violarán, o farán rompre o violar treva conventional, es imposada pena de mort natural, ultra que sia hagut per BARA y traydor», Registro 5276, Edictes y crides, 1586, c. 23.

BARAJAR : barrejar.

BARALLA : riña, pendencia : «mas havíen paor que alcún vil hom no'ls mogués BARAYLA», Cron. Jacme, 57; «e han volentat de mou-

re a mi BARAYLA», Cron. Jacme, 31; «e guardán encara que'l podía haver gran BARAYLA al entrar de la vila entre cathalans e aragonesos», Cron. Jacme, 225; «qui demana deute vell, BARALLA nova demana», Jafuda, 97; «BARALLA quer, o plet novell, qui demana deute vell», o be «BARALLA quer o plet, qui demana mes de son dret», Compil. ep. camar., Prov. arab.

BARALLARSE : pelearse : «una infanta, filla de un hom rich era ten desfeciosa e malenconiosa, que no feya sino BARALLARSE ab tots, e per benaventurat se tenía aquell que's podía guardar de la sua lengua», Eximplis, CCCLII, 322; «un jorn se sdevench que la fillastra de la dona, e lo fillastre de son marit SE BARALLAREN tan fortment, que'l marit ni la muller no y pogueren metre pau ne concordança», Lull, *Maravelles*, I, 296.

BARANA : «don Manel, dexant la BARANA del solar ahont s'havía repitat... los hi preguntá», del Bosch, *Lo segador*, 24; — *barana de balcó o d'escala* : (alb.) pasamanos, baranda; — *baranas del carro* : varales.

BARAT : «e molts ne fahíen presoners, e'ls veníen tan BARATS, que per sinch sous donaven un francés», F. d'A., 364.

BARATA : trueque; — *vendre a barata*: «era I mercader qui volía guanyar en una bala de drap. Aquell drap era mullat, e lo mercader no y podía guanyar sens que no'l venés a BARATA o a alcuna maestría», Lull, *Maravelles*, II, 163.

BARATADOR (PATRÓ—) : patrón defraudador de los intereses que administra.

BARATAR : cambiar, trocar, cambalachar : «e los que no podíen vendre BARATAVEN los ab armes o cavalls o vitualles», T. B., II, 180.

BARATARÍA : «la quarta filla (de avaricia) es BARATARÍA : e aquesta cometen mals mercaders o menestrals, segons lur art, enganant los comprants e venents per specials maneras cascú en se art», Eximenis, *Lib. de les dones*, 171 v.°.

BARATER : defraudador de los intereses que administra.

BARB : barro, granito rojo que sale a la cara.

BARBA : **1**, barba, el pelo de la parte inferior de la cara : «vivía un religiós de BARBA blanca», Atl., 32; — *barba rostollosa* : barba arrastrojada : «una cara rebeguda, groga... boca de mona y BARBA rostollosa», Oller, *Notas*, 108; — *fer la barba* : afeitar; — *pendre per la barba* : «pendré per la BARBA aquell vell Emperador», T. B., II, 92; — fig. *llibre de barbes* : libro intonso, libro sin cortar aunque abierto; — *per barba* : a escote, pagando cada uno su escote; — *barba-blanch*. **2**, barba; parte inferior del rostro, más abajo de la boca, no sólo hablando de la cara humana, sino también de algunos animales, como el cabrón, la cabra y el caballo.

BARBACANA : (alb.) alero o vuelo de tejado; — término de fortificación : «deu encara lo mur davant haver sa BARBACANA e aprés valls o vall pregont empedrat, ample en la bocha e baix estret a quantitat d'un peu, e deu ésser ple d'ayga e açó basta per guardar la ciutat», Eximenis, *Regiment*, c. 110; «e hagren lurs balestes apparayla-

des per lo mur e per la BARBACANA», Cron. Jacme, 221; «arrancá un d'ells, sacrílech, lo trident a Neptú, || los altres, a bocins, pilars o BARBACANES», Atl., 112; «en torn del mur, ço es a saber, en la BARBACANA dins o defora, no faça negún hom estatge ne casa ne hedifici», Ordinacions del Mostassaf, 1322, 13.

BARBADA : corretja o cadeneta que subjecta les barres del cavall, muserola : «It. unes faldes de maylla. It. una BARBADA de maylla», Segura, *Costums de Catalunya*, J. F. 1885, 205.

BARBADORA : «emprestamus uno auzberg et unas braoneras et sua BARBADORA e son gant», Alfonso I, n.° 21.

BARBAFORT : de barba fuerte.

BARBALLERA : marmella o papada del toro; sotabarba, com la dels cavalls, la dels porchs, la dels galls, Labernia.

BARBALLÓ : espliego, alhucema, lavandula vera, Costa.

BARBAMECH : lampiño, barbilampiño, barbilargo, imberbe, sin pelo de barba : «quasi be BARBAMECH, tenía no obstant groixudas cellas», Oller, *L'escanya-pobres*, J. F., 1884, 143.

BARBARESCH : «Item que alguna dona muller de ciutadá o habitador de la dita Ciutat... no gos d'aquí avant ne puxa portar alguna brodadura... ne... mánegues domesquines o BARBERESQUES ne altres de seda», A. M. B., *Bandos* (1401-9), 67.

BARBARÍ : «que fassen entre tots CC rams de BARBARÍ e de violes boscanes», Comes, *Lib. de coses*, 98.

BARBÁRICH : «sense haver sguart a ésser iniquitat BARBÁRICA e contra natura humanal», F. d'A., 137.

BARBA-ROIG : de barba roja.

BARBA-ROS : de barba rubia.

BARBAT : «aquest es lo enguent y oli de gracia que diu lo psalmista, que del cap en la barba de Aaron y en les orles de les sues vestidures devalla, de Jesús en cap nostre, en los apóstols, que hómens BARBATS hi forts se nomenen», Cartoxá, I, 33 v.°.

BARBENA : «BARBENA es bona a sanar nafres e es bona contra febre quartana e qui porta la BERBENA en lo cap leva fort dolor de cap», Breviari d'amor (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 353), 56 v.°.

BARBER : «los dies de les festes de santa Creu del mes de setembre e de la primera translació del cors de santa Eulalia los dits cirurgians e BARBERS no gosen ni'ls sia lícit ni permés tenir sobre les cortines que tindrán fora los obradors, bacins ni tovalloles si no les cortines soles», A. M. B., *Bandos* (1406-98), 290.

BARBEROT : rapista, mal barbero.

BARBETA; — *tocarli la barbeta* : acariciar, mimar, halagar, hacer caricias, hacer carantoñas, congraciarse con alguno : «uy! que n'ets de remaca! — tocantli la BARBETA. Vaja! plaga!... está!», Bosch de la T., *Lena*, 20.

BARBOLLADOR : «pero, déxahi la vora || dels torrentols que raspan les arenes || del port, déxahi enfora || la mar BARBULLADORA || que s'entretén jugant ab atzucenes», J. Taronjí y Cortés, J. F. 1871, 189.

BARBOTAS : «a Bigas, hi ha dos sifons naturals verdaderament no-

tables. Abdós naixen al costat de la riera, un a cada banda; l'un es anomenat la font de las BARBOTAS, perque l'aygua hi brolla y ho fa ab tanta abundó, que sempre ne surten tres o quatre molas, coneixentshi molt poch per sequía que hi hagi. L'altre se'n diu la Bancó (l'Avencó?); naix en una caverna oberta entre las rocas, al altre costat de riera un xich mes avall», Anuari de la Ass. Exc. cat., 1881, 116.

BARBOTEJAR : barbotar, musitar, hablar entre dientes, balbucear : «si, ara, ara!, BARBOTEJAVA aquest ab lo nus a la gola», Oller, *La papallona*, 219; «si que estau débil!, BARBOTEJÁ la qui'l seguía, vegent que tentinejava», Pons, *Trascant*, 59.

BARBRE : bárbaro : «les generacions BARBRES faeren grans dampnatges al Imperi», F. d'A., 38.

BARBS : barros en la cara, zarpullido, barrillos, granos, pupas, burujones que salen en el cutis.

BARBUDA : «e don Fortuny Lópeç no havía sino una BARBUDA que's mes en la testa, e una garnatxa que's vestí», Cron. Jacme, 270.

BARCA : «e era I leny que era de Maylorques, e I home d'aquel leny exí primer en una BARCHA», Cron. Jacme, 158; «qui era exit de fora en una BARCA», Cron. Jacme, 478; «e el dix que per mar era vengut en una BARCA», Cron. Jacme, 265; «e de mija nuyt aenant començam de passar la BARCHA», Cron. Jacme, 343; «que anch leny ni BARCHA no s'i perdé ni'n falí algú», Cron. Jacme, 96; «e axí foren CL lenys capdals menys de les BARQUES menudes», Cron. Jacme, 90; «e mes en la BARCA lo senyor infant En Jacme e lo senyor infant Fraderich ab madona la regina. E tantost com los li hach mesos, lo senyor rey de Mallorques muntá en la BARCA», Muntaner, 184; «hagueren a passar ab una poca BARCA de peixcadors per lo riu», T. B., II, 110; «passaren lo per manament de Tirant ab la petita BARCA que tenien deçá», T. B., II, 195; «las BARCAS italianas carregadas s'atançan a la platja», Vilanova, *Cuadros populars*, 8.

BARCADA : barcada, carga que lleva una barca.

BARCELONA : «e'l bisbe de BARCELONA», Cron. Jacme, 88; «don Alfonso d'Aragó qui era comte de BARÇALONA», Cron. Jacme, 8; «vench una sagetía de BARCELONA», F. d'A., 201; «los catalans qui trayen que menjar de BARCHINONA», Cron. Jacme, 35; «e convidá en P. Martel, ciutadá de BARÇALONA», Cron. Jacme, 77.

BARCELONÍ : «cap BARCELONÍ ha vist tan gran la ciutat com apareixía als ulls del foraster», Oller *Croquis*, *Lo trasplantat*, 106; «era BARCELONÍ, tenía la familia a Barcelona, dona y tres criaturas», Bosch de la T., *De ma cullita*, 6.

BARCELLA : «encara ordenaren que neguns dels dits tenders o tenderes ne neguna altra persona de huy a avant, no guos comprar nous que les mesuren fraudulentment, segons que ça en rere havíen acostumat d'acurumullar I BARCELLA et en aprés a pes d'aquella pesaven les altres com açó no sería mesura ans sería pes», Almotacenia de Valencia, 1322, 52.

BARDAIX : sodomita.

BARDANA : lampazo, bardana, lappa minos, Costa.

BARDAS : bardas; paredes rústicas cubiertas de sarmientos, piedras o zarzas para cerrar los corrales y huertos.

BARDIÇA : seto vivo, formado de zarzas, pita y otras plantas vivas, zarzal, vallado o cerca de espinas o ramaje : «s'hi acosta entre BARDICES de murta», Atl., 84; «BARDICES, que per ferme bona ombra us enramáreu», Atl., 166; «que tota persona qui haia honors e possessions dins lo terratori de Barchinona que cascú d'ací per tot lo prop vinent mes de maig haia tallats e esporgats los magràners, romagueres, sargues e altre BARDISSSES qui sian en lurs honors e possessions vers los camins públichs e foranians tant com son e s'estenen sobre los dits camins per ço que les persones e besties que aquén passarán axí carragades com no carregades pusquen passar desliurament sens negún contrast», A. M. B., *Bandos* (1433-45), 39 v.°; «la ribera s'aixecava allí bon xich, encaixonant lo torrent dintre dos grans murs de códols coberts de BARDISSA esmaltada per mil flors», Oller, *Vilaniu*, 260; «qui vol plantar BARDIÇA fes hun braçal o sequia e prenga de les mores de barser, que sien ben madures, e de aquelles fregarás molt fort cordes d'espart ço es truyelles, e puys sien plantades aquelles cordes en lo braçal o sequia, e de loch en loch met hi staques de magraners borts verts, e regarlos has e asó farás en lo mes de març, e sens dupte será bona BARDIÇA», De re rústica (Bibl. Nac. de París, MS., fonds, Esp. 291), 40 v.°; «closas y camps eran blanchs de gelada; BARDIÇAS, matolls, brins dels blats semblavan empolvats de sucrecandi», Bosch de la T., *Lena*, 29; «Item que negún hom no gos desfer neguna cloissa ne porteil obrir ne BARDISSA de vinya ne d'orts ne de camps ne negún matador ne neguna garbonera ne altra pressona no gos trer rabasses ne altres lenyes», Arch. M. Delibs. (1310-13), 5; — *de bardiça en bardiça* : de seto en seto : «ja l'anyell delitós ab quatre passos || de BARDIÇA en BARDIÇA || assaboreix la jonça que ¡en tapiça || mes dues encontrades pariones», Atl., 200.

BARDIÇAM : «una noyeta axerida feya un feix d'euras, dreta en mig del BARDIÇAM de vora'l camí», Bosch de la T., *Lena*, 22; «ab travalls y sovint a quatre grapas poguí, a través del BARDISSAM y pedregam rodoladís, arribar a dalt», Bosch, *Pla y montanya*, 164.

BARDISSER : «entre tots reunían una canilla de vuyt cans BARDISSERS y llebrers», Bosch de la T., *Recorts*, 121.

BARELLAR : «li'n volíen mal alguns per la gran superbia que'n havía, los quals se'n varen dar tan bona desexida en aquells affers, que li'n varen BARELLAR tot ço que'n son pro los seus amichs e valedors havíen endreçat», F. d'A., 229.

BARLIQUI - BARLOQUI, modismo catalán.

BARNUÇ : albornoz, especie de capa o capote cerrado y con capucha.

BARÓ : **1**, varón, hombre : «expón la peraula del savi en lo VIII capítol dels proverbis qui diu axí. O BARONS yo us crit als hómens mas crit a les fembres cor aquells qui han cor flach o flach pensament no poden entendre mes peraules», B. U. B., *Ajustaments*, 178; «lo savi ecclesiástich XXXVII capítulo qui diu axí. Ab BARÓ no religiós tracta de sanctedat», B. U. B., *Ajustaments*, 9; «e dix Adam, ara es aquest hos dels meus ossos e carn de la mia carn : aquesta será apellada baronessa carn (car?) del BARÓ es pressa; per amor de acó lexará l'om son para e sa mara e dreçar-s-a a sa muller e seran II en una carn», Génesis, *Biblia en catalán*, 2, (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 2); «e Job XXXVI° ca° diu axí : ciny los lonzes tues axí com a BARÓ; e sent Gregori exponent aquesta diu que BARONS appella hómens de vida perfecta», Suma de collacions, 178. **2**, barón : «BARONS, be creem que sabets e devets saber que», Cron. Jacme, 53; «e dixem los : BARONS, aquestes coses», Cron. Jacme, 406; «hi hach un BARÓ d'aquest nom molt poderós en Spanya», F. d'A., 8; «I philosoph qui legía al fill del rey e als fills d'altres BARONS philosophía», Lull, *Maravelles*, I, 122; «Alexandre Sever, qui fo BARÓ de gran virtut e molt noble», F. d'A., 33; «e fon determinat que'l Marqués de Sanct Jordi e lo Comte de Aygues vives ab dos BARONS anassen al Duch de Macedonia per embaxadors», T. B., II, 104.

BARONÍA : «e la BARONÍA sua era en Calabria que son XXIV castells a huntinent (comarca)», Muntaner, 36

BARONÍVOL : «damunt es stat dit de la informació dels hómens BARONÍVOLS com deuen ésser informats aquells qui son en la edat BARONÍVOL», B. U. B., *Ajustaments*, 189 v.°

BARONÍVOLMENT : «Theuderet, qui BARONÍVOLMENT batallava», F. d'A., 57; «faent entrada BARONÍVOLMENT e abrivada dins terra de Castella», F. d'A., 403; «lo rey Theudi com era axí bellicorós, ab grans companyíes que'n havía ajustades de les gents d'aquesta part de Spanya, los ne va exir al encontre molt BARONÍVOLMENT, e'ls va faer morir molta de gent», F. d'A., 65.

BARQUEJAR : «Item que algún barquer o grandoler o altre persona de qual se vol condició sia no gos BARQUEJAR ab barcha de barquer ni ab altre barcha, grándola o vexell despuys que'l seny de la oració haie tocat tro al cendemá que sía jorn clar», A. M. B., *Bandos* (1401-9), 97 v.°.

BARQUER : barquero, batelero, el que tiene el oficio de conducir barcos.

BARQUETA : barquichuelo, batel pequeño, barquilla.

BARRA : **1**, barra, para suspender peso; tranca, para asegurar una puerta; tachón, raya para borrar lo escrito; barandilla en un cuerpo representativo o tribunal; tranca, barrote : «veu, he posat BARRAS a totas las «auberturias», Oller, *Notas*, 56; «molt nerviosa, passá la BARRA a la porta de la cort», Bosch de la T., *Lena*, 24; — *barra corvada* o palanca corva d'un bógit per lo tiro de l'animal, almijarra; — *barra del timó* : caña del timón; — *barra de ferro* : «ab les mans rom-

pía una BARRA de ferro de la grossaria d'una bona canya», F. d'A., 169. **2**, mandíbula, carrillo; — *barres* : mandíbulas : «e aquells qui oferrán sacrificis, sia bou ho sia ovella que deguollarán, donarán al sacerdot lo braç e les BARRES e lo ventre e les primicies del forment», Deuteronomi, (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 5), 111 v.°; «si que donaren a I escuder nostre... ab una pedra en les BARRES», Cron. Jacme, 47; «e com sará lo juy dels sacerdots al poble e aquells qui ofiran sacrificis, sia bou, sia ovella dagollarán, darán al sacerdot lo bras e les BARES e lo ventre e les premicies de son forment», Deuter. (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 2), 90; «declaren los consellers que tot carnicer puscha fer tornes a la carn salada de les BARRAS e de les orelles e del cap del porch fresch», A. M. B., *Bandos* (1349-56), 10 v.°; — *barres del cavall* : asientos del caballo; — *de barra a barra* : «tu saps lo qu'es un senyor? No, senyor. Donchs perqué m'ho tornas a dir? No t'ho diré pas mes. Axó es salat! ara ja'm clava tusech, de BARRA a BARRA», R. B., *Historia d'un pagés*, 170; «qui t'ho ha dit, ment de BARRA a BARRA», del Bosch, *Guideta*, 165; — *tenir barra* : tener descaro.

BARRACA : barraca, especie de cabaña, choza, casa rústica, sombrajo : «tornavense'n a les tendes, e a les BARRAQUES per lo fret que havíen», Cron. Jacme, 131; «e posaren foch a les BARRAQUES», T. B., I, 325; «e qui no podía haver cases, faya bona BARRACA», Cron. Jacme, 377.

BARRAÇÓ : «ell (lo avar) veu que lo diable pres sots la amor de les riquees axí com la bogía está presa aprés lo BARRAÇÓ en que está fermada e no y dona negún conseyl, ne prea molt sa libertat de sperit la qual es don de Deu fort gran», Eximenis, *Loterç del crestiá*, 326.

BARRADES (A —) : «hon la passió regna tot va a BARRADES», F. d'A., 348.

BARRAGA : «que metéssem de la part de la yla una BARRAGA», Cron. Jacme, 92.

BARRAL : «vench I pastor qui aportava vin en I BARRAL», Lull, *Maravelles*, II, 276; «aprés venía una adzembla carregada ab dos BARRALS de vi», Comes, *Lib. de coses*, 508; «lo Rey. Tresorer. Manam vos que vistes les presents nos trametats per los atzemblers portadors de la present, dues somades del millor vi grech que puxats trobar per nostra persona. E haiats II parells de BARRALS blanquers qui sien bons», Registro 1955 (1388, Juan I), 55; — *ploure a barrals* : llover a cántaros, llover a mares : «en aquell sant moment teníen la tronada a sobre. L'aygua queya a BARRALS», Pons, *Trascant*, 153.

BARRALINS-BARRALONS (?).

BARRALÓ : «e restaren allí los sachs de la civada y ordi, los BARRALONS del vi», Comes, *Lib. de coses*, 387.

BARRANCH : «e d'altra part que'ns vením I BARRANCH», Cron. Jacme, 363.

BARRAR : barrear, atrancar, cerrar con barra o tranca; — *barrar la porta* : cerrar la puerta; — *barrar la casa* : «la seva mare l'havía acos-

tumada a baixar ab una de las criadas a donar lo sopar an aqueixos pobres, cada vespre avans de tancar y BARRAR tota la casa», Genís, *La Mercé*, J. F. 1878, 215; — *barrar los finestrals* : «y al comensar lo rosari || y BARRANT los finestrals, || la noya al clar de la lluna || cap a montanya ha mirat», J. Collell, *La fira*, J. F. 1870, 128; — *barrar lo pas* : atajar, cerrar un paso, cortar el paso a alguno, detener a alguno, salirle al encuentro, atajarle el paso : «volía fugir; pero'l respecte imposat pe'l remordiment li BARRAVA'l pas», Oller, *La papallona*, 214; «l'infermer se girá, BARRÁ ab sa persona'l pas», Oller, *Notas*, 114; «deixeuho córrer, respongueren aquells, BARRANT li'l pas y sens perdre de vista al amenassat», Oller, *Notas*, *Ahont son los boigs?*, 132.

BARRAT : «trobí la porta de l'escala tancada y BARRADA», R. y B., J. F., 1869, *Historia d'un pagés*, 280; «quan lo Blay hi arrivá, lo mas estava quiet; ... las portas estavan tancadas y BARRADAS. La gent dels masos retira aviat; al endemá hi ha feyna y cal matinejar», Martí, *Lo caragirat*, 15.

BARREIG : mescolanza— saqueo : «la major partida de la ost volría lo BARREG de la vila», Cron. Jacme, 315.

BARREJA : mezcla, mistura, confusión o agregación de muchas cosas, miscelánea, conjunto, reunión de opúsculos literarios y de todo género de obritas sueltas : «d'açó a través, cadavres de pobles y boscuries || que bullen ab los núvols ab tufejant BARREIG», Atl., 142; — *barreja de gent* : confusa muchedumbre.

BARREJAR : **1**, saquear : «e anaren sen a la casa del Prebost de Terragona, e BARREJAREN li tota la casa, e tota la roba que aquí era, e sino dues besties en que el cavalcava que eren en nostre alberch, no li lexaren als», Cron. Jacme, 140; «e sobre açó mogueren se per si, e cridaren a una vou : Anem BARREJAR la casa de Gil Dalago. E anaren la, e BARREJAREN la», Cron. Jacme, 139; «e vos yrets vos en primer ab les galees al dit port de Tunis, e BARREJARETS tot lo port, e pendrets totes les naus e los lenys qui hi serán de crestians e de sarrahins», Muntaner, 60; «e puys venen los enemichs e poden BARREYAR tota la ost aquels qui romases hi serien vius», Cron. Jacme, 426; «e BARREJÁ tota la vila», Cron. Jacme, 35. **2**, barajar, enredar, revolver, envolver las cosas, mezclar, hacer mezcolanza o baturrillo de dos o más licores : «a flochs de groga escuma s'hi BARREJÁ l'or fi», Atl., 66; «tot BARREJA sa música al gran cántich», Atl., 38; «topárense; ab llurs aygues llurs aygues BARREJAREN», Atl., 218; «a la lluyta carnívora y feresta BARREJA sos lladruchs negra tempesta», Atl., 24; «y ab sos difunts la fossa BARREJA sos fossers», Atl., 142.

BARREJARSHI : atravesarse.

BARREJAT : juntamente; — revuelto : «menestralas... eixint d'una de las altas porxadas d'aquella plassa, BARREJADAS en l'amohinosa corrent de compradors», Oller, *La papallona*, 5.

BARRELLA : barrillera, salsola

soda, Costa; — *barrella punxosa* : barrillera, salsola kalli, Costa; — barrilla; álcali que se extrae principalmente de las cenizas de los vegetales.

BARRELLADA : «la gent de mes seny al parlar de las tristesas de la Mercé, donavan la BARRELLADA a la pena que li había causada la mort del seu pare», Genís, *La Mercé*, J. F. 1878, 183.

BARRERA : trinchera hecha con maderos, valla, valladar, barrera, palenque, estacada de una plaza para torneos &; met. embarazo, impedimento, obstáculo : «e al defendre que els farán, que punyarán en retenir les BARRERES, los nostres trencarán les BARRERES, e al entrar porán pendre gran dan los moros», Cron. Jacme, 245; «e siam sus en la plassa que no y ha BARRERA ne cadena», Cron. Jacme, 140; «encara es altre garniment qui pertayn sol a defeniment axí con forçes e BARRERES e liçes e altres semblants clausures», Breviari de amor (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 353), 207 v.°; «e com fo alba, tot hom fo aparellat de cavall e de peu lla hon lo senyor rey era, fora de les BARRERES», Muntaner, 103; «si algún dels batallers tolrá o emblará les armes al altra e les gitará fora les BARRERES del camp, aquelles armes axí fora gitades no y deuen puys tornar», Eximenis, *Regiment*, 330; «tots los qui portaven lançes e pavesos posaren primers ab grans pavesos de BARRERA que'n tenien, e banchs pitjats e semblants coses; de açó feren devantera», T. B., II, 243; «topant en Finisterre del mar en la BARRERA», Atl., 272; «lo Pirineu y l'Atlas, titániques BARRERES || ab que murá l'Altíssim dos continents fronters», Atl., 78; «pe'ls cims, dels puigs y cingles, com braus sense BARRERES || s'empenyen les zumzades del fort Mediterrá», Atl., 216.

BARRET : «e Tirant levant se lo BARRET del cap, feu principi a tal parlar», T. B., I, 117; «com lo rey d'armes veu lo cavaller sol fon admirat, levá's lo BARRET del cap e feu li honor de cavaller», T. B., I, 191; «com Sulpicio, sacerdot, sacrificás als deus tenint un BARRET al cap segons ordinació de lur costuma et per cas lo BARRET li caygué, per punició de la negligencia fou remogut del sacerdoci», Canals, *Valeri*, c. 8; — *barret de copa* : sombrero de copa; — *barret de gresol* : «los Freixinedas portavan espasa y BARRET en forma de gresol», Bosch de la T., *Pla y muntanya*, 8; — *barret de palla* : «sembla la Habana : allí per feynejar tothom va a la fresca, en mánega de camisa, BARRET de palla», Vilanova, *Cuadros populars*, 7; «lo cap dret, cobert ab BARRET de palla», Oller, *La papallona*, 82; — *barret de rialles* : bullebulle, chisgarabís, mequetrefe; — ***ser un barret de rialles***; — *barret en ma* : «a la trémola claror del llum se li aparegué, BARRET en ma, cara riallera y aire reposat, un home alt, ben fet y armat de carrabina», Briz, *Lo coronel d'Anjou*, 53; «lo senyor Andreu ja era rebut BARRET en ma y temut per tots sos antichs companys com una primera potencia», Oller, *Notas, La sort del Sr. Andreu*, 230; — *barret esborronat* : sombrero des-

peinado : «los esgroguehits acompanyants, tot respallantse ab la mániga'ls esborronats BARRETS», Oller, *La papallona*, 173.

BARRETA : «anavan pel sistema de BARRETA y anellas, que'ls plechs podían córrer ençá y enllá com una cortina», Vilanova, *Gent de casa*, 7.

BARRETADA : bonetada, saludo o reverencia que se hace quitándose el sombrero, sombrerazo, gorretada, cortesía hecha quitándose la gorra; — *fer una barretada* : quitarse el sombrero; — *fer barretades* : hacer muchas cortesías a alguno, saludos o reverencias que se hacen quitándose el sombrero o la gorra.

BARRETES : cruceros (de vidrieras).

BARRETETS : ombligo de Venus, sombrerillo; **umbilicus pendulinus**, Costa.

BARRETINA : gorro : «los segadors posaren llurs BARRETINES o llurs mocadors nusats, qui a la espatlla, qui damunt dels jonolls», del Bosch, *Lo segador*, 24; «tirantse enrera la BARRETINA y gratantse lo cap, rumía que rumiarás, alsaba los ulls al cel com si volgués fer memoria», C. Vidal, *La pubilla del Mas de dalt*, J. F. 1866, 122; «los flochs de cabell qu'eixían d'una BARRETINA de punt negre», Oller, *Notas*, 108; — ***no cabre una cosa a la barretina*** : «lo que a mi no'm cap a la BARRETINA... es aquell desespero, aquellas bascas, que ara crech que se las feya venir espressament», Vilanova, *Del meu tros*, 24.

BARRI : barrio, vecindario, cercado : «la Rexaca, que era BARRI de la ciutat», Cron. Jacme, 450; «l'ombra s'esquitllava dret al BARRI, guanyant l'era ab tres gambades», Pons, *Trascant*, 9; — ***anarse'n, ésser al altre barri*** : «si m'hagués dexat sangrar com ell volía, potser fora ja al altre BARRI», R. y B., *Historia d'un pagés*, J. F., 1869, 275; «se quedá viudo, per haverse'n sa muller anat al altre BARRI», Vidal, *Rosada d'estiu*, 50.

BARRIADA : barrio-cuartel.

BARRIB-BARRAB : precipitadamente, muy de prisa, hablando de una cosa hecha o dicha con mucha precipitación.

BARRIL : barril, cubete, tonel pequeño, pipa, vasija de madera para poner vino y otros licores : «los uns estivan pipas, los altres descarregan fardos, aquells rodolan BARRILS de petroli», Vilanova, *Cuadros populars*, 8.

BARRILET : barrilillo, barrilete, tonel pequeño.

BARRIM-BARRAM : «la primera impressió que causá a la Toneta aquell dormitori fou desoladora. Tot ell estava desendressat, sense aquell ordre reglamentari d'hostal, aquell BARRIM-BARRAM despullat de tot sentiment, en que's fa consistir la netedat y arreglo d'aqueixas casas», Oller, *La papallona*, 105.

BARRINA; — *barrina espiral* : cerr. : barrena salomónica; — *barrina d'espirall*, carp. : barrena salomónica; — *barrina de caçola*, carp. : barrena de media caña : — *barrina d'estrella*, carp. : barrena de tres puntes.

BARRINADA : barreno : «sembla impossible que en lloch tan selvatge y escabrós s'hagin pogut construhir uns edificis tan grandiosos

y confortables. En efecte, están adossats contra'l cingle, s'hi han obert pas a BARRINADAS», Bosch de la T., *Recorts*, 127.

BARRINAR : «lo diable, no sempre dorm, y fins dormint BARRINA quina la'n podrá fer», Vidal, *Rosada d'estiu*, 381; «no't deu agradar gayre tot aixó que dich, eh? Donchs es la pura veritat, per mes que BARRINIS y BARRINIS en silenci qui sab quins discursos contra lo que diu ton pare», Oller, *Vilaniu*, 347.

BARROHER : tolondrón, el que no tiene tino en lo que hace. v. BARRUER.

BARROT : «l'Agneta, apoyats los peus en lo BARROT de la cadira... aparentava entretenirse y distráurese fent y desfent plechs de son devantal», R. y B., *Historia d'un pagés*, J. F., 1869, 278; — *barrot de ferro* : varal de hierro.

BARROTS : los palitos que juntan los cuatro pies de una silla.

BARROTAR : barrotar, apretar con barrotes.

BARROTAT : cerrado, atrancado.

BARRUER : rudo, tosco : «ab unglots de diable ganxuts altres n'arrancan || BARRUERS empernant-s'hi», Atl., 168; «d'aqueixes perles, malaguanyades en mes mans BARRUHERES», Atl., XVI.

BASARDA : inquietud, pavor : «li feyen una BASARDA aquelles ombres de les bardices!», Pons, *Trascant*, 21; «com que es devot de santa galvana y santa mandra, li fa BASARDA tenir de cantar los goigs de Sant Prim», Vidal, *Rosada d'estiu*, 72; «quan se la veya... son bras nu a l'ayre, la fas suhosa, la mirada suplicant... infundía BASARDA y respecte alhora», Oller, *La papallona*, 171.

BASCA : pasmo, desmayo, deliquio, pérdida de los sentidos, síncope, deseo : «la BASCA li ha durat duas horas», Oller, *La papallona*, 153; «no la podíam retornar de cap manera. Una BASCA darrera l'altre : jo li feya olorar un paper d'estrassa cremat», Vilanova, *Del meu tros*, 14; «era en temps de segar, e mig any iuny, e no y podíem retener la gent, tan gran BASCA havíen d'anar, e no'ls podíem fer aturar firén los», Cron. Jacme, 418; «los primers s'apellen raxosos e aquests han BASCHA de cor terribla. Car com superabunden en cólera qui es calda e secca, tostemps los te encesos, e fort dispósits a ira», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 354; — *basca de la mort* : «emperó axí havía de ésser, que lo pobre de cavaller caygué en terra, e ab la BASCA de la mort fortment cridava», T. B., I, 211; — *caure en basca* : desmayarse, perder el sentido : «una fonda conmoció li gelá la sanch, y caygué en BASCA», Oller, *Vilaniu*, 118; «y la mare cedí, los brassos cayguts... Havía caygut en BASCA», Oller, *La papallona*, 150.

BASCAR : «com lo rocí fon davant la font, e veu l'aygua, acostá s'i per voler beure : e perque tenía la falça regna en l'arçó de la sella no podía, e tant BASCHÁ, que fon forçat al gentilom que's despertás», T. B., I, 90; «e nos dixem li a don Nuno: Fe que devets, no BASQUETS ni us coytets, que per bona fe haurem los», Cron. Jacme, 151; «Tirant BASQUAVA molt per les nafres qui's re-

fredaven e la molta sanch que perdía», T. B., I, 178.

BASCÓS : «no mol en molí hom BASCÓS, ne qui es maça congoxós», Compil. ep. camar., Prov. arab.

BÁSCULA : báscula, especie de palanca.

BASILISCH : basilisco.

BASME : bálsamo : «los arbres d'Engadí los quals leven lo BASME floríen e fruyt feseren e la licor donaren del BASME», Vies des saints (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 44), 18 v.°.

BASQUEIG : mareo, náuseas, fatigas : «la debilitat me feya venir BASQUEIG... molts dias anava a classe ab lo ventre mes buyt que lo meu violí : la debilitat me feya venir BASQUEIG, y llavors las llissons m'eran antipáticas», Vilanova, *Del meu tros*, 200.

BASQUEJAR : dar traza, darse ansia, activar; tenir que basquejar per alguna cosa; avisparse : «de nou va sentirse la ramor dalt y aquesta vegada fins a l'escala; mes Carroç va assossegarse ell y assossegá a son company ab estas paraulas : No'n BASQUEJEU, la porta de l'altra cambra ja es tancada : a mes a mes de que puch ben assegurarvos que tot es gent de casa, la que per aquí corra», Briz, *Lo coronel d'Anjou*, 50; «ella parlaría ab don Miquel y mentrestant se BASQUEJARÍA pera trobar qui podés criar lo nen a fora», Oller, *La papallona*, 161; «y ara'ns hem de BASQUEJAR pera veure si entre unas quantas casas se fa'l jornal», Oller, *La papallona*, 13.

BASSA : **1**, charco, balsa : «per experiencia havem que en natura les coses qui no's mouen finalment se corrompen, car l'aygua qui no's mou finalment fa BASSA e put», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 199; «la lebra vench a 1 gran pélech de aygua, lo qual era en una BASSA que era environada de totes parts de I gran mur», Lull, *Maravelles*, I, 203; — *bassa d'oli* : «creyent que tinch lo barri com una BASSA d'oli y que tothom reposa ab aquella quietut, de sopte sento obrir una finestra y una veu acongoxada'm crida : Sereno! faça'l favor!», Vilanova, *Del meu tros*, 161. **2**, común, lugar escusado.

BASSAL : «¿dessota no distingiu, allá lluny, una gran resplandor? Es la mar. Ara que hi dona la lluna... mireu que es bonich! sembla talment un BASSAL de plata bullenta!», Oller, *Croquis*, *Lo Trasplantat*, 106; «no basta a la Ciutat per a la sua sanitat que sia posada en loch sa ans encara requer que... no sia infeccionada axí com es quant per occasió de valls o de ajusts de aygues pudrides se fan aprés la ciutat BASSALS grans», Eximenis, *Regiment*, c. 131; — adj. : «les aygues emperó BASSALLS son podrides e pudents e mal sanes e caldes. Axí matex aygues de marial», Eximenis, *Regiment*, c. 107.

BASSETJA : «e David com lo viu venir pres una pedra e posá la en la BASSEGE, e tramés la al gigant e doná li tal colp en lo front que li trencá l'elm», Génesi de Scriptura, 107.

BASSINAR : «alguns fan qüestió si los aiustats per matrimoni per vigor de aquesta fe promesa son obliguats que no s'enguanen la un al altre ne's diguen falçíes ne se'n

BASSINEN ne's fasçen del cel paella», Eximenis, *Lib. de les dones*, c. 62.

BAST : basto, especie de albarda, baste, albarda, albardón : «en Joanet a cavall del matxo, sentat sobre el BAST com una dona», Bosch de la T., *Lena*, 19.

BASTAIX : bastaje, mozo de cordel, ganapán, mandadero, palanquín, faquín, mozo de cuerda : «Item que lo dit offici dels dits cotoners haie a tenir en condret tot lo dit entramés... e totes altres coses del dit entramés e pagar BASTAYS», A. M. B., *Ceremonial de cosas*, 65 v.°; «tras dita companya anavan dos BASTAIXOS aportant al coll una barra travesada en la qual penjaven de unes cordes que anaven quasi fins en terra una part e sobre de aquella una tela blanca e sobre la dita tela anaven deuyt entorxes», Comes, *Lib. de coses*, 507; «Item que nuyl traginer ne BASTAIX no gos levar de la plassa, forment, ne ordi, ne altre blat tro que sia pagat, ne encara depuis, si no ab volentat de II prohómens guardes de la plassa», A. M. B., *Lib. de deliberaciones* (1300-3), 31.

BASTAXAR : «com en lo passat lo offici del BASTAXAR solgués ésser exercit e pratichat per sols chrestians de natura en gran utilitat e fiança dels mercaders e altres gents qui fahíen BASTAXAR, e de algún temps ançá lo dit offici sie devengut a catius moros, turchs e tartres e de altres nacions... ordonaren que d'aquí avant algún catiu moro, turch, tartre o de altra nació de infels no gos ne puscha BASTAXAR dins la dita ciutat... encara que per son senyor li fos manat», A. M. B., *Bandos* (1414-27), 27.

BASTAMENT : provisión : «nos hinc havem BASTAMENT d'armes e de vianda», Cron. Jacme, 122.

BASTANT : «los moros foren contents de dar lo salconduyt tant BASTANT com lo volgueren», T. B., I, 58; «aprés tot lo poder de la crestiandat no sería BASTANT pera lançar los ne», T. B., II, 117.

BASTAR : satisfer, provehir; — *basta que* : «lo senyor Antón Nofre volgué que fos allá meteix, BASTA que jo hi fos», Genís, *La reyneta del Cadí*, 104; — *es bastat* : provehit; — *bastarse* : tenir bastant, suficient.

BASTART : «lo marqués de Monnegre, e un germá BASTART del príncep de Tarantol», T. B., II, 83.

BASTAXAR : llevar fardos al hombro.

BASTER : albardero, albardonero, guarnicionero, el que hace guarniciones para los animales de tiro, bastero, jalmero : «el Salero era un matxo de marxa que havía portat donya Blanca; ab la propina que'n rebé, li feu fer, pel mellor BASTER d'Olot, selló de vellut clavatejat de tatxas dauradas», Bosch de la T., *Lena*, 21.

BASTETA : dobladillo.

BASTIDA : andamiaje, andamio, andamiado : «e lo compte de Pallars qui vaé aquella tan gran congregació de gents, aná fer una BASTIDA, qui de tapies, qui de fusta, en un puig qui es prop de la vila d'Alcoyll», Muntaner, 95.

BASTIGI : bastiment d'una porta (carp.).

BASTIMENT : 1, bastidor, edifi-

cio, fábrica : ««hobriren nos les portes, e entram dins, e lexam aquí la Regina ab cavallers tro a X en BASTIMENT», Cron. Jacme, 297; «si alcú ha possessió o alcún BASTIMENT en paret d'altre de bigua o de fust pusque en aquella paret o BASTIMENT posar ço que mester li será per aquella possessió; aquest fur declara et romança lo senyor Rey», Almotacenia de Valencia, 1322, 17; — *bastiments de fusta blanca.* **2,** abastecimiento : «el castel de Muntcada es aytal que havent allí bon BASTIMENT si per fam no era no's poría pendre per neguna ost», Cron. Jacme, 35.

BASTINA : «Item que tot hom e tota fembra qui aport peix de tail qui no sia de BASTINA en Barchelona qui pes XII libr. tenderes o mes de XII libr. que'l deia vendre a pes», A. M. B., *Lib. de deliberaciones* (1300-3), 108.

BASTIR : **1,** abastecer : «faé ben BASTIR e fornir de gent e d'armes e d'altres mesters la ciutat de Empuries», F. d'A., 60; **2,** edificar : «y ahont jau Tarragona BASTÍA sa cabanya», Atl., 62; «una ciutat BASTIRhi jurá», Atl., 270; «e aquí faem BASTIR nostres cases, e qui no podía haver cases faya bona barraca, e qui en cases qui en barraques estiguem be II meses», Cron. Jacme, 377; «aquell qui edificará o BASTIRÁ cases pusga estendre et allarguar entro a la terça part de la carrera los sobirans degotaments de les aygues de les pluges», Almotacenia de Valencia, 1322, 15 v.°; «e car lo palau covenía ésser molt gran en quantitat e en noblesa, per açó covench que los hómens qui BASTÍEN lo palau fossen molts e fossen de gran saviesa e noblesa», Lull, *Maravelles*, I, 93; «foren tots al nostre palau antich lo qual lo Comte de Barçelona feu BASTIR», Cron. Jacme, 79; — *qui basteix en l'altruy, ne a'ls seus ne a luy* (?), Proverbio antiguo.

BASTIT : aprovisionado : «e quant lo Rey hac be BASTIDA e fortificada la ciutat, la va lexar comanada a nan Ramón Folch, vescomte de Cardona», F. d'A., 358.

BASTÓ : palo, bastón en general : «era molt geperut, ab un BASTÓ en la ma», T. B., I, 138; «hages aquesta doctrina de mi : per moltes injuries que'l Rey te faça, axí darte de ma o de BASTÓ o spasa o qual se vulla altra cosa, que vergonya no't pot fer», T. B., I, 86; «e pres dos troços de BASTONS e feu ne creus», T. B., I, 176; «ha de fer les armes a peu, ab IV BASTONS, ço es a saber, lança, dagua, spasa e atxa de dues mans», T. B., I, 200; «e ells se n'enujan follament que s'i tornan ab pedres e ab BASTONS axí com poden», F. d'A., 370; — *bastó de mangala*; — *bastó emplomat*; — *jugar o bastó* : manejar el palo con destreza.

BASTONÁS : «lavors Claudus pres 1 gran BASTONAÇ e doná li per les espatles e per lo cap», Eximenis, *Lo terç de crestiá*, 52.

BASTONADA : palo, garrotazo, bastonazo; paliza, apaleamiento, tunda, zurra de palos, somanta; zurra, siempre que ande el palo : «e fan nos portar lo blat al molí e si no podem anar ben carregats farten nos de BASTONADES... (dix lo cavall)», Eximenis, *Lo terç del crestiá*,

228 v.°; — *fershi a bastonades* : andar a palos, tocar el cuadro.

BASTONEJAR : apalear, dar de palos : «lavors en Pere pres I bastó e BASTONEGÁ'l be», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 55 v.°.

BASTONET : bastoncito, palillo, varilla, vareta.

BAT A BAT (DE —) : de par en par, la porte ouverte a deux battants : «de BAT A BAT vejé oberta || la porta que dava a l'hort», F. Soler, *Lo baster del esquirol*, J. F., 1872; «y la resclosa || com férrea porta s'obre de BAT a BAT al mar», Atl., 122; «obrí'l balcó de BAT a BAT per a traure a fora la cadernera», Oller, *La papallona*, 31.

BATA : «dins d'aquesta saleta s'estavan donya Isabel y aquells tres hómens públichs, aquestos vestits de negre, fumant, aquella ab una BATA blanca de jaconar», Oller, *Vilaniu*, 149.

BATAFALUA : «encara ordenaren que tot hom privat o estrany de qualque condició será no guos vendre ne fer vendre BATHAFALUA ne comí menys de guarbellar», Almotacenia de Valencia, 1322, 26.

BATALADA : costalazo, campanada.

BATALL : lengüeta o badajo de una campana, lengua de campana, martillo, mazo, pieza que da las campanadas en un reloj.

BATALLA : batalla, pelea entre dos ejércitos : «havía portades moltes BATALLES a fi», T. B., I, 13; «los peus porten tot lo cors a les BATALLES cruels», T. B., II, 105; «als quals faé morir Hércules en BATALLA venint de l'Assia», F. d'A., 8; «quál es la principal rahó perqué es atrobada BATALLA de II hómens?», Lull, *Maravelles*, I, 146; «ofegant lo brugit de la BATALLA» Atl., 28; «mas en totes les BATALLES que hac ab los alarbs e sarrains fo vençut», F. d'A., 94; «que'ls altres lo desempararen en la BATAYLA», Cron. Jacme, 16; — «e axí dona a entendre l'usatge que BATAYLA no's deu fer per volentat mas per necessitat cant la cort conexará que'l reptament es tal que BATAYLA s'en deya fer, co es per boya e per treves trencades o per tració», Códice Ripoll, 39; *batalla jutjada* : «BATAYLA jutjada a ans que sia jurada si per cavalers deu ésser feyta, sia fermada ab peyores tenens per CC unces d'or de Valencia qui son CCCC morabatins. E si per paons o per hómens de peu deu ésser feyta, sia fermada per C unces d'or de Valencia qui son CC morabatins. E açó diu l'usatge de Barchinona qui combrenza (?) : BATAYLA judicata, &», Reglamento de Desafíos, (Ripoll) 1; — *batalla arengada* : batalla campal; — *batalla campal* : «aquest s'era trobat en VII BATALLES campals hon hi havía rey o fill de rey», T. B., I, 13; «vencedor de tres reys en BATAILLA campal», T. B., II, 203.

BATALLADA : campanada, badajada : «la campana de la estació tocá tres BATALLADAS», Bosch de la T., *De ma cullita*, 5.

BATALLADOR : altercador, disputador.

BATALLAR : batallar, disputar, altercar dos personas, pugnar : «ja havem vist com altament e gloriosa has BATALLAT contra la fortuna adversa», T. B., II, 154; «vo-

lía parlar y BATALLAVA pera esqueixarse'l tel que se li posava a la gola», Oller, *La papallona*, 219; «car molt bellicorosament BATALLAVEN», F. d'A., 114; «aprés de aver BATALLAT baronívolment com a bon caváller», F. d'A., 179; «e vos BATALLARETS ab ells ab los vostres baronívolment», F. d'A., 310.

BATALLER : «Ricard qui'n fo... molt BATALLER baró», F. d'A., 70; «era molt virtuós baró e molt fort e gran BATALLER», F. d'A., 296.

BATALLERA (HORA —) : «un'hora BATALLERA hagueren menester pera deseixirse de la feyna», Vidal, *Rosada d'estiu*, 29.

BATALLÍVOL : «Vegeci en lo libre de la cosa de cavallaría sobre totes coses loha la industria de les batayles, per tal con segons ell açó es la cosa qui maiorment ha exalçada Roma, quar ells maiorment donaren lur estudi o lur cura a les coses BATAYLÍVOLS», Eg. Romá, *Regiment*, 7.

BATALLÓ : batallón; agregación de muchas compañías de tropa que componen una parte de un regimiento de infantería; turba, bandada.

BATÁN : batán, picador de la roba que's renta.

BATECH : latido, palpitación, pulsación.

BATEGANT : palpitante, que palpita.

BATEGAR : «sentí que'l cor ab mes força li BATEGAVA», Vidal, *Rosada d'estiu*, 177; «la clava de terrible maneig descarregant || que... sentia || en sa espatlla férriça, com ella BATEGANT», Atl., 112; — *bategar lo cor* : latir el corazón : «lo cor BATEGAVA desbocat», Oller, *La papallona*, 33.

BATEIG : bautizo, el acto de bautizar.

BATEJAR : **1**, bautizar; bendecir una campana, un navío; mojar o echar agua encima : «e com lo hagueren BATEJAT, dix ...», T. B., II, 201; «adonchs si no es BATEJAT, ja no pogra hom ésser en pus vil stament que bestia», Lull, *Maravelles*, I, 72; «per ço lo'n faé nomenar Jacme quant lo'n varen BATEJAR», F. d'A., 306; «e ell pendría christianisme e BATEJAR sia», Lull, *Maravelles*, I, 56; «e feuse BATEJAR e fo cdristiá», Lull, *Maravelles*, I, 30; — *batejar lo vi* : bautizar el vino, echarle agua; **2**, motejar : «mestre Fogaradas. Aquest era'l renom ab que'l BATEJAVA», Oller, *La papallona*, 21.

BATEMENT : latido, golpeo, agitación; — *batement d'ales* : aleteo; — *batements de cor* : con el corazón palpitante.

BATENT : batiente : «sobre jonça apelfada, encara humida || per la pluja BATENT del temporal», Atl., 38.

BATIAR : bautizar : «sanct Silvestre papa qui lo'n va doctrinar e BATIAR», F. d'A., 45.

BATIBULL : batiburrillo, confusión, montón de cosas trastornadas y confundidas.

BATIFULLER : batihoja, batidor de oro o plata.

BATIPORT (?).

BATISME : bautismo, uno de los siete sacramentos instituídos por Jesucristo.

BATISTA : batista, orlán, tela de

hilo muy fina para hacer pañuelos, camisas, &.

BATLLARÍ : bailarín o danzarín público.

BATLLE : baile, juez ordinario, alcalde; conde : «e puys vench a nos e demaná'ns II BATLES chrestians», Cron. Jacme, 116, «e en Bardoyl qui era BATLE seu de Castelserá», Cron. Jacme, 69; «un cavaller qui's clamava del BATLE qui li havía enganada sa filla», Lull, *Maravelles*, I, 54; «veus nostres e vostres viles, emparats vos en e metets hi vostres BATLES», Cron. Jacme, 15; « e en lo començament com lo cavaller fo BATLE», Lull, *Maravelles*, I, 107.

BATLLÍA : bailia : «e per açó perdé ço que ab la mercadería havía guanyat en lo offici de la BATLÍA», Lull, *Maravelles*, I, 175.

BATOLLA : mayal, instrumento para trillar a mano el centeno.

BATRE : **1,** pegar : «y'm BAT per sempre l'inmensitat del mar», Atl., 50; «eu per vos altres son BATUT e flagellat e turmentat», Vies des saints (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 44), II v.°. **2**, *batre ferro* : machacar hierro. **3**, trillar, segregar el grano de la espiga : «lo gra es BATUT ensemps ab la palla en la era», B. U. B., *Ajustaments*, 226. **4**, batir, vencer : «Hércules s'hi acosta aprés de BATRE'ls gegants de la Crau», Atl., 40.

BATRE's : lidiar, luchar : «son de colós sos muscles, mes jo'm BATRÍA ab ell», Atl., 72; «y'l torb ab qui's BATÍA per l'aygua a revolcons», Atl., 248.

BATUALISTO : voto a bríos!

BATUÇA : «que no ho veu, don Ramón? Sempre BATUSSAS, sempre están com gat y gos, deya l'hereu Galcerán», Oller, *Vilaniu*, 150.

BATUDA : miés, trilla, el acto de trillar las mieses.

BATUT : **1,** rodete acolchado para la cabeza, chichonera : «e vestit de drap daur, mantell cathalanesch, e pelot, e un bell BATUT d'aquell drap mateix al cap», Muntaner, 511; «e sa espasa cinta e I BATUT de males de ferre al cap», Cron. Jacme, 42; **2,** *mitg batut* : maltrecho : «mitj BATUTS per la maror, los Atlants s'enfilan a una serra», Atl., 234.

BATUTA : batuta.

BATXILLER : «una de las pobras per mes BATXILLERA, o mes atrevida, o perque la Carmeta li tingués donadas provas de singular afecte's considerá ab dret per a preguntarli quan serían las esposallas», Vidal, *Rosada d'estiu*, 375.

BATXILLERA : bachillera, mujer necia e impertinente que quiere pasar por muy sabia; doctora, vana, impertinente, hablando de una mujer presumida.

BATZEGADA : tirón, sacudida : «Rustán, Rustán!, cridá don Pau al gos, que al sentir sa veu pará de glapir per aixecarse en duas potas, dant grans BATZEGADAS a la cadena que'l fermava», Oller, *Vilaniu*, 217.

BAUMA : «BALMA, BALMA et BAUMA, cat. Grotte formée par le surplomb d'un rocher; antre, caverne. Ety. de la basse latinité BALMA v. BALM, rad.», Honnorat, Dicct. prov. fr.; «vivía... dins d'una BAUMA fonda, molt fonda», Pons, *Trascant*, 22.

BAVEJAR : babear, echar de sí la baba.

BAVERA : «caygué li la BAVERA del cabacet que portava», T. B., II, 248; «lo mantenidor encontrá a Tirant en mig de la BAVERA del bacinet», T. B., I, 153. V. CELADA AB BAVERA.

BAXA : baja del valor de una mercancía, del cambio en los fondos públicos, baja, minoración; — *jugar a la baxa* : obrar como si un género o cambio hubiesen de bajar, o apostar que así sucederá.

BAXADA : baja, minoración, bajada, descenso; met. caimiento, declinación, abatimiento, humillación, depresión, descrédito.

BAXADOR : «Pannitonsor; tondosa», Tesaur, puerilis, 103 v.°.

BAXAMENT : «ajudá a créxer la sancta fe cathólica en Espanya, e doná gran dany e gran BAXAMENT als sarrahins», Muntaner, 25.

BAXAR : 1, bajar, descender : «qué passa? feya la nena BAIXANT depressa las escalas, esteu ferits?», Pin, *La f. dels G.*, 47; «quan veig colossal geni BAIXAR del firmament», Atl., 108; «e faé BAXAR als plans als naturals», F. d'A., 17; «sentí a trastejar per dalt, y tot seguit BAXÁ la escala una joveneta axerida», Bosch de la T., *Lena*, 20; — *baxarli del cel* : venírsele a uno las cosas rodando, sin esperarlas. 2, bajar, disminuir, menguar, declinar, decrecer : «e per BAXAR la superbia de la mafomética secta», T. B., I, 33; «car io vag en aquest viatge... per BAXAR e per destruir aquels qui no creen en vos», Cron. Jacme, 94; — *baxar de cavall* : desmontar, apearse, echar pie a tierra.

BAXARSE : descender : «l'héroe SE'n BAIXA cap a Montjuich», Atl., 42.

BAXESA : met. bajeza del ánimo o de las acciones; bajeza, humildad.

BAXET; — *veu baxeta* : voz queda : «sentí la veu que en Calpe l'umplí de sant terror || mes no ja com lo carro del tro rodant feresta || sino BAXETA y dolça com un sospir de amor», Atl., 284.

BAXISTA : bajista, jugador de bolsa que juega a la baja.

BAXOS : la planta baja.

BAY : «de BAIUS color in equis, palumbae (?) similis, color BAYO», Nebrija.

BAYART : andas, parihuelas : «dos hómens de llargas blusas baixavan en un BAYARD un cadavre encara calent», Oller, *Notas*, 106.

BAYETA : bayeta, tela de lana : «davant de la porta una amplíssima taula de noguera, en part coberta per una BAYETA verda descolorida», Vidal, *Rosada d'estiu*, 330.

BAYLE : «e d'aquels faem cónsols e conseylers e BAYLE», Cron. Jacme, 336.

BAYLET : chico, mochil, zagalillo, rapaz, chicuelo : «vora'l tronch centenari d'una alzina || un BAYLET de dotze anys reposa encara», A. Mestres, *L'anyell de Pasqua*, J. F. 1885, 75.

BAYNER : «Item que nagún BAYNER ne altre qui obre del dit offici de bayneria no gos de nits ne ab lum tayar ne cosir ne scarnar ne entayar ne guarnir cuyr ne alcuna cosa qui sia a servitut del dit offici de bayneria», A. M. B., *Bandos* (1365-72), 10.

BAYO : bayo, de color de paja, rojo o que tira a blanco; dícese de

los caballos de este color : «la quinzén color (del cavall) es dita VAYO e deu ésser clar, color de palla o de lambre, deu haver los clins e la coha e les cames totes negres, deu haver una veta negra del golés fins a la coha ampla com lo dit poch mes o menys e aquest es dit ver VAYO», Lib. de la menescalía (Bibl. Nac. París, MS. fonds, Esp. 215), 18.

BAYONETA : bayoneta.

BE : cordero, carnero : «no son los BENS que a péxer veníen lo rebrot», Atl., 138.

BE [BEN] : **1**, subst. : «qualsevulla cavaller que sía, deu guardar tres coses en aquest mon : honor, BENS e la vida», T. B., II, 118; «per yo ésser de major auctoritat de linatge e de BENS de fortuna», T. B., I, 180; «en pena de tots los BENS que havía en nostra terra», Cron. Jacme, 50; «dix I savi no ha en mi altre BE, sino que yo conech que no son savi», Jafuda, 86 v.°; «senyor, placia't que'ns absolves, que nos nos pugam sotsmetre a la llur senyoría, e axí viurem en pau e farás BE e mercé», Muntaner, 230; «dixli : tu, Josep, vols haver BE e honor? Respós Josep : madona, si volría en bona manera», Génesi, 35; «amor de BE es temor de mal, e temor de mal es amor de BE»; Prov. arab., compil. ep. cam.; «car nuyl hom no pot fer neguna obra de BEN si no li ven de la gracia de Deu lo pare», Breviari d'amor (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 353), 1; «car null hom no pot fer naguna obra de BE sino li ve de gracia de Deu lo para», Breviari d'amor (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 205), 1; — *bens seents* : bienes raíces; — *persona de be* : «la senyora Margarida es dona de BE», Bosch de la T., *Pla y montanya*, 9; — *be de Deu* : abundancia, riqueza : «a la Cristina li donaren mil lliuras y la calaixera ab molt BE de Deu de robas», Careta, *Brosta*, 143; «los días eran llarchs y hermosos, l'ayre suau y benigne ab certa flayre que entressentía regalada y gustosa arreplegada en los farigolars de las montanyas vehinas per escamparse, abundant, com BE de Deu per la ciutat», Vilanova, *Pobrets*, 25; «si'n te o no sobrants de vida, || si'n te o no de BE de Deu, || ja os ho dirán desseguida || los pobles per tot arreu», Martí y Folguera, *Lo camp de Tarragona*, J. F., 1876, 176; «per tot fonts frescas d'una aygua riquíssima, sota ombrívolas castanyedas y rouredas; terra de llebras, perdius, conills... Tot un BE de Deu pe'l cassador», Bosch, *Recorts d'un excursionista*, 12; «las fillas d'En Feliciá, orfas de mare, regalavan també a llur pare ab aucellas, requisits y tant BE de Deu que podían», R. y B., *Historia d'un pagés*, J. F., 1869, 266; «enllepolits ab lo BE de Deu de cassa que hi abunda», Feliu, *Lo Bruch*, 5; «y desitjaban los treballadors anar a joch; alsant per última vegada el porró es despediren del Manel y l'Agustina, amos del BE de Deu que s'había batut», C. Vidal, *La V. en lo C.*, *Confiansa en Deu*, 11; «de la ciutat en la plaça || may s'ha vist tant BE de Deu || de virolades faldilles || de galtes de rosa y gel!», Collell, *La fira*, J. F., 1870; — *molt be de Deu* : abundancia; — *dir be* : elogiar, alabar; —

fer be : favorecer, auxiliar, socorrer : «diu lo savi : fes BE si vols que te'n façen», Jafuda, 89; — *fer lo be* (d'una persona) : celebrar honras fúnebres por un difunto. **2**, adv. : «e I dimenge vestimnos BE, e aguisam nos BE, e fayem BE nostres faenes», Cron. Jacme, 118; «los cadafals molt BEN emparamentats», T. B., I, 131; — *trobarse be* : estar bueno, gozar de perfecta salud; — *venir be* : «e prestament demaná que li portassen unes armes que li vinguessen BE», T. B., I, 50; — *be e...* : «e el levá's en peus e dix : Senyor, vera cosa es que Deu feu a vos per réger a nos, e feu nos per tal que us servíssem BE e leyalment, e no us porem servir BE ne leyalment si vostre prets e vostra honor no pujávem a tot nostre poder», Cron. Jacme, 82; «e finalment ops te es que tu soffires BE e fortment tot ço que es en la roda de la fortuna», Boeci, 59; «e aquell jutge BE e dretureramentqui per fortuna contraria no's lexa decaure, ne per la fortuna de benanança no exalça lo seu cor», Boeci, 32. **3**, adv. intensivo : «prenent BEN prompte un to doctoral exclamá», Oller, *La papallona*, 142; — *ben provehit* : bien abastecido; — *ben sapat* : bien trabado; — *ben cert* : «yo so BEN cert de tot lo que vosaltres me dieu», T. B., IV, 277; — *ben prop* : «e açó passat anam nos en en Aragó, e stiguem entre Aragó e Cathalunya BEN prop I any o pus», Cron. Jacme, 355; — *ben fer* : «tot açó se pot BEN fer, dix lo hermitá», T. B., I, 146; «e tota hora que yo me'n vulla anar ho poré BEN fer», T. B., I, 24; «tu Stephanía, pregue'l ne per amor de mi que no stigua axí felló. Yo BE u faré, dix Stephanía», T. B., II, 188; — *be plaure* : «ne surt muntat a un troç del arbre mestre || que gira hont BE li plau com un corcer», Atl., 30; — *be trobar* : «demá la porten a fira, || firador BE'n trobará», Collell, *La fira*, J. F., 1870, 124; «e demá com la batalla será, que les porte (las armas), que BE trobará qui les pendrá», T. B., I, 170; — seguido de numeral : «e aestimávem los, que eren BE CXXX a caval», Cron. Jacme, 270; «e durá mes la (candela) de sent Jacme BE III dits de través que les altres», Cron. Jacme, 13; «eran BE uns 40 a taula, parada en la famosa sala dels ápats», Bosch de la T., *Recorts d'un excursionista*, 17; — *gayre be*. v. GAYRE; — *be massa* : «mare, no es demá que hem de pagar l'arrendament al amo? — Si; BE massa que hi penso!... 60 duros!», Bosch de la T., *Lena*, 28; — *be prou* : mucho : «no dorm, no, lo carboner || ni trosseja forts cimals, || que assegut dins la barraca || BE prou que está desvetllat», R. Picó, *El Salt de la Bella-dona*, J. F., 1873; — *be e pla* : «emperó, si'l senyor de la obra dirá a aquells mestres que pensen de obrar, qu'ell los pagará BE e pla tots lurs maltrets... lo senyor de la obra los es tengut de pagar, per ço com promés los ho haurá», Capmany, *Costumbres marítimas*, 11; — *be e gint* o *gent* : equivale a bo y gentilment, bo y mudat : «e els deffeneren se BE e gint», Cron. Jacme, 307; «e al terçer día que nos fom en Maylorques haguem nostres naus e nostres tarides ab los cavallers que arribaren BE e gent, e sens negún

mal», Cron. Jacme, 162; «e dixem li : Con vos va? E el dix : Senyor, BE e gint», Cron. Jacme, 220; «vim la nostra senyera lassús en l'alcácer, e les torres guarnides BEN e gent d'ómens e de balesters nostres», Cron. Jacme, 447; — *tenir ben rahó* : «te BEN rahó'l ditxo : es traydor com una guilla», Bosch de la T., *Recorts*, 164; — *ben be* : verdaderamente, de sobra : «eran ben BE las deu quan eixiren de casa», Careta, *Brosta*, 154; «es ben BE la mitja taronja de l'Agneta», Oller, *Notas*, 55; «ja es ben BE fill de Reus», Oller, *Notas, Jochs de pagés*, 168; «ella sabía ben BE qu'era apassionada», Oller, *La papallona*, 92; — *be n'hi...* : «BE n'hi feya de petons tot embolcallantlo! BE n'hi esmerçava de postures distrayentlo! BE n'hi deya de tendreses, dolces y sentides!», Pons, *Trascant*, 13. **4**, interj. : «BE, home de Deu, BE : responguéli lo senyor Rector», R. y B., *H. del siti de Girona* (1809), J. F., 1868, 231.

BEABÁ : silabario.

BEAT : beato; el que se ejercita en obras de devoción, devoto, místico; met. beato, santurrón, el que afecta virtud.

BEATA : mojigata.

BEATITUT : «hajau deneguada veure la vostra BEATITUT e gloria», T. B., I, 134.

BEATO : santurrón, beatón, que tiene una devoción falsa o mal entendida.

BECADA : **1**, cebo; comida de las aves dada con el pico; la comida que se da en el pico a un pajarito, o la que un pájaro toma para darla a sus hijuelos : «al ohir la veu dolça || de la que'ls peix menjívola BECADA», Atl., 210; «cull BECADA (un ocell) y de l'herba se'n puja a unes ginestes», Atl., 160. **2**, chocha, chocha-perdiz. **3**, cabezada, movimiento de la cabeza del que duerme sin apoyarla; — *fer becades* : «se'n aná a missa matinal als Pallaresos pera fer quatre BECADETAS», Pin, *La familia dels Garrigas*, 67.

BECAR : pegar una becada; descabezar el sueño.

BECEROLES : abecedario, alfabeto, cartilla; met. los primeros rudimentos de una ciencia o arte : «abecedarium latine dicitur, quod a Graecis alphabetum», Nebrija; «dus las BECEROLAS? donchs atánsat y llegim, que ja comensa a ser tart. Lo noy obehí, y acostantse vora del llum, comensá la llissó de cada día», Briz, *Lo coronel d'Anjou*, 36; «un paper havía entrat com sageta per sota la porta. Lo cor li doná un salt, s'aixecá corrents y plegá'l paper. Era una carta. Oh, malehida ignorancia, no sabía llegir! No coneixía sinó la primera plana de las BECEROLAS, las lletras mayúsculas», Oller, *La papallona*, 69; — *no saber les beceroles, lo Jesús* : no saber el cristus o el abecedario, ser muy ignorante.

BECH : **1**, pico; parte saliente y dura, que reemplaza en las aves las mandíbulas de los mamíferos; boca, lengua del hombre; met. pico, habla, facundia, facilidad de expresarse : «per natura tot aucel ha BECH mas no l'han tots d'una forma ne d'una semblança», Breviari d'amor (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 353), 57; «Beccus-i, el pico como de gallo»,

Nebrija; — *bech groch* : «no us faç grat ne gracies de res que fet m'ajats, car havets lo BECH groch e sots un gran bestia», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 151 v.°. — *tráureli del bech* : tirar a alguno de la lengua; sacarle una cosa del buche; sacarle un secreto con maestría y sutileza. **2**, gavilán de pluma.

BEDEL : bedel, en las universidades.

BEDELL : «anave lo BADELL de la Seu ab gramalla de dol rossegant ab la porra cuberta de drap negre», Comes, *Llib. de coses*, 397.

BEDOGANY : «un BEDOGANY!... Un BEDOGANY vestit de nuvi!», Pons, *Trascant*, 58.

BEDOLL : abedul, betula alba.

BEÉ : mimologismo del balido de las ovejas.

BEGA : vega : «e no gosam albergar en la BEGUA de Xéricha», Cron. Jacme, 201.

BEGUDA : brebaje, bebida, licor para beber, lo que ordinariamente bebe una persona, y todo licor potable : «au, Ció, porta BEGUDA», Genís, *Sota un tarot*, J. F., 1876, 327; «lavors faé la malvestat de donar aygua de spart mesclada ab la BEGUDA del dessús dit rey Bamba», F. d'A., 84; — *fer beguda* : tomar un bocadillo : «feta la BEGUDA : ala! noys! que ho tenim tart», Bosch de la T., *Lena*, 179; — *beguda feta del blat de moro* : chicha.

BEGUT; — *begut de galtes*, & : enjuto, seco : «esblanqueít com un mort || inmóvil, caigut d'espatlles, || tot erissat el cabell, || ample'l front, BEGUT de galtes», Picó, *Ferrán V*, J. F., 1885, 82; — *cara beguda* : «son cap petit, sa cara llarga y BEGUDA, sos brassos prims... li donavan totas las apariencias d'un adolescent que ha fet la creixensa depressa», Oller, *Notas*, *Una juguesca*, 38; — *color begut* : «lo fustam d'aquestas oberturas estava pintat de vert, un vert ja BEGUT pe'l temps», Oller, *Vilaniu*, 213.

BEL : balido de la oveja, carnero y cordero.

BELAR : balar : «al llur derrera BELAN anyells», Atl., 54.

BELETA por ISABELETA.

BELITRE : pillastre.

BELL : «e faya BELA luna, e vench nos I oreg de vent de part de garbí», Cron. Jacme, 93; «en una BELLA tenda ell feu reposar lo príncep, e'l desarmaren», Muntaner, 364; «e enganaven lo ab BELES paraules», Cron. Jacme, 15; «e al cap del pont feu s'i un BELL fet d'armes, de que moriren dels francesos en lo pont ab los qui caygueren en la ribera passats V milia hómens», T. B., I, 53; «e axí ell e tot lo poble feu grans gracies a Deus d'aquell tant BELL miracle que Deus e madona sancta María los havía mostrat», Muntaner, 324; «que depuix fo coronat, si les gents de Sicilia e de Calabria sembrasen pedres, si culliríen BELL forment o BELL ordi», Muntaner, 292; «e volem que vaja ab vosaltres en Corral Lança, qui es BELL parler e molt savi», Muntaner, 283; «e aquí feu se la pus BELLA festa e lo pus BELL feyt d'armes, que hanch en tornejament se faés del temps del rey Artús a ençá», Muntaner, 312; «feu fer una BELLA senyera ab senyal del rey de Castella», Muntaner, 306; «en aquella vila havía

una BELLA plaça, e Tirant feu fer un BELL cadafal, e feu lo molt be empavamentar de draps de brocat», T. B., III, 375; «en I BEYL prat hac I arbre molt gran tot carregat de fruyt», Lull, *Ord. de Cav.* 4 v.°; «e axí, lexar vos he a parlar de la companya, e comptar vos he una BELLA ventura que a mi vench a Galípol», Muntaner, 442; «e lo moxarif, ab tot son poder, devallassen, batalla arrengada, en un BELL pla que es prop lo dit castell de Mahona», Muntaner, 325; «Item sanct Agustí en lo libre de virginitat, diu que algunes vídues son qui no prenen marit, no per amor de Deu mas per quant se veuen velles e no BELLES», Eximenis, *Lib. de les dones*, 72; «molt honradament cubert ab un molt BELL drap d'or», T. B., I, 180; «vostre consell no'm par bo ni BELL per a mi», T. B., I, 63; «e la hon los fills de Israel staven no foren vistes tenebres, ans hy era BELL e seré», Génesi de Scriptura, 57; «stant lo cel BELL e clar, e ab força de gran sol, sobtosament vench una núvol qui's mes demunt lo poble en loch de una tenda», Recull d'eximplis, II, 168; — intensivo : «com per més BELL renáixer», Atl., 32; «BELL fill, dix lo hermitá», Lull, *Maravelles*, I, 34; «BELL amich, dix lo hermitá», Lull, *Maravelles*, I, 7; «sols lladoners en brases rodanthi hi cohetejan, || BELL rastre de guspires deixant y flamareig», Atl., 60; «un día que rodavan pel BELL cim || ... lo crida a seure», Atl., 38; «arribaren a casa Galcerán de BELLA nit, quan no'ls esperavan», Oller, *Vilaniu*, 206; «tots reparavan que no gastava una BELLA alegría», Genís, *La Mercé*, J. F., 1878, 183; «tretze rals, tretze rals, no hi diu res mes ningú? Tretze rals, tretze rals?...— Catorze, cridá la segona veu, en lo BELL instant en que la música termenaba», C. Vidal, *La V. en lo c.*, *Qui endavant* &, 151; quedarse una BELLA estona sense dir res; «lo Juheu allargá'l bras dret, y, closa la ma, tragué un dit, mantenintlo una BELLA estona apuntat, a tall de pistolí, vers lo contrincant ... Lo Llech, si? ell qu'ensenya y encara'l puny al Juheu, y'l manté bona estona de semblant manera», R. y B., *Deu narracions*, J. F. 1875, 203; «quin temps, didot, encara hi fóssem!.—BELL mal que si!», Genís, *La Mercé*, J. F. 1878, 179; «la animació que de BELL principi regnava, poch a poch aná calmantse», Vidal, *Rosada d'estiu*, 252; «sentírem de BELLA nit una fressa sorda, sorda, que'ns comensá a esglayar», R. y B., *H. del siti de Girona*, J. F. 1868, 262; — *bell mitg* : promedio, en medio : «com penso casar la noya... Si hagués caigut un llamp en lo BELL mitj del estudi, no hauría fet mes cop», C. Vidal, *La pubilla del Mas de dalt*, J. F. 1866, 126; «no us parlo d'un clotet que tenía al BELL mitj de la barba», R. y B., *H. d'un pagés*, J. F. 1869, 190; «era un mal ...., dolorosíssim, que'l sentía en lo BELL mitj del pit», C. Vidal, *La V. en lo c.*, *Qui endavant* &., 156.

BELLADONA : beladona, Atropa belladona.

BELLEA : «per la sua gran riqueae BELLEA», F. d'A., 102; «no trobará vostra altesa en aquest vostre regne donzelles de major auc-

toritat en linatge y en BELLEA», T. B., I, 257; «hon havía una molt bella lúcida font que sobre les verts florides erbes ab suau remor corría, e en mig de aquella delitosa pradería un pi de singular BELLEA», T. B., I, 88; «deu haver castedat lo príncep, la qual es BELLEA en tots los hómens, mas en príncep ha singularitat de BELLEA», T. B., II, 163.

BELLESA : «BALESA d'om es en son seny, e seny de fembre en sa BALESA, pero mes vall virtut de cor que BELLESA de persona, car BALESA de fembra es perdició d'ella e d'altre», *Doctrina Moral* (Pachs), (Bibl. Nac. París, MS., fonds, Esp. 55), 13 v.°; «qui en la dona actén a la BELLESA tantost con es fart passa la amor e torna a pudor», Eximenis, *Lib. de les dones*, c. 80.

BELLICORÓS : «aquesta generació dels goths fo molt noble... e molt BELLICOROSA», F. d'A., 52.

BELLICOROSÍSSIM : «aquest noble e BELLICOROSÍSSIM baró», F. d'A., 190; «d'aquest BELLICOROSÍSSIM e virtuós rey en Jacme», F. d'A., 318; «dels BELLICOROSÍSSIMS comtes de Barcelona», F. d'A., 389; «aquests foren BELLICOROSÍSSIMS», F. d'A., 146-147.

BELLICÓS : «va batallar com a BELLICÓS capitá», F. d'A., 12.

BELLICOSITAT : «tres barons de gran BELLICOSITAT», F. d'A., 22.

BELLÍSSIM : «doná li de parer que ves entrar per la porta del retret una BELLÍSSIMA donzella», T. B., I, 27; «es la mes BELLÍSSIMA donzella que sía en tota la crestiandat», T. B., I, 91.

BELLUGADÍÇ : movedizo.

BELLUGADIÇA : hormigueo : «Quina colorayna, quin moviment, quina BELLUGADISSA per tot arreu!», Vilanova, *Del meu tros*, 148; «un crit de : La nuvia!... Ja s'oviren!, llençat a tandes, feu bellugar de sopte a la gent. No's veyen prou en clar encara; mes pel coll d'en Bach s'hi destacava una BELLUGADIÇA d'ombres, esteses com a renchs de pins, que devallaven pel cantó de Suria», Pons, *Trascant*, 52.

BELLUGAR : hormiguear, moverse, agitarse, menear : «lo fuster vingué a afegir nou element de confusió ab lo cércol de picarols que'l feya BELLUGAR com un pandero», Vilanova, *Del meu tros*, 31; «sentada al devant d'una tauleta, los ulls baixos sobre la roba, fent BELLUGAR depressa la ma en que hi tenía l'agulla», Vilanova, *Del meu tros*, 81; «perque hont se vulla que l'home trepitja la terra, en lo fondo del seu cor hi suspiran lo goig o'l dolor, com en lo fondo de las ayguas s'hi BELLUGA la llum del cel», Genís, *La Mercé*, J. F., 1878, 218; «un crit de : La nuvia!... Ja s'oviren!, llençat a tandes, feu BELLUGAR de sopte a la gent», Pons, *Trascant*, 52; — *bellugar lo cap* : menear la cabeza; — *bellugarse* : «matavan lo temps en agradosas feynas de ganxet, que si exigeixen que's BELLUGUEN lleugers los dits, no son obstacle pera que al mateix compás puga moures la llengua», Vidal, *Rosada d'estiu*, 146; «un cop resolt a viure aquí, cal que't BELLUGUIS d'un'altra manera, que't presentis mes content y aixeribit», Oller, *Vilaniu*, 138.

BELLUGÓS : vacilante, «lo macís de la llantia projectava sobre l'imatje una ombra tan BELLUGOSA com forta qu'esborrava fins sos contorns», Oller, *Notas*, 107.

BELLUGUET : inquieto.

BENA : venda, ligadura para vendar, cinta-faja : «havía I colp en la cara, e tenía una BENA ab estopa, e demaná'ns albíxera», Cron. Jacme, 259; «ab les mans se desfeu totes les BENES de les nafres, e jamés consentí lo tornassen a curar», T. B., IV, 42.

BENAIUNTURAT : «al BENAIUNTURAT mossényer diaca sant Esteve», F. d'A., 250-251.

BENANANÇA : «altres son que mentre serán en lur BENANANÇA haurán soptosament alguna tribulació que'ls sobre vendrá», Boeci, 206; «la virtut sensitiva ama usar per natura en semblants coses de si mateixa en grans delits e BENANANCES», Lull, *Maravelles*, II, 100.

BENAUYRANÇA [BENEUYRANÇA] : «BENAUYRANÇA deu estar en obra de la ánima per que dona a entendre que no pot estar en negún be corporal car com d'aytal hagen mes les besties que los hómens, seguir sía que les bisties seríen pus BENAUYRADES que los hómens», Eximenis, *Regiment*, c. 68; «tant era amada a requesta e cercada per los nobles barons e grans ciutadans antigament la vida virtuosa que ells la apellaven BENEUYRANÇA política», Eximenis, *Regiment*, c. 128.

BENAUYRAT [BENEUYRAT] : «cum fueris felix, multos numerabis amicos &. E vol aytant dir : quant tu serás BENEUYRAT, ço es, en favor, o en riqueses mundenals, molts amichs nombrarás», Boeci, 124. «les préhiques dels BENAUYRATS mossényers sanct Fulgenci... e de sanct Leander», F. d'A., 67. v. BENAUYRANÇA.

BENAVENGUT : «foren tres frares molt units e BENAVENGUTS nomenats Gerions», F. d'A., 8.

BENAVENTURADAMENT : «e per quant los vostres díes BENAVENTURATS ja passats e los que son per a venir feneixquen BENAVENTURADAMENT». T. B., II, 81.

BENAVENTURANÇA : «lo vostre Capitá m'a donat aquest anell que portás açí per la próspera BENAVENTURANÇA que nostre Senyor ha dada en ajuda de vostra altesa», T. B., II, 109.

BENAVENTURAT : «se tractará de certs virtuosos actes de cavallería que feu lo egregi e strenu cavaller, pare de cavallería, lo comte Guillem de Varoych en los seus BENAVENTURATS díes», T. B., I, 12; «falsificador y scampador de la sanch real d'aquells BENAVENTURATS cavallers», T. B., I, 227; «lo BENAVENTURAT apóstol de Jhesuchrist», F. d'A., 24.

BENEDICCIÓ : «suplicá la que li volgués donar la sua BENEDICCIÓ», T. B., I, 66; «no's poría recitar les lahors e BENEDICCIONS que lo mansuet poble daven a Tirant», T. B., I, 318; — *donar la benedicció* : echar la bendición, Oller, *La papallona*, 222.

BENEFACTOR : bienhechor; el o la que ha hecho o está haciendo beneficios a alguno.

BENEFICI : beneficio, provecho, ventaja; beneficio, utilidad, ganancia que resulta de un negocio; be-

neficio, favor; beneficio eclesiástico, título con cierta renta; — *en benefici* : a favor.

BENEHIR : «dix lo senyor a Abram: ix de la tua terra e de la consenguinitat e de la casa de ton para e vina en la terra que hauré mostrat a tu e faré a tu en gran gent e BANAYRÉ a tu e exalcaré lo teu nom e serás baneyt, BENEYRÉ als BANAYNS a tu», Biblia en catalán (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 2), Génesis, c. 13.

BENENANT : «axí que cascú havía tant guanyat en lo viatge, e ab ço que'l rey los doná, que tots foren richs e BENENANTS», Muntaner, 63; «e tots aquells qui eren ab ell foren richs hómens e BENENANTS de les grans preses que'n tragueren», Muntaner, 28.

BENESTAR : bienestar, buen pasar; situación de una persona que vive con descanso y conveniencias.

BENEUYRANÇA. V. BENAUYRANÇA.

BENEUYRAT. V. BENAUYRAT.

BENEYT : **1**, bendito, bendecido : «BENEYT sía aytal rey!», Lull, *Maravelles*, I, 224. **2**, bendito, simple, tonto, lelo, torpe, lerdo, zamacuco, hombre tonto, torpe y abestiado : «ell de pasta d'agnus y un bon troç BENEYT, ella de la pell de Barrabás», Vidal, *Rosada d'estiu*, 49; «lo pobre Valentí, no'l va entendre, y se quedá mirantse'l com un BENEYT ab la boca badada», Argullol, *La Guerra*, 69; — *beneyt del cabaç* : tonto de capirote, hombre sin juicio, monigote, lego de convento; fig. y fam. persona ignorante y ruda, de ninguna representación ni valer, bendito de Dios: «don Ramón se quedá veyent visions. ¡Heu vist un BENEYT del cabás com aquest! Es a dir qu'encare ni sab que son fora!», Oller, *Vilaniu*, 197; — *riure com un beneyt* : reir como un simple, esto es, mucho o a solas.

BENEYTER : «y sobre'ls llits, al costat del BENEYTER (no hi falta) la branca de llorer benehida'l diumenge de Rams». Bosch, de la T. *Recorts*, 98.

BENHAURAT : muy dichoso, muy afortunado; bienaventurado, que está en el cielo; beato, beatificado.

BENIFET : beneficio, favor, buenos oficios, buena obra : «que no sien a amor forçats per armes ne haguts per diners, mas per BENIFETS, mérits e fe», T. B., II, 158; «patronat... de BENIFETS», F. d'A., 303; «vos ab offici de diable volets haver BENIFFET», Lull, *Maravelles*, I, 49.

BENIGNAMENT : «e'l rey BENIGNAMENT los atorgá venia», F. d'A., 76.

BENIGNE : «e veix ara que mon senyor lo Rey qui es tan BENIGNE e piadós lo fa menjar al seu costat», T. B., I, 37; «lo BENIGNE senyor no u volgué consentir», T. B., I, 80.

BENIGNITAT : «la IV es apellada BENIGNITAT que es ésser humil en lo cor e dolç e tractable defora», Eximenis, *Regiment*, c. 67; «puix vos he fet mon senyor, e la molta BENIGNITAT de la altesa vostra m'a volgut acceptar per servidor», T. B., II, 37; «lo portaren davant lo Papa, lo qual lo rebé ab molta amor e BENIGNITAT», T. B., I, 102; «per la vostra BENIGNITAT dau li hun poch de spay de vida», T. B., II, 249.

BENIVOLENÇA : «hauría us a molta gracia me fésseu cert de vostra BENIVOLENÇA», T. B., II, 181.

BENJOHÍ : «com no'l teniu al costat en un lit ben perfumat de BENJOHÍ», T. B., I, 350; «Item que haien una lliura de BENIUHÍ per perfumar la casa de C jurats», Comes, *Llib. de coses*, 97.

BENSILLÓ : francalete.

BENUYRAT : «BENUYRATS serán aquels qui sofferen persecucions per iusticia cor lo regne del cel es d'aquels, per que aquest es lo maior e'l meylor astre que creatura feel pusca haver», Breviari d'amor (Bibl. Nac. París, MS., fonds., Esp. 353), 43 v.°.

BENVINGUDA : bienvenida, feliz llegada : «e faé exir mes cavallers per donar la BENVENGUDA al Comte», F. d'A., 287; «mentre'ls guerrers un cántich de BENVINGUDA entonan», Atl., 282.

BENVINGUT : bien venido, bien llegado : «Ben aprop los tenim : ara si que'ls sentireu. Tens rahó, Cileta; BENVINGUTS siau!», del Bosch, *Lo segador*, 20.

BENVOLENÇA : benevolencia, buena voluntad, amor, afecto.

BENVOLENT : benévolo; que tiene buena voluntad o afecto a otro; afable, cariñoso.

BENVOLER : querer bien.

BENVOLGUT : bienquisto, querido, muy querido.

BERENA : «volía anar de BERENA a la font del Llor, ab la Ignasia», Pons, *Trascant*, 39; «e li plau molt lo bon vi e dinar de matí e anar per orts a convits e a ffer grans BARENAS», Eximenis, *Lib. de les dones*, c. 76.

BERENGUERA : «e un jarrer fa de huna mateixa terra altres dos vaxells axí diverssats de talla e de nom, la hu dels quals appella scudella e al altre BERENGUERA, e la taça e la scudella asseu hom en la taula propria e qui y metía la BERENGUERA e l'orinal sería tengut per foll e lansaría hom aquells vaxells en terra», A. C. A., XIII, 219.

BERGANCÍ : presentalla, escletxa, llenca, clapa; chupador, pieza pequeña de cristal o marfil para el uso de los niños que están con la dentición.

BERGANS : «Item ordonaren los dits consellers e prohómens que si s'esdevenía cas que alguns dels macips de ribera axí casats com no casats o BERGANS se n'anaven estar fora la Ciutat e aprés volrán tornar en aquella, que los dits prohómens si'ls será vist fahedor los puxen fer gracia d'açó que daurán fins en quantitat de tres sols», A. M. B., *Bandos* (1433-45), 170.

BERGANT : salteador de caminos, bandido, ladrón público, tuno.

BERGANTÍ : «lo Mestre vehén se en tan gran necessitat, tramés per tots los mariners, e preguá'ls molt que donessen orde que un BERGANTÍ pogués passar entre les naus», T. B., IV, 284.

BERNAT : **1**, «l'amo alsava lo BERNAT de la porta». **2**;—*bernat pescayre* : «nos contava sas casseras de Can Tunis; d'una vegada que matá un BERNAT pescayre», Bosch de la T., *Recorts*, 133.

BERRUGA; — *no tenir berrugues al cervell.*

BERTA : «Mallorche es deserta si als seus per ergull als estranys fan

la BERTA», Eximenis, *Regiment*, c. 164.

BES : beso, halago, ósculo : «sentintse caure de la mort al BES», Atl., 32; «al véurem en los márgens de l'Etolia || l'Aqueloos, als BESOS de l'aurora || me prenía per cálzer de magnolia», Atl., 188; «y per ses galtes tendres y colrades || pe'ls BESOS del Mestral y les onades», Atl., 36; «allí'ns espera la mort per da'ns un BES», Atl., 94.

BESACULS : afalagador, adulador.

BESADA : «digué, y la mort, ab freda BESADA geladora || li empedreheix y deixa per sempre'l llavi mut», Atl., 64.

BESAMANS : besa-manos.

BESANT : «e a cascú yo done un BESANT lo jorn, qui val tres sous, quatre diners barceloneses», Muntaner, 479; «açó li faré jo que li daré V BESANTS de cada testa d'ome o de fembra», Cron. Jacme, 124.

BESAR : «e volgueren nos BESAR la ma», Cron. Jacme, 147; «quin mal es lo BESAR que ells en França no'n fan mes menció que si's donaven la ma», T. B., II, 188; «e us ne BESE peus e mans», T. B., II, 47; «Tirant volgué BESAR les mans a la Reyna, e la Reyna no u consentí que les hi BESÁS», T. B., IV, 267; «supplich a la mercé vostra, agenollat axí com stich, de voler lo BESAR en senyal de fe; ... e BESÁ lo cinch o VI voltes», T. B., I, 363; «lo Comte pres dolorós comiat d'ella BESANT la moltes voltes», T. B., I, 20; «ne deu (donzella) ésser massa francha, acompanyar tot hom maiorment a la forma paratgívol, qui tenen costuma de BASAR tot hom qui vengua», Eximenis, *Lib. de les dones*, 24.

BESAVI : «e del meu BESAVI Pipín», F. d'A., 146.

BESCAMBI : trueque : «aytal reflecsió produhí aquell BESCAMBI de riallas», Oller, *La papallona*, 141.

BESCAMBIAR : cambiar : «y BESCAMBIANT una llarga mirada plena de passió, la Toneta s'aixecá», Oller, *La papallona*, 73; «cadascú pel seu cantó || vinga BESCAMBIAR paraules; || qui no té feyna s'en busca || y qui la'n té se la guarda», Franquesa y Gomis, J. F., 1880, 46.

BESCAMBRILLA : brisca, juego de naipes entre dos personas : «com cada festa, passavan la tarde jugant a la BESCAMBRILLA, assegudas en cadiretas al entorn d'un escambell cobert ab un mocador de llana», Oller, *La papallona*, 83.

BESCANTAR : denigrar, disfamar : «qui l'havía de BESCANTAR, si'ls hi feya com de mare?», Pons, *Trascant*, 38; «pas li calía a mossén Lluch, lo regent de Pinós, que BESCANTÁS desde la trona'l casament del Zidro ab la Tuyes de la Farga», Pons, *Trascant*, 45.

BESCAS (?) : panales de miel.

BESCOMPTE : trabacuenta.

BESCUYT : «buccellatum idem esse quod bis coctum; Ammianus inuit., bizcocho», Nebrija; «totes e sengles flaquers, forners, bescuyters e encara qualsevol patrons de naus e de altres qualsevol vaxells o fustes o qualsevol altres persones qui fassen e haien a fer e fer fer BESCUYT en qualsevol quantitat haien e síen tenguts de fer lo dit BESCUYT del forment de flandes, lo qual es en la plaça denant lo porxe nou al senyal de la ciutat e de aquel e no de algún al-

tre forment haien a pendre», A. M. B., *Bandos* (1433-45), 40 v.°; «que algún bescuyter o bescuytera o altre qualsevol persona qui fassa BESCUYT a navilis no gos pastar ne fer pastar del dit BESCUYT a ops o provisió dels dits navilis si donchs aquell o aquells qui fer o pastar lo farán no prenen del BESCUYT de la ciutat, ço es la meytat de aquell que mester haurán, lo qual los liurará l'onrat en P. sa Badía», A. M. B., *Bandos* (1380-91), 112.

BESCUYTER : «Item que tot forner e BESCUYTER e qualque altre persona qui past pa fresch o bescuyt per vendre o revendre o encara tota altre persona qui faça fer bescuyt a sos obs o d'altre haia a pendre del forment de la ciutat e no d'altre», A. M. B., *Bandos* (1372-78), 97 v.°. v. BESCUYT.

BESNET : «Garci Ramirus qui n'era BESNET del rey En Sanxo de Navarra», F. d'A., 231; «en Jacme era BESNET del dessús dit rey n'Amfós», F. d'A., 442.

BESOTEIG : besos : «nosaltres que vivíam de BESOTEIGS y abraços, || los últims hem de darnos, gemats, ans de morir», Atl., 148.

BESSÓ : gemelo, y también mellizo en estilo común, se dice de dos o más hermanos nacidos de un mismo parto : «mes dos filles BESSONES || avuy per sempre s'han donat los braços», Atl., 200; «a la sombra de tal home y dominats per tal carácter, creixíam duas criaturas BESSONAS, ma germaneta y jo», Feliu, *Lo Bruch*, 14; «de vegadas se passan molts anys buscant a l'ánima BESSONA. Be se'n veuhen de caras! Be se'n senten de veus! Peró, no's troba aquella cara! No se sent aquella veu! De repent, un día en que ni sisquera hi pensem, no mes cal una mirada, un sospir, una paraula, pera que's reuneixin dos cors que's buscavan», Martí, *Lo caragirat*, 19.

BESTIA : animal : «e aprés feren cercar de totes les BESTIES qual sería mes bella, ... Com haguessen ajustada la mes noble BESTIA ab lo mes noble home», T. B., I, 96; «qui no pot soferir l'afany del apendre un temps, román BESTIA tots temps», Jafuda, 85 v.°; — caballo, mulo : «e cavalcam lo en una BESTIA», Cron. Jacme, 47; — *bestia bruta* : met. persona estúpida, incapaz, bruto, animal, zamacuco, se dice del hombre muy rudo; — *bestia de sella o de bast* : «el mismo nombre de BESTIA en los cavallos, lo dan a entender las referidas Regias Ordinaciones, en donde hablando de BESTIAS de silla, que son los cavallos, y de mulo de carga, dicen : Cascuna BESTIA, que nos avem ops, axí de sella, com de bast», Ribera, *Centuria I*, 80; — *bestia enfellonida* : bestia resabiada; — *bestia de llana* : res lanar; — *bestia salvatge* : salvajina; — *bestia fera* : fiera, animal feroz : «aquella cruel e malvada BESTIA fera», F. d'A., 26; «maná no fos soterrat en sagrat, mas que fos lançat en mig de un camp per que'l menjassen los cans e les BESTIES feres», T. B., II, 179; — *mala bestia* : mala bestia, mal bicho, persona maligna y perjudicial; — *besties de sella* : «que totes cingles axí de BESTIES de seylla com d'albarda fossen feytes, ço es

assaber la tela de bon cánem prim et pentinat et la trama d'estopa de cánem», Almotacenia de Valencia, 1322, 55 v.°; — *bestia mular* : «havía hi VII BESTIES entre rocins e BESTIES mulars», Cron. Jacme, 204.

BESTIAÇA : bestiaza, gran bestia, majadero, pedazo de animal, pedazo de alcornoque.

BESTIAR : ganado : «e tota aquella vall era plena de BESTIARS, de grans e de pochs, com tot lo mes BESTIAR tinguessen allí per dupte dels enemichs», T. B., II, 81; «e Lot que era ab Abram avía ovelles e BASTIAR gros e tendes», Biblia en catalán (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 2), Génesis, c, 14; «ab tant nos los liuram lo BESTIAR», Cron. Jacme, 291; «qui has lop a demanar, has hon albergar teu BESTIAR», Compil. ep. camar., Prov. arab.; «no trigá aplegarse a la cuyna tota la gent de la masía que venía del treball y d'embarrar lo BESTIAR», Bosch de la T., *Lena*, 24; «per una pastoreta que'n gordava BESTIAR», F. d'A., 99; «que'n aportássem los vestirs, e'l conduyt e'l BESTIAR», Cron. Jacme, 231; «et CC barques per BESTIAR a passar», Cron. Jacme, 171; — *bestiar boví* : ganado vacuno; — *bestiar de llana* : reses lanares, ganado lanar : «no hi ha casi terras de conreu : los pagesos que hi viuhen son tots pastors criant nombrosos remats de BESTIAR de llana», Bosch de la T., *Recorts*, 293.

BESTIESA : patochada, machada, tontería, bobería, majadería, desatino, desplante, borricada, necedad.

BESTIOLA : bicho, animalejo; met. animalito, brutito, hablando de un niño.

BESTRAURE [BESTREURE] : prestar, adelantar dinero, anticipar, suministrar, suplir dinero para pagar por otro, desembolsar, efectuar un pago : «mossén Lluch te'n BESTRAURÁ mil lliures», Pons, *Trascant*, 48; «lo munt mateix BESTRAUli penyals per sa muralla», Atl., 282; «mal pagadors!... cap vol BESTREURE, y a la Secretaría no hi ha un clau», Pin, *La F. dels G.*, 69; — «m'anava rgoytant... no sabent esplicarse perque jo no BESTREYA a las sevas rahons», Genís, *La reyneta del Cadí*, 10; «se disposava a fer pa y ganivet, com ell deya, escoltant y fins BESTRAHENT en las conversas, quasi sempre animadíssimas que sostenían sos assíduos tertulians», Vidal, *Rosada d'estiu*, 118.

BESTRER (?) : adelantar dinero.

BETHLEEM : «BETLEEM casa de pa se interpreta», Cartoxá, I, 31.

BÉTICA : «d'entre'ls cingles de BÉTICA sortía || per veure'l mon, l'estrella del matí», Atl., 34.

BETUM : betún : Bitumen, inis; el betún generalmente, Nebrija.

BEUDA : pueblo : «desitjava jo baixar per BEUDA pera veure las pedreras de alabastre, de hont se tragué la pedra pera construir lo celebrat altar major de Castelló de Ampurias», An. A. E. C., II, 1882, 340.

BEURADA : lechada de mezcla o yeso.

BEURATGE : «les terres que no han vi e usen d'altres BEURATGES, axí com pomaç, cervisia, medó, e bita, e semblants se deuen guardar de tot excés», Eximenis, *Lo dotzé del crestiá*, c. 136.

BEURE : beber; por extensión se aplica al papel y a todo cuerpo es-

ponjoso, absorber : «si lo teu ánimo porá comportar BEURE aquest cálzer de la batailla», T. B., II, 204; «lo sol s'havía BEGUT la boyra y feya un día espléndit», Bosch de la T., *Recorts*, 42; «no li podeu donar sino menjar de gallines e BEURE de bous», T. B., II, 101; «los dava clares aygues a BEURE y argentines», Atl., 42; «hi va haver menjar e BEURE per tot lo sendemá», F. d'A., 285; «replecció de menjar e de BEURE», Lull, *Maravelles*, I, 156; — *beure a desdir* : beber con exceso, soplarse, zamparse grandes tragos de vino, beber a pote; — *beure a galet* : beber a gollete : «en cap altre pays se sab BEURE a galet no mes que en nostra terra. En nostras montanyas dihem : no es bon catalá qui no sap xerricá», Bosch de la T., *Recorts*, 176; — *beure a glops* : beborrotear, chingar, echar copitas, sorbitos, tragos, pasar el tiempo bebiendo; — *beure a la salut de* : brindar a la salud de; — *beure a morro* : beber a pote; — *beure a la regalada* : beber a gollete, beber a chorro; — *beure de boca terrosa* : beber de bruces (de una fuente); — *beure'ls set cálzers d'amargura* : apurar el cáliz hasta las heces, sufrir una desgracia, un infortunio en toda su extensión; — *beure un cálzer de dolor* : «aquest cálzer de dolor a BEURE s'ha», T. B., I, 16; — *beure's lo cervell* : «pero, que s'han BEGUT lo cervell?, preguntava la Tuyes al Zidro, reexint al balcó, moguts per la saragata», Pons, *Trascant*, 57; — *beure poch y sovint* : beborrotear, beber poco a poco deleitándose, beber a menudo y en corta cantidad; — *fer pa y beure*.

BEVEDOR : «un ennuagament qualsevol, una gota que s'escorregués, pessigollera, coll y sina avall, un estarnut intempestiu que sobrevingués al BEVEDOR, donavan lloch a xanxes», del Bosch, *Lo segador*, 26; «a major stat e gloria, e per mérits de dignitat so peixedor de les erbes, e BEVEDOR de les aygues a despit de tota la crestiandat», T. B., II, 111.

BEVENDA : bebida.

BEVERRE : «los BEVERRES de vy espletaven ses rialles e foylles alegríes truffant se d'ell», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 169.

BEXEST : bisiesto; el aumento que se hace de un día al mes de febrero cada cuatro años. Comp. : «lo qual any... sta en XII meses e en III setmanes e en CCCLXV díes e VI hores, les quals VI hores fan BEXEST en lo quart any», Lull, *Maravelles*, I, 140.

BEYATA : «en fi, la professó acabá de passar, sense que ja aquellas cinch personas honressen ab una mirada la modesta comunitat, ni'l tabernacle hont anava, sota tálam, l'imatge del sant, ... y menos encare la llarga torrentada de BEYATAS que seguía derrera», Oller, *Vilaniu*, 133.

BIAIX : corte oblicuo, sesgado; sesgo, oblicuidad, través, torcimiento hacia un lado; — *de biaix* : oblicuamente, al sesgo, al través, oblicuo, sesgado, inclinado.

BIBERÓN : chupador; la botellita en que se pone leche para criar artificialmente a los niños.

BIBLIA : Biblia; escritura sagrada del Antiguo y Nuevo Testamento.

BIBLIOTECA : biblioteca; el sitio o la casa donde se tiene copia de libros.

BIEL por GABRIEL.

BIFI : belfo; el que tiene el labio inferior más grueso que el superior; befo : «tenía altres negocis que li davan molt, y entr'ells lo de l'usura, com que al darrera d'una ventalla reixada al·estiu y de drap al hivern, hauríau vist casi sempre sa careta BIFIA y arrugada», Careta, *Brosta*, 217.

BIFTECK : lonja de carne de vaca, bisté.

BIGA : viga : «tot notable estol deu portar BIGUES cavades per atraversar aygues quaix qui va en barques a manera de pasteres ab rems qui no pesen molt», Eximenis, *Regiment*, 207; Ordinacions del Mostassaf 1322, Valencia, f. 14; «e prengueren BIGUES, e peguaren les unes ab altres clavades ab grossos claus», T. B., II, 134; — *biga de la esquena* : «aconsellan los Doctors, particularment Dunçano, que unten una, dos y moltes vegades la espina, o BIGA de la esquena y parts extremas ab lo seguent unguent», Bernat Mas, *Orde breu* &, 87 v.°.

BIGAM : viguerio.

BIGANT : «son BIGANTS qui vol dir que haien haudes dues mullers», B. U. B., *Ajustaments*, 263 v.°.

BIGOSSOS : «los jornalers plegavan de las feynas dels camps, magalls y BIGOSSOS su l'esquena», Bosch de la T., *Lena*, 26.

BIGOTI : mostacho, bigote; el pelo que cubre el labio superior : «m'he deixat lo BIGOTI sacrificant una barba bíblica», Vilanova, *Entre familia*, 8; — *anar de bigotis per terra* : hocicar, dar de hocicos en el suelo; — *caure de bigotis* : caer de bruces, hocicar, dar de hocicos en el suelo.

BILIÓ : millar de cuento, mil millones.

BILIÓS : bilioso, colérico, abundante en cólera.

BILIS : bilis, cólera, uno de los humores del cuerpo humano.

BILLART : billar, juego.

BILLETA : «fossen los ferros de les armes reals ab quatre puntes en lo broquet molt encerades ab cera gomada cascuna punta de la BILLETA», T. B., I, 128.

BILLÓ : millar de cuento, mil millones.

BILLÓ : vellón : «la quinta vía e manera de guanyar diners si estech trobada per los philosophs e fon que hom fonés BILLÓ e moneda grossa en que haia aur e argent e portar l'argent e l'aur en altre metall en terra en que valla mes», Eximenis, *Regiment*, c. 149; «Item com alguns s'esforcen trer del principat de Cathalunya monedes stranyes, BILLÓ o BILLONS de les quals monedes e BILLONS son tenguts de pagar IV diners per lliura al General segons capítol de Cort e aquells qui açó trahen no's curen de pagar lo dit dret... Per ço los honrats deputats... ordonen que los compradors o companyons d'aquells o collidors o guardes del general... puxen regonéxer escorcollar los qui isquen fora lo principat», A. M. B. *Bandos*, 1401, 146; «qui haia comprat e venut o d'aquí avant comprará o vendrá aur o argent obrat e a obrar e BILLÓ e correges d'or e d'argent e doblons e peres

precioses e perles, síen tenguts de pagar als compradors e collidors de la imposició be e leyalment la imposició», A. M. B., *Bandos* (1359-97), 10 v.°; «Item que tot fusiner a qui será liurat aur o argent o BILLÓ per fondra o per affinar, que haia a denunciar per sagrament als compradors o collidors de la ajuda la persona de qui l'aur o l'argent o BILLÓ será, tota vegada que sía request per los compradors o collidors de la ajuda», A. M. B., *Bandos* (1359-97), 11.

BINOVA : tumor blando que se forma en cualquier parte del cuerpo debajo de la piel, y por lo regular en los emunctorios.

BIOMBO : «rebía aquest aposento llum cenital y, en lloch d'envá, un de sos caps lo formava un senzill BIOMBO de tela dissimulat ab lo meteix paper de las parets», Oller, *La papallona*, 202.

BIRAT : «un mostatxo BIRAT, ja que tant tenía de blanch com de negre», Vidal, *Mes val tart que may*, 223.

BIROLLA : birola, casquillo, regatón, volandera, estoruja, contera, arandela, roscón, casquillo; — *birollas de cargol*, cerr. : roscones, arandelas.

BIS : repetido; v. gr. número 4 BIS, el número 4 repetido.

BISBAT : «e ordenaren molts BISBATS e bisbes en moltes ciutats», F. d'A., 76; «aquell bisbe donava la meytat de la renda de son BISBAT per amor de Deu», Lull, *Maravelles*, II, 257.

BISBE : «en l'altre apartament stava un BISBE ab sa mitra al cap», T. B., I, 137; «lo BISBE es nom de dignitat e lo prevere es nom de edat», B. U. B., *Ajustaments*, 252; «e I BISBE e II richs hómens», Cron. Jacme, 8; — *hem fet un bisbe*.

BISEL : bisel; el borde de la luna de un espejo &, rebajado en el corte.

BISMARCK; — *La orga de Bismark* (diari catalá).

BISNAGA : viznaga : «ammi VISNAGA», Costa.

BISSONT : «y'ls BISSONTS s'arramadan ab ayre germanívol», Atl., 78.

BISTORTA : bistorta : «polygonum BISTORTA», Costa.

BISTURÍ : bisturí; postemero, cierto instrumento de cirujía.

BITLLA : «si de cas era boig, era un d'aquells que fan BITLLAS», Oller, *Notas*, *La sort del Sr. Andreu*, 229; — *bitlles* : carretes : «perque no m'enterbolís de cap, me varen posar en un obrador de veler a fer BITLLAS», Vilanova, *Monólechs*, 19; «y quan m'enviaban ab lo cabasset de BITLLAS a la fábrica», Oller, *La papallona*, 182.

BITLLET : billete, esquela; — *bitllet d'entrada* : billete de entrada para el teatro u otros espectáculos; — *bitllet de la ri a* : billete de lotería; — *bitllet de banch* : billete de banco : «los drapayres del carrer de San Pau anavan enriquintse de manera, que, la caixa, no podent contindre'l tresor de moneda, estava plena a curull de BITLLETS de banch, de pagarés y lletras», Oller, *Notas*, *La sort del Sr. Andreu*, 229.

BITLLO-BITLLO : a toca-teja; en dinero contante, en metálico sonante : «vull cent doblas BITLLO-

BITLLO, || BITLLO-BITLLO y tot ab or», Frederich Soler, *Lo baster del Esquirol*, J. F. 1872, 56; «la caixa de posar cabals era petiteta; pero treta d'allí, hauría semblat nova : qualsevol comprador n'hauría dat en magatzem 60 duros BITLLO-BITLLO sense regatejarne un céntim», Oller, *Notas*, *La sort del Sr. Andreu*, 221; — *pagar bitllo-bitllo* : pagar en moneda sonante y contante; zug um zug bezahlen; payer donnant donnant; fam. payer ric-rac; pagar en efectivo o en dinero contante : «la sort se mostrava sempre mes favorable a donya Tuyas y als deutors : finía'l plasso y aquestos pagavan BITLLO-BITLLO», Oller, *L'escanya-pobres*, 145.

BITXO : guindilla, pimiento picante : «capsicum annuum var», Costa; «arengades a la brasa, guarnides ab BITXOS de punxa caragolada», del Bosch, *Lo segador*, 26; — *estar vermell com un bitxo*.

BITZA (EN—) : estar sin; estar falto de.

BLADA : moscón : «acer pseudoplatanus», Costa.

BLAN : «e no't penses haver menys a fer per ço com lo enemich es pus BLAN e pus suau», T. B., II, 154; «axí es en lo principi d'amor que sou BLANS, aprés aspres e terribles», T. B., III, 15.

BLANCH : **1**, blanco, el color blanco; blanco, lo que no está escrito en un libro o papel; blanco, la cara de los dados que no tienen ingún punto marcado : «vivía un religiós de barba BLANCA», Atl., 30; «una senyera de vermeyl e de BLANCH per lonch meytadada», Cron. Jacme, 106; «la torre era tota dins obrada de molt BLANCH marbre», T. B., II, 50; «son cubertes d'un domás vert e BLANCH», T. B., I, 51; — *blanch de cabells* : cano, Oller, *Croquis*, 130; — *tornarse blanch com la cera, com un paper*, & : ponerse blanco como la pared; — *tot blanch de neu* : «alguns días després passat sant Martí, nos despertárem un dematí tots BLANCHS de neu», Bosch de la T., *Recorts*, 124; — *en blanch* : «e vagen ab molta gent e ben armats, tots en BLANCH», T. B., I, 42; — *posar los ulls en blanch*. **2**, hito, blanco; señal o punto fijo a que se tira, objetivo de un tiro; — *donar en lo blanch* : dar en el hito, en el punto; — *tocar lo blanch* : dar en el hito, en el punto. **3**, *blanch d'Espanya* : yeso-mate, albayalde. **4**, blanco, laguna, claro, lo que falta en el texto de un manuscrito o impreso, sean líneas, palabras omitidas o borradas.

BLANCOR : **1**, blancura : «vos puch dir, senyor, que com la Infanta bevía vi vermell, que la sua BLANCOR es tan strema que per la gola li vehía passar lo vi», T. B., I, 92; «los quals (cabells) per eguals parts departíen una clenxa de BLANCOR de neu passant per mig del cap», T. B., II, 28. **2**, palidez : «la invadía altra volta aquella BLANCOR de morta», Oller, *La papallona*, 219.

BLANÍSSIM : blandísimo : «gronxantlo, com en braços de sirenes || lo posan en BLANÍSSIMES arenes», Atl., 32.

BLANQUEIG : blanqueo de lienzos, cera, &.

BLANQUEJAR : blanquear, emblanquecer, poner blanco; curar,

blanquear el hilo, lienzo, &; — *blanquejar la cera* : enrehojar la cera.

BLANQUER : curtidor, zurrador; el que prepara y curte pieles delicadas como de carnero, ternera, &, a diferencia del «corroyeur» y del «pelletier», que preparan pieles menos finas y destinadas a otros usos.

BLANQUERÍA : tenería, curtiduría, taller del zurrador y curtidor de cueros : «vengren los BLANCQUERS... e dixeren nos que be'n fóssem venguts... car la BLANCQUARÍA no's partí anch del senyor de Montpeylier», Cron. Jacme, 333.

BLANQUET : **1**, albayalde, cerusa. **2**, blanquete, afeite blanco que se dan algunas mujeres en la cara : «que hi fa en la cara de la chrestiana la color de la rosa ne ell BLANQUET, açó es, foch dels jóvens e nudriment de luxuria», B. U. B., *Ajustaments*, 184.

BLANQUINÓS : blanquecino, blanquizco, blanquinoso : «vestexen primorosament de llinet clar, BLANQUINÓS, planxat com de porcelana», Vilanova, *Plorant*, 8.

BLASFEMIA : «sperança tinch en Deu que la sua maluada lengua deshonesta e mal dient, acompanyada de injuriosas BLASFEMIES, que yo li'n faré passar condigna pena», T. B., II, 61; «ordonaren los Conseylers e els prohómens de la Ciutat que nulla perssona estranya ne privada no gos dir mal de Deu ne de nostra dona sancta María ne de sos sants a joch ne en altra manera. E qui contra assó fara pagará per ban C sol. e si no'ls pot pagar que será escobat cavalcán en I ase ab I ferre en la lengua e encara tot nuu en bragues el costell III díes», A. M. B., *Lib. de deliberaciones* (1300-3), 3 v.°.

BLASMAR : «qui te senyoría es loat, e qui es desbost es BLASMAT», Jafuda, 85; «per que'n BLASMATS mi qui us tench apparaylats los M cavallers», Cron. Jacme, 198; «aquells loaren ço que feya a BLASMAR e BLASMAVEN ço que feya a lohar», Lull, *Maravelles*, I, 227; «sovín es hom BLASMAT menys de peccat. Tal es BLASMAT qui ha molt bona scusa».

BLASME : tacha, nota, cargo : «e per lo BLASME que lo rey havía de son poble, conech lo cavaller que el rey era hom mal e de vils custumes», Lull, *Maravelles*, I, 225; «sens reprotx negú, ne BLASME negú de Rey, jutges ne de cavallers», T. B., I, 163.

BLASTOMAR : «quant es mal lo fill, sa mare fa desonrar e son pare BLASTOMAR», Compil. ep. camar., Prov. arab; «aquella folla fembra... BLASTOMÁ e maldix a Félix», Lull, *Maravelles*, I, 48.

BLAT : **1**, trigo, planta y grano : «triticum sp.», Costa; «I migera de BLAD», 3 nonas feb.° 38, Lud.° junior, Alf.° I, n.° 167; «ab sinch centes cárregues de bestia grossa de BLAT», F. d'A., 320; «e remugá e mestegá ço que havía cullit en lo camp del BLAT», Lull, *Maravelles*, I, 115; — *blat blancal* : trigo candeal, Costa; — *blat candial* : trigo candeal, triticum vulgare aestivum; — *blat del miracle* : trigo del milagro, triticum compositum, Costa; — *blat de moro* : maíz, trigo de la India, moresch (la espiga o panotxa, mazorca; la cabellera, plu-

mero; la palla tendra, camisa; la pellofa seca, foñico; lo gra, grano de maíz; lo espigó sens grans, corozo); «desde casa veyem los nostres camps; lo BLAT de moro s'alsa ufanós ab sas canyas y ab sas fullas escalonadas que s'ajauhen com desmays, y vora del cim embolicada, la espiga plena de grans tendres», Vilanova *Del meu tros*, 110; — *blat mestall* : centeno y trigo mezclado, comuña, mezcla de trigo y centeno; — *blat orb* : trigo con tizón, uredo carbo, Costa; — *blat moresch* o *fontesí* : «stabliren et ordenaren lo Justicia, Jurats e prohómens conseyllers de la Ciutat que la dinada del pa de ros deu pesar mes que la dinada del pa de blanch III onçes avén esguart a la bellea del pa et a la farina que ret mes lo BLAT moresch o fontesí que no fa la sexa. Et la dinada del pa de sedaç pes mes que la dinada de ros III onces. Et la dinada del pa de migans pes dos tants que la dinada del pa de blanch», Almotacenia de Valencia, 1322, 6; — *blat tosell* : trigo, triticum hybernum, Costa; — *blat mes alt!* : onomatopeya : «les guatlles cantant son BLAT mes alt! pera amagarshi y fugir dels ulls del cassador que les sotja y enganya ab lo botet», del Bosch, *Lo segador*, 140. **2**, *blats* : las mieses y toda especie de grano de que se hace pan : «Item que negún mesurer no gos mesurar forment, avena o altres BLATS, ffaves, ciurons ne nagún altre legum sino en la plaça del BLAT», A. M. B., *Bandos* (1359-97), 39 v.°; «com será d'aquests BLATS tan bels que tenim denant nos?», Cron. Jacme, 202.

BLAU : **1**, azul, cosa de este color : «li feu traure unes altres armes qui eren cubertes de brocat BLAU», T. B., I, 55; «lo cel era tot cubert de draps de brocat BLAU», T. B., I, 135; «e portava la jornea de domás BLAU», T. B., II, 7; «pero sapiats que aquest arbre damont pintat e figurat ha I proprietat, ço es, que les flors d'aquel per ço son BLAVES cos (?) aquesta color BLAU es color d'onestat», Breviari d'amor, (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 353), 153; «mosques BLAVES e blanques e verdes», F. d'A., 363; «e feu I arch BLAU e vermeyl d'aquests que'n dien de Sent Martí», Cron. Jacme, 474; «al cel BLAU», Atl., 56; «Rey n'era Atlas, aquell qui de la BLAVA volta», Atl., 42; «dessota'l cel mes BLAU», Atl., 48; — *blau fosch* : azul oscuro, azul turquí; — *tenyir de blau* : azular, dar o teñir de azul; — *tornarse blau* : ponerse azul; — pálido : «stava scabellada, la cara BLAVA, les mans entreseques e baxá lo coll a la terra sutzea e leia», B. U. B., *Ajustaments*, 206 v.°. **2**, cardenal, señal que queda en la carne de un pellizco que se ha dado.

BLAUET : ciana (planta).

BLAVEJAR : que tiende a azularse : «veus lo meu cors con BLAVEYA, veus en qual manera per l'escampament de la sanc con vermelega», Vies des saints (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 44), 11 v.°.

BLAVENCH : azulado, lo que tira a azul o azulea : «las xameneyas de Perals fuman mes que del compte: los matins de gelada blanca lo fum puja recte fins a certa altura, se dilata y s'estén sobre'l poble en

lleugera boyra BLAVENCA», Bosch, *Recorts d'un excursionista*, 58.

BLAVOR : «brillavan les estrelles, esblaymant ab sa llum la BLAVOR del cel, net de boyres aquella nit», Pons, *Trascant*, 16.

BLAVÓS : azulado.

BLE : pábilo, mecha, la torcida de algodón o hilo que se pone en las lámparas, velones o candiles, pábilo de la vela : «tot candaler o son missatge qui obrará cera blancha haja a fer tots los BLENS de cotó e que no y meta cotó de gra», A. M. B., *Bandos* (1365-72), 8; «a l'hora de sopar solía dir que la llumenera tenía massa BLE», C. Vidal, *La v. en lo c.*, *Qui endavant* &, 201; — geta; el pábilo que se forma en una vela.

BLEDA : acelga, beta vulgaris, Costa; «Blitum, i, el bledo, herba nota ab eo quod Blax. Blax, cos : fatuus, sive stupidus. Bliteus, a, um : pro eo quod est fatuus, sive insulsus, Nebrija; «beta : el acelga, yerva conocida; Gr. Teulon», Nebrija; «donchs si heu de reposar, digué la Miquela, trayent las BLEDAS de la marmita, també heu de sopar que ja está a punt», Argullol, *La guerra*, 143; — *bleda boscana* : acelga silvestre, beta marítima, Costa; — *bleda rava* : remolacha, beta vulgaris, Costa; — *ser molt bleda*.

BLENERA : «ja cremavan casi tots los gots y aranyas del carrer quant mon pare, llest de sa feyna, encenía las BLENERAS dels balcons», Pons, *Quadros*, 90.

BLESÉ : ble : «el BLESÉ que es dins la cera amagats es la entenció d'ome dreyta, perque diu sen Gregori en ayxís fa l'obra en públich que la entencia estía dreta en amagat», Vies des saints (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 44), 64.

BLETS : bledo, amarantus sp., Costa.

BLINCADURA : esguince, contorsión.

BLINCAR : doblar : «ma voluntat es de ferro; ningú la podrá BLINCAR», Bosch de la T., *Lena*, 226; — *blincar lo cos* : zarandear el cuerpo: «Las noyas... BLINCAVAN lo cos», Oller, *La papallona*, 82; — *blincarse* : arquearse : «llargas fileras de palmas que's BLINCAVAN y movían graciosament», Oller, *La papallona*, 206.

BLITIRIO : estudiantes novatos.

BLONDA : blonda, especie de encaje de seda o de hilo : «cobría son cap una mantellineta de BLONDA», Oller, *Vilaniu*, 85; «un vel espés de BLONDAS caygut a mitja cara», Oller, *La papallona*, 207.

BO : **1**, adj. : bueno : «e maná al dit fill seu que li era be mester que'l dit privilegi li tornás e li retés axí sancer e BO, com le y había acomanat», Pedro IV, 37; «en axí com sdevé BO per BON voler», Lull, *Maravelles*, I, 340; «feu archebisbe de Toledo del terç fill, qui havía nom l'infant En Sanxo, e fo molt devot e BO», Muntaner, 25; «lo día següent, a las deu del matí, hora de BONA llum, en Ramón comensá lo retrato de la Dolors», Bosch de la T., *L'hereu Subirá*, 91; «vos donats a partir (la ciutat de Valencia) a don Assalit ni a don Exemen Péreç, que jassía que els síen BONS e savis en dret, no fa a ells a partir», Cron. Jacme, 321; «que si BONA dona havía el mon, que ela ho

era», Cron. Jacme, 14; «segons que'n libres de BONS histórichs la'n trobam», F. d'A., 7; «nos havem la meytat en la terra, e dar li hem una alquaría nostra BONA e honrada per la nostra part», Cron. Jacme, 145; «anaren a Sarbós (S'Arbós) puix a Vilafranca, qui es una noble vila e BONA», Muntaner, 47; «atansá' l llum, palpá la roba, y al sospitar que era'l vestit BO del escribent, no pogué evitar que'l foch de la vergonya li encengués la cara», Oller, *L'escanya-pobres*, J. F., 1884, 170; «donya Tecla era filla d'una BONA casa del camp de Tarragona», Bosch de la T., *L'hereu Subirá*, 86; «aytant com lo mon dur se dirá lo BO rey En Jacme d'Aragó», Muntaner, 15; «si que hach sos missatgers honrrats e BONS qui anaren fermar lo feyt ab los missatgers del rey Manfré», Muntaner, 23; «vostre consell no'm par BO ni bell per a mi», T. B., I, 63; «fon elet un home... ab mes virtuts e BONES costums que tots los altres», T. B., I, 96; «es vengut de Valencia per servir la terra com a BON cathalá», A. C. A., XXII, 52; «BONA dona fa la casa; e mala dona la desfá de tots punts», Eximenis, *Lib. de les dones*, c. 72; «visitareu lo vostre vi majorment aquell que sabreu ha de ser BO y delicat», Agustí, *Secrets de Agr.* (1617), 7 v.º; «que'ls donassen cavals e armes, e a cada I roçí o mul o mula que fos BO e covinent», Cron. Jacme, 164; «una dona era qui havía marit del qual ella hagué un fill BO e bell e ben graciós e ben nodrit», Suma de collacions, 81; «muriren a la porta de la cambra com a BONS e valents», Muntaner, 124; «e dins Trapena fo en Simón de Vayllguarnera, un cavaller de Peralada molt BO e espert d'armes», Muntaner, 489; «e yo que sabía que ell era un honrrat hom, e'l viu axí sabi e BO, receví'l e li doné alberch BO e honrrat», Muntaner, 442; «pensá que'l senyor infant venía de tant alt lloch, e era axí BO e vertader, que per res a la convinença que havía feyta al senyor rey de Sicilia ell en res no vendría a menys», Muntaner, 433; «e morí lo dit rey Atanagildo en la ciutat de Toledo de malaltía, com a BO e fael christiá», Carbonell, *Chróniques*, 14 v.º; «lo Pere Antón, o sía'l mosso, s'havía enamorat de la jove mestresseta, y'l pare d'aquesta, que'l conexía BO y trevallador, procedía com qui no se'n adonés», .Mª de Bell-lloch, *Lo Pere Antón*, J. F, 1875, 215; «son cor BO y generós sentía mes compassió que odi y despreci per aquella desditxada», M.ª de Bell-lloch, *Lo Pere Antón*, J. F., 1875, 219; «e com lo Papa e los cardenals foren ensemps, trameteren li a dir que vengués. E ell vench entre ells, e ells levaren se, e li faeren son seti, BO e honrrat, aytal com a ell tanyía», Muntaner, 67; «e mentres conteníen axí dix hun servent que y avía molt spert si BO hi spert ne havía en Spanya», Bernat Desclot (Bibl Nac. París, MS. Esp 328), 150; «estegren atendats en aquell lloch, qui era molt BO e deleitós», Muntaner, 391; «e metem hi II frares prehicadors que guardassen les cases del Rey, e'l tresaur, e X cavalers ab els, BONS e savis, tals que aiudassen ab sos escuders a guardar e a

vetlar l'Almudayna», Cron. Jacme, 137; «e nos dixem : Nos havem la meytat en la terra, e dar li hem una alquaría nostra BONA e honrada per la nostra part», Cron. Jacme, 145; «Deus es tot BO e poderós e gran», Lull, *Maravelles*, I, 82; «e conortats vos be e alegrats vos, que ab senyor BO e natural anam» Cron Jacme, 103; «e doná'ns les cartes de la Regina, e deyen axí : Que nos sabíem be con ella nos amava molt axí con a fiyla deu amar a pare BO e leyal», Cron. Jacme, 396; «m'enviáreu, es cert, a Barcelona pera que hi seguís una carrera, pera que hi aprengués... de tot, BO y dolent», del Bosch, *Lo segador*, 109; «si en lo mon havía BO e valent cavaller aquest hi poguéreu comptar : aquest rey fonch molt BO e piadós e valent e benigne», Carbonell, *Chróniques*, 30 v.°; «e juraren sobre'l libre del Alcorá que'ns seríen BONS e leyals»; Cron. Jacme, 357; «Saul era hom BO e fort e lest entre los altros fills de Israel», Génesi de Scriptura, 96; «de vuy mes no vulles ésser menys crehent, mas BO e fael», Génesi de Scriptura, 235; «vench Josep de Arimathía qui era hom BO e just», Génesi de Scriptura, 221; «una dona era qui havía marit del qual ella hagué un fill BO e bell e ben gració e ben nodrit; lo marit morí e ella pres altre marit del qual ella hagué un altre fill», B. U. B., *Ajustaments*, 81; «BO y barato, deya, BO y barato : apa minyons, trieu y remaneu», C. Vidal, *La pubilla del Mas*, J. F., 1866, 106; «cridá a tothom que entrés y no podeu figurarvos la alegría que hi hagué de veure aparéixer al malalt enterament BO y sa», Maspons, *Cuentos populars catalans*, 30; «per ço que Albi, baró molt BO e cónsol, no fos condempnat injustament», Boeci, 38; «e yo que sabía que ell era un honrrat hom, e'l viu axí sabi e BO, receví'l e li doné alberch BO e honrrat», Muntaner, 442; «e dins Trápena fo En Simón de Vayllguarnera, un cavaller de Peralada molt BO e espert d'armes», Muntaner, 489; «e fo ordonat per lo senyor rey, que'n fos capitá l'onrrat En Pere de Belloch, un cavaller BO e espert qui es poblat en Vallés», Muntaner, 533; «estegren atendats en aquell lloch, qui era molt BO e deleitós», Muntaner, 391; — *lo bo y millor* : «en lo carrer de la Cort, dessota de las voltas se toparen allá entre deu y onze, quan lo mercat estava en lo BO y millor», Vidal, *Rosada d'estiu*, 296; «la professó solemnial, ceremoniosa y concorreguda per lo mes granat o lo BO y mellor del poble», del Bosch, *Lo segador*, 178; «lo BO y millor de nostra terra», R. y B., *Historia d'un pagés*, J. F., 1869, 153; — *vi bo* : «arribá a casa dels pares || de la que li ha pres lo cor, || al punt de posar a taula || la garlanda y lo vi BO», Ubach, *Romancer catalá*, 271; — *bones letres* : «havía deprés en la sua puericia... BONES letres e de la Sagrada Scriptura», F. d'A., 317; — *bon home* : «e ans que nos fóssem la, exiren nos los BONS hómens de la vila tro a XX a sancta María de Sales», Cron. Jacme, 52; — *bon astre*; — *bon día tinga* : tenga usted buenos días; — *bon goig* : fortuna : «que las purgui totas. Ja veurá; BON goig que pugan fugir

ell y tota la familia... que si no, ja'm sembla que ballarán», Oller, *Vilaniu*, 301; «en lo poble, solsament se veyan vells y criaturas, y las donas BON goig si treyan lo cap per la finestra», Argullol, *La guerra*, 44; «un senglar lo abordá, y lo posá nafrat de tal manera que'n feu sis mesos de llit, y encara BON goig de surtirne», Bosch de la T., *Recorts*, 171; — *de bon grat* : «despull me de tota ma senyoría, e done la de BON grat», T. B., I, 49; — *bon Jan* : un Juan Lanas, un buen marido, bonazo, bonachón, dícese del hombre simple, fácil, que se deja gobernar de cualquiera : «l'altre, segons nos digué, era manyá y regidor del poble, 50 anys, espés, ample d'espatllas, rabassut, un poch geperut de tant picar sobre l'enclusa, cara de BON Jan», Bosch de la T., *Recorts*, 284; — *fer d'un lo bon Jesús* : «la Doloretas feu de mi lo BON Jesús», Genís, *Sota un tarot*, J. F., 1876, 318; — *tenir un bon paladar* : tener un paladar excelente, un gusto especial para los manjares escogidos; — *fer un bon paper* : hacer un gran papel, figurar noblemente, distinguirse en la sociedad; — *y bon profit* : y nada más : «quan s'ha comptat y rebatut, me queda de dret de bosch per carga cinch o sis rals, y BON profit», Bosch de la T., *Lena*, 111; — *bon punt*. V. *tant bon punt*; — *de bon regent* : de complexión recia : «era de BON regent, magristó, escardalench, molt matinejador y amich de caçar», D. Quijote, I, c. 1; «era'l Notari, un home de BON regent», C. Vidal, *La pubilla del Mas de dalt*, J. F., 1866, 101; — *bon vivant* : sibarita, hombre entregado a los placeres de la mesa; — *bon vent*! : buen viaje; — *bona nit* : buenas noches : «com fon en lo lit la Princesa donáren li la BONA nit», T. B., IV, 259; «desparada la taula y rentats los plats, se donaren la BONA nit», Bosch de la T., *Lena*, 25; «com era tart, en Manelet doná la BONA nit a sos pares y se retirá en sa cambra», Bosch de la T., *Pla y montanya*, 21; — *bona nit, viola*! : «sort que no n'eren lluny! Una girada mes, y... BONA nit, viola!», Pons, *Trascant*, 19; — *bones tardes* : «en Joanet es un amich de casa, y, al passar, li he donat las BONAS tardas», Bosch de la T., *Lena*, 24; — *de bones en bones* : «respongué'l batlle, de bon humor; si no't volen pagar de BONAS en BONAS, festhi a garrotadas», R. y B., *Deu narracions, Boigs fan bitllas*, J. F., 1875, 207; — *l'havem feta bona!* : bueno es eso!; — *bona l'hem feta, Geroni!* : «al arribar al raval l'espinguet del menut li esgarrifá les orelles. BONA l'hem feta, Geroni! esclafí en Perot, ullant lo cistell ab rabia», Pons, *Trascant*, 19; — *pendreho a la bona* : «al cap de pochs días, los del nostre poblet, tingueren per curt temps allotjada, o millor dit detinguda, una columna de tropa, que manava un general molt panxut, que tot ho prenía a la BONA, y que la veritat siga dita, tenía cara d'home de be», Argullol, *La guerra*, 68; — *a la bona de Deu* : a la buena de Dios, a la pata la llana, sin ceremonia : «marxá camps a través cullint los caragols que trobava pels marges, y anant aixís a la BONA de Deu, arribá a dins

d'un torrentot», A. Careta, *Quadros de Barcelona*, J. F., 1876; «o be alló que's diu : lo que per mi no's cou, ho deixo cremar. No tothom prenía las cosas tan a la BONA de Deu», Argullol, *La guerra*, 24; — *tirarho a la bona de Deu*; — *de bones en bones* : de buenas a buenas, amigablemente — *fins ara fa bones* : hasta ahora le va bien : «a mi'm sembla que qui s'exposa a guanyar s'exposa a perdre... Pero no, no, fins ara fa BONES», Oller, *La papallona*, 198; — *ser bo per* : ser muy provechoso para : «encara li sería BO pera la salut», Oller, *La papallona*, 190; — *sería bo que...* : sería cosa de ver..., no faltaría sino que...; — *bo d'armes* : «nul hom no pot ésser BO d'armes si no es alt de cor», Muntaner, 42; «e llur pare era hom BO d'armes», Muntaner, 367; «e el era gran cavaler e fort BO d'armes», Cron. Jacme, 44; — *estiga bo* : quede usted con Dios : «Vaja, esti an BONES», Oller, *La papallona*, 6; — *bo de* : «demá faré venir lo BO de Tirant», T. B., I, 360; — *donar bo de veure* : «com donava BO de veure || tant d'abet y pinatell, || tant de roure vestit d'eura || com la torra d'un castell», Masriera, *La tallada*, J. F., 1881, 49; — *tenir bo ab* : tener mucha mano con: «Avuy parlaré d'axió ab D. Miquel que te BO ab lo senyor rector», Oller, *La papallona*, 125; «si't veuhen avuy ab lo general, lo gobernador y'l diputat dirán : ola! aquest jove hi te BO», Oller, *Vilaniu*, 138; — *fer de bo a algú* : hacer bueno, responder por algo; — *fer bo* : hacer buen tiempo; — *al bo de sa edat* : en la flor de sus años; — *al bo de la lluyta* : enfrascado en la lucha : «mes al BO de la lluyta s'enardía», Oller, *La papallona*, 56; — *al bo del estiu* : «y com ja'ns trovem al BO del estiu, que n'es de bonich nostre carrer!», Vilanova, *Del meu tros*, 149; — *bo per* : a propósito para; — *Deu lo faça bo!* : Dios le haga a usted mucho bien!; — *que li faça bo, que li sapia bo* : buena pro, buen provecho; — *bo de Deu* : «y tant de BO de Deu que mon atreviment tingués imitadors», A. Bofarull, *Costums que's perden*, 10. **2**, intensivo : «tenía d'altre part una superba figura : era de BONA alsada, primet», Genís, *Sota un tarot*, J. F., 1876, 314; «e combateren se ab ell e ab BONA companya que'l dit en García tenía», Muntaner, 52; «e fo acort que al BON matí faéssem plegar nostres tendes, e nostra roba», Cron. Jacme, 149; «lo primer mitx any jo m'anyoraba molt; y ella's va amagrir un BON xich», Genís, *Sota un tarot*, J. F., 1876, 307; «atx! quina fret! deya'l senyor Jaume, que be s'está a la vora d'un BON foch! Brrr!...», Bosch de la T., *Recorts*, 65; «després de missa anárem pel esmorzar : una ollada de cols y trumfas, un BON tall de bou estofat, y una truyta o empedrat», Bosch de la T., *Pla y montanya*, 217; «no podem deixar tots la casa perque'l pare no pot treballar gayre, y encara jo hi faré BONA falta», Argullol, *La guerra*, 48; «e isquessen fora de la ciutat per recebir los embaxadors una BONA milla», T. B., I, 43; «la sentada durá una hora ben BONA», A. Careta, *Quadros de Barcelona*, J. F., 1876, 282; «manam los... que en l'altre día BO

matí fossen a les Celles ab lurs armes», Cron. Jacme, 50; «e'ls altres hómens de peu, e'ls mariners veníen BO matí que s'exíen dels lenys en que durmíen de nuyt», Cron. Jacme, 114; «jo'm quedava BONA estona ab lo cap alt contemplant al pobre ceguet», Vilanova, *¡Tot sol!, Del meu tros*, 197; «en BONA veritat que no hi faltava ningú a la BONA companyía», Genís, *Sota un tarot*, J. F., 1876, 318; — *bona cosa* : mucho : «BONA cosa dels presents, estant ja embolicats en la conspiració... tenían la persuassió de que'l moviment s'havía anticipat», Oller, *Vilaniu*, 201; — *en bona veritat* : «li dich en BONA veritat que no la podíam retornar de cap manera. Una basca darrera l'altra», Vilanova, *Del meu tros*, 14; — *bon espay*: «dançaren per BON spay», T. B., II, 57; — *bon troç* : «veritat es que havent vist mes tart, que'l mon era BON troç major de lo que ell havía presumit, comprengué que mes fortas podía donar las voladas»,' Vidal, *Rosada d'estiu*, 33; «feu los tornar e lungar de les armes BON troç», T. B., I, 327; — *de bon troç* : «no era de BON tros tant bo com ell presumía», Vidal, *La familia del Mas dels sálzers*, J. F., 1880, 260; «no era de BON troç tant lliberal com ell», Vidal, *Rosada d'estiu*, 40; — — *bo y* : «l'endemá de bon matí, BO y mudat, se'n aná a donar los bons días al seu amo», Vilanova, *Escenas barceloninas*, 16; «ay l'amo! Tindría res taradet per vendre? Tot ho tenim BO y sancer, responía festivament lo Joanet», A. Careta, *Brosta*, 198; «divendres a XIV de dit (mayo, 1535) de bon matí a les V hores sa magestat fonch a cavall BO y armat fora lo portal de sant Daniel», Comes, *Lib. de coses*, 443; «ja habían rescatat BONA y escanyada una ovella que se'n duya», Genís, ***La** Mercé*, J. F., 1878, 208; «BO y malalt treballava mes del que podía, com un negre» (sin indicación de autor); «del cánem que sembravan los masovers per ferse roba blanca, li'n donavan lo ters, y li portavan BO y capdellat a casa», Bosch de la T., *Lena*, 50; «un pensament li vingué inspirat sens dupte per la mare dels afligits: confessarho tot al Pere Antón; ell era BO y l'únich que compassivament la mirava», M.ª de Bell-lloch, *Lo Pere Antón*, J. F., 1875, 220; «havent acabat de servir a taula, s'acostá ab ells tot sopant, BONA y dreta y ab lo plat a la ma», Genís, *La Mercé*, J. F., 1878, 181; «la clenxa senzilla del seu cabell sempre llustrós amaga unas trenas atapahidas de color castany, que BONAS y desfetas li abrigarían tot lo cos», Genís, *La Mercé*, J. F., 1878, 177; «mes tot plegat, la bonica canticela se li quedá en los llavis, trovantse en una girada del camí ab tres o cuatre homes a caball BONS y aturats y de cara ab ells», Genís, *La Mercé*, J. F., 1878, 220; «una corrent d'ayre, BO y imperceptible, movía lleument las fullas», Oller, *Vilaniu*, 223; «BO y mudats, dos galants mossos || la brida a l'euga tiravan», Genís, *Lo criat major*, J. F., 1878; «se posá a dir en veu alta y alegre, BO y repicant ab lo trucador de la porta : Ey nostramo!» (sin indicación de autor); «jo he trascat per valls y planas || BO y jugant ab mos com-

panys, || com un vol de perdiuhetas || que no's cansan de volar», Coca, *Ma vall*, J. F., 1882, 57; «los pagesos s'atansavan calmosos BO y trencant pinyons», Vilanova, *Del meu tros*, 195; «si BO y cassant pels entorns de Reminyó, s'esqueya a férsem vespre, jo passaba la nit en la casa del vellet», Feliu, *Lo banch*, 7; «la llevadora comparegué tan d'hora que BO y no s'hi veya», Oller, *La papallona*, 141; «l'avi es tant vell, que VOY no serveix per a res», C. Vidal, *La pubilla del Mas*, J. F., 1866, 117; «quatre grapats d'aygua a la cara que, BO y a las foscas no's pot atinar d'ahont ve lo tal ruixat», Vilanova, *Del meu tros*, 64; «no falta qui ha reparat || com ella's fixa BO y massa || en un fadrí fresch y alegre, || prim de cos y roig de galtes», Franquesa, *La pubilla*, J. F., 1880, 46;—*boy, boy*: «gracias a Deu : «VOY, VOY, sospitaba si t'habías mort», C. Vidal, *La pubilla del Mas*, J. F., 1866, 119; «referint ella mes tart la impresió que li produhí la presencia del Lluch Jacas, deya que VOY VOY había perdut lo mon de vista», C. Vidal, *La pubilla del Mas*, J. F., 1866, 126; «l'honrat Lluch posá punt a la conversa dient : Angeleta, ja ho saps; t'estimo tant quant mereixas; mes lo Peret VOY VOY me guanya», C. Vidal, *La pubilla del Mas*, J. F., 1866, 110. **3**, interj. : bueno!... pues señor, estamos frescos!, indica la duda, admiración, toma ya!; — *bo, ja hi som!* : ¡vaya!, ya la tenemos! : «BO, ja hi som? Pobra de mí!, exclamá la Toneta», Oller, *La papallona*, 54.

BOA : boa : «y BOES grans que tenen l'anguilejar d'un riu», Atl., 214; «com al sol del desert enceses BOES», Atl., 24.

BOBANY : «e per açó feya convits, BOBANYS (bobayes, variante) e moltes d'altres vanitats», Lull, *Maravelles*, II, 20.

BÓBILIS-BÓBILIS : de bobo, bóbilis.

BOBÓ : chocho, confite, cualquier golosina de confitería, dulces que se dan a los niños : «lo pobre home se desesperava, alsant los brassos en l'ayre cap aquella flor, com fan las criaturas que demanan BOBÓ», Bosch de la T., *Recorts*, 104; «ab crits joyosos me deya : guayta, noy; noy, mira BOBÓ; es menjava la rosquilla y m'hi posava un borrego», Vilanova, *Del meu tros*, 194.

BOCA : boca, se dice de la abertura de muchas cosas huecas : «com sía cosa que paraula no's covenga a nulla cosa que no hage BOCHA e lengua», Lull, *Maravelles*, I, 105; «e la I doná li ius la BOCA a la part esquerra», Cron. Jacme, 45; «totes coses stan be en BOCHA de dona», T. B., I, 64; «lo cavaller... besá al scuder, qui plorava, sos ulls e sa BOCHA», Lull, *Maravelles*, I, 67; «besá'l en la BOQUA en senyal de pau», T. B., I, 27; «y un vespre, obrint ses BOQUES, || l'abisme fosch m'enterra», Atl., 52; «acarades ses BOQUES de volcans», Atl., 26; — *boca de la xemeneya* : sobre dels fogons y de la llar del foch, campana de chimenea; — *boca del cor* : boca del estómago, depresión que se encuentra en la parte anterior e inferior del pecho; — *a boca de canó* : a quema ropa; — *de boca terrosa* : boca abajo : «la senyora Rita indicá al foraster lo llit hont

dormía en Lluís y eixí afora. Aquell restá una estona contemplant somrisent a son bon amich qui, ... girat de BOCA terrosa y extés de brassos, guardava l'inmovilitat d'una cariátide», Oller, *Notas de color, Un estudiant*, 18; «y vejé extés, BOCA terrosa demunt d'un llit, un home», Oller, *Notas*, 113; «en mitj de la refrega las balas no respectan a ningú. Oh! digué'l sastre, si aixó succeheix ja se jo lo que faré. Que fareu? digué'l manyá. Me posaré de BOCA terrosa fent lo mort. Es molt ben pensat», Bosch de la T., *Recorts*, 288; — *boca a boca* : cara a cara : «dix a ells: hoyts les míes peraules. Si algú entra vos profeta del Senyor en vissió aparrá a ell o en sompni parlaré a ell; mas no es axí de mon serf Moysés lo qual en tota la mía cosa es molt fael; BOCA a BOCA perlaré, no per endavinales, ne per figures veurá lo Senyor, mas per vista», (Bib. Nac. París, MS. Esp. 2), 72; — *de boca en boca* : «volent saber, de primera ma y ab tot detall los derrers fets de Manresa que corrían pel poble de BOCA en BOCA, enviá a buscar als dos minyons de ca'n Bros», Argullol, *La guerra*, 19; — *no obrir la boca* : no despegar los labios; Oller, *Croquis*, 128; — *tenir la boca o la llengua pastosa* : tener la boca o la lengua pegajosa, pastosa, como empastada de una saliva espesa;— *boca que vols, cor que desitges* : a pedir de boca, regalar a uno, tratarle a pedir de boca, a que quieres boca, — *tráuresho* o *tréuresho de la boca* : quitárselo del pico, ahorrar a costa de su alimento.

BOCA-AMPLE : boqui-ancho.

BOCA-BADAT : boqui-abierto.

BOCA-BARRA : boca-barra.

BOCAÇA (TENIR—) : tener la boca o la lengua pegajosa, pastosa, como empastada de una saliva espesa.

BOCADA : «la flaca d'en Rodón era precisament ferse sempre BOCADAS de rich y espléndit», Oller, *Vilaniu*, 126.

BOCA-ENDINS : boqui-hundido, boqui-sumido.

BOCA-ESTRET : boqui-angosto.

BOCA-FRESCH : boqui-fresco.

BOCA-GROS : boqui-hendido.

BOCAL : «Item que tota bayna aja haver BOCAL o penjador», A. M. B., *Bandos* (1365-72), 10 v.°.

BOCAMOLL : boquirubio, boquiroto, boquimuelle, lengua larga : «l'Angeleta a qui alguna vegada havían tractat de BOCA-MOLLA», Oller, *La papallona*, 35.

BOCA-NEGRE : boqui-negro.

BOCARAM : «Item fou desliberat fer la cera acostumada segons en l'altra sepultura de l'altra Reyna y que fos posat un sobrecel al tuguri de BOCARAM negre, com es acostumat, y pintat ab sos tovallons», Comes, *Lib. de coses*, 79.

BOCAVALLONS : «si cau e l'altre li ve star dessús fasa son poder de girarse que estigua BOQUAVALLONS, so es, girant la cara en vers la terra car lavors pot estrebar ab mans e ab genolls en terra levant se alt», Eximenis, *Regiment*, 334.

BOCH : macho cabrío, Ordinacions del Mostassaf 1322, Valencia, 10 v.°; «e tench per bo que'l aurifany e el senglar e el BOCH e el moltó», Lull, *Maravelles*, I, 198; «una vegada se sdevench que en una pradería se combatíen II BOCHS

salvatges, e per los grans colps que's donaven exía'ls sanch del front», Lull, *Maravelles*, I, 222.

BOCÍ : bocado, lo que toma de una vez en la boca el que come; fragmento, trozo : «fet açó combreguaren ab un BOCÍ de pa», T. B., I, 242; «per ço diu Salamó mes vall I BOCÍ de pa sech ab pau e ab alegría que la casa plena de viandes ab baralla», *Doctrina moral* (Pachs), (Bibl. Nac. París, MS., fonds, Esp. 55), 17; «tostemps está ab la cara esclarida e plaent en taula e majorment en taula d'altre. No't faces tan poch BOCÍ que sía escarn axí com feya aquella novia que d'un pinyó se feya dos BOCINS o tres», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 178 v.°; «donya Mercé's tirá un vel al cap, esqueixá la carta en mil BOCINS y anava a devallar l'escala, quan la veu d'en Tomaset la detingué», Oller, *Vilaniu*, 286; «encara'l Teyde gita BOCINS de sa desferra (de l'Atlántida)», Atl., 40; «y ab los BOCINS de la obra ciclópea que li rebaten», Atl., 148; «y ab los BOCINS de llur pelásgica torra rodolar al abisme de les ones», Atl., XIV; «encara guardava aquella terra un BOÇÍ de sa antiga bellesa», Briz, *Lo coronel d'Anjou*, 15; — *bocí de pa* : bocado, mendrugo; — *bocí mal assentat* : bocado mal digerido; — *fer bocins d'una cosa* : despedazar, hacer pedazos, hacer trizas, destrozar : «ay, d'aqueix que feres BOCINS be te'n pots doldre», Atl., 154; — *menjar un bocí* : tomar un bocado; — *ser amich dels bons bocins* : gustar de buenos bocados, ser amigo de regalarse.

BODADORES : «alodem meum qui fuit de Seniofredo clerico et de Vivane BODADORES», Test.° Miron, Conds. vinds., I, 102.

BODES : «e que y fretura festes a les BODES puix a les sposalles no n'i hagué?», T. B., III, 29; «e fetes les BODES ab molta solemnitat segons de reys se pertany, lo Rey Scariano pres la possessió de tot lo regne de Tremicén com a marit de la Reyna», T. B., IV, 5; «passades que foren les festes de les BODES, lo rey de Cicilia tenía deliberat de fer valença al rey de França», T. B., I, 365; «ans de la missa los sposaren, e lo diumenge aprés foren fetes les BODES ab molta solemnitat», T. B., I, 364.

BODRÍS : mil-engrana, Chenopodium Botrys, Costa.

BOEMIÁ [BOMIÁ] : «Item com la constitució feta per la prefata Cathólica y Real Magestat del Rey nostre senyor en les corts celebrades en la vila de Monçó en lo any de 1553, disposa ab les següents paraules, com a la expulsió dels BOMIANS qui van per Cathalunya, y comtats de Rosselló y Cerdanya, fent molts mals y latrocinis, fins al día present no y hagen bastat les provisions fetes per la sereníssima Reyna dona Germana en les corts de Monçó celebrades en lo any 1512, cap. 17, ni lo que fonch provehit per sa Magestat en la cort de Monçó en lo any 1542, cap. 19, ni lo que fonch provehit per V. Alteza en la present vila en lo any 1547, cap. 14. Perçó statuym y ordenam, que dins espay de un mes aprés de la fi de las presents corts, en cada cap de Veguería hagen de publi-

car ab veu de pública crida, que los dits BOMIANS ab tota sa familia hagen y síen obligats de exir realment y de fet de tots los dits principat y comtats dins tres mesos prop veniders, y que passats aquells cayguen en pena de pérdrer tots sos bens y de ésser açotats, y posats en galera los qui serán de edad de vint anys... E la continuació feta en les corts del any 1585 en la vila de Monçó, cap. 45... E encara per diverses constitucions assenyaladament per lo cap. 24 de les corts... de Monçó de 1553», Registro 5276, Edictes y crides, c. 45.

BOFETADA; — *donar una bofetada* : soltar una bofetada.

BOFETEJAR : abofetear, llenar la cara de dedos, sopapear, dar sopapos o bofetones a uno.

BOFIA : bola, pilonera, jácara, pajarotada, embuste en materia de noticias.

BOGA : **1**, tineta, pescado de mar : «Item que la libra carnicera de les BOGUES, de sorels, de morruts, de esparrayons e de carbonells grosses e de sucles blanques e de agulles e de sarrans e de tot altre peix semblant sía venuda VII diners e no mes avant», A. M. B., *Bandos* (1349-56), 89 v.°. **2**, alga, hierba que se cría en los estanques y pantanos; — Thypha latifolia, Costa; enea, espadaña para sillas. **3**, *estar en boga*.

BOGAM : eneales : «y ab blana ma fent tórcer los sálichs y BOGAM», Atl., 158.

BOGAR : «com refila'l sach de gemechs : lo devanter ja BOGA la bandera saludantnos», del Bosch, *Lo segador*, 20.

BOGATELL : boquera; boca o puerta de piedra que se hace en el caz o cauce para regar las tierras.

BOGEJAR : loquear, hacer locuras.

BOGERÍA : **1**, manicomio; loquería, desatino. **2**, locura, demencia, enagenación mental : «si callávam era perque pensávam interiorment un desgavell de BOGERÍAS», Oller, *Notas, Ahont son los boigs?*, 145.

BOGÍA : mona : «en lo bacinet sobre el qual portava una gran BOGÍA tota d'or ab moltes pedres precioses que tenía en torn», T. B., IV, 29; «e aquesta pena era donada als que mataven lur pare o mare, qui encloses en un sach ab un gall et una serp et una BOGÍA, eren lançats en la mar», Canals, *Valeri* (1395), c. 16.

BOGIOT : «aquell fadrí Roger anava per la nau e per la exarcia axí com si fos un BOGIOT, molt lleugerament», Muntaner, 368.

BÓGIT : mecanisme giratiu; ingenio, molino, malacate, motor de sangre giratorio; pista, andén de noria o tahona o de malacate de minero.

BOHER : boyero, vaquero, el que guarda y guía los bueyes y vacas.

BOIG : loco, demente : «he mostrat aquesta carta als papás y al véurela en catalá han esclafit a riure y diuhen que tu y jo nos hem tornat BOJAS», Oller, *Croquis, Tres mesos de mon*, 27; «mes, que li ha passat al Andreu? que te? No me'n parli; tinch por que'ns se torne BOIG», Bosch de la T., *Lena*, 219; «quan tothom dorm, llavors jo'm poso a cantar. Y això, em pregun-

tará algú; que sou BOIG? No senyor, que so Sereno. Ah vetaquí!... dirá revenint de sa sorpresa», Vilanova, *Del meu tros*, 157; «desesperat, mes mort que viu, rodant com un BOIG, m'esgarrihí no se ahont», Nerto, 14; «lo senzill propósit d'anar a visitar un manicomi ja m'havía fet veure tota la tarde BOIGS per tot arreu, BOIGS y res mes», Oller, *Notas, Ahont son los boigs?*, 144; «es una afició BOJA la que's te pera la cassa y la pesca», Bosch de la T., *Recorts*, 271; — *a la boja* : con locura, con delirio, con exceso, con pasión, de topa tolondro, sin reflexión, reparo o advertencia; — *boigs fan bitlles*; — *com boig* : alocado : «la canto cabuçada tombant al precipici || del mon en les entranyes com BOJA despertant», Atl., 134; — *de boig* : con locura, con delirio, con exceso, con pasión, a ciegas, con arrojo, sin reparar en peligros; — *boig d'alegría* : loco de contento, de gozo, arrebatado de alegría, enagenado de alegría, arrebatado de gozo; — *estar boig d'alegría* : llenarse de gozo; — *estar boig per una persona* : estar frenético por una persona, amarla con pasión : «tu ja li havías dit que t'hi casarías, y estavas BOJA per ell», Guimerá, *En Pólvora*, 10.

BOIX : boj, buxus sempervirens, Costa; género de arbustos siempre verdes; boj, madera de este arbusto que se usa mucho en las artes: «la perla que es pus leugera que'l BOIX», Lull, *Maravelles*, I, 183; — zap. visagra, instrumento de boj para alijar los cantos de las suelas cuando ya se han desvirado; — ma de morter : «e ferás ses escudelles e ses culleras e sos mortés e sos BOXS de fin or pur», Biblia catalana (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 5), 45 v.°; — *boxos* : «dins de la escaleta s'hi estava una especie de Vulcano feréstech, surrut, ocupat sempre, ab lo cap baix sobre la enclusa, en fer uns BOIXOS pera cotilla que ara ja se n'ha perdut la mena», Vilanova, *Entre familia*, 19; — *boix-grévol* : acebo, ilex aquifolium, Costa; — *boix mascle* : brusco, ruscus aculeatus, Costa.

BOJEJAR : «BOGEJAVA cercant un puny escapat de la mánega per falta de botó y'l trobava per fi barrejat entre'ls papers de la taula escriptori», Oller, *Notas, Un estudiant*, 22; «me feu BOJEJAR mes d'un quart : tantost s'acostava, tantost s'apartava», Bosch de la T., *Recorts*, 166.

BOLA : bola; cuerpo esférico de cualquier substancia; bol, taza, grande en que se sirve el ponche, la leche, &; bolita de carne mezclada con solimán para matar los perros; pella de manteca; — *boles de neu* : mundillos, bolas de nieve, viburnum opulus, Costa; — *fer córrer boles* : ser un portador de mentiras, un correo de chismes, esparcir o hacer correr noticias falsas.

BOLADO : esponjado, azucarillo; — *fer bolados*.

BOLCADA : envoltura, la de lujo que ha de disponerse para la criatura que ha de nacer, canastilla, mantillas, pañales.

BOLCAR : empañar; — *bolcar una criatura* : fajar un niño; envolverle en sus mantillas; envolver un niño entre pañales, vestirle.

BOLET : **1**, hongo, seta, morillo, Costa. **2**, hongo, sombrero del

mismo nombre : «no vingui ab aquest BOLET sens'alas : posi's un barret de palla folrat de tela. Lo sol ja'm coneix», Bosch de la T., *Records*, 130; «la detonació li glassá la sanch y'l BOLET li caygué a terra atravessat per la bala», Oller, *Vilaniu*, 378; «fassi, fassi, respongueren a una l'amich y'l pintor, qui fins llavors, no havía fet sino rodar lo BOLET entre sos dits y escoltar tot moix los elogis de son company», Oller, *Notas*, *Un retrato*, 118.

BOLETA : bolita; balota, haba para votar o sortear.

BOLIG : «Item que la libra carnicera del peix manut de BOLIG e de tartana e de tot altre peix semblant sía venuda VI diners e no mes avant», A. M. B., *Bandos* (1349-56), 89.

BOLIS : la solda o sonda para medir el agua, Nebrija.

BÓLIT : vilorta (?), tala, toña, billarda, juego de muchachos, boliche; — *jugar al bólit* : jugar a la toña.

BOLITA : bolita, bolilla.

BOLITG : **1**, renacuajo, arrapiezo, persona pequeña y de talla achaparrada. **2**, bolín; bolita que se echa en el juego de bochas.

BOLQUER : mantilla, envoltura para las criaturas, pañal, empañadura : «vostres BOLQUERS d'escuma me dáreu per mortalla», Atl., 52.

BOLSA : bolsa (de contratación).

BOLSÍ : bolsín.

BOLL : cascarilla del grano de trigo : «tant bon punt com s'acaba el bátrer, estench lo BOLL pel baluart», C. Vidal, *Qui endavant* &, 145; «passant lo porró de l'una ma a l'altre, tot fent petar la claca, damunt del BOLL y la palla quedaren assentats», Argullol, *La guerra*, 247; «amplíssim pati, alfombrat de pallot, BOLL, herba seca, pallofa y rapa vella», Vidal, *Rosada d'estiu*, 65.

BOLLA : **1**, boletín de alojamiento, boleta de alojamiento, **2**, «e entre les altres coses atrobá y una carta escrita en pregamí ab dos BOLLES de plom pendens», Bernat Desclot (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 328), 107. **3**, bula : «lo Rey : Artiacha, ja creem que sabets com lo pare sant ab BOLLA sua nos ha dat tot ço que exirá dels usurers e dels residuus de les lexes, píes causes de nostra senyoría», Reg.° 2281, 58 v.°.

BOMBA : **1**, globo; máquina aerostática. **2**, bomba; bala hueca que se dispara con mortero. **3**, fausto, ostentación : «encara aquests aytals (simples cavallers) peccan en tant con fan tornegs e iuntes solament per BOMBA e per hufana del mon en los quals moltes veguades perden lo cos e fan hi fort ávol vaxelia con ensemps perden l'ánima ab lo cos», Breviari d'amor (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 205), 152 v.°.

BOMBARDA : bombarda, pieza de artillería usada en otros tiempos: «si han mester portar BOMBARDES o artillería», T. B., II, 172; «los qui staven alt en la muralla, lançaven de grans canteres e BOMBARDES, colobrines e spingardes», T. B., I, 133; «com foren quasi a tret de BOMBARDA, se levaren tots», T. B., I, 73; «forní esta ciutat e lo castell axí de armes com de BOMBARDES, bales-

tes e colobrines», T. B., I., 24; — *bombarda trabuquera* : «lo senyor Rey havía demanada una BOMBARDA trabuquera», Comes, *Lib. de coses*, 236.

BOMBARDEJAR : bombardear, bombear una plaza, un campo, &.

BOMBAT : combado, encorvado.

BOMBAY (per BOMBANY) : «con qui dona a son proisma a meniar per BOMBAY ni'n desige la onor e laor mundenal, aquesta intenció no es bona ni la volentat ni la obre no an bon fonament», Breviari d'amor (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 205), 79; «masa aquell qui vol molt boura e molt menjar e delicar molt la sua carn e desige molt longua vida per los profits e pleers temporals e fa moltes coses ben fetes e diu que son ben fetes e bones per BOMBAY e per la honor del mon e desige per son profit temporal la amor e gracia de nostre Senyor...», Breviari d'amor (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 205), 79.

BOMBETA : **1**, bombita, bombilla; — *bombeta d'oli* : engrasadora. **2**, bocal; cualquiera vasija de vidrio cilíndrica y de cristal que, llena de agua, se interpone a la luz artificial para ver con más claridad.

BOMBO : **1**, bombo : «lo BOMBO soná com una canonada llunyana», Oller, *Vilaniu*, 77; — *bombo d'arbre trasversal* : tambor de transmisión; — *tinch un cap com un bombo*. **2**, bombus, i, el zumbido, o sonido ronco, Nebrija.

BOMBOLLA : burbuja, gorgorita que se eleva en la superficie de las aguas : «adins de la bombeta no hi havía penetrat ni una BOMBOLLA d'ayre», Oller, *Notas*, *Lo radiómetro*, 71; — *fer bombolles* : formar ampollas, hacer burbujas o campanillas el agua.

BOMBOLLEJAR : burbujear.

BOMBOSÍ : bombasi, cierta tela de algodón e hilo.

BOMIÁ : v., BOEMIÁ.

BONAMENT : buenamente, con ingenuidad, de buena fé : «e si aquell mal nom tan diforme e abominable, en special als cavallers, lo qual vos, Tirant, desijau hoyr, yo BONAMENT vos pogués dir, ja fora fet», T. B., II, 227.

BONANÇA : bonanza, sólo se dice de la tranquilidad y serenidad del mar, de la atmósfera : «e nos que anárem ab aquela BONANÇA e ab aquel dolç temps que havíem», Cron. Jacme, 93; «mas no va durar lonch temps aquesta BONANÇA», F. d'A., 34.

BONASTRE : «BONASTRE ve al ca del don de son senyor».

BONAVENTURA : «car molt vos ho devets tenir a gran BONAVENTURA», Lull, *Maravelles*, I, 151; «los sarrains s'escridaren una peça e fortment, e vim que sentits érem de tot en tot. E els cridaren, e nos cridam : alanar en BONAVENTURA», Cron. Jacme, 98.

BONDAT [BONTAT] : bondad, buen carácter : «com la majestat del senyor Emperador subsehesca en virtut e BONDAT de cavallería a n'aquells gloriosos antichs cavallers grechs», T. B., II, 119; «encara te altra BONDAT, que dona tot quant ha...», T. B., II, 229; «aturá un scuder seu qui era home de molta BONDAT», T. B., II, 108; «la BONTAT de Deu poch per gracia exalçar natura de hom»,

Lull, *Maravelles*, I, 73; «e car ha tot poder e tota saviesa e tota BONDAT», Lull, *Maravelles*, I, 6; «e'l Sant Spirit es BONTAT, infinitat, eternitat», Lull, *Maravelles*, I, 34; «la gran BONDAT e virtut del comte», F. d'A., 253; — *ser un pou de bondat*; — *caure de bondat* : ser demasiado bueno, débil, indulgente; — *fer bondat* : ser bueno; Oller, *Croquis*, 8; — *bondats* : favores, atenciones, finezas : «vosté es molt bo... Com li pagaré tantas BONDATS?», Oller, *Vilaniu*, 290; «deu ésser reputat bo qui's studia en fer BONDATS», T. B., II, 166.

BONEA [BONESA] : «per BONEA te vull preguar me vulles dir e mostrar aqueix tant cruel qui't te catiu», T. B., I, 337; «e que cobrem lo bon prets que solíem haver e la BONEA», Cron. Jacme, 82; «perfecció de BONEA, de granea, de eternitat», Lull, *Maravelles*, I, 15; «per sa BONESA lo desig mes amar e conéxer (a Deu)», Lull, *Maravelles*, I, 29; «qui pot duptar de la BONESA de Deus? Certes no negún», Boeci, 147; «e s'hach feyt ben vist ab la sua gran BONEA e mansuetut, de aquelles gents d'Empuries», F. d'A., 10; «Deu... qui es complit en si mateix de tota BONESA», Lull, *Maravelles*, I, 19; «no pot hom dretament jutjar la BONESA ne la malicia de les gents», Boeci, 203.

BONET : casquete : «portava en lo cap un petit BONET de vellut negre», T. B., I, 125; «y en lo cap cascú portava un BONET de grana», T. B., I, 131; «lo dit primogénit, llavat lo capell e BONET del cap, se acompanyá ab lo dit compte», Comes, *Llib. de coses*, 168; — *bónet de grana* : «hi en lo cap cascú portava un BONET de grana», T. B., I, 131.

BONET, adj.; — *estiga bonet* : páselo usted bien : «vaja! estiga BONET... m'he alegrat molt de véurel», Bosch de la T., *De ma cullita*, 8.

BONETA : «e En Bernat de Peratallada fo axí mateix guarnit, e portá la troça, ço es, una BONETA que no pesava molt, ab la escona muntera en la ma», Muntaner, 169.

BONETOS : planta, bonetero, Evonymus europaeus, Costa.

BONICH : precioso, bonito, pulido, lindo, hermoso, agradable : «quan una está mala no te somnis BONICHS», Oller, *La papallona*, 181; «entre ells, BONICHS y rossos, dos ángels», Atl., 254; «BONICH y primorós treball d'argenter», Atl., XVIII; «doná nom a Conflent encara mes BONICH», Atl., 66.

BONIFICACIÓ : bonificación, abono, mejora, aumento en el producto de una cosa, exceso, la cantidad que queda excedente después de liquidada una cuenta.

BONIQUEA [BONIQUESA] : «la gran fertilitat, BONIQUEA e riquea de Spanya», F. d'A., 5; «Llevant dona sa forsa, Ponent sa BONIQUESA», Atl., 76; «per tant be se'n deya lavors que la sua gran BONIQUEA la n'havía feyta regina de son marit», F. d'A., 417; «negún hom lo mirava qui no'n restás molt agradat de la sua BONIQUEA e de la sua magestat», F. d'A., 16.

BONITEL : «Item que la lliura carnissera dels lussos, de lisses, lucernes, de congres qui no síen de tall, de emparador, de bisos, de

galls, de gallines, de epet, de morenes, de BONITELS e de peix semblant sía venuda VIII diners e no mes avant», A. M. B., *Bandos* (1365-72), 26.

BONITO : bonito, pez algo semejante al atún.

BONO : bono, vale o póliza para pagar dinero.

BONTAT. V. BONDAT.

BONY : alem. buckel; tumor, bulto, chichón, tolondrón, bollo, chichón en la cabeza, y en otra parte del cuerpo, bulto en la cabeza o en a frente; abolladura, la hundidura que deja un golpe en una pieza de metal : «e devets saber que'l rey havía en certes parts del seu cors uns BONYS molt terribles», F. d'A., 454; «pegá una bastonada al cap de l'hereuhet, bastonada que produhí a mes del BONY un xich de sanch y plors», Careta, *Brosta*, 212; «qui voleu que'm conega sots aquest jaco espellifat, estas calças apedaçadas... y aquest barret d'escorre guixas, ple de BONYS, pols y suarda?», Vidal, *Rosada d'estiu*, 371.

BONZEJAT : bronceado.

BOQUETA : boquita, boca pequeña; — *fer boqueta* : poner hocico, hacer un gesto encogiendo los labios; — *fer una boqueta petita* : repulgar la boca, fruncir la boca, hacer hociquito.

BORBOLL [BARBULL] : mentira, trapaza, trapacería, enredo; — riolada : «d'escumes y llenya en lo BORBOLL», Atl., 170; «BARBULL del mon enrera! oh! entrau, veus misteriosas, || que trucau en mon pit ab batements de amor, &», A. Blanch y C., *L'ánima enamorada*, J. F., 1867, 125.

BORBOLLAR : «per'xó no ha de acotarne'l Montseny son front altíssim, || ni caurá un pich tant sols del Montserrat, || ni perdrán nostres rius son BURBULLAR suavíssim, || ni'l catalá llenguatge || los qui als pits de llurs mares l'han mamat», A. Blanch y C., *La veu de las ruinas*, J. F., 1867, 81; «lo torrent dels Rossinyols BORBOLLAVA sorollós allí a dos passos», Oller, *Vilaniu*, 215.

BORBOLLEIG : bullicio, borbollón : «y tristos ays responen de l'ona al BORBOLLEIG», Atl., 58; «baixívam a esbargirnos al BORBOLLEIG d'un riu», Atl., 158.

BORBORIGME : borborigmo, gruñido, rugido de tripas.

BORBULL : hervidero : «lo BORBULL de milenars de conversas», Oller, *La papallona*, 137. V. BORBOLL.

BORDA : borda, casita de campo.

BORDALLERA. V. BORDELLERA.

BORDEGÁS : rapaz, rapazuelo : «ves, preneu l'olla d'aquell BORDEGAÇ que tot ho alborota, cridá un dels vehins», Vilanova, *Del meu tros*, 29.

BORDEJAR : bastardear.

BORDELL : casa de prostitución, lupanar, burdel : «folles fembres de BORDELL», Lull, *Maravelles*, I, 223.

BORDELLERA [BORDALLERA] : «nagún hostaler ne hostalera, revenador o revenadora no gos vendre pa ne vi ne oli o altre viande a fembres peccadores o BORDALLERES sino al for que venen o vendrán a altres gents», A. M. B., *Bandos* (1365-72), 82.

BORDET : «no t'ho som dit, Pau, que era un BORDET?... d'hont pervindrá?», Pons, *Trascant*, 20.

BORDIOL : jara, cistus laurifolius, Costa.

BORDO : bordo; se llama así cualquiera de los costados de la nave, y también la nave misma.

BORDÓ : 1, bordón, bastón o báculo de los romeros o peregrinos: «exits del cor de dita sglesia prengueren los BORDONS ho vergues del tálem que havía d'anar sobre dita custodia», Comes, *Llib. de coses*, 539; «lo dit senyor Rey sus un pali de drap d'or vermell emperial fet de nou, lo qual pali fou portat per los dits honorables Consellers e altros prohomes ab X BORDONS en lo orde acostumada», Comes, *Llib. de coses*, 39. 2, la cuerda más gruesa que hace el bajo en los instrumentos.

BORDONENCH : «tots sos companyons muriren, e ell tenía una espasa BORDONENCA en la ma, e gitava tals estochs, que nul hom no s'i gosava acostar», Muntaner, 428.

BÓREAS : «com fulla en mans del BÓREAS, l'Europa trontollá», Atl., p. 46.

BORÍ : buril : «Item que tot argent qui s'obrará... d'obra grossa, axí com dit es, se aja a marcar e senyar. E primerament que's pusquen levar per los cónsols del dit offici qui ordonats serán, tres BORINS», A. M. B., *Bandos* (1401-9), f. 39.

BORINOT : abejarrón, abejorro.

BORM : muermo, enfermedad de los caballos.

BORNAR : «pujá lo fill del rey en I bell cavall e ab molts de companyons BORNÁ e trasch al taulat», Lull, *Maravelles*, I, 143; «e lla ell BORNÁ e tirá a taulat e aná ab armes ab cavallers e ab fills de cavallers», Muntaner, 74; «e menjaren tots ab lo Rey de ffestes e BORNAREN e tiraren a taulat e amenaren molt gran alegría», Bernat Desclot (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 328), 24.

BORNI : tuerto, la persona falta de un ojo : «també era BORNI y aqueix defecte l'amagava per medi d'unas ulleras blavas que li tapavan tots dos ulls, y ell sempre baixava lo cap per mirar ab l'ull bo, per damunt del vidre de las ulleras», Argullol, *La guerra*, 99.

BORRA : borra o pelote con que se rehinchen los cojines, las sillas, & : «Item que neguna persona qui obra o faça obrar cera en Barchinona no gos metre en ciri de III unces mes avant de III fils de BORRES suficients e egual filat o X fills de cánem», A. M. B., *Bandos*, (13675-72), 8 v.°; — *borres*, «Vos per exas terras!, li diguí... toqueula. — No, tinch las mans massa grexosas. — No importa: las mans d'un home de be com vos, sempre s'apretan ab plaher... Se las fregá ab BORRAS de cotó, encaxárem», Bosch de la T., *De ma cullita*, 7.

BORRAÇA : «neguna persona de qualque condició síe qui obre o vena candeles de seu en la ciutat no les gos fer falses, so es, que les haie a fer e vendre de I seu mateix axí que's mostren aytals defora con dins e que no gos metre en lo ble de les dites candeles BORRASSES ne altres coses sino cotó», A. M. B., *Bandos* (1372-78), 25.

BORRADOR : borrador, borrón, el primer escrito antes de extenderlo en limpio.

BORRADURA : sarpullido que sale en el cutis.

BORRAIX : «borago, onis, el borrage offic.», Nebrija.

BORRALL : con negación significa nada : «Que has dormit prou. Y tu, no? Ni gota! ni un BORRALL! ja t'ho explicaré», del Bosch, *Lo segador*, 33; «vosaltres veniu y no sabeu un BORRALL de lo que passa... senyal, donchs, de que res us han dit», Vidal, *Rosada d'estiu*, 366; «feya una matinada fresqueta de molta aygualera, un cel blau sens un BORRALL de broma», Bosch de la T., *De ma cullita*, 190.

BORRALLÓ [PORRELLÓ] : copo, vedija, pelotilla de lana, seda, nieve o de cualquiera materia ligera que revolotea a merced del viento : «de BORRALLONS d'escuma coronada», Atl., 190; «la vista perduda en les inmensitats de la blavor del cel per hont lliscavan BORRALLONS d'escuma transparents», Oller, *La papallona*, 34; «Item que null hom no guos metre en negún drap borra, peçols, BORRELLONS, reepel, pel de boch, estopa, fil de li ne de cánem, et si alcuna de les dites coses serán meses en alcún drap exceptat miga lana en la qual pot ésser mes fil de cánem, et qui contra fará que'l senyor del drap pach de calonia XXX sol et que'l drap sía cremat», Almotacenia de Valencia, 1322, 30; — *borralló de neu* : copo de nieve : «com feta de BORRALLONS de neu», Atl., 80; — *cauen grans borrallons de neu* : caen grandes copos.

BORRANGO! : cáspita! zape! : «que fas, BORRANGO, que posas mes? Mira que'm rependrá! Sort que m'agrada l'arrós», Vilanova, *Una recepta vella*; «voldría que'm benehís aquesta vara. — Aquesta vara? Y que'n vols fer? — Cla y net : donar una palliça de ca l'ample a la poca vergonya de la dona, y veure si assamarrantla n'eixim d'un cop. — BURRANGO home! Que t'has begut l'enteniment? No comprens que la justicia hi tindrá que veure?», Vidal, *Rosada d'estiu*, 49.

BORRÁS : cañamazo.

BORRASCA : borrasca, tempestad: «tot lo navili se li'n pensá perdre per gran BORRASCA de la mar», F. d'A., 335.

BORRATXA : borraja, planta, Borrago officinalis, Costa.

BORRATXO; — *borratxo com una sopa.*

BORRATXEJAR : «síen haguts y tinguts per vertaders vagabundos, com sía molt cert y notori que volent fer feyna ab molta facilitat trobarían qui la'ls donaría, y per just y rahonable preu los logaría, y dexen de ferla y logarse pera poder jugar y BORRAXEJAR per dits hostals y tavernes», Reg.° 5276, *Edictes y crides*, 1586, c. 40.

BORRAYNA : borraja, Borrago officinalis, Costa.

BORREGO : «lo pare posantse una ma a la galta.feya cruixir los BORREGOS qu'eran mes sechs que closcas de nou», Vilanova, *Del meu tros*, 194; «maná que servissin al estudiant una copeta de vi ranci ab BORREGOS», Oller, *La papallona*, 195; «No li convé res? Un gotet de mistela ab un BORREGO?», Vidal, *Rosada d'estiu*, 194; «una copeta de vi ranci ab BORREGOS», Oller, *La papallona*, 195.

BORRELLÓ. v., BORRALLÓ.

BORRIÇOL : bozo, el primer pelo que sale claro en la barba; peluso o vello de las aves : «Veu los pollets, petits com una nou, cuberts d'un BORRIÇOL de groguench color que ab son petit bech feyan : piu, piu, piu», Argullol, *La llocada*, *La Renaixensa*, any 7, 373.

BORRIM : tundizna, borra o pelo que saca el tundidor del paño, atanquia, cadarzo que suelta la seda, borrajo que se pega a la ropa, pelusa, despojo semejante al algodón que sueltan algunos paños y telas.

BORRIQUET : borriquillo, pollino.

BORRONADURA : sarpullido.

BORRONEJAR : hacer, escribir un borrón : «(la boreal aurora) grans signes de malastre BORRONEJÁ pels cels», Atl., 108.

BORSA : «e dix sant Bernat : venrá aquel día en que mes valrán purs coratges que subtils paraules e conciencia bona mes que BORSA plena», Vies de saints (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 44), 4 v.°.

BORT : bastardo, hijo ilegítimo, cunero, inclusero : «lo rey de Castella appellat Pere... que se'n deya palesament que n'era BORT», F. d'A., 402; «e d'en Ramirus que'n reciten que era fill BORT», F. d'A. 187; «es proverbi que en tot linatge deuría haver un BORT car aquell faríe totes les veniançes que'ls altres no volen fer per lur honor e preu mas a aquells dien que no'ls está mal res que façen car natura los inclina mes que los altres a tot mal», Eximenis, *Regiment*, c. 381; «diu lo proverbi : BORT e mula tots iorns ne fan una», Eximenis, *Regiment*, c. 381; «BORT no pot ni deu ésser admés a senyorejar regne negú, com digua la sacra Scriptura que tot arbre BORT deu ésser tallat e mes al foch», T. B., I, 355; «multitut de fills BORTS no es per res profitós al mon ne aprofiten a la fi car llur fonament es vil», Eximenis, *Lib. de les dones*, c. 39; «tostemps comunament los BORTS son pus erguyllosos que altres. E los geperuts pus oltracuydats e pus sabentols, e si han senyoría tornen diables», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 288; «de BORTS gegants y monstres que a Deu movían guerra», Atl., 52.

BOSCALL : leño, tronco para quemar.

BOSCATGE : soto, floresta : «e seríau en perill de perdre us per los grans BOSCATGES que en aquesta part son», T. B., I, 113; «dementre que Félix anava ab la fembra per lo BOSCATGE», Lull, *Maravelles*, I, 51; «molt me maravel de vos com tota sola stats en aquest BOSCATGE», Lull, *Maravelles*, I, 5; «son vengut star en est BOSCATGE», Lull, *Maravelles*, I, 110; «un cavaller... jach la nit en I BOSCATGE», Lull, *Maravelles*, I, 23.

BOSCH : bosque, monte, cualquier paraje poblado de árboles silvestres : «naix un gran foch entre Roses y Canigó, fent pastura de BOSCOS y ramades», Atl., 40; — *bosch d'alzines* : encinar : «los guía a un BOSCH d'alzines y oliveres», Atl., 34; — *bosch d'oliveres* : bosque de olivos : «los guía a un BOSCH d'alzines y oliveres», Atl., 34; — *bosch de pins* : pinar : «trinxant ab sa cayguda un BOSCH de pins», Atl., p. 24.

BOSCURIA : maleza : «al sortir de la Junquera se comensa a entrar en las frondosas BOSCURIAS de suros», Bosch de la T., *Records*, 159; «heu vist al huracá que escombra cel y terra || llevar la neu, BOSCURIES y rochs als Pirineus?», Atl., 112; «desde hont lo sol al náixer ja daura ses BOSCURIES», Atl., 54; «ha calat foch a ses BOSCURIES», Atl., p. 40.

BOSQUET : bosquecillo, sotillo.

BOSQUETÁ : silvestre, de bosque.

BOSQUIM : «ja era aprop del BOSQUIM», Pons, *Trascant*, 16.

BOSSA : «mes ma a la BOSSA e tragué XII ducats en or», T. B., I, 305; «dix lo burgués que aquell diner que donat havía, valía mes que molts d'altres diners que ell tenía en la BOSSA», Lull, *Maravelles*, II, 255; — *tenir la bossa plena* : tener sebo en los riñones, tener dinero; — bolsa o buche que hace un vestido mal hecho.

BOSSER : bolsero, el que hace y vende bolsas.

BOT : **1**, pellejo, odre, bota de cuero, cuero del animal, ya esté vacío, ya lleno de algún líquido : «BOT I maior», Arch. Cat. Bar., 105 v.°; — *bot de vi* : «en Joanet marxava ab son matxo cap a Banyolas per carregar BOTS de vi», Bosch de la T., *Lena*, 29; — *fer lo bot* : embotijarse, hincharse de despecho, subirse a la parra, hacer pucheros : «ell era un mal carat, ab un geni com una escopeta que per no res feya'l BOT quinze días de seguida», Genís, *La Mercé*, J. F., 1878, 205; — *ferse'l bot* : estar embotijado. **2**, bote o salto que da un cuerpo cualquiera, saltos y corcovos de ciertos animales, brinco : «l'estudiant doná un BOT com si's sentís foch als peus», Oller, *La papallona*, 25; — *ab un bot* : de un brinco; — *d'un bot* : de un brinco, Oller, *La papallona*, 66; — *fer les coses a bots y empentes* : hacer las cosas de trompón, atropellarlas; hacer una cosa con descuido. **3**, *bot de llança* : «e tirá li un BOT de lança», T. B., II, 248.

BOTA : **1**, pipa, tonel donde se guarda vino, barrica, barril, tonel grande : «me vulla trametre dues grans BOTES... que son plenes de lavor de spinachs, los quals son tots de coure», T. B., I, 72; — *bota del recó* : «ab un gotet del de la BOTA del recó», Vidal, *La familia del Mas dels Sálzers*, J. F., 1880, 225; — *botes de farina* : «aprés Tirant feu traure de la nau moltes BOTES de farina e feu les posar en mig de la plaça», T. B., I, 318. **2**, zapato, bota, como calzado; — *botes de vaca* : «venía dit senyor Rey (Felipe II) a cavall en un cortau vestit en un sayo de vellut, capot de drap y un sombrero de tafetá negre ab una ploma blanca y BOTAS de vaca», Comes, *Llib. de coses*, 551; «venían tres molt bons cavalls los quals cavalcaven tres patjes grans vestits ab sayos y manteus de contray, gornits ab faxes de vellut negre, sombrerets de tafetá negre ab plomes negres e BOTES negres», Comes, *Llib. de coses*, 497.

BOTADA : duela para toneles, C. F.

BOTAM : pipería, barrilería, Capmany; «tota la nit la nostra gent robá e barrejá aquest barri; e trageren ne molt vi que y havía e molt BOTAM», Pedro IV, 202.

BOTAR : 1, botar, dar botes la pelota; dar botes o brincos el caballo, la cabra y otros animales; dar saltos la bala de cañón; saltar: «los hómens tots BOTAREN de la cadira», Oller, *Notas*, 194; «pel clot s'entortelliga, BOTA del pla al turó», Atl., p. 56. **2,** hacer saltar: «e lavons sent P. trasch I coutel que portava e percudí I missatge d'aquels qui aquí eren venguts e BOTÁ li la oreyla dreta», Breviari d'amor (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 353), 173.

BOTARUT : abultado, bamboche, botarga, la persona rechoncha, achaparrada y zambrotuda : «se prepará a escoltar ab las mans mitj plegadas y fent ballar, un sobre l'altre, els dos dits grossos que, BOTARUDETS com eran, ho semblavan mes per lo arranadas que duya las unglas», Oller, *Vilaniu*, 21; «un mocador agafat per las quatre puntas, a faysó de bossa pesanta y plena d'objectes BOTARUTS», Oller *La papallona*, 6.

BOTAVANT : pujavante;—*anarsen al botavant* : ir noramala.

BOTELER : escanciador : «on con assó vis e ausís lo BOTELER del Rey qui donava vi, que sent Tomás no menjava ni bevía mas que tan solament los uls al cel levava, l'apóstol ferí mout vilment en la gauta», Vies des saints (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 44), 14.

BOTELLA : botella, redoma de vidrio; botella; cantidad de vino que en ella se contiene : «la BOTELLA passava de ma en ma, y donava gust de veure xerricar», Bosch de la T., *Recorts*, 136.

BOTELLETA : frasquito, Oller, *Croquis*, 111.

BOTER : tonelero, cubero.

BOTET : instrumento de percusión para reclamo : «en la seguretat de que lo benaventurat Segretari respondría lo mateix que las guatllas quan los tocan lo BOTET. Per aixó replicá», Vidal, *Rosada d'estiu*, 124; — *tocar lo botet*: pinchar a uno (?) : «en Lluís... abrassava al americá per l'esquena y li tocava'l BOTET per escoltarlo y aplaudirlo», Oller, *La papallona*, 20.

BOTETA : barrilito, cubito, Oller, *Visita*; «un modest licorer simulant una BOTETA demunt d'un cep d'or, entre quals pámpols jeyan copetas de delicat cristall», Oller, *Notas*, 53.

BOTGETA : «e Diaphebus se feu donar una BOTGETA en que portava la carta, e començaren a legir», T. B., I, 148; «e mes la ma en una BOTGETA que portava en la cinta e tragué una gran grapada de ducats», T. B., I, 274.

BOTÍ : «calsas fins al genoll, BOTINS de cuyro, botinas primetas molt ajustadas», Bosch de la T., *Recorts*, 163.

BOTIFARRA : botulus sive botellus; morcilla o longaniza, Nebrija: «sovín los grans prelats ecclesiástichs menjen capons ofegats en copia, e menjen sanch cuyta en bones BOTIFARRES. E en Italia no fan grans panades de sanch de porch, axí grans com nos fem ací les formajades, e'ls aragoneses e castellans menjen la carn d'ast verda e ab sanch; prou ne'n son represos ne y cuyden peccar, ne appar per negún manament del mon que y pequen», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 188; «una gran cassola que duya d'arrós ab BOTI-

FARRAS l'hi escapá dels dits, y se'n varen fer cuatre trossos», Genís, *La Mercé*, J. F., 1878, 205; «don Vicens, desde'l llindar de la porta contemplava la dança de las disfreças, y feya distribuhir pa blanch y BOTIFARRAS», Vidal, *Rosada d'estiu*, 288; — *botifarra blanca o del budell cular* : morcón.

BOTIGA : tienda del mercader, del menestral, almacén; apotheca, bodega o taberna o tienda, Nebrija; «entraven dins la nau per traure forment e posaven lo en BOTIGUES», T. B., I, 312; «los francesos han fet pastar gran quantitat de bescuyt e tenen en BOTIGUA per provisió de les galeres de vilatge», A. C. A., XXII, 12; «un jove anant per una fira aná per totes les tendes e BOTIGUES a mirar les joyes que en elles veníen», Eximplis, I, 121; «la iluminació interior de las BOTIGAS», Oller, *La papallona*, 208; — *botiga de planxadora* : obrador de planchadora.

BOTIGUER : tendero, artista o comerciante que tiene tienda.

BOTIGUEROT : mercachifle, se dice por desprecio de un mal tendero.

BOTINA; — *botina estreta* : botita ajustada; — *botines* : borceguíes : «lo sabater li feya per deu pessetas las BOTINAS que venía a quinze», Oller, *La papallona*, 16.

BOTIQUÍ : botiquín; género de caja en que llevan los cirujanos varias especies de ungüentos.

BOTIT : «la veu ab que eran dadas las ordres no admetía réplica; lo masover eixí mitj BOTIT», Oller, *Vilaniu*, 218.

BOTJA : abrótano hembra, artemisia campestris, Costa.

BOTJAR : plantado de bojes.

BOTÓ : **1**, botón; el que cierra y ajusta los vestidos : «no consentí que negú faés damnatge a Sgleya, ne hi llevás valent de un BOTÓ», Muntaner, 299; «encara sapiats que no val II BOTONS la preycación qui vol tirar los menys creens a la nostre fe ab batimens ne ab crueltat», Breviari d'amor (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 353), 77; — *botó del fusell (d'un carro)* : pezón del eje de las ruedas de un carro; — *botó de roda*: maza, cubo : «lo mestre de carros... ab l'auxili de formidable maçot introduhía en los encaixos del BOTÓ los raigs de las rodas», Vidal, *Rosada d'estiu*, 105. **2**, capullo que hacen las plantas y las flores. **3**, *botons d'or* : botones de oro, ranunculus repens &, Costa. **4**, *botons* : testículos : «Item que alcún carnicer ne son missatge qui vena a tayll moltons, bochs o porchs no gos lexar en les pessas de les dites carns que vendrán a manut o en gros, vergues ne BOTONS, ne neguna altra cosa qui no sía bona a manjar, sots ban de X sols», A. M. B., *Bandos* (1372-78), 10; «car senyor sapiats (dix lo bou) que cant yo e'ls altres de ma especia som jóvens l'om per son servey nos fa tolrre los BOTONS en redón qui deu sap, senyor, quina pena es perdre los, deu ne guart a vos e a tota res bona», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 229.

BOTONER : botonero; el que hace y vende botones.

BOTONERA : el ojal por donde entra el botón : «tragué un clavell del pitxer y se'l ficá a la BOTONERA del gech», Bosch de la T., *Lena*, 20.

·BOTONERÍA : botonería; obra y mercadería de botonero.

BOTXA : bocha; bola del juego del mismo nombre; — *botxes* : bolos.

BOTXÍ : verdugo; el ministro ejecutor de los suplicios : «ab un colp de destral li'n faé tolre lo cap per un BOTXÍ», F. d'A., 68; «mentres que en la matexa ciutat los BOTXINS lo'n faíen morir», F. d'A., 36.

BOTZINA : bocina : «que fessen molt gran sclafit de trompetes, anafils, e de BOTZINES», T. B., IV, 216; « e ab deu o dotze cavallers partí's de aquí e feu sonar la sua BOTZINA per tal que tuyt lo seguissen», Bernat Desclot (Bibl. Nac. París MS. Esp. 328), 149.

BOTZINAR : **1**, tocar la bocina, sería en sentido literal; buccinare, tañer con aquella bozina, Nebrija. **2**, rezongar, gruñir, quejarse; refunfuñar, hacer cierto ruido o sonido con las narices en señal de enojo o de disgusto; obmurmurare, gannire, hablar entre dientes, en manifestación de enojo o desagrado: «en Roch solía BOTZINARme perque no estava gayre quiet», R. y B., *Historia d'un pagés*, J. F., 1869, 229; «ellas prou que BOTZINAVAN; pero que no veu ab la fumera que es bullenta l'aygua? que la vol cremar?», Vilanova, *Del meu tros*, 15.

BOU : **1**, buey : «com vell pastor al mitj de ses ramades || de banyagayres BOUS que abeura'l Ter», Atl., 28; «se miravan los altres los manyachs BOUS», del Bosch, *Lo segador*, 22; «sdevench se una vegada que I philosoph... viu I BOU qui menjava longament en un camp de blat», Lull, *Maravelles*, I, 115; «e haguem del Almoxeriff de Manorca entre BOUS e vaques M.», Cron. Jacme, 474; — *agafar lo bou per les banyes* : emprender un asunto por la parte más difícil; — *perdre bous y esquelles*; — *menjarse un bou banyes y tot* : comer un buey con las astas, se dice de un gran comilón o de un malgastador; — *passar bou per bestia grossa*. **2**, carn de bou; vaca; carne del buey y de la vaca, que se vende en la carnicería; en castellano esta carne siempre se llama vaca y no buey; — *bou a la moda* : estofado de vaca, pedazo de vaca mechada y cocida a fuego lento, sin más caldo que el que suelta la misma carne. **3**, *bou de mar* : vaca marina : «los vinyaters podaren || y'l BOU de mar verema», Atl., 224.

BOVA : espadaña, enea : «lo dit vall stava al entorn enramat de molts arbres de vern plantats e enramat per tersa de BOVA, romaní, thomaní e altres flors», Comes, *Llib. de coses*, 350; «e tots los llochs e carrers per los quals passá lo dit senyor foren tots empaliats de diversos draps de ras d'or e de seda e enramats de BOVA e de jonchs», Comes, *Llib. de coses*, 39.

BOVADA : vacada.

BOVATGE : «e demés volem que prengats lo BOVATGE sobre nostres hómens», Cron. Jacme, 83.

BOVER : gañán, boyero, vaquero, el que guarda y guía los bueyes y vacas : «com un parell de braus que'l BOVER desjunyesca || per, al ser vells, poderlos millor aparellar», Atl., 132; «se miravan los altres los manyachs bous, que dexava'l BOVER remugassen tranquilament», del Bosch, *Lo segador*, 22.

BOVINA : carrete : «saleta de pas... hont hi havía tan sols una taula blanca, quatre cadiras de boga y'l torn de fer BOVINAS qu'encara... feya guanyar algún quartet a la Madrona», Oller, *La papallona*, 151.

BOXEDA : bojera; plantío de bojes; buxetum, i; el bozedal de aquellos árboles (boj.), Nebrija.

BOXERICA : (Rhododendron ferrugineum)», «una gran part de eix desordenat enderroch está clapat per extensas y atapahidas matas de BOIXERICA, salpicadas de flors rosas. A primers de juliol floreix la BOIXERICA y allavors grans extensions de la verda montanya es cubreixen d'eixa hermosa flor com si fos alfombrada», Bosch de la T., *Recorts*, 141.

BOXET : bolillo; majaderillo; — *boxets de fer puntes* : bolillos de encajera : «los dits d'una y altra s'entrebancavan per la clara cabellera, com BOIXETS de fer puntas», Oller, *La papallona*, 194.

BOY. V. BO.

BOYRA : **1**, niebla : «estols de BOYRES qu'escampa || l'ull del sol pipellejant, || clarors d'auba y d'hora baxa || a reveure, a Deu siau!», M. Aguiló, *Esperança*, J. F., 1864, 26; «brillaven les estrelles, esblaymant ab sa llum la blavor del cel, net de BOYRES aquella nit», Pons, *Trascant*, 16; — *boyra baxa* : niebla; — *boyra d'encens* : «la iglesieta bisantina es tota perfumada d'una BOYRA d'encens», Bosch de la T., *Recorts*, 122. **2**, broma, jolgorio : «com era diumenge, estavan de BOYRA y ningú portava cap pressa», Argullol, *La guerra*, 130; «lo que es lo jovent que no te esperiencia y no pensa y que estima la BOYRA, també arribava a dir : si això es guerra, ni may que vinga pau» », Argullol, *La guerra*, 187;— *capitá de la boyra* : «ja't pots fer lo serio tant com vulgas; a fora de casa ja deus ser tu'l capitá de la BOYRA», Vilanova, *Entre familia*, p. 29.

BOYRINA : neblina : «las collas de treballadors qu'esperan feyna en lo Pla de la Boquería... banyantse en la BOYRINA de sol que campeja pels amples espays de la plassa de las Comedias», Oller, *La papallona*, 138; «los raigs de la lluna sens maca fins aleshores començaren a entelarse per la interposició de la BOYRINA», Pons, *Trascant*, 18.

BOYRÓS : nebuloso, brumoso : «fins al mar allargantse lo Pirineu BOYRÓS», Atl., 68.

BRAÇ : **1**, brazo; parte del cuerpo humano que se extiende desde el hombro hasta la mano; met. brazo, fuerza, poder, autoridad; met. socorro, auxilio, protección, ayuda, amparo : «per la obertura del perpunt de ius lo BRAÇ», Cron. Jacme, 46; «e'l loch on nos estávem ladonchs era alí on nos tenía el (al) BRAS l'archabisbe N'Espárech», Cron. Jacme, 19; «e mesem los BRACES sobr'el», Cron. Jacme, 47; «e sobre sa cadira reyal havía fet un BRAS d'home, qui era de plata», Lull, *Maravelles*, I, 8; «y en sos inmensos BRAÇOS dormía'l mon feliç», Atl., 42; «l'ixent sol ab sos BRAÇOS tocava y'l que's pon», Atl., 46; «y'l que entre Espanya y França torreja, mur de roca, || de neu y de tempesta vestit, com BRAÇ de

Deu || de l'estrellada tenda los blaus domassos toca», Atl., 56; «y oh santa Providencia! obrintli'ls BRAÇOS || lo venerable vell se li apareix», Atl., 34; «una celda's desclou, celda d'abella, || entre'ls BRAÇOS molçosos d'un penyal», Atl., 36; «y ohinthi plors y xiscles, hi ficá'ls nusos BRAÇOS || fent als pastors y pobles d'espasme tremolar», Atl., 58; — *braç esquerre* : «torná li tan prest a dar altra (coltellada) en lo BRAÇ squerre, que fins al os li apleguá», T. B., I, 175; «les dones síen tengudes de portar la Garrotera liguada en lo BRAÇ squerre», T. B., I, 267; — *ab los braços estesos* : con los brazos abiertos; — *en braços* : «dos cavallers qui parents eren de la mare e del fill, levaren l'adolorida Comtessa de terra e en BRAÇOS la portaren fins al portal de la ciutat, aconortant la en la millor manera que podíen», T. B., I, 65; — *ser lo braç dret d'algú* : ser su director, su consejero, su descanso, alivio; — *agafar pel braç* : asir del brazo : «y agafantla amorosament pel BRAS», Oller, *La papallona*, 65; — *pendre pels braços* : «lo prengueren per los BRAÇOS e portaren lo davant lo Rey», T. B., I, 152; — *a braç* : «la Cristina, son pare, sa mare ab lo xich a BRAÇ y l'avia; es a dir, tots los de la casa», Careta, *Brosta*, 110; «los nens no volían creure que fos llur pare. Aquets los hi ensenyava posantse'ls a BRAS», Oller, *Notas*, *Un retrato*, 125; — *estar ab los braços creuats* : estar mano sobre mano, estar ocioso; — *obrir los braços a algú* : tender los brazos a uno, Atl., XVI; — *braç de mar* : brazo de mar : «un que ve de les encontrades de Ponent, respón haverles mitj abrigades un BRAÇ de mar», Atl., 96; «veníen davant Constantinoble, que no hi havía mas un BRAS de mar el mig, qui no ha d'ample mas dues milles», Muntaner, 384; — *braç d'aygua* : «podía passar ab pocha messió un gran BRAÇ d'ayga tan gran que podía regar gran part de tot lo seccá de la dita ciutat», Eximenis, *Regiment*, c. 59; — *braços del carro* : varas del carro; — *braços del cotxe* : limoneras. **2**, clase; — *la gent de son braç* : la gente de su clase; — *del nostre braç* : de nuestro parigual : «ara com ara, no las vull veure al costat de cap home, y menos al costat dels qui no son del nostre BRAS», Oller, *La papallona*, 12; «mentres tant te matas pera proporcionarme un tractament que ni es pel nostre BRAS», C. Vidal, *Confiansa en Deu*, 21; «la dona ab qui't casarás fes que sía de ton BRAÇ», C. Vidal, *Qui endavant* &., 161; «precís es que, ja que deus casarte ab home de nostre BRAS, aprengas lo que ha de dignificarte als ulls de ton marit», R. y B., *Historia d'un pagés*, J. F., 1869, 286.

BRAÇA : braza; la medida que forma la extensión de los dos brazos abiertos : «dreçá li la lança e doná li tal colp per los pits del caval de la lança que be li'n mes mija BRAÇA», Cron. Jacme, 100.

BRAÇADA : brazada; la cantidad de una cosa cualquiera que se puede abarcar y llevar con los brazos.

BRAÇADERA : «e exí'n molta bona roba e perles e farces de coyl e BRASSADERES d'aur e d'argent», Cron. Jacme, 247.

BRAÇAL : brachiale; el brazal, o manilla, Gr. Periscelis, Nebrija.

BRAÇAT : brazado, haz, cantidad de hierbas o plantas que se pueden llevar debajo del brazo : «la Quelina dreta sobre'l marge, BRAÇAT d'eura a terra, el seguía ab sa mirada», Bosch de la T., *Lena*, 23; «doná grana al matxo, tirá al rastellé un BRAÇAT d'herba, y entrá a la cuyna», Bosch de la T., *Lena*, 27; «mentres sa mare tirava al foch un BRAÇAT de branchs sechs per fer una xera, begué un trago del porró», Bosch de la T., *Lena*, 28.

BRACEJAR : bracear : «mida l'abisme BRACEJANT, y destre || ne surt muntat a un troç del arbre mestre», Atl., 28.

BRACELET : brazalete, manilla, cerquillo, ajorca, pulsera : «veig que'ls Galcerans no hi son encare!, digué donya Mercé, tot clohentse un BRASSALET que la gruixaria de son bras li desclohía sovint», Oller, *Vilaniu*, 156; «l'altre cavaller doná a dona Guiumar un BRAÇALET», T. B., I, 206.

BRACET; — *de bracet* : «venían pare y filla d'amorós BRASSET», Oller, *Vilaniu*, 40; «trobá tan bonica la parella que feyan el minyó y la minyona, anant ja de BRASSET, que ordená a las duas coblas tocar al plegat», R. y B., *Escenas*, 15; — *fer bracet* : llevar del brazo.

BRACH : fango, barro: «deuen ésser amonestats los richs homes que's pensen en la viltat de les riquees cor elles son lot e BRACH podrit en terra vana», B. U. B., *Ajustaments*, 199; «tribulación obra paciencia axí con lo foch cou e endureex les teules qui son fetes de BRACH e les fa tornar fermes e dures con a pera», Llibre de vicis (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 247), 113.

BRAGA : metedor; — *bragues* : bracae, arum; f. vestis barbarorum propria, ut Persarum, Medorum, Sarmatarum, Gallorum, Germanorum, et hujusmodi, nostris femoralibus valde similis, laxior tamen et longior, ut quae non femora solum, sed et crura, imo et ventrem contegat, Forcellini; «can vol juheu fugir, ses BRAGUES li cauhen», Compil. ep. camar., Prov. arab.; «en camises e en BRAGUES, cascú ab una darga, e ab la llança en la ma, e ab les espases cintes, e lo punyal, yo'ls fiu tots aparellar», Muntaner, 427; — *bragues de malla* : «tirá li una punta d'acha e doná li en l'engonal e nafrá'l, car no portaven BRAGUES de mailla», T. B., I, 245.

BRAGAR : «negú oller ne ollera ne altre persona de qualque stament o condició sía no gos gitar ne fer gitar de nit ne de día ne encare manar ne BRAGAR terra a obs de fer olles ne altres vaxelles de terra en tot lo carrer qui es appellat dels tayés», A. M. B., *Bandos* (1349-56), 48 v.°.

BRAGUER : braguero; vendaje destinado a contener las hernias : «Item que null correger ne alcún altre hom de qualque condició o ley será, strany o privat, de huy avant no guos fer ne faça fer correges ne BRAGUERS de neguna manera de cuyr o de cuyrs exceptat tant solament que facen les dites correges o BRAGUERS de cuyr de bou o de vaca o de leó o de cervo et qui contra açó fará será cremada la

obra et pach per calonia LX sol.», Almotacenia de Valencia, 1322, 46 v.°.

BRAGUETA : bragueta; parte delantera de los antiguos calzones; pretina, abertura delantera de los pantalones.

BRAHÓ : **1**, mollera del brazo : «e les dones síen tengudes de portar la Garrotera liguada en lo braç squerre, sobre tota la roba, en lo BRAHÓ», T. B., I, 267; «e dix al hu de aquells que liguás a tots los altres les mans detrás e alt en los BRAHONS», T. B., I, 327. **2**, ánimo, valentía : «aquí s'afanyan las caxaladas : ... lo qui no te bon BRAHÓ que plegui», Vilanova, *Cuadros populars*, 7.

BRAHOL : baladro : «lo BRAHOL d'un incendi dels núvols ous dessobre?», Atl., 126.

BRAHOLAR : bramar, berrear las reses, rebramar : «encara'l Teyde gita bocins de sa desferra (de l'Atlántida) || tot BRAHOLANT, com monstre que vetlla un camp de morts», Atl., 40.

BRAHONADA : manotazo.

BRAHONERA : «emprestamus uno auzberg et unas BRAONERAS et sua barbadora et son gant», Alfonso I, 1202, n.° 21.

BRAHUL : bramido, berrido del toro o de la vaca.

BRAM : bramido, mugido, rebuzno, sonido de la voz del asno, la voz bronca de algunos animales : «lo drach... faé un BRAM molt furiós e spantable», F. d'A., 197; «d'eix mar al BRAM titánich, en son llit rugallosa, || part d'allá de l'Atlántida, respón la de Ponent», Atl., 216; «y ab llur BRAM les balenes al BRAM del mar responen», Atl., 172; «dos núvols tot just nats, d'ala negrosa, || s'escometen al veures ab un BRAM», Atl., 26; «desde hont lo sol al náixer ja daura ses boscuries || ab BRAMS y cruixidera l'incendi, a coll del torb || duya sos rius y laves a Roncesvalls y Asturies», Atl., 54; «lo rey (el león) ... gitá molt gran BRAM», Lull, *Maravelles*, I, 255; «si (lo ca) va fora casa a la caça, crida li hom de tras a grans BRAMS e crits fins que'l fa hom saltar sobre les mates e sobre les roches», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 216 v.°.

BRAMAR : rebuznar; despedir el asno el sonido de su voz; met. rebuznar, gritar, desgañitarse, hablando de un orador que grita mucho, mugir : «ella li dix : Sényer, jo tenía un ase, e quant BRAMAVA havía tal veu con vos havets; e con vos oya cantar ere'm viares que fos lo meu ase, car tal veu havía con vos; per ço he plorat jo pensant en l'ase que'ls lops m'an mort», Eximplis, I, 98; «cove (?) malprenent se castigua hom, e l'ase ben castiguat no BRAMA ans baxa les orelles», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 172 v.°; «e l'om savi quant ou l'om furiós deu pençar que oge BRAMAR un ase», Eximenis, *Llib. de les dones*, c. 241; «requer maiorment per los batallants que sapien be luytar e be grimar, e be en alt cridar, e BRAMAR per los enemichs espaventar quant es hora», Eximenis, *Regiment*, c. 213; «davall boques de monstre dins la del mar que BRAMA», Atl., 174; «mes una nit BRAMAREN la mar y'l tro», Atl., 44; «mes del Tronant brunzenta,

derrocadora flama || ... l'estimbá || al mar bullent de sofre y ones de foch, hont BRAMA», Atl., 48; «en aquest mon qui mes te, mes vol; que ja es vell alló de que la mar com mes te mes BRAMA», Vidal, *Rosada d'estiu*, 347; — *bramar (del vent)* : mugir (del viento).

BRAMADIÇA : bramido : «sa llengua (es) el foch del núvol; llur BRAMADIÇA'l tro», Atl., 178.

BRAMA-SACHS ?

BRAMAYRE : bramador : «son BRAMAYRES monstres de crins esterrufades», Atl., 138.

BRANCA : **1**, rama o ramo de los árboles; rama, línea de sucesión : «havía I pomer que era tan fortment carregat de pomes que moltes BRANQUES havía trencades en aquell pomer», Lull, *Maravelles*, I, 159; «la filla de I rey... havía posada sa garlanda d'aur e de argent... en la BRANCHA de I arbre», Lull, *Maravelles*, I, 211; — *segona branca* : rama segunda, o que procede de un segundo de la casa, hablando de familias. **2**, ramo; parte cualquiera o división de una cosa física o moral; como, ramo de ciencias, de industria, de comercio, &. : «del arbre del saber mística BRANCA», Atl., 30; «BRANCA d'un torb arrasador», Atl., 56.

BRANCAL; — *brancal de la porta* : umbral de la puerta, dintel, Oller, *Notas*, 113; «eixí al BRANCAL de la porta pera seguir a en Lluís ab la vista», Oller, *La papallona*, 84; «la Madrona li corregué al darrera y la agafá pe'l bras al BRANCAL de la porta», Oller, *La papallona*, 176; «l'amo surtía al BRANCAL de la porta», del Bosch, *Lo segador*, 20.

BRANCAM : ramaje; todas las ramas del árbol : «y, juli! a salts abasta taronges del BRANCAM», Atl., 86; «de son tronch feune estelles, tions de son BRANCAM», Atl., 246.

BRANCARTS : varas de coche de figura de cuello de cigüeña para un caballo.

BRANCATGE : ramaje; todas las ramas del árbol : «hont veu entre'l BRANCATGE que floría || d'un altar de la Verge'l camaril», Atl., 34; «cervos gegants rumbejan ses banyes d'alt BRANCATGE», Atl., 78; «per l'espléndit BRANCATJE dels plátanos ja verdejants», Oller, *La papallona*, 137.

BRANCH : «mentres sa mare tirava al foch un braçat de BRANCHS sechs per fer una xera, begué un trago del porró», Bosch de la T., *Lena*, 28.

BRANCUT : ramificado (ramoso ?): «ja'ls Pirineus y l'Atlas BRANCUT son una serra», Atl., 240.

BRANDAR : blandir, vibrar : «y en roda la gran cua BRANDANT com una llança», Atl., 88; «cubría sa ombra l'Atlas, y ab un llamp que BRANDAVA || ... fería a tot vivent», Atl., 108; — *brandar les campanes* : «en lo campanar BRANDAVAN las campanas, tocant a festa ab so magestuós», Vidal, *Rosada d'estiu*, 437.

BRANDEJANT : oscilante.

BRANDEJAR : oscilar, vibrar : «BRANDEJA ab ma ferrenya l'espasa flamejanta», Atl., 122; «y penjat aprop del sostre, BRANDEJAVA lo péndul d'un rellotge de pesos», Oller, *Notas*, 54.

BRANDIR : blandir; vibrar la espada, la lanza, la pica, &.

BRANDÓ : blandón, antorcha : «e vengren ab BRANDONS e ab candeles», Cron. Jacme, 332; «Hércules... cerca a Hesperis ab un arbre encés per BRANDÓ», Atl., 134; «negún hom de qualque condició sía no gos portar ne fer portar tortes ne BRANDONS enceses a negunes nuvies, pus que sía díes clar», A. M. B., *Deliberaciones* (1310-13), 41 v.°

BRANILLA : «pará'l tren y en la confusió que s'esdevé a tota arribada'm caygué lo vano de las mans. — Que s'ha trencat? esclamá ella commoguda. — No es cosa... una BRANILLA», Pons, *Quadros en prosa*, 40.

BRANQUILLÓ : tallo : «com esllanguits colltorcen los BRANQUILLONS d'una eura», Atl., 146.

BRANXET : «e per tal la sogra qui ha mes seny, axí com es pus antiga, pens que les ióvens son oradelles e presumptuoses, e que soporten lurs follíes rient, e no's torben per res que les nores diguen ne parlen sino axí com si oíen un BRANXET ganyolar», Eximenis, *Llib. de les dones*, c. 74; «e vehem de les monges que per tant com no han companyía de marit ne de infants que tostemps han ab si BRANXETS que amen e's consolen ab ells axí com si eren lurs infants», Eximenis, *Regiment*, c. 32; «posa lo Ysop que l'ase veent que'l BRANXET estava en la falda de son senyor en taula e menjava dels myllors bocins del tallador... Dix l'ase : açó es mal partit car yo port lo treball de casa e menyg pijor e reeb molta bella bastonada», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 298. V. BRATXET.

BRANZIDA : empuje.

BRASA : brasa, ascua, cisco, el carbón que queda después de caliente el horno : «sols lladoners en BRASA rodanthi hi cohetejan», Atl., 58; — *fet una brasa* : «ab lo cor agitat, los ulls fets BRASAS», Oller, *La papallona*, 211; — *posar-se com una brasa* : «la Toneta's posá com una BRASA», Oller, *La papallona*, 65; — *a la brasa* : «seguiren portant les dones altres postes o passades d'arengades a la BRASA», del Bosch, *Lo segador*, 26; — *estar sobre brases* : estar en ascuas, estar sobresaltado e inquieto por algún recelo o temor; — *passar per la brasa* : soasar, pasar por las brasas o ascuas; — *passar per les brases* : soasar, pasar por las brasas o ascuas; — *ser com una brasa de foch* : su cuerpo es un fuego, un horno, se dice del que tiene una fuerte calentura.

BRASER : brasero; copa en que se ponen las brasas para calentar, sarteneja, copa.

BRASERET : braserillo; estufilla que usan las mujeres para calentarse los pies.

BRATXET : «d'assó parlá Isop I savi en la faula d'un BRATXET e d'un ase e entén a posar aytal eximpli», Libre de vicis (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 247), 105. V. BRANXET.

BRAU : **1**, esforzado, bravo : «aquells turons nos duyan lo crit del BRAU Roland», Atl., 54; «car tro ara érets BRAU e aspre con leó, e ara sots tornats suau con anyell», Eximplis, I, 314; «e trobaren lo molt BRAU e molt esquiu de ço que li dixeren», Cron. Jacme, 498; «portava de molts grans alans molt BRAUS de presa», T. B., I, 184; «pero diu Plató que si us humiliats al hom flach

levore se ret pus BRAU, e si li contrestats calará», *Doctrina Moral* (Pachs), (Bibl. Nac. París, MS., fonds Esp. 55), 14 v.°; — adv. bravamente : «e respós nos el molt BRAU e molt mal, e dix nos que nos faéssem nostra fasenda a nostra guisa, e el faría la sua a sa guisa», Cron. Jacme, 196. **2**, toro : «com un parell de BRAUS que'l bover desjunyesca || per al ser vells, poderlos mellor aparellar», Atl., 132.

BRAVADA : tufillo, vaho : «saló inmediat al dormitori de la malalta... ahont alguna BRAVADA de medicina que hi arribava, feya escursar lo pas ab respecte», Oller, *La papallona*, 135; — *tirar bravades* : echar bocanadas.

BRAVAMENT : «e vos responés li molt BRAVAMENT e dura», Cron. Jacme, 123; «los moros qui veren tan BRAVAMENT ferir los crestians», T. B. (sin página).

BRAVURA : «vostres BRAVURES son tantes, que les orelles tinch cançades de scoltar les vostres ignocencies», T. B., II, 105.

BREÇ : cuna, cama de los niños : «y recliná la verge partera lo seu fill no en daurats y areats BREÇOS, mas en mig de dos animals en lo pesebre», Cartoxá, I, 32 v.°; «e con el dormís en lo seu BRES en lo palau del pretor un exam d'abeles venc sobr'el sobtament», Vies des saints (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 44), 94 v.°; «renáixer sembla'l caos, sepulcre y BREÇ dels mons», Atl., 138.

BREÇADOR : mecedor, mecedero.

BREÇAR : mecer la cuna, arrullar un niño : «y als braços ab canturies, oh Serafins, BREÇAUlo», Atl., 128.

BREÇOL : cuna, cama de los niños : «y niá com alció sobre les ones || de sa infantesa falaguer BREÇOL», Atl., 30; «se'n deya palesament que n'era bort e que l'havíen camviat al BREÇOL», F. d'A., 402; «e aenant nos jaén en lo BREÇOL tiraren per una trapa sobre nos 1 cantal e caech prop del BREÇOL», Cron. Jacme, 13; «com orfanets de mare rihent en lo BREÇOL», Atl., 52; «on con lo dit Plató infant dormís en lo BREÇOL, vengren abelles posantli mel en los labis», Canals, *Valeri*, c. 18.

BREÇOLAR : mecer : «mare dels deus, oh Grecia, tu dormías || com Venus per les ones BREÇOLADA», Atl., 186.

BREÇOLEIG : escarceo, cuneo : «lo lligabosch, espígol y roselles || al BREÇOLEIG de l'aygua s'esfullaren», Atl., 204; «y al BREÇOLEIG, com Venus, de dos rihentes mars», Atl., 50.

BRÉDOLA : techumbre, arquivolta : «del temple immens les BRÉDOLES, ahont sa testa arriba, || tremolan a la forta tronada de sa veu», Atl., 100; «escapçats ídols, BRÉDOLES, del temple seu despulles», Atl., 140.

BREGA : «Item que alguna persona de qualsevol dignitat, grau, estament o condició sía, no gos moure BREGUA e envasir algú en la dita ciutat o en sos ravals o suburbis o en los térmens d'aquella. E si fará lo contrari e de tal BREGUA o invasió se seguirá mort, en tal cas la dita persona movent BREGA o envasint muyra sens alguna mercé. Axí que si es noble,

hom cavaller, hom de paratge, ciutadá honrat, o altre hom de vila honrat perda lo cap; e si es hom d'altre menor condició que síe penjat per lo coll», A. M. B., *Bandos* (1414-27), 5; «allí fou entre ells una BREGUA civil, en la qual ans que fossen departits hi moriren XII entre cavallers e gentils hómens», T. B., I, 161; «sempre li'n mataven los catalans ab BREGUES e emboscades», F. d'A., 360; «e no portará dins aquell día e any spasa, ni en BREGUA que sía no pendrá armes nengunes», T. B., I, 129; «e tantost los sarraíns e'ls chrestians se'n varen metre en cruel BREGA que molts d'una banda e d'altre ne varen morir», F. d'A., 179; «genovesos per llur superbia mogueren batalla ab los cathalans, si que aquella BREGA fo molt gran», Muntaner, 383; «e segons que dix Séneca, aquestes condicions meu e teu, han posat lo mon en BREGA e li han tolta la pau de Deu», Eximenis, *Llib. de les dones*, 207; — *brega faytiça* : ficticia : «en Barcelona se'n fahíen grans balls e desfreçes e torneigs e BREGUES faytices ab grans sons de tabals e trompetes», F. d'A., 287.

BREGADORES (?).

BREGAR : luchar, batirse : «vejé a son fill BREGANT pera treure a fora la cama que tenía enfonzada dins d'un forat de cup», Oller, *Vilaniu*, 142; «vergers, palaus y llotges son boques de Vesuvi || ab que BREGA, atenyentlos a llenques, la maror», Atl., 178.

BRENADA : merienda : «se fan BRENADAS a las fonts del peu de la montanya», Bosch de la T., *Recorts*, 254.

BRENAR : «arreplegá'l cistell, un rebregat de cistell, esclariçat y grexós, tip d'anar a dur lo BRENAR als homes», Pons, *Trascant*, 13.

BRENDÓ (?) : «Item que negún BRENDÓ cayrat de IV cayres o de III síe de la ordinació dejus scrita qui síe de V o de VI lliures no gosen metre mes anant de XVI fils de borres ben filades o de cánem de XXIV fils», A. M. B., *Bandos* (1365-72), 8 v.°.

BRENILLA : ballena de corsé, la tira que se saca de la mandíbula superior de la ballena, hoja de acero que usan las mujeres en el corsé para sujetar o recoger el vientre.

BRENSILLÓ : francalete.

BRENY : «a la mía fe huy se triará la farina del BRENY», Cron. Jacme, 268.

BRESCA : panal de las abejas, panal de miel : «com roig aixam al veure robar ses BRESQUES d'or», Atl., 148; «a poch de temps lo ors aportá al sant hom I buch de abelles qui era ple de BRESQUES e com lo hermitá hac menjades de les BRESQUES...», Lull, *Maravelles*, I, 218; «Melibeu oent açó lagremejant I poc dix : paraules ordonades son axí con BRESQUES de mel e son douçor d'ánima e sanitat de la persona», Breviari d'amor (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 353), 197.

BRESCADURA : castración de colmenas.

BRÉTOL : bribón, insensato: «com las fa riure'l gran BRÉTOL...!», Oller, *La papallona*, 84; «y, BRÉTOLS, escateixen si ferhi res los cal», Atl., 110; — *brétols! escandalosos!*.

BRETÓNICA : «BRETÓNICHA, la primera virtut sua es aytal que si es beguda fa ben pixar e purga la vexiga de les pedres. E profita a aquells qui giten sanch per la bocha», (Bibl. Nac. París, MS. fonds Esp. 210), 15; «BRETÓNICA es bona a mal d'uyls e es bona a febra quartana e a febra cotidiana», Breviari d'amor (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 353), 56.

BRETXA : brecha, portillo, boca, boquete, rotura, mella, toda abertura, raja o agujero; mil. brecha, abertura hecha en las murallas de una fortaleza.

BREU : **1**, breve, corto, de poca duración; gram. breve, se dice de las vocales o sílabas que deben pronunciarse rápidamente : «e fo acort... que prenguéssem lo día, sol que fos BREU», Cron. Jacme, 49; «manifestá a la Comtessa muller sua la sua BREU partida», T. B., I, 13; — *en breu* : «dixeren que's sofrissen un poch, que en BREU hauríen la resposta», Cron. Jacme, 170. **2**, breve, buleto apostólico, carta del Papa a un particular, congregación, &.

BREUMENT : «E vol hoir vostra resposta BREUMENT o d'u o d'als», Cron. Jacme, 170.

BREUS : amuleto, remedio, señal o carácter supersticioso que lleva consigo el que quiere preservarse de algún mal, nombre de varias cosas que las mujeres y los niños suelen llevar al cuello, como guarda-pelo, reliquias, escapularios : «lo nen de sucre! li comprarem uns BREUS perque no s'anyori!», Vilanova, *Monólechs*, 25; — *breus de sant Andreu* : para la baba, para la dentición.

BREVIARI : breviario; libro que contiene el rezo de todo el año.

BRÉVOL : endeble : «mes ell, com entre BRÉVOLS canyiços, s'hi obre vía», Atl., 112.

BRI : brizna, hebra de azafrán, espliego, lino y de cualquiera cosa en forma de hilo o pelo, hebra, fibra, filamento, hebrilla de una planta, de una hierba : «pessiga unes roselles, llígales ab un BRI de jull, com un pom», Pons, *Trascant*, 9; «en flochs vermells y rossos trenats, y BRINS d'or fi», Atl., 104; «les teules barbacanes que negrejan || com ales d'esparvers arrenglerades, || y'ls BRINS de molsa qu'entre pedra y pedra || crexen de cap a cap de la torratxa», Bertrán y Bros, J. F., 1885, 65; «dos lençols oldans de BRI de cánem», Segura, *Costums de Catalunya*, J. F., 1885, 208; — *bri de blat* : «closas y camps eran blanchs de gelada; bardiças, matolls, BRINS dels blats semblavan empolvats de sucre-candi», Bosch de la T., *Lena*, 29.

BRIÁ [BRIANT] : herpes, empeine : «com Phelip tingué la agulla acostás a la antorxa e obrí's algún BRIANT que tenía en les mans. La infanta prestament pensá que per causa dels BRIANTS havía demanat l'agulla», T. B., I, 359.

BRIAL : faldón que usaban los antiguos guerreros, desde la cintura a las rodillas; prenda de mujer : «lo fermall stava liguat ab la cordonera del BRIAL», T. B., I, 159.

BRIANÓS : herpético.

BRIANT. V. BRIÁ.

BRIDA : rienda; brida; parte del arreo de un caballo, compuesta de la cabeza, de las riendas y del bo-

cado. Se usa a veces por solo las riendas : «com un corcer sens BRIDA, || aná perdent son galopar selvatge», Atl., 202; «e un altre ab colp de maça li'n romp los cuyros de la BRIDA», F. d'A., 363; «hon havía IV cavalls sicilians molt grans e bells, ab les selles acerades e les BRIDES totes daurades», T. B., I, 191; «arreglau vos en vostre parlar, sino yo us posaré una BRIDA en la boqua que us faré parar a cada pas», T. B., I, 43; «doná la volta al cavall, prengué las BRIDAS y muntá», Oller, *Vilaniu*, 237; «doná un rosegó de pa al matxo; lo deslligá, li posá la BRIDA y pujá a cavall», Bosch de la T., *Lena*, 21; — *a tota brida* : a rienda suelta : «a llur fossa deixantlos volar a tota BRIDA», Atl., 150; — *brides* : conjunto de piezas compuesto de cabezada, bocado y riendas.

BRIDÓ : (per a escaler del carro ab guarnició), cabezada, bridón; freno o cabezada que comprende el bocado colocado en el correaje correspondiente.

BRIGOLA : «e ab una BRIGOLA que ells havíen de dins vedaven nos que no poguem parar lo fenévol», Cron. Jacme, 416.

BRILLADOR : reclamo, silbato para llamar a los pájaros.

BRILLANT : brillante, que brilla; lucido, lustroso, cosa sobresaliente, distinguida; — *brillant com l'or* : ascua de oro.

BRILLANTOR : brillo, brillantez, lucimiento, lustre.

BRILLAR : brillar, relucir, resplandecer; met. lucir, sobresalir, distinguirse alguno en talento, prendas, &. : «BRILLAVAN les estrelles, esblaymant ab sa llum la blavor del cel», Pons, *Trascant*, 16.

BRILLEJAR : brillar.

BRILLOTEJAR : brillar débilmente.

BRINDIS : brindis; el trago que se bebe a la salud de alguno.

BRISA : **1**, brisa; viento fresco y periódico, ventolina. **2**, orujo; del lat. brissa, la uva pisada para esprimir, Nebrija.

BRISAL : bliaud, blaude (blizaut). Designa un vestido cuya forma es bastante parecida a la blusa. También la llevaban las mujeres.

BRISCA : brisca; juego de cartas que se hace entre dos o más : «estesa la manta en terra al redós de sota del roure gros, feyan la BRISCA en amistosa companya, y jugavan un porró de vi blanch», Argullol, *La guerra*, 130.

BRITANY : «mánagues forrades... de vebres, de squirols, de BRITANYS ne d'altra pallicería», A. M. B., *Bandos* (1401-9), 66 v.°.

BRIVALL : bribón.

BRIVALLA : canalla; gente baja y ruín : «ja tinch un cap com un bombo darrera d'aquesta BRIVALLA que no pot estar quieta. Noys, que no voleu callar?», Vilanova, *Del meu tros*, 30.

BRIVIA : «farrés los quals aportaven la BRIVIA», Comes, *Llib. de coses*, 558.

BRIVÓ : bribón, pícaro, hombre malo : «ab tenor de la present bandeja dels dits Principat y comtats, tots BRIVONS e belitres», Reg.° 5276, Edictes y crides, c. 26, 1586; «ha molts BRIVONS y vagabundos, los quals no volen treballar, y van en los díes faynés, y en los quals se

acostuma de treballar jugant per les places públiques, carnicerías, pescaterías, tavernes, hostals, y per altres parts ab motiu que no troben qui'ls vulla logar pera fer feyna», Reg.° 5276, Edictes y crides, c. 40, 1586.

BROCA : pera avellanar forats, cerr., avellanados.

BROÇA : ramaje seco y chamarasca que queda en el monte después de la corta, zarza (??) : «sempre'l mateix!... Cercar la veritat pera amagarla als demés; remenar la BROSSA, clavarse un mateix l'espina», Oller, *La papallona*, 179.

BROCADA : «e fo pres en Jespert de Barberá en aquela BROCADA», Cron. Jacme, 34.

BROÇAM : maleza.

BROCAR : embestir : «e don Pero Corneyl qui hoí cridar a armes, va pendre ses armes, e BROCÁ a enant», Cron. Jacme, 269; «e segurament que, si no fossen les cequies qui eren entre amdues les hosts, que'l dit senyor infant haguera BROCAT sobre ells», Muntaner, 28; «ab los esperons BROCA lo cavayler son cavayl per ço que's cuyt et que corra con pus ivaçosament pusca», Lull, *Ord. de Cav.*, 24.

BROCAT : brocado; tela de seda tejida con oro o con plata : «e anava lo dit senyor vestit de una roba de BROCAT ras turquesat», Comes, *Llib. de coses*, 394; «lo gipó de BROCAT de fil de argent tirat», T. B., I, 118; «anava sobre un carro enparamentat de draps de BROCAT», T. B., I, 54.

BROCATEL : brocatel; tela de algodón y seda imitando al brocado.

BROCH : pico de jarro, nariz de alambique, piquera de velón, gollete : «los brolladors escupen un riu per BROCHS de marbre», Atl., 84; — *no estar per brochs* : no entender de burlas, no andarse con repulgos.

BRODADOR : «que no se BRODADOR al mon que millor la sabés trepar (la camisa)», T. B., II, 270.

BRODADURA : «les calçes de aquella semblant BRODADURA molt riques», T. B., I, 118.

BRODAR : bordar, recamar : «Tirant venía de la ciutat perque's fehía BRODAR una roba de orfebrería», T. B., I, 184; «la Princesa se lexá de BRODAR», T. B., I, 108; — *brodar en relleu* : bordar de realce.

BRODAT : «lo Rey se abillá molt be ab un manto tot BRODAT de perles molt grosses», T. B., I, 118.

BROIRA : «quines fulletes mes remenudes! ... BROIRA!... Si que e BROIRA!», Pons, *Trascant*, 33.

BROLL : chorreo continuo.

BROLLADOR : surtidor; chorro de agua que salta; saltador de agua; agua ascendente : «los BROLLADORS escupen un riu per brochs de marbres», Atl., 84; «de fum y flama un BROLLADOR se veya», Atl., 198.

BROLLAR : salir, saltar, brotar, se dice de todo líquido que sale con ímpetu hacia arriba, y con propiedad de las aguas en los surtidores : «no pot algú secar l'aygua que corre, sino proveheix a la font d'on BROLLA», Cartoxa, I, 103; «de sa pensa excitada pe'l dolor BROLLAVAN sens parar pensaments aflictívols», Oller, *La papallona*, 126; «Senyor, qu'ab ma benehída || de la mort fas BROLLAR vida || per amor», Costa y Llobera, *Deja-*

lliment, *Poesies*, 47; «no se quin desitx sens mida || del fons del cor m'ha BROLLAT», Costa y Llobera, *Juventut*, *Poesies*, 36.

BROM : muermo, romadizo, enfermedad catarral que padecen las caballerías en su primera edad, pasmo.

BROMA : **1**, bruma, nube, neblina, niebla espesa y baja : «y del sagrat Olimp entre les BROMES || los deus fan lloch al mes valent dels homes», Atl., 210; «aprés al esboyrarse de llágrimes la BROMA || que la encortina», Atl., 268; «com riu que del Empiri baixás de BROMA en BROMA, || cau una espasa borlada de llamps», Atl., 246; «a la dreta... la Mare de Deu del mont, lo puig de Bassagoda, vers l'horisont, coverts de BROMA», Bosch de la T., *Recorts*, 177; «tot respira calma, tot está en repós, lo cel es pur, sens una BROMA», Careta, *Brosta*, 31; «lo jorn era com de Juliol, es dir, explendent, sens que ni la BROMA mes insignificant tacás lo blau puríssim de l'ample espay», Vidal, *Rosada d'estiu*, 145; «la BROMA enfosquía'l cel», Pons, *Trascant*, 21; — *broma espessa* : brumazón. **2**, broma, burla : «quina BROMA li'n feu en Lluís, al veurel cremat, rabiant!», Bosch de la T., *L'hereu Subirá*, 71; — *posat a fer broma* : dispuesto a hacer broma, entregado al jolgorio.

BROMADA : bruma : «lo cel veig en feréstegues BROMADES arrugarse», Atl., 98.

BROMEJAR : enredar con; gastar bromas : «no fos sino pera BROMEJAR ab la Sofía», Oller, *La papallona*, 80; «BROMEJAVA ab tothom, aconsellava a qui ho volía», Oller, *La papallona*, 16.

BROMERA : espuma : «cascades mil esqueixen ses ones de BROMERA», Atl., 84.

BROMEREIG : espumas : «y BROMEREIG y trángol derrera seu (sent) remoure», Atl., 178.

BROMEREJAR : espumajear : «pero la mar, obrintse de colp, BROMEREJAVA», Atl., 222.

BROMETA : chacota : «las noyas que treballavan en lo vetllador de ca'l sastre nou, en la botiga del qual solía passar gran part de las tardas en companyía de'n Fidel, li gastavan no pocas BROMETAS vehentlo tant entussiasmat», Vidal, *Rosada d'estiu*, 144.

BROMÓS : brumoso : «nit fosca, cel BROMÓS», Bosch de la T., *Lena*, p. 29.

BRONJA : brocha, de que usan los pintores.

BRONQUINA; — *buscar o cercar bronquina* : buscar tres pies al gato, buscar camorra, armar fullona.

BRONZEJAR : broncear; dar a un objeto el color de bronce.

BRONZO : bronce.

BROQUER : V. BROQUERER.

BROQUERER : «que d'aquí avant algún BROQUERER o cervellerer o altra qualsevol persona qui faça BROQUERS o cervelleres en la dita ciutat... síen tenguts fer o fer fer e metre e metre los fusts dels dits BROQUERS de fust de poy o de figuera los quals fusts síen encuyrats dinç e defora de cuyro de paratge ab engrut de formatges», A. M. B., *Bandos* (1406-98), 239.

BRÓQUIL : bróculi; brassica oleracea botrytis, Costa : «ay, senyoreta, ja veurá quin pis mes menut;

pero bufó, molt bufonet. Ara m'estava fent bullir lo BRÓQUIL», Oller, *Notas, Una visita*, 53.

BROSTA : yema : «al ferse cada BROSTA del taronger un maig», Atl., 266.

BROSTAR : florar : «niharen les cigonyes, los magraners BROSTAREN», Atl., 224.

BROSTATGE : brezo : «de tarongina, sálides florides y BROSTATGE», Atl., 156.

BROT : yema, botón, renuevo, parte de los vegetales adherida al tallo generador, brote, retoño, renuevo, vástago que brotan los árboles en la primavera y en el otoño o en agosto; renuevos que empieza a arrojar el monte tallar después de la corta : «li parla de la reyna Hesperis y del BROT de taronger que cal presentarli», Atl., 72; «y'l nom sempre dolcíssim de María || umple'l cel y la terra d'armonía || || Nota robada als cants del serafí, || estrénat en mos hymnes amorosos, || que fins los carts se tornan olorosos || si'ls acompanya un BROT de romaní», Verdaguer, *Llegenda de Montserrat, Invenció de la Verge*, 68; «diu lo savi : bella cara es senyal de franquea axí com los bons BROTS son senyal de fruyt», Jafuda, 91; — *cap de brot* : «eixa diuli ser cap de BROT de la niçaga de Túbal», Atl., 40.

BROTADA : gemación, yemación, momento en que las plantas arrojan sus yemas y el acto de arrojarlas : «la figuera que lo fret despulla després trau nova BROTADA y s'engalana de fullam», Vilanova, *Del meu tros*, 111.

BROTAMENT : «si en los meus manaments caminareu e so que us man observareu e fareu aquells, donaré a vosaltres pluia en lo temps e la terra engendrerá son BROTAMENT», Bibl. cat. (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 2), Levit. 64.

BROTAR : brotar, echar botones, vástagos, los árboles y plantas, germar, yemar, cubrirse las plantas de yemas, de botones, de renuevos : «en lo ver BROTEN, florexen e fullen e ramen los arbres», Lull, *Maravelles*, I, 139; — surgir : «Provença creix per veure BROTAR ses Illes d'or», Atl., 184.

BROTET : «quant les volgudes montanyes || dexava'l pobre catiu, || plorant cullí d'una penya || un BROTET de romaní», Costa y Llobera, *Amor de Patria, Poesies*, 9.

BROTIM : «en arribant a casa, barallava a las donas si veya... escampat algún BROTIM de llenya», Oller, *L'escanya-pobres*, J. F., 1884, 158.

BROU : caldo, agua en que se han cocido viandas : «tenía huna scudella d'argent plena de BROU que bevía», Bernat Desclot (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 328), 153 v.°; «foll es e trop ardit qui diu del vi del Rey agre ne del BROU de la sua caldera magre», Compil. ep. camar. Prov. arab.; «venía lo golafre e deya : Sényer, no us carreguets molt en carn ne en vy car gran perill vos sería, emperó be porets beure lo BROU de la gallina», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 151 v.°; — substancia del pan : «mes de quatre vegadas demanava present quan matávam porch y prenía una olla de BROU; y... d'ensá que dura la guerra... estich

certa que llensaría lo BROU si li donessin, perque no li falta bon caldo de gallina», Argullol, *La guerra*, 179.

BROYDA : abrótano macho, artemisia abrotanum, Costa.

BRUCH : brezo, árbol : erica multiflora, Costa; erica scoparia, Costa; «ericà arborea (ericineas), ab sa flor blanca y rosada», Bosch de la T., *Recorts*, 162; «tenían en llurs mans sengles feixos de BRUCH encesos», Comes, *Llib. de coses*, 52.

BRÚFOL : **1**, nublado : «no, no fem bromas, que tinch un día BRÚFOL; apartis don Lluiset... No em toqui la feyna», Oller, *La papallona*, 94. **2**, búfalo : «vers l'hort, per odorífers boscatges, s'obre vía, || los BRÚFOLS y ferotges lleons fugint de por», Atl., 82; «si per força hagués a combatre, fermava BRÚFFOLS e bous braus entre si e'ls enemichs per tal que los contraris se'n torbassen en lur orde», Eximenis, *Regiment*, c. 245; «entre bous, BRÚFOLS e camells eren passats CL milia», T. B., IV, 27; «com tots se foren dinats anaren al gran mercat, lo qual trobaren molt be emparamentat de molts singulars draps de raç : e aquí corregueren BRÚFOLS qui eren molt braus, e fon molt singular festa de veure», T. B., III, 218; «natura a algunes besties a lur defensió ha donats corns axí com als bous e als BRÚFOLS ço es als bous salvatges», Eg. Romá, *Regiment*, 46.

BRUGIR : rebramar (la tempestad) : «y quant de nits la tempestat BRUGÍA», Atl., 30.

BRUGIT : estrépito, ruido, estruendo, rumor, susurro; run run, noticia no autorizada; murmullo, bullicio, fragor (del combate) : «ofegant lo BRUGIT de la batalla», Atl., 26; «e quant hoyren lo BROGIT qui's feya en la casa», Cron. Jacme, 44; «a cap d'un poch nos hoím gran BRUGIT», Cron. Jacme, 104; «lo qual aprés fo causa de molts grans avalots e de males ventures, e de grans bregues, e BRUGIT e guerres», F. d'A., 376; «e'ls movíen gran tabustol e gran BRUGIT e'ls tiraven fanch», F. d'A., 68; «no es justa cosa ni rahonable que yo deguia amar a aquell qui'm persegueix de hoy capital en BROGIT de semblant guerra», T. B., II, 196; «per lo hoyr hom hou son, BRUGIT, veu e paraula», Lull, *Maravelles*, I, 268; «e els cavalers de don Pero Ahonés no eren descavalcats dels cavals, e eren defora, e quant hoyren lo BROGIT qui's feya en la casa, descavalcaren be XXX o XL cavallers a colp», Cron. Jacme, 44; «vingen ab gran multitud de trompes, de nafils e de tabals e criden alt e facen lo maior BROGIT que puxen», Eximenis, *Regiment*, 268; «e lo BROGIT se moch lo major del mon en la host del rey de França», Muntaner, 240; «e per tal dix lo Rimador axí : si vols hoir BROGIT mescla minyons ab fembres e serás ne complit», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 405 v.°

BRUMERA : espumarajo.

BRUMEROT : moscardón : «tot plegat res, lo cap com buyt, y brunzint per dintre aquell BRUMEROT, sempre ab la mateixa cantarella : «dilluns... quan es dilluns?», Oller, *La papallona*, 35.

BRUNETERÍA : «stabliren et ordenaren los Jurats et los prohómens

conseyllers de la ciutat de Valencia de volentat et assentiment dels prohómens de la BRUNATERÍA que tots los draps que en lur offici d'aquí avant se farán síen ordits de larguea de LI alna &.», Almotacenia de Valencia, 1322, 27 v.°.

BRUNO (FER SANT—) : escotar, contribuir con su bolsa o entrar a escote en algún gasto.

BRUNYIR : bruñir; pulir los metales.

BRUNZENT : silboso : «mes del Tronant, BRUNZENTA, derrocadora flama», Atl., 46.

BRUNZINAR : «las perdius BRUNSINAN al empendre llur volada», Bosch de la T., *Recorts*, 116.

BRUNZIR : zumbar, zurrir; hacer un ruido bronco y confuso; hacer rumor sordo y continuo los moscones, el aire; murmurar la gente, hablando quedo y discutiendo entre sí; cantar en voz baja entre dientes : «lo cap com buyt y BRUNZINT per dintre aquell brumerot», Oller, *La papallona*, 35; «crits de l'ánima que ella sospitava, que sentía BRUNZIR a sas orellas», Oller, *La papallona*, 70; «llur crit, trepitj, llambordes y bigues que BRUNZEIXEN || a Alcides esperonan», Atl., 172; «BRUNZIEN los falsiots, giravoltant per l'espay ab esbojarrada furia», Pons, *Trascant*, 9; «remembrant las glorias vellas || son ressó es BRUNZIR d'abellas || dintre'l buch hont fan la mel», Torres y Reyató, *Testament*, J. F., 1885, 94.

BRUNZIT : zumbido, zurrido de las abejas, moscones, escarabajos, &.

BRUSA : blusa; sobretodo de tela en forma de camisa.

BRUSCO : bruscus, a, um; cosa brozna y áspera al sentido, Nebrija.

BRUSENT : «quant de tos ulls una preciosa perla || en mi caygué BRUSENTA com un foch... || proba'm donares de que tu't sentías || presa també d'irresistible amor», Ll. R. y F., *Eternitat d'amor*, J. F., 1863, p. 39.

BRUT : **1**, recochino, asqueroso, porcallón, puercazo, sucio, puerco, deshonesto, desaseado, nada limpio, feo : «pera veure una claror tan BRUTA, mes m'estimo no véurehi», Oller, *La papallona*, 183. **2**, *en brut* : producto íntegro, sin deducción ninguna. **3**, *bruts animals* : «gratitut que es memoria de servís e de beneficis solen haver los BRUTS animals», T. B., II, 163.

BRUTEA : «stava ... plena de BRUTEA e sutzetat d'aquells sutzes inimichs de Deu», F. d'A., 101.

BRUTICIA : inmundicia, porquería, suciedad, excrementos que salen del cuerpo, desaseo, falta de limpieza.

BRUTÓNICA : betónica, Betonica officinalis, Costa.

BRUVOLAR : bramar, berrear las reses, mugir el buey : «en tanta de pahor stech lo rey dementre que lo bou BRUVOLAVA», Lull, *Maravelles*, I, 209; «e com lo bou hac molt sajornat e fo forts, ell començá a BRUVOLAR fortment», Lull, *Maravelles*, I, 209; «com Na Renart hoy que lo bou BRUVOLAVA, se'n aná denant lo rey, e stech denant ell dementre que lo bou BRUVOLAVA», Lull, *Maravelles*, I, 209; «adonchs Na Renart conselIá al bou que es-

tigués en una bella pradería que era pres d'aquell loch hon stava lo rey e sos barons e que menjás e sajornás, per tal que fos bell a veher, e que fos forts a BRUVOLAR», Lull, *Maravelles*, I, 209.

BRUXA : bruja, tarasca, hablando de una mujer fea y mal vestida : «vengué la enamorada Viuda davant la Princesa ab la propia passió e maldat que portava, la qual es parenta de la vella BRUXA que no fa mal sino a qui li fa be», T. B., III, 113.

BRUXERÍA : «e per mals pensaments de BRUXERÍES», F. d'A., 32.

BRÚXOLA : brújula; la aguja de marear.

BRUXOT : brujo, hechicero, mágico, duende.

BRUYT : bullicio : «aixís, al aclucarse lo sol, van a mes corre || sos raigs, com rierades d'or fos, vers Occident, || lo día,'l BRUYT, la vida del Univers s'hi escorre», Atl., 184.

BUBÓ : «la BUBÓ de la gent, esgarriantse per l'era o fressejant pel barri, esclatá de nou en crits d'enhorabona», Pons, *Trascant*, 55.

BUCH : colmena : «així, al traure florida lo romaní y la malva, || per la quintana's vessá d'un BUCH rosada mel», Atl., 66; «de qual BUCH tal exam. No fa tort, qui son pare resemble», Compil. ep. camar. Prov. arab.; «I BUCH de abelles, qui era ple de bresques», Lull, *Maravelles*, I, 218; «corrían per la vora de la porta dos o tres garrins... algunas abellas lluhint al sol lo daurat transparent de sas alas, avisavan que tenían aprop sos BUCHS», Genís, *La Mercé*, J. F., 1878, 224; «son ressó es brunzir d'abellas || dintre'l BUCH hont fan la mel», Torres y Reyató, *Testament*, J. F., 1885, p. 94.

BUÇÓ : «al arbre principal deu hom liguar una bona bigua que a manera de BUÇÓ haia los caps ferrats e deu axí star ligat al arbre que's puxa levar o bexar e opposar contra lo vaxell dels contraris per tal guisa que'l fique o burcant o empanyén lo sobre lo dit vexell», Eximenis, *Regiment*, c. 335; «que li derrocassen les cases; e havíen feyt I BUÇÓ e una pertxa que li havíen ferrat al cap primer e anels que havía de ça e de la on se tinguessen les cordes ab que derrocassen les cases», Cron. Jacme, 329; «e puys haguem aquel BUÇÓ que els havíen feit per derrocar les cases d'En Atbrán», Cron. Jacme, 336; «devant la plasa del portal principal de la dita casa en que hagué CXXX lanternes enceses e forenthi desparats certs BUÇONS e fochs grechs», Comes, *Llib. de coses*, 143; «e que hi metessen BUÇONS e áncores e arganels», Muntaner, 181.

BUDELL : intestino; tripa del cuerpo del animal; — *budell girat* : miserere (enfermedad de la melena); — *tenir un budell buyt* : tener hambre : «y los nins, com que sempre tenen un BUDELL vuit, fan tot lo possible per'omplirlo de pa tou, coca fina o altres ingredients d'aquells que'n vehuen sols tres o quatre vegadas al any», C. Vidal, *La vida en lo camp*, 148.

BUF : la acción y acto de soplar, soplo, aliento, exhalación, resoplido : «y la porta, aquella ditxosa

porta qu'un BUF movía», Oller, *La papallona*, 50.

BUFA : **1**, bofetada, golpe fuerte y repentino. **2**, ventosidad : «tres maneres hi a de vent detrás : pet, BUFA, biula», Lo llibre de tres, *Romania*, XII. **3**, *bufa de porch* : «se tragué de la butxaca la petaca de BUFA de porch y omplená la pipa de tabaco bort y d'estanch», Bosch de la T., *Lena*, 21.

BUFADA : soplo, bocanada de aire, de humo, de calor : «los anants y vinents... al allunyarse s'esvahían com una BUFADA de pols», Oller, *La papallona*, 209; «una BUFADA de vent, amagada en lo canó de la xemeneya, baixava de dalt y jitava als ulls, als tapissos, per demunt dels mobles, la cendra», Oller, *Vilaniu*, 146; «una BUFADA de vent llarch ho escombra en un dir Jesús», Vidal, *Rosada d'estiu*, 71; — *bufada de vent* : ventarrón, ventolera.

BUFA-FOCHS (?),

BUFANAGUES : zanahoria, Daucus carota, Costa.

BUFANDA : bufanda; especie de corbata de estambre que sirve para taparse la boca cuando hace frío.

BUFALLUT : abotagado.

BUFAR : inflar; hinchar los carrillos : «per lur natura los vens van per l'aer BUFÁN e volán», Breviari d'amor (Bibl. Nac. París, MS. fonds, Esp. 353), 48 v.°; «e BUFAVA en aquella lenya per intenció que faés foch en que se scalfás», Lull, *Maravelles*, I, 248; «senyora, no veu vostra Altesa la cara de Stephanía? Si par que haja BUFAT al foch, car tan vermella sta la sua cara com fa la rosa de maig», T. B., II, 184; — *bufar y fer ampolles* : «jo prou ho crech, replicá'l mosso, me basta que vosaltres ho digueu: jo no dich sino que'm sembla que te alguna dificultat, y que no es pas com BUFAR y fer ampollas», Argullol, *La guerra*, 80.

BUFAT : inflado, hinchado, entumecido, engreído, envanecido, orgulloso, pagado de sí mismo; — *ser bufat, ser molt bufat* : estar lleno de orgullo.

BUFECH : bufido.

BUFET : **1**, bofetada, bofetón : «l'Emperador en aquell cas, no tingué prou paciencia, alçá la ma e doná li un gran BUFET», T. B., I, 86; «e que si negún te dona I BUFET que li pars l'altre galte», Eximenis, *Regiment*, c. 360; «en tant que'l rofiá doná un gran BUFET al Philosoph», T. B., I, 351. **2**, armario, alacena, aparador, la mesa donde está preparada la vajilla y demás servicio para la comida o cena.

BUFETA : vejiga; — *bufeta de goç* (planta) : vejiga de perro, physalis alkekengi, Costa.

BUFÓ : donoso, lindo, bonito, pulido, cuco, mono, majo, precioso; tomado substantivamente si se aplica a los niños, es lo mismo que rorro, nene; tomado substantivamente se dice de las personas, y equivale a querido, favorito : «ay senyoreta, ja veurá quin pis mes menut; pero BUFÓ, molt BUFONET», Oller, *Notas*, 53; «en Jeroni no'l trobava tan criticable'l chalet. Li semblava una caseta molt ayrosa, molt BUFONA», Oller, *Vilaniu*, 24; «y que n'es de BUFÓ'l ramellet!», C. Vidal, *La vida en lo camp*, 150; «y a las vetllas, vinga fer robeta ben

BUFONA», Oller, *La papallona*, 190; «lo menut roncava com una joguina de manxeta. Y que BUFÓ?», Pons, *Trascant*, 31.

BUFONET : bonitillo, lindito; relativamente a los niños.

BUGADA : colada; acción de meter en lejía, de colar la ropa. Ej. : cortines blanques com la neu ab una olor de BUGADA que encisava de sentir; «neguna persona de qualque condició sía no gos lavar BUGADES ne altres draps o coses sutzes ne lançar alscunes altres sutzures o legeses en lo loch o rabejador qui passa prop les parets del forn de sent P....», A. M. B., *Bandos* (1372-78), 90; «naguna persona no gos lavar BUGADES ne draps dins lo losar del pou qui es prop lo portxe nou de la pescatería», A. M. B., *Bandos* (1349-56), 67 v.; «e la muller que feya BUGADA o justada pres de la cendrada bullent ab I caça, e per la finestra de la casa gitaven sobre lo cap del leó en tant que tot lo cap li escaldá», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 52 v.º; «BUGADA neta, aquesta gent me creurá tonto... Ala, fora tothom!», Oller, *Notas, Un retrato*, 117; — *passar bugada* : hacer colada o lejía.

BUGADEJAR : colar, lavar la ropa.

BUGADERA : lavandera; la mujer que lava a jornal y hace la colada, mujer cuyo oficio es lavar ropa sucia.

BUGALL : «e totes coses qui leven fruyt fa lo soleyl fructificar e ten a vida totes coses qui nexen per la gran virtut dels seus raygs, perque en negún loch un lo sol no fira no veurets levar bel fruyt e tota neula e BUGAYL e totes males vapors encalça la calor del sol», Breviari d'amor (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 353), 38; «e totas cosas qui leven fruyt fa lo sol fructificar e te a vida totas las coses qui nexen per les grans virtuts dels seus raigs perque en nagún loch on lo sol no fira no y vaurets lavar bell fruyt e tote neulá e BUBAY encalsa lo sol ab se calor», (variante) Breviari d'amor (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 205), 44 v.º.

BUGLOSA : lengua de buey, anchusa officinalis, Costa.

BULTO : «e sobre dit drap era posada de BULTO la statua y ymatge del dit Emperador», Comes, *Llib. de coses*, 400.

BULL : ebullición, hervor : «may se veu tanta gent aplegada al camp, com quant arriva'l temps de vermar. Es la gran festa dels masovers; oh! tothom ja pensa en lo BULL del cup y en las bonas estivas; lo bon vi's torna or», Martí, *Lo caragirat*, 80; «al BULL de visitants qu'anava invadint lo primer pis s'hi afegía are l'atabaladora maror que crexía ja en la plassa de las Monjas», Oller, *Vilaniu*, 114; «y d'aygua un BULL sols resta, que minva, minva... y mor», Atl., 250; — *en lo primer bull de sanchs* : en su primer transporte, en el primer acceso de su furor; — *donar un bull a la verdura* : dar un hervor a la verdura; — *bull bull* : agitación, bulle bulle : «per tot arreu aquell misteri... aquella indecisió, la mateixa vaguetat que'l BULL-BULL de la disbauixa sostenía encara en l'esperit d'en Lluís», Oller, *La papallona*, 209.

BULLA : «li dix que ell li acomanaba hun privilegi... lo qual era bullat ab BULLA de or», Pedro IV, 37.

BULLANGA : motín : «la vila presentava l'aspecte alegre d'un día de festa en un poble pacífich que no somnía ab revolucions ni BULLANGAS», Oller, *Vilaniu*, 275; «filla d'un patriota sempre embolicat en conspiracions y BULLANGAS», Oller, *La papallona*, 37.

BULLAR : «li dix que ell li acomanaba hun privilegi... lo qual era BULLAT ab bulla de or», Pedro IV, p. 37.

BULLENT : hirviente; lo que está hirviendo o hierve : «al mar BULLENT de sofre y ones de foch», Atl., 48.

BULLICI : «es cert que panxa plena fa BULLICI», del Bosch, *Lo segador*, 27; — *moure bullici* : armar algarabia.

BULLICIÓS : «Ferrando... era lavors en tan bon cor dels aragonesos que molts d'aquells lo'n volíen per lur rey e com ell era molt BULLICIÓS no li'n desplaya», F. d'A., 316.

BULLIDOR : hervidero.

BULLIR : hervir, cocer, agitarse : «cadavres de pobles y boscuries || que BULLEN ab los núvols ab tufejant barreig», Atl., 142; «prengueren caps de moltó e feren los be BULLIR ab bon vi», T. B., II, 131.

BULLIT : cocido, esto es, la carne del puchero o de la olla : «mentrestant havían menjat la sopa y s'estavan acabant lo BULLIT del que ni fill ni mare feyan gran cas», Oller, *Vilániu*, 346.

BUM BUM : «a fi d'evitarse un altre día de dol y que'ls noms d'ell y de sa filla correguessen ab lo BUM BUM del poble», A. Careta, *Quadros de Barcelona*, J. F., 1876, 287.

BUNÓ : válvula de la alberca, templadera.

BUNYOCH : «cuyti, Carme, cuyti, llíguim lo cabell, digué a la pentinadora... May está be que a una li vegin las trampas del cap... Apa, apa! fassi qualsevol BUNYOCH; ja'm tiraré un mocador al cap y tornaré prompte», Oller, *La papallona*, 194.

BUNYOL : buñuelo; fruta de sartén : «un monge una vegada portava BUNYOLS al monestir», Eximplis, CCXCVIII, 273; «la deesetena que cascú faça abstinencia de pa scientment e ab delliberació, ne negú no cur de menjar sopes en res, ne grenyons, ne farines, ne BUNYOLS, ne crespells, ne neules, ne res qui's faça de pa», Eximenis, *Regiment*, c. 131.

BURAT : «los pagesos vesteixen de BURAT que prové de llana del remat filada per las donas de la casa en las llargas vetlladas d'hivern», Bosch de la T., *Recorts*, 97.

BURBULL : murmullo, acción de murmullar, ruido que hacen las aguas corrientes.

BURBULLAR : murmullar, correr las aguas haciendo murmullo.

BURCH : «e ana conquistant viles, castells, BURCHS de muntanyes e de plans», Muntaner, 18.

BURDEGAM : burdo, onis; hijo de cavallo y asno, Nebrija.

BURELL : «Item que'l BURELL e'l blanquet síe feyt de anyín et de leal magench», Almotacenia de Valencia, 1322, 28; «aprés d'elles veníen totes les dones de la terça

regla, no menys vestides de drap de seda BURELLA», T. B., I, 122; «ixqué la Emperadriu tota de vellut BURELL vestida», T. B., II, 25; «BURELL no es drap excessiu en color que's que sía de llana... BURELL sofer e amagua mils les taques que altre drap», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 309.

BURGÉS; — *vida de burgés, menjar, beure y no fer res* : vida ociosa y regalona a la cual uno se acostumbra.

BURGESÍA : «BURGESÍA es gentilea de linatge y BURGESOS son ciutadans antichs qui devallen de cavallers y de nobles», Lull, *Blanquerna*, edic. 1521, c. 2. (Nota marginal).

BURGIT : jaleo, bullicio.

BURGUÉS : «en una ciutat havía un BURGUÉS lo qual era molt fort gelós de sa muller», Lull, *Maravelles*, I, 77; «aprés açó aquests dits BURGUESES han molt gran enveja e gran desplaer con veen que I menesteral ho altre mercader puja en gran estament», Breviari d'amor (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 353), 138; «e aquests ciutadans e BURGUESES han tant d'erguyl que quants richs hómens ho cavalers ho altres bones gens son poblats prop lurs ciutats, los dits BURGUESES fan tot lur poder que tolguen e que facen tolre a aquels totes lurs franquees e lurs privileges applicant les a els de tot lur poder», Breviari d'amor (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 353), 137 v.°.

BURGUNDIÓ : «com los Sentilles eren BURGUNDIONS e s'appellaven Craons», F. d'A., 121.

BURÍ : buril; punzón.

BURIL : buril, instrumento de grabador.

BURINOT : abejorro.

BURLA : broma : «crech que tot deu ésser BURLA, e no u dieu sino per enganar me», T. B., I, 275; «pensam en lo primer combat que anava de veres... emperó prestament coneguem que era BURLA», T. B., I, 134; «que n'era gran dol veure la BURLA e'l scarnot que'n fayen los malvats heretges dels sancts sacerdots», F. d'A., 68.

BURLADOR : «e encara los ne diuhen... homs scarnoters e BURLADORS...», F. d'A., 370.

BURLETA : burlón : «si vos no heu vist lo mon per un forat, interposá ab ironía l'obrer que, com bon guerxolí, era un BURLETA», Oller, *Vilaniu*, 20.

BUROT : empleado de consumos, guarda de consumos.

BURRADA : recua de burros.

BURRANGO : «BURRANGO si'ls hi ensopego! deya el batlle, apuntant al lluny ab los dits», Pons, *Trascant*, 35, V. BORRANGO.

BURRO : fraile, mueble de madera donde se pone una especie de brasero con rescoldo para calentar la cama, calentador de cama; — *caure del burro* : caer en la cuenta, caer de su burro, quedar tamañito o aturdido, manifestar una gran sorpresa por algún suceso en que no se creía; — *burro de set soles* : estúpido, estólido, ignorante, zampabollos.

BURXAR : hurgar, pinchar con algo puntiagudo : «las llums foren apagadas; lo ferro tallava sensa treva, las bayonetas no feyan mes que BURXAR... la sanch corría, ja

no a rechs, sinó a rius, a mars», Martí, *Lo caragirat*, 162.

BUS : «faem armar lo BUS de Montpestler qui era de LXXX rems», Cron. Jacme, 337; — *fer lo bus* : fr., adular aparentando humildad; hacer el buz.

BUSCA : «lo gran vent gira una poca palla, o BUSCHA patita», Eximenis, *Llib. de les dones*, 108; «aquell qui Deu tem, quant veu aytal fortalesa compara la a la favilla o BUSCHA qui jau en terra e a la tela d'aranya qui en un buff de vent se desfá», Eximenis, *Regiment*, c. 76.

BUSCA-LA-VIDA.

BUSCALLAR : «posa aquest mateix doctor en aquell mateix libre que lo Senyor beneyt estant en Egipte ja en edat de sis o de set anys anava sovint ab los altres fadrins a BUSCALLAR lenya a la riba del riu», Eximenis, *Vida de Jhu. Crist* (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 6), 89 v.°.

BUSCAR; — *buscarli les pessigolles*; — *buscar feyna* : buscar trabajo; — *buscar una agulla en un paller*; — *ni buscat* : ni de encargo, Oller, *Retrato*.

BUSCA-RAHONS : zizañero, promotor de discordias, disensiones y alborotos.

BUSCA-RUIDOS : el que gusta de pendencias y ruidos, el que quiere camorras.

BUSTIA : «denant lo rey mes aquell hom una de aquelles BUSTIES en la caldera hon fonía gran res de dobles que el rey li havía donades, per tal que les multiplicás», Lull, *Maravelles*, I, 188; «sdevench se que aquell hom hac mes molt aur en III BUSTIES, en les quals havía decocció de erbes, e era aquella decocció en semblança de latovari», Lull, *Maravelles*, I, 187.

BUTACA : «havían ja sopat, y estavan llavors assaborint las dolcesas de l'intimitat lliure de trabas, indolentment asseguts en las BUTACAS de la saleta de confiansa», Oller, *Vilaniu*, 145; — *butaca capitonada*.

BUTLLARI : bulario; recopilación de las bulas de los papas.

BUTLLETÍ : boletín, especie de diario o periódico de cortas dimensiones; cédula del cumplimiento pascual; cédula de confesión; cédula de comunión; boleta de alojamiento

BUTILLOFA : ampolla, vejiga que se levanta en el cutis; ampolla, tumorcillo artificial que hincha el epidermis; met. embuste, mentira, bola, paparrucha, trufa, patraña.

BUTXACA : «un ayre gelat obligava a tothom que per camins feya vía, a anar depressa ab las mans a la BUTXACA», Briz, *Lo coronel d'Anjou*, 73; «ella matexa desseguida s'ha tret las claus de la BUTXACA perque li anessen a buscar un mocador per axugarse la cara», Vilanova, *Del meu tros*, 14; «regonegueren dit Barthomeu Spasa y li trobaren en la BOTXACA de les calses dit pedrenyal y volentley llevar se despará la roda», Comes, *Llib. de coses*, 657; — *gratarse la butxaca*.

BUTXACÓ : bolsilla, bolsita para reloj o dinero : «y així parlant, se tragué del BUTXACÓ del gech una creu de Malta feta de grills de pal-

ma», Vidal, *Rosada d'estiu*, 367; «trayentse del BUTXACÓ sos rosaris de pinyol d'oliva... començá persignantse», del Bosch, *Lo segador*, 24.

BUTXAQUEJAR : registrarse los bolsillos, revolver, escudriñar en sus bolsillos una persona cuando echa de menos una cosa : «va BUTXAQUEJAR per ferme foch. Jo que li poso ma al infern per péndreli el revólver y, senyores: ¡era ab un bano de quatre quartos que'm volía fer frente!», Vilanova, *Monólechs*, 9.

BUTZIM : «be n'hi deya de tendreses, dolces y sentides, tot estroncantli aquell plor, aquell BUTZIM, mica peterrell, mica rondinayre!», Pons, *Trascant*, 13.

BUTZINAYRE : arisco, indigesto, impaciente, regañón, de mal humor.

BUXAROLA : gayuba, Arctostaphyllos officinalis, Costa.

BUYDAR; — *buydar la tripa* : exonerar el vientre.

BUYDOR : vaciedad, vacuidad : «volía probar d'adormirme y entre la BUYDOR de la fosca se'm presentava aquell rostre de cera», Oller, *Notas*, 196.

BUYNA : boñiga, estiércol de ganado vacuno : «mal dient no perdona a viu ne a mort. La Escriptura los apela escaravats qui no toquen a la flor mas s'envolpen en la BUYNA», Llib. de vicis (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 247), 43 v.°; — *buyna de bou* : boñiga de buey.

BUYRACH : carcaj, aljaba, en que se llevan las saetas.

BUYT : vacío (el espacio que está desocupado); laguna (en los escritos el hueco que se quedó sin escribir, o cuya escritura consumió el tiempo); vacuidad (la falta de cuerpo en donde le debía haber); vacuo (sustantivadamente en la misma significación de vacío); claro (el espacio desocupado que hay dentro de algunas cosas); hueco (la concavidad desocupada que hay dentro de alguna cosa); el intervalo de tiempo y lugar : «la dita casa per hont entraren era BUYDA e no y stave ningú», Comes, *Llib. de coses*, 360; «lo simi esquinçá lo alduff e atrobá'l tot BUYT», Lull, *Maravelles*, I, 210; «restá BUYT lo temple de Salamó», T. B., I, 271; — *lo buyt de la ma* : el hueco de la mano.

C

CA : perro : «be es veritat l'exemple vulgar qui diu : per natura caça CA», T. B., I, 66; «pres del loch hon lo pastor jasía, se combatía I CA ab I lop, lo qual CA ladrava molt fortment», Lull, *Maravelles*, I, 258; — *en mala nit no ladre* CA; *en mal temps totes velles han dents*; — *qui mal vol a* CA, *rabia li allèva*, Compil. ep. camar., Prov. arab.; — CA *ligat no caça be*; — *no caça* CA *per amor de Deu*; — *ca o goç de caça* : can de busca; — *ca de presa* : perro de presa : «vench lo munter major ab molts sahuessos e CANS de presa e lebres de Bretanya», T. B., I, 127; — fig. *ca sarrai* : «los malvats CANS sarraíns», F. d'A., 102; «e tant va faer lo Rey, que ab gran despit del Rey de Maylorques e dels seus malvats CANS sarraíns, ell se'n met ab tot son poder sus la Ciutat», F. d'A., 328; «eren malament tractats d'aquells malvats CANS sarraíns per manament del Rey de Granada», F. d'A., 250.

CA, interj. : expresión familiar, lo mismo que no; indica duda, incredulidad; de ningún modo : «Que té diners Fra-Vicens? — CA, home, si está mes pobre que una rata!», Martí, *Lo caragirat*, 141; «presentantse ab semblant que respirava alegría, en Rodón y el pubill Tárrega, exclamaren : CA, CA! res d'aixó. Lo motiu es mes serio», Oller, *Vilaniu*, 166; «son pare era un altre gandul, tot lo día a casa la dida, que'n deya ell. Que era a casa d'alguna coneguda? CA, dona, a la taverna volía dir», Vilanova, *Pobrets* &, 100; «don Joseph, li diguí, mire's que axó de recórrer la alta montanya es molt cansat, vol molt delit y pot ser no li provará. — CA! ja hi estich fet, he passat nits a la espera dels ánechs al estany de Remolá», Bosch de la T., *Recorts*, 130; «Fa molt que son aquí?. — No, CA; cinch minuts», Oller, *Notas*, *Una visita*, 56; «Que no va be la senyora? — CA, filla, CA, respongué la criada», Oller, *La papallona*, 131; «Y que portaren molts convidats? CA, dona, CA. Lo Notari y lo senyó Rector», C. Vidal, *La pubilla del Mas*, J. F., 1866, 131; — *ca, home, ca!* : pataratas!; — *ca, home!* : pataratas!

CA('L,) CA('N) : casa de : «mes que com a mer jornaler, lo miravan com a majordom y home de confiança de CA'L Notari», Vidal, *Ro-*

sada d'estiu, 48; «la Roseta de CA'L Alsina, desde que s'en aná lo seu estimat Peret, no feya sino plorar», Argullol, *La guerra*, 62; «pocas paraulas deurem dir pera que'l lector puga conéixer al moço de CA'N Fidel», Vidal, *Rosada d'estiu*, 44.

ÇA : «e lo senyor rey era adés ÇA, adés lla, adés a destre, adés a sinestre», Muntaner, 267; — *ça enrera* : «e foren mossén Joan Bastida e mossén Galcerán Fivaller ciutadans qui en los días ÇA enrrera son stats consellers en cap de la present ciutat», Comes, *Llib. de coses*, 381; — *ça com lla* : «jo vull viure en familia, y tu ara tens la edat. ÇA com lla, ho deveu tenir mitg escabetxat ab aquella parenta teva d'allí dalt», Genís, *La reyneta del Cadí*, 9; «plaume véurerla morta, || pus es encara verginal poncella, || SA com lla'l vent se'n porta || sa flayre mes novella || en eixa vall de plors si s'esbadella», Verdaguer, *Sospir del ánima*, J. F., 1866; — *ça e lla* : «yo ab XX hómens anava e corría ÇA e lla, hon veya que major ops era», Muntaner, 426; — *en ça* : «e puys tornam nos en en Cathalunya, e en Aragó, e de la hora en ÇA no hach mester, la merçé de Deu, nostra aiuda la ila de Maylorques, ans la ha nostre Senyor multiplicada, que val II tants que no faya en lo temps dels sarraíns», Cron. Jacme, 173.

CABAÇ : capazo, capacho, esportillo de palma o junco, espuerta : «e pres un CABÁS en la una ma e una exada en l'altra», T. B., I, 71; «que null hom ne nulla fembra de qual que condició o lig será no sía osat de comprar carbó per revendre, exceptat que'ls tenders o tenderes ne pusquen comprar un CABAÇ tan solament», Almotacenia de Valencia, 1322, f. 53 v.°; «aprés veníen X tinells tots plens de CABAÇOS e paners grans de tot lo tresor del Emperador, tots de moneda d'or», T. B., II, 367; «l'ermitá doná los palmes de que feessen esportes e CABAÇOS», Eximplis, CCXXIV, 203;—sombrero de paja.

CABAÇADA (?).

CABAÇÁS : esportón.

CABACET : esportilla, cestito : «y quan m'enviáveu ab lo CABASSET de bitlles a la fábrica», Oller, *La papallona*, 182.

CABAL : caudal, capital, fondo : «Aquell no es dit liberal que vol molts bens donar, volent guardar quant puxa mes haver, e d'aquest dich yo liberal qui res no vol guardar, ni vol pensar que de res puga traure lo CABAL», T. B., II, 229; «un mercader... qui era nomenat Gaubedi, anant per mar... e navegant per les mars de Spanya, tot lo seu CABAL e sustancia havía posat en un barril de jochs de nayps pensant que ab aquell arribaría a port salvador», T. B., III, 176; «pensa encara en un sabater o en un menestral qui haurá XX florins de CABAL e envides que tots los se deuría meniar en pa; empero tant confiá de Deu, que doná alguna almoyna», Eximenis, *Llib. de les dones*, 67; «esdevench se que aquell fill del hom avar aná mercader per lo mon, e vench a una fira hon perdé la meytat de son CABAL», Lull, *Maravelles*, II, 51; — *a son cabal* : «e per just que'l rey sía no ha complit poder de fer a son

CABAL son ofici en totes coses», B. U. B., *Ajustaments*, 36; — *fer cabal de* : hacer caso de; — *no ferne cabal* : no hacer caso. En el fondo es : no acaudalar, no tener interés por.

CÁBALA : cábala, tradición judaica sobre el arte de adivinar, combinando las letras y palabras de la Biblia; cábala, maquinación, trama, partida.

CABANA : choza de piedra sin argamasa, que se construye en las viñas; cabaña, choza.

CABANYA : choza de piedra sin argamasa, que se construye en las viñas : «y ahont jau Tarragona bastía sa CABANYA», Atl., 60.

ÇABATA; — *trobar çabata per son peu* : hallar la horma de su zapato; es decir, hallar alguno lo que le conviene, o en sentido contrario, hablar con quien sepa responderle o volverle la pelota.

ÇABATER : «mes stime esser monja o muller de ÇABATER (?) que haver aquest per marit, encara que fos rey de França», T. B., I, 357;— *lo çabater es lo mes mal calçat* : en casa del herrero, cuchillo de palo.

CABDELL : ovillo : «y ja avant, ja a recules y a toms, uns (los Atlants) s'agromollan || ab altres, armes, feres y tronchs en gran CABDELL», Atl., 236; «Pinte haia II alnes et XLXX vies ordides ab XII CABDELLS», Almotacenia de Valencia, 1322, 26 v.°; — *cabdell de fil* : ovillo de hilo.

CABDELLAR : hacer un ovillo, devanar haciendo ovillos, empelotar, poner en pelotas u ovillos el hilo; arrollar, enrollar : «tot CABDELLANT arbredes, penyals del cim rodolan», Atl., 54; «ab lo Rin d'or CABDELLA ses aygues lo Genil», Atl., 80.

CABEÇA; — *cabeça d'alls* : cabeza de ajos : «y si a cas lo patient es molt esforçat, hi mesclaran mel, femta de colom, una CABEÇA de alls, y sagí salat», Bernat Mas, *Orde breu* &, 1625, 78; — *cabeça de bestiar* : «el senyor infant ne tramés al senyor rey son pare be mil CABEÇES de bestiar gros», Muntaner, 28.

CABEÇADA o cabestre ab ronsal, per passejar un animal malalt o en lo mercat de venda. Jáquima, la parte que abarca la cabeza y cabestro el ronzal.

CABEÇUDES : escoba de cabezuela, Microlonchus Salmanticus.

CABELL : pelo, cabello , melena : «e si negún altre rey o emperador en lo menor CABELL del meu cap, contra ma voluntat, me tocás, yo'l ne fera penedir», T. B., I, 86; «e desconegut per les gents per la gran barba e CABELLS lonchs que ell portava», T. B., I, 21; «aprés la mort d'en Ramón Berenguer, fo comte de Barcelona son fill en Ramón Berenguer qui per la gran spessura e rossura dels seus CABELLS fo appellat Cap de Stopa», F. d'A., 190; «de aquests tals se'n trobaríen mes que no tinch CABELLS al cap», T. B., II, 69; «ab los CABELLS llarchs fins a les spatles», T. B., I, 21; «apar serpent inmensa d'escata vermellosa || que a travers de l'Europa... || ... passás esgarrifosa || son CABELL de guspires y foch a rabejar», Atl., 52; «Cuyti, Carme, cuyti, llíguim lo CABELL!», Oller, *La papallona*, 194; — *en cabells* : «e totes les dones e

donzelles isqueren de la ciutat descalces, les donzelles en CABELLS, fent professó», T. B., I, 56; — *cabell lluhent* : reluciente el pelo; — *cabell estés* : cabello suelto : «y ab los CABELLS estesos, com presa de follía || a qui s'atança diuli paraules de sanglots», Atl., 152; — *cabells blanchs* : canas, pelo blanco; — *cabells d'ángel* : dulce de cidra; — *arrencarse'ls cabells* : desgreñarse : «aquellas criadas qu'estenent o estirant roba, de sobte la deixan a terra y s'abrahonan y arrencan los CABELLS ab la del terrat vehí», Oller, *La papallona*, 33; — *agafarse pels cabells* : asir o asirse de las clines, de las greñas, de los pelos, en una pendencia; — *agafarho pels cabells* : asir la ocasión por las melenas; — *anar ab los cabells estarrufats* : enrizar o rizar el cabello con afectación, úsase por burla como si dijéramos enlozanarse o enquillotrarse la cabeza, el peinado; — *fer axecar los cabells* : hacer erizar los cabellos de horror o de terror; — *posar cabells blanchs* : encanecer, ponerse cano; — *pendre pels cabells* : «pres lo petit fill per los CABELLS e tirá'ls hi», T. B., I, 16; «e al entrar que ell feya en la tenda anam lo pendre als CABEYLS», Cron. Jacme, 351; «e pres a mi per los CABELLS e feu me matar un moro», T. B., I, 143; — *tallar los cabells* : cortar el pelo, Oller, *Croquis*, 113; — *tirat pels cabells*.

CABELLERA : melena, greñas; — *cabellera esbullada* : pelo revuelto; — *cabellera rossa* : cabellera blonda : «quant un héroe, alt d'espatlles, y CABELLERA rossa», Atl., 92; — *cabellera de la Reyna* : perejil de la Reina. Messem Boyanthemum, Costa; — *cabellera clara* : cabellera rala : «los dits d'una y altra s'entrebancavan per la clara CABELLERA, com boixets de fer puntas», Oller, *La papallona*, 194; — *cabellera del blat de moro* : plumero.

CABER : «en pauch anap no poch molt vi CABER, ni en persona que sía de vil loch no CAB gran honrament ni gran leyaltat», Lull, *Maravelles*, I, 254; «la Mariona no CABÍA a la pell», Pons, *Trascant*, 106.

CABIRÓ : carp., cuartón; pequeña viga, Ordinacions del Mostassaf, 1322, Valencia, f. 14; «e de bigua ab bigua clavaren bons CABIRONS grossos», T. B., II, 134; «si en alcuna part de la paret d'alcú, alcú ha mes per dret de servitut CABIRÓ o bigua per tota aquella paret, ha aquella servitut que pusque metre CABIRONS o bigues», Almotacenia de Valencia, 1322, 17 v.°.

CABIROL : «animals salvatges, ço es, onços, cervos, CABIROLS, porchs salvatges», T. B., I, 139; «molt plach al cervo e al CABIROL e al moltó e a totes les altres besties que viuen de erbes», Lull, *Maravelles*, I, 192.

CABISCOL : «l'ardiacha cuydava esser elet a bisbe, e lo CABISCOL altrestal, e contrastaven a la elecció del sagristá», Lull, *Maravelles*, I, 193.

CABORIA : «aquí casa tothom ha tingut una CABORIA o altra. Ma germana, per exemple, aquella l'havía enfilada per la pintura», Briz, *Lo coronel d'Anjou*, 43; «vas per aquestos mons pensant jo no se en que, en las CABORIAS que't fican al cap aqueixos llibrots de filosofía y

de versos», Oller, *Vilaniu*, 144; «prompte pensá : no hi ha que témer; lo faré polítich, y l'interés de la lluyta'l distreurá de las puerils CABORIAS que'l capfican» », Oller, *Vilaniu*, 60.

CABOTA : cabeza de clavo : «estava sentada en una ampla cadira de brassos de noguera ab lo sitial y espatllera de groixut cuyro clavetejat ab claus d'amplas CABOTAS de llautó, una senyora d'uns quaranta anys», Salarich, *Lo castell*, 25.

CABOTATGE : cabotaje, navegación que se hace de puerto a puerto de una misma nación.

CABRA : cabra, chiva; — *cabra salvatge* : rupicapra, gamuza, cabra montés; — *cabra e foll destroueix et no basteix*; — insecto, ladilla.

CABRAFIGA (?).

CABRALL : «davant, en l'altre costat, la palliça; los corrals pe'l CABRALL y lo bestiar de llana», Vidal, *Rosada d'estiu*, 65.

CABRE : v. CABER.

CABREROT : redrojo.

CABRIDAR : parir las cabras.

CABRIT : cabrito, el hijo de la cabra, sea macho o hembra, choto, cabritillo.

CABRITILLA : cabritilla, piel fina de que se hacen los guantes.

CABRÓ : macho cabrío.

CABUÇADA : zambullida, acción de zambullirse en el agua.

CABUÇAR : **1**, v. act. : derrumbar : «al devallant (un torb) CABUÇA lo códol que hi aguayta || y se'l en du per rócech fet cendres y carbó», Atl., 56. **2**, v. intr. : dar cabezadas, zambullirse : «mes totes (les Gorgones) CABUÇAREN al mar esparverades», Atl., 232. **3**, v. reflex. : desplomarse : «se fan enllá les serres, desdint y CABUÇANTSE; || y torres que muntavan lo cel, besan la pols», Atl., 138.

CABUÇÓ : inmersión : «las ocas tornaren a abordarlos des del sortidor, batent las enormes alas y arruixantlos a tots. A la fi callaren, feren dos CABUSSONS y seguiren lliscant per l'aygua», Oller, *Vilaniu*, 269.

CACA : caca, excremento de los niños; — *fer caca* : hacer la caca o la pua.

CAÇA : «e nos no lexávem la CAÇA, si que de nostra CAÇA entre senglars e grues e perdius vivíem en nostra casa de carn XX cavallers», Cron. Jacme, 232; — *caça del cervo, del porch senglar* : montería; — *caça al vol* : cetrería; — *caça ab teles* : caza con red.

CAÇADOR : «e per quant es gran CAÇADOR, portava de molts grans alans molt braus de presa», T. B., I, 184; «dues bones persones en la nostra casa reyal síen rebudes qui CAÇADORS síen nomenats e stiguen, los quals los nostres cans de caça guarden e d'aquels cura hagen», Ordinacions (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 8), 23 v.°.

CACAHUET : cacahuete, Arachis Hypogaea, Costa.

CAÇAR : «porán anar a CAÇAR», T. B., I, 130; «tro que'l comte, anant un jorn a CAÇAR ab los seus cavallers», F. d'A., 153; — *caçar ab teles* : pajarear, chuchear, cazar pájaros con red y varetas.

CACAREIG : la acción de cacarear, cacareo.

CACAREJAR : cantar el gallo o gallina, cacarear, cloquear.

CACAU : cacao, fruto de las Indias, con el cual se labra el chocolate.

CACCACH : la voz natural del ánade, parpar.

CACERA : cacería.

CACETA; — *caceta de l'aygua-cuyt*: cazo de la cola.

CACHURROS : cadillos, guijones, Turgenia Latifolia, Costa.

CACIA BLANCA : falsa-acacia.

CACIQUISME : caciquismo.

CAÇOLA : «e ans del día Almedixer pres les CAÇOLES del greix que fet havía», T. B., IV, 26; «e al sacerdot que oferrá lo sacrifici del olocaust aurá la pell d'aquell e tot sacrifici de cemolla qui será cuyt en forn e tot so que será cuyt en la CAÇOLA ho en paella será del sacerdot que offer, vulles que sía ab oli untat o mesclat o sía sech», Bibl. cat. (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 2), 54 v.°; — *caçola de fusta d'una sola peça*, pera servir la vianda a la gent del camp, dornillo.

CAÇUÇA : gazuza, hambre muy grande y frecuente con desfallecimiento, hambre canina : «no t'ho som dit, Pau, que era un bordet?... Y te CAÇUÇA!», Pons, *Trascant*, 20.

CADA : cada : «e que en CADA plat de la taula, deiús del tovalló se'n metés un hu d'aquells pans», F. d'A., 282; «a CADA pas lo xucla un nou abisme», Atl., 30; — *cada any* : anual : «ja pots afegir al pressupost de gastos igual pensió CADA any», Oller, *La papallona*, 44; — *cada día* : a diario, todos los días; — *de cada día* : «una festa al matí, vestit de CADA día... se dirigía ab la canya a la ma cap a la punta del moll», Careta, *Brosta*, 12; — *ab cada* : «com si no'n haguéssem vist d'americanos que se'n han anat pobres y han tornat ab CADA doble de quatre que no sabíen ahont ficarles», Vilanova, *Pobrets* &, 99; — *cada hu* : cada uno : «que fos CADA I d'els en cascuna galea», Cron. Jacme, 167; — *cada hu ab lo que la pega* : cada loco con su tema; — *cada hu es per un altre del seu braç* : cada oveja con su pareja : «Ja veurás, si ella fos rica, estaría be; *cada* hu es per'un altre del seu bras», Oller, *La papallona*, 97; — *cada hu s'entén y balla sol* : el buey suelto bien se lame, el que vive solo es dueño de su voluntad, cada uno puede hacer de su capa un sayo.

CADAFAL [CADAFALCH] : «l'emperador stava be assegut en un gran CADAFAL ab cadira d'or molt rica», F. d'A., 270; «feren los levar de terra e pujar alt en un CADAFALCH», T. B., II, 178; «com foren al mercat veren allí un gran CADAFAL que lo emperador havía fet fer», T. B., II, 176; «e posar lo sobre un gran CADAFAL, perque tots lo puguen veure», T. B., I, 105.

CADALDÍA : «mossényer frare Vicent Ferrer que, com tots sabem, Deu CADALDÍA demostra la sua gran sanctedat ab molts miracles que'n fa per ell», F. d'A., 440; «axí com ad altres molts ha succehit, e CADALDÍA se sdevé», F. d'A., 48.

CADARN : catarro, toda inflamación crónica de las membranas mucosas, fluxión o destilación que afecta las narices, boca o pecho : «per aytals accesses de menjar e de beure l'om encorre sovín mal de

cap e gran replecció e destrempament del cerveyll e per conseguent gran CADARN e contínues evacuacions per lo nars», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 174; — *agafar un cadarn*.

CADASCÚ : cada cual : «després de sopar, en Marsal resá lo rosari; se donaren la bona nit, y CADASCÚ a retiro», Bosch de la T., *L'hereu*, 98.

CADASTRE : catastro, registro público de la calidad y valor de las tierras y bienes raíces.

CADAVRE : cadáver, el cuerpo muerto del hombre : «y'l mar d'una gorjada, CADAVRE, l'engolí», Atl., p. 46.

CADELL : **1**, cachorro, mamantón de fiera o animal salvaje y montaraz : «catellus, i, perro pequeño», Nebrija; «catulus, i, qualquier hijo de animal fiero, o manso, cachorro», Nebrija; «y en l'altre ronca assedegat de presa || lo lleó de Venecia ab sos CADELLS», Atl., 24; — *cadell del os* : osezno, el cachorro del oso. **2**, carp. acanalador, avivador, ribot.

CADELLA : «una CADELLA havía CADELLS en 1 loch, pres de una cova hon stava 1 lop. Esdevench se que aquella CADELLA hac fam, e volch anar a menjar, mas hach pahor que si ella se partía de sos CADELLS, que lo lop no'ls li menjás», Lull, *Maravelles*, II, 90.

CADELLADA : camada de perros.

CADELLAR : parir la perra o la loba : «sis mesos aprés que la gossa haurá CADELLAT, no deixareu anar fora los CADELLS, fins a tant que síen ben forts», Agustí, *Secrets*, 176 v.°.

CADELLET : «nota emperó ací que açó no's serva entre les besties, ço es, que cascún mascle haja çerta femella; raó es, car entre les besties la femella tota sola es bastant a nodrir los CADELLETS nats», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 238 v.°.

CADENA : **1**, cadena, serie de eslabones unidos entre sí : «e en cascún stat dels desús dits, portaven grosses CADENES d'or e fermalls d'or», T. B., I, 121. **2**, prisión : «vindrían a donarli, pot ser, enhorabones per haver de CADENES deixat lo mar llibert?», Atl., 230.

CADENAT : «et CADENAD qui habet duas rexas», Arch. Cat. Bar., *Antiquit*. II, 105 v.°.

CADENCIA : cadencia, compás en el baile o danza, en la música.

CADENETA : trenza o coleta, la que se hace del cabello natural y del de la peluca.

CADERNERA : jilguero : «tot esperant lo metje, volgué asseure's, demaná la CADERNERA y s'entretingué amorosament netejantli la gabia, posantli escayola a la menjadora», Oller, *La papallona*, 189; «la CADERNERA... plegava'l gra, lo despallofava ab la punta esmolada de son bech y se l'empassava aixecant graciosament son pintat caparró», Oller, *La papallona*, 189; «aquella ja l'anyorava, y tan bon punt lo veya vindre, treya joyosa a fora la CADERNERA y'l canari, perque ab llurs cants li fessin mes deleytosa l'estada», Oller, *Notas, Un estudiant*, 16; «jo trech lo meu passarell de cant suau y la pintada CADERNERA que te set blanchs, penjo las gavias a la paret del de-

vant de casa y desde ma botiga escolto sos cants finíssims que pera mi venen a esser com una ópera, pero una ópera de pobre», Vilanova, *Del meu tros*, 150.

CADIRA : silla, asiento con respaldo para una persona : «a guisad CADIRA I», Arch. Cat. Bar., *Antiquit.*, I, 167; «e l'Apostoli era en sa cambra, e quan li dixeren que nos veníem tot revestit exí, e veem lo passar denant nos, e aná's asseer en sa CADIRA», Cron. Jacme, 505; «Félix diu que en aquell palau, en una CADIRA, stech I philosoph qui legía al fill del rey e als fills d'altres barons philosophía», Lull, *Maravelles*, I, 122; «e feu lo seure en un scabel davant la sua CADIRA», T. B., II, 123; «lo rey se levá de la CADIRA, e prestament aná a la sua cambra», T. B., I, 79; «feren seure lo gentilom en una CADIRA tota d'argent», T. B., I, 150; «tots staven asseguts en CADIRES», T. B., I, 130; — asiento : «y oferintli llurs braços de ferro per CADIRA || vora un claper lo duhen, sepulcre de gegants», Atl., 280; — *cadira de boga* : silla de enea : «saleta de pas dels dos dormitoris... hont hi havía tan sols una taula blanca, quatre CADIRAS de boga», Oller, *La papallona*, 151; — *cadira de braços* : sillón; — *cadira comtal* : «car ell vol faer gran poble la vila de Castelló, e mes de propósit, mes del que n'havíen feyt los altres, la sua CADIRA comtal en Castelló», F. d'A., 223; — *cadira del juhí* : «l'endemá Tirant se asigué en la CADIRA del imperial juhí... e a tots administrá justicia», T. B., II, 42; «partit es de la posada per anar a seure a la CADIRA del juhí», T. B., II, 54; — *cadires de setí encoxinat* : sillería de asiento acolchado : «la sala de la despesera estava parada ab sofá y CADIRAS de setí encoixinat, cobert ab las consabudas fundas de color dubtós», Oller, *La papallona*, 49; — *cadira foradada* : sillico, para necesidades naturales, basseta; — *cadira reyal* : «e sobre sa CADIRA reyal havía fet un bras de home qui era de pedra», Lull, *Maravelles*, I, 8; «ya l'estol stava devant de Barcelona, hon tenía la CAD RA reyal del seu reyalme», F. d'A., 63; «Athaulfus, qui se'n vench a Spanya, e va metre la sua CADIRA real a Barcelona», F. d'A., 54; — *no escalfar cap cadira* : no calentar el asiento; — *n'hi ha per llogarhi cadires* : es cosa para hacer morir de risa, para trastornar los sentidos, hablando de lo que es ridículo excesivamente; — *poders'hi llogar cadires*.

CADIRAYRE : sillero, el operario que construye sillas.

CADIRETA : **1**, silla baja : «passavan la tarde jugant a la bescambrilla, assegudas en CADIRETAS... la Madrona, sas fillas...», Oller, *La papallona*, 83. **2**, compuerta de cauce o de presa de un molino, la tabla que se coloca en las acequias para hacer subir el agua : «mes está escrit : un vespre, del mar la CADIRETA || sols per rentar l'Atlántida d'un crim, s'aixecará», Atl., 168. **3**, catarata, cascada o salto que forman las aguas de un río, cuando caen de muy alto. Cp. : «VII díes les ayguas del diluvi hondegaren sobra la terra; l'any DC de la vida de Noé lo mes sagón al VII

día del mes rompudes son totes les fonts del gran abís e les CADIRETES o finestres del cel son hubertes he feta es pluia sobra la terra XL díes e XL nits», Génesis, 7 (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 2), Biblia en catalán.

CADRELLA : cuadrilla : «e dixeren els con se partiría la roba? E nos dixem que per CADRELLES», Cron. Jacme, 138.

CADUF : «portava per divisa rodes de cenia ab los CADUFS tots d'or e foradats al sol», T. B., II, 400.

CAFÉ : café, el fruto, la bebida que se hace de él, y la casa pública donde se sirve; — *pendre café a costa d'altre o pagant un altre* : tomar uno por monote, por primo; — *torrar café* : tostar café.

CAFEÍNA : cafeína, uno de los dos elementos del café.

CAFETER : cafetero, el o la que tiene un café.

CAFETERA : cafetera, la vasija en que se hace el café a la lumbre.

CAFIÇ : «CAFIÇ de la calç», Ordinacions del Mostassaf, 1322, Valencia, I v.°.

CÁFILA : caterva, caravana. (De CÁFILA, muchedumbre; (troupe), una muchedumbre de viajeros, caravana, Dozy).

ÇAGA (A LA—); — *anar a la çaga* : ir en zaga, ir en pos.

CAGA-CALCES : pendejo, cobarde, miserable, pusilánime, cagón, mandilón, follón, cobardón, particularmente en la guerra.

CAGA-FERRO : mocos de herrero, cagafierro, escoria, hez del hierro.

CAGALLÓ : cagajón, materia fecal sólida.

CAGAMIQUES : cicatero.

CAGANIU : ave o pájaro nacido el último de una empolladura; gurripato, el último de los pollos nacidos de una misma nidada, el pajarillo que aún no ha salido del nido; met. redrojo, el último de los hijos de un matrimonio; el más chico de entre los hermanos o de una familia : «posantse'l menut al pit, s'assentá al piló del porxo. Apa!... xuma!... xuma!... aprofítaten!.. Si't vegés lo CAGANIU meu, prou te'n trauría d'una arpada!», Pons, *Trascant*, 20.

CAGAR : cagar, ciscarse, hacer de cuerpo.

CAGARADA : cagada.

CAGARINES : cagalera, seguidillas, cagueta, curso de vientre, diarrea.

CAHUT : caído : «folla fembra, per que no plores com CAHUDA est de la celestial gloria, a la qual est creada?», Lull, *Maravelles*, I, 49.

CAL : v. CA('L).

CALA : «del mar de Myrtos m'abriguí en les CALES», Atl., 192; «tot costejant entrárem en las CALAS de gran profonditat, rodejadas d'altas murallas granítícas», Bosch de la T., *Recorts*, 259.

CALABRUXÓ : «recomovents la mar per vents tribulant la terra per trons, lamps, aygues, fiblons, pedres, CALABRUXONS e altres feredats moltes», Eximenis, *Angels*, c. 45, lib. 4.

CALABRUXONAR : «Item dit día la nit precedent CALABRUXONÁ granment en la present ciutat e en les montanyes propinques a la dita ciutat, en tant que lo dit CALABRUXÓ se pres que mostrava que ha-

gués navat. E lo dit día feu gran fret», Comes, *Llib. de coses*, 154.

CALADÍS : «e aquells qui guardaven les torres del portal de la ciutat, dexaren caure la porta CALADISSA, com veren que ja n'i havía prou de francesos», T. B., I, 53.

CALAF; — *mercat de Calaf* : campo de Agramante, casa de Tócame Roque.

CALAFAT : «e lo mestre CALAFAT d'aquella mateixa galera, en Bernat Mercader», Comes, *Llib. de coses*, 43.

CALAFATAR : «calefactare, freq. de calefacio, calentar otra cosa», Nebrija; «e quan foren en la mar la cocha faya aygua molta, si que per II lochs o per III ne trayen de l'aygua en calderes poques : e CALAFATAVEN ab estopa tot ço que podíen», Cron. Jacme, 153.

CALAIX : cajón de cómoda o pupitre : «he trobat eix cartipás en un recó de CALAIX de la meva calaixera tot girant y regirant la robeta de'n Lluiset», Bosch, *Pla y montanya*, 133; «mes, ab la sorpresa imaginable m'adono que la meva cartera estava tota capgirada, y que algunas de las cartas habían desaparescut! Lo CALAIX sempre era tancat y jo duya la clau a la butxaca», Genís, *Sota un tarot*, J. F., 1876, 322; «aquí va seure's pera tráurer uns mitjons del últim CALAIX, encara mitj obert, de la calaixera», Oller, *Notas*, *Un estudiant*, 17; — *calaix de sastre* : cajón de sastre, obra de retazos, un todo compuesto de partes inconexas, centón literario; — *ser un calaix de sastre* : ser un cajón de sastre, tener nociones muy generales y poco importantes.

CALAMARÇA : granizo, lluvia congelada en el aire, piedra.

CALAMARÇADA : granizada.

CALAMÁSTECHS : κρεμαστήρ ῆρος, objeto que sirve para suspender : clavo, croc, llaves, cadena de hierro pendiente en el cañón de la chimenea y perpendicular a la lumbre con un garabato donde se pone la caldera.

CALAMITAT : (de calamitas, por cadamitas).

CALANDRIA : calandria o alondra : «no y ha cadernera ne CALANDRI ne papagay qui's faça acomparar ab lo seu parlar, ne ab lo seu cantar, ne ab lo seu cridar», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 380 v.°.

CALÁPET : galápago, sapo : «Item si't mort la serp ho el CALÁPET ho escorpí e beus del such del porró ab vi, sapies que no't porá noure», (Bibl. Nac. París, MS. fonds. Esp. 210), 17; «e con veus lo CALÁPET o çapo dones gracies a Deu?», Eximplis, CCXCIV, 271; «e quant ach morta la gallina e la volgué traure los budells ab la ma, tragué'n un gran çapo o CALÁPET», Eximplis, CCC, 274.

CALAR : **1**, bajar : «vet que en Damás lo volen pendre (a S. Pau) e ell se lexa en una senalla CALAR per lo mur de nits e fuig per esta manera», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 41 v.°; «ab una corda lo liguen e CALEN lo en terra», T. B., I, 107; — *calarse* : bajarse : «la hon es lo gra se CALEN los coloms», Compil. ep camar., Prov. arab.; — *calar veles* : bajar velas; met. amainar, amollar, ceder a alguno superior en

autoridad y fuerza. **2**, prender, pegar; — *calar foch* : pegar fuego : «Gerió... ha CALAT foch a ses boscuries», Atl., 40. **3**, *calarse a* : ponerse a : «no sabent jo que podía ésser aquell debullit, me vaig CALAR a corre», Genís, *La Mercé*, J. F., 1878, 206.

CALASTÓ : «CALASTÓ e balança no queren amistança», Compil. ep. camar., Prov. arab.

CALATEYÓ, CALETEYÚ, Cron. Jacme.

CALAVERA : **1**, esqueleto, la reunión o conjunto de todos los huesos de un hombre o de un animal : «comensá a recórrer ab la vista, un per un, tots los instruments de física y exemplar zoológichs... be que passant depressa y ab gesto d'enuig, per devant certa CALAVERA humana que estava plantada com un soldat, dins d'una escaparata especial», Oller, *Notas*, *Lo radiómetro*, 68. **2**, cráneo : «Sent Macari passant per un herm trobá una CALAVERA de hom mort, que era testa del cap de un sacerdot dels gentils», Eximplis, CCCXXXIV, 308. **3**, carabela : «fortuna de mar dispargí les dites CALAVERES de les dites galeres», Comes, *Llib. de coses*, 252; «lo honorable en Jaume Bertrán, capitá de una galiota e una CALAVERA armada per la ciutat de Barcelona», Comes, *Llib. de coses*, 135.

CALAXERA : cómoda, guardaropa casi cuadrado de madera fina, con tres o cuatro cajones del mismo largo y ancho, mueble que contiene muchos cajones, : «la mare li feya llegir uns feixos de papers que tenía tancats en una CALAIXERA», Genís, *Sota un tarot*, J. F., 1876, 313; «li'n omplen las CALAIXERAS || de sedas, velluts y llanas: || duas gerras de diners || y trenta cuberts de plata», Genís, *Lo criat major*, J. F., 1878; «la nubia obrí, un per un, tots los calaixos de la CALAIXERA plens de gom a gom de roba blanca», Oller, *Notas*, *Una visita*, 58.

CALAXET : «y seguí fins al secreter, y ficá tremolosa una clau al pany, y estirá un dels CALAIXETS», Oller, *Vilaniu*, 360.

CALAXÓ : cajón.

CALÇ : cal; — *calç viva* : «al entrar hi havía vista CALÇ viva», T. B., I, 34.

CALÇA; — *calça curta* : calzón corto, media corta.

CALCA; — *calca de texir* : cárcola de telar.

CALÇADA : «e faem fer per los leyns qui veníen a la mar una CALÇADA prop d'aquel pug que li está prop», Cron. Jacme, 255.

CALÇAR : «e CALÇAREN li los sperons», T. B., I, 152; «e yo que estich descalç, jamés CALÇARÉ çabates en los meus peus fins a tant que per la majestat del senyor Rey, e per los nobles cavallers, sía determenat aquest fet», T. B., I, 372; «al entrant de la ciutat en Quendiríahom, se CALÇÁ calçes vermelles que aportava, e CALÇÁ's unes sabates pintades», Lull, *Maravelles*, I, 261; — *qui se'n calça no se'n vesteix.*

CALCAR : **1**, prensar : «e en ayxí lo gra CALCAT en lo truyl redé gran habundancia de vi», Vies des Saints (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 44), 102 v.°. **2**, calcar, estampar un dibujo en un papel por medio

del transparente; met. imitar servilmente los escritos, el estilo, los discursos de otro.

CALÇAT : «en Peró, lo boher, CALÇAT d'esclops venía d'afermar los bous al estable», Bosch de la T., *Lena*, 24; «sa mare... CALÇADA de espardenyas novas, se n'aná a Pedrals», Bosch de la T., *Lena*, 29.

CALCEDONIA : «e per la boca llançava mel, qui era molt blanca e clara, e dava en un safareig qui era fet de CALCEDONIES», T. B., I, 138.

CALCES : calzones, bragas, pantalones; eran ordinariamente de paño y tenían la forma de medias que se juntaban debajo de las bragas (Forestié, LXX); «les CALÇES, de aquella semblant brodadura molt riques», T. B., I, 118; «molts son allenegables e frévols los bens de fortuna e son fets semblants a les CALCES dels minyons de les quals no sap hom de quin peu son», (Fr. Canals), Opusc. cat. Ms. Ac. B. Letras, II, 534; «les CALÇES totes brodades de perles molt belles», T. B., I, 194; — *calçes de ferre* : «CALÇES de ferre son donades a cavayler per tenir segurs sos peus e ses cames», Lull, *Ord. de Cav.*, 24; — *ser un calces* : ser un Juan Lanas, ser un bonazo, bonachón; se dice del hombre simple, fácil, que se deja gobernar de cualquiera; ser un bragazas, dejarse dominar : «en Tófol, son pare, era la mateixa bondat; mes era un CALSAS», Genís, *Sota un tarot*, J. F., 1876, 309; — *nos ne omplirá les calces* : nos hinchará las medidas a todos; — *sortirne ab les calces netes* : sacar su caballo, salir en paz y en salvo; — *no poder portar calces*.

CALCH : calco, dibujo que se saca de otro por medio de un papel transparente.

CALCIDA o CALCIDES : cardo cundidor, Cirsium Arvense : «lo joch, que fa descristianisar, que fa sobre les cases arrunades creixe l'ortiga y la CALSIDA», Nerto, 9.

CALCIGAR : pisar, conculcar, pisotear, hollar : «son front y pits CALCIGUEN les ires del Etern», Atl., 216; «l'altre li dehia que Grecia no sería vençuda mas que tota la gent de Grecia sería premuda e CALCIGADA dejús los peus de la gent de vertes (?)», B. U. B., *Ajustaments*, 96 v.°; «donchs ab quins ulls guardarás lo temple del Senyor lur e teu? Ab quals peus CALCIGARÁS lo paviment de aquell?», B. U. B., *Ajustaments*, 40 v.°; «no te don al poll si'l CALCIGA la mare, ne al enfant si'l castiga son pare», Compil. ep. camar., Prov. arab.; «Item que tots los guardians degen aquells que trobarán cassán o CALSIGÁN o mal faent en les vinyes o en orts o encara en camps laurats que'ls degen denunciar per lo segrament que fet an al veguer», A. M. B., *Delibs.* (1310-13), 5; «la terra deurían besar qu'ells CALCIGUEN», Muntaner, 41; «O emperador, príncep est, e est ser (siervo) de totz. Ab quins uls doncques potz tu gardar lo temple per enderocar, ni ab quins peus CALCIGARÁS lo paviment sant?», Vies des saints (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 44), 96 v.°.

CALCINAYRE : calero, fabricante de cal.

CALÇÓ : media calza, polaina : «duya calsa curta, CALSÓ y un sen-

zill mocador doblegat al cap», Oller, *Vilaniu*, 215.

CALCOMANÍA : calcomanía.

CALÇOTES : «volía la Sumpteta un CALSOTAS que la deixés gobernar, la mes mínima cantitat posible de marit», Oller, *Vilaniu*, 83;— *es un calçotes* : es un calzonazos.

CALÇOTETS : calzoncillos.

CALCUYLLA : «en açó nos informa natura que les pus nobles coses que ha fa exir de les pus vils; axí com l'aur de la terra, e'l bon gra dels fems e la perla de la CALCUYLLA qui es lo pus dolent peix de la mar, e la mel de la abella e la seda dels petits verms, tot axí fa Deus sovín de mala pensa exir molta santa paraula et informativa a nosaltres», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 412 v.°.

CALDA : «dins de la diligencia los passatgers anavan condormits, tancadas las finestras, sens lliurarse per aixó ni de l'espessedat de pols, ni de la CALDA de sol que'ls enervava», Oller, *Vilaniu*, 15.

CALDERA : «devant lo rey mes aquell hom una de aquelles busties en la CALDERA hon fonía gran res de dobles», Lull, *Maravelles*, I, 188; —fam. caldero, reloj grande de bolsillo; — *caldera vella, bony o forat* : a cierta edad cada uno tiene sus achaques, estar hecho un cascajo, debilitado por la edad; — *dret de la caldera* : «e la ora doná li ela lo dret de la CALDERA de Leyda que tingués de sa vida, e no valía la ora CC sol de renda e puys pujá a III milia sous», Cron. Jacme, 61.

CALDERADA : calderada, lo que cabe en una caldera.

CALDERETA : «lo qui du la CALDERETA dels untets corra a engrexar los travessos que han de calçar la barca pera que entri llatina sense esforç ni grinyols», Vilanova, *Cuadros populars*, 8.

CALDERÓ, Cron. Jacme.

CALDET : calducho, caldivache, hablando del guisado o cocido muy cargado de agua.

CALDO : caldo, agua en que se han cocido viandas; — *caldo de partera* : «si la guerra no s'acaba aviat haurem d'anar tots a captar... En los masos no's troba una gallina per CALDO de partera», Bosch de la T., *Lena*, 28; — *caldo de la reyna* : «lo metge, que també deu entendre en malaltías d'amor, diu que'l restablirá no mes que ab confituras y CALDOS de la reyna», Vilanova, *Del meu tros*, 175; — *fer caldo* : hacer puchero de enfermo. V. BROU.

CALDRE [CALRE] : es verbo semiauxiliar, complemento infinitivo, ser menester, ser necesario, ser preciso, ser forzoso, hacer falta, interesar : «ja tinch lo consentiment d'ella, no'm CAL lo de vosté», Oller, *La papallona*, 26; «desembarca l'héroe y Gerió per desfersen li parla de la reyna Hesperis y del brot de taronger que CAL presentarli qui la pretinga per esposa», Atl., 72; «y, brétols, escateixen si ferhi res los CAL», Atl., 110; «pot tenir be sens temor la cara ferma contra tota adversitat, e no li CALRÁ haver pahor de les ones tempestives mundenals», Boeci, 33; «cell qui es pahoruch lla on no li CAL, es comparat a cervo, o a lebra, o a cunill», Boeci, 185; «Mossenyors, en res no us hi CAL provehir que dins

pochs jorns avisaré de coses que vostres grans savieses trobarán gran plaer», A. C. A., XXII, 34; «de la gent comandada, segons yo veig, CAL fer poch compte», A. C. A., XXII, 91; «mas les persones savies no les CAL tembre», Boeci, 33; «la gloria que de tants singulars actes l'Emperador sentí, no u CAL demanar», T. B., II, 123; «e no li CAL tenir tanta temor car ab los turchs la deuría haver tota lexada», T. B., II, 264; «lo marqués tramés a dir al capitá que no'l CALÍA mes fatigar en combatre», T. B., II, 252; «en temps de guerra s'i requiren armes, que en temps de pau no y CAL balestes», T. B., II, 189; «e quins plaers ne delits havíem per que'ns CALGUÉS oblidar coses tan altes», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 127; «e par me que no'ls nos ha CALGUTS cercar, que ells son venguts a nos», Muntaner, 152; «car si ell no fos, no'ls CALÍA tenir sperança en neguna victoria», T. B., II, 254; «cavallers ni altres hómens no'n calía passar, sino nostra persona e nostres hómens per servir nos», Cron. Jacme, 165; — *com cal* : como es debido : «si no m'haguessen arruinat l'ofici, jo aniría com CAL y al meu gust», Vilanova, *Del meu tros*, 106; «era ja hora de que, a la posta de tant y tant buscar, se li rendís alguna senyora com CAL», Oller, *Vilaniu*, 91; «aqueixa tía era una dona molt com CAL», Genís, *La Mercé*, J. F., 1878, 213; — *no cal dir* : no hay que decir : «e com lo senyor rey En Jacme de Sicilia hach presa terra a Barcelona, no CAL dir la festa que li fo feyta», Muntaner, 335; «no CAL dir que si mes gent petita hi hagués hagut a la casa, mes ne hauríen sortit a la porta», Genís, *La Mercé*, J. F., 1878, 178; — *no'n calia mes!* : no faltaba más!; — *qui savi pot enviar no'l li* CAL *castigar*, Compil. ep. camar., Prov. arab.

CALENDARI : calendario; — fecha : «estant axí legint vostra letra y estant admirat per ser axí velleta en CALENDARI, car ha trigat un mes de venir en mans míes... yo sentí gran remor e brogit en lo palau», Carbonell, *Chróniques*, 266 v.°.

CALENT; — *a cop calent* : «sort que'l forat de la llosa era gran; que, si no, prou qu'al abalansarse'l cos a terra's trenca la cama, exclamá l'adroguer. Oh, y encare, a cop CALENT, no's pot dir res», Oller, *Vilaniu*, 143; — *de calent en calent* : en caliente, al instante; «per forrarse mes lo ventre, acostaven la foch groxudes llesques de pa, que s'amaníen ab llart aprés de torrades, empassantseles de CALENT en CALENT y ab lo meteix delit que una lleminadura», Pons, *Trascant*, 209.

CALENTÓ : calentito, Oller, *Croquis*, 118; «la moda ho exigía axís pera que las manetas eixissin com de dins d'un lliri, ab lo qual la criatureta tenía las mans mes CALENTONAS», Oller, *La papallona*, 144; «notantli'l metge certa inflor en las extremitats, ordená que procuressin tindrelashi ben CALENTONAS», Oller, *La papallona*, 186; «axís que he conegut que li anava a repetir la basca, li he fet pendre un glopet d'aquesta aygua molt CALENTONA»,

Vilanova, *Del meu tros*, 15; — fig. : «per tant que mossén Lluch y'l Zidro s'ho mantinguessen CALENTÓ, poch tardaren los del poble en esbrinar lo del casori», Pons, *Trascant*, 48.

CALITAT : cualidad, lo que hace que una cosa sea tal, buena o mala : «totes nosaltres som naturalment de tres CALITATS, ...La primera, totes som cobdicioses», T. B., II, 62; «los stronomians han apropriades les IIII CALITATS demunt dites als XII signes e a les VII planetes», Lull, *Maravelles*, I, 113.

CALITJA : niebla clara, bruma, neblina : «les antigues króniques de Catalunya y d'Espanya... m'ompliren la fantasía d'aquells fets que, de tant llunyers y embolcallats ab la CALITJA dels temps primitius, la historia va oblidant», Atl., X (prólogo).

CALITJÓS : caliginoso : «éram cap al tart d'un d'aquells díes d'agost tebis y CALITJOSOS», Pons, *Trascant*, 7.

CALIU : **1**, calorcito : «lluny de ésser fret o indiferent com semblava, perque en las cuestions de poca importancia jamay prenía calor, tenía un CALIU vivíssim de passions y una sensibilitat extremada que no podían excitarse sense corre'l risch de promoure un gran incendi», Oller, *Vilaniu*, 51. **2**, rescoldo : «fora d'hora, jo, demunt del foch hi estench sempre una capa de cendra, pera guardar mellor lo CALIU», Oller, *La papallona*, 98.

CALM O CALMA : mesa o meseta, llanura extendida en lo alto de una loma o montaña.

CALMA : calma, tranquilidad, sosiego, serenidad; mar. calma, bonanza : «tot respira CALMA, tot está en repós, lo cel es pur, sens una broma», Careta, *Brosta*, 31.

CALMARSE : serenarse, templarse, calmarse, ablandarse.

CALONIA : calumnia, Ordinacions del Mostassaf 1322, Valencia, f. 2.

CALOR : «havent dinat, al axecarse de taula, l'Andreu parlá de tornarsen a Bassegoda. — Ab la CALOR que está fent?... Home, quin disbarat!», Bosch de la T., *Lena*, 213; «som tuyt en pena corporal, ço es saber, que fam, set, fret e CALOR, malaltía e mort ne havem», Lull, *Maravelles*, I, 71; «I pastor dormía al solell, e per la gran CALOR del solell...», Lull, *Maravelles*, I, 106; «e nostres azembles eren hujades per la CALOR que feya», Cron. Jacme, 150; — entusiasmo, Oller, *Croquis*, 110.

CALORADA : «CALORADA com la d'avuy, sols una vegada en ma vida la he sentida», Vidal, *Rosada d'estiu*, 120.

CALOREJAR : sentirse calor : «com comensava a CALOREJAR, la senyora Pepa li posá la tauleta de cusir al peu del balcó de sa cambra», Oller, *La papallona*, 23.

CALT : caliente, cálido, caldeado : «...en que es major quantitat de fret e de sech, que de CALT e humit» Lull, *Maravelles*, I, 134; «axí com lo foch... engendra sots complecció de CALDA natura», Lull, *Maravelles*, I, 124; «e nos lavores havíem mal als uyls e no'ls podíem obrir menys d'aygua CALDA que'ls nos lavaven», Cron. Jacme, 298; «levá li les vestidures d'aur et feu un de drap de llana, dient que la lana es CALDA per al ivern et laugera per

al estiu», A. M. B. Canals, *Valeri*, c. 9, t. 2.

CÁLZER : cáliz, vaso sagrado; campanilla que tienen las flores : «e li'n va donar molts CÁLZERS e bacines», F. d'A., 45; «l'una (bandera) era tota vermella hon havía pintat lo CÁLZER e la hostia», T. B., I, 330; — fig. : «e si lo teu ánimo porá comportar beure aquest CÁLZER de la bataïlla», T. B., II, 204; «veig que aquest CÁLZER de dolor a beure s'ha», T. B., I, 16; «ab CÁLZER de dolor lo faré beure en tots los millors díes de sa vida», T. B., IV, 11; — *beure'ls set cálzers d'amargura* : pasar las penas del purgatorio; sufrir mucho; — *sufrir los set cálzers d'amargura* : pasar malos ratos, correr las siete Partidas, sufrir las penas de san Patricio, sufrir muerte y pasión, hallarse muy contrariado, atormentado, embarazado; apurar el cáliz hasta las heces, copa de amargura, cruz de trabajos, penas, dolores; sufrir una desgracia, un infortunio en toda su extensión.

CALL : **1**, «Callis, is; camino hondo y estrecho», Nebrija. **2**, callo : «e estava de ginolós en oración tant que CAYLS avía als ginols ayxí con als peus», Vies des saints (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 44), 106 v.°.

CALLADAMENT : callandito : «doná una passa enrera y'l cap y la ma seguiren cridantlo CALLADAMENT», Oller, *Notas*, 108.

CALLANÍA : castellanía, Col. doc. Arch. Cor. Aragón, *Libro de censos*, 116.

CALLANT : silencioso : «tot fadrí e hom jove deu ésser CALLANT, e açó per tal que sía reverent e que no s'avén a dir falsíes», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 392 v.°.

CALLANTÍVOL : «axí matex es necessari lo scrutini CALLANTÍVOL ab diligent meditació, car l'estudi de la sciencia toll la instancia de la obra, mas la meditació es cogitació frequentada o sovinejada ab consell», B. U. B., *Ajustaments*, 295 v.°.

CALLAR [CAYLLAR] : «lo maestre quant vehé aquell sobrevinent qui's comportava follament, CALLÁ e lexá's de perlar», B. U. B., *Ajustaments*, 11 v.°; «e no fo bo per res mes que per enfuriar mes als nostres spanyols, encara que CALLAVEN», F. d'A., 17; «mas com no posqués altre faer... hac a CALLAR restantli doblat dolor», F. d'A., 92; «dix lo sant bisbe a aquell philosof principal en lo nom de Jhuxst: Te man que no parles. E fo axí fet tantost. E com hac hoyt lo sermó, cançá la bocha e CALLÁ», B. U. B., *Ajustaments*, 275 v.°; «e la muller irada gitá'l ne, e ell CALLÁ e no li dix res», B. U. B., *Ajustaments*, 153; «el CALLAR es saber e son pochs aquells que y usen. CALLAR es sach de errades. CALLAR es profitós a les gens e als oçells», Bibl. Nac. de Madrid, *Jafuda*, 90; «los sabis tenen a mengua || fer servir massa la llengua. || Ohir, véurer y CALLAR, || fortas cosas son de obrar», Pepratx, *Ramellets de proverbis*, &, 39; — *callar per força* : coserse la boca; — interj. : calla! : deja! : «ves; preguntaho a la Madrona... Si no... CALLA; ja hi aniré jo», Vidal, *Rosada d'estiu*, 153; — *callarse* : «ab tant lo rey se CALLÁ per hoyr que respondríen e asech se en son siti», Bernat Des-

clot, (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 328), 70; «ans de tal doctrina, predicació o pública disputació o affermació se CALLEN, posant fre a la sua temeraria lenga e indiscret parlar», Rev. de Gerona, *Del culto y fiesta* &, Oct. 1886, 294; — *no callarse'n cap* : «es tan resoluta que no se'n CALLA cap, y no te pels a la llengua... Aixís ho tenía d'haver fet la mestressa jova», Vidal, *Rosada d'estiu*, 440.

CALLAT : «car los chrestians anaven molt CALLATS, que no'n deyen hont anaven a faer cap», F. d'A., 178.

CALLÓS : «trobaren aquell en un camp arant ab los bous e havía les mans CALLOSES e treballades per les obres del culturar la terra», B. U. B., *Ajustaments*, 35 v.°.

CAMA : pierna; parte del animal que está entre el pie y la rodilla : «no's veyen sino morts, aquí caps, aquí braços, aquí CAMES, aquí corsos», F. d'A., 203; «e Tirant qui anava entre ells capitanejant, no del tot armat, sino les CAMES e los braços», T. B., II, 83; «e com tingué la CAMA damunt los arçons de la cella», T. B., II, 248; «senyor, ferit es don Bernat Guillem d'una sageta per la CAMA», Cron. Jacme, 220; («calças de buen panno en sus CAMAS metió», P. del Cid, 32, 3086); — *cama ací cama allá* : a horcajadas, a horcajadillas; estar, ponerse, andar empernеado; pata acá, pata allá; a caballo, empernecado : «l'Antón tot xuclant la pipa, mirava un altre assistent, que posat CAMA assí, CAMA allá en la barana de l'eixida, fregava ab forsa per fer lluenta la baina y espasa del brigadier», Argullol, *La Guerra*, 194; «s'assegué damunt d'una pedra en que posá una pell, y jo, CAMA assí CAMA allá, a sos peus», R. y B., *Historia d'un pagés*, J. F., 1869, 261; — *cama de fusta* : pierna de palo, la postiza que llevan algunos lisiados, pata de palo; — *cama torta* : pata tuerta; — *cames ajudeume* : zafarse por pies, largarse, huir, tomar el portante, darse a las piernas, echar a correr, huir a todo correr, a carrera tendida, forzar el paso, andar más ligero : «la soptada sorpresa'ls causá tal efecte, que sens mirar res ni esperar altre cosa, saltaren qui mes podía y CAMAS ajudeume cap a Olot», Argullol, *La Guerra*, 172; — *cames de gánguil*: piernas de palo, patas enjutas, dícese de dos piernas como dos bastones; — *posarse cama así cama allá* : ahorcajarse; — *segarse a un les cames* : sentirse uno como si le faltase el suelo, flaquearle las piernas : «al atravesar lo carrer Nou... se li segaren soptadament las CAMAS», Oller, *La papallona*, 28; «a l'Antonet se li segaren las CAMAS, un inmens pes li oprimí'l pit», Oller, *Notas*, 110; — *tenir una cama al cementiri* : tener un pie en la sepultura; — *tenir cames de gánguil*: tener jarrete; se dice de un andarín, de un bailador que no se cansa fácilmente; — *tenir les cames com unes flautes*: tener piernas de palos de tambor, es decir muy delgadas o pequeñas; — *tenir bones cames* : tener excelentes piernas, ser muy andador; — *tenir les cames tortes* : ser patizambo.

CAMA-CURT : corto de piernas.

CAMADA : paso : «de quan en quan atravessava l'iglesia a grans CAMADAS algún sacerdot», Oller, *La papallona*, 147; «un altre feya notar que la pobra dona estaba defallida, y arreu la dida ab quatre CAMADAS arribá al pis y baixá una escudella de caldo, mentres d'altres cantons venían per encantament copetas de malvasía», Oller, *La papallona*, 174; «ja era aprop de Cellés. Una CAMADA mes, y s'escauría allá, per l'enforcament del camí», Pons, *Trascant*, 19; «vaix baixar ab quatre CAMADAS rostos avall, atravessí la vall de Cadí y emprenguí desseguida la pujada del pich de Balatg», Bosch, *Pla y montanya*, 221.

CAMÁLICH : mozo de esquina, esportillero, mandadero, mozo de cuerda, mozo de cordel : «uns quants CAMÁLICHS remenavan bahuls, mons y sachs», Genís, *La reyneta del Cadí*, 11; «no trigan a comparéixer algún aprenent de sabater o de sastre... un CAMÁLICH sense feyna que de tant en tant dona un tom per si'l demanan», Oller, *Notas, Lo curandero nou*, 82.

CAMALL : «una faixa de seda carmesina, saragüells igualment blanchs y CAMALLS també de vellut, tatxonats de cascabells que descansavan en l'entortolligada veta color de rosa de las espardenyas, completavan aquella vestidura oriental, sorollosa y alegre», Oller, *Vilaniu*, 112.

CAMALLARCH : zanquilargo.

CAMA-LLEÓ (?).

CAMALLERES : V. CARAMELLES.

CAMA-LLIGA : lliga-camas.

CAMA-LLUHENT (?).

CAMAMILLA : manzanilla, Matricaria Chamomilla;—*camamilla pudenta* : manzanilla silvestre, Lucanthemum Parthenium : «chamaemela, manzanilla, hierba conocida», Nebrija.

CAMÁNDULES : «estém ben guarnits de la manera que's posa'l mon. —Peró, home...—Que peró home, ni que mes CAMÁNDULAS! Tant tu com ell teniu la culpa, y no'm vingas ab rahóns de mal pagador», Oller, *Vilaniu*, 381; «en Joanet es un amich de casa, y al passar, li he donat las bonas tardas. — Ja! ja! ja!. — Vaja! no'm vingues ab CAMÁNDOLAS... cúydat de tu!», Bosch de la T., *Lena*, 24.

CAMA-OBERT : abierto de piernas.

CAMA-PRIM : de piernas delgadas.

CAMARIL : camarín, oratorio : «hont veu entre'l brancatge que floría, || sota cortines d'eura y setelía || d'un altar de la Verge'l CAMARIL», Atl., 34.

CAMARISTA : camarista.

CAMARLENCH : «canceller, vicicanceller, mestre racional, tresorer, CAMARLENCH, maiordom, escrivá de ració, algutzir, prothonotari, secretari, tots aquests son officis lucratius e honorables», Eximenis, *Regiment*, 148.

CAMA-ROJA (?).

CAMAROT : camarote : «ara'ls hi ensenyaré'l quarto dels mals endressos... Y hem vist aquell petit desembrás, tan endressat, tan netet com la sala... Un CAMAROT de barco», Oller, *Notas*, 58.

CAMATIMÓ : timón del arado.

CAMA-TORT : de piernas torcidas.

CAMBAL : «item que null hom privat, strany, de qualque con-

dició o ley será, no guos fer ne faça fer crochs, carcays, ferreres, CAMBALS, guityes, regnes, cabçanes sobre cingles, pitrals, ne cabestres de neguna natura de cuyrs, exceptat tant solament de cuyr de bou o de vaqua, de cuyr d'atzebra, de cuyr de brúfol, de cuyr de leó et de cuyr de cervo tantsolament, salvu empero que de cuyr de camell pusquen fer forana o forradura tantsolament, et qui contra açó fará que sía cremada la obra et pach per calonía lx ss», Almotacenia de Valencia, 1322, 47.

CAMBI : variación, mudanza, trueque, cambio, permuta;—vuelta, lo que se vuelve cuando se da por una cosa una moneda de más valor : «e havíem feyt CAMBI de la terra de Maylorques ab l'infant don Pedro de Portugal», Cron. Jacme, 160; — *cambi sech* : «item ha ordenat y ordena sa Excelencia y prohibex (com per dret divinal y humanal son prohibits) los CAMBIS que's diuhen sechs, y altres logres, y tota altra especie de l' usura sots qualsevol nom, forma o tracte que's comet», Registro 5276, Edictes y crides, c. 77, 1586.

CAMBIADOR : «en una ciutat havía I CAMBIADOR molt rich dels bens temporals... Un jorn se sdevench que I pobre vench a la taula hon lo CAMBIADOR tenía molts diners», Lull, *Maravelles*, I, 157; — *cambiador de menuts* : «entenen empero los dits Consellers e prohómens que'ls dits CAMBIADORS de menuts pusquen e'ls síe lícit pendre per cambi del florí d'Aragó en menuts ço que'ls es permés per leys de la terra e per ordinacions passades de la dita Ciutat sens incorriment dels dits bans», A. M. B., *Bandos* (1414-27), 3 v.°.

CAMBIAMENT : mudanza, mutación.

CAMBIAR [CAMVIAR] : trocar : «e aprés aquests dos frares varen CAMVIAR de comtats, quiscú per ses covinences», F. d'A., 385; — *estar tot cambiat* : estar desmejorado, demudado, desfigurado por enfermedad u otra causa; — *cambiar de color* : ponerse colorado.

CAMBRA : 1, cámara, aposento, cuarto : «e metemnos tots en una CAMBRA», Cron. Jacme, 276; «stigueren en una gran sala per bon spay sperant lo Rey quant exiría de la CAMBRA», T. B., I, 202; «e com foren dins en la CAMBRA, trobaren que lo Comte stava aconortant la Comtessa», T. B., I, 17; «pres lo petit patge, e posá'l en una CAMBRA», T. B., I, 162; «Tirant ordená que totes nits a la porta de la CAMBRA del Emperador en la sala dormissen L hómens», T. B., II, 42; «ella posá en la CAMBRA un gentilhom e no dels millors, de qui ella era enamorada», T. B., II, 63; «ensemps aguayta'l sol dintre l'Alhambra, || y ab son raig amorós umple la CAMBRA, || crostada d'or» Atl., 308; «agafá un llumet, y, xiulejant, pujá a sa CAMBRA», Bosch de la T., *Lena*, 29; «la Quelina prengué un llumet, pujá a sa CAMBRA, se ficá al llit y s'adormí pensant ab son Joanet», Bosch de la T., *Lena*, 25; «la senyora Pepa li posá la tauleta de cusir al peu del balcó de la seva CAMBRA», Oller, *La papallona*, 23; — *vaylet de cambra* :

cambrer, ayuda de cámara. **2**, deposición, evacuación : «procurarán també que dites criatures fassen CAMBRA cadal día, y perçó als petits de mamella no fentla naturalment, los posarán unes caletas petitas fetes d'alguna rael de bleda o malves, untades ab mel sol, o oli y sal», Bernat Mas, *Orde breu*, 37, 1625; «molts en la fi de la malaltía tenien CAMBRAS y molts suaven, la qual evacuatió de suor a molts curave», Comes, *Llib. de coses*, 615.

CAMBRER : camarero : «en la cort del rey fo ordonat que lo gat fos CAMBRER del rey», Lull, *Maravelles*, I, 205; «La Emperadriu se n'aná a la sua cambra e dix a les sues donzelles que li fessen venir los CAMBRERS perçó com volía mudar les cortines de raç e posarn'i unes altres de seda totes brodades», T. B., III, 148; «los CAMBRÉS qui staven fora del retret staven scoltant lo dol que lo Rey feya», T. B., I, 26; «cridá un seu CAMBRER e doná li lo mig anell que havía partit ab la Comtessa», T. B., I, 77; «dix lo CAMBRER : Senyor, a la porta es vengut hu de aquells grans traydors qui ab aquel reprovat cavaller vivía de Tirant lo Blanch, lo qual ha nom Pirimus», T. B., II, 146; «aprés lo dessús dit Bernat, comte de Barcelona, fo feyt CAMBRER del palau del Emperador», F. d'A., 142; «e qu'en Pere de Fluviá, cavaller de Catalunya, qui n'era CAMBRER del Rey, la y anava percassant», F. d'A., 304; — *cambrer major* : «donchs sía de vostra bona mercé acceptar me per CAMBRER major de la vostra cambra», T. B., II, 127; — *cambrers* : repetidores : «lo dit mestre del accent e'ls mestres e regidors de les dites escoles quascún any (elegirán) bons abtes e sufficients CAMBRÉS, precedent deguda examinació de aquells per tal que síen pus ábils en les repeticions per ells faedores. E reten llurs escolans be instruits axí en virtuts e bons custums com en les dites arts liberalls, en tal manera que Deu ne sía servit e loat e los parents e altres amichs dels aprenents ne romanguen aconsolats», Ordinacions (1471-79), 128 v.°

CAMBRERA : doncella, camarera: «reconegué la cara esquerdalenca de la CAMBRERA», Oller, *La papallona*, 130; «e'a sa filla Carmesina que sía CAMBRERA major de la nostra cambra», T. B., II, 92.

CAMBRONERA : cambronera, Lycium Europaeum.

CAMEDRIOS : camedrios, Teucrium Chamaedrys, Betonica Officinalis.

CAMELIA : camelia.

CAMELL : «e'ls faé traure los ulls e cavalcar en CAMELLS», F. d'A., 83; «e aparellaren se tals uns ab altres, que a maravella se trobava hun bou ni hun CAMELL qui sa fos», T. B., IV, 26.

CAMELLADA : «tot li vingué d'una CAMELLADA. Se li inflá la cama, se li encetá poch aprés... li sobrevingué la gangrena, sepultantlo en un recó del corral», Pons, *Trascant*, 37.

CAMETES; — *cametes ajudeume* : faltar tiempo a uno : «tants escarafalls com fan dels pobles, y després, CAMETAS ajudeume, tots hi han de venir a raure, si volen viure

bons y sans», Oller, *Vilaniu*, 382; «aquella criada, CAMETAS ajudeume, en quant sentí a en Lluís trastejar pel seu quarto, hi entrá a dirli», Oller, *La papallona*, 25.

CAMÍ : **1**, camino : «que ara nos cové que ab sforçat ánimo... anem a obrir lo CAMÍ de la nostra salut», T. B., II, 241; «no sabeu los CAMINS, e seríau en perill de perdre us per los grans boscatges que en aquesta part son», T. B., I, 113; «e que u lexás córrer per los CAMINS de la sancta mare Sgleya», F. d'A., 450; — *camí ple d'espines* : senda sembrada de abrojos : «no s'arriba al cim de l'art sino per un CAMÍ ple d'espinas», Oller, *La papallona*, 41; — *camí de bast* : «eix CAMÍ era antigament CAMÍ de bast; en lo temps vell no transitavan gayre los carros», Bosch, *L'hereu Noradell*, 23; — *camí fangós* : camino barroso, pesado; — *camí fressat* : camino trillado; — *camí real* : «de ací a la ciutat de Sent Jordi no podeu anar per lo CAMÍ real, tant sta ple de cossos morts», T. B., II, 259; «e lo meu rocí ha lexat lo CAMÍ real e a'm portat davant la reverencia vostra», T. B., I, 93; — *camí ral* : «l'han fermat ab vil cadena || com un lladre en CAMÍ-ral», Matheu y Fornells, *Patria*, J. F., 1885, 116; «un quart mes enllá, atravessa'l CAMÍ ral de Barcelona a Tarragona», Vidal, *Rosada d'estiu*, 141; — *entrar en camí* : «no comences entrar en CAMÍN ab hom que no conegues, e si hom no conegut s'acompanya ab tu e demana on vas, digues que tu vols anar pus luyn que tu no entens a anar. Si porta lança ve a la man dreta. Si porta espasa ve a la man sinestra», Breviari d'amor (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 353), 206 v.°; — *fer molt de camí* : andar mucho; — *pendre un camí* : echar por un camino; — *tirar son camí* : «com se foren axí un poch combatuts, feren gran reverencia al Emperador, aprés a les dames, e tiraren son CAMÍ», T. B., II, 90; — *trencar de camí* : volverse atrás : «y si's poguessin parlar anants y vinents, quants de aquestos trencarían de CAMÍ!», Oller, *La papallona*, 141; — *venir de camí* : «en los llurs gests se mostraven ésser de grans senyors que veníen de CAMÍ», T. B., I, 194; — *a mal camí, bona cama!*, Pons, *Trascant*, 153. **2**, vía : «entra de sopte un Titá que arriba pe'l CAMÍ de Mitj-día», Atl., 96. **3**, carrera, curso : «de cara al sol... || (Colón) sembla haverlo sorprés en son CAMÍ, || y cridarli, fent ales de sos braços : || Esperam, astre...», Atl., 292. **4**, medio, procedimiento : «Dioscorus de Alexandría qui ab mals e perversos CAMINS fo feyt bisbe de Antiochía», F. d'A., 75; — *donar un camí* : dar un consejo : «venía molt amohinat, desitjós de que l'escoltessin, de que li dessin un CAMÍ», Oller, *Vilaniu*, 226. **5**, vegada, volta.

CAMIAR : cambiar : «e demanam ho a cascún dels sarrains per si, per tal que no's CAM ASSEN les noves», Cron. Jacme, 268.

CAMINADOR : andarín, andariego, que camina mucho; — *caminadors* : andadores.

CAMINAL : «grans CAMINALS d'arbres y jardins s'extenían arreu», Oller, *Notas*, 139; «s'arribaren fins

a un CAMINAL qu'era partió de la vinya y l'horta», Oller, *Vilaniu*, 215.

CAMINAR : andar : «la perdiu blanca es com un colom dels grossos : te lo CAMINAR de senyora com la perdiu de nostra terra», Bosch de la T., *Recorts*, 132; «prou conegué en Lluís qu'era una senyora, pero aquell CAMINAR recelós, aquell afany evident d'amagar la cara... li engendraren arreu lo desitj de seguirla», Oller, *La papallona*, 208; — *caminar depressa* : avivar el paso; — *caminar fexuch de gabaig* : pesado andar; — *caminar per el pedregal* : «hay, senyora, e com vos veig CAMINAR per lo pedregal, que lo un peu va tant avant que l'altre no'l pot aconseguir», T. B., II, 59; — *camina que caminarás* : superlativo hebraico.

CAMÍS : «e X sonadors de instruments de corda vestits de CAMÍS», Comes, *Llib. de coses*, 100.

CAMISA : «e faem li ligar la nafra ab I tros de CAMISA de I escuder», Cron. Jacme, 220; «e feu los levar les CAMISES grogues que ells portaven», T. B., I, 339; «per la mía fe, dix lo Rey hermitá, per açó no restará la batalla, encara que y sabés entrar en CAMISA», T. B., I, 50; «e'l rey li'n faé de resposta que'n cremaría la sua CAMISA, si ell sabés...», F. d'A., 344; «CAMISA, I», 992, Arch. Cat. Bar., *Antiquit.* I, 136;— *camisa de batista* : camisa de batista : «la Sió s'aixugá els ulls ab la CAMISA de batista qu'estava cosint», Oller, *La papallona*, 186; — *en camisa* : «per ma fe, madama, si vos en CAMISA stáveu gitada en aquest lit», T. B., I, 206; — *sense camisa* : sin camisa, desnudo, en pelota, en cueros; — *no portar camisa* : no tener sobre que caerse muerto, carecer de recursos.

CAMISAT; — *camisat de tela de França* : «jo devise que la batalla se faça a peu, ab CAMISAT de tela de França, ab sengles tarjes de paper», T. B., I, 167.

CAMISERA : «y las CAMISERAS del quart pis... li feyan los colls a ral», Oller, *La papallona*, 16.

CAMISETA : funda, camisilla.

CAMP : campo; extensión de tierra labrantía no cercada : «campus, i, el campo raso o vega para labrar», Nebrija; «e dixeren que mes amaven morir el CAMP que en la vila», Cron. Jacme, 17; «car posat cars... l'aygua vaja solta per los CAMPS, no es home en lo mon hi puga entrar», T. B., II, 253; — campamento : «supplica a la majestat vostra que li done licencia que en breus moments pugua anar a veure lo CAMP dels moros», T. B. II, 32; — *camp clós* : palenque; campo cerrado para lidiar en desafíos, justas y torneos : «car en aquella edat aprenen molt millor que'ls altres axí en batalles de CAMP clos com en guerres guerrejades», T. B., I, 62; «e tots vosaltres me dieu e afermau, yo no ésser sufficient per entrar en CAMP clos», T. B., I, 49; «fer armes a peu en CAMP clos», T. B., I, 129; «Ha sancta María val, dix la bella Agnés : e per una cosa tan mínima e de tan poca valor voleu entrar en CAMP clos a tota ultrança, no tement los perills de la mort e lo dan que seguir poría?», T. B., I, 159; — *camps a través* : fuera de camino, a campo

traviesa, a través de campos : «Hércules, maresmes y CAMPS a través, cerca a Hesperis», Atl., 134; «y, en saltant l'horta, CAMPS a través, || quiscún l'enfila per son indret», P. Bertran y Bros, *Rondalleta*, J. F., 1880, 98; «marxá CAMPS a través cullint los caragols que trobava pels marges», Careta, *Quadros de Barcelona*, J. F., 1876, 278; — *camp de mort* : «encara'l Teyde gita bocins de sa desferra, || tot braholant, com monstre que vetlla un CAMP de mort», Atl., 42; — *camp de morts* : campo de matanza : «ell pren alé, y lo ferre tallant torna a les bromes, || del hort de les delicies per ferne un CAMP de morts», Atl., 120; — *camp perdut* : «això es un CAMP perdut, no he vist gent mes abandonada, tot s'ho tiran a l'esquena», Oller, *Vilaniu*, 333; — *dormir a camp ras* : dormir al raso, a la inclemencia;— *dormir al camp ras* : dormir a cortinas verdes; — *camps* (pl.) : todo terreno fuera de poblado, ya sea de pasto, matorral, erial, arboleda,

CAMPAL; — *batalla campal* : «aquest s'era trobat en VII batalles CAMPALS hon hi havía rey o fill de rey», T. B., I, 13.

CAMPANA : **1**, «e feu manament que tocassen la CAMPANA del consell», T. B., II, 76; «... posassen de grosses cadenes, e no les soltassen fins que del seu palau tocás una petita CAMPANA que y havía, la qual podíen be sentir per tota la ciutat», T. B., II, 43; «Senyor, de continent sabuda la nova sonaren totes les CAMPANES d'esta ciutat e's feren grans alimares», F. de Malla, 1416, A. C. A.; «e axí lo disapte matí, com haguem cobrada Aleluya, e les CAMPANES tocaren, tot hom fo apareyllat», Muntaner, 371; «la CAMPANA de l'estació tocá tres batalladas», Bosch de la T., *De ma cullita*, 5; — *fer campana* o *campanes* : hacer novillos, faltar a la escuela los muchachos; — *tocar les campanes* : campanear, doblar, echar las campanas a vuelo; — *ventar les campanes* : doblar a... **2**, fanal, tubo grande de cristal para resguardar del polvo a floreros, relojes, &; — *campana de vidre* : campana de cristal.

CAMPANADA : campanada, campanillazo : «las CAMPANADAS que en est instant sonan pausadament en lo rellotge de Corbella no't diuhen res; no't fan esbategar lo cor com si sentisses pahor, y ensemps tinguesses desitj de que això durás y durás sens que jamay degués finir?», Vidal, *Rosada d'estiu*, 86.

CAMPANAR : «e puix, per la ciutat mataren tots quants ab lo César eren venguts, que no n'escaparen mas tres, que se'n muntaren en un CAMPANAR», Muntaner, 404; «e altra senyera fou posada en lo CAMPANAR de la esglesia major del dit castell», Pedro IV, 53; «estant la present ciutat preparada de tots los CAMPANÁS, torres e muralla de la marina... de moltes bombardes e falles de foch», Comes, *Llib. de coses*, 352; «e lo dimecres aprés seguent fonch pujada lo dit seny en lo CAMPANAR o cluquer maior de dita Seu», Comes, *Llib. de coses*, 355; «que's pensa que's agradan poch las estranyesas? N'hi contaría a la alsada d'un CAMPANAR»,

Oller, *Notas*, *Jochs de pagés*, 168; «ja han tocat l'oració al CAMPANAR de Sant Pere», Bosch de la T., *Lena*, 27.

CAMPANETA : campanilla, esquilón, Oller, *Croquis*, 119; — *campanetes* : farolillos, Campanula Medium; — *corretjola gran* : yedra, corregüela, Convolvulus Sepium.

CAMPANYÁ : «campanarius, ii; la guarda del campo», Nebrija.

CAMPANYA; — *entrar en campanya* : salir a campaña.

CAMPAR : «com lo Rey moro veu tan gran foch e tanta gent sua morta, cavalcá sobre un ginet e fugí, e recullí's dins un castell que havía pres qui havía nom Alimburch. E allí feu se fort ab tots aquells qui del camp eren CAMPATS», T. B. I, 39; «los qui CAMPAR podíen, veníen cridant e corrent devers la ciutat», T. B., I, 25—; *campársela* : campaneársela, M.ª R.ª 15.

CAMPER : «l'una (bandera) feu pintar sobre CAMPER vert cadenat, d'or», T. B., II, 50.

CAMPETXO : palo campeche, Hematoxylon Campechianum.

CAMVIAR : V. CAMBIAR.

CANA : **1**, caña : «aprés açó per major escarn li van metre en la man I CANA e puys los traydors ajoneylaven se a el tot per escarn e dehien li : Deus te sal, rey dels jueus», Breviari d'amor (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 353), 175 v.°. **2**, vara : «tot mercader estrany o privat e tota altre persona qui vena en gros draps de qualque natura síen, qui s'acustumen de canar con se venen, haie a canar los dits draps ab la CANA plana, posant la CANA el mig del drap entre l'esquena e la simolça sobre lo drap jaent pla e estés sobre una taula», A. M. B., *Bandos* (1380-91), 56; «sengles coltellines genovesques de larguaria de II palms e mig, CANA de Montpeller», T. B., I, 167; «y una CANA mes o menos d'indiana no'ns havía de fer ni mes pobres ni mes richs», Oller, *La papallona*, 8.

CANADELLES : vinajera, en que se pone el vino o el agua para decir misa.

CANALOBRE : candelabro : «candelabrum», Tesaur. puer. f. 106 v.°; «fonch aportada la vera creu ab dos escolans devant portant ciris encesos ab CANALOBRES», Comes, *Llib. de coses*, 393; «e li'n va donar molts cálzers e bacines e CANALOBRES», F. d'A., 45.

CANALLA : **1**, niños, chiquillos : «una botiga com un cop de puny, y sempre la tenim plena de CANALLA», Vilanova, *Del meu tros*, 151; — *portar la canalla a passeig*. **2**, canalla : «ja se que estás pensant, per mes que callas, || que son tots uns estrofas y uns CANALLAS», A. Mestres, *L'anyell de Pascua*, J. F., 1885, 75.

CANALLETA : niños, chiquillos : «mossén Pau acompanyava a la CANALLETA que saltavan y brincavan perqué'ls donés una estampa», Argullol, *La guerra*, 246; «la CANALLETA del poble corría per entremitg de la gent fent bulla», Vilanova, *Del meu tros*, 119; «quedava animat lo barri ab los crits, las corredices y las primeras riallas ab que saludava lo día tota

aquella CANALLETA», Vilanova, *Gent de casa*, 5.

CANAMÁS : «feren preparar los munteros del dit senyor ab llurs corns e bossines de cassa ab llurs cans dels quals n'i havía alguns vestits de CANAMÁS», Comes, *Llib. de coses*, 282.

CANAR : v. CANA, 2.

CANARI : «la fonda quietut que allí regnava, dava al cant d'un pobre CANARI, presoner dintre una gavia penjada a las alturas del quart pis, un to d'anyoransa que arribava al cor», Oller, *La papallona*, 129.

CANASTA : «enbolcada en draps, e mesa dins una gran CANASTA, posá la sobre una bestia que la aportás suaument», B. Metge, *Ystoria de Valter e de Griselda*, 8 v.°.

CANASTELL : «E parlá nostre Senyor a Moysén dient : prin Aron ab sos fills e ab lurs vestadures e ab l'untament del oli e un vadell per peccat e II moltons e I CANASTELL de pa alís e aiusterás tot lo poble a la porta de fora», Bibl. cat. (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 2), 55.

CANASTRÓ : astil del peso de cruz, Ordinacions del Mostassaf 1322, Valencia, f. I v.°.

ÇANCARRE : «cascún moltó penje per son ÇANCARRE e cascún hom deu pedir per son erre», Compil. ep. camar., Prov. arab.

CANCELL : «a la dita Seu se ajustaren tots los Prelats, Magnats, Comtes, Bezcomtes, Barons, nobles y cavallers, missatgers de ciutats e viles, e altres en gran multitut dins los CANCELLS de fusta que aquí en la dita Seu eren fets», Carbonell, *Chroniques*, 218.

CANCELLER : «Sen Gregori maná al CANCELLER seu que totz díes cuydás XII paubres a menyar», Vies des Saints (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 44), 74; «lo CANCELLER com a cap de Collegi es de gran preheminencia; preceheix al Rector, y lo Rector als Doctors, Mestres, Licenciats y altres», Bosch, *Títols de honor*, 353; «... CANCELLER, en quiscuna de dites Universitats, la creació toca a sa Magestat, son offici es perpetuo de aprobar y auctoritzar personalment los graus y títols se donan... interposant en ells sa auctoritat Regia y Pontificia», Bosch, *Títols de honor*, 351; «en la nostra CANCELLERÍA haja un CANCELLER lo qual volem ésser archabisbe e bisbe qui sía doctor en leys», Ordinacions (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 8), 48 v.°.

CANÇÓ : cantar : «e aprés, com lo dit Romaset hach dit lo dit serventesch, En Comí dix una CANÇÓ novella que hach feyta lo dit senyor infant En Pere», Muntaner, 579; — *cançons* (pl.) : jácara, cuento, dicho frívolo y vano; — *fer passar ab cançons* : engañar con buenas palabras.

CANÇONEJAR : remolonear, roncear, tardar en hacer una cosa, hacerla con cachaza.

CANÇONER : remolón, roncero, posma, tardo, pesado, que hace las cosas con cachaza, flojo, que huye del trabajo maliciosamente, lento, interminable : «era'n Toni-Pau lo mes vell dels moços de la casa, CANÇONER; metódich, respectuós, y per essencia, presencia y potencia enemich declarat de tot quant tenía apariencia tant

sols de moviment, y si no de moviment, de rapideç y precipitació», Vidal, *Rosada d'estiu*, 154; «la única vegada que estant malalt vaig necessitar de la seva assistencia'm doblava la dossis de medicina, perque no pot sufrir malaltías CANÇONERAS», Vilanova, *Entre familia*, 39; «gent CANSONERA, parada a las portas dels cafés o de las botigas, los feyan baixar de l'acera», Oller, *La papallona*, 211; «mes lo temps seguía CANSONER», Oller, *La papallona*, 147; «lo temps se feya CANSONER, pesat y endormiscador com la quietut que allí regnava», Oller, *La papallona*, 138.

CANÇONERÍES : «lo manyá arreplegá un sarró que li portá la seva dona tot somicant: Ay! Joan! pot ser no't veuré mes: dona'm una abrassada.—Vaja, dona! fora CANSONERÍAS», Bosch de la T., *Recorts* 284.

CANÇONETA : cancioncilla, cantarcito, letrilla, cantinela : «tot alegroy, entoná una CANÇONETA qual ritme s'avenía ab lo pas del matxo», Bosch de la T., *Lena*, 21.

CANDADO : candado, cerradura portátil, de quita y pon.

CANDELA : bujía, vela de cera o de esperma : «e pres una poca d'aygua e lançá la y dessús, e encés ab una palleta una CANDELA», T. B., I, 34; «e cascuna de aquestes portava una CANDELA encesa en la ma», T. B., I, 122; «faé en la sua capella encendre dotze CANDELES blanques», F. d'A., 306; — *candela de cera* : bujía; — *candela de seu* : candela, vela de sebo : «en los temps passats se son enseguits dissensions et contrasts enfre los Jurats et mudaçafs dels anys passats ab los prohómens qui usen del art de fer CANDELES de seu en la dita Ciutat, ço es a saber, sobre lo preu de liura o liures de les dites CANDELES», Almotacenia de Valencia, 1322, 24; — *anarsen com una candela cap per avall* (fig.) : deshacerse como la espuma; — *fondre's una candela* : correrse una vela; — *fondre's com una candela cap per avall.*

CANDELER : cerero, el que vende o hace cirios o velas de cera.

CANDELERA : «e stigué allí tot lo dit día ab lo sendemá que era la festa de Nostra Senyora CANDELERA», Comes, *Llib. de coses*, 472.

CANDELERO; — *estar al candelero* : tener valimiento, figurar, ocupar un alto destino.

CANDELETA : velita, vela pequeña, cerilla; — *esperar com ab candeletes* : esperar como el agua de mayo : «l'Aleix que ho sapigué per un dels criats, esperá'l diumenje ab CANDELETAS», Oller, *Notas, Un retrato*, 124; («estábalas esperando como el agua de mayo», Gitanilla, 13).

CANDI : candoroso : «y nostres fills, tant CANDIS un temps?», Atl. 226.

CANELLÓ : el hielo que queda pendiente en los tejados, calamoco.

CÁNEM : cáñamo, Cannabis Sativa : «e cercaven lo de jos lo lit, e de jos CÁNEM que y havía ab espaes tretes», Cron. Jacme, 493; — *cánem cruu* : «les tiretes no's pogueren rompre, perque eren de cor de CÁNEM cruu», T. B., I, 208.

CANEMÁS : «feren seure lo gentilom en una cadira tota d'argent,

que era cuberta de CANEMÁS vert», T. B., I, 150; «dues camises de CANEMÁÇ», Segura, *Costums de Catalunya*, J. F., 1885, 201.

CANES, pl. : «e hi pusca en mes veylles CANES ajudar d'aquell poch poder e saber que Deus m'a comanat», Muntaner, 514.

CANESÚ : canesú, especie de corpiño de mujer sin mangas.

CÁNFORA : alcanfor, especie de goma de Oriente.

CANGRENA : gangrena, muerte de alguna parte del cuerpo.

CANIGÓ : «naix un gran foch entre Roses y CANIGÓ», Atl., 42; «lo blanch capell del CANIGÓ sobressurt al N. per derrera lo enasprat Puig de Bassagoda», Anuari de la Ass. d'Exc. catalana, 1882, 426.

CANILLA : jauria, trailla : «entre tots reunían una CANILLA de vuyt cans bardissers y llebrers», Bosch de la T., *Recorts*, 121.

CANÓ : **1**, caño, cañería : «un gran raig d'aygua molt clara qui venía del riu per CANONS d'argent», T. B., I, 137; — *canó de la gola* : faringe; — *canons de terriça*, alb. : caños o atanores vidriados; — *canons de test*, alb. : atanores. **2**, *tenir canons* : empezar a echar plumas las aves, pelechar, empelar.

CANONADA : **1**, cañería; — *canonada d'aygues* netes o brutes que venen de dalt a baix, alb., bajante; — *canonada de plom* : tubería de plomo; — *canonada de test* : cañería de barro cocido. **2**, cañonazo : «las tropas francesas arrivaren devant de Tarragona y foren rebudas a tiros y a CANONADAS», Martí, *Lo caragirat*, 137.

CANONEIG : cañoneo, repetición de cañonazos.

CANONET; — *canonet d'agulles* : canutero, alfiletero, palillero; — *canonet de fer mitja* : palillo.

CANONGE : «sdevench se 1 día que ell encontrá en la vía un CANONGE», Lull, *Maravelles*, I, 166; «e una esgleya que'n es deservida per CANONGES e altres preveres de gran virtut», F. d'A., 24; — *canonges* : hierba de los canónigos, Valerianella Eriocarpa.

CANÓNICA : «e digues al bisbe que u pos tot en CANÓNICA o en escrit perpetual», Eximenis, *Llibre de les dones*, 82 v.°.

CANONITZAT : «e be conech que deuríes ésser CANONITZAT per sant per tenir la amor tan verdadera», T. B., IV, 4.

CANÓNS (SENYOR —).

CANSALADA : palabra compuesta y simplificada por carn salada, tocino.

CANSALADER : salchichero, choricero, comerciante en productos preparados del cerdo, como morcillas, salchichas, jamón, &.

CANSALADERÍA : salchichería, choricería, tienda y comercio de chorizos, salchichas, y en general de todos los productos preparados del cerdo.

CANSAMENT : cansancio : «e venint yo per lo camí, fon fort que per CANSAMENT de mon rocí fuy un poch restat atrás», T. B., I, 92; «poría dir la gent, per CANSAMENT del treball del camí vos sería vengut», T. B., I, 234; «vora'l Palancia, sota lo parasol d'un arbre, || colltorç un d'ells, y crehuen que dorm de CANSAMENT», Atl., 276.

CANSAR : «car vendrá temps en lo qual... no sostendrán sana e vera doctrina, mas encerquarán e assimularán maestres segons los lurs desigs e pruir los han les orelles ab les novelletats que hoyrán e CANÇAR les han a la veritat e obrir les han a les faldes; mas tu vetla e en totes coses treballa; fes obra de evangelista, ço es, esforçe't en preycar veritat», B. U. B., *Ajustaments*, 279 v.°.

CANSARSE; — *no cansarshi gayre* : pasarlo bien, seguir sin novedad.

CANSAT : **1**, cansado, fatigado, rendido : «e descavalcá don Exemén Lópeç de Rigols, e dix a don Pero Ahonés que cavalcás en lo seu caval que'l seu era CANSAT», Cron. Jacme, 46; «lo delit dura poch e lexa l'om dolent, e famolent e CANSAT e veciat e carregat de diverses altres mals», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 202 v.°; — *tenir cansades les orelles* : las tengo obstruídas, tapadas, me he quedado sordo como una tapia, de tanto oir vuestras simplezas : «les orelles tinch CANÇADES de scoltar les vostres ignocencies», T. B., II, 105; — *haver d'anar cansat* : haber de zarandearse. **2**, fatigoso : «pera tornar al mas la pujada es CANSADA», Bosch de la T., *Pla y montanya*, 9. **3**, harto : «una xicota nova y guapa, quan estava ja gayre be CANSAT de las del barri, era per ell un premi de la rifa». Oller, *La papallona*, 25; «son pare, ja vell y CANSAT d'aventuras, després de rodar lo mon», Oller, *La papallona*, 38; «enceneu llum, que ja estich CANSADA de dormir», Oller, *La papallona*, 181.

CANT : **1**, canto, gorjeo de los pájaros. **2**, canto (de poema). **3**, cuando : «CANT los hómens de aquest mon han plaers dels delits temporals», Lull, *Maravelles*, I, 14.

CANTADA : «entrárem al poble com se sol fer, ab grans CANTADAS», Genís, *La Mercé*, J. F., 1878, 207.

CANTADIÇA; — *cantadiça d'aucells* : garrulería de pájaros.

CANTAL : piedra : «e aenant, nos jaén en lo breçol, tiraren per una trapa sobre nos I CANTAL, e caech prop del breçol», Cron. Jacme, 13; «e ach n'i I que's tirá les mánegues e pres I CANTAL gran, e tirá a aquel que pujá primer, e doná li I colp», Cron. Jacme, 224; «la batalla fo molt fort, e les nostres fembres ab CANTALS e ab pedres que yo havía feytes metre el mur, que la barbacana defensaven tan regent, que maravella era», Muntaner, 427; «combatíen ab lances, darts e ballestes e ab pedres e ab grans CANTALS», Pedro IV, 137.

CANTAR : «en vostra cort es lo gall, qui es bell en persona e es savi, e qui sap ésser senyor de moltes gallines. Aquell CANTA en la alba molt clarament e bellament», Lull, *Maravelles*, I, 198; «si voleu que lo Gall no CANTE de tot lo día, untau li lo cap y lo front ab oli», Agustí, *Secrets*, 153 v.°; — *cantar lo rossinyol* : trinar el ruiseñor; — *cantar los grills*; — *cantar la palinodia* : cantar la palinodia, retractarse; — *cantar los goigs de Sant Prim* : roerse los codos; — *fer cantar* : hacer decir lo que se sabe; — *cantin papers y mentin barbes* : «si jo tingués dos mil duros, ja no fora aquí.—Pero si

diuhen...— Digan lo que vulgan, mireu lo meu carnet: doscents tretze duros, set rals y mitj es tot lo que jo tinch. CANTIN papers y mentin barbas», Oller, *Notas*, *La sort del Sr. Andreu*, 233; — *no cantarse'n gall ni gallina* : «ja de la sublevació no se'n CANTA gall ni gallina», Oller, *Vilaniu*, 349; — *cantarli quantes fan cinch*; — *canta - el - gallo* (?).

CANTARELLA : tonillo, sonsonete tono especial en la risa o palabras, que denota desprecio o ironía; cantinela, cantilena : «y desvetllant les dolces CANTARELLES || que dormen en la lira», Atl., 204; «lo cap com buyt y brunzint per dintre aquell brumerot, sempre ab la mateixa CANTARELLA», Oller, *La papallona*, 35; «las bremas y lo vi novell omplen la masía de CANTARELLAS y animació», Bosch de la T. *Recorts*, 116.

CANTELL : canto; — *de cantell*, carp. : de canto; de peralte; — *al cantell de* : al borde de : «tractá de fugir y trobá l'escala ensorrada, al CANTELL del replá una timba fonda, fosquíssima», Oller, *Notas*, 108.

CANTELLUT : esquinado, anguloso : «era un home petitó, rabassut, de faccions CANTALLUDAS, pelat de cara», Oller, *Notas*, 194.

CÁNTER [CANTI] : cántaro, cántara, vasija de barro destinada a contener líquidos, botijo : «Cantharus, i. El jarro, vasija para vino. Cantharus, vas poterium dictum. teste Macrob, in Sat.», Nebrija; «e que de tant en tant se'n faessen uns paradors per tenir taces d'or, e d'argent, e de vidre, e brocals grans e petits plens de vins molt preciosos, e molts CÁNTERS d'aram e de terra per tenir aygua», F. d'A. 281; «Item CANTES per tenir aygua», Comes, *Llib. de coses*, 97; — *cánter de terriça blanca* : alcarraza, cantarilla de barro blanco y muy delgada, donde se pone el agua para que esté fresca; — *ánima de canti* : alma de cántaro, estúpido, sin ingenio ni talento.

CANTERA : «e de CANTERES que dalt del castell tiraven», T. B., I, 75; «los qui staven alt en la muralla lançaven de grans CANTERES e bombardes, colobrines e spingardes», T. B., I, 133.

CANTICELA : cánticos : «y ab música, remors y CANTICELA || los tritons y occeánides seguían || lo fil d'argent de ma lliscanta estela», Atl., 190.

CÁNTICH : «mas entram quant (los clergues) cantaven aquel CÁNTI H (el Te Deum),» Cron. Jacme, 12; «e ensemps cantant himnes e CÁNTICHS e psalms de gran alegría, se'n anaren a la sgleya de Sancta Creu», F. d'A., 139; per tot CÁNTICHS de verges y música d'aucells», Atl., 44; — poesía, poema : «tot barreja sa música al gran CÁNTICH», Atl., 38; «senyor de les venjances, donau alé a mon CÁNTIC », Atl., 52.

CANTINA : cantina, puesto en que se vende vino a la tropa.

CANTINER : cantinero, cantinera, aguardientero, el que vende aguardiente en los campamentos y cuarteles, tiene puesto de aguardiente, mistela, &.

CANTIPLORA : sifón : «la CANTIPLORA se ha de fer a forma de un cánter, acceptat que debax ha de ser mes ampla que no del ventre,

anant seguidament disminuynt, y lo coll ha de ser de la gruxa de un coll d'oca, mes o menys, segons la grandaria, y al cap de munt ha de ésser closa, sino per un foradet que y ha de haver de la gruxa de un ciuró, y en lo coll ha de haver una ansa que posant hi los quatre dits dins de ella puga ab lo dit gros tapar lo dit forat, quant la aportareu, y debax del sol ha de ésser foradada de foradet(s) rodons, com una esgrassadora o un garbell, y la dita CANTIPLORA se pot fer de terra, o de aram, o de altre metall». Modo com se te de fer la CANTIPLORA pera regar los horts, Agustí, *Secrets d'agr.*, 15.

CANTIRET : cantarillo, cantarilla, cántaro pequeño.

CANTITAT : cantidad, copia, abundancia, multitud.

CANTÓ : **1**, lado : «van per tots los CANTONS de la casa», T. B., II, 85; «los senyors se retiraren cap a un CANTÓ pera que las damas poguessin mes cómodament mirar la dansa», Oller, *Vilaniu*, 167; — *d'un cantó al altre* : de uno a otro extremo : «ajayent lo cap d'un CANTÓ al altre com un aucell», Oller, *La papallona*, 49; — *al altre cantó* : al otro lado : «vejeren a la senyora Rita asseguda y a la Madrona agenollada a l'altre CANTÓ del temple», Oller, *La papallona*, 146; — *cadascú per son cantó* : «los dos amichs comensan a rumiar, cadascú per son CANTÓ, sobre'l caràcter, sentiments, passions, vicis, virtuts que tenen», Oller, *Notas*, *Nosce te ipsum*, 100; — *pendre una cosa pel cantó serio* : «tot ho voleu pendre pel CANTÓ serio; veuse aquí lo que us pert», Briz, *Lo coronel*, 108; — *de tots cantons* : de todas partes : «de tots CANTONS eixían consells y prechs», Oller, *La papallona*, 174; — *per tots cantons* : por todas partes : «per tots CANTONS se sentían ademés veus femeninas cantant coplas y valsos alegres», Oller, *La papallona*, 53. **2**, esquina : «e volem que sía per tots los quatre CANTONS de les liçes publicat», T. B., I, 149; «e los CCC qui guardarán lo portal a les spatles, per altres carrers desviats isquen per les plaçes e CANTONS», T. B., I, 42.

CANTO : pedazo de piedra, piedra, guijarro.

CANTONADA : esquina : «veyent... lo bulto d'un home atravessar al peu d'una CANTONADA solitaria», Oller, *Notas*, 190; — *girar la cantonada* : «la cosina, dominada per la curiositat, los pogué veure en l'instant precís en que, girant la CANTONADA, es dirigían a la porta del baluart», Vidal, *Rosada d'estiu*, 150; — *tombar una cantonada* : doblar una esquina; — *trencar per la cantonada* : volver la esquina.

CANTONERA : canto.

CANTORIA : «e finida la susdita CANTORIA se trobaren devant lo susdit senyor», Comes, *Llib. de coses*, 392.

CANTURIA : canto, cántico : «y diuhen que en les illes ohí dolça CANTURIA || com si'l cridassen ninfes d'escumes al seu llit», Atl., 74; «camina y nada Alcides vers l'hort de les CANTURIES», Atl., 142; «dels aromers la flayre, CANTURIES y tresors», Atl., 42; «y als braços ab

CANTURIES, oh serafins breçaula», Atl., 128.

CANUCIA : «CANUCIA es emblanqueyment dels pels», Inventari o collectori de cirurgía, llib. 6, c. 1.

CANUT : cano : «per los mals que soffir e per la tristor m'es venguda soptosa vellesa, la qual mostre en aquestes coses car soptosament son tornat CANUT, magre e rugat», Boeci, *Consolació*, 15; «e vesec que li mudava la cara, que li aparia iove molt bel e en aprés li semblava home vel ab la barba CANUDA», Vies des saints (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 44), 74.

CANYA : «en aquell estany ha moltes CANYES, e ha gran fanga», Lull, *Maravelles*, I, 213; «ab les mans rompía una barra de ferro de la grossaria d'una bona CANYA», F. d'A., 169; «aquest pres una CANYA e posá y un full de paper», T. B., II, 110; — *canya comuna* : caña, Arundo Donax; — *canya de rosaris* (sabonetes) : caña de cuentas, hierba del rosario, Canna Indica;— *canya de sucre* : caña de azúcar, Sorghum Saccharatum; — *canya dolça* : caña de azúcar, Saccharum Officinarum; — *canyaféllera* : cañaherla, Ferula Nodiflora.

CANYAMAÇ : cañamazo, angeo, estopillón para bordar en él. v. CANAMAÇ.

CANYAR : cañaveral : «y revinclades ones s'arrestellan || damunt les naus, que cruixen y s'estellan, || com un CANYAR dins esverat torrent», Atl., 24; «al peu d'un CANYAR, prop del torrent, contemplavan l'aygua que per son areny corría bullidora y escumant», Vidal, *Rosada d'estiu*, 250.

CANYELLA (de la pierna) : canilla.

CANYET : muladar : «de cannetum, cañaveral de cañas», Nebrija.

CANYIÇ : cañizar : «mes ell, com entre brévols CANYIÇOS, s'hi obre vía», Atl., 112; «Item que tot sortaiador de lana haia de sorteiar la dita lana damunt CANYIÇ de canyes o de vergues o de bastons... E lo dit sorteiador no gos sorteiar ne neteiar alguna lana en alguna altra manera», A. M. B., *Bandos* (1414-25), 48 v.°.

CANYOTA : sorgo, Sorghum Halepense.

CAOBA : acayoba, caoba, árbol de América.

CAOS : caos.

CAP : **1**, cabeza : «e gitá aquells besants sobre lo CAP del mercader», Lull, *Maravelles*, I, 165; «son escut abraçat, e son capell de ferre en lo CAP», Cron. Jacme, 24; «e'l senyor rey d'Aragó aná veure lo rey Carles e la infanta, muller sua, e li posá lo senyor rey la corona al CAP, la pus bella e la pus rica que hanc regina portás en testa», Muntaner, 346; «embriach de tanta gloria mon CAP desvarieja», Collell, *Montserrat*, J. F., 1870; — *cap amarranat* : cabeza rapada, Bosch de la T., *Recorts*, 24; — *cap arranat* : cabeza rapada; — *cap axelebrat* : cabeza vacía, alegre de cascos; — *un cap axelebrat* : un descabezado, un tronera; — *bon cap* : cuerdo, juicioso, de talento; — *cap buyt* : cascos de calabaza, cabeza de chorlito; — *cap-cigrany*; — *cap de bestiar* : cabeza de ganado, como de buey, vaca, carnero, &; — *cap de castanyoles* : ca-

beza de chorlito, botarate, cabeza atolondrada, ligera, hombre atoondrado, chorlito, calavera, cabeza ligera;— *cap d'esquila* : «lo que se es que don Vicens, que ja tenía de CAP d'esquila al Gombau, puig coneixía que no llaurava dret... se'n aná montanyas en dins cap a la Plana, segur de que de lo que's tractava era de pegar una forta falconada», Vidal, *Rosada d'estiu*, 133; — *cap de frare*, carp. : avellanador; — *cap de mort* : calavera, cabeza de que no queda más que la parte huesosa; — *cap de pardalets* : cabeza de chorlito, cascos de calabaza; — *cap de pardals* : cabeza de chorlito; — *cap de ruch* : «desempenyan ab la deguda perfecció lo paper que pretenen representar, fentse'l talós, lo CAP de ruch, lo tanoca», Vidal, *Rosada d'estiu*, 289; — *cap escabellat* : melenas, greñas, cabeza despeluznada, mal peinada; — *cap-fluix* : poca cabeza; — *cap moix* : cabizbajo : «tenía ja a son costat al estudiant, qui ab lo CAP moix, coto demunt lo vetllador... li jurava y perjurava», Oller, *La papallona*, 63; — *cap ple de vent* : v. VENT; — *cap vert* : «la pobra despesera, que sobre no tindre fel, portava gran afició a son estudiant, se posá a riure, y torná ab sa eterna y senzilla reconvenció: Ah, CAP vert!... CAP vert!...», Oller, *Notas, Un estudiant*, 21; — *cap viu* : «moys no dormim: lo CAP viu», Vilanova, *Del meu tros*, 145; — *lleuger de cap* : ligero de cascos; — *mal de cap* : quebradero de cabeza, cosa de mucho trabajo y dificultad; — *de cap a* : «la máquina brunzint, ella atenta, de CAP a la feyna», Vilanova, *Gent de casa*, 6; — *cap avall* : «us penjaré CAP avall segons de traydor se pertany», T. B., I, 227; «e feulos pintar en pavesos, penjats CAP avall ab la sentencia scrita en cascún pavés», T. B., II, 179; — *de cap a peus* : de pies a cabeza : «la corpulenta figura del general havía cobrat mes magestat encare vestida de negre de CAP a peus», Oller, *Vilaniu*, 40; «de'l Trumpitxu no cal dir molt: un sol fet de la seva vida lo pinta de CAP a peus», Vidal, *Rosada d'estiu*, 49; — *entre cap y coll* : «del cop de xuixo que li endresso entre CAP y coll, ja'l tinch ajegut a terra casibé mes llarch de lo que va créixer», Vilanova, *Del meu tros*, 160; — *tants caps, tants barrets*; — *abaxar lo cap* : doblar la cerviz, someterse, humillarse; — *ajupir lo cap* : bajar la cabeza; — *anar cap per avall* : decaer, descaecer, menguar, ir a menos, bajar, pasar a peor estado, andar de capa caída; — *baxar lo cap* : bajar la cabeza, humillarse; — *lo cap me bull* : la cabeza me hierve, se me abrasa (dolor fuerte en la cabeza); — *lo cap li bull* : la cólera le sale por los ojos; — *fer lo cap viu*; — *fer un cop de cap* : hacer una calaverada, desatino, temeridad; — *girar lo cap* : mirar atrás : «de tant en tant girava'l CAP, temerosa de que l'estudiant la seguís», Oller, *La papallona*, 27; — *passarli una cosa pel cap a un* : antojársele; — *perdre lo cap* : perder la chaveta; — perder la vida : «diu la ley que aquell qui fa contra lo comendament del governador de la host deu perdre lo CAP.

supposat que ell haie be fet lo profit de son senyor», L'arbre des batailles (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 206), 22; «encara es servada forma de cavallers car no'ls nega hom ne'ls penja ans perden lo CAP de común cos o porten aquella pena en lurs crims qui's sol dar a cavaller», Eximenis, *Regiment*, 115; — *posarsho al cap* : obstinarse; — *rodar lo cap* : mover la cabeza : «ho preguntava al infermer y aquest rodava'l CAP, sempre ab la rialleta sarcástica», Oller, *Notas*, 111; — *rompre's lo cap* : quebrar los cascos; — *no tenir cap per les lletres*; — *tenir lo cap a tres quarts de quinze* : tener la cabeza a las once : «Ep, tu: que tens lo CAP a tres quarts de quinze, avuy?», Oller, *La papallona*, 34; — *tenir pardalets al cap* : tener cabeza de chorlito; — *no tenir cap ni centener* : tener la cabeza a pájaros, tener la cabeza a componer; — *tenir un cap com un bombo* : («tengo esta CABEZA mayor que una cuba, y no estoy para ponerme ahora a departir contigo», Cervantes, *La ilustre fregona*); — *no'm puch treure del cap* : no me puedo quitar o raer del casco;— *traure'l cap* : asomar la cabeza : «senyora Pepa, la demanan, feu la cambrera, treyent lo CAP per la mitj badada porta», Oller, *La papallona*, 25; — *val mes ser cap d'arengada, que cua de pagell* : vale más ser cabeza de ratón, que cola de león. **2**, cabo, extremidad, punta, fin y término de una cosa, remate : «e feren altre gran vall que tenía fins al CAP d'una gran penya que hi havía», T. B., I, 71; — cúspide : «quant los llevants plorosos anaren la montanya || ab llurs arruixadores de núvols, apagant, || posá en son CAP... || les cendres de Pirene que anyora son cor tant», Atl., 66; — *de cap d'ala* : de primera calidad : «los guerrers de CAP d'ala de quatre en quatre || lo rebuig, com espigues de blat, de cent en cent», Atl., 112; — *un cap d'ala* : «quan va ser al temps de pendre ofici, triá'l de pintador, y va eixirne un CAP d'ala», Careta, *Quadros de Barcelona*, J. F., 1876, 274; — *ésser de cap d'ala* : ésser excellent, superior; «¿Er. un diplomátich de CAP d'ala o un sabi legislador de CAP de brot?», J. Verdaguer, *Discurso*, J. F., 1881, 27; — *cap d'any* : día de año nuevo : «et sunt ad CAPUT de anno caffficios XL», Ramon Berenguer, n.° 99, 4 nonas, oct. 18, Enrique; «e era en aquel temps entre Nadal e CAP d'any», Cron. Jacme, 131; — aniversario : «a dos días prop sdevenidor mes d'abril se deu fer lo CAP d'any del senyor Rey en Ferrando, pare vostre de gloriosa memoria». Carta del conde de Cardona y otros embajadores a Alfonso V., A. C. A., Constanza 1 de febrero, 1417; — *cap d'avall* : extremo inferior, fin; — *al cap d'avall* : al fin y al cabo : «donam de parer que si vosté m'ajuda, al CAP de vall ne tinch d'eixir», Vidal, *Rosada d'estiu*, 282; — *cap de brot* : último vástago : «eixa (Pirene) diuli ser CAP de brot de la niçaga de Túbal y reyna d'Espanya», Atl., 40; «entre'ls minyons de CAP de brot que mes rotllo feyan en las firas y festas majors de tota aqueixa terra», Genís, *La Mercé*, J. F., 1878, 182; — *cap de cordó* :

herrete; — *cap de dit* : yema del dedo; — *cap d'un eix* : pezón; — *cap d'escala* : alto de escalera; — *cap de l'escala* : «la princesa se lexá de brodar e cuytadament aná al CAP de l'escala», T. B., II, 108; «com Plaerdemavida se fon partida de Tirant, e la Princesa sabé que ella venía isqué li corrent al CAP de l'escala e dixli», T. B., III, 117; — *cap de jornada* : punto de parada; — *cap-de-munt* : cima más alta, cresta : «arribar, del envelat enpendre lloch en lo CAP de munt front de la porta d'entrada; y acostarse nostres coneguts a saludarlas, posantse incondicionalment a sa disposició, y comprometentlos tots quants balls los volguessen concedir, obra fou d'un sol instant», Vidal, *Rosada d'estiu*, 238; — *estar fins el cap de munt* : «vol que li diga? Penso que tots n'están fins al CAP damunt», Vidal, *Rosada d'estiu*, 282,;—*cap de núvol* : chubasco, turbionada, cambio violento y momentáneo en la atmósfera, aguacero, chaparrón, golpe de lluvia fuerte que dura poco tiempo, nubada, nubarrada, lluvia repentina y de corta duración : «aquí va fer un ruixat; devía ser un CAP de núvol», Vilanova, *Del meu tros*, 103; — *cap de serra* : promontorio : «vora la mar semblava'l CAP de serra || lo mirador del cel sobre la terra», Atl., 36; — crestón de montaña : «derrera Anteu que'ls mena, semblant a un CAP de serra || que rode empés pels braços de foch del Simoún», Atl., 230;— *cap de taula* : cabecera de la mesa, el que la ocupa : «feya estona que no paravan de ressonar pe'l menjador las riallas del hereu, lo CAP de taula», Oller, *Notas*, 194; «don Pau, no obstant, a la Mayola, feya la pantomima de tenirlo a dinar y'l posava a CAP de taula», Oller, *Vilaniu*, 220; «lo Ramon s'assentá a CAP de taula y demaná sopar», Pin, *La f. dels G.*, 42; — *a bon cap* : a buen término : «e les coses que havem començades havem gitades la merçé de Deu a bon CAP», Cron. Jacme, 215; — *al cap d'avall* : al final; — *a cap de* : indicación de tiempo : «aquell seu fill hac stat longament en son viatge, e vench a CAP de gran temps ab gran guany que hac fet», Lull, *Maravelles*, I, 196; «e quan vench a CAP de II díes els faeren parlar pleyt», Cron. Jacme, 224; — *al cap de poch* : a poco; — *al cap d'una estona* : pasado un rato, a poco : «y al CAP d'una estona, sentí la Toneta feixugas corredissas que veníen acostantse», Oller, *La papallona*, 25; — *a cap som* : «un día va venir lo Vicari y'ns digué a la Tereseta y a mi: Vaja, a CAP som: lo Peret cal que s'envaja, que assí ja no hi aprén res», Vilanova, *Del meu tros*, 115; — *al cap y a la fi* : al fin y al cabo : «al CAP y a la fi lo vassall no fa sino obehir a la veu del ergull humá», Oller, *La papallona*, 41; — *de cap a cap* : de cabo a cabo, de cabo a rabo, de rabo a oreja : «lo sol, pero, que mida d'un colp d'ull l'hemisferi, || era petit per veure'l a pler de CAP a CAP (lo continent hesperi)», Atl., 44; — *de cap y de nou* : de nuevo, otra vez, repetidamente : «havian arribat a la Plana, devant la porta de la qual se despediren de CAP

y de nou», Vidal, *Rosada d'estiu*, 169; — *d'un cap al altre* : del uno al otro cabo : «l'incendi abriga'l Pirineu d'un CAP al altre», Atl., 40; «y's fon d'un CAP al altre la serra de cremor», Atl., 56; — *per cap alt* : por lo más : «existeix encara en Barcelona... una casa d'aquellas de botiga y escaleta que ab prou feynas te d'amplada quinze palms; pero sían mes o sían menys, es lo cert que la segona no passa de dos y mitj; tres per CAP alt», Vidal, *Rosada d'estiu*, 34; — *per cap baix* : lo menos : «a horas d'ara lo del ruch y lo de la dobleta, y la bestiola, y la dona y las criaturas per CAP baix son a la Beguda, si no a Martorell o a Masquefa», Vidal, *Rosada d'estiu*, 224; — *anar per mal cap* : «no li bastaría tot quant hagués e per conseguent ell e les fembres e les criatures iríen per mal CAP», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 238 v.°; — *donar cap* : atender; — *no donar cap ne consell* : «ordonava ensemps tant forts e tan grans e tants combatiments al loch que aquells qui eren assetiats no y podíen dar CAP ne consell e retíen se», Eximenis, *Regiment*, c. 300; — *enfilarse fins al cap d'amunt*; — *lligar caps*; — *tenirho pel cap dels dits* : saber por los dedos, al dedillo, tener a la punta de los dedos; — *tenir una cosa al cap de la llengua* : tener una cosa en la punta de la lengua; — *no tenir cap ni sol* : «e uns altres clams que no havíen CAP ni sol, sino que volíen cobrir lur errada», Cron. Jacme, 412; — *no tenir cap ni centener* : «Y ahont anirás? — No ho se: lluny del Mas: de prompte, cap al Port; buscaré lo que'm falta per empéndrer viatje mes llarch... y vela!—Lo teu plan no te CAP ni centener. Segons veig no pensas en ton pare!», Pin, *La familia dels Garrigas*, 89;— *no treure cap a res*: «no conducir a nada : «anem, anem, no diguis tonterías ni fassis castells al aire que no treu CAP a res», Argullol, *La guerra*, 91; — *venir a bon cap* : «que si vos abdós volets pendre be aquest feyt, la cosa venrá a bon CAP», Cron. Jacme, 194. **3**, cabo, accidente geográfico : «e a XIII díes del dit mes tan solament ab les galeres fo al CAP de sanct March que es prop Oristany en la illa de Sardenya», Pedro IV, 39; «quatrecentes naus vingueren, || quaranta ab feynes s'en van, || y encara al CAP de la costa || se n'hi estellan la meytat», J. Verdaguer, *La batalla de Lepant*, J. F., 1873. **4**, agolpamiento y avenida de agua. **5**, amarra, cabo que sirve de cable a los buques, cable. **6**, asunto, extremo : «la dita letra contenía molts CAPS e en aquelles presencialment volíem per certes rahons hi fos respost», A. C. A., XXII, 35. **7**, jefe : «lexam la terra a don Rodrigo Liçana que'n fos CAP», Cron. Jacme, 346; «richs hómens d'Aragó... e de cavallers faeren bando e partida ab lo Conte de Rosselló Sanxo qui era lur CAP», Cron. Jacme, 20; — *cap de casa* : cabeza de familia, jefe de familia : «foren alguns artistes e menestrals CAPS de casa anant per tota la ciutat a cavall ab gramalles e caparons vestits convidant tots los hómens de honor», Comes, *Llib. de coses*, 300; «feuli véurer que ell te d'ésser lo

CAP de casa; que s'acosta lo día en que tindrá de cercar muller», C. Vidal, *La vida en lo camp*, 217; — *cap de colla* : director, factotum, caudillo : «s'aplegan (los Atlants) dins lo temple de Neptú : Rahonament del primer CAP-de-colla», Atl., 96; — *cap de companya* : «e sobre açó dixem ho a don Nuno, e el aparaylás, e faem lo CAP de la companya e anaren ab el entre seus e aquels qui hom li liurá be CCC cavallers», Cron. Jacme, 114; — *ser cap de dol* : presidir un duelo; — *cap de mercaderia* : «e era en strem rica (Constantinoble) perque era port de mar e CAP de mercadería», T. B., II, 55; — *cap de pastera* : heñidor, el que soba la masa del pan en las panaderías;— *cap de quadrilla* : «entenent ésser CAP de quadrilla lo caporal de quatre o mes número de dits lladres», Reg.° 5276, Edictes y crides, c. 37, 1586; — *cap y senyor* : «e feu nos parlar pleyt aquel que havíen feyt CAP e senyor», Cron. Jacme, 163. **8**, prep. hacia : ej. : *cap a França* : camino de Francia : «y tombantse CAP al que li anava al derrera: No us impacienteu, va dirli; ja hi arribarem quan será hora», Briz, *Lo coronel d'Anjou*, 12; «l'héroe se'n baixa CAP a Montjuich», Atl., 42; «atrau d'Etruria y Xipre les aygues CAP ençá», Atl., 186; «la noya al clar de la lluna || CAP a montanya ha mirat», Collell, *La fira*, J. F., 1870; «CAP al mar empenyen les hosts dels sarrahíns», Collell, *Montserrat*, J. F., 1870; — *cap amunt* : hacia arriba : «la pageseta s'enfila || per la costa, y CAP amunt || lleugera com una cabra || bota les penyes y fuig», R. Picó, *El salt de la Bella Dona*, J. F., 1873; — *cap al tart* : a la caída de la tarde, al anochecer :«éram CAP al tart d'un d'aquells díes de agost tebis y calitjosos», Pons, *Trascant*, 7; «mon marit, que n'es d'hermosa CAP al tart la llum del sol!», R. Picó, *El salt de la Bella Dona*, J. F., 1873; «quan pare y filla trucaren a la porta del sabi francés, era CAP-al-tart», Oller, *Notas, Lo Radiómetro*, 66; «en las cadiras trobavan assiento, en determinadas horas del día, y especialment CAP al tart, a entrada de fosch, o en las primeras de la nit, los habituals concorrents a la tertulia del apotecari», Vidal, *Rosada d'estiu*, 112; — *cap als últims* : en los últimos momentos : «no sabía acabarse com havent sigut tan amigas sempre, CAP als últims de sa vida li prengués aborriment sense haverli fet CAP tort», Oller, *La papallona*, 188; — *cap a ses velleses* : a la vejez, Oller, *Croquis*, 117; — *cap a fora falta gent* : «várem agafar la capa y lo barret, y CAP a fora falta gent», Genís, *Sota un tarot*, J. F., 1876, 303; — *ferhi cap* : ir hacia allá. **9**, ninguno : ej. : *jo no tinch cap pressa* : «CAP com jo suspira y plora! || CAP com jo, tant trist se'n veu! || mentre ells cantan y bromejan, || a mi'l cor se'm mitj parteix», Coca, *L'adeu d'un soldat*, J. F., 1879; «los mariners que hi canten lo nostre cant entenen, || CAP d'ells en nostra platja com foraster hi viu», Collell, *Montserrat*, J. F., 1870; «no sabía CAP joch de cartas», Genís, *Sota un tarot*, J. F.,

1876, 306; «no veya CAP casa prop», R. y B., *Historia d'un pagés*, J. F., 1869, 178; «del Mas la rica pubilla || es la flor que fa'l ramell, || com ella de tant xamosa || no'n surtirá pas CAP mes», Collell, *La fira*, J. F., 1870; «com vol que'l paguem si no's fa CAP quarto!», Bosch de la T., *Lena*, 29; «la gent mes exaltada's tirá al carrer pera rodar tot lo día fins a rebentarse y perdre un altra nit ballant, apesar del rebentament, pera poder dir que s'havía divertit com CAP any», Oller, *Vilaniu*, 63; «en CAP altre pays se sab beure a galet no mes que en nostra terra», Bosch de la T., *Recorts*, 176; «s'acostá ab ells tot sopant, bona y dreta y ab lo plat a la ma; no sense mirar si perillava CAP criatura d'anarsen a dalt a baix dels banchs», Genís, *La Mercé*, J. F., 1878, 181; «li dich que no la podíam retornar de CAP manera. Una basca darrera l'altra», Vilanova, *Del meu tros*, 14; — *de cap de les maneres* : en manera alguna, me guardaré bien : «Pero vosté'm dirá hont viu ella... — De CAP de las maneras», Oller, *La papallona*, 59; — *no veurehi de cap ull* : «arribá a la vila tant content com sa muller que no hi veya de CAP ull», Oller, *Notas*, *L'indiscreció*, 30.

CAPA : capa, lo que se echa por encima de otras cosas para cubrirlas; — era una especie de pequeño manto que llevaban las mujeres, y provisto de un capuchón : «e can fom de prop d'el levá's ab sa CAPA blancha», Cron. Jacme, 136; — *capa del pensament* : «pensaren haver bona occasió per venir a Spanya e senyorejar la'n, prenentne per CAPA de lur pensament que'n volíen faer venjança dels saguntins», F. d'A., 9.

CAPAÇ; — *fersen capaç* : hacerse cargo de alguna cosa.

CAPARAÇÓ; — *caparaçó d'espart* per sobre l'albarda : cubierta de esparto.

CAPARÓ : «e lo dit mestre llevat lo CAPARÓ que aportave al cap romanent ab lo bonet cubert al cap se emprés vers lo dit Primogénit», Comes, *Llib. de coses*, 199; «e axí mateix en Guillem Maçot e Pere Farrer, vergués dels dits honorables concellers, fossen vestits de sengles gramalles e CAPARONS de drap de bruneta de bon tint», Comes, *Llib. de coses*, 60.

CAPARRÓ : ej. : *quin caparró*! : «quan vaig veure'l luxo que treya y'ls vestits tan estremats, me deya entre mi: que n'hi ha de vent en aqueix CAPARRÓ», Vilanova, *Del meu tros*, 23.

CAPBREU : cuaderno, libro manual.

CAPBUSSAR : derrumbar : «al devallant CABUÇA lo códol que hi aguayta», Atl., 56.

CAPBUSSAT : «ella s'esqueya al torrent, a la font del Grill, CAPBUÇADA al toll del aygua pera rebejarhi'ls enciams», Pons, *Trascant*, 49.

CAPBUSSÓ : «s'aterra'l castell de hómens, del puig de puigs que alçaren || ab los blochs, en horrible cascada a CABUÇONS», Atl., 240.

CAPÇA : «e posava l'escrit sobre una CAPÇA d'or», T. B., I, 132. V. CAPSA.

CAPÇAL; — *capçal del llit* : cabecera de la cama : «donya Isabel,

al CAPSAL del llitet del nen, li tenía una de las manetas», Oller, *Vilaniu*, 354; «me trucá, com de costum, al CAPSAL de mon llit, a fi de que'm despertés», R. y B., *Historia d'un pagés*, J. F., 1869, 258. v. CAPSAL.

CAPCALENT : «per ventura no feu un be al país y a la vila meteixa, evitant que tots aquells CAPCALENTS cayguin a mans de las tropas y sigan passats per las armas?», Oller, *Vilaniu*, 279.

CAPÇALERA : cabecera : «y aquí, per ben escayguda final de prólech y CAPÇALERA de l'Atlántida, transcriuré la coral enhorabona del inmortal cantor de Mireio», Atl., XVIII. v. CAPSALERA.

CAPÇANA : orla, rodete : «la flama que l'encercla (a la ciutat) com infernal CAPÇANA, || respón al mar y als núvols ab mes sencer rebram», Atl., 178; «d'aquí avant cascún macip de Ribera qui portará CAPSANA, si's vol sía de la dita almoyna de Sant Maciá e de santa Tecla, si's vol dè la dita confraría de santa Caterina, haie e sía tengut pagar cascuna setmana a la cómunitat de tots los dits macips de ribera tres diners e no pus avant», A. M. B., *Bandos* (1433-45,) 157 v.°. v. CAPSANA.

CAPÇAR : poner cabezas a los cordones.

CAPÇAT : «ab la dreta empunyava una mangala CAPÇADA de plata, distintiu de sa gitanesca autoritat», Vidal, *Rosada d'estiu*, 223.

CAPCINAR : dar cabezadas el caballo, como pidiendo rienda; picotear, menear la cabeza el caballo, cabecear.

CAPÇÓ : «de l'aixella esquerra li sortía'l CAPSÓ d'or de sa mangala», Oller, *Vilaniu*, 296. v. CAPSÓ.

CAPCOT : cabizbajo.

CAPDAL : «parlá ab en Gm. Ramón de Moncada e ab altres CAPTALS de Catalunya». Bernat Desclot (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 328), 19 v.°; «e així foren CL lenys CAPDALS menys de les barques menudes», Cron. Jacme, 90.

CAPDANCER : «com autorisats CAPDANSERS, comensavan, aquestas, totas las figuras del ball», Oller, *Vilaniu*, 167.

CAPDELL; — *fer capdells* : «havía vist a l'Albert que, distret y capficat, passá de llarch sense saludarlo, y ja sobre aixó feya l'home uns CAPDELLS difícils de desembolicar», Oller, *Vilaniu*, 193; — *desfer lo capdell* : desovillar el hilo; — «a qual pera tal oçell, e a qual maynada tal CAPDELL», Compil. ep. camar., Prov. arab.

CAPDELLAR : arrollar : «tot CABDELLANT arbredes, penyals dels cims rodolan», Atl., 56.

CAPEJAR : mantear a alguno, darle vaya, cargarlo con bromas, zumbas y zambras.

CAPELL : sombrero; — *capell de ferro* : «e son CAPEL de ferre en lo cap», Cron. Jacme, 24; «CAPEYL de fferre es donat a cavayler a significar vergonya... CAPELL defén lo cap qui es lo pus alt e lo pus principal membre qui sía en home», Lull, *Ord. de Cav.*, 23 v.°; — *capell catalanesch* : «e axí mateix maná al majordom, que a cascún presoner faés una gonella e camisa e bragues e un CAPELL catalanesch e cinta e coltell catalanesch e un florí

d'or per messió», Muntaner, 133; — *capell de palla* : «al cap portaven CAPELLS de palla», T. B., I, 194; — *capell de cardenal* : «desobre de dita cugulla de dita roba aportava lo CAPELL o sombrero de cardenal», Comes, *Llib. de coses*, 599.

CAPELLA : capilla : «dins un esquey, frontera a la CAPELLA || una celda's desclou», Atl., 36; «en aquella CAPELLA stá fent oració», T. B., I, 188; «fo fundada una CAPELLA e cambra angelical, e una esgleya», F. d'A., 24.

CAPELLÁ : «dementre que aquest pelegrí en axí stava, ell viu entrar en la sgleya II CAPELLANS», Lull, *Maravelles*, I, 89; «car los CAPELLANS lavors, e encara molt de temps aprés, anaven vestits de blanch de sobre», F. d'A., 68; «Item que proffitaría a la ciutat creximent desordenat de CAPELLANS? Cert no res, ans poría noure massa, car de poch en poch se occuparíen tots los bens dels seglars e portaríen lur estament a gran derrissió e seríen pijors regits e pus rebelles a llur bisbe que si eren pochs», Eximenis, *Regiment*, c. 70; «segons canta lo CAPELLÁ, li respón lo scolá», T. B., II, 205; «dien los CAPELLANS: com haurá nom?», T. B., I, 106;— *tirar capellans* : tartajear.

CAPELLANET : curita.

CAPERÓ : bacinete, capacete, armadura antigua : «cavallers tots vestits de gramalles e CAPERONS», T. B., II, 178.

CAPET : «Uy, quin CAPET, quina imaginació mes exaltada la teva. Te cal algún calmant, noya, te cal algún calmant», Oller, *La papallona*, 97; «aixís estava encara quan aquell CAPET ros se deixá entreveure en un balcó mes enllá», Oller, *Notas, La casaca d'en Jaumet*, 151.

CAPFICAMENT : «ab prou feynas arribavan a distráurel de son CAPFICAMENT y melengía, los afers que li imposava sa condició d'amo d'hisendas», Vidal, *Rosada d'estiu*, 102.

CAPFICAR : preocupar; — *capficarse* : preocuparse, Oller, *Croquis*, 15.

CAPFICAT : pensativo, triste, cabizbajo, ensimismado, meditabundo, preocupado, mohino, sombrío, taciturno, melancólico, tétrico, absorto : «la Madrona responía ab l'indiferencia de una persona CAPFICADA per altras materias», Oller, *La papallona*, 132; «lo senyor Castellfort prou CAPFICAT ab l'estat de la seva muller», Oller, *La papallona*, 161; «díes aprés, veyent al mariner CAPFICAT mirant aquelles aygues», Atl., 22; «eixint de casa, havía vist a l'Albert que, distret y CAPFICAT, passá de llarch sense saludarlo», Oller, *Vilaniu*, 193; «m'has respost a una pregunta que a dotzenas de vegadas t'he dirigit, vehente pensativa y CAPFICADA», Vidal, *Rosada d'estiu*, 88; «no hi ha memoria de que jamay hagués estat pensatiu ni CAPFICAT tant sols: al contrari, sempre alegre y de bon humor, era l'ánima de la tertulia», Vidal, *Rosada d'estiu*, 116; «Que tens? li digué sa mare, que no't trobas be? — Si, mamá. — Pero si't veig tan CAPFICAT! Alguna te'n passa.— No, mamá», Bosch de la T., *Pla y montanya*, 20; «la comitiva joyosa de la jovenalla continuá

bromejant a'n Manelet; lo veyan trist, fugint de las diversions, tot CAPFICAT», Bosch de la T., *Pla y montanya*, 31.

CAPGIRAMENT : desquiciamiento: «y'ls antres tenebrosos d'aquella mar revolta || retronan y s'escruixen al gran CAPGIRAMENT», Atl., 214.

CAPGIRAR : volcar; (met.) desvanecer, Oller, *Croquis*, 102.

CAPGIRAT : volcado : «y dels CAPGIRATS cingles devalla l'aygua als cims», Atl., 244; «ab la sorpresa imaginable m'adono que la meva cartera estava tota CAPGIRADA, y qu'algunas de las cartas habían desaparescut!», Genís, *Sota un tarot*, J. F., 1876, 322.

CAPGIRELL : altibajo, trabucación : «ja se sent la falconada de la fura dins lo cau... tots estem alerta... surt lo conill com una bala... quin CAPGIRELL li fa fer en Joan!», Bosch de la T., *Recorts*, 121; Atl., 242 (?).

CAPGIRELLAR : trastumbar : «s'aterra'l castell d'hómens..... || de cel amunt a terra, de terra a mar tombaren, || de montanya en montanya CAPGIRELLANT al fons», Atl., 240.

CAPICULAR : capicular (carp.), gualdrapear.

CAPILERA [CAPIL-LERA] : culantrillo de poza : «unas quantas dotzenas d'ampollas de vidre, ab taps de fusta fets de ma de torner aquellas, de la forma clássica de las de xarop de CAPIL-LERA... s'oferían a la vista del espectador en los prestatges del fondo de la botiga», Vidal, *Rosada d'estiu*, 109.

CAPINAR (?) : picotear, menear la cabeza el caballo.

CAPIR : comprender : «en Miquel no CAPÍA. Donya Mercé, llegintli en la cara, se li repenjá al coll», Oller, *La papallona*, 44; «síasme franca, Carmeta. No observas en mi certa mudança? — Mudança? Digué la noya, que no podía CAPIR a que anavan encaminadas las paraulas de son pare», Vidal, *Rosada d'estiu*, 306.

CAPIRÓ : «com Tirant veu lo coxí, que la donzella lo y adobá per que s'agenollás, levá's de peus e feu gran reverencia de genoll a la Infanta, ab lo CAPIRÓ fora del cap», T. B., II, 27; «tots anaven ab les cares cubertes ab CAPIRONS de cavalcar», T. B., II, 375.

CAPITÁ : capitán, cabeza, caudillo : «cuydaren d'aver ne de sforçats e molt prátichs e molt guerrejadors CAPITANS», F. d'A., 6; «arribava la colla de segadors que ell havía assegurada cosa de quinze días abans al CAPITÁ de la mateixa», del Bosch, *Lo segador*, 20; «e fes lo CAPITÁ de tota la gent», T. B., I, 27; «digues, CAPITÁ de mala gent», T. B., I, 100; — *capitá de barco* : capitán que manda un buque : «e com les galees vaeren que yo era cahut, cridaren : Mort es lo CAPITÁ! Vía a ells! vía a ells!», Muntaner, 426; «ell feu armar en Valencia quatre galees, e feu CAPITÁ lo dit noble En Corral Llança», Muntaner, 38.

CAPITANA : capitana, la principal galera de una armada.

CAPITANEJAR : «e Tirant qui anava entre ells CAPITANEJANT», T. B., II, 83; «ab una vergua en la ma anava CAPITANEJANT la sua gent», T. B., II, 237.

CAPITELLS : capitells (carp.) : banquillos.

CAPÍTOL : 1, capítulo, apartado en un escrito : «e lo dit senyor rey doná li les cartes que devía portar, e li ordoná sos CAPÍTOLS de tot ço que li manava que faés», Muntaner, 61; «com l'ermitá legí un CAPÍTOL a Tirant del libre nomenat Arbre de batalles», T. B., I, 95; «d'açó que en lo present CAPÍTOL vos he recitat», F. d'A. 121; — *capitol a capitol* o *capitol per capitol* : «nos havíem lo fur d'Aragó, e faríem lo ligir denant tots CAPÍTOL a CAPÍTOL», Cron. Jacme, 411. **2**, cabildo; — sesión de cabildo : «En una esgleya catedral se feya elecció, e era contrast en aquell CAPÍTOL de la elecció del bisbe», Lull, *Maravelles*, I, 193.

CAPÍTOLS : capitulaciones; contrato matrimonial : «si sa filla's casava ab l'Andreu, se farían CAPÍTOLS, y arreglaría exa questió de viudedat ab lo notari», Bosch de la T., *Lena*, 121.

CAPITOMBAR : zambullirse : «CAPITOMBANT rebátenshi quant mes ses barres obre || gojós l'abisme al veures, d'una fornada, ple», Atl., 246.

CAPITOST : «En Rodón, CAPITOST del partit lliberal, enriquit, ambiciós de figurar», Oller, *Vilaniu*, 81.

CAPLLETRA : «tant se vol estendre nostre erguyl que per tot se vol posar, car los letrats induex a haver molts libres e a fer pompa de belles rodes en lurs estudis e a daurar les CAPLETRES dels libres», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 318 v.°.

CAPMALL : «e va li tal colp donar per mig del cap ab la espasa, que'l CAPMALL que portava vestit no li valch, qu'entro a les dens lo fené», Muntaner, 355.

CAPMÁS : en globo; trueque; — *fer un capmás* : dar un corte a un negocio : «los drapayres anavan llansant a un cantó las cosas que sa cobdicia escullía y, quan tenían lo munt fet, n'oferían preus baixos... amenassavan ab anarsen y acabavan pera fer un CAPMÁS donantse encare ayres de gent caritativa», Oller, *Notas, La sort del Sr. Andreu*, 220.

CAPÓ : capón, gallo castrado : «CAPÓN, ave castrada», Nebrija; «foren molt ben servits de gallines e CAPONS, e de faysans, de arroç e cuscuso, e de moltes altres viandes», T. B., II, 118; «Tirant li feu portar dins la sua hermita gallines e CAPONS e altres vitualles», T. B., I, 270; «gallines, CAPONS, perdius, vedelles e moltons», F. d'A., 282;— *capó rostit* : «lo burgués doná al pobre per amor de Deu I CAPÓ rustit que tenía denant si, e menjá de les altres viandes qui no eren tan saboroses», Lull, *Maravelles*, I, 328.

CAPOLAR : moler (a golpes).

CAPOLAT : magullado, molido : «sols lo bon Llebreta, causant involuntari del desastre, se retirava de la plassa, CAPULAT d'ossos y ab lo cap moix», Oller, *Vilaniu*, 118; «varen arribar ahir y En Domínguez avuy meteix; no han dormit, han d'estar CAPOLATS», Oller, *Vilaniu*, 180.

CAPONA : capona, especie de charretera sin canelones.

CAPORAL : jefe.

CAPOT : «venía dit senyor Rey (Felipe II) a cavall en un cortau

vestit en un sayo de vellut, CAPOT de drap y un sombrero de tafetá negre ab una ploma blanca», Comes, *Llib. de coses*, 551.

CAPOTA : capota, sombrero de mujer hecho de tela fina.

CAPRITXADA : capricho : «jo tinch CAPRITXADAS d'artista, y busco soletat, tristesas y cosas que enterneixen pe'ls assumptos dels meus quadros», Vilanova, *Entre familia*, 6.

CAPS-D'ASE : cantueso, Lavandula Stoechas.

CAPS DELS DITS : «ja veus si me'n deuhen haver passat de secrets pels CAPS DELS DITS, pero jo may...», Pin, *La familia dels G.*, 70.

CAPSA : caja de cualquier especie : «CAPSA, ae; la caxa o arca», Nebrija; «e doná a Ciprés de Paterno una CAPSA de confits e dels dátils», T. B., II, 202; — *capsa tancada* : arca cerrada; — persona difícil de penetrar. v. CAPÇA.

CAPSAL : rodete, especie de rosca para llevar peso en la cabeza; — *capsal de llit* : cabecera de cama. v. CAPÇAL.

CAPSALERA : «en las cambras los llits d'elevadíssima CAPSALERA», Vidal, *La familia del M. dels Sálzers*, J. F., 1880, 228. v. CAPÇALERA.

CAPSAT : «l'oncle... anava seguint... ab son fuet, CAPSAT de plata, a la ma», Genís, *La Mercé*, J. F., 1878, 190. v. CAPÇAT.

CAPSINAR : fer si ab lo cap, annuere, conceder con la cabeza; consentir, convenir, aprobar, prometer bajando la cabeza.

CAPSÓ : herrete; cabo de alambre, hoja de lata u otro metal que se pone a las agujetas, cordones, cintas, &. para que puedan entrar fácilmente por los ojetes; — *capsó de plata* : puño de plata (del bastón). v. CAPÇÓ.

CÁPSULA : pistón; cilindro pequeño de metal que contiene en su fondo un mixto que sirve de cebo a las escopetas de caza.

CAPTA : «en aquest moment lo criat... anunciá a don Pau la presencia del ball de Bastonets que passava la CAPTA», Oller, *Vilaniu*, 107; — *fer una capta* : echar un guante.

CAPTAR : mendigar, pedir limosna : «mort lo Pau, pe'l mon me n'hauría anat CAPTANT de porta en porta, demanant un bocí de pa per amor de Deu», Vidal, *Rosada d'estiu*, 447.

CAPTENENÇA : «lo rey fa mostrar al fill menor de fet d'armes, per ço que sía ab armes guarda del fill major que será rey aprés la mort de son pare. Molt plach a Félix la CAPTENENÇA del rey e de sos fills, e desijá que molts reys haguessen semblant CAPTENENÇA», Lull, *Maravelles*, I, 120.

CAPTENIMENT : porte de vida, compostura, conducta : «ela es amada per tots los hómens del mon qui saben de sos CAPTENIMENTS», Cron. Jacme, 14.

CAPTENIRSE : «e ell príncep deu saber la art de re militari que mostre com se deu hom CAPTENIR en batalla», B. U. B., *Ajustaments*, 67 v.°; «no s'i gosaven aturar per paor que'ls sarraíns no's CAPTINGUESSEN mal dels», Cron. Jacme, 130.

CAPTIVITAT : «volíen levar la nostra propria terra, e les mullers, fills e filles jutgar a perpetual CAPTI-

VITAT», T. B., I, 70; «aquell benaventurat cavaller que de tan cruel fam los havía deliurats e de penosa CAPTIVITAT», T. B., I, 315; «pensau ab quanta alegría staven los crestians... pensant com eren ja fora de CAPTIVITAT», T. B., I, 58; «e dones e donzelles... serán desonides e posades en CAPTIVITAT», T. B., I, 29.

CAPUTXA : capuchón, capucha, caperuza, caperuzón, capilla de hábito religioso : «s'hi veuhen las pagesetas del Ampurdá ab sa CAPUTXA de bayeta y fins de seda, que mercadejan y corren la fira», Bosch de la T., *Recorts*, 153; «un clap de CAPUTXES, com un vol de papellones blanques, formiguejava devant l'iglesia, arrán meteix de la porta», Pons, *Trascant*, 29.

CAPUTXINET : apagador; cono hueco de metal unido a una luz para apagarla, llamado vulgarmente mono de Judas : «santa nit, pare, respongué la Carmeta, besantli carinyosament la ma. — Quina filla la meva!, deya en Pere Montasell, penetrant ab lo CAPUTXINET a la ma, en aquell dormitori en que tantas horas de insomni havía passat», Vidal, *Rosada d'estiu*, 204.

CAPVERT : «de jovent teníam la plana major: los mes disbauxeros, los mes CAP-VERTS», Vilanova, *Monólechs*, 49.

CAPVESPRADA : «e ell se messé en una cambra, e tota aquella CAPVESPRADA aná del un cap de la cambra al altra dient», Pedro IV, 115.

CAPVESPRE : anochecer, crepúsculo : «tot aquell barri, encara envolcallat en l'ombra del CAPVESPRE», Oller, *La papallona*, 27; «la esblaymada claror del CAP-VESPRE vencía encara a la artificial», Oller, *La papallona*, 208; — *al capvespre* : a la caída de la tarde, al anochecer : «feya tres días qu'en Lluís no eixía de la seva cambra sino al CAPVESPRE», Oller, *La papallona*, 57.

CAPVUYTADA : «un any, per la CAPVUYTADA de la festa, un dels fadrins que tenien los hi agafá la pigota», Pons, *Trascant*, 38.

CAR : porque; — por lo que (?) : «e yo so ben cert que lo Duch de Pera ni lo Capitá nostre no costumen de mal parlar, CAR la gloria de ells e la fama será perpetua e immortal», T. B., II, 106.

CAR : caro, costoso.

CARA : **1**, rostro, faz, aspecto : «una dona se ornava e se adobava de colors que posava en sa CARA», Lull, *Maravelles*, I, 117; «com Tirant hoy dir semblants paraules, tota la sua ánima s'alterá, e torná la sua CARA semblant de persona morta», T. B., II, 80; «pres lo petit per los cabells e tirá'ls hi e ab la ma li doná en la CARA», T. B., I, 17; «la pobre Toneta duya'l sufriment pintat a la CARA», Oller, *La papallona*, 148; «diu Jehová, y per entre los sols de sa corona || sa CARA ha vist Alcides, com llunyadá llampech», Atl., 132; «deixa'l Montgó de CARA ferrenya», Atl., 74; «e d'acló demanat lo pelegrí per lo missatge dix que'l maior miracle que Deus avía fet en poca cosa nuls temps era diversitat e excellencia de CARES d'omes. Cor en tots los hómens qui foren del comensament del mon ensá ni serán en tro a la fi no's poríen II hómens

atrobar qui les CARES d'els per totes coses fossen semblans», Vies des saints (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 44), 8 v.°; «les partides de la CARA son front, celles, ulls, narills, orelles, galtes, genes, bocha e mandíboles ab les sues dents», Inventari o collectori, c. 2; — *mala cara* : cara de pocos amigos; — *ab cara afable* : «aprés... ixqué... lo deu de Amor molt resplandent e ab CARA affable feu princípi a tal parlar», T. B., I, 135; — *cara agraciada* : agraciado rostro; — *cara arapada* : «entrá per lo palau e trobá pijor, ab les CARES totes arapades, les vestidures rompudes», T. B., II, 144; — *cara d'ángel* : «y la veritat: lo finestral de la velluria; la noya bonica y guaytant entremitg de dos testos de clavellets de sant Isidro, els asseguro que feya goig... Tot se reduheix a dir la veritat, y ja es sabut que de veure CARES d'ángel fins los sants se'n alegran», Vidal, *Rosada d'estiu*, 137; — *cara de pasqües*; — *cara de pomes agres* : cara de acelga; — *cara de prunes agres* : «don Rómul arribá a anar a menjar al restaurant per no veure la CARA de prunes agres de sa muller», Bosch, *L'hereu Subirá*, 144; — *cara de quaresma* : cara de acelga; — *cara de tres deus* : «me torná'l «bon día y bon hora» ab CARA de tres deus», R. B., *Historia d'un pagés*, J. F., 1869, 224; «algú altre li havía portat la nova abans d'arribar jo, perque'm va rebre ab una CARA de tres deus y un posat de desenganyada que no't dich res», Careta, *Brosta*, 90; «la familia vol rigor y CARA de tres deus», Vilanova, *Escenas de Barcelona*, 9; — *cara fresca* : tez, color de la tez fresco y lucido; — *cara granalluda* : cara engranujada, llena de granos o barros; — *cara molçuda* : cara redonda, rolliza, de carnes duras; — *cara nova* : «lo quarto jo'l tindría ben aviat llogat; l'anunci al Brusi y es cosa feta; peró vosté ja ho sab, a mi no m'agrada de veure CARAS novas», Oller, *La papallona*, 198; — *cara rebeguda* : cara chupada : «una CARA rebeguda; groga, de nas llarch y corvo», Oller, *Notas*, 107; — *cara riallera* : cara de Pascua; — *cara traspostada* : cara desencajada, demudada, estar cariacontecido; — *home de dues cares* : «tot hom de dues CARES es fort en mala fama e no es per negú res preat, axí com ensenya experiencia», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 379; — *de cara* : de frente : «ab embranzida rema de CARA al ample mur», Atl., 220; «vejeren... a la Madrona agenollada a l'altre cantó del temple y de CARA al altar major», Oller, *La papallona*, 146; «aquesta seya de CARA al carrer», Oller, *La papallona*, 83; — *cara a cara* : «e volem vos dir aquestes paraules per ell, que el no us vol dir CARA a CARA, e envía us ho dir per nos», Cron. Jacme, 189; «e si açó no us atorga digats li que nos ne parlarem ab ell CARA a CARA», Cron. Jacme, 353; «ja'l geni de ma terra se'm mostra CARA a CARA», Collell, *Montserrat*, J. F. 1870, 50; — *cara per cara* : «e lla hon ell brocava, com l'agueren regonegut, no creats qu'ells li gosassen estar davant CARA per CARA», Muntaner, 28; — *apamarli la cara a algú* : estampar un bofetón en la cara de alguno, dar de bofetones a alguno;

— *cáureli la cara de vergonya* : caérsele la cara de vergüenza; — *fer cara de baqueta* : hacer el enfadado; — *fer a un bona cara* : hacer a uno muy buena acogida; — *fer bona cara a tothom* : recibir bien a todos; — *fer mala cara a algú* : poner mal semblante o gesto a alguno, poner mala cara : «no'm fassis mala CARA per aixó, no m'odihis per tan poca cosa», Oller, *La papallona*, 94; — *fer cara* : tener descaro; — *fer cara a* : dar la cara a ; — *fer cara de tres deus* : poner cara de palo; — *fer cara d'haver fet tal cosa* : tener traza o señas de haber hecho tal cosa; — *portarho pintat a la cara* : la cara se lo dice, en la cara se le conoce; — *rentar la cara a algú* : lavarle los cascos, la cara, bailarle el agua delante, darle gusto; — *rentar la cara ab un drap brut* : lavar la cara, (insultar); — *sortir a la cara los colors de la vergonya* : asomar al rostro de alguno los colores de la vergüenza : «al llegir en un dels magnífichs diálechs de Plató que Soló anava a cantar lo gran fet geológich del enfonzament de l'Atlántida... los colors de la vergonya me surten a la CARA», Atl., VIII; — *tenir la cara com un garbell* : tener la cara apedreada; — *tenir la cara encesa* : estar hecho un ascua, estar hecho una brasa; — *tenir cara de baqueta* : «la qui porta la escudella fora de si esclama: han sentit tirar?—No me'n parli; miri que's necessita tenir una CARA de baqueta!... tota m'hi he enrajolat», Vilanova, *Del meu tros*, 17; — *no tenir cara* : no tener vergüenza ni pudor; — *no tenir cara per dirho* : no tener cara para decir una cosa; — *tenir dues cares* : tener dos caras, ser como el tafetán; ser falso, hipócrita; — *traure la cara* : dar la cara; — *traure o treure la cara per algú* : sacar la cara por alguno, defenderle; — *que val* CARA *trista ne torta pus que'ls hostes son tres la porta*, Compil. ep. camar., Prov. arab. **2**, faceta, cada uno de los lados labrados de las piedras duras.

CARABAÇA : **1**, calabaza, Cucurbita Pepo : «diu Salamó que si tu vols fer una gran CARABAÇA molt larga, pren de la sement de les CARABAÇES redones e en una canasta que sía plena de fem podrit, e allí planta aquella sement en lo mes de febrer &.», De Re Rustica (Bibl. Nac. París, MS., fonds, Esp. 291), 59; «proverbi es cové d'aquests aytals que molta subtilea e bon seny no caben en una CARABAÇA, e tart veurás que hom molt subtil haia bon seny ne natural saviea», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 298 v.°; — *carabaça de cabells d'ángel* : calabaza de cabello de ángel, Cucumis Citrullus var. Pasteca; — *carabaça vinatera* : calabaza de cuello, Lagenaria Vulgaris; — *donar carabaça o carabaces* : dar calabazas : «oncle, vull ballar ab vosté, veyam si'm dará CARBASSA!», Bosch de la *T.*, *Recorts*, 122; — *ésser tap y carabaça* : ser muy amigos; — *portarsen carabaça* : llevar calabazas. **2**, «e mirau com son grans hómens a cavall que ja mes los viu tals. E açó causava les CARABACES que les dones teníen al cap que'ls paría que fossen molt alts de persona», T. B., IV, 39.

CARABAÇAR : «si l'estornell havía seny no faría niu en lo CA-

RABAÇÁ», Compil. ep. camar., Prov. arab.

CARABACERA : calabacera, Cucurbita Pepo : «la flor de la CARBASSERA || n'es una malehida flor || que a tots los homes mata || al bo de la ocasió», Bertrán y Bros, *Cansons y follies populars*, n.° 147.

CARAÇA : «s'extenía una feixuga cornisa ab descomunals CARASSAS que sostenían en sas bocas negras canals de ferro», Oller, *Vilaniu*, 36.

CARÁCTER : temperamento : «las ilusions que l'imaginació congría en los CARÁCTERS apassionats», Oller, *La papallona*, 67; — *tenir fermesa de carácter* : tener bigotes.

CARAGIRARSE : rebelarse : «tenía un fill... || un día's CARAGIRA contra mi», Atl., 100.

CARAGIRAT : apóstata, traidor, elche, cara con dos haces, el que engaña, diciendo en presencia una cosa, y en ausencia otra : «la veritat, Tomaset, vosté sembla, perdoni que li diga, vosté sembla un CARAGIRAT; qui se'n calsa no se'n vesteix de vosté», Oller, *Vilaniu*, 305.

CARAGOL [CARGO] : **1**, caracol; — *caragol bover*. **2**, escalera en forma de caracol; — *tancadura de caragol d'escala* : «preguá a Diafebus volgués... dar unes ores que tenía molt singulars a la Infanta... e tancaven se amb tancadura de CARAGOL de escala, que levant ne la clau, no era negú sabés conéxer per hon se obría», T. B., II, 32. **3**, (carp.) tornillo; — *caragol - estría espiral del mascle* : rosca; — *caragol de manyá* (cerr.), : tornillo de banco; — *caragol d'estrényer* (cerr.) : gato de hierro, gato, gatillo; — *caragol de premsa* : husillo; — *caragol de visos, de fuster, de cap pla, de llima, de tirafondos* : tornillos de rosca madera.

CARAGOLADIÇ (cabell) : que tiende a ensortijarse, a rizarse.

CARAGOLAR : enroscar, atornillar; — *caragolar un cigarret* : liar un pitillo; — *caragolar un cigarro* : hacer un pitillo : «ell estava a sas glorias al poder saborejar sa rica xacolata, y fumar després son cigarret que CARGOLAVA ab son ganivet sempre ab la mateixa catxassa», Bosch de la T., *Recorts*, 130; — *caragolarse* : enroscarse : «y la fumera y flames amunt se CARAGOLAN», Atl., 54; «morint (el drach), al tronch del arbre se nua y CARAGOLA», Atl., 88.

CARAGOLAT : «y'l soroll s'atansava mes imponent, mes amenassador, al compás dels trons que ressonavan per valls y montanyas, cada cop mes CARAGOLATS y estrepitosos», Oller, *Vilaniu*, 263.

CARAGOLET; — *caragolets de fusters* (cerr.) : tornillos de rosca madera.

CARAGOLILLO : caracolillo, Phaseolus Caracalla.

CARAMADA : tontería.

CARAMBOLA : carambola.

CARAMELL : «lo castel també's veya tot ple de neu. Los mossos ab picots y palas atrafagats anavan arrambantla y trencant los CARAMELLS de las gárgolas», Briz, *Lo coronel d'Anjou*, 73.

CARAMELLA : «entreren dins un palau en lo qual una puncela juseva una CARAMELA tocava», Vies des saints (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 44), 13 v.°.

CARAMELLES [CAMALLERES] : «un any per Pascua vaig saber qu'había dit que si m'acostava a cantar las CAMELLERAS a sota la finestra de la Nor, me faría donar llenya», Genís, *La Mercé*, J. F., 1878, 204; «en aquell punt lo gay jovent cantant las CARAMELLAS, ensemps celebrava la Pasqua de Resurrecció, y festejava ab albadas rialleras a las gentils ninas de Vilafranca», Vidal, *Rosada d'estiu*, 435.

CARAMENT : «prech vos CARAMENT que'l tingau en loch de la mía persona e que'l guardeu fins a la mia tornada», T. B., I, 15.

CARA-MORENA : cara-morena.

CARAMUXA : caramiza : «e tantost volent provar la spasa pegá contra un roure molt gros, lo qual va partir per al mig axí com si'n fos stat una CARAMUXA», F. d'A., 196.

CARA-NEGRE : negro de cara.

CARAQUES : eufem., caramba.

CARA-RODÓ : redondo de cara.

CARAT : **1**, quilate, ley, grado de bondad y perfección del oro. **2**, caracoles!

CARATSUS : oiga! caramba! hola! interjección familiar que indica la sorpresa; cáscaras!, denota sorpresa y admiración, caracas, cáspita, canario, expresión que sirve para dar más fuerza a lo que se dice. También sirve para manifestar sorpresa, caracoles! : «ay CARATSUS, que voldría treballar ab la pluja a l'esquena?», C. Vidal, *La vida en lo camp*, 142.

CARAU : caramba! : «ay CARAU! encara'm fará riure¡ que's pensa que's tracta d'aixamplar una armilla o d'allargar un pantalón?», Vidal, *Rosada d'estiu*, 37; — *carau quq't toch*, expr. admirativa, caramba, hui, (Labernia Supl.°) : «l'Iscle, CARAU!... Be que't recordo!... Y donchs?», Pons, *Trascant*, 32.

CARAVANA : «los serrayns negres en cert temps del any ab grans e ab moltes CARAVANES de camells carregats de la dita payola de la qual en Barbería se fa l'aur fi, axí com dit es», Eximenis, *Regiment*, c. 149.

CARBÓ : carbón : «al devallant cabuça lo códol que hi aguayta || y se l'endú per rócech fet cendres y CARBÓ», Atl., 56; «Tirant li feu portar dins la sua hermita gallines e capons... fins a CARBÓ e a lenya perque no hagués anar fora de la hermita», T. B., I, 270.

CARCACESSOS : «lo dessús dit vescomte faé grans malvaduries ab los CARCACESSOS sotsmesos del comte», F. d'A., 199.

CARCAMAL : estantigua, persona muy flaca.

CARCANADA : esqueleto, armazón, la osamenta del cuerpo de un animal muerto; caparazón de las aves, o el cuerpo sin patas ni alas; — «Mr. Hunt no se ahont para. Si s'haurá despenyat en algún cingle dels Alpes, deixanthi sa CARCANADA!», Bosch de la T., *Recorts*, 114.

CARCANYELL : «e per los membres qui son determenats a formar la veu axí con son la lengua, lo paladar, dents, lo CARCANYELL, lo leu e lo cor a demostrar la paraula, cor la veu es carro o cadira de la paraula», *Ajustaments*, 235 v.°.

CARÇRE : cárcel : «la serpent vench en durment al rey, e a la orella dixli que en lo CARÇRE de sa cort estava pres I hom qui...», Lull,

Maravelles, I, 219; — *carçre perpetua* : «e donen li sentencia de mort o de CARÇRE perpetua», T. B., I, 107.

CARDA : peine.

CARDAR : cardar, sacar al paño el pelo con la cardencha : «Item ordonaren los dits consellers e prohómens que les dites flaçades se haien a molinar e CARDAR ab CARDA de perayre o ab palmar que es dit cardó», A. M. B., *Bandos* (1414-27), 36 v.°; «d'açí enant alcuna persona estranya o privada de qualque ley estament o condició sía no guos o presumesca alcunes robes veylles amolinar, CARDAR o appareyllar ne aytals axí amolinades, CARDADES et appareyllades metre ne fer metre en la dita Ciutat ne en son terme», Almotacenia de Valencia, 1322, 73; «e axí mateix se n'es molt enrequeyda Florença despuys que y entés e especialment despuys que han aguts instruments pus espatxans les obres que no havíen d'abans, axí com pus copiosos struments per filar e millors e maiors CARDES e pintes per CARDAR e pentinar la lana», Eximenis, *Regiment*, c. 195.

CARDENAL : **1**, cardenal, dignidad eclesiástica. **2**, quicio : «e per aquesta rahón aquests IIII signes dessurs dits son apelats IIII signes CARDENALS. CARDENAL vol aytant dir que axí con la porta está e roda en la cardalinera, lo sol está e roda en aquests IIII signes segons la sciencia natural», (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 353), 36; «e per aquesta rahó aquests IIII signes demunt dits son apellats IIII signes CARDINALS. CARDINAL vol aytant dir que axí con la porta está e rroda en la pollaguera el sol está e rroda en aquests IIII signes segons la sciencia natural», Breviari d'amor (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 205),42 v.°.

CARDER : «item que tot mestre e altre persona qui us del offici de CARDER dins la ciutat, axí strany com privat, haia e sía tengut de fer bona obre e leyal de fil nou», A. M. B., *Bandos* (1372-78), 117.

CARDINA : jilguero : «com piuladiça y tristos sospirs de la CARDINA», Atl., 144.

CARDO SANT : cardo santo, Cnicus Benedictus.

CARDONS : cardencha; — Dipsacus Fullonum : «sembrerás ta sement neta, e nexerán en ella spines e CARDONS qui't farán gran trabayll al cullir», Génesi de Scriptura, 10

CARAFEXAT : fazferido, desfigurado : «e puix a cap de dos jorns la host tota vench, e trobaren nos tots CAREFEXATS e nafrats», Muntaner, 428.

CAREIG : «e aprés d'aquestes sis escales veníen les adzembles e les altres besties de CAREIG», Bernat Desclot (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 328), 115.

CARENA : **1**, quilla de una nave; — *mostrar carena* : «mes baix del timó en totes les naus trobareu grosses anelles de ferro, per ço com volen mostrar CARENA, o volen spalmar, o com corren gran fortuna e's trenquen les agulles del timó liguen lo timó en aquelles anelles», T. B., I, 323. **2**, cima continuada de la montaña (compárase con la quilla del buque puesto al revés) : «des del cim de la CARENA || un poblet ovira al pla», Briz, *La cansó de mestre Jan*,

J. F., 1871, 56; «lo primer raig de sol d'aquell día, salvant la CARENA del serrat del Comte, daurava la blanquinosa penya de la Grau de Bondalit», Oller, *Vilaniu*, 62; — *carena de teulada o carener* (alb.) : caballete; — *carena en lo ángul de una teulada* (alb.) : caballete de lima.

CARENAR : «Carinare; dar carena al lado de la nave», Nebrija.

CARESMA : cuaresma : «E açó fo en CARESMA», Cron. Jacme, 49.

CARESTÍA : «alcún temps fo que per tota la provincia de sent Nicholau fo mot (molt) gran CARESTÍA en axí que a tots defalí vianda», Vies des saints (Bibl. Nac. París, MS. Esp., 44), 10.

CARETA : careta, máscara, mascarilla, carátula, antifaz, carantoña con que se cubre el rostro; — *careta del bacinet* : «alçá li la CARETA del bacinet, e posá li lo punyal en lo ull per matar lo», T. B., I, 248; «un encontre tan bell e singular no s'hi es fet tal com aquest; car de la primera que feu, l'encontrá per mig de la CARETA del bacinet que de l'altra part li passá una gran braça de la lança», T. B., I, 142; — *traure's la careta* : quitarse la mascarilla, deponer la máscara, hablar francamente.

CARETA per CARRETA : «dix un que n'i ac : venitz ne e pausem un de nosaltres sobre la CARETA en sobines e cobriam lo ab draps e direm que un ome mort portam en la CARETA», Vies des saints (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 44), 56.

CARGA : «venía de Camprodón de portarhi una CARGA de vi», Bosch de la T., *Lena*, 19.

CARICATURA : caricatura, ridículo : «l'infermer, aquella pahorosa CARICATURA», Oller, *Notas*, 112; «la senzillesa, font pera mi tan rica de deliquis íntims, com pera certs desgraciats... plena de prosa, de fástich y de CARICATURA», Oller, *Notas*, 51.

CARICIA : «Tirant li feya moltes CARICIES», T. B., II, 262.

CARITAT : «hom qui haia CARITAT no actén a be propri e personal temporal, mas actén a be de la sua ánima», Eximenis, *Regiment*, c. 396; «e deu ésser pres a la fi per que's fa, com sía acte de CARITAT», T. B., II, 232; — *demanar, donar caritat* : «e lo primer home que veurás ab longua barba que't demanará per amor de Deu CARITAT, besa'l en la boqua en senyal de pau», T. B., I, 27; «solicitava ses almoynes e anava a la virtuosa Comtessa muller sua per demanar li CARITAT; la qual vehent lo ab humilitat tan profunda demanar li almoyna, li feya dar molt mes CARITAT que a tots los altres pobres», T. B., I, 21; — *fer caritat* : dar limosna; — *una gracia de caritat* : «una gracia de CARITAT per l'amor de Deu, jovent!, digué la dona, allargant una ma hont talment s'hi llegía lo travalladora que la pobra a son temps n'havía estada», R. y B., *Escenas*, 51; — *caritats* : «lo pobre que al endemá se n'hi torna, troba al jove y li diu: Una gracia de CARITAT per amor de Deu, pera mi y mas tres fillas. Lo jove's torna a recordar de la promesa, mes diu: Ja faré CARITATS, y li dona un duro», Maspons, *Cuentos populars catalans*, 25.

CARLÍ : «es massa madur, y fins CARLÍ», Pin, *La familia dels G.*, 84.

CARMANYOLA : calabaza vinera : «e al cap li fou posada una corona ab una CARMANYOLA de grana», Comes, *Llib. de coses*, 259.

CARMESÍ : «ab gipons de brocat CARMESÍ», T. B., I, 194; «tots vestits de brocat o de xapería, o de setí o vellut CARMESÍ o domás», T. B., I, 121; «ab lo mantell de CARMESÍ forrat de herminis», T. B., I, 82.

CARN : carne : «los cetacis aflayran CARN humana», Atl., 28; — *carn-d'olla* (vulg. carandolla) : puchero, cocido, la carne del puchero o de la olla : «la CARN-D'OLLA ve seguidament ab sa senzilla varietat, composta de la col, mes verda que una primavera y mes dolsa que sucre; los sigrons que s'empassan tan lleugers coll avall...; la pilota que te vinticinch gustos y que es la butifarra de tot l'any, y demés viandas que componen aqueix plat tant catalá y tant gustós, que ningú se'n recorda mes que a l'hora de dinar», Vilanova, *Del meu tros*, 67; «dinárem en un mal hostal, pero com tots teníam gana, férem honor a la escudella y a la CARN-D'OLLA», Bosch de la T., *Recorts*, 287; — *carn amb such, etc.* : «y quan hajau deixat nets los plats de sopa ab ánech, CARN d'olla, CARN ab such, CARN rostida, CARN ofegada, costellas a la graella», C. Vidal, *La vida en lo camp*, 149; — *carn fiambre* : «e Tirant que havía ben provehit en lo passat día en fer coure moltes gallines e altres maneres de CARNS fiambres, a qui'ls doná be a menjar e a ells aparegué ésser tornats de mort a vida», T. B., I, 314; — *carn fresca*; — *carn rostida* : carne asada; — *carn salada* : tasajo, cecina, tocino : «item la libra de la CARN salada veyla de Cathalunya XI diners», A. M. B., *Lib. de deliberaciones* (1300-3), 63; — *aquesta carn es filosa* : esta carne está hecha un estropajo; — *ésser un tros de carn batejada* : «mes trobá un tros de CARN batejada en figura de dona, que res mes de tal tenía que las mesquinas passions que en semblants pits aniuen», Vidal, *La vida en lo camp*, 234; — *treure la carn a grapats* : perder las carnes; — *en carn mortal* : «y per temps en lo mateix loch hon li'n apparech en CARN mortal nostra dona sancta María...», F. d'A., 24.

CARNAÇA : «donchs humilíe't e no ams tant la tua CARNAÇA e ve a Deu senceramen», Eximenis, *Angels*, c. 38.

CARNADURA : encarnadura, temperamento o cualidad de la carne de las personas; — *bona carnadura* : hermosas carnes.

CARNAL; — *delits carnals* : «e per lo palpar volen haver molls draps, molls lits e molls vestiments e es mouen a CARNALS delits», Lull, *Maravelles*, I, 100; «no donant nos a delits CARNALS, ni dormir entre lançols perfumats», T. B., II, 105.

CARNATGE : carnaje : «oydá! que anit vos sobra, taurons y aufranys, CARNATGE», Alt., 234.

CARNER : osario : «dites coses enderrocades, romperen XVI loses dels vasos o CARNERS del cementiri», Comes, *Llib. de coses*, 340.

CARNESTOLTES : **1**, carnaval, carnestolendas : «en una ciutat sta-

ven dos hómens lo dimarts de CARNES TOLTES en una taverna, e stigueren sopant tro a la mija nit», Eximplis, CXXI, 114. 2, botarga, mamarracho, figura de carnaval, pelele, monigote de figura humana hecho de paja o trapos, vestido y con careta, maniquí, figura de paja; — *es un carnestoltes* : es un gañán, palurdo, hombre despreciable.

CARNET : carnet : «las notas ab que havía omplert las planas del meu CARNET no feyan pas gayre bona cara al progecte de ferrocarril económich», Genís, *La reyneta del Cadí*, 5.

CARNICER : carnicero, cortador, tablajero, el que vende la carne de las reses : «dementre que en axí lo bou e lo cavall parlaven, un CARNICER vench guardar lo bou», Lull, *Maravelles*, I, 195; «item que nuyl CARNICER no gos vendre nuyla carn si no a pes, exceptats caps e frexures e peus que degen vendre menys de pes», A. M. B., *Lib. de deliberaciones* (1300-3), 23 v.°; — *lliura de carnicer* : «et liura de CARNICER aja et contingue en si III libr.», Almotacenia de Valencia, 1322, 9.

CARNICERÍA : carnicería, lugar en donde se vende la carne; met. mortandad o destrozo en las batallas, Cron. Jacme.

CARNÍVOR : «a la lluyta CARNÍVORA y feresta || barreja sos lladruchs negra tempesta», Atl., 24.

CARNOT : carnosidad.

CARNS : cutis, hablando de personas.

CARNÚS : carroña : «los pastors que trobárem me digueren que s'havía despenyat un pollí y que'ls voltors estiragassavan sa carcanada... Construhírem tot seguit una barraca no lluny del CARNÚS, ab brancas y rama de pi per anarhi a l'espera l'endemá», Bosch de la T., *Recorts*, 142.

CARNUT : «e stava mes admirat de les mans que eren d'estrema blancor e CARNUDES, que no s'i mostrava os negú», T. B., II, 28.

CAROL : «a un quart d'hora de San Climent (de Llobregat), y en lo terme anomenat Buscarons, hi ha un pont natural format per las aiguas de un torrent que desemboca en la riera de CAROL», Butll. A. E. C., año IV, 282.

CAROLINA : coletuy, coronilla glauca.

CARONA : carita : «y les noyes, que boniques! || com lluhen ses coloraynes! || quines CARONES tan tendres || que semblan pans d'avellana!», J. F. y G., *La pubilla*, J. F., 1880, 45; «era que la CARONA del nin, son nasset apessigat... evocava impressions sentides desde'l vespre de la cayguda?», Pons, *Trascant*, 17.

CAROTA : visaje.

CARPETA : «per ventura dintre una CARPETA no s'hi fica un compte, una recepta, una apuntació, una mostra?», Oller, *Vilaniu*, 235.

CARQUER : «I orinal ab son CARQUER», Segura, *Costums de Catalunya*, J. F., 1885, 211.

CARQUINYOLI : carquinyoli (del fr. croquignole), especie de pastelería seca y muy dura, bizcocho : «gerros de vidre plens de rosquillas y CARQUINYOLIS», Bosch de la T., *Lena*, 20; «feya distribuhir pa blanch y botifarras, CARQUINYO-

LIS, rosquillas y vi ranci a aquella jovenalla que lliure de penas y mals de cap, celebrava regositjada las carnestoltas sens temor al fret», Vidal, *Rosada d'estiu*, 288; «y'ls CARQUINYOLIS y'ls borregos, y les avellanes, figues, nous y atmetlles, etzivades a mostes desde'l balcó, s'escampaven per l'era com a pluja menuda», Pons, *Trascant*, 56.

CARRABINA : «me tenía de peu ferm, ma CARRABINA preparada, mirant lo caminet d'ahont venía la fressa», Bosch de la T., *Recorts*, 172.

CARRANCO : rengo, cojo.

CARRAT : romo.

CÁRRECH : **1**, dignidad; cargo : «e aprés fo feyt comte de la Septimania, hon no's posqué molt temps mantenir, que li'n fo levat aquell CÁRRECH», F. d'A., 143. **2**, culpa : «haurem prou a fer en dessimularho a la gent perçó que culpa ni CÁRRECH no haiau», T. B., III, 96; — *pendre'l cárrech* : «jo prench tot lo CÁRRECH sobre mi», T. B., I, 163; — *donar cárrech* : «Hai en beneyt, puix me dau CÁRRECH de saber aturant vos gloria de ignorancia», T. B., II, 85; — *imputar a cárrech* : «ne a CÁRRECH sía a mi imputat ne a vici», T. B., II, 46. **3**, *ferse cárrech* : «faça's CÁRRECH de tot aixó y ab una paraula tindrem resoltas las diferencias», Vilanova, *Escenas barceloninas*, 52; «don Francesch se fará CÁRRECH de nostra situació y del mal temps que passem», Bosch de la T., *Lena*, 29.

CÁRREGA : **1**, pesadumbre : «y sent cruixí a la CÁRREGA d'onades sobre onades || l'Atlántida, com feixos de canyes, ses arrels», Atl., 216; «retorcentse a la CÁRREGA feixuga d'un volcá», Atl., 48. **2**, cargamento, carga : «CÁRREGA y nau les ones engoliren», Atl., 28; — *bestia de cárrega* : «e l'endemá ell feu apparellar tot ço que mester havía ab sis besties de CÁRREGA hon meteren les sues armes e roba», F. d'A., 260. **3**, medida : «li portareu moltes recomandacions e... mija CÁRREGUA d'or», T. B., II, 185.

CARREGAMENT (alb.) : entrada de los palos del techo de las paredes.

CARREGAR : cargar : «los barons feren CARREGUAR en carros les botes», T. B., I, 72; «li CARREGÁ feixuga l'omnipotent sa esquerra», Atl., 48; «so CARGAT per cárec de la bisbalía e son feyt ser (siervo) de totz», Vies des saints (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 44), 73 v.°; «en Joanet marxava ab son matxo cap a Banyolas per CARREGAR bots de vi», Bosch de la T., *Lena*, 29; — molestar, fastidiar, cansar, abrumar; — *carregarse de paciencia* : armarse de paciencia.

CARREGAT : «rengles de testos CARREGATS de flors... s'estenien ça y enllá de la portalada», Pons, *Trascant*, 55; «vengueren CCCC carros CARREGUATS d'or e d'argent», T. B., I, 81; — *carregat de criatures* : «sos pares que eran pobres y CARREGATS de criaturas, se'n veyan un feix per mantenirlas», A. Careta, *Brosta*, 10; — *carregat de jochs* : «Uy! que n'ets de remaca!, tocantli la barbeta.—Vaja! plaga!... está! Ets sempre CARREGAT de jochs... may tindrás seny», Bosch de la T., *Lena*, 20; — *carregat de bons intents*

«vol dir, don Ignasi, que entre tots dos no'n exirem? li vaig preguntar, CARREGAT de bons intents pera aquella víctima», Vilanova, *Monólechs*, 6; — *carregat fins a la nou del coll* : estar cargado de pies a cabeza, llevar una carga excesiva.

CARREGÓS : cargante, pesado, molesto : «yo he feta l'offerta un poch CARREGOSA per a mi», T. B., I, 240.

CARRER : calle, arroyo : «lo'n conexeríen si'l veyen a la plaça o per los CARRERS de la ciutat», F. d'A., 266; «ordoná per tota la ciutat en cascún CARRER posassen de grosses cadenes», T. B., II, 43; «axí com de moltes persones es feta casa, axí de moltes cases es fet CARRER, de molts CARRERS ciutats e de moltes ciutats Regne», Fg. Romá, *Regiment*, 46; — *mitg del carrer* : arroyo; — *fer carrer* : «e tots los stats stigueren de peus, e apartaren se a una part e a l'altra fehent CARRER», T. B., I, 194; — *passar lo carrer* : cruzar la calle, atravesar la calle; — *passar pel carrer* : transitar por la calle; — *carrer que no passa* : callejón sin salida.

CARRERA : **1**, camino, carretera : «estava a la finestra totes les vegades que el rey passava per aquella CARRERA hon era lo hostal hon la dona estava», Lull, *Maravelles*, I, 181. **2**, curso, órbita : «Senyor, tu loen tots temps lo sol e la luna e totes les esteles cor per la tua volentat han claretat e luor e fan lur curs e lur CARRERA per tots temps segons que tu lus has ordinat», Breviari d'amor (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 353), 89.

CARRERÓ : callejón : «a ma esquerra, hi havía un cassino de planta, bastant bonich; un poch mes amunt, un CARRERÓ pedregós; a ma dreta, parets de jardins», Oller, *Notas*, 137.

CARRETA : V. CARETA.

CARRETADA; — d'un carro : carrada; — d'una carreta : carretada.

CARRETEJAR : acarrear, carretear, llevar en carro o en carreta.

CARRETER : **1**, constructor de carros. **2**, carretero, el de la carreta de bueyes; — qui mena carro : carrero; — qui mena carreta : carretero.

CARRETERA : «cap a mitja tarda del primer diumenge de juliol la CARRETERA de dalt s'anava omplint de gent, curiosa per veure'l pas de la nuvia», Pons, *Trascant*, 52.

CARRETILLA : «l'aucell corría del saltador a la menjadora; o parantse, enfonzava lo seu capet en l'abeurador y'l treya espolsantlo joyós, esclatant en una CARRETILLA de refilets armoniosos», Vilanova, *Del meu tros*, 82.

CARRETÓ : carretón.

CARREU : piedra de sillería, sillar : «y esgarrifats del caos, s'engorgan altra volta || damunt CARREUS que els feyan ahir de fonament», Atl., 214.

CARRICH - CARRACH; — *mal carrich-carrach me faça l'ossera*.

CARRIQUEJAR : «entre tant lo foch comensava ja a CARRIQUEJAR qu'era una delicia», R. B., *Historia d'un pagés*, J. F., 1869, 236.

CARRITX : carrizo, Phragmites Communis.

CARRO : vehículo : «carrus, i; y carrum, i; el carro o carreta», Nebrija; «un castell... tot de fusta so-

bre un CARRO de XII rodes», T. B., I, 123; «e anava (lo Rey) sobre un CARRO emparamentat de draps de brocat», T. B., I, 54; «e ab CARROS e ab adzembles portaren los a la ciutat», T. B., I, 267; «vengueren CCCC CARROS carreguats d'or e d'argent», T. B., I, 81; «y roda com un CARRO'l tro de guerra», Atl., 24; — *carro de trabuch* : volquete.

ÇARRÓ : zurrón o alforja pequeña de cuero : «no creats que menassen adzembla neguna, ans cascú portava lo pa en son ÇARRÓ, axí com acostumats e nodrits los almugávers», Muntaner, 111; «e En Bernat de Peratallada portava un gran ÇARRÓ, en que anaven tota hora sis fogaces, per ço que aquelles menjassen de jorn», Muntaner, 169.

CARRONYA : tacaño, mezquino.

CARRUATGE : «e feu posar totes les tendes e CARRUATGES dins los dos castells», T. B., II, 137.

CARS : v. CAS.

CART : Cynara Cardunculus, cardo y cardón, planta, especie de alcachofa cuyos pedículos u hojas anchas y carnosas se comen : «e hon se mostrava la seda se mostravan CARTS de argentería brodats», T. B., I, 125; — *cart gallofer* : cardo de San Mariano, alcachofa borriquera, Sylibum Marianum; — *cart panical*: cardo corredor, Eryngium Campestre; — «draps no síen cardats sino ab CARTS d'erba», Almotacenia de Valencia, 1322, 26 v.°.

CARTA : **1**, carta, naipe : «tan ficsats estavan los jugadors en lo moviment d'aquellas CARTAS, que no vegeren aparéixer a son company ni se'l miraren», Oller, *Notas, Una juguesca*, 43; — *pendrehi cartes* : «aquest fou cridat per l'Aleix a la gran porxada del mas, hont la conversa tenía lloch, y convidat a pendrehi CARTES», Nadal, *Margaridoya*, 75. **2**, carta, epístola, documento; — *carta blanca* : «feu de continent la CARTA blanca, ço es signada de sa ma e sagellada ab les sues armes», T. B., I, 165; «si tu demanes a mi pau final, o treva de VI mesos, nosaltres farem a tu la nostra CAR[T]A blanca e darem a tu la dita pau de VI mesos», T. B., II, 112; — *carta bulada* : «e faem nostres CARTES bulades entre nos e l'infant don Alfonso», Cron. Jacme, 371; — *carta de creença* : credencial : «e faem los fer CARTA en algaravia de creença a I alfaquín nostre de Saragoça», Cron. Jacme, 167; «del seu senyor lo miramemolí Gaulit, al qual tramet ab CARTES de crehença al traydor del comte Juliá», F. d'A., 93; — *perdre la carta de navegar*.

CARTAGINÉS : «e ab tal confiança feu portar Cipió les spíes dels CARTAGINESES», T. B., II, 161.

CARTANYEL : «poca es la delectació con la vianda ateny a la lengua, ans es maior con ateny al CARTANYEL», Gil Romá, 66 v.°.

CARTAYNA : Cartago : «perque perduda los romans la temor de CARTAYNA llur enemigua», T. B., II, 155.

CARTEIG : «tingué de rompre l'incógnit, ya va escriure a Mr. Shanawart. Aquest s'apressurá a respondre, y de llavors ensá s'establí entre abdós naturalistas un CARTEIG contínuo, viu y animat», Oller, *Notas, Lo radiómetro*, 66.

CARTEJAR : «si dius ara vuyll CARTAYAR aquest libre, ara aquell, sapies que molt enfestige lo ventrell mengar moltes viandes car diversitat no aprofita ans nou», A. C. A., XIII, 420.

CARTEJARSE : «hem de parlar de com nos ho arreglarem pera CARTEJARNOS aquest estiu», Oller, *La papallona*, 103.

CARTELL : «com lo teu CARTELL sía tacat de vils paraules, no cur respondre», T. B., II, 212.

CARTRÓ : cartón, conjunto de dos o más estracillas, o de varios pliegos de papel pegados uno con otro.

CARTULARI : cartulario, libro becerro, la colección de títulos y privilegios de una comunidad o abadía.

CARTUTXO : paquete, rollo de moneda de oro o de plata.

CARVENDRE : hacer pagar caro : «mas sabets qual sía al plorar? que nos ab vos e vos ab nos CARVENAM be la lur mort, e que sirvam a nostre Senyor de ço per que hic som venguts, e que'l seu nom hic sía sanctificat per tostemps», Cron. Jacme, 111; «e del nostre pesar devets vos haver part, que així con auríets part del nostre be, així devets haver part del nostre dan e de la nostra onta; per que us prech e us man per la senyoría que jo he sobre vos que us pes, e que m'o aydets a venjar, car nostre cor es que'ls ho CARVENAM», Cron. Jacme, 383; «que pus ells me donen raó que vinga sobre els, jo retenén d'els en ma terra, e no gitán los de lurs alberchs ni faén los mal perque no poguessen viure richament e ab nos ab nostre linyatge, sapiats que ab la voluntat de Deu que'ls ho CARVENDREM regeu e fort», Cron. Jacme, 383.

CARXOFA : «los caps de les CARXOFES alt eren d'or ab smalts», T. B., I, 125.

CARXOFER : alcachofa, Cynara Scolymus; — alcachofal, el sitio que está plantado de alcachofas.

CAS [CARS] : lance, caso : «si girava la cara cauría en molt leig CARS de falç e de perjur», T. B., I, 262; «en tal CARS yo hauré premi de victoria», T. B., II, 113; «Yo crech be que en aquell CARS cascú d'ells stimara mes la pau que no la guerra», T. B., I, 175; — *posat cas que...* : «posat CARS que sia strany o de la terra natural», T. B., III, 4; — *cas de ventura* : caso siniestro, desgracia; — *cas imprevist* : lance impensado; — *en cas que* : en caso que, dado el caso que; — *cas que* : «CARS que sía enamorada d'altri», T. B., II, 63; — *en tot cas* : en todo caso, aunque así sea; — *no ésser del cas* : «ja veurá; jo, filla, aquí no mes hi vinch que per la voluntat; y si un hom després de fer lo que sap se te de veure aporronada... tan mateix sembla que no es del CAS!», Vilanova, *Del meu tros*, 16; — *que es cas!* : pues no faltaba más!, de ningún modo, nada de eso : «jo no'ls se matar de gana, com ho fan las propiament dispeseras. Qu'es CAS! Miri, tinch, entre altres, un jove, lo senyoret Lluís, que tot sovint disposa'l diner perque jo mateixa li demano», Oller, *La papallona*, 11; — *que es cas d'aixó!* : «no volen pendre alguna cosa? Qu'es CAS d'aixó! Si acabem de sopar», Oller, *Vilaniu*, 158; — *si arriba'l cas* : si

llega la ocasión, si se presenta el caso; — *si de cas* : si acaso; — *si per cas* : dado caso; — *tornant al cas* : viniendo a nuestro asunto.

CASA : «deu hom saber que CASA pot dir o enomanar aquell edifici lo qual es constituit o fet de paret, de cuberta e de fonament», Eg. Romá, *Regiment*, 47; — *casa payral* : casa troncal : «l'amo actual de la Freixineda, no volgué emigrar, lo que impedí la venda de la CASA payral; los demés masos dependents del patrimoni Freixineda foren tots venuts», Bosch de la T., *Pla y montanya*, 8; — *lo de casa* : el jefe de la familia; — *de per casa* : a lo casero, a lo llano, llanamente, caseramente; — *d'estar per casa* : familiar : «la poca gent que tranzitava duya en sa majoría aquell ayre d'estar per CASA que's nota en las poblacions curtas», Oller, *Notas, Jochs de pagés*, 165; — *dona de sa casa* : mujer casera : «si sempre ho dich jo; desgraciat del home que no troba una dona de sa CASA», Oller, *La papallona*, 12; — *la casa d'en Garlanda* : la casa de tócame Roque; — *casa de joch* : garito; — *casa de pagés* : «sempre he trobat en las CASAS de pagés, una franca hospitalitat», Bosch de la T., *Records*, 98; — *la casa de la remor* : casa de los duendes; — *casa real* : «açó, dix l'emperador, no pertany sino a donzella de CASA real», T. B., II, 32; — *anar de per casa* : estar de trapillo, sin vestir, sin aliñar;— *la casa s'ho porta* : a la casa le corresponde; — *ser de bona casa* : ser de casa ilustre, de buenos padres; — *ser de sa casa* : ser muy de casa, tratar con mucha familiaridad; — *estar molt ficat a casa* : amadrigarse, meterse en la huronera, vivir encerrado o metido en su casa; — *fer casa* : hacer caudal, hacer fortuna, atesorar.

CASACA; — *girar la casaca* : mudar de opinión, renegar de un partido, huir; — *retallar la casaca a algú* : armar caramillo con chismes, embustes y habladurías contra alguno, poner a uno de vuelta y media, murmurar de él.

CASADOR : núbil, casadero, en edad de poderse casar según las leyes.

CASAL : caserón solariego : «nosaltres habitávam a la vila una casa antiga, gran; un ver CASAL», Oller, *Notas*, 191; «la inscripció del rellotge del CASAL deya «tego quod detego», inscripció filosófica que era un enigme per la gent de Masarach. May ningú havía sabut lo que volía dir... y ne voleu de comentaris!», Bosch de la T., *L'hereu N.*, 86; «mes, a pesar d'ésser ja nit, en lo CASAL de la Plana poch hi dormía tothom», Pons, *Trascant*, 8.

CASALOT : caserón, casucha.

CASAMENT : enlace : «me va esplicar fil per randa, tota la historia, principi y fi del seu CASAMENT», Genís, *La reyneta del Cadí*, 9; «aprés volgueren saber lo CASAMENT de la Infanta de Cicilia», T. B., II, 18;— *casament y mortalla del cel devalla* : casamiento y mortaja del cielo baja; — *fer un mal casament* : hacer un bodijo; — *tractar un casament* : concertar un casamiento.

CASAR; — *casarse de cop y volta*; — *casarse ab lo mon* (eufem.°) : «poca vergonya! Me CASO ab lo mon! baixi'ls ulls, no'm miri», Vilanova, *Monólechs*, 9.

CASASSA : «era aquella una d'eixas CASASSAS payrals que venen de la veyura, com deya la mestressa», Genís, *La Mercé*, J. F., 1878, 194.

CASAT : «a vosaltres, donchs, dones CASADES, endreçe los meus plors», T. B., I, 17; — *casat de nou* : recién casado; — *casat ab capítols de goç* : estar casado a media carta.

CASCABELL [CASCAVELL] : cascabel, sonaja redonda de metal : «no s'hoyen sino tabals, e trompetes, e jutglars, e CASCAVELLS, e grans repichs de campanes», F. d'A., 325; «una d'ellas sentí venir matxos, y va conéixer que eran los meus ab la fressa dels CASCABELLS», Genís, *La Mercé*, J. F., 1878, 206; «I collar ab IX pereyls de CASCAVELLS», Segura, *Costums de Catalunya*, J. F., 1885, 209; «e porten en lurs besties copia de CASCAVELLS o de esquelletes e vingueren ab gran multitud de trompes, d'enafils e de tabals», Eximenis, *Regiment*, c. 268.

CASCABELLADA [CASCAVELLADA] : «li feu fer, pel mellor baster d'Olot, selló de vellut clavatejat de tatxas dauradas, bona sella, pitral de penjorellas viroladas, CASCAVELLADA», Bosch de la T., *Lena*, 21.

CASCADA : cascada; adorno pintoresco que se eleva artísticamente con una especie de guijarros de varios colores en los jardines, patios, bosquecillos, &.

CASCADURA : magulladura.

CASCALL : adormidera, Papaver Somniferum : «la (cota d'armes) de Diafebus era tota brodada de CASCAYLS, e dehia lo mot : Lo que a altri fa dormir, a mi disperta», T. B., II, 86.

CASCATA : «al costat d'escumosa CASCATA despenyada del cim d'inconmensurable altura al fons de pregondíssim avench, posarás un sant anacoreta pregant tranquil devant de tosca creu», Vidal, *Rosada d'estiu*, 19.

CASCAVELL : V. CASCABELL.

CASCAVELLADA : V. CASCABELLADA.

CASCO : «potejá una estona l'euga, fent espurnar ab sos CASCOS los cayres del fiter», Pons, *Trascant*, 55.

CASCÚ : cada uno; cada : «CASCÚ demanava sa justicia com mester era, e era'ls feta plenament», T. B., IV, 9; «perque ara de present vull satisfer a CASCÚ de vosaltres», T. B., I, 14; «e CASCÚ deu sforçar lo seu ánimo en semblants actes», T. B., I, 69; «e CASCÚN día s'i feíhen de molts bells fets d'armes», T. B., I, 23; «CASCÚ se'n torná al seu aleujament», T. B., II, 227; «prou clarament se mostra yo haver vos comportat les coses que CASCÚN jorn vos deixau dir de mi», T. B., II, 218; «la fidelitat a tots los meus duchs, comtes e marquesos, a tots en general e a CASCÚ per si», T. B., II, 89; «entre nosaltres qui... sabem CASCÚ que pot fer ne que val», T. B., II, 105; «on com la ánima de CASCÚN hom no sía de la ánima de Adam», Lull, *Maravelles*, I, 71; «e aquella batalla... fo donada ab tot lo poder de CASCUNA de les parts prop la ciutat appellada Monda», F. d'A., 22.

CASELL : atajadizo, algorín.

CASER : caure : «la turquesa segons que's diu e apar garda caval de CASER, encara que si CAU que dien que no's fa mal ne el ne aquel

qui cavalca», Breviari d'amor (Bibl. Nac. París, MS. fonds, Esp. 353), 47 v.°.

CASI : «lo duch de Pera... pensa seguir fort jornada, CASI per haver fet...», T. B., II, 170; «Con Tirant veu que CASI la meytat de la sua gent havía ferit», T. B., II, 246; — *casi be* : «ya CASI be eren desobre de Córduba», F. d'A., 178; «ell pren als sarraíns la dessús dita ciutat e'ls gita CASI be de tota la ylla», F. d'A., 201; «car aquest nom de Borrel stava molt usat dels comtes de Barcelona, que CASI be tots, abans que entrassen los Berenguers, se'n cognomenaven axí», F. d'A., 172; «després tragueren xacolata ab melindros, y mare y filla'l convidaren ab molt agrado. Lo Magí, CASI be havía perdut las ganas de refrescar», Vilanova, *Escenas barceloninas*, 17; «ella y l'Eudal CASI be no's miraven, puig si per casualitat sos ulls se trobavan, ella enrajolava com una brasa de foch», Genís, *La Mercé*, J. F., 1878, 195; «era grossa, molt, CASI be rodona. Complerta de galtas com si glopejés, encesa de colors, lo front lluhent y un nasset esquifit», Vilanova, *Monólechs*, 30.

CASIA : acacia, Robinia Pseudoacacia.

CASILLA : casilla.

CASIMIR : casimir, especie de paño fabricado con la lana más fina.

CASOLÁ : «per forsa havem exir de casa: e es pijor que si hi romanim: diuen que massa som CASOLANS», Eximenis, *Llib. de les dones*, c. 87; «cantava com sempre, ensemps que cumplía los CASULANS afers a ella encomanats, tal com cosir, escombrar o apariar los aposentos del Mas», Vidal, *Rosada d'estiu*, 324; — *vida casolana* : vida sedentaria, que se pasa en casa; — *ser molt casolá* : ser poco amigo de salir de casa, tener una vida retirada.

CASORI : casamiento, matrimonio, boda : «En Comas digué que qui feya'l CASORI, eran los pares, y que no's sabía si la minyona hi venía be», Vidal, *Rosada d'estiu*, 366; «me fan riure los casats; los hi sembla que lo CASORI per un viudo es com bufar y fer ampollas», Bosch de la T., *Pla y montanya*, 77; «que no t'he contat may de quina manera va anar lo meu CASORI? Se que vaig venir a bodas», Genís, *La Mercé*, J. F., 1878, 203; «això va de banda, no'n parlo de CASORI», Vilanova, *Monólechs*, 11.

CASQUET : gorro : «aquells senyors, aficionats a flors que pujan a terrejar ab bata y CASQUET», Oller, *La papallona*, 33.

CASSAL (?) : atajadizo.

CASSANELLA : agalla que se cría en el roble y otros árboles.

CASSAR : despedir, echar, expeler : «les bones paraules CASEN lo cors», Jafuda, 85 v.°.

CASSINO : casino, lugar en que se reune una sociedad particular para entregarse al placer de la conversación y del juego.

CASSOT : «En Joan Benet Çapila lo qual stave aquí aparellat sobre un cavall encubertat e ell armat ab armes de cama e cuxa ab un CASSOT de carmesí», Comes, *Llib. de coses*, 219; «armats ab sengles cuyrasses e ab sengles CASSOTS o sobrevestes de drap de seda divisat de

blanch e vermell», Comes, *Llib. de coses*, 46.

CAST : casto : «res no es mes bell que príncep CAST», T. B., II, 163; «era molt fort e de gran sperit, e molt prudent, e molt sabi, e molt reposat, e molt CAST, e de molt gentil cors e cara», F. d'A., 16.

CASTANY : «e fonch li mes un cordó de seda groga e vermella en lo pitral de un ginet CASTANY que cavalcava per quant era brau», Comes, *Llib. de coses*, 341.

CASTANYA : **1**, castaña, fruta : «la CASTANYA trencha cant lo foch es dins, e la calor no ha dins respirayl per lo qual ischa fora. Axí es en lo propósit; cant l'om es massa estret llavors es perill que no's desesper, e que no faça qualque mal», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 236 v.°; — *castanya seca* : castaña pilonga; — *traure o treure les castanyes del foch* : sacar el ascua con la mano ajena; — *uns trauen o treuen les castanyes del foch y altres se les mengen* : uno levanta la caza y otro la mata. **2**, bucle, rizo, porción de pelo rizado en forma de castaña : «per no esclarirse'ls cabells se fan una CASTANYA als polsos», Vilanova, *Monólechs*, 27.

CASTANYADA : «lo día de Totssants, quan vaig dur los panellets a casa la promesa, son pare va dirme: Veniu tu y ta mare aquest vespre, y farem la CASTANYADA plegats», A. Careta, *Brosta*, 153.

CASTANYOLA : castañola, especie de pescado.

CASTEDAT : «deu haver CASTEDAT lo príncep, la qual es bellea en tots los hómens», T. B., II, 163; «mas Deu just ha ben provehit a la mía CASTEDAT», T. B., II, 231; «com la dona hix del ventre de sa mare, en lo front porta scrit ab letres de or CASTEDAT», T. B., II, 63; «la correja de la spasa significa com lo cavaller la ciny per mig del cors, axí deu ésser cenyit de CASTEDAT», T. B., I, 104.

CASTELL : «les dones d'honor... anaren totes al CASTELL per pendre son comiat», T. B., I, 17; «e tots aquests qui son stats nafrats en lo recobrament de CASTELL, vila o ciutat», T. B., I, 83; «e sobre la roca se demostra un gran e alt CASTELL», T. B., I, 133; — *castell roquer* : «e altres se'n feren forts en alguns CASTELLS roquers», F. d'A., 101; «e en alguns CASTELLS roquers se'n faeren forts dintre d'aquella matexa terra», F. d'A., 103; — *castells d'entremesos* : «fou feta professó com la de Corpus christi ab la custodia ab XVIII CASTELLS d'entremesos», Comes, *Llib. de coses*, 288; — *fer castells en l'ayre* : hacer torres de viento, castillos en el aire, pasearse por los espacios imaginarios, echar cuentas alegres, galanas.

CASTELLÁ : **1**, natural de Castilla : «los CASTELANS son de gran ufana e erguylloses», Cron. Jacme, 196; «CASTALLANS axí matex de Julii Cézar ençá anaven ab les gramalles largues fins en terra: e ab llurs antipares e ab caparons ab cogulla sobre'l cap, de dret en dret, e ab brassos nuus, sens calses e ab longues barbes saludant quaix ab argull, e apparía los be que eran meravellas», Eximenis, *Llib. de les dones*, c. 56; — *a la castellana* : «o que diguera sanct Hierónim en aquest temps, si hagués vistes les

nostres vídues ligades a la CASTELLANA, pintades en la cara e ab les alquandores amples e primes per los brassos, e lo tall de les vestidures axí delicades con les maridades», Eximenis, *Llib. de les dones*, c. 97. **2**, señor de un castillo : «e quant lo príncep o vesé el lo feu cavaler e dona li una CASTELANA qui era vídua per mulyer que li doná lo seu castel en dot», Vies des saints (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 44), 56.

CASTELLET : garzota, penacho de adorno en la cabeza de la bestia.

CASTELLINA; — *castellina paredada* : «e de aquí va a la paret grossa qui passa per mitg de Monsech en la rocha ahont y ha una CASTELLINA paredada a pedra y cals», Archivo de Seo de Urgel, *Capbreu de Montellá*, 1669.

CASTICH : «e est home qui merexes molt gran reprensió e CASTICH en la tua persona», T. B., II, 40; «Deu no permetrá que tan leig crim... reste en lo mon imponit, per que a vos sía CASTICH e als altres exemple», T. B., II, 225; «yo daré al Soldá e als altres ab les míes mans condigna pena e CASTICH», T. B., II, 150.

CASTIGADOR : corrector.

CASTIGAMENT : castigo; consejo.

CASTIGAR : corregir, apretar la mano, asentar el guante : «e so vengut per CASTIGAR a tu... ab aquesta spasa nua que tinch en la ma», T. B., I, 101; «alguns se CASTIGUEN e's corregexen per eximplis de benifets, altres per eximpli de modestia e de temprancia», B. U. B., *Ajustaments*, 11; «Deus flagella e CASTIGUA tot feel qui l'ama axí com diu sent Pau ad romanos e ad hebreos duodécimo capítulo», *Ajustaments* 37; «car ab les folles peraules es cone guda la follia de aquell qui la diu, e nostres peraules serán enportunes s per força vollrets CASTIGAR cel qui no us scoltará», *Doctrina mora* (Pachs), (Bibl. Nac. París, MS. fonds, Esp. 55), 20 v.°; «la primera obre de misericordia e de pietat e de ben es que hom corregescha son proysme con lo veu hom falir e errar per que diu I decret que CASTIGAR aquel qui fa mal e peccat e que hom lo torn en vía de veritat e de ben es vertadera almoyna», Breviar d'amor (Bibl. Nac. París, MS. Esp 353), 77; «no vall CASTIGAR d'amich si l'hom no ha sen qui'l CASTICH poch d'aver creix ab govern e'l mon se minva quant no ha qui'l mantenga», Comp. ep. camar., Prov. arab

CASTIONER per QUESTIONER «que no sía vagabundo, CASTIONER tavarner», Secrets d'Agric., I v.°

CASTLÁ : castellano, guarda del castillo : «e aquel matí que nos hi fom, devalaren dels hómens de la vila a nos, be XX, e el CASTLÁ ab els», Cron. Jacme, 76.

CATACLISME : cataclismo : «per tot arreu || l'escometen recorts del CATACLISME», Atl., 28; «tétrich gemech que encara li arranca'l CATACLISME», Atl., 48.

CATALÁ : «a taula, pel sopar, se posava al costat meu pera parlar CATALÁ», Bosch de la T., *De ma cullita*, 6.

CATARATA : catarata, humor que forma un velo en los ojos e intercepta la vista.

CATASQUEJAR : «los galls del entorn CASTASQUEJAVAN de valent», Pons, *Trascant*, 26.

CATASTRE : catastro, registro público de la calidad y valor de las tierras y bienes raíces.

CATHUI : «foren fetes als dits consellers samarres de contray folrrades les ales de CATHUI negre», Comes, *Llib. de coses*, 286.

CATIFA : alfombra, alcatifa : «nova CATIFA de verdor ha estesa», Atl., 210.

CATIPÓ : especie de cabeçada, adornada ab serrells y borles, que lluexen los animals en lo cap, frontil de buey, con adornos; — *catipó ab cresta* : frontil con penacho.

CATIU : cautivo : «e si no u fas me obligue de ésser CATIU vostre», T. B., I, 319; «mes val morir com a cristians, que no ésser CATIUS en poder de infels», T. B., I, 69; «los convenía de morir o de ésser CATIUS en poder de infels», T. B., I, 25; «tots los CATIUS veníen ligats ab cordes», T. B., II, 122; «car si la altesa vostra me hagués comprat per CATIU», T. B., II, 187; «item que neguna presona de qualque lig ho condició sía no gos prestar a alcú CATIU ho CATIUA ne a alcuna pressona suspitosa alcuna quantitat de diners ne altra cosa sobre alcuna roba o apareilament de alberch o estrument de laurar», A. M. B., *Lib. de deliberaciones* (1310-13), 35 v.°; «si empero lo CATIU se fa monge o altre religiós, lo CATIU deu esperar per tres ayns a fer sa professó e si enfre l'ayn son senyor no l'a demanat, lo CATIU es franch», Eximenis, *Regiment*, c. 346.

CATIVAR : «e corregueren tota la terra, e CATIVAREN molts chrestians», Muntaner, 20; «e CATIVAREN una noble e molt bella e molt gentil fembra appellada Gala Placidia», F. d'A., 54.

CATIVATGE : «lo terç CATIVATGE se appella personal e es quant algún hom franch ven si matex per catiu, la qual cosa han en costuma en les parts de Grecia e de Tartaria; sovín aquests aytals catius son bons per servey de la ciutat», Eximenis, *Regiment*, c. 344; «que d'aquí avant algún argenter no gos ne deia mostrar lo dit offici de argentería a algún juheu ni moro franch ni esclau ne a negún altre de nació qui sía sotsmesa a CATIVATGE», A. M. B., *Bandos* (1401-9), 43.

CATIVEA : cautividad, Cron. Jacme.

CATIVERI : «hajes compassió de tant poble crestiá que es jutjat a perpetual CATIVERI», T. B., I, 29; «les persones nostres posades en perpetual CATIVERI», T. B., I, 333.

CATÓLICH; — *no estar ben católich, no trobarse molt católich* : no estar muy sano o perfecto : «Lo Rey. Maestre Bernat (Oriol médico) : Com nos per alguns accidents de febre que havem hauts per los quals nostra persona es fort flaca e encare no som ben CATÓLICHS d'aquella, manam vos que vistes les presents vingats açí a nos per ésser e star açí en nostre servey», Registro, 1956, 177.

CATORZE : «quant son fill en Ramón Berenguer hac complerts CATORZE anys», F. d'A., 199.

CATRADAL per CATEDRAL : «ha hordonat la sancta mare Esgleya, segons que appar in quinto decretalium... que cascuna esgleya CATRADAL haia mahestres qui ensenyen aquells qui volrán apendre gramátiqua o altra facultat que

lesquen», Eximenis, *Regiment*, c. 13.

CATRET : catrecito.

CATRICH CATRACH : traqueteo.

CATS : nombre de un pueblo : «e axí mateix als alans e als CATS, qui s'eren feyts sényers d'aquesta part qui s'appella Catalunya», F. d'A., 55.

CATÚFOL : canjilón, arcaduz de noria que atado a la rueda de ella sirve para sacar agua; — *catúfols* : met. chochez del vejantón ridículo; — *fer catúfols* : desatinar, disparatar, decir cosas sin fundamento, chochear, hablar sin juicio ni razón a causa de la vejez.

CATXA-MONA : ?

CATXAP : gazapo, conejito.

CATXA-PORRA : ?

CATXIFOLLAT : ?

CATXUSSO : cadillo.

CATXUTXA : gorra.

CAU : **1**, guarida, cueva o madriguera, antro, cubil, escondite : «Cavus, i; cavum, i; el hoyo o agujero», Nebrija; «escardalenchs dimonis, rebuig del negre CAU», Atl., 56; «creyentse lliure de son perseguidor, s'aventurá a eixir del CAU», Oller, *La papallona*, 210; «los cunills, molt abundants, s'agafan ab fura en los CAUS», Bosch de la T., *Recorts*, 258; — *això deu ser un cau de pols*; — *a cau d'orella* : al oído, en voz baja; — *dir a cau d'orella* : decir al oído : «y senyalant lo siti que pera mi triá, me digué a CAU d'orella: Veyam si estarás content», Pons, *Quadros*, 61; «los fadrins cercan fadrines || y a son CAU d'orella parlan», Franquesa, *La pubilla*, J. F., 1880, 46; — *xiu xiu a cau d'orella*. **2**, cubo, cubeta. **3**, hueco : «e sapiats que lo cel e'l mon es rodón per natura e es lo cel CAUS envers nos e environa la terra e l'aer dessús e dejús e la terra está al mig loch», Breviari d'amor (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 353), 33 v.°.

CÁUCAS : Cáucaso : «lo CÁUCAS y Apenins eren rengleres d'illes», Atl., 50.

CAUCOM [QUELCOM] : «deuse avesar en qualque obra de mans e traballosa, per altra vía, o en parlar ab CAUCOM de coses devotes e plasents», Eximenis, *Llib. de les dones*, 102 v.°.

CAURE : caer, desprenderse, dar en tierra, desfallecer : «l'aixalan (a l'áliga) rojes flames, y CAU», Atl., 56; «creix l'arbre; y ans de gayre, de ses branquetes flonjes || a penjoyades QUEYA la pura y blanca flor», Atl., 264; «y tantost CAU, com arbre que un llamp ha deixat sech», Atl., 132; «CAU als peus de l'imatge de genolls», Atl., 34; «sentintse CAURE de la mort al bes», Atl., 34; «si voleu tornar cada setmana, va dirli'l jove allargantli altra mitja pesseta, no vull pas dir que puga darvos una cosa com açó; mes algún quartet sempre hi CAURÁ», A. Careta, *Brosta*, 33; «e la mala fembra per lo lamp ferida CASEC tota cremada», Vies des saints (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 44), 6 v.°; «a primera hora havía CAYGUT un pel de gat fi, fi com una rosada, com que tot just mullá la terra», Pons, *Trascant*, 52; «aprés tornaren a CAURE altra volta... E Tirant lo tingué tan fort abraçat al CAURE, que l'agué a seguir e los dos CAYGUEREN en terra», T. B., I, 215; «mas lo alá era molt

gran e soberch e feu CAURE tres voltes a Tirant en terra», T. B., I,; 185; — *caure agenollat* : postrarse; — *caure al ull* : «m'has CAIGUT molt a l'ull, me digué al fi, y es precís que't conti una historieta per matar temps», R. y B., *Historia d'un pagés*, J. F., 1869, 171; «tenía fixa al cap la idea de que ell s'havía de casar molt enamorat y, sens despreciar cap de les proposades jóvens, no n'acceptava cap per la senzillíssima rahó de que cap li QUEYA al ull», Nadal, *Margaridoya*, 61-62; «Jo no'm deixaría pas robar; ay, no, no. — Si'l lladre t'hagués ben CAYGUT al ull, farías com ella y com totas, digué'l seu home», Genís, *La Mercé*, J. F., 1878, 180; «fent tres anys que'l fill de aquell frecuentaba la casa, motius hi había pera pensar que a la pubilla li había CAIGUT al ull», C. Vidal, *La vida en lo camp*, 186; — *caure l'ánima als peus* : desfallecer : «l'ánima nos QUEYA als peus de tanta gana», Bosch de la T., *Recorts*, 294; — *me cau be* : me cuadra bien, me está bien; — *caure de la barca*; — *caure de bondat* : «lo padrí CAU de bondat, || la padrina, pobra dona! || no sab sinó de cantar», Franquesa, *La pubilla*, J. F., 1880, 44; — *caure de vergonya* : «no se com no't CAU la cara de vergonya», Pin, *La familia dels G.*, 46;— *caure del escambell*; — *dexar caure* : soltar, Oller, *Croquis*, 103; — *dexar caure ses ales* : abatir su vuelo : «y'l monstre deixa CAURE ses ales y son vol», Atl., 88;—*estar si cau no cau* : estar al caer : «Es a dir que't veus ab pit pera guanyar la germana gran? ...— Una circunstancia favorable m'ho fa esperar. — Y es? — La d'estar si CAU no CAU lo baró d'Esmalrich pera demanar la gran, que ho espera ab candeletas», Oller, *La febre d'or*, III, 185; — *dexarse caure en una cadira* : desplomarse sobre una silla : «y deixá CAURE en una cadira lo pes del seu cos feixuch y sa de montanyesa», Oller, *La papallona*, 160;— *caure d'esglay* : «CAUHEN d'esglay los hómens», Atl., 120; — *caure del concepte* : decaer de la estimación, del concepto de una persona; — *caure be una cosa* : sentar bien; — *caurehi* : caer en alguna cosa que se había olvidado, acordarse de, acertar; — *caurehi de pla* : caer en el garlito; — *caurehi de quatre grapes* : meterse de hocicos en la miel, caer en la red : «tot aixó era mentida, pero prou se va fer de manera que no pogués sospitar. Y ell hi va CAURE de quatre grapas», Argullol, *La guerra*, 116; — *caure en basca* : desmayarse, perder el sentido; — *caure en gracia* : caer en gracia; — *caure estés* : «guaytar, donar un crit, y CÁURER estés tant llarch com Deu l'había fet, fou tot hu», Vidal, *La vida en lo camp*, 236; — *caure malalt* : «e en aqueix endemig lo Comte CAU malalt», F. d'A., 211; — *caure estirat a terra* : caer al suelo, rodar por tierra cuan largo uno es; — *fer caure* : derrumbar : «un gros penyal fa CAUREhi que estava primparat», Atl., 222; — *caure rédits* : vencer los réditos; — coincidir : «si alcuna vigilia CAU en digmenge, lo dissapte davant se deu dejunar», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 162; — dar las horas : «las vuyt están per CAURE», R. y B., *Historia d'un*

pagés, J. F., 1869, 198; — estar situado : «dret hont CAU a cal Menna? ... Ara de nit pas hi sabría!», Pons, *Trascant*, 25; «si ells saben hont es lo Passeig de Gracia, jo també se'l carrer de Fernando hont CAU», F. M. Pau, *La posan de llarch*, *Renaixensa*, año 7, 364.

CAUSA : **1**, cosa : «e'l iovencel li dix : calque CAUSA me diges faré eu mot volenters», Vies des saints (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 44), 48 v.°; «e servava's aytal costuma en aquela terra, que tot hom qui soferís naufragi devía perdre les sues CAUSES e el era feyt ser del príncep», Vies des saints (Bibl. Nac. París, Esp. 44), 107 v.°; «on dix an Albano, misatye d'en Pilat : Pren les teves CAUSES e ve te'n en la tua casa, sa, senes mal», Vies des saints (Bibl. Nac. París, Esp. 44), 108. **2**, causa.

CAUSADOR : «car cascú es CAUSADOR de sos mals», T. B., II, 139.

CAUSAR : producir, ocasionar : «ma esposa y jo'ns comunicávam l'alegra impressió que tot alló'ns CAUSAVA», Oller, *Notas*, 55; «l'esglay d'aquell matí CAUSÁ a la Toneta un altre atach d'acistolia», Oller, *La papallona*, 179.

CAUTERI : «lo CAUTERI es medicina odiosa car crema la carn viva del hom, e'l fa cridar e dolrre sobiranament», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 437 v.°.

CAUTIVITAT : «e desonint dones e donzelles e posant les totes en CAUTIVITAT», T. B., I, 23.

CAVA : zanja, trinchera, foso : «e axí començam de fer nostres CAVES, e can foren començades aquestes III CAVES, aquela d'En Jaçpert anava sobre terra, e les altre[s] dejús terra», Cron. Jacme, 113; — cueva : «dementre que Félix anava per I gran boscatge, lampagava e tronava e pluvía; e aprés de la vía hon Félix anava, havía una CAVA hon stava I pastor qui guardava bestiar», Lull, *Maravelles*, I, 109.

CAVADOR : «E el comte d'Empúries feu un mantel, e acostá'l la prop del val, e mes hi companya e CAVADORS que entrassen per la terra...», Cron. Jacme, 113.

CAVALCADA : cabalgada, correría hostil de gente armada : «si vols fer CAVALCADA, cells vajen ab tu qui ja le han usada», Compil. Epcamar., Prov. arab.

CAVALCADOR : «e dels moros, de II celles molt bon CAVALCADOR», T. B., II, 195; «e axí mateix vos puch dir del almirall, qui era dels bons CAVALCADORS del mon e dels bells cavallers», Muntaner, 340.

CAVALCADURA : cabalgadura, bestia de montar.

CAVALCAR : ir a caballo, andar a caballo : «e en tant quan haguem CAVALCAT I miyler vench nos lo bisbe de Barcelona, e dix: Sényer, per amor de Deu no us cuytets tant», Cron. Jacme, 108; «com lo Rey moro veu tan gran foch e tanta gent sua morta, CAVALCÁ sobre un ginet e fugí», T. B., I, 39; «e cant l'infant fo ja granet que poch anar tot día, no faya sino CAVALCAR sobre I cana e córer per lo palau», A. C. A., XIII, 63; «no era home qui tingués tant atreviment de CAVALCAR en cavall», T. B., I, 98; «anava CAVALCANT en un ase», Eximplis, CCLXXX, 260; «com hagueren CA-

VALCADA mija legua, dix Tirant», T. B., III, 96; «perque cové necessariament tot cavaller e home d'armes saber quatre cosas: la primera, saber be CAVALCAR; la segona, saber be conéxer la bona taylla del caval e les bondats e les aulehes; la terça, saber-lo ben tenir e ben pensar; la quarta, saber conáxer lurs malaltías e curar aquelles», Llib. de la Menescalía (Bibl. Nac. París, MS., fonds, Esp. 215), 5; «e'ls faé traure los ulls, e CAVALCAR en camells», F. d'A., 83; «aquest Jafet fou lo primer home qui CAVALCÁ cavall», Tomich, 10.

CAVALGADA : cabalgada, marcha pomposa de muchas personas a caballo.

CAVALL : «lo CAVALL deu haver lo cap molt sech e descarnat e lo front ample e los ulls grans hi exits per afora e les celles planes e no gens grosses e lo sobre ull imflat e rebotit per afora e les orelles curtes e agudes e dretes e no gens peniades; les barres primes e molt fesses e gran freu de una a altra. E en les galtes poqua carn, les narills molt amples e que de dins li vege hom vermeylor; la boqua ben fessa e lo morro de ius pus larch que'l de sus e ab poqua carn; lo coll prim e larch e voltat per amunt, ample vers les spatles e que's vaia aprimant fins al cap que sía molt prim; los clins no molt larchs ne spessos e que sien blans e prims e haie les spatles amples e largues e fornidas de carn. E los pits amples e axits per afora e redons ab canal al mig. Lo golés ample mostrant lo departiment de les spatles, e lo sellar o dos curt e pla e no sía voltat per amunt ni per avall, e lo lom haia pla e canalat, e les costelles haia amples e largues, lo costat redó enbotit. Lo ventre gran pero amagat dins les costelles amasuradament; les yllades grans e amples, les anques planes e amples e queucom caygudes ab canal per lo mig e gran tret de nu a nu; les cuxes grosses e largues ab molta carn baix dins e de fore; la coha baxa e ferma ab gros mascle e prou cabels larchs fins a terra e que per negunes speronades no la moga e que la porte streta dins les cuxes; lo ses haia exit per afora; les garres largues, dretes e amples; los braços síen ab grossos brahons e los genols amples e descarnats e plans; les canyelles dretes e amples e sens neguna carn, mostrant tots los nirvis e venas; lo trevador molt curt ab molts cabels detrás; los braços, quant lo CAVALL sta junt, síen molt pus amples de un a altre demunt vers los brahons que no devall vers les cames; les corones primes e pelosas; les mans lises; engres grans e redones e de part de dins molt fondes e descarnades; lo taló ample e pla», Llib. de la Menescalía (Bibl. Nac. París, MS., fonds, Esp. 215), Cap. De la balesa quell CAVALL deu haver, 11 v.°; — *a cavall* : «En Joanet a CAVALL del matxo, sentat sobre'l bast com una dona», Bosch de la T., *Lena*, 19; — *de cavall* : de a caballo : «vench lo rey de França ab LX milia combatents entre de peu e de CAVALL», T. B., I, 53; — *anar, venir ab lo cavall de Sant Francesch* : ir, andar a pié : «havían fet bona caminada venían de tant lluny ab lo CAVALL de Sant Francesch!», del Bosch, *Lo*

segador, 21; — *cavall de bast* : caballo de carga; — *cavall de lloguer* : alquilón, caballo de alquiler; — *cavall ensenyat* : caballo adestrado, maestro; — *cavall frisó* : caballo de frisa, cilindro con unas púas clavadas en él para impedir el paso a la caballería enemiga; — *cavall guit*: caballo falso; — *blanch y negre* : tordo; — *daurat baix* : bayo; — *color roig* : alazán; — *blanch brut* : perla; — *anar a cavall* : cabalgar, ir a caballo, andar montado; — *es son cavall de batalla* : eso es su fuerte, su argumento favorito, su manía; — *preparar lo cavall per montarlo* : ensillar, enjaezar; — *pujar a cavall d'algú* : hablar a alguno con imperio, con autoridad; — *anar a cavall de les cames* : ir en el caballo de san Francisco, ir a pie con su palo; — *entrada de cavall siciliá* : corrida de caballo y parada de borrico; dícese del que comienza bien y acaba mal un trabajo.

CAVALLER : ginete; caballero; galán : «e es gran rahó haia tan gran diferencia dels CAVALLÉS a la gent popular que els vagen a cavall e los altres a peu», Llib. de la Menescalía (Bibl. Nac. París, MS. fonds, Esp. 215), 5; «isqué's de Roma e anassen als seus CAVALLERS e hómens de peu», Boeci, *Prólech*, 7; «al dessús dit noble baró e gran CAVALLER Garci Ximén», F. d'A., 108; diumenge 11 (oct.). Ffo levat CAVALLER lo fill d'en Sancta Pau e tengueren taula de junyir per ell a la plaçe de Sancta Anna», Dietari, I, 1390, 4; — *cavaller de paratge* : «e poguem ésser tro a CXXX CA ALLERS de parage», Cron. Jacme, 233.

CAVALLERESCH : «del dret CAVALLERESCH parla lo decret en la pr mera distinció», Suma de collacions 121 v.°.

CAVALLERÍA : **1**, estamento d caballero. **2**, tierra feudal : «l feu de cavaller que era dit CAVA LLERÍA de terra, sols era concessi de alguna part de terra de va lor de deu sisters de blat qu eran 80 quarteres de renda, cad sister 8 quarteres», Bosch, *Títols d honor*, 325; «donant nos entenen lo dit P. ladonchs que tota la dit CAVALLARÍA era sua, e que conte nía en si tan solament XV jovade de terra, com aytantes jovades e n mes avant deia haver cascuna CA VALLARÍA, constituida en la dit isla de Manorcha», Registro 1927 42 v.°; — *llibre de cavallería* : « per ço ab lo divinal adjutori ser departit lo present libre de CAVALLERÍA en VII parts principals», T B., I, 12. **3**, ganado, cabeza de ganado caballar o mular.

CAVALLERÍVOL : «la III fortelea es appellada CAVALLERÍVOL o de cavaller, e aquesta es fortelea de experiencia», Eg. Romá, *Regiment*, 18 v.°

CAVALLERÍVOLMENT : «primerament donchs havía aquí ymatge de Arguio, Rey de Thesalia, qui primerament feu diners d'or e qui primer trobá frens per adommar cavalls e qui primerament ab ses gents cavalcá CAVALLERÍVOLMENT en cavayll e qui feu art de cavallería», Eximenis, *Regiment*, c. 31.

CAVALLERÓS : «dava'ls disciplina CAVALLEROSA», T. B., II, 107.

CAVALLET; — *cavallet de paret*, lab. : albardilla, caballete; — en los molinos, citola; — diablejo, Oller, *Croquis*, 9.

CAVALLÓ : caballón, lomo de tierra que queda entre surco y surco; — «al costat groguejava un gran camp de rostoll ab son campament de CAVALLONS de garbas que semblavan un ramat de camells descansant en un sorral de la Meca», Oller, *Vilaniu*, 211.

CAVALLS : utensilis per apoyar les vigues y poderles treballar ab l'axa; caballetes, borriquetes.

CAVAR : «a l'altra part CAVAREN e feren altre gran vall», T. B., I, 71; «e axí lo senyor rey, com oía un plant de madona la regina, dins lo cor li CAVAVA», Muntaner, 73; «e quan viren que'l mur se trencava..., comensaren de CAVAR», Cron. Jacme, 174.

CÁVECH : azadón de forma especial, azada : «quant l'hortelá veu l'aygua per la reguera corre || que ha obert, s'atura, al mánech del CÁVECH repenjat», Atl., 250.

CAVELL : «item que la libra carnicera dels CAVELLS, de gats, de lena, de bavosos, e de tot altre peix semblant sía venuda IIII diners e no mes», A. M. B., *Bandos* (1349-56), 89.

CAVERNA : «altres mes vells ne surten a glops de les CAVERNES», Atl., 112.

CAVILLANA : caravana : «venen los serrahins negres en certs temps del any ab grans e moltes CAVILLANES de camells carregats», Eximenis, *Lo dotzé*, c. 149.

CAVORCA : «e apperech ho en aquella gent bestial e vol (?) perillosa habitant en les besties silves e en les CAVORQUES a besties salvaties», B. U. B., *Ajustaments*, 145.

CAXA : **1**, arca, caja, especie de cajón con tapa para guardar alguna cosa o trasladarla de un punto a otro; arca donde se guardan los caudales : «E levá's de la oració e obrí una CAXA hon ella tenía l'altra part del anell», T. B., I, 78; «mes val lo ferre en la aradre, que l'acer ni l'argent en la CAXA», Lull, *Maravelles*, I, 175; «ha hómens en lo mon qui tenen CAXES e arches plenes de tresor e d'altres bens amagades e soterrades o enclaustrades e ferrades e tanquades», B. U. B., *Ajustaments*, 60; «e feu se portar una gran CAXA de moneda», T. B., I, 14. **2**, pieza en que se hacen los pagos y cobranzas. **3**, tambor o atabal de guerra. **4**, coche (?) : «de continent maná Tirant que li fessen una CAIXA molt segura hon ell pogués anar... e venguda la hora de mija nit Tirant se feu posar en la CAIXA», T. B., III, 104. **5**, tumba, ataud : «e'l seu cors jau a la clasta de la Seu... dins d'una CAXA de pedra», F. d'A., 386; «aprés de trobats aquells sancts corsos, lo rey faé fer unes bones CAXES e en la una va metre lo cors de mossényer sanct Feliu diaca... e en altra va metre lo cors de mossényer sanct Narcís», F. d'A., 130; «lo Rey ab los jutges ordenaren que lo cavaller mort fos mes dins la CAIXA que porten los morts», T. B. I, 180; «lo rey e la reyna ab tots los stats... acostaren se tots a la tomba o vas, hon los IIII cavallers staven, cascú en sa CAXA, molt closes», T. B., I, 229; — *caxa de morts* : ataud, Oller, *Croquis*, 119. **6**, término de albañilería; — *caxa de canonada per lo pas d'aygues* : abarjes, albañal; — *caxa de pou* : rueda del fondo del pozo; — *caxa*

per a fer tapies : tapiales. **7**, pecho; — *patir de la caxa* : «no faltaba qui deya que's gastaba del fetge; sostenían altres que's ressentía de la ferida; tal hi hagué que indicá si patía de la CAIXA», C. Vidal, *La vida en lo camp*, 16.

CAXAL : «y a tall de nuadisses serpents entrelligantse, || se clavan verinosos CAIXALS y unglosos dits», Atl., 242; «la llambreganta ullada de fera monstruosa || seguint, tantost lo copça son ample coll obert || y ensopegant les serres de sos CAIXALS, l'hermosa || fa ohir son escarfall en l'horrorós concert», Atl., 176; — *treure foch pels caxals* : echar espuma por la boca, de rabia : «entre las bromas dels uns, los comentaris dels altres y las riallas de tots, estava tant encés y desatinat, que no exageram dihent que treya foch per los CAIXALS», Vidal, *Rosada d'estiu*, 226; — *caxal del seny* : muela del juicio, muela cordal; en lat. genuinus; gr. sophronister, eros, Nebrija.

CAXALADA : **1**, dentellada, mordisco : «cada hu se tragué lo dinar del sarró y la botella. Quina gana! Quinas CAIXALADAS!», Bosch de la T., *Recorts*, 176. **2**, bocado : «me han preguntat si aquí podrían deixar los cavalls: he dit que la Plana no es hostal. M'han demanat ahont podrían deixarlos y ahont los courían una CAIXALADA: he dit que a ca la Remey de la Establía pot ser trobarían lo que cercavan», Vidal, *Rosada d'estiu*, 155; «res me sab bo: si vull pendre una CAIXALADA per posar un reparo al ventre, la sustancia em reprén», Vilanova, *Del meu tros*, 56; «encara'm sembla trobarme a la finestra de casa menjant la darrera CAXALADA del e morzar», R. y B., *Historia d'u pagés*, J. F., 1869, 153; — *gu nyarse les caxalades* : ganar de c mer : «ab prou feynas se guanyav las CAIXALADAS comprant fer vell», Oller, *Notas, La sort d Sr. Andreu*, 219; — *afanyarse l caxalades* : «aquí s'afanyan las C XALADAS: ... lo qui no te bon brab que plegui», Vilanova, *Cuadros p pulars*, 8; — *no n'hi ha per u caxalada* : no hay para un dient dícese para ponderar la gana hambre; — *tráuresho de les cax lades* : quitárselo de la boca.

CAXALAR : grujir, quebranta cascar, moler con los dientes, ma car cosas duras : «y si, senyora, s jo no sé com es vosté; interpos hipócritament la pubilla, tot CA XALANT la sucada que tenía en l boca», Oller, *Vilaniu*, 329.

CAXER : cajero, el que en las c sas de banca y de comercio tien a su cargo el dinero.

CAXINAR : «jamés no menjare sens specialitat en taula ne'ls pl hía comunament menjar de la c munitat, ans era tostemps per el CAXINAT e musat tot ço qui'ls e posat davant», Eximenis, *Lo te del crestiá*, 171 v.°.

CAYENT : expresión : «sos ul negres y vius tenen un CAYENT d bondat que os guanyan lo cor de seguida», Oller, *Notas, Una vis ta*, 55.

CAYGUDA : caída : «com espa lludes torres que s'aterran || tri xant ab sa CAYGUDA un bosch d pins», Atl., 26; — *cayguda de l tarda* : «s'estava contemplant l hermoses y variades tintes qu

anavan colorejant lo cel a la CAYGUDA de la tarda d'un deliciós día de juny», del Bosch, *Lo segador*, 19.

CAYGUT : «e per axó les gents que ab philosophía son CAYGUTS en error contra la santa fe romana...», Lull, *Maravelles*, I, 94.

CAYLLAR : «en aquestes paraules fo viares als ciutadans que'l frayre volgués fer fi e CAYLLAREN», Eximenis, *Tractat apellat* & (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 48), 22 v.°. v. : CALLAR.

CAYMÁ : caimán : «Y tots d'acort la colcan pe'l nort, garbí y mitjdía, || esquarterantla ab boques de gegantins CAYMANS», Atl., 126.

CAYMENT : «tu has senyor vell e antich lo qual la fortuna havía lançat per terra, lo qual forçant la fortuna l'a portat en molts CAYMENTS a l'altea del stament humanal», T. B., II, 156.

CAYO : lindo, precioso.

CAYRE : borde, esquina : «per la fitora de Neptú arrancada || d'un dels tres CAYRES de Sicilia bella, || vegí'm com nova estrella, || del mar inmens en la blavor llançada», Atl., 188; «la desmayada llum de aquella hora... se contentava en alluhentar feblement l'estuch dels archs de la nau y'ls CAYRES del altar major», Oller, *La papallona*, 147; «sobre lo dit llit fou mes un pavalló gran fet a quatre CAYRES de setí blanch ab diverses obres de or e de seda», Comes, *Llib. de coses*, 179; — *de cayre* : «y de CAYRE al fadrí aguayta || trobantlo ben plantadet», J. Collell, *La fira*, J. F., 1870, 127.

CAYRELL : **1**, dardo : «e'l batut doná'ns en lo cap ab lo CAYREL prop del front», Cron. Jacme, 266; «per nafframent de coltell, e de lança, e de spasa, e de CAYRELL», Lull, *Maravelles*, I, 174; «no deu gitar CAYRELL qui no l'a empenat, ne fer sermó qui no l'a be pensat», Compil. ep. camar., Prov. arab. **2**, borde : «encinglantse, la cabra esbrota un olm menjívol || desde un CAYRELL de timba penjada sobre'l riu, || y'ls bissonts s'arramadan ab ayre germanívol || dels llimoners y mangles al regalat ombriu», Atl., 784.

CAYRÓ : baldosa, ladrillo cuadrado.

CAYRUT : esquinado : «mes ja, pe'ls llamps y onades arrabaçats sortían || de Calpe'ls esgardiços y arrels al ample espay, || en daus CAYRUTS y pannes que sa buydor umplían», Atl., 212.

CAYTIU : «e per aquest amonestament del diable s'alegre aquest CAYTIU o CAYTIVA per fer los delits de son cors e els plaés del segle», Llib. de vicis (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 247), 24.

CEBA : cebolla : «triá de les barques les millors a honor de Deus, e a cascú mes pa e aygua e formatge e CEBES e alls per quinze jorns a cinquanta persones», Muntaner, 133; — *ceba marina* : «e la CEBA marina conforta molt l'oyr», Breviari d'amor (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 353), 56; — *tenir una ceba* : «no tinch cap CEBA que'm faça coure l'ull»; comp. inglés: remorse, remordimiento; ayenbite, lit. escozor de los ojos; — *ensenyar la ceba* : enseñar el culo, tener una ropa muy vieja y muy destrozada; — juego de palabras : «li poso las

mans al conducto mestre (senyalant al coll). Ay, ay, ay! CEBAS, dich jo», Vilanova, *Monólechs*, 8.

CECH : ciego, que no tiene vista : «hom pech aytal es com a CECH», Compil. ep. camar., Prov. arab.; «aytals son axí com los CECHS qui no poden conéxer de qual part poden anar», Boeci, 181; «tots los qui amen son CECHS», T. B., III, 25.

CEDÁS : cedazo, tamiz : «seta, ae; la cerda como de puerco, o cola de bestias; setaceus, i; cedazo de aquellas cerdas», Nebrija.

CEDAÇAYRE : cedacero.

CEGAR : por segar; de secare: cuando se dice del agua, cortar una corriente de agua; — *cegar l'aygua*.

CEGUERA : ceguedad, privación de la vista; met. ceguedad, obcecación, ofuscamiento, alucinación.

CEGUETAT : «aporta encara superbia al hom erguyllós lo terç mal, lo qual es CEGUETAT d'enteniment e açó pots conéxer per tant, car si l'hom erguyllós se conexía e veya ses dolencies no's erguyllería ne's prearía tant com fa», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 287.

CEL : cielo, firmamento, Cron. Jacme, 247; «que val ara que mostre Plató diví a l'historia || mon nom escrit ab astres del CEL en lo llindar...?», Atl., 50; «apar que la serp monstre, per estrafé un cometa || s'enarborás ab ales d'incendis al CEL blau», Atl., 56; «ofegant lo brugit de la batalla, || un llamp del CEL espetegant devalla», Atl., 28; «llantia un día del mon, al CEL suspesa», Atl., 32; «vora la mar semblava'l cap de serra || lo mirador del CEL sobre la terra», Atl., 38; «ni a l'áliga li valen les d'or potentes ales; prop del CEL, hont s'enlayra co[...] a penjarhi niu || l'aixalan rojes fl[...]mes», Atl., 54; — *cel ennuvolat* : cie[...]lo encapotado : «contra'l CEL qu'e[...]tava ennuvolat y trist», Oller, *L[...] papallona*, 183; — *cel sembrat d'e[...]trelles* : cielo tachonado de estre[...]llas, Oller, *Croquis*, 119; — *cel seré* [...] cielo claro; — *tocar ab los dits* [...] *cel* : poner puertas al campo; — [...] *cel* : célico : «esperan ses germane[...]les de mirar de CEL», Atl., 98; — [...] *que al cel sía!* : que Dios haya!, qu[...] gloria goce! : «jo ja li aconsellav[...] de des la mort de don Josep, qu'[...] CEL sía», Oller, *Vilaniu*, 21; «qua[...] encara vivía'l meu marit, qu'al CE[...] sía», Oller, *La papallona*, 7; — *cels* [...] firmamento : «d'un glop de flame[...] umple de gom a gom los CELS[...] Atl., 256; — *dels cels* : celeste [...] «servant ab ferma espatlla la má[...]quina dels CELS», Atl., 44.

CELADA : **1**, parte de la arma[...]dura : «CELADA ab bavera», T. B., [...] 199. **2**, emboscada : «com los q[...] staven en la CELADA veren l[...] grechs tan fortment batallar», T[...] B., II, 78; «ixqué de la CELADA ho[...] stava e ferí ab molt gran ard[...]ment», T. B., II, 251.

CELADAMENT : ocultamente, Cro[...] Jacme.

CELAR : «tin ÇELAT ton secret [...] lo del altre, axí com vols que'l alt[...] tinga ÇELAT lo teu», Jafuda, 90.

CELDA : celda : «dins un esque[...] frontera a la capella, || una CELD[...] es desclou, CELDA d'abella», Atl[...] 38; «empero lo día seguent com [...] hermitá fon devallat de la s[...] CETLA que havía acabat de dir s[...] hores», T. B., I, 254.

CELEBRAT : «Mare de Deu Senyor, nos venguem aquí per ço que'l sacrifici de vostre Fiyl hi fos celebrat», Cron. Jacme, 133.

CELERITAT : «en la prudencia sía alegría, en la CELERITAT madurea, en la seguretat avisament», T. B., II, 163.

CELICI : cilicio : «e vestiren se les camises doloroses qui pogueren ésser dits CELICIS de amarguor», T. B., I, 171.

CELIDONIA : «la CELIDONIA ha molt gran virtut e es molt bona contra mal d'uyls», Breviari d'amor (Bibl. Nac. París, MS., fonds, Esp. 353), 56.

CELISTIA : claridad de las estrellas, resplandor sideral, fulgor sideral, rayos estelares, arrebol, crepúsculo : «y al raig creixent de la CELISTIA hermosa, || veu de mes prop la terra somiosa», Atl., 30; «los ulls a l'estelada, dalt, part d'amunt la pensa, || cantava ell les CELISTIES y'l fill de l'alba ros», Atl., 154; «axís, al aclucarse lo sol, van a mes corre || sos raigs, com rierades d'or fos vers Occident, || lo día, 'l bruyt, la vida del univers s'hi escorre, || y es de CELISTIA un pélach volcat lo firmament», Atl., 184; «y als raigs de la CELISTIA tremolosos || y de la lluna amiga || tos tendres ulls», Atl., 186; «les estrelles s'anaven esmortuint, esmortuint y minvant, fins a confondres ab la CELISTIA», Pons, *Trascant*, 25.

CELOBERT : patio, patinilla : «aquellas criadas que... s'insultan esgargamellantse ab las que trauhen lo cap per la finestra del CEL-OBERT», Oller, *La papallona*, 33; «no sabía ahont eran las claus del pis ni la de la porta forana, y per tant no podía eixir al carrer. Si algún jorn us veyeu ab tals condicions tancats dins d'una cambra que, per tot esbarjo, te una finestra de CEL-OBERT, sabreu lo que es patir», Oller, *Croquis*, 124.

CELOS; — *fer celos* : dar celos.

CELOSÍA : «un gran doctor qui havía nom Gorgias era molt cast, e quant sa muller tenía alcuna bella fadrina en sa casa, havent d'ell CELOSÍA, barallave's ab ell e ab la fadrina quescún díe», Eximplis, II, 301.

CELRÁS, alb. : cielo-raso.

CELSITUT : «que placia a la CELSITUT vostra fer obrir les portes de la vostra gloriosa habitació», T. B., I, 135; «la CELSITUT de vostra senyoría e excellencia, mon senyor, me fa star molt admirat», T. B., I, 30.

CELL : aquel : «los coloms seguexen CELL qui ha er, e los hómens CELL qui ha el diner», Compil. ep. camar., Prov. arab.; «CELL es benauyrat qui's castiga per altre; e aquell desastruch qui's castiga per si», Ibid.; «Diu lo savi: qui consella be tant val com ÇELL qui'l fa», Jafuda, 89.

CELLA : ceja : «cylium, i, la pestaña o párpado del ojo», Nebrija; «les CELLES que paría fossen fetes de pinzell, levades un poch en alt», T. B., II, 28.

CELLER : bodega, despensa, cueva, sótano para guardar provisiones pero principalmente vino : «cella vinaria, sive cellarium», Nebrija.

CELLARER : «en una abadía se sdevench que foren en lo capítol lo

abat, e'l prior, e'l ÇELLARER e d'altres officials d'aquell monestir», Lull, *Maravelles*, II, 232.

CEMBRA : zambomba : «e el goig era tant gran, e lo brogit de trompes e de nacres e de CEMBRES e de tots altres instruments, que paría que'l cel e terra vingués», Muntaner, 187.

CENDRA : ceniza, pavesas : «escolta, Deu, y atura lo foch que de la cima || devalla ja a fer CENDRA d'aquells tions d'infern», Atl., 242; — *cendres* : «y se'l endú per rócech fet CENDRES y carbó», Atl., 58; — *ventar les cendres* : aventar la ceniza : «cremaula, || y aprés ventau la CENDRA d'infern que'n deixe'l llamp», Atl., 246.

CENDRADA : cernada, la ceniza que queda en el cernadero después de la colada.

CENDRER : cernadero, para la colada.

CENDRES : cenizas, restos mortales : «orí davant les sagrades CENDRES de Colón, que desde sa tomba miserable», Atl., XIV.

CENDRÓS : ceniciento, de color de ceniza, Oller, *Croquis*, 125.

CENIA : noria, aceña, de riego, máquina hidráulica para el riego de las tierras.

CENS : censo, contrato por el cual se adquiere el derecho de percibir alguna cosa a censo.

CENT : «una pinya tota d'or, de altaria de un home e molt grosses, que CENT hómens no les poríen alçar», T. B., II, 23; «y CENT destrals rosegan com mastins», Atl., 26; — *cent vegades* : «axís com axís s'han de passar treballs en lo mon, val mes CENT vegadas passarlos sent rich, que no pas no tenint de que, que per axó's diu que treballs ab pa, fan de bon passar», Vidal, *Rosada d'estiu*, 335; — *cent voltes* : «CENT voltas se repetía lo mateix parlament quan de matinada la Miquela anava a l'horta, quan al cap al tart en tornava ab la cistella plena de bróquil o ensiam», Argullol, *La guerra*, 33; — *de cent en quaranta* : de tarde en tarde : «lo sereno que hi dona una passada cada dilluns pera recullir la colecta setmanal y de CENT en cuaranta, a las nits en que deu estar de broma, s'hi arriba per cantar l'hora y la serenitat del cel», Vilanova, *Pobrets*, 16; «de CENT en quaranta li venían exas ratxadas d'ideas tristas», Bosch de la T., *Lena*, 121; «s'obrían sols de CENT en quaranta quan venía un foraster de marca, com lo jutje y fiscal del partit», Bosch de la T., *Lena*, 53.

CENT-CAMES : insecto, un ciento pies.

CENTELLA : «scintilla-ae; la centella de fuego, o pequeña luz, o claridad de cualquier cosa», Nebrija.

CENTENELLA, carp. : falsa escuadra, falsa regla.

CENTENER : cuenda, el hilo con que se ata una madeja, hebra o cabo de hilo o seda por donde se deshace la madeja; — *no tenir cap ni centener* : «lo teu plan no te cap ni CENTENER», Pin, *La familia dels Garrigas*, 89; «e muda (la dona) cent propósits en un punt e que ara ría, ara plor, ara vulla assó, ara lo contrari, axí que no tingua en res fus ni filosa ne cap ne SENTANER», Eximenis, *Llib. de les dones*, 8.

CENT-PEUS : (?) :

CENTRE : e per lo apropinquament de la terra que fa a son CENTRE», Lull, *Maravelles*, I, 134; — *estar algú en son centre* : hallarse alguien en su elemento.

CENTURIA : siglo : «lo Peneos, al pas de les CENTURIES, || com un corcer sens brida || aná perdent son galopar salvatge», Atl., 204; «aqueixes esbalahidores tradicions, tresor de les CENTURIES», At., XIV.

CENYIR : coronar, ceñir : «de narcisos, llentiscles y ginebre || garlandes nos CENYÍREM», Atl., 192; «y ja l'abril CENYÍA de roses lo meu front», Atl., 50.

CEP : cepa : «plorava també'l pare, com CEP quant li fa caure || la torta podadora son primerench rebrot», Atl., 276; «arrivá'l temps del vermar, los CEPS estavan farcits de rahims», Martí, *Lo caragirat*, 78.

CEPTRE : «en aquell renunciare la corona, lo regne e lo CEPTRE real», T. B., I, 48; «e lo CEPTRE en la ma», T. B., I, 118; «ab la corona al cap e lo CEPTRE en la ma», T. B., I, 82; «lo senyor Rey se despulle del CEPTRE e de la corona real», T. B., I, 47; «car deu se tenir per content... del CEPTRE hereditari que li es degut per deute de sanch mes que per la propia virtut», T. B., II, 156; «de mans en mans pels segles rodant lo CEPTRE aurífich, || vingué a les del meu pare volgut», Atl., 64.

CEQUIA : acequia : «molt los feyen gran mal en trencar los les CEQUIES e els molins», Cron. Jacme, 350; «e demaná li si prop de allí havía algún ríu o alguna CEQUIA de aygua», T. B., I, 347; — «trametí la major part de la mía gent per guardar les CEQUIES», T. B., II, 253.

CER : acero.

CERA : cera, la materia que labran las abejas : «pan e vin e CERA e salsa e fruyta», Cron. Jacme. 486; — *cera gomada* : «fossen los ferros de les armes reals ab quatre puntes en lo broquet molt encerades, ab CERA gomada cascuna punta de la billeta», T. B., I, 128; — *no hi ha mes cera de la que crema* : no hay más cera que la que arde, ahí está todo.

CERÇ : «circius, cii; viento cierzo», Nebrija; «per lo aveniment del vent CERÇ les dites nuus s'escampan e fugen», Boeci, 3; «e cascú ha en si experiencia que en lo temps fret quant corre lo vent CERÇ, millor fa digestió», F. Romá, 17.

CERCAPOUS : garabatos de pozo.

CERCAR : buscar, inquirir, procurar hallar alguna cosa : «cercare, olim; rondar», Nebrija; «CERCAU d'açí avant altre jermá e servidor», T. B., II, 187; «e que ara los veníen a CERQUAR», T. B., I, 68; «e molts dels seus lo tornaren a CERCAR, e trobaren lo en lo camí», T. B., I, 114; «e aprés feren CERCAR de totes les besties qual sería mes bella», T. B., I, 96; «si vols dir anem per lo mon a CERCAR jutge», T. B., II, 211; «dau me licencia e CERCAU altri qui no us sía sospitós», T. B., I, 168; «lo cavaller feya CERCAR lo scuder qui era fuyt per temor de mort», Lull, *Maravelles*, I, 66; «e per tal es proverbi comú: que qui vol amic trobar, guart se que entre avars no'l

vage CERCAR», Eximenis, *Llib. de les dones*, 95; «ell e les sues gents anaren a CERCHAR terra en que poguessen estar», Boeci, *Prólech*, 5; «hom qui Rey lo fa CERCAR, tot lo segle li es poch de fugir», Jafu-afecció en CERCAR antiquitats», F. d'A., 31; «desviantse ab molt greu da, 85; «desviantse ab molt greu de l'aspra serra, || CERCA ab dalé mes planejanta terra», Atl., 32; «no trobantlo en la saleta... lo CERCÁ en l'alcoba», Oller, *La papallona*, 80; «Sí que us cal una mestressa a casa.—Y tal si la cal! L'Andreu no's cuyda gens de CERCARla; som pas jo que li haig de CERCAR, es ell», Bosch de la T., *Lena*, 109; — *cercar rahons* : buscar camorra, andar buscando tres pies al gato.

CERCLE : arco; — círculo : «lo sant hom... pres una verga e feu un CERCLE en virón de Félix», Lull, *Maravelles*, I, 9; «e lo Duch de Pera qui tenía lo cap de l'ala, voltá tota la gent fins al mig hon staven les banderes, voltant a manera de CERCLE redó les spatles envers los enemichs», T. B., II, 244.

CÉRCOL : **1** círculo : «e sobre los pilans havíen posats sinch CÉRCOLS anant disminuynt a modo de tyara», Comes, *Llib. de coses*, 400; «entrá dins lo CÉRCOL del foch que li havíen fet entorn», T. B., I, 110. **2**, aro; arco, fleje; — *cércol de bota*, cerr. : fleje; — *cércol de ferro de les rodes del carro* : llanta; aro de ruedas; — *cércols de la vela del carro* : aros del toldo.

CERDANA : «al sortir de l'ofici tocaren una CERDANA a plassa. Tots aquells pagesos de llarga barretina se donan la ma, molt serios y tibats, segueixen lo compás esperant lo contrapunt marcat pel fluviol: qui l'acerta, qui no l'acerta», Bosch de la T., *Recorts*, 122.

CERIMONIA : «digau, pare hermitá, puix que tantes CERIMONIES s'han de fer, com trobarán los embaxadors al Rey, vestit o despullat, armat o desarmat?», T. B., I, 43; «totes aquelles CERIMONIES que a Reys son acostumades de fer», T. B., I, 230; «los embaxadors prengueren molt grant plaer en la vista e CERIMONIA que Tirant fehia servir als Duchs», T. B., II, 119; «mas encara los va lexar faer lurs CERIMONIES ecclesiástiques e lurs ajustaments en lurs temples», F. d'A., 35; «Elisabeth, filla del rey en Pere de les CERIMONIES», F. d'A., 436

CERRALLERÍA : cerrajería.

CERT : cierto; — *no es cert?* : ¿no es verdad?; — *ser cert* : ser conexedor, espabilat : «e com Josep era bell hom e SERT, doná li lo dit rich hom les claus de la sua casa e feu lo majordom», Génesi de Scriptura, 35; — *ben cert que si* : ya lo creo : «ben CERT que si. Endemés volía dirli qu'a la Toneta jo la he muntada ab lo sant temor de Deu», Oller, *La papallona*, 9.

CERTENITAT : certeza : «e per major CERTENITAT veus açí lo segell de la capitanía», T. B., II, 147; «moltes coses, de les quals, perque no'n sabem la CERTENITAT, les lexe de recitar...», F. d'A., 457.

CERTES : ciertamente : «e la philosophía dix: e pot ésser que Deus faça mal? Respós Boeci: CERTES no», Boeci, 164.

CERTIFICACIÓ : «e se'n troben grans CERTIFICACIONS en algunes

scriptures de gran antiquitat e crédit», F. d'A., 43.

CERVA : cierva, corza, la hembra del ciervo, del corzo.

CERVELL : cerebro, sesos : «donáli un colp sobre l'orella, e tant com ne pres tant li'n feu caure sobre lo muscle e quasi lo CERVELL li paría», T. B., I, 175; — *tenir lo cervell balder* : estar chiflado; — *lo cervell me bull* : me hierven los sesos; — caletre : «no val cástich ne val consell a hom de mal CERVELL», Compil. ep. camar., Prov. arab.

CERVELLERA : «lo Rey moro portava un arch de fletxa, spasa, e al cap una CERVELLERA ab moltes tovalloles embolicades», T. B., I, 57.

CERVELLET : cerebelo, la parte posterior del cerebro.

CERVESA : lo feren seure entre ells y pendre una CERVESA sota las acacias», Oller, *Vilaniu*, 226.

CERVIGUILLO : la parte exterior de la cerviz, cuando es gruesa y abultada.

CERVO : ciervo : «dos cochs escorxant un gran CERVO que quasi era blanch per antiquitat», T. B., I, 267.

CES : ano.

CESARIENCH : «sent Gregori CESARIENCH», B. U. B., *Ajustaments*, 147 v.°.

CESIMENT : «qui no'n ha vergonya ne CESIMENT, menuga aytant com ha talent», Compil. ep. camar., Prov. arab.

CESSAR : «ve per lo mon, e maravelle't dels hómens perque CESSAN a amar e conexer», Lull, *Maravelles*, I, 4.

CESTA; — *que cesta, que ballesta.*

CETACI : cetáceo : «los CETACIS aflayran carn humana», Atl., 30.

CETÍ; — *ceti burell* : «la Reyna lur senyora ixqué ab gonella de CETÍ burell tota trepada e molt ben brodada de molt belles e grosses perles», T. B., II, 400.

CETRILL : alcuza, aceitera.

CETRILLERES : vinagreras.

CETRÓ : «e que entrassen dins, de nits hómens molts ab ÇETRONS a les espatles plens de pa o de farina», Eximenis, *Regiment*, c. 319.

CEVET CICOTRÍ : «los richs usaran les seguents. Pendrán una onsa de CEVET CICOTRÍ, dos dragmes de mirra, una dragma de çafrá y mitg escrúpol de ambre», Bernat Mas, *Orde breu*, (1625), 26.

CHAPELLET : «e al cap un CHAPELLET de flors», T. B., I, 167.

CHAPERIA : «eren tornats per vestirse les cotes d'armes que havíen fetes totes de CHAPERIA», T. B., II, 86.

CHE por QUE : «CHE fidels l'en sía», Reg. I, 68; «e fenex lali pelet CHE'l ille no la li rancur», Reg. I, 36 v.°, era 1155; «et comoní'l el conte remond per nomen de sacrament CHE li andas valer», R. B., I, n.° 33.

CHINTANA : «et glebarium et omnia que pertinent et que necessaria sunt ipsis molendinis cum bassis et CHINTANA et omnes uoces et directa», Arch. Cat. Bar., I, 34 v.°; «ortos et ortales cum ipsos arbores qui infra sunt et puteum cum aqua et ipsa bassa cum ipsa CHINTANA», 1065, *Antiquit.* II, Arch. Cat. Bar., II, 74 v.°; «dono etiam tibi et tuis illos VII. CHINTANOS quos ego comparavi de Bernardo adarrono in orta maris uersus orientem», 1200, Arch. Cat. Bar., *Antiquit*, I, 94 v.°.

CHOR : coro; aquella parte de la iglesia donde se canta el oficio divino.

CIAR : «totes les galeres anaven ajustades per dar scala en terra, e anaven se tan prop que quasi lo palament se tocava. Com foren prop de terra, que ja podíen donar les scales, totes se voltaren perque CIANT acostassen les popes en terra per exir la gent», T. B., I, 367.

CIENCIA : «a tart o nuyll temps algú ve a perfecció de SCIENCIA si quax en lo breçol ell no comença a bagar o a entendre en ves ella», Eg. Romá, *Regiment*, 63 v.°; «en una terra se sdevench que havía un hom, a qui Deus havía donada tanta de SCIENCIA, que entenía tot ço que deyen les besties e los aucells», Lull, *Maravelles*, I, 245; — *ser un pou de ciencia*.

CIGALA : «las CIGALAS cantavan en los alzinars y tot anunciava un día dels forts d'estiu», Vidal, *Rosada d'estiu*, 145; — colilla (tabaco).

CIGONYA : ingenio o máquina para sacar agua de pozos, ríos, &, formada por una barra de madera que en uno de sus extremos tiene colgante un cubo que se mete en el agua y en el otro una piedra que equilibra el cubo; — *pintarli a algú la cigonya*.

CILICI : cilicio, faja de cerdas o de cadenilla de hierro con puntas, que se ciñe al cuerpo para mortificación : «de cilicium, i; cilicio, tela texida de pelos ásperos de cabras», Nebrija.

CIM : cima, altura, vértice, cúspide, elevación, cumbre, picacho : «fins al CIM; mes al ésser al cap da munt tot tomba!», Atl., 90; «a asseure'l damunt d'altres l'envían cap al CIM», Atl., 238; «tot cabdellant arbredes, penyals del CIM rodolan», Atl., 54; «de Murcia y Almería los CIMS», Atl., 74; «un día que rodavan pel bell CIM», Atl., 38, «oh, mírala estimbada rodarhi desde'l CIM!», Atl., 124; — *al cim* : en lo alto : «ah, si, si, que tenía un reixat gran ab un castellet de ferro al CIM», Oller, *La papallona*, 7.

CIMA : cumbre : «torní a pujar vers l'alterosa CIMA lo feixuch pes», Atl., XII.

CIMBORI : cimborrio.

CIMELL, cerr. : cortafrío.

CIMERA : «per CIMERA portava damunt lo elmet quatre pilars d'or, lo sanct Greal, fet a manera d'aquell que Galeas lo bon cavaller conquistá», T. B., II, 373; «e conegué'l en la CIMERA que portava un leó tot d'or ab una petita bandera», T. B., II, 246.

CIMERAL : penacho (de los árboles) : «jugant l'iris corona lo CIMERAL dels arbres», Atl., 84.

CIMOLÇA : orillo de tejidos de lana;—«caygué li la liguacama de la calça, e al parer de tots devía ésser de la sinestra cama e era de CIMOLÇA», T. B., IV, 255.

CINCH : «Tirant no curá de res sino de fer preparatori d'armes, e comprar CINCH caxes grans de trompetes», T. B., II, 6.

CINCH-MESÓ : (?).

CINCOGESMA : quinquagésima, dominica que precede a la primera de cuaresma : «Jesuchrist no enganá los dexebles anants al castell d'Emaus en forma de pelegrí, no contrestant que ell no era; ne Deus

no enganá los apóstols als quals tramés lo Sant Spirit en forma de foch lo jorn de CINCOGESMA, no contrastant que lo Sant Spirit no sía foch ne sía coloma, jatsía que sía stat tramés sobre Jesuchrist», Eximenis, *Llib. dels ángels*, c. 5.

CINDRI, CINDRIA, alb. : cimbra, formero de madera para labrar arcos.

CINDRIA : sandía, planta semejante al melón, cuyo fruto también se llama melón de agua.

CINGLA : cincha : «e l'aygua dava fins a les CINGLES dels cavalls», T. B., II, 77; «prop de açí, caminant dret, trobareu una gran cequia de aygua, que dona a una mula fins a les CINGLES», T. B., I, 347.

CINGLAR : ceñir : «tramés al magaduch a dir, que pensás de passar a Galípol, e que al cap de Galípol donás posades a les sues gents. E aquell cap te de llonch tota hora be XV llegues, e no ha d'ample en negú lloch pus d'una llegua, que de cada part lo SINGLA la mar», Muntaner, 397.

CINGLE : cerro, quebrada, risco : «pera ferse cárrech de la grandiositat del círcol de Talaxá es necessari pujar al cim de la montanya de Bassagoda. Desde allí's domina l'inmens anfiteatro format per CINGLES, cuals grahons tenen 100 metros d'altura. Hi ha CINGLE que te fins a quatre de eixos grahons, tots tallats a pich y sobre plombats», Bosch de la T., *Recorts*, 108; «(l'incendi) de CINGLE en CINGLE, passa les valls d'una gambada», Atl., 54; «Mes del Tronant brunzenta, derrocadora flama, || de sa escala de CINGLES sospesos l'estimbá», Atl., 48; «regalims d'or y d'argent que dels ruhents CINGLES baixaren a les planes», Atl., 42; «pels cims dels puigs y CINGLES, com braus sense barrera, || s'empenyen les zumzades del fort Mediterrá», Atl., 218; «Qui so? Los Centaures de Tracia'm coneixen, || al véurem s'esquitllan poruchs los lleons, || les torres superbes de por s'estremeixen, || y'ls CINGLES mateixos || tremolan si ab ira trepitjo sos fronts», Atl., 166.

CINGLERA : precipicio, risco : «fa ressonar per conques y CINGLERES || plors y crits y grinyols d'homes y feres», Atl., 28.

CINGLÓ : «tres matxos nos portavan tot lo necessari: pa, vi y demés provisions. S'afegiren també CINGLONS y enfilas pera pescar en los gorchs de Carençá», Bosch de la T., *Recorts*, 128.

CINIA : noria.

CINQUANTENA : los cincuenta años.

CINQUÉ : quinto : «lo CINQUÉN (capítol) es, si lo rey d'Anglaterra...», T. B., I, 262; «Septimi Sever, qui moch contra sancta mare Sgleya la CINQUENA persecució», F. d'A., 33.

CINTA : cintura : «...yo no'l partesca del cap fins a la CINTA», T. B., II, 223; «los cabells larchs fins a les spatles, e la barba fins a la CINTA, tota blanca», T. B., I, 21; «ab aquesta spasa, la qual es venjadora de paraules injurioses, yo us acursaría les faldes fins a la mitat de la CINTA», T. B., I, 43; «vull que a voluntat mía prengau possessió de mi, pero de la CINTA amunt», T. B., II, 190.

CINTURA : «les mans del rabadá s'esmunyiren desde'ls de la Teresa fins a sa CINTURA», Pons, *Trascant*, 10.

CINYELL : ceñidor : «s'embarca, y prompte al veure'l passar Tarraco antiga, || tanca'l vell mur que'ls cíclops li daren per CINYELL», Atl., 72.

CIPIA : «Item que la libra carnicera de les CIPIES, de canadelles e pops e de calamars e de tot altre peix semblant, sía venuda VI diners e no mes avant», A. M. B., *Bandos* (1349-56), 89.

CIPIÓ : «ne Lilidi a CIPIÓ africá», T. B., II, 166.

CIRAGRA : «a vegades se acostuma ves les mans fer infladura carnosa e fleumática la qual per molts es nomenada CIRAGRA», Guido de Cauliach, *Inventari o collectori*, &, (Barcelona 1492), c. 4.

CIRCULAR : «lo sosteniment del firmament es natural per moviment CIRCULAR», Lull, *Maravelles*, I, 113.

CIRCULARMENT : «e per ço no's mou CIRCULARMENT», Lull, *Maravelles*, I, 113.

CIRCUMVEY : «e lo mateix día per lo després dinar los CIRCUMVEYNS de la ciutat de tres o quatre legües luny vingueren per manament del senyor lochtinent», Comes, *Llib. de coses*, 469.

CIRER de pastor : majuelo, Costa.

CIRERER : Cerasus; el cerezo, árbol conocido; — *cirerer bort* : cornejo, sangueño, cerezo silvestre.

CIRI : «CIRI encés en la ma», T. B., I, 118; — *venir ab ciris trencats*.

CIRIET : «e foren fets per la offerta CL CIRIETS de cera blanca de IV onses cascú», Comes, *Llib. de coses*, 190.

CIROT : sombraje, sombrajo.

CIRURGIÁ : «e menam ab nos un nostre CIRURGIÁ qui havía nom maestre Johán», Cron. Jacme, 488; «miraren li la nafra que tenía al coll, e feren venir los CIRURGIANS qui'l curassen», T. B., I, 154.

CISA : Narcisa. Bosch de la T., *De ma cullita*, 7.

CISCO : Francisco, Pons, *Trascant*, 48.

CISELL : cincel, para cincelar, buril.

CISNE : «tot cantant set vegades, me voltaren || los CISNES de Meonia», Atl., 190; «y ab les cucales || y CISNES de les aygues les cou l'incendi viu», Atl., 56.

CISTELL : cesto, canasto.

CISTELLA : **1**, cesta, canasta, canastón, canasta grande : «de cistella, cesta pequeña», Nebrija; «compradors carregats de grans CISTELLAS al bras», Oller, *La papallona*, 5; «l'Antonia, ja ab altra CISTELLA molt mes gran, se dirigía a la peça ahont treballava son marit», Vidal, *Rosada d'estiu*, 441; «entre mitg d'aquell desgabell de maletas, capsas y CISTELLAS, treya mitg cos un home, qui assentat hi semblava dret, de gran que era», Genís, *La reyneta del Cadí*, 11; — *cistella de robeta* : excusabaraja : «prometé enviarli aquella tarde meteixa una CISTELLA de robeta pe'l petit», Oller, *La papallona*, 192. **2**, medida : «per amor de abstinencia ... menjaran vint perells de figues o mija CISTELLA de cireres o de prunes o de rayms o d'altres fruytes», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 157 v.°.

CISTELLADA : cestada, lo que contiene una cesta, cabida, contenido de una cesta : «una volta l'aygua es encrocada s'agafa'l peix a CISTELLADES», Nerto, *Prólech*, 6.

CISTELLÁS : cestón.

CISTELLAYRE : «vejé un CISTELLAYRE fet y pastat, ab una panereta nova a l'una ma, y un feix de vímets y canyas a l'altra», Genís, *La Mercé*, J. F., 1878, 216.

CISTELLONET : «la primera, es dir, la que Antonia s'anomenava, ab un CISTELLONET penjant del braç y tot fent mitja; l'altra sostenint ab la ma esquerra una llesca de pa moreno», Vidal, *Rosada d'estiu*, 438.

CISTERNA : «cisterna, ae; la cisterna o algibe de agua», Nebrija.

CISTO : jara.

CISURA : arruga : «lo rostre de la dispesera s'inflá de joya, rebotentli'ls muscles y enfondíntseli las CISURAS com a un cap de goma oprimit de testa», Oller, *La papallona*, 193.

CIT : ave tonta de los setos.

CITACIÓ, Cron. Jacme.

CITAR, Cron. Jacme.

CITJA : «I ors e I corp e I hom e una serpent caygueren en una CITGA», Lull, *Maravelles*, I, 217; «e açó pot hom fer si tu fenyent fuyta lo tires... a llochs on ha CITGES o ribaços o precipises», Eximenis, *Regiment*, c. 269; «aquell qui aparella e obre la CIJA hon cayga son proysme, perirá en aquella», A. C. A., XIII, 476.

CITRA : «chytra, as; chytron, u; olla», Nebrija; «dix nostre Senyor a dos dexebles: anats en la ciutat e trobarets un hom qui porta una CITRA plena de aygua, seguits lo e diguats al senyor de la casa hon entrará: diu lo mestre Jhesucrist: lo meu temps es prop, ab tu faré pascha e menjaré ab los meus dexebles», Génesi de Scriptura, 185.

CITRONAT : «Item L lliures de confitures, ço es, X lliures de CITRONAT», Comes, *Llib. de coses*, 321.

CIUTADÁ : «aquest día vengueren o aribaren en Barchinona los honorables en Ramón ça Vall e en Fferrer de Marimon qui per part de la dita ciutat eren anats a la ciutat de Mallorques per metre en concordia los CIUTADANS e stadans de la dita ciutat de Mallorques», Dietario Municipal, t. II, 13 abril 1402; «fira a son enemich ab cara alegra, e son CIUTADÁ si u mereix ab trista», T. B., II, 163.

CIUTAT : «les dones de honor de la CIUTAT sabent que lo Comte devía partir», T. B., I, 17; «los crestians no appellen CIUTAT sino aquell loch qui ha son especial bisbe per propri cap en l'espiritual», Eximenis, *Regiment*, c. 112; «prometent fundar una gran CIUTAT al abrich d'aquella serra», Atl., 40; «aquí'ls titans lluytavan, allá CIUTATS florían», Atl., 42.

CIVADA : avena : «lo bou stech a consell del ase e no menjá lo vespre la CIVADA», Lull, *Maravelles*, I, 245; «e cascú portava CIVADA e vianda per a ells a un día», T. B., II, 238; «aná per les cases fent traure forment e CIVADES e tot lo que havía necessari», T. B. I, 25; «e arrós e CIVADA e altres grans», F. d'A., 327; «sexter I farner corrent de bona CIVADA», R. B., IV, n.° 205.

CIVECA : «item la gavia de la CIVECA ab son coranat», Segura, *Costums de Catalunya*, J. F., 1885, 212.

CIVELLA : «e com han encivellada la garrotera donen una volta de la correja sobre la CIVELLA retent nuu», T. B., I, 259.

CIVETA : «altres odors hi ha qui son en la primera diferencia, qui jatsía en si matexes sien bones, car tot ço que Deus fa es bo, empero comparades alcunes odors als uses dels hómens no son tengudes per honestes, car aquells qui'n usen son comunament tenguts per inhonests per aytal us, e per persones carnals e malestrugues, et aytal es la odor del mosquet, o de la CIVETA, o del albofor e d'alscuns fums de que usen les gents carnals del mon», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 416 v.°.

CIVIL : «si be aquesta bataills per a ell e a mi será CIVIL, car yo volguera fos criminal», T. B., II, 214.

CLACH : clac, sombrero aplanado que se lleva debajo del brazo.

CLAM : **1**, grito : «CLAMS, ays, xiscles de dolor, esbufechs d'agonía, estossechs y plors brunzían per aquells espays», Oller, *Notas*, 110. **2**, queja, querella : «e el faria dret a tot hom que CLAM hagués d'el», Cron. Jacme, 33; — *clam e demanda* : «yo so venguda açí davant la magestat tua per posar CLAM e demanda contra un fals e reprovat caváller», T. B., I, 222.

CLAMAR : «no'm CLAM si no de mi matex», T. B., IV, c. 326; «e CLAM te mercé que per la amor e germandat», T. B., IV, c. 319; — *clamarse* : querellarse, quejarse : «no'm CLAM sino de mi matex, que com a jove e de poch seny he vol guda seguir ans la voluntat qu la rahó», T. B., IV, 32.

CLAMÁSTECHS : V. CALAMASTECS

CLAMOR : «e de açó doná's just CLAMOR en presencia de tots lo barons e cavallers», T. B., II, 6

CLAP : «així, arranant sa dalla, l Mort ajau sa messa; || a cada col que venta n'hi ha de menys u CLAP», Atl., 112; «vers sol ixen vegé CLAPS de blau hont centelle javan algunas estrellas», Bosch d la T., *Lena*, 29; — *a claps a claps* a trechos : «lo cel veig en feréste gues bromades arrugarse, || mos trantse, com entre ales de corb a CLAPS a CLAPS», Atl., 99.

CLAPA : mancha, lunar; — *clap de color* : placas de color : «y l iluminació interior de las botiga sols feya de las portaladas CLAPA de color rojenca», Oller, *La papa llona*, 208.

CLAPEJAR : manchar.

CLAPEJAT : manchado : «ab hó mens extesos a terra, fantástica ment CLAPEJATS d'ombra», Olle *Notas*, 193.

CLAPER : «demá'ls CLAPERS dólmens que nostres mans alça ren || no sabrán dir, com borda f llada, nostre nom», Atl., 92.

CLAPIR : chillar, gañir, dar u grito agudo o un aullido penetran te, hablando de ciertos animales especialmente del conejo : «lladra de certa manera'l gos quant pe segueix la cassa, Latir, gañi Gannio», Labernia.

CLAPISSA : «eixas montanyas for man un semicírcol lo qual enclo la pintoresca vall de Morens y U de Ter. Son aspecte selvatge

grandiós, ab sos pins torsuts per las tormentas, sos cingles espantosos, sas CLAPISSAS (enderrochs) de imponents penyas graníticas», Bosch de la T., *Recorts*, 134.

CLAPIT : gañido, aullido que dan las zorras y los perrillos pequeños.

CLAR : claro, lo que tiene claridad y luz, lo que es transparente; claro, sereno, hablando del tiempo; claro, sonoro, perceptible, hablando de la voz; claro, ralo, no tupido hablando de tejidos; claro, no espeso, hablando de líquidos; evidente, manifiesto; claro, inteligible, fácil de comprender o de entender : «los dava CLARES aygues a beure y argentines», Atl., 42; «e los qui d'aquest mester havem, han aquest dret per CLAR», T. B., II, 40; — *ben clar* : a las claras : «açó que'ls cels nos diuhen ab llengues de misteri, || malalta en sos desvaris, la terra ho diu ben CLAR», Atl., 106; — *clar y net* : liso y llano, franca y lisamente, clara y llanamente : «aquesta vara? y que'n vols fer? CLA y net: donar una palliça de ca'l ample a la poca vergonya de la dona», Vidal, *Rosada d'estiu*, 49; «CLA y net, no m'agrada héuremelas ab qui no siga com jo», Oller, *L'Escanya-pobres*, J. F., 1884, 186; «miraría de veure al avi de la minyona, li diría CLA y net lo que passa y lo que voleu», Vidal, *La vida en lo camp*, 82; — *es clar* : claro está; — *es clar que* : claro está que : «qué pregunta, home, qué pregunta? Y es CLAR que n'hi ha», Oller, *La papallona*, 195; — *día clar* : «e detingueren se fins que fonch lo día CLAR», T. B., I, 23; — *se fa clar* : clarea, viene el día, amanece; — *fa clar de lluna* : hace luna, hace luna clara : «cap entrada de fosch m'hi posí a l'espera. Feya CLAR de lluna», Bosch de la T., *Recorts*, 166; — *parlar clar y catalá* : hablar claramente, el pan, pan, y el vino, vino : «recorré lo districte, ajudat per sos amichs, presidí reunions electorals, invocant los interessos del pays, parlant a tots CLA y catalá», Bosch de la T., *L'hereu N.*, 65; — *posar en clar un fet* : aclarar un hecho; — *sentir clar* : oir bien; — *veure clar* : ver distintamente; — *veure clar un negoci* : penetrar un asunto.

CLARA; — *clara d'ou* : clara del huevo : «e naturalment los aucels fan ous e'l fiyl del aucel se concrea dins en l'ou e concríe's de la CLARA e del blanch del ou», Breviari de amor (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 353), 57.

CLARABOYA : claraboya, tragaluz, finestra alta sense portes : «al cap del cel-obert hi havía lo magatzem escriptori, que tenía comunicació privada ab lo pis, vidrieras ab reixa al jardí, y rebía además llum cenital del terrat per CLARABOYAS de vidre groixut», Oller, *La papallona*, 44.

CLARAMENT : «com CLARAMENT se'n pot haver conexença», F. d'A., 117.

CLAREDAT : «la cambra era molt scura, sens que no y havía lum ni CLAREDAT neguna», T. B., II, 10; «atesa la CLAREDAT dels actes gloriosos de Tirant», T. B., II, 255.

CLAREJAR : clarear : «com CLAREJAR començá l'alba, los moros feyen grans alegríes sonant tabals, trompetes e anafils», T. B., I, 72;

«a missa primera assenyalaven ja quan s'obrí de nou la porta. CLAREJAVA bon xich», Pons, *Trascant*, 28.

CLARÍ : «e anam per lo riu solaçant e peixcant e prenent plaer ab moltes trompetes, CLARINS e tamborinos», T. B., I, 139.

CLARIANA : claro, raso, calvo, el sitio que está sin árboles en un soto, bosque o floresta; abertura entre las nubes por donde se ve el cielo : «se mirava aquella nina que una CLARIANA de sol dins lo fullam del bosch iluminava de viva claror», Bosch de la T., *Plá y muntanya*, 16; «veu a voltas, en mitj de flors, en una CLARIANA de llum, una hermosa papallona de vius colors, que voleya apropantse d'ella, se posa sobre son cor», Bosch de la T., *Pla y muntanya*, 13; «flamejava entre las CLARIANAS de la bardissa un bon foch», Oller, *Notas, La calavera*, 204; — resplandor : «umple'ls espays, de sopte, feréstega CLARIANA», Atl., 178.

CLAROR : luz, resplandor, claridad, fulgor : «perqué cremavan tants llums desde mitja tarde?... Ella'ls havía fet encendre assedegada de CLAROR», Oller, *La papallona*, 220; «la CLAROR d'aquell carrer y sobre tot lo doll que n'eixía d'aquell aparador», Oller, *La papallona*, 28; «alegrada per aquella CLAROR, la malalta sentía desitjos d'abandonar lo llit», Oller, *La papallona*, 188; «mes alça al llantió l'ullada trista, || y a sa CLAROR verda planície ha vista», Atl., 32; «lo llamp encén la gran ciutat dels Atlants, y ells, guiantse ab sa CLAROR, tantost assoleixen a Hércules», Atl., 148; — *a contra claror* : a contra luz; — *mitja claror* : media luz, luz débil, claridad que no deja percibir claramente los objetos; — *a mitja claror* : a media luz : «tot això passava per ma fantasía com per un mirall a mitja CLAROR», Oller, *Notas*, 193; — *de claror a claror* : un día entero : «mentres ella, per un cantó, s'afanyaría forsa, de CLAROR a CLAROR, pera guanyar diners», Oller, *La papallona*, 190; — *esmortuhida claror* : indecisa claridad, Oller, *Croquis*, 7.

CLASTA : claustro : «e'l seu cors jau a la CLASTA de la seu cathedral de la dessús dita ciutat dins d'una caxa de pedra», F. el A., 386.

CLASTRETA : pequeño claustro : «e trobam los setis adobats en una CLASTRETA que era de la capela sua», Cron. Jacme, 186.

CLATELL : cerviguillo, pestorejo, la parte posterior de un cuello gordo, cogote, morrillo : «y agafantla cómicament pe'l CLATELL entrá ab la despesera al quarto», Oller, *La papallona*, 25; «sento ja la ma gelada que m'agafa pe'l CLATELL», Nerto, 17; — *ésser net de clatell* : esta frase tuvo origen quizás en el presente siglo, a cuyos comienzos dejó de usarse la colilla; indicándose que los que llevaban el antiguo peinado eran atrasados, en ital. codino; — *fer lo clatell de frare*.

CLATELLADA : cogotazo, pescozón, palmada fuerte que se sacude a alguno en la cabeza o en el pescuezo.

CLAU : **1**, clavo : «clavades ab grossos CLAUS», T. B., II, 134; — *clau de cabota* : «la porta forana clavetejada de CLAUS de cabota, lo

mateix que la porteta, era tancada», Bosch de la T., *Lena*, 30; — *clau de ganxo*: alcayata ; — *clau de rosca* : tornillo; — *clau enganxat* : escarpia; — *claus marranxons petits* : tachuelas; — *marranxons grossos* : clavos de entablar menor; — *mayals* : clavos de entablar mayor; — *dinals* : clavos de alfajía; — *de tres quarts de pam* : clavos jemales; — *de pam* : palmares; — *de pam y mitg, de dos pams y de barco* : timoneles; — *claus petits* : tachuelas; — *ficar lo clau per la cabota* : meter un clavo con la cabeza; — *saber reblar lo clau* : saber poner los puntos sobre las íes; — *no dexar ni un clau* : no dejar ni un clavo en la pared, (llevárselo todo); — *no haverhi un clau* : «mal pagadors!... cap vol bestreure, y a la Secretaría no hi ha un CLAU», Pin, *La fam.ª dels Garrigas*, 69; — *no tenir un clau* : ochavo, céntimo (no tener ni un) : «sens tenir un CLAU vivía ab l'esquena dreta», Vidal, *Rosada d'estiu*, 132. **2**, llave : «la princesa obrí les portes, per ço com ella tenía totes les CLAUS», T. B. II, 50; «e per los reys d'armes li síen dades totes les CLAUS de les dites liçes en senyal de victoria», T. B., I, 149; «preguá a Diafebus volgués... dar unes ores.... a l'Infanta, les quals... tancanven se ab tancadura de caragol d'escala, que levant ne la CLAU no era negú sabés conéxer per hon se obría», T. B., II, 32; — *menjarse les claus de sant Pere* : «alscuns n'i ha qui han l'appetit canín en tant que's menjaríen les CLAUS de sent Pere», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 173; — *dexar la clau sota la porta* : mudarse de casa furtivamente y sin pagar; — *tancar en clau* : cerrar con llave : «l'infermer tancá en CLAU la porta d'entrada», Oller, *Notas*, 114.

CLAUER : llavero.

CLAUET : tachuela.

CLAUSTRA : «tuyt foren ensemps en la CLAUSTRA de madona sancta María de la Seu de Valencia», Muntaner, 30.

CLAUSTRE : claustrum, cerradura o encerramiento, Nebrija.

CLAVA : «y ab quatre cops de CLAVA, los volca y los destroça», Atl., 58; «al temps que'l gran Alcides anava per la terra, || tot escombrantla ab CLAVA feixuga arreu, arreu», Atl., 52.

CLAVAGUERÓ, alb. : albañal, atarjea.

CLAVAR : pegar; — *clavarhi la martellada* : «si allí hont jo CLAVO la martellada, ay filla! que de poch l'erro», Vilanova, *Del meu tros*, 16; — *clavar ab agulles* : prender con alfileres; — *clavar els ulls* : «cansat de fer ballar números per la memoria, CLAVÁ un moment los ulls en los endormiscats de la pagesa y, com per mimicisme 's condormí altre cop», Oller, *Vilaniu*, 25; «Qué hi ha?, preguntáli.—Llegeix, digué aquell per tota resposta, entregantli la carta en que tenía CLAVATS los ulls», Vidal, *Rosada d'estiu*, 357; «CLAVATS los ulls sobre en Boy, anava a montar per la dreta, sens badar boca», Oller, *Vilaniu*, 237; — *clavar la mirada* : fijar la mirada; — *clavar una mirada* : fijar la vista; — *clavar un patach* : «y sens ella adonarsen li feu un petó a la galta. Ella CLAVANTLI un patach su l'esquena:

Atrevit mes que atrevit», Bosch de la T., *Lena*, 20; — *tenir lo pensament clavat* : «tenía lo pensament CLAVAT en la memoria de son fill», Vidal de V., *La familia del Mas*, J. F., 1880, 260.

CLAVARI : «clavarius, el macero o Babel de Universidad», Nebrija; «al honrat en P. Bos, CLAVARI dels diners de les imposicions de la ciutat de Barchinona», A. M. B., *Deliberaciones* (1350-51), 35 v.°; «lo (ofici) de CLAVARI es sobre los comptes y exaccions dels débits de les Universitats», Bosch, *Títols d'honor*, 485.

CLAVARSE : hincarse : «(ells) se CLAVAN verinosos caixals y unglosos dits», Atl., 240; — ponerse : «d'aquell jorn endavant quan veig que son molts en un afer, me CLAVO a jaure pera no destorbar», Vidal, *Rosada d'estiu*, 29; «sos companys se CLAVAREN a riure», Oller, *Vilaniu*, 214; — *tenir una cosa clavada al pensament* : «Si... los de casa no's preocupavan de si la porta forana quedava o no oberta, jo, en cambi, cada nit la tenía CLAVADA al pensament», Oller, *Notas*, 192.

CLAVATEJAR : «li feu fer, pel mellor baster d'Olot, selló de vellut CLAVATEJAT de tatxas dauradas», Bosch de la T., *Lena*, 21.

CLAVEGUERA, alb. : cloaca, albañal, alcantarilla : «no ha tan ávol CLAVEGUERA en esta vila que a ell e a aquells... no'ls en faéssem exir», Cron. Jacme, 330; «que la ciutat haia grans CLAVEGUERES per los carrers principals per les quals pas aygua sovín continuament, si fer se pot, per tal que naguna corrupció no romanga en la ciutat», Eximenis, *Regiment*, c. 106; — F. d'A., 347?

CLAVELL : **1**, flor, clavel : «tragué un CLAVELL del pitxer y se'l ficá a la botonera del gech», Bosch de la T., *Lena*, 20; — *clavell pansit* : clavel ajado : «tragué d'una capsa, molt desada en la calaixera, un CLAVELL pansit», Oller, *La papallona*, 88. **2**, clavo de especie : «era indispensable tenir alguns coneixements mes dels que's podían haver adquirit despatxant CLAVELLS y canyella en lo magatzem d'un droguer», Vidal, *Rosada d'estiu*, 108. **3**, clavo : «no't cal pregar lo CLAVELL can en la ma tens lo martell», Compil. ep. camar., Prov. arab.

CLAVELLINA : «se dirigí vers la tauleta folrada de zinch, adornada d'un pitxer de falgueras y CLAVELLINAS», Bosch de la T., *Lena*, 19; «queda't, Riquilda, li diu, || la Verge't vol per amiga, || farem aquí un monestir || de monjes benedictines, || y abadessa'n serás tu, || clavell de ma CLAVELLINA», Verdaguer, *Llegenda de Montserrat*, 74.

CLAVEROLA : «feren traure la bandera de la ciutat e aquella posaren demunt lo portal de la casa de la ciutat alt a les CLAVEROLES», Comes, *Llib. de coses*, 216.

CLAVETAYRE : chapucero, fabricante de clavos.

CLAVETEJAR : «la porta forana CLAVETEJADA de claus de cabota, lo mateix que la porteta, era tancada», Bosch de la T., *Lena*, 30.

CLAVETEJAT : «mitja dotzena de monumentals cadiras de repós ab assiento y espatller de cuyro negre CLAVETEJAT de llautó», Vidal, *Rosada d'estiu*, 273.

CLAVIA; — *del mugró del eix o del fusell del carro* : pezonera, chaveta; — *clavies dels braços del carro* : clavijas de las varas.

CLAVILLA, carp. : tarugo, taruguillo.

CLAVILLAR, carp. : rajar, hender.

CLAVÓ : clavazón, herraje.

CLEDA : **1**, «e eren les CLEDES de tres dobles e de fusts bons e forts de dins e anave en rodes», Cron. Jacme, 112. **2**, valla, cercado : «centenars de manyagas ovellas passan de las unas CLEDAS a las altras», Genís, *La Mercé*, J. F., 1878, 189; «no pogueren menos que trencar la CLEDA que en sos apartats llochs los clohía», Bell-lloch, *Montseny*, J. F., 1880, 211.

CLEMENCIA : «e Tirant en aquell cars volgué usar mes de CLEMENCIA que de crudelitat», T. B., II, 103; «e la crueltat sía mesclada ab CLEMENCIA», T. B., II, 163; «e si no fos per la vostra gran CLEMENCIA», T. B., II, 41; «trobaren a la porta de la sua tenda CLEMENCIA que a tots contenta», T. B., II, 229; «puig la divina CLEMENCIA me dona noticia de aquestes coses», T. B., I, 349; «no tenint CLEMENCIA ne pietat a llur proisme crestiá», T. B., I, 300; «la CLEMENCIA de Deu vos spera», T. B., II, 140.

CLENXA : raya del peinado : «Acus crinalis; aguja para hacer la crencha», Nebrija; «car stava admirat dels seus cabells qui de rossor resplandíen com si fossen madexes de or, los quals per eguals parts de partíen una CLENXA de blancor de neu passant per mig del cap», B. T., II, 28.

CLERECÍA : «ver es que nos faem cort en Barcelona, e podem nos loar de la CLERECÍA de Cathalunya e dels richs hómens», Crón. Jacme, 406; «la CLERECÍA s'acordará a una part, e els richs hómens a altra», Cron. Jacme, 81.

CLERGUE : «e quan vench al matí, hoida la missa que nos faem celebrar, aguem II o III CLERGUES de la esglesia de Valencia qui eren hómens de valor», Cron. Jacme, 382; «en Bn. de Regordana qui era bon CLERGUE en leys», Cron. Jacme, 329; «ab gran quantitat de gent de religió e de altres CLERGUES, professó feyta, cantant e lloant Deus, los reeberen», Muntaner, 47; «encara tot CLERGUE qui no sía prelat ne aja cura d'ánimes deu saber declaradament los articles de la fe axí con se contenen en lo credo qui's canta en la missa», Breviari d'amor (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 353), 155 v.°; «encara son molt envejoses car si els houen dir que altre avocat sía fort suptil e fort bon CLERGUE e hom ben assenat, açó lus es de hoyr molt greu e molt lus desplau», Breviari d'amor (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 353), 136 v.°; «segons que ho signifiquen les paraules que I CLERGUE dix a son prelat», Lull, *Maravelles*, I, 87; «un CLERGUE comprá I serf al qual demaná quant lo hac comprat, que volía menjar?», Lull, *Maravelles*, I, 42; — Prov. antic : a CLERGA ne a cavaller no crees ton diner.

CLERO : «aprés venía tot lo CLERO, ço es, Archebisbes, Bisbes, Pabordes, Canonges e Preveres ab moltes reliquies», T. B., I, 121; «e feu venir los tres Arquebisbes e los Bisbes, ab tot lo CLERO, ab solemne processó», T. B., I, 180.

CLIBANUM : «aprés lo coll se se-

guix lo CLIBANUM o thoraix», Inventari o collectori, lib. 1, c. 4.

CLIBANUS : el horno manual de barro, o por la hornaza y horno de pan, Nebrija.

CLIENT : cliente, de un abogado, de un médico, de un escribano.

CLIENTOL : «Item jurará lo dit jurista que sobre les causes de que será jutge o advocat no fará composició alguna o pacta o avinença ab son CLIENTOL directament o indirecta o per qualsevol altra rahó. E si ho fa ipso facto será privat de offici de judicatura e de advocació dins Barchinona», A. M. B., *Bandos* (1401-9), 26.

CLIN : crin o clin; pelo largo del pescuezo y cola de las bestias caballares.

CLIVILLA : clavija, pedazo de metal o de madera que entra por un agujero y sujeta alguna cosa.

CLOCH CLOCH : voz de la gallina clueca, clo, clo. Glocitatio, nis; cloquera, el clo clo de una gallina clueca : «tocava lo mes de març a son terme, y pel baluart corrían las gallinas, estarrufadas algunas y cantant: CLOCH, CLOCH, CLOCH», Argullol, *La llocada*, *Renaixensa*, año 7, 371; — *cloch piu*.

CLOFOLL : «lo CLOFOYLL de la nou e la closca qui es dins lo mig del gra de la nou e de la escorxa, aquest es molt dur e molt fort», Breviari d'amor (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 205), 102 v.°.

CLOFOLLA : «dels llegums son bons los ciurons, llentelles y pésols, y particularment quant son tendres, y están ab CLOFOLLA», Bernat Mas, *Orde Breu*, 23; «moventse la lloca, entre sas negras plomas sortí una CLOFOLLA d'ou» Argullol, *Renaixensa*, año 7, *La llocada*, 373.

CLOQUEIG : la acción de cloque jar, cloqueo, glocitatio, nis; sonid que forma la gallina cuando est clueca.

CLOQUEJAR : hacer la cluec cloch, cloch, cloquear, clocar : «la gallinas CLOQUEJAN manadas pe un gall presumit de llarga y ver mella cresta», Bosch de la T., *Re corts*, 118.

CLOQUETA : croqueta; especie d pasta de harina de arroz, de ha rina de patatas y manteca de Flan des, frita y polvoreada con azúcar

CLOS, alb. : cerca; pared de cer ca, cercado, cerrado por un muro espacio contenido en un recinto dentro de un cercado de cualqui ra especie, ya sea tierra, jardín, &. «clausus, a, um; cosa cerrada», Ne brija; «e dins lo camp lla hon el staven tenien un CLOS de fust molt alta, que negú no'ls podi veure sino per la porta o entrar dins», T. B., I, 130; — *camp clos* «no sería cosa condecent ne just que ell entrás en camp CLOS a un tan fortíssim home com es rey moro», T. B., I, 47; «e era en trat en v liçes de camp CLOS h per hu e de tots havía obtesa vi toria gloriosa», T. B., I, 13; — *t car a clos* : «los senys de la Seu t caven a CLOS e les parrochies rep caren», Comes, *Llib. de coses*, 22

CLOSA : «CLOSAS y camps era blanchs de gelada», Bosch de la T *Lena*, 29.

CLOSCA : cáscara de nuez, ca carón de huevo, cáscara, corteza «donchs al ocell qui sta dins

CLOSCA del ou no ha fallit natura proveir li degut nudriment», E. Romá, c. 5; «car qui ben so esgarda, en la nou ha III propietats, l'escorça e la CLOSQUA e lo gran. L'escorça es molt amargosa e la CLOSCA es molt dura, e'l gran es molt dolç e ab molt bona sabor e molt medicinal a mortal verín e gita oli molt bon», Breviari d'amor (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 353), 91 v.°; — *closca de tortuga* : caparazón de tortuga : «prou tíranli ruixades de darts les Amazones, || de CLOSQUES de tortuga marina fent escut», Atl., 232; — «lo bon poll en la closca canta», Compil. ep. camar., Prov. arab.

CLOT : **1**, hoyo, hueco, excavación hecha en la tierra, alborno, desigualdad, hundimiento en una superficie plana; concavitat que's fa en algunas superficies, hoyo, hoya, fovea; los sots o tolls que's fan quant plou. Charco, Lacuna, Stagnum, Labernia; «donant per CLOTS y balmes de mort bells esbufechs», Atl., 214; «(l'incendi) pel CLOT s'entortelliga, bota del pla al turó», Atl., 56; — *clot de verola* (pigota) : hoyos de viruela. **2**, foso, hoya, zanja, sepultura que se hace para enterrar un cadáver : «aquell qui cava lo CLOT o la cova a son proisme caurá en aquella», A. C. A., XIII, 476; «feu fer molts CLOTS fondos a manera de pous», T. B., I, 72; «del CLOT de qui mes amo vinguí a regar lo saula», Atl., 160; — *clot de bast* : «la várem fer pujar a caball, a CLOT de bast, y várem arribar al poble», Genís, *La Mercé*, J. F., 1878, 207; — *clot de la ma* : «fumava tabaco negre que tallava ab son ganivet, se'l posava al CLOT de la ma, y l'esmenussava fregant una ma ab l'altra», Bosch de la T., *Recorts*, 252.

CLOTERADA : «se sentí dos xiulets estridents repercutits per aquellas CLOTERADAS; los dos trens se posaren en marxa», Bosch de la T., *De ma cullita*, 8.

CLOTET : hoyuelo, hoyo que tienen algunas personas en la barba y que también sacan en la mejilla cuando ríen : «solía tindre lo mig riure a la boca, mig riure que acabava d'embellirla fentli apareixe en la galta dreta un CLOTET, que mes de quatre li envejavan», Briz, *Lo coronel d'Anjou*, 17; «reparant en mi desclohía sa boca ab un festós mitj riure que correntli per la cara dibuixava dos CLOTETS a las galtas com si també riguessin y'm deya: bon día, Manelet», Vilanova, *Del meu tros*, 83.

CLOTXA : «portant sobre les armes CLOTXES negres», T. B., I, 281.

CLOURE : «Frondoyno pren lo sanct cors e'l met en la matexa caxa... que'n era mesa al corn dret del dessús dit altar, e la'n va CLOURE be que no's posqués obrir», F. d'A., 152; «un viarany que's CLOU entre falgueres, || los guía a un bosch d'alzines y oliveres», Atl., 36; — *cloure l'ull* : cerrar el ojo, dormir; — *cloure un compte* : cerrar una cuenta; — *cloure un cavall* : «la primera manera de conéxer lo cavall quant ha CLOS si es molt vell o poch, si es que vos li guardeu ab lo dit los quatil o colmello desús si'l te agut o no; si'l te agut no es vell, car no ha guayre mes de VII anys; e si no'l te guayre agut ha VIII anys o VIIII &»,

Libre de la Menescalía (Bibl. Nac. París, MS., fonds, Esp. 215), 76.

CLOVA : «la gallina massa grassa, o que te fluix de cos, fa los ous sens CLOVA», Agustí, *Secrets*, 152, v.°

CLOVELL : «la closqua o lo CLOVEYL qui es en lo mig loch del gran de la nou e de l'escorça, aquest es molt dur e fort», Breviari d'amor (Bibl. Nac. Paris Ms. Esp. 353), 91 v.°; «blanchs d'ous mesclats ab mel e gitats dins o la testa del pinyó o CLOVEY dins posat», Eximenis, *Regiment*, c. 303.

CLOVOLL : «e açó es tan fort cosa e tan dura per entendre que no es neguna cosa qui aquest CLOVOYL o closca posqués trencar ab neguna res si no u fahia ab lo martel de la fe», Breviari d'amor (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 353), 92; «e açó es ten ffort cosa e ten dura per entendra e per veura que no es naguna cosa que aquest CLOFOYLL o closcha pogués trencar ab naguna res sino o ffa ab lo marteyl de la ffe», Breviari d'amor (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 205), 102 v.°.

CLUB : club.

CLUCAS, carret. : anteojeras; — *cluques de bridó* : anteojeras.

CLUGUER : campanario : «foren fetes grans alimaries en lo CLUGUER de la dita Seu e en diversos altros CLUGUÉS de les esglesies de la dita ciutat», Comes, *Llib. de coses*, 37.

ÇO : «aquell era en axí obedient, que tot ço que hom li manava feya», Lull, *Maravelles*, I, 116; «dix que era apparellat, que compliría tot ço que ells havíen dit», Muntaner, 9; «per que ha tan poch saber en vosaltres de demanar ço que a vosaltres no pertany?», T. B., II, 105; «per ço, amable fill, no he pahor de mort, ans desig morir e ésser ab Deu», Lull, *Maravelles*, I, 11; — *ço es a saber* : «tots treballen finalment per una fi, ço es a saber, per a conseguir la beneuyrança», Boeci, 109.

COACH, COACH : canto de las ranas, sapos y otros batracianos; — canto de los patos : «los ánechs barbotejavan fent sentir per moments alguns COACHS! COACHS! que me feyan glatir lo cor», Bosch de la T., *Recorts*, 320.

COARDÍA : Cron. Jacme.

COART : cobarde : «no per que fos COART; que si en lo mon havía bo e valent cavaller, aquest hi pogueren comptar», Carbonell, *Chróniques*, 30 v.°.

COBDICIA : «per la gran tyranía e COBDICIA dels governadors romans», F. d'A., 18.

COBDICIÓS : «totes som COBDICIOSES», T. B., II, 62.

COBEJANÇA : «diu aquest si es temptat de COBEIANÇA, d'avaricia: vetaquí diverses persones de diversos estaments qui les menyspreen per amor de Deu, axí com religiosos e persones altres a Deu e axí com aquells qui's donen a estudi de vera saviesa, car en aytals persones aytant quant mes los creix lo desig e l'estudi a saber, aytant los minva la COBEIANÇA de molt haver», Eximenis, *Regiment*, c. 27; «al desordonat e malvat desig de la COBEJANÇA robadora, tantost li ixen altres novelles coses que desijar», B. Cons., lib. II, 66.

COBEJAR : codiciar, desear con ansia o pasión una cosa, desitjar :

«en special, exodus XX, mana axí guardar de COBEEJAR res desordenadament: no COBEJARÁS la cosa de ton prohisme, ne oveylla ne bou ne ase ne res del seu», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, c. 76; «la gran fertilitat, boniquea e riquea de Spanya moch a les generacions stranyes a COBEJARLA en tanta de manera que'n foren casi innumerables los que hi vengueren per temps», F. d'A., 5; «lo saver no minva lo despendre, mes minva lo COBEJAR», Jafuda, 86.

COBEJAT : codiciado : Oller, *Casaca J.*

COBEJÓS : «encara que lo meu ánimo sía magnánim en donar, no es COBEJÓS en ajustar tresor ni gran senyoría», . . B., III, 47; «per tal que negú no pens que de tal regiment yo sía molt COBEJÓS, plau me altre sía elet», T. B., II, 221.

COBERT; — *posar a cobert de* : abrigar, resguardar de.

COBERTOR : Cron. Jacme.

COBRANÇA : cobranza.

COBRAR : recobrar : Cron. Jacme, 23; «ja no's deu sforçar de pujar mes alt, sino en COBRAR lo que te perdut», T. B., II, 156.

COBRELLIT : cubierta de cama.

COBRETAULA : tapete de la mesa.

COBRIATZEMBLA : «sobre una COBRIATZEMBLA se posava a dormir», T. B., II, 172; «e ab una barca de nou empaliada de popa e fet tandal ab COBRIATZEMBLES de les armes de la ciutat hont eren los honorables consellers tiraren la vía de la galera real», Comes, *Llib. de coses*, 353.

COBRICEL : dosel : «y ab son fullam d'espasa, vert COBRICELli feres», Atl., 222.

COBRICELAR : cobijar : «y esmortehida s'inclina al peu del arbre || que COBRICELA'ls ossos del seu marit difunt», Atl., 164.

COBRIMENT; — *cobriment de cor* : desfallecimiento, desmayo : «hi sentit unas fragancias de flicandó, que casi be m'ha vingut COBRIMENT de cor», Vilanova, *Una recepta vella*, *Renaixensa*, 10 mayo 85; «la gent que'l voltava quan retorná, deya qu'había tingut un COBRIMENT de cor», Vidal, *La vida en lo camp*, 237.

COCA : hornazo; torta hecha con leche, huevos y limón; bollo : Oller, *Croquis*, 9; «turrón o pan bizcocho; COPTA, oe, Marcial, lib. 14», Nebrija; «d'una serventa golosa hoy dir que mentre cuynava feya una poca COCA de pasta, e crua gitava la en la olla e aquí la dita COCA beujá's tot lo greix de la carn, e cant era bajana menjava la's corrent, e dien que torná tan grassa que era ferea qui la veya; per rahó d'açó leijá (?) Deus aytal gent caure en gran casos sovín, car diu se de la dita serventa que la pasta aquella l'enfitá; tant ella engrexá que un jorn offeguá», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 147 v.°; «Qui es lo baylet del pa? — Lo noy que porta'l pa cada matí, sabs? — Ah, si; y que te l'estimas tu? — Si; avuy me portará COCA», Oller, *Croquis*, *Lo baylet del pa*, 9; — *coca ensucrada* : bollo de leche, Oller, *Croquis*, 18.

COÇA : coz; — *tirar coces* : cocear, disparar coces un caballo.

COCH : cocinero : «ell portava IIII COCHS los millors que's trobaren en tota França», T. B., II, 91; «un meu COCH qui estava en la cuyna, qui coya gallines per los nafrats, que

per lo fumeral li vench un passador, qui li entra per lo muscle be dos dits», Muntaner, 426.

COCEJAR : tirar coces.

CÓCERA : «en cascún lit hi havía CÓÇERES e matalafs, e los papallons eren de brocat vert», T. B., I, 192; «en lansols de sendat dorm, mes es frevol e mesquí; jau en CÓÇERA, mes es miserable e mortal», A. C. A., XIII, 455.

COCI : tinajón, lebrillo, coladero, cuenco, colador : «que ha de succehir? Com si ho vejés: pega llambregada: nos pren per dos adobacocis y gibrells, o dos estanyapaellas, y com si res hagués estat», Vidal, *Rosada d'estiu*, 143.

COCLEJADOR : el que grazna.

COCLEJAR : dícese del canto de algunas aves; graznar; crocio, is.

COCLEIG : la voz de algunas aves como el cuervo, grajo, &; graznido; crocitus, us; crocitatio, nis.

COCÓ [COCÚ] : nombre que dan los niños al huevo; huevo, ovum.

COCONS : palabra viva en Mallorca significando los huecos que hace el agua en ciertas rocas, y que se llenan de agua al llover y van a beber los pájaros, de modo que allí pueden ser cazados muchos : «voleume dir, porquerola, || de quin aygo vos beveu? || Als COCONETS d'aygo tèrbola || vaig a veure cont tench set», Aguiló, *Cançons feudals, La gentil porquerola*, 280.

COCODRIL : «lo riu d'Egipte allarga com COCODRIL sa boca», Atl., 184.

CODIÇA (pedra —) : «item en la marcha d'Ancona en loch d'aygua plogueren pedres CODICES» A. M. B. Canals, *Valeri*, c. 6.

CÓDOL : peña, bloque : «pres taleca en que solía portar son quant anava pres les ovelles, e m hy v CÓDOLS de riera e pres s bastó e sa massege, e posá's la leca al coll, e exí al camp», Gén de Scriptura, 107; «y rampa amu pujantsen, arramban feixuchs DOLS», Atl., 150; «al devallant buça lo CÓDOL que hi aguayta se'l endú per rócech fet cendre carbó», Atl., 56; «sota quiscún d CÓDOLS que a bell ruixat li en gan || podrían soplujarshi rama y rabadans», Atl., 60; «li demani fona; prenguí un CÓDOL o rieren y, fentli fer un parell de giravol en l'ayre, vaig llansarlo a mes trescentas passas lluny», R. B., *H toria d'un pagés*, J. F., 1869, 1

CODOLAR : camp de códols.

CODONY : «Cotoneum Malu membrillo», Nebrija; «Cidoni Malum, fructus est e malo cidon el fruto del membrillo», Nebrija

CODONYAT : mermelada, co nate, carne de membrillo o cons va en dulce : «cidoniatum, i; ca de membrillo», Nebrija.

CODORNIU : coturnix, icis; codorniz, ave de paso : «coturn icis; la codorniz, gr. ortyx», N brija.

COFAT : «entre'ls dos rius... m recolzada al Atlas y a l'ombra sos arbres || del Occident COFA la Babilonia seu», Atl., 80; — *es cofat* : estar satisfecho, conten — *posarse tot cofat* : engreirse.

COFIA : «per fi s'obrí la porta, u vella ab COFIA y ulleras al fro los anunciá al amo, y prompte e aquest», Oller, *Notas*, *Lo Radiôn tro*, 67.

COFIS Y MOFIS (fer—) : (me dice el Sr. Mañé que son dos montañas de Persia o India. No recuerdo bien el lugar. 13 mayo 1884).

COFOY : contento, satisfecho : «atravessá un altra saleta guarnida de panoplias, ab armas de distintas épocas; era l'escullida armería que aquells senyors tenían a Barcelona y de la qu'en Galcerán estava tan COFOY», Oller, *Vilaniu*, 353; «lo vell va COFOY a casa || portant las cent unsas d'or», Frederich Soler, *Lo baster del Esquirol*, J. F., 1872, 56; «corrent ab tan bella carga, || y com en va de COFOY!», Franquesa y Gomis, J. F., 1880, 48; — *tot cofoy* : satisfecho del todo.

COFRE : «fo attrobat en los CÓFRENS de la cambra del infant don Jaume un hábit de predicadors», Pedro IV, 31.

COGITAR : «Sényer, dix Félix, fort me maravell com ángel pot saber ço que hom COGITA en si mateix», Lull, *Maravelles*, I, 123.

COGNOM : «e molts altres spanyols nobles... mudaren lurs noms e prengueren los dels lochs que'n conquestaren... de qui'n prengueren lurs COGNOMS, e se'n cognomenaren ab aquells d'allí avant», F. d'A., 117; «es de notar lo antich costum de Cathalunya. En la qual les dones casades prenen y usan los COGNOMS de sos marits, y no (o almenys no primer que) los de sa familia paterna», Pujades, 186; «que si es veritat lo que diu lo Jureconsult Ulpiano (in leg. faeminae de Senator) que las donas son claríssimas, ço es, honoradas, per ser casadas ab hómens claríssims y honrrats, y la filla de Senador, ja casada, no es participant del honor del pare, de que se infla una casada en usar lo COGNOM del pare, y dexar lo del marit? Puix los raitg del marit la fan refulgent, honrre's del COGNOM de aquell, que qui no'u fa axí, no'l conex, ni l'estima, y per conseguent, no'l merex», Pujades, 186.

COGOMBRE : pepino.

COGOTE : la parte exterior de la cabeza entre el cerebro y la nuca.

COGULAR : cuajar, condensar.

COGULAT : cuajo, cuajada, leche separada del suero.

COGULLADA : «sols interrompía aquell silenci, fentlo mes distint y perceptible, l'agut trinar de las terrencas COGULLADAS», Vidal, *Rosada d'estiu*, 396.

COHA [COA] : cola : «coda, pro eo quod est cauda; la cola», Nebrija; «e a la COHA de un cavall vos fará roçegar», T. B., II, 213; «una serp tota d'or que's mordía en la COHA», T. B., I, 206; «qui COA ha de palla por ha defoch», Compil. ep. camar., Prov. arab.; — cola de vestido : «alguna dona ciutadana o habitadora de la dita ciutat de qualsevol condició o stament sía... no puxa ne gos portar COHA en alguna de les robes o vestidures que porta la qual COHA haia de larch mes avant de sinch palms de cana de Barchinona midant los dits sinch palms de COHA dels peus de tras avant», A. M. B., *Bandos* (1414-27), 52; «d'aquí avant alguna ciutadana o habitadora de la dita ciutat de qualsevulla gran estament o condició sía... encara que síe donzella no gos portar en lo cot o cota que portará, COHA alguna que rossech

per terra, abans lo dit cot o cota hage ésser redon o redona», A. M. B., *Bandos* (1414-27), 73 v.°; «de la prop dita ordinació son exceptades les donzelles les quals lícitament puxen portar les COHES ten largues con se volrán e trepes en aquelles, axí en les mánagues com entorn peus de les vestidures aquella forma que'ls plaurá», A. M. B., *Bandos* (1414-27), 52; — trenza : «e es scrit prima ad chorintios xj° ca° que si'l hom nodreix COHA de cabells bells, vergonya li es», Suma de collacions y ajustaments, 232 v.°.

COHENT : picante, abrasador; agudo, acerbo, amargo, agrio, sensible.

COHENTOR : escozor.

COHETEJAR : culebrear : «sols lladoners en brasa rodant hi COHETEJAN», Atl., 58.

COHIÇOR : escozor, picazón : «una sola cosa l'incomodava; 's gratava tot sovint lo cap del nas y son clatell; s'hi sentía COHISSÓ», Bosch de la T., *Recorts*, 133.

COIX : cojo, el que cojea : «Coxo, onis, antiqui dicebant pro claudus», Nebrija; «dones, minyons e vells, e COXOS e spatllats», F. d'A., 360; «e allí examinaren lo... si era COIX o afollat de algú de sos membres», T. B., I, 150; «gran cosa es, senyora, ab los ulls corporals poder veure si es COIX o tort o alesiat de algún de sos membres», T. B., I, 296; «ahir éreu sa e alegre, e ara vos veig prou trist, COX e malalt», T. B , I, 63.

COL : «Caulis, is; col o berza», Nebrija; «Colis, is, sive caulis, is; la col o berza», Nebrija; — *col blanca* : cinca; — *ser una olla de cols.*

COLADA : clatellada : «e tan tos los jueus lo van enbanar davant lo uyls per vergonya que havíen d la resplendor de la gloriosa faç d ihu xst e daven li COLADES e escu píen li en la cara», Breviari d amor (Bibl. Nac. París, MS., Esp 353), 174.

COLADOR : manga o calza de lien zo, estameña u otra tela en figur cónica para colar los licores.

COLAR : colar, pasar un líquid a través de un lienzo : «Colare; co lar como por coladero», Nebrija.

COLCAR : cabalgar : «mes vetaqu de l'Africa l'Europa desjunyida, ‖ entre elles mentres COLCA les mar un mar major», Atl., 250; «y tot d'acort la COLCAN pe'l Nort, Garb y Mitj-día», Atl., 126; «lo taup a niu de l'áliga, lo peix al núvol COL CA», Atl., 142.

COLCHOS : «mellor que l'or d COLCHOS, preuhat velló hi troba ren», Atl., 50.

COLDE. : V. COLZE.

COLEGIAL : «la sgleya que huy en día s'appella COLEGIAL de sanc Feliu», F. d'A., 130.

CÓLERA : «ell ab gran CÓLERA e enuig s'en va desexir de algunes males paraules contra de Catalunya en particular contra de la ciutat de Barcelona», F. d'A., 444.

COLÉRICH : «e per tal conseyllava Balbus cónsul, segons que legim in libro consiliorum et consultancium, que nuyll temps hom COLÉRICH, ne malencónich no hagués per servidor ne per faedor hom fleumátich. Car com los COLÉRICHS e malencónichs síen raxosos per natura e irosos e los fleumátichs síen tarts e pereosos, per tal jamés

aytals hómens no s'acordaríen ensemps, ne lo fleumatich jamés no faría a guisa del COLÉRICH ne del malencónich», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 216.

COLGAFOCHS (?).

COLGAR : **1**, soterrar; enterrar, sepultar, cubrir algo con tierra, recubrir, cubrir : «quant tornaré || será la mar que us COLGUE de flames per vosaltres», Atl., 250; «Hont es?, satánichs cridan; hont es? per que s'amaga? || No te ja mort que mate, ni terra per COLGÁ'ns», Atl., 242; «lo creuhen ja entre penyes COLGAT, com en sa fossa», Atl., 58; «alguna nau rumbosa || llaurant la mar que't COLGA», Atl., 226; «l'onada he vist que'm COLGA jugar sobre Siberia», Atl., 50; «Mes no; la mar que'ns COLGA, ab aspre y ronch llenguatge || esbombará pels segles la gloria dels Atlants», Atl., 92; «y altre home, ni per tráure'm del clot m'ha de tocar: || óbremen un y CÓLGAM ab un penyal per llosa», Atl., 160; «se'n va a la quintana, que aquell any reposa, hi tira'ls favons y com hi troba bona sahó, fanga que fanga, COLGA la llevor, y molt aixerit y content a casa se'n torna», Argullol, *La llocada*, *Renaixensa*, any 7, 370; — *sol colgant* : sol poniente : «cor tots los sepulcres del sol ixent tro al sol COLGANT s'obrirán per so que'ls morts ne pusquen exir», Vies des saints (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 44), 3 v.°; — *colgar lo foch* : envolver la lumbre. **2**, *colgarse* : acostarse en cama : «e fo amenat davant lo Rey qui era COLGAT en son llit», Bernat Desclot (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 328), 75; «e faça la oración a matín con se levará e al vespre con se COLGARÁ», Breviari d'amor (Bibl. Nac. París, MS. Esp., 353), 111.

COLGAT : sepulto : «COLGADES en sepulcres d'escuma les muntanyes», Atl., 136; «com tenía la gerra COLGADA al saller al peu de la boixa de la tina, que'n deyan la tina gran, sortosament pogué salvarla, y ab lo pes be's coneixía que no hi mancava cap doble de quatre», Argullol, *La guerra*, 90; — *sol colgat* : sol post : «e'l tramés un demoni envés sol COLGAT», Vies des saints (Bibl. Nac. París, MS. Esp., 44), 52.

CÓLICA : «colica, ae; la cólica, passión del intestino mayor», Nebrija.

COLLACIÓ : **1**, parlament, homilia : «moltes vegades es de maior edificació COLLACIÓ e parlament fet secretament que no es la preycació o liçó general; axí ho diu sent Gregori», B. U. B., *Ajustaments*, 9; «sapia amonestar no tan solament en preycació comuna e general, ans encara en COLLACIÓ familiar e privada», B. U. B., *Ajustaments*, 9. **2**, colación : «com foren dinats feulos dar molt bella COLLACIÓ de confits de sucre ab malvasía de Candia», T. B., II, 119; «de continent ixqué la COLLACIÓ mol gran e abundosa de marsapans e pasta real, e totes altres maneres de confits de sucre, e tots foren molt ben servits», T. B., I, 131; «ara que som be dinats havem mester una poca COLLACIÓ», T. B., II, 152; «aprés dinar com han feta COLLACIÓ», T. B., II, 172; «com tots los stats hagueren acabat de dançar, portaren la COLLACIÓ del matí, gingibre vert ab malvesía»,

T. B., I, 126»; no volgué sopar, mas feu COLLATIÓ de un troçet de pa», A. C. A., XXVII, 152; «e aximateix que lo jorn que será en la Casa la Ciutat li fos feta una bella COLLATIÓ de beure, ab diversos confits axí crostats com alexandrins», Comes, *Llib. de coses*, 96; «e aprés del dit sopar se seguí solemna COLLACIÓ e moltes danses e altros solaços», Comes, *Llib. de coses*, 48.

COLLECTA : «per temprar la exacció de les COLLECTES qui son acustumades fer quiscún any per lo mestre principal de les dites escoles dels escolans qui aprenen en aquelles, que d'equí anant quascuna escola qui hoyrá en les dites escoles de doctrinal en sus e será cubant en aquelles no sía tengut de pagar per rahó de les dites COLLECTES mes avant de dos florins entre dues vegades. E si no será cubant en les dites escoles mes avant d'hun florí entre dues vegades. E si hoyrá o apendrá de doctrinal en ius fins a les parts exclusivament, e si será cubant en les dites escoles no sía tengut pagar mes avant de X sous entre dues vegades. E si será cubant mes avant de V sous entre dues vegades. E si apendrá parts ten solament mes avant de V sous entre dues vegades», Ordinacions (1471-79), 129.

COLLEGI : «collegium, ii; el colegio de ciertas personas», Nebrija.

COLLOCAT : T. B., III, 4.

COLLOTGE : coloquio, conferencia entre dos o más personas para tratar de un negocio, asamblea, conciliábulo : «demana als qui arriban de llunyes terres quines noves duhen al COLLOTGE», Atl., 96; «m ells, sens despitar, estrenyen COLLOTGE || y, brétols, escateixen ferhi res los cal», Atl., 112.

COLLOQUI : «colloquium, ii; h blar de uno con otro, conversació y plática», Nebrija.

COLOBRINA : «en Guillem de V roych... forní esta ciutat e lo ca tell axí d'armes, com de bomba des, balestes e COLOBRINES», T. B I, 24; «lançaven de grans canter e bombardes, COLOBRINES e spi gardes», T. B., I, 133.

COLOM : «un cavaller solía nudr molts COLOMS», Eximplis, CXX 123; «los COLOMS resemblen a hómens mes que tots los altres an mals en amoyxar sa muller, e parlar ab ella en çecret e en açó q fan quant se ajusten ensemps», I re rústica (Bibl. Nac. París, MS fonds Esp. 291), 106 v.°; «altres tr metíen letres per besties que pu feyen a ells fugir... altres entre du soles de sabates... altres per C LOM axí con se fa encara vuy Alaxandría», Eximenis, *Regime* c. 318; — *colom campestre* (agr.) zorita; — *colom casulá* : palomo c sero; — *colom de niu* : «flaysan francolins, COLOMS de niu, conil lebres», F. d'A., 282; — *colom r quer* : zorita : ««item que negún r venador ne revenadora ne negu altra persona no gos demenar pendra per I perdiu mes avant XII diners ne de un parell de C LOMS roquers mes avant de VI d ners», A. M. B., *Bandos* (134 1356), 2.

COLOMA : «e lavons davalá del A tisme lo Sant Sperit en forma COLOMA per la molt gran virtut

vina e's reposá en lo seu cap, axí con es escrit en lo test del evangeli de sent Matheu», Breviari de amor (Bibl. Nac. París, MS. Esp., 353), 93; «e com Jesuchrist fos pura innocencia e sens tot peccat per tal lo Sant Spirit significa la sua innocencia per senyal de COLOMA qui es aucell innocent», Eximenis. *Llib. dels ángels*, c. 1.

COLOMAÇA : palomina, excremento de palomas, estiércol de paloma.

COLOMAR : palomar, edificio destinado para recoger y criar palomas.

COLOMBA : «devalá del cel 1 COLOMBA blanca qui's posá sobre'l seu cap», Vies des saints (Bibl. Nac. París, MS. Esp., 44), 42 v.°.

COLOMER : «item que negún revenedor ne revenedriu no gos comprar ne vendre coloms de COLOMER sino novells», A. M. B., *Lib. de deliberaciones* (1300-3), 8 v.°.

COLOMÍ : pichón, pichoncillo, palomo joven : «molta provisió de COLOMINS, oques, ánadas, pollastres, gallines e capons», Comes, *Llib. de coses*, 507.

COLÓN : Colón : «lo vell semblava'l Geni del Atlántich || mes son gentil oyent era COLÓN», Atl., 38.

COLONIA : «en les ciutats principals, cancelerías, COLONIES, e en algunes altres, que'n eren municipis romans», F. d'A., 28.

COLOR : Cron. Jacme, 358; «vingueren vestits ab sos gesarans e jaquetes totes de una COLOR e d'una fayçó», T. B., I, 131; «perderen les COLORS axí con si hom los hagués ferits endret del cor», Cron. Jacme, 319; «als clergues... es vedat portar COLOR vermella o verda o meytadat o barrejat o estacat e açó per honestat», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 310; — *color de castanya* : color de castaña; — *color de cendra* : color gris; — *color de taronja* : rojizo : «un llarch enfilall de finestretas per hont la llum de l'escala espargía una claror COLOR de taronja», Oller, *La papallona*, 211; — *color torrat* : color de avellana : «seguía després lo pare,'l senyor Vernet, vestit d'estiu, COLOR torrat», Oller, *La papallona*, 82; — *color trencat* : descolorido, caído de color, pálido, macilento, dícese del rostro; la color perdida : «son COLOR trencat y l'emmaranyament d'arrugas que li solcavan en totas direccions lo rostre», Oller, *La papallona*, 6; «sos ulls esbarriats y son COLOR trencat d'esglay», Oller, *La papallona*, 178; — *tenir lo color trencat* : tener el color quebrado.

COLORAT : «e posa eximpli de aquell qui's posa al raig del sol que se'n torna pus COLORAT que no y vench», B. U. B., *Ajustaments*, 9 v.°.

COLORAYNA; — *de colorayna* : abigarrado : «enfilava ab la vista la porxada del mercat, plena de COLORAYNA, que bordonava entre las pileras de provisions com un vesper dins la bresca», Oller, *La papallona*, 8.

COLOREJAR : «hermoses y variades tintes anavan COLOREJANT lo cel a la cayguda de la tarda d'un deliciós día de juny», del Bosch, *Lo segador*, 19.

COLOSSAL : «vora Africa ab mos héroes a nit m'endormiscava, || quan veig COLOSSAL Geni baixar del firmament», Atl., 108.

COLPA : culpa : «e en aprés clamá mercé de la COLPA que li tenía per la mort de son pare», Lull, *Maravelles*, I, 25.

COLPABLE : culpable : «molt se rendé lo burgués a Deu per COLPABLE», Lull, *Maravelles*, I, 163.

COLRADURA : «les galtes y'l front de la Sileta haurían sigut d'una finor admirable, si no haguessen rebut del sol la COLRADURA», L. B. Nadal, *Cuestió de nom*, J. F. 1881, 96.

COLRAR : curtir, tostar, quemar, poner marchito o moreno, hablando del sol o del aire : «tant si de neu blanquejan || los puigs, com si los COLRAN soleyades, || tot l'any hi remorejan || les fonts entre murteres perfumades», Costa y Llobera, *Poesies, La Vall*, 1; «y nova rojor COLRA || los fronts torrats pel sol», Jaume Collell, *Lo sometent*, J. F., 1871, 91; — *colrarse* : curtirse, tostarse, asolanarse, ponerse moreno.

COLRAT : prieto, moreno, atezado; se aplica al color oscuro que tira a negro; tostado, adj. dícese del color dorado muy vivo y subido; moreno, aplícase al color de la tez entre rojo y negro : «les quals esmayes deuen aver cascuna III palms e myg de edat... e que l'obra aquesta síe bona e bela e que síe tota ab fuyla d'argent COLRADA e fina e pintat tot zo que's pertangue a l'obra beles colors e de riques», Segura, *Costums de Catalunya*, J. F., 1885, 191; «y per ses galtes tendres y COLRADES || pels besos del Mestral y les onades» || corren de goig les llágrimes a dolls»; («en tanto que por sus tiernas mejillas, CURTIDAS por los besos del Maestral y de las olas, gozosas lágrimas discurren a raudales»), Atl., 34; «
remada havía baxat de montan
y ab ella l'Andreu, COLRAT pel s
ferreny, ple de salut, mes son c
sempre nafrat», Bosch de la
Lena, 252; «per uns havía crescu
per altres estava mes gras, qu
trobava mes COLRAT», Oller,
papallona, 194; «la corpulent mo
tanyesa'l sostenía ab amor en
corva de son bras COLRAT», Oll
La papallona, 160; «e ells qui er
ennegrits del sol qui'ls avíe'n CO
RATS», Bernat Desclot (Bibl. N
París, MS. Esp. 328), 70; «es forn
es ben sapat || per lo foch son fro
COLRAT, || tot cantant mentres t
valla || y amarat per la suó, || als
mall lo forjadó || com si'l mall f
una palla», Artur Gallart, *Lo f*
jador, J. F., 1879, 55; (la palabra
traduce tostado del sol, pues co
rado es vermell, ej. : «lo jovenc
li parla || jurant aymarla. || L'esc
ta la donzella || tornant vermell
B. Ferrá y Perelló, *La rondalla d*
tres hostes, J. F., 1871, 82).

COLRE : cultivar : «ne que enca
les possessions dels ciutadans
degen ésser comunes, axí com de
Sócrates, prove'n Aristótil aquí m
tex. Primerament per tal car
vors negú no hauría sufficient di
gencia de COLRE les terres», E
menis, *Regiment*, c. 92.

COLTALERA : «una COLTALERA
III ganivets amples, la un ab m
nech de coral, dos ab mánech de v
ab viroyles d'argent», Segura, *C*
tums de Catalunya, J. F., 1885, 2

COLTELL : cuchillo : «Cultellus
dim. de culter; cuchillo», Nebri
«per nafframent de COLTELL, e
lança, e de spasa, e de cayrel

Lull, *Maravelles*, I, 174; «e denant ella mes lo COLTELL per lo ventre al infant», Lull, *Maravelles*, I, 77; «posá's en la cinta un petit COLTELL ben esmolat», T. B., I, 322; — *coltell de mida*, Actas, 1314-15 : «item que nuyl hom estrayn ne privat a cavall ne a peu de qual que condició sía, no gos portar dins Barcelona COLTELL mes de mida, la qual mida es de II palms justs de la cana de Barchinona e d'un dit de traves», A. M. B., *Lib. de deliberaciones* (1300-3), 61 v.°; «e que nos no li fayem cosa descovinent perque nos ho degués tenir en mal: que si nos véyem ferir I hom del COLTEL en presencia de nos, si nos lo preníem o'l fayem pendre», Cron. Jacme, 352; «e mentre que'ls seus veníen, el volch metre ma al COUTEL, e nos embargam lo e no'l poch traure», Cron. Jacme, 44.

COLTELLADA : «e l'altre doná li gran COLTELLADA sobre lo cap, que la vista li feu perdre dels ulls, e caygué en terra primer que l'altre», T. B., I, 176; «l'altre doná a Tirant en mig de la cuxa, que un gran palm badava la COLTELLADA», T. B., I, 175; «un home d'armes li matá lo rocí, e doná li una COLTELLADA al cap», T. B., II, 97.

COLTELLINA; — *coltellines genovesques* : «les armes offensives, sengles COLTELLINES genovesques», T. B., I, 167.

COLUNYA : «e cavalcá tant que fo en Alamanya en huna ciutat qui avíą nom COLUNYA», Bernat Desclot (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 328), 16 v.°.

COLZA : «COLZA buquina no es bona cortina», Compil. ep. camar., Prov. arab.

COLZADA : «a ma dreta parets de jardins y, darrera una COLZADA una plasseta irregular», Oller, *Notas, Ahont son los boigs?*, 137.

COLZE [COLDE] : **1**, codo : «e molt prest feren tallar e cusir les camises: e feren les fer un poch largues, e les mánegues curtes fins al COLZE perque no'ls torbassen en lo combatre», T. B., I, 167; — *alçar lo colze* : empinar el codo, beber mucho, trincar, beber en trinca en la taberna, echar medias;—*enrahonar pels colzes* : tener mucha charla, tener buen pico. **2**, medida : «se hediffică en la ylla de Rodes e en la ciutat la ymatge de sol apellada lo gran Coloseu feta a reverencia del sol lo qual colíen axí com a Deu; aquesta imatge era tota de coure e havía setanta COLDES d'alt», Eximenis, *Regiment*, c. 38.

COLZEJAR : codear, dar a alguno con el codo, darle codazos.

COLL : **1**, cuello, parte del cuerpo : «Collum, i; el cuello», Nebrija; «feu portar lo scuder del Duch de Macedonia ab grossa cadena al COLL», T. B., II, 179; «e trobaren la filla del comte bona e viva que solament havía un sech al COLL», F. d'A., 154; «y pel COLL la sanch li anava a raig fet», A. Careta, *Quadros de Barcelona*, J. F., 1876, 287; — *coll avall* : «després agafava l'ampolla, y, posantse cosa de mitj got de vi, se'l tirava COLL avall com si fos ayga», Careta, *Brosta*, 161; «granota malehida, ja'l tenías COLL avall; pero, ja'u veus, no será teu, no, no», A. Careta, *Quadros de Barcelona*, J. F., 1876, 292;

«un ennuagament qualsevol, una gota que s'escorregués, pessigollera, COLL y sina avall, un esternut intempestiu que sobrevingués al bebedor, donavan lloch a xanxes y a plagueríes», del Bosch, *Lo segador*, 26; — *fins a la nou del coll* : hasta las cejas; — *a* o *al coll* : al hombro, en hombros : «ab tant, lo senyor rey de Sicilia feu aparellar don Blasco e lo compte Galcerán ab setcents hómens a cavall, escut al COLL», Muntaner, 372; «anant de açí y d'allá ab l'escopeta al COLL y'l sarró», Nadal, *Margaridoya*, 59; «e si l'official o'l jutge fa lo contrari, axí que hom los pagua se carreguen al COLL e a la ánima», Eximenis, *Tractat apellat* (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 48), 26; «O Senyor, e com no fuy yo en aquell temps per servir te, car continuament te haguera aportat al COLL», Eximenis, *Vida de Jhu Crist* (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 6), 92; «voleu que façam joch a Tirant? Farem entrar hun sclau de aquells moros que ací son que'l traga de la barca al COLL, e com sía en l'aygua que faça lo moro demostració de caure en l'aygua e que li banye lo peu que porta de la çabata brodada», T. B., II, 403; «e prestament lo posaren en unes andes, e a COLL d'ómens lo portaren molt reposadament», T. B., IV, 353; «D.ª Isabel venía ab lo nen a la ma y la petita a COLL», Oller, *Vilaniu*, 268; «Hércules la pren per esposa, y a través de les ones desfá'l camí de Gades ab ella a COLL», Atl., 148; «desde hont lo sol al náixer ja daura ses boscuries, || ab brams y cruixidera l'in-

cendi, a COLL del torb || duya
rius de laves a Roncesvalls y
turies», Atl., 52; «se carregá'l t
buch al COLL y se'n aná a aplega
ab los seus companys», Martí,
caragirat, 170; «anar per lo n
defensant las excelencias de la
bertat, fins ab la escopeta al co
Vidal, *Rosada d'estiu*, 299; — *a*
y be : «si pujávam una serra,
partíam a estonas lo pujarla
n'ella a COLL y be, perque no's
malbé sos peuhets delicats», Fe
Lo Bruch, 43; «li demaná que s
sás. No puch, digué aquell, no pu
tot me fa mal. Ya t'ajudaré,
ponía la nena, y si no pots ca
nar, te duré a COLL y be» C. Vi
Qui endavant &, *La vida en*
camp, 137; — *posar lo coll al jou*
posarhi'l coll : ayudar a uno
alguna cosa; — *trencarse lo co*
«li dix axí : companyó, segons
veig, a tu faría mester que yo o
tre ton vehí tots díes caygués
per la escala avayl e'ns trencás
lo COYL», Eximenis, *Lo terç del c*
tiá, 151 v.°; — *mocador del co*
«a la una vindrán las noyas y
dreu dinar, digué la bona do
clavantse la derrera agulla de
car al mocador del COLL», Oller,
papallona, 128. **2**, alzacuello,
te del vestido de los eclesiásti
3, cuello, la parte más delgad
estrecha por donde se llena y va
una botella, una garrafa : «inn
brables generacions de moscas
vían passat los moments mes d
tosos de llur existencia xuclan
néctar dolcíssim contingut en
tap y COLL de las ampollas d
xarops», Vidal, *Rosada d'estiu*, 1
— *coll de pou o barana* : brocal

pozo. **4**, collado, paso entre montañas, quebrada : «hajam tro a xxx cavallers que anch no vim Xátiva e volem la veer. E anam la a aquel COYL agut qui es part del castell e veem la pus bela orta que anch havíem vista», Cron. Jacme, 348; «e al tercer día quan la haguem talada, exim de Torres Torres e passam per Murvedre per I COYL que y ha e passam prop lo castell», Cron. Jacme, 253; «e en aquella cort ordoná lo senyor rey, que fos procurador e vicari general lo senyor infant En Pere del regne d'Aragó e del regne de Valencia e de tota Cathalunya entro al COLL de Paniçás» Muntaner, 35; «sens ésserli congestes, torrents, ni COLLS destorb» Atl. 52.

ÇOLL : «e un díe vinent ella del bayn, hagué ten gran temptació que no poch scusar d'entrar en la ÇOLL dels porchs, ne en una bassa d'aygua qui allí stava per lavarse los peus que tenía sullats», Eximplis, II, 124.

COLLA : cuadrilla, grupo, grupo de personas para un fin común, falange, turba : «davanter de sa COLLA minvada,'l grech faldeja || les serres de Granada», Atl., 274; «y quan la pobra vejé que ben aviat una COLLA de badochs y xicots insolents comensaren a acompanyarlas», Oller, *La papallona*, 178; «de bon matí fins cap al tart COLLAS de noyas duyent paners y COLLAS de fadrins duyent portadoras, travessavan los camps; y a las vinyas hi havía'ls veremadors que apa! apa! anavan alleugerant de rahims los ceps y'ls tiravan a doll als paners y a las portadoras», Martí, *Lo caragirat*, 78; «l'endemá una COLLA de cassadors dinavan a Bellamata», Genís, *La Mercé*, J. F., 1878, 194; «habent dinat, varen venir una COLLA de noyas de Torelló», Genís, *Sota un tarot*, J. F., 1876, 317; «vingué a Masarach una COLLA de peons manats y dirigits per un senyor desconegut», Bosch de la T., *L'hereu*, 133; «se aplegaren las dos COLLAS de gossos y cassaren junts», Salarich, *Lo castell*, 9; «casi en lo mateix moment en que l'amo surtía al brancal de la porta, hi arribava la COLLA de segadors», del Bosch, *Lo segador*, 20; — *colla de burros* (*ruchs*) : récua; — *colla de goços* : trailla de perros; — *colla de gent dolenta* : cuadrilla de malvados; — *ser de la colla* : ser de la camada.

COLLADA : **1**, golpe en el cuello, pescozón : «e lo mestre fo de mantinent irat e doná li una COLLADA», Génesi de Scriptura, 167; «e escopíen li en la cara e donaven li COLLADES e deyen li: Crist, devina qui t'ha ferit», Génesi de Scriptura, 212. **2**, puerto o paso entre montañas : «e açó feyt, tornam nos en al Pug pel camí de Murvedre, e quan fom prop de Murvedre dixem si passaríem per la COLLADA que es sobre'l castell de Murvedre e es prop del castell be II treyts de balesta e no plus». Cron. Jacme, 264. **3**, colla : «després del ball, vells y joves || s'acomboyan en COLLADES || per aná a beure en les fonts || que fan tants y tants miracles», Franquesa y Gomis, J. F., 1880, 47; «y ara'l bon avi pega llambrech || per la COLLADA de sos oyents: || tots aplaudexen, riuhen del fet; || menys dos que'n ploran, y abrassadets ||

claman: Avi!, avi!, maymés!, maymés¡», P. Bertrán y Bros, J. F., 1880, 99.

COLLADOR : destornillador.

COLLAR : «collarium, collare, is; el collar», Nebrija; «tornant li lo COLLAR de la divisa que lo dit senyor acostuma de donar a tots aquells a qui fa cavallers», T. B., I, 151; «com fon trobada la devisa del COLLAR que lo rey de Anglaterra doná», T. B., I, 267; «que'n posquessen portar COLLAR d'or e altres arreus e ataviaments», F. d'A., 253; — collera para mulas o caballos, arriata, collera (de ganchos); — *collar del animal escaler ab costelles y bensillons* : collerón (de francaletes).

COLLAR, verbo : enroscar, atornillar; — enganchar : «en Joan, del casal Noradell... COLLÁ la mula al carret y se dirigí en vers lo carrer de la Junquera», Bosch de la T., *L'hereu*, 24.

COLLARET : gargantilla : «li'n hauría fet un COLLARET de sultana», Atl., XVI; — *collaret de cascabells y campanetes* : bozal adornado o de gala.

COLLEJAR : engullir : «llur ciutat com un atxa flameja que flameja; || apar veure una mare condemnada a fer llum, || ab son ossam de torres, que ja l'abís COLLEJA, || als fills, que també llançan de condemnats ferum», Atl., 236.

COLLET : **1,** pequeño collado : «Sancta María, qui podía haver I fenévol, tots los ociuría hom de part del COLLET de sus e hauría'ls hom dins III díes», Cron. Jacme, 238. **2,** parte del vestido : — *collet alt* : cuello de camisa derecho : «y quant surt del taller lo veureu son jech negre, lo seu COLLET a Oller, *Notas*, 55.

COLLGIRARSE : «de sopte's CO GIRÁ, allargant los ulls vers a Plana», Pons, *Trascant*, 15.

COLLIR : «en lo COLLIR de la sofir lo dit afany e perill», T. B., 167.

COLLITA : cosecha, recolecc acción de recolectar, de recoger frutos que están en sazón : llectus, us; la cosecha», Nebrij

COLLÓ : «com lo cavall sdeven brau per conexença que haurá eugues o ab mules e no'l pot naiar entre altres cavalls ne e mules, ans torna repropi... es necessari per dar remey tallar COLLONS en la manera següe Llib. de Menescalía (Bibl. Nac. rís, MS., fonds. Esp. 215), 83

COLLTÓRCER : doblegarse, ca cear : «y al cel alçant la vista, dona l'arreveure, || arrancants llurs braços que cauhen esll guits, || com esllanguits COLLT CEN los branquillons d'una eura d'un arbre amich al perdre los b ços y los pits», Atl., 146; «vo Palancia, sota'l parasol d'un bre, || COLLTORÇ un d'ells, y c hen que dorm de cansament», A 276.

COLLTORT : cuellitorcido.

COM : **1**, como; a fuer de, a gu de, cual; a modo de, a manera — *com un llamp* : como una ba «damunt les naus que cruixe s'estellan, || COM un canyar d esverat torrent», Atl., 26; «van muntarse les tallantes proes COM al sol del desert enceses boes per morir una o altra a revolco

Atl., 24; «y roda COM un carro'l tro de guerra», Atl., 24; «COM ull amorós en gelosía», (cual ojo amante en celosía), Atl., 34; «de l'ánima les ales mes aixampla, || COM l'áliga marina, al pendre espay», Atl., 36; «tot braholant, COM monstre que vetlla un camp de mort», Atl., 40; «per ço, dels fills de Grecia la somiosa pensa || lo veya, COM montanya, tot coronat d'estels», Atl., 44; «COM naus ab ell se gronxan les illes», Atl., 256; «lo ridícol abrigall d'un pentinador sense mánegas, posat COM muceta de doctor», Oller, *La papallona*, 194; «y jo, parat COM un soldat al oure lo primer toch d'atenció, esperava tranquil la batalla», Genís, *Sota un tarot*, J. F., 1878, 315; «era'l galop d'un cavall que pujava COM desbocat trayent escuma de la boca», Genís *La Mercé*, J. F., 1878, 185; — *com a* : «la Comtessa COM a dona de gran prudencia, pensá COM poría restaurar la sua ciutat que no's perdés tan prest», T. B., I, 24; «pres possessió de tot lo regne de Tremicén COM a marit de la Reyna», T. B., IV, 5; «COM a mare que't so, et voldría la mes perfecta criatura del mon», Vidal, *La vida en lo camp*, 220; «los patrimonis Solá y Sors juntats... borrango! seríen los amos del pays. Saps? no't parlo COM a notari, mes si COM amich», Bosch de la T., *Lena*, 96; «com estimo l'Andreu sols d'amistat perque es bon xicot, li vaig allargar la ma, dihentli que d'aquí endevant me considerás COM amiga, mes no COM a promesa seva», Bosch de la T., *Lena*, 231; — *com altra cosa* : mucho : «era una cambra espayosa, freda COM altre cosa», Genís, *Sota un tarot*, J. F., 1876, 309; — *com aquell* : «aixís lo qui va esguerrar aquesta casa hi hagués vingut a estar; ja fora étich ara COM ara. No mes te que lloguer y escalas. Encara pe'l lloguer, COM aquell; cada cap de mes lo quedo a deure», Vilanova, *Del meu tros*, 181; — *com cal* : como es debido; — *com de costum* : según costumbre : «havía passat la nit en dansa, COM de costum», Oller, *La papallona*, 141; — *com ell sol* : «astut COM ell sol y vigilant incansable dels interessos de Ricamor», Nadal, *Margaridoya*, 73; «fret de geni COM ell sol, jamay s'enfadava ab ningú, tot trayent als altres de tino ab sa mitja rialla», Oller, *La papallona*, 19; «la Cileta, feynera COM ella sola, corregué al espayós solar ahont s'havía de parar la taula», del Bosch, *Lo segador*, 21; — *com ell tot sol* : «lo temps anava passant. cansoner COM ell tot sol y en Lluis... no comparexía», Oller, *La papallona*, 50; — *com en* : «(les ones) gronxantlo COM en braços de sirenes, || lo posen en blaníssimes arenes», Atl., 34; — *com hi ha dell*; — *com yo* : «ell be sabía, que no havía hom el mon qui tam be sabés los feyts que li eren esdevenguts en Romanía, COM yo: e segurament deya veritat», Muntaner, c. 237; «ab axó Joanet, tu també has de fer COM jo!—M'haig d'enviudar?, vaig fer rihent ab alta rialla.—Axó vindrá després... Casarte!», Genís, *La reyneta del Cadí*, 9; — *com per* : a la manera que para : «y en sa vellesa, || COM per mes bell renáixer mor lo sol, || deixat havía'l mon», Atl., 32;— *com mes serem mes riu-*

rem : Dios da el frío conforme a la ropa, Oller, *La papallona*, 8; — *com mes va* : cada vez más : «mes era'l cas que al menjador, la pessa del costat, se sentía, COM mes anava, major renou de cadiras», Oller, *La papallona*, 50; «tu serás la mes singular donzella del mon, e COM mes va mes de be't vull», T. B., III, 69; — *fer com que* : aparentar : «li va signar ab lo dit que callés; y ella feu COM que's donava molt per entesa; y ningú va dir res», Genís, *Sota un tarot*, J. F., 1876, 327; — *com quan*: «ella resignada feya COM quan vivía sa mare», Bosch de la T., *Lena*, 281; — *com qui* : a la manera del que : «recula esferehit, COM qui entre molça || d'un fresquívol verger, rosada y dolça, || ha vist un escorsó mitj amagat», Atl., 34; «COM qui no ho sent, Alcides a ferse endintre cuyta, || vers hont flayrós lo crida y ab argentí rumor || lo taronger...», Atl., *L'hort de les Hespérides*, 88; «al sentir açó, en Geroni va pararse COM qui ha perdut alguna cosa y mirá per terra», Careta, *Quadros de Barcelona*, J. F., 1876, 278; «ab la satisfacció y'l menyspreu de sempre, feya COM qui no se'n adonés», Careta, *Quadros de Barcelona*, J. F., 1876, 284; — *com qui no ho vol* : como quien nada hace; — *com qui diu* : «abdós sabis se posaren a riure COM qui diu : ab que'ns venía aquesta», Oller, *Notas*, *Lo radiómetro*, 71; — *com se* : «COM se'n hi van los ulls contemplant a n'aquell be de Deu, quan deixa de ser ornament dels camps pera tornarse en benestar de richs y pobres!», del Bosch, *Lo segador*, 38; — *com si* : cual si : «en Perot escol-

tava COM si entengués que'l cri
sen», Pons, *Trascant*, 16; «l'ad
siau de tots y a tots, COM si m
xás a Cuba», Vilanova, *Plorant*
«en Nasi ab son to de magís
COM si fos sentat a sa cátedra d
cola, criticava a tort y a través
poetes espanyols», Bosch de la
Lena, 147; «grans y xichs al
tant de la taula feren un sopar
l'alegría mes gran del mon, co
aquella caçola de fideus y trum
fos lo primer requisit de la cu
francesa», Genís, *La Mercé*, J.
1878, 180; «son scut de ser tan lu
COM si fos un mirall», F. d'A.,
— *com un* : «tóquila, Andreu; e
ma d'una amiga, pero sols d'
amiga y no de promesa... No p
casarme ab vosté... L'Andreu,
lit, atónit, sentí COM una fogu
da, una punyida, que li feu ref
tota la sanch al cor», Bosch d
T., *Lena*, 213; — *com va? com*
«un aixam de servey y la fam
dels masovers contemplavan l'a
bada ab la rialleta als llavis
poca distancia. Ja tots a te
hi hagué un moment de co
sió: COM va? COM ve? encaixa
abrassadas, petons», Oller, *V*
niu, 219; — *com ve y com va* :
pare de la minyona || tot fent
COM ve y COM va, || de sa mull
l'orella || ha parlat de baix en ba
Collell, *La fira*, J. F., 1870, 12
com va ni com costa : «la verita
que sens saber COM va ni COM
ta ens habíam embrancat», C. Vi
La vida en lo camp, 181; — *ara*
ara : «axís lo qui va esguerrar aq
ta casa hi hagués vingut a es
ja fora étich ara COM ara», Vila
va, *Del meu tros*, 181; — *fer*

si : hacer ademán de; — *tants... com...* : «ves, trau de captivitat a tants parents COM en la presó tan adolorits stán», T. B., IV, 84; — *tant com* : mentres : «tant COM ánima tendré en lo cors, jamés vos falliré en servir vos», T. B., III, 362;—«com» seguido de verbo, precedido de adjetivo, o frase adverbial : «la culpa no es seva, ja que, malalt COM era, res sabía», Bosch de la T., *Lena*, 228; «a divuyt anys COM tenía, l'Eudal era tot un home», Genís, *La Mercé*, J. F., 1878, 194; «vestideta de negre COM anava, semblava la Dolorosa», Bassegoda, *La bona gent*, 96; «los blats d'Urgell y d'Aragó hi abocaven a torrentadas los carros, y era negoci gras no dexarlos passar endevant, provehit COM estava'l pays de salts d'aygua y bons molins», Oller, *L'escanya pobres*, J. F., 1884, 141. **2**, que : «la segona rahó de la veritat de la propositió es COM negún hom se deu atribuyr be», Pedro IV, *Prólogo*, 19; «lavors lo infant don Jaume començá a dir a son pare COM volía renunciar al regne», Pedro IV, 30; «doná'ls un pascrit COM volía combatre un cavaller a peu a tota ultrança», T. B., I, 155; «portaren nova al Rey COM los embaxadors moros veníen», T. B., I, 44; «no'm dech oblidar de dir COM la tua senyoría socorregué la religió de Rodes», T. B., IV, 77; «Tirant ab gran ira dix : Donzella, no tinch altre dolor en aquest mon sino COM sou dona, car si fósseu cavaller axí COM sou donzella, yo us ne fera anar ab les mans al cap plorant», T. B., I, 225; «d'altres mal pensats COM may ne falten, atribuíen sa riquesa a una malifeta», Oller, *L'escanya pobres*, J. F., 1884, 142. **3**, cuando : «COM Tirant fon arribat a la vila hon sos companyons eren, recitá'ls la bella ventura hon nostre Senyor l'avía portat», T. B., I, 114; «e vull que sapiats que COM exí del lloch de Peralada, que no havía encara XI anys complits», Muntaner, *Prólech*, 2. **4**, causal, ya que, puesto que : «treballaven a la porta los corders escamarlats en llurs cavallets de fusta, que COM ja'ns conexíen no'n feyen cas», Genís, *Sota un tarot*, J. F. 1876., 304. **5**, admirativo : «COM refila'l sach de gemechs!», del Bosch, *Lo segador*, 20; «resolgué privarnes de lo mes necessari en lo menjar y vestir, posantles al nivell de la Jepa que sols ohía d'ell renys y reganys. COM podíen aquelles santes dones soportar existencia tan trista!», Bosch de la T., *Lena*, 259.

COMANADOR : el que da encomienda : «et hoc fuit factum in manu... Guilelmi de cerdanola COMANADOR de domo palacii», Alf.° I, n.° 333 (1182); «in presencia G. de Cerdaniola COMENDATORIS de palatio», Alf.° I, n.° 579 (1191); «Senyor, saluda us molt lo maestre del Temple e del Espital e el COMANADOR d'Alcaniç qui es aquí ab tot lo conseyl d'Alcaniç e de Montalbá», Cron. Jacme, 202.

COMANAR : encomendar : «lo sant hom COMANÁ la garlanda al argenter secretament», Lull, *Maravelles*, I, 218; «e'l va COMANAR al comte Salomó de Cerdanya que li'n mostrás ço que faer devía en pro de la terra», F. d'A., 145; «ab poques paraules que'l senyor rey li COMANÁ

hach assats», Muntaner, 160; «yo no so de tal metaill, ans me plau COMANAR a les mans los actes virils e remetre'ls a la fortuna próspera o adversa», T. B., II, 197; — *comanarse a Deu* : «la III raó per que lo dormir es reprehensible si es posarse a dormir sens speritual preparació, axí com es, COMANARSE a Deu e al ángel qui guarda la persona, e senyarse, e pregar a Deu que guart l'om de mort soptana e de morir en peccat mortal, e que'l guart de tota vil cogitació», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 203.

COMANDA : encomienda.

COMANDAMENT : «e nos dixem : Armem nostres cavals e ab nostres senyeres desplegades anem los acórrer, sino tots son morts. E dix el: Que sía feyt vostre COMANDAMENT», Cron. Jacme, 299.

COMANDAR : «e'ls savis solen dir: cascuna dona obedient COMANDA al marit, e qui saviament servex ha I part de senyoría», Breviari d'amor (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 353), 197.

COMANDATARI : encomendero.

COMARCA : «faent ne grans dampnatges per les COMARQUES de Barcelona e de Gerona», F. d'A., 125.

COMARE : «fou li mes nom Joana, fou padrí fra Luys hermitá e COMARE una pobre», Comes, *Llib. de coses*, 144.

COMBAT : «ab ajuda dels quals ell hac la ylla aprés d'alguns COMBATS», F. d'A., 375; «e tot lo COMBAT e la disputa fo per e entre en Jacme, comte d'Urgell, e en Ferrando, rey d'Aragó qui aprés fo, e lavors Infant de Castella», F. d'A., 439; «entre ells durá aquest COMBAT mija hora», T. B., I, 185; «e d
naren un gran COMBAT al caste
ahon foren ben servits de balle
tes e lances», T. B., I, 75.

COMBATEDOR : «E nos no u vo
guem escoltar: e anam nos en a
vila e combatem los, e nos a pe
ab aquels COMBATEDORS presem
vila», Cron. Jacme, 67.

COMBATENT : «e de X milia CO
BATENTS en sus», T. B., I, 13;
vench lo rey de França ab LX m
lia COMBATENTS entre de peu e
cavall», T. B., I, 53; «que per M
homet yo arbitrava que devíen é
ser CC miliá COMBATENTS», T. B.,
68; «e foren XLVIII COMBATENTS
T. B., II, 83.

COMBATIMENT : «tro es ferime
de vapors caldes e seques en a
mogut per COMBATIMENT de ven
la I contra l'altre», Lull, *Marav
lles*, I, 130.

COMBATRE : «E nos en Linesol
altre día matí fo hi en R. de Mun
cada e armá's tota la ost per CO
BATRE e els empararen tota la v
la», Cron. Jacme, 67; «e sobre a
exiren COMBATRE ensemps en una
Cron. Jacme, 17; «e aquests qui v
nen contra nos son nostres nat
rals e fan ço que no deuen, per
quan se venen COMBATRE ab no
e nos tenim dretura e els han tort
Cron. Jacme, 51; «deixau nos CO
BATRE que yo'l mataré», T. B., I
198; «e havía I alá, ab lo qual v
lía que's COMBATÉS I lop tot lo p
mal que fos en la cort del leó», Lul
Maravelles, I, 232; «que axí co
teniu ánimo de COMBATRE un c
valler per valent que sía...», T. B
II, 45; «prometent e jurant sob
l'altar, e per l'orde de cavallería

de COMBATRE un cavaller a peu o a cavall», T. B., I, 159; «e COMBATEREN se molt ferament, e vengueren se abraçar», T. B., I, 213.

COMBATUT : «Barcelona, la qual tan bellicorosament fo COMBATUDA d'aquells malvats lops», F. d'A., 163.

COMBREGAR : comulgar : «e dita la missa en G. de Muntcada COMBREGÁ... e ab los genols ficats reebé son Creador, e plorán e cayen li les lágremes per la cara», Cron. Jacme, 103; «que tot jueu se deia amagar o agenollar tota vegada que encontre alcú prevere, qui vaia COMBREGAR o'n venga», A. M., *Bandos* (1300-3), 91 v.°; «e va devotament confessar los seus peccats... e va COMBREGAR ab molta devoció e lágremes», F. d'A., 196; «aquesta matinada las mon; jas havem confessat y COMBREGAT, ara que he rebut a Nostr'amo ja estich tranquila», Martí, *Lo caragirat*, 200; — viático : «la campana de Santa Mónica tocava a COMBREGAR», Oller, *La papallona*, 89; — *combregar un malalt* : viaticar, sacramentar.

COMDOR : «e als barons faé appelar COMDORS, senyalant ab aquest nom que'ls barons en les sues baroníes eren aximateix com los comtes en los seus comtats», F. d'A., 184.

COMEDIA : obra dramática; — met. comedia, farsa, simulación, hipocresía, ficción; — *fer la comedia* : fingir lo que no se siente; — *fer comedies* : hacer comiquerías : «paraula... de que no li tirará floretas, de que no li fará COMEDIAS?», Oller, *La papallona*, 61.

COMEDIANT; — *quin comediant!* : qué farsante! : «quin COMEDIANT! Quin alet! Pobra noya si se l'escolta!», Oller, *La papallona*, 59.

COMEDIANTA : actriz : «la COMEDIANTA's queixá amargament de la fredor del públich», Oller, *La papallona*, 40.

COMENÇAMENT : principio, origen : «e per temor de la batayla que cuydaven haver, I cavaler prestá'ns I gonió leuger que'ns vestíssem: e açó fo'l nostre COMENÇAMENT de les primeres armes que nos presem», Cron. Jacme, 22; «per tal dix lo savi, principiis obsta. Ço es, que tostemps en los mals deu hom contrastar tantost al COMENÇAMENT, ans que sía crescut car lo mal es axí com a foch que si al COMENÇAMENT no'l apaga hom, puys anvides s'i pot donar consell», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 211; «e lavors hagueren COMENÇAMENT les ordonacions de les esgleyes de Spanya», F. d'A., 27; «Item que cascún advocat prometrá e jurará que en les causes que veurá desesperades al COMENÇAMENT o en aprés en qualsevol part del plet segons mérit de procés o en altra forma, patrocini no prestará», A. M. B., *Bandos*, (1401-9), 25; «falsa oppinió, la qual hagren en creure que el mon sía sens COMENÇAMENT», Lull, *Maravelles*, I, 36.

COMENÇAR : iniciar : «Félix considerá molt en les paraules que'l bon hom li deya, e en sa ánima se COMENÇÁ a alegrar», Lull, *Maravelles*, I, 9; «e yo per tal que mal no's captenguen de vos no gos COMENÇAR neguna re; mas tan yvás con vos siats exida defora, los mou-

ré paraulas a don Fferrando e a don G. de Muntpestler», Cron. Jacme, 39; «quan tingué la muda apariada la desá al fons d'un cistell, COMENÇANT a vestirlo», Pons, *Trascant*, 13; «los raigs de la lluna, sens maca fins aleshores, COMENÇAREN a entelarse per la interposició de la boyrina», Pons, *Trascant*, 18.

COMENTARI : «commentarium, ii; la minuta de la obra», Nebrija.

COMETA : «apar que la serp monstre per estrafé un COMETA, || s'enarborás ab ales d'incendis al cel blau», Atl., 56.

COMETRE : «yo seré ben contenta... que'm bese los hulls e lo front si'm promet a fe de cavaller de no COMETRE novitat neguna en la sua persona», T. B., II, 75; «Governador e justicia, devant nos es stat donat un appellido contra certs hómens qui han COMÉS un breu e enorme crim, &». Carta de la reyna doña María, lugarteniente de Alfonso IV, 20 enero 1421, al Gobernador y justicia criminal de Valencia, Registro 3108, 178.

COMÍ : «negú no guos comprar bathafalua ne COMÍ menys de guarbellar», Almotacenia de Valencia, 1322, 26.

COMIAT : permiso, licencia, consentimiento, autorización para ausentarse; — *pendre comiat* : despedirse : «E ploram nos, e els preseren lur COMIAT. E quan haguem estat una peça nos e els que no podíem parlar per la dolor que havíem», Cron. Jacme, 155; «ab gran pagament e alegre reebé lo dit poder e pres COMIAT del senyor rey son pare», Muntaner, 21; «les dones de honor de la ciutat sabent que lo Comte devía partir, anaren totes al castell per pendre son COMIAT», T. B., I, 17; «com foren al portal de la ciutat, los cavallers prengueren COMIAT per tornar al camp», T. B., I, 66; «pres COMIAT lo romá cavaller del Emperador e recullí's en les galeres», T. B., I, 101; «pendré son COMIAT e tornaré en la mía terra», T. B., II, 188; — *donar comiat a algú* : despedir a alguno : «lo anciá cavaller pres del tinell un gran plat de argent daurat, que pesava XXXV marchs, e doná lo y ab lo COMIAT», T. B., I, 193; «e doná li lo llibre ab lo COMIAT ensemps», T. B., I, 113.

COMINAL : partícipe de la masa común : «cell qui ab pobresa de ben viure se ordona, rich hom es, car pobresa be aministrada sab a una COMINAL riquesa», A. C. A., XIII, 196; «ell s'avía pensat, que'l rey n'Audoart d'Anglaterra era a cascú lo pus COMINAL rey del mon», Muntaner, 131; — *cominal de la nau* : tripulación.

COMINALESA : juicio arbitral.

COMINALMENT : «Ladonchs dix Cayphás : barons, veritat es que la Scriptura diu, del cel vendrá un ángel meu en lo mon COMINALMENT, Deu e hom; mas jo no entesi que aquest hage aquella figura, car tots nos veem morir aquest Jhesucrist en la creu», Génesi de Scriptura, 249.

COMINYÓ : comunión : «e resebría lo Cors sagrat de les sues mas, con d'aquel día en sa que eu fuy ays no resebí COMINYÓ», Vies des saints (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 44), 94.

CÓMIT : «E dixem: Quiyna terra era Maylorques ni quant te son regne? E demanaren ho an P. Martel, per ço con era CÓMIT de galees

e en P. Martel dix los que'ls en daría noves», Cron. Jacme, 77.

COMITIVA : cortejo : «aliquando reperitur pro comitatus; cosa acompañada», Nebrija.

COMODAMENT : «que d'una part e d'altra fossen meses cadires e banchs, axí com mils e mes COMODAMENT se'n pusca faer», F. d'A., 281.

COMODITAT : «commoditas, tis; la oportunidad», Nebrija.

COMONIR : «COMONÍ'l el conte Remond», R. Ber., I, perg.° 33.

COMPADIRSE : «sospirán y posán los ulls en blanch COMPADINTSE de la trista sort de la pobra viuda!», Vilanova, *Del meu tros*, 13.

COMPANATGE : fiambre : «lo senyor axí matex los es tengut de servar la custuma de la terra en dar lus pa e vi e COMPANATGE e lit e altres coses acustumades de dar als altres semblants, per be que no síe expressat en les covinençes e pactes fets entre ells en lo començament», Eximenis, *Regiment*, 340; «primerament traureu la llet de desobre, encontinent que la haureu treta de la vaca, un poch refredada, y de aquesta llet fareu los formatges que se acostumen de vendre en lo estiu, per las barenas en lloch de COMPANATGE», Agustí, *Secrets*, 151 v.°.

COMPANY : compinche, camarada, acompañante : «muda de termini, sentint a un COMPANY que li diu», Oller, *La papallona*, 199; «si hagués tingut una amiga, una COMPANYA, qualsevol conxorxa, ab la qui entendre's!», Pons, *Trascant*, 9.

COMPANYA : equipaje, comitiva, familia, acompañamiento, compañía : «e ab grans COMPANYES de peu e de cavall que se'n aplegaren, entraren per aquestes partides, e se ajustaren ab los que hic havía», F. d. A., 113; «partiren ab Diafebus en COMPANYA e feren la vía del camp», T. B., II, 129; «anam nos en ab aquela pocha COMPANYA que nos havíem en l'arenal, denant lo castell», Cron. Jacme, 230; Cron. Jacme, 22.

COMPANYÍA : «volía que los dos hi anassen sens altra COMPANYÍA», T. B., II, 45; «yo vull portar en ma COMPANYÍA e tenir lo en compte e stima de fill», T. B., I, 61; «Deus es sperança, COMPANYÍA e confort de mon coratge», Lull, *Maravelles*, I, 6; «per ço que si'm vehía algú de ma COMPANYÍA, pogués mostrar que stich ací per fer oració», T. B., I, 169; «no't placia estament qui't faça viure ociosament. Males COMPANYÍES e pegues fantasíes e grans barateríes, e obrar vilaníes e dir moltes falsíes, farán que res no síes, o que ab dolentíes fenesques los teus díes», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 339; «e exit en terra, ab bona COMPANYÍA feu la vía de Hierusalem. E junt en Hierusalem ell confessa be e diligentment sos peccats», T. B., I, 20; «per experiencia veem e es proverbi antich que cascú es aytal com son les sues COMPANYÍES», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 129; — *fer companyía* : «e farás COMPANYÍA a la trista de ta mare», T. B., I, 17; «e li'n va lexar perqué li faessen COMPANYÍA e lo'n posquessen aconsellar... En Guillem d'Anglasola», F. d'A., 358.

COMPANYÓ : compañero, socio : «e el dix: dats me 1 COMPANYÓ. E

donam lo li, e ana y», Cron. Jacme, 268; «en aquell encontre lo dit En García Ortís e gran res de sos COMPANYONS moriren», Muntaner, 52; «diu l'eximpli que en lonch camí et en estreta maysó conex hom son COMPANYÓ», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 429; «varen faer morir negats en una gran laguna d'aygua als benaventurats sancts Hermogen e Donat ab vint e dos COMPANYOÑS d'aquells», F. d'A., 31; «com Tirant fon arribat a la vila hon sos COMPANYONS eren», T. B., I, 114; «Tirant, ab sos COMPANYONS per ses jornades caminaren tant que arribaren a la ciutat de Nantes», T. B., I, 271; «qui treballá molt per la dita concordia, per la qual será a cascú germá o COMPANYÓ», T. B., II, 158; Cron. Jacme, 113; «lo'n va faer portar a la ciutat de Toledo ab tots los que l'avíen seguit com a COMPANYONS de la sua malvaduría», F. d'A., 83; «e COMPANYÓ propriament es ajustament leyal en coses perilloses; collegua vol dir COMPANYÓ en vía; consors es COMPANYÓ en longuer e sodalis COMPANYÓ en taula o en seti», B. U. B., *Ajustaments*, 172.

COMPARACIÓ : «spanyols, qui encara que n'havíen portat lur origo dels grechs de Beocia, en COMPARACIÓ dels altres grechs qui aprés d'ells hi vengueren, se'n deyen spanyols», F. d'A., 10; — *sens tota comparació* : «la carn que'l fill de Deu pres de nostra Dona val molt mes, sens tota COMPARACIÓ, que tots los ángels e archángels», Lull, *Maravelles*, I, 78.

COMPARANÇA : comparación : «per be qu'hagis estat sempre, trovarás que no hi ha COMPARANSA ab ser casat ab una dona com cal», Genís, *La Mercé*, J. F., 1878, 202.

COMPARAR : «lo bisbe pot ésser COMPARAT a cap e els ardiaques qui han manament sobre los diaques a la cura dels quals se pertany l'ordinació de les parroquies...», B. U. B., *Ajustaments*, 231.

COMPARE : compadre; nombre del padrino respecto a la madrina y a los padres de la criatura : «compater, tris; compadre espiritual», Nebrija; — *tot son compares y comares* : todo se hace por favor o por empeños, por recomendación; — ***anarse'n tot per compares i comares*** : «e dix lo moro: encara axi nos havem experiencia que tota comunitat la qual haia los Regents divisos entre si es be regida e abundada prou, e si'ls ha concordants e amichs, tot ne va per COMPARES e per comares a la mala ventura», Eximenis, *Regiment*, c. 80.

COMPARTIMENT : reparto : «fo molt gran la riquea qu'els ne prengueren... que'l Comte e tots los seus nobles... e totes les altres gents de les sues hosts ne restaren fort richs e plens per molt bon COMPARTIMENT que'ls ne faé lo Comte», F. d'A., 175.

COMPARTIR : compartir : «cárrega y nau les ones engoliren, || y ab elles los taurons s'ho COMPARTIREN», Atl., 28.

COMPÁS : «en la tua ymaginació fe I cercle redón ab COMPÁS e per consegüent ab punt al mig», Eximenis, *Tractat apellat* (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 48), 14; — *al compás* : a medida de : «la compassió

vessava de tots los cors, al COMPÁS de las llágrimas d'aquella mare», Oller, *La papallona*, 174.

COMPASSIÓ : conmiseración, Oller, *Croquis*, 114; — *fer compassió* : dar lástima, compasión; — *tenir compassió d'algú* : tener lástima de uno : «a la vostra sanctedat meritament s'esguarde haver pietat e COMPASSIÓ de les persones afligides», T. B., I, 61.

COMPATRICI : convecino, paisano : «al amor de mos COMPATRICIS... dech la feliç entrada de ma nau en lo port de la bona anomenada», Atl., 16; «lo mal exemple de las guerras y trastorns... havía avesat a mos COMPATRICIS a matarse, a robarse la vida», Oller, *Notas*, 189.

COMPENDIALMENT : «mas encara que per summa e COMPENDIALMENT recit aquestes coses», F. d'A., 17.

COMPENDRE; — *axó se comprén fácilment* : esto se concibe con facilidad.

COMPETENT : «jo us hauré jutge COMPETENT, en res a vos ni a ell no sospitós», T. B., I, 165; «qui será aquest jutge COMPETENT?», T. B., II, 211.

COMPLANTA : queja.

COMPLANYENÇA : «no ixqué de una cambra fent gran dol e COMPLANYENÇA de la perduda batalla», T. B., II, 260.

COMPLAURE : «lo Rey, En Johán de Munrrós, manam vos que façats portar de les parts d'Alaxandría per la primera nau qui hi vage les coses contengudes en I memorial inclús dins la present. E dats hi bon recapte si a nos cobejats servir e COMPLAURE. Dada en Çaragoça a XXII díes de octobre sots nostre segell secret. En l'any de la Nativitat de Nostre Senyor, MCCCLXXXVIII. Rex Johannes. Dominus Rex mandavit mihi Bernardo Jonquerio», Registro (folio 94 v.°); «e mes hac a faer guerra al rey de Castella... e vol COMPLAURE en aquell feyt del jurament», F. d'A., 393; — *m'agrada complaure'l* : tengo empeño en darle gusto; — *complaure a algú* : dar gusto a alguno : «y com te aquest geni tan fayent, m'agrada COMPLAURE'l», Oller, *La papallona*, 11; — *complaure's* : complacerse, recrearse, deleitarse, gustar de estar en alguna parte, hallarse bien en ella : «quant un aucell que a estones veníans a COMPLAURE, || per ma dissort, se'n vola, bonich com un estel», Atl., 156.

COMPLETES : «las campanas comensaren a repicar alegrement, cridant al vehinat a COMPLETAS», Oller, *Vilaniu*, 34.

COMPLEXIÓ : «preguá'l que volgués tenir per recomanat al Rey, perque era home de delicada COMPLEXIÓ», T. B., I, 311.

COMPLIDAMENT : «E sempre demantinent assegurá per don Ató de Foces e per don Blasco Maça... que el faría dret COMPLIDAMENT an G. de Muntcada», Cron. Jacme, 33; «E si negún pert caval ni neguna altra cosa, nos le us esmenarem e us farem vostres obs COMPLIDAMENT e no us farán minva vostres senyors», Cron. Jacme, 111.

COMPLIMENT : plenitud, suficiencia : «E poríem molt de be dir de ella; mas deimtne aytant que fa COMPLIMENT a tot l'als, que ela es

amada per tots los hómens del mon qui saben de sos capteniments», Cron. Jacme, 14; «I Deu en lo qual no hage COMPLIMENT de saviesa, justicia, bonea, poder e virtut», Lull, *Maravelles*, I, 22; «tot assahonador deie assahonar tot cuyram qui en son poder vingue... et que deie ésser be assahonat et pensat ab COMPLIMENT de bon segí de porch», D. Martín, *Assahonadors de Gerona*, Registro 2194, 192 v.°; «e si no has hagut COMPLIMENT de amor ab ella, ab breus díes la pugues haver», T. B., II, 113; — *dar* o *donar compliment* : poner en obra : «se partí per dar COMPLIMENT a la batalla», T. B., I, 166; «donchs dona COMPLIMENT al que be has principiat», T. B., II, 166.

COMPLIR, Cron. Jacme; «lo escuder per COMPLIR lo manament de son senyor gira son cavall e ferí dels sperons», T. B., II, 108.

COMPLIT : «E podíem la ora haver XII anys COMPLITS e entrávem en lo XIII si que I any estiguem ab ela que no podíem fer ço que'ls hómens han a fer ab sa muyler», Cron. Jacme, 30; «yo us promet de servir vos un any COMPLIT en la vostra devota casa del Puig de França», T. B., I, 78.

COMPORTAMENT : «per adobarse la conciencia entasconava ab escuses son COMPORTAMENT», Pons, *Trascant*, 17.

COMPORTAR : aguantar, soportar, tolerar, permitir, sufrir alguna cosa : «Tirant li volgué besar la ma e tots los altres, e ell no'u volgué COMPORTAR», T. B., I, 115.

COMPOSAR : exigir mucho, llevar caro.

COMPOSICIÓ : «e quant vi que la terra d'Aragó anava a mal e que feyen ço que fer no devíen contra nos, pregá'ns molt per Deus e per amor d'ell que nos que volguéssem fer COMPOSICIÓ ab nostres hómens, e que el que pogués parlar entre nos e els», Cron. Jacme, 51.

COMPOST : «natural cosa es que en tot cors que sía COMPOST dels IIII elements», Lull, *Maravelles*, I, 76.

COMPRADOR : «los cochs escorxant un gran cervo que quasi era tot blanch per antiquitat, trobaren li un collar al coll tot de or: los qui l'escorxaven foren los mes admirats del mon, e digueren ho al COMPRADOR major», T. B., I, 267.

COMPRAR : «que tota persona que vendrá lana lavada... que la haja a vendre ben lavada e axuta e escardaçada, ço es, que aquell que la COMPRARÁ ne pusca escardaçar una quantitat o sort de la dita lana que COMPRARÁ, e que segons aquella quantitat o sort de lana minvará, se haja abatre de la romanent lana», Doc. Arch., XL, 297; «e veem los cavals aquels que'ns asautaven, e COMPRAM ne XLVI», Cron. Jacme, 264; «e aguem pa dels de Saragoça e d'Osca e de cavallers qui eren venguts en lur ajuda que'n havíem COMPRAT en Monsó be II mill a mesura d'Aragó», Cron. Jacme, 49; «e sobre açó dixem nos que nos hi daríem tal conseyl, lo meylor que ésser pot: que enviarem fer COMPRAR a la carniçaría moltons e els cuydar s'an que façam adobar de menjar», Cron. Jacme, 55; — *comprar a fiar* : comprar al fiado.

COMPRÉS : «d'ací avant totes e qualsevol persones COMPRESES en les constitucions de Cathalunya qui s'abatrán, fugirán, se absentarán, o s'amagarán, o ab guiatge denegarán paga a lur creador o creadors de açó que'ls deurán, síen citats ab veu de crida e si dins XXX díes ladonchs primer vinents no haurán meses lurs persones, libres e bens en poder de la cort a qui's pertanyerá... passats los dits XXX díes síen publicats per abatuts &», A. M. B., *Bandos* (1445-58), 12.

COMPTAR [CONTAR] : **1**, computar, regular : «neguns lengatges latín ne romanç ne grech ne ebráhic ne algaravía no son bastants a dir ne a COMPTAR la milena part del ben qui es en nostre senyor Deus», Breviari d'amor (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 353), 88; «e lo senyor rey començá a riure e dix : Segurament, En G., yo som cert, que vos hágrets major plaer de romanir que del anar; que del delit que vos carregats a Nos del feyt de les armes, a vos ne podem COMPTAR per hu d'aquells qui síen en Cathalunya ne en la nostra senyoría : e axí no us enyorets, que com vingats, be trobarets encara tant a fer, que be us en podrets tolre lo desig», Muntaner, 99. **2**, referir, relatar : «ara COMPTAREM en qual manera nos fom engeurats e en qual manera fo lo nostre neximent», Cron. Jacme, 12; «e can les noves seríen longues de COMTAR a les coses cares que y foren, no'n volem pus parlar», Cron. Jacme, 16; «entra de sopte un Titá que arriba pe'l camí de Mitj-día, y tremolós encara, CONTA haver escapat d'una espasa de foch que abrusá a sos companys», Atl., 96; — *es llarch de comptar* : es cuento largo; — *comptarne a l'alsada d'un campanar*; — *comptar fil per randa* : contar de hilo; — *comptarli pe a pa*.

COMPTAT; — *comptat y rebatut* : «acabá no sols acceptant, sino trobant que, CONTAT y rebatut, no hi hauría pas mellors balcons que'ls de casa Montellá en tota la plassa», Oller, *Vilaniu*, 88; «CONTAT y rebatut tant se val, pagada la pensió, tant de guanyat, tant de gastat», Vidal, *La vida en lo camp*, 66.

COMPTE : **1**, cuenta; — *lo compte munta tant* : la cuenta importa tanto; — *compte obert* : cuenta abierta, que no está saldada; — *compte rodó* : cuenta redonda; — *a compte* : pago parcial, cantidad que se entrega al acreedor en parte de pago de mayor cantidad que se le debe; — *en compte* o *comptes* : en lugar de : «e per ço com pens que será repós de la mía senectut, vull pendre a Tirant en COMPTE de fill», T. B., III, 261; «en COMPTE d'anarmen a jogar, prenguí assiento prop d'un balcó», Vidal, *La familia del Mas*, J. F., 1880, 223; «les fulles dels arbres començant a tornarse grogues, en COMPTES de fer aquell acompassament alegre y ajudar ab plasent tonada a la virginal canturia dels aucells, que pel maig niaven a dins de llurs branques ombrívoles, semblaven avisar ab sa remor, cruxint seques a cada bes dels ayres, que l'estiu les havía enmalaltides, y que anyoraven aquella rosada de perles que la primavera destilava en sos verts tálams», Genís, *La Mercé*, J. F., 1878, 185;

— *en compte de* : entre : «a la fi morí en batalla contra sarrahíns. E axí poch lo hom metre en COMPTE dels martres», Muntaner, 25; — *donarse compte* : percatarse, Oller, *Croquis*, 15; — *no donarse compte de* : estar inconsciente de : «passá llarch temps ab la pensa emboyrada... sens darse COMPTE de sa propia existencia», Oller, *La papallona*, 32; — *fer los comptes a algú* : matarle; — *ferse compte* : hacerse cargo : «ja ho veurá: primer es la salut de la Toneta... Que se'n fassin COMPTE», Oller, *La papallona*, 184; — *be prou que me'n faig compte* : bien me doy cuenta de ello; — *no saberse donar compte* : no acertar a darse cuenta, Oller, *Croquis*, 128; — *no sortir be'ls comptes* : salir mal las cuentas, frustrarse las esperanzas, quedarse en blanco; — *passar comptes* : rendir cuentas, ajustar cuentas; — *retre compte* : «com les galees e altres vexells serán partits, encontinent los dits scrivans de les taules ordonen lurs comptes e reten COMPTE de ço que haurán reebut e administrat... ab los libres dels acordaments, e aquells que trobarán que síen feyts ab senyal e ab pagua, síen scrits en un quern de paper», Capmany, *Ordenanzas*, 106; — *tenir en compte* : tomar en consideración : «per fi convingueren en apariar per a tal objecte la sala y alcova qu'ells dos havían sempre ocupat, tenint en COMPTE qu'era la pessa mes quieta», Oller, *Vilaniu*, 54; — *traure comptes* : echar cuentas, conjeturar, suponer. **2**, cuidado : «les caxes de la nuvia s'hi veyen posades ab tal COMPTE que ni que fossen trencadices», Pons, *Trascant*, 54; «obrint ab molt c COMPTE la porta forana, eixí d la casa quan senyors y servey e car dormían», Oller, *Vilaniu*, 23 — *tenir compte* : guardar, vigila tener cuidado, atender : «com qu totas ellas se reyan pla be de la trampas que descubrían en lo joc y tenían prou COMPTE en passarla per alt a fi de no esquivar al ju gador», Oller, *La papallona*, 5 «vágisen a dinar; ja'ls hi tindr CONTE, digué donya Isabel a l cambrera, corrent derrera sos fills Oller, *Vilaniu*, 114.

COMTAT : «en son testament m leixá una tía que yo tenía un COM TAT qui's nomena de Sanct Angel T. B., II, 186.

COMTE : «al rey don Alfons d'Aragó qui era COMTE de Barça lona», Cron. Jacme, 8; «aprés e altres taules, foren collocats lo marquesos, COMTES, nobles e cava llers», T. B., I, 81; «lo Rey lo no mená germá de armes o COMTE, qu vol tant dir com germá de armes T. B., I, 263.

COMTESSA : «E can vench passa un ayn e mig, nos están en Leyda vench la COMTESSA d'Urgell que fo fiyla del comte Ermengol e de la COMTESSA de Subirats que era estada muyler d'En Alvar Pérez», Cron. Jacme, 59.

COMÚ : común : «si lo patient no fa cambra cadal día li donarán una ajuda COMUNA, o feta de la manera següent», Bernat Mas, *Orde breu* &, 1625, 51 v.°.

COMUNICATIU; — *ser poch comunicatiu* : ser reservado; — *ser comunicatiu* : ser franco, abierto.

COMUNITAT : «la COMUNITAT que

es dita res pública es axí com a un cors lo cap del qual es lo príncep o el senyor», B. U. B., *Ajustaments*, 13; «no sabeu per a qui fa la saviesa? Per a ciutadans e juristes qui han a regir les COMUNITATS e administrar la justicia», T. B., II, 352; — *comunitat de sentiments* : identidad de pareceres.

CON por COM : «on CON lo bou e l'ase maravelosament lo seyor coneguessen, de ginolós quant lo veseren l'aoraren», Vies des Saints (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 44), 19; «e don Blasco d'Alagó e don Artal d'Alagó anaven aprés d'ell tant CON I treyt de balesta podía ésser», Cron. Jacme, 45; «e axí CON en G. de Muntcada havía parents e amichs per fer a el mal, que el no havía altres parents ni altres amichs que'l poguessen defendre si nos no», Cron. Jacme, 33.

CONCA : **1**, valle, hondonada : «branca d'un torb de brases, arrasador, estanya || la CONCA ab sos vilatges, la serra ab sos pinars», Atl., 58; «tal un racer de roures montanyesos || ..... del huracá al rumflet devorador, || fa ressonar per CONQUES y singleres || plors y crits y grinyols d'hómes y feres», Atl., 26. **2**, cuenca, pila de agua : «concha, ae; la cuenca o pila de agua», Nebrija; «hac I CONCA bela e neta la qual fo plena d'ayga calent e començá de lavar los peus als apóstols», Breviari d'amor, (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 353), 171 v.°; «si l'aygua de la mar es posada en CONQUES a la calor del sol, enduraex se e torna sal», Eximenis, *Regiment*, c. 317; «en lo dit día nos batejaren en la cambra en una CONQUA», Pedro IV, 29.

CONCASSIÓ : «lo cap avegades es nafrat per incisió avegades per CONCASSIÓ», Inventari o collectori, c. I.

CONCEBRE : «molt fo maravellat lo rey de Na Renart... com poch CONCEBRE en vers ell engán e falliment», Lull, *Maravelles*, I, 253.

CONCEBUT : «e mal dix son pare qui lo havía engendrat e sa mare qui lo havía CONCEBUT» Lull, *Maravelles*, I, 98.

CONCELL : concilio : «e les sues heretgíes foren condempnades en alguns CONCELLS generals», F. d'A., 51.

CONCERTAR : ajustar, arreglar, convenir en el precio de una cosa, ajustar el precio; — *concertar matrimoni* : «lo qual matrimoni va CONCERTAR son pare en Ramón Borrell», F. d'A., 181.

CONCERTAT : «la batalla fou CONCERTADA per a l'endemá», T. B., I, 56.

CONCIENCIA; — *tenir conciencia* : tener la conciencia estrecha, ser escrupuloso.

CONCILI : «e apareylam nos de anar al CONCILI a Leó axí con ell nos ho havía dit e pregat», Cron. Jacme, 503; «ab aytant partí's lo CONCILI», Cron. Jacme, 503.

CONCLOURE : fenecer : «que ab sos Atlants, sa patria, sos deus y tot CONCLOU», Atl., 88.

CONCLUSIÓ : «me'n vaig a parlar ab lo senyor Rey per darhi presta CONCLUSIÓ», T. B., I, 362.

CONCO : solterón, tío soltero y viejo : «no tenía mes de cinch mil duros de dot y la problemática esperansa d'heretar, temps a venir,

a un seu oncle, don Leopoldo, capitalista ja CONCO que la distingía molt», Oller, *Notas, La casaca d'en Jaumet*, 153.

CONCORDANÇA : «estant CONCORDANÇA entre l'aer e la aygua per calitat humida e freda», Lull, *Maravelles*, I, 135.

CONCORDARSE : «quant será aquell temps que ensemps vos CONCORDETS en molt amar e conéxer Deu e ferlo conéxer als infaels?», Lull, *Maravelles*, II, 41.

CONCORDIA : «per la CONCORDIA per los nostres antecessors feta», T. B., II, 1.

CONCORREGUT : frecuentado.

CONDECENT : «no es cosa CONDECENT ni vistada que les donzelles vagen en les guerres que son coses de gran perill», T. B., II, 236,

CONDEMPNACIÓ : «e açó de la CONDEMPNACIÓ de Bera fo en l'any qui's comptava del naxement DCCCXX», F. d'A., 141.

CONDEMPNAR : «pot absoldre e CONDEMNAR a tots aquells qui ell conexerá que merexedors ne síen», T. B., II, 264; «e'l varen CONDEMPNAR a morir com a traydor», F. d'A., 141.

CONDEMPNAT : «e aprés fo CONDEMNAT a morir», F. d'A., 340; «e les sues heretgíes foren CONDEMPNADES en alguns concells generals», F. d'A., 51; — *condempnat a* (verbo) : obligado a : «la senyora Pepa, que frisava com l'enrahonador qu'está CONDEMPNAT a escoltar», Oller, *La papallona*, 8.

CONDICIA : pulcritud, aseo.

CONDICIÓ : **1**, condición : «E el bisbe e els richs hómens qui vengren ab ela veeren que la voluntat d'en G. de Montpestler e d son conseyl havía a passar, pen saren se que faessen aquel matri moni ab aquesta CONDICIÓ: Que s fiyl o fiyla venía que fos concria d'en G. de Montpestler...», Cron Jacme, 10; — *condicions* : pactos condiciones. **2**, carácter : «null hon ne nulla fembra axí privat con strany de qualque CONDICIÓ ser no guos fondre o fer fondre seu e la dita ciutat o en los ravals d aquella exceptat tansolament l seu qui será necessari a obs o em prius de la dita Ciutat, ço es asa ber, axí com per fer candeles d seu, o per adob de draps o altre emprius o necessitats de les gent de la dita Ciutat», Almotacenia d Valencia, 1322 47 v.°; «la femeni CONDICIÓ promptament no pogu resistir que no demostrás ésser mol agreujada», T. B., II, 13; «que al gún hom estrany ne privat d qualque CONDICIÓ ley, estament nació sía, no gos alguns anells, cor reges ne alguna vexella de lautó n de coure ne d'altre matall argenta ne daurar ne fer ne portar per ven dre en les dites ciutat e térmens a pedra o menys de pedra, ab segel o menys de sagell o de qualsevull altra feyçó», A. M. B., *Bando* (1401-9), 41; «e en açó se mostra l vostra excelsa CONDICIÓ ésser me angélica que humana», T. B., II 47; «durant llonch espay, no devem ocultarho, lo dolor lo tingu com aclaparat, de manera que a prou feynas arribavan a distraure de son capficament y melengía, lo afers que li imposava sa CONDICI d'amo d'hisendas», Vidal, *Rosada d'estiu*, 102. **3**, contingencia, riesgo.

CONDOLDRE'S : afligirse, apiadarse : «tu, que enfonzas ma patria, no'm perdas ay! ab ella; || CONDOLTE d'eixa mare y endútelan ab tu», Atl., 160.

CONDOLENÇA : pésame; fórmula por la que se supone que uno toma parte en el sentimiento o en la desgracia de otro.

CONDOLIT : «vers l'esbart de ses filles, les Pléyades, volá || dret als auríflchs portxos endomassats de l'alba, || desde ahont, CONDOLIDES, allárganli la ma», Atl., 268.

CONDORMIRSE : aletargarse, adormecerse, dormirse.

CONDORMIT; — *mitg condormit* : adormilado.

CONDRET : colocado, acoplado, armado : «tothom haia d'adobar y sporgar los camins, scurar rechs, adobar pous y la riera de Onyar y altres rieres y aquells tenir en CONDRET y conservats be y degudament», Girbal, *El castillo de Brunyola*, 43.

CONDUCTA : sueldo anual que recibe el médico de un ayuntamiento o de vecino concertado por todo el año.

CONDUCTAT : «tant bon punt havía passat la visita als malalts de la vila, després d'haver fet altra tant als que tenía CONDUCTATS en las masías y llogarets dels voltants, se deixava caure a la botiga, ahont, sentat en lo monumental silló, s'enterava de la política nacional y extrangera», Vidal, *Rosada d'estiu*, 112.

CONDUYT : «e per fadiga d'ells haguem nos a menjar lo CONDUYT que havíem estojat per entrar en terra de moros», Cron. Jacme, 14; «e si vos lo volets acometre aquesta pascha primera que no'ls trobarets negún CONDUYT», Cron. Jacme, 391; «e dixem los, que havíem CONDUYT mester, ço es pa, e vi, e civada», Cron. Jacme, 421; «e passades les III setmanes damunt dites, nos qui havíem manat lo CONDUYT que devíem metre en la cavalcada», Cron. Jacme, 41.

CONEGUDA : conocimiento, juicio.

CONEGUT; — *ser mes conegut que en Xarau* : ser más conocido que la ruda.

CONESTABLE : «aprés la persona del príncep es en tot estol de valor lo maestre de la cavallería qui axí mateix s'apella CONESTABLE», Eximenis, *Regiment*, c. 235; «dit príncep de la cavallería per los francesos es apellat senescal per los espanyols es dit CONESTABLE», Eximenis, *Regiment*, c. 236; «no volgué exir de una cambra fins que lo CONESTABLE aná al palau», T. B., III, 25.

CONEXEDOR : «Deu qui es CONEXEDOR de totes coses me dará virtut que yo daré mort al Soldá e al Turch», T. B., II, 120.

CONEXEMENT : conocimiento, como facultad : «aquest Constantí tan prest com hac CONEXEMENT de la veritat de la fe chrestiana», F. d'A., 45; — *ab ple conexement* : a ciencia cierta.

CONEXENÇA : **1**, discreción, inteligencia : «prech te que li dons CONEXENÇA de açó que es amor», Lull, *Maravelles*, I, 18; «lo libre... en lo qual legía per ço que dels ángels hagués CONEXENÇA», Lull, *Maravelles*, I, 96; «e lohá e benesí Deu qui lo havía illuminat de la sua co-

NEXENÇA», Lull, *Maravelles*, I, 11; «mas si los philosophs haguessen hauda CONEXENÇA de la obra que Deus...», Lull, *Maravelles*, I, 36; «com clarament se'n pot haver CONEXENÇA del que dessús es estat recitat», F. d'A., 117; «puig lo vostre nom no puch saber, al menys que'm digua vostra senyoría, quina CONEXENÇA e amistat ha tenguda ab mon marit», T. B., I, 52; «dupte no vingau en major error en reparar vostres errades en CONEIXENÇA de bons», T. B., II, 183; «lo duch de Burgunya posá'ls en CONEXENÇA dels Reys», T. B., I, 189; T. B., III, 16; T. B., III, 11; «e com la Comtessa hagué cobrada la natural CONEXENÇA, e veu lo marit e Rey, levá's corrent», T. B., I, 80; «per la CONEXENÇA que tinch, senyora, del vostre molt valer», T. B., I, 158; «aquest com fon en perfeta edat havent natural CONEXENÇA», T. B., II, 199; «no haveu sabut honestat ni honor de quina color van vestides : aquesta es la poca CONEXENSA que vos teniu», T. B., II, 60; «e jassía que lo cors per la fexuguesa faça la pensa del hom exoblidosa quant a les coses divinals, empero no li tol de tot la lum de CONEXENÇA», Boeci, 160; «que a CONEXENÇA de algú lo seu viure previngua», T. B., I, 60. **2**, conocimiento de personas, relaciones personales; — *conexences* : relaciones; — *fer conexença ab algú* : hacer conocimiento, adquirir relación con una persona; — *tenir molta conexença* : tener muchos conocimientos o conocidos.

CONEXENT : «si aquell qui te potencia de levar la conexença als CONEXENTS, levant al savi lo seny alguna cosa no li restaría», T. B., III, 11.

CONÉXER : conocer; tener idea clara de la fisonomía o de las inclinaciones de una persona; tener relaciones de amistad o sociales con alguno : «se sforçaven com fahessen Deus amar e CONÉXER a les gents», Lull, *Maravelles*, I, 86; «e car hom alcuna semblança de Deu ha per natura, que am e CONEGA son semblant, ço es, Deu», Lull, *Maravelles*, I, 22; «ni nos no havíem senyera ni penó nostre que ens poguessen CONÉXER sino aquel de don Pero Corneyl», Cron. Jacme, 271; «e faent se CONÉXER per los lochs de la marina», F. d'A., 10; «yo, senyor, dix l'ermitá, les yré a comprar per ço com se millor CONÉXER los materials si son bons», T. B., I, 34; — advertir : «e manam vos que no y sía, que açó es cosa que'ns pesa molt e podets ho CONÉXER que axí so vengut jo entre vos e que en vos me fiy e en vostra amor», Cron. Jacme, 54; «e altre día aprés d'açó parlam ab l'alcayt de Bayren, e dixem li que ben podía CONÉYXER que nostre Senyor volía que nos haguéssem la terra», Cron. Jacme, 339; «tots nosaltres CONEXEM que la altesa vostra no es ábil pera tan fort e dura batalla com es aquesta», T. B., I, 48; «prou CONEGUÉ en Lluís qu'era una senyora», Oller, *La papallona*, 208; «havía vergonya de sa pobresa, e no volía acaptar per amor de Deu, per ço que les gents no CONEGUESSEN que fos pobre», Lull, *Maravelles*, I, 263; — *ferse conéxer* : darse a conocer; — *ja veig*

que no'm coneix : usted no sabe quien soy yo.

CONFADRÍA : «aquests son los capítols que la cavallería de la CONFADRÍA de sent Jordi, establida el Regne de Murcia per lo senyor Rey, demanen a aquell senyor Rey que'ls do e'ls conferm. Primerament que sía mercé del senyor Rey que pus ell a servey de Deu e de si e de la sua terra ha ordonada aquesta CONFADRÍA, que ell sía confrare, senyor et maior d'ella. Plau al senyor Rey &», Registro 235, f. 23 (Jaime II, 1303).

CONFEDERACIÓ : «e també los venecians qui'n cobejaren haver CONFEDERACIÓ e amistat ab lo rey de Aragó», F. d'A., 400; «yo per mon offici sería molt aconsolat que pogués posar pau e bona CONFEDERACIÓ entre vos e Tirant lo Blanch», T. B., I, 166.

CONFEGIR : **1**, deletrear : «deuen se los fadrins tirar e instruir que deuen amar les letres les quals aprenen e que dretament les pronuncien segons lur so cascuna e que artificiosament les ajusten e les CONFIGEN», B. U. B., *Ajustaments*, 291 v.°; «jo m'entretinguí a llegir, es a dir llegir, a CONFEGIR», R. B., *Historia d'un pagés*, J. F. 1869, 238; «en Roch, sent com era no mes un xich de nou anys, comensava a CONFEGIR be, savía la primera regla de la nombra y deya de cor algunas faulas d'Isop», Briz, *Lo coronel d'Anjou*, 33. **2**, confeccionar (?) : «tots e sengles especiers confiters, sucrés o altres qualsevol personas qui acustuman de fer o CONFEGIR confits de sucre en la dita ciutat hagen a fer e CONFEGIR aquells que CONFEGIRÁN e farán, de pur sucre sens mescla alguna de amidó, arrós, farina ni alguna altre», A. M. B., *Bandos* (1390-1458), 46; «aquells qui no saben la virtut dels unguents ne'ls saben CONFEGIR han vergonya ésser dits metges», B. U. B., *Ajustaments*, 283.

CONFERMAR : «lo qual CONFERMÁ lo rey Loys», F. d'A., 137.

CONFESSAR; — *confessarse* : «trobá'l dins un monestir de frares que's CONFESSAVA: com hagué CONFESSAT, Hierusalem lo apartá, e dix li que anassen a parlar fora de la sglesia», T. B., I, 166; — *confessarho tot* : cantar de plano.

CONFESSIÓ : «CONFESSIÓ es la bona serventa qui escombra ben l'ostal e gita fora tota sutzura ab la pala de la lenga», Llib. de vicis (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 247), 116 v.°;—«e que'n l'emperi de Neró varen morir molts chrestians per la CONFESSIÓ de la fe de Ihesuchrist», F. d'A., 26.

CONFESSOR : «en aquesta part stimaría mes ésser martre que CONFESSOR», T. B., II, 9.

CONFIANÇA; — *meréxer confiança a* : inspirar confianza a.

CONFIRMAR : dar un bofetón, confirmar a alguno, darle un bofetón.

CONFIT : **1**, adj. confitado : «digueren los metges: bo será, senyora, que la magestat vostra prenga uns pochs de canyamons CONFITS ab un got de malvesía, e aleviar vos han lo cap e farán vos dormir», T. B., III, 149; «lo senyor rey mana an Johan de Monrrós que li faça venir de les parts d'Alaxandría les coses següents per la primera nau qui hi vage: primerament aloses,

item brots de bálsem, item poncems CONFITS, item panses sens gra, item codonys CONFITS, item amenles, item nous d'India, item pomes longues de paradís CONFITES, item gallines d'India, item gatzelles», Registro 1955, (fol. 95). **2**, subst.; — *confits* : confites, anises o almendras bañadas con azúcar, grajea de anís, anises : «e axí ordenam que en la nostra cort sía totstemps un bo e feell apothecari principal, lo qual qualsque quals CONFITS per la persona nostra ell personalment confesca», Ordinacions (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 8), 38; «de vins de quantes natures se poden nomenar, de CONFITS en molt gran abundancia de totes coses», T. B., I, 139; — *confits alexandrins* : «fos feta una bella collatió de beure ab diversos CONFITS axí crostats com alexandrins», Comes, *Llib. de coses*, 96; «CONFITS alaxandrins dels quals ha cárrech lo dit Clavari. Primerament gingebra vert, III roves; item pomes confites, I rova; item peres cindriat, I rova; item carabaçat codonys, I rova», enero 1440, A. M. B., *Ceremonial de cosas antiguas y memorables*, 90; — *confits crostats* : «fos feta una bella collatió de beure ab diversos CONFITS axí crostats com alexandrins», Comes, *Llib. de coses*, 96; — *confits daurats* : «item CONFITS daurats mig quin», Comes, *Llib. de coses*, 98; — *confits de mel e de sucre* : «ordenaren que li fossen tramesos CCCC pans calents axí com exirien del forn, vi e CONFITS de mel e de sucre», T. B., I, 320; — *confits de sucre* : «de continent ixqué la collació molt gran e abundosa de marsapans e pasta real, e totes altres maneres de CONFITS de sucre», T. B., I, 131; «e XX lliures de CONFITS menuts tots de sucre», Comes, *Llib. de coses*, 321.

CONFITAR : confitar, cubrir con un baño de azúcar las frutas o semillas; encurtir, poner en adobo aceitunas, alcaparras, pimientos, &; — *voler confitar a algú* : tener a uno encerrado bajo un fanal : «entrá a dirli que tenían una cusidora com un serafí, que la senyora Pepa semblava volérsela CONFITAR allí dins», Oller, *La papallona*, 25.

CONFITURA : «conditura ex sacaro; Almibar», Nebrija; «e molt sucre e mel e specieria e CONFITURES e coses per medicines per als malalts», F. d'A., 359; — *confitura d'abercoch* : chocho, confite con albaricoque dentro ?; — *confitura de codony* : carne de membrillo; — *en lo pot petit hi ha la bona confitura*.

CONFLICTE : «e doná batalla als moros hon hagué molt gran CONFLICTE, que y morí molta gent de una part e de altra», T. B., I, 22.

CONFONDRE : confundir : «com si lluquessen l'amagatall, y, CONFONENTLO ab un llodrigó, l'empaytessen ab la fura», Pons, *Trascant*, 18.

CONFONDUT [CUNFUNDUT] : «e ell doná'ns celada ab VII celades de moros e ab gran brugit de corns e d'anafils e balesters que y havía molts e ab dargues. E si no fos que nostre Senyor nos ajudá d'ell, haguera nos mort e CUNFUNDUT», Cron. Jacme, 393.

CONFORMARSE; — *conformarse ab* : allanarse a.

CONFORME : **1**, según : «Deu nostron Senyor, qui es Pare de misericordia... CONFORME diu lo benaventurat apóstol mossínyer sanct Pau», F. d'A., 102; **2**, adj. : «yo pensava que la voluntat del meu fill fos CONFORME ab la mía», T. B., I, 66.

CONFORT : «Sényer, Deus es sperança, companyía e CONFORT de mon coratge», Lull, *Maravelles*, I, 6; «E levá's un menoret e dix: Per tal que major anagament e major CONFORT n'aja lo rey e vosaltres, diré us una visió que veé I frare nostre», Cron. Jacme, 405.

CONFORTAR : «benauyrats son aquels qui ploren car els serán CONFORTATS», Llib. de vicis (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 247), 108; «e no erraría neguna setmana que no enviás pertreyt a la ost de civada e de farina, e de galines e de cabrits e de raims, si que'ns refrescaría la ost e la'ns CONFORTARÍA», Cron. Jacme, 116.

CONFRARÍA; — *ha entrat en la confraría* : ha entrado en la cofradía de San Marcos, se ha casado.

CONFRONTAR : carear, poner en careo a los cómplices o testigos.

CONFÚS : «la figura del sol, lo qual par major en recepció e en emprensió de aer gros e CONFÚS», Lull, *Maravelles*, I, 116; «e'l cavaller romás CONFÚS de la demanda que havía feta a la dona», Lull, *Maravelles*, I, 17.

CONFUSIÓ : «car vergonya per temor de CONFUSIÓ li fahia passar aquell treball», T. B., II, 16; «que no fer tals coses ab tan gran desorde com feu e ab tanta CONFUSIÓ e vergonya», T. B., II, 138; «fallint en lo mon caritat, lealtat e veritat, començá mala voluntat, injuria e falcedat: e per ço fon gran error entre lo poble de Deu, e gran CONFUSIÓ», T. B., I, 95; «e vehent Tirant tal CONFUSIÓ, ordená un altre privilegi», T. B., IV, 8.

CONGELARSE : helarse.

CONGESTA : ventisquero : «l'incendi, a coll del torb || duya sos rius de laves a Roncesvalls y Asturies || sens ésserli CONGESTES, torrents, ni colls, destorb», Atl., 52; «lo vent y lo torb amontonan la neu sobre la vall y lo Santuari queda enterrat durant vuyt mesos per la CONGESTA», Bosch de la T., *Recorts*, 147; «es cert se troba christall ab abundancia sino que per may faltarli la neu en les CONGESTES, y ésser tant espadades, no's pot traure sino es ab molt gran perill y gasto», Bosch, *Títols de honor*, 84.

CONGESTIÓ : «lo perill de la CONGESTIÓ cerebral havía, donchs, desaparegut», Oller, *Vilaniu*, 366.

CONGI : canjilón.

CONGOXA : angustia : «Julius, qui ab les sues hosts los ne va metre en gran CONGOXA e fretura», F. d'A., 20; «ell s'atendá prop la ciutat e met als sarraíns qui staven de dins en fort gran CONGOXA», F. d'A., 137; «ben creem, prohoms, que'n tal CONGOXA me'n valdrets», F. d'A., 202; «jo, senyora molt alta, sabent la vostra gran CONGOXA e deshonra», F. d'A., 263; «la pensa que es occupada en ansies terrenals tostemps viu en CONGOXA», A. C. A., XIII, 454; «li doná sentencia de mort e que fos penjat cap avall per la molta CONGOIXA que

li havía feta passar», T. B., II, 179; «e lo fill pres en si molt gran CONGOXA», T. B., I, 17; «lo Comte qui veu plorar la mare e lo fill pres en si molt gran CONGOXA, e volent la aconortar no pogué retenir les lágremes de la sua natural amor», T. B., I, 17; «Stephanía li demaná de que plorava ni quina CONGOXA tan gran era la sua», T. B., III, 22; «si muller teniu, deveu la guardar de enuig e CONGOXA», T. B., I, 145; «estant en aquestes CONGOXES portaren nova al Rey com los embaxadors moros veníen», T. B., I, 44.

CONGOXAR : «e quant lo Comte va hoír exa aytal nova, ell se'n va fort CONGOXAR», F. d'A., 202; «e com la bella Agnés veu axí fortment CONGOXAR a Tirant, dix», T. B., I, 178; «dientli que no's devía tant CONGOXAR», T. B., II, 61.

CONGOXÓS : «e posat que síen bons los fills, e les filles, e les mullers, empero encara naturalment per ells es hom CONGOXÓS, ço es, per ço que no síen mal nudrits, o que no hagen algún mal, o que no síen pobres», Boeci, 131; «hom CONGOXÓS no mol en molí ne l'ama son vehí», Compil. ep. camar., Prov. arab.

CONGRE : «conger, i; congrus, i; el congrio, pescado», Nebrija; «item la liura del CONGRE fresch mes de IIII drs.», A. M. B., *Bandos* (1349-56), 5.

CONGRIARSE : formarse, crearse; congregarse : «ara en palaus de marbre les foques s'hi CONGRÍAN», Atl., 42.

CONGRIAT : «negra tempesta || CONGRIADA a garbí soptadament», Atl., 26.

CONHORT : «e ab gran CONHOR[T] que'n hagueren reberen a Scipió a les sues gents», F. d'A., 10; «e d[e] la sua desgraciada mort se'n do[l]gueren, no solament en Roma[,] sino també los spanyols... en ta[n]t que no'n posquíen pendre CONORT[»,] F. d'A., 15; «aquest es lo CONORT d[e] amor e fe conjugal que yo tenía e[n] vos?», T. B., I, 15.

CONHORTAR : «no'm resta sin[o] aquest miserable fill en penyora d[e] son pare, e la trista de mare se hau[]rá a CONORTAR ab ell», T. B., I, 1[6]

CONILL : «flaysans, francolins, co[]loms de niu, CONILLS, lebres», F[.] d'A., 282; «lo leó feu cambrer l[o] CONILL», Lull, *Maravelles*, I, 244[;] «e posá a rostir un tros de carn, [e] vench un rofiá ab un CONILL e di[x] al Philosoph que apartás la su[a] carn», T. B., I, 350; — *conill d[e] bosch* : conejo de monte.

CONILLER : 1, conejera, cone[]jar, vivar o madriguera de cone[]jos, el sitio destinado para cria[r] conejos. 2, clase de perro : «en Joan te dos CONILLERS y un per[]diguer; es bon tirador, son poca[s] las perdius que erra», Bosch de l[a] T., *Recorts*, 118.

CONILLERA : conejera, gazapera[,] madriguera de conejos.

CONJUGAL : «aquest es lo conor[t] de amor e fe CONJUGAL que yo tení[a] en vos?», T. B., I, 15.

CONJUGI : «la sentencia del Apos[]toli que jutjava aquels qui eren fiyls d'en G. de Montpestler e de na Agnés, que no eren de leyal CONIUGI car eren fets en aulteri, havén altra muyler», Cron. Jacme, 12[]

CONJUMINAR : coordinar, conjuntar, reunir, ligar, enlazar una cosa

con otra : «no sabent com CONJUMINARho, boy reposat que fou, seguí mut y quiet com avans», Briz, *Lo coronel d'Anjou*, 103; «ab tot y perseverar en lo mateix propósit durant lo transcurs de diferents generacions, com si'l mateix diable ho CONJUMINÁS, jamay s'oferí conjuntura favorable pera convertirlo en fet», Vidal, *Rosada d'estiu*, 54; «are CONJUMINO aqueix retrahiment que observem avuy en donya Isabel ab lo que'ns deya aquell senyor», Oller, *Vilaniu*, 99.

CONJUNTURA : «feya tant temps que menjava'l pa de fora casa, que, la bona veritat, la CONJUNTURA de anarhi a passar tot un istiu, feu náxer en la meva ánima... una pila d'alegrías», Genís, *La reyneta del Cadí*, 5.

CONNA : corteza de tocino : «e perlá Deu a Moysén e Arón dient: home en lo qual en sa carn o en sa CONNA será nada diversa color o busanya o postula o naxença axí com de lebrosía, aduyt a Arón sacerdot o a algú de sos fills, lo qual com veurá la lebrosía en la CONNA, en lo pells blanchs mudats aquella collor es specia de lepra», Biblia en catalán (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 2), 57.

CONNIVENCIA : «Conniventia; el consentimiento o disimulación abaxando los ojos. Conniveo; abaxar los párpados de los ojos; translativamente es cerrando los ojos, dissimular algo», Nebrija.

CONQUA : v. CONCA.

CONQUERIR, Cron. Jacme.

CONQUERRE : «per ço que entenats que major volentat hinc havem de aturar e de CONQUERRE aquest Regne, que sía a servici de Deus», Cron. Jacme, 282.

CONQUESTA : «que será cosa maraveylosa a les gents que oyrán aquesta CONQUESTA, que prengats terra e regne dins en la mar on Deus la volch formar», Cron. Jacme, 78; «e pregam vos que pus nos fem aquestes III coses per vos que'ns donets part en la CONQUESTA que vos farets ab nos e aytambé en les coses movens com en les seens», Cron. Jacme, 84; «e que no li pesás; que Xátiva que no daríam a hom del mon, car era de nostra CONQUESTA e que ell havía prou e no li devía fer enveja lo nostre», Cron. Jacme, 368; «de aquesta CONQUESTA no se'n havía portat altra cosa sino honor, perills e nafres», T. B., I, 85; «e no leixaré lo servey del dit senyor tant com la CONQUESTA dure», T. B., II, 222; «per tenir ne corts sobre'l feyt de la CONQUESTA per la vigilia de Nadal», F. d'A., 319.

CONQUESTAR : «ell va CONQUESTAR la ylla de Menorques», F. d'A., 377; «e CONQUESTÁ per l'emperador gran partida de aquesta Spanya», F. d'A., 56.

CONQUILLA : concha : «les illes || de Grecia y del Egeu cándides filles || aixecaren un himne de naixença, || que, breçantles encara en ses CONQUILLES, || recorda sospirant la mar inmensa», Atl., 208.

CONQUIST (A—) : a ganancia.

CONQUISTAR : «sabé que los moros anaven CONQUISTANT per la illa fent morir molts crestians», T. B., I, 23; «yo'm pensava haver CONQUISTAT un regne», T. B., I, 274; «quina gent d'armes hi a mester

per CONQUISTARlos», T. B., II, 172.

CONREADOR : «si de pobresa vendrá a tu ton frare, no'l destrenyarás de servitut axí com als sclaus mas com a logater o CONREADOR fins l'any Jubileu servirá a tu», Biblia en catalán (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 2), 64.

CONREAR : «e'ls feu CONREAR les muntanyes aquelles lurs ten altes e tan feres per tal que baguessen vi», Eximenis, *Regiment*, c. 40; «e la terra, com hi havía pochs que la'n CONREASSEN, casi be no'n donava fruyt», F. d'A., 98; «e començá Noé, hom leurador, a CONREAR la terra e plantá vinya e bavent vi anbriaguá's», Biblia en catalán (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 2), Génesis, c. 9; «e comensá Noé hom laurador ha CONRAHAR la terra e ha plantar vinya e bavent vi enbrihagá's», Biblia en catalán (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 5), Génesis, c. 5; «lo bou arán e passán per la terra e CONREÁN, fa la terra assaonada e bona e fructifica», Breviari d'amor (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 353), 35; «lo bou arant e passant per la terra la CONRA e la fa asseunada e bona e fructifica», Breviari d'amor (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 205), 40; «e comená los llurs bens inmóbiles a certes e sufficients personas que'ls CONREASSEN entro a tres anys per cert preu», Carbonell, *Chróniques*, 94 v.°; «podará las vinyas si fa bon temps; CONRREARÁ la terra seca, lleugera, delicada y amorosa, plena de raels y herbas grans», Agustí, *Secrets d'agr.*, 7; «mes l'hereu li deya: os mancan hisendas per CONREUHAR?», Ferrer, *L'hereu*, 1875.

CONRERÍA : Corería, nombre qu se daba antiguamente en la Gra Cartuja a la casa ocupada por lo convertidos.

CONRESAR : «pare y fills se po dir que ja eran tres hómens; CON RESAVAN ells mateixos las vinyas Argullol, *La guerra*, 11; «desde l finestra de sa cambra's posá a con templar los hermosos camps d derrera de sa casa que ben CONRE SATS deixavan ja espuntar con una sombra de verdor del naixen blat», M.ª Bell-lloch, *Lo Pere An tón*, 1875, *Narracions y llegenda* 225.

CONREU : **1**, tierra labrantía «heretat, ço es, camps, vinyes, altres CONREUS portant aquells ses propries despeses, &», Regis tro 5276, Edictes y crides, c. 4 «segons se diu, es fama pública. mataren mossén T. Castellá, exi de casa sua per anar a mirar so CONREUS», Comes, *Llib. de cose* 360; «d'una estrebada arramban c clópichs edificis, || ossades de ba lena, CONREUS y pedregams», Atl 238. **2**, trabajo del campo : «pe los treballs del CONREU y de la pod fará a casa seva molta falta», Ar gullol, *La guerra*, 52.

CONSAGRAR : «e anassen en Ca thalunya per molts affers que havía e fo al CONSEGRAR del Sa gristá de Leyda a Tarragona, qu fo en aquell temps bisbe d'Osca Cron. Jacme, 502; «e exampliá l Seu Cathedral, e la'n faé CONSA GRAR ab gran solemnitat», F. d'A 170; «un temple edificat a la dees Venus... lo comte lo'n va faer to nar a CONSEGRAR a la benaventu rada verge María», F. d'A., 15

«quan aquests benaventurats apóstols... trameteren bisbes CONSEGRATS qui prehicassen», F. d'A., 27.

CONSCIENCIA : «emperó enterrogau la vostra CONSCIENCIA qui sab be la veritat», T. B., II, 215.

CONSELL : **1**, consejo : «per ço que'n regís per ell lo comtat de Barcelona y'n donás CONSELL a la regina Peronella», F. d'A., 294; «en altre loch dix (Salamó): ffe ab CONSEYL tot quant farás e aprés no te'n penidrás», Llibre de vicis (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 247), 107; «e si tu consires e creus mes lo CONSEYL de molts que'l seyn negún temps no aurás bon CONSEYL; car tostemps trobarás cent tants de fols que de savis», Breviari d'amor (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 353), 205 v.°; «diu Salamó: tos ulls vagen danant tos peus, ço es, que'l CONSELL vaia davant les vostres obres», A. C. A., XIII, 236; «natura de hom savi es pensar e examinar en son CONSELL, car CONSELL sens delliberatió es duptós», A. C. A., XIII, 236; «per ma fe, dix la comtessa, senyor, vostre CONSELL no'm par bo ni bell per a mi», T. B., I, 63. **2**, reunión de consejeros : «e quan en G. de Montpestler hac tot son CONSEYL ajustat, donaren li per CONSEYL los richs hómens e sos cavallers e aquels que eren hómens de valor en la ciutat de Montpestler, que la's retingués per muyler», Cron. Jacme, 8; «trobaren lo capitá e los grans senyors tots ajustats en la tenda del CONSELL», T. B., II, 107; «lo Rey hermitá isqué de una cambra, e entrá en lo CONSELL molt be abillat de roba de brocat rossegant», T. B., I, 82; «I noble rey era molt il·luminat de saviesa e en son CONSELL havía hómens molts savis», Lull, *Maravelles*, I, 111; — *Consell de cent* : «per lo CONSELL de C fou desliberat que's fes lo recibiment acostumat, ço es, que isquessen los honorables consellers un poch mes avall de la albareda qui es passada la riera de Sans», Comes, *Llib. de coses*, 287.

CONSELLAR : «E nos veem que'l conseyl se arravatava, dixem lus: Estats segurs e hoits ço que us dirém. E enviam per aquels qui eren anats CONSEYLAR que vinguessen; e vengren n'i una partida», Cron. Jacme, 54; «molt honrats e virtuosos barons, qui virtuosament e be le'n CONCELLAREN en molts affers», F. d'A., 30.

CONSELLER : «per lo consell de C fou desliberat que's fes lo recibiment acostumat, ço es, que isquessen los honorables CONSELLERS un poch mes avall de la albareda qui es passada la riera de Sans», Comes, *Llib. de coses*, 287; «dimecres XXX. Ffo la ffesta de Sent Andreu. E foren elets en CONSELLERS per l'any esdevenidor &», Dietari I, 6.

CONSEMBLANT : tal : «lo vicari, prou avesat a casos CONSEMBLANTS pera extranyarsen», Oller, *La papallona*, 139.

CONSENTIMENT ; — *tenir lo consentiment d'algú* : tener permiso de : «veu, ja tinch lo CONSENTIMENT d'ella, no'm cal lo de vosté», Oller, *La papallona*, 26; «yo no anava per mal a fer, e es me aparegut un diable en forma de goç, ab CONSENTIMENT de son senyor, e desigí mon desig complir», T. B., I, 186; «ab CONSENTIMENT de dos genovesos

cavallers del Orde», T. B., I, 273.

CONSENTIR : «com los moros veren lo gran foch e que tot lo castell se cremava, volíen se dar a presó: e jamés lo valerós Rey ho volgué CONSENTIR, sino que tots moriren a foch e a flama», T. B., I, 76; «per be que la fortuna me haja CONSENTIT e'm sía stada amigable e próspera ab la planeta de Març, en la qual yo naixquí», T. B., II, 4; «e la Princesa no u volgué CONSENTIR», T. B., II, 41; «e com podeu vosaltres pensar yo fes tal cosa ne menys CONSENTIR com ab tan gran treball de suor e de sanch...?», T. B., II, 104; — cascar, rajar cualquiera vasija de barro, vidrio, metal, &.

CONSENTIRSE : cascarse una cosa : «se seguí una molt fort e desastrada e molt terrible percudida de terratrémol semblant de la qual no era estada sentida en lo passat, la qual durá per gran espay, entant que totom se cuydave que los alberchs de la dita ciutat se endarrocassen, pero no hi hac alberch en tota la dita ciutat que no's CONSENTÍS e's fenés axí en parets foranes com dintre», Comes, *Llib. de coses*, 51.

CONSENTIT : lo sentido o cascado.

CONSEQÜENCIA; — *traure o treure en conseqüencia* : sacar en claro.

CONSIRAR : «obri los uyls de ta pensa e CONSIRA com per larguesa tan pochs hómens treballen en lo mon», Lull, *Maravelles*, I, 49; «Sényer, dix Félix, com CONSIR que el mon sía creat de no res, he maravella com de no res pot ésser creat res», Lull, *Maravelles*, I, 41.

CONSIRÓS : pensativo, mohino, preocupado, meditabundo, reflexivo: «axí com appar en Dionís qui era tirán rey de Scicilia, lo qual quant un día fos en son palau molt trist, e vingués son jermá, quant lo veés star CONSIRÓS, demaná li per que era trist, e per que no's donava alegría, e que faés la cara alegra», Boeci, 122; «ets la seva mitja taronja!, deya ab enveja y tota CONSIROSA la Toneta», Oller, *La papallona*, 45; «ab semblant CONSIRÓS digué», Oller, *Notas*, 114.

CONSISTORI : «consistorium, locus consultandi; el consistorio de Senadores y el lugar donde se oyen pleytos y causas», Nebrija.

CONSIURÓS : «molt se maravellá Félix del pastor que no li deya alcuna cosa e per ço com lo pastor stava axí CONSIURÓS», Lull, *Maravelles*, I, 110; «Félix anava en axí CONSIURÓS, e desijós de saber ço que es hom», Lull, *Maravelles*, I, 259.

CÓNSOL : «E quan nos fom venguts a Lates exiren a nos los CÓNSOLS e dels prohómens de Montpestler be c a caval e en P. Bonifaci ab els, e ell era lo mes poderós hom de tota la vila en aquela saó», Cron. Jacme, 328; «e d'altra part que'l senyor rey d'Aragó hi pogués metre CÓNSOL, en poder del qual faessen dret tots los mercaders cathalans e patrons de naus e mariners qui venguessen en Tunis o en tot lo regne», Muntaner, 62; «tro la venguda del gran CÓNSOL romá appellat March Cató», F. d'A., 9; — *cónsols de la mar* : «dimarts XXV. Ffo la ffesta de Sent March. E foren lo dit díe elets en CÓNSOLS de la mar en concell de C jurats que's tench aquell díe los honrats en P.

Casasage en P. de Muntrós e per jutge de apellacions del dit Consolat lo honrat en Johan de Ribalta», Ardits I, 13.

CONSOL : «com diu, doctor Arnau? Que no hi ha salvació! Jesús, Deu meu! Que diu ara? La meva pobre filla! Tenirme que mirar com se'm mor als braços y no poder donarli un CONSOL!!», Bassegoda, *La bona gent*, 13; — *bons consols* : palabras azucaradas.

CONSOLACIÓ : «se'n va pujar als cels e lexá en la terra per CONSOLACIÓ dels seus sirvents e creyents a la sua benaventurada Mare», F. d'A., 23; «tot eren plors e senglots e lágrimes... en los chrestians, e poca CONSOLACIÓ havíen», F. d'A., 100; «quina CONSOLACIÓ puch yo haver de la vostra ánima sens lo cors?», T. B., I, 19.

CONSOLAT : «e venguem descavalcar en casa d'en Atbrán qui era nostre batle, e volíen li gran mal e havíen emprés en lo CONSOLAT que si nos no venguéssem tantost que li derrocassen les cases», Cron. Jacme, 329.

CONSORCIA : «donchs guarden se los monges e los religioses de la CONSORCIA de les fembres per tal que síen verament casts», B. U. B., *Ajustaments*, 313 v.°.

CONSTANCIA : «la terça es CONSTANCIA en tot bon propósit qui no lexa l'om mutable ésser de un propósit en altre», Eximenis, *Regiment*, c. 66; «CONSTANCIA es una virtut qui fa lo cor ferm e estable a Deu axí con a torra fermada sobre ferma rocha», Llibre de vicis (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 247), 113 v.°.

CONSUETUT : «e es deguda cosa e de bona CONSUETUT que los hómens de honor en gran joventut deuen principiar les armes», T. B., I, 62.

CONSUMAR : consumir, aniquilar.

CONTAGIÓ : «car ab tanta CONTAGIÓ de heretgíes, les costumes e'ls sancts ritus ecclesiástichs staven molt malament alterats», F. d'A., 72.

CONTAR : V. COMPTAR.

CONTEMPLACIÓ : «e si guerres ni batailles se fan, tot será per amor e CONTEMPLACIÓ vostra», T. B., II, 20; — «e port vos en CONTEMPLACIÓ de matrimoni lo sobre dit ducat de Macedonia», T. B., II, 191.

CONTEMPLADOR : «loant Deu, lo qual benehía per tal com havía tan bon CONTEMPLADOR en aquell hermitatge», Lull, *Maravelles*, I, 11.

CONTEMPLAR : «un sant home... lo qual cercava hon pogués fer penitencia e CONTEMPLAR Deu», Lull, *Maravelles*, I, 8; «escorrent l'abrigall que arreboçava al menut, s' ajupí per a CONTEMPLARlo. Encare dormía», Pons, *Trascant*, 17; — *contemplarse* : «cada volta que la joveneta mestressa se'l mirava per casualitat, sos ulls estavan CONTEMPLÁNTsela, per lo que'ls abaxava y s'enrogía, avergonyintsen», del Bosch; *Lo segador*, 26.

CONTENDA : «diu lo proverbi comú. Deus te do CONTENDA ab hom qui no t'entenda», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 51.

CONTENDRE : «com lo teu cartell sía tacat de vils paraules, no cur respondre perque de viltat ab tu no vull CONTENDRE», T. B., II, 212.

CONTENIR [CONTINDRE] : «e puys tornam nos en en Valencia e quan fom a Algezira vench nos missatge del Apostoli Gregori X, en la qual carta era CONTENGUT que'ns pregava que li donássem conseyl e ajuda sobre'l feyt de la sancta terra d'oltramar», Cron. Jacme, 503; — *contenir de* : retraer de : «eixas apariencias... lo CONTINGUEREN molt temps de casarse», Oller, *La papallona*, 43; — *contenirse* : reprimirse, dominarse : «aqueix acte indigná a abduas donas. La Madrona, no poguent CONTINDRES, afrontá a la criada», Oller, *La papallona*, 11.

CONTENT : satisfecho : «y no CONTENT d'estrényer, com dintre'l puny, la terra, || d'estels volgué pujarsen a coronar son front», Atl., 46; «lo emperador... fon lo mes, CONTENT home del mon», T. B., II, 81; «puix veig que tes preguaries son tan humils e justes per amor de aquell per qui m'has conjurat, e per amor de tu qui est mon natural senyor, yo so CONTENT de obeyr los teus manaments», T. B., I, 33; — *content y satisfet* : «CONTENTS tots y satisfets... se'n anaren a donar tant bona nova a l'Angeleta, que no cal dir com la rebé», Vidal, *La vida en lo camp*, 111; — *n'estich content* : lo celebro.

CONTENTACIÓ : «ni jamés volguí aderir en cosa que fos en plaer e CONTENTACIÓ sua», T. B., I, 180; «e les grans dolors foren convertides en abundosa alegría e CONTENTACIÓ», T. B., II, 75; «gran es la CONTENTACIÓ que la mía ánima te de vos, comtessa», T. B., I, 19; «tots los cavallers estaven admirats com veyen tenir al Rey tanta CONTENTACIÓ», T. B., I, 36; «no us poría recitar, magnífichs senyors, la gran CONTENTACIÓ que los meus ulls tenen de veure tanta gent de be», T. B., I, 116.

CONTESA : disputa : «per que'm sembla bona cosa fugir CONTESES e discordies», Breviari d'amor (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 353), 211.

CONTESTA : contestación, respuesta : «vaig dirigirli duas vegadas la paraula cercant conversa, y ella seria, sense tornar CONTESTA», Vilanova, *Monólechs*, 36; «vetaquí la CONTESTA que'm va fer don Ignasi, el meu amo, el día que li vaig dir», Vilanova, *Monólechs*, 5; «lo senyor Gabanyach havía acabat lo seu discurs, y parat de no tenir CONTESTA, m'anava agoytant», Genís, *La reyneta del Cadí*, 10.

CONTESTINOBLE : Constantinopla : «fonch tramés embaxador per lo Papa al emperador de CONTESTINOBLE», T. B., I, 99.

CONTINDRE : V. CONTENIR.

CONTINENT : **1**, continente : «aquí estengué sos marges lo CONTINENT hesperi», Atl., 44. **2**, *de continent* : enseguida : «los embaxadors de CONTINENT que foren arribats en Cicilia havíen parada taula per asoldejar gent: al balester donaven mig ducat lo día, e al home d'armes un ducat», T. B., II, 6; «e de CONTINENT lo hagueren mort sino per lo senyor d'Agramunt que prestament lo socorregué ab los altres», T. B., IV, 40; «de CONTINENT que lo Rey de Túniç fon mort, Almedixer supplicá a Tirant que li fes gracia del cors del Rey, e ell lo y otorgá», T. B., IV, 45.

CONTINUAMENT : «es offés nostre senyor Deu per lo pereós, car com CONTINUAMENT ell lo provocca per diversos aguyllons empenyent lo a treballar, e lo pereós jamés no se'n sent axí com si era mort», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 193; «CONTINUAMENT se combatíen sens haver se pietat alguna», T. B., I, 175; «haja CONTINUAMENT en memoria ço que aquell príncep magnánim... feu e servá», T. B., II, 165; «les nostres mans... son vehades... de tenir CONTINUAMENT nit e día la espasa al costat», T. B., II, 105.

CONTINUU : «cinch díes CONTINUUS durá lo combatre», T. B., IV, 30.

CONTORN : perfil.

CONTORNAR : «e anaren aquels XX escuders armats de perpunts e de gonions e de capels de ferre e espaes que portaven, e no portaven lances, per ço con no les poríen CONTORNAR en les torres que y eren», Cron. Jacme, 236; «ab tant anam nos gitar e no volguem descobrir les paraules a nuyl hom qui fos ab nos, e ja fos en temps de gener que fa gran fret, CONTORNAM nos la nuyt mes de C vegades el lit de la una part e de l'altra e suávem també com si fóssem en un bany», Cron. Jacme, 281.

CONTORNEJAR : «agafava la forma y ab pols segur CONTORNEJAVA la sola», Vilanova, *Gent de casa*, 5.

CONTRA : «e en açó que nos li enviam a pregar fará ço que fer deu, e en l'als erraría molt durament CONTRA nos e CONTRA si», Cron. Jacme, 353; — hacia : «e fo lo conseyl aytal que enviassen don Nuno en una galea que era sua e en R. de Muntcada en la galea de Tortosa, e que anassen riba mar con qui va CONTRA Maylorques», Cron. Jacme, 96; — *fer la contra* : hacer frente, resistir; — *contra claror* : contra luz : «las palmas y llorers que brandejavan per l'ayre's veyan a CONTRA claror destenyits com vegetació fantástica», Oller, *La papallona*, 208; «llavors, un y altre acostaren los ulls al vidre gayre be fins a tocarlo ab las pestanyas y giraren l'instrument en tots sentits y'l miraren CONTRA claror com per esbrinar quina causa podía haver produhit moviment tant inesplicable», Oller, *Notas*, *Lo radiómetro*, 70; «li semblava que la víctima d'aquell anónim devía haverlo endevinat de pe a pa, confegit a CONTRA claror mentres venía», Oller, *Vilaniu*, 236; — *contra la costum* : contra lo usual.

CONTRACTACIÓ : contratación.

CONTRA-MARXA : contramarcha.

CONTRAMESTRE : aparejador, capataz, el que en una obra o taller dirige a los obreros y cuida de ellos.

CONTRAPÁS : (mil.) contrapaso, medio paso que en la marcha cadenciosa, simétrica y acompasada de la tropa sirve para recobrar el paso perdido.

CONTRAPUNT : «los acorts de las músicas que ab lo brillo ab que sonavan, per axó que ho feyan a competencia y per CONTRAPUNT, y per l'abundant repertori d'escullidas peças que una y altra possehían, convidavan fins al mes indiferent y desganat», Vidal, *Rosada d'estiu*, 237.

CONTRAPUNTAT; — *estar contrapuntats* : estar contrapunteados,

encontrados : «los del Villó son gelosos, || los altres son rencorosos, || diu qu'están CONTRAPUNTATS», Masriera, *L'arbre de Matx*, J. F. 1882, 50.

CONTRAPUNXÓ : granete, puntero.

CONTRARI : «e dixeren: Aquest temps de lebeg que nos havem no es nostre ni de vostre estol, ans vos es tant CONTRARI que no'n porets pendre terra en tota la yla de Maylorques», Cron. Jacme, 91; «almenys feu me gracia que jo vaja ab vos... E si lo CONTRARI feu, lo jorn que finaré los meus darrers díes no sentiré major dolor de la que ara sent», T. B., I, 15; — *ben al contrari* : antes al contrario, muy al contrario.

CONTRAST : cuestión, debate : «e anam aquel día a Berbegal que no trobam CONTRAST en la carrera, e altre día entram en Osca, e vinguem de puys a Saragoça», Cron. Jacme, 22; «del emperador Heracli qui cuydá poch de faerli'n CONTRAST», F. d'A., 90.

CONTRASTAR : «e deveu considerar que com nostre senyor Deu fa la gracia al peccador que'l fa venir a noticia de sos peccats e defalliments e vol fer penitencia de aquells, que la muller qui ama tant lo seu cors, deu amar molt mes l'ánima e no li deu CONTRASTAR», T. B., I, 16; «en aprés tu poríes per ventura CONTRESTAR que diguesses, &», Boeci, 254; «e si era 1 Deu infinit e poderós e sobirá a tots los altres Deus, convendría que tots los altres Deus li obehissen, car CONTRESTAR no li poríen», Lull, *Maravelles*, I, 21.

CONTRATEMPS : contratiemp
infortunio, calamidad, trabajo.

CONTRAURE : «son accentuat pe
fil y certa arruga vertical en l'en
trecellas que CONTREYA molt so
vint», Oller, *La papallona*, 23; –
«quan en política s'han CONTRE
certs compromisos... la voluntat d
l'home es impotent pera evadir
sen», Vidal, *Rosada d'estiu*, 130; –
contraure matrimoni : «aquest Com
te CONTRAU matrimoni dues vol
tes», F. d'A., 181.

CONTRAY : «e posades les dite
gramalles, foren fetes als dits con
sellers samarres de CONTRAY», Co
mes, *Llib. de coses*, 286; «apré
d'ells veníen tres molt bons ca
valls los quals cavalcaven tre
patges grans, vestits ab sayos
manteus de CONTRAY gornits a
faxes de vellut negre», Comes, *Ll*
bre de coses, 497.

CONVÉNCERSE : darse a buena

CONVENIR; — *hi convinch* : veng
en ello; — *si convé* : si hace falta
«ja me'l sabré pagar jo; treballar
día y nit, si CONVÉ», Oller, *La pa*
pallona, 177; — *si molt convé* : si
mano viene, quizás, puede : «s
molt CONVÉ, encara dorm, pensava
la Toneta. Y arreu, ab la genero
sitat d'una dona enamorada, afe
gía: que dormi'l pobre; potser h
retirat tart», Oller, *La papallona*
50.

CONVENT; — *ficarse al convent*
hacerse religioso.

CONVERSA : conversación, char
la, plática, diálogo : «com qu'era
home de mon, de molta palica y
alegre, sa CONVERSA'ns plavía a
tots», Oller, *Notas*, 193; «tota sa
CONVERSA anava dirigida a la meva

dona», Oller, *Notas*, 53; «mos parents, encara animats per la CONVERSA dels contertulis», Oller, *Notas*, 192; «durant la CONVERSA'm va semblar que la Doloretes també es posava de mal humor», Genís, *Sota un tarot*, J. F., 1878, 315; «hi havía abaix lo gran xivarri d'enrahonaments y CONVERSES entre'ls segadors», del Bosch, *Lo segador*, 21; — *conversa llarga* : larga plática : «patrono y estudiant s'embarcaren en una CONVERSA llarga», Oller, *La papallona*, 197; — *conversa tirada* : animado palique; — *conversa verdeta* : charla un tanto picaresca;— *donar conversa* : trabar conversación; — *rependre la conversa* : reanudar la conversación : «la cambrera deixá'ls draps y espolsadors que duya y, assehentse abduas, reprengueren la CONVERSA», Oller, *La papallona*, 131; — *trencar la conversa* : interrumpir la conversación : «En Manel, contemplant lo quadro ab rialla de solter impertinent, trencá la CONVERSA de las donas», Oller, *La papallona*, 160.

CONVERSAR : «hom pereós en sos gests e continents dona a entendre a tota res qui'l veu que ell es dolent e si parla ab vos ja'l veurets pus dolent e si CONVERSA ab vos no'l prearets un diner», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 106 v.°; «CONVERSAREN de mil cosas diferents y sobre totas ellas manifestá l'estudiant un criteri tan original, enginyós y alegre, qu'encisá a la noya», Oller, *La papallona*, 26.

CONVERTIR : «fort me maravell de los apóstols qui eren pochs en nombre, con pogueren CONVERTIR tantes de gents», Lull, *Maravelles*, I, 86; «e nos anam en est viatge en fe de Deu e per aquels que no'l creen; e anam sobre els per dues coses: o per convertir los ho per destruhir los», Cron. Jacme, 91; «e feu apartar a tots la temor CONVERTINT lo llur ánimo en gran sperança de tenir victoria», T. B., II, 244.

CONVIDAR : invitar, ofrecer : «yo tinch los huy CONVIDATS a ell e al duch d'Estalrich», T. B., I, 188; «vos fos CONVIDAT ahir del meu singular amich Tirant», T. B., I, 321; «allá de fruyt menjívol lo CONVIDA, || sobre jonça apelfada, encara humida || per la pluja batent del temporal», Atl., 38.

CONVINENÇA : ajuste, concierto : «lo portaren fins a la porta de la liça tot armat, liurant lo als fels que mort o viu lo'ls haguessen a restituir, e los fels lo reberen ab aquella CONVINENÇA», T. B., I, 153; «e vos no hi menarets mas aquells cent qui ab vos entraran al camp; mas Nos hi menarem qui'ns vullam, que açó no está en CONVINENCES», Muntaner, 146; «pensa que'l senyor infant venía de tant alt lloch, e era axí bo e vertader, que per res a la CONVINENÇA que havía feyta al senyor rey de Sicilia ell en res no vendría a menys», Muntaner, 433.

CONVINGUT : acordado : «CONVINGUT lo de la camisa, torná la Toneta al balcó», Oller, *La papallona*, 53.

CONVIT : «e nos convidam lo; e el dix nos que'ns graya molt lo CONVIT, mas que el no menjaría de fora de la vila, que vedat li era per son senyor, mas que be's tenía

per convidat e per honrat de nos», Cron. Jacme, 312; «en la temprança haja plaer, ... en los CONVITS temprança, en lo parlar suavitat», T. B., II, 163; «lo día següent lo Emperador feu gran CONVIT per amor de Tirant», T. B., II, 33; «lo día asignat del solemne CONVIT, la Infanta havía ordenat que lo Rey e la Reyna e Phelip y ella, tots IIII menjassen alt en una taula», T. B., I, 303.

CONVOCACIÓ : «aquest rey En Martí faé CONVOCACIÓ de corts generals», F. d'A., 436.

CONVOCAR : «lo día següent lo capitá pres e CONVOCÁ a tots los del consell», T. B., II, 42.

CONVOY : convoy.

CONXA : colcha, cubierta de cama.

CONXORXA : «si hagués tingut una amiga, una companya, qualsevol CONXORXA, ab la qui entendres!», Pons, *Trascant*, 9.

CONY : «Cunnus, i; el miembro genital de la mujer. Christa, oe, pro mulieris prominentia cunni; la clica», Nebrija.

COP [COLP] : **1**, golpe, porrazo, impulso : «colaphus, i; colaphum; interp. alapa», Nebrija; «lo COLP de amdues les pedres fo en axí gran, que despertá tots aquells qui dormíen en la host del rey», Lull, *Maravelles*, I, 131; «e els sarraíns meteren ma a la meylor algarrada que y havía, e feriren hi be X COLPS ans que nos haguéssem menjat: e pesava'ns tant, com qui'ns ferís a punyades en les costes no'ns pesara tan con los COLPS que hoíem dar, mentre menjávem, en lo castell de fust», Cron. Jacme, 224; «lo primer qui parlará, yo li daré ab aquesta mía taillant spasa un t COLP que los crits sentirán los q stan dins la sglesia», T. B., I, 10 «tiraren les spases e anaren los u contra los altres... donant se d grans COLPS ab les espases de pla T. B., II, 90; «ni li doni lo prim COLP al cap», T. B., II, 218; «e t caren a grans COLPS e feren obr les portes», T. B., II, 109; «lo c valler françés tirá gran COLP a T rant per mig del cap», T. B., I, 17 «dava los COLPS tan poderosos Tirant, que a cascún COLP que dava li fehia inclinar lo cap be baix», T. B., IV, 245; «mas ta tost ell va ésser mort ab altr molts dels seus ab COLPS de lanç des que li'n donaren los sarraíns F. d'A., 179; «Senyor de les ve jances, donau alé a mon cántich y diré'l COLP terrible que...», Atl 52; — *cop de barra* : trancazo; *cop de bastó* : palo, garrotazo, bast nazo; — *cop de cama* : pernada; *cop de campana* : campanada; *cop de canya* : cañazo; — *cop d cap* : calaverada, acción temerari ridícula o perjudicial, desatino, t meridad, cabezada, testarada : «si Ramón fa'l COP de cap de casa shi, conteu quin clau pera la Ma garida», Vidal, *La vida en lo cam* 229; — *cop de cap* : movimiento d cabeza : «trayeume a fora aquest desagrahida: no la vull veure mes! com si no trobés un mot prou a pre que afegir, intimá a la Quet ab un COP de cap y tocant l'ase Oller, *Vilaniu*, 394; — *cop de colze* codada; — *cop de culata* : culatazo — *cop d'escombra* : escobazo, esco bada; — *cop d'espasa* : cintarazo; *cop d'estaca* : estacazo; — *cop de des*

tral : hachazo; — *cop de ma* : sorpresa, asalto : «tot d'un plegat dantse un COP de ma al front: Ah, ja hi caych, digué. Flaca memoria la meva!», Briz, *Lo coronel*, 104; — *cop de mar* : oleada, ola fuerte, marejada, golpe de mar, ola que choca contra el buque y revienta sobre él; — *cop de paella* : sartenazo; — *cop de pedra* : «que'l volgueren occiure ab COLP de pedra que li'n gitaren per la teulada», F. d'A., 306; — *cop de peu* : patada, golpe dado con el pie; — *a cops de peus* : a puntapiés : «fins l'ánima, en ses ires, arrabaçat s'haurían, || ells ab ells esberlantse lo front a COLPS de peu», Atl., 242; — *cop de pistola* : pistoletazo; — *cop de pla* (de sabre) : cintarazo; — *cop de puny* : puñetazo, puñada : «Carroç al qui la paciencia s'acabava per instants, pegá un COP de puny a damunt dels papers que tenía al davant sobre la taula», Briz, *Lo coronel*, 104; — *com un cop de puny* : pequeño : «una botiga com un COP de puny, y sempre la tenim plena de canalla», Vilanova, *Del meu tros*, 151; — *cop de sabre* : sablazo; — *cop de sanchs* : congestión; — *cop d'ull* : ojeada, mirada, vistazo, golpe de vista : «lo sol, pero, que mida d'un COLP d'ull l'hemisferi», Atl., 42; «de primer COP d'ull ja va escaure a la senyora Pepa», Oller, *La papallona*, 23; — *a cop d'ull* : a bulto, a tun tun, sin reflexión : «ell sabía de cor las quantitats de fruyts enmagatzemadas y, a un simple COP d'ull, feya un cálcul just de la cullita pendent», Oller, *Vilaniu*, 216; — *donar un cop d'ull* : «en havent esmorzat, dava un COP d'ull a las obras», Oller, *Vilaniu*, 316; — *cop de vent* : ráfaga de viento; — *cop en fals* : golpe en vago; — *cop mestre* : primor, cosa perfecta; — *cop mort* : golpe seco; — *cop mortal* : golpe mortal, acontecimiento imprevisto; — *cop sort* : golpe sordo; — *a cop* : «aprés a COLP totes les trompetes sonaren cridant los harauts e Reys d'armes: Aquest es l'illustre príncep Duch de Macedonia del gran linatge de Roca salada», T. B., III, 41; — *a cop calent* : «sort que'l forat de la llosa era gran; que, sino, prou qu'al abalansarse'l cos a terra's trenca la cama, exclamá l'adroguer: oh, y encare, a COP calent, no's pot dir res», Oller, *Vilaniu*, 143; — *al cop de la disputa* : en el calor de la disputa; — *al cop* : «lexaren en mig un gran portell, que be CL hómens podíen passar al COLP», T. B., I, 71; — *de cop* : al pronto, súbitamente, de improviso : «pero la mar, obrintse de COLP, bromerejava», Atl., 222; «de COLP remunta'ls núvols, a frech a frech del llamp», Atl., 174; «determinaren comunicarli llurs pensaments, sens ocultarli lo mes mínim, be que sens revelarli de COP lo projecte que tenían concebut», Vidal, *Rosada d'estiu*, 362; «Vicens, sorprés, de COP no savía que respondre», Briz, *Lo coronel*, 26; — *de cop y vol* o *de cop y volta* : de repente, de golpe y porrazo, de golpe y zumbido, de buenas a primeras, sin más ni más, de un golpe y como por asalto, de un solo esfuerzo, de corrida, de rondón : «D.ª Rosa ja sabía prou ab quins fins maneja certa gent la calumnia y ab quanta facilitat s'inventa, pera no deixarse enrotllar l'esperit de COP y volta»,

Oller, *Vilaniu*, 164; «parantse en Rodón en sech, de COP y volta preguntá: Estás resolt a seguirme?», Oller, *Vilaniu*, 277; «ja't veig a vegadas ab lo teu senyor. Ell si que ho va entendre casantse de COP y volta; que si li donas temps d'enamorarse mes, haguera hagut d'enmatılevar la carn per amagrirse», Vilanova, *Del meu tros*, 46; «mes com de COP y volta es posés a caure un fort ruxat d'aigua, qu'obligá a la gent a posarse a soplutj, lo noy entrá a l'esglesia», R. Bertrán, *Deu narracions, Boigs fan bitllas*, J. F., 1875, 206; — *tot de cop* : repentinamente, de golpe, de repente; — *agafar un cop d'ayre* : sobrecoger a alguno un golpe de aire, pasarle el aire; — *donar un cop* : descargar un golpe;—*donar cops* : golpear;—*donar cops de cap a la paret* : dar coces contra el aguijón : «l'amor que tenía a la Mercé... se comprén que no era pera donarse COPS de cap en las parets en cas de no poder tirar endevant», Genís, *La Mercé*, J. F., 1878, 198; — *donar cops a l'espatlla* : dar palmaditas en el hombro : «las duas criadas y cinch estudiants rodejavan a en Lluís, marejantlo a preguntas, estirantlo d'assí d'allá, donantli COPS a l'espatlla», Oller, *La papallona*, 194; — *donar un cop de ma* : dar algún asalto; — *donar un cop de ma a algú* : ayudar a alguno, echarle una mano; — *donarhi un cop de ma* : dar una buena embestida, un pechugón; — *donar cops de puny* : apuñetear, dar puñadas, golpear con los puños; — *donar un cop en fals* : dar un golpe en vago, salirle mal a alguno algún proyecto; — *fershi a cops de puny* : andar a puñadas; — *fer cop* : hacer efecto : «ja's pot contar si'n hi feu de COP semblant nova!», Vidal, *La vida en lo camp*, 236; — *pendre un cop d'ayre* : sobrecoger a alguno un golpe de aire, pasarle el aire; — *tenir cop d'ull* : tener ojo avizor; tener perspicacia, penetración, facilidad de tomar idea a primera vista de las proporciones, carácter y cualidades de los objetos. **2,** *cop de* : con infinitivo tiene valor superlativo y la significación de «no hacer más que». Ej. : *cop d'escriure* : escribiendo muchísimo; — *cop de correr* : corriendo muchísimo : «que vols ferhi?... COP d'aplegar neu, y a la perola, si vols aygua. Y COP de obrirnos pas si us voleu calfar lo ventre!», Pons, *Trascant*, 79; «y, com tots los d'aquella casa son tant vanitosos, la mare d'ell, COP d'escarrassarse a dir: Mirin, vejan, que'ls sembla'l pessebre que ha fet lo noy?», A. Careta, *Quadros de Barcelona*, J. F., 1876, 298; «la senyora Pauleta, pobra dona! ab la boca plena d'aygua COP de ruixarli la cara», Vilanova, *Del meu tros*, 14; «fent ab las alas (l'aucell) una fressa sorda, espantantme'ls nens, acobardint a la seva mare y fent fer COP de muecas y cosonerías a las minyonas», Genís, *Sota un tarot*, J. F. 1876, 302; «ella COP de ferlos posturas y darlos confits», Careta, *Brosta*, 173; «jo, al escriptori ab l'agulla d'amortallar sogras als dits, de peu a la prempsa y COP de cusir fardos», Vilanova, *Gent de casa*, 33; «Vull plata u or, vaig dir al caxer. Que'm ve ara ab papalitos vosté? Ni'm va escoltar: COP

d'ensolivarse'l dit per no donarmen algún de doble y jo COP de repassarlos perque no se'n descuydés cap», Vilanova, *Gent de casa*, 32; «una basca darrera l'altre: jo li feya olorar un paper d'estraça cremat; li he refrescat los polsos ab aygua de Colonia y unturas d'oli d'estérich. La senyora Pauleta, pobra dona! ab la boca plena d'aygua COP de ruxarli la cara;... res: ni un marbre; groga! afinada!», Vilanova, *Del meu tros*, 161. **3**, vez : «si algún COLP ne féyam festa me portavan a Sant Joan», Briz, *La cansó de Mestre Jan*, J. F., 1871; «un COP al pis, la Toneta, qu'ab nerviosas apretadas d'amor havía despertat al nen, s'empenyá en darli mamar avans de que'l mudessin», Oller, *La papallona*, 148; «un COP llest, don Ramón cridá apart a sa muller que l'estava cercant en va entre'ls rotllos dels demés passatgers», Oller, *Vilaniu*, 32; «un COP mort (lo llop), lo portaren en triumf al poble», Genís, *La Mercé*, J. F., 1878, 208; — *un cop pogué* : así que pudo; — *un cop fora* : así que hubo salido; — *uns cops* : a veces; — *un cop mes* : más aun, todavía más, otra vez; — *acabém d'un cop*; — *d'un cop* : «lo que primer se'ls vingué a la pensa, fou empendre lo camí de la Plana, y per un medi o altre eixir de duptes d'un COP», Vidal, *Rosada d'estiu*, 361; — *tot d'un cop* : de manos a boca, a la vez, a un tiempo; — *un cop per tots* : una buena y enmendarse, una que valga mil; — *hi ha cops que* : hay ocasiones que.

COPA : **1**, copa : «e partim nos així, si que no y ach negú que alí fos que tant begués en tot I día con aquela hora, si que dues COPES grans de vi ayguat beguem ans que haguéssem menjat», Cron. Jacme, 209: «un jorn se sdevench que I mercader li aportá una bella COPA de argent», Lull, *Maravelles*, I, 107; «los consellers hicieron fabricar 4 joyas: una COPA, un anap, quatre culleres tot d'argent daurat per los hómens. E dues ballestes per los fadrins de 18 anys», A. M. B., *Bandos* (1414-27), 74; «y al vespre, tancats en l'aposento de míster Groc, apurant de COPA en COPA mitj barril de cervesa y duas garrafas de pipermín, acordaren dar algún cop de ma», Oller, *L'escanya-pobres*, J. F., 1884, 191; — *copa del braser* : sartenaja. **2**, copero : «Tirant entrá per la sala, e com ell hi era servía de majordom e de COPA a la Emperadriu e a sa filla», T. B., II, 51.

COPAGORJA : corta o taja-cuellos ? : «empero Tirant fon avisat que mes mans a una COPAGORJA que portava», T. B., I, 161.

COPÇAR : aparar, recoger, coger, apresar, recibir : «mes ja al incendi rojes esclatan les montanyes || y per esqueys y balmes, filera de volcans, || foragitan los fosos tresors de ses entranyes, || que COPÇAN en llur falda les planes verdejants», Atl., 66; «descaragola's lleig drach d'ulls flamejants, || y en roda la gran cua brandant com una llança || tantost ab gorja y urpes li COPÇA abdúes mans (a Alcides)», Atl., 88; «quant inhumanes dones || ... la testa a Orfeu llevaren, || menys amargantes que llur cor, les ones || en sa falda de perles la COP-

ÇAREN», Atl., 200; «la llambreganta ullada de fera monstruosa || seguint, tantost lo COPÇA son ample coll obert», Atl., 176; «castich gran! ab llurs eynes rojenques, rochs y grava, || llenya del Teyde, pujan Atlants a capgirells, || que COPÇA l'ample cráter, envolts ab rius de lava», Atl., 248; «puix l'aygua pouhada cristall n'era y perles, || com gayres no'n COPÇAN los lliris d'olor», Atl., 278.

COPÇAT : relleno.

COPEJAR : golpear, sacudir.

COPER : «item que negún mesurer ne COPER no gos mesurar forment ne ordi ne altre blat fora la plassa», A. M. B., *Libro de deliberaciones* (1300-3), 31.

COPET : golpecito; — *donar copets a l'espatlla* : dar palmaditas en el hombro.

COPETA : copita : «vols una COPETA d'anissat?», Bosch de la T., *Lena*, 20.

COPIA : **1**, calco : «y donchs, que l'ha portat per estos recons de mon? Ja ho ha vist: lo desitg de possehir una COPIA d'aqueix antiquíssim monument», Vidal, *Rosada d'estiu*, 195. **2**, abundancia; — *a copia de* : a fuerza de : «desvetllantla a COPIA de crits, l'acompanyaren a la cuyna», Pons *Trascant*, 28; «sols a COPIA de ventosas, mostassas y excitants de gran forsa lograren desanusarli'l cor», Oller, *La papallona*, 179; «fill de casa pobre, duya guanyada la posició en que'l trobem, a COPIA d'estudiar. En tots los exámens obtingut havía la millor nota y en totas sas qüestions ab altres, sempre havía portat la ventatja», Briz, *Lo coronel d'Anjou*, 78; «a COPIA de dirme y repetirme semblants advertencies, comenso ma relació», R. y B., *Historia d'un pagés*, J. F., 1869, 151.

COPIOSAMENT : «e a tots quants hi anaven daven a menjar molt COPIOSAMENT a la real», T. B., I, 201.

COPLA : **1**, «copula, el ayuntamiento de cosas diversas», Nebrija; «copula, la trailla con que atraillan los canes», Nebrija. **2**, banda de música : «la COPLA, ja dalt de la tribuna, comensá a afinar los instruments de corda y a extendre en los faristols las particel-las de la missa», Oller, *Vilaniu*, 79.

COPOLL : «les fruytes se deuen axí tractar que nuyl temps res qui d'elles sobra deus posar en la taula axí com fan molts hómens bestials qui los COPOLLS e paradures de les figues e les rapes dels raims, e axí d'açó qui román de les altres fruytes posen en taula davant si matexs si's vol que menjen ab grans senyors», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 181.

COQUÍ : raquítico, de poco ánimo, cobardón, cobarde, apocado, mezquino.

COR : **1**, corazón; fig. valor, ánimo : «mes confiant del vostre COR alt e generós, qui no pot fer sino segons qui es e lo que ha acostumat», T. B., II, 3; «e ab devot COR fas humils gracies e submissions a la excel·lencia vostra», T. B., II, 47; «si'l veus, dígasli que mon COR es tot per ell», Bosch de la T., *Lena*, 258; «d'aquí avant n'auríen a contrastar ab dos, qui son un COR e un cors e una volentat», Muntaner, 293; «e axí,

podets entendre quin goig hach en la host, e ab quin COR lo serviren d'aquí avant», Muntaner, 390; «la forma del COR es seratment a manera de pinya enversada», Inventari o collectori, c. 5; «era'l jou d'or que unía les terres ponentines || y, COR de totes elles, com font del paradís || los dava clares aygues (lo continent hesperi)», Atl., 44; «y, ay, hont l'hermosa solía'ls CORS atraure, || lo pélach responía», Atl., 46; «cerca ab dalé mes planejanta terra, || mes son COR jovenívol no pot mes», Atl., 32; «sota'l mantell de flames que l'huracá flagel·la, || la terra adolorida gemega com un COR», Atl., 58; «y esbrancada la terra y en dues mitj partida, || per nous volcans esbrava les flames de son COR», Atl., 250; «Qui trencará aquells braços ab que a llur coll s'aferra || «no'm deixeu, com dihentlos, germanes del meu COR!» ?», Atl., 38; — *cor agre* : acedia, flato ardiente;—*cor de bronzo* : corazón de hierro, es decir, duro, insensible; — *cor de pedra* : corazón empedernido; — *cor dur* : corazón cruel, corazón endurecido, aconchado; — *cor ple de rabia* : corazón despechado, preñado de rabia, henchido de coraje; — *boca del cor* : boca del estómago; — *de cor* : de memoria; — *de bon cor* : de mil amores, de buena gana, con gusto; — *de tot cor* : con mil amores; — *agafar cor* : cobrar ánimo : «hem d'agafar COR, feu en Ramón mirant a la Nor com si ja's temés que hi pendría cartes», Genís, *La Mercé*, J. F., 1878, 181; — *anar ab lo cor a la ma* : llevar el corazón en los labios o en la mano, proceder con sinceridad, ingenuidad y buena fe en un asunto : «jo so una pobra, sí, molt pobra, ni pares tinch; pero vaig ab lo COR a la ma, tinch la meva dignitat», Oller, *La papallona*, 88; — *se me'n hi va'l cor* : se me va el alma tras ello; — *axamplar lo cor* : desahogar, abrir paso a los sentimientos que oprimen el corazón; — *batre'l cor* : latir el corazón : «dins l'arrugada escorça de cada arbre || bat lo COR d'una dea», Atl., 208; — *li dich de bon cor* : se lo digo de buena voluntad; — *dir el cor* : «lo COR me diu que vindrá día en que tot se apariará», Briz, *Lo coronel d'Anjou*, 70; — *lo cor li doná un salt* : el corazón le dió un brinco en el pecho : «un paper havía entrat com segeta per sota la porta. Lo COR li doná un salt, s'aixecá corrents y plegá'l paper», Oller, *La papallona*, 69; — *dur lo cor anusat* : tener metido el corazón en un puño : «la bona dona no deixá de córrehi, anusat y tot lo COR com duya pe'l tropell de casa seva», Oller, *La papallona*, 191; — *emportarsen lo cor* : cautivar el corazón; — *emportarsen los cors* : arrebatar los corazones;— *endogalar lo cor* : atenazar el corazón : «aquell silenci prenyat d'engunia que nusa la gola, que clou lo llabi, qu'endogala'l COR y fa caminar de puntetas», Oller, *La papallona*, 214; — *fer cor fort* o *fer lo cor fort* : hacer de tripas corazón, cobrar ánimo : «germana y marit se rellevavan devant de la malalta ben sovint pera... entrar de nou fent COR fort, a parlar ab forsada rialleta de las excelencias del nen», Oller, *La papallona*, 165; — *fer per-*

dre'l cor : descorazonar; — *lo cor me fa trip trap* : me late el corazón; — *fer un salt lo cor* : dar un vuelco el corazón : «lo COR li feu un salt com si l'haguessin afrontada de debó», Oller, *La papallona*, 27; — *guanyar lo cor a algú* : «Vágissen al infern!, esclamá la senyora' Pepa encara rihent ab aquell gust que deya com li tenía guanyat lo COR la papallona», Oller, *La papallona*, 26; — *haver en cor* : tener ánimo o intención : «e quant nos hoim esta paraula no'ns volguem acordar ab negú, per ço car ço que nos havíem en COR de fer, d'els no'ns ho conseylaría la major partida», Cron. Jacme, 460;—*saber de cor* : saber de coro, saber de memoria, saber de carretilla : «ell sabía de COR las quantitats de fruyts enmagatzemadas y, a un simple cop d'ull, feya un cálcul just de la cullita pendent», Oller, *Vilaniu*, 216; — *dir de cor* : «la sabia dona, tots los díes, de COR li feya dir un tros del Breviari d'Amor», Nerto, 20; «savía la primera regla de la nombra y deya de COR algunas faulas d'Isop», Briz, *Lo coronel d'Anjou*, 33; — *apendre de cor* : aprender de cabeza; — *donar de cor* : decir de memoria; — *retenir de cor* : «recompte Valeri libre VIII que Themistocles retench de COR en la sua memoria los noms de tots los seus ciutadans», B. U. B., *Ajustaments*, 69 v.°; — *ser tot cor* : ser generoso, bienhechor; — *lo cor m'ho deya* : tenía un presentimiento de ello; — *lo cor me diu* : el alma me da; — *de l'abundancia del cor parla la boca* : irse la boca donde está el corazón, la boca dice todo lo que el corazón siente; — *metre en cor* : «pensats que hajats bona cura e bona adminestració, e axí farets dels affers aytants com en COR vos metats», Muntaner, 71;—*obrir lo cor a algú* : abrir su pecho a otro, hablar francamente, con sinceridad, franquear, manifestar el corazón; — *me partía lo cor!* : me atravesaba el alma; — *sentirse batre'l cor* : conmoverse : «jo hauría volgut ferla acompanyar de tota aquella gent de COR que'l senten batre a les emocions de la senzillesa», Oller, *Notas*, 51; — *tenir cor* : «e lo qui vol aconseguir la gloria de Paradís li es be mester que tinga COR e ardiment en batallar contra lo mon e la carn», T. B., II, 354; — *tenir massa bon cor* : tener demasiado blando el corazón : «so enamoradís, tinch massa bon COR», Oller, *La papallona*, 58; — *tenir guanyat lo cor a algú* : tener sorbido el seso a uno : «vágissen al infern, esclamá la senyora Pepa, encara rihent ab aquell gust que deya com li tenía guanyat lo COR, la papallona»,Oller, *La papallona*, 26; — *tenir lo cor robat* : «tinch lo COR robat: no visch, no sossego, y penso que si no puch unir ma sort a la de la noya a qui estimo, tant me valdría morir», Vidal, *La vida en lo camp*, 52; — *me te'l cor robat* : me tiene sorbido el seso : «pero aquest no se que m'ha fet, que'm te'l COR robat», Oller, *La papallona*, 53; «ell es un minyonás que'm te 'l COR robat», Guimerá, *En Pólvora*, 19; — *tenir lo cor adormit* : estar soñoliento : «tenía encare'l COR adormit. Lo moviment del cavall y aquell ayret l'anavan desvetllant», Oller, *Vila-*

niu, 238; — *tenir lo cor ben posat* : ser honrado a carta cabal; — *tenir lo cor mal posat* : tener el alma atravesada; — *tenir lo cor ferm* : «e Tirant torná amonestar la sua gent e aconsellar que tinguessen lo COR ferm», T. B., II, 244; — *tenir un cor com un brau* : tener pelos en el corazón;—*no tenir cor* : ser insensible;— *no haver cor* : no atinar : «e aquí la batalla fo molt greu e aspre, e durá del matí entro hora de vespres, que hanch negú no hach COR de menjar ne de beure», Muntaner, 40; — *tocar lo cor* : enternecer; — *trencar lo cor* : quebrar el corazón, causar una gran compasión, destrozar el corazón; — *veure's ab cor* : «lo jove, veyentse ab COR de fer mes de lo que allí podía, se posá a treballar per son compte», Careta, *Brosta*, 36; — *lo que'l cor me diu* : lo que me dicta el corazón; — *cor que vols, cor que desitjas* : a pedir de boca· **2**, centro, riñón, seno, punto recóndito; alma : «jo se una vall llunyana, || amagada en lo COR de l'alta serra», Costa y Llobera, *La Vall, Poesies*, 1;—*lo cor del all* : el machuelo; — *lo cor del pi* : la coraznada; — *al cor del hivern, del estiu* : estar en medio del invierno, del verano : «la truyta es tan amiga d'ayguas fredas que'l temps de sos amors es al COR del hivern: de novembre a febrer», Bosch de la T., *Recorts*, 268; «lo cert es que començá a tossir (éram al COR de l'hivern), y tant estossegá, rosegada pel corcó que se n'hi enduya les entranyes, que als pochs mesos me l'enterraven per ética», Pons, *Trascant*, 47.

COR : porqué, pues : «COR segons vera sciencia davant la presencia de Deu son totes les creatures qui son en los cels ni en lo mon ni en los abís», Breviari d'amor (Bibl. Nac. París, MS., fonds Esp. 353), 17 v.°.

CORADA : «car per exemple dels Reys e dels prínceps se regeixen los regnes, e les CORADES del poble solen exir», T. B., II, 164.

CORAGRE : acedia, flato ardiente.

CORAL : **1**, adj. «singularment servaven conexença sens mesura en los beniffets reebuts e amistat CORAL a tots aquells qui lur amor volíen», Eximenis, *Regiment*, c. 190. **2**, subst. «coralión; corallium, coral», Nebrija; «los labis tenía vermells com a CORAL», T. B., II, 28.

CORALÍ : Conradino : «ab tant CORALÍ ferí en la batalla o ost de Carles», Bernat Desclot (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 328), 45.

CORALINA : coralina : «gronxantlo com en braços de sirenes, || lo posan en blaníssimes arenes, || dejonchs y CORALINES en coixí», Atl., 32; «creguérenme de lotus flor novella, || que entre randes de mar y CORALINES || hagués badat sa virginal parpella», Atl., 188.

CORATGE : **1**, corazón, alma : «e be es ver que molts paría que se'n alegraven, mas emperó dins de lurs CORATGES havíen molt gran tristor», F. d'A., 443; «e per virtut de la santa passió de Ihesuchrist, concebé en son CORATGE humilitat e contricció de cor», Lull, *Maravelles*, I, 66; «proposá en son CORATGE que's maravellás en considerar alcuna cosa maravellosa», Lull, *Maravelles*, I, 95; «e per ço Deus ha us lexat temptar al diable per ço que

vos acustumets a ésser fort e ferm de CORATGE contra temptació e vici», Lull, *Maravelles*, I, 9; «en la virtut e gloria (sofir) lo CORATGE del hom», T. B., II, 167; «certes ara es temps que culles e replegues ensemps totes les virtuoses forçes de ton CORATGE», T. B., II, 153; «mitigant los treballosos assalts que en lo feminil CORATGE desesperades eleccions e molts greus enuigs procurant infonen», T. B., I, 17; «car cascú ha perea de servir als qui obliden los serveys e omplir la pregonea sens fons del ingrat CORATGE de dons que pereixen», T. B., II, 164; «la senyoría no fa l'ome, mas descobre'l, e les honors no muden les costumes ni'l CORATGE, mas mostren ho», T. B., II, 156; «e que are les voluntats que tots tenim secretes en los nostros CORATGES», Bernat Metge, 3 v.°; «E qui coneix los CORATGES clarament? Certes no es negún», Boeci, 204. **2**, valor, ánimo, aliento, brío, esfuerzo, intrepidez, audacia, atrevimiento, valentía : «e prenent gran CORATGE e gran sfors... los faé gran guerra», F. d'A., 106; «ab mes CORATGE rema y mes delit», Atl., 30; «me semblá la mes gentil corona del poema que ab massa CORATGE gosí empendre», Atl., XII.

CORATJÓS : valeroso, animoso: «e sobre açó l'arquabisbe de Narbona qui era hom CORATJÓS, dix nos perque estávem axí, que no fayem neguna re?», Cron. Jacme, 302; «com tallamar, devora les ones CORATJÓS», Atl., 172.

CORATJOSAMENT : animosamente.

CORATJUDAMENT : «la ciutat, l qual deffeníen baronivolment lo sarraíns malvats, que paría qu eren dimonis, tan CORATJUDA MENT la'n deffeníen», F. d'A., 25

CORATJUT : «e anaven tots mo CORATJUTS», F. d'A., 328.

CORB : **1**, cuervo : «corvus, i; cuervo», Nebrija; «los cetacis, afla ran carn humana || que l'áliga d mar també demana, || fent parel ab lo CORP», Atl., 30. **2**, encorv do : «e de mes a mes anava t CORB axí com si'n fos tot vell», d'A., 181.

CORBAY : «item que tot pascad e pescadora e revanador de pe haja a dar a tall tot pex gros o pe de tall qui pes mes de X libr. n'aja a vendra a liura a tota pe sona qui comprar ne vulla. Ite la liura del CORBAY mes de... drs», A. M. B., *Bandos* (1349-56),

CORBELLA : «ferrer de CORBELLE o faus : Falcarius», Tesaur. pue 104.

CORCARSE : carcomerse, gastars corroerse.

CORCAT : apolillado, carcomid

CORCER : corcel : «ne surt mu tat a un troç del arbre mestre que gira hont be li plau com u CORCER», Atl., 28.

CORCH : curculio, nis; el gorg jo, gusano que corroe y estraga l semillas; carcoma, insecto que at ca los pinos; gorgojo, insecto q roe ciertas simientes : «y aque CORCH de la terra, sos fills y fill nues, || del Deu que adora, a poltres, per grana llançaré», Atl 124.

CORCÓ [CORCOR] : carcoma; fi recelo, remordimiento : «no m'e

possible deixar un sol instant aquella CORCOR estranya, aquella mena de mala voluntat injusta que vers ell sentía», A. Careta, *Brosta*, 30; «s'hauría considerat felís si no hagués sentit en lo fons del cor una certa CORCOR que li feya venir las llágrimas als ulls», Oller, *Notas, La casaca d'en Jaumet*, 149; — *ser un corcó* : regañón, áspero de genio.

CORDA : «e tiraren e cuydaven complir a la ost e no y pogren complir, e la CORDA de la lur brigola envolvé's entorn la pertxa», Cron. Jacme, 459; «e en fusts que havíen ordits ab CORDES aduyen los les pedres dels trebuquets al col», Cron. Jacme, 113; «En esta casa a una trapa; haurem II CORDES e assaer vos em en una taula e avalar vos em d'aquí en jus; e enviarem la nuyt que açó deurem fer an Artal que venga aquí ab sa companya», Cron. Jacme, 39; «axí com les CORDES dels budells qui sonen en los instruments», B. Cons., 78; — *corda de viola* : cuerda de vihuela : «en lo palau reyal tot eren sons de differents esturments de CORDA de viola, com son guitarres, e altres de jutglaria», F. d'A., 418; — *corda que rodeja la boca del animal* : bozo, ronzal; — *corda d'apretar la cingla del bast* : latiguera.

CORDAM : jarcia, cordaje, Oller, *Croquis*, 110.

CORDAR : abrochar, abotonar, atacar, encordonar, atar, encordonar un corsé, una almilla, un jubón, &; — *cordar un vestit* : abotonar un vestido; — *cordarse* : abrocharse, atacarse : «e molt prest fon vestit sens acabarse de CORDAR», T. B., I, 223; — *cordarse les calces* : atacarse : «de sopte, y sens saber lo que'm passava, restí lo mateix que tendre infant que no's sap CORDAR las calças», Vidal, *Rosada d'estiu*, 121.

CORDELLAR : liar el trompo.

CORDER : soguero, cordelero.

CORDIAL : cordial : «ordenaren que lo sopar seu fos d'un faysá perçó com es carn CORDIAL per al cor», T. B., III, 59.

CORDILL : bramante, especie de cordelillo de cáñamo ordinario; hilo gordo, cordel muy delgado hecho de cáñamo; guita de cáñamo, bramante grueso.

CORDILLERA : «Alcides li alça un mausoleo de roques al extrem de la CORDILLERA», Atl., 42.

CORDÓ : «e la mánegua squerra la pleguá fins a mig braç e senyí la's ab un CORDÓ tot d'or de Sant Francesch», T. B., II, 87; «Tirant en lo braç portava liguada una petita acha ab un CORDÓ de seda», T. B., II, 244; «e lo guardabraç li fora del tot caygut si no per lo CORDÓ de seda», T. B., I, 208; — *prohómens del cordó* : «en lo qual banch segueren primer los sinch consellers arreu e aprés prómens del CORDÓ mentre n'i caberen», Comes, *Llib. de coses*, 556.

CORDOVÁ : «item que negú blanquer ne albadiner ne pergaminer ne altre qui us de offici de blanquería no gos adobar naguna pell ab CORDOVÁ ne ab moltons ne ab negú cuyram cosit si donchs la pell no era embatida de bo roudor e de exut ne encare la gos metre en lo nauch unt lo cuyram cusit», A. M. B., *Bandos* (1349-56), 64.

CORI-MORI : «com no mes havía pres xacolate, tenía un CORI-MORI que li feya fer uns badalls que talment semblava que s'entretingués fent ganyotas a las figuras de las estampas», Vilanova, *Escenas barceloninas*, 21; «pero ara que hi penso, sento un xich de CORI-MORI. No't sembla que tinch mal de cor?... Ay! tens rahó, es clar que no pots sentirten. Afortunadament aquí hi ha restaurant», Careta, *Brosta*, 93.

CORN : **1**, bocina, especie de caracol algo semejante a la corneta : «e ell doná'ns celada ab VII celades de moros e ab gran brugit de CORNS e d'anafils e balesters que y havía molts e ab dargues», Cron. Jacme, 393; «e sonaren lo CORN lo VII mes e lo X día del mes en temps de misericordia en tota la vostra terra», Bibl. cat. (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 2), 63 v.°; «a las 12 sentírem tocar lo CORN; era lo senyal convingust dels cassadors pera reunirse al cim de la serra», Bosch de la T., *Recorts*, 174— *corn de caça* : corneta bocina : « eren preparar los munteros del dit senyor ab llurs CORNS e bossines de cassa», Comes, *Llib. de coses*, 282; — *corn de mar* : bocina, especie de concha en forma de caracol. **2**, cuerno; — *corn de la abundancia* : cuerno de abundancia, cornucopia, Oller, *La papallona*, 5; — *ballesta de corn* : «item i balesta de CORN ab l'asprer trenquat. Item altra balesta de CORN menys d'asprer», Segura, *Costums de Catalunya*, J. F., 1885, 205. **3**, cuerno, pico, punta, la parte angular y sobresaliente que presentan algunos objetos, esquina, ángulo (de un objeto como manta, pañuelo) : «pren lo sanct cors e'l met en la m texa caxa, que'n era mesa al co dret del dessús dit altar», F. d' 152; «axugantse una llágrima ab CORN de son devantal, agafá lo fe d'eura», Bosch de la T., *Lena*, 2 «l'Antón, al CORN de la manta p tava una gerra petitoya, ahont tenía apilat lo seu capdal», Arg llol, *La guerra*, 90; «se'n aná a drals portant... dins un CORN nu de son mocador de butxaca, qua dobletas de cinch duros», Boch la T., *Lena*, 29;— *corns de la sarn* cogujones del esportón.

CORNAL : «e sa altesa ventlos v nir maná alsar lo CORNAL e ent tenir la galera», Comes, *Llib. coses*, 353.

CORNAMUSA : (corn a musica

CORNAR : «e per semblant t los munteros CORNANTS e los ca odulant e tots ensemps cridants crits de plors e llágrimas dihen Ahont lo trobarem lo bon Rey Comes, *Llib. de coses*, 282.

CORNETA : corneta, instrumen de aire.

CORNUT : cornudo, cabrón, el m rido que consiente el adulterio su mujer : «tot hom qui tramet sa muller a la batalla se poría a nortar que ell ha ésser CORNU Eximenis, *Regiment*, 93; — *ser c nut y pagar lo beure* : cornudo apaleado, tras de cuernos pal tras de cuernos penitencia.

CORO : coro, reunión de person que cantan juntas; — *a coro* : coro, todos juntos, a una.

COROMULL : colmo.

CORONA : corona : «deixat havi mon y ses CORONES», Atl., 32; mes se feu per al cap una cela

molt poca, tota de argent, e sobre la celada una CORONA molt rica que ella acostumava de portar», T. B., II, 237; — orla : «entorn de la illa hont infantá Latona, || per ferli de CORONA, || en oasis del mar nos convertírem», Atl., 194.

CORONACIÓ : «e la primera cosa que'n va ordonar aprés la sua benaventurada CORONACIÓ, que'n fo prop d'un any aprés la mort de Leovigildus», F. d'A., 70.

CORONAR : «fou lo gegant que pintan ab tot l'Olimp en guerra; || l'ixent sol ab sos braços tocava y'l que's pon; || y no content d'estrényer, com dintre'l puny, la terra, || d'estels volgué pujarsen a CORONAR son front», Atl., 46; — *coronar un arbre* : coronar un árbol, podarlo simétricamente en forma de corona rústica.

CORONEL : «e dit CORONELL e capitans anaren a dit monastir de Valldonzella a cavall», Comes, *Llibre de coses*, 495.

CORP : **1**, cuervo : «un CORP feya son niu en una rocha e tots anys una gran serpent menjava li sos fills. Lo CORP havía molt gran ira d'aquella serpent», Lull, *Maravelles*, I, 211; «e l'altra bandera feu fer tota vermella, e feu hi pintar un CORP ab letres latines entorn de la bandera que dehíen : Avis mea sequere me, quia de carne mea vel aliena saciabo te», T. B., II, 51. **2**, curvo : «aprés lexaven anar del mur I ferre gros e gran qui es CORP per manera de falç e es dentat ab dents terribles», Eximenis, *Regiment*, c. 315.

CORPENDRE : embargar, absorber, enseñorearse del ser de alguno : «tal fou lo primer pensament de la noya; mes les forses li mancaren, la CORPRENGUÉ'l temor de sembrar sospitas ofensivas a l'honesta conducta d'en Lluís», Oller, *La papallona*, 69; «la mirada d'aquell cap lo CORPRENÍA, se'l xuclava com la serp al aucell; la ma a cada un de sos moviments semblava recullir brassadas de la cadena que l'arrastrava vers la porta», Oller, *Notas*, 108; «de sobte un sacudiment misteriós la retorná y ella reprengué la tasca ab major dalé; mes los éxtasis, las cavilacions, los recorts tristos y las reflexions dolças, anaren CORPRENENTla un darrera l'altre tot lo día», Oller, *La papallona*, 34.

CORPORAL : «e com Deus no es cosa CORPORAL, per ço es invisible als ulls CORPORALS; mas car es cosa spiritual, per ço es visible als ulls spirituals», Lull, *Maravelles*, I, 38; Cron. Jacme, 527.

CORPORALMENT : «tenint Deu davant los meus hulls e los sancts evangelis de les míes mans CORPORALMENT tocats, promet a vos Diafebus», T. B., II, 191.

CORPORALS : corporales; lienzos que el sacerdote extiende sobre el ara para colocar en ellos la hostia y el cáliz.

CORPULENT : robusto : «lo menut obría sos ulls indecisos d'anyellet, ab sos ditets de nina probava sens'esma d'aferrarse a la blanca mamella, mentres per sa banda la CORPULENTA montanyesa'l sostenía ab amor en la corva de son bras colrat», Oller, *La papallona*, 160; «cervos gegants rumbejan ses banyes d'alt brancatge || que pren

l'aucell per arbres d'excelsa magnitud; || astora les gaceles lo mastodont salvatge, || y als mastodonts esglaya lo CORPULENT mammuth», Atl., 80.

CORRAL : «e que haja assatiat ab vosaltres I logar tan vil con aquest que no es major d'un CORRAL e que d'aquí'm leu per haver que jo'n prena, creets be que no u faría», Cron. Jacme, 215; «e quan vench al matí que nos fom levats e aguem hoyda missa, faem cridar conseyl que vinguessen en aquel CORRAL qui es devant les cases nostres e les de Munt Aragó», Cron. Jacme, 53; «Item que tot açó qui sobrerá dels diners qui s'haurán dels fems del CORRAL dels carnicers», Doc. Arch., XL, 186.

CORRALARI : «lo terç CORRALARI es, que axí entegrament roman lo mon ordonat si Deus remet lo peccat com si Deus lo poneix», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 432 v.°.

CÓRRECH : hondonada : «sols lladoners en brasa rodanthi hi cohetejan, || bell rastre de guspires deixant y flamareig, || mes tot seguit a l'aygua del CÓRRECH xiuxiuhejan, || y tristos ays responen de l'ona al borbolleig», Atl., 58; «romp l'escodayre ab ferre de tall la pedra crua, || que ab suhor negre estovan sos braços, pit y front; || y'ls rochs deixa'l manobre damunt sa esquena nua || tombar, en l'ample CÓRRECH fent de pelásguich pont», Atl., 170; «quant troba un cingle altívol lo voreja, || quant troba un CÓRRECH, famolench lo salta», Canigó, 28; «l'endemá al tornarhi vegí d'un tros lluny mon llop estirat dintre un gorch del CÓRRECH de Mirapols», Bosch de T., *Recorts*, 166.

CORRE-CUYTA (A—) : aprisa corriendo, en volandas, con pr mura, con diligencia, precipitad mente, aceleradamente, pront mente, a toda prisa, escapado; h cer una cosa corriendo, a escape; *anarsen a corre-cuyta* : irse vola do : «En un marge, que ombrej palmes reals, s'atura || tendre e cara, a plantarhi lo brot del taro ger; || y, a CORRECUYTA anantse —Una altra ma mes pura || te reg y cuyde, diuli; puix jo tinch alt afer», Atl., 116; «que del estat la Carmeta no'n degué formar b concepte, ho revela'l fet de q no havía passat mitja hora, y xían de la Ginebreda dos moços CORRE-CUYTA», Vidal, *Rosada d' tiu*, 443; «si voleu anar a Comp tas hem de sopar a CORRE-CUYT Oller, *Vilaniu*, 61; «lo rector se vestí de sobrepellís y estola, y e traren en lo dormitori de la m lalta. Serían testimonis D. Miq y'l fuster, a qui la seva dona hav anat a cercar a CORRE-CUYT Oller, *La papallona*, 220; «perd cuydado! També daré veus jo, se tiu...?, feu la fustera ja mitj gira escala amunt, mentres baixava CORRE-CUYTA la Madrona», Oll *La papallona*, 158; «apariá l'eu a CORRE-CUYTA, emprenentles d a Torrenargó», Pons, *Trascant*,

CORREDISSES : carreras : «eixí dispesera y, al cap d'una esto sentí la Toneta feixugas CORR DISSAS que veníen acostants Oller, *La papallona*, 25; «en la nebreda hi regnava'l desgabell q acompanya sempre a las situacio

anormals. Tot eran ordres y contraordres; y CORREDIÇAS; y pujar y baixar la escala», Vidal, *Rosada d'estiu*, 443; «aquell soroll cada punt se sentía mes aprop: semblavan CORREDISSAS de gent qu'escometían algú», Genís, *La Mercé*, J. F., 1878, 208; «quedava animat lo barri ab los crits, las CORREDICES y las primeras rialles ab que saludava lo día tota aquella canalleta», Vilanova, *Gent de casa*, 5.

CORREDOR : **1**, corredor, pasadizo, punto medio de comunicación entre varias piezas; galería estrecha y larga de algunos edificios, pasillo, paso estrecho en una casa que pone en comunicación dos o más habitaciones : «pero l'infermer... lo retenía pe'l bras, y sos ulls no veyan sino una eixida, la porta, qu'oviravan entre la fosca, allá al cap del CORREDOR per las quatre rengleras de llits format», Oller, *Notas*, 112; «lo ragatxo qu'eixí de la cuyna l'acompanyá per un CORREDOR llarch a trobar a la Sra. Pepa. A les veus que la demanavan, respongué aquesta de dins de l'habitació ajustada que hi havía al extrem del passadís», Oller, *La papallona*, 52. **2**, el que corre alguna mercancía : «la II.ª regla es que guarts ta casa que no t'i entren sovín fembres estranyes qui servexen la comunitat axí com son CORREDORES, o venedores de vels, o de joyes, o metgesses, car com aquestes entren per totes les cases, e negú no se'n dupte per tal fan abans la alcavotería que altres», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 277 v.°; — *corredor de besties* : chalán; — *corredor de cavalls* : corredor, chalán, tratante en caballos; — *corredor de coll o d'orella* : «item que tot CORREDOR de coll o d'orella qui fassa venda de draps de lana d'or e de seda en gros o a menut ho deja denunciar aquell jorn e l'endemá que feta haurá la venda», A. M. B., *Bandos* (1359-97), 12. **3**, una clase de soldados : «e fo acort que al bon matí faéssem plegar nostres tendes e nostra roba e que anássem envés la e que donássem CORREDORS que los enbarrerassen», Cron. Jacme, 149; «Los CORREDORS que primer anaven atengueren gran part del carruatge», T. B., IV, 56.

CORREDORET : pasillo.

CORREGIR : «car ab tanta contagió de heretgíes, les costumes e'ls sancts ritus ecclesiástichs staven molt malament alterats e corrumputs que era gran dol, e tot se'n va CORREGIR e redreçar, axí com mils se'n posqué faer», F. d'A., 72; «si diré algunes coses que no síen ben dites, vos placie CORREGIR les», T. B., I, 46; «e pense't be quin pot ésser lo poder de la persona qui CORREGESCHA e castich les errades dels altres», Boeci, 126.

CORREGUDA : corrida, carrera, correría : «ordoná, que'l dit senyor infant En Pere faés una CORREGUDA al regne de Murcia, per ço que regonegués tot lo dit regne», Muntaner, 27; «E lavors lo conestable pot trametre mes gent a fer CORREGUDES e cavalcades que no faría si la host no era axí enfortida», Eximenis, *Regiment*, c. 263; — *a belles corregudes* : «dels quals molts a belles CORREGUDES arribaren tro les portes de Gerona», F. d'A., 420.

CORRENCES : flujo de vientre, despeño, cursos.

CORRENDES : diarrea, desate de vientre.

CORRENT; — *al corrent* : al tanto; — *seguir la corrent* : dejarse llevar de la corriente.

CORRENTS : al momento : «ell apagá CORRENTS lo cigarro», Careta, *Quadros de Barcelona*, J. F., 1876, 296; «s'aixecá y eixí CORRENTS cap a casa seva», Oller, *Vilaniu*, 181; «levá's CORRENS de taula e dix», T. B., I, 305.

CÓRRER : **1**, correr : «un jorn se esdevench que'l cavall e el bou se encontraren, e cascún demaná al altre de son estament; e lo cavall dix que molt era treballat en servir son senyor, car tot jorn lo cavalcava e'l feya CÓRRER amunt e avall, e de jorn e de nits estava pres», Lull, *Maravelles*, I, 195; «sols la Madrona li CORREGUÉ al darrera y l'agafá pe'l bras al brancal de la porta», Oller, *La papallona*, 176; «comensaren a CÓRRER per la illa», T. B., I, 22; «prengueren se a CÓRRER a galop tirat, e tostemps en bell orde que no passava mes lo un cap de rocí que l'altre», T. B., II, 244; «com remat que giravolta y's venta a CÓRRER a la remor del esquellot seguint al manyach o manso, axís tots los garbers s'afanyaren a seguir los passos de don Manel», del Bosch, *Lo segador*, 23; — *a mes córrer* : más deprisa, muy deprisa, en rápida carrera : «y enrera deixan terres y mars, cada gambada, || tramontan fraus y conques, torrents y xaragalls; || als seus al retornarsen la grua en sa volada, || no veu axí a mes CORRE passar turons y valls», Atl., 170; «entre rouredes d'armes y punys batents s'escorre, || la clava corsecanta tot carregantse a coll; || traspassa'ls rius, tramonta les serres a mes CORRE || fins que dels camps de Gades trepitja'l sech rostoll», Atl., 116; — *anar a mes córrer* : ir en veloz carrera : «axís, al aclucarse lo sol, van a mes CORRE' || sos raigs, com rierades d'or fos vers occident; || lo día, 'l bruyt, la vida del univers s'hi escorre, || y es de celistia un pélach volcat lo firmament», Atl., 184; — *a tot córrer* : a más andar, a carrera tendida; — *fugir a tot córrer* : huir a uña de caballo; — *apretar a córrer* : echar a correr : «com moguda per un ressort, la Toneta s'aixecá, y aferrada al nen apretá a CÓRRER cap al carrer, esferehida, esquerpa, tota resoluda», Oller, *La papallona*, 176; «apretá a CÓRRER darrera y agafantla cómicament pe'l clatell entrá ab la despesera al quarto» Oller, *La papallona*, 25; — *arrencar a córrer* : echar a correr; — *córrer ab* : «lo nombre dels balladors no passava de vint y quatre que era'l dels que CORRÍAN ab lo gasto de la festa», Vidal, *Rosada d'estiu*, 242; — *córrer com una dayna* : correr como un galgo : «CORRÍA com una dayna pel cim de la serra hont pasturavan las vacas», Bosch de la T., *Pla y montanya*, 12; — *córrer fortuna* : «Com lo rey hagué mirada la nau, elegí li fos feta una cambra prop lo arbre, per ço com allí va la nau mes segura com CORRE fortuna», T. B., I, 300; «o com CORREN gran fortuna e's trenquen les agulles del timó, liguen lo timó en aquelles ane-

lles», T. B., I, 323; — *deixar córrer* : desistir; — *deixarlos córrer* : dejarlos en paz : «en Lluís inventava novelas y en Tomás pregava que fossin mes hómens, que'ls deixessin CÓRRER», Oller, *La papallona*, 203; — *deixarho córrer* : no preocuparse de : «qué vas a fer, vas a fundar un hospital?, exclamá aquell a punt de riure. Déixaho CÓRRER: potser, potser no'm durarán una anyada», Oller, *La papallona*, 44; — *fer córrer l'ungla*. **2**, estar en uso, en circulación : «quan encara no CORRÍAN las máquinas de pintar, los pintadors de motllo guanyavan la primera pesseta», Careta, *Quadros de Barcelona*, J. F., 1876, 273; «lo pare del Angel no volía que'l seu fill estigués lluny de casa en temps tan dolents com los que CORRÍAN», Martí, *Lo caragirat*, 19; «no n'es poch de desmoralisada la joventut que CORRA», Vilanova, *Escenas barcelonínas*, 81; «en lo pagar no'ls volgueren pendre la moneda per que no la conexíen. Car altra moneda lavors CORRÍA», Carbonell, *Chroniques*, 13 v.°; «dit estudiant era un xicot com no'n CORRAN gayres de mes ben tallats», R. y B., *Historia d'un pagés*, J. F., 1869, 249; — *córrer lo diner* : circular;— *ferho córrer* : sacar a la calle, dar a la publicidad. **3**, hacer una incursión : «e puys en Berenguer d'Entença anassen de Xátiva a CÓRRER a les Cabanes de Terol e passá entre Ribaroja e Manizes», Cron. Jacme, 346.

CORRESPONENT : «peró a la taula, cuberta ab groguissenques estovalles de lli, sols hi havía los plats negres, les CORRESPONENTS culleres y forquilles de fusta», del Bosch, *Lo segador*, 24.

CORRETATGE : corretaje.

CORRETJA [CORREJA] : «corrigia, ae», Nebrija; «e al venir que faeren trobaren una pertxa que'ls sarrains havíen calada per algarreda, e no la havíen ben parada, e passaren lo vail, e acostaren la pertxa a la torra e pujaren lassús ab CORREGES que'ls daven aquels qui eren lassús, si que'ls sarrains no u pogren deffendre», Cron. Jacme, 237; «stava feta en semblant forma, ço es, de una CORREJA de cenyir ab cap e ab civella», T. B.; «la CORREJA de la spasa significa com lo cavaller la ciny per mig del cors, axí deu ésser cenyit de castedat», T. B., I, 104; — *corretja de grupa* : grupera; — *tenir corretja* : tener correa, soportar la burla, la broma, aguantar burlas.

CORRETJAM : correaje.

CORRETJOLA : yedra, corregüela, Convolvulus Sepium : «de pit a la barana, destacant entre l'enquadrament poétich que feyan al balcó las enfiladas balsamillas y CORRETJOLAS que creixíen en dos caixonets plens per altra part de pensaments y violas d'olor», Oller, *La papallona*, 31; «l'indigne bras del cavaller que se li enrotlla al cos, com s'enrotlla la CORRATJOLA a una vara de Jessé», *Gay Saber*, 1868, 155.

CORRETJÓS : correoso.

CORREU : «que algún hosta de CORREUS no deslich ni permeta que altre sía desligat algún plech de dues e moltes letres qui vagen o vinguen ensemps liguades, ans tot frau ceçant haien a donar aquell

plech ligat», A. M. B., *Bandos* (1433-45), 142; «e no res menys trametem a vos lo CORREU portador d'aquelles lo qual vos present, a cascún d'aquelles present les dites letres per tal que ultra la relacióque'l dit CORREU fará, vos nos en certiffiquets en manera que maior fe hi sía donada», Registro, 1955, (1388, Juan I), 19; «trameteren per la costa de ça e dellá II CORREUS certificant e avisant los lochs marítims de la dita nova», Comes, *Llibre de coses*, 44; «ensemps ab lo CORREU per lo qual les dites letres li trametem», Registro, 1955, (1388, Juan I), 18 v.°; «e els prohómens de Trápena trameteren CORREUS de totes parts», Muntaner, 109; «lo traginer no es pogut partir per ço com no era desempachat encara. E per ço ha convengut trametre la present per CORREU», Doc. Arch., XXII, 117; — *correu volant* : «e encara los dits honorables consellers ohints dir que a Solsona havía un solempne metje jueu, trameteren ab CORREU volant al dit metje fos de continent assí», Comes, *Llib. de coses*, 279; «scrivint e avisant ne ab CORREUS volants a nosaltres e a Manresa», Doc. Arch., XXII, 126.

CORRIA : «ab cordes e ab CORRIES poden los hómens qui están dins aytals bastides, tirar les dites bastides fins al mur», Eximenis, *Regiment*, c. 294.

CORRIOL : sendero : «viaranys y CORRIOLS, rostos y marges, tot anava fugint, emboyrantse, fonentse, enforjat tot d'una per la nivelladora fosca», Pons, *Trascant*, 7; «véurer pujar y baixar las curruas de borriquets pel mitj d'aquells CURRIOLS ab llurs ganastas plenas de rahims», Bosch de la T., *Pla y Montanya*, 109.

CORRIOLA : garrucha de pozo, polea, roldana, garrucha, especie de motón que sirve para levantar algún peso, principalmente en los pozos y minas; rodaja para mover un peso con mayor facilidad : «e afluixats dits ternals e CORRIOLES, dita pedra fonch posada», Comes, *Llib. de coses*, 352; «e veu lo cómit de la galera qui era lo millor mariner de tots, retre l'ánima a Deu perçó com era cayguda una CORRIOLA e li havía dat al cap», T. B., III, 275; — *corriola d'una sola roda* (cerr.): monopastos.

CORRIOLETA : garruchilla, garrucha pequeña.

CORRIPIES : diarrea, desate de vientre, correncia.

CORRÓ : rodillo, cilindro : «l'haguéreu vist ab l'un colze sobre'l CORRÓ, lo buril en la ma, gravanthi flors y aucells per estampar aqueixas indianas que serveixen per cobrellits o cortinas d'arcoba», Vilanova, *Entre familia*, 19.

CORROMPIMENT : «e aquesta part que fos donada del goany que y faría per totes coses el viatge aquel entró que la ost fos partida, e açó'ls prometem en la fe de Deu, e en la nostra, que açó'ls atendríem sens CORRUMPIMENT e els que'ns servíen be e leyalment», Cron. Jacme, 89; «Sényer, molt me maravell de nostra Dona, com poch haver son fill sens CORROMPIMENT de sa virginitat», Lull, *Maravelles*, I, 75; «les inmundicies, ço es, les legees et les pudors de les clavegueres et d'estremeres et d'albellons si no son

adobades et nedeiades et reffeytes fan lo cel pestilenciós, ço es, CORROMPIMENT del aer et menacen trabucançes, ço es, derrocament de cases», Almotacenia de Valencia, 1322, 18.

CORROMPRE : «e trenuytava e treballava nit e jorn, per lo qual treball consomía e CORRUMPÍA sa persona», Lull, *Maravelles*, I, 160; «molt se maravellá la donzella de la volentat que li era venguda en peccar ab lo cavaller e en CORROMPRE sa virginitat que molt havía conservada», Lull, *Maravelles*, I, 55; «molt se maravellá Félix de la gran sciencia del fill del Rey, al qual demaná los elements que son sens discreció, com poden engendrar e CORROMPRE los corses elementats, ne co'ls saben affigurar ni acolorar, segons la disposició que han», Lull, *Maravelles*, I, 125; «necligencia diu aquest savi no es sinó tinya e arna amagada en drap preciós qui per tal cant no y es vista tot lo drap CORROMP e troça e'l fa gitar finalment al femer», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 220; «e ingratitut sol CORROMPRE los nirvis e força del regne, per tal car cascú ha perea de servir als qui obliden los serveys», T. B., II, 164; — *corrompre les costums* : depravar las costumbres.

CORROMPUT : «com lo leó hac demanat al pahó que poría menjar, e lo pahó hac dit al leó que no's sabía, mas que sentía que lo bou devía morir en breu de temps, segons que son mal alén CORROMPUT significava, lo leó hac en volentat de menjar lo bou», Lull, *Maravelles*, I, 241; «car ab tanta contagió de heretgíes, les costumes e'ls sancts ritus ecclesiástichs staven molt malament alterats e CORRUMPUTS que era gran dol, e tot se'n va corregir e redreçar, axí com mils se'n posqué faer», F. d'A., 72.

CORRUA : serie : «lo día dos de maig, los pagesos de Perals, formant CORRUAS, van a la fira de Santa Creu, de Figueras, menant tota classe de bestiar; uns van ab carret, altres a cavall», Bosch de la T., *Recorts*, 67; «la música havía parat en lo saló, y la maror de las conversas venía d'allí, crescuda encare per las veus discordants dels que s'empenyavan en atravessar la llarga CORRUA d'hómens que s'havía apilat a la porta», Oller, *Vilaniu*, 158; «derrera de tota una llarga CORRUA de moixigangas se posá en marxa la comitiva», Oller, *Vilaniu*, 77; «la carretera anava plena de gent que se'n tornava a casa... CORRUES de pagesetes, faldilles retrossades, calçades d'espardenyes, axerides, llaugeres, conversant y rihent ab llurs xicots», Bosch de la T., *L'hereu*, 25; «Donava gust en lo temps de la verema véurer pujar y baixar las CURRUAS de borriquets», Bosch de la T., *Pla y montanya*, 109.

CORS : **1**, centro; — *cors de la batalla* : «per tant que en aquell feyt lo dit Rey era lo principal, per lo qual li'n era deguda la davantera de la batalla e que'l CORS de la batalla se'n havía de donar al rey de Navarra e la reraguarda al rey d'Aragó», F. d'A., 309. **2**, corso : «e a la Pascha passada, D. Nuno armá una nau et dues galees per entrar en CORS en les par-

tides de Barbería», Cron. Jacme, 141. **3**, v. COS.

CORSECAR : resecar : «Ira de Deu! que dorms? oh no! que a ta rufaca, || sa cárrega, la torre d'arrels de ferre, esbat; || com sacudeix la seva de fruyts y fullaraca || l'alzina que l'espurna del cel ha CORSECAT», Atl., 240;—*corsecarse de pena*.

CORT : **1**, corte, asamblea consultiva o legislativa; tribunal; residencia del monarca : «e aquest pleyt vench denant l'apostoli, si que nostra mare la reyna dona María aná a la CORT de Roma per mantenir son dret», Cron. Jacme, 11; «hun assaut scuder tot sol, en son palaffré cavalcant, anava a la CORT per ésser adobat a noveyl cavayler», Lull, *Ord. de Cav.*, 5; «e en G. de Muntcada e en Pero Ferrández aiustaren se a una CORT que nos havíem manada a Muntsó ab aquela que haver podíem, e foren be CCC cavallers, e vengren a una vila del Temple que hom appela Valtarcha», Cron. Jacme, 30; «lo sereníssim rey d'Anglaterra ha manada celebrar CORT general en la ciutat de Londres», T. B., I, 91; «e axí que may pus devía ésser appellat cavaller ne hagut per tal, e que no'n li'n vengués pus davant d'ella, e que se'n anás fora de la CORT del emperador», F. d'A., 274; «Lo rey convidá un día los missatgers e tench aquel día gran CORT. En una bella sala menjá lo rey e la regina ab gran res de cavallers e de dones», Lull, *Maravelles*, I, 226; — *corts*: «e lo rey e la regina, per goig d'ell, faeren aplegar grans CORTS, e faeren venir comptes e barons, cascuns ab llurs mullers», Muntaner, 65; «d'altrament si cascún per sa actoritat se pogués pendre veniança ne dar puniment a aquel qui l'auría offés, debades foren les CORTS ne'ls jutges ne les potestats», Breviari d'amor (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 353), 72. **2**, cuadra de bestias, pocilga, corral en las casas rústicas, corral de bestias, zahurda : «entrá en la CORT de las cabras», Bosch de la T., *Lena*, 23.

CORTAU : «amanava de destra un CORTAU gran gornit ab la cuberta de la sella, un coxinet de cuyro», Comes, *Llib. de coses*, 495; «e altres deu de cavall ab CORTAUS y mules», Comes, *Llib. de coses*, 494.

CORTÉS : «aytal hom comunament ésser dispost a sostenir pacientment iniuries e a ésser CORTÉS e dols e amorós a tuyt», Eximenis, *Regiment*, c. 364; «nostre pare lo rey en P. fo lo pus franch rey que anch fos en Espanya e el pus CORTÉS e el pus avinent», Cron. Jacme, 13; «ell ha usat de gran virtut com a valentíssim e CORTÉS cavaller que ell es», T. B., III, 214.

CORTESÁ : «e lavors tota gentilea conexerá que la lengua vostra rahona lo que no teniu al cor, y en tal cas yo hauré premi de victoria per be que los galans e CORTESANS no'm dirán que yo sía stada victoriosa», T. B., II, 67; «Tirant axí com aquell qui era prátich e CORTESÁ los rebé ab molta honor», T. B., I, 313; «e l'ermitá axí com aquell qui era molt prátich e CORTESÁ, los feu molta honor abraçant los a tots», T. B., I, 115.

CORTESÍA : «la major CORTESÍA es vergonya», Jafuda, 98; «fon content de acceptar lo convit e aturá's

a dinar e entre ells passaren moltes CORTESÍES e dinaren se ab molt gran plaer», T. B., I, 321; — *cortesía de boca, val molt e poch costa*, Archivo de la Cat. de Gerona. Manuscrito de fines del XIV y principios del XV sobre'l Joch dels Escachs (ajedrez).

CORTINA : «cortina, ae; el velo o corredor de paramento», Nebrija; «un viarany que's clou entre falgueres || los guia a un bosch d'alzines y oliveres, || del munt platxeriós turbant gentil; || hont veu entre'l brancatge que floría, || sota CORTINES d'eura y setelía, || d'un altar de la verge'l camaril», Atl., 36; «e dix nos encara mes, que enviássem per aquels que ell nos diría, e si negaven lo feyt que'ls traguéssem part una CURTINA en que estegués», Cron. Jacme, 464; «al cap de la tenda, un poch mes de la mijanía, stava una CORTINA de vellut vert», T. B., I, 192; — *tirar la cortina* : correr la cortina.

CORTINATGE : «la reyna mare de Phelip li tramés moltes peces de drap de seda e de brocat, e molts CORTINATGES de seda e de raç molt specials», T. B., I, 344; «lo rey havía fet un CORTINATGE molt singular, tot de brocat», T. B., I, 357.

CORTINETA : cortinilla : «y velava'l desarreglo de l'encara calenta alcoba una gran vidriera ab CORTINETAS de llustrina vermella», Oller, *La papallona*, 49; — *cortinetes* : visillos; — *pentinat de cortinetes*.

CORULL : V. CURULL.

CORVA del braç : sangradura del brazo : «mentres per sa banda la corpulenta montanyesa'l sostenía ab amor en la CORVA de son bras colrat y ab la robusta ma li acalentava la carona o li amanyagava'l caparró», Oller, *La papallona*, 160.

CORVO : curvo, encorvado.

COS [CORS] : **1**, cuerpo : «dins en aquell preciós CORS son tencats los tresors de Deu lo pare, inclusos tots los habisals delits del cel», Eximenis, *Angels*, 39; «Fill, dix l'hermitá, en paradís serán los CORSES dels sants glorifficats corporalment», Lull, *Maravelles*, II, 318; «e la terra era cuberta de COSSOS morts e tota vermella de la molta sanch que n'era scampada», T. B., II, 250; «la mía ánima del CORS partir se vol», T. B., III, 19; «multitut de CORSOS morts», T. B., II, 100; «mas encara que era molt jove, que'n stava en edat de XXIV anys, era molt fort e de gran sperit, e molt prudent e molt sabi e molt reposat e molt cast, e de molt gentil CORS e cara», F. d'A., 16; «la guerra acompare yo a la malaltía del CORS del home, que lo un día sta be e l'altre mal, lo un día li fa mal lo cap, e l'altre lo peu», T. B., II, 49; «e a tot mon seny desige sentísseu la strema pena que lo meu adolorit CORS sosté com pens en la absencia vostra», T. B., I, 15; Cron. Jacme, 10; «los savis son a les costumes axí com los metges als CORSOS», Jafuda, 86 v.°; «y nostres fills, tant candis un temps? oh estimadíssim! || de llurs calcinats COSSOS les feres fugirán; || l'Atlántich al gitarlos, per qué, per qué, oh Altíssim, || no'm féreu morta náixer havent de patir tant?», Atl., 226; — *cos a cos*, o *cos per cos* : brazo a brazo; — *de cos a cos* : «faeren concert

de desafiu de CORS a CORS, ab cent cavallers de quiscuna banda», F. d'A., 346; — *cos per cos* : cuerpo a cuerpo, se dice de los que riñen uno con otro sin compañía y con armas iguales : «supplich a la sereníssima magestat vostra, darme licencia demá pugua combatre un cavaller a tota ultrança, CORS per CORS, ab armes defensives e offensives», T. B., I, 143; — *fer de cos* : hacer del cuerpo, desatacarse; — *en cos de camisa* : en mangas de camisa : «baxá don Francesch en COS de camisa, molt espantat, mentres la Lena y sa mare's vestíen depressa», Bosch de la T., *Lena*, 177; Oller, *Croquis*, 131; «arreu se vejé agarbonarse una munió d'hómens en cos de camisa», Oller, *Vilaniu*, 115. **2**, cadáver. Ej.: en la iglesia hi havía un COS xich o gran : «Item que de la dita almoyna síen comprats et fets dos draps bells ab senyal del dit offici, la I dels quals servesca a CORSOS grans et l'altre a albats», Doc. Arch., XL, 193; — *ésser cos* : ser cadáver, el cuerpo muerto del hombre : «se ferí de ple a ple l'amo y al cap de dos días era COS», Vidal Valenciano, *La vida en lo camp*, 128. **3**, cuerpo de una cosa. Ej.: COS d'una nau; casco, buque.

COSA : «Vera COSA es e certa que nostre avi el rey don Amfós feu parlar matrimoni al emperador de Constantinoble que li donás sa filla per muyler», Cron. Jacme, 7; «fo molt gran la riquea que'ls ne prengueren, d'or, e d'argent, e de pedres fines, e de perles, e de draps d'or e de seda, e d'altres COSES de gran válua», F. d'A., 175; «certa COSA es, e tot hom açó otorga e ho te en son coratge que Deus es bo, e es príncep e senyor de totes COSES», Boecio, 147; «e quan vench al matí dixem nos al Rey de Navarra que dixés primer, per ço con era pus antich e sabía mes en les COSES que nos», Cron. Jacme, 192; «ell a mi totes COSES me diu, vulles síen de be o de mal», T. B., III, 173; — *cosa pública* : «COSA pública es alcuna comunitat de gents ajustades e vivents sots una mateixa ley e senyoría e costumes», Eximenis, *Regiment*, c. 357; «sapies per çert que jat sía que alquimia sía possibla emperó Deus per conservació de la COSA pública del mon no la revela sino a fort pochs e tart e a aquells qui no entenen en riqueses ne'n profiten molt; jamés a negún mas solament ne loen Deu qui tant poderós se mostre en l'obra e en lo amagat», Eximenis, *Regiment*, 380; — *cosa* de (20 passos) : obra de (20 pasos), unos (20 pasos) : «arribava la colla de segadors que ell havía assegurada COSA de quinze días abans al capitá de la mateixa», del Bosch, *Lo segador*, 20; — *bona cosa*: bastante; — *cada cosa a son temps com les figues per l'agost* : cada cosa a su tiempo como los nabos en adviento; — *totes coses* : «lo rey ab gran afabilitat dix: Totes COSES stan be en bocha de dona», T. B., I, 64; — *es cosa clara* : es caso llano; — *no fem coses!* : no hagamos tonterías : «no fem COSAS, donchs, no fem COSAS!, acabá per dirse. Y no havent aclucat l'ull, se llevá y torná al niu de sos amors», Oller, *La papallona*, 92; — *no hi ha tal cosa* : no hay tales carneros; — *com altra cosa* : «¿Y en Ramonet, ahont es?

¿trempat?, vaig preguntar. -Trempat com altra COSA, gracias a Deu. No deurá tardar gayre a ser aquí», Genís, *La reyneta del Cadí*, 50.

COSALET : «e tras aquella veníau altres dos fileras de COSALETS ab ses piques», Comes, *Llib. de coses*, 497.

COSCORRE : «La nuvia anava al devant. Muntava un matxo roig... tot enflocat, desde'l morro a la retranga. La ribasta, que era de cuyro fi... anava farcida de picarols, esquellerings y COSCORRES», Pons, *Trascant*, 53; «lo tritlleig dels picarols y la remor de les COSCORRES, barrejantse ab la cridadiça, fins acabaven per enterbolir ses testes», Pons, *Trascant*, 54.

COSETES : tonterías : «que encara no ho sabeu be?... Alguna foguerada... alguna d'aqueixas marfugas que grat sía a Deu, no tenim las pobras. Vaja, noya, adeu y paciencia; no deixis tan bons amos per COSETAS que passan», Oller, *La papallona*, 136.

COSÍ [CUSÍ] : «éram jo y ella fills de COSINS», Genís, *Sota un tarot*, J. F., 1878, 306; «e nos estan en Aragó hoim dir que en una cavalgada que havía feyta son COSÍ de don Rodrigo de Liçana, per nom P. d'Alcalá, qui doná salt als moros de Xátiva», Cron. Jacme, 346; «e enviats missatge al comte de Campanya, vostre COSÍ, que us venga veer, e pregats lo que us ajut ab M cavallers que haver los pot be», Cron. Jacme, 195; «los uns volíen que fos Cale ben Cale. Los altres volíen que'n fos Aduqueperech, COSÍN germá del mort rey», T. B., I, 58; «COSÍ meu, dix Tirant, lo meu mal a present no fretura vos saberlo, e yo no tinch altre mal sino del ayre de la mar qui m'a tot comprés», T. B., II, 14; «los benaventurats sancts Germanus, Justurus, Paulinus e Scicius, dos dels quals eren COSINS dels altres dos», F. d'A., 42; «e tramet contra'ls sarraíns moltes companyes e per capitá un molt noble baró appellat Enego, qui era COSÍN seu», F. d'A., 94; «ad ermengardis CUSINA mea berregano I vermel», S. Cugat, 79, c. 2, esc. 310; «e dix li Tirant: COSÍ, que voleu fer?... Prech vos, COSÍ, dix Tirant que li trametau a dir que vinguen les naus e galeres», T. B., II, 144; — *cosín frare* : primo hermano : «e lavors los navarresos... prengueren per lur rey e senyor del reyalme de Navarra a n'an Sanxo Ramirus, son COSÍN frare», F. d'A., 226; — *cosí germá* : «despullá's totes les robes que portava de gentilom e tramés les al fill del duch d'Orliens qui era vengut ab la Infanta per ço com era COSÍN germá d'ella», T. B., I, 125; «e per tant devets saber que l'infant en Pelagi era COSÍN germá del rey Ruderich», F. d'A., 103; «aquesta Stephania no era filla de aquest duch; son pare fo gloriós príncep e valentíssim cavaller molt rich; era COSÍN germá del Emperador, e no tenía sino aquesta filla», T. B., II, 192.

COSIDORA [CUSIDORA] : costurera, cosedora, mujer que cose : «jo so d'una lley que m'agrada cada cosa en son lloch: la noya que li ofereixo per CUSIDORA no es filla meva, pero com si ho fos, sab?», Oller, *La papallona*, 7.

COSINATGE : primazgo, el parentesco de primos.

COSIR [CUSIR] : consuere : «a filles sues que havía feu apendre de filar e de CUSIR», Eximplis, CCCLXX, 341; «molt prest feren tallar e CUSIR les camises», T. B., I, 167; «e posaren li allí aquell collar e tornaren a CUSIR lo cuyro e dexaren lo anar», T. B., I, 268; — *cosir de nou* : recoser : «mes qui'ls ha operat? quin mal esperit pot havérloshi obert las entranyas y deixat aixís, sense COSIR de nou?, seguí preguntant», Oller, *Notas*, 112; — *cosirse a les faldilles* : «si no'm vol, si no m'estima, perqué ha de venir a trobarme, a CUSIRSE'm a las faldillas y jurar y plorar y escríurem y donarme clavells com a la Sofía meteixa?», Oller, *La papallona*, 87; — *estar cosit a les faldilles d'una dona* : estar engolondrinado, estar pegado a las faldas de una mujer; — *ferse un cosit a la boca* : coserse la lengua, M.ª R.ª, 18; — *agulla de cosir* : «pórtam una agulla de COSIR ab un poch de fil blanch», T. B., I, 359; — *tenir a un cosit a la roba* : pegarse a uno e ir con él acompañándole a todas partes.

COSIURE : «e tol solaç e riure || e met hom en COSIURE || e tol amor de gents», (Cerverí) Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 404.

COSÓ : zalamero, cariñoso; se usa hablando de los niños; — *ser molt cosó* : mostrarse melindroso, difícil de contentar.

COSONERÍA : zalamería, mimo, caricia, monería.

COSSA : «Calx, cis; la coz, golpe de pie o calcaño», Nebrija; — *cossa d'escopeta* : culatazo.

COSSARI : «e tals com aquests son dits hómens COSSARIS qui van a roba de tot hom», T. B., I, 294; «e passa a la noble illa de Anglaterra ab gran multitut de gents, per ço com algunes fustes de COSSARIS havíen robat un loch seu», T. B., I, 22; «Aquest cavaller era molt savi e ginyós per ço com era stat COSSARI gran temps», T. B., IV, 135; «En Ramón Berenguer, comte de Provença, qui'n era fill de son frare en Berenguer Ramón, lo qual fo mort prop la mar per mala gent de COSSARIS», F. d'A., 258.

COSSET : corpiño.

COSTA : **1**, cuesta, pendiente, repecho, terreno que está pendiente, terreno en pendiente, declive de un terreno, inclinación del terreno, Oller, *Croquis*, 109; «et ipse campus ad ipsa COSTA affrontat, &», Marca, Ap. 96, año 961; «e nostres azembles eren hujades per la calor que feya e albergam a I riu qui era la jus al peu de la COSTA», Cron. Jacme, 150; «quar d'aygua els n'an prou en la COSTA del castell, de una font que y nex de una part ves tramuntana», Cron. Jacme, 35; «e pujam la COSTA, e fo a I puget que's feya en la COSTA de Morela, e meteren li puys nom Pug del Rey», Cron. Jacme, 182; — *costa de la serra* : «e quant haguem liurat lo castell de Balaguer a la Comtessa, anam nos en ab ela a Agremunt, e albergam en la COSTA de la serra d'Almenare a vista d'Agremont», Cron. Jacme, 75. **2**, costa, orilla, litoral. **3**, prep. cerca, junto : «dix Crisostomus: los III reys devant sobre un mont estaven en oració en lo qual una estela veseren COSTA els aparer», Vies des saints (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 44), 18 v.°;

«penyaren (?) el sus en la crou. En la qual vivén per II díes presicá a XXX milia hómens qui de COSTA li estaven», Vies des saints (Bibl. Nac. París, MS., Esp., 44), 7 v.°; «en axí quant Jesuchrist anava COSTA la riba d'aquela mar, los apelá de la pescada a els dién: Venits aprés mi e faré vos pescadors d'ómens», Vies des saints (Bibl. Nac. París, MS., Esp., 44), 5 v.°; «e nos esperam los COSTA l'aygua de Segura, prop l'alcácer», Cron. Jacme, 447. **4**, costado, costilla : «e pesava'ns tant con qui'ns ferís a punyades en les COSTES no'ns pesara tant con los colps que hoíem dar, mentre menjávem, en lo castell de fust», Cron. Jacme, 209; «e fo així feyt, que'n exissen tots dins IIII díes ab açó que'n poríen levar en les COSTES e en les mans», Cron. Jacme, 225; «Deus feu Adam e Eva e feu la muller de la COSTA del marit», B. U. B., *Ajustaments*, 157; «axí com aquella qui per Deu estech creada e per los sancts ángels en lo cors formada de la COSTA de son marit durment», Eximenis, *Angels*, 107 v.°.

COSTALER : «COSTALER ne espaa ne manares ne panat ne altres armes», A. M. B., *Lib. de deliberaciones* (1300-3), 61; «enperó es entés ésser COSTALER tot coltell qui haia III palms justs de cana de Barcelona o II dits de través o mes», A. M. B., *Lib. de deliberaciones* (1300-3), 61 v.°; «enperó es entés en COSTALER tot coltell qui haia III palms justs de cana de Barcelona o mes», A. M. B., *Lib. de deliberaciones* (1300-3), 4.

COSTANERA : flanco : «e don Manuel e'l maestre d'Uclés e don P. Gosmán fossen en la COSTANERA, e nos ab aquels C cavals armats tenríem la rereguarda», Cron. Jacme, 433.

COSTAR : «item los es permés que puxen portar orelleres o arachades vulles d'or o d'ambra o de tot ensemps, pero que no puxen COSTAR ne'n gos pendre mes de cinch florins d'or d'Aragó, entés empero que no hi haie perles ne pedras», A. M. B., *Bandos* (1433-45), 26; «e dixeren que ho faríen de bon grat, e parlam ab los cavallers, e vehem los cavals aquels que'ns asautaven e compram ne XLVI que'ns COSTAREN LX milia sous», Cron. Jacme, 264.

COSTAT : «e entretant vench Sanxo Martines de Luna, germá major de Martí López, e ferí lo per la part dreta de la lança e mes ne pel COSTAT destre mig peu per la obertura del perpunt dejús lo braç», Cron. Jacme, 46; «e Tirant adés adés se girava e vehia venir tota la gent, uns aprés d'altres e tots desbaratats, e per ço ell no curava de res sino anant corrent hi en orde, e aquells qui teníen bons cavalls fins a dar los de les lances per los COSTATS aplegaven», T. B., II, 245; «los savis crestians an dit summariament en esta materia que tota bella ciutat devía ésser quadrada... al mig de cada COSTAT deu ésser I portal principal que sía luny de cascún angle», Eximenis, *Regiment*, c. 110; «uns altres... se fican a l'aygua y arrambant l'esquena als COSTATS de la barca, estampexen los peus que se'ls hi clavan en la sorra», Vilanova, *Cuadros populars*, 8; «lo Rey pres per la ma al

hermitá e posá's en la taula, e feu seure l'ermitá al COSTAT seu», T. B., I, 37; «posá's al COSTAT seu, davant la taula del Rey», T. B., I, 305; «per la vora de un riu que passava per lo hun COSTAT dels murs de la ciutat», T. B., IV, 346; «la Madrona a son COSTAT y al devant la dida, procuraven aconsolarla», Oller, *La papallona*, 174; — *costat per costat* : «lo noy se'n aná ab los bens y mentrestant las duas fadrinas, COSTAT per COSTAT, s'asseguerem al pedrís de l'era», Martí, *Lo caragirat*, 57; «COSTAT per COSTAT fan vía la mestressa y son espós», R. Picó, *El salt de la Belladona*, J. F., 1873; — *anar de costat* : «e nosaltres pendrem les lances e'ls escuts e'ls capels de ferre e irem de COSTAT entre'ls cavals e'l castell, e irem si acostats als cavalls que cuydar s'an que hi haja mes cavallers que no y ha», Cron. Jacme, 264; — *anar costat per costat* : andar el uno al lado de otro; — *anar d'un costat al altre* : ir de un lado a otro; — *dexar de costat* : dejar a parte; — *fer costat* : ir en ayuda : «un bell esclat de llágrimes clou a mitj dir sos llavis; || mes s'atança Galacte, li fa Luso COSTAT», Atl., 272; — *posar de costat alguna cosa* : reservar, poner aparte, echar a un lado, arrinconar, despreciar, poner en olvido; — *saber una cosa de bon costat* : saber una cosa de buena tinta; — *tenir bons costats*; — *tirar de costat alguna cosa* : echar a un lado.

COSTELL : argolla en que se ponía a la vergüenza a los delincuentes, picota, rollo, poste en donde se sacan los reos a la vergüenza o se ponen a la argolla : «ne forcha deu aquí ésser ne COSTELL; no s'i deu nagún ponir ne sentenciar aquí pres la seu», Eximenis, *Regiment*, c. 110; «lo ciutadá defallent en crim que no fos de lesa magestat no era ponit per pena servil, axí que no podía ésser açotat ne posat en COSTELL ne en creu, ne senyalat ab ferre calt, ne penjat, ne perdre membre, mas ho prenía mort o exil o qualque pena honorable», Eximenis, *Regiment*, c. 112; «fonch executada la sentencia... contra Anthoni Guerau... e fonch assotat, exorellat, posat al COSTELL de la dita baronía y bandajat del territori de aquella», Ardits, III, 398.

COSTELLA : **1**, costilla : «costilla, oe; dim. de costa (costilla). La costilla pequeña», Nebrija; — *medir les costelles d'algú* : ajustarle el coleto, sacudirle el polvo, menearle el bulto; — *mesurarli les costelles* : ajustarle el coleto, sacudirle el polvo, menearle el bulto; — *viure a les costelles de* : estar sobre las costillas de. **2**, chuleta; — *costella a la papillot* : chuleta a la papillot, esto es, envuelta en una hoja de papel y asada.

COSTELLAM : «posí la guilla derrera de la porta forana; era tocada del COSTELLAM; treya la llengua», Bosch de la T., *Records*, 165.

COSTERA : costa marítima.

COSTEREJAR : costear : «lo estol partí del port de Palerm e tirá la volta de Barberia, e COSTEREJANT vengueren a Málegua, a Orán e a Tremicén», T. B., I, 376.

COSTIPARSE : resfriarse : «sa vista causava tal impressió de fret, qu'a la Toneta se li estrenyé'l cor, pen-

sant qu'allí dintre'l seu tendre fill podía COSTIPARSE», Oller, *La papallona*, 147.

COSTUM [CUSTUM] : costumbre, uso, hábito, estilo, usanza, preocupación de un país y de una época, práctica : «e sembla'm que aquests sarraíns saben d'armes e que son molt maestres, e les armes han I CUSTUM que manera es de luytar», Cron. Jacme, 203; «e per ço que'n se'n poguéssem ajudar quant mester fos, los havíem a menar ab nos, e per les senyoríes nostres que no eren d'un fur ne d'un CUSTUM, e per aquesta raó los menam nos», Cron. Jacme, 412; «seguint lo COSTUM de aquells que lo offici de la lengua davant les mans posen», T. B., II, 197; «no es novella cosa a mi abundar en lágremes com aquest sía mon COSTUM», T. B., I, 18; «com lo vostre gloriós COSTUM sía tal», T. B., II, 130; «ans he seguit aquell gentil stil e COSTUM que orde de cavallería demana en semblants fets de guerra», T. B., II, 210; «seguint la COSTUM de aquells qui son posats en art de cavallería», T. B., II, 130; «segons COSTUMS de capitá», T. B., II, 106; «e a veritat no pot ésser guerra pus greu que es ab sos propis COSTUMS e coratge», T. B., II, 155; «e no li sap mostrar los COSTUMS que pertanyen a cavaller?», T. B., I, 94; «arribava la colla de segadors que ell havía assegurada... a rahó d'un duro diari y'l gasto pera cada garber, segons COSTUM de pagesía», del Bosch, *Lo segador*, 20; — *de costum*: de ordinario : «una nit, donchs, sopávam en aquella gran taula, potser ab major animació que de COSTUM, gracias a la companyía del jutje, un bon amich de la familia», Oller, *Notas*, 193.

COSTUMA [CUSTUMA] : consuetud, costumbre : «e enviam los a dir que per estrena d'Almenara menjassen la grua e que nos la'ls enviávem tota viva per ço quan sabíem lur CUSTUMA que no la volíen morta», Cron. Jacme, 290; ««de la reyna dona María, nostra mare, volem aytant dir que si bona dona havía el mon, que ela ho era, en tembre e en honrar Deu e en altres bones COSTUMES que en ela eren», Cron. Jacme, 14; «de les altres bones CUSTUMES que el havía no volem parlar per alongament del escrit», Cron. Jacme, 14; «e es COSTUMA de cathalans, que la vespra de Nadal tot hom dejuna comunament, e no menja entro a la nuyt», Muntaner, 322; «e vull vos avisar quines son les bones COSTUMES que deuen haver los fills dels cavallers», T. B., III, 37; «per tal dix lo savi: Jocunda facit gravia ipsa consuetudo. E vol dir que la COSTUMA fa que les coses greus, e forts, e enugoses, síen portades ab alegría», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 209; «mala CUSTUMA pus greu es de lexar que questa de pagar», Compil. ep. camar., Prov. arab.; «lo hermitá dix que en una ciutat havía moltes CUSTUMES qui eren contra Deu e contra dret e contra regiment de príncep», Lull, *Maravelles*, I, 26; «e Na Renart dix al rey que lo bou lo'n devía aconsellar, per ço car ell sabía la CUSTUMA dels hómens e quals coses eren aquelles de que ells se asautaven pus fortment», Lull, *Maravelles*, I, 221; «en una terra se sdevench que una dona hoy loar un rey de sa-

viesa e de poder e de totes bones CUSTUMES, e per lo gran be que hac hoit dir del rey, hac volentat que anás en aquella terra hon lo rey era», Lull, *Maravelles*, I, 13; «axí mateix es dupte si alguns hómens han us e ampriu en la selva o bosch d'algún cavaller e lo cavaller toll los lo dit ampriu e'ls dampnifica per altra vía en lurs bens; demanen açí alguns ja en aytal cas si basta que lo cavaller restituescha lo dampnatge al senyor d'aquells hómens, lo qual senyor ha de CUSTUMA pendre dels bens mobles dels vassalls aytant e quant se vol», Eximenis, *Regiment*, c. 426.

COSTUMANÇA [CUSTUMANÇA]: «per la ignorancia e la mala CUSTUMANÇA de aquell foren les gents en guerres e en pobretat, d'on se seguía molt de mal», Lull, *Maravelles*, I, 21.

COSTURA : escuela o academia de niñas, de párvulos, miga; — *costura de noyetes* : miga.

COSTURERA : «ordenants que una bona fembra COSTURERA en nostra cort sía reebuda que dins nostre alberch les camises nostres e semblants coses tall e faça», Ordinacions (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 8), 37 v.°.

COTA : «venía un rey d'armes ab COTA o sobrevesta de rey d'armes», Comes, *Llib. de coses*, 398; — *cota de malla* : «armes de cavaller son en aquest present temps les següents... segonament port COTA de malla qui sía de fin acer», Eximenis, *Regiment*, c. 279; «lo gran Turch axí nafrat com stava, mes se una COTA de mailla dessús, e ab aquells que allí prop d'ell se trobá torná entrar dins lo camp per soccórrer al Soldá», T. B., II, 97; — *cota d'armes* : «nostre capitá, quina COTA d'armes es aquexa que us haveu vestida?», T. B., II, 87; «vestí's la COTA d'armes... e tot sol aná a les tendes», T. B., I, 191.

COTILLA : corsé, corpiño, justillo, parte de la ropa de mujer que envuelve y oprime exactamente el talle : «vostés, els homes, no saben que res desfigura tant com anar descossada, que res afavoreix tant com una COTILLA ben feta», Oller, *Vilaniu*, 106.

COTILLAYRE : corsetera : «yo'm dalía devant de las ninas, m'hi dalía! M'en recordo d'una de grossa, molt grossa, com una criatura de tres anys, qu'anava ab gorra de cop, faldilletas, devantalet, las sevas mitjas y sabatetas y tot, que servía de mostra, penjada al bell mitj del portal d'unas COTILLAYRES del carrer de la Cera», Oller, *La papallona*, 182.

COTISAR : cotizar.

COTNA : corteza de tocino : «e parlá Deu a Moysén e a Arón dient: home en lo qual en sa carn ho en sa COTNA será nada diversa color o busanya o pústula o nexensa axí com de llepra, sía aduyt ha Arón sacerdot ho algú de sos fills, lo qual com veurán la llepra en la COTNA e los pels blanchs mudats aquella color es espesia de llepra», Bibl. cat. (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 5), 62 v.°.

COTÓ : «com vos li parlareu, ella mostrará tenir les orelles plenes de COTÓ tant com la Viuda será prop d'ella; car no gos dir lo mal que de vos, senyora, diu», T. B., III, 51;

«e ferí'l sobre lo rest, e squillá e no pres, e scorregué al guarda braç dret, e levá lo y del tot amb molt COTÓ del gipó que la punta de la lança se'n portá», T. B., I, 208; — *cotó fluix* : algodón en rama : «portava ficats delicadament dintre una capseta, quatre ous posats ab COTÓ fluix», Bosch de la T., *Recorts*, 105.

COTOLÍ : cretona.

COTOLIU : totovia, cogujada.

COTOLIVA : «los rossinyols se responían uns a altres y las COTOLIVAS s'enlayravan fins a perdre's de vista acompanyant sos vols de joyosos refilets», Bosch de la T., *Recorts*, 283; «sentía los cants joyosos dels aucells; veya la COTOLIVA que s'enlayrava refilant, fins que's perdía de vista», Bosch de la T., *Lena*, c. 16.

COTXA : cobertor, vulg. concha, colcha, cubierta de cama : «qui retira, || cortina de mon cel, la COTXA blava, || que en mon ombrívol tálem m'abrigava?», Atl., 208.

COTXE : carruaje : «era al bo del mercat de las palmas, era l'hora de retorn de passeig en que hi conflueixen tots los COTXES de luxo, tota la gent elegant», Oller, *La papallona*, 206; «després, aquest balcó tan banyat de sol, aquest balcó que es un COTXE parat! Si n'oviro de cel, si'n veig de terrats desde aquí!», Oller, *La papallona*, 32; — *cotxe dels morts* : coche fúnebre : «hi havía qui somniava ja en parar lo pas al COTXE dels morts si de cas hi arribava'l cadavre sense permís de la justicia», Oller, *La papallona*, 171; — *cotxe d'albats* : coche de gloria : «assossegat lo tumult, lo disputat cadavre ocupá'l COTXE d'albats, lo dol las berlinas, y'l trist convoy se posá en marxa, oprimint los rotllets de gent que comentavan lo fet escampats pe'l carrer», Oller, *La papallona*, 173.

COTXERO; — *cotxero dels morts* : dependiente de la funeraria : «llavors entraren dos COTXEROS dels morts, y atravessant en silenci la sala, se dirigiren, precedits de don Rafel, a la cambra mortuoria. Entregaren la clau», Oller, *La papallona*, 168; — *cotxero de plaça* : cochero de punto : «treya lo primer de las amistats que tenía entre'ls fundadors de las societats dramáticas, y en quant al cotxe ell se las entenía ab un COTXERO de plassa que vivía en aquell carrer», Oller, *La papallona*, 18.

COTXET : cochecito.

COTXO : «detrás dita litera ahont anava la Emperatriz y infanta, anaven dues dames de dita emperatriz a cavall... y detrás dites dues dames veníen set o vuyt COTXOS que tiraven alguns quatre cavalls y altres sis dins los quals veníen dames de la ciutat», Comes, *Llib. de coses*, 626.

COU-DINAR : granc. dinette, cast. comidita, comida que los niños hacen por diversión; — *fer un coudinar.*

COURE, subst. : cobre : «cuprum, i, el cobre», Nebrija; «ficaven se aquells grans de COURE per les soles dels peus», T. B., I, 73; «son plenes (les armes) de lavor de spinachs, los quals son tots de COURE», T. B., I, 72; «Entrant en la cova trobá hi dins un hom mort damunt un cavall de COURE e tenía en lo dit de la ma un anell», Le-

gend., II, 179; — *alçar lo coure* : batir el cobre : «conegut son enamorament, li alçaren lo COURE tots sos parents y tots sos amichs», Nadal, *Margaridoya*, 62.

COURE, verb. : **1**, cocer, preparar los alimentos por medio del calor del fuego : «E Tirant, que havía ben provehit en lo passat día en fer COURE moltes gallines», T. B., I, 314; «ni a l'áliga li valen les d'or potentes ales; || prop del cel hont s'enlayra com a penjarhi niu, || l'aixalan rojes flames, y cau, y ab les cucales || y cisnes de les aygues les COU l'incendi viu», Atl., 56. **2**, digerir : «car per defalliment de fort digestió los infants en lo primer any no poden COURE ni digerir les viandes altres com son sopes de pa mullat ab llet o oli que hom los dona», Lull, *Blanquerna*, 3 v.°; «açó feya lo philosoph per ço que la vianda que menjada havía, se pogués mils COURE e que recreás e purgás son sperit», Lull, *Maravelles*, I, 116; «despuis de menjar fan los dormir per tal que'l vi e les viandes se CONGUEN (sic) en lo ventrell», B. U. B., *Ajustaments*, 297 v.°. **3**, escocer; — *li cou* : le escuece; — *això us courá* : caro le ha de costar a usted.

COURER : latonero, velonero : «tot COURER o cantarer o calderer que faran de coure qualsevol cantes, sellons, cogomars o altres qualsevol vexells per portar e tenir aygua, los quals síen acustumats de stanyar, haien e síen tenguts de fer e vendre aquell dins la dita ciutat... de coure pur e net e sens metre e mesclar hi alguna quantitat de plom, gran o pocha, sino solament estenyar los de stany pur e net con n'i haurá necessari», A. M. B., *Bandos* (1406-98), 288.

COVA : «com tingueren ple lo ventre de rayms veren allí una COVA, e posaren se dins per a dormir», T. B., III, 282; «los quals aprés d'averse atendat per aquella muntanya, baix de hon era la COVA, hagueren l'acort que's provás si'n poríen portar ab bones paraules al rey en Pelagi a lur obediencia», F. d'A., 105; «e cujam pendre sarrains en una COVA en aquela serra que veets», Cron. Jacme, 149.

COVADA : empolladura, pollada : «a sos palaus l'Altíssim vehent posar escales, || de confusions enrotlla la torra del orgull, || y, com sol la COVADA d'aucells al posar ales, || los primers pobles deixan llur niu ab gran esbull», Atl., 60; «digué: y com de blanchs cisnes la COVADA, || vora son niu de riberenca molça, || al ohir la veu dolça || de la que'ls peix menjívola becada», Atl., 208.

COVADOR : empollador, aparato para empollar los huevos, ponedero.

COVAL : «Allá venera'l pelegrí lo COVAL que doná alberch al humil espós de la pobresa», *Veu de Montserrat*, 1887, 408.

COVAMENT : empolladura.

COVAR : albergar, encubar, empollar, aclocar, cubrir un ave los huevos, cobijar : «al dar per cor la terra a aixams de mons, COVAU-la, || los diguí a tots; corona siauli de claror; || y als braços ab canturies, oh serafins, breçaula, || qu'es l'home qui hi va a náixer, l'amor del meu amor», Atl., 128; «un segle havía que en les alteroses cam-

bres de la comtesa COVAVA un núvol de tristor», Nerto, 20; — acariciar : «aquell retorn, aquella esperansa COVADA tant de temps, s'havía realisat y ja ningú podría malparlar del pare ni del espós: un instant de penediment esborrava totas las culpas», Oller, *La papallona*, 217.

COVARDÍA [COARDÍA] : «car la meylor cosa que feu hom C anys ha, volch nostre Senyor que nos la faéssem quan presem Maylorques, e pus Deus la'ns ha donada, no'n la perdrem per perea ne per COARDÍA», Cron. Jacme, 159; «e açó no penseu que u diga per COVARDÍA, ans so prest per entrar en la batalla», T. B., I, 239; «yo per salut de la vostra persona me volía scusar de no venir a batalla ab vos, ...pero puix tant me'n forçau e me'n requeriu, no volría pensassen los bons cavallers que per COVARDÍA ho lexe de fer», T. B., I, 218; «no per follía, no per COHARDÍA e vana alegría», Collacions, 258 v.°.

COVART [COART] : cobarde, medroso, mandria, tímido, pusilánime, gallina : «mira aquell gran COVART del Turch, lo qual es tot ple de vergonyosa temor, diu no'm se quines oradures, e crech que es un somni que ha fet», T. B., II, 93; «als vells animosos basta que sens fer legea de COVARTS actes sostinguen la primera fama que en la joventut ab escés de perillosos treballs guanyaren», T. B., I, 32; «un cavaller será ardit per haver e conquistar la gloria d'aquest mon per ço com ell veu primerament los ardits onrar e los COHARTS desonrar», L'arbre des batailles (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 206), 20 v.°; «son gent dolenta e COVARDA», Eximenis, *Regiment*, c. 214.

COVAT : «diu la mare... que ja está apariat lo dinar y que vingan, si no trobarán l'arroç COVAT», Vidal, *Rosada d'estéu*, 167.

COVE : cuévano, cestón grande y hondo, cesto grande y hondo, canasto : «qui vena peix menut dins la ciutat, no gos triar ne fer triar del COVE o paner que haurá per vendra sardina ne saytó gros ne menut, ans tot aquell peix que haurá comprat en gros haia a vendre tot mesclat gros ab manut», A. M. B., *Bandos* (1365-72), 7; «tras elles veníen dos carretes... carregades de pa posat dins molts CÓVENS grans», Comes, *Llib. de coses*, 508; «Feya's lo be sempre de cos present distingintse per lo número de COVES que ab certa quantitat de pans se oferían en la missa, de ahont prové que's digués enterro de COVES», Jochs Florals, 1862.

COVENIR : «COVÉ», Ramón Berenguer I, pergamino, 405; «Ara nos COVENDRÁ a totes ésser catives, ligades ab fortes cadenes», T. B., III, 241.

COVINENÇA : «e per açó es obra de Deu que aquella COVINENÇA que no's complí en aquell temps, se complí depuys can nostre pare pres per muyler la neta del emperador», Cron. Jacme, 15; «Senyors, si no fem una cosa no havem res feyt; que'ls sarraíns de la Ila se volíen tolre de la COVINENÇA que feyta havíen a nostre senyor lo rey», Cron. Jacme, 130; «E aquell volch haver COVINENÇA ab nos que nos no li faéssem mal», Cron. Jacme, 462.

COVINENT : conveniente : «es COVINENT per seguir l'istoria que us recit los feyts dels goths des que'n vengueren a Spanya e varen fondar en aquella lur monarchía», F. d'A., 51; «e los qui eren venguts de Cicilia eren en COVINENT punt», T. B., II, 80.

COVINENTMENT : «emperó vosaltres no poríets dar alquería, que a 1 no la hagués hom a pendre: mas prenga hom terres segons les parts que vosaltres havets preses, e ab la terra e ab la alqueria que nos li darem, haurá sa part COVINENTMENT», Cron. Jacme, 146; «quan Félix fo assats COVINENTMENT certifficat de Deu per les paraules del sant hom hermitá, Félix pres comiat del hermitá», Lull, *Maravelles*, I, 47.

COXEJAR : cojear, andar cojeando.

COXERA : cojera, movimiento o vicio del que cojea.

COXÍ : «e les galees posaren les popes en terra; e els hagren enviats per almetrachs e per astores e per COXINS, e que siguessen e s'aplegassen», Cron. Jacme, 168; «et lito 1 de drapos cum suo CUXINO», S. Cugat, 65 v.°; «e posaren hi los lançols ab los quals la Infanta tenía de fer les bodes, ab los COXINS brodats», T. B., I, 358; «e ells hagren enviats per almetrachs e per astores, e per COXINS, e que siguessen e s'aplegassen», Cron. Jacme, 168; — *coxí d'espart per lo front dels bous* : frontil, melena; — *coxí d'espart ab cresta per lo front dels bous* : frontil con penacho; — *coxí de puntes* : almohadilla de encajera : «se posá destrament lo nen a l'ampla falda, y manejantlo com COIXÍ de puntas... lo desvolcallá en un obrir y tancar d'ulls», Oller, *La papallona*, 142; — *coxí de fer puntes* : bolo, mundillo; — *consultar alguna cosa ab lo coxí* : los negocios arduos para mañana.

COXINERA : funda de almohada : «Item una COXINERA de drap de li obrada de seda verda e vermella», *Veu de Montserrat*, 1886, 344.

COXINET : almohadilla que usan las mujeres para guardar los útiles de costura y pedacitos de tela: «lo marbre de la calaixera podía ab prou feynas contenir los objectes artístichs: un pom inmens de flors artificials dintre d'un globo, una panereta brodada, un COIXINET cobert de puntas y sostingut per peus de bambú», Oller, *Notas*, 53; — *coxinet de agulles* : acerico.

COY : contracción de CON Y : «on venén al altar de sent Nicholau COY offerís l'anap altre que n'avía fet fer aprés, axí con gitat, casec del altar», Vies des saints (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 44), 12.

CRA : «verbum ficticium, a sono vocis. La voz del cuervo», Nebrija.

CRACH : chas, cras, trum, tris; estallido, crujido que da la madera u otro cuerpo sólido y seco, cuando se abre o raja.

CRANCH : **1**, cangrejo, especie de gámbaro : «Cancer, cri; el cangrejo de la mar», Nebrija; «un CRANCH se maravellá del agró perque no pescava en axí com pescar volía, e demaná al agró perque estava axí consirós», Lull, *Maravelles*, I, 212; «e cant lo agró fo pres de aquell loch hon solía menjar los

peix, lo CRANCH viu les spines dels peixs que lo agró havía menjat», Lull, *Maravelles*, I, 213; —signo del Zodíaco : «lo quart signe qui es apelat CRANCH es nomenat axí per aquesta proprietat cor lo CRANC va a enrera; tot axí fa lo sol con entre ne corre en aquest signe en lo qual comença de entrar en lo XV día del mes de iuny», Breviari d'amor (Bibl. Nac. París, MS., fonds, Esp. 353), 35. **2**, cáncer, tumor maligno.

CRAS CRAS : de los cuervos; en castellano el verbo graznar : «e per tal diu que respón lavors l'om a Deu axí com lo corp crida cant canta: CRAS, CRAS. Ço es demá ho faré, demá ho faré, e axí de demá en demá va fins a la dampnació eternal», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 207; «jo lex lo roncar a les granotes, e CRAS CRAS als corps», Recull d'eximplis, CXXIV, 119.

CRÁTER : «y avant, ronca (l'incendi) assahina y udola, ab sa alenada || cremant com teranyines los núvols del hivern, || de cingle en cingle, passa les valls d'una gambada, || vessanthi com un CRÁTER les flames del infern», Atl., 56.

CRAU : «L'incendi abriga'l Pirineu d'un cap al altre. Hércules s'hi acosta aprés de batre'ls gegants de la CRAU», Atl., 42.

CREADOR : «cant los hómens de aquest mon han plaers dels delits temporals e aquells no amen per lo CREADOR qui'ls ha creats», Lull, *Maravelles*, I, 15; «per servir a son CREADOR», T. B., I, 94; «e si es cars que tota la amor que tu sens fos en Deu ton CREADOR, com exirás de aquesta vida present síes collocat entre los sancts de paradís», T. B., II, 113; — inventor : «lo talent CREADOR, lo sentiment CREADOR son privilegis qu'avassallan y'l vassall aborreix sempre al senyor per noble y gran que aquest sía», Oller, *La papallona*, 41.

CREATURA : «Félix no's tenía per content de la conexença que li havía donada de Deu, lo ésser del qual li havía signifficat per les obres que Deus fa en les CREATURES», Lull, *Maravelles*, I, 18.

CREBANT : «no tem gran CREBANT qui va per plana terra», Compil. ep. camar., Prov. arab.

CRECH : «acomodats en lo tilbury'ls dos viatgers, a un CRECH de fuhet rodá'l carruatge com un tro que's perdé arreu en la imponent quietut dels espays», Oller, *Vilaniu*, 186.

CRÉDIT : «e's te per cert que encara vuy en día jau en la sancta Seu d'aquella e se'n troben grans certificacions en algunes scriptures de gran antiquitat e CRÉDIT», F. d'A., 43.

CREDO : medida de tiempo : «aquí davant les dites torres lo dit senyor Rey se aturá per espay de un bon CREDO», Carbonell, *Chroniques*, 219 v.°; — *en un credo* : en un momento; — *encara no ha passat un credo*.

CREEDOR : acreedor : «Si la cort per juhii a clams d'algún CREEDOR e en contumacia del deutor y en defalliment de comprador dará alguna cosa al dit CREEDOR en paga de son deute...», Cost. de Tortosa, 79 v.°.

CREENÇA [CREYENÇA] : «e nos dixem: Ávols noves aportats, mas

nos havem CREENÇA en Deu que hi serem ans que el», Cron. Jacme, 158; «e açó deu ésser nostra CREENÇA que fos sent Jordi, car en estories trobam que en altres batayles l'an vist de christians e de sarraíns moltes vegades», Cron. Jacme, 134; «dix que greu cosa era lexar la fe per altre fe: mas que jaquir sa fe mala per vera, hon puscha ésser necessitat de rahó, aquella cosa era molt covinent, ço es, jaquir CREENÇA per enténdrer», Lull, *Maravelles*, I, 57; «e mes encara d'açó se'n troben altres ensenyances e doctrines de igual CREENÇA e authoritat que les leix de recitar per no ésser fastijós al lector», F. d'A., 25; «e molts quan açó varen veure lo seguiren, gitant de lurs cors aquella malvada CREYENÇA», F. d'A., 76; «mas empero de bon cor molts se'n convertexen a nostre Senyor e lexen fermament aquella lur mala CREENÇA e son bons chrestians», F. d'A., 424; «car si el bon hom dix veritat, segueix se que hom hage major mérit en haver CREENÇA de ella», Lull, *Maravelles*, I, 25; «encara que ab paraules sobreposades versemblant de error hagen posat en la majestat vostra per sguart de confusió de alguns maldients, volent posar en les gents enganosa CREHENÇA», T. B., II, 170; «e si tanta virtut abundás en vos e vehésseu en mi alguna cosa que a vici fos imputat, per la molta fe e CREHENÇA que ell te en vos», T. B., II, 67; «supplicam li donen fe e CREHENÇA en tot ço e quant per part de nosaltres...», Doc. Arch., XXII, 175; «e la strema vergonya que li'n resta li es tan gran punició que tinch CREHENÇA que de gran temps no tendrá atreviment de mirar te en la cara», T. B., IV, 94; — credencial : «com los embaxadors foren devant lo Rey donaren li la letra de batalla ab la CREHENÇA ensemps», T. B., I, 44; — *letra o carta de creença* : credencial : «faem los fer carta en algaravía de CREENÇA a I alfaquín nostre de Saragoça, per nom don Salomó», Cron. Jacme, 167; «venía embaxador por lo rey al comte e a la comtessa ab letra de CREHENÇA», T. B., I, 88.

CREIX : creces, aumento; Breviari d'amor, (Ms. Esp. 353), 3 v.$^{\circ}$

CREMA : crema, nata de la leche.

CREMADURA : quemadura.

CREMALLÓ : pabilo, extremo encendido de una torcida o mecha.

CREMAMENT : «encara legí lo philosoph e dix que lamp es CREMAMENT soptós de vapors seques en les quals son prop la forma e la materia del foch a ésser sens mesclament dels altres elements», Lull, *Maravelles*, I, 128; «per ço com duptaven de venir en cruel fam e set per lo enemich qui era victoriós, e lo CREMAMENT de la ciutat, recordant la captivitat e servitut miserable», T. B., II, 80.

CREMAR : quemar, consumir con la llama, abrasar o calentar demasiado, arder : «e cridaren: A armes, a armes, que'ls fenévols venen CREMAR, que fayles aduen enceses», Cron. Jacme, 69; «Sényer, per qual natura ha lo foch tan gran virtut, que ab una spira de foch poría hom CREMAR tota quanta lenya hom metre pogués en aquell foch?», Lull, *Maravelles*, I, 86; «y avant, ronca (l'incendi) assahina y udola,

ab sa alenada || CREMANT com teranyines los núvols del hivern, || de cingle en cingle, passa les valls de una gambada, || vessanthi com un cráter les flames del infern», Atl., 54; «No, no's volía morir, no's moriría! Per qué CREMAVAN tants llums desde mitja tarde? Perque la vista se li enterbolía, y ella'ls havía fet encendre, assedegada de claror», Oller, *La papallona*, 220; «cada una (escola) tenía per tota llum la esmortuhida llantia que CREMAVA en la capelleta, penjada a la paret del replá mes alt, a pochs passos de la porta», Oller, *Notas*, 106; — *cremarse* : quemarse, abrasarse, tostarse, requemarse; fig. fam., atufarse; — *cremarse les celles*.

CREMAT : enfadado : «aixó si, quan enrahona CREMAT, vos dich que fa por. Te una veuhassa!», Briz, *Lo coronel d'Anjou*, 36; «que has trepitjat un escurçó, que vens tan CREMAT?», Vidal, *Rosada d'estiu*, 74.

CREMELL : moco de la luz mal apagada : «eixiren deixant lo temple gayre be desert, la prou pesada atmósfera carregantse més y més ab lo tuf oliós de cent CREMELLS fumejants», Oller, *Vilaniu*, 89.

CREMELLEJANT : chisporroteando.

CREMELLEJAR : chisporrotear.

CREMELLERA : chorrera.

CREMELLÓ : canelón, moco, geta.

CREMELLOT : moco de la luz mal apagada.

CREMOR : quema, quemazón, ardor : «potser no'n tens prou ab lo foch de mas paraulas, ab la CREMOR de las mevas mans que no podrías aguantar», Oller, *La papallona*, 66; «de gom a gom quant s'umple l'espay de fumerel-la, || y's fon d'un cap al altre la serra de CREMOR, || sota'l mantell de flames que l'huracá flagel-la, || la terra adolorida batega com un cor», Atl., 56. Cp. : «cremor, oris; la leche, que se saca del grano mojado», Nebrija.

CRESCUDA : crecida del río.

CRESER : «e lo frayre dix li: per fe CRESETS vos aquestes dues coses», Eximenis, *Tractat apellat* (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 48), 12 v.°.

CRESOL : «no vullau que pensen aquestes donzelles... que yo sía CRESOL de carnicer que faça lum a altri e que creme a mi matexa», T. B., III, 95.

CRESP; — *una de crespa* : «per força n'ha de passar alguna de molt CRESPA, pera que, en tal diada com la d'avuy, t'hajas determinat a pujar a Peratallada», Vidal, *Rosada d'estiu*, 401; «y com no possehía el do del Sastret per improvisarne de CRESPES, xarnegá, per exir d'apuros...», Pons, *Trascant*, 62.

CRESPAR : «crispare, act. crespar a otra cosa», Nebrija.

CRESPARSE : erizarse, rizarse el cabello, acaracolarse una cosa.

CRESPAT : crespo, rizado, se dice de los cabellos; ensortijado, anillado, como lana de carnero, lanudo, velloso, churro, ensortijado, hablando del pelo.

CRESPELL : «e pres de lla sistella dell pa alís que hera devant Nostra Senyor pa menys de levat e una bastesa a manera de CRESPEL salgada d'oli», Biblia cat. (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 2), 55; «e pres de la sistella del pa alís qui era devant Nostre Senyor, pa menys de llevat e una besteza a manera de

CRESPELL salgade d'oli», Biblia cat. (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 5), 60.

CRESPÓ : «quan se duyan aquells mocadors de CRESPÓ, la seva cunyada m'hi va fer lo serrell», Vilanova, *Del meu tros*, 26.

CRESTA : «crista, ae; la cresta de las aves», Nebrija; «diu lo libre de vici e virtuts que si lo pago se gloriajave della coa e lo gall della CRESTA, no es marevella, car natura los o dona, mas hom o fembre per cobrir lur miseria cercha ab art o treball la lana de lles bisties, no se'n deu gloriejar», *Doctrina moral* (Pachs), (Bibl. Nac. París, MS., fonds, Esp. 55), 26; — *fer baxar la cresta a algú* : bajar el orgullo de alguno, mortificarle; — *picarli la cresta* : bajar el orgullo de alguno, mortificarle; — *picarse les crestes*; — fig. : «cascú dels combatents portará per senyal en les CRESTES dels bacinets lo ferre o agulló argentat o luent», Eximenis, *Regiment*, c. 207; — cumbre : «d'una estrebada arramban ciclópichs edificis, || ossades de balena, conreus y pedregams; || hont jeya una montanya ja hi badan precipicis, || ses CRESTES d'una a una llevantli y sos rocams», Atl., 238; — *cresta de la muntanya* : «e per una CRESTA de la muntanya aplegaren se'n, e menaren se'n mes de deu persones bones e honrrades», Muntaner, 241.

CRESTALL [CRISTALL] : «crystallus, i; el cristal o agua congelada», Nebrija; «e l'aygua que exía de les mamelles dava en un bell safareig de CRISTALL», T. B., I, 137.

CRESTAR : castrar, castrar las colmenas.

CRESTAT : macho cabrío; — castrado : «caval qui sía CRESTAT o caponat pert naturalment gran partida de son ardiment e de sa vigor e axí mateix los aucels e açó podets veer en 1 gal que con es caponat pert gran partida de son ardiment e de sa vigor naturalment», Breviari d'amor (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 353), 70 v.°.

CRESTEJAR : crestear : «llavors al gran incendi, rabent endreça'ls passos, || rojench damunt los núvols vehentlo CRESTEJAR; || y ohinthi plors y xiscles, hi fica'ls nusos braços || fent als pastors y pobles d'espasme tremolar», Atl., 58.

CRESTIÁ : «e com a mal hom que'n fo tostemps Neró, e tan pervers, que'ls CRESTIANS pensaven qu'era l'Antichrist», F. d'A., 26; «e pus Deus li havía dada tanta de gracia que la fiyla del Emperador Manuel, qui era en aquel temps lo meylor hom de CHRESTIANS, era venguda en sa vila», Cron. Jacme, 8 y 9; «donaren los molt cruel batalla en la qual moriren molts CRESTIANS», T. B., I, 23; «yo'm tinguera per lo mes benaventurat CRESTIÁ del mon si tingués un fill axí virtuós», T. B., I, 253.

CRESTIANDAT : «lavors hi havía en Spanya e en altres terres de la CHRESTIANDAT mes Seus cathedrals que se'n troben ara», F. d'A., 72; «e ha contractat matrimoni ab la filla del rey de França qui es la mes bellíssima donzella que sía en tota la CRESTIANDAT», T. B., I, 91; «me dispondré si mester será de entrar en batalla, axí vell com me so, per defendre la CRESTIANDAT», T. B., I, 33; «dich vos per cert que

si nostre Senyor me hagués dotat de algún imperi o regne e tingués filla, yo la daría mes prest e de millor voluntat a Tirant que a negún príncep de la CRESTIANDAT», T. B., I, 339; «tu, Senyor misericordiós, veus be en quin perill sta aquesta pobra de CRESTIANDAT», T. B., IV, 53.

CRESTIANISME : «e semblá'ns que no tan solament per don P. Alcalá devíem nos venir sobre Xátiva ab nostra ost, mas per haver lo castell per CRESTIANISME, e que Deu hi fos servit», Cron. Jacme, 348.

CRESTIRI : lavativa : «certa cosa es que hom ha mester a menjar e a beure e a vestir e a calçar e axí mateix necessari qualque exercici tostemps e si es malalt ha mester metges, porgues, CRESTIRIS e altres coses moltes», Eximenis, *Regiment*, c. 30.

CREU : «lo nostro bon sényer Jesucrist, qui per salvament del humanal linatge e per nos reembre, pres mort e passió en l'arbre de la sancta vera CREU», F. d'A., 23; «e en tal forma anaren les CREUS ab lo Clero primer; e aprés venía lo mort cavaller ab tots los cavallers a peu», T. B., I, 180; «es la CREU la insignia, senyal, y guía del christiá; estandart gloriós, que enarbolá Christo per allistarnos devall las suas banderas vencedoras: S. Joan, 12. Et ego si exaltatus fuero a terra, omnia traham ad me ipsum», Constitutiones synod. archid. tarrac., 83; — *lo senyal de la creu* : «e el feu lo senyal de la CREU e hac paor e demaná li: Qui es tu que m'as despertat?», Cron. Jacme, 405; — *ferse'n creus*; — *creu al pa* : «tinch de fer avans una pregunta, que será per demés, pero qu'ab tot se deu fer, com la CREU al pa», Briz, *Lo coronel d'Anjou*, 81; «després agafá un pa, hi feu en la part planera la corresponent CREU ab la ganiveta, y llescá», R. y B., *Historia d'un pagés*, J. F., 1869, 195; — *creu de flors* : «a la porta d'entrada de la masía no falta may clavada la CREU de flors mustidas, cullidas la nit de San Joan, al costat d'una carlina florida», Bosch de la T., *Recorts*, 98; — *creu del terme* : «ja era aprop de Cellés. Una camada mes, y s'escauría allá, per l'enforcament del camí, devant per devant de la CREU del terme», Pons, *Trascant*, 19; «tots vingueren estrenyentme la ma y m'acompanyaren fins a la CREU del terme», Bosch de la T., *Recorts*, 124; — *no donar una malla ni una creu* : «malíssimament aconsellat, se negá resoltament a escoltar tota indicació encaminada a donar una malla ni una CREU», Vidal, *Rosada d'estiu*, 58; «continuavan no pagant ni una malla ni una CREU de res», R. y B., *Historia d'un pagés*, J. F., 1869, 266; — insignia : «lo Rey. Molt car frare. Com haiam entés que vos volets fer cavaller en Miquell de Gurrea e per part nostra a nos sía stat supplicat de donar licencia a vos que faent lo cavaller li donets la CREU e l'orde de Sent Jordi, a nos, molt car frare, plau que li donets lo dit orde en nom nostre e a vos ne donam licencia ab la present. Dada en Ceragoça sots nostre segell secret a XVI díes dixembre. En l'any de la Natividat de Ntre. Senyor, MCCCLXXXVIII. Rex Johannes», Re-

gistro 1955, 90 v.°; — cristiandad : «e aytal semblança pot hom fer de vos qui sots fiyl de nostre Senyor, quan volets perseguir los enemichs de la fe e de la CREU», Cron. Jacme, 87. v. CROU.

CREUERA [CROHERA] : «La CREUERA (de la spasa) significa la vera Creu, en la qual lo nostre Redemptor volgué pendre mort», T. B., I, 104; «un spasa molt bellament gornida, cuberta de carmesí ab pom e CROHERA bellament daurada», Comes, *Llib. de coses*, 171.

CREURE : creer : «mas façam una cosa; nos CREEM que el pols no sía re, mas quant fa vent e perçó es lo pols, car nos ne passam, e huy que'n som passats», Cron. Jacme, 439; «e suffrén nos sobre el dixem li: A, don Pero Aonés, e mal punt fos anc nat; perqué no'ns voliets CREURE de ço que nos vos conseylávem? E el no'ns poc re dir, sino que'ns guardava en la cara», Cron. Jacme, 47; «E dixeren que'ns ho rendríen, car no's CREUÍEN que u poguessen acabar», Cron. Jacme, 323; «cosa es de gran admiració... que ab oli e ab rasina de pi se hagen apagar e no ab altra cosa, car yo CREHÍA que l'aygua apagava tots los fochs del mon», T. B., I, 34; «e be se'n CREU que'l rey En Pere a la derrería havía molta gran rahó», F. d'A., 398; «lo CREHUEN ja entre penyes colgat, com en sa fossa, || quant del enuig la flama llampeguejá en son ull, || y ab quatre colps de clava, los volca y los destroça, || com terroceda d'aspre goret lo pas del trull», Atl., 58; «en gegantesa y muscles sos fills li retiraren, || mes com un got de vidre llur cor fou trencadiç; || puix aprés que els realmes y tronos revoltaren, || també'l de Deu CREGUEREN sería escaladiç», Atl., 44; — *creure a algú que es...* : tomar por : «mirantme les gavines || de borrallons d'escuma coronada, || CREGUÉRENme llur cándida parella; || les áligues marines || CREGUÉRENme de lotus flor novella», Atl., 188; — *ni ho crech ni ho descrech* : ni lo creo ni dejo de creerlo; — *creure's tenir la ciencia infusa* : creer ser sabio sin haber estudiado; — *qui ho haguera cregut ?* : quien tal discurriera ?; — *no vagi a creure* : no crea usted ahora; — *creya trobar tal cosa, pero res* : creía lograr tal cosa, pero nada! o naranjas!; — *jo ho crech!* : es verdad : «li agrada aquesta terra?, interposá don Ramón. Oh, jo ho CRECH. A qui no agradará?», Oller, *Vilaniu*, 42; — *jo no ho crech* : a mi no me la da : «això es lo que m'está repetint ja fa dos días: pero vosté ja sab que jo no ho CRECH», Oller, *La papallona*, 59.

CREXENÇA : crecimiento, aumento.

CRÉXENS : berros, mastuerzos.

CREXENT : «y al raig CREIXENT de la celistia hermosa, || veu de mes prop la terra somiosa, || com verge a l'ombra d'un roser florit», Atl., 30.

CRÉXER : crecer, acrecer, elevarse : «e tantost va CRÉXER lo seu poder en tanta de manera, que ab poch temps se'n faé gran senyor en aquelles partides del mon», F. d'A., 90; «dels regnes que venceres alguna nau rumbosa, || llaurant la mar que't colga, CRESCUDA, ay, ab mon plor, || ab la dent de ses án-

cores arrancará la llosa, || perqué un marisch me robe la bresca de ton cor», Atl., 226; «y CREIX, y, afamat monstre, rugint la catarata || atrau d'Etruria y Xipre les aygües cap ençá, || sos llachs minva l'Adriátich, l'Egeu sos rius de plata, || y's vessa, urna trencada, lo vast Mediterrá», Atl., 184.

CREXIMENT : acrecentamiento, aumento : «e quant fo entre ora nona e vespres enfortí's la mar pel CREXIMENT del vent e feu tanta de mar que en la terça part de la galea de part de proa que passava dessús la aygua de les grans ondes de la mar cant veníen», Cron. Jacme, 92; «mas per aquell gran CREXIMENT, sense dubitació alguna creuría yo, que'n va scriure Plini que aquella gran ciutat fo obra de aquells dos magnífichs barons», F. d'A., 15; «ço es, per CREXIMENT de la sancta fe cathólica», Eximenis, *1.er del Crestiá*, c. 249; «CREXIMENT de gloria en paradís e CREXIMENT de gracia», Eximenis, *Llib. de les dones*, 113 v.°.

CREYENÇA : V. CREENÇA.

CREYENT : «se'n va pujar als cels e lexá en la terra per consolació dels seus sirvents e CREYENTS a la sua benaventurada Mare, nostra dona Sancta María», F. d'A., 23.

CRÍA : «per ella's trametían, com per un pont amplíssim, || d'un maig etern en ales, ses CRÍES y llevors, || aucells de ros plomatge de refilet dolcíssim, || dels aromers la flayre, canturies y tresors», Atl., 44; «Y'ls pavos-reals?, preguntá aquest. Miris, per allí al recó dels taronjers deuhen ésser. No cal dir que sense petits, eh?. May, may n'hem pogut fer CRÍA; tots los ous trencan», Oller, *Vilaniu*, 218.

CRIANÇA : «e cuydá ab gran amor que al fill del dessús dit en Guifre se li'n donás bona CRIANÇA, axí com a fill de un tal pare se li'n pertanyía», F. d'A., 144.

CRIAR : crear : «troç de cel, al CRIARla, la féreu ploure a terra, || perque vostre designi tant alt s'hi benehís; || malagrahits servírense sos fills per moureus guerra, || y ab ells y sa armamenta llançáreula al abís», Atl., 252; T. B., II, 215; — educar : «mentres que Blanquerna aprenía en esta manera, Evast lo CRIAVA ab temor y amor: perque en aquestes dos maneres y virtuts deuen ésser nodrits e CRIATS los fadrins», Lull, *Blanquerna*, 4.

CRIAT : criado, servidor : «criado, de creare (criar), alimentar, educar; alumno; criado en la casa, doméstico», Nebrija; «Com lo caualler ab lo CRIAT de Tirant foren arribats en la major ciutat de Frisa», T. B., I, 221; «e de continent la dita senyora se posá dins las andes, las quals aportaven a brassos CRIATS seus per anar mes reposada y partí de la present ciutat», Comes, *Lib. de coses*, 436; «e tres altres molt bons cavalls que cavalcaven tres patjes o CRIATS», Comes, *Llib. de coses*, 494; — *criat del rey* : «e no fon negú en tot aquell temps tingués atreviment de dir lo y sino un CRIAT del Rey qui era molt afavorit», T. B., I, 256.

CRIATURA : chiquillo, niño : «la fembra con vol desmamar sa CRIATURA», Recull d'eximplis, CXXVII, 120; «las CRIATURES petites de quatre anys en avall, y que maman,

procurarán tenirlos en casa si la peste está dins la ciutat», Bernat Mas, *Orde breu*, 36; «pres la CRIATURA en los braços que encara mamava, e lo cavall per la regna, e aná a peu devés la ciutat», T. B., I, 111; «tenía la familia a Barcelona, dona y tres CRIATURAS», Bosch de la T., *De ma cullita*, 6; «al tancar la porta derrera meu, m'ha dit plorant com una CRIATURA... D'avuy en vuyt la casan!», Vidal, *Rosada d'estiu*, 384; «en aquell moment entraren al menjador dos hómens ajegantats, que feren altra vegada arraulir las CRIATURAS al entorn de llur mare», Oller, *Vilaniu*, 110; «se diu que trobá un gran leó qui se'n portava una CRIATURA», T. B., I, 111; — *criatura de mamella* : «la jove ab sa CRIATURA de mamella surt a saludarnos», Vilanova, *La festa major*, *Renaixensa*, any 7, II, 342; — *criatura tossuda* : chiquillo mal criado : «per tota resposta, tancá les dents com una CRIATURA tossuda y demaná que tornessin a tancar los finestrons», Oller, *La papallona*, 183; — *ser un criatura* : «lo jove meteix no pogué sustraure's a la corrent d'expansió que regnava en la taula, y hagué de confessarse interiorment qu'era un CRIATURA, un carácter exagerat», Oller, *Vilaniu*, 259; «jo que al últim m'hi giro tota resoluda, y'ls hi dich: Que's pensan que so tan CRIATURA?», Vilanova, *Del meu tros*, 15; «be, dona, ja'm casaré. Pero no veu que so un CRIATURA?», Vilanova, *Monólechs*, 9.

CRIATURADA : niñería, muchachada, travesura, acción imprudente : «deixi'm anar a referme, a que'm passin las aprensions que potser no son mes qu'una CRIATURADA, deixi'm ferme home y adquirir l'experiencia que'm falta», Oller, *Vilaniu*, 342.

CRIATUREJAR : fer lo criatura, divertirse en puerilidades, en bagatelas.

CRICH, onomatopeya; — *crich de la porta* : chirrido de la puerta : «y agafá la feyna, comensá a tascar, sempre parant l'orella a lo que passava per allí fora y sentint sobressalts a cada CRICH que feya la porta per lo trontoll de la gent o per las corrents que movían las altras al obrirse», Oller, *La papallona*, 50; — *crich crach* : el ruido que se hace pisando algo, como avellanas &, y se hace extensivo a cualquier otro ruido semejante; crepitus, us; cric crac, crujido o estallido producido por fractura de un objeto más o menos resistente; — *fer crich crach* : crujir, castañetear; — *crich crich* : «contra sa costum, lo temps, contat, esmicolat pel CRICH-CRICH de l'agulla, se li feya etern», Oller, *La papallona*, 32.

CRIDA : pregón, bando, publicación de bando : «e quant vench entorn d'ora de vespres, hac tant derrocat del mur que gran portel hi hac feyt. E la CRIDA aná en la ost que anassen combatre; e armaren se e moch se la batayla», Cron. Jacme, 24; «e aprés faé faer CRIDA, axí com ja lo rey ho havía lexat ordonat, que tots los naturals de la ciutat isquessen fora de aquella», F. d'A., 360; «les trompetes sonaren e los herauts digueren en alta veu no fos home ni dona gosás parlar, senyalar, tossir ne fer se senyal negú sots pena de la vida;

com la CRIDA fon feta...», T. B., I, 155; «Item que la CRIDA que denunciará la mort dels confrares et de les confraresses», Doc. Arch., XL, 46; «ell que allavoras maná arreglar un gran convit y feu fer una CRIDA, que de ordre del senyor rey, tots los caballers assistissen ab la seva esposa a un convit que donava per haverse curat de la malaltía», Maspons, *Cuentos populars*, 31; «se convocava l'ajuntament, se feya fer una CRIDA y tothom anava a pagar, si no de bon grat per forsa», Bosch de la T., *Recorts*, 277; «e perçó, senyor, sería yo de parer, dix Tirant, que fos feta una CRIDA real per tota la ciutat», T. B., II, 79.

CRIDADIÇA : gritería : «xisclets d'esgarrifança, renechs, ays, CRIDADIÇA, || veus tristes de la fossa, veus dolces del breçol, || fan choral ab lo feréstech rugit y udoladiça || ab que'ls boscatges ploran la llum del derrer sol», Atl., 136; «m'afigurí veure als Atlants alçapremar aquelles roques y esculls, llançantlos contra'l cel, y ab brams y CRIDADIÇA pujar, caure y ab los bocins de llur pelásgica torra rodolar al abisme de les ones», Atl., XIV; «poch se creya que s'hi escauría en ple desori. Quin fressejar y quina CRIDADIÇA!», Pons, *Trascant*, 35.

CRIDAR : **1**, chillar, gritar, dar gritos, hablar en tono alto y contestar con energía, levantar mucho la voz hablando, exclamar : «hont es?, satánichs CRIDAN, hont es? Perque s'amaga? || No te ja mort que mate, ni terra per colgá'ns; || si del llamp se refía, corsecador, no'l traga, || que anam a arrabaçarli, malhaja! de ses mans», Atl., 242; «y desseguida's sentí la veu d'en Lluís que del fondo deya, CRIDANT:- Toneta, Toneta», Oller, *La papallona*, 52; «lavors lo Rey ab veu alta se pres a CRIDAR: O cavallers dignes de honor, deixau la vista de la ciutat», T. B., I, 73; «quant l'huracá ab ses ales remou lo negre abisme, || jo sento, entre'l diálech dels mars, sa fonda veu, || tétrich gemech que encara li arranca'l cataclisme, || y a les terres que foren germanes CRIDA: Adeu!», Atl., 50; — *cridar a armes* : «e'ls troters que anaven denant CRIDAREN: a armes. E don Pero Corneyl qui hoí CRIDAR a armes va pendre ses armes, e brocá a enant», Cron. Jacme, 269; — *cridar fam* : «Raynerius... lo patrimoni de Jesuchrist... dava a alcavots e a putanes, CRIDANT fam los pobres a la sua porta», Eximenis, *Angels*, 62 v.°; — *cridar venjança* : clamar venganza; — *cridar el coure*. **2**, llamar, convocar, invitar, pregonar, nombrar : «e que sempre'l CRIDARÍEM e el que fos a vista de nos que'l poguéssem haver quan lo faríem demandar», Cron. Jacme, 470; «al obrir la (porta) de la saleta, guaytá cautelosament, com si anés a escaparse d'amagat, fins que, possehida del dret que tenía de moures, passá al menjador y CRIDÁ a la despesera», Oller, *La papallona*, 52; «tan sols del cor d'Alcides les ales no decauhen; || nadant se adreça a espatlles de l'ona, ab gran esforç, || y ovira unes ciclópees muralles que l'atrauhen, || com un cant de sirena que'l CRIDA a un llit de flors», Atl., 220; «los núvols en figura d'espectres nos ho diuhen;

|| ho CRIDAN les tempestes ab xiscles y gemechs; || estels ab cabellera de foch pe'l cel ho escriuhen, || entrellaçantla ab lletres d'espurnes y llampechs», Atl., 98; «veu mes enllá la riba fructífera del Turia, || garlanda avui flayrosa de la ciutat del Cid, || y diuhen que en les illes ohí dolça canturia, || com si'l CRIDASSEN ninfes d'escumes al seu llit», Atl., 74; «vora la mar semblava'l cap de serra || lo mirador del cel sobre la terra; || un día que rodavan pel bell cim, || vehent lo vell al mariner pensívol, || lo CRIDA a seure sota un roure altívol, || ahont no arriba'l salabrós ruixim» Atl., 36; — *cridar la bona sort* : «Com foren arribats a les tendes cridaren a grans crits: O marqués de Luçana, si sou ací parlau e CRIDAU la bona sort qui us espera», T. B., IV, 37; — *cridar hereu* : nombrar heredero.

CRIDAYRE : gritador, alborotador, el que riñe dando voces; vocinglero, gritador, regañador : «encara que exaltat, be coneixía que fora d'alguns CRIDAIRES, no hi havía en la vila entussiasme per la defensa», Argullol, *La guerra*, 99.

CRIDORIA : gritería, vocerío, ruido de voces, alboroto, voces, gresca, algazara, clamoreo : «ab cruixidera y gemegor s'aferran || com espatlludes torres que s'aterran || trinxant ab sa cayguda un bosch de pins; || y entre ays, CRIDORIA y alarit selvatge || ressona'l crit feréstech d'abordatge || y cent destrals rosegan com mastins», Atl., 24; «allí, per esposarles ab sos mes braus sotmesos, || esperan ses germanes, les de mirar de cel; || de sopte a un mal auspici, com de cent furies presos, || a llur CRIDORIA'l temple se torna altra Babel», Atl., 98; «feréstech retrunyía || lo tro a ponent, lo terbolí y CRIDORIA, || com d'algún continent que s'esllanega || ab ses ciutats, sos tronos y sa gloria», Atl., 198.

CRIM : «jo som vengut a grans jornades, perçó com lo temps ja s'acaba, de Spanya a aquesta vostra ciutat ab aquest altre cavaller companyó meu per faer ne batalla ab los dits acusadors e deffendre la del CRIM que'n es acusada», F. d'A., 262; T. B., III, 3; «com se pot fer que aquesta donzella sía venguda tant mal informada contra tota veritat en posar me tan leig CRIM?», T. B., I, 223; «car Deu omnipotent no permetrá que tan leig CRIM com es aquest reste en lo mon inponit», T. B., II, 204; «justificat príncep será aquell com les miseries en sa terra meses per CRIMS d'altres n'aurá lançades o departides per la virtut propia», T. B., II, 158; «car impietat me constreny que cometa CRIM en la mía persona», T. B., III, 279.

CRIMINAL : «pero puix a ell no li plau scusar se dels leigs casos per ell fets e per mi posats, encara per suplir a la sua demanda si aquesta batailla per a ell e a mi será civil, car yo volguera fos CRIMINAL», T. B., II, 214; «e no es stat negú qui novell cavaller se sía fet que no haja fet armes civils o CRIMINALS», T. B., I, 140.

CRISMA : «mas que val al moro la CRISMA si no coneix la sua error?», T. B. I, 19; «sabut es com tu ames la filla del gran Turch e yo la del

Emperador, la tua mora, la mía crestiana, la tua te sisma, la mía CRISMA», T. B., II, 209.

CRISPELL : fruta de sartén, masa un poco más desleída que la de los buñuelos y que se fríe en la sartén.

CRISTAU : Cristófol : «CRISTAU avía nom ans que foç bateyat en Reprovat, mes aprés ac nom en CRISTAU, so es, en quax portán Jesuchrist», Vies des saints (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 44), 146 v.°.

CRISTIÁ : «mes val morir com a CRISTIANS, que no ésser catius en poder de infels», T. B., I, 69; — *santa cristiana!* : mujer de Dios, alma de Dios : «Ay, santa CRISTIANA! Ja veig que no'm coneix, ni coneix tampoch a las personas que viuhen ab mi», Oller, *La papallona*, 9; «ha sigut un engany, Madrona... Prou qu'ho se, santa CRISTIANA!», Oller, *La papallona*, 125.

CRISTIANISME : cristianísimo, Cron. Jacme, 348.

CRISTIANÍSSIM : «com lo CRISTIANÍSSIM Rey sabé que los moros havíen de passar prop de una ribera d'aygua», T. B., I, 23.

CRISTO (SANT—) : crucifijo : «la Madrona, ab son afany de fer las cosas be, havía improvisat un altar en la tauleta de l'alcoba, substituhint la metralla de medicinas per un Sant CRISTO posat entre dos ciris», Oller, *La papallona*, 220; — *tot Cristo vivent* : todo el mundo; — *de Cristo*, superl. : «lo primer Deu te guard fou una bofetada de CRISTO, que deixá estés al Gombau tant llarch com Deu l'havía fet», Vidal, *Rosada d'estiu*, 133.

CRIT : grito, clamor, voz según el motivo, alarido : «los qui campar podíen veníen cridant e corrent devers la ciutat, qui de bona mija legua los podíen ben sentir los mortals CRITS que daven per lo gran perdiment que feyen», T. B., I, 25; «lo comte despertá's e no's trobá la muller al costat: dreçá's en lo lit e sentí remor en la cambra; levá's corrent e doná grans CRITS; pres una spasa que tenía al cap del lit», T. B., II, 63; «la reyna, que stava mes prop d'ells, sentí la remor e los grans CRITS que les gents daven», T. B., I, 161; «com hagueren ben begut e menjat, los crestians ab grans CRITS isqueren e prengueren de continent los III, e lo hu se pres a fugir», T. B., II, 95; «l'amo doná desseguida el CRIT de: Apa, minyons! a la taula y al llit, al primer CRIT», del Bosch, *Lo segador*, 23; «li diu: y esmortehida s'inclina al peu del arbre || que cobricela'ls ossos del seu marit difunt, || quant sembla'l mot d'«Espósat», sortir de sota'l marbre || entre'l plor de sis filles y'ls CRITS de serra amunt», Atl., 162; «ab cruixidera y gemegor s'aferran || com espatlludes torres que s'aterran || trinxant ab sa cayguda un bosch de pins; || y entre ays, cridoria y alarit selvatge || ressona'l CRIT feréstech d'abordatge || y cent destrals rosegan com mastins», Atl., 24; «tal un racer de roures montanyesos || en temps d'estiu pe'l llenyatayre encesos, || del huracá al ruflet devorador, || fa ressonar per conques y cingleres || plors y CRITS y grinyols d'homes y feres || aspre gemech d'un petit mon que's mor», Atl., 26; «morint, al tronch del arbre se nua y caragola, || a cada revivalla fentlo crui-

xir d'arrel; || quant veuhen les Hespérides que fil a fil s'escola, || llur CRIT de verge s'alça planyívol fins al cel», Atl., 88; «així'n fugía'l moro, quant ab un riu de ferro || aquells turons nos duyan lo CRIT del brau Roland», Atl., 54; — *crit de guerra* : apellido a la pelea, usado antiguamente al entrar en batalla como: Aragó, Aragó; Santa María val; Sant Jordi y Santa María; — *ab molts crits* : con grandes voces, a grito herido.

CRITIQUEJAR : ridiculizar, criticar, motejar, poner faltas, hacer burla.

CRIVELLA : grieta, hendidura.

CRIVELLAR : agrietar, hender, desquebrajar.

CRIVELLAT : «de cribrum; el crivo, zaranda, o cedazo. Cribellum, dimin. de ahí Crivell, ar.», Nebrija.

CROAT : moneda : «que quescún jorn mentre lo dit don Joán de Cleues sía en Barcelona posen en la dita taula molts florins e molts CROATS», Comes, *Llib. de coses*, 99; «...qui per part de la ciutat aná a Perpinyá per presentar una provisió del senyor rey obtenguda sobre los CROHATS qui's baten en la dita vila de Perpinyá», Ardits, I, 242.

CROC : «algú no gosa portar ballesta collada de dins la dita ciutat e sos revals sots pena de perdre la ballesta e lo CROC e altre artiffici de la dita ballesta», Comes, *Llib. de coses*, 120.

CROCA : «duptar, veusaquí'l dormitori y el peix dins lo barril, y la CROCA dins lo riu», Nerto, 6.

CROÇA : muleta, muleta de viejo o cojo : «Tirant anava cascún día millorant que ab una CROÇA podía per la cambra anar», T. B., III, 145; «so aquell home de Sant Feliu que anava ab CROSSAS y vosté em va curar», Oller, *Notas, Lo curandero nou*, 88; «hun home vell ab barba larga e blancha e tanía hun bastó o CROSSA en la ma», Carbonell, *Chroniques*, 86 v.°; — báculo episcopal : «lo dit reverent bisbe dix axí, episcopalment vestit com era dihent la missa ab sa mitra al cap e CROSSA en ma, moltes oracions», Comes, *Llib. de coses*, 277; «e ministraren IIII bisbes tots vestits episcopalment ab llurs mitres al cap pero no y tench CROSA sino lo dit bisbe de Girona», Comes, *Llib. de coses*, 277; «hon son los anells, hon es la CROÇA?», *Quart del Cartoxá*, 93 v.°.

CROCANT : piñonate, torta hecha con almendras, piñones u otra fruta seca.

CROCH : «que'ls dits CROQUERS hagen e síen tenguts fer o obrar los CROCHS qui son dits genovechs migencers, de cányem nou de XVIII fins en XX diners de cana. E la tara o sotana dels dits CROCHS, de drap nou. E les branques de scodat o de aluda e repuntats ab X o ab XII custures ben acabades», A. M. B., *Bandos* (1406-98), 243; «d'aquí avant tots e sengles CROQUERS de la dita ciutat haien e síen tenguts de fer o obrar los CROCHS qui son dits de fiança e de cányem XX c. e que facen la sotana e la orla dels dits CROCHS de semblant drap que es dins los dits CROCHS. E mes haien e síen tenguts fer o obrar les branques de cuyro de cervo o de vedell tot nou», A. M. B., *Bandos* (1406-98), 243; «que'ls dits CRO-

QUERS haien e síen tenguts plegar tots e sengles CROCHS ab cera nova. E facen los braços e tiradors de aquells de bon cuyro blanch de bou o de vadell assahonat», A. M. B., *Bandos* (1406-98), 243; «Patró, un per galea, deu metre a sa messió dos escuders abtes e suficients ab sengles ballestes e CROCHS e cuyraces fornides», Capmany, *Ordenanzas*, 97.

CROHERA : v. CREUERA.

CROQUER : v. texto en CROCH.

CROSTA : costra, corteza, la parte exterior del pan : «Crustum, i; la corteza de comer, como turrón», Nebrija; «Crusta, oe; la corteza dura, no de comer; la corteza, como de árboles, o piedras o yelo, y la sobrehaz, y postilla», Nebrija; — *ser de la crosta de baix*.

CROSTAM : carena, embreadura.

CROSTES : usagre, costras que salen a los niños de pecho.

CROSTISSER : muchas crostas.

CROSTÓ : cortezón, pedazo de corteza de pan, cantero, pedazo de pan, queso, &; — *crostó de pa* : pedazo de pan, mendrugo, pedazo : «s'hi inferna regolfada la tempestat feixuga, || y'l torb ab qui's batía per l'aygua a revolcons; || si torna a obrir la boca lo monstre'l mar s'aixuga, || y sols hi haurá per darli los astres a CROSTONS», Atl., 248; «trobavan aculliment per una santa nit quants mendicants lo demanavan, després d'haver rebut... un CROSTÓ de pa y mitj patriconet de vi», Vidal, *Rosada d'estiu*, 68; «entorn de la fornal boy assentats, fadrins y aprenents, cadascú trau lo seu CROSTÓ de pa ahont jau, entremitj de la molla, un tall de bacallá daurat a la paella», Vilanova, *Del meu tros*, 66.

CROU : «en aprés l'apóstol pres l'anap ple de verí et feu desobre si lo seyal de la CROU; en aprés tot lo verí bec, e negún mal no ac», Vies des saints (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 44), 24; «e que en aquel conseyl jurassen tots sobre los sancts Evangelis e la CROU de Deu que al entrar de Maylorches quant s'envahiría, negún rich hom... no tornás atrás», Cron. Jacme, 129.

CROY : «fo abat del dit monastir un monge qui era molt escás, e CROY e mesquí», Eximplis, CCCXVII, 290.

CRU : crudo, que no está cocido ni asado; escueto : «y agafan au! tronchs y arbres que al CRU rocam s'estellan; || penyals que s'engrunaren tombant al damunt seu; || y amunt, timberes sobre timberes s'arrestellan, || segurs ab tal escala de cabuçar a Deu», Atl., 238; «salta la cabreta per escapar de l'abordada dels gossos, ab lo salt se llansa y cau de dalt a baix de la singlera, y com lo fons era CRUA roca, allí quedá estabornida y morta», Argullol, *Lo Renaixement*, número 1, 1879, *Lligam que's trenca*, 27; — *nu y cru* : «La pobre de Plaerdemavida nua e CRUA sens vestidures negunes», T. B., III, 278; — crudo, que no ha sido lavado, blanqueado, &, hablando de lienzos y de todo género de telas.

CRUDELÍSSIM : «o infels CRUDELÍSSIMS e de poca fe, car no podeu donar lo que no teniu», T. B., I, 60; «emperó per be que la crueltat vostra sía stada molt gran que CRUDE-

LÍSSIMA mort no satisfaría...», T. B., II, 311.

CRUDELITAT : «...qui ab tanta CRUDELITAT en sola confiança de sa virtut e de les armes ha fet son poder de dar me la mort», T. B., II, 249; «e Tirant en aquell cars volgué usar mes de clemencia que de CRUDELITAT; pres los a mercé e feu los dar a menjar a totes llurs necessitats», T. B., II, 103.

CRUEL : «axí mateix faé ab los malvats cans sarraíns, als quals faé CRUEL guerra ab los nobles e barons e cavallers e homs de paratge del seu comtat», F. d'A., 217; «e'ls monjos e capellans e bisbes anaven a la guerra contra'ls sarraíns e aydaven ab ço del lur als comtes e senyors de Catalunya perque mils posquessen destrohir an aquells malvats cans, CROELS inimichs de Sancta mare Sgleya», F. d'A., 258; «lo qual cobejant anihilar la república de Roma, com a CRUEL inimich que li'n era, se'n va passar a Italia ab molt gran host de peons qui eren noranta milia», F. d'A., 12; «emperó Deu piadós e misericordiós te vulla guardar de les mans de aquell famejant leó Duch de Macedonia, home molt CRUEL e envejós», T. B., II, 48; «e ab los mals deu ésser molt mal, e ab los bons ésser leal e verdader, e ab los forts e de mala vida ésser CRUEL», T. B., I, 103; «aquelles (armes) que yo demane stan penjades dins lo vostre retret, qui son cubertes de un domás blanch e vert, ab un leó d'or coronat, e ab aquelles se yo be que ell entrava en les molt CRUELS batalles», T. B., I, 56; «voleu que vençam aquests CRUELS moros per força d'armes o per aptea de guerres?», T. B., I, 69; «aquestes son dolors de mare, qui no te sino un fill, e aquell per força li es levat, offerint lo a la CRUEL spantable e dolorosa mort ab senyals de molta amistat», T. B., I, 64; «los nostres ulls no acostumen de veure dames en cambres ni per les iglesies: los nostres peus no acostumen de dançar ni anar a solaços ni a deports: mas los hulls miren los enemichs, los peus porten tot lo cors a les batalles CRUELS», T. B., II, 105; «no síes CRUEL ab ton senyor e creador», T. B., I, 243.

CRUELTAT : «digueren alguns capitans que açó havía fet la grandíssima CRUELTAT del lur rey Cale ben Cale qui sobre fe havía fet morir tan cruelment los embaxadors crestians», T. B., I, 68; «perque't notifich que per les míes mans tens de morir de mort amargosa, perçó com la tua propia natura es de CRUELDAT, que dones mort a qui no la mereix», T. B., II, 196; «e molts axí ne faé morir, segons en alguns lochs del Empurdá n'he trobades algunes scriptures que'n reciten e'n diuhen grans CRUELTATS», F. d'A., 221; «destruí molts pobles e faé baxar als plans als naturals hon los faé poblar e lançá per terra molts lochs, que'n fo gran CRUELTAT», F. d'A., 17.

CRUER : crucero : «aquests leons e tomba staven dins una capella de volta, los archs de la qual eren de porfis, e recolzaven sobre quatre pilars de jaspis, e la clau del CRUER era d'or macís buydada», T. B., IV, 402.

CRUESA [CRUEZA] : «e nos denant ell dixem al Infant e'l pregam que ell no volgués fer tan gran CRUEZA en lo feyt d'en Fferrán Sánxeç», Cron. Jacme, 494; «si ho sabessen mes de quatre, que per nosaltres, pobres, la única ditxa es lo treball y que no tenim cap mes logro, potser no tindríen tanta CRUESA», Vilanova, *Pobrets*, 192.

CRUMULL : colmo.

CRUSCAT : «otro monte a poca distancia del anterior (La Cot), llamado el CRUSCAT, merece citarse, porque, si bien no forma cráter, se halla abierto por el oeste, y su figura es también hemisférica», Vidal, *Reseña geológica*, 65.

CRUSEL : cruel : «si vesíes ton prohisme perir de fam o de set o de fret, serás tan CRUSELL e tant desestruch que de so que Deus t'a dat soberch no li hacorregues», Eximenis, *Tractat apellat* (Bibl. Nac. Parìs, MS. Esp. 48), 9 v.°.

CRUSPIRSE : tragar, engullir, zampar algo de comer, comerse.

CRUXIDELL : triguero (ave) : «Canta lo passarell pardo || y lo groguet verderol, || y lo CRUXIDELL feréstech || va disparat com un tro», Vallfogona, 146.

CRUXIDERA : estridor : «desde hont lo sol al náixer ja daura ses boscuries, || ab brams y CRUIXIDERA l'incendi, a coll del torb, || duya sos rius de laves a Roncesvalls y Asturies, || sens ésserli congestes, torrents, ni colls destorb», Atl., 52; «ab CRUIXIDERA y gemegor s'aferran || com espatlludes torres que s'aterran || trinxant ab sa cayguda un bosch de pins; || y entre ays, cridoria y alarit selvatge || ressona el crit feréstech d'abordatge || y cent destrals rosegan com mastins», Atl., 24.

CRUXIMENT : crujido, de los huesos : «Cruciamentum; tormento, tortura, dolor vehemente», Nebrija.

CRUXIR : crujir, restallar, hacer ruido algún cuerpo al resquebrajarse : «cruciare, atormentar, fatigar», Nebrija; «y revinclades ones s'arrestellan || damunt les naus, que CRUIXEN y s'estellan, || com un canyar dins esverat torrent», Atl., 26; «mes una nit bramaren la mar y'l tro; de trémol || com fulla en mans del Bóreas, l'Europa trontollá, || y despertada a punta de día al terratrémol, || d'esglay CRUIXINT-li'ls ossos, no veya'l mon germá», Atl., 44; «tot cabdellant arbredes, penyals del cim rodolan, || rost avall freixes CRUIXEN y faigs esbocinats, || y la fumera y flames amunt se caragolan || ab quera y pols dels rónechs alberchs enderrocats», Atl., 56; «morint, al tronch del arbre se nua y caragola, || a cada revivalla fentlo CRUIXIR de arrel», Atl., 88; «y esclatan, com resclosa que's romp, les nuvolades, || y en fulgurants metéors y serps de foch los cels || y sent CRUIXÍ a la cárrega d'onades sobre onades || l'Atlántida, com feixos de canyes, ses arrels», Atl., 216.

CRUXIT : **1**, crujido, estallido. **2**, part. quebrantado, molido : «avuy ha dormit poch y deu estar encare CRUIXIT del viatje», Oller, *Vilaniu*, 137; «Y vosté, donya Isabel, no vol acompanyarnos, no s'anima? Estich molt cansada, molt CRUIXIDA, no he tingut humor de ves-

tirme», Oller, *Vilaniu*, 152; «me trobo un xich CROXIT d'ossos, Vicens», R. y B., *Historia d'un pagés*, J. F., 1869, 196.

CRUYLADA : cruce de caminos. encrucijada : «e quant ell fon en una CRUYLADA de camins, ell veé passar molts cavallers e peons, hómens e fembres; los uns anaven trists, los altres alegres», Eximplis, II, 256.

CUA : cola, rabo, hopo, trenza, coleta : «lo cimeral del arbre per abastar, s'hi atança, || quan llest descaragolas lleig drach d'ulls flamejants, || y en roda la gran CUA brandant com una llansa, || tantost ab gorja y urpes li copsa abdues mans», Atl., 88; — lo último de una serie : «sols hi havía dues cadires, la una al cap, pera lo capitá, l'altra a la CUA, pera'l mes jove», del Bosch, *Lo segador*, 23; — *cua d'orenella*, carp. : cola de milano, madero o hierro de esta figura para unir dos piezas de madera; — *a cua d'orenella*, carp. : a cola de milano, a cola de pato; — *de cua d'ull* : de reojo, de soslayo; — *veure o mirar de cua d'ull* : mirar por el rabillo del ojo, mirar con enojo : «quasi voltá un poch la squena devers Phelip, mas no restá que ab la COHA del ull lo perdés de vista», T. B., I, 346; «había mirat sempre de CUA d'ull a la qui la había desbancada», Vidal, *La vida en lo camp*, 223; «de CUA d'ull primer y després davant ja dretament la vista, vejé ab goig que fins aquesta volta s'havía errat», Oller, *La papallona*, 28; — *ésser a la cua* : hacer cola, ir detrás de todos, llevar la cola; — *fer cua*, fam. : ponerse en fila, colocarse por orden unos detrás de otros; — *ferli un nus a la cua*; — *girar cua* : «aquells senyors, en havent refrescat, han girat CUA sens ni voler traure'l cap a la sala de ball», Oller, *Vilaniu*, 166; «lo majoral girá CUA y comensá a devallar», Briz, *Lo coronel d'Anjou*, 28; — *posarse a la cua* : ponerse a la cola, ponerse el último; — *axó porta cua* : esto trae cola, reata, consecuencias.

CUACURT : corto de cola.

CUALLARCH : rabi-largo, se dice de los animales que no tienen cortada la cola y principalmente de los perros.

CUAROIG : de cola roja.

CUARTO : habitación, pieza, estancia; — *cuarto de mals endreços* : trastera, desván para poner trastos arrumbados, o que no son del servicio diario.

CUBANTS : «...de qui avant no puxe ni gos demenar ni exhigir ni haver dels escolans a qui ensenyerá de les parts amunt si serán CUBANTS en les dites escoles entre día e nit», (?).

CUBELL : cuezo, tina de madera, tinajón, colador, especie de tina grande para colar la ropa o hacer la lejía, tina de madera para colar la ropa lavada.

CUBERT : **1**, adj. cubierto «l'emperador havía feyt pujar lo comte al seu cadafal ab gran goig e gran jutglaria, e'l va faer seure davant d'ell en un banch CUBERT de drap d'or», F. d'A., 275. **2**, techo, tejado, casa : «en aquests hómens no feçau res de mal, car intrats son sots ombra de mon CUBERT», Biblia en catalán (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 2), 9 v.°.

CUBERTA; — *cuberta de la nau* : «ab gran honor e ab gran victoria tornaren se a Valencia ab les galees qui hi amenaven, e ab molts catius sarrahíns qui s'eren amagats de sota CUBERTA», Muntaner, 41; «e si aquella exávegua de cordes no fos stada, tota la CUBERTA de la nau fora stada plena de pedres e de barres de ferro», T. B., I, 290; «solíen haver CCCLX naus de gabia... de les quals ne havía XXIIII cascuna de tres CUBERTES», Doc. Arch., XIII, 294; — *cuberta d'una torre* : «la torre era tota dins obrada de molt blanch marbre, e historiada de subtil pintura de diverses colors tota la historia de Paris e Viana, e tota la CUBERTA de or e de atzur que lançava molt gran resplandor», T. B., II, 50; — *cuberta del cavall* : gualdrapa. Cp. : «e mes la sobre un cavall qui stava a la porta de la sgleya, armat de CUBERTES de ferre», Legend., I, 255.

CUBERTAMENT : «que aquels qui eren ferits no leyxávem partir de les cordes, mas fayem los asseure e fayem los cobrir, e puys fayem los ne enviar CUBERTAMENT, si que be'n feriren de VIII tro a IX», Cron. Jacme, 209; «passaren per la orta tan CUBERTAMENT com pogueren», T. B., III, 300.

CUBRIMENT; — *cubriment de cor* : «una fonda conmoció li gelá la sanch, y caygué en basca. L'esglay durá, no obstant, pochs minuts; era un senzill CUBRIMENT de cor», Oller, *Vilaniu*, 118.

CUBRIR : cobijar : «lo sabi anciá, que desde un cim l'ovira, || sent extremir lo cor com una lira; || veu a l'ángel d'Espanya, hermós y bell, || que ahí ab ses ales d'or CUBRÍ a Granada, || aixamplarles avuy com l'estelada || y ferne l'ampla terra son mantell», Atl., 308.

CUCA : animal rastrero, bicho, sabandija, salamanquesa : «car la formiga qui es I patita CUCA es bona per dar eximpli als hómens pererosos car ella d'estiu aiusta son gra de que puga viura en l'ivern», Breviari d'amor (Bibl.Nac. París, MS., Esp. 205), 68; — *cuca de llum* : luciérnaga : «un aucell saltava impacient per l'herbam y de tant en tant picava ab rabia entre las menudas fullas; per fi, emprengué'l vol portant entre son bech una CUCA de llum», J. M. Bartrina, *Delirium tremens*, 286; — *cuca de Sant Joan* : luciérnaga; — *mala cuca* : «terçament ensenyá tremetre contra los enamichs olles plenes de serps e de tota mala CUCA verinosa qui's puxa haver car espaventen als enamichs e'ls nouen molt quant se escampen per la nau», Eximenis, *Regiment*, c. 336; — *morta la cuca mort lo verí* : muerto el perro se acabó la rabia; — *tenir cuques al cul* : arder en deseos de una cosa, abrigar una impaciencia extremada por el afán de conseguirla, de hacerla, estar en ascuas, desvivirse; los pies le hormiguean, le están saltando y rabiando por andar; estar en brasas, estar impaciente, bullirle a uno los pies, tener ganas de largarse; — *no es cuca ni aucell* : no es carne ni pescado, no es para frito ni cocido, ni chicha ni limonada; se dice de un hombre inútil; — *matar la cuca* : «per tal lo proverbi catalá qui fo feyt del bon vy diu axí que qui ben

veu be alluca e qui ha bon cap be açuca (acuça ?) e qui ha bons peus be atruca, mas sobre tot lo bon vy mata la CUCA», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 182.

CUCADA : aprofitant la circunstancia d'haver plogut lo día abans, devía haver anat a fer CUCADA pera'ls rossinyols», Vidal, *Rosada d'estiu*, 119.

CUCALA : corneja : «ni a l'áliga li valen les d'or potentes ales; || prop del cel, hont s'enlayra com a penjarhi niu, || l'aixalan rojes flames, y cau, y ab les CUCALES || y cisnes de les aygues, les cou l'incendi viu», Atl., 54.

CUCH : «fetes les obligacions, e posats los CCC ducats en la ma del rey, prengueren lo balaix e sobre una anclusa hi donaren ab un martell e romperen lo per mig e trobaren hi un CUCH», T. B., I, 354; — *matar lo cuch* : tomar una gota, un sorbo de aguardiente; — pleita de palma, como adorno de las palmas del domingo de ramos.

CUCHS : ascárides, género de lombrices que se crían en los intestinos, con especialidad en el de los niños y también de los animales : «aquesta criatura té CUCHS, té las vísceras intestinals plenas d'aquells animalets que fan mes mortandat que cap epidemia», Oller, *Notas, Lo curandero nou*, 91; — *estar en uns cuchs* : estar en ascuas, estar en brasas.

ÇUCRE : «Tirant li respongué que ell era content que la y fes tastar, que ell portava tant ÇUCRE que no sentiría neguna amargor», T. B., II, 244.

CUCÚ : voz o canto del cuclillo.

CUCUT : cuclillo; — *cucut!*, vulg.: nada, naranjas, mamola. Ej. : *creya trobarlo a casa, pero, cucut!* : creía aun hallarle en su casa, pero naranjas, mamola, esto es, me he llevado chasco.

CUDIR : acuñar : «fonch feta pública crida de part de la magestat del senyor rey don Ferrando... continent en effecte que's pogués batre e sía batuda e CUDIDA moneda d'or fi de lley», Comes, *Llib. de coses*, 323.

CUENTO; — *cuentos de la vora del foch* : cuentos de viejas.

CUERA : «e unas CUERAS de cuyro sens mánegas», Comes, *Llib. de coses*, 496; «la hu vestit ab calses negres enforrades ab taffetá e una CUERA de contray negra ab mánegas, gornida», Ardits, IV, 423.

CUETEJAR : «la dona, roja de rabia al veures dintre'l bertrol, volía fugir, CUETEJAVA com un peix», Oller, *La papallona*, 113.

CUFÍ [COFÍ] : especie de cesto tejido con hojas de palmera enana: «nos vos trametem per Bernat de Bonafont... dos COFINS de panses; item dos esportins de figues», Coroleu, *Documents*, 130.

CUFOY : «CUFOYES ab ses presentalles tot era empolaynarse per a lluhirles», Pons, *Trascant*, 27.

CUGUCIA : (la primera cita de esta palabra aparece en Marca 197); «per tant axí com anaven levant la terra als sarraíns, axí com abans pagaven an aquells los trahuts dels mals usos, que'n eren CUGUCIA, xorquia, ramensa, intestia, tragina», F. d'A., 137; «jatsia que los senyors del mon han aquesta ley massa estesa en alscunes parts

del mon demanant a cascún qui ha la muller mala que pach CUGUCIA. E açó es contra caritat e ley crestiana car l'om qui mal no met e mal e dampnatge reeb deu ésser consolat e suportat e ajudat», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 278; «los ciutadans no poden ésser forçats de pagar ponts ne peatges... ne CUGUCIES», Eximenis, *Regiment*, c. 112.

CUGULLA : «axí matex del misteri del hábit monachal lla on se diu que la CUGULLA es senyal del stament de innocencia», B. U. B., *Ajustaments*, 339 v.°; «un monge stant al punt de la mort despullá's sa CUGULLA e vestí's l'escapolari e morí axí», Legend., II, 68.

CUL : ano, el orificio del trasero; culo, trasero, asentaderas; culo, la parte inferior, el fondo de una cosa : «culus, i», Nebrija; «se levá contra ell un altre príncep son vehí molt menor que ell; era apellat Callo e pres lo dit Liguro en camp e pres que'l hac, de continent li feu levar lo caperó del cap e'l feu agenollar e agenollat li feu cent vegades davant tota sa host besar lo CUL del ase», Eximenis, *Regiment*, c. 122; — *cul gros* : nalgudo, culón, que tiene las nalgas muy gruesas; — *cul d'una cadira* : asiento de una silla; — *cul de les calces* : fondillos de los calzones; — *posarse de cul a la paret* : cerrarse de espaldas, echar el candado, rehusar irrevocablemente; — *qui te lo cul llogat no seu quan vol*.

CULADA : culada, golpe que se da con el culo al caer.

CULAR : dar masculillo a uno (?) : «vosté m'ho diu o n'hi faig una de grossa: crido als companys, que encara están llevats, y tots junts la CULEM, la passejem ajeguda per tota la casa», Oller, *La papallona*, 60.

CULCUSIT : culo de pollo, agujero de vestido mal cosido.

CULERO : culero, mantilla, pañal, metedor que se pone a los niños para poderlos limpiar a menudo sin desenvolverlos.

CULOT : tizo.

CULPA : «e de altres infinits hómens virtuosos sens nombre son morts e apresonats per CULPA vostra», T. B., II, 106; «pero la tua boca bandejada es de veritat, e perque sía vista en tot la CULPA del teu mal parlar», T. B., II, 210; «que axí'l dexau passar d'esta vida per CULPA de vosaltres?», T. B., I, 178; «sabeu quant sería lo dan e CULPA vostra? Si vos fosseu stat requeridor», T. B., I, 163; — *donar la culpa* : echar la culpa.

CULTIVAR : «e els manteníen en la lur libertat de tenir sgleyes e clergues e monjos e altres eclesiástichs que los deservissen e'ls ministrassen los sancts sagraments, faent los trahut, e'ls lexaven CULTIVAR lurs terres», F. d'A., 98; «veurán aquells qui treballen en CULTIVAR la terra axí com son pageses o ortolans», B. U. B., *Ajustaments*, 126 v.°.

CULLERA : «peró a la taula, cuberta ab groguissenques estovalles de lli, sols hi havía los plats negres, les corresponents CULLERES y forquilles de fusta», del Bosch, *Lo segador*, 24; «CULLERES ab les cohes entortolligades ab caps de pinyes ab sengles senyals de la ciutat», Ardits, II, 283.

CULLERADA : cucharada, lo que contiene una cuchara : «y dihent aixó, agafá ab los dits enguantats de lila, la joya... y l'acostá vers l'amiga com si volgués donarli una CULLERADA mes d'enveja», Oller, *Vilaniu*, 88.

CULLERAYRE : cucharero.

CULLERETA : cucharilla : «la despesera agafá una cadira y s'assegué devant per devant d'en Lluís ab aquell ayre de las personas afadigadas de debó; l'estudiant remenant la copa ab la CULLERETA, seguía parlant aixís», Oller, *La papallona*, 58.

CULLETA : renacuajo.

CULLIR : «per una forest en la qual un hermitá stava, passá un cavaller cavalcant en son cavall, guarnit de totes armes; lo qual encontrá lo hermitá qui CULLÍA de les herbes ab que vivía en aquell hermitatge», Lull, *Maravelles*, I, 17; «per ço que aquell any tots lurs sembrats se'n eren malmesos que res no havíen poscut CULLIR del qual lo rey hac gran dolença», F. d'A., 371; «era pujat en la alta muntanya per a CULLIR erbes per a sustentació de sa vida», T. B., I, 28; «he jo CULLITS de diversos libres les rahons e actoritats demunt specificades e aquelles axí com a referendari per suplir a vosaltres ab mon sinple e pobre saber, no servant orde grosserament aiustades compilant lo present tractat e ordinació», *Doctrina moral* (Pachs), (Bibl. Nac. París, MS., fonds, Esp. 55), 43; «prohómens qui lavors CULLIRÁN et administrarán la dita almoyna», Doc. Arch., XL, 194.

CULLITA : colecta, cosecha : «parlaven de sembres y planters, de pluges y CULLITES», Pons, *Trascant*, 52.

CUMÍ : «Cyminon, cyminium; cuminum. El comino», Nebrija; — *cumí de Madrid* : comino.

CUMPLIMENT : «te quedarás a dinar... sense CUMPLIMENTS», Bosch de la T., *Lena*, 97.

CUMPLIMENTÓS : obsequioso, rendido, que lleva hasta el exceso el respeto, la deferencia

CUMQUIBUS : cumquibus, esto es, dinero; — *no tenir cumquibus*.

CUNETA : cuneta.

CUNILL [CONILL] : «e vench un rofiá ab un CONILL e dix al philosoph que apartás la sua carn, com ell volía primer rostir lo seu CONILL», T. B., I, 350; — *cunill casolá* : conejo casero.

CUNILLAR : «encontinent que la femella ha CUNILLAT encontinent se torna emprenyar, de tal manera que fa tots los mesos cunills», Agustí, *Secrets*, 163.

CUNILLER : gazapera, vivar, conejera, madriguera de conejos.

CUNY : cuña : «y rampa amunt pujantsen, arramban feixuchs códols, || magalls y CUNYS, per fendre la roca de soley, || y per servir de jáceres, antenes y permódols, || fan cárrega, al passarhi, dels arbres del esquey», Atl., 150.

CUNYADESCH : «los hómens encara deuen ésser amonestats que haien bona voluntat e specialment a aquells qui han ab ells algún affinament natural o de natural parentesch o de CUNYADESCH», B. U. B., *Ajustaments*, 149 v.°.

CUNYAT : «cognatus, a, um; el pariente de padre y madre», Nebrija;

«un seu CUNYAT germá de son marit», Eximplis, CXXII, 115; «e aprés n'Armengou faé valença a son CUNYAT en Sanxo Ramirus en la jornada que'n faé sobre la ciutat de Barbastre», F. d'A., 186; «Abram Alcanaz e Oppas malvat que'n fo archabisbe de Sibylia e aprés de Toledo e era frare del rey Vitisa e CUNYAT del comte Juliá», F. d'A., 105; «aprés de la gran mortaldat que has fet de les gents, has apresonat un petit Infant, CUNYAT de nostre sobirán senyor lo gran Soldá, germá carnal de sa muller», T. B., II, 113; «per nos ab nostre CUNYAT et cosí lo rey en Pere d'Aragó», Doc. Arch., XXIX, 74.

CUOT : coleta, mechón de cabellos, que se dejaban antes en la cabeza los hombres y se ataba con un cordón o una cinta.

CUP : lagar : «cuppa, ae; la copa, o cuba para guardar vino; candiota o tonel grande», Nebrija; «per fer que lo most no puga bollir en lo CUP. Pren una grapada de sal comuna e met la en la tina quant se fa lo vi en modo que com calsigaran los rahims que s'i puga mesclar la sal, e aquest vi may bullirá en lo CUP ni en nenguna part», De re rustica (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 291), 18 v.°.

CUPÓ : cupón

CÚPULA : «per ell de l'ampla CÚPULA del firmament penjíla; || per guarda'ls rossos ángels, per llantia'l sol li he dat, || y ell contra mi ara aixeca, per fersen Deu d'argila, || l'univers que a ses plantes posí, malaguanyat!», Atl., 128.

CUQUELETA : «cor la formiga qui es I petita CUQUELETA es bona per dar exempli als hómens parahoses. Cor ela d'estiu aiusta son gran de que pusca viure al ivern», Breviari d'amor (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 353), 59.

CUQUÍ : cobarde, débil, pusilánime, falto de valor.

CUR! CUR! : interj. con que se llama a los perros

CURA : **1**, cuidado : «la rosa sta entre les spines; la virtut entre les dificultats, e entre les CURES solícites sta la gloria», T. B., II, 167; «mas si per aventura lo mercader s'entremetrá d'aqueles mercaderíes a cercar e per CURA e per diligencia del aydant...», Costums de Tortosa, 108; «longament stech la dona en aquella CURA del metge; e hon mes la dona usava de aquelles viandes que el metge li donava, mes pujava son mal», Lull, *Maravelles*, I, 182. **2**, curación : «la CURA de semblant malaltía no consistía ni en sagnia ni en purgar», Comes, *Llib. de coses*, 616; **3**, (?) : «encontrá'l en mig de la CURA e passa la y de l'altra part», T. B., II, 248.

CURACIÓ : «de la nostra CURACIÓ ab no enujada e curosa diligencia curar farán», Doc. Arch., V, 76.

CURANDERO : «ell es metge y a mi'm visita un CURANDERO», Vilanova, *Monólechs*, 5.

CURAR : **1**, cuidar, procurar : «de la nostra curació ab no enujada e curosa diligencia CURAR farán», Doc. Arch., V, 76; — *curarse* : «Cercau d'así avant qui'ns done remey a vostra ficció, que no me'n vull més CURAR», T. B., III, 52. **2**, medicinar, administrar medicinas, especialmente remedios purgantes : «e lavors lo comte com

mils posqué, li'n reté moltes de gracies; e'l emperador faé que'l CURASSEN be e com se'n devía, e li'n faé grans mercés», F. d'A., 147; «e los parents de Tirant feren venir metges, lit e tenda, e tot lo necessari per a CURAR lo», T. B., I, 180; «medicina de pobrea CURA e sana o guareix», B. U. B., *Ajustaments*, 200 v.°; — *curarse* : ponerse en cura, medicinarse, tomar medicinas, especialmente remedios purgantes, drogas, Oller, *Croquis*, 133.

CURIÓS : «Curiosus, a, um; cosa curiosa y diligente», Nebrija; «lo qual he legit en Roma, e's troba dins un armari hon hi ha de grans scrits en la biblioteca de la Sgleya romana, hon ne tramet al legidor CURIÓS», F. d'A., 72; «e dins porten alcandores delicades ab mánegues d'altre ley, molt pus CURIÓS e pus preciós a ensenyar lur delicadura e sumptuositat», Eximenis, *Llib. de les dones*, 19 v.°; «cap a mitja tarda del primer diumenge de juliol la carretera de dalt s'anava omplint de gent, CURIOSA per veure'l pas de la nuvia», Pons, *Trascant*, 52.

CURIOSITAT : «curiositas, tis; ..... curiosidad y diligencia», Nebrija.

CURÓS : cuidadoso, solícito : «demaná Alexandre a I savi: ¿que es açó de que'l Rey deu ésser CURÓS? Dix: que pens la nit profit de sa gent et que ho meta en obra al matí», Jafuda, 84 v.°; «los dits consellers, una vegada ans de dinar e altra aprés dinar, foren solícits e CUROSOS de visitar lo dit senyor», Comes, *Llib. de coses*, 279; «Bernat Desclot... qui fo un baró molt literat e CURÓS en saber e scriure les coses antigues e del seu temps», F. d'A., 122; «de la nostra curació ab no enujada e CUROSA diligencia curar farán», Doc. Arch., V, 76.

CUROSAMENT : «enviaré al matí per los bisbes... e per los bons hómens de les ciutats qui son aquí e pregar los he d'esta rahó axí CUROSAMENT con jo lo sabré fer», Cron. Jacme, 217; «quescú studía molt CUROSAMENT per dir rahons», Legend., I, 319.

CURRÍA : «aytal casa pot hom fer de aytal granaria com se vulla; e si lo loch no ha vall, la dita casa pot anar sobre CURRÍES o petites rodes qui la porten fins al mur», Eximenis, *Regiment*, c. 293; «Es la teoría de la CURRÍA y las dos galledas que'l pes de l'una fa pujar l'altre», Bosch de la T., *Pla y montanya*, 108.

CURSI : cursi.

CURT : «curtus, a, um; cosa escasa y corta», Nebrija; «e molt prest feren tallar e cusir les camises: e feren les fer un poch largues e les manegues CURTES fins al colze», T. B., I, 167; «e los qui anaven per la montanya lo camí era mes CURT; havíen aplegar en un gran riu hon havía un pont de fusta hon podíen passar segurament», T. B., II, 98; — escaso : «poch creya que aprés de llegirlo una y moltes vegades en lo recó de la llar catalana, los propis lo mostrassen (el poema) als extranys, ab una ma signant y fent ovirar ses CURTES belleses, y ab la altra cobrint, benévols, sos defectes y tares», Atl., XVI; — menguado : «expressió doblement acaricaturada llavors, per quant sobressortía del fondo gris que li dava

sa CURTA cabellera destrenada y enrera cayguda», Oller, *La papallona*, 193; — *curt de gambals* : tener los sentidos torpes, ser de concepción tardía, de cortos alcances, pobre caletre, entendimiento limitado; — *curt de mans* : corto de manos, poco expedito; — *curt de vista* : míope, que tiene muy corta la vista.

CURULL [CORULL] : colmo; — *a curull* : rebosando : «y ab sa ingénita gravetat enfonzá la llossa a la sopera y comensá a servirse pausadament fins a tindre'l plat a CURULL», Oller, *La papallona*, 201; «repartí una copa a tots, sense descuydarse de posarne una al seu lloch, que se la cobrava generosament, y les umplí a CORULL d'un ayguardent rabiós y mes fort que bitxos», del Bosch, *Lo segador*, 175.

CURULLAR : colmar.

CURUMULLS (A—): a montones: «lo grech tot ho rebutja y empeny a cada banda, || morts y vius, moltonades y llenya a CURUMULLS, || d'un rehinós pi a la teya gegant que'l vent abranda, || a la gentil Hesperis cercant, de negres ulls», Atl., 142.

CUSCUSO : «e ells foren molt ben servits de gallines e capons, e de faysans, de arroç e CUSCUSO, e de moltes altres viandes», T. B., II, 118; «menjar molts en una escudella axí com fan los serraíns no es nodriment, majorment prenent la vianda ab tota la ma plena, axí com ells fan lo CUSCUÇO», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 181.

CUSÍ : v. COSÍ.

CUSIDORA : v. COSIDORA.

CUSIR : v. COSIR.

CUSTODIA : **1**, protección, amparo, guarda : «e la comtessa lo senyá e dix li: mon fill, nostre senyor Deu te vulla tenir en la sua protecció e CUSTODIA, e't guarde de tot mal», T. B., II, 66; «E la sua persona e los bens ha mesa en salvaguarda e CUSTODIA vostra», T. B., II, 66; «lo qual tenía en gran CUSTODIA per mostrar lo a vostra senyoría», T. B., II, 258. **2**, viril, custodia, alhaja de plata u oro en que se coloca la hostia consagrada para exponerla a la adoración pública : «e hagueren fet venir un prevere ab la CUSTODIA», T. B., I, 243; «la pluja mentrestant termená y... la CUSTODIA, encar que sota tálam, retorná a la iglesia, precedida sols d'uns quants capellans», Oller, *Croquis*, 97. **3**, copón (?) : «prengueren de les hosties sagrades qui staven en la CUSTODIA e combregaren tots», Legend., I, 239.

CUSTUM : v. COSTUM.

CUSTUMA : v. COSTUMA.

CUSTUMANÇA : v. COSTUMANÇA.

ÇUT : «e Deus doná'ns una alquería al peu del pug en que havía molt bona força e l'aygua d'un riu que li passava al peu axí con nos havíem mester, e aquí faem nostra bastida e talam los, e trencam los les ÇUTS e'ls molins», Cron. Jacme, 350.

CUXA : anca : «coxa, oe; la pierna, o nalga, o anca», Nebrija; «et exeunt de unoquoque urso quando ibi moritur CUXES ambe retro», R. Ber., IV, n.° 233; «e prestament li'n torná a tirar altra (fletxa), e doná li en mig de la CUXA», T. B., I, 57; «l'altre doná a Tirant en mig

de la CUXA, que un gran palm badava la coltellada», T. B., I, 175.

CUXERA : «it., uns braçals de ferer; it., II pereylls de taberines e de CUXERES», Segura, *Costums de Catalunya*, J. F., 1885, 205; — *cuxeres (de prensa)* : vírgenes.

CUXOT : pernil.

CUYDADO : la atención y vigilancia que se pone en alguna cosa : «a la fi s'adormí. La Margaridoya... l'acotxá ab CUYDADO gran y s'apartá del llit», Nadal, *Margaridoya*, 43; — *cuydado!* : ojo!; — *mirar ab cuydado* : echar cata; — *cosa de cuydado* : «vol dir que es cosa de CUYDADO? ...ara com ara, no; pero cal molta quietut», Oller, *La papallona*, 154.

CUYDAR : **1**, pensar, creer, presumir : «E lo dit carnicer CUYDAVA haver degollat lo dit Simón e degollá un moltó», Legend., II, 244; «mes en Valentí ¡oh! en Valentí sí que CUYDAVA a tornarse boig!», Bassegoda, *La bona gent*, 91; «tornà a arrencar a córrer desseguida cridant: Ja ve, ja ve; y passant per la porta, y CUYDANT tirar a terra al padrí que ja se'n tornava content a seure, ab un bot se penjá a las espatllas de la seva mare», Genís, *La Mercé*, J. F., 1878, 178; — *cuydarse* : «Los dits enemichs be veeren quant lo cavaller fugía, mas per les vestedures que vestía CUYDAREN se que fos l'escuder que fugís», Legend., I, 261. **2**, atender : «una altra ma mes pura || te regue y CUYDE, diuli, puix jo tinch altre afer», Atl., 116; «se negá a pendre la medicina si no li servía la Sió. No veus qu'es a plassa? Prenla dona; quan tornará, ja't CUYDARÁ ella, feu l'Angeleta, afligida de veures rebutjada tan injustament», Oller, *La papallona*, 183; — *cuydarse de* : «senyalaren les rodalíes, e o térmens dels bisbats sobre'ls quals era entre'ls bisbes aquell debat, e dels altres no se'n varen CUYDAR, e tots varen restar en bona pau», F. d'A., 84; «ja t'he vist, desde'l quintá de farratge enrahonar ab en Joanet. Ella, nuantse'l mocador del cap. Ay! ay! que'n tens que fer!... CÚYDAT dels bous», Bosch de la T., *Lena*, 24.

CUYDAT; — *mes val cuydat de vell, que saber d'om novell. Per cuydat no leys certenitat.*

CUYNA : «coquina; la cozina, o lugar donde cozinan», Nebrija; «e'l loch on nos estávem ladonchs era alí on nos tenía el bras l'archebisbe N'Espárech que era del liynatge de la Barca e era nostre parent, sus el palau de volta qui ara es, e laores era de fust, a la finestra on ara es la CUYNA per on dona hom a menjar a aquels qui mengen en lo palau», Cron. Jacme, 19; «la pastera, la taula, lo forn y la llar, tot era a peu pla a baix a la CUYNA», Argullol, *La guerra*, 14; «les altres dones les unes al rebost, les altres a la CUYNA», T. B., I, 81. Cp. : «les viandes son en diverses differencies, car alscunes son CUYNES e altres se apellen pietançes, CUYNES se apellen aquelles que hom menja en escudella ab pa o ab cullera», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 180 v.º.

CUYNAR : cocinar, guisar, hacer la cocina.

CUYNERA : «sa filla Carmesina que sía cambrera major de la nostra cambra, e la emperadriu será

CUYNERA de tota la ost», T. B., II, 93.

CUYR [CUYRO] : «e viu que I ferrer fehía un coltell e I sabater feya una sabata; e lo hermitá cogitá que lo ferrer no pogra fer lo coltell sens ferre ni lo sabater la sabata sens CUYR», Lull, *Maravelles*, I, 42; «null hom de qualque condició o stament será no guos en la dita ciutat o en son terme adobar o enguordir negún CUYR de bou o de vaqua si no ab... sal, ço es a saber, I veguada tantsolament», Almotacenia de Valencia, 1322, 49 v.°; «e de part detrás portava CUYRO de bou clavat ab lo peto», T. B., I, 215; «han acostumat e acostumen dreçar e estendre lurs CUYROÇ», Doc. Arch., XL, 411; «e'l rey se'n va veure ab gran perill de ésser mort, car lo comte de Nivers li'n va tirar una scona tan furiosament, que li'n va travessar la davantera la sella del seu cavall de part a part e un altre ab colp de maça li'n romp los CUYROS de la brida», F. d'A., 363; «Tirant lo torná a encontrar en aquell guarda braç, e rompé lo CUYRO per hon passen les tiretes», T. B., I, 208; «los cavalls encubertats de ço que cascú mills li parrá de cubertes de CUYRO o de loriga, testera de acer sens spasa ne altra maestría», T. B., II, 211; — *cuyro adobat* : cuero curtido.

CUYRAÇA : «de qui avant algú de qualsevol stament o condició sía no gos vendra ni fer vendra CUYRACES de ferro per asser», A. M. B., *Bandos* (1406-98), 236 v.°; «it., unes CUIRACES blanques cubertes de cuyr», Segura, *Costums de Catalunya*, J. F., 1885, 204; «que algún CUYRACER usant del dit offici en la dita ciutat no gos ne li sía lícit ni permés fer ni fer fer CUYRACES de ferro de Fflandes pertant com es ferro de pocha resistencia e valor, pero que del dit ferro puxen fer o fer fer CUYRACES vulgarment appellades de galiots», A. M. B., *Bandos* (1406-98), 237; «la CUYRASSA que porta lo cavaller que li guarda tot lo cors», T. B., I, 102: «e dir t'he que significa la CUYRASSA que porta lo cavaller», T. B., I, 102; «ab la lança a un moro passá la CUYRAÇA», T. B., IV, 53.

CUYRACER : v. text en CUYRAÇA.

CUYRAM : corambre : «item que nagún corrager ne altre qui obra del dit offici no gos obrar nagún CUYRAM cremat ne mal adobat», A. M. B., *Bandos* (1349-56), 11; «item que tot assaunador e altre persona qui assaón o us del offici de assaunar que assaón be e leyalment e complida lo CUYRAM axí aquell qui comenat li será com lo seu matex a conaguda dels Cónsols del offici. E si lo dit CUYRAM no será be e leyalment e complida assaunat que sía cremat», A. M. B., *Bandos* (1349-56), 109 v.°.

CUYRO : v. CUYR.

CUYT : «aquesta es la mellíflua coqua pastada de tres almuts de farina de la figurada forsa, CUYTA entre dos cendres», 3.er del Cartoxá, 176; — *estarne cuyt y recuyt* : estar ya harto : «vos dich que n'estich tan CUYTA y recuyta que, si no fos pe'l senyor y la senyoreta, ja'ls hauría plantats!», Oller, *La papallona*, 132; — *mahó cuyt* : ladrillo cocido; — *mitg cuyt* : medio cocido; — *recuit* : encerado recocido.

CUYTA : 1, pena, apuro, aflicción : «car veyíen que mester ho havíen e veyen la CUYTA e l'ops que'ns era», Cron. Jacme, 422; «lo comte de Barcelona qui mogut de la gran pietat que de la sua gran CUYTA e aflecció havía», F. d'A., 265. 2, cochura, cocedura, acción de cocer porcelana, loza, tejas, ladrillos, cal, &; — *cuyta de xacolata* : molienda de una tarea a mano : «encara'm recort de la mitja CUYTA de xacolata que pera embetumar la cisterna me posá son pare a la Betulía magna'l día del bateig», Vidal, *Rosada d'estiu*, 349.

CUYTA-CORRENTS : «pare y filla, CUYTA-CORRENTS, deixaren lo balcó pera trobarse abaix ans que'ls segadors arribassen a la entrada de llur casal», del Bosch, *Lo segador*, 20.

CUYTADAMENT : «levá's CUYTADAMENT e demaná qual d'ells era lo capitá?», T. B., I, 101; «puix açó es fet, de ací fins al día no y ha sino dues hores, anau vos CUYTADAMENT, duch de Clocestre, e vos, comte de Salasberry», T. B., I, 71.

CUYTAR : apresurarse : «e dix nos que pensássem de CUYTAR, que gran carrera havía d'aquel loch tro a Morela», Cron. Jacme, 181; «e los moros que fugir los veyen, CUYTAREN lo mes que pogueren», T. B., I, 73; «e lo rey e los altres moros desarmats axí com staven, CUYTAREN en aquella part hon era lo major foch per apagarlo : e no'l pogueren ja mes apaguar per molta aygua quey lançassen: ans com mes aygua hi lançaven mes s'encenía», T. B., I, 38; «com los parents e amichs dels cavallers saberen tal nova, prengueren armes, e a peu e a cavall CUYTAM lo mes que poguem», T. B., I, 177; «com qui no ho sent, Alcides a ferse endintre CUYTA, || vers hont flayrós lo crida de fulles ab rumor || lo taronger, que sembla, groguíssima, ab sa fruyta, || tot un cel d'esmeragdes ab sa estelada d'or», Atl., 86; «CUYTA, oh! que es hora; afányat!. Si tens prou pit, devalla», Atl., 126; — *cuytarse* : darse prisa; — *qui be sta no's cuyt a moure*, T. B., II, 86.

CUYTAT : enfermo, doliente : «aquí pres lo malaltía, e dix que qui'l creya no poría pus enant anar, tant era CUYTAT», Cron. Jacme, 418.

CUYTÓS; — *cuytós de partirse de tu* : ansioso, impaciente.

CUYTOSAMENT : precipitadamente : «e muntaren se'n al castell tan CUYTOSAMENT, que no hi pogren metre civada ne vianda per tres jorns: e axí tengren se'n per perduts», Muntaner, 206.

CYRURGIÁ : «ja li'n volíen tallar los metges e CYRURGIANS una cama», F. d'A., 434.

DICCIONARIO BALARI

UNIVERSIDAD DE BARCELONA
FACULTAD DE FILOSOFÍA Y LETRAS

DICCIONARIO BALARI

INVENTARIO LEXICOGRÁFICO
DE LA
LENGUA CATALANA

COMPILADO POR EL

DR. D. JOSÉ BALARI Y JOVANY

Y DISPUESTO PARA SU PUBLICACIÓN
POR EL

DR. D. MANUEL DE MONTOLIU

TOMO II

IMP. ELZEVIRIANA Y LIB. CAMÍ, S. A
CALLE DE TORRES AMAT, 9
BARCELONA

D

DAÇA [DACÇA] : maíz : «per mesurar forment, ordi, o paniç, o arroç, o avena, o mill, o DAÇA, o per qualque altre blat, o per qualque altra manera de sement, o de fruyts lo vehí, o l'estrany negún temps no do solatge ne cops ne amostes ne ostalatge ne altra cosa, mas los mesuradors mesuren franchament et liura sens tot preu et sens tot serví a estranys et a vehins», Almotacenia de Valencia, 1322, 4; «ell portava los paraments de dues colors, la una part era de brocat sobre brocat carmesí, l'altra mitat era de domás morat, e lo domás era brocat de garbes de DACÇA, e totes les spigues eren de grosses perles brodades, e les canyes eren totes d'or», T. B., II, 374.

DAGA : «e entrá dins la liça armat axí com se pertanyía, ab gran sforç que en sí mostrava, ab atxa, spasa e DAGUA», T. B., I, 155.

DALÉ : ansia, anhelo, deseo vehemente; — *ab major dalé* : con mayores alientos : «Oh, lo prés absolt no espera ab major DALÉ lo dring-dring de les claus qu'han de darli la llibertat», Oller, *La papallona*, 51; «de sobte, un sacudiment misteriós la retorná y ella reprengué la tasca ab major DALÉ», Oller, *La papallona*, 34; — *ab dalé* : con ahinco : «desviantse ab molt greu de l'aspre serra, || cerca ab DALÉ mes planejanta terra, || mes son cor jovenívol no pot més», Atl., 32.

DALFÍ : v. DELFÍ.

DALIR : ansiar; — *dalir per* : volverse loco por : «tots los que entervenían a casa, mesaders, baylet, compradors de vi, tots DALÍAN per ell», Vilanova, *Del meu tros*, 112; «res, los homes son com las criaturas... DALEIXEN per nosaltres y no paran fins a malmétrens», Oller, *La papallona*, 184; — *dalir de cor* : «D.ª Mercé estimant a son marit DALÍA de cor per veurel lliure», Oller, *Vilaniu*, 315; — *dalirse*. Ej. : *se daleix per jugar, parlar*, & : rabia por jugar, por hablar, &.

DALIT [DELIT] : brío, afán, denuedo, vigor, coraje : «Está be, senyora Pepa. Vaja, estigan bonas, feu tot anantsen aquell pobre ragatxo, parella feta expressa pera'l cassador de nostre exércit en lo sentit doble de son inconcebible DALIT y de sa figura migrada», Oller, *La papallona*, 7; «María! Ella es lo nort del jove tendre || que,

sentint en son cor la vida encendre, || ab més coratge rema y més DELIT», Atl., 30; «l'espectacle sempre nou de la naturalesa, que ab les coses més petites dona imatge de les coses més grans, me feren pendre'l vol a la bona de Deu, sens adonarme del poch DELIT de mes ales», Atl., x; «tres voltes a ses plantes d'un colp Anteu rodola, || del fanch sempre aixecantse ab renadiu DALIT», Atl., 230; «a 65 anys, l'entussiasme y'l foch sagrat de la ciencia li donavan un DELIT com un jove de 20 anys», Bosch de la T., *Recorts*, 105.

DALMÁTICA : «sobrepelliz; Isid.», Nebrija.

DALT : «e donaren un gran combat al castell ahon foren ben servits de ballestes e lances e de canteres que DALT del castell tiraven», T. B., I, 75; — *anar lo de dalt abaix* : «si no tinch lo vestit aqueix vespre, lo de DALT anirá abaix y l'home'm treurá de casa», Vilanova, *Pobrets*, 27; — *per dalt* : «pegá un truch sobre la tauleta : Qui hi ha per ci!... Heu!... mestressa! Sentí a trastejar per DALT, y tot seguit baxá la escala una joveneta axerida», Bosch de la T., *Lena*, 20; — *de dalt a baix* : enteramente, de arriba abajo.

DALTABAIX : **1**, trastorno, subversión, catástrofe, revolución, de alto abajo, batacazo. **2**, adv. : «quants arriscan l'abordatge || tants ne rodan DALTABAIX», J. Verdaguer, *La Batalla de Lepant*, 1873; «al últim lo llop espantat per nostres crits y per la cridadiça dels cans, feu un esforç pera passar donant gran sacudida al pastor, lo qual tingué la sort d'apartarlo ab son bastó, y caygué lo llop DALTABAIX al peu del cingle», Bosch de la T., *Recorts*, 137.

DALL : «deuen encara per la ora del vexell estar certs hómens qui no hagen altre offici sino tenir destrals e DALLS per tallar puyns e peus e caps d'aquells que veurá saltar en lurs vexells», Eximenis, *Regiment*, c. 336.

DALLA : guadaña : «Pero la mort sa DALLA no branda, no, per ella; || ans, desviantli'ls ulls del espectacle fer, || ab un bech de ses ales acluca sa parpella, || perque dels fills no veja l'esgarrifós xafer», Atl., 228; «Així arranant sa DALLA, la Mort ajau sa messa; || a cada colp que venta n'hi ha de menys un clap», Atl., 112.

DALLAR : segar con guadaña.

DALLAYRE : segador.

DAMA : **1**, doña : «DAMA Joanella, Regina del Regne de Nápols», Comes, *Llib. de coses*, 33. **2**, juego : «asseguts a una tauleta, dos jugavan molt entretinguts a DAMAS», Oller, *Notas*, *¿Ahont son los boigs?*, 140.

DAMNACIÓ [DAMPNACIÓ] : «e car no ho entenía e creure no ho sabía, dubtava en la fe, per lo qual dubte era en stat de DAMPNACIÓ», Lull, *Maravelles*, I, 28; «en la qual vil condició está tot hom qui no sía batejat, car per absencia del babtisme es jutjat a DAMPNACIÓ», Lull, *Maravelles*, I, 73; «lo qual rey conech, per les positives rahons que lo religiós li hac dites, que ell era en stament de DAMPNACIÓ», Lull, *Maravelles*, I, 56.

DAMNAR : reprobar, anular; — *me fa damnar* : me vuelve loco.

DAMNAT : condenado : «Que hermoses sou, mes filles! Mes quant vos miro riure, || lo riure de les altres Hespérides anyor; || y aquí, vora llur náufrech breçol DAMNADA a viure, || de fil a fil en llágrimes me sento fondre'l cor», Atl., 266.

DAMNATGE : daño : «e'ls sarrahins del regne de Valencia li corríen gran res de la sua terra, axí que les sues gents ne sofferíen gran DAMNATJE», Muntaner, 17; «de que se'n seguiren en tota la terra DAMNATGES fort greus e rebellions molt sovinejades que meteren a Roma en grans affers», F. d'A., 18.

DAMNIFICAR [DAMPNIFICAR] : «ara som a la cominal, dix Tirant; ab aquelles armes que'm vols DAMNIFICAR, ab aquelles te DAMNIFICARÉ», T. B., I, 185; «aquell malvat e sutze Mahomet aprés d'aver preycada la sua maleyta secta e ab aquella haver DAMPNIFICADA fortment la sancta mare Sgleya», F. d'A., 90; «car Deu... no permet que tot se'n perdés, sino que'n restás alguna partida hon los chrestians se'n posquessen faer forts e deffendre's, e d'aquelles poder DAMNIFICAR als inimichs de la sua sancta ley», F. d'A., 96.

DAMUNT [DEMUNT] : sobre, encima, por cima : «com lo emperador se fon levat de dormir, asigué's en una finestra qui mirava DAMUNT la gran plaça», T. B., II, 53; «respós lo pastor que los stronomians han apropriades les IIII calitats DEMUNT dites als XII signes e a les VII planetes», Lull, *Maravelles*, I, 113; «y revinclades ones s'arrestellan || DAMUNT les naus que cruixen y s'estellan, || com un canyar dins esverat torrent», Atl., 26; «Llavors al gran incendi, rabent endreça'ls passos, || rojench, DAMUNT los núvols, vehentlo crestejar; || y ohinthi plors y xiscles, hi fica'ls nusos braços, || fent als pastors y pobles d'espasme tremolar», Atl., 58; «Ni som en la gran era tots sols lo blat a batre; || mira allí com ses ales hi aixampla'l Simoún; || lo torb del Equinocci surt més enllá a combatre, || y'l mar s'espanta al veures d'un altre mar DAMUNT» Atl., 124.

DAN : V. DANY.

DANANT : V. DENANT.

DANÇA [DANZA] : «Rey n'era Atlas, aquell qui de la blava volta || los signes a una esfera de jaspi trasplantá, || y del sol y del astre que mes lluny giravolta, || la DANÇA misteriosa y armónica esplicá», Atl. 42; «primerament lo diumenge qui es día de benedicció, fossen fetes DANÇES tot aquell día», T. B., I, 128; — *entrar en dança* : tomar parte en la danza; — *tot va en dança* : todo marcha bien; — género poético : «e lo senyor infant En Pere, ab dos nobles qui ab ell se teníen ma per ma e ell el mig, vench primerament cantant una DANÇA novella que ell hach feyta, e tots aquells qui aportaven los menjars responíen li», Muntaner, 577.

DANÇAR : danzar, bailar : «e en la bella pradería començaren a DANÇAR. Aprés que lo rey e la infanta hagueren DANÇAT, DANÇAREN los cavallers sposats ab les donzelles sposades», T. B., I, 126; «e preguá'l molt digués a Tirant... com ella tenía gran desig de parlar ab ell, e que aprés DANÇARÍEN», T. B., II, 57; «a ella li es molta de honor

que totes les altres sapien que aquest (Marqués) DANÇA o juny o entra en batalla per amor de ella», T. B., II, 61; «Geganta jo engrapava, com ma de Deu, la terra, || ab l'Atlas, Serra Estrella y'ls Pirineus per dits, || y un vespre obrint ses boques, l'abisme fosch m'enterra, || los elements tots quatre DANÇANT sobre mos pits», Atl., 50.

DANY [DAN] : daño : «e pensaren que's metessen en un fort castell... e que d'aquell lloch daríen gran DANY a tota la terra», Muntaner, 22; «e n'Asbert de Mediona qui ab molta gent era tramés a Bisuldú perque'n deffenés aquell castell, fahia axí mateix gran DAN als inimichs», F. d'A., 362; «en G. de Muntcada volía entrar en Rossseyló per fer mal a el e DAN en aquela terra que nostre pare li havía dada», Cron. Jacme, 33; «e havén venjades les nefandíssimes injuries e DANS que havíen fets», T. B., I, 82; «la mía ma ha acostumat de perdonar als hómens vençuts... e no fer los DAN», T. B., I, 156; «e se'n podíen anar salvament e segura ab tots lurs navilis, robes, joyes, en ses propries terres, sens que per nengú del regne no'ls sería fet mal ne DAN», T. B., I, 58; «O iniqua fortuna com vens próspera al novell Capitá fent li obtenir triumpho de victoria de la passada batalla ab molta gloria, honor e fama virtuosa, en gran DAN del poble morisch», T. B., II, 121; «en lo temps de les guerres he fets molts mals e DANS a moltes gents», T. B., I, 16.

DAPIFER : «e den Ramon Guillem de Muntcada qui s'appellava també DAPIFER», F. d'A., 253.

DAR : «E com estar no se'n volíen, DAVA'ls disciplina cavallerosa; e tant treballá Tirant que'ls mes tots en repós», T. B., II, 107; «l'emperador va trametre de matí sis cavallers molt nobles al compte perque de part sua e de la emperatriu lo'n saludassen e DASSEN lo bon jorn e li'n diguessen que havía de dinar ab ells», F. d'A., 277; «y quant de nits la tempestat brogía, || DANT far als pobres náufrechs, encenía || la trémula llanterna del altar», Atl., 30; «Y vosaltres? Vosaltres, la mar que us embolcalla || llançau a mes espatlles, badant los ulls al sol; || vostres bolquers d'escuma me DÁREU per mortalla, || com orfanets de mare rihent en lo breçol», Atl., 50; «mellor que'l d'or de Colchos prehuat velló hi trobaren || y a Homer DARES l'Elíseu y a Salomó l'Ofir», Atl., 48; «Era'l jou d'or que unía les terres ponentines || y, cor de totes elles, com font del Paradís, || los DAVA clares aygues a beure y argentines || y en sos immensos braços dormía'l mon feliç», Atl., 42; —*dar cullerada* : «apesar de sa ignorancia, era molt curiós y en tot DAVA cullerada», Careta, *Brosta*, 12.

DARASSANA : «e puix ell endreçá totes ses DARASANES... que les galees estiguessen a cubert», Muntaner, 70.

DARASSANAL : «e feu DARASANALS per tots los llochs hon li paría que galees degués tenir», Muntaner, 70.

DARGA : ADARGA, Cron. Jacme.

DARRER [DERRER] : último, postrero, postrimero : «ara es aquest lo DERRER día, on vos prega la Comtessa...», Cron. Jacme, 64; «lo

jorn que finaré los meus DARRERS díes no sentiré major dolor de la que ara sent», T. B., I, 15; «aquell príncep magnánim, lo DARRER príncep africá, destroydor de les ciutats enemigues», T. B., II, 165; «car si ella vehía al duch de Macedonia o lo loch hon morí son fill, ella de dolor finaría los seus DARRERS díes», T. B., II, 237; «car ell se posava en la missa e en la taula lo mes DARRER de tots», T. B., II, 104; «La lletra qu'está primera || en lo nom d'esta pintura || es la clau ab que ventura || tancada te la DARRERA», T. B., II, 51; «e tants colps li doná Tirant sobre lo braç que'l tenía lançat sobre lo coll del cavall, que no'l podía alçar; e lo DARRER colp que li doná fon sobre lo cap», T. B., I, 213; «e no's trobá día, tant com estes festes han durat, que de totes les coses que dites vos he no fos mes abundanment lo DARRER día que lo primer», T. B., I, 138; «vingua la mort sobre mi, que es lo DARRER remey de tots los mals», T. B., I, 26; «la setena e DARRERA (part) es de la honor que deu ésser feta al cavaller», T B., I, 12; «Capítol tercer qui tracta dels romans tro la DARRERA venguda de Julius César», F. d'A., 17; «feya tres días qu'en Lluís no eixía de la seva cambra sino al capvespre, que se'n pujava al terrat per aprofitar las DARRERAS llums del sol», Oller, *La papallona*, 57; «Xisclets d'esgarrifança, renechs, ays, cridadiça, || veus tristes de la fossa, veus dolces del breçol, || fan chor ab lo feréstech rugit y udoladiça || ab que'ls boscatges ploran la llum del DERRER sol», Atl., 136; «Pirene lluny dels homes, vivía allí, dels ossos || y llops en lo feréstech, rellent amagatall; || sobre un roch, mal coberta d'un mant de cabells rossos, || de por y esgarrifances fent lo DERRER badall», Atl., 60; «al despedirme, fa poch temps, del mar, breçol de mes DERRERES ilusions», Atl., XVI.

DARRERA : después de, tras de, en pos de, detrás : «rihent al deixondarse lo sol DARRERA l'alba, així enmantella rossa sa cabellera'l cel», Atl., 68; «L'Altíssim! Ell de náufrech tresor umplint ta popa, || del Pirineu, niu d'áligues, t'atraca als penyalars, || dessota'l cel mes blau, DARRERA eix mur d'Europa, || y al breçoleig, com Venus, de dos rihentes mars», Atl., 48; «Al veure que ses llágrimes no poden apagarlos, || girantshi s'escabellan y fugen los pastors; || al llur DARRERA belan anyells, y sens tocarlos, || fugen ab ells los ossos y llops udoladors», Atl., 54; «DERRERA d'ella, singlotant de pena com lo dol de un enterro, seguían las demés», Oller, *La papallona*, 148; «y vejent que se li escapava ab propósit de tancar ab pany y clau aquell tresor, apretá a córrer DARRERA», Oller, *La papallona*, 25; «mes DERRERA la reflecsió, venía la fantasía oferint armas destructoras», Oller, *La papallona*, 67; «aytal reflecsió produhí aquell bescambi de riallas que portan sempre DERRERA las veritats enginyosas de sentit comú», Oller, *La papallona*, 141; — *un darrera l'altre* : uno tras otro : «en abdós lo cor glatía desaforat, la pensa bullía, brollant ideas que deixava escapar una DARRERA l'altra com corren las boyras al buf

del vent», Oller, *La papallona*, 65; — *anar al darrera d'algú* : «las ha dadas en qu'això no li agrada; que aquí no s'hi troba be y vájili al DERRERA», Oller, *Vilaniu*, 385.

DARRERAMENT [DERRERAMENT] : «e en algunes poblacions d'aquestes dessús DERRERAMENT dites, que n'eren ciutats molt nobles, foren del tot assolades», F. d'A., 99; «e trameteren lo als cavallers qui DERRERAMENT eren exits», T. B., III, 43.

DARRERENCH : «lletugues primarencas y mes DERRARENCAS fareu, si les sembrau de mig setembra, fins en mig mes de octubre, &», Agustí, *Secrets*, 24.

DARRERES (LOS—) : tafanario, tabalario; las nalgas, asentaderas, el culo (es familiar).

DARRERÍA : retaguardia : «e nos moguem en la DERRERÍA del estol en la galea de Montpestler», Cron. Jacme, 90; — *a la darreria* : al final, por fin : «e quan vench a la DERRERÍA els hagren lur acort», Cron. Jacme, 171; «e faeren se les caves, mas totes les desempararen a la DERRERÍA», Cron. Jacme, 129; «mas quan vench a la DERRERÍA que tot açó fo passat», Cron. Jacme, 378; «si que quan vench a la DARRERÍA la'ns hagren a atorgar», Cron. Jacme, 385; «de quan en quan lo fadrí s'aturava, dihentse a si mateix: Si recularé, si no reculará... Peró a la DARRERÍA va resoldre seguir endevant, trobés lo que trobés», Martí, *Lo caragirat*, 114.

DARRERÍES : **1**, postres : «li'n faé un solemnial banquet e per DARRERÍES li'n fa traure una gran plata d'olives de Maylorques, les quals lo rey va molt loar», F. d'A., 319. **2**, postrimerías : «remembre't de les tues DERRERÍES e jamés no peccarás», B. U. B., *Ajustaments*, 342 v.°; «les set germanes recordan plorant que al morir Atlas los doná per signe de les DERRERÍES de sa patria la mort del drach», Atl., 72; — *a les darreries* : a la postre.

DART : dardo : «e tantes foren les bombardes, DARTS e passadors, que les veles teníen clavades ab lo arbre de la nau», T. B., I, 291; «colp de DART hi havía que exía de ma d'almugáver, que'l cavaller e lo cavall passava tot d'oltra ab los guarniments e ab tot», Muntaner, 206; «mas Deu omnipotent fo tant favorable que'ls DARTS e sagetes e lances que'ls moros e mals chrestians... gitaven contra'l rey en Pelagi e les sues gents se'n tornaven e feríen cruelment contra'ls dessús dits inimichs», F. d'A., 105.

DATA : data, fecha, indicación de la época y lugar en que se hizo un acto o un escrito cualquiera, o se verificó un acontecimiento : «en aquest comdat son stades donades tres letres totes sots DATA de XXX del mes pus propassat», A. C. A., XXII, 21.

DÁTIL : «e doná a Ciprés de Paterno una capsa de confits e dels DÁTILS», T. B., II, 202.

DATILERA : palmera : «tenia un fill, respón, com DATILERA || que breça'ls colibrís en primavera», Atl. 100.

DAU : arquit, abaco; — cerr. : cojinete; — dado, pieza con seis caras o lados que se usa en el juego llamado de dados y en otros varios : «Mon fill, síes ab la gent com aquell

qui juga a DAUS, pren del lur e guarda el teu», Jafuda, 91 v.°; — bloque : «Mes ja pe'ls llamps y onades arrabaçats sortían || de Calpe'ls esgardiços y arrels al ample espay, || en DAUS cayruts y pannes que sa buydor umplían, || l'hermosa llum a veure que no vegeren may», Atl., 212.

DAURAR [DORAR] : «Desde hont lo sol al náixer ja DAURA ses boscuries, || ab brams y cruixidera l'incendi, a coll de torb», Atl., 52.

DAURELLA : doradillo : «Herba medicinal, alta de un pam que's fa entre las rocas en llochs obachs, te las fullas partidas y cubertas del revés de una pelussa pardo-groguenca. No te cama y fa la llavor en las fullas. Doradillo, escolopendra, Asplenium ii», Labernia.

DAVALL [DEVALL] : bajo, abajo, debajo : «e la princesa se mes en lo lit sens fer li resposta e posá lo cap DAVALL la roba», T. B., III, 21; «diu se per alguns que aytant com mes obraven de alt, aytant mes se abaxaven DEVALL», Boeci, 164; «e DEVALL los arbres trobam moltes taules parades», T. B., I, 127; «Per ço dels fills de Grécia la somniosa pensa || lo veya, com montanya, tot coronat d'estels || y ajupit sens decaure DEVALL sa volta immensa, || servant ab ferma espatlla la máquina dels cels», Atl., 46.

DAVALLADA [DEVALLADA] : pendiente, bajada, descenso, declive o bajada de algún terreno elevado.

DAVALLAMENT [DEVALLAMENT] : «lo qual DEVALLAMENT fa lo foch simple», Lull, *Maravelles*, I, 128.

DAVALLANT [DEVALLANT] : **1**, vertiente : ««Teixons, isarts y daynes per la drecera empayta, || pel clot s'entortelliga, bota del pla al turó, || al DEVALLANT cabuça lo códol que hi aguayta, || y se'l en du per rócech fet sendres y carbó», Atl., 58. **2**, el tragadero, canó de la gola; — *tenir bon davallant* : tener buenos aceros, comer con gana, tener buenas tragaderas.

DAVALLAR [DEVALLAR] : descender, bajar : «tot lo be DEVALLA de Deu», Pedro IV, prólogo, 19; «Félix DEVALLA del munt en lo qual stava lo hermitá», Lull, *Maravelles*, I, 47; «e no podent mes mirar la sua desolació DEVALLÁ de la torre hon stava», T. B., I, 25; «dos jutges del camp DEVALLAREN del cadafal, e digueren a Tirant que ell se'n podía be anar sens perjuhí negú seu», T. B., I, 211; «corrent DEVALLÁ e obrí li la porta», T. B., II, 252; «Tirant per voler anar a sa posada DEVALLA per una scala», T. B., III, 28; «Atlants, ay de vosaltres; mes, ay, de vostre imperi || que, com lo sol, DEVALLA de son mitjdía al mar», Atl., 106; «ofegant lo brugit de la batalla, || un llamp del cel espetegant DEVALLA || de la nau veneciana al polvorí», Atl., 26; «cuyta, oh, que es hora; afányat! Si tens prou pit DEVALLA || de Calpe a l'aygua; pássala, tramóntala d'un salt», Atl., 126; «es cap tart, campanas tocan || lo sol post fa temps es ja, || y ell DAVALLA que DAVALLA || cap al poble dret se'n va», Briz, *La cansó de Mestre Jan*, 1871.

DAVANT [DEVANT] : **1**, ante, en frente : «e stant com stava illaqueat de la malvada secta dels acéphals, la'n deffenía fortment DAVANT de tots aquells prelats», F.

d'A., 76; «yo't prech de paraula vulles dir al senyor e gran Soldá ab aquest rey d'armes qui ab tu yrá, li done licencia de parlar DAVANT ell», T. B., II, 213; «e com eren dins lo gran pati, DAVANT la sglesia, staven allí los 4 cavallers ben armats», T. B., I, 282; «com tots foren DAVANT la Comtessa, dix lo rey: Senyora Comtessa», T. B., I, 51; «e no fora millor yo fos morta ans que veure tanta dolor DAVANT los meus ulls?», T. B., I, 65; «agenollá's DAVANT l'altar de la Mare de Deu senyora nostra», T. B., I, 100; «lo cambrer aná prestament a la comtessa, agenollá's DAVANT ella, e dix li: Senyora», T. B., I, 77; «e per ço no staré de dir DAVANT Stephania lo efecte de la mía demanda», T. B., III, 2; «DEVANT seu tenía l'entrada, estreta, petita, qu'en duas passas havía atravessat l'ansiada dama», Oller, *La papallona*, 211; — *davant per davant* : frente a frente, en frente de, frontero : «DAVANT per DAVANT del portal, l'era y lo porxo», Argullol, *La guerra*, 13; «la despesera agafá una cadira y s'assegué DEVANT per DEVANT d'en Lluís ab aquell ayre de las personas afadigadas de debó», Oller, *La papallona*, 58; «las germanas de la nubia || s'han posat ab bona banda, || DEVANT per DEVANT de'n Pons || per pidolarli miradas», Genís, *Lo criat major*, J. F., 1878; «una camada mes, y s'escauría allá, per l'enforcament del camí, DEVANT per DEVANT de la creu del terme», Pons, *Trascant*, 19; — *al devant meu* : en mi cara; — *devant seu* : a sus ojos, a su vista ante él. **2**, subst.; — *davant de camisa* : pechera; — *davant de llit* : rodapié.

DAVANTAL : delantal, mandil : «la minyona apenas arribava als vint anys; era fresca, bonica, d'ulls negres; anava vestida d'estamenya, ab las trenas penjantas, ab DEVANTAL blanch y ab espardenyas blavas», Martí, *Lo caragirat*, 42; — *davantal ab pitet* : delantal de pechera.

DAVANTBRAÇOS : «unes faldes de lagosta de ferra, uns DEVANTBRACES», Segura, *Costums de Catalunya*, J. F., 1885, 210.

DAVANTER [DEVANTER] : **1**, delantero : «com refila'l sach de gemechs: lo DEVANTER ja boga la bandera saludantnos», del Bosch, *Lo segador*, 20. **2**, fachada : «d'una llambregada en Lluís resseguí tot aquell DEVANTER que la fosca embolcallava, deixant entreveure no mes qu'un llarch enfilall de finestretas», Oller, *La papallona*, 211.

DAVANTERA [DEVANTERA] : vanguardia : «que no es mester que la DEVANTERA sía tan luny de la rereguarda, que la DEVANTERA no veja a la rereguarda e la rereguarda la DEVANTERA», Cron. Jacme, 104; «e axí la veu aná de ma en ma entro a la DAVANTERA», Muntaner, 438; «e partim ab totes nostres batalles ordenades, segons que dessús es dit; ço es, DAVANTERA e la ala çaguera, e reguarda de XXX hómens de cavall», Pedro IV, 145; «mas tantost entre'ls reys se'n moch gran debat, car quiscú d'els volía per a sí la DAVANTERA», F. d'A., 308-309; «tots los qui portaven lances e pavesos posaren primers ab grans pavesos de barrera que'n teníen, o banchs pitjats e semblants coses de açó feren», T. B., II, 243; «lo comte de Nivers li'n va tirar

una scona tan furiosament, que li'n va travessar la DAVANTERA de la sella del seu cavall de part a part», Boades, 363.

DAVIU : David : «fo apellada la Ciutad de DAVIU segons que legim primo Paralipomenon XI capítol», Eximenis, *Regiment*, c. 5.

DAYNA : gamo : «Isarts, teixons y DAYNES per la dreçera empayta, || pel clot s'entortelliga, bota del pla al turó», Atl., 56; «lo taup al niu de l'áliga, lo peix al núvol colca; || als cims hont espigaren sos pins torna la nau; || en lo jaç de la DAYNA la rémora's revolca, || y escorcolla'l d'Hesperis algún marí gripau», Atl., 140; — *córrer com una dayna* : correr como un gamo, ser un tragaleguas.

DE, prep. : **1**, Boeci, *Prólech*, 7; «e tolgli eras de sal ad sa madre DEL conte», R. Ber. I, n.° 33, sin fecha; «vora la mar DE Lusitania un día», Atl., 22; «casi'm fas por. ¿Que tens avuy? Penso que'l lladre DEL masover m'ha robat», Oller, *L'escanya pobres*, J. F., 1884, 187; «éram pel abril DE no'm recorda quin any», Genís, *Sota un tarot*, J. F., 1876, 303. **2**, partitivo. Ej. : espérat, ja'n vindrá DE gent; «e pus Deus li havía dada tanta DE gracia», Cron. Jacme, 8; «en una poca D'ora», Cron. Jacme; «e deyen que en la batayla d'Ubeda no veé hom pus DE gent que alí havía instada entre hómens, e fembres, e tosets», Cron. Jacme, 388; «e quant vench a enant a pochs DE díes dixem nos a don Nuno», Cron. Jacme, 128; «Félix se maravellá de la pastoressa com havía tant DE ardiment que lo lop encalsava; e maravellá's com en ella havía tanta DE sperança», Lull, *Maravelles*, I, 6; «aquell abat feya moltes DE abstinencies en dejunis, e havía molta DE santedat e DE conversió», Lull, *Maravelles*, I, 82; «e lohá e benehí Deu qui tanta DE saviesa havía donada a aquell hermitá», Lull, *Maravelles* I, 43; «se maravellava com per tan poca cosa havía perdut tant DE be, e havía haut tant DE mal», Lull, *Maravelles*, I, 332; «nos sabem que'l rey d'Aragó vos vol tant DE be», Muntaner, 276; «perque cascún entena que si yo dic res DE ben, tot ven de Deu e no de mi», Breviari d'amor (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 353), 1; «e per lo matí al sol exit los poms alt de les tendes relluíen molt per lo sol qui'ls dava, e perqué les havíen parades en una poca DE altura paríen molt millor», T. B., I, 191; «¡si'n tinch DE gent que m'estima!», R. y B., *Historia d'un pagés*, J. F., 1869, 280; «durant molts anys, passá l'Olaguer les tardes dels diumenges en aquell despaig folrat per una doble paret de protocols y pergamins polsosos. Quánta DE moneda deu representar tot axó? Quánts DE testaments y contractes plens de números, eh?», Oller, *L'escanya pobres*, J. F., 1884, 145; «la veritat es que s'havíen portat be, perqué la casa feya molt DE goig», Bassegoda, *La bona gent*, 93. **3**, en epíteto : «¿Per que, donques, mesquina DE gent, desijats los bens corporals?», Boeci, lib. 3, prosa 8, 134; «y la bona DE l'avia tot dexantme estar per lo que era, murmurava ensenyant triunfant a la meva mare aquella filagarça de les meves

anguníes», Genís, *Sota un tarot*, J. F., 1876, 301. **4**, distributivo : «tota la terra anava DE goig en goig e DE baylls en baylls», Muntaner, 312; — *de jorn en jorn* : «Aflaquint DE jorn en jorn, e dexantse anar los ánimos ociosos dels cavallers anglesos», T. B., I, 89; — *de muscle a muscle* : «dixeren encara mes, que ab la gracia de nostre Senyor e de nos que Xátiva era tan poblada que'ls hómens se feríen DE muscle a muscle», Cron. Jacme, 380; — *de poder a poder* : «axí vol que'n succehís que'l rey no sperás les gents e companyes de les terres dessús dites, e que li'n vengués en pensament de donar la batalla DE poder a poder», F. d'A., 95; — *de quant en quant* : «mal pres me'n sería que no'n scrigués aquí algunes coses eclesiástiques... e per tant vos en diré algunes DE quant en quant», F. d'A., 23. **5**, regímen verbal : «dexá caure sa ma, y se la mirá DE mirada impregnada de tristesa», Bosch de la T., *Lena*, 213; «se era ensenyorida D'ell», Boeci, 22. **6**, modismos; — *d'ací avant* : «D'açí avant feu tot lo que plasent vos sía», T. B., I, 18; — *d'alló més* : muy : «en Rosquilla es un noy D'alló mes trempat», A. Careta, *Quadros de Barcelona*, J. F., 1876, 280; «los pares li diguéren : ¡Cásat! Y ell feu apariar unas bodas D'alló mes bonas... y's casá ab tota pompa y alegría», Maspons, *Cuentos populars catalans*, 27; — *d'aquí* : «e D'aquí anar me'n he a Tortosa», Cron. Jacme, 258; «e D'aquí anam nos en a Osca», Cron. Jacme, 259; — *d'aquí avant* : «e dix en G. de Muntcada a don Nuno que no volía D'aquí avant haver amor ab el», Cron. Jacme, 30; — *de avuy mes* : «respós Boeci: molt m'an plagudes les tues paraules, e'm som molt delitat en les tues deduccions, en tant que ja DE vuy mes me pinet de algunes paraules que he dites en lo començament», Boeci, 163; «Ara D'uy mes bastar deuría ço que havem mostrat de la falsa e mundenal beneuyrança», Boeci, 136; — *de bon grat* : «e nos enviam li a dir que tort nos tenía; e adobán nos lo tort que'ns tenía, que'ns veuríem DE bon grat ab ell», Cron. Jacme, 366; «e demaná'ns I penó nostre per tal que si veníen sos missatgers a la ost que no'n los faessen mal los nostres, e donam lo li DE bon grat», Cron. Jacme, 116; «certament no es cosa neguna... per cara que a mi fos e vos la volguésseu saber, que yo DE bon grat no la us digués», T. B., II, 57; — *de bon regent*; — *de ça e de la* : «e havíen feyt I buçó e una pertxa que li havíen ferrat al cap primer e anels que havía DE ça e DE la on se tinguessen les cordes ab que derrocassen les cases d'en Atbrán», Cron. Jacme, 329; — *de cap a cap*; — *de cap a peus* : «mes que mes en l'escut de ser en lo qual tot s'i vehia DE cap a peus», F. d'A., 197; — *de continent* : «DE continent, la virtuosa Comtessa se partí del rey ab dues donzelles», T. B., I, 24; «emperó ell no tingué tanta virtut, que no caygués DE continent mort a terra», T. B., I, 176; «e DE continent que lo Soldá sabé tal nova se feu intitular Emperador de Grecia», T. B., II, 78; «e feu fer crida DE continent sots pena de mort que negú no pujás a cavall», T. B.,

II, 107; «si no fos per sguart de nostre senyor Deu e de la mía edat qui dona loch a la ira, DE continent te fera levar lo cap», T. B., II, 39; «e DE continent va'l anar a veure'l a la sua tenda, hon lo va trobar», F. d'A., 146; — *de costat* : al lado : «e nos pujam en altre pug que y ha... e haguem vist I pug que y ha DE costat que era molt fort», Cron. Jacme, 349; — *de dalt abaix* : «en la molt noble ciutat de Gerona va succehir una cosa molt maravellosa e de molt gran spaordiment, la qual va ésser que la gran torre appellada Geronella subitament va caure DE dalt abaix», F. d'A., 432; — *de debó* : de veras, de verdad, sinceramente; en tono irónico : lo dice usted formalmente, de firme, seriamente, de verdad, realmente, verdaderamente : «no vull jugarhi, no dech jugarhi: ella s'interessa DE debó y es una pobra, una órfana», Oller, *La papallona*, 77; «perque aquell jove tímit y reservat per excelencia era entusiasta y entusiasta DE debó», Oller, *La papallona*, 39; «lo cor li feu un salt, com si l'haguessin afrontada DE debó», Oller, *La papallona*, 27; «lo bon Enrich, afadigat DE debó, s'estava recobrant las forsas», Oller, *Notas, L'indiscreció*, 28; «l'Antón va ensenyant los núvols que ha pintat y semblan DE debó», A. Careta, *Quadros de Barcelona*, J. F., 1876, 294; «casi be no tenía sino un amich DE debó», Genís, *Sota un tarot*, J. F., 1876, 306; — *¿de debó?* : ¿no es verdad?, ¿formalmente? : «¿Que no'u sap que fem pessebre? — Ah! DE debó? — Si, senyora», A. Careta, *Quadros de Barcelona*, J. F., 1876, 293; — *de dintre* : «e en aprés ell li demaná si li era semblant que de fora de aquell cercle fos alcuna cosa de major necessitat que DE dintre», Lull, *Maravelles*, I, 9; — *de dos anys ençá* : de dos años acá; — *de dret en dret* : «e el per temor que'l cop no fos tan gran si l'esperás DE dret en dret, lexá's caure del caval», Cron. Jacme, 45; — *d'esta hora a avant* : «e dix li que no's fiás en el, que no sería son amich D'esta hora a avant», Cron. Jacme, 30; — *de fora* : «cor aytans cavalers havía be de dins o pus con nos havíem DE fora», Cron. Jacme, 27; «e en aprés ell li demaná si li era semblant que DE fora de aquell cercle fos alcuna cosa de major necessitat que de dintre», Lull, *Maravelles*, I, 9; — *de gom a gom* : «DE gom a gom, quant s'umple l'espai de fumerel·la || y's fon d'un cap al altre la serra de cremor, || sota'l mantell de flames que l'huracá flagel·la, || la terra adolorida gemega com un cor», Atl., 56; — *de grat* : «e dix nos que'ns prestaría molt volenters e DE grat tot quant ell pogués de sí e de sos amichs, e prestá'ns per III setmanes tot ço que havíem mester», Cron. Jacme, 41; — *de guisa* : «e per la batayla no cessava lo fenévol de tirar, si que tant fort era la batayla e DE guisa tirava lo fenévol que gran res hi havía ferits d'aquels de dins», Cron. Jacme, 24; — *de jorn* : «Tirant hagué ordenat aquell día que tothom sopás DE jorn», T. B., II, 96; — *ben de jorn* : desde muy temprano : «ben DE jorn, s'oposá a que la tinguessin fosca, y com pera no contradirla obriren los finestrons»,

Oller, *La papallona*, 183; — *de jornet* : tempranito : «Sí; a l'entradeta del sabater. Que vinga DE jornet, eh?», Oller, *La papallona*, 13; — *de jos* : debajo : «ben semblava que ab cor d'ociure hi venía, car havía entrat en la cambra on ell solía jaer e sa muyler, e cercaven lo DE jos lo lit e DE jos cánem que y havía ab espaes tretes», Cron. Jacme, 493; — *de jus* : «e quan sabrem que el hi será, exir vos n'ets vos DE jus la porta», Cron. Jacme, 39; — *de mala data*; — *de mala gana* : «lo qual ell faé per donar ne contentament als sotmesos; mas emperó DE mala gana, com alló era contra la sua natural larguea e liberalitat», F. d'A., 376; — *de matí* : «aprés, un dissapte DE matí ell, ab tots los que'l volgueren acompanyar, ab molta devoció se'n va anar a la sgleya dessús dita de Sanct Martí», F. d'A., 196; «lo día següent, DE matí, lo rey tingué son consell en la cambra hon jahía», T. B., I, 58; «mas lo següent día, DE matí, quant lo rey sería en missa e la gent sería assosseguada», T. B., I, 169; — *de mes, ni de menos*; — *del mon* : «aquestes coses que a la magestat vostra he dites es necessari vos me jureu de jamés dirne res a persona DEL mon», T. B., III, 18; — *de novel* : de nuevo, recientemente, Cron. Jacme, 190; — *de part a part* : «lo comte de Nivers li'n va tirar una scona tan furiosament que li'n va travessar la devantera de la sella del seu cavall DE part a part», F. d'A., 363;— *de part de fora, de part de dins* : «e ella feu ho en aquesta manera, no volent ho consentir que DE part DE fora la y besás, mas obrí la ma, e DE part DE dins que la y besás», T. B., II, 47; — *de per tot* : «ella matexa desseguida s'ha tret las claus de la butxaca perque li anesses a buscar un mocador per axugarse la cara: la duya tan untada, que DE per tot li lluía!», Vilanova, *Del meu tros*, 14; — *de ple en ple* : «e fom tan prop del castell que be y tiraren los balesters DE ple en ple», Cron. Jacme, 239; — *de present* : «perqué yo vull e man, que Tirant, qui DE present es Capitá nostre general», T. B., II; 39; — *de puntetes*; — *anar de puntetes*; — *de pura pensa*; — *de tot en tot* : «e quant vench a cap d'una peça, los sarraíns s'escridaren una peça e fortment, e vim que sentits érem DE tot en tot», Cron. Jacme, 97; «e en Nuno, en Bñ. de Sancta Eugenia, e'l bisbe de Barcelona, e'l sagristá volíen l'encant DE tot en tot», Cron. Jacme, 138; «e tornaren a nos l'algutzir, e'l cavaller de qui no'ns membra'l nom; e havíen tan gran poder abdós en la vila, e l'algutzir DE tot en tot, que tot ço que ells faessen ab nos hauría valor», Cron. Jacme, 444; «ell DE tot en tot volía que armassen totes quantes galees hi havía», Muntaner, 219; «e Tirant qui combatía a l'altra part del camp, vench li un servidor del Rey, e ab grans crits li dix: O capitá senyor, per que no vas ajudar al teu singular amich, al Rey Scariano? que DE tot en tot los moros li volíen tolre la vida», T. B., IV, 54; «quant la nostra volentat es fermada en desijar alguna cosa, dona gran afflicció e turments, per tristor que ha quant no pot acon-

seguir la cosa que DE tot en tot desijava», Boeci, 170; — *de trot e d'arlot* : «vench nos I balester a caval, e vench trotán e D'arlot així con venir podía a nos, e dix nos», Cron. Jacme, 180; «e nos DE trot e D'arlot passam lo riu de Calderes», Cron. Jacme, 181; — *d'una braçada, d'un braçat* : de un brazado;— *de través* : «e durá mes la (candela) de sent Jacme be III dits DE través que les altres», Cron. Jacme, 13; — *d'una hora lluny* : «a mi no m'enganya, que'l veig venir D'una hora lluny», A. Careta, *Quadros de Barcelona*, J. F., 1876, 277; — *d'un tros lluny* : «que'n era gran dol veure la burla e'l scarnot que'n faeyen los malvats heretges dels sancts sacerdots; que axís que'ls veyen D'un tros lluny... los en cridaven males badomeríes», F. d'A., 68; — *de veres* : «certament fon un combat molt gentil, e los qui no u sabíem pensam en lo primer combat que anava DE veres», T. B., I, 134.

DEBADES : en balde, en vano : «e açó, perque lo mon sería major en mal que en be, sería no ésser Deu, sens lo ésser del qual tot quant es sería DEBADES», Lull, *Maravelles*, I, 8; «e per ço prech a vosaltres que us consalets ab aquell qui a provades les coses e dar vos ha DEBADES lo consell qui car li costa», *Doctrina Moral* (Pachs), (Bibl. Nac. París, MS., fonds, Esp. 55), 20; «si tu volías mudar la sua condició natural, ço es de la fortuna, e la sua ley, farías li gran tort e treballarías DEBADES», Boeci, 59; «Per ella, no DEBADES, al Deu potent de l'ona || demana la fitora y a Júpiter lo llamp; || puix si la mar lligares ab lleys, oh Barcelona! || llampechs un día foren tes barres en lo camp», Atl., 70.

DEBANAR : «quartament havía aquí ymatge de Atto e Bronica qui primer feu drap e DEBANÁ sa muller qui primerament troba filar», Eximenis, *Regiment*, c. 31.

DEBAT; — *hi hagué grans debats* : hubo toros y cañas.

DEBATEGAR : bregar, bambolear, forcejear : «Després per coronarla ab volta indestructible, || s'acotan cent espatlles com archs de campanar, || y de gra a gra s'hi assenta lo rocatam terrible, || sens fer les cariátides de carn DEBATEGAR», Atl., 170; «DEBATEGA ab sos golfos ferriços la natura, || per amagarse trémola dintre l'abís badat», Atl., 246; «Oydá, que anit vos sobra, taurons y aufranys, carnatge; || y encara us posa a taula l'Atlántida'ls seus fills, || que DEBATEGAN aygües ençá, llur crit selvatge || lligantse en chor feréstech del mar ab los renills», Atl., 234.

DÉBIL : «posaría la mía DÉBIL persona a tot perill de mort per posar en libertat tant de poble crestiá», T. B., I, 30.

DEBITORI : préstamo.

DEBOXAR : «aprés garda al taguinat quasi que DEBOXA ço que vol dir», A. C. A., (sin indicación de volumen), 245.

DEÇÁ : a la parte de acá : «e estiguem aquí be per III o per IIII díes de la partida on hom ve de Otinyén a Biar DEÇÁ l'aygua», Cron. Jacme, 377; «e los del camp prestament li responguerен per aquell mateix senyal, e passaren lo

per manament de Tirant ab la petita barca que tenien DEÇÁ», T. B., II, 195; — *deçá mar* : «e responem li axí, que vera cosa era e certa que'l feyt era gran e negún rey qui fos DEÇÁ mar no ach paría ne amor ab aquells tartres», Cron. Jacme, 469; — *deçá dellá* : «los uns anaven DEÇÁ, los altres dellá plorant e gemegant», T. B., II, 138; «veurieu anar tots aquells cavalls del camp, uns DEÇÁ, altres delá, altres detrás les egües», T. B., II, 96.

DECAHIMENT : caimiento, pérdida de fuerzas, de vigor.

DECANDIR : decaer : «las esperansas de D.ª Francisca, lluny de refermarse, anavan DECANDINT mes y mes», Oller, *Vilaniu*, 340.

DECANDIT : «tot lo pes d'un día d'emocions gravitava sobre sas DECANDIDAS forsas, aclaparava son esperit», Oller, *Vilaniu*, 368; — *se morien decandides pel sentiment.*

DECANTAR : desviar, remover : «Planyent de son amor a la regina hermosa, || lo mall, que abranda'ls ayres cayent, vol DECANTAR; || mes eix, entoçudintse, s'aterra y la resclosa, || com férrea porta, s'obre de bat a bat al mar», Atl., 120; «Mes no... no te me'n dugas que d'Atlas so l'esposa, || y altre home, ni per tráurem del clot m'ha de tocar; || óbremen un y cólgam ab un penyal per llosa, || que'ls fills de mes entranyes no pugan DECANTAR», Atl., 162; — *decantarse* : inclinarse, ladearse : «en Joanet la festejava; mes feya alguns días que hi havía moros a la costa de resultas de las ballas de la festa major de Montagut; semblava que's DECANTAVA vers la Marió, la pubilleta del mar Casot», Bosch de la T., *Lena*, 23; «cert fort es enganat en la primera vía aquell qui va per aquella per la qual va maior partida de la gent. car qui es d'aquella vía com es de gran pressura de gent en la qual si un se DECANTA de una part molts lo seguexen e ell cau primer e ells altres aprés», B. U. B., *Ajustaments*, 22; — *decantar pel carrer de* : doblar la esquina de : «no havía assolit encara a la escomesa dama y cregué qu'altre cop se li escapava... Era qu'havía DECANTAT pe'l carrer del Hospital», Oller, *La papallona*, 209.

DECANTAT : inclinado, ladeado : «y torná a caure en la cadira del torment, DECANTAT lo cos, parant l'orella, fins que las veus s'allunyaren y's sentí batre la porta del pis», Oller, *La papallona*, 52; «Vaja, ja's dona per arreglat? Posi's una mica mes DECANTAT lo bolet, home. Y aqueix nus de la corbata? Vinga, home, vinga», Oller, *La papallona*, 81; «portava també son farsell a coll y caminava una passa endevant del cego, qui, ab lo cos DECANTAT, la seguía penosament apoyant la ma en sa espatlla», Oller, *Notas, La calavera*, 201; «lo llahut ab sa vela DECANTADA, fuig com una aureneta», Bosch de la T., *Records*, 261.

DECAURE : decaer, ceder : «Per ço dels fills de Grecia la somiosa pensa || lo veya, com montanya, tot coronat d'estels, || y ajupit, sens DECAURE, devall sa volta immensa, || servant ab ferma espatlla la máquina dels cels», Atl., 46; — hacer caer : «qui vol altre DECAURE, ell se aperell a caure», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 53.

DECEBRE : «no t'o tolré ni te'n tolré ne t'o vedaré ni te'n vedaré ni te'n enganaré ni te'n DEZEBRÉ ni t'en contendré», Reg. I, 70, sin fecha; «et nuls en DEDEBRÉ ni mal nuls en menaré», R. Ber. I, 69, sin fecha.

DECEBUT : «e'm tich per foll e DECEBUT com so caygut en tan gran ignorancia de creure a negú», T. B., IV, 33.

DECIDIT : resuelto : «y entrá DECIDIT y s'aventurá a pujar escaleta amunt sentint pantejar a la perseguida», Oller, *La papallona*, 212.

DÉCIMA : «la quaresma instituí a dejunar Calixtus papa e dejunam la per tal que donem la DÉCIMA del any a nostre senyor Deu», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 162 v.°.

DECIPLINA : «digna cosa es que de la sua follia reporte condigna DECIPLINA», T. B., II, 41.

DECLARACIÓ : declaración, confesión : «he pensament de fer ne un gran libre, hon anirá la DECLARACIÓ de aquelles scriptures», F. d'A., 17.

DECOCCIÓ : cocimiento.

DECORAR : recordar, saber de cor, de memoria : «e prech vos, ma filla, que gardetz be aquesta letra la qual ab gran amor vos he feyta e la vullats sovín legir e DECORAR e pendren lo be que y es», Mem. de la A. de B. L. de Barcelona, II, 591; «dix lo savi: mostra ton saber a qui es neci e aprén de çell que sap; e tu si fas açó, apendrás ço que no sabs e membrar t'a a DECORAR açó que sabs», Jafuda, 87.

DECREPITUT : «com la excellencia vostra no ignora la mía débil e antigua persona ésser posada en DECREPITUT gran», T. B., I, 30.

DECRETAL : «e tengren tant son pleyt devant l'apostoli, que'ls doná per sentencia, si que n'i ach DECRETAL escrita», Cron. Jacme, 11.

DECRETALISTA : «e nos responem los que aquest clam de levar nos legistes ne DECRETALISTES en casa nostra que no'n érem tenguts; car en tota cort de rey devía haver DECRETALISTES e legistes e furistes», Cron. Jacme, 412.

DECUYT : cocimiento.

DEDICAR : «dedicare; consagrar a Dios alguna cosa, o dedicar, que es dirigirla», Nebrija.

DEDUHIR : «deducere; adelgazar como hilando; translat., prolongar, quitar de la suma, quitar y apartar o guiar», Nebrija.

DEEMBRE : diciembre : «per lo qual prestament tramet letres a tots los prelats e barons e nobles e cavallers... perqué se'n aplegassen a Barcelona per lo mes de DEEMBRE prop vinent, per tenirne corts sobre'l feyt de la conquesta», F. d'A., 319; «e ells ne varen exir a VIII jorns de DEEMBRE del dessús dit any», F. d'A., 139.

DEEN : v. DESÉ.

DEENA : decena, décima : «car la lur persecució qui'n fo la DEENA, fo la mes terrible de totes les que sancta mare Sgleya ha patides», F. d'A., 39.

DEESSA : diosa : «hon, en lo temps dels gentils, havía un temple edificat a la DEESSA Venus, lo qual stava destrohit», F. d'A., 156; «donárenli'ls poetes || l'escaygut nom de Venus, DEESSA del amor», Atl., 268.

DEFALT : falta, defecto.

DEFALLIMENT : **1**, falta, defecto : «mogut per divinal inspiració

preposá retraure's de les armes, e de anar en peregrinació e de passar a la casa sancta de Hierusalem, hon tot crestiá deu anar, si li es possible, per fer penitencia e smena de sos DEFALLIMENTS», T. B., I, 13; «fou poch stimada justicia per DEFALLIMENT de caritat», T. B., I, 95; «e fora lo DEFFALLIMENT en Deu si los hómens no'l poguessen conéxer per DEFFALLIMENT de sa semblança», Lull, *Maravelles*, I, 32; «gran tort nos deyts, que nos la treuga que havem feyta, havem la feyta per DEFALIMÉN de vos con no vingués al día», Cron. Jacme, 43. **2**, debilidad, desmayo, desfallecimiento, flaqueza, deliquio, desaliento : «e encara mes va faer, que veyent que'l stament militar stava en gran DEFALLIMENT ab les grans batalles que son pare e ell ab los sarraíns havíen hagudes...», F. d'A., 176; «d'aquell jorn ensá la Madrona passá per totas las alternativas de confiansa y DEFALLIMENT que portan ab sí las malaltías de debó», Oller, *La papallona*, 180.

DEFALLIR : **1**, desfallecer, desmayar, perder el sentido : «a América, donchs, y no DEFALLIR. Molta dignitat, sempre en l'art fits los ulls», Oller, *La papallona*, 42; «cent vegades deixí caure DEFALLIT lo mon de mes pobres inspiracions rostos avall», Atl., XII; «quan entraren, padrina y llevadora la trobaren asseguda, mitj DEFALLIDA en lo primer grahó», Oller, *La papallona*, 148; «lo dessús dit Enego fo mort aprés d'aver batallat com a bellicorós e molt ardit baró, de que'n pren lo rey molt mal senyal; mas no'n DEFALLÍ lo seu cor, car era bon cavaller e magnánim», F. d'A., 94. **2**, faltar : «si Deus fos alcuna cosa, a la virtut de la pastoressa ajudara, ne la virtut, que en ma ánima ésser solía, en amar Deu DEFALLIRA», Lull, *Maravelles*, I, 9; «quant DEFFALL la nit e ve lo día», Lull, *Maravelles*, I, 116.

DEFALT : «o capitá, tan gran DEFALT haveu comés contra la majestat», T. B., II, 66.

DEFECTE : falta.

DEFENDEMENT : defensa : «si que y entraren dels cavals armats de la ost mes de C e moriren be XV dels sarraíns al entrar que faeren los cavals armats en lo DEFFENDEMENT», Cron. Jacme, 305.

DEFENDRE : **1**, defender : «e tu valerosament vulles DEFENDRE ta honor, com la donzella de qui so sía en major grau de bellea e de virtuts e de linatge acompanyada que la tua», T. B., II, 204; «que el no havía altres parents ni altres amichs que'l poguessen DEFENDRE si nos no», Cron. Jacme, 33; «la ciutat, la qual DEFFENÍEN baronívolament los sarrains malvats, que paría qu'eren dimonis» F. d'A., 252; «mas emperó be li'n han feyt conéxer lur desamor en DEFFÉNDRER li'n la terra», F. d'A., 452; «e vos no havets força que les vostres ovelles als lops ne a les males besties DEFFENDRE poguessets», Lull, *Maravelles*, I, 5; «car no ignora la tua reverencia que los sancts benaventurats e los mártirs per aumentar e DEFENDRE la sancta fe cathólica...», T. B., I, 31. **2**, prohibir, impedir : «e en aquela iura volguem nos iurar axí con els iuraven, e DEFFENEREN

nos ho los nobles, que nos no iurássem», Cron. Jacme, 130; «als temerosos les coses perilloses per reparació de guiatge se volen DEFENDRE», T. B., I, 265.

DEFENEDOR : defensor : «perque lo premi del camp no restás sens DEFENEDOR», T. B., I, 129; «no perjudicant res de son dret com a DEFENEDOR, vos dona poder e facultat que deviseu les armes», T. B., I, 166; «e doná'ls grans nobleses, e que fossen capitans de les altres gents e fossen DEFENEDORS de la ciutat», T. B., I, 96.

DEFENSA : «e tantost com lo rey ab totes les sues hosts fo sus la ciutat de Maylorques, havent lexat tot lo navili del estol ab la DEFFENSA que convinent era», F. d'A., 328; — *paraula de defensa* : disculpa, N. Oller, *La Bofetada*; — *defenses del porch senglar* : navajas o colmillos del jabalí.

DEFENSAR : defender.

DEFENSIÓ : «emperó mirau los fets dels romans quanta honor e gloria aconseguíen en lo mon, com honorosament moríen en les batalles en DEFENSIÓ de la cosa pública», T. B., II, 52.

DEFESA : «e per la gran bellicorositat e fort coratge del comte Bernat, Barcelona fo be gordada e DEFFESA», F. d'A., 142.

DEFORA : «lo capitá que stava DEFORA, veu que tants genovesos eren entrats e que no'n exía negú», T. B., I, 283.

DEFORME : «En tant del Rose vora les aygues apedregan || al héroe grech DEFORMES y rabaçuts gegants; || sota quiscún dels códols que a bell ruixat li enjegan || podrían soplujarshi ramada y rabadans», Atl., 58.

DEGÁ : decano, deán, el individuo más antiguo de una corporación, comunidad, junta.

DEGEL : deshielo, acción de deshelarse la nieve, derretirse el hielo.

DEGOLLA : V. MATADEGOLLA.

DEGOLLAR : «decollare; degollar o engañar», Nebrija; «com lo Marqués tingué lo rey pres, tramés a dir al Capitá que vingués per DEGOLLAR son enemich lo rey de Egipte», T. B., II, 253; «lexá en Guifre pelós, comte de Barcelona, quatre fills e una filla, que fo aquella que'n fon DEGOLLADA per aquell hermitá appellat Joan Garí», F. d'A., 157; «e manam que'ls tinguessen apparaylat galines vives, e moltons, e cabrits, e quant ells fossen venguts que les los faessen DEGOLAR», Cron. Jacme, 442.

DEGOTALL : goteo, chorreo, goteamiento, destilación.

DEGOTAR : gotear, destilar, hacer caer gota a gota, chorrear : «E com veu descavalcar a Pirimus ab lo cavall tot banyat de suor qui DEGOTAVA com a pluja, dix li», T. B., II, 109; «al cap de deu díes, feu DEGOTAR tot aquest oli... dintre altre flascó de vidre ab un embut», Agustí, *Secrets de agr.*, 13 v.°; «la roca va DEGOTANT, || com si's fongués de tristesa, || va DEGOTANT com sos ulls || una aygua terrosa y freda», Verdaguer, *Llegenda de Montserrat*, 46.

DEGUT : debido, justo.

DEGUDAMENT : convenientemente, debidamente, conforme a la razón, a las formas y al deber, correc-

tamente : «Los malalts estavan sospesos per una corretja negra, passada per las aixellas y DEGUDAMENT numerada ab grans xifras blancas», Oller, *Notas*, 110.

DEJORN : temprano, con tiempo; — *dejornet* : «Be, vaja, anem al ball. Ja'n parlarém. — Vosté no hi vé, mare? — Yo, fill... ja no estich per aquestas cosas. — No, si jo també tornaré DEJORNET, digué D. Ramón», Oller, *Vilaniu*, 139.

DEJÚ; — *en dejú* : en ayunas, sin haberse desayunado.

DEJUNAR : «un Cardenal havía en mon temps en Roma qui per tal que sa propria natura pogués prevaler contra les superfluitats que menjava, entre setmana DEJUNAVA tostemps los divenres en pa e aygua jatsía que aximatex li mogués reverencia de la preciosa mort de Jesuchrist, e aquest visqué molt e vench a gran vellea», Eximeniś, *Lo terç del crestiá*, 151 v.°; «Oy las caytiu, que't val DEJUNAR ne haver paupertat, pregar Deu ne mal vestir, mal jaser ne star menys presat entre les gents...?», Lull, *Maravelles*, I, 166; «la III que DEJUNEN los dejunis manats», T. B., III, 38.

DEJUNI : ayuno, abstinencia de comer mandada por la Iglesia : «e nos quan haguem menjat, que era día de DEIUNI, vench don Pelegrí d'Atrossil», Cron. Jacme, 50; «e sería bo que us en devalassets, que día es de DEIUNI, e menjaríets e puys acordar vos hiets con ho deuríets fer», Cron. Jacme, 151.

DEJÚS : abajo : «com tot hom dege honrar e colre lo san digmenge e les altres festes DEJÚS scrites e abtenirse de tota obra servil, que neguna persona de officii alcú no gos obrir son obrador als digmenges ne en les festes de Nadal, de Pasqua, de Sinquagesma, de Madona santa María, de Madona santa Eulalia e de santa Creu ne vendrá res en lo dit obrador», A. M. B., *Bandos* (1390-1458), 70.

DELADOR : delator : «paraula es del emperador, que lo príncep que los DELADORS o malmescladors no castigua, a sí mateix irrita», T. B., II, 159.

DELEYT : deleite : «Y arreplegá de la falda ab desespero las despullas de la flor, mulladas de llágrimas, las matxucá encara, fentne una bola entre las mans com si tingués cert DELEYT en fer durar aquell esclat de dolor», Oller, *La papallona*, 88.

DELFÍ [DALFÍ] : **1**, hijo segundo del rey : «e aprés los primogénits dels reys de Aragó se'n son appellats DELFINS de Gerona», F. d'A., 408; «al qual, axí com ell abans era duch de Gerona, lo'n faé appellar DALFÍ de Gerona», F. d'A., 425. **2**, delfín : «Item que tot pascador e pescadora e revanador de pex haja a dar a tall tot pex gros o pex de tall qui pes mes de X libr. e n'aja a vendra a liura a tota persona qui comprar ne vulla. Item la liura del DALFÍ mes de III diners», A. M. B., *Bandos* (1349-56), 4 v.°.

DELIBERACIÓ : «e totes les coses que fehía ab molt gran DELIBERACIÓ», T. B., II, 110.

DELIBERAT : «Senyor, si vostra senyoría me dona licencia, yo iré per donar compliment al que es stat DELIBERAT», T. B., I, 38.

DELICADESA : fineza : «Entraren abduas ab una gorreta, bellament enflocada, un fassetet y un volquer afistonats... Aquesta DELICADESA mogué un espatech d'alegría», Oller, *La papallona*, 143.

DELICAT : sutil : «demunt d'un cep d'or, entre quals pámpols jeyan copetas de DELICAT cristall», Oller, *Notas*, 53; — *delicat de'n tendre* : alfeñique, damita, hombrecillo, hombre muy débil de cuerpo.

DELICIA : «Lo senyor Ignasi, mentres tant, ab lo diari al nas... s'enterava de la política y assaboría las DELICIAS del únich puro que's permetía fumar los días de feyna», Oller, *La papallona*, 21.

DELICTE : «Com la divina Providencia haja permés que per nostres peccats e DELICTES, los majors nobles...», T. B., II, 35.

DELIQUI : complacencia : «al sentirse deslligat, lo nen cessá de plorar y estirá sos membres ab emperesit DELIQUI», Oller, *La papallona*, 143.

DELIRAR : desvivirse, Oller, *Croquis*, 11.

DELIRI : delirio : «¿Hont ets, hort hont cullíam ahir roses y lliris? || ¿hont sou, mes flors, marcívoles Hespérides, a hont? || Mos braços erts vos cercan ab febre en mos DELIRIS, || y a mon senglot que us crida lo vostre no respón», Atl., 224.

DELIT : **1**, deleite, gana, deseo : «e per lo palpar volen haver molls draps, molls lits e molls vestiments e's mouen a carnals DELITS», Lull, *Maravelles*, I, 100; «cant los hómens d'aquest mon han plaers dels DELITS temporals e aquells no aman per lo Creador qui'ls ha creat», Lull, *Maravelles*, I, 14; «si los DELITS corporals poden donar beneuyrança sobirana a tots cells qui'ls han, segueix se que aquelles coses que mes ne poden haver a llur guisa, mes síen beneuyrades», Boeci, 130; «en un gran parch, hon hi havía diverses natures de animals salvatges, ço es, onços, cervos, cabirols, porchs salvatges e de totes altres besties de mont que lo rey hi havía fetes posar per son DELIT», T. B., I, 139; «no donant nos a DELITS carnals», T. B., II, 105. **2**, v. DALIT.

DELITABLE : apacible.

DELITÓS : con delicia : «E no ha vuy deiús Deu tan DELITÓS logar con es la ciutat de Valencia, e tot aquel Regne, e ten be VII iornades de terra de lonch», Cron. Jacme, 176; «Lo molt meréxer vostre, graciosa Reyna, me obligua fer vos senyora de mon voler, acceptant vos per filla obedient e dispensera de les gracies que ixen de aquest DELITÓS paradís», T. B., I, 136; «arbres, los quals per útils proprietats e suavitat de fruyts DELITOSOS los vivints en gran stima colen», T. B., I, 60; «En la fértil, riqua e DELITOSA illa de Anglaterra habitava un cavaller valentíssim, noble de linatge e molt mes de virtuts», T. B., I, 12; «Elegí un altre loch lo qual era molt DELITÓS, de gran spessura d'arbres, hon havía una molt bella lúcida font que sobre les verts florides erbes ab suau remor corría, e en mig de aquella DELITOSA pradería un pi de singular bellea», T. B., I, 88.

DELIURAR : **1**, entregar. **2**, libertar, librar : «Com Tirant veu lo

rey, descavalcá e pujá hon lo rey e la reyna eren, e suplicá'l fos plasent a la magestat sua dar li licencia que ab tot aquel stat pogués anar a tocar los scuts, per DELIURAR aquells cavallers de la fort empresa que portaven», T. B., I, 204.

DELIURE (mar —) : mar libre, alta mar.

DELME : «fort cosa sería de dir, que de cinch regnes altres hagués tants DELMES e premicies, com ha d'aquests tres regnes», Muntaner, 72.

DELL : eufemismo : «Si la guilla hagués tingut las potas deslligadas, com hi ha DELL se'm hauría escapat», Bosch de la T., *Recorts*, 165.

DELLÁ : de la parte de allá. v. DEÇÁ.

DEMÁ : «donchs deits los per nos aytant, que DEMÁ se penedirán mes que vuy, e a XV díes mes», Cron. Jacme, 411; «partits vos DEMÁ d'el, e deits li que quan el vos haurá mester que us trobará aparaylat», Cron. Jacme, 200; «e con vos sabets som nos desexits d'amor yo e don G. e els serán DEMÁ a Valcarcha», Cron. Jacme, 31; «Molt be, senyor, dix lo conestable, esta nit o DEMÁ será ací Diafebus», T. B., II, 173; — *demá passat* : pasado mañana, esotro día; — *demá o l'altre* : «e significh a la senyoría vostra com per lo consell han determenat que DEMÁ o l'altre vos será tramesa una letra de batailla», T. B., II, 201.

DEMANADIÇA : demanda; — *una gran demanadiça* : un pedido de consideración.

DEMANADOR : «e sía solícit e fervent DEMANADOR no de bens temporals, mas dels exemples dels antichs e prínceps illustres», T. B., II, 165.

DEMANAR : **1**, pedir : «DEMANDAREDS», R. Berenguer I, n.° 68; «et de ipso castello qui est in villa Salses potestad no ten vedarei ne estadga per quantas vegadas me'n DEMANARAS per te ne per tuos messages ne per tuo message», Reg. I, f. 76; «e faem DEMANAR an G. de Muntcada que'ns donás postat de Muntcada, e el respós nos que la'ns donara volentés si d'altra manera la li DEMANASSEM», Cron. Jacme, 34; «car cosa es digna de gran lahor e gloria com lo do es donat sens DEMANAR no sens alguns mérits», T. B., II, 47; «e puys passat açó, DEMANAREN nos nostres naturals (esto es, reclamaron a Simón de Montfort que les devolviese el rey niño)», Cron. Jacme, 18; «e DEMÁN vos de gracia que la senyoría vostra no's agreuge de les míes cruels paraules», T. B., IV, c. 317; «los cetacis aflayran carn humana, || que l'áliga de mar també DEMANA, || fent parella ab lo corp», Atl., 29; — *val més donar que demanar* : más vale dar que recibir; — *li demano* : se lo suplico a usted; — *demanaren sopar* : pidieron de cenar (Cervantes, *La ilustre fregona*). **2**, preguntar, indagar, requerir : «perqué ha ton poch saber en vosaltres de DEMANAR ço que a vosaltres no pertany?», T. B., II, 105; «DEMANA (lo primer cap de colla) als qui arriban de llunyes terres, quines noves duhen al collotge», Atl., 96; «Demá'ls clapers y dólmens que vostres mans alçaren || no sabrán dir, com borda fillada, vostre nom; ||

sols respondrán: Som rastre d'uns gegants que passaren, || als segles que DEMANAN d'hont érem y qui som», Atl. 90; — *demanar a algú* : buscar a, preguntar por : «senyora Pepa, la DEMANAN, feu la cambrera trayent lo cap per la mitj badada porta», Oller, *La papallona*, 25; — *demanar una dita* : pedir parecer, opinión; — *qui'm demana?* : quien pregunta por mí?

DEMANDA : «car d'açó que el havía tengut XX o XXX anys e menys de clam e están ela viva, que anch no li fo feta DEMANDA, que ara li fos mes en qüestió ni en DEMANDA», Cron. Jacme, 62; «cant lo hermitá hac satisfet al cavaller de la DEMANDA que li hac feta, lo hermitá demaná al cavaller ¿qué era cavaller?», Lull, *Maravelles*, I, 17; «si ira no y mesclau en vostres paraules, dix l'ermitá, bona DEMANDA feu», T. B., I, 43.

DEMANTINENT : «e sempre DEMANTINENT asegurá... que el faría dret complidament an G. de Muntcada», Cron. Jacme, 33.

DEMATÍ : «l'emperador va trametre DEMATÍ sis cavallers molt nobles al comte», F. d'A., 277; «alguns díes después passat Sant Martí, nos despertárem un DEMATÍ tots blanchs de neu», Bosch de la T., *Recorts*, 124; — *demá dematí* : mañana por la mañana; — *desde'l dematí* : desde por la mañana.

DEMATINET : tempranito : «se llevá DEMATINET, se rentá y pentiná», Oller, *La papallona*, 31; «l'escándol comensá DEMATINET», Oller, *La papallona*, 111; «Bon día y bon'hora, Jordi. — Bon día, axerida, ¿Vas a missa? — Hi vaig DEMATINET perque fa mes fresca», Martí, *Lo caragirat*, 51.

DEMENCIA : «Bamba aprés torná en si mateix... e com hom e baró prudent no vol levar se lo sanct hábit que li'n havíen vestit, stant en la DEMENCIA que li'n doná aquella beguda», F. d'A., 85.

DEMENT : «Ervigi... lavors faé la malvestat de donar aygua de spart mesclada ab la beguda del dessús dit rey Bamba per faer lo'n tornar foll e DEMENT e desacordat», F. d'A., 84.

DEMENTRE : «DEMENTRE que la pastoressa encalsava lo lop e Félix vers ella venía corrent», Lull, *Maravelles*, I, 6; «DEMENTRE que Félix anava per aquella vall, ell desijava a veser alcuna maravella», Lull, *Maravelles*, II, 95; «DEMENTRE que ell en axí cogitava, vijares li fo que molt fos gran noblesa del mon si fos fet de alcuna cosa», Lull, *Maravelles*, I, 42; «DEMENTRE que lo hermitá dehia aquestes paraules, una gran serpent passá de costa Félix, e Félix hac molt gran temor e molt gran pahor de la serpent», Lull, *Maravelles*, I, 10.

DEMÉRIT : «e faríeu smena dels vostres peccats, no menyspryant la sua ira per los vostres DEMÉRITS», T. B., II, 140.

DEMESIAT : «en quantes oracions jo faré vull, que haja part, sol per conéxer la sua bondat e virtut, car açó es DEMESIAT per a mi», T. B., I, 270; «e per ço com se que'm sería deneguat per vostra altesa, sería DEMESIAT lo demanar», T. B., II, 84.

DEMNAR : condenar : «DEMPNAR t'a Deu en la tua mort: e dar te ha

grans cárrechs e grans desplers e grans miseries», Eximenis, *Lib. de les dones*, 100 v.°; — maldecir : «per axió'm DEMNO quan veig la malehida deria de mon cunyat», Vidal, *Rosada d'estiu*, 282.

DEMONIÓ; — *es un demonió* : diablillo, se dice de un niño cuyo carácter es inquieto, juguetón, revoltoso.

DEMOSTRACIÓ : ademán, gesto : «lo cavaller feu DEMOSTRACIÓ de voler li levar lo fermall; emperó Tirant fon avisat que mes mans a una copagorja que portava», T. B., I, 161; «e en aquell punt se feu desligar la cimolça que no la volgué mes portar ab molta malencolía que li restá, empero no feu DEMOSTRACIÓ alguna», T. B., I, 257.

DEMUNT. V. DAMUNT.

DENANT [DANANT] : delante: «e faem aquí un almanjanech que tirava a la torra del Endador e cledas DENANT lo fenévol», Cron. Jacme, 26; «e vench lo comte don Sanxo e don Nuno a nos e mostraren nos DENANT la Reyna que en G. de Muntcada volía entrar en Rosseyló», Cron. Jacme, 32; «un día se sdevench que la dona se clamá a sos amichs de son marit, lo qual dix DENANT los amichs de la dona estes paraules», Lull, *Maravelles*, I, 117; «mas na Renart se adenançá de parlar DANANT tots e dix estes paraules», Lull, *Maravelles*, I, 192; «e aquest pleyt vench DENANT l'Apostoli, si que nostra mare la Reyna dona María aná a la cort de Roma per mantenir son dret», Cron. Jacme, 11.

DENANTERA : vanguardia : «anam tant con podíem fahén tocar les azembles que'ns havíen lexades los de la DENANTERA», Cron. Jacme, 233; «Aprés açó dixeren qui tendría la DENANTERA. E dix en G. de Muntcada: Tenits la vos, en Nuno», Cron. Jacme, 103.

DENEGAR : «mon senyor torna a suplicar a la celsitut vostra, senyora, una e moltes voltes que lo guiatge no li vullau DENEGAR», T. B., II, 264.

DENEJAR : limpiar : «e com açó fo feyt, ell se confessá moltes vegades ab bisbe e ab l'abat de Sentescreus e ab preycadors e ab frares menors, e DENEJÁ molt be sa consciencia», Muntaner, 286; «e qualsevol cosas qui síen ditas de aquell qui a bona fe, e a mala fe edifica, totas síen entesas de aquell qui sembra, o planta, o la silva infructuosa DENEJA», Const. de Cat.ª, lib. 7, tít. I; «philosophía los había DENEJATS de vicis, e la saviesa informats de virtuts», Boeci, 18; «e que tuyt lo dit díe de divendres de bon matí haien scombrades e DENEIADES les carreres e llochs per los quals passará la dita processó», Comes, *Llib. de coses*, 109.

DENGA : duela para botas o pipas.

DENOVÉN : «Tirant partí lo DENOVÉN del mes, hora de mija nit, e lo emperador apleguá hora de nona», T. B., II, 238.

DENT : «Lo alá doná II o III salts e cuytá tant com pogué, e ab les DENTS pres la spasa e apartá la un tros luny», T. B., I, 185; «Los labis tenía vermells com a coral, e les DENTS molt blanques, menudes e

spesses que paríen de cristall», T. B., II, 28; — *dents esmoçades* : dentera, cierta sensación desagradable que causan en los dientes las frutas verdes o agrias; — *dent de llet* : dientecillo, diente de leche, la primera que echan los niños, los primeros dientes de las criaturas; — *dents postices* : dientes postizos; — *serrades les dents* : encajados los dientes : «Res; la Toneta seguía arrapada ab son fill, bregant ab lo dolor y la naturalesa, serradas las DENTS, la mirada desviada», Oller, *La papallona*, 149; — *anar esmolat de dents* : tener hambre; — *ensenyar les dents* : fig. fam., mostrar los colmillos, enseñar los dientes, las uñas, ponerse en estado de defensa, enseñar los dientes a alguno, tenérselas tiesas, hacerle ver que no se le teme; — *petar de dents* : dentellar, dar diente con diente, castañetear, tiritar de frío, rechinar, retemblar los dientes.

DENTADA : dentellada.

DENTAT : dentadura.

DENTELL : «e començá de tirar lo fenévol al altra día, e tolch dels DENTEYLS de la torra de III tro a IIII», Cron. Jacme, 248.

DENTETA (FER—) : causar, dar dentera; provocar, estimular el deseo, la gana; atraer con halagos y esguinces mujeriles : «l'ufanós atmetlló de pell borrissa || ja's gronxa regalat, en tou de fulles, || fent DENTETA y bocaygua a la maynada», Bertrán y Bros, *Lletra de convit*, J. F., 1885, 68.

DENTISTA : sacamuelas, Oller, *Croquis*, 127.

DENTRO : «emperó tan longament cogitá en aquella figura DENTRO que apercebé ço per que aquella figura era feta», Lull, *Maravelles*, I, 8.

DEPARTIDOR : «mas si les coses d'aquest mon que son demanades de molts a molts, e d'u a I no havíen DEPARTIDOR que conegués qual part havía dret, ja no venríen los feits a acabament», Cron. Jacme, 361.

DEPARTIMENT : separación, divorcio : «E tantost lo rey en Pere havent gran avorriment a la senyora regina María molt virtuosa, volent se'n apartar per totstemps d'aquella, se'n va anar a Roma per moure pleyt de DEPARTIMENT davant del sanct Pare», F. d'A., 307.

DEPARTIR : marchar : «e besá'l moltes voltes al DEPARTIR, e dix la comtessa: Tan trist comiat es aquest per a mi», T. B., I, 66; — dividir : «lo qual anell era fet ab tal artifici que's DEPARTÍA pel mig restant cascuna part anell sancer», T. B., I, 14.

DEPENDENT : «aquella ensenyansa tan costosa l'havía deixat sols en disposició d'exercir lo comers, y com per això li faltavan diners, no tingué altre recurs que buscarse colocació de DEPENDENT», Oller, *Notas, La casaca d'en Jaumet*, 148.

DEPORT : solaz, recreo, diversión, distracción, placer, pasatiempo, contento : «hi havía molts de tots los regnes, e ciutadans e hómens de mar, ab gran alegre e gran DEPORT», Muntaner, 26; «los nostres peus no acostumen de dançar ni anar a solaços ni a DEPORTS», T. B., II, 105; «son hómens de DEPORT e de plaer?», T. B., II, 229; «era vengut açí ab aquests altres cavallers

per dançar o haver algún DEPORT», T. B., II, 76.

DEPRECACIÓ : «Mas la beneyta Senyora no's vol moure d'aquell loch, per mes que moltes oracions e DEPRECACIONS li'n fossen feytes», F. d'A., 224.

DEPRESSA : precipitadamente, aceleradamente, prontamente, a toda prisa, cuanto antes : «L'estret de Gibraltar s'aixampla y la mar interior hi deixa escolar més DEPRESSA ses aygues», Atl., 182; — *més depressa* : más pronto; — *tot depressa* : apresuradamente, aceleradamente; — *depressa y corrents* : «me vestía DEPRESSA y corrents, temorós de fer tart», Vidal, *Rosada d'estiu*, 207; — *anar depressa y corrents* : doblar las marchas.

DEPRESSET : aprisita.

DEPUYS : después : «E açó fer s'a en VIII díes e DEPUYS anem sobre'ls sarrains de fora e conquiram los e retinguam l'aver per a les galees», Cron. Jacme, 138; «nostre avi lo rey don Amfós promés que sería sa muyler fiyla del Emperador, e DEPUYS pres la reyna dona Sanxa», Cron. Jacme, 14; «si que nos hoim dir DEPUYS a son reboster qui havía nom Gil... que anch al Evangeli no poc estar en peus», Cron. Jacme, 17.

DERIA : manía, tema, objeto de una fuerte afición : «Vosté es molt estimada, molt volguda, en fi, com vosté's mereix! No's fiqui DERIAS al cap sens fonament», Oller, *Vilaniu*, 325; «L'únich defecte que se li coneix a la senyora Rufina, si tota vegada es defecte, es la DERIA de fer casaments», Bosch de la T., *Pla y montanya*, 64.

DERROCADOR : «Mes del Tonant brunzenta, DERROCADORA flama, || de sa escala de cingles sospesos l'estimbá || al mar bullent de sofre y ones de foch, hont brama, || retorcentse a la cárrega feixuga d'un volcá», Atl., 46.

DERROCAR : «e quan a la I dreçará la lança, l'altre venga, e fira'l per les espalles, e DERROCAR l'em en terra», Cron. Jacme, 99; «e nos sempre fom ab el, con el se començá de DERROCAR del caval», Cron. Jacme, 47; «E fo nostre acort que faéssem DERROCAR la torre, e que y estiguéssem II díes per DERROCARla», Cron. Jacme, 248; «E com la pedra de la bombarda dava en la muralla foradava lo mur, mas no DERROCAVA per sguart de la terra que y havía», T. B., II, 94.

DERROCAT : «com veyen tanta multitut de gent morta e totes les tendes DERROCADES per terra, deliberaren de anar se'n ab tots los que allí eren», T. B., II, 97.

DERROTAT : arruinado.

DERROIT : «e jo'n he vist lo dit molí, que ja es DERROYT, e's mostra e's te per tal en aquel loch», F. d'A., 49.

DES; — *des d'ara* : desde luego.

DESACORT : discordancia : «ronchs himnes mortuoris murmura al lluny l'onada || ab la maror, rufaques y trons en DESACORT», Atl., 228.

DESAFIAR : «car don Rodrigo l'avía pres, si que no's guardava don Lop d'Alvero d'el ni l'havía DESAFIAT, e li havía tolt lo castel e la vila», Cron. Jacme, 23.

DESAFINAR : desentonar : «lo vestir... ple de ressabis portats d'In-

glaterra que... topavan ab los gustos d'aquest país com nota DESAFINADA», Oller, *La papallona*, 43; «ella deya que DESAFINAVA las darreras notas y s'havía ficat al cap no parar fins a afinarlas», Oller, *Notas, ¿Ahont son los boigs?*, 143.

DESAFIU : «E tantosts lós dessús dits reys faeren concert de DESAFIU de cors a cors», F. d'A., 346.

DESAFUR : «l'infant en Pere era mal volgut dels aragonesos e dels catalans per ço que'n era molt rigurós e justicier e'ls forçava a faerne ço que devíen e'ls punía fortment lurs DESAFURS», F. d'A., 340.

DESAGAFAR : desasir, despegar.

DESAGRADUAR : degradar : «lançant lo de la fraternitat, DESAGRADUANT lo de tot lo orde de cavallería», T. B., I, 262.

DESAGRADUAT : «e de ésser DESAGRADUATS de la art de gentilesa», T. B., II, 178.

DESAGREUJAR : «aquest rey en Martí faé convocació de corts generals per DESAGREUJAR als catalans qui staven fort greuges», F. d'A. 436.

DESAMAR : dejar de amar : «com lo rey fo entrat en gelosía e hac suspita de sa muller, adonchs començá a DESAMAR la regina e per la regina DESAMÁ la donzella», Lull, *Maravelles*, I, 14; «Encontinent que aná aquell hom que DESAMAVA, lo illuminá Deus com exís del peccat de avaricia», Lull, *Maravelles*, I, 59.

DESAMOR, Cron. Jacme.

DESANUSAR : desahogar : «sols a copia de ventosas, mostassas y excitants de gran forsa lograren DESANUSARli'l cor», Oller, *La papallona*, 179.

DESAPARELLAR : desaparear, descabalar, quitar una cosa de dos que debían estar juntas.

DESAPARIAR : desaparear, descasar, desunir las palomas, tórtolas.

DESAPROFITAR : desperdiciar.

DESAR : guardar algo en sitio seguro : «quan tingué la muda apariada la DESÁ al fons d'un cistell, començant a vestirlo», Pons, *Trascant*, 13; — *desarse* : esconderse.

DESARBRAT : desarbolado : «mes ella, com galera DESARBRADA, || no gosa obrir ses ales a l'ayrada, || que l'alçaria més amunt d'hont cau», Atl., 296.

DESARMAR : «e aquella nit lo rey feu molt be guardar lo camp, que no consentí que negú se DESARMÁS», T. B., I, 67.

DESARRAHONABLE : «e per en Galcerán de Pinós volíen un bell rescat de XXV milia onces de bon or de Valencia... lo qual era un rescat DESARRAHONABLE», F. d'A., 250.

DESARRAHONAT : «e'l comte fo tan DESARRAHONAT que li'n faé tolre la vida e'l faé morir», F. d'A., 294.

DESARREBOSSAR : «l'home ab una revolada's DESARRABOSSÁ'l caputxó», Genís, *La Mercé*, J. F., 1878, 201.

DESARRELAR : desarraigar : «Mes l'Angel atiantlos: Qué feu? DESARRELAUla, || de son tronch feune estelles, tions de son brancam», Atl., 246.

DESASET : diez y siete : «mas també va trobar que en aquells castells e lochs d'aquelles munta-

nyes hi havía mes de DESASET milia chrestians», F. d'A., 118.

DESASTRADAMENT : «mas lo rey no'ls vol creure ne agordar axí com se devía, e per tant ell axí DESASTRADAMENT fo mort a XIII del mes de setembre», F. d'A., 313.

DESASTRAT : «e encara vuy en día se'n reciten sobre aquest DESASTRAT feyt grans rondalles e solemnials badomeríes e faules, que jo no'm cur aquí de recitar», F. d'A., 228.

DESASTRE : percance, desgracia : «E per DESASTRE una sageta ferí lo dit En Corberán», Muntaner, 392; «quant l'om es caygut en un gran cas o DESASTRE, aquell cas li es rahó de esmenar si mateix, e si no u fa nostre Senyor un jorn lo dissipa soptosament», Eximenis, *Regiment*, c. 128; «ab bon esforç pot cascún vençre sa mala natura e son DESASTRE rompre e vençre e tornar en bon astre e en ben ab ajuda de nostre senyor Deus si's vol ben esforçar, perque diu hom I exempli que bon esforç mal astre venç», Breviari d'amor (Bibl. Nac. París, MS., fonds Esp. 353), 42.

DESASTRUCH : «E aquel hom qui es peccador e no de bona vida podem jutjar per DESESTRUCH per rich ni per honrat que sía ne per ben anant», Breviari d'amor (Bibl. Nac. París, MS., fonds Esp. 353), 43 v.°; «e nos enviam pels cavallers e vingueren, e quan veeren que'ls cavallers eren tan pochs, tengren se per DESASTRUCHS», Cron. Jacme, 67.

DESAT : guardado, escondido : «Item que alcú traginer ne bastaix ne altre persona no gos anar per camins o lochs DESATS ab farina ans dege vanir e entrar per los portals acostumats», A. M. B. *Bandos*, (1359-97), 18; «avía stojat en hun loch DESAT de la casa la gonella aspra, grossa, squinsada e arnada que sa fiyla solía aportar», Bernat Metge, 12 v.°; «Y s'aixecá, tragué d'una capsa, molt DESADA en la calaixera, un clavell pansit, no ben sech encara, y comensá a esfullarlo, a esmicolarlo», Oller, *La papallona*, 88.

DESATÉS : desairado.

DESAVANS (sin indicación ninguna).

DESAVENIR : «car no deu hom cercar a son senyor e a son amich neguna occasió perqué's pusca DESAVENIR ab ell», Cron. Jacme, 353.

DESAVENTURA : «E quant hoím aquestes noves, fom axí coytats con podíem per temor que no'ns en vingués DESAVENTURA», Cron. Jacme, 158; «Puix mes no puch fer, dix la Comtessa, entrar me'n he en la mía cambra plorant la mía trista DESAVENTURA», T. B., I, 20; «O quina gloria, dix lo cavaller qui en terra stava, com los hómens son vencedors per sort o per DESAVENTURA abundar en moltes paraules!», T. B., I, 157.

DESAVENTURADAMENT : «e a parer del rey e de tots los altres sens fer defençió neguna morí molt DESAVENTURADAMENT e no com a caváller», T. B., I, 212.

DESAVENTURAT : «e si aquest mor en la batalla, que será de mi, trista DESAVENTURADA, que hauré perdut marit e fill e tot quant be tenía en aquest miserable mon?», T. B., I, 65.

DESAVESAR : desacostumbrar.

DESAVESAT : desacostumbrado.

DESAVINENSA : desacuerdo.

DESAVINENT : desagradable, fastidioso, lo que contraría a uno porque no le viene a mano y le ocasiona rodeo por lo apartado o distante.

DESAYRE : falta : «conquest lo reyne de Mallorques, e'l tolch a sarrahíns ab molt d'afany que'n sofferí ell e ses gents, axí per batalles, com per DESAYRE de viandes, com per malaltíes», Muntaner, 16.

DESBALLESTAT : «una sorpresa derrera l'altre DESBALLESTAVAN sos plans y'l tenían capficat», Oller, *Vilaniu*, 375.

DESBANCAR : apear, arrojar a uno de un puesto eminente, conseguir que se le destituya.

DESBARAT : derrota : «Fonch molt admirat ell e tots los altres moros com eren stats axí romputs, car no podíen pensar quina era stada la causa de tan gran DESBARAT, com ells fossen L vegades mes que los crestians», T. B., I, 39.

DESBARATAR : echar a perder; — derrotar: «E segurament que l'almirall los hagra tots morts e DESBARATATS aquell jorn, mas nuyt era com açó fo, e hagren se a llexar del torneig», Muntaner, 206; «e com hagueren vençuda la batalla, e totes les galees DESBARATADES e preses, delliuraren los crestians catius que hi trobaren», Muntaner, 40; «vostres moros e vostre poder de cavallers que vos tenits a soldada nos han feyt mal e han DESBARATADA companya d'aquel a qui nos havíem comanada Valencia», Cron. Jacme, 358; «ab la gran virtut de nostro Senyor Jhesuchrist e per la gran bondat e sanctedat del gloriós rey Bamba, foren vençuts e DESBARATATS (los sarraíns) que res no y posqueren faer», F. d'A., 84.

DESBOST : «E Samuel plorava per lo seu trespassament. E nostro Senyor dix li: No plors per Saul que jo he DESBOST», Génesi de Scriptura, 103.

DESBOTAR : reventar, estallar de cólera, de indignación; prorrumpir; rebosar : «a llur fossa deixantlos volar a tota brida, || atura'l mar de llágrimes ab que DESBOTA'l cor», Atl., 150; «Senyor de les venjances, donau alé a mon cántich, || y diré'l colp terrible que, rebatentla al fons, || feu DESBOTAR als amples Mediterrá y Atlántich || per desunir los mons», Atl., 50.

DESBROÇAT : despejado.

DESCABALAR : descabalar, descompletar, desconcertar una cosa.

DESCALÇ : «ans so prest per... prometre us de anar a peu DESCALÇ a la casa sancta de Hierusalem», T. B., I, 239; «E totes les dones e donzelles isqueren de la ciutat DESCALCES, les donzelles en cabells, fent professó», T. B., I, 56.

DESCALÇAR : **1**, descalzar : «per tot sería aquesta jutgada per millor e de major dignitat, que la tua no sería digna de DESCALÇAR li la sabata del seu peu a la sua gran exellencia», T. B., I, 209; «lo teu stat, linatge e condició no es suficient per a DESCALÇAR li lo tapí esquerre», T. B., I, 174; — *descalçarse* : «Com Tirant fon en sa posada DESCALSÁ'S les calses e çabates», T. B., II, 372. **2**, socavar : «Que'l pare hem vist en somnis, l'hem vist com enjegava || al hort, d'hont éram roses, los poltros de Neptú, || mentre eix

Deu, ab forcívol trident lo DESCALÇAVA», Atl., 92.

DESCALÇAT : descalzado, socavado : «S'hi acosta pantejant, mira y remira; || mes, ay, lo promontori que hi ovira || sembla un penyal per l'ona DESCALÇAT», Atl., 32.

DESCAMBIAR : trocar.

DESCAMISAT : «aquells DESCAMISATS», Marr. 112.

DESCANS; — *descans de carro* : mozo, tentemozo; — *descans de la carreta* : borriquete.

DESCANSARSE : «Vaja! no ploris, Agna, va fer Lluisa tot manyagantla. Ara ja so aquí: ja tens ab qui DESCANSARTE», Briz, *Lo coronel*, 75.

DESCANTELLAR : desbarrar.

DESCABDELLAR : desovillar, deshacer un ovillo : «Y obrint lo llibre immens de sa memoria, || DESCAPDELLA'l fil d'or d'aquesta historia, || de perles d'occident pur enfilay», Atl., 36.

DESCARAT : «e feta la dita absolució, lo cos del dit primogénit qui llavós stave cubert ab un llansol prim fou descubert e romás DESCARAT vestit en la forma demunt narrada», Comes, *Llib. de coses*, 179.

DESCARGAR : «E en tant altre día matí haguem nostre conseyl ab los bisbes e ab los nobles de la ost, que faessen DESCARGAR los lenys que eren en la mar», Cron. Jacme, 111.

DESCARGOLAR [DESCARAGOLAR] : desenroscar : «Vora'l Palancia, sota lo parasol d'un arbre, || colltorç un d'ells, y creuhen que dorm de cansament; || quant van a deixondarlo, lo trovan fret com marbre, || veyent de ses aixelles DESCARGOLÁ un serpent», Atl., 276; — *descaragolarse* : desenrollarse : «Lo cimeral del arbre per abastar, s'hi atança, || quan llest DESCARAGOLA's lleig drach d'ulls flamejants», Atl., 88.

DESCÁRRECH : «E perqué sía vist de ara avant de dones e de donzelles e per los cavallers de honor mon DESCÁRRECH», T. B., II, 212; «per lo qual ell, com fo lo DESCÁRRECH de sa mare que també stava fort greuge en lo trebal del seu prenyat, fo appellat En DESCÁRRECHS», F. d'A., 160.

DESCARREGAR : «e Tirant levá's de allí hon sehía, que no y volgué mes aturar, e maná DESCARREGAR totes les aczembles en mig de la pradería». T. B., I, 148.

DESCARREGAT : libre de carga, aliviado; — *descarregat d'un gran pes* : libre de un gran peso (moral) : «La Toneta se sentí DESCARREGADA d'un gran pes, y ab lo cap y la ma cridá al senyor de son cor», Oller, *La papallona*, 71; «la Madrona arribá a casa seva DESCARREGADA d'un gran pes», Oller, *La papallona*, 139.

DESCAVALCAR : «E els cavalers de don Pero Ahonés no eren DESCAVALCATS dels cavals e eren defora», Cron. Jacme, 44; «Aprés aná al duch de Macedonia e trobá'l armat e a cavall ab tots los seus, e tant lo preguá que'l feu DESCAVALCAR», T. B., II, 107; «E tan prestament com lo Comte fo prop de la emperatriu, ell vol DESCAVALCAR per faer li'n honor», F. d'A., 283; «Com Tirant hagué passat vint passes mes avant, lo alá fon tornat ab gran furia devers ell, que Tirant hagué a tornar a DESCAVALCAR altra volta», T. B., I, 185; «Despla-

gué li molt al senyor de Malvehí, e feu lo DESCAVALCAR, e curaren lo rocí», T. B., II, 199.

DESCLOURE : abrir : «es ell qui us ha DESCLOSES, || com de mon hort poncelles matineres, || oh Cíclades herboses», Atl., 206; «s'embutxacá també la carta de sa mare, esperant a DESCLÓUREla mes tart», Oller, *Notas, Un estudiat*, 22; — *descloure's* : descubrirse : «Dins un esquey, frontera a la capella, || una celda's DESCLOU, celda d'abella, || entre'ls braços molçosos d'un penyal», Atl., 36; — *descloure'ls llavis* : despegar los labios : «Al flamareig girada de sa Sodoma encesa, || de Loth sembla l'esposa, tornada bloch de sal; || DESCLOU l'estátua'ls llavis: Ay, llochs de ma infantesa, || no vos podré ja veure, ni als raigs d'eix trist fanal?», Atl., 224; «no DESCLOHÍA'ls llabis; mes per son rostre descolorit rodolava tot un desfet de llágrimas», Oller, *La papallona*, 148; «Llavors sa amiga, sens DESCLOURE'ls llavis, comensá a tocar una melodía de Mendelssohn», Oller, *Vilaniu*, 171; — *mitg descloure* : entreabrir : «Rieronets hi lliscan y fonts arruixadores, || llurs aygues adormintse sovint entre les flors, || mentre eixes mitj DESCLOHUEN los llavis a ses vores, || per dar a les abelles lo néctar de sos cors», Atl., 84.

DESCLÓS : abierto.

DESCOLGAR : descubrir, desenterrar alguna cosa.

DESCOLORIT : pálido : «E el estech denant nos tot DESCOLORIT», Cron. Jacme, 158; «E nos dixem a I escuder: On es lo porter? E dix ell: Lassús sol estar. E envié dos escuders meus e demanaren lo; e vench tot DESCOLORIT e nos demanam li: Qui a la clau d'esta porta?», Cron. Jacme, 55; «No desclohia'ls llabis; mes, per son rostre DESCOLORIT rodolava tot un desfet de llágrimas», Oller, *La papallona*, 148.

DESCOMBREGAT : excomulgado : «E lo Papa respós: Nos justament havem enantat contra lo rey vostre, e qui açó no creu, siats certs que's vedat e DESCOMBREGAT (entredicho y escomulgado)», Muntaner, 198.

DESCOMPARTIR : separar.

DESCONEGUT : «E DESCONEGUT per les gents per la gran barba e cabells lonchs que ell portava», T. B., I, 21.

DESCONEXENÇA : ingratitud : «lo IIII DESCONEXENÇA deya que leja cosa era fort haver reebut d'algú grans serveys e no recompensar los son loch», Eximenis, *Regiment*, c. 165.

DESCONEXENT : «e perçó vosaltres hómens moltes voltes sou DESCONEXENTS, que volríeu cobrir la culpa vostra ab dissimulació de honest parlar», T. B., III, 14.

DESCONÉXER : «No es cosa nova un rey ésser enamorat de una sotil donzella, e per contrari, una gran reyna, de un pobre gentilhom, e DESCONÉIXER ne pare e mare e los mes de la natura», T. B., II, 207.

DESCONFIR : derrotar : «E fas certa la senyoría tua que X millia dels teus bastan a DESCONFIR C millia dels altres», T. B., I, 35; «tramés a dir al Soldá que en tot cars del mon isqués fora del camp, puix la batailla era perduda e lo camp era DESCONFIT», T. B., II, 97.

DESCONFITA : derrota : «Aquesta es la mes gran DESCONFITA e de mortaldat de gents que en aquells temps fos feta», T. B., I, 74.

DESCONHORT : desconhorte, abatimiento, desaliento, decaimiento del ánimo; aflicción : «E nos quan vim aquest peryl haguem gran DESCONORT, mas tornam a nostre Senyor e a la sua Mare e faem aytal oració», Cron. Jacme, 94; «E quan los missatgers del Emperador hoiren aquestes paraules, ab lo DESCONORT que havíen de primer, los doblá», Cron. Jacme, 9.

DESCONHORTAR : «E quan la cara nos fo deximflada, cavalgam per tota la ost per tal que la gent no fos tota DESCONORTADA», Cron. Jacme, 306.

DESCONSOLARSE : afligirse : «Y sí, dona; prou qu'ho sabem. No't DESCONSOLIS per aixó», Oller, *La papallona*, 125.

DESCONSOLAT : «e pus Deus li havía dada tanta de gracia que la fiyla del emperador Manuel... era venguda en sa vila ni el loc hon el era, e era DESCONSOLADA de marit que devía haver», Cron. Jacme, 9.

DESCONTARSE : «¿Doscents homes t'he dit? Donchs, me he DESCONTAT. Eran doscents hu», Feliu, *Lo Bruch*, 160.

DESCONTENTAMENT : aburrimiento, Oller, *Croquis*, 102.

DESCORDAR : desabrochar : «e lo fermall stava liguat ab la cordonera del brial, e no's podía levar sens que no fos DESCORDADA», T. B., (sin indicación de tomo y página); — *descordarse* : desabrocharse, desabotonarse : «Lavors ell se despullá la roba e restá en gipó de orfebrería, començá's a DESCORDAR e segué's sobre lo lit», T. B., I, 359; «la moreneta s'estirava un guant que se li havía DESCORDAT al baixar del cotxe», Oller, *Notas, Lo radiómetro*, 66.

DESCORDAT : deshecho, desabrochado : «e veem nos e'ls altres que aquel castell no tenía prou, car n'i havía molt DESCORDAT per los colps de les algarrades», Cron. Jacme, 210; «DESCORDATS lo jech y la armilla, sens corbatí, despitregat, y donantse vent ab un vano fet de plomas de pahó, aparegué en lo cap del carrer», Vidal, *Rosada d'estiu*, 119; «apropantse al menut, ab lo gipó ja DESCORDAT, li llençá un dels pits a la boca», Pons, *Trascant*, 14.

DESCOSIR : «axí com diu lo proverbi: DESCUSA e no squinçes l'amistat antigua», T. B., II, 159.

DESCOSIT; — *pel descosit* : sin venir a cuento, Oller, *Croquis*, 103; — *parlar pel descosit* : soltar la maldita, descoserse, esto es, sin respeto ni comedimiento.

DESCOSSAT : «vostés, els homes, no saben que res desfigura tant com anar DESCOSSADA; que res afavoreix tant com una cotilla ben feta», Oller, *Vilaniu*, 106; «Es ja corrent l'anar horas y horas DESCOSSADAS las senyoras; s'abandonan y, quan voldrían remediarho, lo cos ha perdut ja tota la gracia», Oller, *Vilaniu*, 106.

DESCOTXAR : desarropar en la cama.

DESCOVINENT : «e que nos no li fayem cosa DESCOVINENT perqué nos ho degués tenir en mal», Cron. Jacme, 352.

DESCROSTIÇAT : «¿Qui no ha descobert un día en un DESCROSTISSAT de cals, en lo jaspe d'un marbre, en la nacarina d'un vidre o en l'incerta pinzellada d'una rejola de Valencia, rostres complerts, expressius, característichs, que semblan fets a dretas pera que vos ficsin l'atenció y vos arribin a mortificar ab sa constant presencia, cada cop que us hi poseu devant?», Oller, *Notas*, *La sort del Sr. Andreu*, 224.

DESCROSTONAT : Ej. : *descrostonats en las parets vellas* : desconchados.

DESCUBRIR : «DESCUBRIREI», Ramón Berenguer I, n.° 165; «no DESCUBRIRE», Ramón Berenguer II, perg.° 75; «jassía que vos digats ço que dir devets, vuyl vos DESCOBRIR lo secret», Cron. Jacme, 73; «Per bona fe dir vos ho e, mas no digats que jo us ho haja DESCUBERT», Cron. Jacme, 199; «mes se'n va DESCUBRIR la lur maldat e aprés tots aquells que y sabíen ne varen ésser molt ben punits», F. d'A., 73; «mas emperó que passats aquells tres jorns ella li'n DESCOBRIRÍA qui ell era e li'n diría la veritat del feyt», F. d'A., 279; «E nos no li havíem DESCUBERT encara ço que havíen parlat ab nos los de dins», Cron. Jacme, 73; «La Madrona feu un esfors suprem, sacrificá la vergonya que l'enrojía y DESCOBRÍ la dissort de la Toneta», Oller, *La papallona*, 161; — averiguar : «Aquesta endiastradura enardí l'interés del estudiant. No hi havía dubte; duya un tráfech entre mans; ell volía DESCOBRIRlo», Oller, *La papallona*, 209.

DESCULPAMENT : «mas abans que'n posquessen faer vela, lo rey en Ferrando li'n va trametre los seus missatgers que li'n diguessen algunes paraules de bon conort e de gran DESCULPAMENT», F. d'A., 449.

DESCUYDARSE : olvidarse : «Ah, macatxo, qué'm DESCUIDAVA!», Oller, *Notas*, 59; — *no't descuydes de res* : no olvides nada.

DESDE : «DESDE hont lo sol al náixer ja daura ses boscuries, || ab brams y cruixidera l'incendi, a coll del torb...», Atl., 52.

DESDELITAR : desazonar : «En eix treball de cíclop la set lo DESDELITA, || y ab sanch per abeurarse de Gerió enemich, || pels vessants, que groguejan ab l'or d'altra cullita, || fet un lleó, devalla de Creus a Montjuich», Atl., 68.

DESDEJUNARSE : desayunarse : «Traute la mantellina; reposa, y tant bon punt t'hajas DESDEJUNAT, puja a l'estudi, que he rebut carta del senyor marqués», Vidal, *Rosada d'estiu*, 329.

DESDENY : desdén.

DESDENYAR : «e que devíets be saber lo nom de son senyor... e saber con es poderós entre'ls chrestians e alt, perque no devíets DESDENYAR que no sabets lo seu nom», Cron. Jacme, 123.

DESDEUTAR : pagar las deudas.

DESDIR : retractar : «Tirant descavalcá prestament, tirá la spasa e posá's prop d'ell que si's volgués levar que'l ferís ab la spasa, que'l matás o'l fes DESDIR o dar per vençut», T. B., I, 211; «aquells que moríen sens que no's volíen DESDIR, feyen los procés de mártirs d'ar-

mes», T. B., I, 157; «Y allá per les planicies d'Hesperis escampantse, || solleva, aixaragalla, y abriga per supols; || se fan enllá les serres, DESDINT y cabuçantse; || y torres que muntavan lo cel, besan la pols», Atl., 140; — *desdirse* : desdecirse, retractarse de una promesa, volver atrás; — *desdirsen* : arrepentirse de haber emprendido un negocio; — *a desdir* : a no poder más : «tots los segadors trevallavan a DESDIR», del Bosch, *Lo segador*, 38; «lo seu company reya a DESDIR», Vilanova, *Entre familia*, 8; «¡Viscan! ¡viscan!, respongueren a choro tots los segadors, mentres que'l que tocava o lo puntayre, bufant a DESDIR... umplía de vent lo sach de gemechs, que refilava l'Ara ve lo juny», del Bosch, *Lo segador*, 21.

DESÉ [DEEN] : décimo : «segons que appar en lo X^en libre qui parla dels sagraments», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 420; «axí com en lo DEEN libre havem a tractar largament quand parlarem de la altea del stament ecclesiástich», Eximenis, *Regiment*, c. 8; «D'aquesta materia havem a parlar largament en lo DEEN libre en la materia del matrimoni», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 268; «Dels remeys dels maleficis lurs havem a dir en lo X^en libre cant tractarem dels maleficis qui's fan contra aquells qui son ligats per matrimoni», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 181 v.°; «De la II^a specia de avaricia la qual es simonía tractarem en lo X^en libre on havem a parlar dels sagraments ecclesiástichs», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 329 v.°; «d'aquesta materia havem longament a tractar en lo X^en libre en la materia del sagrament de matrimoni», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 242 v.°.

DESEGUAL : «e per quant vos sou DESEGUAL cavaller e, per mes propi parlar, traydor, falsificat en armes», T. B., I, 227.

DESEGUALTAT : «e car hi ha infinitat, no y pot ésser ociositat, ne hi pot ésser DESEGUALTAT ne majoritat ne menoritat», Lull, *Maravelles*, I, 33.

DESEMBARCAR : «E en la scura nit tot lo replegat stol entrá dins lo port Dantona, e ab gran stucia DESEMBARCAREN», T. B., I, 22; «e tantost lo comte ab les sues gents se'n va exir de Maylorques e ab son estol ell se'n vench dret camí prop de Castell de Fels mes amunt de Barcelona... e en aquel loch va DESEMBARCAR ab tots los seus», F. d'A., 203.

DESEMBASTAR : deshilvanar.

DESEMBOLICAR : desenvolver lo que estaba envuelto o enredado.

DESEMBOLT : «e com a home DESEMBOLT, prestament descavalcá, e feu li gran reverencia», T. B., I, 91.

DESEMBOTIR : desahogar, deshinchar.

DESEMBRAÇ : trastero, : «Ara'ls hi ensenyaré'l quarto dels mals endreços. — Porta'l llum, donchs, porta'l llum—. Y hem vist aquell petit DESEMBRÁS, tan endressat, tan netet com la sala», Oller, *Notas*, 57.

DESEMBRAÇAR : desbalijar; — *desembraçarse* : «Encara no hi trobaríes?, li preguntá de sopte. Pas hi som a devant!, respongué la moceta. Y ara?, afegí'l sereno, tombantshi d'espatlles. Oh! ...Ara ray,

tira!. Y's DESEMBRAÇÁ del cistell per reposarhi», Pons, *Trascant*, 27.

DESEMBRIDAT : desbocado : «Les boyres apilades, en aygua y pedra's fonen, || sa crin de foch espolsa lo torb DESEMBRIDAT; || y ab llur bram les balenes al bram del mar responen || a tall d'illes surantes fenent sa immensitat», Atl., 172.

DESEMBUSSAR : desatascar un conducto, desatascar lo que está atascado.

DESEMBULL : desenredo.

DESEMBULLAR : desenredar (los cabellos), arreglar.

DESEMBUTXACAR : desembolsar, aflojar, aligerar, limpiar los bolsillos.

DESEMMETZINAR : desenvenenar.

DESEMPAIG : desahogo, desparpajo.

DESEMPARAR : «E aquels qui eren ab don Pelegrí... per la gran multitut que veeren venir d'aquels de dins, DESEMPARAREN los», Cron. Jacme, 27; «que levat don Gómez e don Miquel de Rada e don Açnar Pardo e alguns de sa meynade que y moriren, que'ls altres lo DESEMPARAREN en la batayla e se'n fugiren», Cron. Jacme, 16.

DESEMPATXAR : «e dix a Diaphebus perque no DESEMPATXAVA en metre's apunt», T. B., II, 188; — *desempatxarse* : despejarse.

DESEMPELLEGARSE : «Lo Blay havía tingut feyna a Reus; per xo de molts días no s'acostá als masos. Quan s'hagué DESEMPELLEGAT de lo que li feren fer los francesos, isqué de Reus, ple de diners», Martí, *Lo caragirat*, 88; «Lo rector havía anat allí pera justificar mellor lo determini d'aquella criada, y ja tement que a ella li faltaría esma pera esplicarse. Peró era evident que també'n faltava a aquell bon home per DESEMPELLEGARSE del exordi travallós y reticent ab que havía comensat», Oller, *Vilaniu*, 357.

DESEMPENYAMENT : desempeñar lo empeñado.

DESEMPENYAR : rescatar.

DESEMPOBRIR : sacar de la miseria.

DESENAMORAR : «en aquesta manera la fareu DESENAMORAR de aquell qui primer amá», T. B., II, 63.

DESENCALLAR : «la sua galera, que havíen ja DESENCALLADA, tenía la scala en terra sperant lo que pujás», T. B., I, 369.

DESENCANTAR : desengañar a uno : «y desde Ripoll per cartas buscaré'l medi de DESENCANTARla, de curarla poch a poch», Oller, *La papallona*, 77.

DESENCASTAR : desengastar, desengarzar : «Y com l'ona arrocega les perles y petxines, || DESENCASTAR semblava y endursen los estels; || mes tot plegat llençantlos, com flors entre ruínes, || grans signes de malastre borronejá pels cels», Atl., 108; «Mes entre'ls plechs del rócech daurat, que'l jorn retira, || DESENCASTADES perles, llambrega algún estel, || espurnes que restaren d'aquella inmensa pira, || petjades, ay, del astre gegant que umplía'l cel», Atl., 184.

DESENCAVAR : sacar de la madriguera.

DESENCAXONAR : desencajar.

DESENCOXINAR : desfundar.

DESENCREUAR : descruzar las manos.

DESENDOLAR : desenlutar.

DESENEMICH : «e feu cosa que tot lo mon, amichs e DESANEMICHS, pregaren Deus per lo senyor rey d'Aragó», Muntaner, 133.

DESENFAMAT : «la gran ciutat de Cartago, la qual fo fundada per la gran regina Dido, malignament DESENFAMADA», F. d'A., 6.

DESENFARCELLAR : desliar.

DESENFEYNAT : vago, desocupado, ocioso : «Los carrers están deserts. ¡Qué es bonica aquesta quietut! tothom reposa. Tothom está DESENFEYNAT; m'agradan las nits, perque semblan días de festa», Vilanova; *Entre familia*, 40.

DESENFILAR : desenhebrar, desensartar, deshacer la sarta.

DESENFILAT : desenhebrado, desensartado.

DESENFORNAR : deshornar, sacar del horno una cosa.

DESENGRUXIR : adelgazar.

DESENLLATAR : deslatar, quitar las latas de un techo, tejado, &.

DESENMASCARAR : quitar la máscara a alguno, hacer conocer su falsedad.

DESENRAJOLAR : desenladrillar, quitar, arrancar los ladrillos del suelo.

DESENROSCAR : destornillar.

DESENROTLLAR : desarrollar.

DESENSELLAR : «pensau que'ls deixa desarmar ni los roçins DESENSELLAR?», T. B., II, 171.

DESENSIVELLAR : «DESENSIVELLÁ del arçó traser de la sella una petita maleta o estoig de cuyro», Vidal, *Rosada d'estiu*, 442.

DESENTAVANAR : «Be'n rumía de coses! Que fora de son fill? Com lo tractaríen? Regonexería a sa mare mes endevant? La veu d'en Perot la DESENTAVANÁ de sopte», Pons, *Trascant*, 14.

DESENTEULAR : destejar.

DESENTORTOLLIGAR : desenroscar.

DESENVENAR : quitar la venda.

DESENVERINAR : desenvenenar.

DESENVEYNAR : «¿No veus al cel un glavi de foch que's DESENVEYNA? || Cau de genolls y prega; mes ay, no hi ets a temps», Atl., 118.

DESERT : **1**, adj. : desierto : «Aquest virtuós comte s'era retret en aquesta DESERTA habitació, fent solitaria vida per fugir als mundanals negocis», T. B., I, 21. **2**, subst. : «com lo bou fo sadoll, ell se exí del camp del blat e entrassen en lo DESERT e jach pres de I arbre», Lull, *Maravelles*, I, 115.

DESESPERACIÓ : «que lo cavaller tenía gran DESESPERACIÓ per los tres jermans d'armes que li havíen morts», T. B., I, 214.

DESESPERAR : «de tot en tot vinch als strems en punt de perdre lo seny o de DESESPERAR», T. B., II, 268.

DESESPERAT : desesperado : «e en tant foren DESESPERATS que tantost, al cap de un mes e mig, lo rey Gamir, que'n regía la ciutat, faé tractament ab lo rey Loys que li'n daría la ciutat de Barcelona», F. d'A., 138; «Com l'altre rey veu son germá mort, feya armes com a DESESPERAT», T. B., IV, 14; — desesperanzado : «La comedianta's queixá amargament de la fredor del públich, mostrantse cayguda d'esperit, dubtosa del seu geni, DESESPERADA dels éxits qu'anava a cercar a Ultramar», Oller, *La papallona*, 40.

DESESPERO : desesperación : «Lo DESESPERO que's temía d'aquella mare no tingué lloch; semblava que la flaquesa de forsas li robava l'energía d'esperit», Oller, *La papallona*, 162; «Y arreplegá de la falda ab DESESPERO las despullas de la flor, mulladas de llágrimas», Oller, *La papallona*, 88; «Y quan aquest arribá a casa seva y li digueren que la seva esposa era morta, podeu contar quin fou lo seu DESESPERO», Maspons, *Cuentos populars*, 27; «lo que a mi no'm cap a la barretina, es aquell DESESPERO, aquellas bascas, que ara crech que se las feya venir espressament», Vilanova, *Del meu tros*, 24.

DESESTIMAR : «Mirau, Tirant, digueren los senyors, no deveu DESESTIMAR les coses que de si se fan stimar», T. B., I, 240.

DESEXIMENT : «Los Potestades y luego los condes, podían hacer la guerra al rey, cuando para ello tuviesen causa justa, pero precediendo el acto de la desnaturalización que en Cataluña se llamaba DESEXIMÉN, conforme a los Usages», Marichalar y Manrique, VII, 317; «E quant lo Comte sent açó, restá tan fortment despagat del rey de Castella son cunyat, que molt prestament li'n volía dar DESEXIMENTS», F. d'A., 244.

DESEXIRSE : «et con vos sabets, som nos DESEXITS d'amor yo e don G.», Cron. Jacme, 31; «No's DESIX hom d'amich per un defalliment», Compil. ep. camar., Prov. arab.; — desempeñar bien una obligación; salir bien de una situación difícil; desasirse de un compromiso : «¡Prou, com cent sants!, cridá aquell home ab veu de tro, fent un poderós esforç pera DESEIXIRSE de las blanas caricias de sa filla, que seguía omplintli de besos la ma», Vidal, *Rosada d'estiu*, 340.

DESFAENAT : «Sprova ton amich e ton privat cant serás DESFAENAT», Compil. ep. camar., Prov. arab.

DESFARDELLAR : «Quan la dona fou dessota de la finestra, va DESFARDELLAR l'enferfech que duya, lo va posar a terra», Martí, *Lo caragirat*, 64.

DESFER : «que aquesta cosa es tan gran que si hom los hi havía a contrari, que els no's síen tan poderoses que hom no'ls pusca DESFER ço que fan», Cron. Jacme, 69.

DESFERSE : **1**, desasirse; — *desferse d'algú* : deshacerse, desembarazarse de una persona que es perjudicial o incómoda, despedirla; — *desferse d'un criat* : despedir a un criado; — *desferse d'un enemich* : hacerlo morir; — *desferse d'un moble* : vender un mueble, enajenarlo. **2**, desquiciarse : «Y'ls cims de les montanyes topant ab ses rabaces, || y aqueixes ab los astres, del cel en lo pregón, || tornan a caure en pluja de crepitantes masses, || y apar DESFERSE en runes, esllenegat, lo mon», Atl., 244; «grans montanyes pel camp del mar galopan, || y sembla'l mon DESFERSE d'espasme y tremolor», Atl., 172. **3**, deshacerse; — *desferse en llágrimes, sospirs*, etc. : «corría al recó mes obscur y retirat de la casa, y's DESFEYA en un mar de llágrimas», Vidal, *La vida en lo camp*, 18; «sols espay li deixaba pera contemplar lo cel, escoltar, com si fossen claras paraulas,

los udols del vent y DESFERSE en ays y sospirs», Vidal, *La vida en lo camp*, 46.

DESFERMAR : desatar : «L'home al veure'l s'aixecá, DESFERMÁ un cavall qu'estona que gratava a terra», Genís, *La Mercé*, J. F., 1878, 202.

DESFERMAT : «los caballs de las tartanas pasturavan DESFERMATS, renillavan, s'encabritavan, s'ajeyan y revolcavan d'alegría», Oller, *Notas*, *L'indiscreció*, 32.

DESFERRA : despojo, derribos, cascotes, restos : «e ab spases nues son stats vencedors e haveu venjades les nefandíssimes injuries e dans que havíen fets, e es venguda tota la lur DESFERRA en nostre poder», T. B., I, 82; «a tu placía voler nos fer part, axí com rahó divina e humana vol, dels tresors e DESFERRES que tu has ocupats en lo camp dels nostres públichs enemichs», T. B., II, 104; «Y'ls Pirineus y l'Atlas brancut son una serra, || a espatlles l'un del altre, turó sobre turó; || y Abila y Calpe, esberles d'Atlántida y DESFERRA, || de troç en troç hi colcan encara ab confusió», Atl., 240; «Veus eixa mar qu'abraça de pol a pol la terra? || En altre temps d'alegres Hespérides fou hort. || Encara'l Teyde gita bocins de sa DESFERRA, || tot braholant, com monstre que vetlla un camp de mort», Atl., 40.

DESFET : «Acabar la relació y coronarme tothom ab un DESFET de xiulets y rialles que la mesa no sabía com exirne, que no'ls podía subordinar de manera... Sempre has de fer lo bobo», Vilanova, *Escenas barcelonínas*, 193; «Quan jo hi vaig entrar ja'ls altres tots hi eran; y hi movían un DESFET de crits, que no tenía res que veure ab lo silenci y reculliment d'una sala d'estudi», Genís, *Sota un tarot*, J. F., 1876, 310.

DESFETA : rota, destrozo : «Eix mástil del navili romput illes rodejan, || de Jezabel impura com rebatuts quarters; || quant al passar los segles, sa gran DESFETA vejan || dirán: Mirau hont para la vía dels plahers», Atl., 46.

DESFICI : «Y venen tots en rua, d'Alcides en seguici, || que s'obre pas entre arbres y roques com un riu; || quant feta un mar de llágrimes, cansada y ab DESFICI, || gentil minyona, pláciaus ohir ma cuyta, els diu», Atl., 272; «Lo perill de la congestió cerebral havía, donchs, desaparegut. Mes, per arribar aquí, quantas suhors, quantas angunias, quins DESFICIS pera la pobre mare!», Oller, *Vilaniu*, 366; «Semblava que un poder sobrenatural me digués: «Pinta, pinta y fora, no deixes de pintar», y jo pintava ab veritable DESFICI», Careta, *Brosta*, 45; «¡Quin DESFICI era'l seu!», del Bosch, *Lo segador*, 31; «¡quina pena; quin DESFICI'l seu no rebent contesta als prechs que encaridament li hagués dirigit!», Vidal, *Rosada d'estiu*, 356; — *tenir desfici*.

DESFIGURAT : «e trasnuytaren e passaren Leyda en semblança que altres homes eren e DESFIGURATS de vestedures», Cron. Jacme, 21.

DESFILA : hila, hilacha, cada uno de los hilos separados de un tejido; — *fer desfiles* : deshilachar, sacar de un tejido algunos hilos para hacer hilas.

DESFILAGARÇAT : «Son trajo's reduhía a una camisa de pisana, DESFILAGARÇADA del coll y dels punys», Vidal, *Rosada d'estiu*, 214.

DESFILAR : deshilachar, deshacer un tejido hilo a hilo, sacar de un tejido algunos hilos para conocer su cualidad.

DESFILARSE : deshilacharse.

DESFOGAR : desahogar : «Los afligiments, las llágrimas DESFOGAN lo cor, lo desembrassan, es veritat; pero no curan, no aparian res», Oller, *La papallona*, 124; «Un cop dins de Tarragona l'exércit sitiador va DESFOGAR tota la seva rabia», Martí, *Lo caragirat*, 176.

DESFOGAT : desahogado : «y encara qu'enrahoná refrenant l'empenta dels seus entusiasmes... se sentí ja al retirarse DESFOGAT lo cor», Oller, *La papallona*, 35.

DESFORRAR : desforrar, quitar el forro a una cosa.

DESFREÇA : «E en un mes que'l Comte stech a la cort del dit emperador se'n faeren grans festeigs e DESFRECES e balls e torneigs», F. d'A., 288; «e foren fetes moltes DESFRESES, momos e grans balls ab trompes e jutglás per cases e carreres», Comes, *Llib. de coses*, 317.

DESFREÇAR : disimular, ocultar : «Car la dona cant se veu bella, si per amor de nostre Senyor DESFREÇAVA sa bellea e la lunyava de vista als hómens, gran sería lo mérit qu'en guanyaría en vers Deu», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 295; — dar a entender : «e los dos sarrahins anaren se ab ells ab deu catius sarrahins que hagueren comprats per DESFREÇAR que eren d'aquelles encontrades», Muntaner, 86.

DESFREÇAT : «e aquests dos germans eren venguts DESFREÇATS e ab molt poca gent perque no fossen coneguts», T. B., I, 187. v. DISFREÇAT.

DESFULLAR : deshojar. Cp. : «tragué d'una capsa, molt desada en la calaixera, un clavell pansit, no ben sech encara, y comensá a ESFULLARlo», Oller, *La papallona*, 88.

DESGALITXAT : «en cambi, la pubilla era llarga, prima, DESGALITXADA com una I», Oller, *Vilaniu*, 81.

DESGANA : inapetencia, disgusto, aversión a los alimentos.

DESGABELL : «en la Ginebreda hi regnava'l DESGABELL que acompanya sempre a las situacions anormals», Vidal, *Rosada d'estiu*, 443.

DESGAYRE : despego.

DESGLAÇARSE : deshelarse, reducirse a agua lo que está helado.

DESGRACIA : percance : «se feya explicar lo fet a grans crits per la xarrayre de l'Agneta que no sabía compendre com la Madrona s'havía guardat al pap la DESGRACIA de la cusidora», Oller, *La papallona*, 172; — *de desgracia* : desgraciadamente : «sos pares, que moriren de DESGRACIA a la fábrica ahón treballávam mon marit i jo», Oller, *La papallona*, 7.

DESGRACIAT : desdichado, desventurado : «Náixer artista o sabi vol dir náixer DESGRACIAT», Oller, *La papallona*, 41; «com mes DESGRACIAT es en Lluis, mes l'estimo», Bosch de la T., *Lena*, 228; — *ésser desgraciat* : tener mala sombra.

DESGRADUAT : degradado : «e prestament davant tothom fo aquell malvat DESGRADUAT del orde de cavallería e despullat de les sues armes», F. d'A., 274.

DESGRAT : descontento.

DESGUARNIR : «e ab aytant nos descavalcam e sempre DESGUARNIM nos, e menjam», Cron. Jacme, 300; «DESGUARNIXCAM nos», Bernat Desclot (Esp. 328, Bibl. Nac. París, MS.), 45 v.°; — *desguarnir un llit* : quitar la colgadura a una cama; — *desguarnir un quarto* : deshalajar un cuarto.

DESGUITARRAT : «Aquí callaren uns y altres, aixordats per la DESGUITARRADA orquesta que comensá a tocar lo rigodón», Oller, *Vilaniu*, 167.

DESHABITAR : «car com l'emperador era baró de gran probitat, no posqué sofferir que aquella (Tarragona), que'n era cap de tant noble provincia... stegués axí destroyda e DESHABITADA», F. d'A., 58.

DESHERETAR : desheredar.

DESHONOR : «car los par cosa molt cruel e scandalosa e molt en gran DESHONOR de Spanya haverlos feyt axí morir per justicia com a traydors», F. d'A., 16.

DESHONRAMENT : «e han volentat de moure a mi barayla; e que'm diguen tal paraula de desmentir o de DESONRAMENT que yo no poría estar que no y responés», Cron. Jacme, 31.

DESHONRAR : «e al exir que nos fayem, los de Daroca DESONRAREN als nostres hómens», Cron. Jacme, 47.

DESHONRIA : «ab grans DESONRIES e viltats de paraules gitá la sua mare molt vilanament de sa casa», Eximplis, CCCX, 284.

DESHORA : «hont vas tant a DESHORA?», Pons, *Trascant*, 25.

DESIG : deseo, antojo : «Moltes vegades havía lo rey despagament com de tants hómens feya justicia, e havía DESIG de perdonar mantes vegades», Lull, *Maravelles*, I, 79; «D'açó fo lo mercader molt maravellat e cogitá que lo compliment de son DESIG no stava en diners», Lull, *Maravelles*, I, 16; «E ara ha molt mes aumentat en mi lo DESIG e volentat de ésser cavaller, que ans no tenía», T. B., I, 97; «havent DESITG gran de anar en aquelles terres», T. B., I, 286; «ne algún plor de tristor, ne negún gel de temor, ne fum algú de mals DESIGS terrenals», T. B., II, 161; «que us placia obeyr als meus DESIGS e suplicacions», T. B., I, 61; «Yo veig que ara la adversa fortuna m'es contraria, qui vol que los meus trists pensaments porte en aument de pena de mos cruels DESIGS», T. B., III, 49; «E'l comte ab molts barons e nobles... la'n va acompanyar tro a la sua cort, hon l'emperador la sperava ab gran DESIG de conéxerlo (sic)», F. d'A., 287; — *un desig de* : el afán de : «Per altra part, un DESITJ de relatar graciositats d'en Lluís, que la por que li feya la Madrona ab son rigor d'escamada podía contenir», Oller, *La papallona*, 35; — antojo (de mujer preñada), capricho raro, extravagante.

DESIGUAL : «verament, dix lo rey, no faré: tots los altres van a peu; que yo anás al castell, que yo anás a cavall cosa sería molt DESIGUAL», T. B., I, 75.

DESILUSIÓ : desengaño : «anaren passant días, gobernada aquella pobra familia per la tiranía capritxosa de la malalta y'l retopament constant de la DESILUSIÓ y l'esperansa», Oller, *La papallona*, 191.

DESINFLAR : deshinchar, quitar la hinchazón.

DESIJAR : desear : «car natural cosa sería DESIJAR morir, pus que mort fos occasió per la qual hom vengués al major stament», Lull, *Maravelles*, I, 10; «car molt he gran maravella si son molts Deus, pus que 1 Deus, hon sía tot compliment, DESIG conéxer e amar», Lull, *Maravelles*, I, 20; «DESIG», T. B., IV, c. 319; «DESIGE», T. B., IV, c. 328 y 329.

DESIJÓS : deseoso : «car si negú vol fer d'armes ni n'es DESIJÓS, nos lo adurem a punt e a saó que'n perdrá lo desig que'n haurá», Cron. Jacme, 426; — ansioso, Oller, *Croquis*, 134.

DESJUNYIR : desuncir : «Y'ls vuy malavinguts fragments en que's partesca, || units pe'ls nets d'Hesperis me tornarán a amar, || com un parell de braus que'l bover DESJUNYESCA, || per al ser vells, poderlos mellor aparellar», Atl., 132; «Mes vetaquí de l'Africa l'Europa DESJUNYIDA, || entre elles mentres colca les mars un mar major», Atl., 250.

DESLAÇAT : «E nos qui stávem axí reposán e nos, ab nostre perpunt DESLAÇAT, los sarrahins viren que la ost durmía», Cron. Jacme, 221.

DESLEAL : «Com fon del tot desarmat, los jutges donaren sentencia, donant lo per fals e DESLEAL», T. B., I, 251.

DESLLETAT : «e aprés hun temps que la filla fo DESLATADA», Bernat Metge, 7.

DESLLEYALTAT : «Sényer, si lo mon fos majorment en bon estament que en mal, fora en lo mon mes de leyaltat que de DESLEYALTAT», Lull, *Maravelles*, II, 88.

DESLLIGAR : «Doná un rosegó de pa al matxo; lo DESLLIGÁ, li posá la brida y pujá a cavall», Bosch de la T., *Lena*, 21.

DESLLIGAT : suelto : «e adonchs feu star lo mercader desferrat e DESLIGAT e gitá aquells besants sobre lo cap del mercader», Lull, *Maravelles*, I, 165; «Al sentirse DESLLIGAT, lo nen cessá de plorar y estirá sos membres ab emperesit deliqui», Oller, *La papallona*, 143.

DESLLIURACIÓ : «E la emperatriu li dix que hoc, que be li'n playa, e que mes que tot açó devía ella faer per faer ne al comta la honor que merexía la sua gran noblea, e la DESLIURACIÓ que'n havía feyta», F. d'A., 280.

DESLLIURAR : librar, salvar : «ja vets, emperatriu, aquest noble cavaller ab quanta animositat vos ha DESLIURADA del fals crim que us havíen mes», F. d'A., 275; «e'l comte en Ramón Berenguer, Cap de stopa, los en faé grans mercés per lo gran feyt de lur pare, com havía DESLIURADA aquella terra de tan gran dampnatge com fahía aquella ferotge bestia», F. d'A., 198; «Tu, que enfonzas ma patria, no'm perdas, ay, ab ella; || condolte d'eixa mare y endútelan ab tu; || trau de perill de totes mes joyes la mes bella; || DESLLIURA ma puresa o aixafa mon cor nu», Atl., 160.

DESLLORIGADURA : dislocación.

DESLLORIGAR : **1**, «diloricare; desmallar la malla y hender», Nebrija. **2**, descoyuntar; — *deslloriigarse* : descoyuntarse; — *desllori-*

garse rihent : desternillarse de risa : «Era que mentres la criada's DESLLORIGAVA rihent ab les mans als costats, los llassos prisats del de vantal blanch voleyant al ayre...», Oller, *La papallona*, 11.

DESLLORIGAT : descoyuntado.

DESMAMAR : destetar, dejar de amamantar, de dar el pecho a los que maman : «La fembra con vol DESMAMAR sa criatura unta se la mamella ab amargues coses», Recull d'eximplis, 120; «Disset mesos feya que vingut havía al mon lo fill del Marqués y que a son costat tenía a sa segona mare: tractava's ja de DESMAMARLO», Vidal, *Rosada d'estiu*, 99.

DESMANDAR : «que null d'ells se'n va DESMANDAR que no'n fos ben punit», F. d'A., 160.

DESMANEGAR : desencabar : «Ey, bona dona! que jo no so de fusta; aquest cistell me fa mal; feu lo favor de treure'l d'aquí. Ni que l'hagués fiblat una vespa. ¡Y com se va DESMANEGAR aquella dona contra mi!», Oller, *Notas*, 134.

DESMARXAT : «si vehen que los qui encalcen venen DESMARXATS e ens orde e deuen lavors aturar un poch contra los qui encalcen», Eximenis, *Regiment*, c. 287.

DESMARXAR : «Tirant havía fet dos encontres en lo guardabraç squerre, e havía'l un poch DESMARXAT», T. B., I, 208.

DESMAY : sauce llorón : «m'estich sota un DESMAY || plora que plora!», J. Verdaguer, *Plor de la tortra*, J. F., 1873.

DESMAYAR : «...als sarrains, qui conexent sobergues les forces dels chrestians, encara que ells eren mes en nombre, començaren a DESMAYAR», F. d'A., 175; «e's despertava ab grans spaordiments, ple lo seu cap de grans pensaments e'l seu cor de gran dolor e pena; mas per ço no'n va DESMAYAR», F. d'A., 94.

DESMENJAT : inapetente : «Qualsevol llamech o DESMENJAT s'hauría sentit la salivera a la boca contemplant a n'aquella gent que... era... bona per buydar los menjars dels plats», del Bosch, *Lo segador*, 26; — *fer lo desmenjat*.

DESMENTIR : «los de Daroca... donaren a I escuder nostre, parent de don Pelegrí de Bolas, ab una pedra en les barres quant los gosá DESMENTIR», Cron. Jacme, 47; «e han voluntat de moure a mi barayla, e que'm diguen tal paraula de DESMENTIR o de desonrament, que yo no poría estar que no y responés», Cron. Jacme, 31.

DESMESURAT : «E en aquest espay que ell stava torbat de stojar la spasa, Tirant li donava tan DESMESURATS colps, que'l fehía star molt mes torbat», T. B., I, 212.

DESMILLORAT : desmejorado, envejecido.

DESMODERAT : «Sabent la virtuosa Comtessa tal nova, fonch molt atribulada e feu molt DESMODERAT dol», T. B., I, 20.

DESMORRELLAT : aportillado, desbocado (algún cántaro, jarro, &).

DESMULLERAR : «car ella era una fembra molt libertada e poch honesta... e ell per ésser tan perversa se'n va DESMUILLERAR d'ella», F. d'A., 226.

DESNARIT : hombre alfeñicado, afiligranado.

DESNASAR : desnarigar.

DESNIAR : «Res, s'ha empenyat en DESNIAR un niu d'esquirols», Bosch de la T., *Recorts*, 173; — *desniarse* : «si es un niu, fa temps que'ls aucells s'han DESNIAT», Bosch de la T., *Recorts*, 171.

DESNONAR : deshacer el trato : «Quan la Madrona li havía ja trobat dida, arribá encara a temps pera ferla DESNONAR, retindre aquell petit», Oller, *La papallona*, 166.

DESNUAR : deshacer un nudo.

DESNUHAR : desnudar : «Aquesta es entés lo mon qui despulla e DESNUHA tots aquells qui ixen», B. U. B., *Ajustaments*, 345.

DESOBEHIR : «e los barons del rey, per temor del emperador, no gosaven DESOBEHIR a lur senyor de nulla cosa que ell los manás», Lull, *Maravelles*, I, 226.

DESOCUPAR : dar a luz (una mujer); salir una mujer de su cuidado.

DESOCUPAT : vacío : «A una banda y altra de la sala se veyan duas rengleras interminables de llits DESOCUPATS», Oller, *Notas*, 109.

DESOLAT : «e'l Rey se'n va anar secretament a Figueres, la qual va trobar molt DESOLADA, perçó que'ls de la vila se'n havíen fuyt ab ço del seu a la muntanya», F. d'A., 354.

DESONIR : «los moros anaven conquistant per la illa fent morir molts crestians, e DESONINT dones e donzelles e posant les en cautivitat», T. B., I, 23; «dones e donzelles qui son e serán DESONIDES e posades en captivitat», T. B., I, 29.

DESORDE : desarreglo : «Com lo camp fon levat, tota la morisma se'n anava molt cuytada ab gran DESORDE», T. B., I, 325; «...que no fer tals coses ab tan gran DESORDE com feu e ab tanta confusió e vergonya», T. B., II, 138; «mes li val perdre la vida que si gira la cara en fuyta e ab DESORDE sens venjança», T. B., II, 242.

DESORDONACIÓ : «ell dix a Félix que lo mon es en treball e DESORDONACIÓ, per ço car les gents son frévols en saber e en caritat», Lull, *Maravelles*, I, 25.

DESORDONAMENT : «donchs la desordonança dels hómens qui no amen I Deu, fa ésser lo mon en treball e en DESORDONAMENT e en error», Lull, *Maravelles*, I, 22.

DESORDONANÇA : «donchs la DESORDONANÇA dels hómens qui no aman I Deu fa ésser lo mon en treball e en desordonament», Lull, *Maravelles*, I, 22.

DESORI : desorden, tumulto, alboroto, marimorena, pendencia, tremolina, trapisonda : «males persones e legoters havíen mes gran DESORI e mala voluntat entre'l comte en Ramón Berenguer de Barcelona e'l dessús dit Guillem Ramón», F. d'A., 234; «March Cató, ... qui per pacificar e subjugar be aquesta part de Spanya, hon eren los DESORIS, destruí molts pobles e faé baxar als plans als naturals», F. d'A., 17; «ahir hi va haver en aquesta casa, durant l'estiu mes trista qu'un convent, un ver DESORI», Oller, *La papallona*, 111; «En casa la viuda hi ha un altre DESORI. Lo nuvi al sentir lo xivarri que endressan al seu casament, vol baixar al carrer y empaytar a garrotadas a tothom», Vilanova, *Del meu tros*, 32.

DESORMEJAR : desaparejar.

DESORRAR : deslastrar la nave.

DESOSPITAR : «No senyora, dix Diaphebus, car los metges, lo han tots DESOSPITAT, e díen que no te negún perill de res», T. B., II, 258.

DESOSSAR : deshuesar.

DESPACIENTARSE : «Era lo pare de la Carmeta, que's DESPACIENTAVA vehent que las noyas tardavan a eixir de la cambra», Vidal, *Rosada d'estiu*, 94.

DESPACIENTAT : impaciente :« se li queda desmayada als brassos. Aygua, vinagre! crida ell al véuresela sense sentits... Y la minyona y unas parentas corran DESPACIENTADAS, ensopegan, se topan no trovant lo que buscan, y al últim en lloch de vinagre li fan olorar bella estona'l setrill de l'oli», Vilanova, *Del meu tros*, 32.

DESPAGAMENT : «E nos están en Girona haguem ardit que'n Ferrando, fiyl primogénit del rey de Castella e net nostre, era mort: e rebem aquel ardit en gran DESPAGAMENT», Cron. Jacme, 525.

DESPAGAT : «e anch per messatge que nos li enviássem ni que nos le'n parlam, no's volch partir que no fos DESPAGAT de nos», Cron. Jacme, 353; «Per tant devets saber que com los chrestians de Barcelona se'n querellaren fortment davant de Carles Magnes del mal tractament que los ne fahia aquell rey moro Satis o Saddo, lo dit rey no fo fort DESPAGAT», F. d'A., 134.

DESPALLOFAR : descascarar : «demaná la cadernera y s'entretingué amorosament netejantli la gabia, posantli escayola a la menjadora, contemplant com entre piulets y saltirons plegava'l gra, lo DESPALLOFAVA ab la punta esmolada de son bech», Oller, *La papallona*, 189.

DESPANYAR : descerrajar.

DESPARAR : **1**, disparar : «com veren que no'l podíen atenir DESPARAREN li una ballesta», T. B., II, 95; «Los turchs DESPARAREN una bombarda», T. B., II, 244; «foren DESPERADES moltes bombardes», Comes, *Llib. de coses*, 292; «s'en vola a Finisterre com fletxa DESPARADA || del rey dels de Caldea per travessar lo cor», Atl., 272. **2**, levantar la mesa : «Les taules jamés se DESPARAVEN sino per mudar tovalles netes», T. B., I, 138; «estava DESPARANT taula y, tot apilant plats y fent barricades de copas, s'enterava d'aquells secrets de familia», Oller, *Vilaniu*, 138; — *desparada la taula* : levantados los manteles.

DESPATXAR : despedir : «Potser la Sra. Pepa, que may está contenta de com la serveixen, se n'hará cansat també mentres seré a fora; la DESPATXARÁ y quan jo torni, tot lo d'avuy será...», Oller, *La papallona*, 77.

DESPAU : despacio : «e prestament va manar que tots ab molt concert e molt DESPAU, axí com si no hi hagués prop negún inimich, plegassen lurs tendes», F. d'A., 353.

DESPEDIR : soltar, desatar; expedir, desembarazar; concluir, acabar, finalizar, &;—despedir. Cp. : «E axí con don Pero Ferrández era ab nos al entrar que nos faem en Aragó, acuylí don Rodrigo, e ESPEDIREN se de nos, e faeren nos mal d'aquela hora aenant», Cron. Jac-

me, 25; — *despedirse a la francesa* : «vaig fugir de la colla, y me'n vaig anar per las mevas DESPEDINTme a la francesa», Genís, *Sota un tarot*, J. F., 1876, 304.

DESPEGAT : desacreditado.

DESPELLOFAR. V. DESPALLOFAR.

DESPENJAR : descolgar : «cuytadament aná per DESPENJAR los scuts de Tirant, e tant era gran que ab la ma hi bastá», T. B., I, 235; «¿com la deuhen posar al DESPENJARla (una nina), dreta o ajeguda?», Oller, *La papallona*, 182.

DESPENDRE : gastar : «mija cárregua d'or perque pugua a son plaer DESPENDRE», T. B., II, 185; «Axí es lo saber qui no profita com tesaur qui no's DESPÉN», Jafuda, 86; «Rey DESPÉN per guanyar e la gent guanya per DESPENDRE», Jafuda, 84 v.°

DESPENTINAR : despeinar, destocar, deshacer el tocado o peinado.

DESPERT; — *mig despert* : duerme-vela.

DESPERTAR : «e havíen me dit que vostra altesa dormía e per no DESPERTAR aquella era vengut açí», T. B., II, 76; «Lo colp de amdues les pedres fo en axí gran, que DESPERTÁ tots aquells qui dormíen en la host del rey», Lull, *Maravelles*, I, 131; «E demaná li: ¿Qui es tu qui m'as DESPERTAT? E ell dix: Jo son ángel de nostre Senyor», Cron. Jacme, 405; — despabilar, Oller, *Croquis*, 125; — *despertar les potencies* : despabilar los sentidos, Oller, *Croquis*, 125.

DESPERTARSE : «e quant vench entre mija nuyt e alba, nos NOS DESPERTAM, e tornam a nostre pensament, e pensam nos que havíem a fer ab mala gent», Cron. Jacme, 281.

DESPERTADA : «Ordonaren los consellers e'ls prohómens de la Ciutat que nuyl hom ne nuyla fembra, no vena ne gos vendre a farner ne a farnera ne a flaquer ne a flaquera, forment ne ordi en la dita plassa ne en altre loch de la dita ciutat tro DESPERTADA haia callat», A. M. B., *Lib. de deliberaciones* (1300-3), 38.

DESPERTAT : despierto : «Mes una nit bramaren la mar y'l tro; de trémol || com fulla en mans del Bóreas, l'Europa trontollá; || y DESPERTADA a punta de día al terratrémol, || d'esglay cruixintli'ls ossos, no veya'l mon germá», Atl., 44.

DESPESA : **1**, gasto, el empleo que se hace del dinero, dispendio; — *fer les despeses* : correr con el gasto : «perçó que tots li'n faessen valença de viandes e de pecunies e de tot ço que mester era per faer les DESPESES del manteniment e de festes e demés coses», F. d'A., 281; — *riure a despeses d'altri* : reir a costa de otro, burlarse de él. **2**, pupilaje, casa de pupilos: «confortat l'esperit y'l cos ab la passejada, entrava en la DESPESA, sopava y's retirava a estudiar», Oller, *Notas*, *La casaca d'en Jaumet*, 149; «al arribar en Fidel a la DESPESA, de retorn de la Universitat, trobá damunt de la taula una carta a ell endreçada», Vidal, *Rosada d'estiu*, 354.

DESPESER : pupilero.

DESPESERA : patrona, pupilera, patrona de huéspedes : «jo no'ls se matar de gana, com ho fan las propiament DESPESERAS», Oller, *La papallona*, 11; «Miris, interposá la

DESPESERA, accentuant la paraula y fent una pausa per pendre alé», Oller, *La papallona*, 9; «Lo rostre de la DESPESERA s'inflá de joya», Oller, *La papallona*, 193.

DESPICH : despique.

DESPIDO : despedida : «los DESPIDOS dels vilaniuhenchs solían durar quasi tan com las visitas», Oller, *Vilaniu*, 46.

DESPINTAR; — *no despintárseli* : no dejar de verlo como es (como lo vió).

DESPIT : despecho, desesperación, impaciencia extrema : «potser la desesperació, lo DESPIT hi havían dictat condicions que de no acceptarlas produhirían un atentat, un suicidi tal volta», Oller, *La papallona*, 71; — *a despit* : «no pogué alçar vela e aquesta a veles plenes passá per mig de totes les naus a llur DESPIT», T. B., I, 312; «peró los turchs feren gran sforç e pujaren lo rey a cavall a DESPIT dels crestians», T. B., II, 246; — *a mal despit* : «mas emperó lo rey de Castella la'n volía per son fill a mal DESPIT dels aragonesos», F. d'A., 233.

DESPITAR : «Mes ells, sens DESPITAR, estrenyen lo col·lotge, || y brétols escateixen si ferhi res los cal», Atl., 110.

DESPITREGAT : «sens corbatí, DESPITREGAT, y donantse vent ab un vano fet de plomas de pahó, aparegué en lo cap del carrer», Vidal, *Rosada d'estiu*, 119.

DESPLAENT : «mas empero ell, qui també sabía en aquella tan gran malvestat, segons que palesament axí se'n mormorava, casi be no'n demostrava que li'n fos DESPLAHENT», F. d'A., 419.

DESPLAER : disgusto : «Molt hac gran DESPLAER aquell sant hermitá com lo rey christiá sofferia en sa ciutat star hómens que fossen contra la ley del rey», Lull, *Maravelles*, I, 85; «Senyor, ja sabets yo quant he ab vos de parentesch que germá son de vostre pare e no vuyl fer neguna cosa que sía DESPLAER de vos», Cron. Jacme, 37; «quant Bamba va saber la veritat de la malvestat e iniquitat d'en Gilperich, hagué'n gran DESPLAER», F. d'A., 80.

DESPLAURE : desagradar : «car ell creya que'l comte lur senyor no se'n DESPLAURÍA de la sua venguda», F. d'A., 236; «E ara tornant a recitar del feyt de la dessús dita declaració... vos diré que moltíssims se'n varen DESPLAURE axí d'Aragó e de Valencia com de Catalunya», F. d'A., 441; «car ad aquests spanyols los plahía lo tractament dels goths, ... e solament los ne DESPLAHÍA d'ells com no eren bons chrestians», F. d'A., 56; «A Tirant DESPLAGUÉ molt la mort del capdillo», T. B., IV, 6; «Lo que sí m'es plahent, y penso que no DESPLAURÁ a quants fullejen lo volum de ma tant reduhida com afortunada obra...», Atl., XVIII.

DESPLAYMENT : «E be es ver que molts se'n desplayen d'açó que faer volía, mes que mes los aragonesos e catalans, mas null hom li'n va gosar dir aquell DESPLAYMENT», F. d'A., 395.

DESPLEGAR : desplegar, extender lo que estaba encogido o plegado, extender : «¡Visca la pubilla! afegí lo devanter galantejador, fent DESPLEGAR y petar la bandera al adonarse de la Cileta», del Bosch, *Lo*

segador, 20; «Mes alça al llantió l'ullada trista, || y a sa claror verda planicie ha vista, || per rébrel, sos domassos DESPLEGAR», Atl., 32; — *desplegarse* : desarrollarse : «La Toneta arrugant l'entrecella semblá concentrarse en una idea que's DESPLEGAVA misteriosament a sos ulls», Oller, *La papallona*, 175.

DESPLEGAT : «e exim de les Alcubles; e ab nostres azembles carregades e ab nostres cavals armats e ab nostra senyera DESPLEGADA entram nos en al Pug», Cron. Jacme, 262.

DESPLOMARSE : desplomarse : «Com riu que del Empiri baixás de broma en broma, || cau una espasa borlada de llamps; y l'alt turó, || que no podrá somoure lo cel, si s'hi DESPLOMA, || aydat dels vents, les aygues y'l foch en esplosió», Atl., 246.

DESPONCELLAR : desflorar.

DESPOSSEHIR : «E Elier e Sanctius, qui eren nebots seus, fills del rey Costa, ne foren DESPOSSEHITS», F. d'A., 89; «lo dessús dit en Jacme, comte d'Urgell, qui vuy en día es presoner e DESPOSSEHIT de tots sos bens», F. d'A., 441; «e será manifesta la veritat de la llur gran malesa que han feta a la majestat del senyor emperador de haver li levat la major part del Imperi, e treballen en DESPOSSEHIR lo del tot», T. B., II, 120.

DESPRECIATIU : desdeñoso.

DESPRENDIMENT : generosidad, Oller, *Croquis*, 17.

DESPRÉS : luego, después, en seguida, detrás, más tarde; — *després d'açó* : según eso; — *després de tot* : además, sin embargo, bien considerado todo.

DESPULLA : despojo, el pellejo, la cubierta epidérmica que sueltan algunos animales, sacada ya del cuerpo; en la culebra se llama la camisa, y en algunos insectos, la tela; despojo, secundina, deshecho, restos : «empero Tirant com a capitá virtuós pacificá tot lo camp e volgué que la DESPULLA fos nostra», T. B., II, 170; «Quant l'univers Deu trenque, axí's veurán sos troços || passar, entre DESPULLES, horror y solitut, || lo sol caduch, a palpes, buscant sos cabells rossos, || y la mort de ses víctimes trucant al atahut», Atl., 218; «Regirament de les ones ab les DESPULLES de l'Atlántida», Atl., 134; «Escapçats ídols, brédoles, del temple seu DESPULLES, || ab la floreta rodan que'ls encensava'ls peus; || los cálzers d'or y ceptres s'amagan entre fulles, || al veure axí ofegarse los sacerdots y deus», Atl., 140.

DESPULLAR : despojar, desnudar, quitarle a uno el vestido o la ropa; spoliare, despojar, Nebrija; «e com los recullíen en les galeres, feren los DESPULLAR per veure que portaven», T. B., II, 168; — *despullarse* : despojarse, desnudarse : «E mentre que ell l'esperava veé que el se DESPUYLAVA la almexía que vestía, e assech se en la font», Cron. Jacme, 342; «e que per ta virtut te vulles DESPULLAR aquexes robes que portes de penitencia», T. B., I, 29; «e prestament se'n entrá en la sua cambra e DESPULLÁ's la camisa e vestissen un altra», T. B., II, 86.

DESPULLAT : en cueros : «e prestament davant tothom fo aquell malvat desgraduat del orde de cavallería e DESPULLAT de les sues

armes», F. d'A., 274; — *despullat de* : ajeno a : «...y'm diga si la seva lluna de mel es comparable a la d'aquells cors DESPULLATS d'ambicions y envejas», Oller, *Notas*, 61.

DESPÚS AHIR : así se dice vulgarmente por anteayer. (El punto de partida, presente, en castellano es hacia este punto: ante-ayer, ayer, hoy: en catalán es desde este punto: hoy, ayer, después de ayer. Despús por después está tomado del castellano) : «Ja fa días que't veig trista, Marió; DESPÚS AHÍ vaig mirar pe'l ull del pany de la clau, quan eras a la teva arcova, y vaig veure que ploravas», Martí, *Lo caragirat*, 43.

DESPUTAR : «denant I pagá se DESPUTAVEN un chrestiá e I juheu e I sarrahí de la encarnació del Fill de Deu», Lull, *Maravelles*, I, 59.

DESPUYS : «Car primer havem sciencia o conaxença imperfeta, e DESPUYS mes perfeta», E. Romá, c. 2.

DESQUE : «e DESQUE de mi's parti, no se que son bons díes ni menys bones nits», T. B., I, 55.

DESRAHONABLE : «O cosa DESRAHONABLE, si dir se pot, que la gravitat de les míes dolors a totes les altres avançen», T. B., I, 64.

DESRENGAR : «que els no gosaven DESRENGAR, per ço car havíen gran poder el castell, e no u poríen acabar de tot en tot», Cron. Jacme, 72.

DESSAGNARSE : «axí morrá, que jau en la terra freda e tot se DESSANGNA», T. B., I, 178.

DESSALT : enojo.

DESSEGUIDA : al punto, desde el primer momento : «...y sos ulls negres y vius tenen un cayent de bondat qu'os guanyan lo cor DESSEGUIDA», Oller, *Notas*, 55; «Y DESSEGUIDA's sentí la veu d'en Lluís que del fondo deya, cridant», Oller, *La papallona*, 52.

DESSEGUIT; — *tot desseguit* : de buenas a primeras.

DESSEMBLANT : «E si tant era que ángel no fos alguna cosa, seguir s'ía que Deus no fos tan amador de ço que li sería pus semblant que DESSEMBLANT», Lull, *Maravelles*, II, 97.

DESSOBRE : «Lo brahol d'un incendi dels núvols ous DESSOBRE? || De llamps es una mánega que hi baixa en terbolí. || Altres ne sents al fons? Son del infern que s'obre || per rébrela entre Harpíes y Furies en son si», Atl., 126.

DESSOTA : bajo : «L'Altíssim! Ell, de náufrech tresor umplint ta popa, || del Pirineu, niu d'áligues, t'atraca als penyalars, || DESSOTA'l cel mes blau, derrera eix mur d'Europa || y al breçoleig, com Venus, de dos rihentes mars», Atl., 48; — *estar dessota d'algú* : ser inferior a alguno.

DESSUADOR : sudadero, «tros de xarpellera per sobre l'espinada del animal y per sota'l bast».

DESSÚS : sobre, arriba : «E nos están en son poder, les gens d'aqueles terres que DESSÚS havem dites, vengren a nostre pare», Cron. Jacme, 15; «e com la dida se'n trobás allí que'n alletava un fill del DESSÚS dit en Guifre, que el tenía als braços e encara no sabía parlar cap mot, lo minyó dix clarament», F. d'A., 153.

DESTAROTAR : desorientar, aturdir.

DESTEMPRAT : destemplado : «Tirant no pogué menjar. E los altres se pensaven que per lo treball de la mar stava DESTEMPRAT», T. B., II, 16.

DESTENYIT : incoloro : «Las palmas y llorers que brandejavan per l'ayre's veyan a contra claror DESTENYITS com vegetació fantástica», Oller, *La papallona*, 208.

DESTERRO : destierro : «Així'n fugía'l moro quant ab un riu de ferro || aquells turons nos duyan lo crit del brau Roland, || ensemps que ab l'amenaça de mort y de DESTERRO, || son mall volá hont Esterri l'aguayta tremolant», Atl., 54.

DESTILLAR : «e los seus ulls, DESTILLANT vives lágremes, fehent les majors lamentacions que un home jamés pogués fer», T. B., I, 26; «los seus hulls DESTILAREN vives lágrimes», T. B., II, 71.

DESTORB : estorbo : «e feyt açó concertaren de faer guerra ab tot lur poder al rey García de Navarra e's faeren moltes companyes de peu e de cavall per dar li'n batalla e portar lo'n a tota perdició; mas per certs DESTORBS no se li'n va dar, e ben hac sort, car ell fora stat destrohit», F. d'A., 245; «Desde hont lo sol al náixer ja daura ses boscuries, || ab brams y cruixidera l'incendi, a coll del torb, || duya sos rius de laves a Roncesvalls y Asturies, || sens ésserli congestes, torrents, ni colls, DESTORB», Atl., 52.

DESTORBAR : «e si mester era que poría enviar hom a Burriana per ço que mester fos, si que'ls de Valencia no n porien DESTORBAR, car nos seríem entre Valencia e Burriana», Cron. Jacme, 243; «e aydats dels laletans los feyen cruel guerra, e DESTORBAREN lo pas a lur gran capitá Hamílcar Barca», F. d'A., 12.

DESTORNILLAR : desatornillar, quitar una cosa que entra en otra a tornillo.

DESTRAL : hacha : «dextrale, is, vel dextrocherium; la manilla», Nebrija; «y entre ays, cridoria y alarit selvatge, || ressona'l crit feréstech d'abordatge || y cent DESTRALS rosegan com mastins», Atl., 24; «Desfentse'l mur de pedra, de soca a arrel tremola, || com faig, rey de la selva, de DESTRAL férrea als pichs», Atl., 218; — *cop de destral* : hachazo : «e com res no'n pot alcançar, aprés que'l hac tengut en presó en Sibylia e en Valencia e en Terragona, ab un colp de DESTRAL li'n faé tolre lo cap per un botxí», F. d'A., 68.

DESTRALEJAR : astillar a hachazos : «Oh, atolla en sa rodera lo carro de sa gloria; || llança eix got de metzina, sinó'n beurá tothom; || DESTRALEJANT fes llenya del arbre de l'historia; || esbulla'ls pobles; trenca la terra que's corromp», Atl., 130.

DESTRALER; — *ser un bon destraler* : menear bien la quijada, tener buen diente, comer mucho.

DESTRALETA : hachuela.

DESTRAR : «E en lo braç del fre del cavall hach dues parells de regnes: les unes eren ya del fre que tenía lo cavayll al coyll, e en aquella DESTRAVA lo senyor infant En Pere en la part dreta, e en la part sinistra lo senyor infant En Ramón Berenguer», Muntaner, 576.

DESTRE : **1**, adj., diestro : «mas com aquell va veure que'l seu com-

panyó, qui'n era més sforçat e mes DESTRE que no pas ell, era stat vençut tan promptament del Comte», F. d'A., 272; «home molt sabent en la guerra y en armes molt DESTRE», T. B., I, 168; «E lo Rey moro era molt DESTRE en les armes», T. B., I, 57; «barons e cavallers valentíssims, abtes e molt DESTRES en les armes», T. B., I, 30; «per ésser mes DESTRE que vosaltres», T. B., II, 210; «Mida l'abisme bracejant y DESTRE, || ne surt muntat a un troç del arbre mestre», Atl., 29; «Y al ferse esment de forts guerrers y DESTRES, || se girarán un día los ulls a sol ixent, || y oblidarán, fent gloria d'inspiració, els nous mestres || que alguns astres del mon sortiren d'Occident», Atl., 92; — *mal destre* : «car lo duch de Macedonia per son flach ánimo, e mal DESTRE en la guerra, no ha sabut jamés vençre una batalla», T. B., II, 39; — *menar en destre* (lo cavall). **2**, subst., medida : «e lo DESTRE hage XII palms qui fan, de cana de Barchinona XIIII palms e mig», Eximenis *Regiment*, c. 327.

DESTREA : destreza : «Lo mariner restá molt content, perque ell ho tenía per cert per la gran DESTREA que tenía en la mar e en la terra», T. B., I, 320.

DESTREMPAR : destemplar.

DESTRENAR : destrenzar : «Encara aixamoravan los puigs ses cabelleres, || que DESTRENÁ'l Diluvi dantlos la mar per vel», Atl., 60; — *destrenarse* : soltar las trenzas : «l'endemá, al DESTRENARse lo sol, lo ve a distraure || un cant, que aygues endintre respón a son senglot», Atl., 276.

DESTRÉNYER : constreñir, compeler.

DESTRET : apremio, apuro, falta : «Per la gran fam e DESTRET que aquells de la dita vila sofferien no pogueren sperar lo dit terme», Pedro IV, 43; «E com lo setge hach durat llonch temps ab frets e ab calors e ab DESTRETS de viandes, ell maná fer al bo compte d'Ampuries una cava», Muntaner, 16.

DESTRIAR : separar : «Prou juntí'ls continents, de l'aygua al DESTRIARlos, || perqué en ma gloria unissen ses llengues en un cant», Atl., 130; — *destriarse* : quebrarse : «la llum d'aquella lámpara... aumentant la blancor de las estovallas y DESTRIANTse en tornasols dins lo líquit de las copas», Oller, *Notas*, 194.

DESTRICH : menoscabo, pérdida.

DESTRONAT : destronado : «Eixa (Pirene) diuli ser cap de brot de la niçaga de Túbal y reyna d'Espanya, tot just DESTRONADA per Gerió», Atl., 40.

DESTROÇA : destrozo, estrago : «e ferí en mig dels moros tan bravament que'n feren una gran DESTROÇA», T. B., I, 328; «Fins la memoria'ls segles perdrían de llur fossa, || sino pel Teyde ignívom, que encara'n parla al mar || d'aquella nit que'n feren plegats la gran DESTROÇA; || y aqueix escolta y brama com si hi volgués tornar», Atl., 256.

DESTROÇAR : triturar : «Lo creuhen ja entre penyes colgat, com en sa fossa, || quant del enuig la flama llampeguejá en son ull, || y ab quatre colps de clava, los volca y los DESTROÇA, || com terroceda d'aspre goret al pas del trull», Atl., 58;

DESTRUCCIÓ : «que fo gran dol la cruel DESTRUCCIÓ que'n fo feyta en aquella pobre gent», F. d'A., 9; «Per tant nostron Senyor, mogut de la sua pietat infinita, va ordonar, abans de la DESTRUCCIÓ e reyna de Spanya, com fos retornada als chrestians», F. d'A., 103; «una scriptura molt vella... en la qual se'n fa memoria d'aquella e d'altres DESTROCCIONS de pobles de Catalunya que lavors se'n faeren», F. d'A., 155.

DESTRUYDOR : «lo darrer príncep africá, DESTROYDOR de les ciutats enemigues», T. B., II, 165.

DESTRUYMENT : «e que no volíem lur mort ni lur DESTRUYMENT, ans volíem que vivissen per totstemps ab lo rey de Castella», Cron. Jacme, 443.

DESTRUIR [DESTRUHIR, DESTROHIR, DESTROUIR, DESTROYR] : «car io vag en aquest viatge per exalçar la fe que vos nos havets donada, e per baxar e per DESTRUIR aquels que no creen en vos», Cron. Jacme, 94; «E nos anam en est viatge en fe de Deu e per aquels que no'l creen e anam sobre els per dues coses o per convertirlos ho per DESTRUHIRlos», Cron. Jacme, 91; «jassía que lo foch, qui ha mes de forma que quescún element, per sí sía pus noble element e pus forts que las altres, per açó no's segueix que ell puscha DESTROUIR los altres», Lull, *Maravelles*, I, 182; «March Cató qui faé preterir molts spanyols e DESTROHÍ molts pobles en tota Spanya», F. d'A., 9; «e per la mort d'aquest vench en son loch lo gran Anníbal cartaginés qui'n DESTRUHÍ la gran ciutat de Sagunto», F. d'A., 12; «un mal hom appellat Daciá fo tramés d'aquelles ferotges besties Diocleciá e Maximiá per governar a Spanya e DESTROYR la chrestiandat», F. d'A., 39; «Així acostuma a falagar la iniqua fortuna, quant del tot vol DESTROYR al qui enguana», T. B., I, 49.

DESTRUIT : «e no havíem a I día, quant nos entram en Montsó, que menjar, si era la terra DESTROYDA e enpenyorada», Cron. Jacme, 20.

DESUNIÓ : «sobre lo qual feyt de la DESUNIÓ d'aquests senyorius e reyalmes hac entr'ells grans discordies», F. d'A., 341.

DESUNIR : «Senyor de les venjances, donau alé a mon cántich || y diré'l colp terrible, que rebatentla al fons, || feu desbotar als amples Mediterrá y Atlántich || per DESUNIR los mons», Atl., 52.

DESVAGAT : ocioso.

DESVALGUT : desvalido, desamparado : «y's pot dir que te més compte en mí qu'en sas fillas, potser perque m'ha vist més DESVALGUDA», Oller, *La papallona*, 23.

DESVARI : desvarío, delirio, alucinación : «Ab los matexos remeys que se acostuma de curar la vigilia, se cura lo DESVARI», Bernat Mas, *Orde breu*, 96 v.°; «L'héroe, esblaymat, sospita que es tot alló un DESVARI», Atl., 120; «Atlants, ay de vosaltres, mes ay, de vostre imperi || que, com lo sol, devalla de son mitjdía al mar; || açó que'ls cels nos diuhen ab llengues de misteri || malalta en sos DESVARIS, la terra ho diu ben clar», Atl. 106; «Hesperis desde un cap de penya pren tristíssim comiat de la terra que se n'entra, y cau en fantasiós DESVARI», Atl.,

212; «Digué; y sols per no veure lo quadro funerari, || d'espatlles se mitj gira, y al terbolí y trontolls || rodantli'l seny en térbol, fantasiós DESVARI, || se'n va esvanida y sópita per terra de genolls», Atl., 229.

DESVARIEJAR : delirar, desvariar : «La basca li ha durat duas horas, ha DESVARIEJAT un xich, després s'ha sossegat», Oller, *La papallona*, 153.

DESVENTURA : «una letra, en la qual ab poques e mal cubertes paraules li'n dix la sua DESVENTURA», F. d'A., 91.

DESVERGONYADAMENT : «Semblant es que el senyor de esta ciutat e los habitadors de la ciutat síen luxuriosos e que en axí com los cans DESVERGONYADAMENT usen de luxuria», Lull, *Maravelles*, I, 224.

DESVERGONYIMENT : desvergüenza : «e ensenyaven ab gran soperbia e DESVERGONYIMENT altres maleytes ensenyances», F. d'A., 79.

DESVERGONYIT : sinvergüenza, procaz, descomedido, desenvuelto, cara de baqueta, de poca aprensión : «¡Com diantre havía suposat tan DESVERGONYIT al bon estudiant!», Oller, *La papallona*, 28.

DESVESARSE : perder la costumbre, Oller, *Croquis*, 124; «Y, a propósit: ¿quan SE DESVESARÁ de dirme don Tomás?», Oller, *Vilaniu*, 92.

DESVETLLAMENT : insomnio, vigilia.

DESVETLLAR : «conech que té son, Albert... A veure si'l DESVETLLO», Oller, *Vilaniu*, 171; — *desvetllarse* : despertar, espabilarse : «S'aterra'l meu imperi que n'aterrá tants d'altres. || Aquell que a nostres passos se DESVETLLÁ en Orient, || ab nou alé de vida, de mi y de tots nosaltres || dará les cendres, ossos y anomenada al vent», Atl., 90; «La Toneta... reya forsadament, deya que era son lo que tenía, y procurava DESVETLLARse menjant ben depressa», Oller, *La papallona*, 35.

DESVETLLAT : despertado, despierto.

DESVIAR : «e ço que Deus vol, no pot negú DESVIAR ni tolre, e plaer vos ha, e tindrem per bo que vos aquela yla conquirats», Cron. Jacme, 78; «e vos nos voleu DESVIAR lo nostre bon propósit de be a fer», T. B., II, 118; — *desviarse* : desviarse : «DESVIANTSE ab molt greu de l'aspra serra, || cerca ab dalé mes planejanta terra, || mes son cor jovenívol no pot mes», Atl., 32.

DETENIMENT : detención, estaría.

DETERMENAR : «Lo Rey li respós semblants paraules: Ricart, negún bon jutge no pot be res DETERMENAR sino hou primer les parts, perque no's pot fer si Tirant no y es present», T. B., I, 373; «E significh a la senyoría vostra com per lo consell han DETERMENAT que demá o l'altre vos será tramesa una letra de batailla», T. B., II, 201.

DETERMINAT : decidido, resuelto : «Y havent preguntat al de la botiga, si vivía l'amo en la casa, com li respongués que en lo primer pis, se'n pujaren DETERMINATS escaleta amunt», Vidal, *Rosada d'estiu*, 35: «Y no havent aclucat l'ull, se llevá y torná al niu de sos amors, DETERMINADA per això a deixar ben sentada la seva dignitat», Oller, *La papallona*, 92.

DETERMINI : resolución, determinación, propósito, decisión; — *fer un determini* : hacer el propósito : «Avuy se casa'l Pitero. Res, he fet aqueix DETERMINI ¿Tonto'm diuen?», Vilanova, *Monólechs*, 5; «Fet un DETERMINI,'l duya a cap sense temor a llamps ni pedregadas», Oller, *Vilaniu*, 185; — *pendre un determini* : «¿Quin DETERMINI devía pendre? ¿Quin era'l camí que podía seguir entre'ls molts que s'oferían a sa pensa?», Vidal, *Rosada d'estiu*, 102; «si mon DETERMINI pot perjudicarvos, no hi ha res de lo dit», C. Vidal, *La vida en lo camp*, 166.

DETRACTOR : «Deya sanctus Paulus que los DETRACTORS son cans del ramat e de la cabana del diable, car no soferen que Deus ne prena o n'arrap una ovella que no ladren contra Deu e contra aquella fins que si poden la revoquen e la tornen al diable», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 370.

DETRÁS : «Deya aximatex Séneca en axí, los veyls han la mort davant, e los jóvens DETRÁS. E per tal los jóvens no la temen tant», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 207; «Com foren a la aygua atesos, la Infanta passá, e Phelip restá DETRÁS», T. B., I, 347; «Los qui veníen DETRÁS, com veren que los crestians havíen feta tan gran destroça dels moros, sens fer resistencia alguna fugiren devers lo castell», T. B., I, 74.

DETURADOR : «sense DETURADOR, no podent dominar l'ira que aquellas injusticias m'encenían, agafo'l cistell y ¡plam! lo llenso al mitj del camí», Oller, *Notas*, 134.

DETURARSE : pararse.

DEU [DEUS] : Dios : «e pus DEUS li havía dada tanta de gracia», Cron. Jacme, 8; «e pregaren lo molt carament per lo valor que en el era e per DEU, que'n lexás tornar la fiyla del emperador», Cron. Jacme, 9; «per ço recorrech a tu, sacratíssima Mare de aquell DEU Jesús», T. B., I, 27; «a cada pas lo xucla un nou abisme; || ¿qui'l traurá de sa gola? Sols un DEU», Atl., 28; «Y'l que entre Espanya y França torreja, mur de roca, || de neu y de tempesta vestit, com braç de DEU», Atl., 56; «Al temps que'l gran Alcides anava per la terra, || tot escombrantla ab clava feixuga arreu arreu, || de borts gegants y monstres que a DEU movían guerra, || en flames esclatava nevat lo Pirineu», Atl., 52; «Perçó de les riqueses lo DEU en tu posaren», Atl., 48; «puix aprés que'ls realmes y'ls tronos revoltaren, || també'l de DEU cregueren sería escaladiç», Atl., 44; «Invocació al DEU de les venjances», Atl., 40; «Geganta, jo engrapava com ma de DEU, la terra», Atl., 50; — *a Deu siau* : «partirse de tan virtuosa senyora, la mes alta en dignitat e virtuts que en tot lo mon sía, sens dir li a DEU siau!», T. B., III, 264; — *Deu ajud* : Dios y ayuda, ojalá; — *Deu ho vulga* : quiéralo Dios; — *Deu l'ajude!* : Dios ayude a usted (cuando alguno estornuda); — *Deu l'ampare!* : Dios le haga a usted mucho bien!, perdone usted hermano (para despedir a un pobre sin darle limosna);— *Deu l'haja perdonat* : Dios lo tenga en su gloria! : «No te pare ni mare; DEU los haja perdonats; un y altre

eran bona gent», Oller, *La papallona*, 7; «acabava de deixar malmesos, morts, en l'Hospital de Santa Creu, als pares de la Toneta, a causa d'haver rebentat la caldera de la fábrica de D. Ramón, DEU l'haja perdonat!», Oller, *La papallona*, 130; — *Deu li dongui salut y feyna* : «Com jo no li vull pas cap mal, DEU li dongui salut y feyna», Genís, *La Mercé*, J. F., 1878, 207; — *Deu li pach* : Dios se lo pague a usted; — *Deu lo faça bo* : Dios le haga a usted mucho bien; — *Deu me'n guart* : Dios me libre, no permita Dios que, Dios me guarde de eso; — *Deu me'n reguart* : Dios me libre de ello!; — *Deu n'hi do* : Dios se lo pague, perdone usted hermano, para despedir a un pobre sin darle limosna; — *Deu sap* : «fou casa payral de DEU sab cuants de mos avis», Genís, *Sota un tarot*, J. F., 1876, 302; — *Deu te faça bo!* : buena te la dé Dios; — *Deu te'n dará* : «Si han fet marrada! Han de desfer camí, trobarán una plasseta y una font, deixin la font a l'esquerra y emprenguin lo carreró. Era la plasseta que ja havíam vist, pero la font? DEU te'n dará», Oller, *Notas*, 138; «Girí'l cap vers mon company, pero DEU te'n dará; s'havía fos», Bosch de la T., *Recorts*, 172; — *Deu vos guart* : vaya usted con Dios; — *lo Deu vos guart* : «las gents d'aquellas pagesías que en son camí trobava, a mitja veu y quasi be sens obrir los llavis li donavan lo DEU vos guard», Vidal, *Rosada d'estiu*, 395; — *Deu vos sal* : «e vengren e dixeren nos: DEU vos sal, veus aquí que ve don Fferrando e don Pero Corneyl», Cron. Jacme, 50; — *Deu vulga* : quiera Dios; — *a fe de Deu* : «Sempre feu mals abaranys de lo que mes vos agrada. Si, a fe de DEU, ja li dich que es ben galdós pera que un se'n enamori», Oller, *L'escanyapobres*, J. F., 1884, 166; — *be de Deu* : «¡si n'hi havía aquell any en l'envelat de be de DEU!», Vidal, *Rosada d'estiu*, 236; «anaren menjant ab gana y fentse passar la tassa del un al altre, com si aquell primitiu ápat fos un banquet ab tot lo be de DEU que podría apetéixer lo mes exigent gastrónom», del Bosch, *Lo segador*, 127; — *a la bona de Deu* : «Desde'ls vint anys enllá, las petitas penas y las alegrías mevas se'm presentan a la memoria tan confosas que, tirantho a la bona de DEU, ne faig un capmás, y del tot ne resulta un galán compte de bonas recordansas», Vilanova, *Entre familia*, 12; «Tant cert es alló de que ningú busca'l xapluch fins que la pluja'l toca, o be alló altre que's diu: «lo que per mi no's cou, ho deixo cremar». No tothom prenía las cosas tan a la bona de DEU», Argullol, *La guerra*, 24; «un carácter de bondat que tot ho prenía a la bona de DEU... ¡si era tant cristiana! ¡tant dona de be!», Bosch, *L'hereu Subirá*, 89; — *com Deu l'havía feta* : sencilla, simple : «la Emilia que era mes ingénua, o si's vol, mes com DEU la havía feta, després d'haver passat la portella, seguint a sa cosina, tragué de nou lo cap a fora y digué», Vidal, *Rosada d'estiu*, 169; — *com Deu vol* : como Dios es servido; — *en veritat de Deu* : «Car en veritat de DEU, senyor, tots hic som ia endeutats», Conde de Cardona

y otros embajadores a Alfonso V, 1417; — *fillets de Deu* : «feya basarda aquell infern: y qui s'hi fica? Mes hi arriba en Pólvora; y, fillets de DEU, arramba una socota y s'enfila a la teulada, y la descurulla d'un cantó, y de cap a dintre», Guimerá, *En Pólvora*, 20; — *home de Deu* : «Lo guardasegues qui havía d'arreplegar lo que ell segava, a voltes li deya: ¡Home de DEU! no t'hi apresses tant, que ni temps me donas pera fer los vencills», del Bosch, *Lo segador*, 39; — *per Deu!* : Dios del cielo! : «ah, per DEU, per DEU! Ell li hauría dat sanch de ses venes pera restituirli la salut!», Oller, *La papallona*, 220; — *reyna de Deu!* : «Vos, tot ho trobeu plá! una tarde tan joliua y hermosa com aquesta... haverme d'aburrir... y lo bo que dona... ¡Reyna de DEU que aviat t'amohinas!», del Bosch, *Lo segador*, 49; — *será lo que Deu vulga* : Dios sobre todo; — *si a Deu plau* : si Dios es servido; — *sí, Deu te'n dará*; — *tan debó de Deu* : ¡ojalá! ¡Dios lo quiera! ¡pluguiera a Dios!; — *válgali Deu* : Dios ayude a usted, cuando alguno estornuda; — *vel de Deu* : «l'amo te una filla que es un vel de DEU, y ab la qui so cert de que fareu bona lliga», Riera, *Historia d'un pagés*, J. F., 1869, 183. Rfrs.: *a qui ajuda, Deu l'ajuda* : a quien madruga, Dios le ayuda; — *any de neu any de Deu* : «la neu estén sa blanca capa per tot lo que troba; y com no fa mal y porta bonansa, per axí s'ha dit: any de neu, any de DEU», Argullol, *Lo Renaixement*, *Lligam que's trenca*, 1879, 17.

DEU : manantial, origen : «Heu vist a l'huracá que escombra cel y terra || llevar la neu, boscuries y rochs als Pirineus, || y en revolví al endúrsels ab algún cap de serra, || fer remuntar les aygues d'un riu fins a ses DEUS?», Atl., 112.

DEU : diez; — *deu mil* : intensivo : «en aqueix mon ja no hi fas mes que nosa. Que no, que no feu nosa, padrí: oy mare que no? va cridar lo Tori qui l'escoltava, fentli DEU mil postures de criatura», Genís, *La Mercé*, J. F., 1878, 179.

DEUME : diezmo : «e que síe pres d'ells el DEUME de ço que vendrán de les mercaderíes e la mitat del DEUME de ço que portará en aur o en argent», Reg.° 24, 29 v.°.

DEURE : «DEUEN saber que nostre senyor Deu, qui es començament de totes les coses, feu e creá lo mon e totes les altres coses», Tomich, 1; «S'explica, donchs, que tant bon punt com hagueren aquells atravessat lo regueró, pera dirigirse a la casa que se'ls havía indicat, girantse a la cosina, que, per lo menys aparentment, havía retornat de sa sorpresa, li digués: ¿Qui DEUHEN ésser? Difícil es endevinarho», Vidal, *Rosada d'estiu*, 152; «per demostrar la honor e senyoría que los cavallers DEUEN haver sobre lo poble», T. B., I, 12; T. B., III, 7; «Ara jo ho pensava; que'm semblava que'l sentía, y DEVÍA ser lo vent de la roureda», Genís, *La Mercé*, J. F., 1878, 178; «Com foren dinats e Tirant conegué que lo Emperador DEVÍA dormir, ell e Diafebus anaren al palau», T. B., II, 65; DEGA, T. B., IV, c. 322; DEURÍES, T. B., IV, c. 318; DEURÍEU, T. B., IV, 318.

DEUTE : deuda : «E puys dix don G. de Muntcada: Senyor, lo DEUTE que yo he ab vos nuyl hom del mon no'l sap mils que vos», Cron. Jacme, 58; «los mercaders no's cuytaven de ço que havíem manlevat d'els pera la ost, e nos pagam aquel DEUTE e altres», Cron. Jacme, 249; «on vos pregam per l'amor que vos nos devets e'l be que us havem feyt e'l DEUTE que es entre vos e nos que a aquesta cosa que'ns ajudets», Cron. Jacme, 404; «e adonchs que lo leó li'n hauría molt de grat e per lo grat que li hauría de la proferta e per lo DEUTA en que era ab ell, no li faría negún mal», Lull, *Maravelles*, I, 243; «car deu se tenir per content de la dignitat que Deu l'a posat e del ceptre hereditari que li es degut per DEUTE de sanch mes que per la propia virtut», T. B., II, 156.

DEUTOR : «Quina rahó ha lo príncep en haver superbia al qual ha fet tant de be, e es DEUTOR de tants grans dons a Deu totpoderós creador seu?», T. B., II, 161.

DEVALL : v. DAVALL.

DEVALLADA : v. DAVALLADA.

DEVALLANT : v. DAVALLANT.

DEVALLAR : v. DAVALLAR.

DEVASSALL : desbordamiento.

DEVEDAR. Cp. : «et de tuo adiutorio nom DESUEDAREI ne no ten engannarei», Reg. I, 76.

DEVEGADES : en ocasiones, tal cual vez : «Per aqueixas cristianas que ab tota la bona fe DEVEGADAS afegeixen disbarat sobre disbarat, s'ha inventat lo tretze son tretze, perque lo que'ls falta de judici ho solen tenir de temerarias», Genís, *La Mercé*, J. F., 1878, 196; «Sols ronques veus de monstre responen DEVEGADES», Atl. 224.

DEVERS [DEVÉS] : hacia : «e destorbaren lo pas a lur gran capitá Hamílcar Barca... ab tal coratge e inimicicia que ben hac bon goig de tornarse'n DEVERS Lobregat», F. d'A., 12; «E don Blasco girá's DEVÉS nos, e dix: Senyor, ver diu lo maestre del Espital», Cron. Jacme, 176; «Los qui campar podíen, veníen cridant e corrent DEVERS la ciutat», T. B., I, 25; «E vostre marit retragué's DEVERS la ciutat», T. B., I, 53; «E com Tirant veu que se'n anava, ab cuytats passos aná DEVERS ella», T. B., II, 67; «Aprés cuytá DEVERS lo Rey e de un colp li levá lo cap», T. B., I, 110; «Com los hagué lests, lo seu sperit reposá e girá's DEVERS Stephania», T. B., II, 232; «Aprés dix ab la cara girada DEVERS Orient, ab los ulls mirant DEVERS lo cel, e ab les mans juntes», T. B., IV, 17.

DEVESA : dehesa : «Guadiana, Duero y Tajo, que l'or y plata escolan, || vessants de les planicies d'Iberia a grossos dolls, || per llits de pedres fines anguilejant rodolan, || y dauran y perlejan DEVESES y ayguamolls», Atl., 80.

DEVINAR : «E els dixeren: Par que DEVINASSETS ço que devía venir. E nos dixem: Mes val qui ho DEVINA que qui ho cerca», Cron. Jacme, 238.

DEVÍS : división : «que us mou a vos, Duch de Macedonia, per turbar nostre Capitá e posar nos a tots quants açí som en DEVÍS...?», T. B., II, 225.

DEVOCIÓ : «Ço que vosaltres nos havets mostrat e ab tant gran DE-

VOCIÓ e faya a pendre, som ne pagats», Cron. Jacme, 59.

DEVORADOR : devorante : «Tal un racer de roures montanyesos || en temps d'estiu, pe'l llenyatayre encesos, || del huracá al ruflet DEVORADOR», Atl., 26.

DEVORAR : «e dementre que el pastor se maravellava de les paraules que el philosoph li hac dites, si vengren lops a les ovelles del pastor qui DEVORAREN gran res de les ovelles», Lull, *Maravelles*, I, 59.

DEVOT : «Aquell fo humilment vestit, e hac gran barba, e en son visatge fo semblant que fos hom DEVOT e de penitencia», Lull, *Maravelles*, I, 312; «Lo primer es que la dona sía DEVOTA e gran oracionera», Eximenis, *Llib. de les dones*, 65; «E secretament se posá en una DEVOTA hermita de nostra Dona, senyora nostra, la qual distava molt poch de la ciutat de Varoych», T. B., I, 21; «e se'n va aturar una gran partida per restaurar sgleyes... e per edificar monestirs dels monjos negres de mossényer Pare sanct Benet, del qual era molt gran DEVOT». F. d'A., 124; «mas devets creure que'n era bon cathólic chrestiá e molt DEVOT de sancta Mare Sgleya», F. d'A., 180.

DEVOTAMENT : «E en lo dit concell lo rey Recared e la sua muyler appellada Bagda varen faer DEVOTAMENT la confessió de la fe de sancta Sgleya cathólica romana», F. d'A., 71; «Diafebus doná dels genolls en la dura terra, e ab les mans pleguades suplicá a la Princesa axí DEVOTAMENT e humil com si fos una sancta de paradís que la y lexás besar», T. B., II, 127.

DEXA : manda, legado, manda que un testador deja a alguno en su testamento o codicilo.

DEXADESA : negligencia, dejadez, apatía.

DEXAMENT : languidez, malestar : «Encara está capficat? feu ingénuament la Galcerán, deixantse caure en un balancí, ab franch DEIXAMENT», Oller, *Vilaniu*, 177.

DEXAR : **1**, dejar, abandonar : «Laxare; aflojar o ensanchar», Nebrija; «D'aquell somni d'alegría || ¡que'm desxondiren de prest! || lo pler viu que rient fugía, || DEXANTme un neguit ferest», M. Aguiló, *Penediment*, J. F., 1880, 74; «Llantia un día del mon, al cel suspesa, || l'enlluherná ab sos raigs, y en sa vellesa, || com per mes bell renáixer mor lo sol, || DEIXAT havía'l mon y ses corones», Atl., 30; «Altres mes vells ne surten a glops de les cavernes, || brandant armes de pedra y ossades de mammuth; || ab fam DEIXAN del antre pregón les nits eternes || axís que han la flayrada d'humana carn begut», Atl., 110; «Qui trencará aquells braços ab que a llur coll s'aferra, || no'm DEIXEU, com dihentlos, ¡germanes del meu cor!», Atl., 250; «Mes ¿com DEIXAR ses filles? ¿Com somiar DEIXARles? || Jamay. Entre sos braços primer reptar la mort», Atl., 144; — *dexar al siti* : «La Mercé cridá esparverada: Socors! Socors! Apenas havía acabat de cridar, quan pe'l capdemunt del marge aparegué un pagés que plegá un pedrot y'l tirá al Blay. Si'l toca al cap lo DEIXA al siti», Martí, *Lo caragirat*, 54; — *dexar anar* : soltar : «Bona tarde, Fra-Vicens; vos-

té ja deu venir de fer la passejada. Si, y ara que'l sol se pon he dit: DEIXA'm anar al mas», Martí, *Lo caragirat*, 7; — *dexarse caure* : «Lo rumbo será de pendre xocolate al Passeig de Gracia, donar un vol per aquí fora, y'ns DEIXAREM caure a las vuyt o las nou a esmorzar a ca'l Estebet», Vilanova, *Monólechs*, 8; «Tots los días invariablement, tant bon punt havía passat la visita als malalts de la vila... se DEIXAVA caure a la botiga, ahont, sentat en lo monumental silló s'enterava de la política nacional y extrangera», Vidal, *Rosada d'estiu*, 112; — *dexar de costat*; — *dexa'm estar* : déjame en paz; — *dexarlo estés* : dejar a uno tendido, matarlo; — *dexarse portar* : sucumbir a la seducción; — *dexar los ossos a*; — *dexar net* : limpiar : «Mes com pe'l llamp ferida, tota Africa s'assombra || quant l'héroe a son guiatge titánich escomet; || la voliayna es última que fuig devant sa escombra, || la escombra que de monstres lo mon DEIXAVA net», Atl., 230; — *dexar perdre una ocasió* : desperdiciar una ocasión, dejarla escapar, no aprovecharse de ella; — *dexarse* (vulgar) : «duas de servey y jo no podem donar l'abast... DEIXI's de que a taula son nou!», Oller, *La papallona*, 10. **2**, legar : «A sos fills y nissaga DEIXÁ'ns la dolça lira; || lo grech degué afegirhi vibrantes cordes d'or; || puix quant canta les guerres y quant d'amor sospira, || desvetlla encara'ls somnis o tempestats del cor», Atl., 270.

DEXAT : perezoso, descuidado, indolente, negligente.

DEXATAR : desleir, diluir, disolver líquidos, disolver una cosa en algún líquido : «Lo metge saltá de la cadira, y las ulleras li tornaren a caure al nas; al apotecari li caygué de las mans un morter en que DEIXATAVA un preparat de magnesia, y tots los demés donaren mostra de gran sorpresa y disgust», Argullol, *La guerra*, 218.

DEXEBLE : «un DEXEBLE de I philosoph encenía foch devant lo philosoph e maravellá's com de una spira de foch podía multiplicar tan gran foch», Lull, *Maravelles*, I, 86; «E aprés mossényer sanct Pere quant vench, consecrá bisbes als DEXEBLES de mossényer sanct Jacme», F. d'A., 27; «e (Jesuchrist) lexá en la terra per consolació dels seus sirvents e creyents ... als sancts apóstols e DEXEBLES seus perqué scampassen la sua sancta ley per tota la terra», F. d'A., 23.

DEXIMFLAR : «E quan la cara nos fo DEXIMFLADA, cavalgam per tota la ost per tal que la gent no fos tota desconortada», Cron. Jacme, 306.

DEXONDAR : desadormecer, despabilar, recordar, despertarse : «De tant feixuga cárrega la terra enlleugerida, || a DEIXONDAR a Hesperis lo rey dels héroes ve, || que, vora'l promontori de Gades ensopida, || somía encara estrényer les filles que no te», Atl., 262; — *dexondarse* : «Així, al traure florida lo romaní y la malva, per la quintana's vessa d'un buch rosada mel; || rihent al DEIXONDARSE lo sol darrera l'alba, així enmantella rossa sa cabellera'l cel», Atl., 68; «Gentil, a una fiblada d'amor patri, || del en-

ganyívol somni se DEIXONDA», Canigó, II, 33.

DEXONDIR : despertar, despabilarse : «D'aquell somni d'alegría || ¡que'm DESXONDIREN de prest! || lo pler viu que rient fugía, || dexantme un neguit ferest», M. Aguiló, *Penediment*, J. F., 1880, 74; «Ell cantant himnes de festa, || una garlanda ha teixit; || m'en corona humil la tęsta, || quant lo goig m'ha DEIXONDIT», Atl., 304; «Me DEIXONDÍ; lo rúfol fantasma ja no hi era; || mes sols un llenyer d'ossos restava de mos braus», Atl., 108.

DEXONDIT : «DEIXONDIDAS a la fi completament las potencias, me vingué a la memoria que...», Vidal, *La f.ª del M.*, J. F., 1880, 255.

DEXUPLINAR [DIXIPLINAR] : «en dites professons se bateren e's DIXIPLINAREN cascuna vegada mes de tres milia persones entre hómens, dones e infants», Comes, *Llib. de coses*, 50.

DEYTAT : deidad, divinidad : «e'l pare e'l fill romanen tota hora una mateixa essencia e una mateixa DEYTAT e virtut», Lull, *Maravelles*, I, 159; «e ensemps lo Pare e el Fill e lo Sant Spirit son una natura divina, una DEYTAT e I Deu», Lull, *Maravelles*, I, 33.

DÍA : **1**, «e tots vengren al DÍA de la cort levat don Fferrando», Cron. Jacme, 19; «Llantia un DÍA del mon, el cel suspesa, || l'enlluherná ab sos raigs, y en sa vellesa, || com per mes bell renáixer mor lo sol», Atl., 30; «un DÍA que rodavan pel bell cim, || vehent lo vell al mariner pensívol, || lo crida a seure sota un roure altívol», Atl., 36; — *día brúfol* : día nublado; — *día de bona lluna* : día afortunado : «Sería un DÍA aprofitat, un d'aquells DÍAS de bona lluna que tot se combina be y que tan escassejan per dissort», Oller, *La papallona*, 93; — *día d'encant* : día impar; — *día de festa* : día de fiesta, de huelga, de descanso, asueto, hablando de aulas y colegios; — *día de feyna* : día de trabajo, en el que se puede trabajar : «Lo senyor Ignasi, mentres tant, ab lo diari al nas... s'enterava de la política y assaboría las delicias del únich puro que's permetía fumar los DÍAS de feyna», Oller, *La papallona*, 21; — *día del judici* : día de la cuenta; — *día dels morts* : el día de las Ánimas o conmemoración de todos los fieles difuntos; — *día del prometatge* : día de tomarse los dichos; «y el rellotge també d'or y esmalt qu'havía regalat a la nubia lo DÍA del prometatje», Oller, *Notas*, 58; — *día del Ram* : «E aquel vuytén DÍA era el DÍA del Ram e d'açó donaren nos hostatges los fiyls dels meylors X hómens», Cron. Jacme, 152; — *día de Rams* : «E quan vench al DÍA de Rams, al sol exit, enviam missatge alssarraíns», Cron. Jacme, 152; — *dies magres* : días de pescado, de viernes; — *dies seguits* : días consecutivos, Oller, *Croquis*, 18; — *a día sabut* : «e enviaren nos a dir a DÍA sabut que ella vingués», Cron. Jacme, 69; — *a punta de día* : al amanecer : «Mes una nit bramaren la mar y'l tro; de trémol || com fulla en mans del Bóreas, l'Europa trontollá; || y despertada a punta de DÍA al terratrémol, || d'esglay cruixintli'ls os-

sos, no veya'l mon germá», Atl., 44; — *bon día* : buenos días; — *cada día* : todos los días : «Podrás venir a veure'l cada DÍA; t'hi podrás estar tant com vullas», Oller, *La papallona*, 176; — *com del día a la nit* : como de lo blanco a lo negro; — *cada día mes* : más y más, Oller, *Croquis*, 132; — *tot un día* : un día entero; — *de día en día* : «Es que no se que'n fa, pero de DÍA en DÍA me torno sorda com una campana», Careta, *Brosta*, 51; — *día per altre* : un día sin otro, cada dos días; — *día per día* : «cuatre anys, DÍA per DÍA», Guimerá, *En Pólvora*, 13; — *día y nit* : noche y día : «Posada DÍA y nit en lo torment, son cor sentía a voltas l'abatiment de las crisis llargas», Oller, *La papallona*, 67; — *en ple día* : a las doce del día, públicamente; — *l'altre día* : «E quan los missatgers del emperador enteseren la lur voluntat... demanaren los acort. E els donaren lo'ls tro en l'altre DÍA», Cron. Jacme, 9; — *lo día abans* : el día anterior; — *mitg día* : sur : «Entra de sopte un Titá que arriba pe'l camí de mitj-DÍA», Atl., 96; — *un día que altre* : «Jo, fora d'un DÍA que altre qu'exís ab En Vicens, romanía a casa», R. B., *Hist. d'un pagés*, J. F., 1869, 218; — *un día sí y un altre no* : «anaban los vehins a portarli novas de las malifetas de son hereu, cosa que succehía lo menys un DÍA sí y un altre no», Vidal, *La vida en lo camp*, 219; — *al ferse de día* : al romper el día; — *ferse día* : ser de día, amanecer; — *començava a fer día* : amanecía, rayaba el día; — *començar a ferse de día* : amanecer, rayar el día; — *finar los seus dies* : «mas fo gran dol que prestament va finar los seus DÍES», F. d'A., 89; — *tenir un día brúfol* : estar de mal talante : «no, no fem bromas, que tinch un DÍA brúfol; aparti's, don Lluiset», Oller, *La papallona*, 94. **2**, interj. : DÍA! interj. de que se sirven los carreteros para hacer ir el tiro hacia la izquierda; — *no entendre ni a día ni a huhau* : no entender ni so ni arre.

DIABLE : «e lo DIABLE qui es tan ginyós qui m'a fet dar los diners», T. B., II, 232; «e dix: Yo no sé si est DIABLE o cosa encantada», T. B., I, 185; «E nos dixem: Sapiats, maestre, que nou farem, que sobre demanats gran carta. E DIABLE! dix lo maestre, estrany hom sots, digats hoc e no'u façats re», Cron. Jacme, 214; — *donarse al diable* : desesperarse o matarse, tomarse un gran trabajo; — *enjegar al diable* : enviar enhoramala, despedir con mil demonios; — *tenir lo diable al cos* : ser de la piel del diablo, estar furioso.

DIABLITX : demonche : «¿Com DIABLITX se conjuminan las cosas aquets bons senyors, que tot ho saben...?», Vidal, *La f.ª del M.*, J. F., 1880, 253.

DIACA : diácono : «venía lo arquebisbe de Anglaterra, revestit com a DIACA», T. B., I, 151; «e de nits los bisbes e preveres e'ls DIAQUES e altres ecclesiástichs e'ls laichs chrestians s'i ajustaven... per alabar a Jhesuchrist», F. d'A., 34.

DIADA : «Eran las quatre de la tarde d'aquell quinze d'agost, DIADA de l'Assumpció», Oller, *Vilaniu*,

275; «Donchs be, per si no ho sabs, caldrá que't diga || que es costum molt antiga || celebrar de la Pascua la DIADA || matant al xay mes tendre de l'anyada», A. Mestres, *L'anyell de Pascua*, J. F., 1885, 76; — *diada de nuvis* : día de boda; — *en semblant diada* : en tal día : ««l'endemá era'l diumenge de Rams. Ahont aniría en semblant DIADA?», Oller, *La papallona*, 196.

DIADEMA : «hon se mostraven ángels tots vestits de blanch ab ses DYADEMES d'or al cap», T. B., I, 135.

DIAGNÓSTICH : diagnóstico : «Lo metje veya cada día mes encertat son DIAGNÓSTICH primer», Oller, *La papallona*, 179.

DIÁLECH : diálogo : «Quant l'huracá ab ses ales remou lo negre abisme, || jo sento, entre'l DIÁLECH dels mars, sa fonda veu, || tétrich gemech que encara li arranca'l cataclisme, || y a les terres que foren germanes crida: Adeu!», Atl., 48.

DIAMÁ : «V puntes de acer fetes a taill de DIAMÁ», T. B., I, 128; «la senyora li dona un DIAMÁ de valua de XXV ducats», T. B., II, 201.

DIAMANT : «L'altre cavaller doná a dona Guiumar un braçalet, la meytat d'or e mig d'acer, ab molts DIAMANTS e altres pedres fines», T. B., I, 206; «portaven grosses cadenes d'or e fermalls d'or ab moltes perles, DIAMANTS e pedres de gran stima», T. B., I, 121.

DIANTRE : diablo; eufemismo para evitar la pronunciación del nombre del diablo; — *com diantre!* : como demonios! : «Com DIANTRE havía suposat tan desvergonyit al bon estudiant! Y com DIANTRE'l confonía ab tanta gent!», Oller, *La papallona*, 28.

DIAQUILÓN : «item que tot especiayre qui vena guialtea o gripia o DIAQUILÓN que sía bo o que venen per bo», A. M., *Delibs.* (1310-13), 35.

DIARI : **1**, ajd. : «arribava la colla de segadors que ell havía assegurada... a rahó d'un duro DIARI», del Bosch, *Lo segador*, 20. **2**, subst. : «lo Centro de Lectura y'l Círcul, en aquella hora sols concorreguts d'un que altre desenfeynat que llegía DIARIS», Oller, *Notas, Jochs de pagés*, 167.

DIASTRE : eufemismo por diable: «Blay! Blay! Lo Blay no compareixía. ¿Hont s'haurá ficat aqueix DIASTRE de bordegás? Are meteix era per aquí», Martí, *Lo caragirat*, 11.

DIATXUS : diantre, expresión que sirve para dar más fuerza a lo que se dice. También sirve para manifestar sorpresa.

DIBUXARSE; — *començar a dibuxarse* : comenzar a despuntar : «L'avalot anava atrayent públich y mes públich, l'entrada s'omplía tota de badochs, y en las disputas comensavan a DIBUIXARse dos partits contraris», Oller, *La papallona*, 170.

DICTAR : «e en aer pur stava (lo philosoph) per ço que fos sa e que son enteniment pogués ésser subtil a DICTAR los libres de philosophía», Lull, *Maravelles*, I, 115.

DICTERI : «dicteria, orum; donayres motejando, dicho donoso y injurioso», Nebrija.

DIDA : ama de leche, nodriza, ama de cría, nutriz : «e l'infant havía bona DIDA e be complexionada, qui era de Catania, qui'l nudría

molt graciosament», Muntaner, 508; «E fom nats en la casa baixa del castell de Balaguer... E encontinent hagueren nos DIDES, e alletaren nos», Pedro IV, 58; «e com la DIDA se'n trobás allí que'n alletava un fill del dessús dit en Guifre, que el tenía als braços e encara no sabía parlar cap mot, lo minyó dix clarament», F. d'A., 153; «e encara sens causa neguna sía represa per la DIDA qui m'a alletada», T. B., II, 61; «per ço com aquest cavall ha mamat let de somera, e per quant les someres tenen les orelles caygudes, lo cavall ha pres de la DIDA lo seu natural», T. B., I, 353; «tu en poder a menjarte les pomes y fer enfadar la DIDA, ja estaves content», Genís, *La Mercé*, J. F., 1878, 179; «Lo certus és que no'm deixan entrar al quarto; n'han tret fins a la DIDA y'l nen», Oller, *La papallona*, 131; «Predíquinla forsa, procurin ferla entrar en rahó, pórtinli una DIDA aquí perque veja'l nen», Oller, *La papallona*, 154.

DIDAL : «digitale, es; el dedal o dedil del dedo», Nebrija.

DIDATGE : «Aqueixa bona dona m'ha promés seguir criantlo y don Miquel te pagará'l DIDATGE», Oller, *La papallona*, 175.

DIDOT : amo, marido del ama de cría, marido de la nodriza : «Un goig sencill regnava, donchs, en la taula, presidida, com podem pensarnos, per lo campetxano DIDOT del Eudal», Genís, *La Mercé*, J. F., 1878, 224; «Quin temps, DIDOT, encara hi fóssem!», Genís, *La Mercé*, J. F., 1878, 179.

DIETA : dieta, abstinencia que se manda observar a los enfermos con respecto a los alimentos : «e per DIETA feu curar la dona, car la calor natural consumí les grosses humors indigestes, les quals havía la dona per sobrereplecció de menjar e de beure», Lull, *Maravelles*, I, 182; «Molt stech lo metge maravellat de la malaltía de la dona, e desempará aquella cura; e per DIETA feu curar la dona», Lull, *Maravelles*, I, 182.

DIFERENCIA : «altra ciutat que s'appellava Cartago nova, e la'n varen axí appellar nova per faer DIFFERENCIA de la primera, la qual per ço també la appellaren vella», F. d'A., 7.

DIFÍCIL : «Senyor, a DIFÍCIL cosa tenim nosaltres ésser vencedors, si ja la misericordia de nostre Senyor Deu no'ns ajuda e la vostra virtut», T. B., I, 69; — *difícil de creure* : duro de creer.

DIFICULTÓS : «e no se'ls en pot reputar tració que'n faessen a lur rey e senyor; en tant que no li'n fo molt DIFFICULTÓS a Bamba tornar se'n a faer senyor d'aquelles (ciutats)», F. d'A., 81.

DIFRAUDADOR : «Aprés li deuen levar la manyopa de la ma dreta, per ço com es offensiva; car si per or ha DIFRAUDAT l'orde de cavallería, ab aquella ma lo pres e'l toquá», T. B., I, 106.

DIFUNT : cadáver : «defunctus, a, um; el muerto», Nebrija; «Li diu, y enmortehida s'inclina al peu del arbre || que cobricela'ls ossos del seu marit DIFUNT, || quant sembla'l mot...», Atl., 162.

DIGESTIÓ : «e per açó en estiu se fa la DIGESTIÓ de les plantes e maduren les fruytes e se sahonen

les sements», Lull, *Maravelles*, I, 139.

DIGMENGE [DIMENGE, DIUMENGE]: «E fo ayxí emprés que'l DIMENGE reposassen en aquel pug del Pantaleu. E sobre açó lo DIGMENGE a hora de mig día vench I sarrahí», Cron. Jacme, 97; «E pregá'ns lo missatge que nos no faéssem fer mal a la vila ni ells no'n faríen a nos tro al DIMENGE», Cron. Jacme, 373; «e I DIMENGE vestim nos be e aguisam nos be e fayem be nostres faenes», Cron. Jacme, 118; «E açó fo en torn del DIGMENGE de Látzer, poch mes o poch menys», Cron. Jacme, 392; «Primerament lo DIUMENGE qui es día de benedicció, fossen fetes dances tot aquell día», T. B., I, 128; «Que com tot hom dege honrar e colre lo sant DIGMENGE e abstenir se de tota obra servil, que naguna persona de offici alcú no gos obrir son obredor als DIGMENGES ne vendre res en lo dit obrador ne naguna revenadora ne revenedor no gos tenir naguna taula de revendería als dits DIGMENGES... En açó empero no son enteses carnissers ne pescaters ne forners ne aquelles persones qui venen... fruytes ne ortalissa», A. M. B., *Bandos* (1372-78), 92 v.°; «com tot hom dege honrar e colre lo sant DIGMENGE e les altres festes dejús scrites e abtenirse de tota obra servil, que neguna persona de officii alcú no gos obrir son obrador als DIGMENGES ne en les festes de Nadal, de Pasqua, de Sinquagesma, de Madona santa María , de Madona santa Eulalia e de santa Creu ne vendra res en lo dit obrador», A. M. B., *Bandos* (1390-1458), 70.

DIGNE : digno : «O quina gloria es per a la mare tenir fill jove e dispost, que's sía trobat e's trobe en semblants batalles DIGNES de gloriosa fama», T. B., I, 62.

DIGNITAT : «E el dix que no faría, qu'el era bisbe e havía major DIGNITAT que el no havía», Cron. Jacme, 227; «E com a mi sía notori, e es pública fama vos tenir en la cort vostra un strenu cavaller, los actes singulars del qual son molt experimentats, que donen augment a la DIGNITAT militar», T. B., II, 2; «es merexedor per la sua gran DIGNITAT e humanitat de senyorejar tots los reys del univers mon», T. B., II, 119; «com pot hom millor servir aquell orde, com nostre Senyor l'aja posat en tan alt grau e DIGNITAT?», T. B., I, 93; «elegí lo dit rey Rómulus mil hómens jóvens, ... e armá'ls e feu los cavallers e posá'ls en DIGNITATS e doná'ls grans nobleses», T. B., I, 96.

DIJOUS : «E entram en Montpestler el DIJOUS», Cron. Jacme, 337; «E quan vench al DIJOUS a enant fom nos avengut ab l'alcait de Planes», Cron. Jacme, 394; «com per prech e manament del gran conestable e dels menachauts del camp degués venir a vostra altesa per significar com en la nit del DIJOUS pus proppassat vengueren XLV milia hómens a peu», T. B., II, 76; «Lo DIJOUS qualsevulla cavaller o gentilom qui vol entrar en camp clos a peu...», T. B., I, 129; — *dijous gras* : jueves gordo, el jueves que precede al domingo de carnestolendas.

DILIGENT : «be par que la Comtessa ha tengut les mans en tot,

com ella sía la mes DILIGENT dona del mon», T. B., I, 81.

DILIGENTMENT : «E junt en Hierusalem ell confessá be e DILIGENTMENT sos peccats», T. B., I, 20.

DILUVI : diluvio : «Ofegant lo brugit de la batalla, || un llamp del cel espetegant devalla || de la nau veneciana al polvorí; || se bada y roda al fons feta un Vesuvi, || mentres romp la de Génova un DILUVI || d'escumes, foch y flama en remolí», Atl., 26.

DILLUNS : «E en lo DILUNS feu pus fort temps que no havía feyt lo dissapte ni'l digmenge», Cron. Jacme, 475; «Lo DILUNS fon publicat per los desús dits reys d'armes e herauts, qualsevulla que volgués junyir ab armes reals o ab armes de guerra», T. B., I, 128.

DIMARS [DIMARTS] : «E nos tenguem la Pascha en Valencia e el DIMARS fom en Xátiva», Cron. Jacme, 393; «Lo DIMARTS qualsevulla cavaller o gentilom que volgués fer armes a peu en camp clos», T. B., I, 129.

DIMECRES [DIMERCRES] : «e era açó DIMECRES», Cron. Jacme, 373; «E aquest missatge vench a nos a mija nuyt, que era nuyt del DIMECRES», Cron. Jacme, 102; «E moguem lo DIMERCRES matí de Salou ab l'oratge de la terra», Cron. Jacme, 90; «Lo DIMECRES tots aquells qui volrán combatre a cavall a tota ultrança o puntes sangrentes», T. B., I, 129.

DIMONI : «la ciutat, la qual deffenían baronívolment los sarrains malvats, que paría qu'eren DIMONIS», F. d'A., 252; «Apar que la serp monstre per estrafé un cometa, || s'enarborás ab ales d'incendis al cel blau, || y que, al assalt pujanthi, s'hi fessen esqueneta || escardalenchs DIMONIS, rebuig del negre cau», Atl., 56; — *dimoni de* : «la Cisó no hi era, l'aucell havía fugit del niu feya bona estona. ¡DIMONI de xicot! exclamá ella no trobantli», del Bosch, *Lo segador*, 170.

DINADA : «Stabliren lo Justicia e'ls Jurats e'ls prohómens conseyllers de la Ciutat de Valencia, que tots los tenders, et tot altre hom qui vena pebre en la ciutat a qualque preu valla la liura en les tendes, pusque vendre en menut, ço es a saber, en DINADES, et a meallades, a XII diners mes la liura et no a pus», Almotacenia de Valencia, 1322, 10; «Quan val fanequa de forment XII diners, deuen ésser en la DINADA del pa cuyt, levades totes les despeses, quatre liures», Almotacenia de Valencia, 1322, 4 v.°; — *dinada del pa de blanch, dinada del pa de migans, dinada del pa de ros, dinada del pa de sedaç*, Ordinacions del Mostassaf 1322, Valencia, 6.

DINAL : «qui tenga pa de venda no gos partir negún pa ab coltell ne en altre manera, ans haia a vendre entegre tot lo pa que tindrá per vendre sía que síen doblers o DINALS sots ban», A. M. B., *Bandos* (1372-78), 86.

DINAR [DISNAR] : **1**, verbo : «en temps que no era dejuni menjaven entre tercia e nona a DINAR e d'estiu sopaven a hora de baxes vespres e d'ivern al seny del ladre e fer lo contrari no era permés sino als infants qui menjen IIII vegades lo

jorn o mes», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 170 v.°; «l'emperador va trametre de matí sis cavallers molt nobles al comte perque de part sua e de la emperatriu lo'n saludassen e dassen lo bon jorn e li'n diguessen que havía de DINAR ab ells», F. d'A., 277; «e com se leva, toquen les trompetes e lavors tots los magnats venen a DINAR», T. B., II, 172; «E al DINAR menja be e dona't plaer e mostra molt mes alegría de la que acostumat havíes», T. B., I, 33; «e era ja hora tarda, lo rey se levá ab tots los stats e anaren se a DINAR», T. B., I, 130; «Lo Emperador se posá a DINAR», T. B., II, 87; «Aprés que lo rey e tots foren DINATS», T. B., I, 139; «Aprés que foren DINATS ab molt gran plaer», T. B., II, 88; «Com lo mestre e tots foren DINATS, la collació fon presta de molts confits per al mestre e als cavallers», T. B., I, 318; «Com foren alt trobaren lo Emperador qui stava sperant al seu capitá que vingués, perque volía que DINÁS ab ell», T. B., II, 87; «e preguá'l molt digués a Tirant de part sua com fos DINAT que vengués tantost», T. B., II, 56; «Si has DINAT ja pots ensellar la mula. No convé anar de nit», Bosch de la T., *Lena*, 101; — *en havent dinat* : después de comer; — *fer dinar* : guisar : «Era'l día de la bugada, y com qu'en Lluís y en Matías esmorsarían al restaurant per despedida, se veya rellevada de fer DINAR pe'ls estudiants», Oller, *La papallona*, 93; — *dinarse* : «E quant hoim aquestes noves fom així coytats con podíem per temor que no'ns en vingués desaventura e DISNAM nos I poch, e no fem sino cavalgar, e fom ora de vespres en Barcelona», Cron. Jacme, 158; «E nos haguem los retenguts II moltons vius e V galines ab que's DINASSEN ab nos», Cron. Jacme, 295; «Aprés que Tirant fon DINAT, se DINÁ l'Emperador ab tots los altres cascú asegut per orde segons lo grau qui era», T. B., III, 218; «yo us prech que us DINEU huy ab mi», T. B., I, 188; «digueren al rey si sería plasent a la magestat sua DINARse primer, ans que tornás a la sglesia de sanct Jordi», T. B., (sin indicación de tomo ni de página); «DINAREN se tots ab molta consolació, e foren servits abundantment de totes les coses pertanyents a tals senyors», T. B., I, 189; «anava per la dita ciutat si trobaría algún qui ab ell se pogués DINAR», Eximplis, CCCXVIII, 292. **2**, subst. : «que per aventura tal dan poríen pendre que no'ns ho valría lo seu DINAR», Cron. Jacme, 104; «e jamés quaix marit et muller no perlaven al vespre sino del DINAR de matí ne al matí sino del sopar de vespre», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 150; «Aprés Tirant tingué esment un día en lo DINAR de la emperadriu e de la princesa que les aconseguís en taula», T. B., II, 51; — *dinar de reys* : «Las llebres y las perdius que'ls forasters tragueren dels seus sarrons, y'ls vins de cent anys del celler de la casa, oferiren un DINAR de reys, que... va durar fins a mitja tarda», Genís, *La Mercé*, J. F., 1878, 194; — *un dinar com cal* : una comida por todo lo alto : «Y doná orde de que'n portessin quatre ampollas de primer entubi y que no manqués pas lo vi de Sauternes

pera las ostras. Sería un DINAR com cal; l'americá's volía lluhir», Oller, *La papallona*, 202.

DINER : **1,** dinero : «e si no fos lo conduyt que tréyem de la ost ab conseyl dels aragoneses qui eren ab nos qui'ls daven que menjar ab los DINERS dels aragoneses qui eren en Muntcada», Cron. Jacme, 35; «e los DINERS que lo emperador doná a Diafebus dels presoners, com Tirant los hagué rebut los doná a dos comtes que'ls repartissen entre tota la gent, hi ell no'n volgué res», T. B., II, 133; «E essent junt en Venecia doná tots quants DINERS li eren restats al scuder per que'l havía ben servit», T. B., I, 20; — *ab pochs diners* : a poca costa : «aixís, ab pochs DINERS, l'amo havía improvisat un altre reservat ocupat llavors per duas jovenetas y dos jóvens aparellats alegrement», Oller, *La papallona*, 202; — *diner a guany* : dinero a interés; — *lo diner pel diner* : «La flaca del notari no era'l DINER pel DINER; sinó la cobdicia de la propietat», Oller, *L'escanyapobres*, J. F., 1884, 144; — *per tots los diners del mon* : por todo el oro del mundo : «Volía dirli qu'a la Toneta jo la he muntada ab lo sant temor de Deu y que si vosté te senyorets a casa, per tots los DINERS del mon no voldría pas que me l'esgarriessen, sab?», Oller, *La papallona*, 9;— *fer diner* : ganar dinero; — *fer diner de tot* : sacar agua de las piedras; — *lo diner obra totes les portes* : quien tiene dineros, pinta panderos; — *no tenir molt diner* : no estar sobrado de dinero; — *no tenir ni un diner ni una malla* : estar sin blanca, en la última pobreza; — *valer tots los diners del mon* : valer todo el oro del mundo : «Vaja aquell xicot era una espurna, un estornell que valía tots los DINERS del mon», Oller, *La papallona*, 58. **2,** moneda de un valor determinado : «un hom atrobá una pera preciosa que valía M solds la qual vené per I DINER a I hom que la pera conexía», Lull, *Maravelles*, I, 12.

DINERADA : dinero. V. texto en DINERAL.

DINERAL : «Stabliren et ordenaren los Justicia jurats et prohómens conseyllers de la ciutat de Valencia que tots los taverners, et tota altra persona qui vena vi en la ciutat o en son terme no gos vendre ni a menut ne mesurat si no ab la mesura que pendrá o aurá presa fina del mostaçaf de la ciutat segons lo for o preu que vendrá lo vi axí que tengua DINERAL et meallal axí quin volrá DINERADA que ab lo DINERAL li do et qui volrá meallada ab lo meallal sots pena de V sol per quantes veguades contra fará», Almotacenia de Valencia, 1322, 8; «Tot hom e tota fembra que vendrá caneles de cera a menut en Esgleyes... haia a vendre tals caneles que en la liura de la cera de les caneles que vendrán no haie mes de XXIIII caneles DINERALS ne mes de XLVIII mallals», A. M. B., *Bandos* (1349-56), 23 v.°.

DINERET; — *dinerets de sant Pau*: «264 ms. debaix del Monastir, ahont hi ha un morro o promontori format tot ell, en sa part alta y superficial, per un banch de 50 metres de caliza basta, groguenca, molt abundant en numulites (DINERETS

de sant Pau, llentias &.)», Almera, *Estudis geológichs*, 15.

DINERÓ : dinerillo.

DINS : dentro : «e'm dix que si DINS mija hòra no exía de la presó que de ma vida no'n tenía de exir», T. B., I, 352; «y revinclades ones s'arrestellan || damunt les naus que cruixen y s'estellan, || com un canyar DINS esverat torrent», Atl., 26; «DINS un esquey, frontera a la capella, || una celda's desclou, celda d'abella || entre'ls braços molçosos d'un penyal», Atl., 36; «la princesa se'n torná prestament, acompanyada de Tirant e de Diafebus fins que foren DINS l'ort», T. B., II, 75; «e quan viren açó lo comte Simón e aquels de DINS [la vila] prengueren penitencia e reeberen lo cors de Jesuchrist», Cron. Jacme, 17; — *en dins* : «agafant la escopeta de dos canons, se'n aná montanyas en DINS cap a la Plana», Vidal, *Rosada d'estiu*, 133.

DINTRE : dentro : «nos poríem haver en G. Romeu ab sa companya qui's mudaría DINTRE [de Xátiva] ab nos contra ell», Cron. Jacme, 353; «e Sertori se'n faé fort DINTRE de Calagurris, e aprés fo mort en aquella part de Spanya», F. d'A., 19; «fou lo gegant que pintan ab tot l'Olimp en guerra; || l'ixent sol ab sos braços tocava y'l que's pon; || y no content d'estrényer, com DINTRE'l puny, la terra, || d'estels volgué pujarsen a coronar son front», Atl., 46; — en el plazo : «pus que tan gran haver hauríem nos e la gent de la terra a pagar, e açó hauríen nos pagat DINTRE V díes», Cron. Jacme, 122; — *dintres* (*los*) : los interiores.

DIR : **1**, decir, exclamar : «de la reyna dona María, nostra mare, volem aytant DIR, que si bona dona havía el mon, que ela ho era en tembre e en honrar Deu», Cron. Jacme, 14; «e el no'ns poc re DIR, sino que'ns guardava en la cara», Cron. Jacme, 47; «amich dix la dona be'm plau ço que DEITS (diets)», Bernat Desclot (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 328), 10 v.°; DEYA, 3.ª p. s., T. B., IV, c. 319; DEYEN, 3.ª p. pl., T. B., IV, c. 322; DIGA, 1.ª p. subj. pres., T. B., IV, c. 316; DIX, 3.ª p. s. perf. ind.°, T. B., IV, c. 316; «Hesperis, que n'es reyna gentil, s'es enviudada, || y espera un cor que vulla lo seu aconhortar: || quant d'eixa palma tastes la fruyta regalada, || DIRÁS: A la seva ombra deixaume reposar», Atl., 76; «Ja som a port, agenollantse DEYAN, || véusela allí l'Estrella de la mar», Atl., 32; «Vina, li DIU; al primer raig de l'alba || te vull acompanyar a la que't salva», Atl., 34; «Y assaborint lo tebi recort de sos abraços || semblava viuda DIRli: Oh Atlántida, ahont ets?», Atl., 44; «restantli sols lo Teyde, dit de sa ma de ferre, || que sembla DIR als homes: L'Atlántida eraací!», Atl., 46; «quant al passar los segles, sa gran desfeta vejan, || DIRÁN: Mirau hont para la vía dels plahers», Atl., 46; «De l'Atlántida al véure't hereva, en son enterro || los pobles que't festejan DIGUEREN: Ella ray!», Atl., 48; «Senyor de les venjances, donau alé a mon cántich, || y DIRÉ'l colp terrible, que, rebatentla al fons», Atl., 50; — *diga lo que vulga* : por más que usted diga; — *ab un dir Jesús*; — *a tot dir* : por todo

extremo : «En Lluís, a qui's refería la Sra. Pepa, estudiava'l quart any de dret y era en efecte simpátich a tot DIR», Oller, *La papallona*, 15; — *axó no diu res* : eso nada significa; — *axó que dieu és massa fort* : es preciso poner en cuarentena eso que usted dice; — *dir entre sí* : decir para sí : «de sobte, com si algún desengany crudel li fes envejar l'altre mon, DEYA entre sí: ditxosos d'ells!», Oller, *La papallona*, 32; — *dir mal d'algú* : hablar mal de alguien : «A vosté li han DIT mal de mi», Oller, *La papallona*, 63; — *dirne quatre a algú* : decir a uno las tres verdades del barquero, cantarle en la cara todos sus defectos; — *dirse lo nom del porch* : decirse palabras mayores, los nombres de las fiestas; — *es a dir* : es decir : «Per fi, al mitj día, es a DIR, tres horas, tres segles, després d'haverlo ohit desd'aquell corredor, s'obrí la porta y entrá en Lluís», Oller, *La papallona*, 53; — *és com si diguéssim* : vale tanto como decir : «Aquesta conducta discreta y rigorosament aplicada, li havía produhit excelents efectes en totas las coquetas qu'havía volgut conquistar, qu'es com si diguéssim en totas las donas ab qui havía lluytat fins ara», Oller, *La papallona*, 55; — *está dit* : es cosa hecha; — *hi ha qui diu* : no falta quien dice; — *ja está dit, no'n parlem mes* : es cosa hecha, no se hable más de ello; — *no dich lo contrari* : no digo que no, no lo niego; — *no dir ni un mot* : no decir palabra; — *no dir res* : no decir esta boca es mía; — *no hi ha que dir* : eso no tiene réplica, eso ya se supone, es inútil decirlo, dicho se está; — *no'm deixa dir res* : nada me permite decir : «bonich y primorós treball d'argenter, del qual no me'n deixa DIR res la modestia del que ha de vestir també ab la riqueza de la llengua de Cervantes aqueixes pobres y senzilles idees», Atl., XVIII; — *no poder dir fava*. V. FAVA; — *no saber dir* : no acertar a decir : «Llavors lo Geni enveyna la espasa abismadora. || Com doná'l colp terrible mon llavi no ho sap DIR; || podría sols contarho sa veu retronadora || que no ohirá altra volta lo mon fins a morir», Atl., 250; — *per no donar que dir* : por el bien parecer; — *perque no sía dit* : para no dar el brazo a torcer; — *que us diré* : «Mas, diu ell, que us DIRÉ d'ells? Hómens valeroses e virtuoses morts son; e com ells moriren ab ells les bones costumes que mantenen la ciutat», B. U. B., *Ajustaments*, 20 v.°; — *qui ho havía de dir!* : qué sorpresa!, ¡quién había de pensarlo! ; «¡Qui ho havía de dir! ¿Vostés per aquí y en aquestas horas? ¡Y quan me'n alegro!», Oller, *Notas*, 52; — *sense dir am ni em* : sin decir oste ni moste, sin decir esta boca es mía, (lo que dice la lengua paga la gorja, Rinconete y Cortadillo, 141); — *tenirhi que dir* : hallar que falta algo; — *vol dir?* : de veras?, verdad?; — *voler dir* : significar. **2.** contar, anunciar, pregonar : «Veu mes enllá la riba fructífera del Turia, || garlanda avuy flayrosa de la ciutat del Cid, || y DIUHEN que en les illes ohí dolça canturia, || com si'l cridassen ninfes d'escumes al seu llit», Atl., 74; «Atlants, ay de vosaltres, mes ay, de vostre impe-

ri || que, com lo sol, devalla de son mitjdía al mar; || açó que'ls cels nos DIUHEN ab llengues de misteri, || malalta en sos desvaris, la terra ho DIU ben clar», Atl., 106; «DIUHEN que allá, un capvespre de vent y de tempesta, || sentí la veu que en Calpe l'umplí de sant terror; || mes no ja com lo carro del tro rodant feresta, || sinó baixeta y dolça com un sospir d'amor», Atl., 284; «Be prou que ho DIUHEN elles, pujades al Empiri, || al ferse cada brosta del taronger un maig», Atl., 266; «Eixa (Pirene) DIUli ser cap de brot de la niçaga de Túbal y reyna d'Espanya», Atl., 40; — *diu que...* : con que : «Madrona: DIU que teniu alguna novetat?», Oller, *La papallona*, 157. **3**, *dirse* : llamarse, ser llamado, tener por nombre, apellidarse. **4**, subst.; — *lo dir de la gent* : el que dirán : «Miris; es tant lo que tem lo DIR de la gent, qu'estich ben segura que si'm veya un día ab algún jove pels carrers... me treya de casa», Oller, *La papallona*, 24; «Es la vergonya, es la seva familia, es lo DIR de la gent que'ns l'han robat, fill meu, al teu pare», Oller, *La papallona*, 122; — *és un dir* : es un decir, por modo de decir. **5**, *dirs'hi* : avenirse, ir bien : «un triat de senyoretas ab vestits clars y vaporosos, de caras agraciadas, un xich pálidas ¡malas aguanyadas! Tant be que s'hi DIRÍAN los colors frescos ab sos ulls tafaners», Vilanova, *Plorant*, 7; «Seríen envers deu hores de la matinada, quan arribaven a la gran fira la senyora de Bellamata ab la seva filla gran, y ab l'oncle d'aquexa, a cavall de tres eugues famoses de color de castanya... Los guarniments s'hi DEYEN, y'ls sillons de les dones sobretot», Genís, *La Mercé*, J. F., 1878, 190; — parecerlo. Ej. : *ell be s'hi diu* : bien lo parece.

DISBARAT : despropósito, disparate, badomia, desatino : «Havent dinat, al axecarse de taula, l'Andreu parlá de tornarsen a Bassegoda. Ab la calor que está fent?... Home, quin DISBARAT!», Bosch de la T., *Lena*, 213; «Jesús, María, Joseph! Quins DISBARATS los fan apendre a l'Universitat!», Oller, *La papallona*, 61; «Tu, y ningú mes, ne te la culpa; tu, que tota la vida has sigut un somniador y res mes; que sense mi no hauríes fet res de positiu; DISBARATS sobre DISBARATS y sempre DISBARATS», Oller, *L'Escanya-pobres*, J. F., 1884, 168; «Per aqueixas cristianas que ab tota la bona fe devegadas afegeixen DISBARAT sobre DISBARAT, s'ha inventat lo tretze son tretze, perque lo que'ls falta de judici ho solen tenir de temerarias», Genís, *La Mercé*, J. F., 1878, 196.

DISBAUXA : **1**, desarreglo, intemperancia, destemplanza, exceso en la comida y bebida, desarreglo de costumbres, vida desordenada, orgía : «He vist en la DISBAUXA noys tendres revolcarse, || los pares traure a vendre llur fill», Atl., 106; «En Lluís, aquell xuclador de l'alegría vehina, que ja duya'l cervell inflamat per la recient DISBAUXA», Oller, *La papallona*, 207; «Per tot arreu aquell misteri, aquella falta de cos, aquella indecisió, la meteixa vaguetat que'l bull-bull de la DISBAUXA sostenía encara en l'esperit d'en

Lluís», Oller, *La papallona*, 209; «Malgastadora, aixalabrada, trapacera y amiga de DISBAUXAS y diversions, tant com ne plovía'l vent n'aixugava», Vidal, *Rosada d'estiu*, 459. **2**, derroche : «y si tota la seva simpatía dependía d'aquella generosa DISBAUXA d'alegría y atolondrament, los efectes de sa conducta moltas vegadas eran tan dolents com los de la d'en Tomás», Oller, *La papallona*, 20.

DISCIPLINA : disciplina, azotes : «Terçament li tin approp la DISCIPLINA, so es, que sie ben batut mas tempradament e no cruelment per res, car com dix Gufronia... linatge de gent servil no la pot hom corregir sino ab batiments», Eximenis, *Regiment*, c. 354; «Jo veya a mon mestre tenir la DISCIPLINA en la ma, e tement de ésser assotat no cessava de apendre», *Eximplis e miracles*, 208; «Yo li promet, si Deu me dexa veure lo matí, li faré dar tal DISCIPLINA que a ell será cástich e als altres será exemple», T. B., IV, 278; «E com estar no se'n volíen, dava'ls DISCIPLINA cavallerosa; e tant treballá Tirant que'ls mes tots en repós», T. B., II, 107.

DISCORDIA : «e stich admirat de vos, rey d'armes, com feu de la concordia DISCORDIA», T. B., I, 167.

DISCRECIÓ : «Esperiencia manifesta mostra a les persones qui tenen bona DISCRECIÓ que deuen usar mes del seny que de la voluntat», T. B., III, 16; «e per quant yo so jove e no se la prátiqua ne l'estil de cavallería, que ara he complits XX anys, confiant de la vostra molta DISCRECIÓ, vos demane de consell», T. B., I, 162; «E lo rey se alegrá molt de la bona DISCRECIÓ del fill», T. B., I, 67; «e el pare volch saber de son fill si havía DISCRECIÓ per la qual fos en disposició de haver saviesa», Lull, *Maravelles*, I, 37; — *posarse a la discreció d'algú* : deferir, atenerse al parecer de alguno; — *rendirse a discreció* : rendirse a discreción, entregarse a merced del vencedor.

DISCRET : «te vull mostrar ésser tant conseller com enemich, reduint te a memoria aquelles coses qui conserven e augmenten la tua honor e fama, la qual la voluble fortuna t'a consentida mostrant te en tots tos fets valentíssim e DISCRET capitá», T. B., II, 121; «e tots digueren que Tirant era valentíssim cavaller e molt DISCRET», T. B., I, 226; «Aquesta conducta DISCRETA y rigorosament aplicada, li havía produhit excelents efectes en totas las coquetas qu'havía volgut conquistar, qu'es com si diguéssim en totas las donas ab qui havía lluytat fins ara», Oller, *La papallona*, 55.

DISCURRIMENT : raciocinio.

DISCURS; — *per discurs de temps* : «aprés per DISCURS de temps lo Comte s'en torná a la sua propia terra tot sol», T. B., I, 21; «E partint de la sua ciutat de Varoych, recullí's en una nau, e navegant ab prósper vent, per son DISCURS de temps ell arribá en Alexandría», T. B., I, 20.

DISFREÇA : disfraz, máscara : «anaba vestit de moro, ab una DISFRESSA que llogá a vila, tota brodada d'or qu'enlluernaba», Vidal, *La vida en lo camp*, 227.

DISFREÇARSE : «Son plan se reduhía, donchs, a DISFREÇARSE de po-

bre; acudir a la masía en concepte de tal, y obrar en vista de las circunstancias», Vidal, *Rosada d'estiu*, 370.

DISFREÇAT : «Item que algún hom strany o privat de qualsevol grau, stament o condició síe, no gos de nits anar per la ciutat DESFRAÇAT ne ab ábits dissimulats o en forma no acostumada», A. M. B., *Bandos* (1401-9), 69 v.°. v. DESFREÇAT.

DISGUST; — *disgust de la vida* : cansancio de la vida, Oller, *Croquis*, 102.

DISGUSTAT : insípido, soso, desaborido, sin sazón, sin sabor.

DISMINUIR : «deminuere; desmenuzar o menguar», Nebrija; «Si la adversa fortuna finsací ha permés DISMINUIR la libertat e senyoría del nostre grech imperi», T. B., II, 88.

DISNAR : v. DINAR.

DISPENSACIÓ : «que matrimoni entr'ells faer no se'n posquía sense DISPENSACIÓ del sanct Pare de Roma», F. d'A., 338.

DISPENSER : «Lo molt meréxer vostre, graciosa Reyna, me obligua fer vos senyora de mon voler, acceptant vos per filla obedient e DISPENSERA de les gracies que ixen de aquest delitós paradís», T. B., I, 136.

DISPESA, DISPESES : huéspedes : «Veurá, ahir ja me'n va parlar la fideuhera, pero'm va dir que vosté te DISPESAS a casa», Oller, *La papallona*, 7.

DISPONDRE : «e me DISPONDRÉ, si mester será, de entrar en batalla, axí vell com me so», T. B., I, 33.

DISPOSAR; — *disposi* : estoy a la disposición de usted.

DISPOSAT : decidido, resuelto.

DISPOSICIÓ : «Tirant vehent la DISPOSICIÓ, veu a Phelip qui stava a la porta esperant de acompanyar a la Infanta a missa», T. B., I, 363.

DISPOST : «O quina gloria es per a la mare tenir fill jove e DISPOST, que's sía trobat e's trobe en semblants batalles dignes de gloriosa fama», T. B., I, 62; «senyal d'ómens bellicosos e DISPOSTS a les armes, segons los philosoffs, son aquests, ço es, haver los hulls no dormilenchs mas be uberts e tenir lo cap dret e ferm, haver la carn calcada e que la ma pes al hom e que hom sía be fet en los musclos e haia los pits gran e ample e en alt voltat e bones espatles e tot nerviut e los braços lonchs, e aquests accidents son aquells del leó qui es quaix semblant en quant pot pertányer a la sua especia», Eximenis, *Regiment*, c. 226.

DISPUTA : «e lo reverent mossényer sanct Isidorus, archabisbe de Sibylia, en públiques DISPUTES lo'n confón en tal manera, que's penit e's faé cathólic chrestiá», F. d'A., 76; «L'avalot anava atrayent públich y mes públich, l'entrada s'omplía tota de badochs, y en las DISPUTAS comensavan a dibuixarse dos partits contraris», Oller, *La papallona*, 170; — *tenir disputes* : andar en dares y tomares, andar en dimes y diretes.

DISPUTACIÓ : «E aquí venguem a DISPUTACIÓ, que segons la carta que nos havíem feyta als sarrayns, totavía los podíem gitar de la vila», Cron. Jacme, 449.

DISPUTAR : discutir.

DISSAPTE : «per ço car al divendres venrien los veyls a la mes-

quita, e aquí acordaríen se tro al DISSAPTE», Cron. Jacme, 373; «tot bon chrestiá se deu abstenir de carn lo DISSAPTE no de necessitat mas de bona congruitat e honestat; emperó los catalans no u observen car no u han en costuma», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 162; «Lo DISABTE es e fonch donat a tots aquells qui's volrán fer cavallers», T. B., I, 130; — *fer dissapte* : hacer la limpieza : «y si no, pregunta també si hem de fer DISSAPTE o si'm necessitan per alguna cosa», Oller, *La papallona*, 133; «E entram lo primer divenres de setembre al port de la Palomera, e entro al DISSAPTE a la nuyt haguem tots nostres lenys cobrats», Cron. Jacme, 96.

DISSIMULADAMENT : recatadamente.

DISSIMULAT : «Item que algún hom strany o privat de qualsevol grau, stament o condició síe, no gos de nits anar per la ciutat desfreçat ne ab ábits DISSIMULATS o en forma no acostumada», A. M. B., *Bandos* (1401-9), 69 v.°.

DISSIMULO; — *ab dissimulo* : por lo bajo.

DISSIPADOR : «e so vengut per castigar a tu qui est DISSIPADOR de la crestiandat», T. B., I, 101.

DISSIPAR : «Aprés la mort de aquest rey regná I rey foll qui no hac bones custumes e gastá e DISCIPÁ quax tot son regne per les males custumes que havía», Lull, *Maravelles*, I, 74.

DISSIPELA : erisipela, especie de inflamación de la sangre.

DISSÍPILA : erisipela, especie de inflamación de la sangre.

DISSOLVIMENT : «La terra es secha de sa natura e la aygua es freda de sa natura e sus alt en lo DISSOLVIMENT de les nuus, hon se engendra la pluja, son la aygua e la terra en major participació», Lull, *Maravelles*, I, 134.

DISSORT : desventura, desgracia, desdicha, infelicidad, malaventura, mala suerte o fortuna, desastre, infortunio, suceso desgraciado : «Quant un aucell que a estones veníans a complaure, || per ma DISSORT, se'n vola, bonich com un estel, || de sos jochs a ma prole candíssima a distraure || ab son bech d'or y ploma de la blavor del cel», Atl., 156; «Per DISSORT seva, si'l cel s'enfosquía, s'aclaría la terra, tot lo gas comensava a brillar ab esclat», Oller, *La papallona*, 210; «La Madrona feu un esfors suprem, sacrificá la vergonya que l'enrojía y descobrí la DISSORT de la Toneta», Oller, *La papallona*, 161; — *per dissort* : desgraciadamente : «sería un día aprofitat, un d'aquells días de bona lluna que tot se combina be y que tan escassejan per DISSORT», Oller, *La papallona*, 93; «Mes, per DISSORT, en Tomaset li eixí un epicuri de primera, ben poch disposat a fer tot alló que no li vingués de gust», Oller, *La papallona*, 19.

DISTAR : «E secretament se posá en una devota hermita de nostra Dona, senyora nostra, la qual DISTAVA molt poch de la ciutat de Varoych», T. B., I, 21; «Com l'ermitá fon partit del rey, se'n aná fora de la ciutat en una sua vila, que DISTAVA una legua de la ciutat», T. B., I, 84.

DISTRACCIÓ : «E com en Spanya temps havía hi havía monjos e... per la mala ombra dels arrians e heretges se'n veiés en aquells gran DISTRACCIÓ e relaxació», F. d'A., 62.

DISTRAURE : «Quant un aucell que a estones veníans a complaure, || per ma dissort, se'n vola, bonich com un estel, || de sos jochs a ma prole candíssima a DISTRAURE || amb son bech d'or y ploma de la blavor del cel», Atl., 156; — *distraure a algú* : divertir a uno : «Díes aprés, veyent al mariner capficat mirant aquelles aygues, li conta llur antiga historia per DISTRAURE'l del passat naufragi», Atl., 22.

DISTRET : atolondrado : «La senyora Pepa'l te per alegre y DISTRET, com cal a l'edat de vosté; lo compara a una papallona», Oller, *La papallona*, 64.

DIT : **1**, dedo : «Li carregá feixuga l'Omnipotent sa esquerre, || y'l mar d'una gorjada cadavre l'engolí, || restantli sols lo Teyde, DIT de sa ma de ferre, || que sembla dir als hómens: L'Atlántida era ací!», Atl., 46; «Geganta jo engrapava com ma de Deu la terra, || ab l'Atlas, Serra Estrella, y'ls Pirineus per DITS», Atl., 50; — *dit polç* : pulgar, el más grueso y corto de los dedos de la mano, dedo gordo : «Digitus pollex; el dedo pulgar», Nebrija; — *dit del mitg* : dedo cordial, dedo de en medio; — *dit gros* : pulgar : «En Lluís s'havía tret una llapidera y dibuixant no sabía que en l'ungla del DIT gros, callava», Oller, *La papallona*, 64; — *dit xich* : dedo auricular, meñique; — *un travers de dit* : la anchura del dedo de espesor; — *contat ab los dits* : contado por los dedos; — *mossegarse los dits* : arrepentirse; — *picar los dits* : castigar; — *posar los cinch dits a la cara* : dar un bofetón, una guantada; estampar los cinco dedos, llenarle la cara de dedos, dar de bofetones a alguno; — *rosegarse'n los dits* : arrepentirse de una cosa; — *saberho pel cap dels dits* : saber una cosa al dedillo, tener en la uña, saber perfectamente; — *saberho per la punta dels dits* : saber perfectamente, tener en la uña; — *senyalar a un ab lo dit* : apuntar a uno con el dedo, burlarse de él públicamente; — *ser llarch de dits* : tener los cinco muy listos, ser muy propenso al robo;— *te picaré los dits* : te castigaré; — *tenir lo dit al ull a algú* : tener un hipo con alguno, tomar o tener a uno entre dientes. **2**, medida : «E durá mes la [candela] de sent Jacme be III DITS de través que les altres», Cron. Jacme, 13; «Les armes offensives, una lança de larguaria de XIIII palms, la gruxa cascú a sa voluntat, lo ferro de larguaria de IIII DITS perque no's pugua rompre», T. B., II, 210.

DIT, adj. : dicho : «E nos saludamlo e tenguem appareylat I test evangeli en que jurás e haguem Bonanal I escrivá nostre per escriure los DITS que ell diría», Cron. Jacme, 463.

DITA : dicho : «Si vos, per la DITA d'una criatura dolenta, voleu insultar a un home de be, es altra cosa», Careta, *Quadros de Barcelona*, J. F., 1876, 281.

DITADA : «Y al mon, dels que'l volcavan, ni sols petjada'n resta; || l'Etern d'una DITADA borrá sa multitut», Atl., 256; — *ditada de mel* :

dedada de miel, vana promesa, el cebo con que se engaña a alguno.

DITET : el que se pone a los niños, chupador; — medida : «vostés estossegan al dematí y beuhen un DITET d'ayguardent pera matar lo cuch», Oller, *Notas, Lo curandero nou*, 92.

DITXO : refrán, chiste : «te ben rahó'l DITXO: es traydor com una guilla», Bosch de la T., *Recorts*, 164.

DITXÓS : feliz : «de sobte, com si algún desengany crudel li fes envejar l'altre mon, deya entre sí: DITXOSOS d'ells!», Oller, *La papallona*, 32; — chistoso; pesado, maldito : «la porta, aquella DITXOSA porta que un buf movía, no s'obría may pera dar pas al estudiant aixerit», Oller, *La papallona*, 50.

DIUMENGE : v. DIGMENGE.

DIVÁN : marquesa : «La vista de aquella taula ab las cadiras a ella encastadas... los hi comunicava insoportable frisansa. May tan anyorat un DIVÁN o un sofá», Oller, *La papallona*, 203.

DIVENDRES [DIVENRES] : «ell viu que el veguer fehía justicia de I christiá que havía mort un juheu lo DIVENDRES de pascha», Lull, *Maravelles*, I, 85; «E entram lo primer DIVENRES de setembre al port de la Palomera», Cron. Jacme, 96; «E quan fom delá al pla, declarí's l'alba, e era DIVENRES», Cron. Jacme, 233; «E exim lo DIVENRES aprés Pascha de Xátiva», Cron. Jacme, 394; «E pregá'ns lo missatge que nos no faéssem fer mal a la vila ni ells no'n faríen a nos tro al dimenge, per ço car al DIVENDRES venríen los veyls a la mesquita», Cron. Jacme, 373; «Lo segon [día] que era DIVENDRES, de matí, anam a missa, e aprés la missa entram per la ribera», T. B., I, 127; «Lo DIVENDRES, per ço com es día de passió, no s'i facen armes negunes», T. B., I, 130

DIVERSIFICAR : «e per ço la aygua segons los lochs per los quals passava, se DIVERSIFICAVA de color», Lull, *Maravelles*, I, 133.

DIVERTIRSE : holgarse; — *divertirse molt* : darse un verde con dos azules.

DIVÍ : «e ensemps lo Pare e el Fill e lo Sant Spirit son una natura DIVINA, una deytat e I Deu», Lull, *Maravelles*, I, 33; «Qué val ara que mostre Plató DIVÍ a l'historia || mon nom escrit ab astres del cel en lo llindar?», Atl., 50.

DIVIDIR : «e'ls va compartir e'ls va DIVIDIR los límits a quiscú dels bisbats», F. d'A., 46.

DIVIDIT; — *estar dividit* : estar encontradas las personas.

DIVINAL : «e altres ecclesiástichs e'ls laics chrestians s'i ajustaven en aquells per alabar a Jhesuchrist... e celebrar los officis DIVINALS», F. d'A., 34; «E en la dita ciutat segons la DIVINAL voluntat, la qual ne'ls homes poden ne poríen los ángels resistir», F. d'A., 24; «E per ço ab lo DIVINAL adjutori será departit lo present libre de cavallería en VII parts», T. B., I, 12; «e que per ta virtut te vulles despullar aquexes robes que portes de penitencia, e vulles te vestir les de caritat que son les armes que mijançant lo adjutori DIVINAL e la subjecció tua nosaltres atenyerem gloriosa victoria de nostres enemichs», T. B., I, 29; «Car ab lo DIVINAL adjutori yo us daré venjança de vostres enemichs», T. B., I, 71.

DIVISIÓ : «procurant enganar als naturals e sembrar entre aquells moltes enemistats e DIVISIONS», F. d'A., 6.

DIVISIR : «Mas encara que per summa e compendialment recit aquestes coses, es força DIVISIR les en alguns capítols», F. d'A., 17; «E com lo gran Pompeu hach mes en pau a Spanya, se'n va tornar a Roma molt vanagloriós, lexant memoria dels seus feyts als Pyrineus hon se'n DIVISEXEN Spanya e França», F. d'A., 19.

DIXIPLINAR : v. DEXUPLINAR.

DO : don : «Diu Tulli que pus preciós un patit DO fet bellament que un gran DO qui ab pena es dat», *Doctrina moral* (Pachs), (Bibl. Nac. París, MS., fonds, Esp. 55), 5; «e demés volem que prengats lo bovatge sobre nostres hómens, e donam vos ho en DO, car ja altra vegada l'avets pres per vostra dretura», Cron. Jacme, 83; «E sobre açó acostá's a nos e besá'ns la ma e dix que prenía'l DO que nos li donávem», Cron. Jacme, 252; «Quina rahó ha lo príncep en haver superbia al qual Deu ha fet tant de be, e es deutor de tants grans DONS a Deu totpoderós, creador seu?», T. B., II, 161; «tal present no deu haver loch ni deu ésser DO de gran preu per ço com sería d'ome vençut», T. B., II, 209.

DOBA : adobe, ladrillo sin cocer, secado al sol, que se usa para la construcción de los edificios; — adobo, cierto condimento para sazonar y conservar la carne; adobo, carne sazonada con esta salsa.

DOBLA : «E lo comte doná li una roba de seda e cent DOBLES», T. B., I, 42; — *dobla de quatre* : onza, doblón, doblón de a cuatro.

DOBLE; — *al doble* : mucho más, con creces.

DOBLECH : pliegue : «S'hauría dit que li havían pres la mida, si las mánegas del fassetet no resultessen un xich llargas, be qu'ab un senzill DOBLECH li queyan que ni pintadas», Oller, *La papallona*, 144.

DOBLEGARSE : doblarse, ceder a la fuerza o a la razón; — *mitg doblegar* : a medio doblar : «y al dir això, ab l'agulla de cosir sota la roba y aquesta mitj DOBLEGADA y tibant, trassá nerviosament lo DOBLECH d'una vora a dret fil», Oller, *La papallona*, 64.

DOBLETA : monedas de oro de cinco duros.

DOBLÓ : «aportá a tal pau tots sos regnes, que ab lo sach dels florins e dels DOBLONS podíen anar mercaders e tot altre hom per tota sa terra salvament e segura», Muntaner, 58.

DÓCIL : «maiorment algú es fet DÓCIL, com es hábil a apendre doctrina», E. Romá, c. 3; — *ser molt dócil* : ser de buena índole.

DOCILITAT : «E encara que eren barbres, havíen gran DOCILITAT e gran humanitat e gran firmitat en tot ço que'n donaven començament», F. d'A., 52.

DOCTE : «la hu de aquests embaixadors era home molt DOCTE en totes sciencies», T. B., II, 110.

DOCTOR; — *fer lo doctor* : echarla de doctor, ironía que castiga a un pedante sin instrucción.

DOCTRINA : doctrina : «e dixem los que nos entrávem en la conquesta del rey de Castella, e que'ls

volíem dar DOCTRINA con se captenguessen en armes e en altres coses», Cron. Jacme, 425; «aquell hom seguía la cort del rey per ço que digués paraules de DOCTRINA e de fruyt a aquells qui anaven en la cort», Lull, *Maravelles*, II, 128; — enseñanza de los fundamentos de la religión.

DOGA : duela para toneles, duela para botas o pipas.

DOGAL : «E los cavalls del camp sentiren les egues. Los uns se soltaven, los altres rompíen los DOGALS, los altres arrancaven les staques», T. B., II, 96.

DOJO (A —) : a porrillo.

DOL : **1**, duelo : «tota res comença poch e puys crex, levat DOL qui comença poch e puys minva», Jafuda, 93; — *fer dol* : «E quant vench que'ls volguem soterrar, meteren ma a plorar e a fer DOL e a plorar... No es mester que negú faça DOL ni plor», Cron. Jacme, 110; «E com fo a sa posada, gitá's al llit, e plorá e suspirá e feu gran DOL», Muntaner, 65; «Sabent la virtuosa comtessa tal nova, fonch molt atribulada e feu molt desmoderat DOL», T. B., I, 20; — pena : «Y a coll prenentla, al grífol del mar creixent se llança, || de peus y mans servintse com d'ales y de rems, || mentre ella ab veu que amargan lo DOL y l'anyorança, || recorda així a les selves sos mes joyosos temps», Atl., 166. **2**, luto : «eren studiants y altres persones pobres que lo senyor Rey havía manat vestir de DOL», Comes, *Llib. de coses*, 398; «Aprés lo Rey se vist de DOL ab XII altres cavallers ab gramalles e caperons», T. B., I, 107; «Que del suplici es l'hora terrible; ja llampega || la clava, al front de roca de Calpe devallant, || com sanguinós cometa, que pel cel s'arrossega, || secades, pestes, llágrimes, ruhina y DOL vessant», Atl., 118.

DOLÇ : dulce; met. suave, apacible :«E nos que anávem ab aquela bonança e ab aquel DOLÇ temps que havíem», Cron. Jacme, 93; «Al cim d'un promontori que rosegan || les ones que a ses plantes s'arrocegan, || fugint del mon dolent la vanitat, || vivía un religiós de barba blanca, || del arbre del saber mística branca || que floría en la DOLÇA soletat», Atl., 30; — blando, tierno : «recula esferehit, com qui entre molça || d'un fresquívol verger, rosada y DOLÇA, || ha vist un escorçó mitj amagat», Atl., 32; «Les filles que d'Alcides tingué en Hesperia alegra, || gentils com ella foren de DOLÇ y tendre cor», Atl., 266.

DOLCÍSSIM : dulcísimo : «aucells de ros plomatge de refilet DOLCÍSSIM, || dels aromers la flayre, canturies y tresors», Atl., 42.

DOLCEA : dulzura : «e'l Sanct Pare li'n respón ab gran DOLCEA e amor e li'n dix ço que li'n playa e mes covinent era», F. d'A., 62.

DOLÇOR : «car axí com mils sent hom la DOLÇOR de la mel cant hom ha tastada alguna cosa amargosa; axí tu quant haurás sentida la amargor de les coses que dona fortuna, mils sentirás la DOLÇOR de la beneuyrança perfeta e acabada», Boeci, 107; «fan adormir los mariners per DOLÇOR del cant», Boeci, 22; «manifesta cosa es que si les dolces coses jamés se gustaven, no vendría hom a sentir la lur DOL-

ÇOR», T. B., III, 52; «que no poden atényer ne sentir la DOLÇOR de la vostra desijada beatitut», T. B., I, 135; «Beneyta sía la hora que tu vinguist a socórrer los famejants e'ls aconsolist ab vera DOLÇOR de abundoses viandes», T. B., I, 333; — placer : «Com viatger al cim d'una pujada, || d'hont ovira sa terra somiada, || aquí'l bon vell sospira de DOLÇOR», Atl., 260.

DOLÇURA : dulzura, suavidad : «Vaja, noya, ves, ves..., feu bonament la Madrona, empenyentla cap a la porta ab la DOLSURA del qui se sent lliure de mesquinesas», Oller, *La papallona*, 133.

DOLENÇA : «per ço jo mogut de gran DOLENÇA del vostro afront, prestament a grans jornades he vengut», F. d'A., 264.

DOLENT : **1**, malo, perverso, ruín : «mes ama que sía DOLENT que no que sía bo», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 213 v.°; «E jo no'm cur de recitar les badomeríes e rondalles que alguns reciten... dels fills de Geloyra e d'en Sanxo com la'n varen acusar de DOLENTA e traydora a lur pare», F. d'A., 187; «e aquest darrer fo tan pervers e DOLENT e rohí e maligne, que'l seu pare no'n posquía sentir parlar», F. d'A., 39; «y si tota la seva simpatía dependía d'aquella generosa disbauxa d'alegría y atolondrament, los efectes de sa conducta moltas vegadas eran tan DOLENTS com los de la d'en Tomás», Oller, *La papallona*, 20; — malvado : «Al cim d'un promontori que rosegan || les ones que a ses plantes s'arrocegan, || fugint del mon DOLENT la vanitat, || vivía un religiós de barba blanca», Atl., 29; — detestable : «y allavors comensaren a soltar acudits relliscosos... a trobar DOLENT lo que'ls servían, a trencar alguna copa», Oller, *La papallona*, 203. **2**, desdichado, infeliz : «sabets que lo dit trahut no'ns han tramés, ans par que s'o vullen tenir: e axí es mester que nos los ne façam DOLENTS, e que'ls mostrem lo nostre poder», Muntaner, 59; — quejoso, afligido : «E com micer Agostí e sos companyons foren en Nápols, trobaren lo príncep DOLENT e despagat de ço que li era esdevengut dels comptes», Muntaner, 208; «yrat e DOLENT en son cor», Pedro IV, 32.

DOLENTERÍA : picardía, maldad : «Tot lo poble parla dels gitanos, de llurs estranyesas y DOLENTERÍAS», Oller, *Notas, La calavera*, 200; «Lo Blay havía volgut deixar per sempre la casa payral y llensarse descaradament a las sevas DOLENTERÍAS», Martí, *Lo caragirat*, 124.

DOLENTÍA : «lo y tingueren a molt gran DOLENTÍA», T. B., II, 100.

DOLENTÍSSIM : malísimo, pésimo.

DOLER; — *doler y voler* : «no véurela una vegada mes, anarsen sens conéixer l'estat d'esperit en que la deixava, era crudel, no sabía ferho. DOLÍA y volía», Oller, *Vilaniu*, 351.

DOLOR : aflicción : «d'armes e d'amors a un plaher cent DOLORS», Eximenis, *Regiment*, c. 226; «Tirant passava passió inextimable per les amors de la princesa, car cascún día li augmentava la DOLOR», T. B., II, 44; «e vos, Mare de Deu que sots pont e pas dels pecadors, prech vos per les VII alegríes e per les VII DOLORS que hagués del

vostre car fiyl, que us membre de mi», Cron. Jacme, 95; — *dolor de cor* : dolor de estómago.

DOLORET; — *doloret de ventre* : «Sería cas de menjar un bossí, que me'n diu? Vosté sembla que no te gana. Jo li diré, fa rato que'm sento algún DOLORET de ventre», Bosch de la T., *Recorts*, 173.

DOLRE [DOLDRE]; — *dolre's* : lamentarse, condolerse : «va restar malament nafrat; lo qual, com lo dit emperador n'ach sment, se'n va DOLRE molt, car fortment l'aymava», F. d'A., 146; «e tantost va ésser mort lo hu d'aquells appellat Gneus, e fo portat lo seu cap a Julius, qui en Sibilia se'n va DOLRE molt de la sua mort», F. d'A., 21; «Mas que'm aprofita DOLRE sobre cas inremeyable, puix lo rey no pot haver pietat de mi ni de mon fill!», T. B., I, 64; «No'm DOLRÍA en cert tant la mort... com me dol lo gran defalt que per causa mía s'es seguit», T. B., IV, 33; «A mitj esbadellarse les flors se musteheixen; || passant les aucellades abans de la tardor, || se DOLEN, com d'un cástich fugint que no's mereixen || y, al veureho, qui seguirles no pot esclata en plor», Atl., 100; «Ay, de aqueix cor que feres bocins, be te'n pots DOLDRE», Atl., 154.

DOLSAYNA : «e hi menam trompadors e tabaler e nafil e DOLSAYNA», Muntaner, 566.

DOLL : **1**, raudal, chorro, borbotón : «e destaparen los enbrunals de la nau, e exía tan gran DOLL de sanch que paría que la nau ne fos plena», T. B., II, 312; «La claror d'aquell carrer y sobretot lo DOLL que n'eixía d'aquell aparador, los posava a la vista ab tots sos detalls», Oller, *La papallona*, 28; «un DOLL de llágrimas que de mos ulls saltava, son groixut manteu va aixugarlas», Genís, *Sota un tarot*, J. F., 1876, 328; — *a doll* o *a dolls* : a raudales, a torrentes, a chorros : «las botigas llensavan claror a DOLL, los carruatjes minvavan notablement», Oller, *La papallona*, 210; «Desesperant ferotges de beure la sanch seva, || quan ja embriachs de rabia la tenen a mitj coll, || contra la ma de Deu, que a llurs unglots la lleva, || de llur cor lleig esclata la verinada a DOLL», Atl., 239; «y per ses galtes tendres y colrades || pe'ls besos del Mestral y les onades, || corren de goig les llágrimes a DOLLS», Atl., 34; «Guadiana, Duero y Tajo, que l'or y plata escolan, || vessants de les planicies de Iberia a grossos DOLLS», Atl., 80. **2**, tinaja : «Dolium, ii; tinaja, o vasija grande de barro», Nebrija.

DOMAR : «Dur es bou vey a DOMAR, et hom vey a castigar», Compil. ep. camar., Prov. arab.

DOMÁS : damasco; alfombra : «Emprestau me vos aquelles [armes] qui stan en lo petit retret de la vostra cambra, les quals son cubertes de un DOMÁS vert e blanch», T. B., I, 51; «Aprés del rey veníen tots los grans seyors, tots vestits de brocat o de xapería o de cetí o vellut carmesí o DOMÁS», T. B., I, 121; «una bellíssima donzella vestida de DOMÁS blanch», T. B., I, 27; «e Ricart ixqué tan be abillat com negú de tots los altres, e portava la jornea de DOMÁS blau», T. B., II, 7; — fig. : «Mes alça al llantió l'ullada trista, || y a sa claror verda pla-

nicie ha vista, || per rebre'l sos DOMASSOS desplegar», Atl., 32; «Y'l que entre Espanya y França torreja, mur de roca, || de neu y de tempesta vestit, com braç de Deu, || de l'estrellada tenda los blaus DOMASSOS toca, || muntat d'altre de brases horrible Pirineu», At., 56; — *domás burell* : «e les robes que portaven eren de DOMÁS burell», T. B., I, 194.

DOMESTICAMENT : familiarmente : «yo'l ame DOMESTICAMENT axí com faç als altres; yo l'e perdut de vista, mas no'm so oferta a ell, e lo meu pensament es molt luny de tal fet», T. B., II, 231; «elles foren totes admirades com la Infanta tan DOMESTICAMENT parlava ab Tirant», T. B., I, 363.

DOMÉSTICH : manso : «mas lo leó era tan DOMÉSTICH, que no feya mal a negú», T. B., I, 195.

DOMICELLO : «E feu cavallers novells XVIII richs hómens de sa senyoría, e fo lo primer don Jaume de Exerica, e lo segon fo lo fill del jutge de Arborea appellat Pere; e deyen li DOMICELLO per ço com lo pare era viu», Pedro IV, 61.

DOMINAR : enseñorearse : «foren tres frares molt units e benavenguts nomenats Gerions qui DOMINAREN la terra», F. d'A., 8; «L'ayguat DOMINA les altures», Atl., 212.

DOMINI : «posí la libertat mía sots DOMINI de vostra excellencia», T. B., II, 68.

DONA: **1**, mujer : «Un cavaller demaná a una bona DONA, filla de castedat, que li faés amor de son cors, e la DONA demaná li: Que era amor?», Lull, *Maravelles*, I, 17; «per una plaça hon staven gran res de gents, passaren dues DONES, la una era bella e l'altre era lega», Lull, *Maravelles*, I, 174; «E puys en G. de Montpestler, están ella viva, pres una altra DONA que era de Castella, de que no'ns membra'l nom del pare d'aquela DONA», Cron. Jacme, 11; «Al matí lo comte la feu venir davant tots los servidors, axí hómens com DONES», T. B., I, 13; «A vegadas penso, malaguanyat que la DONA siga casada, perqué li aniría a fer una cantada que'm sembla que la faría somiar desperta», Vilanova, *Del meu tros*, 159; — *bona dona* : «Aqueixa bona DONA m'ha promés seguir criantlo y don Miquel te pagará'l didatge», Oller, *La papallona*, 175; — *dona de sa casa* : «La senyora Pepa enrahonava una miqueta mes; se coneixía que era DONA de sa casa: tot lo día feya mitja». Bosch de la T., *Recorts*, 252; — *dones de porteta* : fisgonas de portal; — *una dona grossa* : una mujer gruesa, corpulenta; — *dona xorca* : mujer estéril; — *axó fa dona* : esto es cosa de mujeres. **2**, esposa : «Alguna de llurs DONES que'ls va ab l'infant derrera: || ¿Qué feu?, esgarrifada los crida; donchs que feu?» Atl., 244; «Vingueren dos nens que jugavan ab un gosset, quins, al véurer lo senyor foraster, s'arraparen a las faldillas de la Sila, llur mare. Son hijos de V., señor alcalde? Si senyó, son de la DONA», Bosch de la T., *L'hereu Noradell*, 62. **3**, doña : «la reyna DONA Blancha», Pedro IV, 27; «la senyora infanta DONA Theresa», Pedro IV, 51.

DONACIÓ : «Aprés feu DONACIÓ a la comtessa de tot lo comtat a to-

tes ses voluntats», T. B., I, 14; «que be'ns podíem metre en aquela guerra per bona raó, pus el nos feya DONACIÓ de Navarra», Cron. Jacme, 190.

DONADOR : «car lo DONADOR no deu donar coses que síen de poca condició, mas donar coses que apareguen a les gents de gran stima», T. B., II, 115.

DONAR : **1**, dar : «Car axí era rahó que pus nos no sabíem nostra terra guiar ne DONAR aquel conseyl que mester nos fora, que altre'ns conseylás», Cron. Jacme, 26; «Senyor de les venjances, DONAU alé a mon cántic», Atl., 50; — *donar lo bon matí* : saludar : «Saltant, saltant per la molça, || me DONAVA'l bon matí; || sa veu era dolça, dolça || com la mel de romaní», Atl., 302; — *Deu li do salut* : «Deu li DO salut y li aumente la caritat, deya conmogut lo pobre», Careta, *Brosta*, 32; — *Deu te do molt santa nit*, C. Vidal, *La vida en lo camp*, 13; — *donar a dida* : poner un niño en ama, dar un niño a criar; — *donar a* : dar de : «tindreu cuydado de DONAR a menjar als coloms; perque en aquest temps, troban poch a menjar a la campanya», Agustí, *Secrets d'Agr.*, 70; — *dona bo de veure'l*; — *donar cap e ma en...* : «mas abans hac de DONAR cap e ma en cobrar la ciutat de Carcassona», F. d'A., 199; — *donar claror* : «dos grans balcons li DONAVAN claror y esbarjo», del Bosch, *Lo segador*, 23; — *donar colps* : «vaérets feyts d'armes, e colps pendre e DONAR, que ço era una gran maravella», Muntaner, 220; — *donar fe* : «¿quina fe pot DONAR a mas paraulas la que'm judica tant olvidadiç y desmemoriat?», Vidal, *Rosada d'estiu*, 246; — *donarhi dita* : poner tasa; — *donarla* : dirigirse : «Bons días tinguin, sembla que son matiners: ¿ahont la DONAN?», Bosch de la T., *Records*, 284; «Donchs ¿hont la DONAN? ara ho sabrem. || L'un va a l'alzina dels sis arrels || ..... || L'altre a la cova dels llenyaters», P. B. y B., *Rondalleta*, J. F., 1880, 98; — *donar l'abast* : «duas de servey y jo no podem DONAR l'abast», Oller, *La papallona*, 10; — *donar l'aygua per l'amor de Deu* : llover a cántaros o a torrentes; — *donar la bona nit* : dar las buenas noches; — *donarli la dreta*; — *donarles contra* : emprenderlas contra : «Ben dejorn, s'oposá a que la tinguessin fosca y... las DONÁ llavors contra'l cel qu'estava ennuvolat», Oller, *La papallona*, 183; — *donar els despatxos* : dar pasaporte; — *donar motiu* : «No sé si he DONAT motiu pera que de mi's puga presumir que so descortés», Vidal, *Rosada d'estiu*, 196; — *donar neguit* : inquietar, dar cuidado; — *donar paga y senyal* : dar en arras y señal; — *donar passos* : «Y temo que repugne a sa conciencia... ¿Qué? DONAR lo pas que imprudentment he indicat», Vidal, *Rosada d'estiu*, 393; — *me dona pena* : me aflige; — *donar que dir* : dar asunto, dar que decir, hacer hablar de si; — *donar que dir a la gent* : dar que hablar a la gente : «Aquí no'ns hi podem estar tot lo día... Donem que DIR a la gent», Oller, *La papallona*, 175; — *donar salt* : asaltar : «e lavores que DONASSEN salt ab los cavalls armats», Cron. Jacme, 162; «e don Blasco e

don Artal eren en Alagó e passaren l'aygua d'Ebre e DONAREN los salt en aquela serra qui es costa'l Castelar contra Saragoça», Cron. Jacme, 49; — *donarse'n de bones* : «Pere Montasell s'anomenava, y en punt a propis se'n DONAVA de bonas, sino'ls escedía ab los de la Ginebreda», Vidal, *Rosada d'estiu*, 95; «ab la llar, devant de la qual s'aixecava lo patriarcal escó, lo pastador y lo forn a ella adjunt, se'n DONAVA de bonas, respecte a capacitat, ab la d'un hostal o gran monestir», Vidal, *Rosada d'estiu*, 68;— *donarse de menos* : menospreciar; — *donarse manya* : «Tot eran contribucions; los espanyols las posavan perque deyan que tots los fills del país devían DONARSE manya pe'l salvament de la patria», Martí, *Lo caragirat*, 95; — *donarse'n vergonya* : correrse; — *donar un avís discret* : tirar de la capa; — *donar un mico* : pegar un chasco; — *donar un dinar* : dar un banquete, Oller, *Croquis*, 105; — *donar un tom* : dar una vuelta : «D'hont veniu, bonas pessas? feu la tía contentona y somrient. De DONAR un tom, respongué'l Narcís», Pin, *La familia dels G.*, 97; — *donar* o *donarse un volt* : «a tots quants de llurs opinions participan, los aconsellaría que's DONASSEN un volt per eixos pobles y masías ahont expontaneament se crían aquellas plantas», Vidal, *Rosada d'estiu*, 290; «mossén Sebastiá ab tota la colla de noys y companys se'n anavan a DAR un vol per fora», Genís, *Sota un tarot*, J. F., 1876, 325; — *donar una pallissa*; — *donar veus* : «escolti'm be... vosté fará passos y DARÁ veus per saberho», Oller, *La papallona*, 61. **2**, *donarse* : darse, dedicarse, entregarse a una cosa, como al estudio, al juego, a la caza; ceder, rendirse : «Veig, mossenyors, que si socors no lus es DONAT ells se DONARÁN tant stant spaordits», A. C. A., XXII, 7; «¡Certa es, donchs, ma desgracia!, digué en Fidel. Aviat te DONAS. ¿Qué sabem?», Vidal, *Rosada d'estiu*, 359; «Desde alguns anys, los barcelonins s'han DONAT molt a anar a estiuhejar a las frescas y deliciosas valls de nostres Pirineus catalans», Bosch de la T., *Recorts*, 125; — *donarse a les áligues* : rabiar : «Ell prou se'n queixaba y's DONABA a las áligas al veure qu'había passat lo matí sens posar ma a la ploma», C. Vidal, *La pubilla del Mas*, J. F., 1866, 101; — *donarse al diable* : encomendarse al diablo en grandes dificultades; — *donarse al dimoni* : encomendarse al diablo en grandes dificultades. **3**, *donarse'n*; — *qué se me'n dona!* : ¡qué se me da a mí! : «¿Qui era l'hereu de la Ginebreda? ¡Y que se n'hi DONAVA a ella si no era son estimat Fidel!», Vidal, *Rosada d'estiu*, 321; — *tan se me'n dona* : expresión de indiferencia : «la Merceneta... havía també aprés a no dar al mon mes importancia de la que's mereix... y contret... una sort d'independencia, un tan se me'n DONA pera tot lo que no era verament fonamental», Oller, *La papallona*, 38; «disfressats ab dominó y sense careta; a estil de tan se m'en DONA», Vilanova, *Monólechs*, 49. **4**, dar, estar orientado : Ejs. : *aquesta casa dona al derrera de* : esta casa cae a espaldas de; *la finestra dona al jardí* :

la ventana cae al jardín; «las duas pagesetas habitants en la Plana... sentadas en una cambra que, per DONAR a ponent... era de las mes frescas de la casa, matavan lo temps en agradosas feynas de ganxet», Vidal, *Rosada d'estiu*, 146.

DONATIU : «feu li infinides gracies del DONATIU que havía fet a son fill», T. B., I, 84; «E lo rey de França li doná de grans DONATIUS», T. B., I, 375; «quan algún gentilhom o cavaller de antich linatge e molt virtuós amará una donzella e ab DONATIUS la induhirá a sa voluntat», T. B., II, 62; «e com foren prop del riu, Tirant los tramés grans DONATIUS a tots los embaxadors», T. B., II, 122.

DONCHS : pues : «mas ab la lur volentat ne ab la d'ela no faríen aquel matrimoni, si DONCHS no u fayen en aquesta manera», Cron. Jacme, 10; — *donchs be* : corriente : «Ah, no vol dirmho... DONCHS be, jo estich resolt a saberho y no vull esperar a dilluns», Oller, *La papallona*, 59; — *y donchs* : «y DONCHS ¿que pujará després, doctor? — ¡Si puch!», Bassegoda, *La bona gent*, 23.

DONETA : mujercilla, hombre que tiene los gustos, los caprichos y las debilidades de una mujer; — *un doneta* : medio mujer, marica, hombre afeminado, maricón, mequetrefe : «Alguns empírichs, cirurgians, ensalmistas, DONETAS, y doctors poch prácticхs, o batchillers, donen en moltes ocasions... lo antimoni, argent viu, arcenit... en perjudici molt gran, y dany notable de la salut y vida dels hómens», Bernat Mas, *Orde breu*, 25; — *ser molt doneta* : ser un mariquita, un hombre que hace muchos dengues, muchas monadas, que imita las maneras de las mujeres, un Juan Lanas.

DONOTA : mujerzuela : «Poblavan l'acera tapissada d'ombra, rotllets de soldats, DONOTAS y navegants extrangers», Oller, *La papallona*, 86; «Donchs que no torni... que s'estiga a Barcelona... a veure qué li darán allí... darrera alguna DONOTA», Oller, *Vilaniu*, 382; «En realitat la Xana era una DONOTA dolenta, lletja, gitana, mal vestida, escabellada, que's pensava tenir poder per embruixar», Martí, *Lo caragirat*, 31.

DONQUES : pues : «benanança no dona dolor, ans lo toll; com, DONQUES, les dites coses donen dolor, car engenren febres e torçons e fruyt de malvestat, DONCHS no son beneuyrats qui les han», Boeci, 130; «Axí mateix porías dir: cells han poder de fer mal, car fan lo; DONQUES, han poder e no son despoderats», Boeci, 181; «DONQUES appar que el mon no sía creat principalment a conéxer e amar Deu», Lull, *Maravelles*, I, 43.

DONZELL : **1**, doncel : «De aquella terra vench I DONZELL qui dix al rey que havía tramés lo cavaller, que lo cavaller se era combatut e que havía vençuda la batalla», Lull, *Maravelles*, I, 41; «Lo rey perdoná al DONZELL qui per dret devía morir», Lull, *Maravelles*, I, 156; «e fills de cavallers, qui s'appellan DONZELLS, perçó com no son armats», F. d'A., 324; «los fills de cavallers sols gosavan dels privilegis dels pares cavallers fins a 30 anys, passats emperó se tenían de armar

cavallers; quant no, restavan del estat dels rústichs; estos abans de arribar a 30 anys eran anomenats DONZELLS», Bosch, *Titols de honor*, 351; «los DONZELLS son aquells que no son armats cavallers si no son fills y descendents dels cavallers armats», Bosch, *Titols de honor*, 350. **2**, ajenjo. **3**, una clase de pino llamado también «pi ver».

DONZELLA : «e dixeren que'ns volien mostrar lo seu testament. E nos hoim lo, e trobam en aquell que lexava mil marchs entre deutes e torts, e a DONZELES et a sa companya que volía fer be», Cron. Jacme, 466; «I rey havía muller la qual... era gelosa del rey e de una sua DONZELLA ab la qual lo rey volenters parlava», Lull, *Maravelles*, I, 14; «una DONZELLA era molt bella e era molt cobejada per lo carnal delit. Aquella DONZELLA hac en volentat de amar virginitat», Lull, *Maravelles*, I, 55; «en una carrera per la qual anava una DONZELLA cavalcant en son palaffré», Lull, *Maravelles*, I, 119; «infante es apellade comunament fins a X o a XII anys e de XII fins que la dona ha marit se apella DONZELLA e diu que edad de maridar la DONZELLA comensa a XVIII anys e dura fins en XXV e de qui avant pasa li lo temps de maridar», Eximenis, *Libre de les dones*, 14; «Mas lo diable a pochs jorns lo'n va temptar que'n conegués carnalment a la dessús dita DONZELLA», F. d'A., 153; «Com les dones e DONZELLES de la comtessa veren fer tant strem plor als tres», T. B., I, 17; «e ha contractat matrimoni ab la filla del rey de França qui es la mes bellíssima DONZELLA que sía en tota la crestiandat», T. B., I, 91; «que tingau ánimo contra una DONZELLA qui no porta armes offensives», T. B., II, 45; «Si vergonya aconseguida ab mals actes fos honor, dix la princesa, yo sería la mes benaventurada DONZELLA del mon», T. B., II, 189; «Lo creure sol ésser gran infamia a les DONZELLES», T. B., III, 3; «Per mon Deu no será veritat que jo haja cura de dona ni de DONZELLA qu'en lo mon sía», T. B., III, 97.

DORCH : «e que en la taula metessen de grans e molt delicades e precioses viandes, com flaysans, francolins, coloms de niu, conills, lebres, DORCHS de let, gallines, capons, perdius, vedelles e moltons», F. d'A., 282.

DORMIDA : «un bon xich lluny, a l'ombra d'uns palmers, los segadors fan sa DORMIDA», Careta, *Brosta*, 31.

DORMILECH : «comunament tot pereós es DORMILECH», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 202 v.°.

DORMILENCH : «senyal d'ómens bellicosos e disposts a les armes, segons los philosoffs, son aquests, ço es, haver los hulls no DORMILENCHS mas be uberts e tenir lo cap dret e ferm, haver la carn calcada e que la ma pes al hom e que hom sía be fet en los musclos e haia los pits gran e ample e en alt voltat e bones espatles e tot nerviut e los braços lonchs, e aquests accidents son aquells del leó qui es quaix semblant en quant pot pertányer a la sua especia», Eximenis, *Regiment*, c. 226.

DORMIR : «E nos dixem li: Lexatsnos DORMIR que no'n pot als ésser

sinó ço que Deus volrá», Cron. Jacme, 53; «bon dormir de nit requer que'l hom no begua, ne menyg molt a sopar, ne menyg res lavors en special qui sía de mala digestió, specialment que no begua aprés sopar, e per esta manera será tost espatxat de son DORMIR», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 205 v.°; «la III raó qui es reprehensible en lo DORMIR, si es posar s'i ans que hom haja son ne appetit de DORMIR», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 202; «Si'ls amos DORMÍEN, lo servey roncava, reposant del tragí», Pons, *Trascant*, 8; «los dava clares aygues a beure y argentines || y en sos inmensos braços DORMÍA'l mon feliç», Atl., 42; «Fuy la major de totes, podría dirvos filles; || Europa entre madrépores DORMÍA allá al pregón», Atl., 48; — *dormir al hostal de la lluna* : dormir a cortinas verdes, al sereno, dormir en el mesón de la estrella, pasar la noche al descubierto; — *dormir al ras* : dormir a campo raso, a la luna de Valencia, no tener casa ni hogar; — *dormir a la serena* : dormir al sereno, a cortinas verdes; — *dormir com un soch* : dormir como un lirón; — *dormir com un tronch* : estar sepultado en el sueño, dormir profundamente; — *dormir prim* : sueño ligero, sueño que se interrumpe fácilmente con cualquier ruido; — *dormirshi*: obrar con negligencia, descuidar un negocio; — *fer dormir* : hacer dormir, adormecer a un niño; — *aquest llibre fa dormir* : este libro da sueño.

DORMITAR : «en tant que no posquía dormir, sinó DORMITAR, e's despertava ab grans espaordiments», F. d'A., 94.

DORMITORI : dormitorio, alcoba.

DORS [DOS] : espalda : «e aquels que sabíen mes d'armes metíen denant, e'ls cavallers ab altra peonada vengren el DOS», Cron. Jacme, 260; «DORS es aquella cosa, la qual es axí com a ceba o a cathena de barcha detrás del cap entro al ces», Inventari o collectori, c. 3; «Leyaltat deu ésser aiudadriu de la comunitat tinent los uns als altres, leyaltat vertadera sens malicia de cor e sens mala voluntat e sens transversació que vol dir girament de DORS o de squena la on hom deu guardar la cara e sens falsa decepció de bocha, e sens tota dissimulació de comportament enganable e sens perversa frau de mala obra», B. U. B., *Ajustaments*, 19; — *tocar lo dos* o *el dos* : poner pies en polvorosa, tomar soleta, escaparse, tomar el portante, tomar las de villadiego, huir : «Mira, ja tens orde de tocá'l DOS y ben depressa... que a mi ningú'm mana... Au! cap a casa teva!», Oller, *Notas*, *Una juguesca*, 39.

DOS [fem. DUES, DUGUES] : 1, numeral : «combateren un castell e prengueren lo, qui's nomenava Alimburch, qui era a DUES legues hon stava lo rey», T. B., I, 25; «Axí d'estiu en tarde xafogosa || DOS núvols tot just nats d'ala negrosa», Atl., 24; — *dos per tres* : «Ab axó a casa seva la tabola no s'acabava may; y d'escenas com aquesta, DOS per tres n'hi havía», Genís, *Sota un tarot*, J. F., 1876, 312; — *cada dos per tres* : a cada paso : «un home ple de bons desitjos y d'imaginació tan desbocada com cal pera jugarse la vida cada

DOS per tres a fi de portar la llibertat a Espanya», Oller, *La papallona*, 38; «altres se paravan cada DOS per tres en las botigas del pas y's veya ben be que tots se coneixían», Oller, *Notas, Jochs de pagés*, 165; — *dos tants* : dos vegades mes que. **2**, v. DORS.

DOSETS : dimin. de DOS : «Desde'l cel un altre ángel te crida || per jugar tots DOSETS; fes non non», Damás Calvet, *Cansó del bressol*, 56; «a tots DOSETS, agafats de la ma, se'ns veya per la carretera o pe'ls camps, cullint flors y dauradas espigas ab que jo adornaba lo ros caparronet de la noyeta», Feliu, *Lo Bruch*, 15.

DOSSER : dosel, adorno que se coloca sobre los tronos, altares, &. : «E en les spatles fon posat un DOSER de drap d'aur e una cadira cuberta de drap brocat d'aur», Comes, *Llib. de coses*, 45; — *dosser de trona* : sombrero de púlpito.

DOTZE : «lo dessús dit comte en Guifre havía una filla de edat de DOTZE anys, molt bella e molt agraciada», F. d'A., 152; «ab molt gran host... de cavallers qui eren en nombre DOTZE milia, tota bona gent e bellicosa», F. d'A., 12.

DOTZENA; — *a dotzenes de vegades* : «Això es la pura veritat, que punt per punt, y tal com ho he referit, m'ho te contat a mi a DOTZENAS de vegadas lo Grau Vilaplana», Vidal, *Rosada d'estiu*, 135; «si t'escapa la pubilla Batllevell, d'altres ne trobarás; que prous n'hi ha que pera tu se fonen y's basquejan. Peró com ella cap!: vos matexa ho haveu dit a DOTZENES de vegades», del Bosch, *Lo segador*, 164.

DOYNA : décima de versos; — *anar en doyna* : es como ir en romances, es decir de cualquier modo, Argullol, 24 febrero, 1885; «Encara la llum de l'aubada no aclaría las sombras silenciosas dels turons de sol ixent, que ja tothom anava en DOYNA a Bellamata, lo dimars al dematí», Genís, *La Mercé*, J. F., 1878, 217; «En arribant don Pau, ja no's dormía en aquella casa, deya cansat lo servey. Efectivament, tres horas després, en Boy y tres criats mes ja anavan en DOYNA, y, a las cinch del matí, las fogosas eugas eixían ja d'aquell casal», Oller, *Vilaniu*, 208; «Mes, a pesar d'ésser ja nit, en lo casal de la Plana poch hi dormía tothom. Y no es pas que tresbalçassen lo blat, enfornassen lo pa, o'l mal de ventre del euga fes anar en DOYNA als moços», Pons, *Trascant*, 8.

DRACH : dragón : «e també se'n havía nodrit un bell DRACH prop del castell... lo qual se'n menjava lo bestiar e molta de la gent que'n passava», F. d'A., 195; «Les set germanes recordan plorant que al morir Atlas los doná per signe de les derreríes de sa patria la mort del DRACH», Atl., 72.

DRAGANT : adraganto o tragacanto, goma que sale espontáneamente del tragacanto, arbusto muy espinoso de flores legumináceas.

DRAGAR; — *no poder mirar ni dragar a una persona*.

DRAGÓ : salamanquesa.

DRAP : **1**, tejido de lienzo o tela, de materia textil : «que metéssem de la part de la yla una barraga e que metessen la lanterna en la popa et que'l DRAP que cobrís de

part de la montanya la lanterna», Cron. Jacme, 92; «E dixeren los nobles que be ho deyem. E quan vench al sol post nos demanam DRAPS amples e lonchs», Cron. Jacme, 110; «P. R. de Tortosa qui era en la ost e havía I obrador en Burriana de DRAPS», Cron. Jacme, 291; «e per lo odorar volen nobles odors e per lo gustar volen menjars delicats e volen beure nobles vins, e per lo palpar volen haver molls DRAPS, molls lits e molts vestiments», Lull, *Maravelles*, I, 100; — imitación de géneros franceses : «considerant lo dit consell que noblea, bellea et gran profit et honor es de la dita ciutat que aytals et semblants DRAPS com son portats a la ciutat de Valencia, de Carquassona et de França o d'altres lochs se puxen e's sapien fer en la dita ciutat de Valencia, ordena et tench per be que los dits DRAPS se fessen e's pogessen fer en Valencia en la forma et manera en los capítols infra seguentscontenguda», Almotaceniade Valencia, 1322, 51; — *drap de grana* : «e que'ls vestíssem de DRAP de grana XL de lurs parents d'aquels qui serien ab els en lo feyt», Cron. Jacme, 289; — *draps de raç* : «e aprés la missa entram en la ribera ab moltes barques totes cubertes de seda e de DRAPS de raç e de brocat», T. B., I, 127; «emparamentaren una gran sala de molt bells DRAPS de ras, tots obrats d'or», T. B., I, 81; — *drap de seda* : «E exí'n molta bona roba, e perles e sarces de coyl e brassaderes d'aur e d'argent e molt DRAP de seda e d'altres robes moltes», Cron. Jacme, 247;— *drap de seda burella* : «Aprés d'elles veníen totes les dones de la terça regla, no menys vestides de DRAP de seda burella que les monges», T. B., I, 122; — *drap encerat* : «E yo havía feyta fer una anda, en que anava lo senyor infant e la dida, e havía la cuberta de DRAP encerat», Muntaner, 310;— *drap vermeyl d'estam* : «e que nos li déssem III cavals, e vestir a L hómens de DRAP vermeyl d'estam fort», Cron. Jacme, 341. **2**, trapo; — *drap de cuyna* : rodilla; — *posarlo com un drap brut* : le he puesto de ropa de pascua, le he dicho las tres verdades del barquero, sopetear, poner como un trapo a alguno, tratarlo con aspereza y grosería, cantarle en la cara todos sus defectos.

DRAPAYRE : trapero, andrajero, recogedor de trapos, prendero, ropavejero, revendedor.

DRAPET; — *traureli'ls drapets al sol* : descubrir todos sus defectos.

DRAPOT : estropajo, trapajo, trapo viejo, andrajo, calandrajo, retazo de paño o lienzo viejo.

DREÇADOR : «en lo dit pati havía dos DREÇADORS hon estava molta rica vexella de argent per servir Prelats, Comtes, Bescomtes e altres Barons y nobles», Carbonell, *Chróniques*, 216 v.°; «En mig de aquest pati havía un gran DREÇADOR, hon estava l'argent del senyor Rey», Carbonell, *Chróniques*, 216 v.°.

DREÇANES : atarazanas.

DREÇAR : **1**, dirigir : «DRECEM e exequem tot nostre enteniment e pensament a aquel maraveylós omnipotent Creador nostre e ben dién e loán el, retam li gracies del ben que el nos fa», Breviari d'amor (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 353),

90; «isqué fora lo seu palau be acompanyat de molts nobles hómens e dones, DRESSANT son camí vers la vileta», Bernat Metge, 5 v.°; «Com Tirant veu que ja eren a la fi del dinar, DREÇÁ les noves a la Emperadriu», T. B., II, 51; «e DREÇÁ lo cavall devers ell, e encontraren se pits per pits de cavall en tal forma que'l Rey e Tirant ne anaren per terra», T. B., IV, 28; «adormí's sobre'l roçí fatigat del treball del gran camí, e pres per una senda qui DREÇAVA a la delitosa font hon l'ermitá stava», T. B., I, 90; «L'altra lletra DRESADA als consellers e consell de C jurats contenía açó mateix», Comes, *Llib. de coses*, 158. **2**, arreglar, componer. **3**, enderezar : «Per experiencia veem que vergua tendra si es torta tost es DREÇADA, mas bigua secca jamés no's DREÇA si es torta. Axí es del hom, car si en jovent fa aulees lavors s'i deu pendre conseyll, car en la veyllea Deus ho ha a fer», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 211 v.°; «una cabra, la mes manyaga, se DREÇAVA, posant sas potas sobre'l seu pit», Bosch de la T., *Lena*, 23.

DRECERA : **1**, atajo que acorta camino, senda a campo-atraviesa, tránsito más corto que otro, trocha; — *drecera d'un camí* : atajo de un camino : «Ab un crit horrorós per la ribera || lo riu sortí de mare || com un lleó saltant en sa carrera; || nosaltres vers la mar, per la DRECERA || fugint ses falconades sortejárem», Atl., 194; «Teixons, isarts y daynes per la DRECERA empayta, || pel clot s'entortelliga, bota del pla al turó», Atl., 56; «L'home venía de la part d'avall de la riera; era'l Blay, que s'havía apartat del camí al veure al Jordi y havía pres una DRESSERA pera tornarlo a trovar», Martí, *Lo caragirat*, 54; «deixá la Plana, emprenentles cap a Cellés per la DRECERA», Pons, *Trascant*, 15; «hi ha una DRESSERA que ningú sab», Nerto, 24; — *anar per la drecera* : echar por el atajo; — *fer drecera* : atajar, ir por un camino más corto; — *ésser en dreçera* : «E nos dixem a don Assalit e a don Domingo Lópeç de Pomar quan vim lo loch on els havíen la fazenda, que per una pujada que y havía podíen venir la on els eren e era en DRESSERA de aquel loc», Cron. Jacme, 46. **2**, dirección : «e que'ns metéssem en celada en la DRECERA on ells devíen venir», Cron. Jacme, 162; «yo puch fer ardidament la batalla per ella e retre morts o vençuts ab la volentat de Deu e ab la sua DRECERA aquells qui falçament la han encolpada», Bernat Desclot (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 328), 17.

DRET : **1**, subst. derecho : «feu deliberació y conclusió lo dit consell de cent Jurats que les dites despeses se pagassen del DRET ordinari y extraordinari. ço es, de aquell que mes comoditat y haurá», Comes, *Llib. de coses*, 574; «yo so açí per defendre mon DRET, ma honor e fama», T. B., I, 224; — *a tort y a dret* : «ayda a ton germá a tort y a DRET», A. C. A., XIII, 175; — *fer dret a algú* : «E sempre demantinent assegurá... que el faría DRET complidament an G. de Muntcada o a tot altre hom que clams hagués d'ell», Cron. Jacme, 33; — impuesto : «Lo Rey, segons havem entés,

en aquexa vila de Murvedre e son terme ha molts DRETS e emoluments reyals los quals per negligencia del procurador fiscal nostre de la dita vila romanen per executar», Reg.° 2281, 63; «Mas tots los plans e les valls tenien los serrayns pahers qui lauraven les terres e donaven son DRET al Rey», Bernat Desclot (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 328), 40. **2**, adj. directo : «Bona gent; ¿me diríau quin es lo camí mes DRET d'anar a...?», Genís, *La Mercé*, J. F., 1878, 216; — *a dret fil* : derechamente : «Del peu meteix de la font arrancava un extens viver de pollancras, plantadas a DRET fil en cent caminals encatifats d'herbey», Oller, *Vilaniu*, 241; — *pel dret* : por el atajo, hacia. **3**, adv. derechamente, en línea recta, en derechura a : «E lo laurador respós: Senyora, prop de açí, caminant DRET, trobareu una gran cequia de aygua», T. B., I, 347; «Morí, y de la despulla del cos l'ánima salva; || vers l'esbart de ses filles, les Pléyades, volá || DRET als auríflchs portxos endomassats de l'alba, || desde ahont, condolides, allárganli la ma», Atl., 268; «aprés d'aguaytar uns moments, dexá'l pinetar, trencant DRET a la riba», Pons, *Trascant*, 19; «l'ombra s'esquitllava DRET al barri, guanyant l'era ab tres gambades», Pons, *Trascant*, 9; — *dret hon* : hacia donde, a donde; — *de dret* : «de DRET se'n aná a casa Galcerán», Oller, *Vilaniu*, 194; — *de dret en dret* : «e per ço diu hom que Deu de DRET en DRET no fa mal, mas les coses que ha creades que son en sí deffectives per sguard de Deu, fan e poden fer mal», Boeci, 165; — *anar tot dret* : «anaren tot DRET lla hon saberen que'l rey don Sanxo, lur avonclo, era», Muntaner, 306; «la dita professó entrá per lo portal de sant Anthoni y tot DRET tirá al portal nou», Comes, *Llib. de coses*, 608; — *anar dret* : proceder con rectitud, cumplir con su deber; — *anar dret al fet* : ir al caso, a lo principal, dejarse de rodeos; — *anar dret baix* : descender : «Entre ells, bonichs y rossos, dos Angels s'ensopegan; || plorós l'un puja, l'altre va rialler DRET baix», Atl., 254. **4**, en pie; — *estar dret* : estar en pie : «Una nina ab camas ben fetas y fortas me semblava un impossible, y jo pensava: ... com la deuhen posar al despenjarla ¿DRETA o ajeguda?», Oller, *La papallona*, 182; — *de peu dret* : «tots tres se posaren de peu DRET», Oller, *Vilaniu*, 210. **5**, erguido, pino, enhiesto : «hem tingut de pujar més de cent esglahons tan DRETS y tan alts.. » Oller, *Notas*, 51; — *anar dret* : asentar el pie. **6**, lado derecho, la diestra : «Tirant volgué li fer part de la honor e fon content de posar lo peu DRET en la scala, lavors Ricart pujá primer, e Tirant fon lo darrer de tots», T. B., I, 371; — *la part dreta* : «Mester fa a hom que vaya clar, clar, vers la DRETA part. E vers la nostra destre son los bens de que deiam pendre bon eximpli e bon exalsament», Lib. de vicis (Bibl. Nac. Paris, MS., Esp. 247), 105; «e com en aquell puig qui sta prop la ribera veureu una bandera vermella ab les míes armes pintades, feriu ab tota la gent a la part DRETA», T. B., IV, 10; — *la dreta* : «e lo virrey

que ab ell venía perque li era exit bon tros enllá, se posá a la DRETA d'ell», Comes, *Llib. de coses*, 594; — *ma dreta* : «y com la ma DRETA sempre se ha tingut per mes honrada que la esquerra, persó nos persignam ab la DRETA», Salsas, 58; — *donar la dreta* : «Joan Borrat, 33 anys, natural de Prats; cassador d'isarts, nombrat capitá per sos companys cassadors, per haver mort 54 isarts; tots li donan la DRETA», Bosch de la T., *Recorts*, 129; — *a dreta y esquerra* : a diestro y siniestro, a tontas y locas, a derecha e izquierda, por todos lados, por cualquier parte. **7**, justo, cabal, preciso : «de la conquesta de la ciutat de Mallorques a aquesta (de Valencia) hach X anys DRETS, sens mes e sens menys», Muntaner, 18; «respón que la rahó la qual com es DRETA e acabada fa lo hom benuyrat; mas la rahó jamés no es perfeta sens la gracia de Deu», B. U. B., *Ajustaments*, 197; «Sapiats que, segons lo vocable a la letra, justicia vol dir cosa justa e DREYTA e assó no cal prohar que tot hom per grosser que sía ho puxa entendre», Eximenis, *Tractat apellat* (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 48), 5.

DRETAMENT : «O tu, Boeci, ¿vols tenir una bona doctrina? Ama totes les persones que DRETAMENT son bones, e hages pietat e misericordia de les males persones», Boeci, 196.

DRETURA : rectitud, justicia : «ella era venguda a merçé de nos perçó can sabía, e axí u deyen les gens, que en nos trobaría DRETURA e merçé», Cron. Jacme, 60; «Deus volch que en este segle fossen Reys, e doná'ls hi per aquest offici, que tinguessen DRETURA a aquels que mester la hauríen», Cron. Jacme, 64; «e fan ço que no deuen per ço quan se venen combatre ab nos; e nos tenim DRETURA e els han tort», Cron. Jacme, 51; «E cascú pot entendre, que nostre Senyor, ver Deus, es vera DRETURA e vera veritat», Muntaner, 330; «cascún d'ells regna en son regne ab gran veritat e ab gran DRETURA, a plaer de Deus e de llurs pobles, ab vera justicia», Muntaner, 59; «ha tenguda e te axí la sua terra en pau e en DRETURA, que de nuyt o de jorn pot tot hom anar lo coll carregat de moneda, que no'n trobará negún que dany li façа», Muntaner, 339; «Benauyrats son aquels qui an fam e set de DRETURA, car de tots los bens de Deu serán sadolats», Lib. de vicis (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 247), 66 v.°.

DRETURER : justiciero : «CovV a la gent que's guarde de mal enemich e de fals testimoni e de Rey no DRETURER», Jafuda, 84 v.°; «Deus per la sua marcé, haja la su' ánima, axí com de bon senyor e just e DRETURER deu haver», Muntaner, 358; «e aprés que's vaé lo pus bell príncep del mon, e lo pus savi e lo pus graciós e lo pus DRETURER, qui fo mes amat de totes les gents», Muntaner, 15; «serán punits per lo jutge DRETURER, qui no lexará mal que no sía punit», Boeci, 192; «e puix te glorieges que est DRETURER, no deuríes fer coses injustes», T. B., III, 308; «E axí si la comunitat no es governada per ligs DRETURERES no pot longament

durar», B. U. B., *Ajustaments*, 15 v.°.

DRIGA : «Qui no DRIGA no meniga; qui nodreix poquet troba granet», Compil. ep. camar., Prov. arab.

DRINGAR : sonar (el dinero), retiñir, Oller, *Croquis*, 119.

DROPEJAR : poltronear, holgazanear, estar hecho un haragán, un pendejo.

DROPERÍA : poltronería, holgazanería.

DROPET : «Vaja, senyor DROPET; cada día venim mes tart: va ferli ab veu manyaga la seva mestre aixís que'l va veure», Briz, *Lo coronel d'Anjou*, 34.

DROPO : holgazán, haragán, perezoso, desidioso, pícaro, bribón, poltrón, desaplicado : «Está clar, no te d'anar malament l'Espanya si tothom fa'l DROPO. ¡Y en diuhen gent de sa casa y tot lo día rodan!», Vilanova, *Del meu tros*, 183.

DUANA : «e muntaren alt a la sala gran qui es sobre la DUANA de la dita Llotge», Comes, *Llib. de coses*, 273.

DUBDANÇA : temor.

DUBITACIÓ : «e adonchs Félix recomptá al sant hom com era cahut en DUBITACIÓ que Deus fos res», Lull, *Maravelles*, I, 7; «sense DUBITACIÓ alguna creuría yo que'n va scriure Plini que aquella gran ciutat fo obra de aquells dos magnífichs barons», F. d'A., 15.

DUBT- : v. DUPT-.

DUCAL : «per ço com son tramesos ací a la tua DUCAL senyoría de part de nostre virtuós capitá», T. B., II, 104.

DUCAT : «la senyora li doná un diamá de valua de XXV DUCATS», T. B., II, 201.

DUCH : duque : «aprés segué lo rey hermitá, aprés seyen los altres DUCHS segons per orde veníen», T. B., I, 81; «lo qual se nomena comte Claros de Clarença... que es vengut ara novament ab lo DUCH de Clarença», T. B., I, 168; «tots los DUCHS, comtes e marquesos que allí's trobaren, menjaren en la taula ab ell», T. B., II, 33; «hi ell ab tots los DUCHS e grans senyors se atendaren allí prop de la montanya», T. B., II, 98; «Stephanía de Macedonia, filla del illustre princep Rubert, DUCH de Macedonia», T. B., II, 191.

DUPTANT : temeroso, receloso.

DUPTAR [DUBTAR] : **1**, dudar : «E quan ell hoí aquest pensament nostre, no'ns parlá ni'ns respós, e estech una gran pessa DUPTANT; e quan nos vim que ell DUPTAVA en la paraula que nos li havíem dita, dixem li», Cron. Jacme, 251; «Dementre que Félix en axí cogitava... caech en gran temptació e DUBTÁ en Deu e hac opinió que Deu no fos res», Lull, *Maravelles*, I, 6; «e començá a DUBTAR en la fe per lo qual dubte caech en molt gran pensament», Lull, *Maravelles*, I, 50; «e no DUBTAM gens de la tua gloriosa victoria», T. B., IV, 21. **2**, temer : «no fo hanch senyor el mon qui, ab tant poques morts que ell doná per justicia, fos tant DUPTAT ne temut per ses gents», Muntaner, 58; «E açó es lo que'm fa a mi DUPTAR del meu fill», T. B., I, 63; «mas la strema amor que dins mi reposa me fa DUPTAR los sdeve-

nidors perills», T. B., III, 8; «E no DUBTEU en res de dir me lo que la celsitut vostra elegirá», T. B., III, 3; «mas Tirant perçó com no DUPTAVA la mort y era de major ánimo, se levá primer», T. B., IV, 28.

DUPTE [DUBTE] : **1**, duda : «e començá a dubtar en la fe, per lo qual DUBTE caech en molt gran pensament», Lull, *Maravelles*, I, 50; «perque so cert la mort sens DUBTE ab mi molt prest vol fer companyía», T. B., III, 8. **2**, temor : «Tirant tingué DUBTE que no minassen lo castell», T. B., IV, 22; «mas tinch DUPTE de la adversa fortuna que no faça pendre alguna mutació a la imperial dignitat», T. B., II, 48.

DUPTÓS [DUBTÓS] : **1**, dudoso: «Ara es Félix en peccat e en error, car en la tua santa encarnació es DUBTÓS e en desig de carnal delit es cahut», Lull, *Maravelles*, I, 51; «e fahent molts pensaments DUPTOSOS, era fet home sens recort», T. B., II, 68; «e suplicá la que fos de sa mercé li fes gracia que la altesa sua li volgués declarar una qüestió en que stava molt DUPTÓS», T. B., II, 51; — vago, indefinido : «Y ve la nit; calmosa, || la lluna va pujant dellá la serra, || y a sa claror DUPTOSA, || de misteris y encant se vest la terra», Costa y Llobera, *La Vall*, 3. **2**, peligroso, sospechoso.

DUR, verbo : llevar, si es de aquí allí; traer, si es de allí aquí; conducir, transportar, impulsar : «Axí'n fugía'l moro, quant ab un riu de ferro || aquells turons nos DUYAN lo crit del brau Roland», Atl., 54; «Desde hont lo sol al náixer ja daura ses boscuries, || ab brams y cruixidera l'incendi, a coll del torb, || DUYA sos rius de laves a Roncesvalls y Asturies, || sens ésserli congestes, torrents, ni colls destorb», Atl., 52; «Ab líbiques rieres s'aplegan (el Guadiana, Duero y Tajo) en llurs víes; || ab lo Riu-d'or cabdella ses aygues lo Genil; || y si DU aqueix de Bética remors y melodíes, || DUnhi l'altre de Costa de Palmes y Marfil», Atl., 80; «En açó arriba al temple lo crit de ses germanes; || arranca un d'ells sacrílech, lo trident a Neptú, || los altres a bocins, pilars o barbacanes, || y al encontre d'Alcides apar que'l vent los DU», Atl., 110; «y oferintli llurs braços de ferro per cadira, || vora un claper lo DUHEN, sepulcre de gegants», Atl., 280; «Troba Colón navilis, y en llur tosca || ala afrontant, magnánim, la mar fosca, || l'humanitat li dona'l nom de boig; || al geni que la DUYA, en sa volada, || de promissió a la terra somiada, || com Moysés per les aygues del Mar Roig», Atl., 308; «passaren, empenyentse, lo corredor que DUYA al menjador», del Bosch, *Lo segador*, 23; — *dur de cap* : «Ja'm semblava (digué'l Jordi) que'l Blay ne DUYA alguna de cap. Ba! Deu sab a quina hora tornará; anem a passar lo rosari y després nos ficarem al llit», Martí, *Lo caragirat*, 11; — *durho pintat a la cara*; — *dur voluntat* : «una vegada se li presentá un minyonaç com un sant Pau, demanantli que li fes de bo pera poderse casar ab la noya a qui DUYA voluntat, ja que ella també'l corresponía», Vidal, *Rosada d'estiu*, 348.

DUR, adj. : duro, severo, recio : «durus, a, um; cosa dura, cruel o difícil», Nebrija; — *dur de cervell* : hombre intratable, difícil de persuadir; — *dur d'orelles* : oído un poco sordo, que no oye bien; — *es dur lo bou al ast* : es duro de mollera.

DURACIÓ : «e la major DURACIÓ que la creatura puscha haver es que dur sens fi en ésser Deu», Lull, *Maravelles*, I, 60.

DURADA : duración : «Aprengua que negún acte violent no pot ésser de longua DURADA», T. B., II, 157.

DURAMENT : «yo us dic que si a don P. Aonés ferits, que a mi ferrets e a mi haurets a ferir primer e vedar vos em açó molt DURAMENT», Cron. Jacme, 47; «E en açó que nos li enviam a pregar fará ço que fer deu; e en l'als erraría molt DURAMENT contra nos e contra sí», Cron. Jacme, 353.

DURAR : «E DURÁ mes la (candela) de sent Jacme be III dits de través que les altres, e per açó e per la gracia de Deu, havem nos nom en Jacme», Cron. Jacme, 13; «la batalla DURÁ de tercia entro a hora de vespres», Muntaner, 220; «Las llebres y las perdius que'ls forasters tragueren dels seus sarrons, y'ls vins de cent anys del celler de la casa, ofe-riren un dinar de reys, que... va DURAR fins a mitja tarda», Genís, *La Mercé*, J. F., 1878, 194; — *fer durar* : prolongar : «Y arreplegá de la falda ab desespero las despullas de la flor, mulladas de llágrimas, las matxucá encara, fentne una bola entre las mans com si tingués cert deleyt en fer DURAR aquell esclat de dolor», Oller, *La papallona*, 88; — *que duri* : que sea por muchos años : «Y donchs vosté es el marit de l'Agneta. Be, be, per molts anys. Ja veyem, ja, qu'están com Josep y María. Això es bo, que DURI», Oller, *Notas*, 56.

DURESA; — *duresa d'orella* : torpeza de oído.

DURICIA : callosidad, callo, dureza que se cría en alguna parte del cuerpo : «Sols las DURICIAS de las mans y'l sombrejat negre que'l ferro li ha incrustat en los poros, vos revelarán l'ofici a que's dedica», Oller, *Notas*, *Una visita*, 55; — *que te duricies* : calloso, que tiene callos, o callosidades, encallecido.

DURILLO : «DURILLOS!... DURILLOS d'aument, tu!... Ho veus?... Son del segó encastat a la tamarella!», Pons, *Trascant*, 25.

DURO : «arribava la colla de segadors que ell havía assegurada... a rahó d'un DURO diari», del Bosch, *Lo segador*, 20.

E

E. **1**, conj. : «Duraren aquestes festes un any E un día», T. B., I, 114; «E tornat en Alexandría recullí's en una nau E passá a Venecia», T. B., I, 20; «ab gran diligencia se guarda E's susté», T. B., II, 167; «affaleguen los hómens E'ls giten de rahó», Boeci, 22; «e ells asseguraren nos que'ns ajudaríen, E'ns valríen ab tot lur poder», Cron. Jacme, 22. **2**, interj. : «E, barons, conortats vos per Deu», Cron. Jacme, 102; «E, Senyor membreus de tanta gent», Cron. Jacme, 94.

EA, interj. : «EA, Senyor, que'm volets?», Cron. Jacme, 183.

ECLIPSIS : «entre mig jorn e hora nona fo ECLIPSIS major», Cron. Jacme, 337.

EDAT : «E nos entravem laore en EDAT de XVI anys», Cron. Jacme, 42; «Es lo rey en Jacme d'Aragó, qui no ha sino XXIII anys de EDAT», F. d'A., 329; «com no tingua en aquest mon altre be sino aquest fill qui es de tan poca EDAT, que en res no'ns pot ajudar», T. B., I, 61; «si no fos per sguart de nostre Senyor Deu e de la mía EDAT qui dona loch a la ira», T. B., II, 39; «Lo Soldá tenía un servidor que s'havía criat, de molt poca EDAT», T. B., II, 198; «E trovant se lo virtuós comte en EDAT avançada de LV anys», T. B., I, 13; — *de mitja edat* : entrado en años; — *menor edat* : «fo levat rey dels goths de Spanya un bellicós capitá appellat Theudi, qui en la menor EDAT d'Amalarich l'havía regida», F. d'A., 65; — *quina edat li faría?* : qué edad le echaría usted?

EDECÁN : edecán.

EDIFICAR : «mas empero encara los ne va donar facultat per EDIFICAR temples», F. d'A., 33.

EDIFICI : «e Tirant e los seus foren molt admirats dels grans EDIFICIS que en la ciutat eren de tanta bellea e singularitat», T. B., II, 34.

EDUCADOR : «e faé que'n faés aquella malvada execució de justicia l'infant En Johan qui aprés fo rey, del qual lo dessús dit noble era stat EDUCADOR e ensenyador», F. d'A., 402.

EFECTE; — *fer efecte, sensació* : dar golpe.

EFICACIA : «O, com son plenes de alegría les míes orelles, dix lo duch, com sent paraules que no han neguna EFICACIA de gent mal entesa», T. B., II, 104.

EGIPCIÁ : «e també hi vengueren EGIPCIANS e libis e tantes d'altres generacions que'n sería cosa molt longa de recitar», F. d'A., 5.

EGIPTE : «He vist d'un llit de perles alçar Nápols y Iberia; || he vist Sahara, Grecia y EGIPTE al fons del mar; || la onada he vist que'm colga jugar sobre Siberia, || y, espinada d'Europa, los Alpes eriçar», Atl., 50.

EGREGI : «Egregius, a, um; cosa señalada más que otra, y principal y noble», Nebrija; «EGREGI capitá e senyor meu, no pense la mercé vostra ne dupte», T. B., II, 202; «Aprés la mort del dessús dit rey en Ferrando es hagut per rey d'Aragó... lo EGREGI rey N'Amfós, primogénit seu», F. d'A., 456; «Parlá primer lo duch de Macedonia e dix semblants paraules: Senyors molt EGREGIS e molt nobles», T. B., II, 115; «ni en aquell EGREGI senyor meu lo comte Guillem de Varoych del qual rebí aquest amargós orde de cavallería», T. B., I, 157; «certs virtuosos actes de cavallería que feu lo EGREGI e strenu cavaller... lo Comte de Varoych», T. B., I, 12.

EGUA : yegua : «e trobá una EGUA», Cron. Jacme, 103; «car havíen aqueles EGUES e aquels cavals corredors», Cron. Jacme, 431; «com aquest cavall naixqué, era tan gran e tan gros que la EGUA no'l podía parir», T. B., I, 353.

EGUAL : «mas si eren molts Deus EGUALS, cascún covendría que fos finit e termenat en altre», Lull, *Maravelles*, I, 21.

EGUALAR : «E lavors ella dix que li'n playa faer-li'n mercés, mas que no sabía quals li'n posqués faer que posquessen EGUALAR al be que ell li'n havía feyt», F. d'A., 275.

EGUALEJAR : «per ço que no se ergullassen per poder ne per linatge, ne que ab lo rey no's volguessen EGUALEJAR», Lull, *Maravelles*, I, 197.

EGUALTAT : equidad, igualdad : «De tot seré content, dix lo cavaller, puix la cosa vingua en EGUALTAT e sía secreta», T. B., I, 169; «Tempre la rigor de la justicia ab EGUALTAT, e la crueltat sía mesclada ab clemencia», T. B., II, 162.

EH, [HE] : interjección familiar con que se acompaña algunas veces una interrogación o una frase que exprese la admiración; ¿verdad? : «Que'ns casin... ho he esperat tant temps!... Que'ns casin, EH, Lluis?», Oller, *La papallona*, 219; «Quina calor fa, EH? Molta, molta; a n'aquest país, no se que fará l'estiu», Oller, *Croquis*, 84;—*¿eh, noya?* : ¿verdad, niña?

EIX : este : «Veus EXA mar qu'abraça de pol a pol la terra? || en altre temps d'alegres Hespérides fou hort; || encara'l Teyde gita bocins de sa desferra, || tot braholant, com monstre que vetlla un camp de mort», Atl., 40; «EIX mástil del navili romput illes rodegen, || de Jezabel impura com rebatuts quarters; || quan al passar los segles sa gran desfeta vegen, | dirán: mirau hont para la vía dels plahers!», Atl., 46; «L'Altíssim' Ell, de náufrech tresor omplint ta popa, | del Pirineu, niu d'áligues, t'atraca als penyalars, || dessota'l cel més blau, darrera EIX mur d'Europa, | y al breçoleig, com Venus, de dos immensos mars», Atl., 48; «Entre

EXES valls la de Camprondón es la més freqüentada, y realment ho mereix. ¿A qué parlarnos dels Alpes si en nostres Pirineus hi ha tant bo y millor?», Bosch de la T., *Recorts*, 124.

EIX : eje; línea o barra larga de madera o de hierro que pasa por el centro de un cuerpo y que sirve para hacerle girar sobre sí mismo: eje, perno de eje; eje de carro, coche, &.

EL [pl. ELS]; artículo : **1**, cast. el : «Vera cosa es e certa, que nostre avi EL Rey D. Amfós feu parlar matrimoni», Cron. Jacme, 7; «et comoni'l EL conte Remond per nomen de sacrament», R. Ber. I; «Al honrat en P., marcer, batle de Manresa per lo senyor Rey. Los conseylers e ELS prohómens de la ciutat de Barchelona saluts e honor, &.»; A. M., *Delibs.* (1310-13), 46 v.° **2**, contracción de en el : «car havíen gran poder EL castell», Cron. Jacme, 72; «puys metem nos EL camí», Cron. Jacme, 504.

ELÁSTICHS : tirantes del pantalón; tirantes para sostener los pantalones.

ELECCIÓ : «Mitigant los treballosos assalts que en lo feminil coratge desesperades ELECCIONS e molts greus enuigs procurant infonen», T. B., I, 17; «Feta la ELECCIÓ per ells de Cale ben Cale, per ço com era bon cavaller e valentíssim, de continent que l'agueren alçat rey», T. B., I, 59; «Emperó en la ELECTIÓ per la majestat del senyor Empera dor a mi feta, vostre consentiment no sou demanat», T. B., II, 221.

ELEMENT : «¿per qual natura les steles qui son en lo firmament e les planetes son influents en los IIII ELEMENTS, e en ço qui's compón dels ELEMENTS», Lull, *Maravelles*, III, 113; «Geganta jo, engrapava com ma de Deu la terra, || ab l'Atlas, Serra Estrella y'ls Pirineus per dits, || y un vespre, obrint ses boques, l'abisme fosch m'enterra, || los ELEMENTS tots quatre dançant sobre mos pits!», Atl., 50.

ELET : electo : «fo levat rey dels goths son fill, qui ja en vida del seu pare era stat ELET, appellat Recared», F. d'A., 70.

ELISEU : Elíseo : «Per çó de les riqueses lo Deu en tu posaren || los grechs, entre argentífers turons vehente florir; || millor que'l d'or de Colchos preuat velló hi trobaren, || y a Homer dares l'ELÍSEU y a Salomó l'Ofir», Atl., 48.

ELM : yelmo : «exí ab los de la ost son ELM en sa testa e sa lança en sa ma», Cron. Jacme, 70; «e axí com l'ELM ha de star en lo mes alt loch del cors, axí deu star mes alt l'ánimo per amparar e mantenir lo poble», T. B., I, 102.

ELOGI : panegírico; — *fer elogis de* : hacerse lenguas de.

ELOQÜENCIA : «en tota la paganía no s'i trobava home de tanta sapiencia ni ELOQÜENCIA», T. B., II, 110; «e gloriegen se (los avocats) mes en lur parlar que nuyles altres gens no fan, car vehen que les fades gens comunament tenen per pus savis e per pus sabens los bels parlers perque desigen molt que hagen bela ELOQÜENCIA de parlar per ço que agen fama de les gens que els son molt sabens e savis», Breviari d'amor (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 353), 136 v.°

ELL : él : «Com Ricart veu que Tirant ixqué fins a la vora de la mar per ferir en los moros, ELL lo tirá de la sobrevesta e torná'l dins la aygua», T. B., I, 370; «ne EL ne nullzs hom per EL», R. Berenguer, II, n.° 51; «Van per muntarse les tallantes proes, || com al sol del desert enceses boes, || per morir una o altra a revolcons; || y roda com un carro'l tró de guerra, || fent en sos pols sotraquejar la terra, || temerosa com ELLS d'anar a fons», Atl., 26; «la fyla d'en G. de Montpestler que era dona de Montpestler e de totes ses pertinencies, e ELA que daría son cors e Montpestler ab totes ses pertinencies», Cron. Jacme, 10.

EMAYA : imatge : «Primerament una EMAYA de S. Coloma de pedra, de VIII palms, y II ángels de V palms cascú», Segura, *Costums de Catalunya*, J. F., 1885, 1337.

EMBADALIR : embebecer : «las bombas de gas prenían un to blavench y un somni de tendresa y benestar EMBADALÍA'ls esperits», Oller, *Croquis*, 116; «Tot això distreya, marejava, EMBADALÍA y convidava a reposar la vista aquí y allá, sens esma ni direcció fixa», Oller, *Vilaniu*, 211;— *embadalirse* : embobarse, estar con la boca abierta como suspenso, estar embelesado o suspenso.

EMBADALIT : embelesado, embebecido, suspendido, pasmado, embobado : «aquest passejant, EMBADALIT, sos ulls per l'elegant perfil de tota la figura, mormolá», Oller, *La papallona*, 26; «Los estudiants l'escoltavan EMBADALITS y morts de riure», Oller, *La papallona*, 196; «La Rambla ab son alegre borgit y'l Passeitj de Gracia ple també de moviment y vida, tenían a Daniel EMBADALIT», Oller, *Croquis*, 110; «Del temps en la velluria, cantá ab sa veu sentida || de Deu las maravellas; y en mitj de son neguit || encar avuy la terra n'escolta EMBADALIDA || los plors de Jeremías, los cántichs de Davit», A. P. de Puig, *A la fraternitat lliteraria dels pobles*, J. F., 1870, 215; «ab quin plaher, sentats sots los llaurers que prop del safareig creixían, escoltarían EMBADALITS lo suau cantar dels rossinyols!», Vidal *Rosada d'estiu*, 303; «En Lluis contemplava EMBADALIT, quasi be conmogut, a son company Fidel», Vidal, *Rosada d'estiu*, 188. «sens donarte'n compte m'has obert lo cor y revelat lo mal de que pateixes.—¿Mal jo?—Si, dona, si. Si ja m'ho presumía; si'l cor m'ho deya cada volta que't contemplava tan distreta y EMBADALIDA», Vidal, *Rosada d'estiu*, 88.

EMBADOCARSE : «si n'anava de content y enjogassat EMBADOCANTME per tot arreu o rihent y saltant sens saber perque», Vilanova, *Monólechs*, 21.

EMBAFAR : empalagar, fastidiar.

EMBAFAT : hastiado.

EMBALCARSE ; — *embalcarse una fusta*, doblegarse pe'l llarch, prenent la forma cilíndrica. Sinón. : enguerxarse.

EMBALUM : balumba : «Tot l'EMBALUM que duya en son esperit se desfeu com foch de palla devant de l'acullida purament oficinesca que li feu lo vicari», Oller, *La papallona*, 139; «Lo mariner va traure de dessota d'un sach una escala de

corda que feya molt d'EMBALUM y que per lo tant devía ésser molt llarga», Martí, *Lo caragirat*, 173.

EMBARAÇ : atascadero : «Puig als entenents lo ver juhí de les nostres diferencies e altercacions amagat sía, poreu veure que a la fi de un EMBARAÇ que hu dieu, neixen principis de molts altres», T. B., II, 135.

EMBARCAR : hacerse a la mar : «E tantost axí com tot fo apparellat, va's EMBARCAR, e varen lo acompanyar molts comtes e vescomtes», F. d'A., 200; «L'héroe se'n baixa fins a Montjuich, ahont s'EMBARCA», Atl., 40.

EMBARCH : embargo, secuestro.

EMBARRAR : «No trigá aplegarse a la cuyna tota la gent de la masía que venía del treball y d'EMBARRAR lo bestiar», Bosch de la T., *Lena*, 24.

EMBARRAT : embarrado; aparatos de trasmisión de toda fuerza motriz.

EMBARUMARSE : enfrascarse.

EMBASSAR : embalsar, estancar.

EMBASTA : hilvan, basta en las costuras, hilo que pasan los sastres y las costureras para sujetar el forro a la tela.

EMBASTADORA : hilvanadora.

EMBASTAR : **1,** embastar, hilvanar, hacer costuras con puntadas muy largas; — *embastar* (una pieza de ropa, : hilvanar;—*embastar* (una tela al bastidor para bordar) : embastar : «La Toneta comensá a EMBASTAR la vora», Oller, *La papallona*, 64. **2,** «E levás Abraham de nit e EMBASTÁ son ase e pres son fill Isaach e dos infants altres, e anasen en aquell mont que Deus li mostrá e pujá sus alt», Génesi, 26; v. BAST.

EMBAUÇ : «Segonament li dix que procura sovin victoria enganar l'enemich ab maneres; e açó pot hom fer si tu fenyent fuyta lo tires a lochs estrets on li síes egual o soberch o a llochs aspres e no coneguts o a llochs fangosos e ayguals o a llochs on ha citges o ribaços o precipises o EMBAUÇOS», Eximenis, *Regiment*, c. 269.

EMBAXADA : «Aprés maná al embaxador que explicás sa EMBAXADA», T. B., II, 76; «e prestament feu venir a Diafebus, e manifestáli la EMBAXADA e com volía que los dos hi anassen sens altre companyía», T. B., II, 45.

EMBAXADOR : «Lo rey moro aprés passats quatre díes, tramés sos EMBAXADORS ab una letra de batalla al rey de Anglaterra», T. B., I, 39; «yo us dich de part de la magestat del senyor rey que los EMBAXADORS poden venir salvament e segura», T. B., I, 42; «açó havía fet la grandíssima crueltat del lur rey Cale ben Cale, qui sobre fe havía fet morir tan cruelment los EMBAXADORS cristians», T. B., I, 68; «arribá lo comte de Notarbalam, qui venía EMBAXADOR per lo rey al comte e a la comtessa», T. B., I, 88; «Quinto lo superior qui fonch tramés EMBAXADOR per lo Papa al emperador de Contestinoble», T. B., I, 99; «Aprés maná al EMBAXADOR que explicás sa embaxada», T. B., II, 76.

EMBEBIECAT : embelesado.

EMBEFUGAT : huélfago; enfermedad de ahoguido que padecen las bestias de trabajo, parecida al

asma; huélfago (enfermedad parecida al asma).

EMBEGUT : embebido.

EMBELLIMENT : «Exampliaren molt aquests dos frares la ciutat de Tarragona en tal manera ab grans edificis de murs, torres, palaus e altres molts EMBELLIMENTS», F. d'A., 15.

EMBELLIR : embellecer.

EMBENAR : vendar, fajar, atar con venda o faja : «anava yo ab lo hulls ENBENATS», T. B., II, 187; «o si veyes com lo afalaga la mare, com lo EMBENA, com lo bolca, com li dona la mamella. Atentes staven les angéliques ierarchíes», Cartoxa, I, 37 v.°

EMBERMELLIR : enrojecer.

EMBESSONARSE : «l'amor es una soleyada ahont dues ánimes embriagades prenen lo vol cap a la llum, y s'EMBESSONAN per sempre», Verdaguer, *Nerto*, 37.

EMBESTIR : «Si apretava la xafogor, EMBESTÍEN pel torrent», Pons, *Trascant*, 190.

EMBETUMAR : embetunar, dar de betún.

EMBEURE : absorber, embeber.

EMBLA : «Hom savi EMBLA es de foll», Compil. ep. camar., Prov. arab.

EMBLANQUINADOR : blanqueador.

EMBLANQUINAR : jalbegar, enjalbegar, encalar, blanquear una pared;—*emblanquinarse* : Cp. : «ha dado en afeitarse con albayalde, y así se *jalbega* el rostro que no parece sino mascarón de yeso puro.» Cervantes, *La ilustre fregona*.

EMBLANQUINAT : blanqueado, enjalbegado : «La Escala ab sas casas EMBLANQUINADAS, sembla un vol de coloms posat sobre la platja», Bosch de la T., *Recorts*, 261; «un Sant Cristo posat entre dos ciris qu'escampavan sa claror demunt l'alba estovalla y per las EMBLANQUINADAS parets», Oller, *La papallona*, 220.

EMBLANQUIR : (alb.) : enlucir, enjalbegar.

EMBLAR : quitar, robar : «e donans una carta sua en la qual se contenía que Alaçrac que'ns havía EMBLAT lo castell de Penaguila», Cron. Jacme, 381; «e quan haguem menjat, e era prop d'ora de vespres, vench a nos missatge que peons de Terol e de la frontera havíen ENBLAT Ares», Cron. Jacme, 179; «al VIII díe cobram Alcalá, e Galinera, e XVI castells que'ns havía EMBLATS o tolts», Cron. Jacme, 394; «e l'altre día partím nos en, e anam nos en a Ares, e cobram lo, e donam als peons per ço con l'avíen ENBLAT als sarraíns, tant, que els foren pagats de nos», Cron. Jacme, 185; «En una ciutat se sdevench que a I mercader EMBLAREN X milia besants, e en tan gran tristicia sdevench lo mercader per los besants que perduts havía, e tan longament cogitá en lo dampnatge que pres havía, que'n perdé son seny e fo foll», Lull, *Maravelles*, I 164; «cells qui han moneda, tan tost estan en pahor que no'ls sia tolta o EMBLADA», Boeci, 115; «El monsoneguer es pus ladre que altre ladre per ço com lo ladre EMBLA ton aver e el monçoneguer ton seyn», Jafuda, 90 v.°; «Qui EMBLA l'ou, EMBLA puys lo bou», Compil. ep. camar., prov. arab.

EMBOATAR : acolchar, poner al-

godón basto o seda ocal entre la tela y el forro.

EMBOCAR : «apropantse al menut, ab lo gipó ja descordat, li llençá un dels pits a la boca... li EMBOCÁ'l mugró, tot assentant se'l a la falda», Pons, *Trascant*, 14.

EMBOÇAT : «un jove, mal EMBOSSAT ab la capa, passejava amunt y avall, parlant tot sol», Oller, *Notas¿Ahont son los boigs?*, 141.

EMBOLCALLAR : envolver : «Y vosaltres? vosaltres, la mar que us EMBOLCALLA || llençau a mes espatlles, badant los ulls al sol; || vostres bolquers d'escuma me dáreu per mortalla, || com orfanets de mare rihent en lo breçol», Atl., 50; «Les antigues króniques m'ompliren la fantasía d'aquells fets que, de tan llunyers y EMBOLCALLATS ab la calitja dels temps primitius, la historia va oblidant», Atl., 8; «tot aquell barri encara ENVOLCALLAT en l'ombra del capvespre», Oller, *La papallona*, 27; «Quan tingué la muda apariada la desá al fons d'un cistell, començant a vestirlo. Be n'hi feya de petons tot EMBOLCALLANTLO!», Pons, *Trascant*, 13;

EMBOLCAT : «la liurá a son algotzir ENBOLCADA en draps, e mesa dins una gran canasta posá la sobre una bestia», Bernat Metge, *Valter e Griselda*, 8 v.°; «la cosa pública de Roma ENBOLCADA en tantes tenebres es venguda en gran menyspreu», A. C. A., XIII, 292.

EMBOLICADOR : enredador, embrollador.

EMBOLICAR : embrollar, envolver, enredar, empaquetar; — *embolicarse* : «En Manelet se torná roig; volgué donar una explicació y s'EMBOLICÁ», Bosch de la T., *Pla y montanya*, 23.

EMBOLICAT : empaquetado, envuelto : «O mes que altre atribulat! veig me EMBOLICAT en molta dolor, e so atés al terme de la mía desaventurada fi», T. B., III, 102; «Lavors Tirant entrá dins la cambra, e trobá la Princesa que tenía los seus daurats cabells EMBOLICATS en la ma», T. B., II, 369; «E per ço vos, lo meu jermá, li portareu moltes recomandacions e en mig de elles EMBOLICAT, que negu no'n sapia ni u veja, mija cárregua d'or», T. B., II, 185; «Lo Rey moro portava un arch de fletxa, spasa, e al cap una cervellera ab moltes tovalloles EMBOLICADES», T. B., I, 57; — *embolicat en* : metido en : «Filla d'un patriotas empre EMBOLICAT en conspiraciones y bullangas», Oller, *La papallona*, 37; — *rebujado* : «traydors EMBOLICATS en rústegas mantas fins als ulls», Oller, *Notas*, 193.

EMBOLICH : enredo; — *embolichs* : chismes, cuentos, embolismos : «Lo cor li feu un salt! Quin EMBOLICH si'l conexíen», Pons, *Trascant*, 18; — *posar embolichs* : chismear, embolismar, murmurar.

EMBOLUM : balumba, volumen.

EMBONAR : recalzar, reforzar.

EMBORRATXARSE : «Item considerant sa Excelencia los grans abusos, y detestables vicis y peccats que's cometen en los bodegons y tavernes... en los quals moltes persones, dexant ses mullers, fills y familia golofrejant y EMBORRETXANT SE están díes y nits, de hont se seguexen grans inconvenients», Registro, 5276, *Edictes y crides*, c. 81, 1586.

EMBORRATXAT : embriagado.

EMBOSCADA : «e també perqué sempre li'n mataven los catalans ab bregues e EMBOSCADES», F. d'A., 360.

EMBOTAR : entonelar, embarrilar, encubar : «Item que tot hom qui hage vi ENBOTAT en la dita plaça que de continent que haurá buydada la dita bota le dege traure e levar de la dita plaça», A. M. B., *Bandos* (1378-1517), 41.

EMBOTIR : hinchar, abotagar, embotar.

EMBOTONAR: empezonar.

EMBOTORNAT : «Postrada en lo llit... la infeliç Carmeta, EMBOTORNADA, esgroguehida; respirant anhelosa», Vidal, *Rosada d'estiu*, 148.

EMBOYRARSE : anieblarse, anublarse : «Viaranys y corriols, rostos y marges... tot anava fugint, EMBOYRANTSE, fonentse, engorjat tot d'una per la nivelladora fosca», Pons, *Trascant*, 7.

EMBOYRAT : «Les paraules que ha sentides || fan sos ulls llampeguejar, || mes prompte'ls ulls s'asserenan || quan lo cor no está EMBOYRAT», Verdaguer, *Llegenda de Montserrat, Lo bateig*, 58.

EMBRAÇAR : **1**, llevar a brazo : «La moceta EMBRAÇÁ'l cistell, se senyá al exir del porxo, y tras... tras... tras... hi apretá la cama», Pons, *Trascant*, 21; «Lo Jan EMBRAÇÁ'l ninot, aparracat de nuvi pel Sastret», Pons, *Trascant*, 59. **2**, embarazar, estorbar : «Al ésser dalt de la riba, reparant que'l cistell l'EMBRAÇAVA, l'enfila ab son gayato y se'l carregá a la esquena», Pons, *Trascant*, 15; «alçá Abram sos nulls e viu aprés la sua esquena un moltonet entre les branques e romagueres ENBRASATS los corns», Biblia en catalán (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 2, Génesis), 11.

EMBRANCAR : empalmar, entroncar : «Lo Pirineu y l'Atlas, titániques barreres || ab que murá l'Altíssim dos continents fronters, || agermanats EMBRANQUEN aquí ses cordilleres, || dant al condor neus altes, al rossinyol vergers», Atl., 78.

EMBRANZIDA : ímpetu : «Mentre ells, endarrerintse, glopegen l'aygua amarga, || ab EMBRANZIDA rema, de cara a l'aspre mur, || y's penja a una palmera que Gerió li allarga || entre'ls merlets de rónega torratxa, ab braç segur», Atl., 220.

EMBRIACH : embriagado, ebrio : «l'om EMBRIACH gests fa d'om endemoniat, segons que posa Crisóstom sobre sent Matheu omelía LVIJ, car axí com ha endemoniat torç la bocha, reganya los huyls, adula e crida, buffa e roteja, gitás de costat e bolcás per terra, parla con a bestia, gita's en foch e en aygua, o derroca en les fovees e precipicis, e enbalça's, per que abtament d'aytal es dit que grans mals e foveas en que continuament cau lo seguexen a tota part», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 165 v.°; «E sía secreta en cobrir los mals de son marit maiorment si es viciós en leigs vicis: axí com sí es ladre: o AMBRIAC o blasfamador de Deu: o traydor: o homeyer: o cap de companya de bacallars», Eximenis, *Lib. de les dones*, 76; «Tu sola dorms EMBRIAGA, de l'Occident oh reyna; || no't sents desfer a troços, l'abim glatinte ensemps? || no veus al cel un glavi de foch que's desenveyna?

|| cau de genolls y prega; mes ¡ay, no hi ets a temps!», Atl., 118;

EMBRIAGARSE : «Per ço que dit es pots conéxer com son vils e dolents los sarrahins qui ab espígol e ab sement de lli EMBRIAGANTSE procuren axímateys dormir longament, dient que cant dormen no pequen», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 205.

EMBRIAGAT : «Desesperant ferotges de beure la sanch seva, || quan ja EMBRIAGATS de rabia la tenen a mig coll, || contra la ma de Deu, que a llurs unglots la lleva, || de llur cor lleig esclata la verinada a doll», Atl., 238.

EMBRIAGUEA : «e notaací que comunament la EMBRIAGUEA percut la lengua axí que'l hom no pot be formar ço que vol dir ne diu ço que dir volría cant es embriach, ans si vol dir borraç dirá terraç e si vol cridar a negú pare dirá paye, e si vol dir ca dirá carn, e si vol dir olla dirá ampolla e si fogaça dirá taça e si veure dirá beure, e semblants miseries», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 165.

EMBROMAR : seducir : «l'artista y'l sabi deuhen cobrir de flors las espinas que la humanitat los hi ha tirat al pas, a fi que aquesta, EMBROMADA per la llur aroma se llensi per aquell camí», Oller, *La papallona*, 42.

EMBROMARSE : anieblarse, cargarse, cubrirse la atmósfera de niebla : «Lo cel tornava a EMBROMARSE los días eran frets y ventosos com si tornessim al cor de l'hivern», Vilanova, *Del meu tros*, 85.

EMBROMAT : acatarrado.

EMBROTXAR : «A las set tornavam a casa, y vinga EMBROTXAR torts a l'ast», Bosch de la T., *Recorts*, 118.

EMBRUTAR : ensuciar, emporcar, manchar; — *si m'embrutes, t'emmascaro* : dijo la sartén a la caldera, tírate allá culinegra; se aplica al que lleno de vicios reprende en los demás las menores faltas; — *embrutarse* : emporcarse.

EMBRUTIR : embrutecer, entontecer; — *embrutirse* : atontarse, embrutecerse, hacerse estúpido.

EMBRUXAR : encantar, hechizar, embrujar por medios mágicos.

EMBUÇ : atasco, obstrucción.

EMBUÇAR : obstruir, impedir el paso, atascar, tapar un conducto el agua, la broza, las inmundicias; obstruir la corriente de algún conducto, obstruir en general : «La comitiva's perdé entre la barreja de municipals, agents de policía... qu'EMBUSSAVAN de part a part lo carrer», Oller, *La papallona*, 85; «ensá's renegava del carro qu'EMBUSSAVA'l carrer», Oller, *Vilaniu*, 74;—*embuçar les canonades* : cegar los conductos; — *embuçarse* : atascarse, cegarse, &. los conductos.

EMBUÇAT : obstruído, tapado : «y al tancar lo pany usual, per un joch de palanquetas, queda l'ull del altre pany EMBUSSAT, tapat de manera que no'l descobrirían», Oller, *Notas*, 60; «Las portas que davan al recibidor quedaren en un instant EMBUSSADAS pel gran nombre de socis que la curiositat hi abocava», Oller, *Vilaniu*, 157.

EMBULL : enredo, (por ejemplo, de los cabellos) : «e aquí foren los EMBULLS e rancors que tants greus dampnatges varen faer», F. d'A., 303.

EMBULLAR : enredar (los cabellos); — *embullar lo cap* : despeinar; — *embullarse* : enmarañarse, enredarse, acaballarse el hilo en una madeja.

EMBULLAT : enmarañado : «apretá a correr cap a la Rambla... cridant l'atenció del públich ab sa EMBULLADA cabellera, sos ulls esbarriats y son cor trencat d'esglay», Oller, *La papallona*, 178.

EMBUSTERO : impostor.

EMBUT : «cascuna persona qui vena vi a menut haia a tenir clavat sobre el canó del AMBUT a la part de dins stamenya o tela de sedas continuament per ço que'l vi sía liurat pus net als compradors», A. M. B., *Bandos* (1372-78), 96 v.°; «La orella es AMBUT del cor», Jafuda, 96 v.°; «Be, dona, esplica't, que ab tants AMBUTS, mala sort tinga si ningú t'entén», Vidal, *La vida en lo camp*, 225; — *fer embuts* : mascullar, hablar o leer a tropezones, hablar tartamudo, tartamudear; — *parlar sense fer embuts* : hablar clara y abiertamente, sin embozo; — *gastar embuts* : «¿Vol que li diga en plata? donsas tan ximple es vosté com la seva dona.— Ara m'ha agradat; vosté si que no gasta EMBUTS», Vilanova, *Lo Renaixement*, 1878, 59.

EMBUTLLOFAT : «Tinch un meu amich que se li va desfé'l casament, al presentarse a la seva promesa ab la cara EMBUTLLOFADA y un ull mitj clucat; estava ridícul», Bosch de la T., *Recorts*, 252.

EMBUTXACAR : embolsarse; — *embutxacarse* : «EMBUTXACANTSE'ls quartos, les emprengué dret a cal batlle», Pons, *Trascant*, 35; «Y plegant lo paper y EMBUTXACANTSE'l eixí de la cambra com un foll», Briz, *Lo coronel*, 116; «se ficá a la butxaca duas pessetas que tenía esbarriadas per demunt de la calaixera, S'EMBUTXACÁ també la carta de sa mare», Oller, *Notas de color*, *Un estudiant*, 22.

EMBUYNAR : «lo fresch ventijol portava d'ací allá los regalats perfums de las flors de las faveras y de la rapa dels olivers, mes dolços y suaus que la flayra de la bresca acabada de traure del rusch EMBUYNAT», Vidal, *Rosada d'estiu*, 328.

EMITAR : imitar : «e yo demá fer l'he cavaller per ço que ell pugua EMITAR als virtuosos actes de son pare en Guillem de Varoych», T. B., I, 63; «e qui fa son poder de EMITAR al mestre de la sciencia, no fa poch», T. B., II, 27; «Moltes voltes voler als bons de enteniment e de enginy es stat profitós», T. B., II, 166; «Donchs yo dech EMITAR la exellencia vostra que faça donació de tot quant he a Diafebus», T. B., II, 187.

EMOLUMENT : sueldo, salario, gajes.

EMPAIG [EMPATX] : embarazo obstáculo, indigestión, empacho : «no consentau ni permetau en aquexa vila ésser fet EMPAIG al tráfech e negociació», A. C. A., XXII, 48; «prestament li'n torná a tirar altra, e doná li en mig de la cuxa: ab l'arnés que portava, la fletxa no pogué passar del tot, e feya li molt de EMPAIG al passejar que feya», T. B., I, 57.

EMPALAGAR : empalagar, causar repugnancia.

EMPALIAR : empaliar, poner tapices : «lo illustríssim Primogénit... feu EMPALIAR de drap de ras molt bell la gran sala del palau reyal», Comes, *Lib. de coses*, 174.

EMPANADA : «e moltes maneres de pastes, com son gabolets, tortrades, EMPANADES e altres coses», F. d'A., 282.

EMPANTANEGAT; — *estar empantanegat* : estar en el atolladero, empantanado.

EMPAPAIG : «Tenen un noy, es a dir, n'han tingut set; peró se'ls ne han mort sis sens sapiguer de quin mal... L'altre día va tenir ¡ca! lo que se'n diu res... Jo crech que era de resultas d'un EMPAPAIX», Pons, *Quadros*, 134.

EMPAPAR : «eixí de casa ben EMPAPAT del paper que son deber l'imposava», Oller, *Vilaniu*, 189.

EMPAPERAYRE : empapelador.

EMPAPERINAR : encucuruchar, meter alguna cosa dentro de un cucurucho : «esquinçá una pila d'infolios pera EMPAPERINAR prunas», Pin, *La familia dels Garrigas*, 24.

EMPARA : embargo judicial. Cp, : «lo castell no ha neguna EMPARA», Cron. Jacme, 208.

EMPARAMENTAR : «Feu prestament desfer tota la cambra, e feu la EMPARAMENTAR tota de draps de brocat de seda», T. B., III, 149; «E faça la excellencia vostra EMPARAMENTAR tots los carrers per hon han a passar», T. B., I, 42.

EMPARAMENTAT : «ab los cadafals molt ben EMPARAMENTATS de molt bells e singulars draps de ras», T. B., I, 131; «e anava sobre un carro EMPARAMENTAT de draps de brocat», T. B., I, 54.

EMPARAR : «ir quant passavem per Vila secca vim arbres a Salou, e creem que hi haia conduyt que leven a Maylorques: e levats nos tost, e jo dar nos he II porters que vagen ab vos, e EMPARATS ho tot, e digats als senyors dels lenys que vinguen a mi», Cron. Jacme, 258; «E faem los cridar que dins I mes tornassen per fer a nos dret: e els dins aquel mes no tornaren a nos, e faem lur EMPARAR tots lurs bens que nos los trobam, e les heretats», Cron. Jacme, 336.

EMPARAULAR : apalabrar : «L'agutzil s'esqueya a la plaça EMPARAULANT companys pera la manilla del vespre», Pons, *Trascant*, 36.

EMPARAULAT : apalabrado : «feya una temporada que estavam EMPARAULATS ab la Rosetona», Vilanova, *Monólechs*, 11; «De la boda EMPARAULADA depén la pau de casa, l'esdevenidor de duas familias, ma ditxa, ton benestar», Vidal, *Rosada d'estiu*, 310.

EMPARELLAR : aparellar, emparejar, Atl., 132.

EMPARENTAR : emparentar, contraer parentesco.

EMPASSARSE : zampar, engullir, sorber de un golpe; tragar, creer de ligero, engullirse, tragarse; — *empassarse una costella* : embaularse una chuleta; — *empassarse un bon tall* : tragarse un buen bocado : «s'EMPASSÁ les farines y les trumfes, trencá'l son al escón aprés del rosari», Pons, *Trascant*, 12; «la cadernera... plegava'l gra, lo despallofava ab la punta esmolada de son bech y se l'EMPASSAVA aixecant graciosament son pintat caparró», Oller, *La papallona*, 189; — *empas-*

sarse un boci : [Cp. : «Aunque no tenía hambre, me puse a la mesa. No podía atravesar bocado», Gil Blas, c. 6].

EMPASTIÇAR : embadurnar.

EMPASTIFAR : ensuciar.

EMPASTIFAT : «En un recó del gran pati que formava la fábrica... hi havía una gran estesa de rodas, ferros rovellats, caixons EMPASTIFATS d'oli, cistellas ab escarbotadas bombonas», Oller, *Notas, La sort del Sr. Andreu*, 220.

EMPASTRE : «dels aiustaments de les erbes fa hom molts bons EMPASTRES e molts bons exerops e molts bons abeuratges», Breviari d'amor (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 353), 56 v.°; «Item si de les fuyles d'aquesta erba (Bretónica) piques e'n fas AMPASTRE, profita molt al cap e als uyls si es posada de sus», Maser., (Bibl. Nac. París, MS., fonds, Esp. 210), 15.

EMPATAR : empatar.

EMPATOLLARSE : embrollarse; — *empatollat* : embrollado; — *parlar empatollat* : hablar embrollado.

EMPATXAMENT : impedimento; obstáculo, oposición, lo que impide, estorba, embarazo : «vol Deus que ángel sía cosa spiritual, no havent cors, per tal que el cors no li do negún EMPATXAMENT a contemplar Deu», Lull, *Maravelles*, I, 101.

EMPATXAR : impedir, obstar, poner óbices, dificultades, &. : «Lo Rey d'Aragó. Per tal com no volem que Cresques de Vivers, juheu astrólech de casa nostra, se partesca de nostre serviy havem li manat que faça venir ací sa muller que es en Avinyón. E com ell hi haia tramés et alguns la EMPATXEN en sa venguda per deutes no leguts manam vos que us entrametats e façats quant porets que la dita juhía partescha et venga prestament al dit marit seu car plaser nos en farets. Dada en Barchinona sots nostre segell secret a XXVI díes de ffebrer. Del juny mil CCC LXXXVI Rex Johannes. Galcerando de Villanova procuratori Regio in romana terra», Registro, 1868, 79 v.°; «per aquesta rahó les sciencies que's havía guonyades estigueren ab ell e no pogueren per negún ésser EMPATXADES», Boeci, *Consolació*, 14; «esglayament EMPATXA lo seny e l'enteniment», Boeci, 25; «francha volentat no es EMPATXADA per la sciencia divinal», Boeci, 256; «par que tu vulles EMPATXAR e retenir la força del vent», Boeci, *Consolació*, 60; «e la aygua restreny en sí la humiditat tan fortment, que se engendra glaç, qui es cors sólit e que EMPATXA lo pujament de la vapor de l'aygua, en la qual vapor han apetit lo foch e la terra de pujar a ensús», Lull, *Maravelles*, I, 136.

EMPATXARSE : cortarse, turbarse.

EMPATXAT : «Lo scuder fo molt maravellat de la demanda que el cavaller li hac feta, e dementre que lo scuder se maravellava e stava EMPATXAT de la responsió, lo cavaller li feu altre demanda», Lull, *Maravelles*, I, 24.

EMPAYTAR : acosar, correr tras uno, acometer, impeler, chocar : «Texons, isarts y daynes per la drecera EMPAYTA, || pel clot s'entortolliga, bota del pla al turó, || al devallant capbuça lo códol que hi aguayta || y se l'endú per rócec

fet cendres y carbó», Atl., 56; «Alcides, al posar los peus en lo promontori, mata al gegant Anteu y fent arma de son cadávre, EMPAYTA y fa perdre la mena de les Harpíes», Atl., 212; «Serrats del regne fites, esculls y promontoris, || ab son alám pels ayres fan de la terra uns llims; || volant, volant, EMPAYTEN los sócols als cimboris, || y dels capgirats cingles devalla l'aygua als cims», Atl., 244; «com si lluquessen l'amagatall, y, confonentlo ab un llodrigó, l'EMPAYTESSEN ab la fura», Pons, *Trascant*, 18.

EMPEDIMENT : «Del vostre offici de gran Conestable, dix lo emperador, ha us fet EMPEDIMENT negú?», T. B., II, 173; «Com per la divinal gracia de Deu omnipotent yo sía posat en lo orde de cavallería, franch e libert de tota captivitat e altre EMPEDIMENT», T. B., I, 366; «e lo guardabraç li fora del tot caygut sino per lo cordó de seda, e d'altra part li dava gran EMPEDIMENT, perque dalt era desfet que poch útil li fehia», T. B., I, 208.

EMPEDIT : «se tornaren a levar altra volta e tornaren a fer armes; mas staven molt EMPEDITS lo hu e l'altre, que no's podíen dar tants colps», T. B., I, 215.

EMPEDRAR : empedrar; — *empedrar ab llambordas* : alb. adoquinar; — *empedrar ab palets* : labrar el suelo afirmándole con guijarros o gorrones.

EMPEDRAT; — *empedrat del carrer*: arroyo : «tres donas atravessaren esveradas l'EMPEDRAT y s'arrambaren al peu d'un arbre de la Rambla de las flors», Oller, *La papallona*, 5.

EMPEDREHIR : petrificar : «Digué, y la mort, ab freda besada geladora, || li EMPEDREHEIX y dexa per sempre'l llavi mut, || y vora'l sech cadavre lo grech sospira y plora, || com arbre a qui ses branques florides han romput», Atl., 64; «Ja a mi m'EMPEDREHÍA, quan diu, girantse enrera: || «En eix blat del diable no cal oscar la fauç.» || Me dexondí; lo rúfol fantasma ja no hi era; || mes sols un llenyer d'ossos restava de mos braus», Atl., 108.

EMPEDREHIT : empedernido : «Sería, potser, que'ls malalts lo preferían (lo torment) a la duresa d'aquells matalassos EMPEDREHITS?», Oller, *Notas*, 111.

EMPEGAR : empegar, cubrir o dar con pez : «Impicare; empegar con pez», Nebrija.

EMPEGUIR : «Levá's EMPEGUIT de vergonya, e anaren-se a dinar», T. B., II, 16.

EMPELTAR : ingertar, introducir una pua o rama verde de un árbol en el tronco o rama de otro.

EMPENAR : «Ans del gitar EMPENA hom segeta, e pensa be tot fet ans que s'i meta», Compil. ep. camar., Prov. arab.

EMPENDRE : «E puch ben dir a la senyoría vostra que molts grans senyors son stats mal contens de Tirant per EMPENDRE de fer aquestes armes», T. B., I, 207; «E per speriencia se mostra que totes les coses que has volgudes EMPENDRE te son vengudes axí com a desijada fortuna li es stat plasent», T. B., II, 149; — *empendre'l camí, lo carrer* : encaminarse, tomar : «Llavors s'aixecá y EMPRENGUÉ'l camí de la ciutat vella», Oller, *La papallona*,

206; «sabía de cor, o poch menos, que trovaría a la dreta y que a l'esquerra, al EMPENDRE tal carrer o plassa de les principals», Oller, *Croquis*, 126; — *empendre a algú* : perseguir a alguno, atromentarle : «Y després, si tants joves te miravan y algún sofría per tos desdenys, y altre volía EMPENDRE a tos pares, que n'havía de fer jo», Vilanova, *Del meu tros*, 45; «mes de quatre cops, (sinó que ara'l castellá se m'ha rovellat) m'han vingut ganas d'EMPENDRE algún oficial y dirli», Vilanova, *Del meu tros*, 95.

EMPENTA : empellón, empuje, empujamiento, empujón, embate, ímpetu, lanzamiento : «ne será derrocat per EMPENTA de vent», Boeci, 33; «Tirant se acosta a ell e doná li una gran EMPENTA que'l feu caure en terra», T. B., I, 156; «Tal l'héroe, al rompre aquella maror armipotenta; || s'engolfa en les onades a colps de ferro cru; || y ferm y fort oposa la seva a llur EMPENTA, || com nau qu'a un abordatge presenta'l pit tot nu», Atl., 112; «y encara qu'enrahoná refrenant l'EMPENTA dels seus entusiasmes», Oller, *La papallona*, 35; «L'Agneta tregué de la cuyna al criat ab EMPENTA amistosa», Oller, *La papallona*, 161; «Ficada entre aquellas EMPENTAS... mirava sense veure res», Oller, *La papallona*, 86; — *les empentes* : encontrones (?) : «Caminava procurant salvar ab constants giragonsas las EMPENTAS de la munió d'obrers que en aquella hora de plegar inundava tot aquell barri», Oller, *La papallona*, 27; — *a empentes* : a empellones : «Pels cims dels puigs y cingles, com braus sense barrera, || s'empenyen les zumzades del fort Mediterrá, || a toms ab altres cingles y puigs, qu'en sa carrera || fan rodolar a EMPENTES, sens dirlos: Feuse enllá», Atl., 216; «Y, enujats, devegades aquelles ossamentes, que del cadavre atlántich gitá l'abisme fart, || en terratrémol rompen a revolcons y EMPENTES, || de l'Etern que'ls hi clava tot rosegant lo dart», Atl., 258; — *donar empentes* : empujar, impeler, hacer fuerza contra algún cuerpo para echarlo del lugar que ocupa.

EMPÉNYER : impeler, empujar, impulsar : «E lo dit mossén Guillem de Sant Climent EMPENGUÉ la pedra e afluixats dits ternals e corrioles dita pedra fonch posada», Comes, *Lib. de coses*, 352; «Les illes me preníen || per un navili de rumbosa vela, || que, ple de richs aflayres, || los joguinosos ayres || d'Epidauros a Dórida EMPENYÍEN», Atl., 190; «Y que'ns caldrá a nosaltres? seguir la rierada || o contra'l fat EMPÉNYER la barca a vela y rem? || dels massa créduls riurens o fer ab ells llaçada? || Titans de cor de roure, digaume: qué farem?», Atl., 100; «No sents com xiscladores per tot ja esvolateguen || EMPENYENTla y penjántseli als peus en lleig exam, || ensemps que ronch me crida l'abisme, hont l'arroceguen: || eix pa com no li llanço fentlo glatir de fam?», Atl., 126; «Vaja, noya, ves, ves... feu bonament la Madrona EMPENYENTla cap a la porta», Oller, *La papallona*, 133; — *empényerse* : empujarse : «Pels cims del puigs y cingles, com braus sense barrera || s'EMPENYEN les zumzades del fort Mediterrá, || a toms ab altres cingles

y puigs, qu'en sa carrera || fan rodolar a empentes, sens dirlos: Feuse enllá», Atl., 216; «L'espantosa abraçada més estrenyen, || y's topen, se revolquen y s'EMPENYEN, || acarades ses boques de volcans; || de l'hórrida tormenta no s'adonen, || y escupint foch y ferro s'abrahonen || a la gola d'abismes udolants», Atl., 26; «passaren, EMPENYENTSE, lo corredorque duya al menjador», del Bosch, *Lo segador*, 23.

EMPENYORAR : dar prenda al acreedor, hacerse prenda de una cosa : «e trobam que a altre les havía EMPENYORADES», Cron. Jacme, 338; «mas per fer-ne valença al rey ab gent e pecunia manlevaren molts censals, e veneren e EMPENYORAREN ço que'n havíen», F. d'A., 358.

EMPERADOR : «La majestat vostra lo trobará lo mes solícit home del mon, amador e guardador del be públich, EMPARADOR dels desamparats, ajudador dels malalts», T. B., II, 170.

EMPERADRIU [EMPERATRIU] : «E stant en aquestes rahons vengué la EMPERADRIU que era levada de dormir», T. B., II, 49; «ja bastaría que fos reyna o EMPERADRIU per fer tanta menció d'ella», T. B., I, 257; «e jo'n so fortment pagat de la vostra amor e affecció que'n havets a la mía persona e a la de la EMPERATRIU», F. d'A., 262.

EMPERESIMENT : emperezamiento

EMPERESIR : volver perezoso; — *emperesirse* : emperezar, hacerse perezoso, enervarse : «y al bruyt suau del vincladiç fullatge, || ses ones argentines, || dant besos a les flors y fent joguines, || de verger en verger s'EMPERESIREN», Atl., 204.

EMPERESIT : displicente, embobado : «La Toneta... passejá EMPERESIDA la vista per la sala», Oller, *La papallona*, 48; «Ab una mirada reganyosa escampá d'allí al servey EMPERESIT», Oller, *La papallona*, 196; «Y be, que no vols venir a dar una ullada al ball? digué D. Ramon a son fill... — No'n tinch pas gayres ganas, respongué l'Albert ab ayre EMPERESIT», Oller, *Vilaniu*, 137.

EMPERI : «e dix nos que volía anar al Apostoli sobre'l tort que'l dit Apostoli li tenía sobre'l feyt del EMPERI», Cron. Jacme, 521.

EMPERIAL : «mas per ço com en aquest regne es en práctica que com se fan EMPERIALS armes», T. B., I, 146.

EMPERNARSE : estribar : «Ab unglots de diable ganxuts altres n'arranquen, || barrohers EMPERNANTShi, dels puigs ab tremolor, || y a colps de peu, a falta de mall, los esvoranquen, || ab pedres tasconantlos, a tall d'estellador», Atl., 168.

EMPERO : «mas EMPERO tots eren uns», Cron. Jacme, 37; «mas EMPERO a bon respit lo podem tenir d'armes», Cron. Jacme, 100; «E la philosophía dix: tu saps que lo mon es regit per Deu, EMPERO encara t'o provaré per dues rahons», Boeci, 161; «jatsía que en mon temps se'n diu que [Barcelona] ja era estada edificada molt abans, EMPERO yo no'm don d'alló qui's diu sense mils fonaments», F. d'A., 7; «Bona cosa sería aquexa, dix la Comtessa; EMPERO veig que aquest cálzer de dolor a beure s'ha», T. B., I, 16; «e alçaren altre per rey. EMPERO,

per tot açó ells se armaren com si haguessen a dar batalla», T. B., I, 68; «E tot açó era de cuyro negre e les pedres de cuyro blanch... e totes eren plenes dins d'arena; EMPERO, senyor, si dava a negún home d'armes pleguat lo metía a terra», T. B., I, 134; «yo seré contenta de fer ho: EMPERO primer vull saber lo que desijau haver de mi», T. B., II, 85; «EMPERO a la gran amor no y es res difícil o greu sino ésser no amat», T. B., II, 166.

EMPÉS : empujado, impelido, impulsado : «Tan bon punt vers Hesperis li veuen pendre terra, || com llagostada cauen d'Alcides al damunt, || darrera Anteu que'ls mena, semblant a un cap de serra || que roda EMPÉS pels braços de foch del Simoun», Atl., 230; «Y, com un astre EMPÉS per ma divina, || a Génova l'hermosa s'encamina, || de l'Edem de la terra a dur la clau; || mes ella, com galera desarbrada, || no gosa obrir ses ales a l'ayrada || que l'alçaría més amunt d'hont cau», Atl., 296; «quatre fofos gambayrots, EMPESOS pel llevant, s'escamparen pel ras, malejant la tarda», Pons, *Trascant*, 52.

EMPESCARSE : forjar, inventar, urdir noticias, mentiras : «Que has de fer alguna altra diligencia avans d'anar al restaurant? — Una visita. — Se pot saber a qui... a alguna senyoreta, potser? — A mossén Antón, un capellá que havía sigut vicari a Ripoll. — Que aviat las tens EMPESCADAS!», Oller, *La papallona*, 100.

EMPESTAR : apestar, ocasionar peste, introducirla, propagarla; despedir olores hediondos.

EMPESTIFERAR : inficionar : «per poca quantitat que reste del humor dins de les venes, será bastant pera inficionar y EMPESTIFERAR tot lo demés cos, y humors, que de nou se engendravan en ell», Bernat Mas, *Orde breu* &., 1625, 61 v.°

EMPETITIR : empequeñecer, achicar : «Com confessar al meteix Lluís una ignorancia tan vergonyosa, que per si sola podía EMPETITIR l'objecte estimat d'un modo deplorable, crudel?», Oller, *La papallona*, 69-70.

EMPETITIT; — *quedarse empetitit* : quedarse tamañito.

EMPIPAR : enfadar, enojar, quemar, cargar a alguno con bromas pesadas; — *empiparse* : irse amostazando, hinchársele a uno las narices, montarse en cólera, subirse a la parra, respingar.

EMPITJORAR : empeorar.

EMPLAFONAR : atairar.

EMPLASTRE : «Emplastrum, i; el emplastro, que se pone a la llaga», Nebrija.

EMPLEU : colocación.

EMPLOMAR : «implumbare; soldar con plomo», Nebrija.

EMPOBRIR : empobrecer, reducir a pobreza; met. esquilmar la tierra : «e en axí destrouía ses gents qui a les corts feyen grans messions, e tota sa terra EMPOBRÍA per la gran messió que feya», Lull, *Maravelles*. I, 229.

EMPOLAYNARSE : acicalarse, adornarse, aderezarse, engalanarse, emperifollarse, particularmente la cabeza y hablando de mujeres: «Hont s'es vist una dona viuda EMPOLAYNARSE d'aquesta manera!», Vilanova, *Del meu tros*, 24.

EMPOLAYNAT : pintiparado.

EMPOLSAR : empolvar, echar polvo.

EMPOLSAT : empolvado, que está cubierto de polvo.

EMPOLVAT : «Closas y camps eran blanchs de gelada; bardiças, matolls, brins del blats semblavan EMPOLVATS de sucre candi», Bosch de la T., *Lena*, 29.

EMPORCAR : «Imporcare; aporcar algo con tierra», Nebrija.

EMPORTARSE : llevarse : «l'agafá altra vegada y seguí EMPORTANTsel sala amunt», Oller, *Notas*, 112.

EMPOSTAT : «e sobre los cabirons clavaren posts en manera que la de un cap fins a l'altre stava EMPOSTAT com un pont e tot empeguntat ab molta pegua», T. B., II, 134.

EMPOSTIÇAT : entablado, entarimado, enmaderamiento de ensambladura.

EMPRAR : tomar prestado, tomar servirse de una cosa prestada.

EMPREMPTAT : «staven EMPREMPTATS en pregamí los noms de aquelles persones qui eran ensaculades», Comes, *Lib. de coses*, 337; «vostra letra he rebuda... EMPREMPTADA ab sagell EMPREMPTADA de vostres armes», T. B., I, 231; «Item XXII safirs menors encastats en águiles EMPRENTADES en la dita corona», Registro 24, 63, 1307.

EMPRENIMENT : contrata, asiento.

EMPRENYAR : poner en cinta a una mujer, hacerle una barriga : «e volía molt de be a son marit encara que'n era molt vell, car era virtuosa fembra, may se'n va EMPRENYAR», F. d'A., 213; «En aquella ciutat havía una fembra falça, e pensá's com pogués haver grans diners de aquella dona, a la qual aná dir que ella li daría a menjar coses per les quals se poría EMPRENYAR», Lull, *Maravelles*, I, 188.

EMPRESSIÓ : contrata, asiento.

EMPROVAR : probar : «prenent la goça entre'ls genolls li EMPROVAVA'l collar», Pin, *La familia dels Garrigas*, 29; «La modista passá a EMPROBARlas totas: vestit, calsat, vel, corona, tot anava que ni pintat», Oller, *Notas, La casaca d'en Jaumet*, 156.

EN : **1**, prep. : «Vora la mar de Lusitania, un día || los gegantins turons d'Andalusía || veren lluytar dos enemichs vaxells; || flameja en l'un bandera genovesa, || y EN l'altre ronca, assedegat de presa, || lo lleó de Venecia ab sos cadells», Atl., 22; «les armes de Catalunya que son quatre pals vermells EN camper d'or», F. d'A., 244; — *en bon'hora* : «e que li'n partís de davant EN bona hora», F. d'A., 361; — *en compte de* : «com pens que será repós de la mía senectut vull pendre a Tirant EN compte de fill», T. B., III, 261; — *en doyna* (*fer anar* —) : capear a uno de acá para allá : «De bona vigilia arriban || parents de totas dos bandas; || tothom del veynat va EN doyna || y dels nubis tothom parla», Genís, *Lo criat major*, J. F., 1878; «quan era jove, volía fer anar a tots los minyons EN doyna, y esperant sempre millor partit, va quedarse fadrina», Careta, *Quadros de Barcelona*, J. F., 1876, 292; — *en façç* : «Mas devets saber que'l dessús dit rey fo muylerat EN façç de sancta mare Sgleya ab na Elianor», F. d'A., 338; — *en havent* : después de. Ej. : *en havent dinat* : después de comer; — *en jos* : «quant nos fom

endret Almenara que anavem riba mar, faeren nos be V o VI allimares per la costa EN jos», Cron. Jacme, 233; — *en jus* : «no osaven entrar pus EN jus en terra de sarrains», Cron. Jacme, 235; — *en l'alba clara* : «E al matí EN l'alba clara, lo rey feu tocar les trompetes», T. B,. I, 75; — *en lo instant* : «Lo emperador lo preguá que'ls hi fes portar EN lo instant, que ell recitaría les coses», T. B., II, 17; — *en malhora* : «per ço que'l comte d'Empuries... faya grans dampnatges als ecclesiástichs; mas be la'n van haver EN malhora, que tantost lo comte de Barcelona li'n fo dessús ab tot son poder». F. d'A., 222; — *en persona* : mismo : «E respós En Jacme Pere: Senyor, placia us que yo no meta negú en mon lloch en aquests affers, mas yo EN persona que hi vaja», Muntaner, 116; «e vull que tot ço que vos havets dit ne yo diré, lo notariací escriva llargament, e com yo EN persona som comparegut», Muntaner, 172; — *en peus* : «E el levá's EM peus, e dix &», Cron. Jacme, 360; — *en sus* : arriba : «com podía devallar sa jus, car natural cosa sía muntar a EN sus», Lull, *Maravelles*, I, 128; — *en tall de* : «per tant ells axí que'n veyeren que'ls sarraíns metíen la sua gent EN tall de retraure's, se'n varen ordonar be per anarlos darrera», F. d'A., 203; — *en tant* : en tanto : «EN tant, del Rosé vora les aygues, apedreguen || a l'héroe grech deformes y rabaçuts gegants; || sota quiscún dels códols qu'a bell ruxat li engeguen || podríen soplujarshi ramada y rabadans», Atl., 58; — *en tant bon punt* : «e EN tant bon punt los sarraíns hagueren desamparada la ciutat de Barcelona... ell se'n va entrar dins d'aquella», F. d'A., 173; — *en tret de* : «e la sanch corría al riu per lo camí en tal manera que'l riu era tot vermell... e la mar axí mateix EN tret de una bona milla», F. d'A., 204; — *en tro* : «e durá aquela guerra tot l'ivern, EN tro en Mag», Cron. Jacme, 164; — *en un dir Jesús* : en un santiamén; — *en va* : «¿Qué fretura despendre tantes supérflues paraules EN va? dix lo Duch», T. B., II, 106; — *entrar en pensament* : «A gran maravella entrá Félix EN pensament de ço que vist havía», Lull, *Maravelles*, I, 6; — *estar en tristicia*, etc. : «EN tristicia e EN languiment estava un hom en estranya terra», Lull, *Maravelles*, I, 3; — *estudiar en* : «esdevench en un hermitatge en que stava un sant hom que longament EN theología e EN philosophía havía studiat», Lull, *Maravelles*, I, 7. **2**, pron. : «pregáns EN tant que donam la li», Cron. Jacme, 311; «e fo nostre acort que'ns EN moguessem e que'ns partissem d'aquí», Cron. Jacme, 48; «E quan açó haguem feyt entram nos EN en la vila», Cron. Jacme, 320; «E puix acabat lo dit offici, tornam nos EN a la dita casa dels frares menors hon posavem», Pedro IV, 76; «be es veritat ço que tots temps e hoít dir que de bon arbre bon fruyt N'ix», Bernat Desclot (Bibl. Nac. Paris, MS., Esp. 328), 22 v.°; «E de açó yo no m'EN puch gens alegrar per haver perdut lo major que tenía ni podía tenir en aquest mon», T. B., IV, 390; «pren marit tost e ben tost, e si ton

pare no te'N dona, yo te'N daré», T. B., III, 68; «Senyor, dix lo majordom, IIII onces, axí com vostra senyoría mana. Dix lavors lo Rey: Donen li'N altres quatre que síen huyt: e axí fon fet», T. B., I, 353; «¡No vos N'estalviará pochs de disgustos lo tenir casat al hereu», Bassegoda, *La bona gent*, 86; «un día's promogué una forta disputa sobre si's deyan o no gayres mentidas. Un regidor va dir que ell tenía un masover que may N'havía dit una», Maspons, *Cuentos populars catalans*, 9; «ab una mirada 'N tingué prou pera compendre que alguna de molt grossa 'N passava a son company», Vidal, *Rosada d'estiu*, 357; — *en té l'ayre* : la cara se lo dice, en la cara se le conoce. **3** [fem. NA], don, artículo personal : (En la obra de Madramany sobre la nobleza de Aragón, página 142, se halla explicación del EN que precede a los apellidos catalanes); «Nos dit rey EN Pere de Aragó», Pedro IV, 20; «Senyor EN Bou, dix NA Renart, ¿qual es vostra volentat? E lo bon dix a NA Renart que ell venía star en la cort del rey», Lull, *Maravelles*, I., 206; «E aquells qui'l encontraven e'l saludaven dehien li : Deus vos salve, EN rich hom», B. U. B., *Ajustaments*, 221 v.°; «Cobrençament es de bavaya cant negún diu a l'altra: Deu vos sal EN tinyós», Compil. ep. camar. Prov. arab. **4,** por *ab* : y abdós quedavan EN sense res», P. B. y Bros, *Rondalleta*, J. F. 1880, 98.

ENAGOS : enaguas.

ENAMORADIÇ : «Axí mateix nosaltres quant vehem un hom fort savi diem que es un gran Deu e un hom poderós, axí com fon Octoviá, deyen les gents llavors que era Deu; un hom qui es fort ENAMORADIÇ dien que es Deu d'amor», Eximenis, *Vida de Jhu Crist* (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 6), 13.

ENAMORAR : «Senyor ver Deus gloriós, pus per amor has ENAMORAT aquest cavaller», Lull, *Maravelles*, I, 18; «E a vos, filla, se cové que les gents façats ENAMORAR de vos mateixa e de mi», Lull, *Maravelles*, I, 79; — *enamorar-se* : «un scrivá de la nau del capitá dels genovesos era exit en terra e veu la gentil dama, e ENAMORÁ'S molt d'ella», T. B., IV, 273; «E praticant cascún día en la cort del rey e ab la infanta, Phelip se ENAMORÁ molt de ella, e ella per semblant d'ell», T. B., I, 293.

ENAMORAT : «LOS ENAMORATS passats, los quals desijaven de llur gloria dexar fama, ab gran fatigua treballaven per venir en alegría reposada», T. B., II, 30; — *entusiasmado* : «En Lluís venía ENAMORAT de las valencianetas de color trencat, ab cada ull com una castanya», Oller, *La papallona*, 195.

ENANS : antes : «E ENANS que nos n'exissem, be per VII meses venc missatge al comte de Proença», Cron. Jacme, 21; «e ENANS del día, a Terragona», Cron. Jacme, 159; «E ENANS que els hi fossen ab be DCC peons», Cron. Jacme, 98.

ENANTAMENT : auto judicial, procedimiento : «lo dit infant don Jaume era a Terol, faent aquí ENANTAMENTS de justicia», Pedro IV, 30; «Lo Rey. Lochtinent. Com lo devot e amat nostre en Miquel de Palomar, Artiaca de Cartagenia e re-

gent lo bisbat de Murtia a pregaries nostres deia fer alguns processes e ENANTAMENTS per vía ordinaria contra alguns usurers e detenidors de residuus de lexes e píes causes per lo Pare Sant a nos otorgades», Registro 2281, 53, 1401.

ENANTAR : proceder en justicia : «axí en los plets qui son ia comensats e ha hom ENANTAT com aquells qui son a venir», A. M., *Lib. de deliberaciones* (1300-3), 58 v.°; «e per ENANTAR contra ells segons que nos fer ho deguessem per dret», Cron. Jacme, 520; «vos ni vostra cort no hi pot ENANTAR», Cron. Jacme, 64; «e sino nos ENANTAREM, axí con dret hu vol», Cron. Jacme, 63.

ENARBORARSE : enarbolarse : «Apar que la serp monstre, per estrafé un cometa, || s'ENARBORÁS ab ales d'incendis al cel blau, || o que, a l'assalt pujanthi, s'hi fessen esqueneta || escardalenchs dimonis, rebuig del negre cau», Atl., 58.

ENARDIR : avivar : «Aquesta endiastradura ENARDÍ l'interés del estudiant», Oller, *La papallona*, 209; — *enardirse* : enardecerse : «Mes de prompte, ENARDINTSE son cor a una guspira || que li tramet l'Altíssim, despresa de son ull, || com estimbada roca, se llença al mon qu'espira, || gromoll de terra y aygues d'un caos al rebull», Atl., 134.

ENASPRAR : rodrigar, arrodrigar, arrodrigonar, poner rodrigones a las vides.

ENASTAR : «era verdadera confusió veure'l treure tant aviat la forquilla, ENASTAR un tall y desarla tot seguit», Vilanova, *Gent de casa*, 7; — *enastar la viram*.

ENAULIR : «Qui era bo puys es ENAULIT; ase era puys es tornat somera», Compil. ep. camar., Prov. arab.

ENAYGUAR : aguar el vino : «sapiats que aquesta es una manera d'ome qui tasta vi e'l vol ENAYGUAR, car aquels que tasten vi e'l volen ENAYGAR, volen saber si es ENAYGUAT e fort primerament», Cron. Jacme, 399.

ENAYGUAT : aguado.

ENÇÁ : acá : «Fins al cim; (mes al ésser al capdemunt tot tomba' || A foch y a sanch Atenes arrámbans cap ENÇÁ, || y al veurens de recules, l'Atlántida, com tomba, || dessota nostra férrea petjada ressoná», Atl., 90; «de nostra mare Eva ENÇÁ», T. B., II, 19; — *d'ençá* : desde que; — *d'aquí ençá* : «e quan nos vinguem d'aquí ENÇÁ no y lexaren sino tan solament los hómens d'armes», Cron. Jacme, 241; — *d'ahir, d'aquell día, d'aquell temps etc. ençá* : «d'aquell día ENÇÁ que yo'l perdí, dolor inestimable ha compreses totes mes forces», T. B., IV, 40; «Mas d'aquel temps EN SA hi han venguts, per la bona senyoría que hi trobaven», Muntaner, 31; «d'ahir ENÇÁ que esta casa es un desgabell», Vidal, *Rosada d'estiu*, 439; «lo qual va edificar en Barcelona e en Gerona monestir del seu orde, e després ENÇÁ se'n han feyt d'altres», F. d'A., 379; — *més per ençá* : «e mes per ENÇÁ, com los Sentilles, qui eren burgundions e s'appellaven Craons, e eren de linatge reyal», F. d'A., 121.

ENCABIR : meter; — *encabir a algú* : acomodar a alguno : «Sí, sí, jo so de casa; en una banda o altra

m'ENCABIRÁN, vol dir, no?», Oller, *La papallona*, 195.

ENCABRITARSE : encabritarse, empinarse, enarmonarse los caballos.

ENCABRITAT : encabritado.

ENCADARNARSE : resfriarse, acatarrarse.

ENCADARNAT : «Y'l Sastret, aprés d'estossegar una estona, baladrejá, mitg ENCADARNAT», Pons, *Trascant*, 60.

ENCADENAT : «les nuus son engendrades de les vapors que ixen de la mar e de la terra, e en aquelles vapors son ENCADENATS e enlaçats los IIII elements», Lull, *Maravelles*, I, 131; «e'ls faé portar al seu gran castell de Palafolls, e aprés engrillonats e ENCADENATS los fahía anar a treballar en una gran torre que'n faé prop la mar», F. d'A., 364.

ENCAIX : diente, muesca, escopleadura.

ENCALÇ : «E lo capitá e Diafebus anant a l'ENCALÇ dels turchs, matant e degollant los enemichs de la fe», T. B., II, 109; «Tirant aná tostemps aprés de ells al ENCALÇ», T. B., II, 98.

ENCALÇAR : dar alcance, alcanzar, tropezarse : «Dementre que la pastoressa ENCALSAVA lo lop e Félix vers ella venía corrent», Lull, *Maravelles*, I, 6; «Félix se maravellá de la pastoressa com havía tant de ardiment que lo lop ENCALSAVA», Lull, *Maravelles*, I, 6; «Fantasmes son, qu'allarguen negrenchs y ossosos braços, || los verns que'l vergassejen surant d'arrels amunt; || balenes son les roques, los turons gegantaços || qu'encaputxats de núvols s'ENCALCEN d'un a un», Atl. 178.

ENCALMAR : calmar; — *encalmarse* : «A les veus del Sastret s'ENCALMÁ la bulla», Pons, *Trascant*, 60.

ENCAMARAMENT : «Item que negún perayre no guós adobar negún drap gran ne poch de qualque natura sía en que haie borra, borrellons, peçols ne reepel ni negún altre ENCAMARAMENT», Almotacenia de Valencia, 1322, 32 v.°

ENCAMERAR : adulterar, falsificar un género : «Item ordenaren... que tot mercader, o altre hom, qui encamarás alquena ne grana ne null altre aver axí de ponent con de levant, que fos cremat l'aver que sería ENCAMARAT et encara que paguás LX sol. de Reals de Valencia», Almotacenia de Valencia, 1322, 26; «E si han nuyles coses a vendre a pes ENCAMERERAN aqueles banyán ab ayga freda ho faén hi altres males ventures per ço que pesen mes», Breviari d'amor (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 353), 138 v.°

ENCANT : almoneda, venta pública de muebles y alhajas por voluntad de su dueño; subasta, venta pública por autoridad de justicia, encante, baratillo : «Item que a dicmenge ne a festa que'ls forns no coguen, negún corredor no gos tenir ENCANT de neguna roba», A. M., *Lib. de deliberaciones* (1300-3), 66; «E dixeren que's faes ENCANT dels moros, e de la roba que y era, e de totes les coses», Cron. Jacme, 138; «E en cascún lloch se tench ENCANT públich de les persones e de les robes qui'ls foren trobades (en Mahón)», Muntaner, 326; — ferial : «He vist d'infants y verges horribles sacrificis; || he vist a la innocencia del negre crim als peus; ||

arreu les viles, fetes ENCANT de tots los vicis, || y aquexos dins lo temple robar encens als deus», Atl., 106; «Tot sovint al mitj día era al ENCANT a triar ferros», Careta, *Quadros de Barcelona*, J. F. 1876, 277.

ENCANTAMENT : «E totes aquestes coses, senyor, no pense vostra senyoría síen fetes per ENCANTAMENT ni per art de nigromancia, sino artificialment», T. B., I, 138;— *per encantament* : como por ensalmo : «la dida... baixá una escudella de caldo, mentres d'altres cantons venían per ENCANTAMENT copetas de malvasía, ayguanaf y licors estomacals», Oller, *La papallona*, 174.

ENCANTAR : **1**, vender, subastar : «nau o leny no's pot vendre ne ENCANTAR tro que haie fet viatge», Capmany, *Costumbres marítimas*, 3; «Ara oiats per manament del batle ab volentat dels conseylers que nuyl corredor ne altre hom, en la plassa de la Boria, no gos posar ne ENCANTAR lits ne saclits, ne tauts ne taules ne fusta ne armaris ne bancs ne neguna altra fusta ne obra de terra ne encara corredor ne payer; ne altre defora part les sues taules, no gos posar negunes de les dites coses. E qui contra assó fará, pagará per ban X sol.», A. M., *Lib. de deliberaciones* (1300-3), 120. **2**, «Incantare; encantar con palabras», Nebrija; «Encara moltes vegades alcuns dels (iuglars) ENCANTEN les gens ab art de diables», Breviari d'amor (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 353), 142.

ENCANTAT : prendado, embelesado : «dix:yo no se si est diable o cosa ENCANTADA», T. B., I, 185.

ENCANYIÇAT : encanyada, varasceto.

ENCAPARRAMENT : preocupación : «ab tot y'l seu ENCAPARRAMENT, son natural de dona no pogué deixar de fixarse en l'inusitat desordre que regnava pe'ls fogons», Oller, *La papallona*, 133.

ENCAPARRARSE : preocuparse : «No'm deyeu ara mateix que no tots los temps son iguals, y que d'un día altre en ve? Y donchs perque ENCAPARRARSE?», C. Vidal, *La vida en lo camp*, 183; «Potsé si que per haver tingut de pagar las costas, se fan compte que m'hi hauré ENCAPARRAT!», C. Vidal, *Rosada d'estiu*, 77; «¿Qué passa? Jo penso que perdo l'enteniment.—Animo, home, que d'ENCAPARRARSHI res se'n trau», C. Vidal, *Rosada d'estiu*, 384; «Torná prompte a la ciutat y allí, ENCAPARRANTSE en sos estudis procurava oblidar aquells amors de tota la seva vida», Vilanova, *Del meu tros*, 120; — *no encaparrarse* : no tomarse la molestia : «no s'ENCAPARRAVA gens ni gota en cumplir sos sagrats debers», Oller, *La papallona*, 19.

ENCAPARRAT : enfrascado.

ENCAPUTXAT : con toca; encapotado : «Fantasmes son, qu'allarguen negrenchs y ossosos braços, || los verns que'l vergassejen surant d'arrels amunt; || balenes son les roques, los turons gegantaços || qu'ENCAPUTXATS de núvols s'encalcen d'un a un», Atl., 178.

ENCARA : todavía, hasta ahora, aun : «que si faría mil milia setgles e molts mes ENCARE», Lull, *Maravelles*, I, 73; «Veus exa mar qu'abraça de pol a pol la terra? || en altre

temps d'alegres Hespérides fou hort; || ENCARA'l Teyde gita bocins de sa desferra, || tot braholant, com monstre que vetlla un camp de mort», Atl., 40; «Dins un esquey, frontera a la capella, || una celda's desclou, celda d'abella || entre'ls braços molsosos d'un penyal; || allá de fruyt mengívol lo convida, || sobre jonça afelpada, ENCARA humida || per la pluja batent del temporal», Atl., 38; «Quan l'huracá ab ses ales remou lo negre abisme, || jo sento, entre'l diálech dels mars, sa fonda veu, || tétrich gemech qu'ENCARA li arrenca'l cataclisme, || y a les terres que foren germanes crida: ¡Adeu!», Atl., 48; — *encara que* : «Mossén Esteva ENCARA que vell no pert may son carácter jovial», Bosch de la T., *L'hereu N.*, 79; «mas guarda que sovent la fortuna, ENCARA que sía vençuda retorna pus mansa en son sguart», T. B., II, 154; «Mas ENCARA que per summa e compendialment recit aquestes coses, es força divisirles en alguns capítols», F. d'A., 17; — *encara no* : tot just : «La del tercer pis, que es la mes trafeguda ENCARA no sent que van a dir alguna cosa, sense donarlos temps de començá'ls hi pren la paraula y sense demanar tanda torna a dir», Vilanova, *Del meu tros*, 20; «Y ENCARA no alço'ls ulls... y veig aqueix retrato'm sembla que'm mira y m'escolta», Vilanova, *Del meu tros*, 20; «a cada pas que dono'm sembla que'l tinch al costat, y ENCARA no'm giro fins me sembla que l'haig de veure», Vilanova, *Del meu tros*, 20; «Li acosto la escudella a la boca... y ENCARA no la ha tinguda als llavis ja ha fet una estremitut y fora basca», Vilanova, *Del meu tros*, 15; — *encara'm fará riure* : es chocante : «¡Ay carau! !ENCARA'm fará riure! ¿Qué's pensa que's tracta d'aixamplar una armilla, o d'allargar un pantalón?», C. Vidal, *Rosada d'estiu*, 37.

ENCARARSE : hacer frente, salir al encuentro : «dessota de las voltas se toparen allá entre deu y onze... y tant bon punt l'un ab l'altre S'ENCARÁ, faltáli temps a en Bosch pera dirli», Vidal, *Rosada d'estiu*, 296; «sentí frisansa de tornar a la vila pera ENCARARSE ab en Solá y desafiarlo», Oller, *Vilaniu*, 229

ENCARCARAT : envarado : «Sol, arrupit y ab son alé lleugera escalfantse las mans ENCARQUERADAS, autómata animat, pacient espera del teatre tot llum baix las arcadas; mentre'l vent se n'emporta la darrera de las dotze ensopidas campanadas», A. Mestres, *L'hereu del hivern*, J. F. 1885, 72; «¿Per ventura so un xitxaretlo ENCARCARAT, ple de cosmétichs, una carta de geometría?», Oller, *Notas, Nosce te ipsum*, 99.

ENCARCERAT : «Aquell sant hom fo pres, batut e ENCARCERAT», Lull, *Maravelles*, I, 218; «La VI obra de misericordia sapiats que es visitar los ENCARCERATS e'ls preses», Breviari d'amor (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 353), 79 v.°

ENCARMELAR : acaramelar, reducir el azúcar a caramelo; — *encaramelarse* : acaramelarse, reducirse a caramelo.

ENCARNAT : «les ungles canonades e ENCARNADES, que mostraven portar alquena», T. B., II, 28.

ENCÁRRECH; — *ni d'encárrech* : como de molde.

ENCARREGADES; — *donar les encarregades a algú* : echar la culpa a alguno.

ENCARRILAR : meter a uno en los trotes, colocarle en posición de poder marchar adelante en el desempeño de un encargo, en la ejecución de un trabajo; poner o meter a alguno en pretina.

ENCARTAMENT : «e ells trencaren nos l'ENCARTAMENT que'ns havía feyt en Montsó», Cron. Jacme, 419.

ENCARTAR : Cron. Jacme, c. 404.

ENCARTRONARSE : entumecerse, envararse.

ENCARTRONAT : acartonado, acecinado.

ENCASACAT : vestido con casaca.

ENCASQUETARSE : cubrirse la cabeza con el casquete, gorra, sombrero, &.

ENCASTAR : «A trench d'auba del derrer díe uns glapits de cavalls van desvetllarlos. Lo pare de la Paula ENCASTÁ l'orella a terra y atengué una estona. No son pas lluny!... Cal previndre'ns!, xiuxiuejá a la Paula», Pons, *Trascant*, 157.

ENCASTAT : pegado, encajado : «Item I safir gros pus que'ls altres damunt dits qui es ENCASTAT el mig de la dita Corona», Registro, 24, 63; «Durillos!... Durillos d'aument, tu!... Ho veus?... Son del segó ENCASTAT a la tamarella», Pons, *Trascant*, 25; «La vista d'aquella taula ab las cadiras a ella ENCASTADAS... los hi comunicava insoportable frisansa», Oller, *La papallona*, 203.

ENCASTRARSE, vulg. *enclastarse* : ajustarse dos cosas una con otra.

ENCATERINAR : acariciar, seducir, halagar, ganar con maneras suaves; — *encatarinarse* : encapricharse, apasionarse, entusiasmarse por una persona, enamoricarse; — *estar encatarinat per* : amar con pasión a una persona, estar engolondrinado, estar pegado a las faldas de una mujer.

ENCATIFAR : entapizar : «No hi ha sorrenques vores, ni rónegues carenes; || tot l'herba ho ENCATIFA rosada a bla ruxím, || gronxanthi entre lianes de nuadices trenes || la palma escabellada son ensucrat rahim», Atl., 78.

ENCAUARSE : «Avesat a treballar tota la vida li semblava'l pitxor dels cástichs lo ENCAUARSE en un escriptori o darrera d'un taulell», Vilanova, *Monólechs*, 48; «Quina cridadissa detrás dels conills! los que s'ENCAUHEN, vinga la fura... ja se sent la falconada de la fura dins lo cau... tots estem alerta... surt lo conill com una bala... quin capgirell li fa fer en Joan!», Bosch de la T., *Recorts*, 121.

ENCAUAT : «¿Y donchs que no ho sabía?—No, a fe.—Es clar, com que viu tan ENCAUHAT», Vidal, *Rosada d'estiu*, 279.

ENCAVALLADA : andamiada, armazón, armadura, cuerpo asnado, armadura de la cubierta de un edificio : «De sobte desembocaren en una sala mes reduhida, sense llits, voltada d'inmensos armaris mal tancats que arribavan fins a l'ENCABALLADA del sostre», Oller, *Notas*, *Angoixa*, 113.

ENCAXADA : apretón de manos : «Quin Deu vos guart se donen || y quines ENCAXADES!», J. Collell, *Lo sometent*, J. F. 1871, 91; «Sonriu la

mare y s'arramba || ab lo benvingut hereu || y una ENCAXADA de sogra || lo gendre la entén molt be», J. Collell, *La fira*, J. F. 1870, 126; «A la vigilia arribarán los hostes || ab noticies del any a flor de llabi || y ENCAXADA y abrás no tindrán treva», Bertrán y Bros, *Lletra de convit*, J. F. 1885, 66.

ENCAXAR : ajustar, adaptar, venir bien una cosa a otra; encajar, tener bien ajustado lo que se quiere unir; enlazar, encajar los dientes de una madera en los de otra; darse la mano, estrechar la mano, apretar ambas manos, dar un apretón de manos : «Prop d'hont ENCAXEN Africa y Europa, en terra salta, || y a empendre vola en Gades a Gerió, vaquer, || qui, esporuguit al veure'l venir ab la clava alta, || als peus agenollántseli, li parla lausenger», Atl., 74; «y entenentho'l jutje li allargá la ma, ENCAIXAREN fortament y's despedí en duas paraulas», Oller, *Notas*, 195; «fingint un salt de sorpresa al veure entre l'agulla y sos ulls la fina ma d'en Lluís convidantla a ENCAIXAR en lo major silenci», Oller, *La papallona*, 53; «L'Andreu, després de saludar la Lena, ENCAXÁ ab en Lluís, demanantli com se trobava», Bosch de la T., *Lena*, 210; «Al descavalcar, la noya || s'hi atansa avans que tothom, || son pare les mans li ENCAXA, || los vells no hi veuhen de goig», J. Franquesa, *La pubilla*, J. F., 1880, 49; «tant bon punt l'un ab l'altre s'encará, faltáli temps a en Bosch pera dirli: Tócala, Pere, que't tinch guanyada la partida. — ¿Qué vols dir Jaume? preguntá l'altre ENCAIXANT y fentse'l desentés», Vidal, *Rosada d'estiu*, 296; «Lo senyor Cosme estaba absorvit en la lectura del códex; s'aixecá, saludá ab amabilitat las senyoras y ENCAIXÁ ab en Zacarías», Bosch de la T., *Pla y montanya*, 76; «Vos per exas terras! li diguí... toqueula.— No, tinch las mans massa grexosas. —No importa: las mans d'un home de be com vos, sempre s'apretan ab plaher... Se las fregá ab borras de cotó, ENCAXÁREM», Bosch de la T., *De ma cullita*, 7; — *encaxa* : encaja!; fr. tope! une poignée de main!

ENCAXONAT : encajonado : «ENCAIXONATS en la tartana emprengueren lo camí del Mas dels Sálzers», Vidal, *La familia del Mas*, 1880, 250; «Lo riu Tech corre ENCAIXONAT a son peu», Bosch de la T., *Recorts*, 127; «Lo camí que havía de seguir era estret, tort y ENCAIXONAT, a trossos per tancas o margenadas», Oller, *Notas*, *Una juguesca*, 46.

ENCEGAR : «ENCEGA tant la gelosía!», Pons, *Trascant*, 38.

ENCEGAT : «Perot!... Qué fas?... Qué no tens seny?... Dexam!... Vull que'm dexes! — Mes, ENCEGAT per ses ullades, en Perot no la entenía», Pons, *Trascant*, 10.

ENCELAT : «No façás res ENCELAT que'n hajes vergonya si es sabut», Jafuda, 85 v.°

ENCENALLS : virutas, doladuras que salen de la madera, acepilladura, desperdicio de la madera cuando se la acepilla; astilla que los carpinteros hacen con el cepillo, la garlopa o la azuela.

ENCENDRE : encender : «Incendere; encender», Nebrija; «feu pendre molt oli e alquitrá en gavetes

de fust e pegunta e sofre viu e altres coses que han disposició del foch ENCENDRE», T. B., II, 142; «E aprenguí... fer magranes de certs materials compostes que stan VI hores en poderse ENCENDRE; e com son ENCESES bastaríen a tot lo mon a cremar», T. B., I, 34; «e per causa de açó s'es ENCESA en mi ira, superbia, tristicia, furia e dolor», T. B., III, 106; «E en un costat del camp de front del cadafal de la emperatriu hi havía molta lenya per ENCENDRE», F. d'A., 271; «Y quan de nits la tempestat brugía, || dant far als pobres náufrechs, ENCENÍA || la trémola llanterna de l'altar; || y'ls qui ab ull ple de llágrimes la veyen: || Ja som a port, agenollantse deyen; || véusela allí l'Estrella de la mar», Atl., 30; — *encendres*, fig. : enardecerse, acalorarse; — *encendres com esca* : irritarse, arrebatarse al momento por poca cosa; — *encendres com una pólvora* : irritarse, arrebatarse al momento por poca cosa.

ENCENS : «lo ENCENS se cull de arbres que suen en Sabea», T. B., II, 166; — *encens mascle* : olíbano, incienso macho, substancia producida por una especie de enebro; — *donar encens* : adular, incensar, dar excesivas alabanzas en cara de la persona alabada.

ENCENSAR : perfumar : «Escapçats ídols, brédoles, del temple seu despulles, || ab la floreta roden que'ls ENCENSAVA'ls peus; || los calzes d'or y ceptres s'amaguen entre fulles, || al veure axí ofegarse los sacerdots y deus», Atl., 140.

ENCENSER : incensario, especie de copa de metal suspendida por unas cadenillas.

ENCEPEGAR : «si son senyor ENCEPEGÁS per casa, que ell deya tot gint : ja't trencasses tu lo coll e la espatla», Eximenis, *Regiment*, 357; «Abtant en Ramón de Moncada seguí la senyera e aná avant firent e tallant, e donant de grans colps; e'l cavall ENCEPEGÁ e cahech en la pressa qui era molt gran e aquí morí», Bernat Desclot (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 328), 28; «Ell hom al qual la voluntat vencrá lo seny cau en vergonya, car qui per voluntat se voll regir molt ANSEPEGA e viu deshordonadement», Pachs, *Doctrina moral*, (Bibl. Nac. París, MS., fonds. Esp. 55), 20.

ENCEPTAR : «Si sabía hom la pedra en que deu ENCEPTAR faría la hom desar», Compil. ep. camar. Prov. arab.; «No es tan bon cavall que no ENCEPTE, ne tan bon hom que a sahons no erre», Compil. ep camar. Prob. arab.

ENCERAR : **1**, encerar; dar con cera al hilo, al lienzo, a las botas zapatos, &, se usa especialmente en el sentido de encerar el tillado de los aposentos; dar una capa de cera, poner lustre con cera, lustrar, bañar con cera : «Incerare y cerare», Nebrija; «Incerare; encerar cubriendo de cera», Nebrija. **2**, *encerar a algú* : engañar a alguno — *¡com m'enceres!* : ¡como me adulas!

ENCERAT : «qualsevulla que volgués junyir ab armes reals o ab armes de guerra, fossen los ferros de les armes reals ab quatre puntes en lo broquet, molt ENCERADES», T. B., I, 128.

ENCERCAR : «E donchs appar manifestament que hom no deu EN-

CERCHAR benanança en aquest mon fora de hom mateix», Boeci, 76.

ENCERCLAR : circundar : «En llampegueig volcánich sos ulls grifolen ires; || terbolins l'arrebocen, fredat y confusió; || lo foch del cel li ENCERCLA corones de guspires; || li es música escoltívola l'espetegar del tro», Atl., 122; «Umple'ls espays, de sobte, feréstega clariana; || ella ho coneix, l'atlántica ciutat ha encés lo llamp; || la flama, que l'ENCERCLA com infernal capçana, || respón al mar y als núvols ab més sencer rebram», Atl., 178.

ENCERTAR : acertar : «si la ENCERTA be stá, e si la erra axí com feu l'altre día partir se'n ha», T. B., III, 173; «Avuy, al tráurel a la llum per segona volta, he procurat donar a alguns de sos quadros los darrers tochs y pinzellades, y entre altres, no se si ENCERTADES adicions, hi afegesch, com episodi, lo chor d'illes mediterránees», Atl., XVIII.

ENCERTAT : acertado : «Lo metje veya cada día més ENCERTAT son diagnóstich primer», Oller, *La papallona*, 179.

ENCÉS : encendido; rojo por el color, inflamado, enardecido : «Mes Atlas mor, y indómits los fills que duguí al ventre || voltárenme ¡ay! ENCESOS d'un malehit ardor, || y avuy mateix volgueren ¡no es molt que'l món se n'entre! || volgueren ferme oferta de llur damnat amor!», Atl., 158; «Tal un racer de roures montanyesos || en temps d'estiu pel llenyatayre ENCESOS, || de l'huracá al ruflet devorador, || fa ressonar per conques y cingleres || plors y crits y grinyols d'homes y feres, || aspre gemech d'un petit mon que's mor», Atl., 26; «Van per muntarse les tallantes proes, || com al sol del desert ENCESES boes, || per morir una o altra a revolcons; || y roda com un carro'l tro de guerra, || fent en sos pols sotraquejar la terra, || temerosa com ells d'anar a fons», Atl., 24.

ENCESA : encendimiento, quema, acto de encender, de estar ardiendo una cosa : «se celebra un ofici ab música y prédica; hi ha gran ENCESA, y es cosa de veure l'altar resplandent de llum», Vilanova, *La festa major*, *La Renaixensa*, año VII, 343; — *a encesa de llums* : «A dins la llar s'escalfavan || un vespre, a ENCESA de llums, || la vella... resa que resa, || la jove... mirantse'l fum», Costa y Llobera, *Dos suspirs*, 12; — *a encesa de fanals* : al alumbrar los faroles.

ENCETALL : devanador.

ENCETAR : abrir; decentar, empezar a gastar de alguna cosa, encentar : «encontinent que lo cabrit sía ENSETAT haia a vendra lo cap del cabrit a aquell qui comprar ne volrá per lo preu damunt dit», A. M. B., *Bandos* (1349-56), 79 v.°; «Hem menjat les taronjes mes gustoses || y lo fruyt primerench dels atmetllers, || y hem ENCETAT les bresques oloroses || dels buchs fets als rosers», Masriera, *Les noces d'or*, J. F., 1883, 102; — *encetar una bota* : empezar un tonel; — *encetar un pa* : empezar un pan; — *encetar una peça de tela* : empezar a cortar de una pieza de tela; — abrirse, agrietarse : «Tot li vingué d'una camellada, se li inflá la cama, se li ENCETÁ

poch aprés, se li formá un tumor tot seguit», Pons, *Trascant*, 37.

ENCETAT : «si no'ns donan bagatge jo no'm moch d'aquí; tinch los peus ENSETATS», Bosch de la T., *Recorts*, 287.

ENCIAM : lechuga, ensalada de lechuga; — *enciam escaroler* : lechuga repollo.

ENCIAMADA : «¿Qui vol taronjes de Mallorca? ¡sindria fresca! ¡ENCIAMADES y coques!», Verdaguer, *Nerto*, 30.

ENCIAMET : lechuguino.

ENCINGLARSE : enriscarse : «ENCINGLANTSE, la cabra esbrota un olm mengívol || desde un cayrell de timba penjada sobre'l riu, || y'ls bissonts s'arramaden ab ayre germanívol || dels llimoners y mangles al regalat ombriu», Atl., 80; «Sortírem, y ab nostres crits fugí (lo llop), seguit pels cans y tot esporuguit s'ENCINGLÁ en los cingles de Gra de Fajol», Bosch de la T., *Recorts*, 137.

ENCÍS : atractivo, gracia, encanto, hechizo, embeleso, buena sombra : «y sa veu, pronunciadament acontralada, arribava al cor ab especial ENCÍS», Oller, *La papallona*, 23; «mes com a la vegada se sentían atrets per son ENCÍS, no li donavan la culpa ni sabían a qui darla», Oller, *La papallona*, 18.

ENCISADOR : encantador.

ENCISAR : met. hechizar, inflamar de amor, inspirar una pasión violenta, encantar, dar gusto y placer : «De sobte en ses joguines y riure infantívol, || d'un lleó ab la despulla cobert a l'héroe han vist; || son pit d'atleta y ayre guerrer y pagesívol || ensemps que les ENCISA les dexa ab lo cor trist», Atl., 86; «manifestá l'estudiant un criteri tan original, enginyós y alegre, qu'ENCISÁ a la noya», Oller, *La papallona*, 26.

ENCISAT : embebido, fascinado, hechizado : «ENCISADA ab son missatge, || vegím pendre'l rich anell, || ton anell de prometatge, || d'art moresch florit joyell», Atl., 302; «Allí clavá sos ulls, desitjós de traspassar lo límit del horizó y ENSISAT, sens dupte, per una atracció secreta», Oller, *Croquis*, 134; «de segur qu'ella l'ha ENCISAT, que aqueixas donotas, saben ahont jau lo dimoni», Vidal, *La vida en lo camp*, 229.

ENCISER : hermoso : «A cada pas ressona mes prop llur roncadera; || llurs ungles ja esgarranxen de sos talons la pell, || y, al crit y esgarrifança d'Hesperis ENCISERA, || te por de que ja urpegen son voleyant cabell», Atl., 180.

ENCIVELLAT : «Que algún hom de qualsevol condició o estament sía no gos portar de díe ni de nit mandret ENCIVELLAT en la ma, posat que haja licencia de portar armes», A. M. B., *Bandos* (1401-9), 36.

ENCLASTAT : «tenía ENCLASTADAS en lo cervell, ...aquellas máximas que diuhen «peus de l'amo fems a la terra»; «qui te moços y no'ls veu se fa pobre y no s'ho creu», Vidal, *Rosada d'estiu*, 313.

ENCLOIMENT : «la lugor del sol ¿com pot entrar en la lugor del foch, sens corrompiment de la lugor del foch e sens ENCLOIMENT de, la lugor del sol?», Lull, *Maravelles*, I, 76.

ENCLOTAR : «tota la celada li EN-

CLOTÁ dins lo cap», T. B., I, 213; «doná li ab la acha damunt lo cap que li ENCLOTÁ lo bacinet», T. B., II, 249.

ENCLOURE : encerrar : «les dites arts e sciencies comprenen e ENCLOEN dins sí saviesa», Boeci, 19;— *encloures en* : contenerse en : «Veritat es que pera aquell estudiant lo curs s'ENCLOHÍA en un mes», Oller, *La papallona*, 57.

ENCLUM : «qui vol donar conexença de la art fabril o de ferraría cové a ell determenar del martell e del ENCLUM e dels altres instruments de ferraría», G. Romá, *Regiment*, 73.

ENCLUSA : bigornia, yunque sobre el cual cae el martillo para batir el hierro y otros metales; — *enclusa gran* (cerr.) : yunque; —*enclusa petita* : bigornia.

ENCOBERTAR : encopetar : «Veu açó y l'ENCOBERTEN de nou tenebres fosques; || ab aygua a coll trasteja, de terra al cel tramés, || ja entrebancat d'un cingle per espadades osques, || ja entre'ls cabells nuosos d'una ridorta pres», Atl., 176.

ENCOBERTAT : «vem venir caballs ENCUBERTATS e ginets de turchs qui podíen ésser entre tots obra de mil e CCCC poch mes o menys», T. B., II, 77.

ENCOCORADOR : repetidor de una misma cosa, fastidioso, importuno, cargante.

ENCOCORAR : potrear, fastidiar, traer en un pie, importunar a alguno, jorobar, amolar, incomodar a uno haciendo ruido, interrumpiéndole en sus trabajos, hacerse pesado o molesto, insistir con pesadez sobre una materia : «Flagitare; demandar con importunidad», Nebrija.

ENCOFORNAT : «es necessari que la vibre mori dins del mateix niu hont s'ha ENCOFORNAT», Briz, *Lo coronel*, 105; «haventli fet atravessar duas cambras vehinas a la que deixavan, comensá a pujar una escala petita y ENCOFORNADA», Briz, *Lo coronel*, 40; «Devant per devant de l'entrada, un balcó, ENCOFURNAT per cortinas de reps blau, no deixava gayre be entrar la claror del cap-vespre», Oller, *Vilaniu*, 288.

ENCOLAR : carp. encolar, unir dos tablas por sus bordes, pegar una cosa con otra.

ENCOMANADÍÇ : contagioso : «la pigota, es de les mes ENCOMENADICES», Pons, *Trascant*, 38.

ENCOMANAR : **1**, encomendar, encargar : «Potser los metjes han ENCOMENAT molta quietut... qui ho sabrá?», Oller, *La papallona*, 132; «Lo noy que va a un argenter y li ENCOMANA que li fes una filosa de plata, que no n'hi hagués cap de mes ben traballada», Maspons, *Cuentos populars*, 2; «Li apariaren un bon caball, lo ENCOMANAREN a un criat y lo noy marxá», Maspons, *Cuentos populars*, 2. **2**, *encomanarse* : rezar, encomendarse : «Mes la pobre no tenía a ningú, a ningú en aquest mon: gayre be ni sant per ENCOMANARSHI», Pons, *Trascant*, 9, Cp. : «Mal hom no's vol a Deu COMANAR sinó cant ou tronar», Compil. ep. camar. Prov. arab. **3**, contagiar : «mes a fi de no ENCOMANAR la por a sas fillas, escondía las llágrimas», Oller, *La papallona*, 180.

ENCOMANAT (mal) : contaminado.

ENCONGIMENT : encogimiento, timidez, cortedad.

ENCONGIRSE: «Ja feya estona que una estranya claror, traspuant per la espitllera del corral, jaspiava ab sa terenyina de llum l'esquenall de la palliça, allargaçantse o ENCONGINTSE a toms, com remoguda per l'ayre», Pons, *Trascant*, 8.

ENCONGIT : encogido, tímido, atado, cohibido : «L'espessa boyregada || va gotetas de pluja regalant || y l'aucella ENCONGIDA y remullada || de fret va tremolant», Frederich Rahola, *L'última aureneta*, J. F., 1880, 63; «A la fi'm varen casar. Vaig entrar a casa la Mariona ENCONGIT com un anyell que'l portan al sacrifici», Vilanova, *Monólechs*, 36; «s'aturan davant d'un portalet en lo qui hi treballa un ataconador y després de saludarlo's quedan una estoneta ENCONGIDAS com si no sapiguessen de quina manera rompre la conversa», Vilanova, *Escenas barceloninas*, 87; «Un matí trucá a la porta de D. Joaquim un de sos antichs amichs, acompanyats d'un jove magristó, de cabellera esbullada y ENCONGIDAS maneras», Oller, *Notas*, *Un retrato*, 117.

ENCONTINENT : «un mercader havía mil besants e hac desig que'n pogués haver altres M e quant n'ach II mil, ENCONTINENT ne volch haver mes», Lull, *Maravelles*, I, 16; «e cant entén alcuna cosa, ENCONTINENT la ama si es amable o la desama si es airable», Lull, *Maravelles*, II, 104.

ENCONTORNS : inmediaciones, alrededores, proximidades; — *pels encontorns* : «Se casaríen pel segar, abans de les mongetes, pels ENCONTORNS de San Pere», Pons, *Trascant*, 50.

ENCONTRADA : «Lo pelegrí dix al philosoph que ell venía de Jherusalem e de ses ENCONTRADES», Lull, *Maravelles*, II, 103.

ENCONTRE : aventura, encuentro : «los cavallers feriren los cavalls dels sperons e feren moltes carreres e de molt bells ENCONTRES», T. B., I, 207; «lo rey Theudi... ab grans companyíes que'n havía ajustades... los ne va exir al ENCONTRE molt baronívolment e'ls va faer morir molta gent», F. d'A., 65; «isqué'ls al ENCONTRE», T. B., II, 100.

ENCORATJAR : animar, alentar, incitar, dar ánimos y valor : «La veu d'en Perot, ENCORATJANTla, la reposá una miqueta», Pons, *Trascant*, 13.

ENCORDAR (una botella) : ensogar.

ENCORPORAT : «e per ço lo dessús dit comtat e també'l comtat d'Empuries foren ENCORPORATS en lo comtat de Barcelona», F. d'A., 157.

ENCOXINAT : almohadillado : «comodament caragolat dins d'una inmensa poltrona, ENCOIXINADA ab antigas tapisserías», Oller, *Notas*, 192; — *encoxinats* (carro) : almohadillas.

ENCREUARSE : entrelazarse, cruzarse : «Una sola clau, petita com un punxó, posa en moviment no se quantas barras que pujan, baixan, s'ENCREHUAN en totas direccions», Oller, *Notas*, 60.

ENCROAT : «posant les mans ENCROADES davant los seus pits, dix

l'oració que Nostre Senyor, ver Deus, dix en la creu», Muntaner, 54.

ENCROCAT : «Una volta l'aygua es ENCROCADA s'agafa'l peix a cistellades», Nerto, 6.

ENCRUSCAR : agravar, recrecer.

ENCUNY : cuño.

ENDANYAR : enconar, irritar.

ENDANYAT : enconado.

ENDARRERIRSE : endeudarse, empeñarse, cargarse de deudas, retrasarse, rezagarse : «Mentre ells, ENDARRERINTSE, glopegen l'aygua amarga, || ab embranzida rema, de cara a l'aspre mur, || y's penja a una palmera que Gerió li allarga || entre'ls merlets de rónega torratxa, ab braç segur», Atl., 220.

ENDARRERIT : atrasado, endeudado, alcanzado, empeñado, cargado de deudas : «Tinch fret y son, y vaig ENDARRERIT de menjar!...», Vilanova, *Del meu tros*, 179; — *estar o anar endarrerit de son* : estar atrasado de sueño : «No he gosat despertar a la mare, perque la pobra va tan ENDERRERIDA de son», Oller, *La papallona*, 184.

ENDAVANT; — *per endavant* : de antemano, anticipadamente, con anticipación : «Llavors, ab lo cap baix... emprenía'l camí assaborint ja per ENDEVANT las delicias que l'esperavan», Oller, *La papallona*, 39.

ENDEMÁ (L'—) : el día siguiente, a la mañana siguiente, al otro día : «Plorava també'l pare, com cep que li fa caure || la torta podadora son primerench rebrot; || L'ENDEMÁ, al destrenarse lo sol, lo ve a distraure || un cant, que aygues endintre respón a son senglot», Atl., 276; «Donchs l'ENDEMÁ del anunci ja vaig tenir lo quarto ocupat», Oller' *La papallona*, 10; «L'ENDEMÁ dematí, lo sol era forsa alt qu'encara ningú m'havía despertat», R. y B., *Historia d'un pagés*, J. F., 1869, 162; «L'ENDEMÁ, de bon matí, un diumenge, mentres en Joanet marxava ab son matxo cap a Banyolas... sa mare se'n aná a Pedrals», Bosch de la T., *Lena*, 29; — *l'endemá del casori* : tornaboda.

ENDEMIG : «E en aquest ENDEMIG va finar los seus jorns l'emperador Gallien», F. d'A., 38; «E en aqueix ENDEMIG lo comte cau malalt», F. d'A., 211.

ENDEMONIAT : «dixeren los juheus al Salvador que ell havía lançat lo dimoni del ENDEMONIAT per pati (pacte) amagat que havía ab Belzebuch, príncep dels dimonis», Eximenis, *Angels*, c. 18.

ENDERROCAMENT : «e haurá restituhits los dans e reparats los ENDERROCAMENTS e fermada pau», T. B., II, 158.

ENDERROCAR : derribar, derrocar, echar por tierra : «Mas tu mateixa te est ENDERROCHADA en la vía per la qual vas en abís infernal», Lull, *Maravelles*, I, 49; «e yo fermí dels sperons al ginet e aconseguí'l e d'encontre l'ENDERROQUÍ a terra del cavall», T. B., II, 200; «Tantost en l'altre concell foren feytes leys que ENDERROCASSEN les idoles e temples dels gentils», F. d'A., 76; «e mataven e ENDERROCAVEN dels moros», Cron. Jacme, 99; «E junyí ab lo sarrai, e'l sarray ENDERROCÁ'l», Cron. Jacme, 311; — *enderrocarse* : desplomarse, caer al suelo, venirse abajo una obra, un edificio, &.

ENDERROCAT : demolido, derruído : «Tot capdellant arbredes, penyals del cim rodolen, || rost avall frexes cruxen y faigs esbocinats, || y la fumera y flames amunt se caragolen || ab quera y pols dels rónechs alberchs ENDERROCATS», Atl., 54; «y ab horrible imprecació rebaten contra Deu los bocins del ENDERROCAT edifici», Atl., 234.

ENDERROCH : derrumbamiento, derribo, escombros : «Havent entrat los moros dins Barcelona, varen faer grans crueltats e ENDERROCHS e la'n varen robar», F. d'A., 171; «S'aterra, y l'ENDERROCH, en ales de les Furies, || ab la maror va a rebre les ones de Llevant, || arreu arreu, les planes rublint y les boscuries, || arreu arreu, com arbres los puigs arrabaçant», Atl., 218.

ENDEUTARSE : contraer deudas, endeudarse, empeñarse : «a Barcelona anavan a gastar lo seu capdal y tal volta a empenyarse y a ENDEUTARSE per molts anys», Argullol, *La guerra*, 104.

ENDEUTAT : endeudado, alcanzado, retrasado.

ENDEVINALLA : acertijo, enigma: «Lo pare tot just naixía y, com diu l'ENDEVINALLA del foch, son fill saltava ja pels terrats», Oller, *Croquis*, 111.

ENDEVINAR : acertar, adivinar : «Poch se veya'l corral; mes en Perot l'ENDEVINAVA», Pons, *Trascant*, 16.

ENDEVINAT : cabal.

ENDIABLAT : «E en Spanya Halot ne va faer de grans matances dels sirvents de Deu, com a cruel e inich hom ENDIABLAT», F. d'A., 27; «aquells ENDIABLATS varen li exir a carrera, e a grans lançades que li'n donaren lo'n varen faer morir», F. d'A., 191.

ENDIASTRADURA : travesura : «Aquesta ENDIASTRADURA enardí l'interés del estudiant», Oller, *La papallona*, 209.

ENDIASTRAT : travieso, revoltoso, hablando de un niño, endiablado, pésimo, muy malo : «Y era lo bo d'aquell ENDIASTRAT tren, que sempre s'aturava a la metexa estació», Pons, *Trascant*, 17.

ENDINS : «emprenent lentas caminadas boscos ENDINS o serras amunt», Feliu, *Lo Bruch*, 6; «Un frech de robes ressoná pels matolls, esbargintse enllá, bosch ENDINS, rabent com una ratja», Pons, *Trascant*, 19.

ENDINTRE; — *ferse endintre* : internarse : «Com qui no ho sent, Alcides a ferse ENDINTRE cuyta, || vers hont flayrós lo crida de fulles ab remor || lo taronger, que sembla, groguíssima, ab sa fruyta, || tot un cel d'esmeragdes ab sa estelada d'or», Atl., 86.

ENDOLAT : enlutado : «Hómens ENDOLATS, estranys a la casa, que semblan lo servey de la mort, acudiren prompte al entorn de la difunta», Oller, *Notas*, *¿Jo l'he morta?*, 75.

ENDOLCIR : endulzar, dulcificar, suavizar : «L'abril s'havía llevat rioler, vessant torrents de llum qu'una feble transparent boyrina semblava ENDOLSIR», Oller, *La papallona*, 188.

ENDOLCIT : endulzado.

ENDORMISCAMENT : sopor.

ENDORMISCARSE : adormecerse : «Y assaborint lo tebi recort de so

abraços, || semblava viuda dirli: Oh Atlántida! ahont ets? || Com solía, ahir vespre M'ENDORMISQUÍ en tos braços, || y avuy los meus no't troben, d'esgarrifança frets», Atl., 44; «Vora Africa ab mos héroes anit m'ENDORMISCAVA, || quan veig colossal Geni baxar del firmament; || cubría sa ombra l'Atlas, y ab un llamp que brandava, || del Simoun en ales, fería a tot vivent», Atl., 108; «ENDORMISCANTSEm Atlas a l'ombra d'uns arbossos, || era un migdía cálit de sol y xafogor, || jo lluny, ab ses ovelles sentint mos pollets rossos, || m'acosto de les aygues a pendre la frescor», Atl., 156; «Lo menut ab lo sachseig del trasbals s'havía ENDORMISCAT de nou», Pons, *Trascant*, 20.

ENDORMISCAT : adormecido, dormido, duerme—vela, soñoliento : «solía respondre la veu grossa y ENDORMISCADA del mosso», Oller, *Notas*, 193; «Narcís lo contemplava ab ulls ENDORMISCATS», Pin, *La familia dels Garrigas*, 88; — *estar endormiscat* : dormitar : «al véurela en la fosca ENDORMISCADA, || per sempre li arranquí mon braç d'amiga», Atl., 198

ENDRAPAR : pillar, zampar, engullir, atrapar con la boca lo que se echa, hablando de los perros; tragar, atracar, embocar, glotonear, devorar, comer glotonamente y con exceso, embaular; — *endraparse* : hartarse, tragarse, engullir, comer a dos carrillos.

ENDREÇA : «mas com los libres se'n vajen poch a poch a perdició, e se'n preteresquen molts per perea e mala ENDREÇA dels que'n deuríen tenir gran vigilancia», F. d'A., 37.

ENDREÇADET : curiosillo, elegante, primorosito en el vestir, que viste con elegancia y esmero, arregladito : «L'alcoba era petita, pero ENDRESSADETA com la sala», Oller, *Notas*, 54.

ENDREÇADOR : «e nostre Senyor qui es ENDREÇADOR d'aquels qui seguexen les sues carreres, no volgué que's faés en aquela manera que'ls sarraíns nos parlaven, e dona y meylor remey», Cron. Jacme, 129; «per mestres de sa vida e per ENDREÇADORS seus a gloria», T. B., II, 165.

ENDREÇAR : 1, dirigir : «per voluntat de Deu que'ns ENDREÇ en nostres affers», Cron. Jacme, 80; «E com hagren hauda resposta, e hagren ENDREÇAT llur camí d'entrar per la terra del rey de França, partírense de Muntpesller», Muntaner, 48; «profitós es en lo negoci moral cercar aquelles coses, que ENDRECEN nostres obres», E. Romá, 58; «per deffensió de la fe feu molts libres, axí com aquell de Trinitat lo qual ENDREÇÁ a son sogre qui havía nom Simacus patricius», Boeci, *Prólech*, 8; «Doná lleys a sa prole y ensenyaments pesquéli || salvats al si de l'Arca del naufragi major; lo nom d'un Deu Altíssim en l'ánima escriguéli, || naxentes ENDREÇANThi les ales del seu cor», Atl., 62; «Llavors al gran incendi, rabent, ENDREÇA'ls passos, || rogench damunt los núvols vehentlo crestejar; || y ohinthi plors y xiscles, hi fica'ls nusos braços, || fent als pastors y pobles d'espasme tremolar», Atl., 58; «regraciava a la Providencia que per tant bon camí havía ENDREÇAT las suas aspiracions», Vi-

dal, *Rosada d'estiu*, 106. **2**, enarbolar : «e ENDREÇAM nostres senyeres en cascuna de les galees», Cron. Jacme, 166. **3**, arreglar, asear, limpiar : «e que ENDREÇARÍEN con nos podríem haver aquel loch», Cron. Jacme, 288; «que els iríen la a don Alfonso, e que ENDREÇARÍEN la cosa ab amor de nos e d'ell», Cron. Jacme, 370; «que ara poríem ENDREÇAR Montpesler», Cron. Jacme, 334. «menjarán de tot ço que'ls facen apparellar, e durmirán en les cambres que'ls haurán ENDREÇADES», Muntaner, 42; «Com lo senyor reyd'Aragó hach tots sos feyts ENDREÇATS de Castella, e hach ENDREÇADA tota sa terra, ell maná al almirall que se'n tornás en Sicilia», Muntaner, 341; «E la verge gloriosa qui ab singular cura ENDRESSA nostra corona, vos do tants bens, senyor, com la vostra christianíssima persona desiga», F. de Malla, 1416, A. C. A.; «A manera de una serventa comensá de ENDRESSAR lo palau e de parar les taules e los lits», B. Metge, *Valter e Griselda*, 13; «los quals... li'n varen barellar tot ço que en son pro los seus amichs e valedors havíen ENDREÇAT», F. d'A., 229; «los aprenents... vingueren a despertar lo saló a cops d'espolsadors, a respallarlo ab las escombras, a rentarli la cara, a ENDRESSARlo y vestirlo», Oller, *Croquis*, 126; «y cridá a sas fillas pera que l'ajudessin a estirar la gira del llensol y a ENDRESSAR tot lo llit de la malalta», Oller, *La papallona*, 218; «D.ª Isabel, encare sens pentinar y prou ocupada en fer ENDRESSAR lo primer pis, poch estava pera visitas», Oller, *Vilaniu*, 194; «jo també me'n vaig dins que ho tinch tot per ENDREÇAR», Vilanova, *Del meu tros*, 28; «si estich de bona lluna, vento'l foch y arreglo l'olla de la casa hont me trobo, escombro lo que es brut y ENDREÇO lo que es mal arreglat», Careta, *Brosta*, 159; «ella venía a casa, y ajudava a la mare a ENDRESSAR, a escombrar y cosir», Genís, *Sota un tarot*, J. F., 1876, 307; — *endreçarse* : componerse : «Comparegué al menjador la patrona, lluhenta de cap y estiradets los plechs de la bata, com qui acaba d'ENDRESSARSE», Oller, *La papallona*, 196.

ENDREÇAT : aseado, arreglado, compuesto, primoroso : «m'agradava d'anar curiós y ENDRESSAT», Genís, *Sota un tarot*, J. F., 1876, 306; — *ben endreçat* : bien puesto, bien vestido; — *mal endreçat* : desaseado, desaliñado : «qui fa gran excés en meniar e beure e vestir, es de tots punts hom mal ENDREÇAT e mal ordonat e qui no pot molt durar», Eximenis, *Regiment*, c. 429. [«Vistió de pastores a los diez muchachos más lindos y agraciados del lugar, y de pastoras a las diez muchachas más pulidas y ASEADAS que había en todo Olmedo», Gil Blas, c. 9].

ENDREÇOS (MALS —) : trastera : «Ara'ls hi ensenyaré'l quarto dels mals ENDRESSOS.—Porta'l llum. donchs, porta'l llum», Oller, *Notas*. *Una visita*, 57.

ENDRET : «així con si hom los hagués ferits ENDRET del cor», Cron. Jacme, 319; «e quant vi que era ENDRET les barraques, mes foch a una», Cron. Jacme, 151; «e trasnuytam de Burriana, e sus quant nos

fom ENDRET Almenara que anavem riba mar», Cron. Jacme, 233; «e tirá li de punta, e doná li en la mamella squerra ENDRET al cor», T. B., I, 176.

ENDROPIRSE : hacerse perezoso, estar apoltronado, enviciado, pegado.

ENDUIR : «e en axí guardave's que'l hom que lo rey volía conéxer no'l pogués enganar, e sabía'l provar e ENDUIR a sa volentat ab maestría que'n havía», Lull, *Maravelles*, I, 285.

ENDURIR : endurecer, poner duro lo que es o está blando.

ENDURSE : llevarse : «¿Heu vist a l'huracá qu'escombra cel y terra || llevar la neu, boscuries y rochs als Pirineus, || y, en revolví al ENDURSE'ls ab algún cap de serra, || fer remuntar les aygues d'un riu fins a ses deus?», Atl., 112; «Y, com l'ona arrocega les perles y petxines, || desencastar semblava y ENDURSE'n los estels; || mes tot plegat, llençantlos com flors entre ruines, || grans signes de malastre boronejá pels cels», Atl., 106; «del un al altre pas se'n ENDUYEN mitg través de dit en qüestions de boyra!», Pons, *Trascant*, 46.

ENEMICH : «molts hómens ha per lo mon qui son ENAMICHS de virtuts e amadors de vicis», Lull, *Maravelles*, I, 22; «que no hajan fet tot lo possible en deffendre'ns de aquests infels ENEMICHS nostres», T. B., I, 70; «e fer vos ha vencedor de tots vostres ENEMICHS», T. B., II, 12; «car bataillant ab gran ánimo contra los ENEMICHS, ell li vingué de part de tras», T. B., II, 49; «a tu placia voler nos fer part... dels tresors e desferra que tu has ocupats en lo camp dels nostres públichs ENEMICHS», T. B., II, 104.

ENEMISTAT : «los parents e amichs mes feels que ell havía, qui staven ENEMISTATS ab lo rey», F. d'A., 92.

ENFADAT : enojado; — *tot enfadat* : con despecho.

ENFADO : enojo.

ENFANGARSE : enlodarse, embarrarse, llenarse de cazcarrias.

ENFANGAT; — *estar enfangat* : estar en un mal negocio, en apuro, en un descubierto comprometiente.

ENFARDAR : enfardar.

ENFARFECH : «Aquella mateixa nit, per allá a las onze, una dona embolicada en un gran drapot vell, duyent un ENFERFECH dessota'l bras se'n anava cap al mas Noguer», Martí, *Lo caragirat*, 63.

ENFARFEGAT : «l'emprengué en descriure las duas senyoras que mes li havían cridat l'atenció per llurs figuras y ENFARFEGAT vestir», Oller, *Vilaniu*, 104; — *parlar tot enfarfegat*.

ENFARINADA : enharinaje, enharinamiento, acción y efecto de enharinar.

ENFARINAR : enharinar, echar o meter en harina el pescado para freirle : «Malgrat la pols que l'ENFARINAVA, a D. Ramón se li encengué'l rostre», Oller, *Vilaniu*, 22.

ENFARINAT : enharinado, blanco, cubierto de harina.

ENFAVARSE : embobarse : «Al Pla?, feu la moceta.—No t'ho som dit?... Al Pla, y... apa!... Que no T'hi ENFAVIS!», Pons, *Trascant*, 21.

ENFEBRARSE : «Una nit quan ell lo vetllava, lo malalt s'ENFEBRÁ y

li va entrar desvari», Careta, *Brosta*, 40.

ENFEBRAT : calenturiento.

ENFECCIONAR : inficionar : «e perqué no ENFECCIONÁS (lo drach) aquella terra ab sa pudor, faé prestament que'l cobrissen de pedres e de terra», F. d'A., 198.

ENFEIXAR : «los pagesos s'afanyavan a ENFEIXAR canyas y matas per enramar carrers», Oller, *Vilaniu*, 14.

ENFELLONIR : «bon cavaller per aytal colp con aquel, ENFELONIR se'n deu», Cron. Jacme, 106.

ENFEYNAT : atareado, ocupado, afanoso : «la quietut... trencada no mes de tant en quant... per suspirs de fadiga que's permetían los mes pacients o ENFEYNATS», Oller, *La papallona*, 138; «tement ésser molest y, estant un poch ENFEYNAT, no havía vingut fins are», Oller, *Vilaniu*, 226; «lo trobaren tot ENFEYNAT, en sa cambra... cosint parrachs en son vestit dels días feyners», Vidal, *Rosada d'estiu*, 369; «quan mes ENFEYNAT semblava estar lo Sidro, rompía a cantar», Vilanova, *Gent de casa*, 6.

ENFILA : «Parárem ENFILAS y singlons pera la nit. A las tres del matí llevárem los filats, prenguérem un quintá de truytas», Bosch de la T., *Recorts*, 146.

ENFILALL : sarta; : sartal, hilada: «Y obrint lo llibre immens de sa memoria, || descapdella'l fil d'or d'aquesta historia, || de perles d'occident pur ENFILAY; || y'l jove, per qui Europa era poch ampla, || de l'ánima les ales mes axampla, || com l'áliga marina al pendre espay», Alt., 36; «La llinya es un cordillet lligat ab una canya curta; per esquer una bala de plom foradada, abrigada d'un ENFILALL de cuchs terrers que's tiren a fons d'aygua sobre'l fanch. Les anguiles, al sentir la farum, surten del llot y peguen mossegada als rosaris de cuchs, trobantse momentáneament enclavades ab llurs punxagudes incisives», Bosch de la T., *L'hereu N.*, 103.

ENFILAR : enhebrar, enhilar, ensartar, enhebrar agujas, ensartar perlas : «jo penso que tu no has de voler que sía ta filla una de tantas como n'hi ha, per desgracia, en nostra terra, verdader escándol y vergonya de las casas de pagés, que perque son ricas e hisendadas, creuhen poder prescindir fins de fer mitja y de saber ENFILAR una agulla», Vidal, *Rosada d'estiu*, 101; «una de les serventes, adevantantse a grans passes, agafá'l cistell, embraçantlo com si ENFILÉS una agulla», Pons, *Trascant*, 28; — atar en hilera : «E al bon matí feu pendre aquells trecents hómens naffrats que avía presos en les galeres e tragué'ls en terra e feu los INFILAR en una corda e puix ligá'ls a una popa de una galera e feu los rastrar dins», Bernat Desclot (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 328), 158 v.°; — entrar por, embocar : «¡benvinguts sían!, Miraulos, pare, ja ENFILAN lo carrer Major», del Bosch, *Lo segador*, 20; — *enfilarla* o *enfilarles* : «aquí casa tothom ha tingut una caboria o altra. Ma germana, per exemple, aquella l'havía ENFILADA per la pintura», Briz, *Lo coronel d'Anjou*, 43; «L'un les ENFILAVA en lo posat de mosca

morta, l'altre en son parlar nyau-nyau, lo de mes enllá perque no podía contemplar sens frisança lo sistema de vida raquítich y puntual d'aquell home», Oller, *L'escanya pobres*, J. F., 1884, 143.

ENFILARSE : trepar, subir, encaramarse, escalar un árbol, una altura con esfuerzos de pies y manos, subirse : «Los cirerers s'hi gronxen, de flors viventes toyes || ahont vessaren tota sa flayra maig y abril, || y'l fruyt ja vermelleja fent goig entre les joyes || que s'ENFILA a penjarhi d'un cep toria gentil», Atl., 84; «Sirena que, d'entre ones exint engallardida, || s'ENFILA a un promontori d'amor a refilar, || y per son cant, que'ls ayres emmela, ve amansida || la mar ab salats llavis sos peus a apetonar», Atl., 252; «Al veurels ENFILARSE rabents de roca en roca, || recorda Hesperis l'hora qu'hermosos los parí, || alça y retorç enlayre los braços, y la boca || mig-obre per cridarlos: Tornau, que us enganyí», Atl., 150; «Mitj per la maror, los Atlants s'ENFILAN a una serra, no somoguda encara per les ones», Atl., 234; «Al raig primer de l'alba matinera, || del Bisbe en seguiment, per la dressera || lo poble'S va ENFILANT montanya amunt, || quatre homes ab destrals obren la vía, || y com l'hisop la alzina s'humilía || perqué'ls romeus li passen per damunt», Verdaguer, *Llegenda de Montserrat*, 66. — enramarse (una planta) : «destacant entre l'enquadrament poétich que feyan al balcó las ENFILADAS balsamillas y corretjolas que creixían en dos caixonets...», Oller, *La papallona*, 31; «Vájissenhi vosté y perdi cuydado pels nens : la dida y jo'ls vigilarem. Noys, que feu bondat eh! Cuidado ab ENFILARSE que podríau caure», Oller, *Croquis*, 87; «Ho volía tot... ENFILARSE al sostre y haver una llangoniça», Pons, *Trascant*, 39; «s'havía ENFILAT al cim del faig», Bosch de la T., *Recorts*, 172.

ENFILAT : **1**, enhebrado : «Item XCII perles grosses ENFILADES en l'orle de la dita corona», Registro 24, fol. 63; «ENFILADA que tingué l'agulla, se sentá a l'escambell... y comensá a cusir un pedás al capot que tenía foradat», Argullol, *La guerra*, 194. **2**, encaramado : «las noyas de la masía ENFILADAS sobre'ls pomers omplen sos devantals de pomas en mitg de cansons y riallas», Bosch de la T., *Recorts*, 118.

ENFIT : indigestión, ahitamiento, asiento, empacho.

ENFITAR : ahitar : «D'una serventa golosa hoy dir que mentre cuynava feya una poca coca de pasta e crua gitava la en la olla, e aquí la dita coca beujá's tot lo greix de la carn e cant era bajana, menjáva la's corrent e dien que torná tan grassa que era ferea qui la veya; per rahó d'açó leya deus aytal gent caure en gran casos sovín car diu se de la dita serventa que la pasta aquella la ENFITÁ, tant ella engrexá, que un jorn offeguá», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 147 v.°

ENFLOCAT : «La nuvia anava al devant. Muntava un matxo roig... tot ENFLOCAT, desde'l morro a la retranga», Pons, *Trascant*, 53.

ENFLUIR : «e aquella virtut es semblant al poder de Deu qui pot

lexar usar lo cors del firmament en ENFLUIR sa virtut en los corses terrenals», Lull, *Maravelles*, I, 114.

ENFOCAR : enfocar.

ENFONDAR; — *enfondarshi* : «en aqueix mon malaventurat lo qui s'hi ENFONDA; !ay filla! Si jo no m'hagués desvanescut, qui sab hont fora ja...», Vilanova, *Del meu tros*, 22; — *no enfondars'hi* : no preocuparse.

ENFONDRAMENT : hundimiento : «Colgades en sepulcres d'escuma les montanyes, || de peus al fanch, responen ab crits y gemegor; || y s'ou, com si enrunassen mals Genis ses entranyes, || de colps, esllaviçades y ENFONDRAMENTS remor», Atl., 136.

ENFONDRARSE : derrumbarse.

ENFONZAMENT : hundimiento : «L'ENFONZAMENT», títol del Cant VIII, Atl., 212; «Al llegir en un dels magnífichs diálechs de Plató que Soló anava a cantar el gran fet geológich de l'ENFONZAMENT de l'Atlántida quan la mort, per malaventura nostra, gelá ses inspiracions abans de náxer», Atl., VIII.

ENFONZAR : sepultar : «Tu, qu'ENFONZES ma patria, no'm perdes ay! ab ella; || condolte d'exa mare y endútelan ab tu; || trau de perill de totes mes joyes la mes bella; || deslliura ma puresa o axafa mon cor nu», Atl., 160; — *enfonzarse* : hundirse, sumirse : «Mare dels deus, oh Grecia! tu dormíes, || com Venus per les ones breçolada, || aquella nit terrible, y res sentíes || del tro y axordadores armoníes || ab que fora l'Atlántida ENFONZADA», Atl., 186; «Y a tu ¿qui't salva, oh niu de les nacions iberes, || quan l'arbre d'hont penjaves al mar fou submergit? || qui't serva, jove Espanya, quan lo navili hont eres || com góndola amarrada, s'ENFONZA mig partit?», Atl., 46.

ENFORA : «Sos cans son verdaders cans de remat dels alts Pirineus; cada hu d'ells es tan o mes gros que un llop; ademés que porten un ample collar eriçat de claus de punta ENFORA», Bosch de la T., *Recorts*, 132.

ENFORCAMENT : «Ja era aprop de Cellés. Una camada mes, y s'escauría allá, per l'ENFORCAMENT del camí», Pons, *Trascant*, 19.

ENFORCAR : «e a vista d'els faem ne la meytat escapsar, e l'altra meytat ENFORCAR», Cron. Jacme, 366.

ENFORFOLLAT; — *parlar tot enforfollat*.

ENFORMADOR : (carp.) formón.

ENFORNAR : «Mes, a pesar d'ésser ja nit, en lo casal de la Plana poch hi dormía tothom. Y no es pas que trasbalçassen lo blat, ENFORNASSEN lo pa, o'l mal de ventre del euga fes anar en doyna als moços», Pons, *Trascant*, 8; «Ho volía tot... cercar a sa mare; ENFORNAR los pans de les monges; ballar ab la mestressa...», Pons, *Trascant*, 39.

ENFORTIDAMENT : «punyats en la cosa levar e ENFORTIDAMENT», Cron. Jacme, 194.

ENFORTIR : fortalecer, fortificar : «la Merceneta, si havía pogut ENFORTIR son esperit com pocas, havía també aprés a no dar al mon mes importancia de la que's mereix», Oller, *La papallona*, 38; «Lo ceptre'm pren dels avis, vehentme

débil dona, || y a Gades mercantívola ab torres ENFORTÍ; || al darten de mes fermes a tu, immortal Girona, || sabé'l congost hont, vehentme perduda, m'amaguí», Atl., 62; «que los sarraíns s'ENFORTESQUEN», Cron. Jacme, 138.

ENFORTIT : «lexar hiem nostra frontera bona e ENFORTIDA», Cron. Jacme, 253.

ENFOSQUIR : obscurecer : «La broma ENFOSQUÍA'l cel», Pons, *Trascant*, 21; «Aprés castigava als cavallers ab paraules suaus, altres ab paraules llaugeres, que no volguessen ENFOSQUIR la cavallería gloriosa ab avalot e ab sedicions», T. B., II, 107; — *enfosquirse* : oscurecerse : «Per dissort seva, si'l cel s'ENFOSQUÍA, s'aclaría la terra...», Oller, *La papallona*, 210; «S'ENFOSQUÍ'l cel», Pons, *Trascant*, 7; «S'anava ENFOSQUINT. Un raig de sol xardorós escorríe's pels conreus», Pons, *Trascant*, 58.

ENFRANQUIMENT : «e'n faé grans donatius e ENFRANQUIMENTS a la sancta sgleya de Roma», F. d'A., 45.

ENFRANQUIR : «car los catalans son molt zeladors de lurs furs e molt fervorosos en servir als comtes seus... e per ço lurs comtes los han tant ENFRANQUITS...», F. d'A., 452.

ENFRE : entre : «per tal que en lo mon fos amor e concordia ENFRE I rey e altre», Lull, *Maravelles*, I, 20; «Contrast fo gran una vegada ENFRE larguesa e avaricia, e arremiren se de batalla», Lull, *Maravelles*, II, 51; «Sényer, dix Félix al hermitá, prech vos que'm digats quina diferencia ha ENFRE sperança e desesperança», Lull, *Maravelles*, II, 11.

ENFREDORAT : enfriado.

ENFURIAR : «e no fo bo per res mes que per ENFURIAR mes als nostres spanyols encara que callaven», F. d'A., 17.

ENFURISMARSE : irritarse, encolerizarse, enfadarse, enfurecerse, montar en cólera, sulfurarse, romper en cólera, enfurruñarse : «Y's munten y revenen, y arreu volcats s'abismen || en remolí, frissosos, mar sobre mar, al fons, || d'ahont, ab bull d'escumes y vents que s'ENFURISMEN, || renáxer sembla'l caos, sepulcre y breç dels mons», Atl., 138; «Llavors, la Tárrega, acostumada a ésser obehida, s'ENFURISMÁ de valent, tractá a son marit de poruch», Oller, *Vilaniu*, 314; «Ruxemlos?, esclatá la Tuyes. Perqué s'ENFURISMEN y nos ho etgeguen tot en orris?», Pons, *Trascant*, 57; «uns ullassos com los teus, un cor com lo teu, gran, simpátich fins quan s'ENFURISMA», Oller, *La papallona*, 97.

ENFURISMAT : enfurecido, irritado contra alguno.

ENFUSTAR : enmaderar.

ENFUTISMAT : furioso, revoltoso.

ENGABIAR : enjaular, poner en una jaula los pájaros.

ENGAFETAR : encorchetar.

ENGALANAR : «e's va molt entonar e ENGALANAR a les mil maravelles ab molts plomalls grochs com si'n fossen d'or», F. d'A., 270.

ENGALIPAR : engañar, embaucar, hacer creer o tomar una cosa por otra como abusando de la credulidad o sencillez del engañado para que siga éste en el error, alucinar, jugar al morro con alguno, esto es,

engañarle no cumpliendo lo que se le promete.

ENGALTAR : «lo mateix que qui enjega una escopetada sens ENGALTAR, li digué: Jan, s'han acabat los plets», Vidal, *Rosada d'estiu*, 314.

ENGALZAR : (carp.) ruñar.

ENGALLARDIT : gallardo : «Sirena que, d'entre ones exint ENGALLARDIDA, || s'enfila a un promontori d'amor a refilar, || y per son cant, que'ls ayres emmela, ve amansida || la mar ab salats llavis sos peus a apetonar», Atl., 252.

ENGAMBETAT : «Seguíen aprés los moços, los parents, lo Zidro, menant l'euga, tot ENGAMBETAT y un convoy de ruchs a reraçaga», Pons, *Trascant*, 54.

ENGANXAR : enganchar, agarrar, colgar de un gancho o de un clavo, poner el tiro o caballerías a un carruaje, uncir los bueyes al arado o carro, pegar.

ENGANY [ENGÁN] : embuste : «Aquest rey no ha... consellers qui per diners fassen malvestat ni ENGÁN», Lull, *Maravelles*, I, 224; «vera amor feya hom ajustar a Deu e feya hom lunyar de trahició, luxuria, coardía e de tot ENGÁN e falliment», Lull, *Maravelles*, I, 18; — *no va d'engany* : no es broma; — *enganyabadochs* ; — *enganya-besties* ; — *enganya-mons*; — *enganya-pastors*.

ENGANYAR [ENGANAR] : «Malicia humana a tota res ENGANA», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, c. 107; «Aquell qui es ENGANAT ignora ço en que conscent», A. C. A., XIII, 520; «per ensenyorir se'n de tota la terra, com ho varen metre per obra primer ab ginys e astucia... procurant ENGANAR als naturals», F. d'A., 6.

ENGANYAT : burlado : «ell havía mostrat temors de trobarse en lo cas del aymador ENGANYAT», Oller, *La papallona*, 200; — *anar enganyat* : andar a ciegas : «Res, una pulmonía mal entesa! Los metjes hi van tan ENGANYATS ab las criaturas!», Oller, *La papallona*, 167.

ENGANYIFA : añagaza.

ENGARLANDAR : ceñir, poner guirnaldas, adornar con ellas.

ENGARLANDAT : ceñido : «Mes l'alba ja, a faldades sembrant perles y lliris, || com tendra mare, guía pel braç al sol naxent, || y a son bes dolç, encesos y ENGARLANDATS de l'iris, || pels ayres s'esbargexen los núvols d'Occident», Atl., 254.

ENGARRANXARSE : «Que gratas per aquets marges? — Un xich de menjar per las cabras; la fret ho ha tot rostit; res s'hi troba, — ...adeu! No t'ENGARRANXIS las mans», Bosch de la T., *Lena*, 22.

ENGASTAR : «e han me dit que en lo ENGASTAR (una pedra preciosa) se posará baix aqueixa part e no s'i mostrará res», T. B., I, 354.

ENGAVAJAR : «sería digne que axí com hom ENGAVAJA les oques axí'ls ENGAVAJAS hom de vianda ab un bastó per la bocha», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 185.

ENGEGADA : «Havent sopat, en Benet doná disposicions per las feynas de demá y ENGEGADA del bestiar», Bosch de la T., *Lena*, 25.

ENGEGAR : soltar el agua o lo que estaba detenido; echar, soltar, lanzar : «Que'l pare hem vist en somnis, l'hem vist com ENGEGAVA || a l'hort, d'hont erem roses, los pol-

tros de Neptú, || mentre eix Deu, ab forcívol trident lo descalçava. || Es somni; mes ses timbes y platja cruxen pu!», Atl., 92: «En tant, del Rose vora les aygues, apedreguen || a l'héroe grech deformes y rabaçuts gegants; || sota quiscún dels códols qu'a bell ruxat li ENGEGUEN || podríen soplujarshi ramada y rabadans», Atl., 58; «Es qui ENGEGÁ en son regne les mars: ¿ve a esperonarles || o condolintse d'ella ve a dúrselan a port? || Mes, com dexar ses filles? com somniar dexarles? || Jamay: entre sos braços primer reptar la mort», Atl., 144; — *engegar a fregar* : enviar o mandar a uno a paseo; — *engegar al pati del os* : dar al diablo.

ENGELOSIR : dar celos, volver celoso a alguno; — *engelosirse* : llenarse de celos.

ENGELOSIT : encelado, celoso : «Polsávala, a mos fills girantme ENGELOSIDA; || plavíem ¡ay! de véurels, ab sos ditets gebrats || los bens escarpir elles, pexentlos sajulida, || y ab los lleons ells batres pel rost abrahonats», Atl., 154; «Trobá en mon si dolcíssima acullida || Latona, perseguida || per Juno sobirana, || de Jove ENGELOSIDA», Atl., 190; «Sí, Sofía's diu, continuava ENGELOSIDA la Tona, escorrentse sempre carrer amunt», Oller, *La papallona*, 85; «Sols ab grans prechs... pogueren convéncer a la ENGELOSIDA mare que'l nen havía de mamar», Oller, *La papallona*, 174.

ENGENRADOR : «lo qual be engenrat es la persona del Fll, e lo ENGENRADOR es la persona del Pare», Lull, *Maravelles*, I, 33.

ENGENRAR : «Deu lo Pare ENGENRA Deus qui es fill, e del Pare e del Fill ix Deus qui es Sant Spirit», Lull, *Maravelles*, I, 19.

ENGENRAT : «en axí com lo cors compost que ix ENGENRAT dels elements...», Lull, *Maravelles*, I, 76; «e maldix son pare qui lo havía ENGENDRAT, e sa mare qui lo havía concebut», Lull, *Maravelles*, I, 98: «e aquest darrer fo tan pervers... que'l seu pare no'n posquia sentir parlar e sempre deya que no'l havía ENGENRAT», F. d'A., 39.

ENGINY : **1**, ingenio; malicia, astucia : «no hac tanta de sobtilesa ne de ENGINY com d'abans havía», Lull, *Maravelles*, I, 239; «Lo qual per la sua gran sabiesa e alt ENGINY havía servit per lonch temps l'art de cavallería ab grandíssima honor», T. B., I, 13; «gloriejava's ell e los seus que açó era stat mes obra divinal que humanal, e Tirant hagué benigne ENGINY», T. B., II, 98; «Diu Tulli, que hom deu metre sa intenció en coses que ell síe covinent segons sa talla. Car si ell es feble de son cors e a bon ENGINY e viva memoria no deu pas seguir cavallería, mas studi de letra e de clerecía», A. C. A., XIII, 240; «lo molt alt e molt poderós senyor rey de Anglaterra tenía camp segur a tots aquells qui veníen a sa próspera cort e sens engan e mal ENGINY», T. B., I, 197; «La virtut no porta ab si dolor com les coses son ben fetes sens mal ENGINY ne mal obrar, pero la fi de les coses sdevenidores es remesa a la fortuna...», T. B., II, 114. **2**, ingenio, máquina, artefacto, se llamaba así antiguamente cualquiera máquina de guerra, y aún también la buena

maña para hacer una cosa, artefacto : «lavors quant los sarraíns prengueren l'altra volta la matexa ciutat de Barcelona, que ab certs ENGINYS gitaren lurs cops dins de la ciutat», F. d'A., 173; «cércols de ferro pera posar los cantis, una caixeta pera'ls coberts y altres diversos ENGINYS, lluhían la manya del obrer», Oller, *Notas*, 59.

ENGINYÓS : mañoso.

ENGIPONAR : «Y, donchs, com ho ENGIPONAREM, mestressa?... Tant ne vuy, tant te'n daré», Pons, *Trascant*, 35; — *engiponarse* : «Y corregué (sic) ab sa cambrera a ENGIPONARSE un vestit qualsevol per anar a cumplir ab lo sant precepte», Oller, *Vilaniu*, 72.

ENGLANTINA : jazmín real, agabanzo, flor del arbusto de este nombre : «Com en camp de violes l'ENGLANTINA, || so de totes les illes la regina», Atl., 192.

ENGOLIR : engullir, tragar, zampar algo de comer, abismar, sepultar, hundir, sumir, devorar : «Cárrega y nau les ones ENGOLIREN, || y ab elles los taurons s'ho compartiren; || de mil guerrers sols lo mes noy roman; || entre escuma a flor d'aygua un pal ovira, || y, quan lo braç per amarrarshi estira, || altra onada'l sepulta escumejant», Atl., 28; «Hont ets? Y ¡ay! hont l'hermosa solía'ls cors atraure, || lo pélach responía: Jo l'he ENGOLIDA anit; || ¡feste enllá! entre les terres per sempre'm vull ajaure; || ¡ay d'elles! ay, si m'alço per axamplar mon llit!», Atl., 44; «Li carregá fexuga l'Omnipotent sa esquerra, || y'l mar d'una gorjada cadavre la ENGOLÍ, || restantli sols lo Teyde, dit de sa ma de ferre || que sembla dir als homes: L'Atlántida era aci!», Atl., 46; «Y tots d'acort la colquen pel Nort, Garbí y Migdía, || esquarterantla ab boques de gegantins caymans, || ab gran rugall dihentme quiscún qu'ENGOLIRÍA || de l'univers en runa los troços flamejants», Atl., 126; «A tots!, ella responli; ab aqueix mot m'exales || lo cor; vina a mos braços, fill meu; no't cal fugir: || fugiu, fugiu vosaltres, aucells que teniu ales; || jo esper ab qui mes amo que'm vinguen a ENGOLIR», Atl., 138; — *engolirse* : «La Tuyes se'n ENGOLÍA un glop, humitejantsen la boca, axuta per la pols de la carretera», Pons, *Trascant*, 54.

ENGORGARSE : abismarse : «Y esgarrifats del caos, s'ENGORGUEN altra volta || damunt carreus que'ls feyen ahir de fonament, || y'ls antres tenebrosos d'aquella mar revolta || retronen y s'escruxen al gran capgirament», Atl., 214.

ENGORJAR : «Viaranys y corriols, rostos y marges... tot anava fugint, emboyrantse, fonentse, ENGORJAT tot d'una per la nivelladora fosca», Pons, *Trascant*, 7; «No't ho podíes aguantar fins a cal Tano? afegí, encarantse ab lo vaylet y ENGORJANTli la munyeca, que ensopegá sobre la muda», Pons, *Trascant*, 19.

ENGORRONIRSE : estar empollando, estar aclocado, no salir de junto a la lumbre.

ENGRAELLADA : zampeado.

ENGRAELLAR : emparrillar.

ENGRAELLAT : emparrillado.

ENGRANALL : cebo para atraer a los pájaros, cebo para atraer la caza.

ENGRANDIMENT : aumento, amplitud, dilatación, ensanche de una cosa.

ENGRANDIR : agrandar, extender, ampliar, aumentar los objetos; met. abultar, exagerar, ponderar; — *engrandirse* : ensancharse, extenderse.

ENGRAPAR : apuñar, asir : «Geganta jo, ENGRAPAVA com ma de Deu la terra, || ab l'Atlas, Serra Estrella y'ls Pirineus per dits, || y un vespre, obrint ses boques, l'abisme fosch m'enterra, || los elements tots quatre dançant sobre mos pits!», Atl., 50.

ENGRESCAR : «Vaja, mestressa, no'm caso. — Mira que quan voldrás no hi serás a temps. — ¿Qué vol dir? que's pensa que comenso avuy a ENGRESCAR minyonas?», Vilanova, *Monólechs*, 10.

ENGRESCARSE : aficionarse.

ENGREXAR : cebar, engordar : «lo qui du la caldereta dels untets corra a ENGREXAR los travessos que han de calçar la barca pera que entri llatina sense esforç ni grinyols», Vilanova, *Cuadros populars*, 8; — *engrexarse* : echar carnes, criar carnes, tomar carnes, engordar : «ENGRÉXAT una mica ab aquellas aygas y aquellas carns y llets», Genís, *La reyneta del Cadí*, 10; «jo, estudiant lo violí malmetía els colzes del jech que ab ma creixensa desesperada sempre'm va venir curt de mánegas. Creixía y no m'ENGREIXAVA; los condeixebles se'n reyan, y per motiu m'havían tret lo faristol», Vilanova, *Del meu tros*, 200; — *engreixarshi* : «Si jo m'hi ENGREIXO quan fa una nit de lluna plena, que la estrellada brilla en lo cel com un escampall de diamants y pedras finas», Vilanova, *Del meu tros*, 158.

ENGRILLONAT : «e'ls faé portar al seu gran castell de Palafolls, e aprés ENGRILLONATS e encadenats los fahia anar a treballar en una gran torre», F. d'A., 364.

ENGROGUIR : «E com digués açó ENGROGUÍ tot e tremolá», Suma de Collacions, &, 272 v.°

ENGROSSARSE : hincharse : «e ENGROSSÁ'NS tota la cara e'ls vyls», Cron. Jacme, 306.

ENGROXIT : obeso.

ENGRUNA : «no li havían demostrada ni una ENGRUNA de compassió o bona volensa durant sa captivitat», R. y B., *Historia d'un pagés*, J. F., 1869, 267; «quan ell meteix havía concebut sospitas ¿per qué no creure qu'al fons de tot alló hi havía alguna ENGRUNA de veritat?», Oller, *Vilaniu*, 374.

ENGRUNAR : estrujar, descomponer, disgregarse : «Quan un héroe, alt d'espatlles y cabellera rossa, || d'un colp de peu ENGRUNE lo guayta del jardí, || llavors per tots vosaltres s'axamplará ma fossa...» || Ay! lo guerrer que'l pare preveya, veusaquí!», Atl., 92; «Derrera d'ella [la primera aureneta] segueixen las demés, deixantne vuyts los nius... que'l vent y la pluja després ENGRUNARAN», Oller, *Croquis*, 118; «Y agafen ¡au! tronchs y arbres qu'al cru rocam s'estellen, || penyals que s'ENGRUNAREN tombant al damunt seu; || y amunt, timberes sobre timberes arrestellen, || segurs ab tal escala de capbuçar a Deu», Atl., 238.

ENGRUNYAMENT : «persona offe-

sa, per no offendre caritat e amor de prohisma no deu vedar paraula ne fer ANGRONYAMENTS: mas quant se sent offesa deu dir axí a la part parlant dolçement: aytal cosa me haveu feta qui'm desplau...», Eximenis, *Lib. de les dones*, 98 v.°

ENGRUXAR : «la regina ENGRUXÁ, e a cap de nou mesos, axí com natura vol, ella infantá un bell fill e graciós», Muntaner, 13.

ENGUANTARSE : enguantarse, ponerse los guantes; — *enguantar* : calzar, poner los guantes.

ENGUANTAT; — *anar enguantat.*

ENGUANY : hogaño : «vench de Fuylla ENGUANY ab quatre galees», Muntaner, 442; «que se'l ne porte a cal Menna... No es regidor ENGUANY?... Perçó, que m'ho temía», Pons, *Trascant*, 20.

ENGUIXAR : enyesar, enlucir, revocar, cubrir con yeso : «Que da'quí anant algún mercader de vi o altre qualsevol persona stranya o privada no gos ne dege apportar ne vendre ne boure ne despendre vi ENGUIXAT ne ENGUIXAR vi algún o metre guix en aquell en la dita ciutat», A. M. B., *Bandos* (1378-1517), 66.

ENGUIXAT : enyesado, enlucido.

ENHORABONA : «Ja comprench ara vostra mudança. Me'n regositjo, pare, y vos ne donch la ENHORABONA», Vidal, *Rosada d'estiu*, 308.

ENICH : inicuo : «Mas aquests malvats diables qui foren foragitats de paradís foren tan fort endureyts que la lur ENIGA volentat no pot ésser bona per res», Mss. Esp. 353, 31 v.°; «Mas aquests malvats diables qui foren foregitats de paradís son ten fort endurayts que la lur INICA volentat no pot ésser bona per res», Mss. Esp. 205, 36 v.°; «E Jesuchrist jamés no dix de no a nuyl hom qui humilment perdón li demanás. No an pas alcunes persones ENIGUES aytal amor tan ferma », Breviari d'amor (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 353), 150; «A bou vey no't cal mostrar abrich, ne escuses a ENICH», Compil. ep. camar. Prov. arab.; «A mal hon ne ENICH no li val res per hic», Compil. ep. camar. Prov. arab.

ENJOGAÇAR : juguetear, retozar.

ENJOGAÇAT : juguetón : «Era un bosch d'Orient que caminava ab la remor del vent ENJOGASSAT», Oller, *La papallona*, 207; «Quan encara'l rejovenit sol d'abril tot just havía baixat als tercers pisos de Barcelona per hont vola ENJOGASSADA, gronxant los arbres, una marinada fresca », Oller, *La papallona*, 5.

ENJONCAR : esterar : «E enviaren nos a dir los nostres missages que aguiassem be la casa en que nos erem: e faem la ben aguiar, e ENJONCAR de fenoyl, que no havíem altre jonch: e metem cobertors nostres e d'aquels que eren ab nos, per les parets de la casa d'alí on se devíen metre», Cron. Jacme, 171.

ENJOYARSE : emperejilarse, engalanarse : «A un cayre de montanya || l'Oréade s'ENJOYA y se perfuma; || la Náyade se banya || en la fontana de lletosa escuma», Atl., 208.

ENJOYAT : «Dalt del matxo, ENJOYADA y vestida ab ses robes de llampants colors, totes brodades

d'antiqüeles, hi feya una tossa la nuvia!», Pons, *Trascant*, 53.

ENJUP : «omplí un gibrellet d'aygua dins de l'ENJUP, refrescantse cara y mans», Pin, *La familia dels Garrigas*, 67.

ENLAYRARSE : subir, alzarse; ensoberbecerse, elevarse, remontarse : «Ni a l'áliga li valen les d'or potentes ales; || prop del cel, hont s'ENLAYRA com a penjarhi niu, || l'exalen roges flames, y cau, y ab les cucales || y cisnes de les aygues les cou l'incendi viu», Atl., 54; — elevar : «passant a tot'hora per aquell trángul del polítich militant que tant bon punt l'ENLAYRA a menjar ab reys, com lo llensa aaprofitar las engrunas de pa d'una fonda de sisos», Oller, *La papallona*, 37.

ENLAYRAT : encumbrado.

ENLLÁ; — *més enllá* : en lontananza, más lejos : «Ni som en la gran era tots sols eix blat a batre; || mira allí com ses ales hi axampla'l Simoun: || lo torb de l'Equinocci surt mes ENLLÁ a combatre, || y'l mar s'espanta al veures d'un altre mar damunt», Atl., 124; «Peró la mar, obrintse de colp, bromerejava || mes ENLLÁ, un front exintne y espatlles de gegant, || y com llamp, rebatuda per férrea ma, una clava || volá a aterrar al monstre, pels ayres foguejant», Atl., 222; «No eran mes ENLLÁ de las deu», Oller, *Vilaniu*, 194; — *pla enllá* : «Y tirant pla ENLLÁ reprengué la cançó», Bosch de la T., *Lena*, 22;— *ferse enllá* : apartarse : «Atlants, heu de desésser: la terra fins que us serva || se n'ha d'entrar a estelles com a vaxell podrit; || faces ENLLÁ o enfonzes la humanitat superba; || fácenshi monts y regnes, que'l mar muda de llit», Atl., 122; — *feste enllá!* : plaza! : «Hont ets? Y ¡ay! hont l'hermosa solía'ls cors atraure, || lo pélach responía: Jo l'he engolida anit; || ¡feste ENLLÁ! entre les terres per sempre'm vull ajaure; || ¡ay d'elles! ay, si m'alço per axamplar mon llit!», Atl., 44.

ENLLAÇAMENT : «car lo foch e l'aer son laugers e en lo ENLASSAMENT que l'aygua e la terra han ab lo foch e l'aer», Lull, *Maravelles*, I, 132.

ENLLAÇAT : «les nuus son engendrades de les vapors que ixen de la mar e de la terra e en aquelles vapors son encadenats o ENLAÇATS los IIII elements», Lull, *Maravelles*, I, 131.

ENLLANET : «mes ENLLANET hi ha una ayguera ab una dotsena de plats negres en lo escudeller», Genís, *La Mercé*, J. F., 1878, 176.

ENLLARDAR : lardear, mechar, meter rajitas de tocino en las carnes de aves, de ternera, de vaca &., enlardar, mechar con tocino alguna carne o ave; — *enllardar mahons ab guix o morter* : enchuflar, macisar.

ENLLATAR : enlatar, cubrir, guarnecer de latas.

ENLLEFERNARSE : mancharse con pringue.

ENLLEFERNAT : embadurnado, tiznado, ensebado, pringado.

ENLLEPOLIR : engolosinar, hacer tomar gusto o acostumbrar a manjares delicados.

ENLLEPOLIT : engolosinado.

ENLLESTIR : «Anava depressa, lo que volía era ENLLESTIR», Oller, *Vilaniu*, 32; «me'n vaig corrent, que

encara tinch d'ENLLESTIR lo dinar», Vilanova, *Del meu tros*, 28.

ENLLETGIR : afear, desfigurar a alguno : «Covó als savis que tots matíns guarden ses cares al espill, e si son bells no les vullen ENLEGIR ab ávols obres e si son leges no les vullen ajustar alegres», Jafuda, 86.

ENLLEUGERIR : aligerar : «De tan fexuga cárrega la terra ENLLEUGERIDA, || a dexondar a Hesperis lo rey dels héroes ve, || que, vora'l promontori de Gades ensopida, || somnía encara estrényer les filles que no te», Atl., 262.

ENLLOTAR : enlodar : «De códols, terrocedes y tronchs a la tempesta, || y esquitxoteig qu'ENLLOTA lo cel diluviant, || s'hi lliga la dels núvols, damunt sa rossa testa || brugenta, xafadora, y en terbolí esclatant», Atl., 172.

ENLLUHERNADOR : deslumbrador, deslumbrante : «seta un cel blau puríssim lluhiren las punxas dels para-rayos... simulant ENLLUHERNADORS estels», Oller, *Croquis*, 125.

ENLLUHERNAMENT : deslumbramiento, ofuscación de la vista por la impresión repentina de la luz.

ENLLUHERNAR : deslumbrar, alucinar, encandilar, ofuscar la vista : «Llantia un día del mon, al cel sospesa, || l'ENLLUHERNÁ ab sos raigs, y en sa vellesa, || com per mes bell renáxer mor lo sol, || dexat havía'l mon y ses corones, || y niá com alció sobre les ones, || de sa infantesa falaguer breçol», Atl., 30; «Y, fentli de corona, ja hi veu abans de gayre || les d'or oviradores taronges groguejar, || com si brillant quiscuna fos altre sol qu'en l'ayre || sortís de les onades lo mon a ENLLUHERNAR», Atl., 82; «La modestia es un de tants fingiments que sols poden ENLLUHERNAR a la gent lleugera», Oller, *La papallona*, 21; — *enlluhernarse* : encandilarse, deslumbrarse.

ENLLUHERNAT : deslumbrado, encandilado : «Passaren falagueres o aterradores devant mos ulls ENLLUHERNATS, y, caygudes les barreres de mes montanyes anyorades, mon horitzó poétich s'axamplá com un cel que s'esboyra», Atl., XII; «Es Hésper, que a l'Aurora badar sol les parpelles || ans d'aclucar les seves son ull ENLLUHERNAT; | y, al vespre, apar que sembre de voliors d'estrelles || lo cel, seguint lo rócech del sol ja tramontat», Atl., 268; «y com mes pujant anavan, mes dalit prenía, mes rauixas de satisfacció bufavan per son esperit ENLLUHERNAT», Oller, *La papallona*, 212; «Feu després acotxar lo nen al bressol... y, com entrés ENLLUHERNADA, aná a seure's a la cadira de la Sió quasi be a las palpentas», Oller, *La papallona*, 155; — *estar enlluhernat* : estar encandilado, deslumbrado, ofuscado de la vista; — *quedar enlluhernat* : estar encandilado, deslumbrado; también en sentido figurado.

ENLLUSTRAR : dar lustre, pulimentar.

ENMAGATZEMAR : almacenar, colocar mercancías en un almacén.

ENMAGRIR : enflaquecer; — *enmagrirse* : adelgazar : «Sab, don Lluiset, que'm fa pena tant d'estudiar? Vosté s'hi ENMAGREIX tot, y axó no val res; lo primer es la salut», Oller, *La papallona*, 58.

ENMALALTIR : enfermar : «seguí's

que ENMALALTÍ e de aquella morí», T. B., II, 228; — *emmalaltirse* : ponerse enfermo : «En Cisco, el petit, s'EMMALALTÍ d'una mala passa», Pons, *Trascant*, 48.

ENMANEGAR : poner mango.

ENMANLLEVAR : pedir prestado; tomar prestado, emprestar : «Sovint, ab llurs joguines dexantlos a l'herbatge, || baxavem a esbargirnos al borbolleig d'un riu, || de tarongina, sálides florides y brostatge || als cisnes d'ales blanques EMMANLLEVANT lo niu», Atl., 156.

ENMARANYAMENT : complicación: «L'altra era baixeta... Son color trencat y l'ENMARANYAMENT d'arrugas que li solcavan en totas direccions lo rostre...», Oller, *La papallona*, 6.

ENMARAT : «Si't vegés lo caganiu meu prou te'n trauría d'una arpada!... Vaylet mes ENMARAT!... Tot ell es una viciadura!», Pons, *Trascant*, 20.

ENMARIDARSE : enlazarse : «Veig d'Elida les flors ab tu, Zacinto, || flor de les illes jóniques, guaytarse, || y ab un pont d'or a ma gentil Corinto || Beocia EMMARIDARSE», Atl., 196.

ENMARLETAT : almenado, dentado, recortado : «No tem de les cinch boques de l'Ebro'ls glops enormes; || y'ls Columbrets al veure mes lluny EMMARLETAR, || pregunta a sa arma férrea si aquells gegants deformes || que dexá morts en terra li surten dins la mar», Atl., 74.

ENMASCARA : bigotes, chafarrinada, dícese de la mancha o tiznón que se pone a otro en la cara, tizonada.

ENMASCARAR : tiznar.

ENMASCARAT : embadurnado : «las fesomías las tenim tots per un mateix seguit d'ENMASCARADES», Vilanova, *Cuadros populars*, 7; «S'hauría dit qu'una ma invisible ho havía EMMASCARAT tot de gris, los arbres, las casas, los vestits, los rostres», Oller, *La papallona*, 208.

ENMAYNADAT : «De tres germanes que tinch || dues son ja ENMAYNADADES, || estaquetes de breço! || a vint anys; l'amor me valga!», Collell, *La caponada*, J. F., 1884, 127.

ENMELAR : adulzorar : «a un auguri de próxima tempesta, || del mar de Myrtos m'abriguí en les cales || qu'ab mos perfums EMMELO; || y recullint les ales, || per sempre aquí mes áncores arrelo», Atl., 192; «Sirena que, d'entre ones exint engallardida, || s'enfila a un promontori d'amor a refilar, || y per son cant, que'ls ayres EMMELA, ve amansida || la mar ab salats llavis sos peus a apetonar», Atl., 262.

ENMENAR : conducir : «La (escala) de ma dreta ENMENAVA al departament de las donas», Oller, *Notas*, 106.

ENMERDISCAT : zorruscado, ciscado, cagado, sucio.

ENMETZINADOR : envenenador.

ENMETZINAT : emponzoñado.

ENMIDONAR : almidonar, dar almidón, empapar en almidón, mojar la ropa blanca con agua impregnada de almidón para plancharla y ponerla tiesa.

ENMIDONAT : almidonado : «tots los calaixos de la calaixera plens de gom a gom de roba blanca, ab brodats, ENMIDONADA y endressadeta», Oller, *Notas*, 58.

ENMIRALLARSE : espejearse, re-

flejarse : «Vestida, EMMIRALLANT-shi, de pórfir y de marbres, || entre'ls dos rius, com feta de borrallons de neu, || mig recolzada a l'Atlas y a l'ombra de sos arbres, || de l'Occident cofada la Babilonia seu», Atl., 80; «La mar hont s'EMMIRALLA Corunya, hermosa y fera, || veurá náxer a Elcano, qui durá a fi arriscat || l'empresa de seguir lo sol en sa carrera, || puix li dirá la terra: Primer tu m'has voltat», Atl., 274; «las copas, botellas y coverts en los quals s'ENMIRALLAVA la llum del gas», Oller, *Croquis*, 116; «Lo sol s'estrella en tot quant fereix y després d'ENMIRALLARSE en l'aygua y espill del lavabo...», Oller, *Croquis*, 10.

ENMURRIARSE : embotijarse, enfurruñarse, estar de hocico o mohino.

ENMURRIAT : amostazado, irritado, enojado, murrio, triste, sin ánimo.

ENMUSTEHIR : marchitar : «Quan ¡ay! me coronaven mos díes amorosos || de flors de jovenesa qu'EMMUSTEHí'l neguit, || de la serra qu'hereta son nom, als soleyosos || cims, d'Atlas somniava recolzadeta al pit», Atl., 154.

ENNAVEGAT (estar —) : estar apurado; — *estar ben ennavegat* : verse bien apurado.

ENNEGRIR : ennegrecer, pintar, teñir de negro, poner negra una cosa, atezar : «De prompte, a un terratrémol que's juny ab la tempesta, || l'ídol s'ensorra en grífol d'aygua llotosa y sanch, || ensemps que ¡estrany prodigi! li lleva un llamp la testa, || a troços y ENNEGRIDA fentla rodar pel fanch», Atl., 108.

ENNEULIT : encanijado de flaco.

ENNIRVIAT : «E Tirant portava una lança curta e grossa tota ENNIRVIADA: be restava trist lo qui lo seu colp sperava!», T. B., IV, 37.

ENNOBLIR : ennoblecer, hacer noble, engrandecer.

ENNUAGAMENT : «Un ENNUAGAMENT qualsevol, una gota que s'escorregués, pesigollera, coll y sina avall, un estarnut intempestiu... donavan lloch a xanxes y a plagueríes», del Bosch, *Lo segador*, 26.

ENNUAGAR : atragantar. Ej. : *m'ennuagarían las riallas*; — *ennuagarse* : atragantarse : «Lo nen comensá a mamar ab tant de delit que s'ENNUEGAVA», Oller, *La papallona*, 160; «Y emprenían altra volta llur passeig... estirantse'ls punys de la camisa a cada ombra que guaytava per la porta, y allargant, com los pollastres quan s'ENNUEGAN, sos caps cantalluts y empastifats d'oli», Oller, *Vilaniu*, 154; «Y entretant lo menut, que s'ENNUEGAVA de plorar, revenxinava's pel cistell», Pons, *Trascant*, 34; «li produhí una tos asmática... y, com no li cessava... li vaig tustar l'esquena ab lo pla de la ma, com feyan a casa ab mi sempre que m'ENNUEGAVA», R. y B., *Historia d'un pagés*, J. F., 1869, 179.

ENNUVOLARSE : anublarse, cerrarse el cielo.

ENQUADRAMENT : marco : «De pit a la barana, destacant entre l'ENQUADRAMENT poétich que feyan al balcó las enfiladas balsamillas», Oller, *La papallona*, 31.

ENQUADRAT : «per fi quedaren plantats devant del retrato que,

artísticament ENQUADRAT, ressaltava sobre'l vellut roig de la folgada cortina», Oller, *Notas*, *Un retrato*, 125.

ENQUIMERADA : «Y quina ENQUIMERADA's prengué la dona! Pas s'ho podía pahir», Pons, *Trascant*, 25.

ENQUIMERAR : apesadumbrar.

ENQUIMERAT : «ENQUIMERAT per la rencor, llambregava'l cistell», Pons, *Trascant*, 18.

ENQUISICIÓ : Cron. Jacme, 527.

ENQUITRANAR : alquitranar, embrear, extender con una brocha alquitrán o brea sobre los palos, vergas, velas, &., brear, dar brea, untar con brea.

ENRABIADA : «se quedá viudo, per haversen sa muller anat a l'altre barri de resultas d'una ENRABIADA de primera força», Vidal, *Rosada d'estiu*, 50.

ENRABIAT : rabioso, que padece de la rabia : «e ab molt grans crits com a hómens ENRABIATS entraren dins la batalla», T. B., IV, 13.

ENRAGULLAT : ronco.

ENRAHIMAT : arracimado.

ENRAHONAMENT : conversación : «hi havía abaix lo gran xivarri de ENRAHONAMENTS y converses entre'ls segadors», del Bosch, *Lo segador*, 21.

ENRAHONAR : conversar, hablar, discurrir, tratar, platicar sobre alguna cosa con alguno : «ENRAHONAN ab veu baxa, sospiran y posan los ulls en blanch compadintse de la trist sort de la pobra viuda», Vilanova, *Del meu tros*, 13; «En tal conversa varen seguir la Marió y'l Tonet; la minyona dihent ben pocas paraulas; lo noy ENRAHONANT quasi seguidament», Martí, *Lo caragirat*, 44; «Ja t'he vist, desde'l quintá de farratge ENRAHONAR ab en Joanet», Bosch de la T., *Lena*, 24.

ENRAHONAT : razonado; — *trobar moit enrahonat* : encontrar muy natural : «La bona dona, que tenía a son únich fill qui sab ahont, trobava molt ENRAHONAT l'amorós afany d'en Lluís», Oller, *La papallona*, 197; «La seva mare ho trová també una cosa molt ENRAHONADA», Genís, *La Mercé*, J. F., 1878, 184.

ENRAHONAYRE : charlatán, hablador.

ENRAJOLAR; — *enrajolar ab rajola de Valencia* : alicatar; — *enrajolar de fi* : solar con ladrillos raspados. (En Cataluña no los raspan porque los labran afinados); — *enrajolar de tosch* : (alb.) solar con ladrillos toscos.

ENRAJOLARSE : enrojecer, avergonzarse. Ej. : *tot m'he enrajolat.*

ENRAJOLAT : embaldosado, solería, enladrillado, solería de ladrillos, pavimento : «La llum, escapantse per la boca d'un forn queya sobre l'ENRAJOLAT en forma pareguda a la del arch lluminós d'una llanterna mágica», Oller, *Croquis*, 131; «l'altre ordenant y arrossegant cadiras que grinyolavan al lliscar per l'ENRAJOLAT», Oller, *La papallona*, 146; «havía procurat que traguessen del ENRAJOLAT las crostas de guix y tacas de pintura», Oller, *Vilaniu*, 55; — *enrajolat de mahons de cantell, dit sardinell o de plech de llibre* : solería de rosca; — *enrajolat nou sobre vell* : sobresuelo de ladrillos.

ENRAMADA : «Llavors s'axeca pura || la veu del rossinyol dins l'ENRAMADA, || y l'aigua que murmura || encants me conta d'una edat passada», Costa y Llobera, *Poesies*, 3.

ENRAMAR : «los pagesos s'afanyavan a enfeixar canyas y matas per'ENRAMAR carrers», Oller, *Vilaniu*, 14.

ENRAMAT : «veníen dos carretes las quals tiraven cavalls, ENRAMADES de canyes verdes», Comes, *Lib. de coses*, 508.

ENRAMELLAT : enguirnaldado : «Y mentre ab sos joyells y ab los de Ceres, || la ENRAMELLADA Flora, || per cubrir de les illes la nuesa, || nova catifa de verdor ha estesa», Atl., 210.

ENRAMPAT : «Al principi lo coll se m'adormía sobre'l violí quedantme ENRAMPAT, y quan volía girarlo m'havía de tombar en rodó com si tot jo fos fet d'una pessa», Vilanova, *Del meu tros*, 195.

ENREDAYRE : «lo volía fer pledejar pera omplirse la butxaca, será un ENREDAYRE de marca», Oller, *Vilaniu*, 228.

ENREDOS : chismes, trapisonda : «dos canalobres y un joyer de vidre argentat, qu'a sa vegada retratavan en diminut tamany los papers, respalls y demés ENREDOS esbarriats demunt lo marbre», Oller, *La papallona*, 49; «Aquell modo d'anar, l'hora... qu'era l'hora dels misteris, dels ENREDOS, dels amors d'amagatotis», Oller, *La papallona*, 209.

ENRERA : atrás : «sa curta cabellera destrenada y ENRÈRA cayguda...», Oller, *La papallona*, 193; — *dexar enrera* : dejar atrás; — *ferse enrera* : echarse atrás : «L'aludida li ofegá la paraula tapantli la boca y plantada al llindar, fentse ENRERA'l vel qu'amagava tota l'indignació de son rostre, maná ab veu imperativa a en Lluís qu'entrés», Oller, *La papallona*, 212.

ENREVELLIT : «la moça havía desdonat al Ton, que era'l madur, per ENREVELLIT», Pons, *Trascant*, 49.

ENRIBETAR : orlar, guarnecer, galonear o ribetear una ropa o mueble.

ENROGIRSE : «cada volta que la joveneta mestressa se'l mirava per casualitat, sos ulls estavan contemplántsela, per lo que'ls abaxava y s'ENROGÍA, avergonyintsen», del Bosch, *Lo segador*, 26; «al entrar en la Plana, presentá'l a la Carmeta, que sens estar en sa ma l'evitarho, de tot en tot s'ENROGÍ, dientli: &, Vidal, *Rosada d'estiu*, 193.

ENROGIT : arrebolado, colorado.

ENRONDAR; — *enrondar la filla*.

ENROSCAR : atornillar; — *enroscarse* : ensortijarse.

ENROSSIRSE : enrubiarse, ponerse rubio.

ENROTLLAR : arrollar, rodear, envolver, circundar : «arreconat com vivía en un mas de la plana de Vich, sens haver vist mes terra que la que s'ovira desde un marlet de les serralades que l'ENROTLLEN, y conexent la mar com si sols l'hagués vista pintada», Atl., X; «A sos palaus l'Altíssim vehent posar escales, || de confusions ENROTLLA la torra de l'orgull, || y, com sol la covada d'aucells al posar ales, || los primers pobles dexen llur niu ab gran esbull», Atl., 60; «De roques sobre roques son les parets gegantes

|| del temple hont los Atlants ENROTLLEN a Neptú, || altívols com los roures y alzines bracejantes || que semblen dir al cingle: Som tan ferrenys com tu», Atl., 96; «Ell pren alé, y lo ferre tallant torna a les bromes, || de l'hort de les delicies per ferne un camp de morts; || quan, com un vol de tendres y místiques colomes, || l'ENROTLLEN amorosos d'Hesperis los recorts», Atl., 120; «Ensemps aguayta'l sol dintre l'Alhambra, || y ab son raig amorós omple la cambra, || crostada d'or, topacis y safís; || y, desclohentse en refracció ilusoria, || ENROTLLA als tres l'auréola de gloria, || qu'es l'ombra dels elets del paradís», Atl., 308.

ENROTLLAT : arrollado : «Las únicas pessas d'or que se li entreveyan eran l'imperdible... y'ls rosaris, que duya ENROTLLATS com un bracelet», Oller, *Vilaniu*, 86.

ENRUFOLAT : «A dotze hores de la nit, d'una nit de març, ENRUFOLADA y bruna, enviá a Cellés per la llevadora», Pons, *Trascant*, 22.

ENRUGALLAT [ENRAGOLLAT] : «tot just lo cant ENRAGOLLAT del gall comensava a sentirse per las eras», Genís, *La Mercé*, J. F., 1878, 218.

ENRUNAMENT : derribo, apeo de un edificio.

ENRUNAR : arruinar, derribar, derrocar, echar por tierra : «Colgades en sepulcres d'escuma les montanyes, || de peus al fanch, responen ab crits y gemegor; || y s'ou, com si ENRUNASSEN mals Genis ses entranyes, || de colps, esllaviçades y enfondraments remor», Atl., 136; — *enrunarse* : hundirse, desmoronarse, venir abajo un lienzo de pared, un edificio, &. : «Als puigs obren sepulcre los plans que s'esbadellen, || donant per clots y balmes de mort bells esbufechs; || ciutats ja no s'hi ENRUNEN, ni boscos s'hi escabellen; || d'un mon en l'agonía mortal son los gemechs», Atl., 214; — *enrunat* : arruinado.

ENSABONAR : «Mr. Hunt s'assenta y nostre barber comensa a remullarlo y ENSABONARlo ab una bola de sabó tota marbrada», Bosch de la T., *Recorts*, 113.

ENSACAR : insacular, meter en sacos : «com corría cert oreig de marinada, prompte fou lo gra aventat, y no era pas mitj día, que ja l'ENSACAVAN», Argullol, *La guerra*, 246.

ENSAJAR : «Senyors e germans meus, anem hi tots axí com stam, ENSAJAREM nostra ventura», T. B., I, 51; «Senyora, totes les speriencies que fer se poden he ENSAJAT a vostra altesa reconexent bona fe», T. B., II, 189.

ENSELLAMENT : «ENSELAMENT», R. Ber. III, perg.° 39.

ENSELLAR : ensillar : «E quan vench a l'endemá hoída missa faem ENSELAR», Cron. Jacme, 349; «e vos fets ENSELLAR e anat vos en», Cron. Jacme, 55; «Com venía lo matí II hores ans del día fehía sonar les trompetes per a ENSELLAR hi ell hoya la missa», T. B., II, 91; «e los altres II milia stan armats e los cavalls ENSELLATS», T. B., II, 171; «A quina hora vol marxar? Com mes aviat mellor. Ja he fet tot lo que volía fer. Si has dinat ja pots ENSELLAR la mula. No convé anar de nit», Bosch de la T., *Lena*, 101.

ENSELLAT : «e trobam nostre caval ENSELLAT», Cron. Jacme, 98.

ENSEMPS : simultáneamente, uno con otro, juntos, a la vez, juntamente, junto, al par : «e havem nostre acort ab els ENSEMPS», Cron. Jacme, 81; «car si mester li fossen MMM cavallers que poría haver en sa aiuda ab nos ENSEMPS», Cron. Jacme, 369; «E nos e nostra companya ENSEMPS pujam el pug», Cron. Jacme, 46; «aná a Roma a faer reverencia al Pare Sanct... ENSEMPS ab son fill appellat Guillem Bernat», F. d'A., 169; «Totes aquelles dones de honor se levaren e supplicaren a la Comtessa que fes de la merçé que donás spay a la sua dolor: e ab lo Comte ENSEMPS aconortaven la en la millor manera que podíen», T. B., I, 18; «en tant que vostre marit se'n entrá e molts francesos ab ell ENSEMPS», T. B., I, 53; «e tant com en Roma aturaren, menjaren ENSEMPS», T. B., I, 189; «E si per la tua excellent virtut podíen ésser foragitats aquests genovesos, italians e lombarts ENSEMPS ab los moros del nostre imperi», T. B., II, 48; «puix Deu me ha dat lo bon grat ab la sperança ENSEMPS», T. B., III, 14; «huy será lo día que perdrem la batalla e la vida ENSEMPS», T. B., IV, 41; «Axí'n fugía'l moro quan ab un riu de ferro || aquells turons nos duyen lo crit del brau Roldán, || ENSEMPS qu'ab l'amenaça de mort y de desterro, || son mall volá hont Esterri l'aguayta tremolant», Atl., 54; «De sobte en ses joguines y riure infantívol, || d'un lleó ab la despulla cobert a l'héroe han vist; || son pit d'atleta y ayre guerrer y pagesívol || ENSEMPS que les encisa les dexa ab lo cor trist», Atl., 86; «ENSEMPS aguayta'l sol dintre l'Alhambra, || y ab son raig amorós omple la cambra, || crostada d'or, topacis y safís; || y, desclohentse en refracció illusoria, || enrotlla als tres l'auréola de gloria, || qu'es l'ombra del elets del paradís», Atl.. 308; — *ensemps en una* : «aquell qui desija haver ENSEMPS en una totes les dites coses, cert aquell aytal cercha la suma beneuyrança», Boeci, 139; «E sobre açó exiren combatre ENSEMPS en una», Cron. Jacme, 17.

ENSENTIMENTAT : «Malhumorat en Pau per alló que'l desvetllava, llençá un patern que feu tremolar a la dona. No se com has d'ésser axís, tant surrut!, esclamá aquella, ENSENTIMENTADA», Pons, *Trascant*, 20.

ENSENYADOR : «e faé que'n faés aquella malvada execució l'infant en Johan qui aprés fo rey, del qual lo dessús dit noble era stat educador e ENSENYADOR», F. d'A., 402.

ENSENYAMENT : enseñanza, doctrina : «No ha fam ENSENYAMENT, ne gran fret continent», Compil. ep. camar., Prov. arab.; «Doná lleys a sa prole y ENSENYAMENTS pesquéli || salvats al si de l'Arca del naufragi major; || lo nom d'un Deu Altíssim en l'ánima escriguéli, || naxentes endreçanthi les ales del seu cor», Atl., 62.

ENSENYANÇA : «E mes encara d'açó se'n troben altres ENSENYANCES e doctrines de igual creença e authoritat», F. d'A., 25; «e per la gran doctrina que mossényer sanct

Hierónim los en tramet contra d'aquelles hereticals ENSENYANCES», F. d'A., 50.

ENSENYAR : mostrar, poner de manifiesto : «Oh célica puresa! llavors li aparegueres, || com Angel ENSENYANTli de Bética'l camí; || Vínahi, si vols guardarme ton lliri, li digueres, || y al punt, per assolirte, de tot se despedí!», Atl., 144; «Mes lo'n distrau del sabi la veu forta, || qu'a Espanya la seva ánima se'n porta; || déxals volar ¡oh patria! per ton cel; || ENSÉNYAls be tes ribes y encontrades, || hont de qui't feu se veuen les ditades, || com les de l'áurea abella en pa de mel», Atl., 262; «¿Aquí encara me ENSENYAVES en quina manera jo devía ordonar la mía vida en guisa que fos semblant a la ordinació del cel?», Boeci, *Consolació*, 35.

ENSENYAT : adiestrado : «Un os ENSENYAT val cent duros; es la llegítima que donan a una noya al casarse. (En Ustou poblet situat a duas horas de Aulús en l'Ariège)», Bosch de la T., *Recorts*, 158.

ENSENYORIRSE : apoderarse : «tornaren no solament per aportarse'n mes or e argent, sino també per ENSENYORIRSE'n de tota la terra», F. d'A., 6; «Aprés Bamba poch poch se'n va ENSENYORIR de les ciutats de Spanya», F. d'A., 82; «Apenas lo fill quedá satisfet, ella SE'n ENSENYORÍ altra volta», Oller, *La papallona*, 175.

ENSEUAR : «e pres lo cap de la corda e liguá'l al cap de la gúmena e va la molt be ENSEUAR», T. B., I, 323.

ENSIAM : «Amaneix l'ENSIAM, tu, Francisca, si't plau», Oller, *Vilaniu*, 348.

ENSIBORNAT : «te aquestas ideas; se pensa que ab la federal no patirá ningú, está ENSIBORNAT: potser m'erro», Vilanova, *Entre familia*, 27.

ENSINESTRAR : adiestrar, enseñar, amaestrar, dícese de ciertos animales, y en algunos casos de mozuelos aun no enseñados a servir o a trabajar : «començava a ENSINESTRARlo en las mecánicas d'aprenentatge», Careta, *Brosta*, 36.

ENSOFRAR : azufrar, sulfurar.

ENSONYAT : soñoliento : «Y mos llavis s'obrían somrisents; mos ulls ENSONYATS vagavan per l'espay», Vilanova, *Del meu tros*, 198.

ENSOPECH : tropezón, traspié.

ENSOPEGADA : tropiezo, traspié, tropezón, pifia : «Dintre'l rebull Alcides s'esquitlla, entre zumzades || anantes y vinentes, esgalabrat y xop; || y, rebent en cada illa y escull ENSOPEGADES, || del sauló de la vora muscleja mes aprop», Atl., 232.

ENSOPEGADOR : «No malayrás lo sort ni poserás devant lo cech ENSOPEGUADOR», Bibl. Cat. (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 2), 60 v.°

ENSOPEGAR : tropezar, dar un traspié, trompicar : «La llambreganta ullada de fera monstruosa || seguint, tantost lo copsa son ample coll obert, || y ENSOPEGANT les serres de sos caixals, l'hermosa || fa ohir son escarfall en l'horrorós concert», Atl., 176; «lo millor caballer cau, y tot bon caball ENSOPEGA», C. Vidal, *La vida en lo camp*, 179; «No't ho podíes aguantar fins

a cal Tano?, afegí, encarantse ab lo vaylet y engorjantli la munyeca, que ENSOPEGÁ sobre la muda», Pons, *Trascant*, 19; «Burrango si'ls hi ENSOPEGO! deya'l batlle, apuntant al lluny ab los dits», Pons, *Trascant*, 35; «era exposarse a ENSOPEGAR per corre massa», Oller, *Vilaniu*, 99; «seguía quasi be arrastrat a la forsa, ENSOPEGANT ab las pedras, lliscant pels clots», Oller, *Vilaniu*, 140; — *ensopegarshi* : hallarse casualmente en : «Lo menut... se despertá tot d'una, esclatant en esglayadors gemechs. Quin trago hauría rebut la Teresa si s'hi ENSOPEGA!», Pons, *Trascant*, 20.

ENSOPIMENT : sopor, modorra, adormecimiento; met. apatía, descuido, indolencia, negligencia, dejadez, letargo, amodorramiento, abatimiento : «Esguardá'l nen ab aquells ulls d'indiferencia que l'ENSOPIMENT dona», Oller, *La papallona*, 181; «Per fi l'ENSOPIMENT de la son pogué mes que'ls nervis», Oller, *Croquis*, 109.

ENSOPIR : «L'enxovament d'un día lleganyós acabava d'ENSOPIR los sentits», Pons, *Trascant*, 9; — *ensopirse* : amodorrarse : «Després la senyora torná a callar y a ENSOPIRSE. A la fi s'adormí», Nadal, *Margaridoya*, 43.

ENSOPIT : amodorrado, adormecido, met. amortiguado, calmado, aletargado, letárgico : «Sopitus, a, um; adormecido. In-sopitus», Nebrija; «Feya un día ENSOPIT», Pons, *Trascant*, 52.

ENSORRAMENT : hundimiento.

ENSORRARSE : hundirse, irse al fondo, encharcarse, embazarse : «De prompte, a un terratrémol que's juny ab la tempesta, || l'ídol s'ENSORRA en grífol d'aygua llotosa y sanch, || ensemps que ¡estrany prodigi! li lleva un llamp la testa, || a troços y ennegrida fentla rodar pel fanch», Atl., 108; «Cau y s'ENSORRA,'l colga sovint l'ona negrenca; || d'ahont cerca refugi ne surt feréstech orch; || l'abet a que s'agafa segueix d'arrel o's trenca; || hont posa'l peu se bada per engolirlo un gorch», Atl., 176;—*ensorrarse en la butaca* : hacerse un rebuño en la butaca : «Se ficava al teatro, s'ENSORRAVA en la butaca o's confonía entre'l públich», Oller, *La papallona*, 39; — *ensorrarli les costelles*.

ENSORRAT; — *ensorrat en una cadira* : sepultado en una silla poltrona.

ENSUCRAT : azucarado : «No hi ha sorrenques vores, ni rónegues carenes; || tot l'herba ho encatifa rosada a bla ruxím, || gronxanthi entre lianes de nuadices trenes || la palma escabellada son ENSUCRAT rahim», Atl., 78.

ENSUMAR : husmear, olfatear : «Empero maior perfectión han los arbres qui han vida que'ls elaments qui no viuen ni moren. Mas maior perfectión han encara les besties qui no tan solament viuen ans veen e hoen e palpen e tasten (gustan) e ENSOLMEN que'ls arbres e les erbes qui res d'açó no han», Breviari de amor (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 353), 10 v.°; «Empero maior bonea e maior perfecció an los arbres qui an vida que'ls alaments qui no viuen ni moren. Mas maior perfecció an encara les besties qui no ten solament viuen, mas encara veen e palpen e ENSUMAN que'ls arbres

ni les erbas qui res de ço no an», Breviari d'amor (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 205), 13 v.°; «l'om golaffre cant ve al menjar appar que tota la taula se deia metre el ventre, e que ab tots los senys corporals deia menjar, car guarda ça e ENSUMA ab lo nas», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 144 v.°; «entrá en la cort de las cabras; totas se arremolinaren vers ella, seguintla, ENSUMANT lo feix d'eura», Bosch de la T., *Lena*, 23; «si ja ha vingut lo cotxe dels morts... — Vol dir? contesta l'anomenat acabant d'ENSUMAR lo rapé que te als dits», Vilanova, *Del meu tros*, 17; «s'atançava al celler ENSUMANT les incitants olors dels vaxells y de les fustes», del Bosch, *Lo segador*, 22; «mossén Lluch, mitg conformat ab la dita, hi ENSUMAVA ceremoniosament un polvo», Pons, *Trascant*, 46; «Tres o quatre vegades havía ENSUMAT son rastre, mes sempre se li havía fos», Pons, *Trascant*, 37; «S'hi feya acompanyar per en Llebreta, o no hi pujava, ni tant sols ab lo gos, perque aquest solía pararse devant de l'alta porta, ENSUMAVA, mirava un xich en dins y emprenía retirada», Oller, *Vilaniu*, 147; — *ensumar rapé* o *ensumar tabaco* : tomar polvo, sorber tabaco molido por las narices : «¿De hont surt ara Mossén Vallhonesta? li diu una de las vehinas, si ja ha vingut lo cotxe dels morts... Vol dir? contesta l'anomenat acabant d'ENSUMAR lo rapé que te als dits», Vilanova, *Del meu tros*, 17.

ENSUTZAR : «Car si lo solell passant per los fems no'n reb sutzetat, ni si hom just no se ENSUTZA en imaginar e desamar peccat», Lull, *Maravelles*, I, 39.

ENTAFURAR : esconder : «aquella egua semblava esperitada y sense to ni so s'havía ENTAFURAT per un caminot ple d'herbey y alzinas encreuhadas, que a duas passas ja ho tapava tot», Oller, *Notas*, *La calavera*, 217.

ENTALL : «los caps de les portes que síen entayllades ab suplatges, e els fuylatges e les orles que tot síe embotit de bela obra d'ENTAYL», Segura, *Costums de Catalunya*, J. F., 1885, 191.

ENTAPIÇAR : «e l'emperatriu fo be aposentada dins del castel qui stava be ENTAPIÇAT de draps de seda e d'or e d'argent», F. d'A., 284.

ENTAPIÇAT : tapizado.

ENTASCONAR : «Per adobarse la conciencia ENTASCONAVA ab escuses son comportament», Pons, *Trascant*, 17.

ENTAULAR : entablar; — *entaularse* : comer en mesa redonda; — arrimar un asiento a la mesa para comer, beber o jugar. Ej. : *entaular negociacions* ; *entaularse en l' hostal* : ponerse o sentarse a la mesa : «Mentrestant anaven ENTAULANTse'ls demés estudiants», Oller, *La papallona*, 201; «Aprés nos ENTAULÁVAM, y l'hipocrás, d'olor de farigola, a dojo rajava dins los gots», Nerto, 13; «Y l'home, tant pera complaure a son ídol, com pera seguir l'impuls de son ver entussiasme, s'ENTAULÁ y menjá postres y begué vins y licors», Oller, *Vilaniu*, 112; «A las dotze s'acaba'l mercat; los pagesos s'abocan a las fondas y hostals; tothom

s'ENTAULA demanant porcions», Bosch de la T., *Recorts*, 154.

ENTAVANAR : «Bona pessa es en Vicens; sempre t'ENTAVANA y no u coneixes», Briz, *Lo coronel d'Anjou*, 35; «La Mariona tenía quinz'anys; ja era una noya que comensava a fer goig; los minyons del poble obrían l'ull y venían a ENTABANAR a sa mare perque la deixés anar a ballar al sarau que algunas festas hi havía en la sala», Vilanova, *Del meu tros*, 114.

ENTEBIAR : «La vinguda del Sastret y'l Jan Caçador ENTEBIÁ de sopte la saragata», Pons, *Tascant*, 56.

ENTECAT : entecado, enteco, encanijado.

ENTEGRAR : reintegrar

ENTELAMENT : empañadura

ENTELAR : empañar : «y una noya es una flor, un mirall que tot l'ENTELA», Oller, *La papallona*, 9; «es passá la ma per los ulls, com si tractás d'esvahir una boyra que'ls hi ENTELÁS», Vidal, *Rosada d'estiu*, 149; «Los raigs de la lluna, sens maca fins aleshores, començaven a ENTELARSE per la interposició de la boyrina», Pons, *Trascant*, 18; — *entelárseli la veu* : tomársele la voz

ENTELAT : empañado, deslustrado, sin brillo, sin hermosura, velado; — (*ulls entelats*) : anublados : «Yo us suplich, senyor, dix la Emperadriu, que per la salut mía, e per lo delit que yo espere aconseguir, vos placia lexar me un poch reposar, car tots los ulls tinch ENTELATS de poch dormir», T B , III, 161; — velado : «A son crit de penediment respongué un clam de gloria ENTELAT pe'l plor», Oller, *La papallona*, 217.

ENTELLECTUITAT : «Deus... volch que lo mon sía I en essencia e que sía en III coses diverses, les quals son sensualitat, ENTELLECTUITAT, animalitat», Lull, *Maravelles*, I, 31.

ENTELLIGIBLE : «Deus... es remembrable, ENTELLIGIBLE e amable molt fortment», Lull, *Maravelles*, I, 101.

ENTENA (de nave) : «tantes foren les bombardes, darts e passadors que les veles teníen clavades ab lo arbre de la nau, que volgueren acalar la ENTENA», T. B., I, 291.

ENTENDRE : oír, percibir por el oído; entender, comprender lo que se oye : «Intendere, entender o entesar», Nebrija; «e que cregats en Deu, car en altra manera no porets ENTENDRE que hom qui ha pres tan alt negoci com vos havets, deu ésser fort de coratge», Lull, *Maravelles*, I, 9; «hi entre les dents dix que axí sería, que scassament lo pogueren ENTENDRE», T. B., II, 52; «Vehent que li tanca Génova la porta, || gira'ls ulls a Venecia, encara forta || per carregá'a sa espatlla un continent; || mes, feta al terratrémol de la guerra, || ou lo progecte d'axamplar la terra || com paraules de llengua que no ENTÉN», Atl., 296; «No vulláu saber altre, de mon amor poncelles; || anau al cel a obrirvos abans d'ENTENDRE'l mon; || jo que ¡ay! embriaguí'm'hi d'olors y cantarelles, || hauré d'arrocegar'm'hi ab la vergonya al front», Atl., 146; «En Perot escoltava com si ENTENGUÉS que'l cridessen», Pons, *Trascant*, 16; — *entendre de música, pintura*, & : conocer la mú-

sica, la pintura; — *no entendrehi res* : no entender nada en, ser muy inhábil para; — *entendre'ls seus interessos* : conocer sus intereses, saber manejarse, conducirse, &; — *no entendre's de* : «Donya Isabel, al meteix temps, no s'ENTENÍA de visitas», Oller, *Vilaniu*, 114; — *ja m'entench* : yo sé lo que quiero decir; — *m'entén*? : está usted? : «Vull dir, los vespres a la porta del Liceyo, m'ENTÉN?... No deurá trigar a venir, que ja s'acosta l'hora de dinar», Oller, *La papallona*, 198;— *entendre's* : estar de inteligencia, obrar de concierto con una persona : «Si hagués tingut una amiga, una companya, qualsevol conxorxa ab la qui ENTENDRE'S!», Pons, *Trascant*, 9; — *no entendre's de feyna* : «Sols los avinguts ab lo Sastre y'l Caçador, qui no s'ENTENÍEN de feyna, s'atrafegaven pel girbau», Pons, *Trascant*, 52; «En la fonda ahont estich las criadas no s'ENTENEN de feyna, servint a l'un y a l'altre», Bosch de la T., *Recorts*, 154.

ENTENDRIMENT : terneza.

ENTENDRIDOR : «Ja deu ésser tot un home!, esclamava ab ENTENDRIDORA veu», Pons, *Trascant*, 37.

ENTENDRIR : enternecer.

ENTENEBRAT; — *cap entenebrat*.

ENTENENT : «Com per los ENTENENTS vist será yo haja retut mon deute de fidelitat», T. B., II, 174;— *donar entenent* : recabar de alguno, alcanzar, conseguir con instancias o súplicas lo que se desea.

ENTENIMENT : **1**, mente, inteligencia : «La ánima intel·lectual es una en essencia e es en III coses diverses: ... memoria e ENTENIMENT e volentat», Lull, *Maravelles*, I, 32; «per la qual imaginació lo ENTENIMENT pot entendre les coses corporals», Lull, *Maravelles*, I, 103; «e lo bon hom aquell qui viu lo Rey axí parlar tench lo per orat e respós li axí: Senyor dix ell tostemps, hoy dir que dues vegades los hómens son sens ENTENIMENT, ço es, quant son petits e quant massa envellexen», Eximenis, *Regiment*, c. 63; «Encara per millor manifestar a les vostres magnificencies lo que en lo ENTENIMENT me ocorre», T. B., II, 241; — *gent d'enteniment* : «ab lo bullici que varem moure, encara varem divertir en gran a la mare y demés gent d'ENTENIMENT de la casa», Genís, *Sota un tarot*, J. F., 1876, 317; — *beure's l'enteniment*. **2**, opinión, parecer, idea, intención : «Pare senyor, lo meu consell no es bastant a donar a vos ne a la vostra saviesa; mas empero, yo, senyor, vos en diré lo meu ENTENIMENT», Muntaner, 29; «e axí cascuns digats ço que millor vos en parega, mas de mi ja us he dit mon ENTENIMENT», Muntaner, 39; «ells tornaren en Valencia per l'ENTENIMENT que davant vos he dit, que volía que'l romanent de sa vida despenés en créxer e en multiplicar la sancta Fe cathólica», Muntaner, 51; «mester es que acabets tot lo vostre ENTENIMENT», Cron. Jacme, 73.

ENTENIMENTAT : sesudo, juicioso, discreto : «se quedá en lo canapé de la saleta, rodejada de sas ENTENIMENTADAS amigas», Oller, *Vilaniu*, 119; «¡Qui diría que te sols vint anys! No desment la niçaga. Lo mateix parla que un home EN-

TENIMENTAT y de molt seny», Vidal, *Rosada d'estiu*, 200; «no exageris, y procehim com correspón a hómens prudents y ENTENIMENTATS», Vidal, *Rosada d'estiu*, 363.

ENTERAR; — *enterar a algú d'alguna cosa* : instruir, informar a uno de alguna cosa.

ENTERBOLIMENT : aturdimiento : «sentía refetas las forças y... aquell ENTERBOLIMENT se transformava en esbojarrada alegría», Oller, *La papallona*, 206.

ENTERBOLIR : enturbiar : «ENTERBOLÍA, no obstant, la joya de mare y filla un desengany inesperat», Oller, *Notas, La casaca d'en Jaumet*, 155; «una fragancia d'essencies que fins lo cap se li ENTERBOLÍA», Pons, *Trascant*, 23; «Lo titlleig dels picarols y la remor de les coscorres, barrejantse ab la cridadiça, fins acabaven per ENTERBOLIR ses testes», Pons, *Trascant*, 54; — *enterbolirse'ls ulls* : hacer los ojos telarañas, turbarse la vista : «S'ENTERBOLIREN los ulls, s'obriren los cors y l'ánima's perdé en fondíssim éxtasis», Nadal, *Margaridoya*, 52; — *enterbolirse la vista* : hacer los ojos telarañas, turbarse la vista, nublarse los ojos : «Pensava en sos pares difunts, en sa orfanesa, y una llágrima traydora li ENTERBOLÍA la vista», Oller, *La papallona*, 32;

ENTERBOLIT : enturbiado.

ENTEREA : «deuríen ésser molt greument punits tots aquells qui ab badomeríes e faules que hi volen mesclar (a la historia) rompen la sua ENTEREA», F. d'A., 37.

ENTERNIMENT : enternecimiento, ternura, terneza.

ENTERNIR : enternecer, ablandar, mover a compasión : «Mes alça al llantió l'ullada trista, || y a sa claror verda planicie ha vista, || per rébrel, sos domaços desplegar; || rema d'ayre y, de sobte, amorosides, || fins l'ajuden les ones, ENTERNIDES || de véurel tan hermós agonisar», Atl., 32 «¡Com ENTERNÍA'l mirar sos ulls brillants pel foch de la febre! ¡Com trencava'l cor l'anguniós panteix de son pit aclaparat!», Bassegoda, *La bona gent*, 10; — *enternirse* : enternecerse, ablandarse, condolerse.

ENTERQUESA : «E diu aquí matex la istoria, que ENTERQUESA e turquesa de home procehex de gran pagesía e dolentía, car tot hom polític e noble e civil es amorós e agradós, Eximenis, *Lib. de les dones*, 98.

ENTERRAMORTS : sepulturero.

ENTERRAR : «Geganta jo, engrapava com ma de Deu la terra, || ab l'Atlas, Serra Estrella y'ls Pirineus per dits, || y un vespre, obrint ses boques, l'abisme fosch m'ENTERRA || los elements tots quatre dançant sobre mos pits!», Atl., 50.

ENTERRO : «De l'Atlántida al véuret hereva, en son ENTERRO || los pobles que't festegen digueren: ¡Ella ray! || ¿qué importen a l'abella los troços de ton gerro, || si, flor dels vinents segles, los quedes tu? Mes ¡ay!», Atl., 48.

ENTERROSSARSE : revolcarse : «Barraques, naus, esberles de torra, hi voleyaren, || qu'en terra son montanyes al caure, al mar illots, || recers en que les foques un jorn S'ENTERROÇAREN, || y agulles hont penjaven llur niu los aligots», Atl., 244.

ENTÉS : «per ventura si la honor fos examinada de aquells entre los emperadors e reys e los cavallers ENTESOS», T. B., II, 5; «continuá son camí, sens mes que donar lo bon día al novell metge que, realment, segons havía consignat la Paula, gosava gran nomenada de ENTÉS, ab tot y fer pochs mesos que visitava», Vidal, *Rosada d'estiu*, 442; — *mal entés* : mal comprendido : «Res, una pulmonía mal ENTESA», Oller, *La papallona*, 167; — *fer l'entés* : hacer el sabio, darse importancia; — *entesos* : de acuerdo, conformes.

ENTOLDAR : «pres tots los matalafs que trobá dins la nau, ENTOLDÁ los castells e los costats de la nau», T. B., I, 290.

ENTONTIR : atontar, entontecer, arrocinar, atontirse, entontecerse, atontecerse, embrutecerse.

ENTORN : **1**, adv. : «que'l rey... lo'n hauría feyt occiure sino per lo bon consell d'alguns bons concellers que'n havía ENTORN», F. d'A., 451; «e tota la gent feu posar ENTORN de la montanya de peu», T. B., II, 98; «Maná Tirant que... fos cuberta de draps e ab moltes taules ENTORN de la lúcida font», T. B., II, 118; «Aprés lo rey se assegué a la una part e la reyna a l'altra, e totes les donzelles e los cavallers baix ENTORN d'ell», T. B., I, 152; «Com los moros ho saberen, posaren li siti ENTORN de la ciutat, e donaren hi prestament un bon combat», T. B., I, 23; «E al matí com lo sol fon exít, feu regonéxer ENTORN del seu [camp] si havía gent alguna», T. B., I, 67; «ENTORN del palau fahíen guayta CCCC hómens d'armes», T. B., II, 43; — *al entorn* : al rededor, en contorno, al derredor, en derredor, en circuito, en circunferencia. **2**, subst. : contorno : «las diligencias no bastan a endursen los forasters que per tres mesos han animat lo poble y sos ENTORNS», Oller, *Croquis*, 118.

ENTORNAPEU O ENTORNPEU : rodapié de escalera, de una pieza, sobre el cual descansa el pasamano o baranda; si no es de una sola pieza, se llama cartabón al que se coloca en cada escalón.

ENTORTOLLIGAR : enroscar : «Texons, isarts y daynes per la drecera empayta, || pel clot s'ENTORTOLLIGA, bota del pla al turó, || al devallant capbuça lo códol que hi aguayta || y se l'endú per rócech fet cendres y carbó», Atl., 56.

ENTORTOLLIGAT : «Ab la falda plena de pensaments, violas y menta, y ab fils de seda, ENTORTOLLIGATS als dits, anaba lligant y fent rams», Genís, *Sota un tarot*, J. F., 1876, 324.

ENTOSSUDIRSE : ser pertinaz, testarudo : «Planyent de son amor a la regina hermosa, || lo mall, que abranda'ls ayres cayent, vol decantar; || mes eix, ENTOÇUDINTSE, s'aterra, y la resclosa, || com férrea porta, s'obre de bat a bat al mar», Atl., 120.

ENTRADA; — *a entrada de fosch* : al anochecer : «Eran las sis, ENTRADA de fosch. ¿Qué anava a fer? No ho sabía», Oller, *Vilaniu*, 353; «Era a ENTRADA de fosch... Cap al juny... Per les primeríes...», Pons, *Trascant*, 9.

ENTRAMENES : entrañas : «deu los punir ab gemechs e lágremes axí

com taillás les sues ENTRAMENES», T. B., II, 163; «si yo tingués ceptre real, o del Imperi grech yo fos senyora, e de les míes ENTRAMENES Carmesina fos exida, be se yo a qui la donara per muller», T. B., III, 67; «en temps de aquest emperador nasch de les ENTRAMENES virginals de nostra dona sancta María... lo nostro bon sényer Jhesuchrist», F. d'A., 23.

ENTRAMENT : entrada : «e açó faé lo rey perçó que'n havía sospita que'l dessús dit comte havía sabut al ENTRAMENT dels francesos dins Catalunya e no li'n faés tració», F. d'A., 355.

ENTRANT : **1**, próximo (mes, semana) : «No te'n vajis fins la setmana ENTRANT: tindrem un día mes, dilluns podrem tornar a véurens», Oller, *La papallona*, 72; «Li dirás que un día d'aquesta setmana ENTRANT, ton pare li portará quartos de la venda d'un bou y d'un vadell», Bosch de la T., *Lena*, 25. **2**, entrada : «al ENTRANT de la capella», T. B., I, 257. **3**, plato, guiso : «una gerra de confitat com a ENTRANT esquisit, del qual n'anava servint la masovera únicament als segadors qui ho demanavan», del Bosch, *Lo segador*, 26.

ENTRANYA : «Interanea, orum; los intestinos y asaduras», Nebrija; «Axí d'estiu en tarda xafogosa || dos núvols tot just nats, d'ala negrosa, || s'escometen, al veures, ab un bram, || y, atrets per l'escalfor de llurs ENTRANYES, || s'axamplen acostantse, les montanyes || fent estremir a l'espetech del llamp», Atl., 24; — *tenir entranyes* : poseer un corazón tierno para sus amigos, simpático para los desgraciados.

ENTRAR : «e so per a portar armes e ENTRAR en batalles per mostrar de qui so fill ni qui es stat mon pare», T. B., I, 66; «ENTRA'l náufrech al místich oratori, || y, fent d'un aspre tronch reclinatori, || cau als peus de l'imatge de genolls; || y per ses galtes tendres y colrades || pels besos del mestral y les onades, || corren de goig les llágrimes a dolls», Atl., 34; «ENTRÁ en la cort de las cabras», Bosch de la T., *Lena*, 23; — *entri, entri!* : adelante; — *entri, entri!, entrin, entrin!* : pase V., pasen Vds. : «Es un bon amich que m'acompanya... ENTRI, ENTRI..., seguí fent ab veu tremolosa y amenassadora tot d'un plegat», Oller, *La papallona*, 212; «¡Qui ho havía de dir! ¿Vostés per aquí y en aquestas horas? ¡Y quan me'n alegro! ENTRIN, ENTRIN, y perdonin», Oller, *Notas*, 52; — *entrar en exercici* : entrar en funciones, dar principio a su servicio; — *entrar llatí* : «lo qui du la caldereta dels untets corra a engrexar los travessos que han de calçar la barca pera que ENTRI llatina sense esforç ni grinyols», Vilanova, *Cuadros populars*, 8; — *no torni a entrar d'avuy* : no vuelva a entrar en todo el día : «Una proba? Donchs surti en aquest moment y no torni a ENTRAR d'avuy», Oller, *La papallona*, 66; — *entrar sense com va ni com costa* : de rondón : «La papallona era molt capás d'ENTRARhi sense com va ni com costa. Oh, y quin un ell pera mirar cumpliments!», Oller, *La papallona*, 194; — *entrarse'n* : hundirse, sumirse : «Hesperis desde un cap de penya pren tris-

tíssim comiat de la terra que set n'ENTRA», Atl., 212; «Y ab lo fuet flamíger de sa rogenca espasa, || los percudeix y aquiça, cada guspira un llamp; || y'l regne que se n'ENTRA, la vila que s'abrasa, || fan ab la mar, los núvols y cel y terra un bram», Atl., 220.

ENTRAVESSAT : «Al Rey d'Africa ENTRAVESSAT lo portaren damunt hun cavall», T. B., II, 262.

ENTRE : «ENTRE ells durá aquest combat mija hora», T. B., I, 185; «E com ENTRE los bons tu síes lo millor, la nostra demanda no pot ésser denegada», T. B., IV, 90; «Ab cruxidera y gemegor s'aferren, || com espatlludes torres que s'aterren || trinxant ab sa cayguda un bosch de pins; || y ENTRE ays, cridoria y alarit selvatge, || ressona'l crit feréstech d'abordatge || y cent destrals roseguen com mastins», Atl., 24; «Cárrega y nau les ones engoliren, || y ab elles los taurons s'ho compartiren; || de mil guerrers sols lo mes noy román; || ENTRE escuma a flor d'aygua un pal ovira, || y, quan lo braç per amarrarshi estira, || altra onada'l sepulta escumejant», Atl., 28; «Per ço de les riqueses lo Deu en tu posaren || los grechs, ENTRE argentífers turons vehente florir; || millor que'l d'or de Colchos preuat velló hi trobaren, || y a Homer dares l'Elíseu y a Salomó l'Ofir», Atl., 48; «ENTRE el vetllador y la máquina de cusir posats al peu de la botiga... quedava embraçat lo llindar y tancat lo pas al mateix temps», Vilanova, *Gent* &, 5; «Lo Tori ENTRE badalls, estiraments y gemechs, no se sabía desempalegar de la nyonya que tenía», Genís, *La Mercé*, J. F., 1878, 181; «L'Eudal era un hereu molt rich de la terra del vi; de Serraclara del pla de Bages: y ENTRE'ls minyons de cap de brot que mes rotllo feyen en les fires y festes majors de tota aquexa terra, era'l mes ovirat de les noyes», Genís, *La Mercé*, J. F., 1878, 182; — durante : «ENTRE setmana; y en les festes anaven volenterosament als sermons», Lull, *Blanquerna*, 2; «L'estiu se passá ENTRE les segues, lo garbejar y lo batre», Bosch de la T., *Records*, 35; «Jo ENTRE vuy e demá replegaré e refaré ma gent», A. C. A., XXII, 90; «ENTRE dematí y tarde, havía apurat ja la conversa ab aquellas noyas», Oller, *Vilaniu*, 121; (ENTRE no es intermedio de mañana y tarde, sino: parte por mañana, parte por tarde); — *entre mans* : «encara mes lo preycador e el Doctor, com te ENTRE mans una materia, la pot lexar e deu començar cosa pus profitosa a aquelles a qui ho perla», B. U. B., *Ajustaments*, 11; — *entre mí, entre sí* : «Y perqué... no'm matavan?... S'haurán pensat que be's cuydarán prou de ferho la fam y la miseria. Axó deya ENTRE mi, y caminava sens orde ni concert», R. y B., *Historia d'un pagés*, J. F., 1869, 166; «Com la Infanta sabé que lo Rey son pare havía atorgat lo matrimoni de Phelip, dix ENTRE si matexa, &», T. B., I, 344; — *entre nosaltres dos* : para los dos: — contados (distributivo) : «vench lo rey de França ab LX milia combatents ENTRE de peu e de cavall», T. B., I, 53; «e allí fon ENTRE ells una bregua civil, en la qual ans que fossen de-

partits hi moriren XII ENTRE cavallers e gentils hómens», T. B., I, 161;

ENTREBANCAR : tropezar : «Veu açó y l'encoberten de nou tenebres fosques; || ab aygua a coll trasteja, de terra al cel tramés, || ja ENTREBANCAT d'un cingle per espadades osques, || ja entre'ls cabells nuosos d'una ridorta pres», Atl., 176; — *entrebancarse* : ir a trompicones, entrechocarse : «Y tot dihent això, los dits d'una y altra s'ENTREBANCAVEN per la clara cabellera, com boixets de fer puntas», Oller, *La papallona*, 194.

ENTREBANCH : tropiezo, escollo, obstáculo, impedimento, estorbo : «Forem gegants, morintse digué; nostra alenada || feu suar a la terra de por y ploure sanch; || la coma qu'aturarnos volía es arrasada, || y'ls boscos y mar ample no'ns eren ENTREBANCH», Atl., 88.

ENTRECELLES : entrecejo : «y certa arruga vertical en l'ENTRECELLAS que contreya molt sovint», Oller, *La papallona*, 23.

ENTRECUIX : sobaco de los muslos.

ENTRECUYDAT : «deu de tots punts ésser ENTRECUYDAT», Eximenis, *Lo terç dsl crestiá*, 338 v.°

ENTREFORCH; — *entreforch de camins* : bivio, camino que se separa y va a dos parajes diferentes, el punto en que se cruzan dos caminos, encrucijada : «e en aquel camín que els tenen ha I ENTREFORC de camins», Breviari d'amor (Bibl. Nac. París, MS., fonds, Esp. 353), 22 v.°

ENTREGA; — *passar entregues* : repartir entregas.

ENTREGAT : embebecido : «Ara no's mofaría de mi com se'n mofa; jo, jo m'hauría rigut d'ell al véurel tan ENTREGAT a aquella moscabalba, xata, posturera», Oller, *La papallona*, 87.

ENTREGIRARSE : «De sobte, don Pau, ENTREGIRANTSE, cridá, tot signant ab lo bastó: La Mayola! Mirin, allá baix, entre aquella negror d'arbres», Oller, *Vilaniu*, 210; «Jo m'ENTREGIRAVA a eczaminar lo gran santuari», R. y B., *Historia d'un pagés*, J. F., 1869, 239.

ENTREGIRAT : medio vuelto : «Y un cop obehít, eixí ell ab los llabis clavats a la besada, ENTREGIRAT lo cos pera que ho vejés la Toneta», Oller, *La papallona*, 99; «Gracias, gracias, seguí fent ENTREGIRAT de puntetas y signant silenci ab lo dit», Oller, *La papallona*, 135; «A l'espona del llit en Lluís fondament conmogut...; a son costat, ENTREGIRAT vers la santa imatge y'ls nuvis, lo celebrant», Oller, *La papallona*, 221.

ENTREGUARDAR : «Prosseguirem nostra ruta montanya amunt sempre. Per darrera volta se'ns amagá breus moments lo Santuari, mes després que'l tornarem a ENTREGUARDAR, ja no se'ns ocultá pus a la vista», R. y B., *Historia d'un pagés*, J. F., 1869, 234.

ENTRELLAÇAT : «les cordes se teníen ENTRELAÇADES», Cron. Jacme, 109.

ENTRELLIGARSE : entrelazarse: «Dintre'l pou de l'abisme pregón tot despenyantse, || s'escabellen y afonyen los fronts pel llamp ferits, || y, a tall de nuadices serpents ENTRELLIGANTSE, || se claven verino-

sos caxals y unglosos dits», Atl., 240.

ENTREMALIADURA : diablura, travesura de niños : «lo Joanet y la Margaridoya, que son los petits de la casa, treballan y jugan y cantan, y mes de quatre vegadas per sas ENTREMALIADURAS, han vist caure entre sas camas la croceta del avi», Argullol, *La llocada*, *Renaixenxa*, año VII. 368; «fora de si, volía atraparme y no podent, m'allargava una puntada de peu; jo li agafava ab llestesa la cama y'l feya caure a terra. A algún pagés, tot menjant, li venía passió de riure... tothom aplaudía ma ENTREMELIADURA com lo millor de la funció», Vilanova, *Del meu tros*, 197.

ENTREMALIAT : travieso, revoltoso, hablando de un niño, diablillo, dícese de un muchacho vivo y enredador, aturdido : «Vina'm, vina'm aquí, ENTREMALIADA, caballet, vina'm aquí», Oller, *Croquis*, 9.

ENTREMÉS : «fou feta professó per la ciutat com lo día de Corpus ab tots los castells e ENTREMESOS», Comes, *Lib. de coses*, 296; «Aprés dels menestrals, veníen moltes maneres de ENTRAMESOS. Aprés venía tot lo clero», T. B., I, 121; «E aprés un poch spay totes foren en lo ort, e la Viuda reposada ab elles, la qual per haver vist tots los ENTRAMESOS passava molt gran passió», T. B., II, 75.

ENTREMETRE : «que no'ns devíem ENTRAMETRE de ço», Cron. Jacme, 156; «e semblá'ns que no'n se'n calía ENTRAMETRE pus també no ho havía dit», Cron. Jacme, 485; «yo no'm vull ENTRAMETRE, sino d'açó que en mon temps s'es feyt»; (en nada más quiero meterme, sino en lo que ha acontecido de mi tiempo), Muntaner, 6; «No't ENTRAMETES de ço que no't pertany, si no vols perdre ço qui't pertany», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 339.

ENTREMIG; — *posarse entremig* : interponerse.

ENTRENYINAT : «Sa cara, enrogida per l'escarrancit flam d'un llumot d'oli, e's destacava del ENTRENYINAT recó», Pons, *Trascant*, 13.

ENTRENYORAR : «So al curull de les montanyes || qu'ENTRENYORAVA de temps, || tos grans rivals m'abellexen, || com tu, dins dels Pirineus», M. Aguiló, *Puigmal*, *Museo Balear*, época II, tomo 3.°, número 17, 672.

ENTREOBERT : «Sos llavis frescos y carminosos ENTREOBERTS ab carinyós sonrís, deixan veure unas dents tan menudas y bonicas, que han de ser de gust molt desitjat sas mossegadas», Vilanova, *Del meu tros*, 127.

ENTREQUARTA : codales, palos de entivo.

ENTRESENYA : «madona la Emperadriu segons que nosaltres avem apercebut es enamorada de aytal cavaller e que's fan ENTRESENYES abdós», Bernat Desclot (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 328), 15 v.°; — *donar las entressenyes*.

ENTRETALLAMENT : «e especialment dix que sabía biges e taules pintar e montes d'autres maestríes de ENTRETALAMENT», Vies des saints (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 44), 68 v.°

ENTRETALLAR : esculpir : «y la mar qu'ENTRETALLA mos ribaços ||

afluxant a plaher sos flonjos llaços, || mes dos filles bessones || avuy per sempre s'han donat los braços», Atl., 200.

ENTRETANCAT : «E la Magdalena mes se entra duas portas qui eran ENTRETANCADAS», S. Pedro Pascual, *Opúsculos varios*, 7 v.°

ENTRETENIR : «Un sol neguit lo floría: lo de tornar a casa d'hora. La Teresa l'havía ENTRETINGUT tant!», Pons, *Trascant*, 15.

ENTRETOCH : toque, tanteo, insinuación : «La pobre noya no podía viure de eixa manera: tothom li tirava ENTRETOCHS, totas sas amigas s'apartavan d'ella», M.ª de Bell-lloch, *Narracion y llegendas*, 220.

ENTREVESSAT : «Que's feu tot com ho disposá la ENTREVESSADA Emilia, no cal dirho», Vidal, *Rosada d'estiu*, 258.

ENTREVEURE : traslucir, columbrar : «Las únicas pessas d'or que se li ENTREVEYAN eran l'imperdible, que cenyía la mantellineta un poch a l'esquerra del pit», Oller, *Vilaniu*, 86.

ENTRISTAR : «ell sentí ENTRISTAR la sua ánima que hac consciencia dels falliments que feya», Lull, *Maravelles*, I, 108.

ENTRISTIR : entristecer : «Per la tan desgraciada mort del rey en Johan se'n va ENTRISTIR molt la terra de Catalunya», F. d'A., 426; «ne tampoch no's deu ENTRESTIR si guarda les grans honors e la divinal magnificencia que ha en si», T. B., II, 162; «No us deveu de res ENTRESTIR, dix la Reyna, per molts mals que seguir vos puguen, car aquí mostrareu mes la virtut», T. B., I, 186; «La posta de sol no havía lograt ENTRISTIRlo», Oller, *La papallona*, 206.

ENTRISTIT : «Plagueren al ENTRESTIT rey les avisades paraules del hermitá», T. B., I, 35.

ENTUSIASME : «Ho agafa tot ab ENTUSIASME, eh? Es exaltada?», Oller, *La papallona*, 153.

ENTUSIASTA : exaltado : «lligava a abdós un meteix sentiment de caritat, un esperit igualment ENTUSIASTA per tot lo bo y gran», Oller, *La papallona*, 38.

ENTUVI; — *de primer entuvi* : de primer antuvio, de buenas a primeras, a primera vista, al primer encuentro, a la primera jugada, a las primeras de cambio, de primera intención, al pronto : «De primer ENTUBI, me preguntava jo: ¿peró per qué? ¿que pot guardar aquest pobre xich?», Oller, *Notas*, 60.

ENTUXEGAT : intoxicar : «Lo rey fo molt irat de la malaltía de sa filla, qui la ma havía inflada e ENTUXAGADA e feu cridar per tota la ciutat, que a tot hom daría grans dons qui li pogués guarir la filla», Lull, *Maravelles*, I, 219; «diu lo savi ecclesiástich XVI° ca° : ffuig al peccat axí com a la cara de la colobra ENTUXEGADA e del leó devorador e de la spaa tallant e matant», B. U. B., *Ajustaments*, 203 v.°

ENUIG : **1**, fastidio, tedio, aburrimiento, disgusto, desazón, sinsabor : «Mitigant los treballosos assalts que en lo feminil coratge desesperades eleccions emolts greus ENUIGS procurant infonen», T. B., I, 17; «E si vos, senyora Comtessa, ENUIG no y preníeu que yo entrás dins lo retret, a mon parer yo les tro-

baría», T. B., I, 56; «Lo Rey dix li: Senyora, no prenguau ENUIG del que us diré», T. B., I, 85; «E si la mercé vostra no u prenía a ENUIG, vos hauría a molta gracia que'm diguesseu quina cosa es l'orde de cavallería», T. B., I, 95; «perque ab mos innumerables treballs, ENUIGS e pensaments yo lo m'e sabuda guanyar [la gloria]», T. B., I, 160; «e per quant los vostres díes benaventurats e los que son per a venir feneixquen benaventuradament sens ENUIG ne alguna vexació temerosa», T. B., II, 81; «dix la Comtessa: si fill teniu, amar lo deveu, e si muller teniu, deveu la guardar de ENUIG e congoxa», T. B., I, 145; «E Leovigildus, son pare, fo en tant gran manera despagat d'aquest feyt de Hermenegildus, que's creya se'n moriría de ENUIG», F. d'A., 68; «e may pus per tan grans malvaduríes com los navarresos faeren contra aquell bon rey d'Aragó, los aragonesos los han poscut mirar sense ENUIG», F. d'A., 233. 2, coraje : «li'n dix paraules de gran ira e de gran ENUIG», F. d'A., 451; «Lo creuen ja entre penyes colgat, com en sa fossa, || quan de l'ENUIG la flama llampeguejá en son ull, || y ab quatre colps de clava los volca y los destroça, || com terroceda d'aspre goret lo pas del trull», Atl., 58.

ENUJAR : irritar, ofender, disgustar : «e de açó no vull mes parlar per no ENUJAR la altesa vostra», T. B., I, 55, — cansado.

ENUJAT : disgustado; «car Deu era ab lo comte e ab els seus qui staven greument ENUJATS de les crueltats que'ls dits sarrains havíen feytes dins Barcelona», F. d'A., 178; — aburrido : «No diré que Daniel passés lo día ENUJAT o aborrit», Oller, *Croquis*, 126; — airado : «Y, ENUJATS, devegades aquelles ossamentes || que del cadavre atlántich gitá l'abisme fart, || en terratrémol rompen a revolcons y empentes, || de l'Etern que'ls hi clava tot rosegant lo dart», Atl., 258; — «nos erem tots ENUJATS, e volíem nos reposar, e era ja lo sol post», Cron. Jacme, 137. *mig enujat* : medio amoscado.

ENUJÓS : «e si no u feu yo us hauré a dar tal disciplina trametent vos pres a la majestat del senyor emperador, la qual cosa sería a mi molt ENUJOSA», T. B., II, 117.

ENVÁ : pared de medio ladrillo, el que separa las piezas del interior de un edificio, un tabique : «Rebía aquest aposento llum cenital y, en lloch d'ENVÁ, un de sos caps lo formava un senzill biombo de tela dissimulat ab lo mateix paper de les parets», Oller, *La papallona*, 202; — *envá de fusta* : mamparo; — *de mahó de cantell* : tabique; — *de mahó de pla al ample* : citara; — *de mahó de pla al llarch* : citarón; — *doble empalomat* (que no se usa en Cataluña) : tabique a la capuchina.

ENVAIR : «e en aquest ENVAHIR que'ls cuiam fer ab lo fenévol», Cron. Jacme, 224; «al tant lo quart día ans que'l ENVAYR de la Ciutat...», Cron. Jacme, 129.

ENVALUM : «Potser son rochs!, anava dient la dona, palpant l'ENVALUM», Pons, *Trascant*, 24.

ENVEJA : envidia, pesar que cau-

sa la gloria o prosperidad de un rival, de un competidor, celos que tenemos de la prosperidad o felicidad ajena : «ENVEJA es tristor e desplaer del be de son proisme. Mas accidia es tristor del propri be spiritual», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 190; «ENVEJA es tristor dels bens del altre», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 343; «ENVEJA menja les bones costumes axí com fa lo foch la lenya», Jafuda, 91 v.°; — *fer enveja* : dar envidia, causar envidia : «Sabs perqué me la he treta del devant? Perqué'm fa ENVEJA», Oller, *La papallona*, 186.

ENVEJÓS : envidioso, que siente pena por la felicidad de otro : «car lo peccat de enveja te moltes branques per aquells cruels ENVEJOSOS qui tenen dol e despit del bo e virtuós caváller», T. B., I, 367; «que per la tua malicia e iniquitat ENVEJOSA vols venir contra la ordinació e voler de la imperial majestat», T. B., II, 40; «Deu piadós e misericordiós te vulla guardar de les mans de aquell famejant leó duch de Macedonia, home molt cruel e ENVEJÓS», T. B., II, 48; «Qui es ENVEJÓS ha menys alegría que null hom», Jafuda, 91 v.°

ENVELAR : entoldar : «E la dita plassa fou ENVALADA de draps de llana grochs e vermells», Comes, *Llibre de coses*, 276; «e ordenaren ésser feta professó com lo día de Corpore Christi empaliant ENVALANT e enramant les carreres com es en semblant jornada acostumat», Comes, *Llibre de coses*, 275; «Lo qual lloch es stat ENVELAT de velas de naus e molt empaliat», Comes, *Llibre de coses*, 350.

ENVELLIR : «Aquell agró ENVELLÍ e per vellesa perdía sa cassa moltes de vegades», Lull, *Maravelles*, I, 212.

ENVENTIVA : «açó era fet ab lo major orde e subtil ENVENTIVA que jamés ells haguessen vist», T. B., I, 203.

ENVERGONYIT : corrido : «Vigilanci se'n va veure ENVERGONYIT e fusqué e se'n va anar a mossényer sanct Hierónim», F. d'A., 50; «Si a Deu plasent pot ésser que yo mes que vivent miserable sía ENVERGONYIT, vingua la mort sobre mí que es lo darrer remey de tots los mals», T. B., I, 26.

ENVERINAR : «es llavors axí con a serp calda que a tota part se gira ab la bocha badada per ENVERINAR tota res que a ella s'acost», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 49; «Aquests son semblants a scurpís qui ab la cara toquen noblament e suau e ab la coha punyen e ENVERINEN», B. U. B., *Ajustaments*, 105; — *¡que te d'enverinar les sanchs!*

ENVERINAT : envenenado, enconado : «peró la rojor de la vergonya remou tot lo ser... y'ns ofereix per únich refugi una soletat que prompte's pobla de remordiments y recorts ENVERINATS», Oller, *La papallona*, 126.

ENVERNISSAT : «aportava lo hu d'ells los brassals y un morrió e l'altre una rodella de ferro ENVERNISSADA de negre», Comes, *Llibre de coses*, 498; «que compra o vena gerres buydes, olles et tota altre obra de terra ENVERNISSADA axí blancha con altre qui's vena en gros e vidre sencer qui's cambiy per vidre trencat paguen... be e leyal-

ment la imposició», A. M. B., *Bandos* (1359-97), 23 v.°

ENVERS : hacia : «lo scuder a ell se acostava e venía ab la lança ENVERS ell per ferir», Lull, *Maravelles*, I, 23; «Aprés feu tocar les trompetes, e feu mudar lo camp ENVERS los moros, quasi mija legua de allí hon ells staven», T. B., I, 67; «e corregué lo hu ENVERS l'altre ab molt gran furia», T. B., I, 154; «Lo alá doná II o III salts e cuytá tant com pogué e ab les dents pres la spasa e apartá la un tros luny, e torná corrent ENVERÇ Tirant», T. B., I, 185; «ENVERS la part dels enemichs», T. B., II, 77; «Girá's ENVERS sa filla e dix li: Carmesina, volen dir los meus cavallers Tirant ésser enamorat vostre», T. B., II, 231.

ENVESCAR : enviscar, untar con liga varetas o ramitas para coger pájaros.

ENVESCAT : ensuciado, emporcado.

ENVIAR : «E ENVIÉ dos escuders meus e demanaren lo», Cron. Jacme, 55; — *enviar per* : «e yo ENVIARÉ per mon caval, e per mon gonió, e per mon perpunt, e per mes armes, e siats adés en la plassa appareylat», Cron. Jacme, 55; — *enviar a dir* : «Vaya un modo de sofocar a la gent de be. Y quina manera de donar pebrots; aquesta si que no ho ENVÍA a dir», Vilanova, *Del meu tros*, 17; — *enviarse'l fum* : «pipava, y jo'm quedava bona estona ab lo cap alt contemplant al pobre ceguet com treya bocadas de fum, no podentme donar rahó del gust que podía trobar ENVIANTSE alló que a mi'm feya estossegar y plorar los ulls», Vilanova, *Del meu tros*, 197.

ENVIDRIAT (ull —) : vidrioso.

ENVIRON : alrededor de, en torno : «Aprés que lo sant hom hac dites aquestes paraules, pres una verga e feu un cercle ENVIRON de Félix», Lull, *Maravelles*, I, 9; «E car l'aygua es redona, mou se ENVIRON e en per lonch», Lull, *Maravelles*, I, 142.

ENVIRONAT : «Item XXIII perles no tan grossos ENVIRONADES de maracdes menuts encastats entorn d'aquelles», Reg.° 24, 63 v.°

ENVIT : esfuerzo, conato.

ENVIUDAR : «¡Ab axó Joanet, tu també has de fer com jo! ¿M'haig d'ENVIUDAR? vaig dir rihent ab alta rialla. Axó vindrá després... ¡Casarte!», Genís, *La reyneta del Cadí*, 9.

ENVOLCALLAT : envuelto.

ENVOLPAT : «E ausí eu que ela iurava que avía vist ab los uls de la fe l'emfant EMVOLPAT en los draps estant en la gripia e'ls Reys qui adoraven lo senyor e la estela resplandent», Vies des saints (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 44), 54.

ENVOLT : envuelto : «De migdía ab sos raigs la terra ENVOLTA, || com vella'ls fets de sa infantesa escolta, || y'l mar, mig adormit, axeca'l front; || tot barreja sa música al gran cántich; || lo vell semblava'l Geni de l'Atlántich, || mes son gentil oyent era Colón», Atl., 36.

ENXIQUIRSE : achicarse.

ENXOVAMENT : bochorno : «Sortí'l sol aprés roig y xafogós, asserenantse a la xica estona, fins que envers a mitg día, y al bo del ENXOVAMENT, quatre fofos gambayrots, empesos pel llevant, s'es-

camparen pel ras, malejant la tarda», Pons, *Trascant*, 52; «L'ENXOVAMENT d'un día lleganyós acabava d'ensopir los sentits», Pons, *Trascant*, 9.

ENXOVAT : abochornado, bochorno en la cabeza por el excesivo calor, caldeado.

ENYORAMENT : «Pot contemplarací l'ánima devota quines lágremes dolçes de ENYORAMENT Elizabeth y Zacharíes ploren quant se parteix d'ells aquella matutina stela, aquella rutilant alba, aquell goig y alegría de tots los qui la miren y lo nebot Johan que us de rahó tenía, qui tant se alegrá de la sua venguda dins lo ventre de la mare, ara s'entresteix de l'absencia (de la Verge María)», Cartoxá, I, 26 v.°

ENZA : **1**, añagaza, piel de aves llena de paja que sirve de señuelo, reclamo, pájaro que con su canto hace caer a otros en la red, señuelo : «Se posa una vella túnica || y una corda per cinyell, || mal-cobrint ab pell d'ovella || los seus ayres de guineu, || y espera allí, com un ENSE || vora'l ram untat de vesch, || que vinga a lligarshi d'ales || l'anacoreta ignocent», Verdaguer, *Llegenda de Montserrat*, 17; «Item que neguna persona de qualque condició sía no gos agranar ne pendre ne parar ab ENZES ne ab altre giny o manera a coloms», A. M., B., *Deliberaciones* (1310-13), 8. **2**, met. memo, imbécil, hombre parado, tonto, jili : «Ja veurán; semblem dos ENZAS a casa», Vilanova, *Monólech*, 9; «Mentres tant lo Joanet sonreya desitjant que la dansa quedás per ell. Mes que pensau qu'había fet propósit de ballarla? No era tan ENSA que no's conegués», C. Vidal, *La vida en lo camp*, 154; «En fi's quedá en lo lloch ahont se trobaba, fet un ENSA: com si li haguessen clavat: tot confós, tot aturdit», C. Vidal, *La vida en lo camp*, 205; — *quedar fet un enza* : quedar suspenso, atónito.

EP! : ea, he, ola, monosílabo que se usa para llamar a una persona inferior, cuidado! heu!. Ej. : ep senyor!, hereu!, mestre!, jove! : «Diéuloshi que l'alcalde no deixa captar sense'l seu permís. No tinga por: jo'ls hi portaré, feu lo guardatérmens, ja girantse per anarsen. ¡EP! espereuvos», Oller, *Notas*, *La calavera*, 208; — *ep, tu* : oye, tu : «EP, tu: que tens lo cap a tres quarts de quinze, avuy?», Oller, *La papallona*, 34.

EPA : interj., ey.

EPHESIÁ : «diu lo apóstol sent Pau en la epístola dels EPHESIANS,» B. U. B., *Ajustaments*, 313.

ERA : era, cuadro de tierra llana y bien apisonada y firme donde se trillan las mieses.

ERARI : erario.

ERAUT : heraldo : «Yo no tinch offici de trompeta ni de ERAUT», T. B., II, 105.

ERBA : hierba, toda planta vivaz o anua que no tiene tallo o lo pierde en invierno : «Lo matí següent lo comte hermitá era pujat en la alta muntanya pera cullir ERBES pera sustentació de la vida», T. B., I, 28; «e dejorn jo vaig per aquesta forest, sguardant ço que natura fa en los arbres e en les ERBES», Lull, *Maravelles*, I, 152; — *erba de gat* : hierba gatera, neva-

dera o nevada; — *mala erba may mor* : mala yerba crece mucho.

ERBAM : yerbas.

ERBEJAR : herbajear, recoger hierba.

ERBETA : hierbecita, hierbecilla, hierba corta y fina de los prados.

ERBEY : herbazal, sitio poblado de hierba.

ERETGÍA : «Constanci fo molt pervers contra sancta mare Sgleya romana, car stava illaqueat d'ERETGÍES e de molt grans peccats», F. d'A., 47.

ERGULL : «mas Deu lo'n vol punir d'aquell ERGULL que'n havía, per tant ell va ésser vençut dels sarrains», F. d'A., 228; «Molt se maravellá lo rey del ERGULL del cavaller, lo qual gitá de sa cort», Lull, *Maravelles*, I, 74; «e amava entendre per ERGULL e per vanagloria», Lull, *Maravelles*, I, 104.

ERGULLARSE : «a mi sería semblant que lo rey degués haver en son consell besties simples e humils, per ço que no se ERGULLASSEN per poder ne per linatge», Lull, *Maravelles*, I, 197.

ERGULLÓS : «En una ciutat havía I batle qui era molt luxuriós e ERGULLÓS e luxuriós e injuriós e avar», Lull, *Maravelles*, I, 54; «Aquell comte era hom molt mal e molt ERGULLÓS e havía fetes al rey... moltes vilaníes e injuries», Lull, *Maravelles*, I, 65; «l'om ERGUYLLÓS dona de si gests e continents que tot lo carrer per que va ha mester per anar e tot l'ayre per a bufar cant parla, e tot lo mon per a guardar cant gira los uyls, e cansa axí matex e's percut e's contorna ab son anar e colzejar cant va, que es gran maravella com se pot tenir en cames», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 288.

ERISSAR : erizar : «He vist d'un llit de perles alçar Nápols y Iberia; || he vist Sahara, Grecia y Egipte al fons del mar; || la onada he vist que'm colga jugar sobre Siberia, || y, espinada d'Europa, los Alpes ERIÇAR», Atl., 50.

ERISSÓ : erizo, género de animalejos mamíferos, insectívoros, notables per su piel cubierta de espinas duras y punzantes : «entre la resplandor rojenca d'una estrella d'espurnas qu'al compás dels cops estirava o encullía sas punxas com ERISÓ de foch en torment», Oller, *Croquis*, 119.

ERM : terreno yermo, eriat, yermo, baldío, páramo, tierra inculta : «Llur crit, trepig, llambordes y bigues que brunzexen || a Alcides esperonen que fuig per l'ERM fangós; || quan a sos peus restobles, selves y monts fallexen, || com tallamar, devora les ones coratjós», Atl., 172.

ERMINI : «e tots ab lurea del Rey blancha e vermella ab los ERMINIS tots brodats, qui's feyen per divisa», T. B., I, 122.

ERMITÁ : «en temps d'aquests emperadors pres mort en Terragona per la fe un benaventurat ERMITÁ appellat Máxim, qui vulgarment es appellat Magí», F. d'A., 34.

ERMOT : erial.

EROLA : área pequeña, llanura situada en lo alto de una montaña.

ERRADA : **1**, yerro, error : «Qui parla massa no es segur d'ERRADES», Jafuda, 89 v.°; «e'ls manavem per la Senyoría que havem sobre ells que no fessen tan gran

ERRADA contra nos», Cron. Jacme, 414; «e uns altres clams que no havíen cap ne sol, sino que volíen cobrir lur ERRADA», Cron. Jacme, 412. **2**, andanada : «E'l fenévol que feya de grans ERRADES», Cron. Jacme, 24.

ERRANCAR : «Ço es, que tota persona qui no fará obres virtuoses e meritories será finalment ERRANCADA, ço es lunyada d'esta vida per la mort corporal, e finalment será gitada en lo foch infernal», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 191 v.°

ERRAR : **1**, equivocarse : «tots los hómens del mon ERREN e fan gran oradura faent lo contrari», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 406 v.°; «e ab Deu que no y porem ERRAR», Cron. Jacme, 243; «E dixem los nos que ells ERRAVEN en lur enteniment», Cron. Jacme, 449; «car si la ERRASSEN havíen paor que no y poguessen avenir», Cron. Jacme, 476; «car ells havíen paor per les grans fosques que eren en Acre a entrada d'ivern que no ERRASSEN la terra», Cron. Jacme, 476; «e quant la pedra ERRÁS lo castell que no ferís», Cron. Jacme, 239. Cp. : «e pochs díes ERRAVA que'ls nostres no haguessen torneg», Cron. Jacme, 377; — *errarse* : equivocarse : «De cua d'ull, primer, y després clavant dretament la vista, vejé ab goig que fins aquesta volta s'havía ERRAT», Oller, *La papallona*, 28.

ERRAT; — *anar errat* : equivocarse, estar equivocado : «Ah, si's pensa que jo també'm dich Sofía, va ben ERRAT», Oller, *La papallona*, 88; «No anava ERRADA. Es lo baylet del pa; un noy espigadet, ros», Oller, *Croquis*, 10; — *errat y tet* : «Nos várem enamorar tots dos per Sant Antoni; perque ho puch dir ab tota la boca: jo feya la meva patxoca; y ella, que no tenía pa al ull, se va fer cárrech del meu personal y, está clar, ERRAT y tet», Vilanova, *Avans de la festa*, Renaixensa, 24 enero 1886.

ERRO : error, equivocación : «fort altament confón les ERROS de dos heretges», Boeci, *Cons. prol.*, 8; «alguns teníen moltes ERROS, empero ay tanbé manteníen alguna partida de veritat», Boeci, *Cons.*, 29.

ERROR : «e per tolre us tota ERROR», T. B., II, 220; «Mas que val al moro la crisma sino coneix la sua ERROR?», T. B., I, 19.

ERT : yerto : «E lo miserable de cavaller encara volía que li liguassen lo braç per fer armes: e lo sperit li fallí, que no pogué mes per la molta sanch que perdía: e tot s'espasmá, e torná tot ERT en la sella», T. B., I, 209; «mos braços ERTS vos cercan ab febra en mos deliris, || y a mon senglot que us crida lo vostre no respón», Atl., 224.

ESBACONAR : «morts que tots eren SBACONATS axí com qui'ls volgés salar», A. C. A., XIII, 46.

ESBADELLARSE : abrirse, rajarse, quebrajarse : «A mig ESBADALLARSE les flors se mustehexen; || passant les aucellades abans de la tardor, || se dolen, com d'un cástich fugint que no's merexen, || y, al véureho, qui seguirles no pot esclata en plor», Atl., 100; «Als puigs obren sepulcre los plans que s'ESBADELLEN, || donant per clots y balmes de mort bells esbufechs; || ciutats ja no s'hi enrunen, ni bos-

cos s'hi escabellen; || d'un mon en l'agonía mortal son los gemechs», Atl., 214; «traboca's, ab sa cárrega, com un breçol de canyes, || y, ample y gelós badantse llaviejant maelstrom, || negrós aljub la terra los mostra en ses entranyes, || que fins a la mes fonda mig s'ESBADELLA y romp», Atl., 246.

ESBAFARSE : «No prengats aquest pleyt, si nos reten per catius a vos, que ESBAFFEN SE, e morts son los vilans», Cron. Jacme, 152; «e quan viren que hora era que'ls combatessen, armá's tota la ost, e prengueren tota la una cerca del mur de la vila. E quan viren los sarrains que aquela havían perduda ESBAFAREN SE e parlaren pleyt que's retríen», Cron. Jacme, 174; «e les caves s'acostaven fort, e ESBAFFAREN SE los sarrains de dins», Cron. Jacme, 224; «e quan els viren lo foch ESBAFAREN SE», Cron. Jacme, 307.

ESBALAIMENT : «Lo hermitá se maravellá de Félix que parlar no podía, e en son semblant ab ell conech que alcún ESBELEIMENT havía», Lull, *Maravelles*, I, 7.

ESBALAIT : espantado, pasmado : «E l'ermitá saludá Félix molt agradablement en son venir, mas Félix no li poch res dir, mas que tot ESBELEIT se gitá a sos peus e estech longament ans que parlar pogués», Lull, *Maravelles*, I, 7; «aquella nuyt faeren tal lluminaria e tal festa, que en tota la host ne estegren ESBALAHITS, e ab gran temor e ab gran dolor», Muntaner, 113; «stech tot ESBALAIT una gran peça que no parla ne respós res e adés anava meniant un bastonet ab las dents que tenía en la ma per fellonía», Bernat Desclot (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 328), 71 v.°; «mantínent caech ESBALAIDA e exí de son seny e estech gran temps que no parlá e perdé la color axí com si fos morta», Bernat Desclot (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 328), 101; «Lo Mestre en aquell punt stigué ESBALAHIT, e conegué que lo cavaller li havía dita veritat», T. B., I, 282.

ESBALAUSIT : «feu lo senyal de la crou sobre l'ayga e peu exut ela vencen tro al sant home e quant el o vesec fo molt ESBALAUSIT», Vies des saints (Bibl. Nac. París, MS. Esp. 44), 94.

ESBALÇARSE : despeñarse.

ESBALDIR : enjuagar, limpiar, escurrir el agua con que se limpia un vaso.

ESBANDIR : **1**, esparcir : «Aprés veníen les donzelles a peu descals ab los cabells SBANDITS per las spatlles», Comes, *Llib. de coses*, 430; bañar, refrescar, lavar en agua : «omplí un gibrellet d'aygua dins de l'enjup, refrescantse cara y mans, ESBANDINTse els cabells, rentantse'ls brassos», Pin, *La familia dels G.*, 67; «en una gibrella un xich dubtosa's rentá mans y cara y s'ESBANDí'l cabell», Oller, *Vilaniu*, 32; «com de promte es recordés que anava brut del camí, demaná aygua pera ESBANDIRSE un xich», Oller, *La papallona*, 199; — *esbandir la roba* : enjuagar la ropa blanca después de lavada, para sacarle la lejía o jabón; — *esbandir la roba bugadejada* : enjuagar la ropa blanca después de lavada, para sacarle la lejía o jabón.

ESBARAT : «A la lluyta carnívora

y feresta || barreja sos lladruchs negra tempesta || congriada a garbí sobtadament, || y revinclades ones s'arrestellen || demunt les naus, que cruxen y s'estellen || com un canyar dins ESVERAT torrent», Atl., 28.

ESBARDELLAT : «una plataça de ansiam, tomátechs... y seba ESBARDELLADA», del Bosch, *Lo segador*, 25.

ESBARGIMENT : solaz : «Ja vinch, diu, y's desperta d'un altre espós en braços; || coneix lo reboll tendre d'ahont penjá la lira; || y, al véurel testimoni dels maternals abraços, || dels infantívols somnis y ESBARGIMENTS, sospira», Atl., 264.

ESBARGIRSE : alegrarse, solazarse, holgarse, esparcirse, distraerse : Refl. derramarse, dar expansión al ánimo : «Sovint, ab llurs joguines dexantlos a l'herbatge, || baxavem a ESBARGIRNOS al borbolleig d'un riu, || de tarongina, sálides florides y brostatge || als cisnes d'ales blanques emmanllevant lo niu», Atl., 156; «Mes l'alba ja, a faldades sembrant perles y lliris, || com tendra mare, guía pel braç al sol naxent, || y a son bes dolç, encesos y engarlandats de l'iris, || pels ayres s'ESBARGEXEN los núvols d'Occident», Atl., 254; «Entrá la dida ab lo nen, y apoderantse d'aquest l'omplí de petons... pregant a la montanyesa qu'eixís una estona a ESBARGIRSE», Oller, *La papallona*, 186; «Anémnose'n a passeig, anem a ESBARGIRNOS un xich que ja'ns cal», Oller, *Notas, ¿Ahont son los boigs?* 136.

ESBARJO : regocijo, esparcimiento, acción de recrearse, desahogo, respiro : «las esquifidas dimensions de las pessas principals, del terrat y del jardí que devían servirli d'ESBARJO», Oller, *La papallona*, 44. «Lo general indicá llavors la conveniencia de convertir bona part de jardí en pati, plantat d'arbres, pera ESBARJO de sos nets», Oller, *Vilaniu*, 43; «¿Oy, quina galería mes maca, senyoreta?... — Molt be, molt be; es un bon ESBARJO y de día deu ser molt bonich», Oller, *Notas*, 56; «Si algún jorn us veyeu ab tals condicions tancats dins d'una cambra que, per tot ESBARJO, te una finestra de cel-overt», Oller, *Croquis*, 124; «passaren, empenyentse, lo corredor que duya al menjador, y, oberts los dos grans balcons que li donavan claror y ESBARJO, exiren al solar ahont la taula convidava a asseureshi», del Bosch, *Lo segador*, 23.

ESBARRELLAT : desencajado Ej. : *cara esbarrellada* : desencajada; — *estar esbarrellat* : tener la cara desencajada, demudada, estar cariacontecido.

ESBARRIAR : desparramar.

ESBARRIAT : esparcido, diseminado : «los papers, respalls y demés enredos ESBARRIATS demunt lo marbre», Oller, *La papallona*, 49; «Los tres o quatre llums ESBARRIATS per allí no lluhían gayre mes que'ls esblaymats estels», Oller, *Notas*, 105.

ESBART : grupo : «d'aquells aucells e animals meniant erba e gra se troben tan innumerable multitut e tants grans ESBARTS e mandras», A. C. A., XIII, 284; «Mori; y, de la despulla del cos sa ánima salva, || vers l'ESBART de ses filles, les pléyades, volá || dret als aurífichs

porxes endomassats de l'alba, || desde ahont, condolides, allárguenli la ma», Atl., 268; «Mentrestant un ESBART encara nombrós rodejava a la Toneta», Oller, *La papallona*, 174; «Y venían després a rodejarla || ESBARTS de colometas y d'aucells || que'l gra de blat prenían afanyosos || d'entre sos llabis de sabrosa mel», Ll. Roca y Florejachs, *Eternitat d'amor*, J. F., 1863, 41.

ESBARZER : breña, zarzal, espinar, zarza : «De Canigó entre'ls cingles un xaragall se bada, || per ESBARZERS y roques cayentes aclucat, || hont d'una a l'altra'l foch, en gegantina arcada, || com l'alt pont del Diable, s'havía escamarlat», Atl., 58; «No havía eixit encara en Fidel, quan experimentá tant irreparable pérdua, de eixa edat ditxosa en que ignora l'home que'l camí de la vida está sembrat d'argelagas y ESBARZERS», Vidal, *Rosada d'estiu*, 41; «tant aviat surt de las peladas rocas com s'amaga entre ESBARZERS y broça», Pin, *La familia dels G.*, 7.

ESBATEGAR; — *esbategant les ales*: aleteando.

ESBATRE : despedir de si : «Ira de Deu, que dorms? Oh, no! que a ta rufaca, || sa cárrega, la torra d'arrels de ferre, ESBAT, || com sacudeix la seva de fruyts y fullaraca || l'alzina que l'espurna del cel ha corsecat», Atl., 240; «Llavors, diu que a l'ESBATRE, com ses aglans un roure || roques en brasa, entre elles, fets infernals tions, || titans pugen y baxen, y, com caldera al coure, || mostrantlos se'ls engola de nou a tomballons», Atl., 256.

ESBERGINIA : berengena.

ESBERLA : hendidura, raja, grieta, casco, fragmento : «Ja'ls Pirineus y l'Atlas brancut son una serra, || a espatlles l'un de l'altre, turó sobre turó; || y Avila y Calpe, ESBERLES d'Atlántida y desferra, || de troç en troç, hi colquen encara ab confusió», Atl., 240; «Puix l'aygua pouada cristall n'era y perles, || com gayres no'n copsen los lliris d'olor; || ¡no es molt si sospira quan veu les ESBERLES || del canteret d'or!», Atl., 278; «Barraques, naus, ESBERLES de torra, hi voleyaren, || qu'en terra son montanyes al caure, al mar illots; || recers en que les foques un jorn s'enterroçaren, || y agulles hont penjaven llur niu los aligots», Atl., 244.

ESBERLARSE : rajarse, estrellarse : «Obrintse entre ells aspre camí, lo grech s'engolfa, || contra corrent y a palpes, sens atinar ahont; || y'l temporal y l xáfech que l'huracá regolfa, || y les mars, d'una a una s'ESBERLEN en son front», Atl., 174; «Com la conquilla que en la mar s'ESBERLA, || per rebre y estojar la rica perla, || la serra es mitx-partida a solixent; || Deu ab ses mans mateixes l'ha desclosa || per estojar la Perla mes hermosa || que li han ofert les platjes d'Orient», Verdaguer, *Lleg. de Montserrat*, 70.

ESBERLAR : abrir, partir : «si no m'escapo crech que d'un cop de canya m'ESBERLAVA'l cap», Vilanova, *A casa l'alcalde*, *Lo Renaixement*. 1878, 58; «mentres son vehí's caragolava fins a plegarse en dos pera... soportar mellor las estrebadas de la tos que li ESBERLAVA'l pit», Oller *Notas*, 111; «ESBERLAT lo cor, perduda l'esma, ab

lo desitj impotent d'escaparse, arribá l'Antonet», Oller, *Notas*, 113; «De sa pensa excitada pe'l dolor, brollavan sens parar pensaments aflictívols que li ESBERLAVAN lo cor», Oller, *La papallona*, 126.

ESBERLAT : rajado, resquebrajado, hecho trizas.

ESBIAIXAT : «Lo casal de la Plana ESBIAXAT per la lluna, ressortía entre les ombres», Pons, *Trascant*, 16.

ESBLANQUEHIRSE : ponerse lívido: «L'interrompé un Titá, de la natura esguerro, || que guerxo y d'estrafeta figura's veu entrar, || y ESBLANQUEHIT, com mort que fuig de son enterro, || del temple per les tombes son crit fa ressonar», Atl., 106.

ESBLANQUEHIT : lívido, pálido : «Nines galans lo criden desd'un cim de palmera, || allargantli los braços de gebre ESBLANQUEHITS; || y en sos genolls musclosos y rossa cabellera || se pengen infants tendres pel fret esmortehits», Atl., 142; «Avuy venía a emmirallarshi ab elles || sa reyna ESBLANQUEHIDA, || quan de l'Olimp y l'Ossa entre les plantes, || obrintse ampla sortida || les ones udolantes, || tornen al llit de sa corrent primera», Atl., 204; «La Toneta prengué l'escudella entre sos dits afilats y ESBLANCAHITS de partera», Oller, *La papallona*, 124; «las llumanetas s'aprimaren hasta formar migradas ratllas d'ESBLANCAHIT resplandor», Oller, *Croquis*, 109; «ESBLANQUEIT com un mort, || inmóvil, caigut d'espatlles», Picó, *Ferrán V*, J. F., 1885, 82.

ESBLAYMAR : «Brillavan les estrelles, ESBLAYMANT ab sa llum la blavor del cel, net de boyres aquella nit», Pons, *Trascant*, 16; «la fosca s'extén a la quieta, lo cel ESBLAYMA sa hermosura, y tot calla, tot reposa, y'l silenci ho entristeix tot», Vilanova, *Del meu tros*, 122; — *esblaymarse* : palidecer, perder el color, ponerse descolorido o pálido.

ESBLAYMAT : descolorido, caído de color, pálido, macilento; dícese del rostro, bajo o perdido de color : «Que fosch, que solitari estava'l pati del Hospital! Los tres o quatre llums esbarriats per allí no lluhían gayre mes que'ls ESBLAYMATS estels que, aixecant lo cap, un ovirava entre boyras», Oller, *Notas*, *Angoixa*, 105; — atónito : «L'héroe, ESBLAYMAT, sospita qu'es tot alló un desvari; || quan veu a ses espatlles un Geni agegantat, || de qui la grega lira, profana en lo santuari, || ni, veu del cel, la Síbila de Delfos, ha parlat», Atl., 120; — *esblaymada llum* : débil luz : «L'ESBLAYMADA llum del sol naixent l'aclaría ab prou feynas lo bastant pera determinar la calitat dels objectes allí escampats», Oller, *La papallona*, 141; «L'ESBLAYMADA claror del capvespre vencía encara a l'artificial», Oller, *La papallona*, 208.

ESBOCINAT : destrizado : «Tot capdellant arbredes, penyals del cim rodolen, || rost avall frexes cruxen y faigs ESBOCINATS, || y la fumera y flames amunt se caragolen || ab quera y pols dels rónechs alberchs enderrocats», Atl., 54.

ESBOJARRAT : alocado, descompuesto, desordenado, atolondrado : «Brunzien los falziots, giravoltant per l'espay ab ESBOJARRADA furia»,

Pons, *Trascant*, 9; «Visca la nuvia!... Que Deu guart a la nuvia!, repetíen al entrar al poble, mes ESBOJARRATS encara», Pons, *Trascant*, 54; «Una d'ellas la mes ESBOJARRADA, la que mes s'exaltava fentme ballar, me doná tal pessich que'm senyalá'l bras y ab una mirada rabiosa'm feu passar la porta», Vilanova, *Monólechs*, 23; «de criatura ESBOJARRADA anava tornantse per sa gran pobresa dona plena d enteniment y d'amor propi», Nadal, *Margaridoya*, 29; «sols que'ls seus sentiments eran íntims, no eixían del sagrari del seu cor, com si temés profanarlos ab l'acullida ESBOJARRADA del públich», Oller, *La papallona*, 39; «aquell enterboliment se transformava en ESBOJARRADA alegría», Oller, *La papallona*, 206; «Se comprén qu'aquest temperament d'anticipada vellesa no podía avindres ab los hábits y pensaments d'aquella «papallona» ESBOJARRADA», Oller, *La papallona*, 19.

ESBOMBAR : propaiar, difundir : «Una ciutat fundarhi promet, a sa tornada, || qu'ESBOMBE per la terra d'aquella barca'l nom, || y, com un cedre al véurela crescuda y espigada, || D'Alcides es la filla gegant, diga tothom», Atl., 70; «Mes no: la mar que'ns colgue, ab aspre y ronch llenguatge, || ESBOMBARÁ pels segles la gloria dels Atlants, || los qui a Egipte dexarem del mon en lo mestratge, || puix ans de Grecia náxer erem ací gegants», Atl., 92; «la pubilla ESBOMBABA la mentida ab lo mes viu desitj de que fos veritat», Oller, *Vilaniu*, 128; «l'alt campanar, que vetlla amatent sempre, || l'anyal florida ESBOMBA ab veu de bronze || que als cors resso na com canturia d'ángels», Bertrán y Bros, *Lletra de convit*, J. F., 1885, 67. «Mentres s'ESBOMBA y s'estén || la nova de la desgracia || del Rey, s'aplega al Palau || la noblesa catalana», Picó, *Ferrán V*, J. F., 1885, 84; *esbombarse* : divulgarse : «a la matinada la nova s'ha ESBOMBAT per Reus, com pot pensar», Oller, *Notas*, *Jochs de pagés*, 174.

ESBORANCH : pingajo.

ESBORRALL : vestigio : «Lo llença, y reprenentlo pels peus, infernal maça, || lo rabaçut cadavre fueteja sos vassalls; || com lo foc qu'esperona los núvols, per hont passa, || de fera, d'home y d'arbre sols queden ESBORRALLS», Atl., 232.

ESBORRAR : borrar, testar, tachar lo escrito : «Se n'alça un qu'es de l ángel caygut imatge viva; || d'humana recordança son nom ESBORRÁ Deu; || del temple immens les brédoles, ahont sa testa arriba, || tremolen a la forta tronada de sa veu», Atl., 98.

ESBORRONAMENT : despeluzamiento, especie de crispatura instantánea producida por el terror.

ESBORRONARSE : espeluzarse, ponerse los cabellos erizados, temblar de miedo, horripilarse, llenar de espanto; — sentido transitivo : «No mes lo pensament de despertarme abandonat entre mitj d'aquellas salassas foscas ja m'ESBORRONAVA», Oller, *Notas*, 192.

ESBORRONAT : «La Reyna ab los ulls oberts || per la por y ESBORRONADA, || ¿Qui era? ¿De qui parlau? || ¿De qui parlau?, li demana», Picó, *Ferrán V*, J. F., 1885, 88.

ESBOTZAR : romper, destrozar, desfondar; — *esbotzarse* : reventarse.

ESBOYRARSE : despejarse, disiparse : «Passaren falagueres o aterradores devant mos ulls enlluhernats, y, caygudes les barreres de mes montanyes anyorades, mon horitzó poétich s'axamplá com un cel que s'ESBOYRA», Atl., XIV; «Senglotejant les altres aguayten la coloma, || amunt, amunt, tan d'hora pujárselsen al cel; || aprés, al ESBOYRARSE de llágrimes la broma || que la encortina, veuen perpellejá'un estel», Atl., 272.

ESBOYRAT : confuso.

ESBRANCAR : desgajar : «Véusel aquí; t'arriba, t'emprén lo llenyatayre, || oh atlántica niçaga, coménçat d'ESBRANCAR; || mon que sahó li dones, no li'n darás pas gayre, || qu'al arbre y tu, a ran soca, de terra us ve a tallar!», Atl., 92.

ESBRANCAT : desgajado : «Mes vetaquí de l'Africa l'Europa desjunyida, || entre elles mentres colca les mars un mar major, || y ESBRANCADA la terra, y en dues migpartida, || per nous volcans esbrava les flames de son cor», Atl., 250.

ESBRANDIR : «Açó fet lo rey traga la spasa del foure e devant tot lo poble de cara ESBRANDESCA la tres vegades», Ordinacions (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 8), 132.

ESBRAVAR : desahogar, desfogar, dar rienda suelta : «Mes vetaquí de l'Africa l'Europa desjunyida, || entre elles mentres colca les mars un mar major, || y ESBRANCADA la terra, y en dues migpartida, || per nous volcans esbrava les flames de son cor», Atl., 250; «Una borratxera d'imaginació tant mes violenta quant mes privat se trobava d'ESBRAVARLA, s'apoderá de son esperit», Oller, *La papallona*, 207; — *esbravarse* : desahogarse : «Lo tuf del bestiar, ajaçat arreu, y la fetor del xerri... s'ESBRAVAREN pel nou badall, descarregant la espessida atmósfera d'aquell antre», Pons, *Trascant*, 12; — *esbravarse ab mi* : armarla conmigo.

ESBRAVAT : aplacado : «La Toneta estimava de veras, y ESBRAVAT l'acalorament, qu'era fill del mateix amor, ...no's sentía ab prou forsas», Oller, *La papallona*, 91.

ESBRINADÍS : «Los brolladors escupen un riu per brochs de marbres, || y, ESBRINADÍÇ al ploure lo ram de fos argent, || jugant l'iris corona lo cimeral dels arbres || y's veu entre ses tintes mes blau lo firmament», Atl., 86.

ESBRINAR : sacar hebra por hebra, pelo por pelo, a migajas, a pellizcos, husmear, averiguar : «Lo mercat a tal día corresponent, sens que jamay n'haja pogut ESBRINAR la causa, se verifica lo dilluns següent», Vidal, *Rosada d'estiu*, 293; «pretenía ESBRINAR lo que opinaba la noya», C. Vidal, *La vida en lo camp*, 186; «comensá per ESBRINAR, ab la major sutilesa y habilitat, las intencions del acreedor», J. F., 1880, 231; «Per tant que mossén Lluch y'l Zidro s'ho mantinguessen calentó, poch tardaren los del poble en ESBRINAR lo del casori», Pons, *Trascant*, 48; «Encara no't crech del tot; jo ESBRINARÉ si es veritat que la Sofía está promesa», Oller, *La papallona*, 98; «D'ensá de la seva instalació a Vilaniu, notava

l'Albert que se li escursava la son, sense poguer ESBRINARne la causa», Oller, *Vilaniu*, 232.

ESBROMADORA : espumadera.

ESBROMAR : espumar.

ESBRONCAR : dar broma con careta, o máscara, embromar con careta puesta.

ESBROSSAR : desbrozar : «Grans mercés ne síen dades a la institució dels Jochs Florals que li ha ESBROÇAT y obert lo camí», Atl., XVI.

ESBROTAR : ramonear, roer los ganados, las plantas o los pimpollos de ellas : «Encinglantse, la cabra esbrota un olm mengívol || desde un cayrell de timba penjada sobre'l ríu, || y'ls bissonts s'arramaden ab ayre germanívol || dels llimoners y mangles al regalat ombriu», Atl., 78.

ESBUDELLAR : «puix van trocejar llances, e ESBUDELLAR cavalls», Muntaner, 360.

ESBUFECH : resoplido, rebufo, bufido : «Als puigs obren sepulcre los plans que s'esbadellen, || donant per clots y balmes de mort bells ESBUFECHS; || ciutats ja no s'hi enrunen, ni boscos s'hi esbabellen; || d'un mon en l'agonía mortal son los gemechs», Atl., 214; «Silenci!, feu la veu general. Tots los pits se desfogaren ab un llarch ESBUFECH», Oller, *Vilaniu*, 199; — *esbufech de agonía* : hipo de agonía : «Clams, ays, xiscles de dolor, ESBUFECHS d'agonía, estossechs y plors brunzían per aquells espays», Oller, *Notas*, 110.

ESBUFEGANT : jadeante.

ESBUFEGAR : sofocar, quitar la respiración, dar resoplidos, resoplar : «M'has fet ESBOFEGAR, crida que crida, corre que corre, no't podía conseguir, ni't volía aturar», Argullol, *La guerra*, 281; «He trucat encara ESBUFEGANT y sentint per allá baix ressonar ab pena los talons de ma muller», Oller, *Notas*, 52; «Per fi, tot ESBUFAGANT, arribárem a dalt y d'allí vaig contemplar embadalit l'hermós panorama del camp de Tarragona», Oller, *Notas, Jochs de pagés*, 168; «Aquesta's deixá caure en la cadira ESBUFEGANT», Oller, *La papallona*, 25; «al acte que anavan a traspassar lo llindar de la porta se'ls hi presentá tot ESBUFEGANT y axugantse catxaçudament lo front un personatge», Vilanova, *Del meu tros*, 17; «Pochs minuts aprés comparexía roig y ESBUFEGANT, acompanyat de'n Ton», Pons, *Trascant*, 37.

ESBUFEGAT : abotargado, abofellado, puesta hincha a cara, desalado.

ESBULL : desbandada : «A sos palaus l'Altíssim vehent posar escales, || de confusions enrotlla la torra de l'orgull, || y, com sol la covada d'aucells al posar ales, || los primers pobles dexen llur niu ab gran ESBULL», Atl., 60; «li desaparegué en l'acte la blancor de la cara, com si un aucell tot passant hi hagués deixat anar un ESBULL de clavells y rosas», Genís, *La Mercé*, J. F., 1878, 220.

ESBULLAR : deshacer, despeinar, dispersar : «Prou juntí'ls continents de l'aygua al destriarlos, || per qu'en ma gloria unissen ses llengües en un cant; || mes lo pecat m'obliga ¡y ab quant doló! a ESBULLARLOS; || quin mal t'he fet, fill

d'Eva, qu'axís m'ofengues tant?», Atl., 130.

ESCA : yesca, parte carnosa del agárico de encina, preparación que se hace con setas para encender lumbre : «Escsae; el manjar o yesca, cebo del fuego», Nebrija; «picá foch ab pedra y ESCA», Bosch de la T., *Lena*, 21.

ESCABELLARSE : desgreñarse, desmelenarse : «Al veure que ses llágrimes no poden apagarlos, || girantshi s'ESCABELLEN y fugen los pastors; || al llur darrera belen anyells, y, sens tocarlos, || fugen ab ells los ossos y llops udoladors», Atl., 54; «Als puigs obren sepulcre los plans que s'esbadellen, || donant per clots y balmes de mort bells esbufechs; || ciutats ja no s'hi enrunen, ni boscos s'hi ESCABELLEN; || d'un mon en l'agonía mortal son los gemechs», Atl., 214; «Dintre'l pou de l'abisme pregón tot despenyantse, || s'ESCABELLEN y afonyen los fronts pel llamp ferits, || y, a tall de nuadices serpents entrelligantse, || se claven verinosos caxals y unglosos dits», Atl., 240.

ESCABELLAT : espeluzado, desgreñado, desmelenado, enmarañado : «No hi ha sorrenques vores, ni rónegues carenes; || tot l'herba ho encatifa rosada a bla ruxim, || gronxanthi entre lianes de nuadices trenes || la palma ESCABELLADA son ensucrat rahim», Atl., 78; «Lo Volga,'l Rose,'l Ganges, ab llurs sorrals y roques || cent rius sembla que hi tomben en torb ESCABELLAT; || generacions y segles, axí afamada emboques, || tu, sense fons ni vores, negrosa eternitat», Atl., 138; «s'obrí la porta y entrá en Lluís, ESCABELLAT, sense armilla, lo coll del jaqué dret y mal embotonat lo pit», Oller, *La papallona*, 53.

ESCABETXAT : «Jo vull viure en familia, y tu ara tens la edat. Ça com lla, ho deveu tenir mitg ESCABETXAT ab aquella parenta teva d'allí dalt», Genís, *La reyneta del Cadí*, 9.

ESCABRÓS : «Scabrosus, a, um; cosa áspera, y barrancosa. Plin.», Nebrija.

ESCABULLIR : «En aquesta situació, la pubilla enviá a cercarlo. En Joanet no tornava, y en sas cartas ESCABULLÍA'l cos», Oller, *Vilanu*, 316.

ESCACHS : «Et ipsos ESCACHS et tabulas de osso qui ibidem sunt remaneant ad fratrem meum Bernardum», San Cugat, 325 v.°, escrt.ª 967; «Una vegada hoy recomptar que i rey molt honrat e molt rich jugava als SCACHS, e I savi hom dix a aquell rey per que stava occiós e no feya tot lo be que fer podia a honrar Deu, pus que Deus havía creat lo mon per tal que hi fos honrat», Lull, *Maravelles*, I, 90. «juguen los huns a taules, los altres a ESCACHS, los huns se fan folls, los altres asenats, los huns parlen de guerra, los altres de amors», T. B., II, 230.

ESCADUSSER : «Entre'l vetllador y la máquina de cusir posats al peu de la botiga per arreplegar la llum que baxa ESCADUSSERA en lo carreró, quedava embraçat lo llindar y tancat lo pas al mateix temps», Vilanova, *Gent*, &, 5.

ESCAFANDRER : buzo.

ESCAGARRINARSE : zurruscarse, ensuciarse involuntariamente o

soltar el vientre, especialmente con ruido o en la ropa.

ESCAGUITXAT : zorruscado, ciscado, cagado, sucio.

ESCALA : **1**, escalera, escala, gradería : «e devallá per la ESCALA del ort, e oberta la porta del ort passá en la casa hon era Tirant», T. B., II, 74; «Mes del Tronant brunzenta, derrocadora flama, || de sa ESCALA de cingles sospesos l'estimbá || al mar bullent de sofre y ones de foch, hont brama, || retorcentse a la cárrega fexuga d'un volcá», Atl., 50; «ves ab cuydado: l'ESCALA es un xich dreta», Bosch de la T., *Lena*, 97; — *escala de caragol* : escalera de caracol o de nabo, escalera de forma espiral que da vueltas al rededor de un eje o espiga; escalera en hélice, compuesta de escalones que dan vuelta al rededor de un pilar cilíndrico; — *escala de corda* : «qualsevol persona que haurá posat ESCALA, o ESCALAS de fusta, o de corda, o altres engins pera escalar casa, o cases... incórrega en pena de dos centes liures», Reg.° 5276, *Edictes y crides*, c. 54; — *escala de gat* : escalera practicada por unos escalones o gradas a orillas de una costa escarpada para llegar a donde hay un embarcadero; — *botar escala avall* : bajar a brincos la escalera : «Pero mentres aquest, tot esgarrifat, s'enterava del succés, ja la dida botava ESCALA avall ab lo nen de la Toneta», Oller, *La papallona*, 172; — *fer escales* : cortar los cabellos de escalerilla. **2**, escuadra, batallón : «El comte Jordá qui avía la davantera aná a ferir en la primera SCHALA dels picants», Bernat Desclot (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 328), 43.

ESCALADÍS : escalable : «En gegantesa y muscles sos fills li retiraren, || mes com un got de vidre llur cor fou trencadíç, || puix aprés que'ls realmes y tronos revoltaren, || també'l de Deu cregueren sería ESCALADÍÇ», Atl., 44.

ESCALAR : «deu encara lo mur ésser tan alt que no's puxa ESCALAR per res», Eximenis, *Regiment*, c. 110.

ESCALDAR : «La mestressa nos feu tastar las botifarras y llangonissas del hostal, pebradas d'un pebre foll que'ns ESCALDAVA la boca», Bosch de la T., *Recorts*, 287; — *escaldarse* : rozarse, escoriarse, escocerse, sahornarse.

ESCÁLEM : «Scahnus, i; el escahno, que es un palo rollizo, o de otra manera a que se ata el remo», Nebrija.

ESCALETA : escalerilla : «arribá per fi a la [rambla] de Santa Madrona y, enfilant una ESCALETA mesquina y pobra, trucá a la rectoría», Oller, *La papallona*, 138.

ESCALF : excitación : «La papallona s'embriagava mitj al ESCALF de la broma, mitj al vapor de las copas qu'anava enterrant en son cos», Oller, *La papallona*, 204.

ESCALFADOR : calentador.

ESCALFA-LLITS : calentador de cama.

ESCALFA-PANXES : chimenea francesa : «al hivern era menester posarhi una ben doble catifa, pus no n'hi havía prou ab l'ESCALFA-PANXAS de marbre y davantal de ferro que's veya en un cantó», Briz, *Lo coronel d'Anjou*, 32.

ESCALFAR : «levam nostre dinar, e els sarrains menjaren ab nos, que no volíem parlar ab els tro que fossen ESCALFATS del menjar e del vi», Cron. Jacme, 296; «Per ço car lo sol e'l foch se resemblen en lugor, es lo foch ESCALFANT si mateix e altre pus fortment en estiu que en ivern», Lull, *Maravelles*, I, 113; — *escalfarse* : enardecerse : «aquella imaginació, tan freda en apariencia, s'ESCALFAVA fins al punt de confondre la emoció estética ab l'admiració personal», Oller, *La papallona*, 40.

ESCALFAT : caldeado.

ESCALFEHIRSE : recalentarse, dícese de las perras que están salidas.

ESCALFEHIT : «la pesca que sía fresca, no estantissa, ESCALFAYDA, podrida, ni de ingrat olor, o sabor, conforme moltes vegades es lo bacallar y tunyina», Bernat Mas, *Orde breu*, 18 v.°

ESCALFETA : pebetero, braserillo en el que se queman perfumes, chofeta, braserillo manual de metal que servía para encender el cigarro.

ESCALFIRSE : las carnes, longaniza, aventarse.

ESCALFOR : calor artificial o natural, no atmosférico, ardor : «Axí d'estiu en tarda xafogosa || dos núvols tot just nats, d'ala negrosa, || s'escometen, al veure's, ab un bram, || y, atrets per l'ESCALFOR de llurs entranyes, || s'axamplen acostantse, les montanyes || fent estremir a l'espetech del llamp», Atl., 24.

ESCALFORETA : calorcillo : «la mateixa ESCALFORETA y quietut que reynava en dormitoris y salas, feyan caminar de puntetas», Oller, *Croquis*, 124.

ESCALINATA : escalinata.

ESCALIVAT : lo cocido al rescoldo : «l'altra sostenint ab la ma esquerra una llesca de pa moreno, y un plateret de terriça, curullat de mongetas bullidas... y una arengada ESCALIVADA», Vidal, *Rosada d'estiu*, 438.

ESCALÓ : «Axí mateix los murs si molts n'i ha la hun deu retre grahó e ESCALÓ al altra per tal que lo jusá sía enfortit per la terra que lo segón te als peus del terç e axí pujant segons que es açí pintat», Eximenis, *Regiment*, c. 111; «Cascades mil esquexen ses ones de bromera || per ESCALONS de pórfir y balmes de cristall, || y estols de blanques nimfes desfán sa cabellera || pels remolins d'escuma, seguintlos ríu avall», Atl., 84.

ESCALONAR : escalonar : «Y ells dalt, los uns als altres al dors acimbellantse, || olmedes, puigs y núvols amunt ESCALONANT, || y a la estrellada cúpula dels astres acostantse, || per amarrarshi axequen los braços de gegant», Atl., 240.

ESCALUNYA : chalote : «Si vols fer ESCALUNYES, pendrás una seba e talla li molt be los rahels, e aprés despulla la en manera que la terça part ne vaga en aquella despulla, pero que la seba començ a grillar, e despulla la tant fins que lo grill te romanga redó, e puys pren grans d'alls, e fiqua'ls en aquell grill en tant qui n'i metes tres o quatre e cobri los de terra, e axí aurás ESCALUNYES», De Re Rústica (Bibl. Nac. París, MS., fonds, Esp. 291), 60 v.°; «negún revenedor

ne revenedora no gos comprar ne fer comprar dins la ciutat ne fora la ciutat dins los térmens de aquella ous ne formatges ne SCALUNYES ne sebes tro que mig díe síe passat», A. M. B., *Bandos* (1365-72), 3 v.°

ESCALVINAMENT : «De allopicia e SCALVINAMENT e cahiment de cabells», Inventari o collectori de cirurgía, c. 1.

ESCAMARLAT : ahorcajado, esparrancado : «De Canigó entre'ls cingles un xaragall se bada, || per esbarzers y roques cayentes aclucat, || hont d'una a l'altra'l foch, en gegantina arcada, || com l'alt pont del Diable, s'havía ESCAMARLAT», Atl., 58; «Brandeja ab ma ferrenya l'espasa flamejanta || que romperá en lo día darrer lo pern del mon; || y, ESCAMARLAT damunt la víctima geganta, || peu ençá, peu enllá, li descarrega al front», Atl., 122; «trevallavan a la porta los corders ESCAMARLATS en llurs caballets de fusta», Genís, *Sota un tarot*, J. F., 1876, 304; — *anar escamarlat* : a horcajadas, horcajadillas, estar, ponerse, andar empernecado, lo contrario de andar a mujeriegas.

ESCAMARLIT : «la casualitat fa que hi haja un cavall magre y ESCAMARLIT, y un burro... o burra; tant se val; no vuy despreciarla», Vidal, *Rosada d'estiu*, 27.

ESCAMAT : suspicaz : «un desitj de relatar graciositats d'en Lluís, que sols la por que li feya la Madrona ab son rigor d'ESCAMADA podía contenir», Oller, *La papallona*, 35; «¡Qui no's convenç y's deixa persuadir per tant bonas paraulas, capaças d'entendrir a un sant de pedra! Per axó't dich que pera missioner... — ¿Que te'n burlas?, preguntá en Bosch mitj ESCAMAT.— ¡Que es cas, home, que es cas!», Vidal, *Rosada d'estiu*, 300.

ESCAMBELL : escabel, tarima pequeña que se pone delante de la silla para que descansen los pies del que se sienta en ella, asiento rústico de madera sin respaldo : «Scabellum, i: escabelo o banquillo», Nebrija; «Jo so qui ab ses maresmes sos cims anivellava, || qui ESCAMBELL de tes plantes feu monstres y Titans, || qui fa mons y'ls esborra; lo que en tos dits la clava, || tal fores tu: la clava pesanta de mes mans», Atl., 284; «passavan la tarda jugant a la bescambrilla, assegudas en cadiretas al entorn d'un ESCAMBELL cobert ab un mocadó de llana, la Madrona, sas fillas y la Toneta», Oller, *La papallona*, 83;— *caure del escambell* : caerse de su estado y caer de la gracia.

ESCAMOT : grupo, pelotón, partida, porción de tropa que se destaca para hacer algún servicio; piquete, partida de tropa prevenida para una facción : «y quan lo pobre vejé que ben aviat una colla de badochs y xicots insolents comensaren a acompanyarles, formant desseguida un d'aquells ESCAMOTS que fan girar tots los caps», Oller, *La papallona*, 178; «Bona nit, Joanet. Bona nit, pastor. Las has ben atipadas? — No gayre... reneu de ca!... Fliu!... aquell ESCAMOT dins lo blat... feslas venir!», Bosch de la T., *Lena*, 26; «En general, los isarts se reuneixen en ESCAMOT de vuyt o dotze, y mentres lo remat pastura, hi ha sempre un mascle plantat al

cim d'una penya que vigila», Bosch de la T., *Recorts*, 139.

ESCAMPADA : huída, dispersión : «de narcisos, llentiscles y ginebre || garlandes nos cenyírem; || y en célica ESCAMPADA, || com flors de l'estelada, || entorn de l'illa hont infantá Latona, || per ferli de corona, || en oasis del mar nos convertírem», Atl., 192.

ESCAMPAMENT : «ab gran SCAMPAMENT de sanch d'uns e d'altres los levaren la dessús dita terra, e's faeren forts en los castells que hic havía», F. d'A., 119.

ESCAMPAR : esparcir, desparramar; — *escamparse* (la veu) : esparcirse, cundir : «Y enllá per les planicies d'Hesperis ESCAMPANTse, || solleva, axaragalla y abriga per supols; || se fan enllá les serres, desdint y capbuçantse, || y torres que muntaven al cel, besen la pols», Atl., 140; «Font que del cel adolles la música a la terra, || ¡oh lira! vessa encara tos cántichs matinals; || ESCÁMPA'ls com niuada d'aucells pel pla y la serra, || y cántali a ma patria sos may escrits anals», Atl., 270; «Un día... ixen de tras cantó dos gats enfurrunyats y d'un bot se'm fican al cabás, fentme caure a terra y ESCAMPANTme pe'l carrer duas o tres dotzenas de bitllas», Oller, *La papallona*, 182.

ESCAMPAT : esparcido, diseminado : «Peró a la taula... sols hi havía los plats negres... y'l pa o mellor los panellons ESCAMPATS arreu», del Bosch, *Lo segador*, 24; «y'l trist convoy se posá en marxa, oprimint los rotllets de gent que comentavan lo fet ESCAMPATS pel carrer», Oller, *La papallona*, 173; «un estudiant de Medicina, que las tenía esparveradas ab los caps de morts y altres fragments humans que deixava ESCAMPATS per la seva taula», Oller, *La papallona*, 197.

ESCANDALL : escandallo : «L'ESCANDALL d'equipatges s'aná fent poch a poquet», Oller, *Vilaniu*, 33; «comparegué quasi be ab recansa al ESCANDALL de trastos vells que's feya en la fábrica dels Sr. Miralduch y C.ª que acabavan d'abatres», Oller, *Notas*, *La sort del Sr. Andreu*, 219.

ESCANDALLAR : sondear : «Cent vegades volguí recular, com qui entra en una balma esglayadora d'hont ningú ha ESCANDALLAT los abismes», Atl., XII.

ESCANTELLAT : «vejé a son fill bregant pera treure a fora la cama que tenía enfonzada dins d'un forat de cup. La llosa que devía taparlo s'havía ESCANTELLAT temps ha, presentant un trep triangular», Oller, *Vilaniu*, 142; «las pedras de las murallas del fort eran quasi totas ESCANTELLADAS; las aspitlleras s'havían somogut», Martí, *Lo caragirat*, 155.

ESCANYA-LLOPS.

ESCANYA-POBRES : usurero, avaro, que tiene un apego excesivo al dinero, escaso, difícil, poco amigo de, roñoso, mezquino.

ESCANYAR : **1**, ahogar : «E ab totes aquestes víes e altres el lo lunyá de la confessión per tal que'l retenga en lo peccat e ab lo dit peccat el lo encadená tan fortment entró que'l ESCANYÁ», Breviari d'amor (Bibl. Nac. París, MS., fonds, Esp. 353), 32; «aná a pendre aquell servent del Rey a la gola e volía'l SCA-

NYAR», Bernat Desclot (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 328), 46; — *escanyarse* : «Persones golaffres sovín se ESCANYEN o 's maten per lur menjar golaffre», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 146 v.° **2**, rfl. desgañitarse, desgañifarse.

ESCANYA-VELLES.

ESCANYOLIT : raquítico, extenuado : «L'hereu Galcerán anava rigorosament vestit d'etiqueta. Al veure'l, la Sumpteta no pogué estarse de compararlo ab l'ESCANYOLIT d'en Joanet», Oller, *Vilaniu*, 131.

ESCAPADA : escapada, escapatoria, acción y efecto de evadirse y escaparse : «Ha vingut depressa, y ab una ESCAPADA m'ha dut un pollastre pera celebrar lo teu Sant», A. Careta, *Brosta*, 179; — *fer alguna cosa d'escapada* : hacer alguna cosa a ratos perdidos, a hurtadillas.

ESCAPAR : «ell dix que era chrestiá que era SCAPAT de la presó de Valencia», Bernat Desclot (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 328), 36 v.°; — *escaparse* : escabullirse : «y vejent que se li ESCAPAVA ab propósit de tancar ab pany y clau aquell tresor, apretá a córrer darrera», Oller, *La papallona*, 25; — *escaparse d'una y bona* : salvarse en una tabla, librarse de buena, estar en un tris que nó suceda una desgracia.

ESCAPARATE : «Devant de la ESCAPARATE, abstreta, s'estava la Tristeta contemplant la imatge: totes dues semblava que's responguessen ab los ulls», Vilanova, *Pobrets*, &, 72; «no s'exhalava'l suau perfum de las violetas de bosch que collidas tots jorns per sa ma en las ubagas del torrent, y aplegadas en vistosas toyas... ofería com tribut d'amor y veneració a la imatge de sa patrona, que en molt bella ESCAPARATA tenía damunt de la calaixera», Vidal, *Rosada d'estiu*, 323.

ESCAPÇAR : **1**, cortar la cabeza, decapitar, descabezar : «a vista d'els faem ne la meytat ESCAPSAR, e l'altra meytat enforcar», Cron. Jacme, 366; «De Libia arrabaçárem Harpíes y Amaçones, || per ella esparverantles com a pardals esquerps; || tenyírem sos saulons ab sanch de les Gorgones, || garfint per ESCAPÇARles son dur cabell de serps», Atl., 90; Atl., 96;—*escapçar tots los arbres* : desmochar todos los árboles; — en el juego de naipes, alzar, cortar; — rozar, descabezar la hierba.

ESCAPÇAT : truncado : «ESCAPÇATS ídols, brédoles del temple seu despulles, || ab la floreta roden que'ls encensava'ls peus; || los calzes d'or y ceptres s'amaguen entre fulles, || al veure axí ofegarse los sacerdots y deus», Atl., 140.

ESCAPULARI : «Scapularis vestis, quae scapular tantum tegit. Scapulae, humeri, sive dorsa, a escandendo dicta: las espaldas y hombros», Nebrija.

ESCAPULÓ : trozo, retazo : «Item que alguna persona no guós ordir algún ESCAPOLÓ que haia mes avant de XIIII canes», A. M. B., *Bandos* (144-25), 50; «Item que algún mercader ne altre persona no gos carragar ne descarregar ne traura per mar ne per terra algún drap o draps o ESCAPOLONS o escags, sezzells, cadins, fustanis o altres coses... fora la Ciutat de Barchinona

sens albará dells collidors del dit dret de la bolla», A. M. B., *Bandos* (1401-9), 142.

ESCAR : destajo : «Si algún mestre d'aixa o calafat pendrá o fará obra alguna a SCAR, ell es tengut de pagar a tots los mestres que ab ell obrarán en aquella obra», Capmany, *Costumbres maritimas*, 11; «Senyor de nau o de leny, si loga a SCAR a algún hom, açó que haurá mostrat al logater, alló li haurá a donar per convinent». (Si algún patrón alquila por un tanto su nave a alguno, deberá entregar a éste por conveniente lo que le haya manifestado), Capmany, *Costumbres maritimas*, 67.

ESCARABAT [ESCARBAT] : **1**, escarabajo : «Scarabaeus, i; el escarabajo», Nebrija; «Qui d'ESCARAVAT fa son guior, anar vol a pudor», Compil. ep. camar., Prov. arab. **2**, *escarbats* (pl.) : garabatos, mala escritura, garrapatos, rasgos informes, letras confusas o mal formadas, embrollado. **3**, *escarabat de banch de fuster* (carp.) : corchete.

ESCARAFALL [ESCARFALL] : reparo;—asco, alarido : «La llambreganta ullada de fera monstruosa || seguint, tantost lo copsa son ample coll obert, || y ensopegant les serres de sos caxals, l'hermosa || fa ohir son ESCARFALL en l'horrorós concert», Atl., 176; — pl. alhara — cas, aspavientos : «posant la vista en las firmas pera trobar lo registre secret del entussiasme o dels ESCARAFALLS», Oller, *Notas, Un retrato*, 126; — *fer escarafalls d'una cosa* : hacer donaire de una cosa, darle poca importancia.

ESCARAFALLÓS : «signava la paret ab lo dit pera que li vegessen la tombaga. — Ex! Ex!, feu la mitjana, tot blincant y fentse la ESCARAFALLOSA pera que se li adonessen dels tapins», Pons, *Trascant*, 22.

ESCARAMUSSA : «E aquest día fou una gran SCARAMUSSA dels nostros ab los francesos», Comes, *Llib. de coses*, 226.

ESCARAMUSSAR : «perque Tirant volgué veure e saber per hon ESCARAMUÇAVEN ab los moros», T. B., I, 321.

ESCARBOTAR : «y aquí'l lleó udolayre va ESCARBOTAR la terra || extremintse en les ansies de la mort», R. E. Bassegoda, *L'antiteatre*, J. F., 1880, 78.

ESCARBOTAT : «Tot hi era... les recuytes lloses, los ESCARBOTATS tupins y marmites», Pons, *Trascant*, 57.

ESCARCELLA : «per al patge deu haver un rocí qui haia un gambal dret per portar lo glaví de son senyor, deu portar jupó e manto e un poch coltell e ESCARCELLA ab fil e agulla per a cusir a son senyor ço que mester haia», Eximenis, *Regiment*, c. 279.

ESCARDALENCH : flach, magre, prim, acanyat; se aplica solamente al hombre, se refiere principalmente al semblante; (de ahí que no son exactas las versones de la Atlántida: hirsutos, negros, velus); (Don Quijote, era de complexión recia, seco de carnes, enjuto de rostro, &.), Cerv., *Quijote*, c. I : «E per tal deya aquell sant abbat Ysaach que gran gloria era al religiós, portar la cara secca e descolorida, e lo cors sech e magre per fam e per set e per

trebayl portat per la amor de Deu», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 183 v.°; «Apar que la serp monstre, per extrafé'un cometa, || s'enarborás ab ales d'incendis al cel blau, || o que, al assalt pujanthi, s'hi fessen esqueneta || ESQUERDALENCHS dimonis, rebuig del negre cau», Atl., 56. «¿Perque, si'l nostre pit, lo front ferreny, la testa, || las carns empedrehidas, y la colrada pell, || la cara ESCARDALENCA, la sanch grassa, bullenta, || tot es catalá en naltres, no ho es també'l cervell?», A. Camps y Fabrés, *Al temps vell*, J. F., 1871, 100; — seco, agrio, hablando de un ruído : «ab quin plaher, barrejats ab los sons de la campana que de mitja en mitja hora senyalava la missa, m'escoltava'l soroll ESCARDALENCH produhit pe'ls bitllots que tiravan los mariners jugadors de bitllas!», Vidal, *Rosada d'estiu*, 206.

ESCARDESSAR : «Item que algún dels dits matalafers o vanovers no gos batre ne fer batre ne ESCARDESSAR, en la dita plaça en algún temps del any fora los límits de lurs habitacions alguna lana de qualsevol natura sía», A. M. B., *Bandos* (1414-27), 59.

ESCARDOT : cardón.

ESCARIDAMENT : «E anam nos en aquel día a Burriana: e era día de deiuni, e quan haguem menjat vench en G. d'Aguiló tot ESCARIDAMENT! e dixem li con venia així tot ESCARIDAMENT? E el dix que per mar era vengut en una barca», Cron. Jacme, 265.

ESCARIT : escueto.

ESCARLATA : «de squarlatum, i; la grana», Nebrija.

ESCARLATINA : escarlatina, enfermedad parecida al sarampión.

ESCARMAT : escarmentado : «No ha hom seny tro l'a comprat ne es hom savi tro que es ESCARMAT», Compil. ep. camar., Prov. arab.

ESCARMENT : «Desengany, escarmiento; experimentum, documentum; cástich, escarmiento, paena, multa», Est. y Bellv.

ESCARN : «e aquest nom li havíen mes per ESCARN», Cron. Jacme, 134; «e dixeren nos ço que volía fer l'Infant, que faera cosa qui fora a ESCARN de nos», Cron. Jacme, 500.

ESCARNIR : **1**, remedar, imitar : «Finida la plática... assenyalaren a bateig. No es nena que es nen!... No es nena que es nen!, glosava la padrina, ESCARNINT lo so de les campanes», Pons, *Trascant*, 30. **2**, burlar, mofarse : «e de tan mala vida, que paor nos dávem que'n fóssem ESCARNITS», Cron. Jacme, 311.

ESCARNUFAR : ¿Qué val, qué val que torne la melodiosa parla || d'en Jaume y Montaner, d'en March y Cabestany, || si dels antichs la pensa n'ESCARNUFAM, burletas, || y los dictats dels pares ne motejam enguany?», A. Camps y Fabrés, *Al temps vell*, J. F., 1871.

ESCAROLA : escarola, romanilla; it. scariola, lo mismo que Indivia minore.

ESCARPIR : escarmenar : Polsávala, a mos fills girantme engelosida; || plavía'm ¡ay! de véurels, ab sos ditets gebrats || los bens ESCARPIR elles, pexentlos sajulida, || y ab los lleons ells batres pel rost abrahonats», Atl., 154.

ESCARPRA : (alb. cerr.) : cincel.

ESCARRABILLAMENT : promptitut, llestesa.

ESCARRABITLLAR : «cantar... quan lo matí y la rosada ESCARRABITLLAN y donan plaher... això es pa y mel», Nerto, 5.

ESCARRANCIT : mezquino, encanijado, ahilado : «Sa cara, enrogida per l'ESCARRANCIT flam d'un llumot d'oli, e's destacava del entrenyinat recó», Pons, *Trascant*, 13.

ESCARRÁS : azacán; — *escarrás de feyna* : azacán para el trabajo : «ab la filosa al bras y lo fus a la butxaca, semblaba qu'era un ESCARRÁS de feina, y no obstant al cap de l'any, no feya dos lliuras de fil», Vidal, *La vida en lo camp*, 222; «Nosaltres no som senyors; vull dir que no podem fer gran cosa; la noya es dreta e igual, gracias a Deu; ab aixó'l que la vulga tindrá que contentarsen y encara que m'estiga mal lo dirho, perque so la seva mare, tindrá un ESCARRAÇ de feyna», Vilanova, *Escenas barcelonínas*, 94; — *a força d'escarras* : «Ni envejosos ni envejats, compadits mes be per algú qui no podía compendre aquella felicitat relativa conseguida a força de ESCARRAÇ», Vilanova, *Gent de casa*, 8; — *ésser l'escarráç* : ser el borrico, el que hace las faenas pesadas de una casa, comunidad, &.

ESCARRASSARSE : trabajar hasta matarse, atosigarse : «M'ESCARRASSO,'m moro y, vaja, no hi ha temps, lo día es curt», Oller, *La papallona*, 10; «Qué't creus que m'ESCARRASSO netejant perque vingas tu després y m'ho embrutis?... Es que t'equivocas?», Pons, *Quadros*, 81.

ESCARRASSAT : aperreado; — *anar escarrassat*.

ESCARRAULIT : encanijado, ahilado.

ESCARXOFER : alcachofa, Cynara Scolymus.

ESCARXOFERAR : alcalchofal, el sitio que está plantado de alcachofas.

ESCÁS : parco : «era molt ESCÁS, e croy, e mesquí», Eximplis, CCCXVII, 290; «Lo rosari fou breu: als quinze minuts ESCASSOS, D. Manel entonava, com un sospir de ditxa, l'Ave María Puríssima», del Bosch, *Lo segador*, 25; «de sa casa a n'allí, hi havía cinch minuts ESCASSOS», del Bosch, *Lo segador*, 51.

ESCASSAMENT : «e si jo l'e y levat lo menjar que hagen los hómens ESCASSAMENT», Cron. Jacme, 258.

ESCAT (carp.) : lija.

ESCATA : escama : escama, hojuela dura con que está cubierta la piel de algunos pescados y reptiles. «Squama, ae; la escama como de peces», Nebrija; «los mals hómens quant volen mal fer tots fan un cors qui appar que sía axí fort com escut de matall car la 1 está axí ligat ab l'altre com están les ESCATES del pex sobre lur esquena qui axí s'estrenyen és componen que una agulla no y entraría entre elles car la 1ª jau sots l'altra e tenen se axí afferrades que tot hom diría que no's poden separar jamés», Eximenis, *Regiment*, c. 76; «Apar serpent immensa, d'ESCATA vermellosa, || qu'a través de la Europa, d'un mar a l'altre mar, || respirant fum y flames, passás esgarrifosa || son cabell de guspires y foch a rabejar», Atl., 52.

ESCATAFINYARSE : reñir las mujeres.

ESCATAR : escamar, quitar las escamas a los peces.

ESCATAYNAR : cacarear, cantar las gallinas, cloquear, cantar la gallina cuando está clueca : «Com beguent a fontanelles, || gratant, gratant pel rostoll, || gosa ESCATANYANT la lloca || per cridar l'estol dels polls», M. Aguiló, *L'enteniment y l'amor*, J. F., 1866, 64; «l'ESCATAYNAR de las gallinas arribava allí, com lo ressó llunyá de trompetas de quintos», Oller, *Vilaniu*, 261.

ESCATAYNEIG : cacareo de las gallinas, cloqueo, sonido que forma la gallina cuando está clueca.

ESCATIMAR : ahorrar.

ESCATIR : discutir : «Mes ells, sens despitar, estrenyen lo coltotge, || y, brétols, ESCATEXEN si ferhi res los cal; || si alçar a pes de braços de terra'l deu ferotge, || o enfonzarlo, de tráurel puix, creuen, no s'ho val», Atl., 110.

ESCATMAR : «e d'aquels que trobem que façen mal pengem ne XX per comte: e si no trobam d'aquels prengam d'aquels primers que trobem, e pengem los per ço que s'ESCATMEN», Cron. Jacme, 140.

ESCAURE : caer bien una prenda, don de oportunidad, sentar bien, agradar : «Alscuns hómens son que no'ls ESCAEN trufes ne rialles e aytals rient son fort ponderosos e fexuchs als altres e han gran defalliment de seny en esta part cant no s'en están pus ho conexen», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 389; «tant be li ESQUEYAN totas las peças de son apedaçat vestit, que no semblava sinó que hagués vingut al mon pera fer professió de mendicant», Vidal, *Rosada d'estiu*, 373; «Donya Mercé Rodón... hauría sigut ben passadora... sens l'afany d'adornarse com una noya ab sombreros que no ESQUEYAN a sa cara rodona», Oller, *Vilaniu*, 80; — *escaure be* : gustar (?), caer a maravilla : «Son accentuat perfil y certa arruga... en l'entrecellas... davan a son rostre extraordinaria serietat fent entreveure un geni fort y resolut que ESQUEYA be a la magestat total d'aquella figura», Oller, *La papallona*, 23; — *si li escau be* : si le viene bien : «Be ho penso. Estiga boneta. Vínguim a veure algún día, si li ESCAU be, que parlarem un xich», Oller, *La papallona*, 13; «com que havía nascut al mas y havía sigut criada al camp, no deixá lo vestit de pagesa. ¡Y que be li ESQUEYA! Es a dir, no era'l vestit lo que li ESQUEYA be; es que quan s'es bonich y jove, tot ESCAU», Martí, *Lo caragirat*, 17; «Nosaltres nos lo contemplávam enorgullits ab son trajo de menestral que li ESQUEYA millor que'l de pagés», Vilanova, *Del meu tros*, 116; — *no escaure* : parecer mal, sentar mal, no ser propio o no estar decente a una persona alguna acción.

ESCAURE'S : hallarse casualmente en, hallarse situado, dar la casualidad de : «Eix camí venía del poble que s'ESQUEYA a ser mes d'una hora lluny del puig», Briz, *Lo coronel d'Anjou*, 20; «Avuy s'ESCAU l'aplech a l'hermitatge: || endiumenjats hi van en romiatge || pagesos y artigayres, pastors y cavallers»,

Verdaguer, *Canigó*, 12; «¡Mes si en lo camí, per atzar, ab son or a la faixa s'ESCAYGUÉS de passar per aquí un marxant!», Nerto, 14; «quan s'ESQUEYA haverhi saraus al poble no mancava d'anarhi y ballar ab lo qui mes li agradava», Vilanova, *Del meu tros*, 117; «aquest any, San Pere s'ESQUEYA en dissabte», Oller, *Vilaniu*, 205; «Ja era prop de Cellés. Una camada mes, y s'ESCAURÍA allá, per l'enforcament del camí», Pons, *Trascant*, 19; «Si'n eren tres germanes que festejaven ab tres minyons, guapos y rumbosos. Com s'ESCAYGUEREN a fira,'s firaren per a ses moces», Pons, *Trascant*, 21; «L'agutzil s'ESQUEYA a la plaça, emparaulant companys per a la manilla del vespre», Pons, *Trascant*, 36; «Ella s'ESQUEYA al torrent, a la font del Grill», Pons *Trascant*, 49.

ESCAVAR : «Excavare; cavar como piedra o madera», Nebrija.

ESCAXALAT : dentellado : «Per tota illuminació tenían un llum de petroli ab lo vidre fumat y ESCAIXALAT», Oller, *Notas*, *Una juguesca*, 42; «La volta del cel apar que s'aixeca de l'altra vessant de l'ESCAIXALADA serra», Oller, *Vilaniu*, 26; «no passava ánima viventa, y sobre las desiguals teuladas s'estenía, com toldo ESCAIXALAT, una llenca de cel blau turquí sembrat d'estrellas», Oller, *Croquis*, 119.

ESCAYENT : gracioso.

ESCAYGUT : adeduado, agraciado : «Y aquí, per ben ESCAYGUDA final de prólech y capçalera de l'Atlántida, transcriuré la coral enhorabona de l'immortal autor de Mireio», Atl., XVIII; «Perqué diu l'hora, al pondres, dels somnis y amoretes || en l'argentí hemisferi, quadrant del Criador, || y es de mirar dolcíssim, donárenli'ls poetes || l'ESCAYGUT nom de Venus, deesa de l'amor», Atl., 268.

ESCAYOLA : alpiste, cañamones : «demaná la cadernera y s'entretingué amorosament netejantli la gabia, posantli ESCAYOLA a la menjadora» Oller, *La papallona*, 189.

ESCAYRE : «Lo camp síe fet a ESCAYRE e hage de quescún cayre XXV ds. XXX e sía pla a livell ne y hage neguna pedra e síe picat ab picons axí com una tapia», Eximenis, *Regiment*, c. 327.

ESCH : cebo, substancia para atraer los peces, lombriz de tierra que se pone en un hilo para pescar : «que negún palangrer ne altre persona per ESCH o per color d'ESCH ne en altra manera no puxa comprar ne pendra de VI cóvens de sardina o de saytó mes avant de II cóvens», A. M. B., *Bandos* (1349-56), 66; «Item que tot axavaguer e axavaguera e vanedor e vanedora haien a vendre del peix que haurán a tot pelangre per obs d'ESCH al pes e al for qui ordonat hi es sots ban de V sols», A. M. B., *Bandos* (1349-56), 93.

ESCLAFAÇAT : quebrantado.

ESCLAFAR : aplastar, quebrantar, moler : «axí com la escuma de la aygua davant una gran ona de mar qui de continent es ESCLAFADA, axí la esperança e'l propósit del hom peccador es sens neguna fermetat», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 137; «trencá los dits sagells e aquells SCLAFÁ ab multiplicats cops de martell», Comes, *Llib. de coses*, 70.

ESCLAFIR; — *esclafir en rialles* o *esclafir una rialla* : echar una risotada : «ESCLAFÍ en riallas, pensant l'apuro en que anava a veure's son amich», Oller, *Vilaniu*, 73; «D.ª Isabel ESCLAFÍ una gran rialla», Oller, *Vilaniu*, 172; «ESCLAFINT alguna riallada, llambregavan a D. Manel, qui feya rotllo a part ab lo capitá y lo mitjer», del Bosch, *Lo segador*, 23; — *esclafir a riure* : desternillar de risa : «Y ESCLAFIREN a riure tots dos, com si res hagués passat entre ells», Oller, *La papallona*, 98.

ESCLAFIT : estallido, chasquido : «E axí mateix maná a tots los patrons que com ferríen en l'estol dels moros que fessen molt gran SCLAFIT de trompetes e anafils e de botzines», T. B., IV, 216.

ESCLAMARSE : quejarse, lamentarse, dolerse, refunfuñar. Cp. : «Y en lo temps de aquesta tal coronació (1380) vingueren a Nos CLAMANTSE, com lo compte Joan de Ampuries maltractava a un cavaller appellat mossén Benet Orriols», Pedro IV, 17; «Ell prou s'EXCLAMAVA dient que no havía fet mal a ningú; mes los altres... perfidiavan pera que'ls donás la cantitat demanada», Vidal, *Rosada d'estiu*, 133; «ella enjouhada per l'amor, per l'amor pur, s'EXCLAMAVA interiorment d'aquella deixadesa per ella inconcebible», Oller, *La papallona*, 106; «la Ramona desde'l llindar de la cuyna s'ESCLAMAVA de que fessin malbé aixís la vianda», Oller, *La papallona*, 201.

ESCLARIÇAT : «Arreplegá'l cistell, un rebregot de cistell, ESCLARIÇAT y grexós, tip d'anar a dur lo brenar als homes», Pons, *Trascant*, 13.

ESCLARIR : esclarecer, aclarar : «E açó era en tal hora que ja s'anava ESCLARÉN lo día», Cron. Jacme, 132; — *esclarir-se* : «E quan lo día s'ESCLARÍ haguem conseyl», Cron. Jacme, 432.

ESCLARIR : «Ço qui el combrençament s'ESCLAREX mils se'n feneix», Compil. ep. camar., Prov. arab.

ESCLAT : estrépito, rumor, ruído, escándalo : «li semblava que la magnificencia del espectacle que la voltava, aquell ESCLAT de gala dels pagesos... no mes eran un himne que'ls sentits cantavan a las portas del cor», Genís, *La Mercé*, J. F., 1878, 191; «com día núvol que's desfá en tormenta borrascosa, hi hagué un ESCLAT de planys, de crits y de desmays», del Bosch, *L'exemple*, 40; «Ja baxen!... Ja s'oviren!, anava cundint arreu, en tant llucaven amunt, vers al santuari, en qual camaril lo Zidro y la Tuyes s'eren posat la casaca. Mitja hora aprés un ESCLAT de crits, esdevinguts dels acollats pels pujols, anunciava fins al cor del poble que'l trench de la nuvia ja s'esqueya en vistes», Pons, *Trascant*, 53; — *esclat de rialles* : carcajada : «Un ESCLAT general de riallas acompanyá son primer pas», Oller, *Vilaniu*, 57; — *esclat de riure* : carcajada; — *a esclat de mort* : hasta exhalar el último aliento : «A ESCLAT de mort mos Cíclops treballaren || tota exa nit; remors de malls y encluses || dins les fargues de l'Etna rodolaren», Atl., 196.

ESCLATAR : estallar, reventar,

abrirse, saltar en astillas o pedazos, prorrumpir : «caygué en terra quaix esmortida: e aquí cuydá SCLATAR per lo cor; e plorá tant e tant devant la ymatge de la Mare de Deu demenant mercé, que tota la terra regá de lágrimes», Eximenis, *Lib. de les dones*, 92; «Al temps que'l gran Alcides anava per la terra, || tot escombrantla ab clava fexuga, arreu-arreu, || de borts gegants y monstres qu'a Deu movíen guerra, || en flames ESCLATAVA nevat lo Pirineu», Atl., 52; «A mig esbadallarse les flors se mustehexen; || passant les aucellades abans de la tardor, || se dolen, com d'un cástich fugint que no's merexen, || y, al véureho, qui seguirles no pot ESCLATA en plor», Atl., 100; «De les gentils Hespérides lo tálem s'aclofava, || llurs cims, desarrelantse, s'asseuen en les valls, || y en aúchs horrorosos y gemegó'ESCLATAVA, || com dona qu'en mal part llença'ls darrers badalls», Atl., 214; «Ahont ESCLATÁ'l nostre entussiasme fou a la aparició del gall d'indi ficat dintre una gran sopera elíptica, lo mateix que prengués un bany en aygua daurada», Vilanova, *Gent de casa*, 113; — *esclatar en plors, gemechs, sospirs* : «ESCLATANT en llastimós plor, se dexá caure sobre una cadira», Pons, *Trascant*, 41; «D'Alcoy y Luchent || la nova n'arriba; || qui no ESCLATA en plors, || fortament suspira», F. Ubach y Vinyeta, *Montesa cristiana*, J. F., 1880, 89; «Lo menut, qui ab lo sachseig del trasbals s'havía endormiscat de nou, se despertá totd'una, ESCLATANT en esglayadors gemechs», Pons, *Trascant*, 20; «Lo dolor de donya Mercé era fondo, permetentse ESCLATAR, sols de tant en tant, en prolongats suspirs», Oller, *Vilaniu*, 289; — *esclatar a riure* : reir a carcajadas : «La moça, qui's bufava'ls dits, un xich arronçats pel fret, ESCLATÁ a riure com una boja», Pons, *Trascant*, 201; — *esclatar en rialles* : «De la gota de rosada sabrem los amors breus: los goigs y las riallas ab que ESCLATA veyentse tan ben nascuda sobre la tendror d'una herba; las congoxas y'ls esglays que'l gelós oreig li dona, y sa fugida misteriosa en un petó del sol», Vilanova, *Gent de casa*, 103; — *fer esclatar alguna rialla* : soltar alguna carcajada; — *esclatar una flor* : abrirse : «per'ell eran los primers clavells, los pensaments mes grossos qu'ESCLATAVAN en los testos d'aquells balcons», Oller, *La papallona*, 16.

ESCLATARADA : batacazo.

ESCLAU : «Item ordenaren los dits Consellers e prohómens que d'aquí avant cascún ciutadá o habitador de la dita Ciutat hage tenir son ESCLAU moro o tartre, ferrat de ferro en les cames e de cadenes en les cuxes en tal manera que anant ells pusquen ésser sentits», A. M. B., *Bandos* (1414-27), 27; «per tot lo mes de septembre primer vinent haia ferrar e tenir son ESCLAU moro, turch, tartre o d'altra nació qui sía infel, ferrat», A. M. B., *Bandos* (1414-25), 33; «Item ordonaren lo dits consellés e próments que d'açí avant alguns dones qui síen amigades o síen stades SCLAVES no puxen directament o indirecta usar del dit offici de fflaquer o fforner en la dita ciutat, si donchs primer no serán admeses per los

dits próments e cónsols dels dits officis», A. M. B., *Bandos* (1439-1450), 55; «Item que tot notari request per los compradors o collidors de la ajuda dege dir e denunciar als compradors o collidors de la ajuda totes vendes qui's façen en son poder de ESCLAUS e de ESCLAVES e los noms dels contrahents per tal que'ls dits compradors sapien a quí demenarán la ajuda sots lo ban dessús dit», A. M. B., *Bandos* (1359-97), 58 v.°; «Item que alguna persona estranya o privada de qualsevol ley o condició sía, encara que sía ESCLAU, no gos urinar ne fer altres qualsevol sutzures dins lo dit porxo», A. M. B., *Bandos* (1378-1517), 68; «e sabut so que fet li avía son fill menor, dix : malayt Canán e servidor dels servidors será e sos frares; e dix: beneyt es lo senyor deu de Sem e sía Canaán ESCLAU seu», Biblia en catalán (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 2) cap. 3; «E despertá's Noé e sabent ço que li havía fet son fill manor (?) maleyt Canam e servidor dels servidors será a sos frares e dix: baneyt lo senyor Deu de Sem e sía Canán ESCLAU seu», Biblia catalana (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 5), 5.

ESCLAVINA : «Un hom pelegrí en la hora de la sua mort lexá la sua SCLAVINA a un prevere per que digués misses e preguás Deu per la sua ánima», Eximplis, CCLVII, 232.

ESCLAVISAR : esclavizar, hacer esclavo a uno, reducirle a esclavitud; met. tener a uno muy sujeto e incesantemente ocupado.

ESCLAVISAT : esclavizado.

ESCLAVITUT : esclavitud, estado de esclavo; met. sujeción a las pasiones y afectos del alma.

ESCLETXA : hendedura, resquebradura, resquebrajadura, resquicio, rendija, grieta : «ells, tot era escoltar las sonorosas riallas de las vehinas, plens de joya, y tafanejar per las ESCLETXAS del biombo si eran rossas o morenas», Oller, *La papallona*, 202; «jo'm tancava en ma cambra, y ara llegint, ara fent ganxet, me passava las horas sens sentir, escoltant la pluja que batía els porticons, o lo vent que xiulava filtrantse per entremitj de las ESCLETJAS», Vidal, *Rosada d'estiu*, 87; «ni per les ESCLETXES de la porta ni per l'espirall del estable es veya gota de llum», Pons, *Trascant*, 8.

ESCLOFOLLAR : descascarar : «Las llargas vetlladas de la tardor las passávam tots los de casa sentats a vora de la llar: los mossos y jo conversávam entretenintse ESCLOFOLLANT llegums», Vilanova, *Del meu tros*, 216.

ESCLOFOLLAT : quitada la cáscara.

ESCLOP : **1.** (?) «Item ordenaren que neguns ESCLOPS no síen pleguats en mig de mola que no parega de la part deffora, ço es, que sía banyat o podrit o negre et per tal que no's paregua metran lo en mig et córbien la ab los altres que serán bells et bons et qui açó fará pach de pena», Almotacenia de Valencia, 1322, 39 v.°; «Item ordenaren los prohómens corders de la art de cordería de la Ciutat de Valencia ab consell del Justicia et dels Jurats de la Ciutat de Valencia et del Mustaçaph d'aquella que ESCLOPS de ca-

ravana haien de gruix XII cames, et síen esteses a XLIX braçes, e feyt de estaca en estaca, et feyts los ESCLOPS haien de larch. XXXIX braçes et la braça deu ésser de II alnes et los ESCLOPS no síen escomeses menys de cabria et de menador et que síen ben feyts als caps en guisa que's puguen be enpluminar et que no tolguen gens dels caps», Almotacenia de Valencia, 1322, 38. **2.** almadreña, zueco : «lo cotxero en mánegas de camisa y ESCLOPS, estava recolzat al portal», Oller, *Vilaniu*, 64; «en Peró, lo boher, calçat d'ESCLOPS venía de afermar los bous al estable», Bosch de la T., *Lena*, 24.

ESCLÓS : excluído.

ESCLOURE : excluir.

ESCLOVIA; — *esclovia d'ou* : cascarón, cáscara de huevo.

ESCLUSA : esclusa; fábrica de piedra o madera, con puertas a sus dos extremos, que se hace en los cauces de los canales y ríos canalizados, para contener las aguas, ya elevándolas, ya bajando su nivel, con el fin de hacer posible el tránsito de los barcos y maderas, de la parte alta a la baja y al contrario.

ESCÓ [ESCON] : **1**, escaño, banco con respaldar, banco de respaldo, banco tosco de espaldar elevado : «Item que facen traure los ESCONS e banchs de la casa del consell de Cent jurats, e que'ls facen metre a casa d'en P. Ribalta», A. M. B., *Ceremonial de cosas*, 89; «Item que fassen traure les SCONS e banchs de la casa de consell de C jurats», Comes, *Llib. de coses*, 97. **2**, banco de cocina : «S'omplí l'ESCÓ de gent del poble que seyan tots ben apretats al entorn de la llar», Argullol, *La guerra*, 132; «Lo pobre es sempre recullit y te sa plassa a l'ESCÓN prop de la llar», Bosch de la T., *Records*, 97; «A la vetllada tothom se reuneix a l'ESCÓN; son las horas mes agradables de la vida de pagés... se parla del temps, del bestiar, de tot lo que interessa la vida de pagés; y com alguns ja comensan a badallar, en Joan diu lo rosari. Al principi tothom respón, pero al tercer misteri, ja no se sent mes que duas o tres veus; al quart misteri silenci solemne, dormida general; la Tuyas, la porquera, que fila en son recó privilegiat, dona tals cops de cap que si no fos la barra de l'ESCÓN iría a terra; ha deixat caure son fus que los gats fan rotllar sota la taula», Bosch, *Recorts d'un excursionista*, 60.

ESCOA : (mar.) : escoa, extremo de las varengas o planos rectos o tendidos.

ESCOBAR : «Que algún juheu qual que sía no vage en habit de christiá. E qui contra fará será ESCOBAT per la ciutat ab grans açots sens tota mercé, no resmenys será foragitat de la dita Ciutat», A. M. B., *Deliberacions* (1390-92), 47.

ESCOBÉN : (mar.) escobén, cualquiera de los agujeros circulares o elípticos que se abren en las piezas de un buque, a uno y otro lado de roda, para que pasen por ellos los cables o cadenas.

ESCOBERTES : cubierta, carpeta, forro de piel, &. para libros, legajos, cuadernos.

ESCOCIA : escocia, nacela; arq. moldura cóncava que se pone en las basas de las columnas : «Los fustes son figuratz per laxa, los

bigues son figuratz per la linya o ESQUAYRE», Libre de bones custumes dels hómens e dels officiis dels nobles. Joch dels Scachs, Catedral de Gerona.

ESCODA : (alb.) : pico.

ESCODAYRE : cantero : «Romp l'ESCODAYRE ab ferre de tall la pedra crua, || qu'ab suhor negra estoven sos braços, pit y front; || y'ls rochs dexa'l manobre damunt sa esquena nua || tombar, en l'ample córrech fent de pelásgich pont», Atl., 170.

ESCOES : escovenes de la nave.

ESCOLA : escuela; casa donde se da a los niños la instrucción primaria en todo o en parte; casa donde se da qualquier género de instrucción; enseñanza que se da o se adquiere; conjunto de profesores y alumnos de una misma enseñanza; método, estilo o gusto peculiar de cada maestro para enseñar; doctrina, principios y sistema de un autor; sistema literario o artístico : «SCOLA es nom grech e vol dir SCOLA vagació segons los latins», B. U. B., *Ajustaments*, 294 v.°; — *l'escola clássica* : lo que en algún modo alecciona o da experiencia (?); — *l'escola de la desgracia*; — *l'escola del mon*.

ESCOLÁ : **1**, estudiante, dexeble : «Dix lo hermitá que I maestre legía una greu liçó a sos SCOLANS, e entre aquells SCOLANS havía I SCOLÁ qui era presumptuós, ergullós e vanagloriós, e no entés la liçó la qual liçó enteseren los altres SCOLANS», Lull, *Maravelles*, II, 103; «I SCOLÁ fo qui demaná a son maestre franch arbitre en qual manera stá en la ánima», Lull, *Maravelles*, I, 265. **2**, monaguillo, ministro destinado en las iglesias para ayudar al cura en el servicio del altar y cuidar de los ornamentos y de la limpieza y aseo de la iglesia y sacristía : «exí de la sagristía'l senyor vicari, revestit ab sobrepellís y estola, duhent entre sas mans mitj creuhadas un llibre y darrera d'ell un ESCOLÁ», Oller, *La papallona*, 148; — *escolá major* : sacristán; — *escolans de chor* : infantes, niños de coro, monacillos; — *ser escolá d'amén* : ser sacristán de amén, responder amén, asentir a una opinión, sujeto que ciegamente sigue siempre el dictamen de otro.

ESCOLADOR : escurridor.

ESCOLANET : monaguillo, niño que sirve en los monasterios e iglesias para ayudar a misa y otros ministerios del altar : «Mossén Mateu, lo rector del poble, ...deya la missa ajudada per dos ESCOLANETS», Bosch de la T., *Recorts*, 119.

ESCOLANÍA : sacristanía, empleo de sacristán.

ESCOLAPI : escolapio; clérigo regular del orden de las Escuelas Pías, destinado a la enseñanza de la juventud.

ESCOLAR : fluir : «Guadiana, Duero y Tajo, que l'or y plata ESCOLEN || vessants de les planicies d'Iberia a grossos dolls, || per llits de pedres fines anguilejant rodolen, || y dauren y perlegen deveses y ayguamolls», Atl., 80; «De dezembre visitaren sovint los vostres camps per fer ESCOLAR la aygua, que s'i será ajustada de les pluges», Agustí, *Secrets de agr.*, 8; — *escolarse* : deslizarse, dejarse caer, escurrirse, desangrarse : «Morint, al tronch de

l'arbre se nua y caragola, || a cada revivalla fentlo cruxir d'arrel; || quan veuen les Hespérides que fil a fil s'ESCOLA, || llur crit de verge s'alça planyívol fins al cel», Atl., 88.

ESCOLÁSTICH : escolástico, perteneciente a las escuelas o a los que estudian en ellas; perteneciente a la filosofía escolástica, al maestro que la enseña o al que la profesa.

ESCOLAT : **1**, escurrido. **2**, escotado : «e porten les fembres lurs vestedures fort ESCOLADES (coll) tant que gran res de lurs pits lus par e açó fan per tal que'ls hómens se asalten d'eles», Breviari d'amor (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 353), 143

ESCOLI : escolio; nota que se pone a un texto para explicarlo.

ESCOLLERA : escollera; obra adelantada en el mar en forma de escollos a piedra perdida, para defender un muelle u otro edificio, o para dar resguardo a una caleta.

ESCOLTA : «tornáven s'en a les tendes, e a les barraques per lo fret que havíen, e gitaven ESCOLTES si venríen en la ost», Cron. Jacme, 131; «E ordoná lo senyor rey ab les ESCOLTES e ab les guaytes que cascuna nuyt feyen, que tota hora que vingués a ells», Muntaner, 100; «Haia lo príncep XII leyals hómens e notables qui síen los faels e ESCOLTES qui síen al camp abans que los batallers vinguen», Eximenis, *Regiment*, c. 328; «Jaquits axí los batallers a cascún dels cantons del camp se posen III feels per ESCOLTAR les paraules que los batallers dirán», Eximenis, *Regiment*, c. 329.

ESCOLTADOR : «Sino est savi bon parler síes ESCOLTADOR callant», Jafuda, 89 v.°

ESCOLTAR : **1**, escuchar, oír, aplicar el oído para oír, prestar atención a lo que se oye, dar oídos, atender . «no deu hom jamés ESCOLTAR per forats los altres que fan ne que díen car sovín ou hom son malfat segons que diu lo proverbi», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 412; «De migdía ab sos raigs la terra envolta, || com vella'ls fets de sa infantesa ESCOLTA, || y'l mar, mig adormit, axeca'l front; || tot barreja sa música al gran cántich; || lo vell semblava'l Geni de l'Atlántich, || mes son gentil oyent era Colón», Atl., 38; «Los llops de mar y terra que venen a esquexarla || s'amansexen ohintla tan dolça sospirar; || fins sembla que les ones s'aturen a ESCOLTARla, || com blanchs anyells venintli les plantes a besar», Atl., 152; «Fins la memoria'ls segles perdríen de llur fossa, || sinó pel Teyde ignívom qu'encara'n parla al mar || d'aquella nit que'n feren plegats la gran destroça; || y aqueix ESCOLTA y brama com si hi volgués tornar», Atl., 256; «En Perot ESCOLTÀ com si entengués que'l cridessen», Pons, *Trascant*, 16; — *escolta!* : oye! : «Espérat, feu de sobte la Madrona. ESCOLTA, jo voldría veure'l senyor, si pot eixir un moment», Oller, *La papallona*, 133; «ESCOLTA, dona, assossega't, reflexiona un xich», Oller, *La papallona*, 176; — *escólti'm be* : fíjese Vd. bien: «Donchs be, passo per aixó, a condició de que vosté, ESCOLTI'm be... vosté fará passos y dará veus per saberho», Oller, *La papallona*, 61; — *escoltarse* : escucharse a sí mismo, hablar, recitar con pausas afectadas; — *escoltarse a algú* : hacer caso de uno :

«Quin comediant! Quin alet! Pobra noya si se l'ESCOLTA!», Oller, *La papallona*, 59; — *no escoltarse* : no hacer caso : «Que no t'ESCOLTIS cap estudiant, que no't deixis acompanyar pels carrers... que't guardis prou de dir hont vius», Oller, *La papallona*, 24; — *no se'l escolti pas a* : no haga Vd. caso a : «No se l'ESCOLTI pas a aquest tarambana, se apressá a respondre la despesera», Oller, *La papallona*, 52. **2**, dar escolta.

ESCOLTAT : escuchado, atendido.

ESCOMBRA; — *escombra vella* : escobajo; — *escombra nova* : cantarillo nuevo, el que anda muy diligente los primeros días de su oficio.

ESCOMBRADÍES : «Item que null hom ne nuyla fembra no gos gitar terra ne ESCOMBRADÍES ne sutzures denant lo portxe tro a la mar», A. M. B., *Lib. de deliberaciones* (1300-3), 6 v.°.

ESCOMBRAR : barrer; met. limpiar, ahuyentar, llevarse; met. echar fuera, expulsar : «e que prenguem día que aguessen ESCOMBRADA aquela partida», Cron. Jacme, 446; «que tot hom e tota fembra sía tengut de SCOMBRAR e denejar per vuuy tot día e depuys tots dissaptes continuament les carreres, ço es saber, cascú aytant com se estén la sua honor e possessió», A. M. B., *Bandos* (1349-56), 3 v.°; «Al temps que'l gran Alcides anava per la terra, || tot ESCOMBRANTla ab clava fexuga, arreu-arreu, || de borts gegants y monstres qu'a Deu movíen guerra, || en flames esclatava nevat lo Pirineu», Atl., 52; «¿Heu vist a l'huracá qu'ESCOMBRA cel y terra || llevar la neu, boscuries y rochs als Pirineus, || y, en revolví al endúrsels ab algún cap de serra, || fer remuntar les aygues d'un riu fins a ses deus?», Atl., 112.

ESCOMBRARIAYRE : basurero, carretero o mozo de limpieza de las calles.

ESCOMBRARÍES : basura, inmundicia, porquería que hace una habitación o vivienda, todo lo que para nada sirve.

ESCOMBRETA : escobilla, escobita, sagú, palma de palmito.

ESCOMBRIAYRE : barrendero.

ESCOMBRIM : «Item que nagún oller ne ollera ne altre persona de qualque condició sía no gos gitar en los dits carrers SCOMBRIMS dels forns en que cohen les olles, ne encara rahices de les olles ne guarbaladures de terra de les dites olles», A. M. B., *Bandos* (1349-56), 106.

ESCOMESA : encuentro : «Veu morgonar ab l'espanyol imperi || l'arbre sant de la Creu a altre hemisferi, || y'l mon a la seva ombra reflorir; || encarnarshi del cel la sabiesa; || y diu a qui s'enlayra a sa ESCOMESA: || ¡Vola, Colón... ara ja puch morir!», Atl., 310.

ESCOMETRE : embestir, acometer, asaltar, acosar; salir al encuentro : «Los cetacis aflayren carn humana || que l'áliga de mar també demana, || fent parella ab lo corb; per tot arreu || l'ESCOMETEN recorts del cataclisme; || a cada pas lo xucla un nou abisme; || ¿quí'l treurá de sa gola? sols un Deu», Atl., 28; Atl., 96; «Lo matador de monstres que, de gegant a passos, || ESCOMETÍA a Hesperis, duentli'l brot florit, || se veu trabat; sos braços se nuen ab llurs braços, || y un

bosch d'enceses armes va a fendres en son pit», Atl., 110; «Mes, com pel llamp ferida, tota Africa s'assombra || quan l'héroe a son guiatge titánich ESCOMET; || la voliayna es última que fuig devant sa escombra, || la escombra que de monstres lo mon dexava net», Atl., 230; «No havía assolit encara a la ESCOMESA dona y cregué qu'altre cop se li escapava», Oller, *La papallona*, 209; «lo rabadá del Molí Vell, qui no la dexava de vista, la ESCOMETÉ per derrera, tapantli'ls ulls ab ses grapes», Pons, *Trascant*, 10. Cap.: «cridá'l Deu pera donarlhi en l'altre mon la recompensa que mereixían las empresas que en aquest había ESCOMÉS y portat a terme», J. F., 1880, 230 : «e campanya que va brescan en batayla no ha qui'ls ESCOMETA», Cron. Jacme, 106; «e els eren IIII e no'ls gosaren ESCOMETRE», Cron. Jacme, 109; «del altra part estaven los sarrains ab les adargues e espaes treytes de la una e de la altra part, e no'ns gosaven ESCOMETRE», Cron. Jacme, 134; «Axí d'estiu en tarda xafogosa || dos núvols tot just nats, d'ala negrosa, || s'ESCOMETEN, al veures, ab un bram, || y, atrets per l'escalfor de llurs entranyes, || s'axamplen acostantse, les montanyes || fent estremir a l'espetech del llamp», Atl., 24.

ESCONDIR : «E si aquel qui reptat es no vol venir a la cort ni ESCONDIR sa fe deu lo'n forzar sa cort e destrényer, segons que diu l'usatge de Barchinona qui comenza : Si quis in curia. L'usatge no diu per quina manera lo destrenrá», Códice de Ripoll, 39, 1.

ESCONDRE : can nos podíem ESCONDRE en aquel loch», Cron. Jacme, 478.

ESCONDUDAMENT : «e faem los metre en I leny ESCONDUDAMENT», Cron. Jacme, 237; «e ESCONDUDAMENT el Rey de Granada havía endreçat ab tots los castels e les viles», Cron. Jacme, 395; «E feytes les iures en Saragoça ESCONDUDAMENT», Cron. Jacme, 411.

ESCOPETA : «que ningú sol, o en companya puga portar les ballestes, arcabussos, o ESCOPETES parades ni desparades», Reg.^c 5276, *Edictes y crides*, c. 2.

ESCOPETADA : tiro, escopetazo.

ESCOPINA : saliva : «Escopetina, que se sale, saliva; espetina que se escupe, sputum» Nebrija.

ESCOPINADA : salivazo.

ESCORÇA [ESCORXA] : corteza : «Car qui ben so esgarda en la nou ha III proprietats : l'ESCORÇA e la closqua e lo gran», Breviari d'amor (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 353), 91 v.°; «Car qui be s'esgarda en la nou ha III proprietats : l'ESCORXA e le closcha e la nou dins, so es, lo gra», Breviari d'amor (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 205), 102 v.°; «dins l'arrugada ESCORÇA de cada arbre || bat lo cor d'una dea», Atl., 208.

ESCORÇA : corteza : «Ou l'héroe, y dels dits l'arma veu esmunyí; y, sens força, || sentí de fret sos ossos gelarse y escruxir; || vell arbre que veu caure les branques y l'ESCORÇA || al bes del mateix ayre que'l feya un temps florir», Atl., 284.

ESCORÇÓ : víbora, escuerzo, viborezno : «Prenguérenlos e lançárenlos en un sol de torre, hon havia moltes serps e ESCURÇONS e altres

vils animals», T. B., I, 282; «S'hi acosta pantejant, mira y remira; || mes ¡ay! lo promontori que hi ovira || sembla un penyal per l'ona descalçat; || recula esferehit, com qui entre molsa || d'un fresquívol verger, rosada y dolça, || ha vist un ESCORÇÓ mig amagat», Atl., 32.

ESCORCOLL : escrutinio.

ESCORCOLLAMENT : registro.

ESCORCOLLAR : escudriñar, registrar a uno : «que la'ns rendría ab aytal condició, que els sarrains e les sarraynes ne posquessen trer tota lur roba, e que hom no'ls ESCORCOYLÁS ni'ls faés neguna vilanía, e que fossen en nostre guiatge tro a Cuylera el e els», Cron. Jacme, 316; «Ay! eren ulls d'aterradora ceya, || y llur ullada ESCORCOLLANTme'm deya: || «Ton fill, ton fill hermós, com no es aquí?» || He vist un braç, que d'entre'ls núvols queya, || era'l braç del Zemí!», Atl., 102; «Lo taup al niu de l'áliga, lo peix al núvol colca; || als cims hont espigaren sos pins torna la nau; || en lo jaç de la dayna la rémora's revolca || y ESCORCOLLA'l d'Hesperis algún marí gripau», Atl., 140; «encaminá la conversa a... ESCORCOLLAR al mateix temps lo passat y present de la cusidora», Oller, *La papallona*, 24; «Y ab la inquietut del dubte... s'arribá a la cantonada de la Rambla de Santa Madrona, qu'ESCORCOLLÁ de cap a cap ab la vista», Oller, *La papallona*, 86; «Y ESCORCOLLAVA ab los ulls, flayrava, escoltava com un cassador», Oller, *La papallona*, 209-210.

ESCORPÍ : alacrán : «Ayl diu Maser que es calent e sech e es aquesta la primera virtut qui si es picat e posat sobre la infladura de serp ho d'ESCORPÍ ho sobre los morsos de can rebiós sapies que molt profita», Maser (Bibl. Nac. París, MS., fonds, Esp. 210), 3.

ESCÓRPORA : escorpena : «Jugará ab les garlandes de nostre prometatge, || que jo estogí, la ESCÓRPORA qu'entre les roques viu; || y ¡horror! en nostre tálem flayrós de nuviatge, || ab rinxos de mes filles tal volta fará niu», Atl., 226.

ESCORREDÍÇ : corredizo.

ESCORREDOR : azarbe.

ESCORREDORA : coladera.

ESCORREGUT : exhausto : «Y al mon, dels que'l volcaven, ni sols petjada'n resta; || l'Etern d'una ditada borrá sa multitut; || y'l tro de llurs batalles y'l llamp de llur tempesta || passaren, com les aygues d'un riu ESCORREGUT», Atl., 256.

ESCÓRRER : «Abans, quinvent us porta, contáu. Tu que la vida || prop del llit d'or de l'astre del día ESCÓRRER veus, || ¿per qué, díga'm, dexares tos camps d'herba florida, || qu'a mustehir no basta l'alé de tots los deus?», Atl., 100; «ESCORRENT l'abrigall que arreboçava al menut, se ajupí per a contemplarlo. Encara dormía», Pons, *Trascant*, 17.

ESCÓRRERSE : **1**, deslizarse, resbalar, escurrirse : «Perduda la vida, acabadas las forsas musculars, sos brassos S'havían ESCORREGUT per la corretja», Oller, *Notas*, 113; «y s'aventurá a pujar escaleta amunt, sentint pantejar a la perseguida, vejent a cada revolt ESCÓRRER'S pe'l replá superior la faldilla de seda», Oller, *La papallona*, 212; «Les llágrimes SE li ESCORREGUEREN coll avall», Pons, *Trascant*, 14. **2**, en-

jugarse, soltar el agua una cosa mojada o húmeda, agotarse : «Y ragen fins a ESCÓRRERS les abocades urnes || en rie rons aurífers de virginal rossor; || per ella'l cel, al véureshi rublert de fum y espurnes, || daría la dels astres que lluhen en son cor», Atl., 64; «Y ans que ton Deu ¡oh Espanya! t'arrencarán les serres, || qu'arrels hi te tan fondes com elles en lo mon; || poden tos rius ESCÓRRERS, venir al mar tes terres, || no l'ull, peró, aclucarshi del sol que may se pon», Atl., 286.

ESCORRIALLES : escurriduras, zurrapas : «No era pas al safreig, ab les ESCURRIALLES del sabó, com pastaven lo pa», Pons, *Trascant*, 38.

ESCORRIM : escurreduras, escurrimbres : «Mes, sents? per sepultarla la terra ja's mig-obre; || oh! mírala estimbada rodarhi desde'l cim; || li reque o no, ha de beure's, girada de sotsobre, || de l'amargor de l'ira divina l'ESCORRÍM», Atl., 124; «LOS ESCURRIMS y dexas d'un rich sempre he vist que ajudan a un pobre», R. y B., *Historia d'un pagés*, J. F., 1869, 153.

ESCORTERAT : «Dimars a VII de agost de MCCCCLXIIII fou sentenciat un castellá qui volía trahir e vendre Miravet e fou rossegat e aprés SCORTERAT; havía nom Avarcas», Comes, *Llib. de coses*, 235.

ESCORXA : corteza, cubierta, piel exterior de los vegetales.

ESCORXADOR : matadero de ganado, rastro, local donde se desuellan las reses, desollador : «E per ço es vist que fos fet I ESCORXADOR comú en que s'escorxassen totes les carns qui's vendrán en Barchinona en cert loch», Ardits, II, 229; «Item que algún carnicer o missatger seu no gos vendra carns de bou ne de vadell en gros ne a menut en lo ESCORXADOR ne en casa sua ne en altre loch si no en les carniceríes publicament», A. M. B., *Bandos* (1349-56), 58.

ESCORXAR : desollar, despellejar, arrancar la piel a un animal, también en sentido figurado : «denant Félix e lo hermitá passá I ase vell e magre, lo qual tenía SCORXAT son dors, per lo gran feix que havía acustumat aportar», Lull, *Maravelles*, I, 293; «D'altra part los demunt dits gran senyors muden no degudament les monedes e ab aytals noveletats ESCORTXEN de totes parts los lurs sotsmeses», Breviari d'amor (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 353), 134 v.°; «e per ço lo feu SCORXAR, e de la dita pell feu fer una cuberta de una cadira», Legend., I, 324; «Item que negú cabrider, no gos tenir sobre'l cabrit que haia mort, la pell, pus sía ESCORTXAT», A. M. B., *Libro de deliberaciones* (1300-3), 92 v.°; «Los cochs ESCORXANT un gran cervo que quasi era tot blanch per antiguitat, trobaren li un collar al coll tot de or», T. B., I, 267; «Sota'l tallant la víctima forceja; mes, Ovella, || apar que l'Angel cride: no't calrá, no, estrebar; || tes selves qui esplomiça, tos cingles qui estavella, || qui ton tos camps d'aurífich velló, t'ha d'ESCORXAR», Atl., 136; «aprés dos animals carregats de dos vedells morts y SCORXATS», Comes, *Llib. de coses*, 387.

ESCOTURIT : «los germans d'en Torli, mes petits, s'enrotllavan ab

las faldillas de blauet de la Nor per amagarhi l'ESCOTURIDA cara», Genís, *La Mercé*, J. F., 1878, 224.

ESCOTXEGAR : cuchichear, castañetear o cantar como la perdiz, cantar la perdiz, Nebrija.

ESCREIX : arras, donación del novio a la novia.

ESCRIDAR : «Entant los sarrahins se ESCRIDAREN e cobraren la plaça», Cron. Jacme, 260; «E quan aquests missatges foren tornats als cavalers ESCRIDAREN se tuyt», Cron. Jacme, 410.

ESCRIDAT : «Mas ara es tornat lo mon aytal que'ls servidors de nostre senyor son tots rebujats e ESCRIDATS e escarnits e ja no serán acuylits en hostal volenters ans lus dirán de no de acuylir en l'estable de les besties», Breviari d'amor (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 353), 78 v.°

ESCRIPTORI : despacho, escritorio, oficina de un hombre de negocios o de una casa de comercio : «Tanquem l'ESCRIPTORI, y cap al restaurant falta gent», Genís, *La reyneta del Cadí*, 8.

ESCRIT : escrito : «Qué val ara que mostre Plató diví a la historia || mon nom ESCRIT ab astres del cel en lo llindar, || si ja de mi perdereu, ingrates, la memoria, || mes ay! y'm bat per sempre la immensitat del mar?», Atl., 50.

ESCRIURE : «per aysó eu te prec per lo Deus tot poderós que aquesta paraula tu no'm ESCRISQUES en les tues letres ni eu no la y atrop escrita», Vies des saints (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 44), 73 v.°; — *pense escriure a...* : no olvide usted escribir a...

ESCRIVÁ : «Item offici de SCRIVÁ requer hom ab gran consciencia en quant ab una plomada de tinta pot un hom levar e baxar, perdre o guanyar», Eximenis, *Regiment*, c. 386.

ESCRIVENT : escribiente, dependiente de una oficina : «Car com diu sent Gregori en lo prólech dels seus Morals que y cal disputar ab l'ESCRIVENT qual es estada la ploma pus som certs del escriptor», Eximenis, *Vida de Jhu Christ* (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 6), 2.

ESCROSTONAR : descortezar, quitar la corteza del pan.

ESCROSTONAT : desconchado.

ESCRÚPOL : «Scrupulus, pro sollicitudine dicitur, nam calceatui molestiam affert; aquí significa duda, solicitud y congoja», Nebrija; «Scrupulus, i; scrupulum, i; dim. de scrupus; chinilla muy menuda, que metida en el calzado atormenta; a esta semejanza se llama scrupulus el remordimiento de la conciencia», Nebrija.

ESCRUTINI : «e que a SCRUTINI o albarans fossen eletes VIII missatges», Comes, *Llib. de coses*, 158.

ESCRUXIRSE : estremecerse : «Excruciare: aflijar, atormentar», Nebrija; «Donchs fort est desconaxent aDeu e bel provoc as a fer, e a dar t'e ço que merexs, pusque ax'ít clames et ESCRUYS per una poca de tribulatió que passes», Eximenis, *Lib. de les dones*, 125; «del qual se mou gran tabustol e mormoració entre la gent, que tothom ben nat se'n SCRUXÍA», F. d'A., 418; «Cauen d'esglay los homes; s'ESCRUXEN les montanyes; || ab gran panteix espera quelcom d'horrible'l mon, || y, al colp esportellantse la serra,

ses entranyes || mostra al sol, qu'entre boyra per sempre se li pon», Atl., 120; «Y esgarrifats del caos, s'esgorguen altra volta || damunt carreus que'ls feyen ahir de fonament, || y'ls antres tenebrosos d'aquella mar revolta || retronen y s'ESCRUXEN al gran capgirament», Atl., 214; «Ou l'héroe, y dels dits l'arma veu esmunyí'; y, sens força, || sentí de fret sos ossos gelarse y ESCRUXIR; || vell arbre que veu caure les branques y l'escorça || al bes del mateix ayre que'l feya un temps florir», Atl., 284; «M'ESCRUIXEIX lo pensar que te de ser soldat», Vilanova, *Monòlechs*, 44.

ESCUAR : descolar, cortar la cola a un caballo, el rabo a un perro, desrabar, si es ganado lanar, cortar el rabo.

ESCUAT : rabón.

ESCUDELLA : **1**, taza para sopicaldo, escudilla : «una altra vehina... portant una ESCUDELLA ab aygua de camamilla se fica sense dir res al rotllo, com esperant ésser preguntada», Vilanova, *Del meu tros*, 14; «al posar la ma a la porta, ja sentiu qu'ella es darrera, la bada no mes un xich, vos entrega l'ESCUDELLA, la copa o lo que sía», Oller, *La papallona*, 132; — *una escudella de caldo* : una taza de caldo : «y arreu la dida ab quatre camadas arribá al pis y baixá una ESCUDELLA de caldo», Oller, *La papallona*, 174; — *escudella de fusta* : dornillo, hortera; — *escudella de broch* : taza de pico para los enfermos, taza de aguamanil. **2**, sopa a la catalana, sopa cuando es de pan, arroz o pasta : «e com fo a la taula del senyor rey, ell pres la ESCUDELLA», Muntaner, 577; «un sopera de pisa groga plena d'ESCUDELLA de cols y trumfas», Bosch de la T., *Lena*, 27; «sortía d'una casa portant ab un altre una calderada d'ESCUDELLA», Genís, *La Mercé*, J. F., 1878, 205; — *escudella covada* : «Siga com vulga, a las cinch m'assentava a taula; la ESCUDELLA de tant covada, semblava feta ab motllo com los matons de monja», Vilanova, *Del meu tros*, 183; — *aquesta escudella está covada* : esta sopa es una plasta, un cataplasma, es decir que está muy espesa; — *escudella de pagés* : menestra, sopa de legumbres o verduras.

ESCUDELLADA : el contenido de una escudilla o taza.

ESCUDELLAR : llenar de sopa el plato, servir la sopa en el plato : «benehí aquell la taula, y ESCUDELLANT lo primer plat a en Fidel, que insistí repetidament pera que l'acceptás la pubilleta, tant bon punt estigueren servits los tres, preguntá, &.», Vidal, *Rosada d'estiu*, 195; — *escudellarse sopes* : servirse sopas.

ESCUDELLER : vasar, alacena, anaquel.

ESCUDER : «E Diafebus detingué's un poch si be los altres anaven corrent, e aturá un SCUDER seu qui era home de molta bondat e de major fidelitat», T. B., II, 108.

ESCULPIR : «Sculpere, esculpir o entallar», Nebrija; «Exculpere, esculpir o dolar», Nebrija.

ESCULL : escollo, peñasco que está debajo del agua, o a las orillas del mar, y no se descubre bien; peligro, riesgo, sirte, arrecife : «prop lo port de Aygues Mortes, en la scu-

ra nit la nau tocá en un SCULL de roca que tota s'obrí», T. B., III, 176; «Entr'ells m'afigurí veure als Atlants alçapremar aquelles roques y ESCULLS, llançantlos contra'l cel, y ab brams y cridadiça pujar, caure», Atl., XIV; «Serrats del regne fites, ESCULLS y promontoris, || ab son alam pels ayres fan de la terra uns llims; || volant, volant, empayten los sócols als cimboris, || y dels capgirats cingles devalla l'aygua als cims», Atl., 244.

ESCULLIR : escoger.

ESCUMA : espuma : «Ofegant lo brugit de la batalla, || un llamp del cel espetegant devalla || de la nau veneciana al polvorí; || se bada y roda al fons feta un Vesuvi, || mentres romp la de Génova un diluvi || d'ESCUMES, foch y flama en remolí», Atl., 28; «Cárrega y nau les ones engoliren, || y ab elles los taurons s'ho compartiren; || de mil guerrers sols lo mes noy román; || entre ESCUMA a flor d'aygua un pal ovira, || y, quan lo braç per amarrarshi estira, || altra onada'l sepulta escumejant», Atl., 28; «Y vosaltres? vosaltres, la mar que us embolcalla || llençau a mes espatlles, badant los ulls al sol; || vostres bolquers d'ESCUMA me dareu per mortalla, || com orfanets de mare rihent en lo breçol», Atl., 50.

ESCUMADORA : espumadera, utensilio de cocina.

ESCUMAR : espumar, quitar la espuma a una cosa que hierve : «De spumare; hacerse espuma», Nebrija; «Expumare; espumar quitando la espuma», Nebrija.

ESCUMEJANT : espumante, espumajoso : «Cárrega y nau les ones engoliren, || y ab elles los taurons s'ho compartiren; || de mil guerrers sols lo mes noy román; || entre escuma a flor d'aygua un pal ovira, || y, quan lo braç per amarrarshi estira, || altra onada'l sepulta ESCUMEJANT», Atl., 28; «Sardus, qu'ab ell venía bogant desde la riba, || vers Sol-ixent decanta la proa ESCUMEJANT; || Sardenya, tes montanyes, d'argent y d'or font viva, || son nom escrit ab lletres de nurhags guardarán», Atl., 282.

ESCUMEJAR : espumear, arrojar espuma hablando de cuerpos líquidos.

ESCUPIDORA : escupidera; vasija de metal, porcelana o loza, que usan los enfermos para escupir.

ESCUPINADA : salivazo.

ESCUPIR : escupir, salivar, expectorar : «los uns lo batíen ab vergues e los autres en la cara li ESCOPÍEN», Vies des saints (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 44), 20; «L'espantosa abraçada mes estrenyen, || y's topen, se revolquen y s'empenyen, || acarades ses boques de volcans; || de l'hórrida tormenta no s'adonen, || y ESCUPINT foch y ferro s'abrahonen || a la gola d'abismes udolants», Atl., 26; — *escupir l'aygua* : «los davants de camisa ho matan tot; per sa polidesa y brillantor sembla que podrían ESCUPIR l'aygua», Vilanova, *Plorant*, &., 8; — *escupir a la cara* : escupir, insultar, despreciar, estampa un sello de oprobio en el rostro de alguno.

ESCUR : «e feya nuyt ESCURA e torbada», Cron. Jacme, 166; «e albergam que ja era ESCUR a Orpesa», Cron. Jacme, 274; «e quan seríen la, seria nuyt ESCURA», Cron.

Jacme, 438; «E en la SCURA nit tot lo replegat stol entrá dins lo port d'Antona», T. B., I, 22.

ESCURABASSES : pocero, privadero.

ESCURACASSOLES (?)

ESCURADENTS : mondadientes, biznaga, instrumento pequeño para mondar los dientes.

ESCURAORELLES : mondaoídos, especie de cucharilla para extraer del conducto auditivo el cerúmen amontonado.

ESCURAPLATS : lameplatos, apodo que se da a los golosos.

ESCURAPOUS : pocero.

ESCURAR : limpiar, rebañar.

ESCURAT : apurado.

ESCURAXEMENEYES : deshollinador, limpiador de chimeneas.

ESCURÇAMENT : acortamiento.

ESCURÇAR : cortar muy corto, a raíz, a cercén una cosa, acortar lo largo, abreviar lo difuso; — *escurçarse* : acortarse, menguar los días, las noches; encogerse : «veya Daniel l'ombra de sa propia figura, ESCURSANTse o allargantse a mercé del inquiet reflexo de las flamas», Oller, *Croquis*, 131.

ESCURSIÓ : «Excursio, nis; aquella obra de correr el campo», Nebrija.

ESCURZIR : oscurecer : «cor lo sol ESCURZIRÁ e la luna lo seu lum no dará», Vies des saints (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 44), 4.

ESCUSA : pretexto : «Per adobarse la conciencia entasconava ab ESCUSES son comportament», Pons, *Trascant*, 17; — *escusa de mal pagador* : mala escusa, escusa tonta : «tots demanaren que's quedés l'Albert, qui's resistí llarga estona inventant EXCUSAS de mal pagador,» Oller, *Vilaniu*, 231; — *pendre per escusa* : tomar asa o asillas de alguna cosa.

ESCUSACIÓ : «No es de admetre SCUSACIÓ de tan justa demanda», T. B., I, 31.

ESCUSAR : «pus ells no se'n volíen ESCUSAR», Cron. Jacme, 450; «per ESCUSAR ne molestia al legidor me'n ha apparegut ésser molt conforme a rahó», F. d'A., 69.

ESCUT : «en axí con l'ESCUT met lo cavayler enfre si e son enamich, en axí cavayler es lo mitgá que es enfre Rey e son poble», Lull, *Ord. de Cav.*, 24, v.°; — *escut de sepia* : jibión.

ESCUTIAR : despinzar.

ESDEVENIDOR : lo venidero; futuro : «Fill, dix lo hermitá, I savi demaná a I philosof Deus en quina manera veya les coses SDEVENIDORES ans que fossen», Lull, *Maravelles*, II, 207; «mas emperó vos diré per l'ESDEVENIDOR que tothom en Catalunya... va faer gran plant per la mort del dessús dit gran rey», F. d'A., 439.

ESDEVENIR : acontecer, suceder por casualidad, sobrevenir; convertirse en : «mes qui ha acostumat de sostenir treballs, e congoxes e nafres e forts desaventures, no's pot esmayar de res que li pugua ESDEVENIR», T. B., I, 186; — *esdevenirse*: «moltes veguades se SDEVÉ que no ha mal que no vingua per be», T. B., II, 100.

ESFERA : «Rey n'era Atlas, aquell qui de la blava volta || los signes a una ESFERA de jaspi trasplantá, || y del sol y de l'astre que mes lluny giravolta || la dança misteriosa y armónica explicá», Atl., 42.

ESFEREHIDOR : aterrador : «L'Antonet caminava tremolós, sentint cruixir la sorra a sos peus entre mitj de aquella soletat ESFERAHIDORA», Oller, *Notas*, 105.

ESFEREHIR : causar espanto : «Mes lo que a mi m'ESFEREHÍA principalment eran aquell regalim de sang, aquell nas obert», Oller, *Notas*, 195; «venia com un aucell que vola cap a son niu, habent sentit passar pels ayres una llunyana tempesta que l'ESFEREÍA», Genís, *Sota un tarot*, J. F., 1876, 329; — *esferehirse* : atemorizarse, asustarse : «L'Antonet s'ESFERAHÍ, doná una passa enrera y'l cap y la ma seguiren cridant-lo calladament», Oller, *Notas*, 108.

ESFEREHIT : aterrado, desenfrenado, despavorido, amedrentado, espantado : «S'hi acosta pantejant, mira y remira; || mes ¡ay! lo promontori que hi ovira || sembla un penyal per l'ona descalçat; || recula ESFEREHIT, com qui entre molsa || d'un fresquívol verger, rosada y dolça, || ha vist un escorçó mig amagat», Atl., 32; «ESFEREHITS reculen; mes, ohint ja a llur sobre || desbotar de l'Arcángel lo tormentós alé, || capitombant rebátenshi quan mes ses barres obre || gojós l'abisme al veures, d'una fornada, plé», Atl., 246; «Fins los matxos dels bagatges, ja fermats a la palliça, ESFEREHITS per aquell xibarri com si'ls fiblessen los tábachs, contribuhien al general desconcert ab lo redringar de ses coscorres», Pons, *Trascant*, 57; — «Com moguda per un ressort, la Toneta s'aixecá, y aferrada al nen apretá a córrer cap al carrer, ESFEREHIDA, esquerpa, tota resoluda», Oller, *La papallona*, 176; «y botá aprop meu un home desconegut, groch, ESFEREHIT, tacat de sang», Oller, *Notas*, 194.

ESFILAGARÇAR : deshilachar.

ESFILAGARÇAT : deshilachado : «y'l sol devallava pausadament... com bomba ruhent que a son pas foradava un escampall de núvols ESFILAGARSATS», Oller, *La papallona*, 205.

ESFONDRAR : «ESFONDRAREN ab los bordons tots los odres en que aportaven lo vi», Bernat Desclot (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 328), 126 v.°

ESFORÇ : conato.

ESFULLADÍÇ : deshojadizo : «Va encara pels abismes tombant rodoladiça, || quan Gerió, allunyantsen, a Hesperis gira'ls ulls, || y en sa ilusió, com rosa de bosch ESFULLADIÇA, || li besa'ls polsos que ornen com march sedosos rulls», Atl., 222.

ESFULLAR : deshojar : «¿Hauré ESFULLAT aquexes flors cullides la matinada de ma vida en les valls y garrigues de la patria?», Atl., XIV; «Ella, ulls baxos, l'escoltava, ESFULLANT ab sos dits los pétals d'una bonica crisantema», Bosch de la T., *Lena*, 209.

ESFULLAT : deshojado : «No lluny de les Hespérides se dol sa mare trista || en l'hort hont com sa vida les flors s'han ESFULLAT, || quan del brandó terrífich la llum fereix sa vista, || y ab la esperança, dintre son cor, la por combat», Atl., 144; «Quan la Teresa dexá'ls blats s'adoná de les roselles. Eren allí, a sos peus, mústegues, ESFULLADES, polsoses», Pons, *Trascant*, 10.

ESGABELL : desorden : «Com del Mar Roig les ones en mur arrestellades || damunt Moysés, al rompre's a l'aspra veu del tró, || en ESGABELL rodaren al fons esllaviçades, || dant fossa al ríu de llances y gent de Faraó», Atl., 236.

ESGARDÍÇ : girón : «Mes ja, pels llamps y onades arrebaçats, sortíen || de Calpe'ls ESGARDIÇOS y arrels a l'ample espay, || en daus cayruts y pannes que sa buydor omplíen, || l'hermosa llum a veure que no vegeren may», Atl., 212.

ESGARGAMELLARSE : asparse a gritos, desgañitarse, hacerse mal en la garganta de tanto gritar : «L'Aleix, ab una canya, allunyá las ocas que fugiren encare ESGARGAMELLANTSE», Oller, *Vilaniu*, 217; «Apressat, Teresa!... Que vols que's faça de día?... Mira que'l gall del molí ja fa estona s'ESGARGAMELLA», Pons, *Trascant*, 12; «Visca 'l nuvi!, baladrejá'l Sastret, ESGARGAMELLANT S'HI», Pons, *Trascant*, 58; — *esgargamellantse* (cantant) : a gaznate tendido : «aquellas criadas qu'estenent o estirant roba... s'insultan ESGARGAMELLANTSE ab las que trauhen lo cap per la finestra del cel obert», Oller, *La papallona*, 33.

ESGARIPAR : chillar : «Sols junt ab la xibeca la gralla alegra's mostra, || diuen que'ls rius se'n tornen enrera, y qu'un infant, || al veure d'aqueix día la llum en terra nostra, || ha reculat al ventre, de por ESGARIPANT», Atl., 100; «De sobte, ab ays planyívols y ESGARIPAR de nina, || venen vius a punyirli lo cor sos alarits, || com piuladiça y tristos sospirs de la cardina, || la torrentada al durse'n sos xiricants petits», Atl., 144.

ESGARRANXAR : arañar, rasguñar, rozar : «A cada pas ressona mes prop llur roncadera; || llurs ungles ja ESGARRANXEN de sos talons la pell, || y, al crit y esgarrifança d'Hesperis encisera, || te por de que ja urpegen son voleyant cabell», Atl., 180.

ESGARRAPADA : gañafón, garfiada, arañazo, rasguño, desgarradura ligera de la piel ; — *d'una esgarrapada* : «s'aixecá y eixí corrents cap a casa seva a mudarse d'una ESGARRAPADA», Oller, *Vilaniu*, 181; «la minyona interrompé a D. Ramón, entrant ab una carta a la ma. Eran duas ratllas de don Pau. A D. Ramón li doná tal salt al cor, que la desclogué d'una ESGARRAPADA ab l'intent de llegirla sens ulleras», Oller, *Vilaniu*, 383; — *ab quatre esgarrapades* : «ell continuava menjant sol sens trobar d'anyor la conversa de sa filla; dinava ab quatre ESGARRAPADES, y, si feya bo, se'n anava per les seves», Bosch de la T., *Lena*, 280.

ESGARRAPAR : arañar, rasguñar; herir con las uñas, rasgar la piel superficialmente : «Los dits no feyan sino ESGARRAPAR lo mocador a flor, perdían visiblement la forsa», Oller, *La papallona*, 220.

ESGARRAR : desacertar.

ESGARRIAR : extraviar; descarriar; — *esgarriar a algú* : perder a uno : «per tots los diners del mon no voldría pas que me l'ESGARRIESSEN, sab?», Oller, *La papallona*, 9.

ESGARRIARSE : extraviarse, apartarse de su camino.

ESGARRIAT : extraviado : «Los

ulls... los tenía com encesos, ab la mirada ESGARRIADA, vacilant, de qui sosté una lluyta interior», Oller, *La papallona*, 102.

ESGARRIFALL : espeluzno : «De Pompeya, al esténdrehi son mantell lo Vesubi, || de Troya y de Pentápolis, ressona'l fort gemech, || l'ESGARRIFALL, bram d'aygues y monstres del diluvi || y de la nau del mon, al rompres, l'espatech», Atl., 136.

ESGARRIFAMENT : grima.

ESGARRIFANÇA : calofrío, tiritona, temblor súbito irregular, espeluznos, pavura : «A cada pas ressona mes prop llur roncadera; || llurs ungles ja esgarranxen de sos talons la pell, || y, al crit y ESGARRIFANÇA d'Hesperis encisera, || té por de que ja urpegen son voleyant cabell», Atl., 180; «Y assaborint lo tebi recort de sos abraços, || semblava viuda dirli: — Oh, Atlántida! ahont ets? || Com solía, ahir vespre m'endormisquí en tos braços, || y avuy los meus no't troben, d'ESGARRIFANÇA frets», Atl., 44; — *esgarrifances de fret* : estremecimientos de frío : «una nit digué la Paula que's trobava malament, que tot lo cos li dolía com si la haguessen bastonejada, y que sentía ESGARRIFANÇAS de fret», Vidal, *Rosada d'estiu*, 99; «y jo m'hi atansava ab tals ESGARRIFANSAS de fret que fins sentía peresa de tocar la pisa y aquells coberts», Oller, *Notas*, 192.

ESGARRIFAR : horrorizar; — *açó fa esgarrifar* : eso hace erizarse los pelos.

ESGARRIFARSE : estremecerse.

ESGARRIFAT : horripilado, horrorizado : «Y ESGARRIFATS del caos, s'engorguen altra volta || damunt carreus que'ls feyen ahir de fonament, || y'ls antres tenebrosos d'aquella mar revolta || retronen y s'escruxen al gran capgirament», Atl., 214; «La Madrona's persigná ESGARRIFADA y creuhadas las mans, pintada la pietat en son rostre, exclamá...», Oller, *La papallona*, 178.

ESGARRIFÓS : espantable, horrible, horrendo, horroroso, espantoso, horripilante, espeluznante, terrífico, terrorífico, tremebundo : «Apar serpent immensa, d'escata vermellosa, || qu'a través de la Europa, d'un mar a l'altre mar, || respirant fum y flames, passás ESGARRIFOSA || son cabell de guspires y foch a rabejar», Atl., 52; «¡qu'ESGARRIFÓS lo Pirineu entre les flames, peró que temptadores y belles les ones d'or y plata que de ses foses entranyes regalaren!», Atl., XII; «Semblava que cara y ma estavan sospesos en l'ayre, qu'eran una visió impalpable, ESGARRIFOSA», Oller, *Notas*, 108; «¿Era tal volta que'l flayre de la febra... li representava en aquella forma ESGARRIFOSA'ls sufriments del mal?», Oller, *Notas*, 111; «ma imaginació de noy, prou exaltada per rondallas de la vora del foch y ESGARRIFOSOS episodis de la mateixa vila», Oller, *Notas*, 191; «creyent en un dels salts del cavall que l'home había caigut d'esquena, va llensar un crit ESGARRIFÓS», Genís, *La Mercé*, J. F., 1878, 185.

ESGARRINXADA : arañazo, herida ligera, señal que queda en la piel arañada, rasguño : «Y al dir aixó, ab l'agulla de cosir... trassá nerviosament lo doblech d'una

vora a dret fil, com si trobés complascencia en fer una llarga ESGUERRINXADA a l'alba tela», Oller, *La papallona*, 64.

ESGARRINXARSE : arañarse, desgarrarse ligeramente la piel.

ESGLAHÓ : escalón, parte superplana en que se apoya el pie al subir o bajar por una escalera; — *esglahó de fusta* : pislán de escalera, peldaño; — *esglahó diagonal de replá d'escala, dit de cartabó* : chicarriclán; — *esglahó, la part de sobre* : huella; — *la part de devant* : tabica; — *la part que vola fora bocel* : baquetón; — *estrems de cada cap* : cartabón.

ESGLAHONAR : escalonar.

ESGLAY : espanto, susto, sobresalto, espasmo, pavura, terror : «Mes una nit bramaren la mar y'l tró; de trémol || com fulla en mans del Bóreas, la Europa trontollá, || y, despertada a punta de día al terratrémol, || d'ESGLAY cruxintli'ls óssos, no veya'l mon germá», Atl., 44 ; «La canto capbuçada tombant al precipici, || del mon en les entranyes, com boja despertant; || mes, cántala tu ab veu de trompa de judici, || que, d'ESGLAY rugallosa, la meva no pot tant», Atl., 134; «Ja havía arribat lo cadavre a baix al cel-obert, quan de prompte se sentí un gran xiscle d'ESGLAY», Oller, *La papallona*, 169; «cridant l'atenció del públich ab sa embullada cabellera, sos ulls esbarriats y son color trencat d'ESGLAY», Oller, *La papallona*, 178; «interminables ruas de cotxes particulars... venían de tot arreu... sembrant l'ESGLAY en cada travessera», Oller, *La papallona*, 207; «tots plens d'ESGLAY, muts, desfilárem cap als dormitoris», Oller, *Notas*, 196; «Ell feu un crit d'ESGLAY quan vegé contráureseli'ls llavis...», Nadal, *Margaridoya*, 24.

ESGLAYADIÇ : medroso (miedoso).

ESGLAYADOR : aterrador, espantoso, pavoroso : «Cent vegades volguí recular, com qui entra en una balma ESGLAYADORA d'hont ningú ha escandallat los abismes», Atl., XII.

ESGLAYAMENT : «Certes mes amaría que per vergonya callasses que si per espahordiment callaves, car vergonya no toll la rahó ne lo seny, e ESGLAYAMENT empatxa lo seny e l'enteniment», Fr. Anthoni Genebreda, *Boeci*, I, 25; «digues me: ¿callas per vergonya o per ESGLAYAMENT?», Fr. Anthoni Genebreda, *Boeci*, I, 25.

ESGLAYAR : asustar, pasmar, atemorizar, arredrar : «vol faer ne gran scarment per SGLAYAR a tots los chrestians de les altres ciutats e pobles de Spanya», F. d'A., 40; «e com la loba era tan ferotge null hom se movía, e'ls cans staven fortment spaordits, e ell tot SGLAYAT cau prestament de son cavall, e sobtadament va finar la sua vida», F. d'A., 424; «Cervos gegants rumbegen ses banyes d'alt brancatge || que pren l'aucell per arbres d'excelsa magnitut; || astora les gaceles lo mastodont selvatge, || y als mastodonts ESGLAYA lo corpulent mammuth», Atl., 78; «T'ESGLAYA ma clava que'ls monstres aterra? || Mon cor no es com ella de ferro batut; || a colps mentre obría de Calpe la serra, || ta veu he sentida; || per ço

a darte'ls braços corrent he vingut», Atl., 164.

ESGLAYAT : aterrorizado : «ESGLAYAT de la meva honta vull fugir de mí mateix», M. Aguiló, *Penediment*, J. F., 1880, 74; — *estar esglayat* : estar como herido del rayo; estupefacto.

ESGLAYÓS : «Arch es molt ESGLAYOSA armadura e fer de luny e soptament», Lib. de vicis &. (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 247), 118 v.°

ESGLEYA : «E com yo'n sía prevere per la gracia de nostron sényer Jesuchrist e hom de ESGLEYA», F. d'A., 23.

ESGLEYSA : «font demanat per los comtes que eu los liurés la nostra ESGLEYSA», Vies des saints (Bibl., Nac. París, MS., Esp. 44), 96 v.°

ESGRANAR : desvainar, desgranar, quitar la cubierta a las habas, guisantes, &.; desmigar, desmenuzar.

ESGRATINYAR : arañar; raspar ligeramente el cutis con las uñas, alfiler u otra cosa : «las gallinas corren pel barri, y cercant lo gra, ESGRATINYAN la terra ab lo bech», Vilanova, *Del meu tros*, 110.

ESGRATINYARSE : Arañarse, desgarrarse ligeramente la piel.

ESGROGUEHIMENT : «llançá un crit imperceptible, y's feu enrera, cubrintse ensemps sas galtas de vivíssima rojor, a la qual succehí desseguida un gran ESGROGUEHIMENT», Vidal, *Rosada d'estiu*, 149; «la torbació, 'l tremolor y l'ESGROGUEHIMENT del malvat l'acusavan», Careta, *Brosta*, 39.

ESGROGUEHIRSE : palidecer, ponerse pálido.

ESGROGUEHIT : pálido, descolorido, de un color blanco apagado, mortecino, sin brillo.

ESGRUNAR : desgranar.

ESGUARDAR : mirar : «Peró, perque fas això, filla?, li preguntá ESGUARDANTla, alarmada de que s'hagués trastocat», Oller, *La papallona*, 176.

ESGUART : mirada : «Contemple encara, Senyor, que'ls vostres fondos ulls y la gran flaquea de la vostra carn, y lo descoloriment de aquella, encara que lo gest no us ha levat de gran senyor y la presencia, emperó manifestant se en tal SGUART la gran aflicció de vostre ánimo defall lo meu cor», T. B., IV, 329; «passá llarch temps ab la pensa emboyrada, l'ESGUART perdut, sens darse compte de sa propia existencia», Oller, *La papallona*, 32; «L'ESGUART de Daniel lliscava per sobre ells, com lo d'un desterrat per sobre'l riu que va a parar a sa llunyana patria», Oller, *Croquis*, 135;—aspecto, semblante : «Viu denant si lo cavayler qui fo molt veyl, e hac gran barba e lonchs cabels, e romputs vestiments per la velea, e per la penitencia que fasia fo magre e descolorit, e per les lágremes que gitava sos ulls foren apoquits, e ac ESGUART de molta sancta vida», Lull, *Ord. de Cav.*, 5.

ESGUERRAR : estropear, echar a perder.

ESGUERRAT [ESGARRAT] : manco, tullido, baldado de uno o más miembros; mal pergeñado, mal hecho, mal forjado, que tiene mala figura; contrahecho, feo, disforme; estropeado : «lo qui acordadament,

com dit es, dará algún colp per lo qual tal ferit restás mancat o ESGARRAT de algún membre, o dará, com dit es, estocada o punyalada, per la qual el tal ferit restás nafrat en qualsevol part de la persona... per cada hu dels dits casos encórrega en pena de servir en les galeres de Sa Magestat per temps de deu anys», Reg. 5276, *Edictes y crides*, &., c. 83, any 1586; «en les bataylles (dix lo cavall) nos nos posam per ell a mort e'l ne traem ab honor, e'l portam carregat de ferre, e somhi nafrats e colpejats e ESGARRATS, e exim del camp e romanem morts», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 228 v.°; «No's vajan a pensar que'ls prenguessem per mancos, coixos o ESGARRATS», Vidal, *Rosada d'estiu*, 166; «De pobres n'hi havía grossa munió: hómens y donas; vells y criaturas; y si per cas algún de jove, be's pot assegurar que per ESGARRAT o contrafet no era apte pera'l treball», Vidal, *Rosada d'estiu*, 373; «¿Que vols dir que no'm tinch d'amohinar per roba? ¿perqué'm veus ab pessa llarga? Fa mes de dotz'anys que cap sastre no m'ha prés la numeració de l'esquena ni del lloch; y desde llavors ja no sé si so dret o ESGUERRAT perque tot lo que'm donan m'ho enjipono», Vilanova, *Del meu tros*, 104.

ESGUERRO : engendro : «L'interrompé un Titá, de la natura ESGUERRO, || que guerxo y d'estrafeta figura's veu entrar, || y esblanquehit, com mort que fuig de son enterro, || del temple per les tombes son crit fa ressonar», Atl., 106.

ESLLANGUIMENT : languidez, flojedad.

ESLLANGUIRSE : enflaquecer, ponerse enfermizo y débil.

ESLLANGUIT [ESLLENGUIT] : lánguido : «Y al cel alçant la vista, los dona l'arreveure, || arrancantse a llurs braços que cauen ESLLANGUITS, || com ESLLANGUITS colltorcen los branquillons d'una eura, || d'un arbre amich al perdre los braços y los pits», Atl., 146; «ab tanta roba com porta a sobre, res li fa goig; tan ESLLANGUIDA... — Si ella es mes prima que un fus. — Oy tal, sembla un paraygua plegat; tot li baldeja», Vilanova, *Del meu tros*, 26.

ESLLAVIÇADA [ESLLEVIÇADA] : desgalgadura; alud, lurte, bolas o pellones grandes de nieve que se desprenden de las cumbres de las montañas : «Colgades en sepulcres d'escuma les montanyes, || de peus alf anch, responen ab crits y gemegor; || y s'ou, com si enrunassen mals Genis ses entranyes, || de colps, ESLLAVIÇADES y esfrondraments remor», Atl., 136.

ESLLAVIÇAR : desgajar : «S'estimba ab castells d'aygua l'ESLLAVIÇADA serra, || y al cru espetech s'esquerda l'Atlántida trement; || los estels, dalt, aguayten si esclata en llamps la terra; || la terra, si ab sos astres li cau lo firmament», Atl., 120.

ESLLENEGANT : «es fort difícil anar en carrera alta e SLENEGANT quant hom no cau e no tremola», B. U. B., *Ajustaments*, 253.

ESLLENEGARSE [ESLLANEGARSE] : cuartearse, desquiciarse : «Car segons la Scriptura en lo segón libre dels reys en lo XXIIII ca. tots morim

e axí com l'aygua nos ESLENEGUAM sobre la terra», B. U. B., *Ajustaments*, 341 v.°; «Feréstech retrunyía || lo tró a ponent, lo terbolí y cridoria, || com d'algun continent que s'ESLLANEGA || ab ses ciutats, sos tronos y sa gloria», Atl., 198.

ESLLENEGAT : desquiciado : «Y'ls cims de les montanyes topant ab ses rabaces, || y aquexes ab los astres, del cel en lo pregón, || tornen a caure en pluja de crepitantes masses, || y apar desferse en runes ESLLENEGAT lo món», Atl., 244.

ESLLEVIÇADA. V. ESLLAVIÇADA.

ESLLEVIÇAR. V. ESLLAVIÇAR.

ESLLOMAT : «A y molts cavalls qui han mal e gran dolor en los loms e diu hom los ESLOMATS; e açó'lls avé per rehó quant venen suats e's refreden o quant hom hi cavalca detrás un hom armat o molt faxuch ho altra gran cárregua en les anques...», Llibre de la Menescalía (Bibl. Nac. París, MS., fonds, Esp., 215), 44.

ESMA : tino, instinto, acuerdo : «La altea del mur o de torra o de qu'es vol cosa alta se pot pendre per moltes víes. Primerament per bon ESME del mestre car son alguns qui han axí bona estimativa que jamés quaix no erren en res e si u fan es fort poch», Eximenis, *Regiment*, c. 291; «Desviantse ab molt greu de l'aspra serra, || cerca ab dalé mes planejanta terra, || mes son cor jovenívol no pot mes ; || en ses venes la sanch s'atura y glaça, || y, l'ESMA ja perduda, al pal s'abraça, || sentintse caure de la mort al bes», Atl., 34; «ni forças trobava pera pensar, ni ESMA pera orientarse», Vidal, *Rosada d'estiu*, 318; — *tenir esma* : «la debilitat ja'ls hi ve de criaturas que no han pogut aguantar la dida perque no tenían ESMA de cloure'ls llavis per xuclar», Vilanova, *Monólechs*, 8; — *d'esma* : a tientas, maquinalmente, sin darse cuenta : «Y tan se creya que las circunstancias eran las mateixas, que d'ESMA llensá lo mateix crit que havía donat tantas vegadas», Argullol, *La Guerra*, 101; — *sens esma de pensar* : sin acertar a pensar, sin ánimo, sin aliento para : «En havent tancat la porta, la Madrona restá allí, plantada, afligida, sens ESMA de pensar, per un moment», Oller, *La papallona*, 155; — *perdre l'esma* : perder el tino, no acertar, perder la cuerda, perder el seso : «en ses venes la sanch s'atura y glassa, || y, l'ESMA ja perduda, al pal s'abrassa, || sentintse caure de la mort al bes», Atl., 34; «Esberlat lo cor, perduda l'ESMA, ab lo desitj impotent d'escaparse, arribá l'Antonet», Oller, *Notas*, 113; «ell me recordá allavoras moltas aventuras entremaliadas de que ja n'había perdut l'ESMA», Genís, *Sota un tarot*, J. F., 1876, 303; «amb la fosquedat vaig perdre l'ESMA enterament; es lo cas que mes, molt mes d'una hora de nit aní sens saber hont me trobava», R. y B., *Hist. d'un pagés*, J. F., 1869, 177; — *sens esma* : sin tino, sin ánimo, sin aliento; inconsideradamente (?), maquinalmente : «Lo menut obría sos ulls indecisos d'anyellet, ab sos ditets de nina probava sens ESMA d'aferrarse a la blanca mamella...», Oller, *La papallona*, 160; «La mare anava afirmant ab lo cap, peró sin-

glotant encare y sens ESMA pera parlar», Oller, *Vilaniu*, 343;

ESMAGINAR : «Dementre que aquestes coses callant me ESMEGINÁS, aparegué Rabequa vinent ab la gerre que portava en la spatlla», Biblia en catalán (Bibl. Nac., París, MS., Esp. 2), 13.

ESMAHIT : desmayado : «vengueren en lo dit setge XX galeres que lo senyor rey En Jaume hi tramés, de la qual cosa los enemichs foren molt ESMAHITS e començaren a parlar tractaments», Pedro IV, 52.

ESMALT : «E volgué li dar lo bastó, lo qual era de or maçís e al un cap de ESMALT tenía pintades les armes del Imperi», T. B., IV, 9.

ESMAR [AESMAR] : calcular aproximadamente; juzgar, estimar : «E vench en R. de Muntcada e dix que los estimaría. [Variante SMARIA]», Cron. Jacme, 98; «e al semblan de nos e d'aquels qui eren ab nos AESTMAM los o poch mes o poch menys de X millers», Cron. Jacme, 299; «e AESMAM los, que y podía haver tro a CCCC hómens a caval e a peu, la major força dels hómens de Valencia», Cron. Jacme, 299; «perque us pregam que vosaltres vuilats que'ns aiuden vostres hómens d'aquela forma que ells nos aiuden: e si aquela nous plau que guardem entre nos e vos una cosa que segons raó d'aquela vayla tant en altra manera, car si be ho AESTMATS, d'aquell que mes haiam de vostres hómens no pujará a V milia sous, e vos porets ne haver de nos XXX milia», Cron. Jacme, 406; «Qui vol donchs entrar en l'orde de cavaylería, a ESMAR e pensar li cové lo noble començament de cavaylería», Lull, *Ord. de Cav.*, 7 v.°; «Respós la philosophía: certes si axí era com tu AESMES (estimas, juzgas), sería cosa fort monstruosa e stranya», Boeci, 177; «bo es tresor desirable qui no's pot ESMAR en la sua valor», A. C. A., XIII, 461.

ESMARLETAR : desalmenar : «Y ESMARLETANT de timbes y grops aquelles terres, || escrestant les montanyes, llevant als puigs lo front, || un mauseol alçáli de serres sobre serres || que, mal arrestellades, fan gemegar lo mon», Atl., 68.

ESMAYAR : desfallecer, descorazonar, desanimar : «Car lo senyor o lo capitá per gran adversitat que li vingua no deu mostrar la sua cara trista, per no SMAYAR la sua gent» T. B., I, 33; — *esmayar-se* : «aquell qui fuig ha infinits empatxes los quals quant los troba sol no's deu ESMAYAR, mas deu haver l'enteniment ubert on pot anar mils per sa saguretat», Eximenis, *Regiment*, c. 287; «Axí mateix pensa en les filles de fortalesa la primera de les quals sa apella seguretat qui te lo cor fort que no s'ESMAY per neguna pena menaçada ne per pahor ne dolentía de cor», Eximenis, *Regiment*, c. 66; «Item fugent ensemps e a pas e no ESMAYAR se ne perdre cor soptosament», Eximenis, *Regiment*, c. 270; «mas qui ha acostumat de sostenir treballs e congoxes e nafres e forts desaventures, no's pot ESMAYAR de res que li pugua esdevenir», T. B., I, 186; «Com los turchs veren exir tanta gent, los quals se pensaven que no n'i havia mes, ESMAYAREN se molt», T. B., II, 251.

ESMAYAT : desfallecido, descorazonado : «e per la gran calor que aquel día havía feyta, foren tots ESMAYATS», Cron. Jacme, 530; «E segurament que'l rey Manfré hagra vençuda la batalla, sino fos lo compte de Casarta o el compte de la Serra e d'altres barons seus qui havíen la davantera, e al ferir passaren se al rey Carles, e vengren contra llur senyor, lo rey Manfré, axí que les gents del rey Manfré ne foren totes ESMAYADES», Muntaner, 69.

ESMENA : enmienda, corrección : «e que neguna ESMENA no li'n faríem», Cron. Jacme, 40.

ESMENARSE : enmendarse, corregirse.

ESMENDA : «e a vos fer-vos-ía gran ESMENDA perque mester hi a mercé...», Cron. Jacme, 58.

ESMENT : advertencia, noticia : «Aquí jamay arriba || la tempesta del mon ni son ESMENT; || aquí no naixen flors ni'l jorn comença; || del hom la planta altiva || tremola aquí; la pensa || l'ergull deposa y sa miseria sent», J. Martí y Folguera, *La Cova d'Artá*, J. F. 1871, 181; — *fer esment* : parar mientes : «Y al ferse ESMENT de sabis, de forts guerrers y destres, || se girarán un día los ulls a sol-ixent, || y oblidarán, fent gloria d'inspiració, els nous mestres || qu'alguns astres del mon sortiren d'Occident», Atl., 92; — *no ferhi esment* : no darse cuenta : «La Toneta comensava a tutejarlo sense ferhi ESMENT», Oller, *La papallona*, 97; — *sense ferne esment* : maquinalmente; — *parar esment* : «Parau be SMENT en lo que us diré», T. B., I, 69; — *pendre esment* : «car si ben te'n prens ESMENT, la ignorancia es maltractada, malmenada e avilada», Boeci, 39; «Primer que si est convidat no sies coriós ne ansiós de la calitat o cantitat de les viandes, axí com alscuns folls que tantost que son en la casa se prenen d'açó SMENT e'n susanyen, ço que es gran vilanía», A. C. A., *Doctrina moral y política*, 320; — *tenir esment* : parar atención : «E tendrá SMENT a les respostes de cascuns per forma que conegua lurs ánimos e que vertadera informació en la resposta los dits diputats e concell puxen haver», A. C. A., XXII, 60; «e Phelip, conexent son gran defalt e la discreta reparació que Tirant feta li havía, en lo menjar tingués ESMENT que no menjava sino tant com la Infanta fehia», T. B., I, 307; «posa't en rahó e fes me part de açó qui es meu; e te be ESMENT al que't diré», T. B., I, 369; «e pervengut prop del castell, lo senyor d'aquell qui era un cavaller e stava en una finestra, veu de luny venir l'ome, e tingué li SMENT de quina part venía ni hon anava», T. B., III, 166; «trist consira en Segimón dins la cambra del palau, || trist consira y no ha ESMENT || de qu'entra en sa cambra un jay», Tomás Forteza, *La llegenda de Sant Segimón*, J. F. 1871, 112; — *tenir esment de* : tener indicio de : «Ningú d'aquella casa havía tingut ESMENT de lo passat a la Tona», Oller, *La papallona*, 161; «De sas gracias personals ell no'n tenía cap ESMENT», Genís, *La Mercé*, J. F., 1878, 193.

ESMERAGDÍ : esmeraldino : «ovira l'ampla terra || jayenta arrodonirse

en sa rodalia, || com un escut ESMERAGDí que volta || lo gran riu Occeá», Atl., 206.

ESMERÇ : «Encara ordenaren que les carreres que son cubertes o escurides axí com la drapería, pellería, corregería, drapería de li et la çabatería totes estíen lo terç descubertes de nuyt et de día en manera que hom pusque veure los ESMERÇ que s'i venen», Almotacenia de Valencia, 1322. 55; — *esmerçar diner* : emplear el dinero o género; invertir el dinero; gastar.

ESMERILAT : esmerilado : «Item ordonaren los dits consellers e prohómens que quant per los spasers de la dita ciutat seran ESMERILLADES les spases, fet lo juy de aquelles per los prohómens del dit offici, si alguna de las dites spases será atrobada trancada, que aquella sía de continent trancada per los dits prohómens», A. M. B., *Bandos* (1414-27), 11.

ESMICOLAR : hacer trizas : «continuaba sol á taula ESMICOLANT crostas de pá ab lo mánech del ganivet», Pin, *La familia dels Garrigas*, 47; «se posa lo paper de fumar al llavi y ab los palmells de las mans ESMICOLA la picadura», Vilanova, *A casa l'alcalde*, Lo Renaixement, 1878, 54.

ESMICOLAT : desmenuzado : «contra sa costum, lo temps, contat, ESMICOLAT pe'l crich-crich de l'agulla, se li feya etern», Oller, *La papallona*, 32.

ESMOCADOR : espabilador.

ESMOÇAR : embotar el filo de un cuchillo, &; causar, dar dentera; entorpecer, quitar el filo a un instrumento cortante; — *esmoçarse* : embotarse; — *esmoçarse les dents* : ponerse los dientes largos; tener o darle a uno dentera.

ESMOÇAT : obtuso, embotado, romo, despuntado: «Tot hi era: el rovellat morter, l'abonyegada regadora, les ESMOSSADES falç...», Pons, *Trascant*, 57.

ESMOLAR; — esmolar les dents : aguzar los dientes, disponerse para una buena comida.

ESMOLAT : afilado, aguzado, adelgazado por el corte o punta : «V puntes de acer fetes a taill de diamá molt ben SMOLADES», T. B., 128; «Lo Rey hermitá portava una lança ab lo ferro ben SMOLAT», T. B., I, 57; «e la lança o lances sien de XVII palms, sens roda ni altra maestría e a ferros ESMOLATS», T. B., I, 199; «posá's en la cinta un petit coltell ben ESMOLAT», T. B., I, 322; «tanta gent y ben disposta a no deixar ni'l bernís dels plats ¡tan ESMOLADES duyan les dents!», del Bosch, *Lo segador*, 21.

ESMOLET : amolador, afilador; amolador de cuchillos, navajas, tijeras, &.

ESMOLRE : digerir : «Item de pus menyar si prens la pólvora d'ella tanta com una fava e la mescles ab mel fa be ESMOLRE lo conduyt», Maser (Bibl. Nac. París, MS., fonds Esp., 210), 16 v.°

ESMONYONAT : «Ordonaren los Consellers els prohómens de la ciutat que tot escassa (?) e tot contret e ESMONYONAT e tot orp e affoylat e tot altre menigant sía hom sía fembra que sía estrany ne d'altra lengua que sía en Barchinona... que dins IIII dies primers vinens sien

tots ixits de la ciutat...», Arch. Mun., *Deliberacions* (1323-24), 35.

ESMORRIADOR : «y aprés se'n devalla al ESMORRIADOR dels bous aygua vessant», Arch. de la Cat. Seo de Urgel, Capbreu, 1676.

ESMORTIR [ESMORTUHIR] : amortiguar, mitigar, quitar la fuerza, la gracia, el mérito a una acción : «doná li ab la acha damunt lo cap que li enclotá lo bacinet, e ESMORTIT lo feu caure en terra», T. B., II, 249; — *esmortuhir la claror* : templar la luz : «... estenent la cortina llistada de blau pera ESMORTUHIR la claror y deixar córrer la fresca», Oller, *La papallona*, 24; «La esplendent estelada, ESMORTUHINT ab son guspirejar los llums de les masíes... y'ls grills y galipaus... assenyalaven la dolça hora del repós», Pons, *Trascant*, 8.

ESMORTUIRSE : amortiguarse.

ESMORTUIT : mortecino, mitigado, amortiguado : «Nines galans lo criden desd'un cim de palmera, || allargantli los braços de gebre esblanquehits; || y en sos genolls musclosos y rossa cabellera || se pengen infants tendres pel fret ESMORTEHITS», Atl., 144; «aquell cel-obert, plé de balcons barrats, tots ells velats per transparents de colors ESMORTUHITS», Oller, *La papallona*, 129; «Los sorolls arribavan ESMORTUITS al cor del bon Daniel», Oller, *Croquis*, 119; «una flamarada de vida arborá sos ulls grossos, poch ha ESMORTUHITS», Oller, *La papallona*, 216; — *esmortuhida llantia* : mortecina lámpara : «cada una (escala) tenía per total lum la ESMORTUHIDA llantia que cremava en la capelleta penjada a la paret», Oller, *Notas*, 106.

ESMORZAR : almorzar, desayunarse : «Don Francesch, mentrestant ESMORZARÁ, jo li faré conversa», Bosch de la T., *Lena*, 220.

ESMOTXAR : desmochar, escotar.

ESMUNYIR : escurrir; — *dexar esmunyir* : soltar : «Per dar primer a Hesperis socors, a l'arraparshi, || del dors atlétich d'Hércules la pren, y a reculons, || al véurela tan bella, fogós per abraçarshi, || dexa ESMUNYIR l'antena, que roda ab l'héroe al fons», Atl., 222.

ESMUNYIRSE : escurrirse, deslizarse : «Veu lo parany Alcides, mes al de Gades dexa, || y verdejant l'Atlántica planicie ovira lluny, || y'ls ordis rossejarhi y esgroguehida xexa, || com pélach d'or qu'entre arbres y rebollam s'ESMUNY», Atl., 76; «Mes polsa, dins la barca, les cordes d'una lira, || y los mandrons y fones s'ESMUNYEN de llurs mans; || y, oferintli llurs braços de ferro per cadira, || vora un claper, lo duen, sepulcre de gegants», Atl., 280; «les mans del rabadá s'ESMUNYIREN desde'ls ulls de la Teresa, fins a sa cintura», Pons, *Trascant* 10.

ESPADADORA : espadilla de batir las haces del cáñamo.

ESPADAT : cortado a pico; perpendicular, a plomo : «Lo Montseny, com montanya ESPEDADA y feréstega, ne dona bona proba», Bellloch, *Montseny*, J. F., 1880, 211.

ESPAETXAT : «Ab tant, com foren ESPAETXATS, preseren comiat de frare Roger, qui tench lo feyt per acabat», Muntaner, 380.

ESPAHORDIR : causar pavor o miedo : «anarense ESPAORDÉN», Cron. Jacme, 127.

ESPAHORDIT : aterrado, espantado : «En Lluís la sostingué ab passió, l'auxiliá ESPAHORDIT, notant que la invadía altra volta aquella blancor de morta», Oller, *La papallona*, 219; «E quan lo Rey de Maylorques los veé ESPAORDITS», Cron. Jacme, 127.

ESPALMADOR : «açó declarat que fos leguda cosa als dits peyllers et a quals se vol altres persones venents robes veylles o usades de nedeejar ESPALMAR et endreçar ab ESPALMADOR de cerdes et o ab granera et no ab cardo en alcuna manera les dites robes veylles o usades per obs de vendre aquelles», Almotacenia de Valencia (1322), 74.

ESPALMAT : pasmado, admirado, estupefacto, espantado, amedrentado : «pero qué té'n Matheu? Aquest estava groch, ESPALMAT, y tot era moure'l cap a un y altre cantó, tapantse las orellas», Oller, *Notas*, *L'indiscreció*, 34; «Yo había sentit llegir de debó una carta que m'había de deixar ESPALMAT», Genís, *Sota un tarot*, J. F. 1876, 326

ESPAMPOLAR : despampanar, quitar los pámpanos a las cepas de las viñas : «En lo començament del mes de maig deu hom SPAMPOLAR la vinya e levar ne los brots qui's fan en los seps infruchtuosos qui no tenen rahims, e lexar li los que tenen rahims e tendrán molta brocada», De Re Rustica (Bibl. Nac. París, MS., fonds Esp. 291), 32; «ESPAMPOLLAREU las vinyes, llevant ne los brots, que no y haurá rayms», Agustí, *Secrets de Agricultura*, 7 v.°; «Ma vida está desolada, || com a vinya ESPAMPOLADA», Costa y Llobera, *Defalliment*, *Poesies*, 47.

ESPANT : susto : «E certament ells pendrán gran SPANT com veurán tanta gent d'armes», T. B., I, 42; «de vexella de argent n'i havía tanta que era cosa d'ESPANT», T. B., II, 50; «Ay! quin ESPANT m'ha dat! Fins ara no's lleva!», Oller, *La papallona*, 53; «¡Si me'n havía causat de gustos y d'ESPANTS!», Oller, *La papallona*, 182; «Si la guerra no s'acaba aviat haurem d'anar tots a captar. Sempre ESPANTS y sobresalts», Bosch de la T., *Lena*, 28.

ESPANTABLE : pavoroso : «Y monstres afigura llavors mes ESPANTABLES, || qu'a rues pernabaten y juguen a l'entorn, || llurs boques de caverna badant insondejables, || sovint per algún llamp enceses com un forn», Atl., 176.

ESPANTADIÇ : asustadizo.

ESPANTAR : asustar : «e tu creus que ab paraules vils e deshonestes me penses ESPANTAR e donar cárrech a mi e a ma condició?, T. B., I, 174.

ESPANTARSE : sobrecogerse : «Ni som en la gran era tots sols eix blat a batre; || míra allí com ses ales hi axampla'l Simoun: || lo torb de l'Equinocci surt més enllá a combatre, || y'l mar s'ESPANTA al veures d'un altre mar damunt», Atl., 124; — *espanta-llops* : espantalobos; — *espanta-mosques* : espanta-moscas, mosquero hecho de tiras de papel para alejar las moscas.

ESPANTAT : aterrado : «Vosté no es capás, digué la despesera, mitj

ESPANTADA», Oller, *La papallona*, 60.

ESPANTÓS : espantoso : «L'ESPANTOSA abraçada mes estrenyen, || y's topen, se revolquen y s'empenyen, || acarades ses boques de volcans; || de l'hórrida tormenta no s'adonen, || y escupint foch y ferre s'abrahonen || a la gola d'abismes udolants», Atl., 28.

ESPANYA : España : «Y a tu ¿quí't salva, oh niu de les nacions iberes, || quan l'arbre d'hont penjaves al mar fou submergit? || quí't serva, jove ESPANYA, quan lo navili hont eres || com góndola amarrada, s'esfonza mig partit?», Atl., 48; «Y'l qu'entre ESPANYA y França torreja, mur de roca, || de neu y de tempesta vestit, com braç de Deu, || de la estrellada tenda los blaus domassos toca, || muntat d'altre de brases horrible Pirineu», Atl., 58.

ESPARDENYA : de esparteña, calzado; sandalia hecha de esparto y más comúnmente de cáñamo en Cataluña : «Encara ordenaren que les ESPARDENYES síen ben feytes et síen de bon espart et que aia en cada ESPARDENYA XXVI punts et de sobre lo peu onze cordes et de tras al taló IIII cordes et si en altra manera serán mal feytes et lo dit compliment de punts et de cordes no aurán, perda les ESPARDENYES et síen cremades les ESPARDENYES mal feytes», Almotacenia de Valencia (1322), 44; «se tragué los esclops, posantse las ESPARDENYAS», Bosch de la T., *Lena*, 24; «se tragué las ESPARDENYAS y allargá los peus a la llar per calentarse los peuchs», Bosch de la T., *Lena*, 28.

ESPARDENYOT : «ja tot en la casa s'habían apurat: fins s'habían venut los draps y ESPARDENYOTS pera propinar un remey», C. Vidal, *La V. en lo C.*, *Confiansa en Deu*, 22.

ESPARGIR : sembrar, salpicar, esparcir : «Expergere; mojar o roziar», Nebrija; «per fortuna de temps las naus y las galeres se ESPERGIREN totes», Comes, *Llib. de coses*, I, 36.

ESPARPANYAR : dispersar : «E com ell brocava ab aquells, feya los sarrahins axí ESPARPANYAR, que no s'en tenía hu ab altre», Muntaner, 97.

ESPARPELLARSE : despertarse : «Espanya, pel chor d'ángels cridada, s'ESPARPELLA, || y veu que's lliga un pélach ignot a son cos nu, || — Quí relleva en ton cel l'estel caygut? — diu ella, || y, als braços estrenyentla, joyós responli: — Tu», Atl., 252.

ESPARRACAT : desarrapado, desgalichado, desgarrado, estropeado, que está mal vestido, en un estado infeliz, andrajoso, haraposo, cubierto de andrajos.

ESPART : «De spartum; el esparto propio, yerba de España», Nebrija.

ESPARVER : gavilán, ave de rapiña.

ESPARVERAMENT : azoramiento : «lo desitj d'un desenllás o altre, l'encaminava cap a la botiga de son amo; l'ESPARVERAMENT lo desviava a camins oposats», Oller *Croquis*, 17.

ESPARVERAR : amilanar : «batent a colps de clava'ls gegants de la Crau en la Provença, atuhint a Gerió y al líbich Antheu, ESPARVERANT les Harpíes y Gorgones», Atl.,

XII; «De Libia arrebassárem Harpíes y Amassones, || per ella ESPARVERANTles com a pardals esquerps; || tenyírem sos saulons ab sanch de les Gorgones, || garfint per escapsarles llur dur cabell de serps», Alt., 90.

ESPARVERAT : amilanado.

ESPASA [ESPAA]: espada: «oyda la missa de sent Esperit nos cenyim la ESPASA», Cron. Jacme, 29; «e volch metre ma a la ESPAA», Cron. Jacme, 44; «E exim a les vistes, nostres perpunts vestits e les ESPAES cintes», Cron. Jacme, 57; «La significança de la SPASA es que tailla a dues parts, e pot hom fer mal en tres maneres: car hom pot matar e nafrar a dues parts, aprés ab la punta», T. B., I, 104; «ne les nostres mans no son vehades de sonar arpa ni sturments, mas de tenir continuament nit e día la ESPASA al costat e altres armes defensives», T. B., II, 105; — *un cop d'espasa de pla* : cintarazo, palo o golpe con la espada de plano o con la hoja o ancho de ella; — *trobarse entre la espasa y la paret* : estar entre la espada y la pared, en una posición difícil; — nombre de pez : «Item que la libra carnicera de la ESPAA, de la lunada e de tros e de tot altre peix semblant sia venuda VII diners e no mes avant», A. M. B., *Bandos* (1349-56), 89 v.°

ESPASMARSE : «e lo sperit li fallí, que no pogué mes per la molta sanch que perdía: e tot S'ESPASMÁ, e torná tot ert en la sella», T. B., I, 209.

ESPASME : asombro : «Per SPASME enten Averrois acurtament dels membres o tal enredrament que no's puguen plagar ni estendre car ell en la operació no es tolta com en lo paralis, mas es mudada», Inventari o collectori de cirurgía, lib. 3, c. 1; «Llavors al gran incendi, rabent, endreça'ls passos, rogench damunt los núvols vehentlo crestejar; || y ohinthi plors y xiscles, hi fica'ls nusos braços, || fent als pastors y pobles d'ESPASME tremolar», Atl., 58.

ESPATARRAR : aterrar, aterrorizar, espantar, abatir, causar terror.

ESPATARRARSE : aterrarse, aterrorizarse, espantarse, esparrancarse.

ESPATLLA : espalda; hombro : «ab los cabells larchs fins a les SPATLES», T. B., I, 21; «e sens dir res voltá les SPATLES, e aná s'en a la sua posada», T. B., II, 52; «e per les SPATLLES de la montanya que per negú no fon vist, devallá», T. B., II, 141; «torní a pujar vers l'alterosa cima'l fexuch pés tan mal midat a mes ESPATLLES de poeta», Atl., XII; «Per çó, dels fills de Grecia la somiosa pensa lo veya, com montanya, tot coronat d'estels, || y ajupit, sens decaure, devall sa volta immensa, servant ab ferma ESPATLLA la máquina dels cels», Atl., 46; «Y vosaltres? vosaltres, la mar que us embolcalla || llençau a mes ESPATLLES, badant los ulls al sol; || vostres bolquers d'escuma me dareu per mortalla, || com orfanets de mare rihent en lo breçol», Atl., 52; «Peró, la mar, obrintse de colp, bromerejava || més enllá, un front exintne y ESPATLLES de gegant, || y com llamp, rebatuda per férrea

ma, una clava || volá a aterrar al monstre, pels ayres foguejant», Atl., 222; «agafá lo feix d'eura, se'l carregá sobre la ESPATLLA y s'encaminá tota pensívola cap al mas Mallol», Bosch de la T., *Lena*, 23.

ESPATLLAR : estropear.

ESPATLLAT : descompuesto.

ESPATLLER : «Dos banchs d'alt ESPATLLER hi corrían de parabanda», del Bosch, *Lo segador*, 23.

ESPATLLUT : cargado de espaldas, corpudo : «Ab cruxidera y gemegor s'aferren, || com ESPATLLUDES torres que s'aterren || trinxant ab sa cayguda un bosch de pins; || y entre ays, cridoria y alarit selvatge, || ressona'l crit feréstech d'abordatge || y cent destrals roseguen com mastins», Atl., 24.

ESPATXAR : despachar : «ESPATXADES les dues parts d'aquesta obra... Roman a tractar de la tercera partida d'aquest primer libre...», Eg. Romá, *Regiment*, 32; «e feu donar grans refrescaments a la galea, e aquell día mateix la ESPAETXÁ, en guisa que l'endemá se partiren d'ell», Muntaner, 224.

ESPAU : despacio : «Si us cuytats no y serets esta nit, e si anats a SPAU serets hi», *Recull*, 259.

ESPAVENTAR : espantar : «La quarta regla de Coridón dada a son fill fo aquesta: zelant tu per la comunitat no't ESPAVENT naguna maior potestat; rahó es car Deus es aquell qui't deffendrá», Eximenis, *Regiment*, c. 63.

ESPAVENTARSE : «Cavall tabaler no S'ESPAVENTA per brugit de pell secha», Compil. ep. camar., Prov. arab.

ESPAVENTAT : «E los sarrahins foren axí ESPAVENTATS, que mes de una llegua se tiraren anrera de lla hon solien estar», Muntaner, 104.

ESPAVILAR : «la Quelina ESPAVILAVA'l llum d'oli que penjava del sostre», Bosch de la T., *Lena*, 25.

ESPAVILARSE : «Oh, es que tot lo dia't veig caygut y malmirós, qu'are meteix te pendrían per un vell cansat del mon. Y convé que't ESPAVILIS», Oller, *Vilaniu*, 137.

ESPAVILAT : avisado, sagaz, fino, astuto.

ESPAY : espacio : «Y obrint lo llibre immens de sa memoria, || descapdella'l fil d'or d'aquesta historia, || de perles d'occident pur enfilay; || y'l jove, per qui Europa era poch ampla, || de l'ánima les ales mes axampla, || com l'áliga marina al pendre ESPAY», Atl., 38; «De gom a gom quan s'umple l'ESPAY de fumerel-la || y's fon d'un cap al altre la serra de cremor, || sota'l mantell de flames que l'huracá flagel-la, || la terra adolorida gemega com un cor», Atl., 58; «Brunzíen los falziots, giravoltant per l'ESPAY ab esbojarrada furia», Pons, *Trascant*, 9; «No cal dir si n'hi veuría de fantasmas per tots aquells ESPAYS tenebrosos ma imaginació de noy», Oller, *Notas*, 191; — *dexar un espay* : dejar lugar : «per bon SPAY stigué que no pogué parlar sino que tots ploraven», T. B., I, 17; — *bon espay* : «dançren per bon SPAY», T. B., II, 57; «e durá per bon SPAY aquesta batalla hon hi morí molta gent de cascuna part», T. B., IV, 15; — *en l'espay d'un any* : en el discurso de un año.

ESPAYÓS : espacioso : «esperant l'hora beneyta d'anar al llit... y entrar en l'ESPAYÓS pis...», Oller, *Notas*, 192; «La Cileta, feynera com ella sola, corregué al ESPAYÓS solar ahont s'havía de parar la taula», del Bosch, *Lo segador*, 21.

ESPECIARIA : especiería : «per squivar perills al públich que d'aquí avant alguna dona qui tengua botigua de SPECIARIA no gos ni li sía lícit ni permés fer ni vendre medecines de qual se vol ley, si donchs no te en casa per regir la dita botigua persona qui haie stat en la dita art de apothecària VIII anys», A. M. B., *Bandos* (1445-58), 9.

ESPECIAYRE : boticario : «Ordonaren los Conseylers e'ls prohómens de la Ciutat que negún ESPECIAYRE ne son missatge no gos vendre a neguna pressona rialgar, si donchs no'l venía a metges bons e coneguts; tota hora lo metge jur en poder del SPECIAYRE abans que'l li liure que no us del rialgar sino en coses medicinals e que lo metge no'n puscha dar ne vendre a neguna presona...», A. M. B., *Lib. de deliberacions* (1310-13), 35; «car los dits metges haurán lur ESPECIAYRE especial del qual hom pendrá tot ço que'l malalt haurá mester», Breviari d'amor (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 353), 137.

ESPECIE : **1,** «nostre senyor Deu... feu les coses elementals que son posades en los elements, en SPECIE e semblança de aquells», Tomich, 1. **2,** especia : «ypoticaris hi havía de Montpestler e de Leyda qui hi veníen ESPECIES, així con faría hom en una gran vila, també a malauts con a sans», Cron. Jacme, 305.

ESPECÍFIC : específico : «quescún engendra son semblant, sens corrupció de son ésser SPECÍFFICH», Llull, *Maravelles*, I, 126.

ESPECTRE : espectro.

ESPELMA : **1,** esperma de ballena. **2,** esperma, bujía, vela de esperma : «en l'extrem del poble, distingía's en mitj de las tenebras l'informe conjunt de l'envelat, mercés a la llum de les ESPELMAS que cremavan en las aranyas», Vidal, *Rosada d'estiu*, 249.

ESPELTA : «Alica, ae, cervisia, poción que se hacía de espelta», Nebrija; «De spelta, la *espelta*, in genere frumenti», Nebrija.

ESPELLICAT : andrajoso.

ESPELLIFAT : traído, raído, gastado; andrajoso; — *estar espellifat* : estar hecho un andrajo.

ESPELLISSAT : andrajoso.

ESPELLOFAR : «se recordá del blat de moro, y demaná quant ESPALLOFARÍAN», Genís, *La Mercé*, J. F. 1878, 181; — *espellofar les atmetlles* : deshollejar las almendras.

ESPENYAR : «muntá se'n en un mur alt e lexá's SPENYAR d'aquí avall e axí ell passá d'aquesta present vida», B. U. B., *Ajustaments*, 345 v.°

ESPERA : plazo : «veem tot dia que aquel qui la mercadería aurá comprada la revendrá e comprar la ha aquel qui la aurá venuda per ço cor la aurá a molt meylor mercat, pus pach primer que el no la vene a ESPERA», Breviari d'amor (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 353), 138.

ESPERANÇAT : confiado, ansioso : «.. cercant ESPERANSAT la demos-

tració complerta d'haver sofert una alucinació», Oller, *La papallona*, 216.

ESPERAR : aguardar : «Hesperis, que n'es reyna gentil, s'es enviudada || y ESPERA un cor que vulla lo seu aconhortar; || quan d'exa palma tastes la fruyta regalada, || dirás: «A la seva ombra dexáume reposar!», Atl., 76; «Mare! penjau d'un sálzer la lira als vents y oratge, || qu'a l'ombra regalada no hi dançarem pas mes; || no enrameu nostres tálems de murtra ab lo fullatge, || puix ¡ay! allí'ns ESPERA la mort per da'ns un bes», Atl., 94; «— A tots! — ella responli; — amb aqueix mot m'exales || lo cor; vina a mos braços, fill meu; no't cal fugir: || fugíu, fugíu vosaltres, aucells que teniu ales; || jo ESPER ab qui mes amo que'm vinguen a engolir», Atl., 138; — *tot esperant* : en espera de : «Tot ESPERANT lo metje, volgué asseure's, demaná la cadernera...», Oller, *La papallona*, 189; — *esperar ab candeletes* : «S'ESPERABA ab candeletas lo jorn en que l'hereu's pogués acomodar», C. Vidal, *La pubilla del mas*, J. F. 1866, 94; «cada setmana tots ESPERAVAM ab candeletes lo dijous a la tarde», Genís, *Sota un tarot*, J. F., 1876, 303; «Abans, ja era cosa sabuda: s'ESPERAVA ab candeletas lo jorn en que l'hereu 's pogués acomodar», Vidal, *La vida en lo camp*, 51.

ESPERIMENTAR : ejercitar : «Aquest era un cavaller fortíssim que en sa viril joventut havia ESPERIMENTADA molt la sua noble persona en lo exercici de les armes» T. B., I, 13.

ESPERIT : **1,** alma, espíritu : «E lo miserable de cavaller encara volía que li liguassen lo braç per fer armes; e lo SPERIT li fallí que no pogué mes per la molta sanch que perdía», T. B., I, 208; — *esperit del rellotge* : tic-tac del reloj : «Regná un moment de silenci tan fondo, que's sentía l'ESPERIT del rellotge d'en Lluís», Oller, *La papallona*, 94; — *lo mal esperit* : el espíritu maligno, el diablo, el demonio : «los mals SPERITS qui ací son me trocegen los ossos e la carn, e de troç en troç la lancen per l'ayre», T. B., III, 89; — *mal esperit* : malvado : «Mes ¿quí'ls ha operat? ¿Quin mal ESPERIT pot haverloshi obert las entranyas...?», Oller, *Notas*, 112; — *caygut d'esperit* : abatido : «La comedianta's queixá amargament de la fredor del públich, mostrantse cayguda d'ESPERIT», Oller, *La papallona*, 40. **2,** ser : «arribavan a dalt clars y propers tots los sorolls... sens que per això logressin trencar tot lo reculliment d'aquells dos ESPERITS», Oller, *La papallona*, 65. **3,** ánimo : «y un somni de tendresa y benestar embadalía 'ls ESPERITS», Oller, *Croquis*, 116; «A la fi la fiblor dels desenganys se soporta ab l'ESPERIT tranquil», Oller, *La papallona* 126; «Una borratxera d'imaginació, tant mes violenta quant mes privat se trobava d'esbravarla, s'apoderá de son ESPERIT», Oller, *La papallona*, 207.

ESPERITAT : endiablado : «Los cavallets, calents de boca... trescavan a cremadent com ESPERITATS», Oller, *Vilaniu*, 15.

ESPERMA : **1,** «E perlá Deu a Moysén dient : parlats als fills de Ísraell; homa que sofera flux de

ESPERMA sera no nedeu e levors sía jutgat aquest vici antangut n'es», Bibl. cat. (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 2), 58 v.° **2**, bujía : «las ESPERMAS feyan una llum mes blanca y mes prima», Oller, *Croquis*, 116.

ESPERONAR : aguijonear, aguijar : «Es qui engegá en son regne les mars: ¿ve a ESPERONARles || o condolintse d'ella ve a dúrsela'n a port? || Mes, cóm dexar ses filles? cóm somniar dexarles? || Jamay: entre sos braços primer reptar la mort», Atl., 144; «Llur crit, trepig, llambordes y bigues que brunzexen || a Alcides ESPERONEN que fuig per l'erm fangós; || quan a sos peus restobles, selves y monts fallexen, || com tallamar, devora les ones coratjós», Atl., 172.

ESPERONAT : **1**, «la Gallina ESPERONADA romp los ous y no cova axí ordinariament, y algunes vegades se menja los ous», Agustí, *Secrets*, 152 v.° **2**, aguijoneado : «En duas setmanas, lo sentiment de simpatía que despertá la primera entrevista, ESPERONAT per la privació d'un contacte freqüent», Oller, *La papallona*, 67; «son giny, ESPERONAT pe'l mateix egoisme, hi tirava un vel pera presentarla (l'alusió) fosca, dubtosa, anfibológica», Oller, *La papallona*, 118.

ESPÉS : **1**, «De spissus, cosa espesa y tardía», Nebrija. **2**, poblado; — *mostatxo espés* : bigotes poblados. **3**, repetido : «E lo rey En Jaume, qui lavors era en Catalunya, tremés li chartes fort SPESSES, que ell en tot cas se partís de aquells processos que entenía a fer», D. Pedro IV, 30.

ESPESSEDAT : espesor : «y'l meu poruch magí traspassava l'ESPESSEDAT de la fusta y's figurava ja'l carrer», Oller, *Notas*, 192.

ESPESSIR : espesar, condensar

ESPESSIRSE : condensarse : «Aguayta com hi aboquen los pols ses nuvolades, || qu'ab llurs ramats apleguen lo Llevantí y Ponent; s'arruen y ESPESSEXEN, al tro arremolinades || de mon fuet de flama que atiadó'ls encén», Atl., 126; «Lo tuf del bestiar, ajaçat arreu, y la fetor del xerri,... s'esbravaren pel nou badall, descarregant la ESPESSIDA atmósfera d'aquell antre», Pons, *Trascant*, 12.

ESPESSURA : «Aquesta hermita stava en una alta muntanya molt delitosa de arbres de gran SPESSURA», T. B., I, 21.

ESPETECH : estampido del rayo; crujido; chasquido; estampido, traquido, explosión : «Axí d'estiu en tarda xafogosa || dos núvols tot just nats, d'ala negrosa, || s'escometen, al veure's, ab un bram, || y, atrets per l'escalfor de llurs entranyes, || s'axamplen acostantse, les montanyes || fent estremir a l'ESPETECH del llamp», Atl., 24; «S'estimba ab castells d'aygua l'esllaviçada serra, || y al cru ESPETECH s'esquerda l'Atlántida trement; || los estels, dalt, aguayten si esclata en llamps la terra; || la terra, si ab sos astres li cau lo firmament», Atl., 120; «Aquesta delicadesa mogué un ESPATECH d'alegría», Oller, *La papallona*, 143; «Callá la gent, espifiá'l del violí, s'assossegaren los vaylets y moces, que, enquimerats per les lleminedures, ja la donaven per la tremenda, y, esclatant ensemps un endiastrat ESPE-

TECH de sons, conjunt atabalador de veus les mes axordants y aspres, començá la esquellotada», Pons, *Trascant*, 56; «Apa, minyons, digué el manyá picant a la enclusa, que's refreda. Y un repich de martells dexats anar á la hora, y un ESPETECH de guspires omplí la botiga», Vilanova, *Pobrets*, &., 103; «los ESPETECHS de la llenya que crema en la llar y lo soroll de l'aygua que bull en la marmita, tampoch te diuhen res?...», Vidal, *Rosada d'estiu*, 87.

ESPETEGAR : crepitar : «Ofegant lo brugit de la batalla, || un llamp del cel ESPETEGANT devalla || de la nau veneciana al polvorí; || se bada y roda al fons feta un Vesuvi, || mentres romp la de Génova un diluvi || d'escumes, foch y flama en remolí», Atl., 26; «Fressejava la viram, renillaven les besties, ESPETEGAVEN les portes», Pons, *Trascant*, 28; «resultant mes manifest l'intens silenci que en la sala regnava, per lo freqüent ESPETEGAR de la llenya; lo brunzir de las inquietas flamas; los planyívols udols del cers colantse per lo canó de la xemeneya», Vidal, *Rosada d'estiu*, 275; — *l'espetegar del tró* : el rimbombe del trueno : «En llampegueig volcánich sos ulls grifolen ires; || terbolins l'arreboceu, fredat y confusió; || lo foch del cel li encercla corones de guspires; || li es música escoltívola l'ESPETEGAR del tro», Atl., 122.

ESPETERNEGAR : chisporrotear : «La xinxeta ESPETERNEGA || ja cansada de cremar || y una xica papallona || perdent l'esma cau al flam», Coca, *Lo nen mort*, J. F, 1879, 94; «cansat de veure los raigs d'espurnas y de sentir ESPETERNEGAR las brasas», E. Vilanova, *Los Reys*, Renaixensa, 1884.

ESPETERREGAR : chisporrotear.

ESPÍA : «E lo senyor Infant sabé lo llur propósit per ESPÍES que tenía entre ells», Muntaner, 22; «si vols trobar quí es ESPÍA en ton estol fe una vegada lo día tot hom entrar dins ses tendes e regonéxer los seus car lavors aquell qui s'obira (?) aquell es l'ESPÍA», Eximenis, *Regiment*, c. 278; — *espia dimonis* : caballito del diablo.

ESPIAR : atisbar.

ESPIETA : espía.

ESPIGA : «de spica, la espiga generalmente», Nebrija; — *espiga* entre corba y corba de la roda pera unirles, carro, torillo.

ESPIGAR : pimpollecer : «Lo taup al niu de l'áliga, lo peix al núvol colca; || als cims hont ESPIGAREN sos pins torna la nau; || en lo jaç de la dayna la rémora's revolca || y escorcolla'l d'Hesperis algún marí gripau», Atl., 140.

ESPIGAT : crecido, gallardo : «Una ciutat fundarhi promet, a sa tornada, || qu'esbombe per la terra d'aquella barca'l nom, || y, com un cedre al véurela crescuda y ESPIGADA, || — D'Alcides es la filla gegant, — diga tothom», Atl., 68; «ni la reposada viuda Marqués ordená, en veu quasi alta, al seu Felipet, un ESPIGAT de divuy anys, que resés las tres avemarías», Oller, *Vilaniu*, 85.

ESPIGNET : clangor : «ESPIGNET de la trompa qu'als mons, en sa agonía, || cridará al espantable juhí del Criador, || sa veu desbota rús-

tega pel cel, que s'incendía, || com de cent rodants carros traqueig retronador», Atl., 122.

ESPIGÓ : guía o llança de la carreta de bous; viga, lanza; — *espigó del blat de moro sense grans* : carozo.

ESPÍGOL : espliego, alhucema, género de plantas que exhalan un olor fuertemente aromático : «Lo lligabosch, ESPÍGOL y roselles, || al breçoleig de l'aygua s'esfullaren», Atl., 204.

ESPIGOLAR : espigar, rebuscar, recoger espigas en un campo segado; «Spiculare, aguzar puntas», Nebrija.

ESPIGOLERA : espigadera : «Ara, ella'm perdó si goso posar a ses plantes mon manadet d'ESPIGOLERA vora les daurades garbes del camp, sempre assoleyat y benehit de Deu, de sa literatura», Atl., XVI.

ESPILL : «mas quant veié al cavaller e cavall cuberts ab aquells arnesos tan luents qu'ell mateix se'n veya com si fos en un ESPILL...», F. d'A., 197; «Ell contra mi! dels éssers aquell que mes amava, || aquell de qui volía la pensa per ESPILL, || com plau als astres veure's lluhir en la mar blava || y a un rey sa noble estampa mirar als ulls d'un filll», Atl., 128.

ESPILLERA : «e e mester que'm mostrets vostres maestríes e que guardets e que cerquets finestra ne ESPILLERA ne forat, vos que avets obrat lo castell per on pogués exir», Bernat Desclot (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 328), 108 v.°

ESPINA : **1**, «pot hom dir l'exempli qu'es diu en Cathalunya: que SPINA, com púnxer deu, aguda neix», Muntaner, 182; «dix lo proverbi antich que SPINA si punyir deu aguda nex. Ço es si'l hom deu ésser bo, senyal ne dona en son jovent. Mas d'om jove pereós e moyl e fret no te'n cal jamés haver sperança que tinga prou a res», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 195 v.°. **2**, «De spina, el espinazo del animal, el espina del pescado», Nebrija.

ESPINACHS : «SPINACHS menja hom en l'avent de nadal, e haquets se volen sembrar en la vella luna de agost, migant aquell mes, ab molt fem, e fan a regar a vegades axí como conexerás ho aurán mester», De Re Rustica (Bibl. Nac. París, MS., fonds Esp., 291), 58.

ESPINADA : espinazo : «He vist d'un llit de perles alçar Nápols y Iberia; || he vist Sahara, Grecia y Egipte al fons del mar; || la onada he vist que'm colga jugar sobre Siberia, || y, ESPINADA d'Europa, los Alpes eriçar», Atl., 50.

ESPINETA : «hortet tancat d'ESPINETA, closas y camps de conreu», Bosch de la T., *Lena*, 27.

ESPINGARDA : espingarda.

ESPINÓS : «en la sua fas mesquina, no honrada, SPINOSA, mig morta», B. U. B., *Ajustaments*, 250 v.°

ESPINYAR; — *espinyársels* : «hi ha qui... 's creu qu'... entabanant a la pobrissalla ab disbarats y promesas de mal pagador han de cassar las llebras a so de tabals. Peró... per are se las haurán d'ESPINYAR», Oller, *Vilaniu*, 23; — *espinyar los morros* : cruzar a alguno los hocicos, darle un bofetón; — *espinyarli'l nas* : cachete, moquete, puñada en las

narices; — *espinyarse* : rosegarse els punys, comerse los codos; rabiar; — *espinyate'ls* : rabia! rabia.

ESPIRA : centella, chispa : «una pocha SPIRA pocha de foch se encés en casa del primer fals testimoni», B. U. B., *Ajustaments*, 91.

ESPIRALL : respiradero, abertura practicada en la pared de un horno para que pueda entrar el aire que ha de alimentar la combustión : «Spiraculum i; respiradero», Nebrija; «ni per les escletxes de la porta ni per l'ESPIRALL del estable's veya gota de llum», Pons, *Trascant*, 8.

ESPITAL : «e fo puys frare del ESPITAL...», Cron. Jacme, 17.

ESPITREGAT : despechugado : «ESPITREGAT y afanyós, quan convenía, travallava fins a perdre l'alé», Oller, *L'escanya pobres*, J. F., 1884, 143; «Ben prompte, al mitj de la gentada s'obrí un petit clar, al centre del qual se col-locá un home ESPITREGAT, ample de pit, coll robust, macís de camas», Oller, *Vilaniu*, 65.

ESPLAYAR. Cp. : «La Infanta Carmesina suplicá a la Emperadriu sa mare que passassen en una altra sala, perque's poguessen SPAYAR, car molt temps havía que estaven tancades per lo del germá», T. B., II, 18.

ESPLAYARSE : reanimarse : «al arribar al Pla de la Boquería, hont la llum natural, sense l'arbreda, semblava encara ESPLAYARSE,'s sentí com marejat», Oller, *La papallona*, 209.

ESPLEGAR : acabar; plegar la feyna; — *esplega* : acaba, plega la feina.

ESPLET : hazaña : «De ses gegantes gestes trencada la cadena, || aquell per qui la terra fou camp de sos ESPLETS, || de tot, sense conéxe'l, fentli agrahida ofrena, || jurá que'l Deu de Túbal sería'l de sos nets», Atl., 286.

ESPLETAR : «E la mía mort yo tindré per ben SPLETADA amant e defenent l'orde de cavallería», T. B., I, 113.

ESPLICAR : relatar : «Y la noya comensa a EXPLICAR los somnis de la passada nit», Oller, *Croquis*, 8; — *esplicar per peces menudes* : esplicar con todos sus pormenores; — *jo m'esplicaré* : yo le diré a usted : «Vosté haurá dit: ¿quín paper me fa aquesta dona devant de la fideuhera? Jo m'EXPLICARÉ. Veurá, ahir ja me'n va parlar», Oller *La papallona*, 7.

ESPLOMAR : desplumar.

ESPLOMISSAR : desplumar : «Sota el tallant la víctima forceja; mes, — Ovella, — || apar que l'Angel cride: — no't calrá, nó, estrebar; || tes selves qui ESPLOMIÇA, tos cingles qui estavella, || qui tón tos camps d'aurífich velló, t'ha d'escorxar», Atl., 136.

ESPLUGA : socavón, sopeña : «conformat li es camp en temps pasat de Efron en que era la SPLUGUA dobla sguardant a Menbré axí ell consolla SPLUGA e tots los arbres d'el e tots sos térmens per entorn e poceció de Abram», Génesis (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 2), 12 v.°; «e faé brocar lo seu cavall per devant de la boca de la SPLUGA eo cova», F. d'A., 197; «era hermitá habitant en la spelunca o SPLUGA de la qual dessús haveu fet mentió», Carbonell, *Chróniques*, 27.

ESPOLSADORS : sacudidor, zorros: «Cóm vens, fill meu, cóm vens: semblas un moliner. — D. Ramón entrá, mentrestant, a la cotxería del hostal, pera demanar un respall y uns EXPOLSADORS», Oller, *Vilaniu*, 32; «L'Agneta prengué altra volta els ESPOLSADORS y's perdé per corredors y salas», Oller, *La papallona*, 133.

ESPOLSAR : desempolvar, quitar el polvo a la ropa, muebles, &.; sacudir a alguno las liendres, zurrarle la badana : «Les boyres, apilades, en aygua y pedra's fonen, || sa crin de foch ESPOLSA lo torb desembridat, || y ab llur bram les balenes al bram del mar responen, || a tall d'illes surantes fenent sa immensitat», Atl., 172; «Dos sagristans, un d'ells ESPOLSANT ab l'irreverencia de qui está fet a tractar la casa de Deu com casa propia...», Oller, *La papallona*, 146; «la minyona ha mudat las flors dels gerros y ESPOLSAT las estovalles: res queda donchs enrera», Vidal, *Rosada d'estiu*, 168; — *espolsarse* : «Posá la rama al rastellé, ESPOLSANTse'l devantal», Bosch de la T., *Lena*, 23; — *espolsarse la son* : sacudir el sueño : «Los arbres adressaren las pocas fullas qu'encara conservavan verdas y remogueren son brancatxe com pera ESPOLSARse la son», Oller, *Croquis*, 125.

ESPONA : «De sponda. La cama o el lecho de madera. Propiamente los lados de la cama o las orillas», Nebrija; «En aprés la philosophía acostá's al lit de Boeci e sigué sobre la SPONA del lit», Fr. Antoni Genebreda, *Boeci*, I, 23.

ESPONDRE : «Qui mal escolta, mal respón; e qui mal entén, mal ESPÓN», Compil. ep. camar. Prov. arab.

ESPONJA : «De spongia, la esponja del mar», Nebrija; «Diu Casiodorus que axí com la ESPONGA no ret l'ayga si hom no le streny, axí l'avar no dona res si no per força», *Doctrina moral* (Pachs), (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 55), 4.

ESPORGAR : escamondar (árboles): «Expurgare, Alimpiar», Nebrija.

ESPORGUIM : ramiza : «Ella ha de conservar los ESPURGUIMS, palles y serments per escalfar lo forn», Agustí, *Secrets*, 8 v.°; «Nimfes també, de l'Aqueloos filles, || ab tants lliris, nimfees y jonquilles || dels altres deus les ares enramárem, que per l'altar del pare sols tronchs, fullatge y ESPORGUIMS trobárem», Atl., 194.

ESPORTELLARSE : aportillarse : «Cauen d'esglay los homes; s'escruxen les montanyes; || ab gran panteix espera quelcom d'horrible'l mon, || y, al colp ESPORTELLANTSE la serra, ses entranyes || mostra al sol, qu'entre boyra per sempre se li pon», Atl., 120

ESPORTIM : capacho; — *esportims* (agr.) : capachos de molienda de aceitunas.

ESPORUCAT : amedrentado.

ESPORUGUIR : atemorizar : «La retirada d'en Lluís l'afalagava y ESPORUGUÍA a l'hora... l'ESPORUGUÍA en quant l'amor del estudiant no li podía portar mes que perills y disgustos», Oller, *La papallona*, 67; — *esporuguirse* : atemorizarse, tener miedo, amedrentarse, cobrar miedo.

ESPORUGUIT : amedrentado, miedoso, atemorizado, asustado : «Prop d'hont encaxen Africa y Europa, en terra salta, || y a empendre vola en Gades a Gerió vaquer, || qui, ESPORUGUIT al véurel venir ab la clava alta, || als peus agenollántseli, li parla lausenger», Atl., 74.

ESPÓS : «De sponsus, el esposo», Nebrija.

ESPOSALLES : «De sponsalia, promesa por casamiento», Nebrija; «E que y fretura festes a les bodes, puix a les SPOSALLES no n'i hagué?», T. B., III, 29; «puys proceyrá affer les ESPOSAYLES y complir lo matrimoni», Segura, *Costums de Catalunya*, J. F., 1885, 125; «jo també hi vindré, si'm convidas, solament per durte jo mateix la joya d'ESPOSALLAS», Genís, *La Reyneta del Cadí*, 10.

ESPOSAR : exponer.

ESPOSAT : «e tots aquests no teníen mullers sino que eren SPOSATS», T. B., I, 121;

ESPOSORI : desposorio : «— Anem, — diuli Alcides, — anem; no sospires; || també de ma patria les ribes dexí; || de Grecia la hermosa parlar no sentires? || per tu jo la dexo, || si en dolç ESPOSORI t'unexes ab mi», Atl., 162.

ESPRÉS; — *fet esprés* : hecho de encargo : «Vaja, estigan bonas, feu tot anantsen aquell pobre ragatxo, parella feta EXPRESSA pera'l cassador de nostre exércit..», Oller, *La papallona*, 7.

ESPRESSIÓ; — *espressió agraviadora* : palabra insultante : «Jo callo, m'aguanto y fingeixo devant dels demés pera no sentir altre cop aquella EXPRESSIÓ tan agraviadora que un día li va tirar ta germana», Oller, *La papallona*, 184; — *espresions* : cumplimientos, recados, memorias, afectos.

ESPRIMATXAT : delgaducho, desmedrado, cenceño, delgado, hablando del talle, del cuerpo; delgado y largo, esbelto : «... lo vestir... ple de ressabis portats d'Inglaterra que si esqueyen be a son cap ros, a sa figura ESPRIMATXADA y alta...», Oller, *La papallona*, 43; «Es un minyó d'uns vint y set anys, ni alt ni baix, ESPRIMATXADET, rebegut, peró ab nervis y tendons de ferro», Oller, *Notas*, 55.

ESPUNYAT : manco; «Los ESPUNYATS poden servir de anar e poden ésser correns e portar cárrechs al coll o calçigar cuyram o semblants coses; aquells qui son sens peus poden ensenyar a infants a escriure o revendre a la plaça», Eximenis, *Regiment*, c. 379.

ESPURNA : centella, chispa, partícula encendida de fuego, chispazo: — *espurna de foch* : chispa; — *espurna de líquit* : salpicadura : «En exa lluyta terrible en que, vençut o vencedor, sempre era jo qui rebía les ESPURNES, una malaltía'm feu dexar los dolços ayres de la patria per les ones de la mar», Atl., XII; «Y ragen fins a escórrers les abocades urnes || en rierons aurífers de virginal rossor; || per ella'l cel, al véureshi rublert de fum y ESPURNES, || daría la dels astres que lluhen en son cor», Atl., 64; «Los núvols en figura d'espectres nos ho diuen; || ho criden les tempestes ab xiscles y gemechs; || estels ab cabellera de foch pel cel ho escriuen, || entrellaçantla ab lletres d'ESPURNES y

llampechs», Atl., 98; «Mes entre'ls plechs del rócech daurat, que'l jorn retira, || desencastades perles, llambrega algún estel, || ESPURNES que restaren d'aquella immensa pira, || petjades ¡ay! de l'astre gegant que umplía'l cel», Atl., 184; «aquell xicot era una ESPURNA, un estornell, que valía tots los diners del mon», Oller, *La papallona*, 57; «per la portella d'una escaleta, vegé Daniel a son vehí, lo manyá, entre la resplandor rojenca d'una estrella d'ESPURNAS», Oller, *Croquis*, *Lo trasplantat*, 119.

ESPURNAR : chispear, salpicar; producir o echar chispas; — *espurnar los ulls* : «Jo'm tombo, perque aquella alabansa que no's diu pero que s'entén, me penetra y'm conmou tant, que m'haig d'aixugar las llágrimas que m'ESPURNAN dels ulls», Vilanova, *Del meu tros*, 101; «ab tot y que tenía ja deu anys, se l'en pujaba al coll com quan era nin, y ESPURNANTLI las llágrimes en los ulls, li deya carinyos», Vidal, *Rosada d'estiu*, 48; «Avergoyintse'n la Pepa, fins li ESPURNAREN los ulls», Pons, *Trascant*, 32.

ESPURNEJAR : chispear; producir o echar chispas; salpicar : «Ell, sortejantlo, axafa d'un colp de peu sa testa. || y'l monstre dexa caure ses ales y son vol; || sagnós verí ESPURNEJA les flors, y sa feresta || mirada va apagantse com llum d'un sech gresol», Atl., 88; — *espurnejar los ulls, les llágrimes* : «ab veu trémola y ulls ESPURNEJANT de goig, esclamá l'Agna: — Ah! ets tu?», Briz, *Lo coronel d'Anjou*, 69; «s'esforsaba pera ocultar las llágrimas que l'hi ESPURNEJABAN en los ulls», Vidal, *Laf. del M. dels sálzers*, J. F., 1880, 227; «Encara a aquest quan lo veu, li ESPURNEJAN los ulls y explica a tots sos amichs lo gran afecte que li du l'amo», Oller, *Notas*, *Un retrato*, 127.

ESPUSSAR : espulgar, quitar las pulgas.

ESQUADRA : batallón, pelotón de gente : « La primera SQUADRA dels serayns era de deu rengues de serayns negres grans e forts e be armats... E aprés de aquestes scales de serayns negres avi[a] tres scales de camells encadenats la hu ab l'altre ab cadenes de ferre», Bernat Desclot (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 328), 13; «E en Anrich ab la ost dels espanyols qui avía la davantera ferí primer en la primera SQUADRA dels proençals», Bernat Desclot (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 328), 45; «E Tirant anava de SQUADRA en SQUADRA visitant la gent, amonestantlos que anassen continuament en orde», T. B., II, 91; «Los moros ordenaren ses batalles, e totes les hores del día veníen a combatre, e de continent que la una SQUADRA de gent era cansada, anava se'n aquella, e venía n'i altra fins que era nit scura», T. B., III, 357.

ESQUADRAR : descuartizar : «Cerbero, fera cruel e diversa, || Ab goles tres caninament hi ladra || Sobre la gent, qui lla stá sotsmersa. || Los ulls vermells, la boqua ha unta e atra, || lo ventre larch, ab ungles en les mans; || los sperits engolex e ESQUADRA», Dante, *Infern*, v.[c] 13-18; [«Cerbero, fiera crudele e diversa, || Con tre gole caninamente latra || Sovra la gente, che quivi e sommersa || Gli occhi ha vermigli,

e la barba nuta ed atra, || E'l ventre largo, ed unghiate le mani; || Graffia gli spirti, gli scuoia ed ISQUATRA»], Dante, *La Divina Commedia*, Canto VI, v.° 13-18.

ESQUARTERAR : destazar, descuartizar una res muerta : «E lo derrer offici que'ls mostran es carnicers, perque s'avehen a ESQUARTERAR la carn», T. B., III, 108; «SQUARTERAT axí com si fos bou per ma de carnicer», B. U. B., *Ajustaments*, 222; «Y tots d'acort la coloquen pel Nort, Garbí y Migdía, || ESQUARTERANTla ab boques de gegantins caymants, || ab gran rugall dihentme quiscún qu'engoliría || de l'univers en runa los troços flamejants», Atl., 126; «— Jo so — diuli — qui't duya pel braç, com infant tendre, || a ESQUARTERAR y rompre l'occidental Babel; || jo so qui ab la guspira del llamp la vaig encendre || quan alçá, fent dels núvols escala, guerra al cel», Atl., 284.

ESQUEIX : **1**, esqueje, hijuelo de una planta, laja, tallo : «Mentre'm recolzo sota la verda cabellera, || ab renadiues fulles abriga mon cor nu, || que jo, ESQUEIX trasplantat a platja forastera, || no sé ¡ay de mi! arrelarme, ni reflorir com tú», Atl., 264; «Un funoyet y prou!... Y una menta cumina!... Y un ESQUEIX de romaní!...», Pons, *Trascant*, 33. **2**, *esqueix de roca* : «Tirant preguá a Diaphebus ab aquella mes amor que pogué que restás detrás un ESQUEIX de roca que allí havía», T. B., II, 239; «Digues me hon es la corona real. Certes ab tu cau soptosament e cerqua en qual ESQUEIX de roca o en cual cova se porá mills amagar», Fr. Canals, *Mem. Ac. B. Letras*, II, 533; «Los alçaprems de ferre li tiren y rocaços, || y darrera'ls ESQUEXOS de serra, al engegá'ls, || com rius al mar devallen, apuntalant los braços || en plátanos sens branques que'ls feyen de parpals», Atl., 170.

ESQUELLA : campana; esquila, esquilón, cencerro, campanilla que se cuelga al cuello de los animales; campanilla o cencerro que se pone al carnero en los rebaños : «En aquella sgleya havía una SQUELLA que sonava molt noblement, e havía hi I seny trencat que molt malament sonava», Lull, *Maravelles*, I, 175; «Item que tot traginer qui haía acustumat de portar ESQUELLES les aja a portar axí de nits con de dies...», A. M. B., *Bandos*, (1359-97), 18; [«Violo el atalaya e tanxo el ESQUILA», Poema del Cid, 19, col. 2 v.°, 1674.]

ESQUELLERINC : «La nuvia anava al devant. Muntava un matxo roig... tot enflocat, desde'l morro a la retranga. La ribasta, que era de cuyro fi,... anava farcida de picarols, ESQUELLERINGS y coscorres», Pons, *Trascant*, 53.

ESQUELLETA : esquilón, cimbalillo, campana pequeña.

ESQUELLOT : «Com lo remat que giravolta y's venta a correr a la ramor del ESQUELLOT seguint al manyach o manso, axís tots los garbers s'afanyaren a seguir los passos de D. Manel, qui'ls precedía ensenyahtloshi lo camí», del Bosch, *Lo segador*, 23; — *esquellots* : cencerrada a viudos, visca l'abat, música insultante y burlesca que se da en señal de befa, ruido tumultuoso de cencerros, sartenes y otros ob-

jetos de la misma especie que se hace para burlarse de los viudos o viejos que se casan.

ESQUELLOTADA : cencerrada : «esclatant ensemps un endiastrat espetech de sons, conjunt atabalador de veus les mes axordants y aspres, començá la ESQUELLOTADA», Pons, *Trascant*, 56.

ESQUENA : espalda, dorso : «doná li'n als pits una tan gran ferida ab la lança, que'l traspassá de part a part, que la lança li'n exía per l'ESQUENA», F. d'A., 272; — *d'esquena* : de espaldas : «La fugitiva estava plantada d'ESQUENA al peu d'un aparador de bazar ab posat de recelosa», Oller, *La papallona*, 211; — *caygut d'esquena* : «creyent en un dels salts del cavall que l'home havía caigut d'ESQUENA, va llençar un crit esgarrifós», Genís, *La Mercé*, J. F., 1778, 185; — *donar l'esquena* : dar las espaldas, volver la espalda : «y mentres la cusidora s'apanyava al cos l'ayrós mocador gran... donant l'ESQUENA a en Lluís, aquest...», Oller, *La papallona*, 26; — *girar l'esquena* : volver la espalda : «O quanta fatiga, dix lo duch, per no res me donen; digau li que no y vull anar. E girá la ESQUENA ab gran ultratge», T. B., II, 101; «ab la ESQUENA que tenía girada devers la porta, axí a reverç lo ferén exir primer que a negú», T. B., I, 251; — *tirarsho a l'esquena* : echar a la espalda : «y férem lo pensament de tirá'nsho un bon xich a l'ESQUENA, pera no fer mala cara al bon temps del moment», Genís, *Sota un tarot*, J. F., 1876, 317; — *venir amb la pluja a l'esquena* : «ell vogeix e cerca tot lo camp, e moltes voltes ve ab la pluja a l'ESQUENA», T. B., II, 125; — *viure a l'esquena d'altri* : vivir a expensas de otro; — *viure ab l'esquena dreta* : vivir como un parásito, comer la sopa boba : «passava tot lo sant día al café y sempre predicava, y sens tenir un clau vivía ab la ESQUENA dreta», Vidal, *Rosada d'estiu*, 132; «¿anomenante, com t'anomenan, la Pubilla de la Plana, has de donar la teva ma al primer mort de fam que's presente sens altre fi que viure ab la ESQUENA dreta a despesas dels teus bens?», Vidal, *Rosada d'estiu*, 336.

ESQUENALL : espaldar : «A sa claror, s'arrapen a un ESQUENALL de serra, || qu'encara al gran diluvi la testa no ajupí; || y'l fanch de ses parpelles trayent, saltar en terra || al de Beocia oviren d'Espanya en lo jardí», Atl., 238; «Los raigs del sol, s'havíen anat escorrent per l'ESQUENALL de les serres», Pons, *Trascant*, 34.

ESQUENETA; — *ferse esqueneta* : «Apar que la serp monstre, per estrafé'un cometa, || s'enarborás ab ales d'incendis al cel blau, || o que, a l'assalt pujanthi, s'hi fessen ESQUENETA || escardalenchs dimonis, rebuig del negre cau», Atl., 58.

ESQUER : cebo, lombriz de tierra que se pone en un hilo para pescar.

ESQUERDA : rendija, grieta, hendedura que se hace en un muro, pared u otra obra de albañilería : «Veritat es que constituheix la capella joya de grandíssim preu. ¡Llástima que a son costat s'aixecassen las casas que la enlletgeixen, y que las ESQUERDAS que en

sa paret esquerra's veuhen, acrediten una vegada mes que no en va passan los anys», Vidal, *Rosada d'estiu*, 163.

ESQUERDAR : rajar, abrir, hender, grietear, hacer hendeduras, rajas, &.

ESQUERDARSE : resquebrajarse, hendirse, henderse, abrirse una muralla, una tabla, un edificio : «S'estimba ab castells d'aygua l'esllaviçada serra, || y al cru espetech S'ESQUERDA l'Atlántida trement; || los estels, dalt, aguayten si esclata en llamps la terra; || la terra, si ab sos astres li cau lo firmament», Atl., 120.

ESQUERDAT : «La Toneta 's despertá de mal humor. Semblava fins que la veu se li havía tornat aspra, ESQUERDADA», Oller, *La papallona*, 183; «Mentrestant lo timbre de la porta no parava ab sos cops sechs y ESQUERDATS de moneda que cau a la bassina...», Oller, *La papallona*, 199; «¿Qui no s'esgarrifa al sentir aquell garrech garrech de dents y aquella tosseta ESQUERDADA que te la criatura al dormir, quan está perjudicada de cuchs?», Oller, *Notas, Lo curandero nou*, 91; «soná l'ESCARDADA campana de la sacristía», Oller, *Vilaniu*, 79; «Llavors, plena de despit, la pubilla acceptá al actual pubill de qui havía dit mil pestas, un pobre diable molt mes baix qu'ella, magriscolis, de veu ESQUERDADA, mes mort que viu», Oller, *Vilaniu*, 83; «— Yo? — preguntá'l pubill ab sa veu ESQUERDADA», Oller, *Vilaniu*, 128; «Y aixó ho preguntas a l'Isidro, va respondre ab veu ESQUERDADA y to aspre l'oncle Pere», Briz, *Lo coronel*, 105.

ESQUERP : huraño, arisco, que vive mezquinamente y separado de todo trato, avaro, insociable : «De Libia arrabaçárem Harpíes y Amaçones, || per ella esparverantles com a pardals ESQUERPS; || tenyírem sos saulons ab sanch de les Gorgones, || garfint per escapçarles son dur cabell de serps», Atl., 90; «Ab ella l'Arquitecte diví fermá tes ones, || Mediterrá, qu'ESQUERPES sortíen de ton llit || per corre'a un mar mes ample, lleons vers ses lleones, || qu'ab sa platja forcegen frissoses a llur crit», Atl., 116; «Ella clavantli un patach su l'esquena: — Atrevit! mes que atrevit! — Noya, per Deu, no sías tan ESQUERPA!», Bosch de la T., *Lena*, 20; «La Toneta s'aixecá y aferrada al nen apretá a córrer cap al carrer, esferehida, ESQUERPA, tota resoluda», Oller, *La papallona*, 176; «Sos ulls se fixaren ab certa tristesa sobre l'ESQUERPA donya Mercé», Oller, *Vilaniu*, 91; «Un hereu la festeja || y ella gens ESQUERPA», Bosch de la T., *Lena*, 22.

ESQUERRA : escuadrón : «la davantera ferí en los enemichs qui havíen fetes tres SQUERRES de batalles, e ells los reeberen tant fortment, que totes les senyeres dels richs hómens foren derrocades», Pedro IV, 47; «E a l'alba del día ells vaeren venir lo compte Ner, ESQUERRA feyta, e ordonades ses bataylles», Muntaner, 257.

ESQUERRE : izquierdo, opuesto al lado derecho, perteneciente al lado siniestro : «e feriren lo II cavalers, e la I doná li jus la boca a la part ESQUERRA», Cron. Jacme, 45; «El comte d'Ampuries e'ls del

Temple anaren ferir als de les tendes, e en G. de Muntcada e en R. anaren ferir a la ma (parte) ESQUERRA», Cron. Jacme, 105; «Lo gran e famós cavaller lo Rey en Pere d'Aragó, del qual tantes probitats legim e excellencies, consellava que si lo príncep entén affer grans coses que sobiranament les tinga secretes. Per rahó d'açó deya ell que si la sua ma ESQUERRA sabía ço que entén affer la dreta que ell la's tolría en continent», Eximenis, *Regiment*, c. 254; «prech ta que't pertesques de mi; si per ESQUERRA irás yo hiré alla part dreta e si tú alegirás alla dreta yo me'n iré a la SQUERRA», Biblia en catalán (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 2), Génesis, c. 14;« aquel qui ben fa almoyna la deu fer secretament axí com Jesuchrist dix en lo Evangeli, que con hom faría la almoyna que la man dreta no'n sabés de la ESQUERRA», Breviari d'amor (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 353), 82 v.°; «Encara sapiats que aquesta dona qui está en l'arbre ten la amor de nostre senyor Deus e de son proísme a la part dreta e a la part ESQUERRA ten la amor del mascle e de la fembra. E açó's fa per aquesta rahón. Que axí con la part dreta es miylor e pus segura que la part ESQUERRA axí la amor de Deu es pus segura e pus pura que no es l'altra amor de mascle e de fembra la qual mou de carnal fragilitat. E per açó es figurada a la part ESQUERRA de la dona qui es en l'arbre con es senyal de frevolea», Breviari d'amor (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 353), 8; «respós e dix: ...si Nos sabíem que la ma ESQUERRA nostra sabés ço que ha en cor de fer la ma dreta, que nos mateix la'ns tolríem», Muntaner, 92; «Li carregá fexuga l'Omnipotent sa ESQUERRA, || y'l mar d'una gorjada cadavre la engolí, restantli sols lo Teyde, dit de sa ma de ferre || que sembla dir als homes: — L'Atlántida eraací», Atl., 48.

ESQUERRER : «Axí com es natural al home ésser dret, ab tot alguns n'i haja ESQUERRERS &.», E. Romá, c. 9.

ESQUEXAR : rasgar, romper, desgajar, desgarrar : «Aqueix (Colón), aterrant les columnes del Non plus ultra y ESQUEXANT la cortina de la Mar tenebrosa, me sembla la mes gentil corona del poema», Atl., XII; «Cascades mil ESQUEXEN ses ones de bromera || per escalons de pórfir y balmes de cristall, || y estols de blanques nimfes desfán sa cabellera || pels remolins d'escuma, seguintlos ríu avall», Atl., 84; «Qui en terra os ha posades per sempre vos hi deixa; || mes ¡ay! a ses entranyes no repten de cruels, || que es molt punyent l'espina que avuy me les ESQUEIXA, || y son, miráu, mes llágrimes del cor foses arrels», Atl., 140; «Será ta clava, Alcides, sa enterradora axada; || per çó, fosser de pobles y mons, jo't guíoací, y a fi de no ESQUEXARte lo cor, de ta estimada, || per ara repintarlhi, la imatge n'esborrí», Atl., 124; ««Los llops de mar y terra que venen a ESQUEXARla || s'amansexen ohintla tan dolça sospirar; || fins sembla que les ones s'aturen a escoltarla, || com blanchs anyells venintli les plantes a besar», Atl., 152; «passant carregat ab una xábega de palla havia

ESQUEIXAT una branca d'un arbre», Vidal, *Rosada d'estiu*, 61.

ESQUEXAT; — *ulls esquexats* : ojos rasgados.

ESQUEY : cóncavo, horado, oquedal, cantil : «Dins un ESQUEY, frontera a la capella, || una celda's desclou, celda d'abella || entre'ls braços molsosos d'un penyal; || allá de fruyt mengível lo convida, || sobre jonça afelpada, encara humida || per la pluja batent del temporal», Atl., 36; «Mes ja a l'incendi roges esclaten les montanyes, || y per ESQUEYS y balmes, filera de volcans, || foragiten los fosos tresors de ses entranyes, || que copsen en llur falda les planes verdejants», Atl., 64; «Y, rampa amunt pujantsen, arramben fexuchs códols, || magalls y cunys, per fendre la roca de soley, || y per servir de jáceres, antenes y permódols, || fan cárrega, al passarhi, dels arbres de l'ESQUEY», Atl., 150; «Compta haver vist, de l'Occeá entre roques, || de pins desconeguts superbes soques, || y entre'ls ESQUEYS de l'illa de les Flors || haver dexat l'onada riberenca || dos cadavres de cara vermellenca, || d'algún secret del mar reveladors», Atl., 294.

ESQUIF : esquife : «Lavors Tirant ab la sua galera acostá's a la nau del Rey ab un ESQUIF, e pujá alt en la nau», T. B., I, 366.

ESQUIFIT : raquítico, mezquino : «las ESQUIFIDAS dimensions de las pessas principals, del terrat y del jardí, que devían servirli d'esbarjo», Oller, *La papallona*, 44; «ab l'engunia d'eixir del apuro'l sastre havía tallat una pessa ESQUIFIDA y curta, que no tenía remey», Oller, *Notas, La casaca d'en Jaumet*, 159.

ESQUINÇ : rasgón, jirón, desgarro: «no haventse fet mal de veras, me'n alegro de la cayguda del Albert, del ESQUINS del pantalón», Oller, *Vilaniu*, 150.

ESQUINÇAR : rasgar, romper; desgañipar, hacer guiñapos, desgarrar los vestidos : «Lo simi ESQUINÇÁ la alduff e atrobá.l tot buyt», Lull, *Meravelles*, I, 210; «a vegades com hom va per bona vía ha spines en torn del camí que prenen hom per les vestedures e les SQUINCEN o naffren hom. Emperó la vía es bona mas les spines qui son prop la vía fan aquest mal», B. U. B., *Ajustaments*, 33 v.°; «La dita vestidura era ESQUINÇADA en alguns lochs», Boeci, 18; «e portava al cap per vel un drap de stopa ESQUINÇAT e molt sutze», Eximplis, CCLXXVIII, 258.

ESQUIRA : (Labernia), tírria, odi; — *pendre d'esquira a algú* : traer sobre ojo, tomarla con alguno : «ella va fer que'l Rey son marit los prengués d'ESQUIRA, e hagués mal cor devés aquells», F. d'A., 418; — *haver en esquira* : «volen fer obres virtuoses per ço que no síen semblants a aquells que han en ESQUIRA e en malvolença», Boeci, 209.

ESQUIROL : «mánagues forrades... de vebres, de SQUIROLS, de britanys ne d'altra pallicería», A. M. B., *Bandos* (1401), 66 v.°; «una almusa de panyo negre forrada de pells d'ESQUIROLS», Segura, *Costums de Catalunya*, J. F., 1885, 207.

ESQUITLLAR [ESQUILLAR] : «Lo cavaller encontrá a Tirant en una carrera, e ferí'l sobre lo rest, e SQUILLÁ e no pres, e scorregué al guar-

dabraç dret, e levá lo y del tot», T. B., I, 207; — *esquitllarse* : colarse, introducirse poco a poco y sin ruido; escurrirse, evadirse : «¿Quí so? los Centaures de Traciá'm coneixen, || al veure'm S'ESQUITLLAN poruchs los lleons, || les torres superbes de por s'estremeixen, || y'ls cingles mateixos || tremolan, si ab ira trepitjo sos fronts», Atl., 164; «Dintre'l rebull Alcides S'ESQUITLLA, entre zumzades || anantes y vinentes, esgalabrat y xop; || y, rebent en cada illa y escull ensopegades, || del sauló de la vora muscleja mes aprop», Atl., 230; «l'ombra S'ESQUITLLAVA dret al barri, guanyant l'era ab tres gambades», Pons, *Trascant*, 9.

ESQUITLLEBIT (D' —) : de refilón.

ESQUITX : chapotada, salpicadura, mancha de agua sucia o de cieno que salta a la ropa chapoteando; salpicón, chorretada; salpicadura de lodo o barro : «Enforcades en sa clenxa, hi ressaltaven les flors com ESQUITXOS de sanch sobre un munyoch de cánem», Pons, *Trascant*, 10.

ESQUITXAR : salpicar agua o lodo : «La nit es fosca; plou, y hi ha fanch, l'aygua ESQUITXA y fa bombollas», Vilanova, *Del meu tros*, 73; — *esquitxar los quartos* : soltar los cuartos.

ESQUIU : arisco, huraño, esquivo : «e trobaren lo molt brau e molt ESQUIU», Cron. Jacme, 498; «e'l Rey tench la cosa per gran, e per ESQUIVA e fort maraveylosa», Cron. Jacme, 468.

ESQUIVAR : ahuyentar : «a punir e a ESQUIVAR tot açó damunt dit», Cron. Jacme, 527; «Sényer, dix lo pagés: offici de rey es fer tot aquell be que pot fer a son poble e SQUIVAR tot lo mal que pot SQUIVAR», Lull, *Maravelles*, I, 87; «per saviesa sab hom SQUIVAR perills e occasió de mort», Lull, *Maravelles*, I, 120; «Reprén la vía Alcides; y, dant a Barcelona || del mar lo ceptre, en braços l'asseu de Montjuich, || gegant qu'en vetlla sempre, mentre ella's mira en l'ona, || ab cent tronantes boques n'ESQUIVA l'enemich», Atl., 282; — *esquivarse* : «e no volguem armar cavallers per tal que nos S'ESQUIVAVEN per nos», Cron. Jacme, 52; «E vos ESQUIVA'S vos, e fos somogut contra el», Cron. Jacme, 123; «e nos ESQUIVAM nos dels», Cron. Jacme, 160; «e nos responem los que del dret de nostra cort no'ns ESQUIVÁVEM nos», Cron. Jacme, 519; «Qui ha fet peccat || no s'ESQUIU de la pena», Compil. ep. camar. Prov. arab.

ESSE : «E lo collar era tot de ESSES redones, e per ço com en tot lo A. B. C. no trobaren letra, una per una, de major auctoritat e perfecció que pugua significar mes altes coses que aquesta letra S», T. B., 268; — *fer esses* : hacer eses, estar borracho; moros van moros vienen.

ESSENCIA : **1**, «e en est hermitatge fas tot quant pusch com la ESSENCIA de nostre Senyor Deus pogués entendre e conéxer», Lull, *Maravelles*, I, 13; «no podía entendre que Deus puscha ésser I en ESSENCIA e en trinitat de persones», Lull, *Maravelles*, I, 28; **2**, esencia, aceite aromático muy sutil, que se extrae de las plantas por la destilación.

ESSENCIALMENT : «ne en aquell cors no es negún dels elements corromput ESSENCIALMENT», Lull, *Maravelles*, I, 76.

ÉSSER : «Per ço FO molt ben quist de tots, que'l aymaven fortment sense haver-hi quí d'ell desplagués», F. d'A., 190; «e en açó se mostra la vostra excelsa condició ÉSSER mes angélica que humana», T. B., II, 47; «Desde hont lo sol al náxer ja daura ses boscuries, || ab brams y cruxidera l'incendi, a coll del torb, || duya sos rius de laves a Roncesvalls y Asturies, || sens ÉSSERli congestes, torrents, ni colls, destorb», Atl., 54; «si yo SOM viu, que avans que sía passat un any, vos havrets la corona en testa», Muntaner, 66; «Ara Tirant EST posat en libertat, guarda be la tua persona de morir», T. B., I, 374; «Y assaborint lo tebi recort de sos abraços, || semblava viuda dirli: — Oh, Atlántida! ahont ETS? || Com solía, ahir vespre m'endormisquí en tos braços, || y avuy los meus no't troben, d'esgarrifansa frets», Atl., 46; «Y a tu ¿qui't salva, oh niu de les nacions iberes, || quan l'arbre d'hont penjaves al mar fou submergit? || qui't serva, jove Espanya, quan lo navili hont ERES || com góndola amarrada, s'esfonza mig partit?», Atl., 48; «Aquí estengué sos marges lo continent hesperi; || quins mars o terres foren ses fites, ningú ho sab; || lo sol, peró, que mida d'un colp d'ull l'hemisferi || ERA petit per véure'l a pler de cap a cap», Atl., 44; «ERA'l jou d'or qu'unía les terres ponentines || y, cor de totes elles, com font del paradís, || los dava clares aygues a beure y argentines, || y en sos immensos braços dormía'l mon feliç», Atl., 44; «Rey n'ERA Atlas, aquell qui de la blava volta || los signes a una esfera de jaspi trasplantá, || y del sol y de l'astre que mes lluny giravolta || la dança misteriosa y armónica explicá», Atl., 44; «Fuy la major de totes, podría dirvos filles; || Europa entre madrépores dormía allá al pregon, || lo Cáucas y Apenins EREN rengleres d'illes, || y ja l'Abril cenyía de roses lo meu front», Atl., 50; «E ESSENT junt en Venecia doná tots quants diners li eren restats al scuder per que'l havía ben servit», T. B., I, 20; — verb auxiliar : «E acordam nos ab don Nuno qui ERA romás ab nos», Cron. Jacme, 142; «los sarrains se n'EREN pujats en la muntanya de Sóller», Cron. Jacme, 142; «tota la major partida se n'EREN anats los uns en Cathalunya, e'ls altres en Aragó», Cron. Jacme, 142; «e la maior partida d'aquels qui presa la han se'n SON tornats», Cron. Jacme, 146; «volríem saber si hi a negún de nos que y SÍA estat», Cron. Jacme, 148; «Lo dit díe torná lo discret n'Anthoni Vinyes, síndich de la Ciutat de Perpinyá, hon ERA anat de manament dels honorables Consellers per la Cort general, que la senyora Reyna celebrava en la dita vila», Ardits, II, 99; — *ésser tot hú* : lo mismo, la misma cosa; — con significación de tiempo : «Llavors Daniel calculá quant mancava pera arribar al estiu. Tot just ÉRAM al janer: cinch mesos li aparegueren un secle», Oller, *Croquis, Lo trasplantat*, 132.

EST : este : «E quan nos haguem

hoídes ESTES noves, plagueren nos molt», Cron. Jacme, 149; «gran maravella he... com per Deu podets sostenir en EST hermitatge tan aspre vida», Lull, *Maravelles*, I, 12; «E per açó, fill, se deu hom molt maravellar en EST mon», Lull, *Maravelles*, II, 83.

ESTABLA : cuadra, caballeriza; — «En la casa de aquell burgués entrava I vilá qui treya fems de la STABLA», Lull, *Maravelles*, I, 276; — *establa de bous* : boyera, vaqueriza, corral o establo de bueyes o vacas.

ESTABLE : **1,** establo, cuadra de ganado; si es de bueyes, se llama tenada, y si de cerdos, pocilga; — *estable de porchs* : pocilga; — *estable de bous* : tinahón. **2,** adj. : lo estable, permanente.

ESTABLIR : establecer, asegurar : «E vim que'l castell era ESTABLIT per gran establiment de cavallers e d'ómens de peu», Cron. Jacme, 48; «Els de la vila d'Albelda tengren la vila ESTABLIDA ab escuts e ab balestes e ab altres armes», Cron. Jacme, 65; «Nos havem així pensat que hajam tro a CCCC cavallers de que ESTABLESCAM los castells...», Cron. Jacme, 383; «e nos pensam de metre deu tro a XL hómens a caval a ESTABLIR la vila d'Alcoy», Cron. Jacme, 528; «e que de castells viles lochs persones e altres coses sospitoses a la terra juxta nostre arbitre nos puscam assegurar STABLIR e enfortir», A. C. A., XXII, 93.

ESTABORNIR : atontar de un porrazo : «en l'endret en que'ns trobávam sense cap abrich, los trossos de gel que caygueren nos haurían ESTABORNIT», Bosch de la T., *Recorts*, 150.

ESTABORNIT : «Mes totes capbuçaren al mar esparverades, || com grues que arrabaça de terra un mal hivern; || y en ella, ESTABORNIDES a colps y alatrencades, || Arpíes y Estinfálides fugiren a l'infern», Atl., 232; «salta la cabreta per escapar de l'abordada dels goços, ab lo salt se llança y cau de dalt a baix de la cinglera, y com lo fons era crua roca, allí quedá ESTABORNIDA y morta», Argullol, *Lligam que's trenca*, &. Lo Renaixement, 1879, 27.

ESTACA : «Qui té la maça en la ma, no pren l'ESTACHA», Jafuda, 97 v.°; — *estaques de las baranas del carro* : estaquillas.

ESTACADA : empalizada, valla.

ESTACIÓ : «Al arribar lo tren de França... a la ESTACIÓ de Pineda... lo fogonista digué al maquinista...», Bosch de la T., *De ma cullita*, 5.

ESTADA : estancia, permanencia : «e fo avinença entre nos e el que li déssem XVI milia morabatins, e que el cumpliría aquela ESTADA tro al estiu», Cron. Jacme, 225; «En sa primera ESTADA [a Barcelona] havía recorregut casi be tota la ciutat», Oller, *Croquis*, 123; «Vivía al poble, tenint per ESTADA los baixos del palau», Briz, *Lo Coronel d'Anjou*, 18.

ESTADANT : huésped, vecino, habitante : « ... et que sía ESTADANT de Barberá...», R. Berenguer I, 405.

ESTAFADA : estafa.

ESTAFURARSE : «girant l'espatlla a son fill per no veure com se'l ne duyan, s'esmunyí del corral, ESTAFURANTSE pel barri», Pons, *Trascant*, 15.

ESTALOHIR : «Temor fa meraveylar o ESTALOEX e ret la natura inmovible e maraveylada la qual cosa no fa delectació per intemperança. Mas quan algú es STALOYT ell es quax fora de sí matex», Eg. Romá, *Regiment*, 20.

ESTALONARSE : alcanzarse, ir a los alcances : «Un recort derrera l'altre, anavan d sfilant y ESTALONANTSE tots», Oller, *Vilaniu*, 368.

ESTALRICH : Austria : «car no pot ésser Emperador sino es de aquests dos linatges, de Bavera o de ESTALRICH», T. B., I, 188; «yo tinch los huy convidats, a ell e al duch de ESTALRICH», T. B., I, 188.

ESTALVI : **1,** ahorro, economía; «hom avar tostemps parla de guany o de ESTALVIS», Eximenis, *Lo terç*, 242; ««¿Cóm han reunit tot aixó aquells dos sers que per tot dot tenen las eynas del ofici? Ab un secret que coneixen molts obrers catalans; ab lo bon seny, l'ordre, l'ESTALVI», Oller, *Notas, Una visita*, 61; «¿Y que no tens ESTALVIS? Poca cosa: un parell de centas lliuras en un recó de la caixa», Vidal, *Rosada d'estiu*, 349. **2,** *estalvi de la taula* : redondel. **3,** *ésser estalvi* : «Senyor, certa cosa es que dos cavallers valentíssims de nom e d'armes, hui de matí eren en la cort de la magestat vostra, e ara stan en tal punt, que de mort no poden ésser STALVIS», T. B., I, 176; **4,** *fer estalvi* : «vullau ab molta amor e voluntat anar a servir lo estat imperial, e us ho aconsell axí com si'm fósseu propiament fill, perque tinch coneguda vostra noble condició e gran abilitat, d'on se'n seguirán molts beneficis per la vostra anada, que fareu STALVIS tants pobles de la crestiana fe de dura e greu captivitat», T. B., II, 5.

ESTALVIADOR : económico.

ESTALVIAR : **1,** economizar, ahorrar, excusar gastos o moderarlos, gastar con parsimonia y prudencia; escatimar : «e aquela messió ESTALVIARÍEM», Cron. Jacme, 458; «Semblant es si per ergull va a vanagloria, si l'om es ligat per peccat de avaricia tantost, te dará grans senyals si'l mous a rres en que ell conega que pot guanyar o ESTALVIAR res», Eximenis, *Lo terç*, 129; «E yo veig, senyors, que ab scasseses son fetes totes nostres provisions. E ara senyors no es temps de STALVIAR sino de lançar perque una vegada obtingam la conservació d'aquest stat», A. C. A., XXII, 80; «Si ho hagués sabut, ¡ay, que me n'hauría ESTALVIAT de llágrimes!», Vidal, *Rosada d'estiu*, 392. **2,** salvar : «dix lo frayre: son fort reprenadors e leyalment punidors uns nescis o ultracuydats qui díen que per ESTALVIAR e restaurar I home criminós de mort no dubteríen fer fals sagrament e fals testimoni», Eximenis, *Tractat apellat*, & (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 48), 20; «Caváller de bonaventura, STALVÍA la tua ánima e no vulles consentir que vaja a total perdició», T. B., I, 248; «Com l'altre Rey veu son germá mort, feya armes com a desesperat: pero per la nafra de Tirant foren STALVIATS molts moros qui foren stats morts y nafrats mes que no s'eren», T. B., IV, 14; «Per spay de XIIII mesos diuhen alguns, altres dihuen que en dos anys, altres que en sinch anys tingueren

los moros tota la terra... En estes partides se ESTALVIAREN alguns christians que aprés començaren a fer guerra als moros», Beuter, *Hist. de Valencia*, 58 v.°; «E no es leguda cosa de duptar que aquella batalla sía justa la qual se fa per manament de Deu per tornar atrás o per refrenar o per STALVIAR o per subiugar l'ergull dels hómens mortals», B. U. B., *Ajustaments*, 67. **3,** guardar, preservar : «e quan ach ligada la naffra pregam lo que's mostrás a la ost, que nos hi daríem conseyl, e el ESTALVIARÍEM tro el fos miylorat», Cron. Jacme, 220. **4,** evitar : «ja'm guardaría jo be prou de trencarli l'obediencia en aquest punt y en altres, no fos sino pera ESTALVIARli'l sentiment que tindría», Oller, *La papallona*, 25; «La consigna era eixir de la ciutat per la porta de Santa Madrona a fi d'ESTALVIARse tota la pols possible», Oller, *La papallona*, 83.

ESTALVIS : salvamanteles, redondela de metal o de mimbre sobre que se pone el plato que se sirve en la mesa para resguardar el mantel : «Las vint y una pessetas que donava cada dissapte a la mare's veyan per tot arreu: al entrar a la cuyna en aquella greixonera, la greyala,'ls ESTALVIS y'l braser d'aram», Vilanova, *Entre familia*, 13.

ESTAM : estambre, hebra de lana torcida : «Stamen, ini; la urdimbre de la tela», Nebrija; «e que nos li déssem III cavals, e vestir a L hómens de drap vermeyl d'ESTAM fort», Cron. Jacme, 341.

ESTAMENT : clase : «maravellá's fortment com en tan poch de temps fo cahut de bon ESTAMENT en mal», Lull, *Maravelles*, II, 264; «No't placía ESTAMENT qui't faça viure ociosament», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 339; «Per tenir bon ESTAMENT no't carrechs de açó a que no est potent», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 339; «e aprés yo Phelip de Malla, seguint vostra ordinació, senyor, he fet lo sermó en la Seu plena de molta gent axí d'ESTAMENT com de poble», F. de Malla, 1416. Cp. : «Legim de aquell sanct papa Celestí: que com sabés que un capellá despengués sa renda en STAMENT, ço es, tenir cans e auçells a caçar, que de present lo priva de la renda per a tostemps», Eximenis, *Lib. de les dones*, 170 v.°.

ESTAMENYA : «que nagún draper ne payer ne altre persona no gos tenir devant lo portal del alberch en que están ne denant obrador o taula, ESTAMENYA ne bandola ne nagún drap penjat en pertxa ne en bastó ne en canya qui isquen en les carreres, &.», A. M. B., *Bandos*, (1349-56) 109 v.°; «ESTAMENYES, sargues et draps de religioses síen feyts de leyal lana et de leyal estam», Almotacenia de Valencia, 1322, 29.

ESTAMPA : apostura : «Ell contra mí! dels éssers aquell que mes amava, || aquell de qui volía la pensa per espill, || com plau als astres veure's lluhir en la mar blava || y a un rey sa noble ESTAMPA mirar als ulls d'un fill», Atl., 128.

ESTAMPIDOR : (cerr.) rompedera.

ESTAMPIR : «uns altres... se fican al aygua y arrambant la esquena als costats de la barca, ESTAMPEXEN los peus que se'ls hi clavan en la sorra», Vilanova *Cuadros*, 8

ESTANCH : estanco, estanquillo, paraje en que se vende tabaco, papel sellado.

ESTANDART : «e com les trompes e les nacres tocaríen del senyor rey, e l'ESTANDART s'en desplegaría, que tot hom cridás &.», Muntaner, 103.

ESTANTÍS : rancio, añejo, de mal sabor, podrido, que es estadizo, picado, acedo : «fembra que a sopar haja ço que volrá o lo vy no li sabrá bo, o la aygua será ESTANTIÇA...», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 150 v.°; «la pesca que sía fresca, no ESTANTISSA, escalfayda, podrida ni de ingrat olor o sabor, conforme moltes vegades es lo bacallar, y tunyna», Bernat Mas, *Orde breu y regiment*, &., 1625, 18 v.°; «negún no guós vendre ni fer vendre ortaliça ab pes que sía mullada ni terrosa ni braguosa ni ab rails ni mesclar ni encamarar la ortaliça mal fresqua o ESTANTIÇA ab l'ortaliça fresqua per neguna manera...», Almotacenia de Valencia, 1322, 53.

ESTANY : **1** : «Stagnum, i. El estanque de agua represada», Nebrija; «una barca a la gola del ESTAYN del almarge...», Cron. Jacme, 343; «En I ESTANY havía I agró acustumat de pescar longament», Lull, *Maravelles*, I, 212; «Aquells pescadors son savis maestres de pescar, car null peix no'ls pot scapar, e pendrán tot lo peix d'aquest ESTANY», Lull, *Maravelles*, I, 213; «De I bela font neix I riu bel e clar. E con lo riu ha corregute ven en alcuna plana fa aquí STAYN. Dons la font e'l riu e'l ESTAYN son tots de I aygua», Breviari d'amor (Bibl. Nac. París, MS., fonds Esp. 353), 14; «d'ací avant tot e sengles estrangers o qualsevol persones les quals obren e obrerán en qualsevol forma qualsevol obra e obres de STANY dins la dita ciutat o termens e territoris de aquella haien e síen tenguts de obrar de STANY pur e fi de clotxa axí que tota mescla de plom e de altre qualsevol matay e altra qualsevol suphisticació no hi sic feta», A. M. B., *Bandos* (1406-98), 285. **2,** «Stannum, i. El estaño, metal conocido», Nebrija.

ESTANYA-PAELLES :

ESTANYAR : anegar : «Branca d'un torb de brases arrasador, ESTANYA || la conca ab sos vilatges, la serra ab sos pinars; || fins les marines vores, franja d'argent d'Espanya, || les renillantes ones pledegen a les mars», Atl., 56.

ESTANYERA : «prengué un plat de la ESTANYERA de sobre l'ayguera», Bosch de la T., *Lena*, 27.

ESTANYOL : «No n'hi ha mes que dos [gorchs] que siguin verdaders llachs, los dos mes elevats... los demés son ESTANYOLS», Bosch de la T., *Recorts*, 145.

ESTAQUETA; — *d'estaqueta* : «Pera mi no hi ha festa assenyalada! sempre d'ESTAQUETA!», Vilanova, *Del meu tros*, 103; — *tenir a estaqueta* : tener más sujeto a uno.

ESTAQUIROT : «No mes has sigut bo a fer l'ESTAQUIROT anant a la parada quan eras de la milicia», Careta, *Quadros*, 1876, 282; «Y donchs que voldríau que m'estés fet un ESTAQUIROT, esperant que'm caiguessen a la boca las peras cuitas?», C. Vidal, *La vida en lo camp*, 143.

ESTAR : **1,** permanecer : «ella no

podía ESTAR muda a aquell chor universal de primavera, quan tan plena de goig se sentía y cantá també», Oller, *La papallona*, 53; «Que no t' apresses?... Que no ESTÁS?.... Que repares?», Pons, *Trascant*, 14; — *estar a punt* : estar listo : «Be, ja ESTEU a punt? Anem, donchs», Oller, *La papallona*, 201;—*estem ben guarnits* : estamos bien aviados; — *estiga bo* : quede con Dios; — *estar de* : «A les tres tothom ESTAVA de peus», Bosch de la T., *Recorts*, 159; — *estarne d'una persona* : querer a uno amarle, tenerle mucha simpatía; — *estar dejú* : «encara ESTICH dejú d'haber rebut y haber donat sofocos a cap dels molts rivals que tu'm proporcionavas», Vilanova, *Del meu tros*, 46; — *estar en l'ayre* : estar en vilo, estar en vago, estar en movimiento; — *estar en boga* : V. BOGA; — *estar en lloch de* : suplir por, sustituir, reemplazar, hacer las veces de; — *estar en postura de batalla* : «E tantost com lo sarraí d'aquell reyalme veié que'ls chrestians STAVEN en postura de batalla...», F. d'A., 178; — *estar en un estat desesperat* : haber llegado a la última extremidad, hablando de un enfermo; — *estarne fins al cap de munt* : «En fi so porter, perque no he trobat altra cosa per guanyarme las caixaladas y creguin que n'ESTICH fins al cap de munt», Vilamonova, *Del meu tros*, 103; — *estarhi fet* : estar acostumbrado : [Cp.: «Las zas, que no ESTABAN hechas a oir semejantes retóricas no respondían palabra», Quijote, I, c. 2]; — *estar tancat* : estar bajo llave; — *estar tras cortina* : estar detrás de la cortina, dirigir por influencia; — *de baix estant* : desde abajo; — *de dalt estant* : desde arriba; — *de fora estant, de dins estant, del balcó estant*, &. : «Del llit ESTANT, y encara que no haguessen existit calendaris, pronóstichs o almanachs. coneixía jo en aquell bon temps si'l nou día que acabava de començar ho era de feyna o de festa de precepte», Vidal, *Rosada d'estiu*, 205. **2,** estar quieto, inmóvil : «Mes, maliciant lo perill, afegí resolta: Perot!... Si no ESTÁS, crido!», Pons, *Trascant*, 10; «algún temps a casa nostra, l'hora de dinar era l'hora de la bulla. Yo li tirava una molleta de pa, un pinyolet de cirera, &. Ella feya'l cremat y'm deya: — ESTEM», Vilanova, *Del meu tros*, 97; «Uy! que n'ets de remaca! — tocantli la barbeta. — Vaja! plaga!... ESTÁ!», Bosch de la T., *Lena*, 20. **3,** creer, ser de opinión : esta significación la tiene solamente en la primera persona del singular del presente de indicativo : «ESTICH que de mi a n'ella hi habían no mes quinze días de diferencia», Genís, *Sota un tarot*, J. F., 1876, 306. **4,** estar conforme, de acuerdo : Ej. : *estich ab vos, ab tú*, &. : estoy conforme, de acuerdo; soy de tu, de vuestro parecer : «es familia distingida, ESTICH ab tu que com mes la coneixerem mes l'apreciarem», Bosch, *Pla y muntanya*, 26; «Encare afegiré qu'ESTICH ab vostés; es orgullosa si; es orgullosa, y'l general, lo seu pare, també», Oller, *Vilaniu*, 125. **4,** refl. : «S'ESTAVA contemplant les hermoses y variades tintes que anaven colorejant lo cel a la cayguda de la tarda d'un deliciós día de

juny», del Bosch, *Lo segador*, 19; — abstenerse : «En aprés, per ço que cascú entena les grans gracies que Deus feu al senyor rey En Jacme d'Aragó en sa vida, vos en vull dir partida sumariament; que no ho vull tot comptar per ordre, e per ço me'n STICH, com ya se'n son feyts molts libres de la sua vida e de les sues conquestes...», Muntaner, 15; «Llampus y quin pagés mes trempat! ¿Sabs que si'l tingués davant no se si'm sabría ESTAR de donarli una abraçada?», Vidal, *Rosada d'estiu*, 186; «Al veure'l, la Sumpteta no pogué ESTARSE de compararlo ab l'escanyolit d'en Joanet», Oller, *Vilaniu*, 131; — *poderse'n estar* : pasarse sin.

ESTARRUFARSE : encresparse, erizarse; — fig. : envanecerse, engreírse, ensoberbecerse; alabarse, jactarse, vanagloriarse; entonarse, darse tono, elevarse con énfasis : «Preguntеu a un gat, perque bufa y s'ESTARRUFA y arqueija'l llom veent un gos, y si'l gat pogués parlar de segur os diría: no ho sé; peró de petit ja li bufaba», C. Vidal, *La vida en lo camp*, 153; «m'anava agoytant, ESTERRUFANTSEli altra vegada a poch a poch lo bigoti», Genís, *La Reyneta del Cadí*, 10.

ESTARRUFAT : erizado : «— Qué baxa — crida un nin — de Gibraltá'a ramades? || No son los bens qu'a péxer veníen los rebrots, || que son bramayres monstres de crins ESTERRUFADES; || mare, mareta meva, que'ns xafarán a tots!», Atl., 138; «Tocava lo mes de març a son terme, y pel baluart corrían las gallinas; ESTARRUFADAS algunas y cantant: cloch, cloch, cloch», Argullol, *La llocada*, Renaixensa, Año 7, 371; «al peu de la escalinata del presbiteri, devant per devant del banch dels Regidors y a pocas passas una d'altra, s'havían aposentat ja, molt ESTARRUFADAS, las mes gastadoras de Vilaniu, la jove Rodón y la pubilla Tárrega», Oller, *Vilaniu* 80.

ÉSTASIS : éxtasis, arrobamiento del espíritu.

ESTAT : **1**, estado; — *trobarse en mal estat* : estar de mala data; — *trobarse en un estat desesperat* : haber llegado a la última extremidad, hablando de un enfermo. **2**, — *pendre estat* : «li digueren, que havía arribat a la edat de pendre ESTAT, y que per be de la casa devía casarse ab la pubilla Riudebitllas», Argullol, *Lligam que's trenca*, &., Lo Renaixement, 1879, 29. **3**, clase social : «Aprés dançaren tots los STATS axí com veníen per orde», T. B., I, 126.

ESTATGE : «E moguem lo dimercres matí de Salou ab l'oratge de la terra, car per l'ESTATGE lonch que havíem feyt tot vent nos era bo sol que moure nos pogués de la terra», Cron. Jacme, 90; «Léense allí mismo muchas otras concedidas Castellanías, assí nombradas, o Caslanías, para cuya custodia era indispensable la residencia del Castellano, y por esso se atribuía el término staticum o statica, que en catalán quiere decir: ESTATGE de casa», Ribera, *Centuria I*, 169; «Plató veu un home neci ab bella casa e dix: la casa es bella mas l'ESTATGE es ávol», Jafuda, 86 v.°

ESTAVELLAR : rajar : «Sota'l tallant la víctima forceja; mes, —

Ovella, — || apar que l'Angel cride: — no't calrá, no, estrebar; || tes selves qui esplomiça, tos cingles qui ESTAVELLA, || qui ton tos camps d'aurífich velló, t'ha d'escorxar», Atl., 136.

ESTEL : **1,** estrella, lucero, luminar : «Lo ESTEL del alba qui es apellat Lucifer fa fugir les tenebres de la nuyt», Boeci, 108; «Per ço, dels fills de Grecia la somiosa pensa || lo veya, com montanya, tot coronat d'estels, || y ajupit, sens decaure, devall sa volta immensa, || servant ab ferma espatlla la máquina dels cels», Atl., 44; «Fou lo gegant que pinten ab tot l'Olimp en guerra; || l'ixent sol ab sos braços tocava y lo que's pon; || y no content d'estrényer, com dintre'l puny, la terra, || d'ESTELS volgué pujarse'n a coronar son front», Atl., 46; «Mes entrel's plechs del rócech daurat, que'l jorn retira, || desencastades perles, llambrega algún ESTEL, || espurnes que restaren d'aquella immensa pira, || petjades ¡ay! de l'astre gegant qu'umplía'l cel», Atl., 184; «Les teyeres dels qui costejaven enllá, per les clotades, amagantse y reexint soptes com una pluja d'ESTELS, produhíen a la parella tant agradós efecte que se'ls ne duya la vista», Pons, *Trascant*, 195. **2,** cometa, pandero.

ESTELA : **1,** «Stela, ae; el pilar», Nebrija. **2,** estrella : «E quan haguem menjat veya hom les ESTELES el cel», Cron. Jacme, 109; «si que de part una casa la nuyt enans que fossen les ESTELES el cel haguem feyt levar lo fenévol», Cron. Jacme, 247; «e pudía hom veer be VII ESTELES en lo cel», Cron. Jacme, 337; «Els savis son en terra axi com ESTELES al cel», Jafuda, 85 v.° **3,** estela : «y ab música, remors y canticela || los Tritons y Oceánides seguíen || lo fil d'argent de ma lliscanta ESTELA», Atl. 100.

ESTELADA : firmaments : «Lo sabi anciá, que desd'un cim l'ovira, || sent estremir lo cor com una lira; || veu a l'Angel d'Espanya, hermós y bell, || qu'ahí'ab ses ales d'or cubrí a Granada, || axamplarles avuy com l'ESTELADA || y ferne l'ampla terra son mantell», Atl., 308; «L'esplendent ESTELADA, esmortuhint ab son guspirejar los llums de les masíes... y'ls grills y galipaus, ofegant ab sa canturia les remors de portes y finestres, assenyalaven la dolça hora del repós», Pons, *Trascant*, 8; «la broma que enfosquía'l cel... dexava relluhir al lluny'ls munts d'estrelles de la ESTELADA», Pons, *Trascant*, 21.

ESTELLA : astilla, raja; pedazo que salta de alguna madera que se rompe con violencia; — *fer estelles* : hacer astillas : «Mes l'Angel atiantlos: — Qué feu? Desarrelaula: || de son tronch feune ESTELLES, || tions de son brancám; || com herba que l'Altíssim ha malehit, cremaula, || y aprés ventáu la cendra d'infern que'n dexe'l llamp», Atl., 246; — *traure'n bona estella* : sacar raja

ESTELLADOR : leñador : «Ab unglots de diable ganxuts altres n'arranquen, || barrohers empernants'hi, dels puigs ab tremolor, || y a colps de peu, a falta de mall, los esvoranquen, || ab pedres tasconantlos, a tall d'ESTELLADOR», Atl., 168.

ESTELLAR : rajar, partir leña o

rajarla, destrizar : «major escaladís de cofrents oyrets, que si fosets en un bosch, hon hagués mil hómens qui no faessen mas ESTALLAR lenya», Muntaner, 278; «A la lluyta carnívora y feresta || barreja sos lladruchs negra tempesta || congriada a garbí sobtadament, || y revinclades ones s'arrestellen || demunt les naus, que cruxen y s'ESTELLEN || com un canyar dins esverat torrent», Atl., 28; «Exírem fora, dant lo bon día al mosso Tiá qu'ESTELLAVA llenya», R. y B., *Hist. d'un pagés*, J. F., 1869, 259.

ESTELLÓS : leña o madera rajadiza.

ESTEMORDIMENT : aturdimiento : «Mes ab tot y axió, aquell acte produhí entre las donas un tal ESTEMORDIMENT que las arraulí a totas a la cuyna plorant...», Oller, *La papallona*, 188.

ESTEMORDIR : aterrar, amedrentar, atemorizar, espantar, abatir, causar terror : «una estranya remor ESTEMORDÍ a la moceta», Pons, *Trascant*, 22; — *estemordirse* : aterrorizarse, espantarse.

ESTEMORDIT : aturdido, atónito : «L'infermer tancá en clau la porta d'entrada y deixant al ESTAMORDIT practicant, aná a obrirme una altra», Oller, *Notas*, 114.

ESTENALLADA : — *estenallada entre dos dits* : cogida entre dos dedos.

ESTENALLES : tenazas : «Se veu qu'está tan avesat a estrényer las ESTENALLAS. qu'al encaixar ab una ma de carn y ossos, lo bon xicot no se'n recorda...», Oller, *Notas*, 55; — *estenallas de fornal* : tenazas de fragua.

ESTENDRE : **1**, extender : «Aquí ESTENGUÉ sos marges lo continent hesperi; || quins mars o terres foren ses fites, ningú ho sab; || lo sol, peró, que mida d'un colp d'ull l'hemisferi || era petit per veure'l a pler de cap a cap», Atl., 42; «las rentadoras del rech major, EXTENEN altre vegada la roba pe'ls sembrats vehins y se'n van a dinar», Oller, *Notas, La calavera*, 200; — *estendre roba* : tender ropa; — *estendre's* : alargarse; — *estendre's fins als més petits detalls* : extenderse hasta los pormenores más minuciosos. **2**, redactar.

ESTENEDOR : tendedero para secar, enjugador, sitio donde se tiende ropa para secarla.

ESTEPA : jara : «la falda de la vehína montanya, d'esmoladora formada, y coberta de pins y alzines, matas, ESTEPAS y romanins», Vidal, *Rosada d'estiu*, 140. Cp. : «posaren e ficaren dins la darasana de la mar ESTEPES per XII galeres», Comes, *Lib. de coses*, 42.

ESTERNUDAR [ESTORNUDAR] : «Perque fo dit Deus t'aiut quant hom ESTORNUDA. Perque disien aquels qui de costa li estaven (de Gregori papa) Deus t'ajut, Deus t'ajut. On d'aquels temps a ensá es servat entre nos e motes vegades quant negú badalava sobtadament ixía de l'esperit. Ni's se[n]ya hom quant badala. Per que quant negú volía badalar el se se[n]yava sobtadament embans ca aysó es observat entre nos entro ara», Vies des Saints (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 44), 111 v.°

ESTERNUT : estornudo : «contra aquest sanct manament (primer),

fan tots los ydolatres e aquells qui confíen en diables e en devins e adevines e males arts e en sompnis o ESTERNUTS o en senyals o en coniurs en breus, en caractes, en folles paraules e en nómines....», Eximenis, *Lib. de les dones*, 133; «Un ennuagament qualsevol... un ESTARNUT intempestiu que sobrevingués al bevedor, donavan lloch a xanxes y a plagueríes», del Bosch, *Lo segador*, 26.

ESTÉS : tendido : «En Lluís apuntalá la cadira a la paret y mitj EXTÉS en ella, comensá a llegir lo diari», Oller, *La papallona*, 199; «girá'ls ulls enrera y vejé EXTÉS, boca terrosa demunt d'un llit, un home», Oller, *Notas*, 113; — *estés a terra* : tendido en tierra ; — *dexarlo estés* : dejar en el sitio a un hombre, matarle.

ESTESA : «En un recó del gran pati que formava la fábrica... hi havía una gran ESTESA de rodas, ferros rovellats...», Oller, *Notas, La sort del Sr. Andreu*, 220; «ningú sabía lo que passava, puig los blats eran ja batuts, com mes segats, per tot, y bonas ESTESAS se'n veyan per los graners», Bell-lloch, *Narracions y llegendes*, 223; — *estesa de roba* : tendido de ropa.

ESTEVA : «Stiva, ae; el esteva o manera del arado», Nebrija.

ESTIL : «sabeu tot l'ESTIL d'armes molt millor que negún altre», T. B., I, 163; — *estil inflat* : estilo campanudo, pomposo; — *pel estil de* : como.

ESTIMACIÓ; — *despertar estimació* : inspirar cariño : «apareixía a sos ulls voltat de certa aureola que despertava ESTIMACIÓ y dava als objectes una distinció que certament no tenían», Oller, *La papallona*, 49; — *guanyarse l'estimació* : granjearse el cariño.

ESTIMAR : **1,** querer, amar : «Un matí que eren a l'horta, li digué : — Mare,'l pare no'm ESTIMA», Bosch de la T., *Lena*, 227; «pot ésser realment no ESTIMAS a ningú; mes, que va que llegint o fent ganxet y sentint lo vent y la pluja pensavas ab lo teu aymador», Vidal, *Rosada d'estiu*, 89; — *estimar de cor* : querer sinceramente : «Per altra part, en Lluís los atenía sempre,'ls ESTIMAVA de cor, y lluny de menysprearlos o de prescindir d'ells, los hi feya compartir sas distraccions y gustos», Oller, *La papallona*, 18; — *estimarse més* : preferir; — *estimar més* : preferir : «mes STIME la mort que viure sens vostra senyoría», T. B., I, 15; «E tots quants eren, axí hómens com dones, benehíen a Tirant, e mes l'ESTIMAREN tenir per senyor que no al Rey», T. B., IV, 9; — *estimar molt a* : querer bien a : «Endemés, jo sabía jo que vostés l'ESTIMAVAN molt a l'Agneta», Oller, *Notas*, 56.
2, creer, conjeturar : «no se de quin sperit mogut, mas STIME que de rahonable inspiració tocat, yo regoneguí lo gran abís de miseria en lo qual vivía», Carroç, *Regneixença* (sic!) 281 (del Boeci); «fo ESTIMAT que'n moriren dels enemichs entorn mil, e docentes persones entre de cavall e de peu», Pedro IV, 48.
3, apreciar, agradecer : «T'agraeixo tot lo qu'has fet per mí, t'ho ESTIMO molt... pero me'n'tinch de tornar a casa», Oller, *Croquis*, 136.

ESTIMAT [L'] : amante : «Era...

una balada popular... en la que hi figura una noya qu'enganya'l seu ESTIMAT», Oller, *La papallona*, 199.

ESTIMBAMENT : despeñamiento.

ESTIMBAR : precipitar, despeñar, arrojar desde un lugar elevado a una profundidad; derrumbar : «Mes del Tronant brunzenta, derrocadora flama, || de sa escala de cingles sospesos l'ESTIMBÁ || al mar bullent de sofre y ones de foch, hont brama, || retorcentse a la cárrega fexuga d'un volcá», Atl., 46; «Se deixa pendre a Hesperis de ses espatlles per Gerió qui fa ESTIMBAR per damunt seu una gran roca», Atl., 212; «se'n havían emportat de la Plana a l'amo, ab amenaças de fusellar al primer que's mogués, y acompanyantlo a la vora mateixa del salt del llop, l'amenaçavan d'ESTIMBARLO per carlista si no'ls donava lo que li demanavan», Vidal, *Rosada d'estiu*, 133; — *estimbarse* : precipitarse, arrojarse desde una altura (despeñadero) abajo : «Apar qu'al ESTIMBARSE la mar de serra en serra, || rodole ab les boyrades, lo llamp y l'huracá, || buscant dintre l'abisme los ossos de la terra || per darlos a exes áligues del cel a descarná», Atl., 140; «Quan pensa que per rónega, plombada afrau s'ESTIMBA, || los peus li amoxen ordi, pastiç y flors del camp; || al refluhir l'onada, quan ja li apar y que mimva, || de colp remunta als núvols a frech a frech del llamp», Atl., 174; «Ab crits d'esglay s'hi ESTIMBA la mar, com si en la volta || del cel tronás encara la veu d'Adonaí; || y roda ab penyes, boscos, sargaça y llot revolta, || muntada com selvatge corcer pel terbolí», Atl., 182.

ESTIMBAT : despeñado : «Allá aboca ses ires hont mes arreu pot batre, || empeny, romp y arrocega com ESTIMBAT torrent; || los guerrers de cap d'ala cauen de quatre en quatre; || lo rebuig, com espigues de blat, de cent en cent», Atl., 112.

ESTÍMUL : «Stimulus; aguijón de la abeja», Nebrija; «que sápia conéxer lo amich del lagoter o suau enemich, plaentli verdaderes lahors, ESTÍMOLS o peticions de virtuts», T. B., II, 158.

ESTIRABOT : pulla, dicho insulso, juego de palabras de mal gusto, cuchufleta; — *estirabots* : ex-abruptos, salidas bruscas, groserías, insolencias, chaparrón de locuras, sarta de frases o disparates. Cp. : «Avuy es la festa-major, y are vosté meteix diu qu'hem d'anar al ball. Anemhi, donchs, y no s'exalti per cosas que no valen la pena. — Oh, es que, per tu, res val la pena. Ya has agafat bon ESTIRIBOT», Oller, *Vilaniu*, 139.

ESTIRAGASSADA : «la llaunera, eixint de la cuyna, ab una ESTIRAGASSADA va ficar al seu marit dins de la botiga», Careta, *Jochs Florals, Quadros*, 282.

ESTIRAGASSAR : «Los pastors que trobárem me digueren que s'havía despenyat un pollí y que'ls voltors ESTIRAGASSAVAN sa carcanada», Bosch de la T., *Recorts*, 142.

ESTIRA-PITS : cuesta empinada : «Avans d'arribar a la Coma dels gorchs de Carençá, férem una pujada que'n diuhen ESTIRA PITS», Bosch de la T., *Recorts*, 152.

ESTIRAR : alargar, estirar, extender, arrastrar : «Cárrega y nau les ones engoliren, || y ab elles los

taurons s'ho compartiren; || de mil guerrers sols lo mes noy román; || entre escuma a flor d'aygua un pal ovira, || y, quan lo braç per amarrar-s'hi ESTIRA, altra onada'l sepulta escumejant», Atl., 28; «Y damunt seu, terribles com may descarregantse, || son front y pits calciguen les ires de l'Etern, || mentre en sos peus de roca, com rats-penats penjantse, || cap al bell fons la ESTIREN los genis de l'Avern», Atl., 216; — *estirarse'ls cavells* : pelarse las barbas; — *estirar pel braç* : «Fiquemnos dins? — li digué la Tuyes, ESTIRANTLO pel braç», Pons, *Trascant*, 58; — *estirar per la ma* : tirar de la mano; — *a tot estirar* : por junto, por todo, a todo tirar; en cuanto cabe, todo lo más.

ESTIRAT; — *tot estirat* : tendido a la larga.

ESTIRS : «avía tres oles plenes d'or e en les boques de les oles ela avía pausada senra per so que-l'aur no paregués, les quals oles co maná la fembra an Juliá... e dix li davant alcuns monges que les li gardás, mas ESTIRS no li dix que en les oles agués ges d'aur», Vies des saints (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 44), 51 v.°.

ESTISORADA : tijeretazo, tijeretada : «escursant maquinalment a petitas ESTISORADAS un tros de veta, li jurava y perjurava que sentía per ella una atracció seria, irresistible», Oller, *La papallona*, 63; — *pegarli estisorada* : echar un tijeretazo a alguno, murmurar de él.

ESTISORETA : tijereta.

ESTIU : estío, verano : «es lo foch escalfant si mateix e altre pus fortment en ESTIU que en ivern», Lull, *Maravelles*, I, 113; «Lo temps de ESTIU es per calt e per sech», Lull, *Maravelles*, I, 138; «E ab aytant manam nostra ost al ESTIU aenant e anam sobre Albarrezí», Cron. Jacme, 25; «Tal un racer de roures montanyesos || en temps d'ESTIU pel llenyatayre encesos, || de l'huracá al ruflet devorador, || fa ressonar per conques y cinglercs || plors y crits y grinyols d'homes y feres, || aspre gemech d'un petit mon que's mor», Atl., 26.

ESTIUEJAR : veranear : «en los primers anys que venían a ESTIUHEJAR a Vallgraciosa...», Nadal, *Margaridoya*, 18.

ESTIUET; — *estiuet de Sant Martí* : veranillo de San Martín : «L'ESTIUET de San Martí, ab sas matinadas boyrosas, son sol resplandent, es la temporada preferida pels cassadors», Bosch de la T., *Recorts*, 116

ESTIVALS : «Cremidas, gleva, armadura de piernas; tibiale», Nebrija; «per al patge deu haver un rocí... deu portar jupó e manto... haprés haia caperó e ESTIVALS ab esperons», Eximenis, *Regiment*, c. 279.

ESTIVAR : «stipare; recalcar o estribar», Nebrija; «los uns ESTIVAN pipas, los altres descarregan fardos» Vilanova, *Cuadros*, 8.

ESTOCADA : «e Tirant li tirá una ESTOCADA ab la spasa dejús lo braç que li feu una gran nafra», T. B., I, 212.

ESTOCH : «ell tenía una espasa bordonenca en la ma, e gitava tals ESTOCHS, que nul hom no s'i gosava acostar», Muntaner, 428; «Item que tot gorniment qui's obrará dins la

dita ciutat e sos térmens, ço es, d'espases, ESTOCHS, dagues, coltells, cintes, correges, cadenes, taxells, e tota altra obra menuda axí gitadiça com altra, sía e haia ésser de ley de XI diners poch mes o menys», A. M. B., *Bandos* (1401-9), 39 v.°

ESTOIG : estuche, vaina, funda, bolsa, caja, que suele llamarse también neceser en castellano.

ESTOJAR : guardar, reservar : «e veem que no veníen al día que nos los havíem dat. E per fadiga d'ells haguem nos a menjar lo conduyt que havíem ESTOJAT per entrar en terra de moros», Cron. Jacme, 41; «e nos nostre cors haguem la aguiar en tro la, e que la'ns ESTOJASSEN», Cron. Jacme, 140; «un home armat prou te a fer de poder ESTOJAR la spasa», T. B., I, 212; «ESTOJA'Uho dins los lochs mes secrets de la vostra ánima», T. B., II, 19; «ESTOJA que no has ops e vendrá li sos lochs», Compil. ep. camar. Prov. arab.; «Jugará ab les garlandes de nostre prometatge, || que jo ESTOGÍ, la escórpora qu'entre les roques viu; || y ¡horror! en nostre tálem flayrós de nuviatge, || ab rinxos de mes filles tal volta fará niu», Atl., 226.

ESTOL [HOSTOL] : **1,** armada, reunión de un número considerable de buques de guerra : «Partí lo senyor infant ab tot son HOSTOL de galeres e de naus», Pedro IV, 39; «feu gran STOL de naus e de galeres», T. B., I, 22; «havent lexat tot lo navili del ESTOL ab la deffensa que convinent era», F. d'A., 328; — *estol de navili* : «Gneo Scipió... qui vench ab gran ESTOL de navili e altres fustes e pres port en la ciutat d'Empuries», F. d'A., 10. **2,** pléyade, tropel, bandada : «per força d'armes subjugaren molta gent e van se posar ab tot lur ESTOL en una ciutat», Boeci, *Prólech*, 5; «Cascades mil esquexen ses ones de bromera || per escalons de pórfir y balmes de cristall, || y ESTOLS de blanques nimfes desfán sa cabellera || pels remolins d'escuma, seguintlos riu avall», Atl., 84; «Axís, del torb en ales, les mars del pol se baten || ab les ciutats y serres de glaç, illes y mons, || y trocejats y a timbes ençá y enllá'ls rebaten, || seguits d'ESTOLS de feres y naus a tomballons», Atl., 216; «sempre pensant que l'empaytaven, s'entafurá pel bosquim, rabent, sens aturador, lo meteix que endut per un ESTOL de bruxes», Pons, *Trascant*, 213.

ESTOLÓ : «e meteren primerament una torra en ESTOLONS», Cron Jacme, 117.

ESTOMACAR : pegar, dar una paliza : «E sapia, senyor, vostra molt gran senyoría que de les dites prerogatives a nosaltres fetes, son molt STOMACATS e's tenen per agraviats los portugaleses», Carta del Conde Cardona a Alfonso V, 1416. A. C. A.,

ESTÓMECH : estómago : «com es feta la digestió en l'ESTÓMECH, se renovella virtut de viure, ço es, viure de vida vegetativa», Lull, *Maravelles*, I, 164.

ESTOMPA : esfumizo, rollito de papel que termina en punta y sirve para esfumar los dibujos.

ESTONA : rato, espacio corto de tiempo : «e al cap d'una STONA varen sopar de moltes viandes que varen metre en taula be appareIlades», F. d'A., 275; «la professó

de les parrochies y monestís havía ya bona STONA que era partida», Comes, *Lib. de coses*, 592; «Si ho hagués rumiat una ESTONA! Si hagués tingut una amiga... ab la qui entendre's!», Pons, *Trascant*, 9; «Feya ESTONA que no paravan de ressonar pe'l menjador las riallas del hereu», Oller, *Notas*, 194; «saltant y bornant agafats de la ma entraven los dos jovencels a la casa, bona ESTONA abans que'ls pares d'un y altre», Argullol, *Lligam que's trenca*, &., *Lo Renaixement*, 1879, 22; «aturantse al mitj de la sala amunt y avall de la que's passejava feya ESTONA», del Bosch, *Lo segador*, 19; «Te deya, fa poca ESTONA || qu'estem molt d'enhorabona», Riera y B., *L'Avi*, J. F., 1875, 156; — *a estones* : a ratos, a intervalos : «Quan un aucell que a ESTONES venía'ns a complaure, || per ma dissort, se'n vola, bonich com un estel, || de sos jochs a ma prole candíssima a distraure || ab son bech d'or y ploma de la blavor del cel», Atl., 156; — *bona estona* : largo rato, un buen rato; — *d'aquí una estona* : «tothom se preparava per la funció que's te de donar d'aquí una ESTONA», Vilanova, *Del meu tros*, 28; — *aprofitar l'estona* : aprovechar el tiempo : «Vaja, que ja tenía ganas de véurela. Demá me'n vaig cap a casa y hem d'aprofitar l'ESTONA», Oller, *La papallona*, 196.

ESTONETA : ratito.

ESTOPA : «Stupa, ae; la estopa de lino o cáñamo», Nebrija; «Amor de luny e fum de STOPA tot es hu», T. B., I, 19.

ESTORA : estera, especie de tejido de esparto, paja, enea, &. : «Stora, ae; sive storea, ae; la estera de esparto o juncos», Nebrija; «E les galees posaren les popes en terra, e els hagren enviats per almetrachs e per ASTORES e per coxins e que siguessen e s'aplegassen», Cron. Jacme, 168.

ESTORCH : «Asturco, nis; cavallo pequeño dicitur Tieldo, nis. Plin. Hacanea», Nebrija.

ESTORÇRE : evitar, librar, preservar.

ESTORER : esterero, el que hace o vende esteras.

ESTORIAYRE : «En Paul de Lumbardía qui fo gran ESTORIAYRE, so es, gran trobador d'istories, escrisc la vida del...», Vies des saints (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 44), 71 v.°

ESTORISCADOR : «que ningún falsificador de moneda, o ESTORISCADOR de aquella puga ser composat», Reg.° 5276, *Edictes y crides*, c. 53.

ESTORISCAT : «Item com de algún temps ensá se veja manifestament en los dits Principat y Comtats córrer y despendre's molta moneda falsa en forma... de peces de vuyt reals, y altra moneda de or, y de argent, ab gran industria falsificada y ESTORISCADA, y ab aygues forts y pólvores y altres materials disminuint de pes, &.», Reg.° 5276, *Edictes y crides*, c. 49.

ESTORNELL : estornino : «Sturnus, i; el estornino, ave conocida», Nebrija; — fig. : «en Miquel Castellfort, aquell jove reposat, reflexiu, melancólich, retret del mon y entregat en cos y ánima al treball, s'havía enamorat d'una dona que era un ESTORNELL, tota expressió, sempre disposada a bromejar y a fer lluhir son giny ines-

troncable», Oller, *La papallona*, 37.

ESTORT : lliurat, tret

ESTOSSECH : golpe de tos «Clams, ays, xiscles de dolor, esbufechs de agonía, ESTOSSECHS y plors brunzían per aquells espays», Oller, *Notas*, 110; «Un ESTOSSECH del senyor rector, reclamant la quietut, posáles en pau, y començá la missa», Pons, *Trascant*, 30.

ESTOSSEGAR : toser, carraspear : «tres o quatre vellas matineras qu'ESTOSSEGAVAN per recons invisibles, trencavan lo repós del temple ab discordants ressonancies», Oller, *La papallona*, 147; «Va a recobrar las potencias: digas als de la sala que tot va be, y no vingau mentres no us cride; tant bon punt me sentiu ESTOSSEGAR, entrau», Vidal, *Rosada d'estiu*, 434.

ESTOVALLES : manteles : «mapas et TOVAIAS bonas...», Sant Cugat, 304; «Peró a la taula, cuberta ab groguissenques ESTOVALLES de llí, sols hi havía los plats negres», del Bosch, *Lo segador*, 24; — *estovalles d'altar* : paño o sabanilla de altar.

ESTOVAMENT : ablandamiento, acción de ablandar alguna cosa y sus efectos.

ESTOVAR : ablandar, hacer menos duro o poner blando lo que era duro, mullir : «E diu se vulgarment que mes val ésser STOBAT que penjat», A. C. A., XXII, 37; «Romp l'escodayre ab ferre de tall la pedra crua, || qu'ab suhor negra ESTOVEN sos braços, pit y front; || y'ls rochs dexa'l manobre damunt sa esquena nua || tombar, en l'ample córrech fent de pelásgich pont», Atl., 168; — *estovar un coxí* : ahuecar una almohada : «Un cop sech de timbre sobtá el regatxo de la senyora Pepa en lo bell punt qu'ESTOVAVA'l coixí del americá», Oller, *La papallona*, 193; — *estovarse* : esponjarse : «Mentrestant lo pa dins del forn s'inflava y s'ESTOVAVA com llevor dins de bona terra», Oller, *Croquis*, 131.

ESTOVAT : ablandado, suavizado.

ESTRADA : «Strata, vía, &; la calzada, camino empedrado», Nebrija.

ESTRAFER : fingir, disimular, aparentar, remedar, contrahacer, hacer una cosa tan parecida a otra que con dificultad se distingan; imitar, desfigurar, mudar la voz, el semblante : «Apar que la serp monstre, per ESTRAFÉ'un cometa, || s'enarborás ab ales d'incendis al cel blau, || o que, a l'assalt pujanthi, s'hi fessen esqueneta || escardenalenchs dimonis, rebuig del negre cau», Atl., 56.

ESTRAFET : contrahecho, feo, disforme, extraño, ridículo : «L'interrompé un Titá, de la natura esguerro, || que guerxo y d'ESTRAFETA figura's veu entrar, || y esblanquehit, com mort que fuig de son enterro, || del temple per les tombes son crit fa ressonar», Atl., 106; «tapantli'ls ulls ab ses grapes — Quí só? va esclatar ab ESTRAFETA veu. — Un marrá», Pons, *Trascant*, 10.

ESTRALL : «Recompte's dels moros e dels turchs que en infantesa començen avesar los infants a tot ESTRALL e a tota aspretat de lurs cossos per tal que síen pus forts...», Eximenis, *Lib. de les dones*, 120.

ESTRANGER : «es ordenat que ningun pastor no goze donar a menjar ni a beure a algún ESTRANGER que

no sía pastor», A. C. A., Reg. 5276, *Edictes y crides*, c. 21.

ESTRANGULAR : «E con fos pervengut a 1 cap de carrer lo diable pres l'enfant e ESTRANGUOLÁ lo», Vies des saints (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 44), 11 v.°

ESTRANY : **1**, singular, peregrino, insólito, asombroso, raro : «Sa veu pel temple encara retruny, quan a l'altura || lo carro sotraqueja dels trons axordador; || ab tremolor ESTRANYA responli la natura, || y al ventre de les mares ressona angélich plor», Atl., 108; «De prompte, a un terratrémol que's juny ab la tempesta, || l'ídol s'ensorra en grífol d'aygua llotosa y sanch, || ensemps que ¡ESTRANY prodigi! li lleva un llamp la testa, || a troços y ennegrida fentla rodar pel fanch», Atl., 108; «Dinaren juntas, ab alegría en ellas ESTRANYA d'algún temps ensá», Oller, *La papallona*, 139; — *trobar estrany* : extrañar, ver con extrañeza, hallar chocante una cosa. **2**, huraño, que vive mezquinamente y separado de todo trato, avaro, insociable : «¿Ab que's funda per parlar d'aqueixa manera? ¡Valga'm Deu! ¡Es que vosté es un home ben ESTRANY!...», Argullol, *La guerra*, 54. **3**, no company, foraster, contrari de privat, qui no té amichs : «Entenen emperó e declaren los dits conseyllers e prohómens que tot hom e tota fembra es entés que sía ESTRANY o de lengua ESTRANYA que no sía natural de les terres del senyor Rey d'Aragó o del Rey de Malorcha», Arch. Mun., *Deliberacions* (1323-24), 35; «havem a dir dels ESTRANYS de ley axí com son juheus e serrahyns e altres infeels», Eximenis, *Regiment*, c. 166; «La terça manera de gents vinents en libertat e son sots senyoría s'apellen ESTRANYS e aquests son en dues maneres car alguns son ESTRANYS de lochs, altres ESTRANYS de leys. ESTRANYS de loch son aquells qui no han habitació en lo Regne o en la Ciutat o en lo loch on son dits ESTRANYS», Eximenis, *Regiment*, c. 163.

ESTRANYARSE : maravillarse, sorprenderle a uno una cosa : «Tot l'embalum que duya en son esperit se desfeu com foch de palla devant de l'acullida purament oficinesca que li feu lo vicari, prou avesat a casos consemblants pera EXTRANYARSE'N», Oller, *La papallona*, 139.

ESTRANYAT : «Los segadors novells a la casa anavan a preguntar, ESTRANYATS de no veurehi més vianda ni cap altre amaniment, si lo que hi havía era la abundó de que'ls hi parlavan los seus companys moments abans», del Bosch, *Lo segador*, 24; «la quitxalleta m'atreya y no'n passava ni una per vora meu, a tret de ma, que no li fes una festa tocantli la cara y saludantla ab rialletas. Moltas se quedavan ESTRANYADAS y's tombavan a mirar», Vilanova, *Monólechs*, 42.

ESTRANYESA; — *ab estranyesa* : con admiración.

ESTRAURE : «Extrahere; sacar a fuera», Nebrija.

ESTREBADA : sacudida, empellón, sacudimiento : «D'una ESTREBADA arramben ciclópichs edificis, || ossades de balena, conreus y pedregams; || hont jeya una montanya ja hi baden precipicis, || ses crestes

d'una a una llevantli y sos rocams», Atl., 238; «Y dit això, doná una gran ESTREBADA a la campaneta que's sentí dringar nerviosa y trista, allá, en las fosquedats d'un llarch corredor», Oller, *Vilaniu*, 184; «començá a estirar ab grans ESTREVADAS lo cordó de la campaneta, alarmant tota la casa y mes qu'a ningú a la Sra. Rita», Oller, *Notas, Un estudiant*, 20; «mentres son vehí's caragolava fins a plegarse en dos pera minvar los dolors del seu ventre o soportar mellor las ESTREBADAS de la tos que li esberlava'l pit», Oller, *Notas*, 110.

ESTREBAR : resistir : «Sota'l tallant la víctima forceja; mes, — Ovella, — || apar que l'Angel cride: — not't calrá, no, ESTREBAR; || tes selves qui esplomiça, tos cingles qui estavella, || qui ton tos camps d'aurífich velló, t'ha d'escorxar», Atl., 136.

ESTRELLA : «Y quan de nits la tempestat brugía, || dant far als pobres náufrechs, encenía || la trémola llanterna de l'altar; || y'ls qui ab ull ple de llágrimes la veyen: || — Ja som a port, — agenollantse deyen; — || véusela allí l'ESTRELLA de la mar», Atl., 32; «Gronxantlo, com en braços de sirenes, || lo posen en blaníssimes arenes, || de jonchs y coralines en coxí, || quan, com ull amorós en gelosía, || d'entre'ls cingles de Bética sortía, || per veure'l mon, l'ESTRELLA del matí», Atl., 36; — *estrella ab cúa* : cometa; — *haver nascut ab bona o mala estrella* : haver nacido con buena o mala estrella, ser habitualmente venturoso o desgraciado; — *veure les estrelles* : ver las estrellas, cuando uno se lleva un golpe.

ESTRELLAT : estrellado : «Y'l qu'entre Espanya y França torreja, mur de roca, || de neu y de tempesta vestit, com braç de Deu, || de la ESTRELLADA tenda los blaus domassos toca, || muntat d'altre de brases horrible Pirineu», Atl., 58.

ESTREM : «E reste molt aconsolada com hoig recitar los singulars actes del meu virtuós marit e senyor que yo en STREM amava», T. B., I, 54; — *estrems o puntes del eix* : pezones.

ESTREMIR : trepidar, estremecer : «lo bou cridá e bruuolá tant fortment, que tot aquell loch feu ESTREMIR», Lull, *Maravelles*, I, 215; «Axí d'estiu en tarda xafogosa || dos núvols tot just nats, d'ala negrosa, || s'escometen, al veure's, ab un bram, || y, atrets per l'escalfor de llurs entranyes, || s'axamplen acostantse, les montanyes || fent ESTREMIR a l'espetech del llamp», Atl., 24; «y tot d'una al contacte de la dida sentía una repulsió de rival que la feya ESTREMIR de dalt a baix», Oller, *La papallona*, 174; «La Teresa s'ESTREMÍ, llambregá an en Perot, que's despedía encare desde la costa», Pons, *Trascant*, 11.

ESTREMITUT : «Li acosto la escudella... y encara no la ha tinguda als llabis ja ha fet una ESTREMITUT y fora basca», Vilanova, *Del meu tros*, 15.

ESTRENA : «Strenae, arum; las estrenas, el aguinaldo o albricias», Nebrija; — *estrenes* : aguinaldo, propina : «e enviam los dir que per ESTRENA d'Almenara menjassen la grua», Cron. Jacme, 290.

ESTRENAR : inaugurar : «podían distingirse las armonías dels instruments y las veus de la fadrinalla, llançant a l'espay las frases apassionades d'aquell vals ayrós que, ab lo títol de Las bellas del Panadés, s'havía ESTRENAT, feya sis mesos, en las firas de Miralbell», Vidal, *Rosada d'estiu*, 435.

ESTRENYECAPS : gorro de dormir: «me sembla que la veig ab aquella cara de color de galeta, fent por als aucellets del sostre ab l'ESTRENYACAPS, que, com no te cabells li estreny l'enteniment», Vilanova, *Entre familia*, 40; «En un llit de ferro; ab ESTRENYA-CAPS de madapolam, la cara molt groga, los ulls enfonzats, descolorits los llavis, s'está arrupidet sense fer gayre bulto l'embossat del altre vespre», Vilanova, *Del meu tros*, 174.

ESTRÉNYER : estrechar, apretar, apremiar, obligar, sujetar, oprimir : «L'espantosa abraçada més ESTRENYEN, || y's topen, se revolquen y s'empenyen, || acarades ses boques de volcans; || de l'hórrida tormenta no s'adonen, || y escupint foch y ferre s'abrahonen || a la gola d'abismes udolants», Atl., 28; «Fou lo gegant que pinten ab tot l'Olimp en guerra; || l'ixent sol ab sos braços tocava y lo que's pon; || y no content d'ESTRÉNYER, com dintre'l puny, la terra, || d'estels volgué pujarse'n a coronar son front», Atl., 46; «Tres voltes a ses plantes d'un colp Anteu rodola, || del fanch sempre axecantse ab renadiu dalit; || quan l'altre ab férrea grapa l'ESTRENY y l'enarbola, || fentli cruxir com llenya los ossos dintre'l pit», Atl., 230; «Tots ESTRENYÍAN la ma, una, duas y tres vegadas al diputat», Oller, *Vilaniu*, 47; «Quant m'ha dat la ma, quina apretada! Se veu qu'está avesat a ESTRÉNYER las estenallas», Oller, *Notas*, 55.

ESTRENYINADOR : escobón.

ESTREP : «axí con ell exía de la ciutat cavalcant en un cavall per anar a una batalla, una fembra vidua acostás al seu STREP», Eximplis, CCCLVII, 326; «Tart cavalca be cell qui'n l'ESTREP no'l creix lo pe», Compil. ep. camar. Prov. arab.; «la sella era d'argent, e los STREPS d'or», T. B., IV, 17; «It. i STREP de balesta», Segura, *Costums de Catalunya*, J. F., 1885, 205; — *estreps de camp y de picador de toros* : estribos vaqueros; — *estreps* (del carro) : acciones.

ESTRET : **1,** adj.; — *estar estret* : estar apretado. **2,** subst. : «E recitant davant lo rey los combats grans que en lo ESTRET de Gibraltar havíen ha guts ab moros», T. B., I, 292; «e passaren lo ESTRET de Gibraltar», T. B., I, 376.

ESTRETA; — *estreta de mans* : apretón de manos; — *estreta de ma* : apretón de mano : «Al arrivar aquí, Daniel plorava y en una ESTRETA de ma a son fill enclogué cent protestas d'agrahiment», Oller, *Croquis*, 136; «una altra ESTRETA de ma responía afirmativament y després de una d'aquellas pausas que'l dolor dona...», Oller, *La papallona*, 162; «Ab una ESTRETA de ma vaig despedir al company», Oller, *Notas, ¿Ahont son los boigs?*, 146; «Y una ESTRETA de ma ne fou penyora», Lluís Roca y Florejachs, *Eternitat d'amor*, J. F., 1863, 39.

ESTRETOR : estrechez, cualidad de una cosa estrecha».

ESTRÍJOL (carro) : almohaza, rascadera.

ESTRIJOLAR [ESTRINYOLAR] : almohazar : «En aprés vos li metreu (al cavall) lo fre e la brila e que no sía fort, ab barbellera de simolsa e traureu lo de la stable e torcar-l-eu ab un manil e puys gentilment STRIYOLAR-L-EU e tornar-l-eu ben a fregar ab lo manil la cara e lo cors e lo ventre e les cames e alçar li eu les mans e los peus e batreu los hi sovent axí com si'l ferrásseu», Lib. de la Menescalía, (Bibl. Nac. París, MS., fonds Esp. 215), 7.

ESTRIJOLAT : «si algún cavaller havía lo seu cavall magre e que no fos STRIGOLAT ne polit, lo dit cavaller sería nomenat impolici», B. U. B., *Ajustaments*, 320 v.°.

ESTRIP : desgarrón, rasgón, desgarro, raja, rasgadura hecha en una tela tirando con fuerza.

ESTRIPAR : rasgar, tirar de una tela de modo que los hilos se rompan, se entreabran y separen, destrozar : «Deixi's de que a taula son nou... Nou, filla, nou; que menjan per vint y ESTRIPAN roba per una dotzena!», Oller, *La papallona*, 10; «l'Albert havía eixit de casa ab son pare pera vindre al ball, mes, essent al carrer, ha caygut y s'ha ESTRIPAT lo pantalón», Oller, *Vilaniu*, 163.

ESTROFA : vil, el hombre sin probidad, ni honor, tarambana : «de noy havía estat a América, ahont l'ESTROFA del seu pare tingué d'emigrar», Oller, *La papallona*, 19; «l'advocat Pinyol... vol fer passar per boig al client del meu fill! Y no sab l'Albertet qu'aquell bon senyor es tot un ESTROFA! Donchs, per que extranyarse de semblants picardías?», Oller, *Vilaniu*, 327; «¡Ay lo gran ESTROFA! esclamavan: ¡una carta a la promesa! Mirin lo gata mauxa», Vilanova, *Monólechs*, 22; «lo gran ESTROFA del Gombau tenía tant d'home de be, com jo de bisbe, y ab capa de republicá lo que ell buscava eran quartos», Vidal, *Rosada d'estiu*, 132; «Ya se qu'estás pensant, per mes que callas, || que son tots uns ESTROFAS y uns canallas», A. Mestres, *L'anyell de pascua*, J. F., 1885, 75.

ESTRONCAR : «Be n'hi deya de tendreses, dolces y sentides, tot ESTRONCANTli aquell plor, aquell butzim, mica peterrell, mica rondinayre», Pons, *Trascant*, 13; — *estroncarse* : agotarse : «La fera se tirá dins una bassa del torrent, revolcantse a la sorra pera ESTRONCARSE la sanch que li brollava de sas feridas», Bosch de la T., *Recorts*, 175.

ESTRONCAT : «Ab paraula ESTRONCADA lexá's de parlar e de dir lo cruel ministeri que devía exercir», B. Metge, *Hist. de Válter e de Griselda*, 8.

ESTROP; — *Ia ot estrop* : a todo gasto : «una taula-centro ab marbre sembrat de papers polsosos, y una cónsola de caoba; tot del gust indefinible que, fins ara cinch anys, cultivaren los nostres ebanistas a tot ESTROP», Oller, *La papallona*, 49.

ESTROPELLAR : estropear.

ESTRUCH : feliz, venturoso, afortunado : «aquel qui serveix Deu e fa bones obres podem jugiar e tenir

per ESTRUCH per pobre que sía ne per trabaylat», Breviari d'amor (Bibl. Nac. París, MS., fonds Esp. 353), 43 v.°; «Mas devets entendre que nostre senyor Deus per los secrets juys seus, los quals son complits de tota dretura, fa néxer la creatura en aytal constillación de la qual reeba sa complectión segons curs natural sía que la dita constillación sía bona o mala o ESTRUGA o desestruga», Breviari d'amor (Bibl. Nac. París, MS., fonds Esp. 353), 41; «D'altre part alscuns qui son nats en bona constillación axí que naturalment deuen ésser ben complexionats e deuen ésser ESTRUCHS e bons, segons lo punt e la constillación en que son nats», Breviari d'amor (Bibl. Nac. París MS., fonds Esp. 353), 41 v.°

ESTUDI : **1**, estudio : «Estudi es gran aplegament de cor sobre alcuna cosa ab molt gran voluntat», Breviari d'amor (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 353), 198; — *donarse al estudi* : aplicarse, entregarse al estudio. **2**, escuela, aula, colegio de niños. Ej. : *anar a estudi*; «Quant Blanquerna hagué VIII anys son pare Evast lo posá a ESTUDI», Lull, *Blanquerna*, 3 v.°. **3**, despacho; «Quan en Pinós fou fora, en Solá,'s tancá dins son ESTUDI, rabiant», Bosch de la T., *Lena*, 82. **4**, entresuelo.

ESTUDIANT : escolar.

ESTUDIAR : «nuyl temps algú no ESTUDIARÁ be si ell no es calent o escalfat o entés envés l'ESTUDI», Eg. Romá, *Regiment*, 63 v.°

ESTUFA : «¡Pobre orfe! ¡pobre infant!... ¿No hi ha qui't diga: Vina a escalfar tos peus vora a ma ESTUFA», A. Mestres, *L'hereu del hivern*, J. F., 1885, 71.

ESTUFAMENT : «las vilaniuhencas no podían soportar ab serenitat aquell luxo que las humillava a totas, ni l'ESTUFAMENT orgullós ab que's presentavan al passeig», Oller, *Vilaniu*, 81.

ESTUFARSE : (met.) hincharse, ensoberbecerse, llenarse de vanidad, pavonearse, hincharse bajo la creencia de ser buena figura : «¡Ay com s'ESTUFEN las mares ab una filla com cal!», J. Collell *La Fira*, J. F., 1870, 124.

ESTURÇ : «el ESTURÇ prodoex ous qui son coses monstruoses e aornament de cases e de palaus», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 230 v.°

ESTURMENT : «Dementre que lo rey e la regina menjaven, juglars anaven cantant e sonant ESTURMENTS per la sala amunt e avall», Lull, *Maravelles*, I, 227.

ESVAHIR : asaltar : «E per aquell lloch, per força d'armes, ESVAYREN lo castell: e siats certs que'l senyor rey fora estat lo primer que hi fos estat sino fos un cavaller bo e espert de Catalunya, per nom En Berenguer de Puixmoltó, qui tirá lo senyor rey &.», Muntaner, 354; «per tal que les ciutats no puxen ésser ESVAHIDES per ginys deuen haver los murs tots fets, e angles e no esteses dret», Eximenis, *Regiment*, c. 111; «com haja vist nit e dia gent a peu e a cavall guardant tostemps lo camp, e per res al mon no'ls poríem ESVAYR axí com ells han fet a nosaltres», T. B., II, 197; «e can nos fariem tocar les trompes que exissen los de les caves que havíen de ESVAIR la

vila, e que pujassen per aquela torre que havía derrocada lo fenévol, car pujar hi podíen», Cron. Jacme, 223; «ab gran maldat e pus propi parlar, tració, has ESVAHIT dues vegades lo nostre camp amb tanta infamia en ta honor casi irreparable», T. B., II, 224.

ESVAHIRSE : desvanecerse.

ESVALOT : alboroto, grita, tumulto, ruido.

ESVALOTAT : alborotado, amotinado.

ESVANIRSE : desvanecerse, desaparecer, eclipsarse : «Somnis de maig flayrosos, que d'hora us ESVANÍREU! || Ara entre espines, l'ánima sols sab de sospirar; || y aprés qu'ab aleteig y besos l'adormíreu, || sols sab avuy de plányerse, mos ulls sols de plorar», Atl., 156;

ESVANIT : desvanecido : «Digué; y, sols per no veure lo quadro funerari, || d'espatlles s'hi mig-gira, y al terbolí y trontolls || rodantli'l seny en térbol, fantasiós desvari, || se'n va ESVANIDA y sópita per terra de genolls», Atl., 228.

ESVELT : «La Quelina del mas Mallol era una pageseta de divuyt anys, ESVELTA, ben plantada», Bosc de la T., *Lena*, 23.

ESVERAMENT : susto.

ESVERAT : azorado, atolondrado, aturdido, desatentado; horrorizado : «Es mon fill qui solta, || Peneos ESVERAT, tes áurees brides || perque del Tempe y ses amors t'oblides», Atl., 206; «Y lo que mes ESVARADA la te es lo temor que cayguem a las mans d'un mal home», Oller, *La papallona*, 24; «No podía havérseli escapat, de deu passas, y las recorría, resseguint ESBARAT, infatigable, fins los recons mes foscos», Oller, *La papallona*, 210.

ESVOLATEGAR : revolotear : «No sents com xiscladores per tot ja ESVOLATEGUEN || empeyentla y penjántseli als peus en lleig exam, || ensemps que ronch me crida l'abisme, hont l'arroceguen: || eix pa com no li llanço fentlo glatir de fam?», Atl., 126.

ESVORANCAR : cuartear : «Ab unglots de diable ganxuts altres n'arranquen, || barrohers empernantshi, dels puigs ab tremolor, || y a colps de peu, a falta de mall, los ESVORANQUEN, || ab pedres tasconantlos, a tall d'estellador», Atl., 168.

ESVORANCH : brecha : «Saltant d'aygues que per l'ESVORANCH de Calpe s'hi abocan», Atl., 134.

ETERN : «Per ella's trasmetíen, com per un pont amplíssim, || d'un maig ETERN en ales, ses críes y llevors, || aucells de ros plomatge, de refilet dolcíssim, || dels aromers la flayre, canturies y tresors», Atl., 42.

ETERNAL : «Si Deus res no fos, no fora resurecció e lo mon fora ETERNAL», Lull, *Maravelles*, I, 10; «e per infinitat, eternitat, poder, saviesa e volentat fa e engenra be infinit, ETERNAL, poderós, savi e amorós», Lull, *Maravelles*, I, 33; «E Deus es aquella cosa qui es Deu infinit, ETERNAL, savi, volenterós, virtuós...», Lull, *Maravelles*, I, 19; «per la immensa e divina majestat del subirán Deu ETERNAL», T. B., II, 1.

ETERNALMENT : «Yo he oferta la mía persona en perillosa conquesta, e açó perqué ETERNALMENT ma fama revischa», T. B., I, 59.

ETERNAMENT : «car be sabeu que lo home qui la mort se procura, de justicia nostre Senyor no li perdona e es ETERNAMENT damnat», T. B., I, 172.

ETERNITAT : «en Deu no ha neguna cosa que sía deffellent en noblea, ni en perfecció de bonea, de granea, de ETERNITAT, de poder», Lull, *Maravelles*, I, 15.

ÉTIC : ético, tísico, el que padece la tisis; — *fer tornar étich* : «Yo he sentit sempre a dir que l'estudiar en desmesura fa tornar ÉTICHS a molts jóvens», Oller, *La papallona*, 58.

ETIOP : «lo sarray ETHIOP que es negre per natura en la pell, no la pot mudar en blanca», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 92.

ETIOPIA : «Entant que'l fe tornar negre con a saray de ETHIOPIA», Vies des saints (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 44), 77.

ETS Y UTS : «Nostra esglesia fou en aquell temps un fortíssim castell ab tots los ETS Y UTS; afermat damunt una muralla de deu pams d'amplaria», R. B., *Hist. d'un pagés*, J. F., 1869, 227; «Y, per dirho en termes corrents, una xerrayre ab tants ETS Y UTS no hi era, mes per aproximació havía de sortir elegida donya Carmen», Vilanova, *Plorant y rient*, 20; — *anar ab molts ets y uts* : ser muy circunspecto.

ETZAR : azar, acaso, casualidad, contingencia, lance impensado.

ETZAVARA : pita, planta liliácea, de cuyas hojas se saca hilo, como del lino, cáñamo, &.

ETZEGALLADA : disparate, desbarro, barrabasada : «Lo Rumbós... dissimulá ab estudiat somrís lo temor de que son pare fes alguna EXAGALLADA (sic!)», Oller, *Croquis*, 115.

ETZIVAR : echar, lanzar : «Y'ls carquinyolis y'ls borregos, y les avellanes, figues, nous y atmetlles, ETZIVADES a mostes desde'l balcó, s'escampaven per l'era com a pluja menuda», Pons *Trascant*, 56; — *etzivarse alguna cosa* : «tant per tant, no cal pas que trii. Tot se fondrá a la fi ab una dormida, — digué. Y s'ho ETZIVÁ a l'esquena», Pons, *Trascant*, 47.

EU : **1**, yo : «per que EU te prec baró sant que precs Deus per mi per so que EU no muyra axí no justament», Vies des saints (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 44), 6. **2**, interjección para llamar al que está distante.

EUGA : «Posá peu a terra, dintre de la entrada, lo novell metge;... y entregant la EUGA a un vaylet que aparegué en lo portal de l'estable, sens desabrigarse, ni traure's tant sols los esperons, se'n pujá escala amunt», Vidal, *Rosada d'estiu*, 442.

EUGASSADA : «mes avall de Morens hi ha la barraca de la vacada y de l'EUGASSADA», Bosch de la T., *Recorts*, 135.

EURA : hiedra : «Un viarany que's clou entre falgueres, || los guía a un bosch d'alzines y oliveres, || del munt platxeriós turbant gentil, || hont veu, entre'l brancatge que floría, || sota cortines d'EURA y setelía, || d'un altar de la Verge'l camaril», Atl., 34; «Y al cel alçant la vista, los dona l'arreveure, || arrancantse a llurs braços, que cauen esllanguits, || com esllanguits colltorcen los branquillons d'una EURA,

d'un arbre amich al perdre los braços y los pits», Atl., 146; «una noyeta axerida feya un feix d'EURAS, dreta en mitg del bardiçam de vora'l camí», Bosch de la T., *Lena*, 22.

EURERA : hiedra : «Y, aprés, en l'ayre véureles pujar ab gran canturia, || com blanchs tudons que dexen llur niu en les EURERES; || y al ferse fonediça pel cel la voladuría, || girárseli, y que hi vole signarli rialleres», Atl., 262.

EUROPÁ : europeo : «los indians havíen instituít que mil fochs fa hessen I ciutat, los EUROPANS havíen dit que bastava que n'aguessen D los affricans, CC los ytálichs que bastaven a C...», Eximenis, *Regiment*, c. 81.

EUROPA : «Mes una nit bramaren la mar y'l tro; de trémol || com fulla enmans del Bóreas, la EUROPA trontollá, || y, despertada a punta de día alterra trémol, || d'esglay cruxintli'ls ossos, no veya'l mon germá», Atl., 46; «L'Altíssim! Ell, de náufrech tresor omplint ta popa, || del Pirineu, niu d'áligues, t'atraca als penyalars, || dessota'l cel mes blau, darrera eix mur d'EUROPA, || y al breçoleig, com Venus, de dos immensos mars», Atl., 48; «He vist d'un llit de perles alçar Nápols y Iberia; || he vist Sahara, Grecia y Egipte al fons del mar; || la onada he vist que'm colga jugar sobre Siberia, || y, espinada d'EUROPA, los Alpes eriçar», Atl., 50; «Apar serpent immensa, d'escata vermellosa, || qu'a través de la EUROPA, d'un mar a l'altre mar, || respirant fum y flames, passás esgarrifosa || son cabell de guspires y foch a rabejar», Atl., 52.

EVACUABLE : «e la terra fa lo contrari de ço que fa l'aer, en quant es EVACUABLE», Lull, *Maravelles*, I, 135.

EVICCIÓ : «Evictio, nis, de evinco; la obra de véncer», Nebrija.

EVIDENCIA : «Evidentia; aquella claridad o manifestación», Nebrija; — *posar en evidencia* : exponer claramente.

EVIDENT : «Evidens, tis; cosa visible, clara y manifiesta», Nebrija.

EVITAR : «Evitare; esquivarse, o dar de mano, o guardar de algún mal», Nebrija.

EVOLUCIÓ : «Evolutio, nis; aquella obra de sacar bolviendo», Nebrija.

EX : expresión de fastidio, hastío, tedio; — interj. : expresión de asco : «signava la paret ab lo dit pera que li vegessen la tombaga. — EX! EX! — feu la mitjana, tot blincant y fentse la escarafallosa pera que se li adonessen dels tapins», Pons, *Trascant*, 22.

EXACTE : «Exactus, a, um; cosa perfecta o passada», Nebrija.

EXADA : azada : «feu anar los sarrains ab EXADES», Cron. Jacme, 114; «e pres un cabás en la una ma e una EXADA en l'altra, e mes se primer de tots», T. B., I, 71.

EXAGALLADA : «Lo Rumbós que estava al altre cap de taula, dissimulá ab estudiat somrís lo temor de que son pare fes alguna EXAGALLADA», Oller, *Croquis*, *Lo trasplantat*, 115.

EXAGERACIÓ : «Exaggeratio, nis; aquella obra de amontonar y multiplicar», Nebrija.

EXALAR : «Ni a l'áliga li valen les

d'or potentes ales; || prop del cel, hont s'enlayra com a penjarhi niu, || l'EXALEN roges flames, y cau, y ab les cucales || y cisnes de les aygues les cou l'incendi viu», Atl., 54.

EXALÇAMENT : «que la pena que devíes haver se convertirá en gran augment de la honor tua e EXALÇAMENT», T. B., I, 281; «car yo stime mes morir prop de la majestat vostra hi en la mía propia patria, que si per EXALÇAMENT de riqueses yo vivía en stranya terra», T. B., II, 81.

EXALÇAR : «sabríets me vos dir que es Deus? Car he molt desig saber per ço com... se EXALÇARÍA la mía volentat en amar Deu pus fortament que no'l am», Lull, *Maravelles*, I, 12.

EXALOCH : viento : «dels IIII vents principals eren engendrats IIII vents altres, ço es saber, EXALOCH, mestre, grech e labeig», Lull, *Maravelles*, I, 138.

EXALTACIÓ : «Exaltatio, nis; la obra de ensalzar, o ahondar», Nebrija.

EXALTAR : «Exaltare; ensalzar de abajo arriba», Nebrija.

EXALTAT : levantisco : «Uy, quin copet, quina imaginació mes EXALTADA la teva!», Oller, *La papallona*, 97.

EXAM : enjambre : «veren acostar una squadra de gent ab una bandera blava hon hi havía pintat un EXAM de abelles totes d'or», T. B., IV, 53; «car al punt varen exir dels narils d'aquell sanct cors tan gran EXAM de mosques blaves e blanques e vermelles e negres...», F. d'A., 363.

EXAMEN : «Examen, inis; el fiel, o lengua de la balanza», Nebrija.

EXAMPLIAMENT : «pregantlo molt humilment que li'n donés EXAMPLIAMENT per ço que'n posqués acceptar lo reyalme», F. d'A., 230.

EXAMPLIAR : ensanchar : «EXAMPLIAREN molt aquests dos frares la ciutat de Tarragona», F. d'A., 15; «e per tant va EXAMPLIAR molt la sua senyoría en Spanya», F. d'A., 57.

EXASPERAR : «Exasperare; exasperar, o enseñar a otro», Nebrija.

EXAUGAR : resacar del mar, arrojar a tierra.

EXÁVEGA : «pres moltes cordes que havía en la nau e feu ne un filat a manera de EXÁVEGUA que porten la palla», T. B., I, 29.

EXCELLENCIA : «la EXCELENCIA vostra faça posar en orde tota la gent qui te de exir defora», T. B., I, 38; «puix lo poder per nostre Senyor es a mí dat, e aprés per la EXCELLENCIA vostra, faça cascú axí com yo faré», T. B., I, 71; «direu a la majestat del senyor rey, que yo fora molt content que pogués servir la EXCELLENCIA sua», T. B., I, 89; «e ab devot cor fas humils gracies e submissions a la EXCELLENCIA vostra», T. B., II, 47; «en lo principi yo no sabí descobrir la poca amor que en la EXCELLENCIA vostra tinch coneguda», T. B., III, 5; «Aprés la mort d'Aquila fo levat rey dels goths Athanagildus qui'n fo baró de gran EXCELENCIA e de gran probitat», F. d'A., 66.

EXCELLENT : «E los pochs inconvenients me paren grans si en dan de la vostra EXCELLENT persona sguarden», T. B., III, 8; «lo molt alt e EXCELENT senyor lo Senyor Rey», Comes, *Lib. de coses*, 132; «A la

molt EXELENT senyora la senyora Reyna», Comes, *Lib. de coses*, 137.

EXCÉS : «Excessus, ab excedere; partida de lugar», Nebrija; «En res no faces EXCÉS, mas tostemps seguex via mijana», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 339.

EXCREMENT : «Excrementum, i; la superfluidad del cuerpo. El gran acrecentamiento», Nebrija.

EXECUCIÓ : «e per quant a veguades es duptosa la EXECUCIÓ, yo, davant la magestat del senyor Rey... yo accepte la letra o requesta», T. B., I, 226; «No us vull dir mes, car no so dona que'm contente de paraules hon es duptosa la EXECUCIÓ de honestat», T. B., II, 60.

EXECUTAR : «Executus part. de exequor, poner en ejecución», Nebrija; «be sabríem EXECUTAR lo qui toca a vostra part, car lo que yo us dehía no era per pus sino si havíeu mester or o argent o joyes», T. B., II, 85.

EXECUTIU : «car l'infant en Pere com fo rey d'Aragó, com era hom bellicorós e de gran sperit e fortment EXECUTIU...», F. d.A., 341; «E també ells se sentíen fort greuges d'aquell com era tan EXECUTIU», F. d'A., 350.

EXEMPLE [EXIMPLI] : **1,** ejemplo, modelo : «Exemplum, i; el ejemplo que se toma de otra cosa», Nebrija; «e pregaren a nostre Senyor que el nos des vida per lo gran bo EXIMPLI...», Cron. Jacme, 279. **2,** caso anécdota, cuento, dicho : «diu I EXEMPLE antich: qui no da ço que dol, no pren ço que vol», Cron. Jacme, 289; «així con diu I EXEMPLI», Cron Jacme, 517; «e es veritat l'EXEMPLI qui's diu que d'aquell mal mor hom, de que ha paor», Muntaner, 110; «Aprés aquest EXIMPLI lo hermitá dix a Félix que Deus...», Lull, *Maravelles*, I, 19; «E perço se diu en la nostra terra hun EXEMPLE vulgar: Qui es piadós e puys se penit, no deu ésser piadós dit», T. B., III, 13; — *posar per exemple* : citar un caso semejante.

EXERÇ : injerto : «pendrás lo EXERÇ del arbre de que vols empeltar en tal spay que al menys hi aga hun nuu», De Re Rustica (Bibl. Nac. París, MS., fonds Esp. 291), 1.

EXERCICI : «Exercitium; el ejercicio», Nebrija.

EXERCIR : «Exercere; ejercitar, o fatigar», Nebrija; «han nos pres la major part de nostra senyoría, en la qual remey no podem dar per la mía senectut, per no poder EXERCIR les armes», T. B., II, 2.

EXERCITAR : «Exercitare; ejercitar frec. de exerceo», Nebrija; «car sabuda cosa que los hómens han de EXERCITAR les armes», T. B., I, 62.

EXÉRCOL : minio, azarcón.

EXERRAT : «e dix que hom enamorat, no es sino orat, embriach, enganat, metzinat, EXERRAT, e de tots punts dissipat», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 248.

EXIDA : **1,** salida, acto de salir : «y sos ulls no veyan sino una EIXIDA, la porta, qu'oviravan entre la fosca», Oller, *Notas*, 112; — *exida del sol* : «la resplandor del alba marcava la punta del día y la EXIDA del sol», Bosch de la T., *Lena*, 29. **2,** término militar : «car los de dins havíen feyta una EXIDA de día al fenévol...», Cron. Jacme,

345. 3, corralillo a la salida de una casa; salida; escapatoria, corralillo : «A la matinada següent... se trobava la Miquela a l'EIXIDA estenent la roba de la bogada», Argullol, *La guerra*, 144.

EXILIAR : «vehent aquells malvats emperadors que no havíen poscut EXILIAR del mon la fe chrestiana...», F. d'A., 45.

EXILIAT : «e molts [juheus] aprés que'ls va haver vençuts, ne vengueren per los nostres grans pecats EXILIATS a Spanya», F. d'A., 30.

EXIMENT : «Bontat qui es Pare engenra lo Fill e dona EXIMENT al Sant Spirit de si mateixa», Lull, *Maravelles*, I, 35.

EXIÓ : ejión, zoquete de madera que se clava a los pies derechos para apoyos en los andamios.

EXIR : salir : «intrar et EXIR et gerregar», R. Berenguer IV, 127; «E I altre sarray que y EXÍ, isqué P. de Clariana, e al fer de la junta lo sarray girá li les costes e fugí», Cron. Jacme, 311; «emperó a la fi lo afligit rey hagué de EXIR per força de Londres per la gran fam que hi havía», T. B., I, 23; «la excelencia vostra faça posar en orde tota la gent qui te de EXIR defora», T. B., I, 38; «que no teníen atreviment de EXIR sol un pas de fora la ciutat», T. B., I, 68; «Peró la mar, obrintse de colp, bromerejava || mes enllá, un front EIXINTne y espatlles de gegant, || y com llamp, rebatuda per férrea ma, una clava || volá a aterrar al monstre, pels ayres foguejant», Atl., 222; «Sirena que, d'entre ones EXINT engallardida, || s'enfila a un promontori d'amor a refilar, || y per son cant, que'ls ayres emmela, ve amansida | la mar ab salats llavis sos peus a apetonar», Atl., 262; — *exirne* : lograr su propósito.

EXIT : salido — *al sol exit* : «al sol EXIT envíam missatge», Cron. Jacme, 152; «vingueren aytal día al sol IXIT gran maití per combatre», Cron. Jacme, 260.

ÉXIT : «Exitus; el fin o salida de lo incierto», Nebrija.

EXIVERNAR : invernar : «Aníbal fon vençedor en la batailla de Cannas: aprés que hagué EXIVERNAT en Capua ab menjars delicats delitá's en dormir reposant en banys plasents...», T. B., II, 154.

EXORAR : «fa l'om desconexent cant ve que ha massa be, e es en gran estament car lavors EXORA e no conex a negú, axí com l'uyl ple de leganya res no conex», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 227.

EXORBAR : sacar los ojos : «com ne preníen negú, los tallaven los punys, e'ls EXORBAVEN», Muntaner, 231.

EXORCH : «lo pagés ama mes lo camp qui aprés que'n ha trets les espines e moltes espines dona molts fruyts e nobles que no aquell qui jamés no hac spines e es EXORCH de tot fruyt», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 193; VI, 429; «neguna bestia no auciu altre que sía de sa natura; per aquest peccat torna la terra EXORCA e l'hom se enfaraex com a bestia», Eximenis, *Lib. de les dones*, 143; «mas so dona EXORQUA que no tinch res qui be vulla», T. B., II, 184. Cp. : «El obispo de Urgel Bernardo Rogelio, unido al cabildo, facultó en 25 de junio de 1165 a todos los hombres y mu-

jeres de la diócesis, para poder testar libremente... Que a nadie se acusase en lo sucesivo de esterilidad (EXORCH), &.», Marichalar y Manrique, VI, 429.

EXORCISTA : «EXORCISTE, segons que diu sent Isidre, en lo VII libre de les interpretacions dels noms... es nom grech e vol dir EXORCISTA en latí, conjurat», Suma de collacions, &., 237.

EXORELLAR : «continuament no he fet ni faç sino açotar, EXORELLAR e penjar la gent», A. C. A., XXII, 232.

EXORTACIÓ : «Havent animat Tirant los cavallers ab la sua EXORTACIÓ, stigueren en gran sperança confiant de la gran providencia del capitá», T. B., II, 141.

EXOVAR : ajuar.

EXPECTORAR : «los vells per no tenir forsa de EXPECTORAR la materia dels pits moríen sofocats», Comes, *Lib. de coses*, 614.

EXPLANAR : «car dix punts molt delicats de theulogía e lochs de la Sagrada Scriptura molt doctrinalment EXPLANATS», F. d'A., 334.

EXPLICAR : «Explicare; desplegar y descojer lo plegado. Es acerca de Cicerón abrir la carta, o otra cosa que esté cerrada», Nebrija; «Rey n'era Atlas, aquell qui de la blava volta || los signes a una esfera de jaspi trasplantá, || y del sol y de l'astre que mes lluny giravolta || la dança misteriosa y armónica EXPLICÁ», Atl., 42.

EXPLOSIÓ : «Explosio, nis; aquella obra de patear en disfavor», Nebrija.

EXPOSICIÓ : exposición.

EXQUISIT : «Exquisitus, a, um; cosa buscada con diligencia y cosa excelente», Nebrija.

EXTERMINI : exterminio : «Ministre d'ESTERMINIS, que'ls llamps hi descarregues, || oh! pórtamhi entre onades de polsaguera y fum; || per exa nit reveure l'Atlántida qu'ofegues, || déxa'm muntar tes ales, de ton flagell al llum», Atl., 134.

EXTREM; — *al extrem* : en la extremidad : «y Alcides li alça un mausoleo de roques al EXTREM de la cordillera», Atl., 40.

EXUBERANCIA : «Exuberantia; aquella obra de rebosar o abundar». Nebrija.

EXUGAR : enjugar : «ab les míes mans fredes EXUGARÉ la mía cara humida de moltes lágrimes», T. B., III, 19.

EXUT : enjuto : «que encara la tinta ab que'l principat de Catalunya havía fermada la determinació e declaració feyta en Casp, per part lur no stava EXUTA», F. d'A., 444.

EY : **1,** interjección para llamar al que está distante, oye, oyes : «A tu t'ho confiaré; peró ¡EY! no'u digas a ningú» Careta, *Quadros*, &., 279; «EY, Jordi! — Lo Jordi s'aturá y girá la vista a la finestra. — ¿Qué voleu, pare? — ¿No has sentit trucar aquesta nit? — No. — Ho trovo estrany», Martí, *Lo caragirat*, 45. **2,** he : «Dilacions EY eu empetrades del meu martiri persó que als crezens en Deu tola temor de passió», Vies des saints (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 44), 13.

EYNA : herramienta, útil : «¿Com han reunit tot aixó aquells dos sers que per tot dot tenen las EYNAS del ofici?», Oller, *Notas*, 61.

F

FÁBREGA : «tribulación es la FÁBREGA e lo martel de paciencia», Libre de vicis, &. (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 247), 113.

FABRIQUETA : pequeña fábrica.

FABULARI : «Recompta lo FABULARI que totes les besties elegiren per Rey lo leó e de continent volch se axí ensenyorir de totes les besties que no les regía axí com a senyor mas axí com a tirán», Eximenis, *Regiment*, c. 118.

FAÇ : faz, cara : «ella se mirá en I bell mirall que tenía en lo qual vehé sa FAÇ», Lull, *Maravelles*, I, 118.

FACULTAT : «mas emperó encara los ne va donar FACULTAT per edificar temples», F. d'A., 33.

FADA : hada, mujer que encanta, que seduce.

FADIGA : fatiga : «E per FADIGA d'ells haguem nos a menjar lo conduyt...», Cron. Jacme, 41.

FADRÍ : **1,** soltero, célibe, mozo : «Publi Scipió... vench molt FADRÍ a Spanya», F. d'A., 15; «Aprés fo feyt emperador... Veri Heliogábalo, lo qual era molt FADRÍ», F. d'A., 33; «E lo Rey, aprés que hagué fet cavaller lo fill de la Comtessa, volgué que matás aquell moro: e lo FADRÍ ab gran ánimo li doná tants colps ab l'espasa fins que l'hagué mort», T. B., I, 74; «Com Senyora, dix lo Rey, voleu vos que un FADRÍ que scassament se sap cenyir la spasa que entre en camp clos?», T. B., I, 144. **2,** mancebo, oficial; — *fadrí de botiga* : mancebo de tienda; — *fadrí de fornal* (cerr.) : bocafragua; — *fadrí manyá* (cerr.) : oficial de cerrajero; — *fadrí sastre* : oficial de sastre.

FADRINA : «e una filla appellada Sanxa que'n finá la sua vida stant FADRINA», F. d'A., 186.

FADRINATGE : mocedad, soltería.

FADRISTERN : hijo segundo, segundón de una familia.

FAEDOR : «car ell era I FAEDOR, e consentidor en tot era ell estat», Cron. Jacme, 464.

FAENA, : «e aconseylava la en ses FAENES», Cron. Jacme, 60; «e qui ab Deu fa ses FAENES no lès pot mal fer», Cron. Jacme, 84; «E parlá nostre Senyor a Moysén dient: parla als fills d'Israell; dirás a ells aquestes son les festes dell Senyor les quals apallarán santes; per VI díes fareu FAENA; lo día VII reposareu», Bibl. cat. (Bibl. Nac. París,

MS., Esp. 2, Levit. c. 23), 62 v.°; «qui es stat aquell qui ha guanyat lo premi e honor del camp? Certament, senyor, dix Tirant, hom no pot ben judicar una tal FAHENA», T. B., I, 146.

FAJOL : rubión, trigo sarraceno.

FALAGAR : «Axí acostuma a FALAGAR la iniqua fortuna, quant del tot vol destroyr al qui enguana», T. B., I, 49.

FALÇ : hoz de segar.

FALCA : cuña.

FALCAR : acuñar, calzar con cuñas; — *falcar la teulada* : encascar.

FALCÓ : «e entram ab nostres FALCONS gruers per la vila», Cron. Jacme, 232.

FALÇÓ : almocafre, hocino.

FALDA : **1,** regazo, falda de una mujer : «Aquell mal hom vench a la bona dona qui tenía son fill en sa FALDA», Lull, *Maravelles*, I, 77; «Sino perqué sou tan vell e portau l'ábit de sanct Francesch, ab aquesta spasa, la qual es venjadora de paraules injurioses, yo us acursaría les FALDES fins a la mitat de la cinta», T. B., I, 43; «e los cavallers e gentils hómens cascú seya en FALDES de dona o de donzella», T. B., I, 131; «li embocá'l mugró, tot assentantse'l a la FALDA», Pons, *Trascant*, 14. **2,** falda de monte: «veu quasi tota la gent que se'n eren pujats per dar de les FALDES de la montanya la batailla», T. B., II, 137.

FALDETA : «entrá per la cambra la Princesa que venía de la torre del tresor en camisa e ab FALDETES de domás blanch», T. B., II, 184; — faldón (de la silla de montar).

FALDILLA : «sa mare, mudada de festa, FALDILLAS retrossadas..., se'n aná a Pedrals», Bosch de la T., *Lena*, 29.

FAL-LA : «Totes ores que lo senyor venía en son ostal, son bratxet li feya festa e's metía en sa FALLA e li saltava el col», Libre de vicis, & (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 247), 105 v.°

FAL-LERA : manía, tema.

FALS : falso : «Encara fo provat que'l Sagristá germá de Pere Péreç, que faya morabatins FALSES de coyre», Cron. Jacme, 465; «los quals sarrahins fan honrament a Maffumet lur FALS proffeta», Lull, *Maravelles*, I, 121; «Com fon del tot desarmat los jutges donaren sentencia, donant lo per FALS e desleal, e de vençut, de perjur e de fementit», T. B., I, 251; «Capítol vuytén qui tracta del malvat profeta FALS Mahomet», F. d'A., 89; — *en fals* : en vago, en balde, en vano; injustamente, sin fundamento.

FALSAMENT : «tots lo Richs hómens nos van FALSAMENT e volen trer diners de nos», Cron. Jacme, 199; Cron. Jacme, 27.

FALSEDAT : «Respós son frare e dix que el cavaller considerant en la FALSETAT que fesía contra l'escuder», Lull, *Maravelles*, I, 145; «Ara parrá qui vençrá, o veritat o FALSETAT», Lull, *Maravelles*, I, 237; «Fallint en lo mon caritat lealtat e veritat, comença mala voluntat, injuria e FALCEDAT», T. B., I, 95.

FALSÍA : «e quan los altres coneguen la FALSÍA que'm conseylaven», Cron. Jacme, 218; «E en açó

nos entenem la gran FALSÍA...», Cron. Jacme, 354; «Batalla fo atrobada per ço que veritat confonés e destrouís FALSÍA», Lull, *Maravelles*, I, 237; «e sots lo mal de virtut trencada es la perseverança de FALSÍA e dura obstinació dels contrastants a ta intenció», T. B., II, 152; — *falsía* (planta) : culantrillo.

FALSIFICADOR : «A, vos Tirant lo Blanch, mes cruel que leó famejant, FALSIFICADOR y scampador de la fanch real de aquells benaventurats cavallers, mon senyor lo rey de Frisa e lo rey de Apollonia», T. B., I, 227.

FALTA; — *sens falta* : sin falta, indefectiblemente, de seguro.

FALTAR; — *falta gent* : «Tanquem l'escriptori, y cap al restaurant FALTA gent», Genís, *La Reyneta del Cadí*, 8; — *molt se'n falta* : dista mucho, está muy lejos, falta mucho.

FALTAT : pusilánime.

FALZIOT : «Brunzíen los FALZIOTS, giravoltant per l'espay ab esbojarrada furia», Pons, *Trascant*, pág. 9.

FALLA : **1**, falta; — *sens falta* : «que sen neguna FAYLA fossen ab nos...», Cron. Jacme, 392; «sapiats per cert que sens FAYLA la tendrem, o costará», Cron. Jacme, 441. **2**, antorcha, vela gruesa de cera : «hagren appareylades ses FAYLES e exiren a les cledes...», Cron. Jacme, 27; «e entraren en lo vayl amagadament ab FAYLES seques», Cron. Jacme, 69.

FALLIMENT : «demanaren que's faríen d'aquest engan e d'aquest FALIMENT que havíen pres», Cron. Jacme, 8.

FALLIT : «Aquest comte Berenguer Borrel... aymava mes la pau que la guerra, com fos de cor molt FALLIT», F. d'A., 180.

FAM : «si per FAM no era, no's poría pendre per neguna ost», Cron. Jacme, 35; «emperó a la fi lo afligit Rey hagué de exir per força de Londres per la gran FAM que y havía», T. B., I, 23; «e com staven de hora en hora per darse, per la strema FAM que teníen e no'ls era possible poder se mes sostenir», T. B., I, 316; «e tota la sperança del Emperador e de tots los seus no era sino en un sol Deu, perçó com duptaven de venir en cruel FAM e set», T. B., II, 80; «Julius qui ab les sues hosts los ne va metre en gran congoxa e fretura, e'ls feya preterir de FAM e de set», F. d'A., 20.

FAMA : «e havíets mala FAMA per lo mon...», Cron. Jacme, 80; «altrament caurieu en cars molt leig e de mala FAMA, e si éreu presoner en la guerra, de tot cert seríeu en perill de mort», T. B., I, 151; «L'escriptura diu: honestat de cor val mes que negún aver ajustat per que la honestat de bona FAMA no deu hom corrumpre per alcún thesaur», Breviari d'amor (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 353), 216.

FAMEJANT : hambriento : «A, vos, Tirant lo Blanch, mes cruel que leó FAMEJANT, falsificador y scampador de la sanch real de aquells benaventurats cavallers, mon senyor lo rey de Frisa e lo rey de Apollonia», T. B., I, 227; «Beneyta sía la hora que tu vinguist a socórrer los FAMEJANTS e'ls aconsolist ab vera dolçor de abundoses vian-

des», T. B., I, 333; «Deu piadós e misericordiós te vulla guardar de les mans de aquell FAMEJANT leó Duch de Macedonia», T. B., II, 48.

FAMILIA : «Jo vull viure en FAMILIA», Genís, *La Reyneta del Cadí*, pág. 9.

FAMOLENCH : hambriento, famélico : «D'Haytí la cordillera, que'l cor ama, || en illes es trencada; de Bahama || lo bell país, d'arenes es un banch; || y encara FAMOLENCA la mar brama || venint; ¡potser la clama || la meva olor de sanch!», Atl., 104.

FAMOLENT : hambriento, famélico : «Perque nostre Senyor el matex nos diu que al pobre FAMOLENT, ço es, mort de fam donem de nostre pan e alberguem en nostres cases», Breviari d'amor (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 353), 151 v.º.

FAMÓS : «E perçó vos demán de gracia que yo per part de aquell FAMÓS cavaller vos bese les mans e los peus», T. B., II, 186.

FANAL : farol; — *fanalet* : farolillo.

FANALER : atizador, farolero, el que tiene a su cargo el encender y cuidar de los faroles.

FANCH : fango, barro, lodo : «e'ls movíen gran tabustol e gran brugit e'ls tiraven FANCH e'ls gitaven ab tres sutzeses», F. d'A., 68; — *un fanch* : «e eren se aturats atrás per ço com era cayguda en un FANCH», T. B., I, 326.

FANDILLETA : mujeriego, disoluto, amigo de mujeres.

FANFARRIA : fanfarria, fausto, fantasía, ostentación, jactancia.

FANGA : «E com temés que se li'n rebellaríen faé faer relles e FANGUES e trámachs e altres ahines d'agricultura de les ballestes e altres armes», F. d'A., 88.

FANTARMA : pandorga, mujer muy gorda y pesada o floja en sus acciones.

FANTARMAÇA : pandorga.

FANTÁSTICH : falaz : «s'enganyava a sí mateixa donant importancia inmerescuda a las FANTÁSTICAS flamarades de vida que la mort troba pe'l camí...», Oller, *La papallona*, 180.

FARBALÁ : falbalá, adorno en el vestido de las mujeres.

FARCELL : lío, envoltorio; — *farcell de roba* : lío de ropa, hatillo.

FARCIDOR : mondonguero.

FARCIMENT : relleno de diversas viandas.

FARCIR : rellenar, embutir, hacer un relleno.

FARCIT : relleno.

FARDO : «los uns estivan pipas, los altres descarregan FARDOS», Vilanova, *Cuadros*, 8.

FARFALLÓS : ceceoso, zazoso, familiarmente zopas y zopitas.

FARGA : (cerr.) : herrería.

FARGAYRE (cerr.) : forjador, fraguador, bocafragua.

FARIGOLA : tomillo : «Los munts se'n feren faxes, les valls se'n coronaren, || vergonya fent als trémols estels sa brillantor; || los rosers d'altra pluja de roses s'enjoyaren, || la FARIGOLA y grévol, d'una rosada d'or», Atl., 66.

FARINAYRE : harinero, tratante en harina.

FARINES (pl.) : «s'empassá les FARINES y les trumfes, trencá'l son al escón aprés del rosari», Pons *Trascant*, 12.

FARINETES : gachas, poleadas, papillas, puches; especie de sémola o puches claros de harina.

FARÓ : «E açó duram de tenir les talayes per tota la ila, que fessen FARONS, si l'estol del Rey de Tuniç vingués, be per XV díes», Cron. Jacme, 163; — *faró de lanterna* : «primerament que la nau d'en Bovet en que anava en G. de Muntcada que guiás e que portás I FARÓ de lanterna, e la d'en Carrós que tingués la reraguarda, e que levás altre FARÓ de lanterna», Cron. Jacme, 90.

FARÓLA : farola.

FART : **1,** adj. : harto, tragón, glotón : «Dix li lo príncep de Gales: E be voleu ésser FART de honor, Tirant lo Blanch, que no us contentau de haver los morts que encara voleu haver mes d'ells», T. B., I, 229; «com la donzella ama lo gentilhom o cavaller per son delit, lo qual será FART de rahó ab les paraules molt affables que vida vos donen per un any», T. B., II, 62; — *fart de bastonades* : «e perqué no vull renegar a mon Deu e a mon creador so FART de bastonades e freturós de viandes», T. B., I, 337. **2,** subst. hartón : «¡Pobrets! Pensava en lo FART de jaco que s'haurán fet los matxos que arrocegavan lo cotxe», Vidal, *Rosada d'estiu*, 26.

FARTANERA : hartura, saciedad, voracidad.

FASOL : judía, chícharo, alubia.

FÁSTICH : asco, fastidio, molestia, incomodidad : «A sa claror rogenca qué veuen, puig s'ajupen? || veuen fantasmes tétrichs passar en reguitzell, || entre ombres de llurs avis qu'ab FÁSTICH los escupen || al front, marcat ja ab taca de l'infernal segell», Atl., 108; — *fer fástich* : «E com los ecclesiástichs los faessen gran FÁSTICH, los perseguíen més que als laichs», F. d'A., 98; — *fer fástichs* : «los en cridaven males badomeries, e'ls fayen grans FASTIGS e'ls movíen gran tabustol e gran brugit», F. d'A. 68.

FASTIGÓS : fastidioso, enfadoso, importuno, que causa disgusto, hastío; cansado, molesto, cargante.

FASTIJÓS : fastidioso : «E mes encara d'açó se'n troben altres ensenyances... que les leix de recitar per no ésser FASTIJÓS al legidor», F. d'A., 25; «e altres molts que sería cosa longa de recitar e FASTITJOSA al legidor», F. d'A., 121.

FAT : hado : «Félix demaná al pastor si FAT ni astre era cosa necessaria», Lull, *Maravelles*, I, 113. «que ans de aquest mon los implacables FATS los transporten, que a conexença de algú lo seu viure previngua, essent menys que pedres o arbres», T. B., I, 60; «Y qué'ns caldrá a nosaltres? seguir la rierada || o contra'l FAT empényer la barca a vela y rem? || dels massa crédulsriure'ns o fer ab ellsllaçada? || Titans de cor de roure, digaume: qué farem?», Atl., 100.

FATIGA : «perque't dich, mon fill, que es gran treball e FATIGUA ésser cavaller, car a molt es obliguat», T. B., I, 107; «Senyora, yo us suplich que sía de vostra mercé que no ploreu, ni vullau FATIGAR la vostra virtuosa persona per mi», T. B., I, 65-66.

FATIGAT : «Lo Rey, FATIGUAT

per les nafres que tenía, aturá's un poch», T. B., I, 74.

FATILLER : hechicero.

FATILLERÍA : hechicería, arte de encantamientos.

FATO : «adalt al terrat del cotxo hi tiravan FATO», Genís, *La Reyneta del Cadí*, 11.

FATXENDA : vanidad, presunción.

FATXENDERO : — *ésser fatxendero* : fanfarronear, echar plantas, hacer el jaque.

FAULA : «deurien ésser molt punits tots aquells qui ab badomeríes e FAULES... rompen la sua enterea (de l'historia)», F. d'A., 37.

FAUSÓ : «Fo un baró qui era aviró del monestir; del sant baró talava espines ab una FAUSÓ. E en axí con el talava lo ferre li ixí del mánec e caec li en un loc molt bas», Vies des Saints (Bibl., Nac. París, MS., Esp. 44), 78.

FAVA : **1,** haba; — *faves grosses* : habas mazaganas. **2,** roncha, las que suelen salir en el cuerpo.

FAVÓ : haba cochinera o tarragona.

FAVOR : «lo vot de cascú de tots los qui parlat havíen en FAVOR de Tirant», T. B., II, 228.

FAVORABLE : «La fortuna fon FAVORABLE a Tirant que encontrá al cavaller, e pres lo un poch alt, e com les lançes eren grosses levá li lo braç», T. B., I, 208; «e axí mateix faé a tots los pobles que li'n eren stats FAVORABLES e li'n havíen aydat a guanyar la terra», F. d'A., 21.

FAVORIR : «car en aquest cars Tirant poguera ésser dit Rey de batalles e cavaller invencible, que axí com la próspera fortuna havía acostumat de FAVORIR los turchs contra los crestians, la divina Providencia la havía feta voltar per aumentar la gloria de Tirant», T. B., II, 251.

FAXA : «dins del castel qui stava be entapiçat de draps de seda e d'or... ab grans FAXES d'or», F. d'A., 284.

FAXINA : hacina y haz grande de leña de cuatro o cinco gavillas ligadas entre sí.

FAYÇÓ : «Veser belles FAYÇONS e bells ornaments mouen la volentat a carnals delits e a honraments sots rahó de la gran bellea d'aquelles FAYÇONS e ornaments», Lull, *Ars amativa* (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 234), 2 v.º; «E los mantenidors prestament foren desarmats, e tots XXVI vingueren vestits ab sos gesarans e jaquetes totes de una color e d'una FAYÇÓ, brodades d'orfebrería», T. B., I, 131.

FAYSÁ : «e ells foren molt ben servits de gallines e capons, e de FAYSANS, de arroç e cuscuso, e de moltes altres viandes, e de vins molt singulars», T. B., II, 118; «Yo li poré dar gallines, capons, perdius e FAYSANS», T. B., II, 102.

FE : «Respós lo ciutadá: e que es FE creure so que hom no veu», Eximenis, *Tractat apellat*, &. (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 48), 12; «e nos guardar-vos-em que no y faretsre contra FE», Cron. Jacme, 66; «FE es virtut per la qual hom creu e deu creure ço que hom no ha vist ne de present no veu», Breviari d'amor (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 353), 153, v.º; «Esperau un poch, senyora, dix Stephanía, encara vos vull mes dir de tres arti-

cles de la FE, los quals vostra altesa no sab ni ha per ventura jamés hoits dir», T. B., II, 62; «obrant tots dies contra los enemichs de la FE, no donant nos a delits carnals», T. B., II, 105; — *fe de batisme* : partida o fe de bautismo, fe de pila; — *en fe de Deu* : «E nos anam en est viatge en FE de Deu», Cron. Jacme, 91; — *a fe de Deu* : a buen seguro; — *fe que dec a Deu* : «FE que deg a Deu gran fam he», Cron. Jacme, 109; — *fe d'óbit* : fe de muerto, partida de entierro; — *home de bona fe* : hombre de buena fe, franco, cándido; — *a fe* : «— ¿Haveu tingut feyna avuy?... — No; a FE! — respongué l'interpelat», del Bosch, *Lo segador*, 186; — *a fe de* : «jo us promet a FE de Rey que no passaré un punt la ordinació vostra», T. B., I, 33; — *de bona fe* : de buena fe, sanamente, sin malicia; — *en bona fe* : en conciencia, en verdad.

FE : heno, hierba seca destinada al alimento del ganado.

FEBRADA : calenturón.

FEBRE : «I sarray qui savía nostre latí, que la FEBRE l'avía pres...», Cron. Jacme, 342; «stava molt malalt que no'n posquia faer batalla, car gran FEBRA e mal li'n havía vengut aquella nit», F. d'A. 270.

FECUNDO : «O mare semblant a ovella FECUNDA qui has parit lo fill per a ésser mort e trocejat en la cruel batalla», T. B., I, 64.

FEDRICH : Federico : «e lexá que en FEDRICH, son frare, regís per ell la ylla de Sicilia», F. d'A., 381.

FEELMENT : «la setena persecució que'n fo FORTMENT cruel e malvada», F. d'A., 35.

FEELTAT [FAELTAT] : fidelidad : «e ell que'l tendría en FAELTAT...», Cron. Jacme, 73; «Veus açí la propia persona del senyor Emperador, la qual sots pena de la vida e de la FEELTAT vos comán», T. B., II. 42; «ton Rey a qui est tengut de FEELTAT», T. B., II, 211; «sa mare la comtessa, en lo prenyat que d'ell havía, fo sospitada en la sua FEELTAT matrimonial», F. d'A., 159.

FEGÓN : fecundo, fértil, abundante, que produce mucho por medio de la generación : «E segons que diu Alchimus super Lucham, per honor d'aquesta sancta filla dispensá nostre senyor Deu en la mare qui era exorqua car despuys estech FEGONA», Eximenis, *Vida de Jhu Crist* (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 6), 13 v.º

FEIX : haz, atado, manojo, reunión de diferentes objetos en un grupo en toda su longitud; peso, carga : «E encara mes segons natura se deu molt dar a arar e a cavar o aportar FEYS», Breviari d'amor (Bibl., Nac. París, MS., fonds Esp. 353), 37 v.º; — *feix de llenya* : haz de leña, fogote: «e faé be fortificar los murs ab pals e terra e FEXOS de lenya», F. d'A., 357.

FEL : «res que menje no sent dolç ans me par amarch com a FEL», T. B., I, 308; «pres tan gran alteració que la FEL li sclatá e morí de continent», T. B., II, 179, — *fel sobreixit* : ictericia.

FEL : fiel : «E pensau que'ls grechs vos tinguen per FEL a la patria? Mal feu de haver tal pensament», T. B., II, 219.

FELIÇ : dichoso : «Fa'l darrer plo'ab ses belles Hespérides que moren, || com dits d'una má balba, dessota'l taronger || arrupides; y en ombres hont tan FELICES foren, || al dexarles cadavres, també ho voldría ser», Atl., 144.

FEMAR : fiemar, estercolar, excrementar, estercolar.

FEMBRA : «e trobé una FEMBRA», Cron. Jacme, 55; «que jurassen que fiyl o fiyla qui fos d'amdós que senyor de Montpestler si fos hom e aytant si fos FEMBRA», Cron. Jacme, 10; «la sua madrastra appellada Julia, que'n era molt bella FEMBRA», F. d'A., 33.

FEMELLA; — *femella de cargol* (cerr.) : tuerca; — *femella xorca* : bestia machorra.

FEMENIL : «la FEMENIL condició promptament no pogué resistir que no demostrás ésser molt agreujada», T. B., I, 13; «Mitigant los treballosos assalts que en lo FEMINIL coratge desesperades eleccions e molts greus enuigs procurant infonen», T. B., I, 17; «e en lo vostre benaventurat repós ésser companyona de tots los altres staments FEMENILS», T. B., I, 135; «Deu se contemplar que en lo agraciat gest que mostrava FEMENIL totes les amagades coses no podíen ésser sino mes stimades de les donzelles sposades que ab ella veníen», T. B., I, 126; «mas les paraules FEMENILS ab poch treball ixquen de la boca», T. B., II, 85; «e en tant bon punt lo rey que's va tornar coart e FEMENIL, donantse en vicis», F. d'A., 65.

FEMENTIT : «Com fon del tot desarmat los jutges donaren sentencia, donant lo per fals e desleal, e de vençut, de perjur e de FEMENTIT», T. B., I, 251; «e si contra res d'açó venía ni'm pot ésser provat, vull ésser encorreguda per falsa e FEMENTIDA», T. B., II, 191; «e sía quiti de mon vot si hi gosarás venir, de matar te o de leixar te dins la liça vençut o FEMENTIT», T. B., II, 204.

FEMER : estercolero, sitio donde se reúne y se amontona el estiércol.

FEMS : estiércol de cuadra : «Car si el solell passant per los FEMS no'n reb sutzetat», Lull, *Maravelles*, I, 39.

FEMTA : excremento, materias de olor fétido arrojadas por el acto de la defecación, estiércol.

FENEDURA : resquebradura, resquebrajadura, hendidura : «Un philosoph se anava deportar per I bell pla ab gran res de sos scolans, en lo qual pla hac moltes de FENADURES que la calor del sol hac fetes en la terra», Lull *Maravelles*, I, 129.

FENÉVOL : «anam sobre Alvero ab I FENÉVOL lo qual faem fer en Oscha», Cron. Jacme, 23.

FENICI : «Aprés vengueren FENICIS e africans que'n carregaren molt navili d'or e d'argent», F. d'A., 6.

FENOLL : «e enjoncar de FENOYL», Cron. Jacme, 171.

FÉNYER : fingir : «E devets notar que per tal que la dita obra fos pus plasent, lo dit doctor FENYÈ que fossen dues persones, e que ell faés questió e que philosophía respongués», Boeci, *Prólech*, 11; «mas per tal com lo dit Theodorich axí com a traydor tenía, Roma duptant se

que los romans no li rebellassen, FENYÉ que los romans scrivíen al emperador contra ell», Boeci, *Prólech*, 8.

FER : fiero, feroz : «e tragué la atxa, e començá'l a soptar de colps molt FERS, e com lo cavaller veu que mal se pintava lo joch, volgué fer axí com havía fet l'altre», T. B., I, 212. «s'appellaren indigetes e... eren molt FERS e terribles e de mal rahonar», F. d'A., 10; «Mes sola jo restantli de sa real niçaga, || a Espanya ve, com a arbre caygut un llenyater, || Gerió de tres testes dels monstres lleigs qu'amaga|| l'assoleyada Libia, lo més odible y FER», Atl., 62.

FER : **1,** produhir, donar lo primer ser a alguna cosa; hacer (Labernia) : «dirán a Deu : tu nos FESEST e la tua obra som nos; no't desempararem», Vies des saints (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 44), 4 v.º **2,** fabricar, formar alguna cosa; hacer (Labernia) : «e entretant lo jorn se FEU, e les unes galees vaeren a les altres», Muntaner, 259; «e los dos notaris axí mateix, los quals davant lo senyor rey FAEREN cartes de la dita rahó públiques, e escriviren la nuyt», Muntaner, 13. **3,** executar, efectuar, cumplir, hacer (Labernia); — *no fer res* : no hacer nada : «car ell (lo diable) proposa als hómens aquesta oradura, ço es, que no FER res e seguir plaers, e estar ociós es vida d'om noble et de honor, e trebayllar es al hom gran desonor, la qual cosa es la major falsía e follía qui's puxa cogitar. Semblant es açó axí com si lo salze deya a la figuera o al cep que pus noble arbre es que ells per tal cant no leva negún fruyt», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 194 v.º; «tota hora que yo me'n vulla anar ho poré ben FER», T. B., I, 24; «e yo FER li he tota aquella honor que'm fera possible», T. B., I, 62; «fo gran dol la cruel destrucció que'n fo FEYTA en aquella pobre gent», F. d'A., 9; «Per que yo he FETA garlanda de les fuyles per tal com se porta en lo cap on es lo cervel qui mes servex a la voluntat del hon si es bona si es mala», Breviari d'amor (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 353), 3; — *de fer* : «Pobra senyora, jo prou li deya: — Tinga enteniment, quinas cosas de FER!», Vilanova, *Del meu troç*, 14. **4,** exercitar, hacer (Labernia). **5,** formar ab la imaginació, concebir en ella alguna cosa, com: fer concepte, hacer (Labernia) : «Lo adolorit Rey se desperta, e no veu res: stigué admirat del sompni que FET havía», T. B., I, 27. **6,** adobar, perfeccionar, com: aqueixa bota FA bon vi; hacer (Labernia). **7,** arreplegar, recullir, com: aquell pobre ha FET un ral; juntar, recoger (Labernia). **8,** acostumar, habituar, hacer (Labernia). **9,** causar, ocasionar, com: la aygua corrompuda FA febres (Labernia). **10,** concedir lo que's demana, hacer (Labernia). **11,** congregar, convocar, com: FER gent; hacer (Labernia). **12,** convenir, ser útil, a propósit; hacer (Labernia). **13,** cumplir lo número, com: FA vuyt la unitat que s'ajunta a set (Labernia). **14,** disposar, compondre, com: FER lo menjar, fer la maleta, lo llit; hacer (Labernia) : «Avuy es lo teu Sant, y era

de lley que hi hagués un extraordinari. He mort lo pollastre, y l'he FET ab arroç», Careta, *Brosta*, 175. **15,** contenir, encloure, cabre, com: la cana FA vuyt pams; hacer (Labernia). **16,** estar bo o mal, com: ¿qué FA N.? estar bueno o malo; pasarlo bien o mal (Labernia) : «Donchs, segons sembla, li vingué mal per lo camí, puig lo tingueren d'acompanyar, quasi be sens coneixement, a l'hostal de la Plaça de l'Oli. — Be; mes, qué té? qué FA?», Vidal, *Rosada d'estiu*, 426; «També penso fer una visita al teu oncle ¿Qué FA de salut?», Briz, *Lo coronel d'Anjou*, 97. **17,** Expellir del cos, com: fer un cuch; arrojar, sacar, echar (Labernia). **18,** existir actualment una cosa com: FER fret; hacer (Labernia) : «FEYA una nit d'hivern serena y freda», Bosch, *L'hereu Subirá*, 45; «Hi haja dol o cants de festa, || FASSA bo o FASSA tempesta, || a son resser vull dormir», Torres y Reyató, *Testament*, J. F., 1885, 95; «lo día s'enfosqueix, no FA ni una alé d'aire; un sent xafagor», Bosch de la T., *Recorts*, &., 42. **19,** imitar, contrafer, com: FER lo coix, la tórtora; remedar (Labernia). **20,** obrar a favor o contra de algú, com: FAS massa per ell; hacer (Labernia). **21,** opinar que algú o alguna cosa's troba en tal estat (Labernia); suponer : «No passava dels cinquanta anys, y qualsevol n'hi hauría FET vuytanta», Feliu, *Lo Bruch*, 46; «—¿Qui t'havía de FER per aquí? — me digué aquella» R. y B., *Hist. d'un pagés*, J. F., 1869, 243; «Castella no es ten mala terra com la FEYAN ab tot que amaría mes star aquí pa y aygua que açí ab gallines», A. C. A., XXVII, 50. **22,** produhir las plantas, com: la figuera FA figas; llevar (Labernia). **23,** treballar; hacer (Labernia). **24,** entre jugadors assegurar la posta quant no posen de present, com: FAS un ral; hacer (Labernia). **25,** junt ab alguns jochs de cartas, jugar, com: FER lo solo, la manilla; jugar (Labernia). **26,** aumentarse, creixer, com: los arbres FAN en bona terra; hacer (Labernia). **27,** correspondre o dir be una cosa ab altra; hacer (Labernia); cuadrar : — *fer per* : convenir, ser conveniente : «no sabía que fer: si variar de modo de pensar no casantse may... o be, empendre resoltament una altra minyona, que FES per ell y casars'hi», Vilanova, *Escenas barceloninas*, 16; «després d'una bona estona, durant la qual permanesqué aquell examinant l'animaló, ab tota diligencia y minuciositat, diguéli: — Tant la clissareu, payet, la bestiola, que la fareu corsecá. No la mireu mes, que no FA per vos», Vidal, *Rosada d'estiu*, 215; «¿Qué'n tens que dir de la Mariona? — No res, que no FA per mí», Vilanova, *Monólechs*, 32. **28,** junt ab los infinitius de alguns verbs, obligar, precisar lo que significa l'infinitiu, com: FER venir, riure; hacer (Labernia) : «E açó es lo que'm FA a mí duptar del meu fill», T. B., I, 63; «E tantost En Guillem de Lodovia FEU sonar les trompes e les nacres e FER armar tot hom», Muntaner, 250; «¡Senyor de les venjances, donáu alé a mon cántich, || y diré'l colp

terrible que, rebatentla al fons, || FEU desbotar als amples Mediterrá y Atlántich || per desunir los mons!», Atl., 50; «Van per muntarse les tallantes proes, || com al sol del desert enceses boes, || per morir una o altra a revolcons; || y roda com un carro'l tro de guerra, || FENT en sos pols sotraquejar la terra, || temerosa com ells d'anar a fons», Atl., 24; «Llavors al gran incendi, rabent, endreça'ls passos, || rogench damunt los núvols vehentlo crestejar; || y ohinthi plors y xiscles, hi fica'ls nusos braços, || FENT als pastors y pobles d'espasme tremolar», Atl., 58; «era un fadrí del obrador que'l tenía de criatura y li semblava que era l'únich prou capás per FER anar los dos telers», Vilanova, *Escenas barcelonínas*, 15; «Ja fa días que't veig trista, Marió; despús ahí vaig mirar pe'l ull del pany de la clau, quan eras a la teva arcova, y vaig veure que ploravas... — ¿Y quí't FEYA mirar? — Jo no vull que ploris ni que estigas trista», Martí, *Lo caragirat*, 43. **29,** junt ab alguns noms significa l'acció del verb que's forma dels mateixos noms, com: FER apreci, apreciar (Labernia); també significa executar lo que dona a entendre lo nom, com: FER trossos, pedassos; altras vegades se pren per usar lo que donen a entendre los noms, com: FER senyes (Labernia). **31,** ab noms de oficis y la preposició de, es exercitarlos, com: FER de mestre, de porter; hacer (Labernia) : «¿Com diu que's diu aqueix senyor? — ¡Oh! ¡Si sapigués lo nom ray! No 'ns ho han dit com se deya. ¿Veritat noya? — Be ¿de qué FA?», Vilanova, *Escenas barcelonínas*, 88. **32,** junt ab la proposició *a*, y alguns noms significa estar disposat a rebre lo que'ls noms signifiquen, com: FER a tot; hacer (Labernia). **33,** ab los articles *la*, *lo*, significa exercitar lo que significan los noms, com: FER lo tonto, lo graciós; hacer (Labernia). **34,** junt ab la proposició *per* y'ls infinitius, significa executar lo que dona a entendre l'infinitiu, com: per no treballar FARÍA moneda falsa; hacer (Labernia). **35,** decir : «Vinch de part de qui vos sabeu, digué baix y depressa en Ramón. — Ya os conech, FEU la Mercé, tement que per cada finestra l'aguaytarían», Genís, *La Mercé*, J. F., 1878, 216; «¡Ab axó Joanet, tú també has de fer com jo! — ¿M'haig d'enviudar? — vaig FER rihent ab alta rialla. — Axó vindrá després... ¡Casarte!», Genís, *La reyneta del Cadí*, 9; «Y tombantse de cara al pastor: — ¿No es veritat? va FER. — Sí, va respondre en Vicens», Briz, *Lo coronel d'Anjou*, 26; « — Oh! — FEU donya Mercé, estrenyent la ma del conco. — Quant de bo per aquí», Oller, *Vilaniu*, 123; « — Quí pot ser? FEYA l'Hereuet?», Pin, *La familia dels Garrigas*, 68. **36,** con dativo : importar : «Lo Blay va seguir dihent: ¿Y be? ¿qué't FA que jo vaji a un lloch o a un altre? No m'aturis perque no vull perdre temps», Martí, *Lo caragirat*, 13. **37,** idea de tiempo pasado : «Un jorn, FA ja molt temps, vegí una nineta encisera», Vidal, *Rosada d'estiu*, 247. **38,** reflexivo : apostar, disputar : «Quin cantar los

rossinyols! se responen l'un a l'altra FENTSE a qui refilará millor», Bosch de la T., *Recorts*, &., 21. Frases : *fer acció* : en actitud de : «Doná duas passas, FENT acció d'anar a seures, y de sobte reculá y eixí», Oller, *La papallona*, 100; — *fer adeu* : despedirse : «Després regava las flors, me FEYA a Deu (sic) ab la ma, y al poch rato ja la sentía cantar», Vilanova, *Del meu tros*, 83; — *fer alegría* : dar alegría, festejar : «en lo día de sanct Johan lo Rey moro per FER alegría vench ab tot son poder davant la ciutat de Varoych», T. B., I, 25; — *fer a mans* : entregar : «acaba d'arrivar ara mateix un mosso de ca teva y m'ha donada aquesta carta pera que desseguida te la FES a mans», R. y B., *Escenas*, 61; — *fer atmetlla* : hacer mella : «a la Marieta li FEU atmetlla tant desitg en lo Joanet, per'enriquir la casa de son pare, y al mateix temps tanta tristó», C. Vidal, *Qui endavant*, &., *La vida en lo camp*, 203; «Com lo veya mirar d'aquella manera... que vol que li diga, me va FER ametlla», Vilanova, *Del meu tros*, 27; — *fer anades y vingudes* : « — Sí, cregui — seguía l'Albert — jo tornaré y, además, FARÉ anadas y vingudas...» Oller, *Vilaniu*, 343; — *fer anys* : «anava FENT anys sossegadament sense donarse gran enuig», Vilanova *Escenas barcelonìnas*, 13; « Feste trompeter de soldats. — So massa petit: tot just he FET dotz'anys!», R. y B., *Hist. d'un pagés*, J. F., 1869, 167; — *fer armes* : hacer armas : «feu jurament solemne de no entrar en batalla ni empendre FER armes negunes fins a tant que aquesta batalla fos venguda a fi», T. B., I, 252; «doná paraula... de no tornar a FER armas contra'l gobern de la nació», Vidal, *Rosada d'estiu*, 271; — *fer a saber* : «li FEYA a saber, que totes coses lexades, que ell se'n tornás a Constantinoble ab tota la host», Muntaner, 396; — *fer a tots* : «Vosté'm fa l'amor, senyora Pepa! — Vaja, bojet! Jo, pobra de mí, ja he FET a tots», Oller, *La papallona*, 81; — *fer avinent* «la Carmeta, pera veure enujada a sa estimada Genoveva, li FEYA avinent que abiat la deixaría, y que no la veuría may pus», Vidal, *Rosada d'estiu*, 99; — *fer aygua* : hacer agua : «e quan foren en la mar la cocha FAYA aygua molta, si que per II lochs o per III ne trayen de l'aygua en calderes poques», Cron. Jacme, 153; — *fer bacaynes* : «En això, com comensávam de FER alguna bacayna, se proposá d'anar a descansar un parell d'horas, lo que fou aprobat ab unanimitat», Bosch de la T., *Recorts*, 288; — *fer beguda* : beber : «Esperárem l'hora de FER beguda), R. y B., *Hist. d'un pagés*, J. F., 1869, 268; — *fer bo* : «això ho fan en tot temps del any, ádhuc al hivern si FA bo», Bosch de la T., *Recorts*, 35; — *Deu te faci bo* : «al arribar al Mas, trobá en lo llindar de la porta a son pare, al qual, seguintlas ensenyanças que havía rebut, perçó que tornava de rebre lo Sagrament, besá respectuosa la ma. — Deu te FAÇA bona, — diguéli», Vidal, *Rosada d'estiu*, 320; — *fer bona cara a algú* : poner a alguno buen semblante; recibirle con buen semblante; — *fer bondat* : ser bueno : «la facultava fins per adres-

sarme l'esquena si no FES bondat», Genís, *Sota un tarot*, J. F., 1876, 3?9; «La campana del Monestir toca ja deu horas. FEU bondat, sentiu? Los noy creuhen», R. y B., *Hist. d'un pagés*, J. F., 1869, 274; «Encare dormía. — FA bondat!... FA bondat! — se digué, reprenentse y tirá amunt» Pons, *Trascant*, 17. Cp.: «Deu ésser reputat bo qui studia en FER bondats», T. B.,, II, 166; — *fer bones* : «a mí'm sembla que qui s'exposa a guanyar, s'exposa a perdre... no es axís? Pero no, no, fins ara FA bonas», Oller, *La papallona*, 198; — *fer bonich* : «ab veritat, FEYA bonich aquella munió de gorras vermellas en mitj dels camps y vinyas del pla de Bages», Argullol, *La Guerra*, 81; — *fer bossa* : hacer bolsillo, atesorar; — *fer bracet* : dar el brazo : «Au, Quimeta, ja que es hora || aparella'l cistellet, || que anirem vers a la vinya || tot parlant y FENT bracet», Coca, *De la vinya a cal Rector*, J. F., 1879, 59; «Somhi! — repetí'l Zidro, convidant a passar als del trench y tot FENT bracet ab la nuvia», Pons, *Trascant*, 55; — *fer bullir l'olla* : «La gent no sab lo que's diu. Vos han enganyat; en prou feynas si guanyo per a FER bullir l'olla», Oller, *Notas, La sort del Sr. Andreu*, 232; — *fer cabal* : hacer caso : «Avuy se casa'l Pitero. Res, he fet aqueix determini. ¿Tonto'm diuen?... vetaquí la contesta que'm va fer don Ignasi,'l meu amo, 'l día que li vaig dir. Pero tampoch ne vaig FER cabal», Vilanova, *Monólechs*, 5; «la Pepeta li feya'l serio; es a dir, pitjor que axó, perque ni se'l mirava ni FEYA cabal d'ell», Vilanova, *Escenas barceloninas*, 15; — *fer cambi* : «sota aquesta fermetat fo ell decebut per lo rey de França, qui FEU cambi ab l'avescha de Magalona, ab ço que'l dit avescha havía a Muntpesller», Muntaner, 77; — *fer camins* : «¡Qué'n FEU, Mare de Deu, de camins a la casa de son company Fidel...!», Vidal, *Rosada d'estiu*, 145; — *fer campana* : hacer novillos, hacer rabona, fam. : «Las donas prou hi anaren, mes los hómens, no habenthi mossén Pau, FEREN campana, perque no's cregueren tant obligats a assistir al rosari», Argullol, *La guerra*, 130; — *fer cantonada* : hacer esquina : «Propiament parlant, ni en lo primer pis vivía, sinó en una espayosa sala del mateix: la que FEYA cantonada a mitjorn y ponent», Vidal, *Rosada d'estiu*, 273; — *fer cap* : dirigirse : «aniré a dormir a Ordal, ahont farán cap, de bon matí, en Lluis y los moços», Vidal, *Rosada d'estiu*, 254; «L'Aleix y'l Jordi may saberen hont havía FET cap lo Blay», Martí, *Lo caragirat*, 127; «De vegadas estava vuit o deu días fora; mes ja trigués poch ja trigués molt, sempre tornava a FER cap al castell», Briz, *Lo coronel*, 11; «Jo voldría saber aquesta gent hont nos portan, diguí jo. — FARÁN cap a Mieras o be a Camprodón, respongué l'hostaler», Bosch de la T., *Recorts*, 288; «Y en aquesta disposició d'esperits, las vilaniuhencas FEREN cap al temple», Oller, *Vilaniu*, 84; — *fer cara* : plantar cara : «era un fiero dragó, que li FEYA cara, y li presentaba batalla», Salsas, I, 45; «Com vol que'ls in-

glesos tant rossets y escamarlits; y los francesos tant aixalabrats y tabalots, y los italians que sols serveixen pera cantar y vendre sancti di guixi, y fins los turchs, pugan FER cara a aquells hómens que semblan gegants», Vidal, *Rosada d'estiu*, 124; — *fer cara de* : aparentar, tener apariencia : «De metge no'n te pas lo posat; deya l'un. — Mes cara FA d'apesarat o de malalt, observava un altre», Vidal, *Rosada d'estiu*, 397; «Aquest altre sí que FA cara de ser bo», Careta, *Brosta*, 90; «¿Qué'ls coneixes? — inquirí al cap de breu estona, vehent que sa cosina recobrava'l color. — Lo mateix que tú. — Oh, donchs, lo que es jo, en ma vida'ls he vist. No FAN pas cara d'ésser gent d'aquestas terras», Vidal, *Rosada d'estiu*, 150; — *fer cara de pomes agres*; — *fer cara enfadada* : poner mala cara; — *fer cara seria* : poner gesto o ceño; mostrar enfado o disgusto; — *fer catúfols*; — *fer caure* : «Ab l'escusa de portarli || com qui res nostre present, || FAREM caure la conversa || sobre'l nostre casament», Coca, *De la vinya a cal Rector*, J. F., 1879, 59; — *fer caure de la banca* : desbancar; — *fer com aquell* : «Senyora Layeta! ¿que no sent lo que diu lo seu marit? — Deixeula estar a la mestressa; ja ho ha sentit, sinó que FA com aquell. — Ay Senyor, quin home mes boig!», Vilanova, *Del meu tros*, 147; — *fer com qui* : hacer gesto de, ademán de; fingir, aparentar. Ej. : va FER com qui se'n anás : hizo gesto, ademán de marcharse; — *fer comedies* : «que'l demano jo, que'l busco, que li he dit may que'm FASSI comedias, ni que m'estimi a la forsa?», Oller, *La papallona*, 88; —*fer companyia* : «Mon fill, plora la dolorosa partida del teu pare, e FARÁS companyía a la trista de ta mare», T. B., I, 17; — *fer compte* : hacerse cargo de, presumir : «E axí com tuyt foren ajustats, llevá's madona la regina, e dix los : — Barons, micer Joan de Próxida en lloch de Nos parlará a vosaltres, e axí entenets que us dirá, e FETS compte que Nos vos ho deym personalment»; Muntaner, 189; « Jo no: no se res. ¿Y com? Explíca't. — ¡Qué vol que li diga! Jo'm FEYA compte que ell li hauría escrit», Vidal, *Rosada d'estiu*, 426; — *fer com qui* : aparentar : « Y si, filla, — exclamava triomfalment donya Mercé Rodón, tot FENT com qui's posava bé lo medalló d'or penjant del collaret», Oller, *Vilaniu*, 88; — *fer condol* : « ¿Sab que, segons s'expressa, 'm fará quasi penedir d'haver tocat aquest punt? — ¿Per qué, Carmeta? — Perque'm FA condol», Vidal, *Rosada d'estiu*, 245; — *fer conciencia* : «Donchs que no se comno't FA conciencia de donar a l'aviram lo gra de las manadas», Vidal, *Rosada d'estiu*, 74; — *fer conéixer* : «jo passava la nit en la casa del vellet que us he FET conéixer», Feliu, *Lo Bruch*, 7; — *fer content y enganyat* : «Al vespre, com de costum, vaig anar a casa la xicota. Pel camí, ja havía tramat lo que li diría per FERla cóntenta y enganyada», Careta, *Brosta*, 89; — *fer conversa* : conversar, hablar : «desde petita ja us ne sentía FER conversa ab lo senyor Marqués

quan anávau a veure'm a Barcelona», Vidal, *Rosada d'estiu*, 308; — «en quant d'ell depenía evitava FER conversa de est assumpto ab son company», Vidal, *Rosada d'estiu*, 178; «naturalment los viandants FEYAN conversa de las estranyesas que havían vist aquell día», Argullol, *La guerra*, 14; — *fer cop* : «No us vull parlar de sas glorias, de las quals algunas han FET cop en sos temps», Bruz, *Lo coronel*, 21; — *fer cor fort* : « Lo temps aprémia, mare, — digué, per fí, 'l jove, FENT lo cor fort. — No'ns entreguem al sentiment; lo pare pot arribar y promoure'l disgust que jo refujo», Oller, *Vilaniu*, 342; — *fer corregudes* : «e los hómens a cavall alforrats e almugávers FEYEN corregudes», Muntaner, 134;— *fer costat* : «la bella Agna cobrada li duya tanta afició, que com si fos fill seu se'n cuydava. Be es veritat que mossén March li FEYA costat en aquest bon afecte», Briz, *Lo coronel*, 33; «FEYAN costat a tota aquesta plana major de l'administració vilaniuhenca dos caps d'ala dels pobles inmediats», Oller, *Vilaniu*, 38; — *fer creu* : cancelar : «si'l Batlle ho mana, quan haja afluixat los quartos li *farán* creu», Vidal, *Mes val tart que may, La vida en lo camp*, 225; — *fer de* : procurar : «Quan per mí plore la mare, || FES de no plorar també, || y sas llágrimas aixuga || tot besantla dolçament», Coca, *L'adeu d'un soldat*, J. F., 1879, 52; — *fer de* : convertir : «Entra'l náufrech al místich oratori, || y, FENT d'un aspre tronch reclinatori, || cau als peus de l'Imatge de genolls; || y per ses galtes tendres y colrades || pels besos del mestral, y les onades, || corren de goig les llágrimes a dolls», Atl., 34; — *fer de* : ejercer el oficio de : «Era'l germá un bon home que desde molt jove FEYA de fuster. S'ho passava be ab lo seu ofici», Martí, *Lo caragirat*, 99; «no s'havía dignat regalarli ni un brassalet de quincalla, ab tot y ésser convidat a FER de padrí de boda», Oller, *Notas, La casaca d'en Jaumet*, 155; — *fer de bo* : fórmula de saludo : « — ¡Deu hi sía! ¿qué FEU de bo?», Nerto, 18; — *fer de bo* : recomendar : «una vegada se li presentá un minyonaç con un sant Pau, demanantli que li FES de bo pera poderse casar ab la noya a qui duya voluntat, ja que ella també'l corresponía», Vidal, *Rosada d'estiu*, 348; — *fer de bon* (seguido de infinitivo) : «Com anau de feyna? — Feyna array!... Diners son los que manquen! — Alo, donchs: afanyeushi!... Axó FA de bon sentir», Pons, *Trascant*, 50; «mira que no FA de bon veure que dos amos d'hisenda com tú y lo de la Ginebreda tingan discordia per un tres y no res», Vidal, *Rosada d'estiu*, 279; «s'atançava al celler... pensant que FARÍA de bon xirricar un traguet del vi que guardavan d'anyades anteriors», del Bosch, *Lo segador*, 22; — *fer de la mercé* : «suplicaren a la comtessa que FES de la merçé que donás spay a la sua dolor», T. B., I, 18; — *fer de nou* : «convé que sapia governar, y FER de nou tots los instruments necessaris per la agricultura», Secrets de agricultura, I v.º; — *fer demostració* : «Lo hermitá

Rey maná que tota la gent sua stigués en terra gitada, FENT demostració que dormíen», T. B., I, 73; — *fer denteta* : «als grans los creixía la saliva en la boca, FENTlos denteta cada exitatiu olor que de la plena cassola s'escapaba», C. Vidal, *La vida en lo camp, Confiansa en Deu*, 8; — *fer d'hora* : «havían eixit a corracuyta pera FER d'hora y guanyar lo temps perdut», Vidal, *Rosada d'estiu*, 25; — *fer diferencia* : «e la'n varen axí appellar nova per FAER differencia de la primera, la qual per ço també la appellaren vella», F. d'A., 7; — *fer diner* : ganar dinero : «Lo diner, lo diner! Aquí só jo pera FERne; jo no m'haig de casar ab una caixa», Oller, *La papallona*, 97; — *fer dissabte* : «La noya alterava lo curs de la setmana FENT dissabte en lo dilluns», Vilanova, *Escenas barceloninas*, 14; «després d'haber FET dissapte y netejat los mobles dels pisos que habitem en la casa qu'es meva avuy, y que fou casa payral de Deu sab cuants de mos avis, se'n varen pujar a endressar las golfas», Genís, *Sota un tarot*, J. F., 1876, 302; — *fer donació* : «Aprés FEU donació a la Comtessa de tot lo comtat», T. B., I, 14; — *fer embuts* : tartamudear, hablar con dificultad por impedimento en la lengua»; — *fer encant* : «E dixereu que's FAÉS encant dels moros», Cron. Jacme, 138; — *fer escándol* : dar escándalo, meter bulla : «Ara, en aquest temps, sembla que sía moda'l FER escándol per tot arreu», Vilanova, *Escenas barceloninas*, 79; — *fer esment* : « ¿Y qué es l'amor? — ella digué; — no'n FAN esment sinó les cansons y les noveles; ¿mes qui pot dir hont se troba?», Verdaguer, *Nerto*, 36; «La Toneta comensava a tutejarlo sense FERhi esment», Oller, *La papallona*, 97; — *fer esqueneta* : «Alguns soldats francesos varen provar a enfilarse per la muralla n'hi havía que FEYAN esqueneta per'ajudar als altres», Martí, *Lo caragirat*, 157; — *fer estada* : «Tal era'l lloch que determiná visitar nostre amich Lluís la nit del día de sant Joan, tant bon punt com ohí parlar a son senyor pare de la bonica pageseta que en la Plana FEYA estada», Vidal, *Rosada d'estiu*, 141; — *fer estona* : «Ja FEYA estona que una estranya claror, traspuant per la espitllera del corral, jaspiava ab sa terenyina de llum l'esquenall de la palliça», Pons, *Trascant*, 8; « Apressa't, Teresa!... Qué vols que's faça de día?... Mira que'l gall del molí ja FA estona s'esgargamella!», Pons, *Trascant*, 12; — *fer falta* : «Ell tant jove y tenint muller y fill, y jo mitj vell y sol y sens FER falta a ningú!», Vidal, *Rosada d'estiu*, 48; — *fer fart de llop* : hacer hartazgos de lobo : «pera aquell estudiant lo curs s'enclohía en un mes, lo mes de maig... Durant ell FEYA fart de llop, estudiava catorze o quinze horas diarias y... feya miracles, arribava al exámen tan ben preparat com lo mes lluhit de sos condeixebles», Oller, *La papallona*, 57; — *fer fer* : mandar hacer, encargar : «E havía fet FER un anell d'or ab les armes sues», T. B., I, 14; «E veus açí una part del anell que yo he fet FER», T. B., I, 15

«e prestament feu FER tot lo que l'ermitá havía ordenat», T. B., I, 36; «En Magí lligantse al darrera las vetas del devantal que li feya FER una fatxa bastant rara, somrigué», Vilanova, *Escenas barceloninas*, 18; — *fer feredat* : «Las senyoras d'aquí, certament, ni dalt d'una somera's saben tenir; peró a las grans ciutats ne veuríau que menan uns cavalls com unas torres y atravessan los passeigs que FAN feredat», Oller, *Vilaniu*, 20; — *fer feresa* : asustar : «La pell del conill l'hem encastada aquí fora, a la exida, que FA feresa de veure; sembla un buldoch abrahonat a la paret», Vilanova, *Gent de casa*, 138; «La Rosetona, al capsal del llit, clavada nit y día. Jugava ab tres receptas y una renglera d'ampollas que FEYAN feresa», Vilanova, *Monólechs*, 13; — *fer festa* : holgar : «prompte vingué l'alegría y, travallant y FENT festa, va tornar a ésser mon carrer lo mes divertit de la Ciutat», Vilanova, *Del meu tros*, 143; — *fer festa* o *festes* : festejar : «en cascú lloch FEYA'LS hom tant gran festa, que maravella era», Muntaner, 192; — *fer feynes* : «¡La Tana! que anava a FER feynas y rentar bogadas, y ara te criada y va vestida com una marquesa», Argullol, *La guerra*, 178; — *fer foch* : «Son objecte era apoderarse de la Seo y FER foch als contraris», Argullol, *La guerra*, 111; — *fer fosca* : ser oscuro : «Era de nit y FEYA fosca, y al passar per lo camí ral, prop de la casa de ca'n Sála, veuhen unas llums que baixavan d'una finestra y senten unas veus que cantavan», Argullol, *La guerra*, 234; — *fer frente* : asustar alguna cosa a alguno, espantarle; — *fer frisar* o *florir* : impacientar; — *fer furor* : estar mucho en boga; — *fer goig* : «jamés no't FAÇA goig gran multitut de gent, car molts Reys se son vençuts manant la, com no's puxa be governar e sía tarda en son anar...», Eximenis, *Regiment*, 207; «Y si'n FEYAN de goig las noyas ab llurs faldillas de seda de vistosos colors, y los ajustats cossets de gro», Vidal, *Rosada d'estiu*, 236; «La nuvia ab sa toya de flors de taronger, sa cara animada y expressiva, FEYA goig, era guapíssima», Bosch de la T., *Recorts*, 17; «una d'ellas es la Teresina: qué eleganta, qué bonicoya! FA goig de mirarla!», Bosch de la T., *Recorts*, 36; «Llástima, llástima que no m'hagin deixat mudar! Li dich, senyor, que altre goig FARÍA si no anés ab aquestas calsas verdas tan arrugadas y aquest jech tan vell», Oller, *Notas, Un retrato*, 121; — *fer gracia de* : hacer el favor de : «E prech te, pare reverent, me FACES gracia de dir me totes les coses necessaries per aquest fet», T. B., I, 34; «FEU me gracia que'm doneu un poch de sofre viu», T. B., I, 36; «e será veritat, senyor, la vostra partida que façau sens mí? Almenys FEU me gracia que yo vaja ab vos per que us pugua servir», T. B., I, 15; — *fer gracies* : dar gracias : «E com açó fo feyt, llevá's per madona la regina lo dit micer Joan de Próxida, e dix los: — Barons, madona la regina FA gracies a Deus e a vosaltres de la bona volentat que li havets mostrada...», Muntaner, 191; «llevá las

mans al cel e dix: — Senyor ver Deus, llaors e gracies vos FAS de tanta de gracia e de mercé que'm feyts» Muntaner, 86; — *fer grat* : «e dix: — Senyor, jo us FAS grat e gracies de la honor que'm donats», Muntaner, 147; — *fer greuar* o *gruar* : «Ja voldría que fossin aquí, digué un dels administradors. — No t'espantis, li replicá mossén Ramón, que no t'ho FARÁN greuá gayre», Argullol, *La guerra*, 25; — *ferhi molt* : contribuir : «¿Está cansada, Carmeta? — digué'n Fidel... — Ni gens ni mica, que molt hi FA pera no cansarse la destresa del ballador» Vidal, *Rosada d'estiu*, 244; — *ferhi son paper* : «es home de molta gana, y a un dinar de festa major acostuma a FERhi be son paper», Bosch de la T., *Recorts*, 38; — *fer honor* : «En Domingo, vos sabets que sots nostre natural, e que tostemps a vos e als vostres havem FEYTA honor», Muntaner, 165; — *fer honres* : celebrar funerales : «e FAÉ dir moltes misses per les ánimes de tots los chrestians que en aquella batalla eren stats morts e FAÉ grans honres als bisbes morts dessús dits», F. d'A., 180; — *fer hores* : «Mossos y servey FA horas que son a retiro», Bosch de la T., *Recorts*, 62; — *fer judicis* : «¡Si'n FEYA de judicis, y de cálculs, y de suposicions, en vista de tant inesperat silenci!», Vidal, *Rosada d'estiu*, 323; — *ferla* : dirigirse : «Un altre home va anar envers lo Blay y encaxá ab ell. Era'l Mastega. — Ahont la FAS, Blay?», Martí, *Lo caragirat*, 131; — *ferla a un* : «Mira fals, cara-girat, que't conech y no me la FAS que no me la pensi», Vilanova, *Monólechs*, 37; — *fer l'aleta* : «es l'hereu Muçol || Muçol de ca'n Peyra... Oydá! || que li FA l'aleta... Adeu!», Bosch de la T., *Lena*, 22; «Es l'hereu Mussol || que li FA l'aleta; || son pare no hu vol; || ell se desespera... Oydá?», Bosch de la T., *Lena*, 23; «En Comas digué que qui feya 'l casori, eran los pares, y que no's sabía si la minyona hi venía be: jo estava enterat de que'n Fidel li FEYA l'aleta», Vidal, *Rosada d'estiu*, 366; «Los hereus de bona casa || per les fires y'ls mercats || ¡quín cop de FERli l'aleta || y tirarli flors galants!», J. Franquesa y Gomis, *La pubilla*, J. F., 1880, 44; «La canalleta brincava de goig FENT l'aleta a la cistella de la fruita», C. Vidal, *La vida en lo camp*, *Confiansa en Deu*, 8; «Tota la gent dels voltants deya que no s'havía vist noya tan gentil com la Mercé, que feya enveja fins a las mes bellas. ¡Be n'hi havía de fadrins que li FEYAN l'aleta!», Martí, *Lo caragirat*, 16; — *fer l'amistat* : «¡Pobre fill, quan me trobará manco!... Pero jo'n sortiré gananciós! Me petonejará la cara quan veurá que no tinch la ma dreta per FERhi la amistat», Vilanova, *Entre familia*, 195; «ja sabía que hi trovaría a la meva mare. Desseguida de haberli FET l'amistat tot llevantme la capa y lo barret, y tot fent l'ullet a la meva cosina, várem fer deu horas plegats», Genís, *Sota un tarot*, J. F., 1876, 314; «Lo senyor Rector me digué : Deu te fassa un bon sant, ab molt afecte quant li FIU l'amistat», R. y B., *Hist. d'un*

pagés, J. F., 1869, 245; — *fer la contra* : «¡Sí que m'hauría agradat veurho! digué'l que en la conversa havía FET la contra al avi Lluch», Argullol, *La guerra*, 66; — *fer la festa* : celebrar fiesta : «Mes quan en lo carrer FEM la festa grossa es per Corpus. Per consuetut ja se sab que la professó te de passar», Vilanova, *Del meu tros*, 144; — *fer la O ab un got*; — *fer l'orella sorda* : «per totes víes ell lo mou a exercitarse a fer be, e ell FA la orella sorda, e fa apares que sol no'n hoja res», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 192; — *fer la vía* : andar hacia : «e maná a cascún patró, que FAÉS la vía del port de Mahó», Muntaner, 94; «E exit en terra, ab bona companyía FEU la vía de Jherusalem», T. B., I, 20; «E acompanyada de moltes dones e donzelles FEU la vía de la cambra de la Duquesa», T. B., III, 49; — *fer la vida* : «Quan lo sastre de Perals va per les masías pera ferlos hi la vestidura, los hi pren la mida ab la mitja cana; cus a jornal, FENTli la vida», Bosch de la T., *Recorts*, 25; — *fer la viu, viu* : «pobret y alegret, FEYA la viu viu com se podía», R. y B., *Hist. del siti de Girona*, J. F., 1868, 230; «Fa deu anys que va venir de Barcelona ab lo seu marit lo senyor Llampallas, que era un mort de fam: com a secretari que es del ajuntament anavan menjant, FENT la viu viu», Argullol, *La guerra*, 179; — *fer les crides* : «Lo nunci... FA las cridas ab un corn marí», Bosch de la T., *Recorts*, 26; — *fer les forçes* : «quan nos retirávam al hostal, cansats de tot un día de FER las forses, me donavan un sopar escás y miserable», Vilanova, *Del meu tros*, 198; — *fer lo desentés* : «ella li FEYA 'l desentés», Vilanova, *Escenas barceloninas*, 18; — *fer lo cor fort* : «Dona, no't espantis, deya en Jaume, FENT lo cor fort y tremolant d'esglay», Bosch de la T., *Pla y muntanya*, 11; «Y tot espurnejantli'ls ulls y FENT lo cor fort, aquell home, que pochs días ans sentí tanta tristesa al arribarhi, deixá son poble ab la major racança», Oller, *Croquis*, *Lo trasplantat*, 122; — *fer lo cremat* : aparentar estar enojado : «algún temps a casa nostra, l'hora de dinar era l'hora de la bulla. Jo li tirava una molleta de pa, un pinyolet de cirera... Ella FEYA'l cremat y'm deya: — Estem. Li tornava a tirar, y com mes volía estar seria mes li escapava'l riure», Vilanova, *Del meu tros*, 97; — *fer lo desmenjat* : «La mare ab un cop d'ull ja ha vist que no hi cabía res (sense adonarse'n que ella ja era dins), y FA'l desmenjat, tot ho troba esquifit y al últim se m'encara per preguntarme'l preu», Vilanova, *Del meu tros*, 101; — *fer lo dissimulat* : disimular : «y's veya enganyat davant d'una caterva de xivals que se n'hi en reyan a la cara y d'algún vehí que FEYA'l dissimulat bo y creuhat de brassos», Vilanova, *Del meu tros*, 144; — *fer l'estaquirot* : «aixó de cansonejar y FER l'estaquirot a la porta no fa per casa meva», Vilanova, *Escenas barceloninas*, 19; — *fer lo fatxenda* : echársela de valiente : «comensaren a soltar acudits relliscosos, a contar conquistas llegendarias, a FER

los fatxendas», Oller, *La papallona*, 203; — *fer l'home* : «faça lo favor d'escoltar quatre paraulas, si es servit, va dir a n'en Carlets, qui, mitj sofocat, mitj FENT l'home, s'aturá per escoltar», Vilanova, *Escenas barceloninas*, 8; — *no poder fer l'ou*, con las manos; — *fer lo pensament* : hacerse cargo : «li dich ab tota la boca que si la noya no troba marit en aquesta casa, que FAÇA'l pensament que no hi está destinada pel estat del matrimoni», Vilanova, *Escenas barceloninas*, 91; — *fer lo plaga* : «Potser sí,'m deya jo, que has FET lo plaga ab alguna minyona y sense pensarho l'has ofesa», Vilanova, *Monólechs*, 37; «quan veig que perdo la joventut y que la edat no'm permet FER lo plaga acluco'ls ulls per no veure'm jo mateix», Vilanova, *Del meu tros*, 47; — *fer lo sant* : celebrar : «Aquest havía fet anar a la seva dona a passar la tarde ab la pubilla que FEYA'l sant aquell día, prometent anarla a cercar després», Oller, *Vilaniu*, 277; — *fer lo seu fet*. Ej. : Deixar que fassi lo seu FET; «Mira, noy, li digué'l senyor Janet aixís que estigueren llestos: ara mentres aquestas FAN lo seu fet per allí dins, tú m'ajudarás aquí a la cuyna», Vilanova, *Escenas barceloninas*, 17; — *fer lo serio* : «estava tristot y capficat veyent que la Pepeta li FEYA'l serio», Vilanova, *Escenas barceloninas*, 15; — *fer los comptes* : «sobre si ets carlí, o no ets carlí, se l'emportaren amenaçantlo de passarne'ls taps y FERli'ls comptes allí mateix», Vidal, *Rosada d'estiu*, 132; — *fer los plats* : «Lo senyor Jaume aná FENT los plats y repartintlos en mitg d'un silenci respectuós», Vilanova, *Pobrets, &.*, 72; — *fer los ulls grossos* : hacer la vista gorda, mirar como quien no ve; — *fer lo ximple* : bobear, tontear, divertirse inocentemente, en cosas de nada; — *fer lloch* : abrir paso, ceder lugar : «y del sagrat Olimp entre les bromes || los Deus FAN lloch al mes valent dels homes» Atl., 212; «¡Veusaquí l'embaixada espanyola! ¡FEU lloch: lo senyor Veguer acompanyat de sos arquers!», Nerto, 30; — *fer llum* : alumbrar; — *fer lluna* : hacer luna : «Lo menos FES lluna! — deya interiorment. Y era que anyorava tots aquells rius de gas que al arribar la nit inundavan la Ciutat Condal», Oller *Croquis, Lo trasplantat*, 120; «A las tres del matí ja no FEYA lluna, y era fosch com gola de llop», Argullol, *La guerra*, 50; — *fer mal* : «e axí placia us, que no'ns FAÇATS aquell mal que FER poriets», Muntaner, 149; — *fer mala cara* : «Gran remey contra lagoters es menysprear lurs paraules e imposarlos silenci o FER los mala cara tantost com comencen a parlar», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 373 v.º; — *fer mala cara* (una luz) : «Lo capitá digué al Blay que'l seguís y'l portá a una cambra petita, estreta y bastant fosca, puig no mes hi havía una llantia, que FEYA mala cara, penjada al mitx del sostre», Martí, *Lo caragirat*, 39; — *fer mal paper* : «La Pepeta no li va FER cap mal paper, sinó que li dirigí una pregunta al veure'l, que a n'ell no li agradá gayre», Vilanova, *Escenas*

barceloninas, 16; — *fer malves* : ser muerto : «sino per lo germá de la mestressa, vaja, per D. Vicens, lo que es l'amo de la Plana temps ha que FARÍA malvas», Vidal, *Rosada d'estiu*, 131; «Ventura que pogueren descompartirlos sino en estas horas qui sap lo que fora. Pot ser algú jauría; pot ser no faltaría qui FES malvas», Vidal, *Mes val*, &., *La vida en lo camp*, 226; — *fer manats* : hacer manojos : «una tarda vehentla FENT manats de lliris en un reconet del hort, l'anomená Lilium inter lilia», Pin, *La familia dels Garrigues*, 26; — *fer mánegues* : «alguna vegada li digueren: Pero Secanell, de que FAREM mánegas quan haja passat lo bon temps», Vidal, *Rosada d'estiu*, 116; «per bon treballador y bon minyó ningú li pot passar la ma per la cara. — Donchs ja li pots donar l'Alayeta. — Y, de qué vol que FAÇAN mánegas? — De lo que guanyen. — ¿Son jornal? — Sas ganancias com amo», Vidal, *Rosada d'estiu*, 350; — *fer mans y mánegues* : «FEU mans y mánegas pera que la dita resolució no tirés avant», R. y B., *Escenas*, 79; — *fer marrada* : «seguírem tranquilament nostre camí a camps al través y FENT marrada per no trovar un'altre torre, fins que sortirem a la carretera», Argullol, *La guerra*, 170; «Per fi'ns decidírem a arribarnos a la casa de pagés mes próxima, a preguntar. — ¡Ca! senyorets, ca! — feu la bona dona a qui demanárem. Si han FET marrada! Han de desfer camí», Oller, *Notas*, 138; — *fer memoria* : [«Tómase por sepulcro, monumento. Incr. apud Orelli, n. 4512. Flavia Europe memoriam se viva FECIT sibi et suis, &.», Forcellini]; — *fer mester* : ser necesario : «e lexá'ls dos lenys armats e dos barques armades, per ço que, si res los FEYA mester, que tantost ho trametessen a dir a ell», Muntaner, 177; — *fer la mitja la rial*: «Los pagesos de Requesens FEYAN la mitja rialla, mirantse'l ab atenció», Bosch de la T., *Recorts*, 167;— *fer morros* : «molta gent, que'l diable te encastada ab sa forca, riurán y FARÁN morros si jo'ls parlo del Banyut», Nerto, 6; — *no ferne cabal* : no hacer caso : «Los mossos no FEREN cabal de l'ayre de burla ab que parlá l'hereu», R. y B., *Hist. d'un pagés*, J. F., 1869, 252; — *ferne dos* : «qui'n te la culpa son vostés — interposá un senyor que'n FEYA dos, y dos de bon regent», Oller, *Notas*, 131; — *ferne quatre quartos* : contar : «Y que voldreu també que vos ne FASSA quatre quartos del ball pla que terminats los oficis y baix la presidencia del Magnífich Ajuntament, se celebra al costat de la iglesia», C. Vidal, *Qui endavant*, &., *La vida en lo camp*, 149; — *ferne una*. Ej. : Me n'ha FET una : me ha pegado un petardo, me la ha pegado; — *fer nit* : pernoctar : «com pel camí trobárem tants destorbs arribárem vespre a Manresa; allí he tingut de FER nit, y no he pogut venir fins avuy», Argullol, *La guerra*, 146; — *fer noces* : «E també hac lo dessús dit Ramón Berenguer... un fill fora de matrimoni, lo qual hac abans de FAER les noces ab la princesa Peronella», F. d'A., 292;

— *fer nosa* : estorbar, F. d'A., 33; «vejé també que li tenía mes compte portar lo convoy ab los mateixos carros, y que aquells hómens que havía agafat, mes aviat li FEYAN nosa que servey», Argullol, *La guerra*, 70; «Deu doblas de quatre per un cantó, ni vuyt, que de la venta del remat y altras frioleras pots traure'n ben bé, no't FARÁN cap nosa a la botxaca», R. y B., *Hist. d'un pagés*, J. F., 1869, 284; «Aquí han averiguat que l'escándol es la mellor de las armas pera matar impunement. Y en la nostra amistat han trobat peu pera darne, pera desferse de vosté; vosté FA nosa, vosté FA nosa!...», Oller, *Vilaniu*, 243; — *fer obres de* : «Ell li havía FET obras de pare», Vidal, *Rosada d'estiu*, 320; — *fer oració* : «Aprés entrá per visitar lo sanct sepulcre de Jesu Crist e aquí FEU molt fervent oració», T. B., I, 20;— *fer pa y beure* : «Tú dirás, noy, tú dirás. Si vols entrar a FER pa y veure... ¿No? Donchs adeu», R. y B., *Hist. d'un pagés*, J. F., 1869, 166; «Magí — cridá al pobre Manelet després de FER pa y beure — ara no trobo'l cigarro que m'has dat», A. Careta, *Quadros de Barcelona*, J. F., 1876, 295; — *fer pagés* : « ¿Son arracadas ab pedra? — No, l'argenter m'ha dit que las pedras FEYAN massa pagés. Son tot or francés esmaltat»! Pin, *La familia dels Garrigas*, 60; — *fer palles curtes* : «pera exercitarnos a tirar al vol, FEM pallas curtas pera saber qui de nosaltres tirará lo casquet enlayre», Bosch de la T., *Recorts*, 167; — *fer pampallugues* : «la seda y l'or, la llum y los brillants, FEYAN als ulls pampallugas y us dich que n'hi havía per quedar admirat», Argullol, *La guerra*, 225; — *fer parella* : hacer pareja : «Los cetacis aflayren carn humana || que l'áliga de mar també demana, || FENT parella ab lo corb; per tot arreu || l'escometen recorts del cataclisme; || a cada pas lo xucla un nou abisme; || ¿quí'l treurá de sa gola? sols un Deu», Atl., 28; — *fer parlament* : «lo dessús dit comte de Muntfort... FAÉ parlament als seus, e'ls dix...», F. d'A., 311; — *fer parlar* : «vaig tenir que buscármelas per un altre cantó. Ab empenyos y FENT parlar a moltas personas me va surtir aquesta portería», Vilanova, *Del meu tros*, 96; — *fer pas*: « Sí, veuré al general — digué, secament, don Tomás. — Es al hort. ¿Vol baixar? Baixi, baixi, si es servit, — torná la Queta, cada cop mes amable. La cambrera FEU pas y, prenent altra volta las capsas, s'entorná per l'entressol ab l'ayre insolent d'un criat de casa bona», Oller, *Vilaniu*, 195; «Quan la comitiva tornava de casament, lo Peret arribava al poble: se retirá a un costat per FER pas a l'alegre colla dels seguidors», Vilanova, *Del meu tros*, 120; — *fer passos* : «FETS los primers passos, després, lo que no's fa de grat se fa per forsa», Argullol, *La guerra*, 78; — *fer pastura* : ser pábulo : «Naix un gran foch entre Roses y Canigó, FENT pastura de boscos y ramades. La maça de Roldán», Atl., 40; — *fer pena* : dar lástima : «Y lo pitjor es que (pobre gent!) están en una suma miseria, perque ab la malaltía d'ella ja tingueren de

gastarse fins los claus de las parets. Li dich que FAN pena», Careta, *Brosta*, 204; — *fer pensament* : tener intención : «¿Que FEU pensament de que tenim de passar tota la matinada prop del portal esperant lo vostre adveniment?», Vidal, *Rosada d'estiu*, 376; — *fer per casa*: convenir : «Busca't una minyona que'm descansi que FASSI per casa, prudenta, treballadora, assentada», Vilanova, *Monólechs*, 24; — *fer petar* : romper : «ans de morir, de segur que'l senglar d'un revés d'ullal els hi FARÍA petar l'os de la cama, pot ser se'n farían la vida», Bosch de la T., *Recorts*, 170; — *fer petar la claca* : «Las fadrinas FEYAN petar la claca ab llurs festejadors; las que no'n tenían llavors ne trobavan», Martí, *Lo caragirat*, 79; — *fer petar les xurriaques* : rastrallar; — *fer planta* : «En Joseph: calsas, armilla, jech de drap fi, faixa de seda vermella, mocador de seda al coll nuat ab anell d'or... FA planta l'hereu Noguereda!», Bosch de la T., *Recorts*, 76; — *fer plorar* : dar lástima : «Lo jardí estava descuydat fins a FER plorar», Oller, *Vilaniu*, 217; — *fer poch* : «Era al capaltart; la pastora y'l Tonet FEYA poch que havían tancat lo remat a la pleta», Martí, *Lo caragirat*, 85; — *fer posat de* : « — Jaumet, Narcís! digué la Mercé FENT posat d'aixecarse», Pin, *La familia del Garrigas*, 43; — *fer principi* : «ab cara molt afable FEU li principi ab paraules de semblant stil», T. B., I, 14; — *fer professons* : «E axí com les noves sabíen cascuns, FEYEN professons e lluminaries» Muntaner, 159; — *no'm fa res* : no me importa, no se me da nada; — *no fer res a un* : no importar; — *fer respecte* : «Que ne'n treu un de FER respecte? Ser temut y no estimat», Oller, *Vilaniu*, 93; — *fer ressenya* : pasar revista, contar : «lo dessús dit comte En Borrel veyent tan bona gent e tan ben armada e tanta en nombre, recobrá gran coratge e FAENT ressenya trobá que y havía mes de quatre milia de peu...», F. d'A., 166; — *fer ressonar* : hacer resonar : «Tal un racer de roures montanyesos || en temps d'estiu pel llenyatayre encesos, || de l'huracá al rufiet devorador, || FA ressonar per conques y cingleres || plors y crits y grinyols d'homes y feres, || aspre gemech d'un petit món que's mor», Atl., 26; — *fer rialles* :«Los de la colla de las caramellas que no'l sentiren, se'n anaren FENT fortas riallas y burlantse de'n Peret», Argullol, *La guerra*, 236; — *fer rotllo* : hacer corro : «quan torná lo mossén Ramón acompanyat d'una vintena d'hómens, tots los de la plassa li FEREN rotllo», Argullol, *La guerra*, 45; «llambregavan a D. Manel, qui FEYA rotllo a part ab lo capitá y lo mitger», del Bosch, *Lo segador*, 23; «passejant, FENT rotllo o prenent lo sol asseguts en los grahons de la paret del Capítol, passan la estona comentant los successos del día», Vilanova, *Escenas barcelonines*, 77; — *fer santos* : «un pobre vell assegut a terra, la gorra demunt dels genolls, resava en veu alta, se persignava y «feya santos continuament», Oller, *Notas*, 141; — *ferse* : crecer : «feya uns dos anys que no m'havía vist, y ab dos anys las criaturas se FAN

tant; no'm conegué!», R. y B., *Hist. d'un pagés*, J. F., 1869, 190; «Tú ets noy encara, peró't FARÁS aviat», R. y B., *Hist. d'un pagés*, J. F., 1869, 202; — tratarse : «la noya que li ofereixo per cusidora no es filla meva, peró com si ho fos, sab? No te pare ni mare; Deu los haja perdonats, un y altra eran bona gent y's FEYAN molt ab nosaltres quan encara vivía'l meu marit», Oller, *La papallona*, 7; «Aixís conseguí FERse ab lo Doctor Andreu, home sapientíssim de la vila que deixava a tots sos vehins bocabadats, ab las preguntas d'historia, geografía o astronomía que'ls hi endressava», Oller, *Croquis*, *Lo trasplantat*, 103; — *ferse en* o *a...* : ponerse en : «lo gloriós senyor exí portant les en la ma e ell se FEU a la porta de la casa e saludá lo dit egipciá e'ls parents seus», Eximenis, *Vida de Jhu Crist* (Bibl., Nac. París, MS., Esp. 6), 91; «Lo senyor d'Agramunt qui en lo Castell era FEU se en una finestra e en la cota d'armes conegué a Tirant qui tot sol combatía», T. B., IV, 19; — *ferse* (en interrogación) : « Qué s'ha FET en Manelet... Ahont es?...», Bosch de la T., *Pla y muntanya*, 23; — *ferse abans* : adelantarse : «e los infants En Pere e En Jaume FAERENse abans que Nos», Pedro. IV, 198; — *ferse avant* : «E lo marit se FEU avant ab los tres fills», T. B., I, 110; — *ferse cárrech* : hacerse cargo : «FAÇA'S cárrech de tot iaxó y ab una paraula tindrem resoltas las diferencias», Vilanova, *Escenas barcelonínas*, 52; — *ferse clar* : hacerse de día : «Després se FEYA clar mes aviat; desde'l llit escoltava lo xarroteig dels pardals y'ls veya sortir dels catúfols penjats a la paret y extendre'l vol cercant menjar pels seus petits», Vilanova, *Del meu tros*, 85; — *ferse compte* : hacerse cargo : «Lo qui no haja vist la nostra platja al estiu, ja pot FERse compte que li manca veure lo millor que hi ha a Barcelona», Vilanova, *Quadros populars*, 7; — *ferse creus* : «Jo me'n FAIG creus. No m'ho esplico; pero ho tinch de creure perque ho toco y ha passat per mí», Briz, *Lo coronel*, 90; «tothom hauría rigut o s'hauría FET creus si hagués sentit a dir que la Margaridoya estava enamorada», Nadal, *Margaridoya*, 32; «Ho estava veyent y me'n FEYA creus; no sabía definir si estavas boig tú, o si jo ho era», Oller, *Notas*, 136; — *ferse de día, de nit* : « Apressa't, Teresa!... Qué vols que's FAÇA de día?...», Pons, *Trascant*, 12; — *ferse dir senyor* : darse tono : «los herbolaris se FAN dir senyors perque pensan que'ns venen medecinas», Vilanova, *Escenas barcelonínas*, 47; — *ferse enllá* : quitarse allá, apartarse : «Pels cims dels puigs y cingles, com braus sense barrera, || s'empenyen les zumzades del fort Mediterrá, || a toms ab altres cingles y puigs, qu'en sa carrera || fan rodolar a empentes, sens dirlos : FEUse enllá», Atl., 216; — *ferse enrera* : «Los cavallers li obren pas || FENTse enrera, y ella passa...», Picó, *Ferrán V*, J. F., 1885, 86; «llançá un crit imperceptible, y's FEU enrera, cubrintse ensemps sas galtas de vivíssima rojor, a la qual succehí desseguida un gran esgroguehiment», Vidal, *Rosada d'es-*

tiu, 149; — *ferse esperar* : «Be s'ha FET esperar la arribada del bon temps!», Bosch de la T., *Recorts*, 22; — *ferse esqueneta* : faire la courte échelle, subirse en hombros : «Apar que la serp monstre, per estrafé'un cometa, || s'enarborás ab ales d'incendis al cel blau, || o que, a l'assalt pujanthi, s'hi FESSEN esqueneta || escardalenchs dimonis, rebuig del negre cau», Atl., 56; — *ferse estimar* : «Per son carácter amable y bondadós se FEU estimar de tots», Bosch de la T., *Recorts*, 19; — *ferse fort* : insistir en : «Gran fonch la desventura de aquest Rey crestiá que IX batalles perdé, una aprés de altra, e s'agué a retraure dins la ciutat de Londres, e allí se FEU fort», T. B., I, 23; — *fers'hi* : «a la primera branzida nostra la pedra ja's mogué. Veritat es que jo m'hi FEYA ab un esfors suprem», R. y B., *Hist. d'un pagés*, J. F., 1869, 242; «E cant l'apostoli sent Climent sabé que'ls emperadors veníen ab totes lurs gens FEUs'hi a carrera ab los clergues ab gran profasó e ab gran alegría reberenlos», A. C. A., XIII, 48; «respongué'l batlle, de bon humor : si no't volen pagar de bonas en bonas, FESt'hi a garrotadas», R. y B., *Deu narracions, Boigs fan bitllas*, J. F., 1875, 207; — *ferse idea* : «En las nits comprench y puch FERme idea de la pau universal», Vilanova, *Entre familia*, 41; — *ferse la barba* : «posseex la dita casa mestre Andreu Castara chirurgiá e bo hon yo'm FAS la barba», A. C. A., XXVII, 81; — *ferse'n la vida* : pagar con la vida : «ans de morir, de segur que'l senglar d'un revés d'ullal els hi faría petar l'os de la cama, pot ser se'n FARÍAN la vida», Bosch de la T., *Recorts*, 170; — *ferse'l rich* : echársela de rico; — *ferse'ls seus* : apañar, cubrirse el riñón; — *ferse el valent* : «indicá al Blay que's sentás, judicant que de sobras li devía convenir. — ¡Qué es cas! — respongué est FENTse'l valent», Vidal, *Rosada d'estiu*, 382; — *ferse lluny* : «ni s'arriscan els vaxells a FERse lluny de la platja...», Picó, *Ferrán V*, J. F., 1885, 82; — *ferse vell* : «¿no veus que'l pare's FA vell y nosaltres l'hem de descansar, procurant que no treballi y fent la feyna que ell deuría fer?», Martí, *Lo caragirat*, 6; — *fer sentir* : «La speriencia manifesta que tinch de vostra verdadera amor e condició afable, muller senyora, me FA sentir major dolor que no sentira», T. B., I, 14; — *fer senya* : «La malalta FEU senya a la Margaridoya de que s'acostés», Nadal, *Margaridoya*, 37; — *fer serveys* : «ha de FER voluntariament plaers a sos vehins, y ha de obviar que los seus mosos y mosas no frequentian en llurs cases, sino es que puga FER serveys», Agustí, *Secrets*, 8 v.º; — *fers'hi* : acostumbrarse a; — *fer sobres* : superar : «yo no'm spante pas de les tues menaçes, perque açí tu no'm pots FER sobres...», T. B., I, 101; — *fer sol* : hacer sol : «La Toneta trobava que FEYA sol de Corpus, que'ls ayres duyan olors de flors», Oller, *La papallona*, 47; — *fer son fet* : «Vostés poden FER son fet, que se'm figura no deu ésser altre que contemplar esta curiosíssima capella dels bons temps de l'art bizantí», Vidal, *Rosada d'estiu*,

162; — *fer tant* : importar poco : «Y quan eixí de casa y aná en busca del hereu Rodón, al preguntarli que hi ha de nou, no's refería certament a la política, que tan li FEYA; cercava novas presuncions de cóm havía mirat aquella entrevista D. Pau», Oller, *Vilaniu*, 193; «La veritat es que al senyor Macari tant li FEYA que guanyassen las potencias aliadas com que triomfás lo rus», Vidal, *Rosada d'estiu*, 123; — *fer tart* : llegar tarde : «quants n'hi haurá que quant voldrían serhi a temps haurán FET tart...», C. Vidal, *Qui endavant*, &., *La vida en lo camp*, 146; «me vestía depressa y corrents, temorós de FER tart», Vidal, *Rosada d'estiu*, 207; «Ha FET tart; he concedit tres minuts y ja han passat», Oller, *Notas*, *Lo curandero nou*, 90; «Qué acalorada ve! — saltá la despesera al obrirla. — Es que he arribat un xich depressa. Tenía por de FER tart», Oller, *La papallona*, 48; — *fer tatos*: « La Sofía era casada, la Sumpteta seguía tan fastigosa com sempre FENT tatos ab en Felipet, lo nou estadant del quarto d'en Lluís», Oller, *La papallona*, 197; — *fer temps*, en sentido impersonal : «FEYA temps que no havía plogut, la terra estava seca y las casas de nostre poble, veyan que s'acabava l'aygua de las cisternas», Argullol, *La guerra*, 111; — *fer temps* : hacer hora; ocuparse en una cosa mientras llega el tiempo señalado para otro negocio, matar el tiempo, esperar : «Tenía una paraula pera tothom y no hi havía qui passés per devant seu sens donarli'l bon día o preguntarli si prenía la fresca,'l sol o si FEYA temps», Oller, *Croquis*, *Lo trasplantat*, 102; «Jo'm quedava sol, ab la alegría de haberlas vistas y la recansa de que m'haguessen deixat, y m'aconsolava FENT temps per que vingués l'altre festa», Vilanova, *Lo serraller*, J. F., 1884, 137; — *fer tornar* : «E no saps tu be que amor es la pus fort cosa del mon, que als savis FA tornar folls e als vells FA tornar jóvens, als richs FA tornar pobres, als avars FA tornar liberals, als trists FA tornar alegres e rients, e als alegres FA tornar trists e plens de pensaments?», T. B., IV, 2; — *fer tornar tarumba* : «En Lluís venía enamorat de las valencianetas de color trencat, ab cada ull com una castanya y una sal y salero capás de FER tornar tarumba al més inglés dels inglesos», Oller, *La papallona*, 195; — *fer travetes* : «que tampoch murmurés de sas accions, ni li FES travetas, si'l topava en lo meu camí», Genís, *Sota un tarot*, J. F., 1876, 313; — *fer trincar* : «Sortí vora de la porta per veure si totas las monedas eran bonas; las FEYA trincar, las tirava al ayre totas juntas y las arreplegava d'una a una sens deixarlas tocar a terra», Vilanova, *Escenas barceloninas*, 71; — *fer tronar y ploure* : «aquell xicot era una espurna, un estornell, que valía tots los diners del mon; de segur que un cop acabada la carrera FARÍA tronar y ploure», Oller, *La papallona*, 58; — *fer ulleres* : «¡Ay Emili! que só desgraciat! Mira'm: ¿que no veus que estich groch? reparas quinas ulleras FAIG?», Careta, *Brosta*, 87; —

fer ulls : hacerse ojos, estar con tanto ojo : «La Montserrateta's migrava de no veure a l'Albert, y tot era FER ulls», Oller, *Vilaniu*, 161; «fa com que li dona la pesseta y li escamoteja cent y cent voltas. Lo pobre xicotet tot es glatir y FER ulls pera veure quan será seva la moneda», Oller, *Notas, Lo curandero nou*, 96; — *fer un cap nou* : «l'esposició de que'ls FESSEN un cap nou, o los trenquessen un bras o una cama», Argullol, *La guerra*, 231; — *fer un cigarret* : «Llavors lo guía alçá'l cap y vejé'l senyor Pau ben assentadet sobre una branca, que's treya la petaca pera FER un cigarret», Bosch de la T., *Recorts*, 173; — *fer un crit* : gritar : «Tot plegat girantse ab la seva mestressa, va FE un crit dihent...», Genís, *La Mercé*, J. F., 1878, 221; — *fer un pensament* : decidirse : «Jordi, havem de FER un pensament, perque veig que no's pot viure al camp. Fa una setmana van robar al mas del Pep, ahí van robar al mas del Alzina, un altre día robarán lo nostre... — Donchs ¿qué voleu fer? — Anémnosen a Tarragona», Martí, *Lo caragirat*, 37; — *fer un pet com un aglá*; — *fer un va y tot* : echar la casa por la ventana; — *fer un xiulet* : silbar : «Al arribar al mas, cavaller en sa mula grisa, FEYA un xiulet y tots deixavan llurs feynas pera anar a tenirli l'estrep», Pin, *La familia dels Garrigas*, 23; — *fer una cosa d'una altra* : convertir una cosa en otra : «Ouhen lo clamor de les Hespérides y, FENT arma dels arbres y columnes del atri, escometen a Hércules», Atl., 96; — *fer una dormida* : dormir : «a l'ombra d'uns palmers, los segadors FAN sa dormida», Careta, *Brosta*, 31; — *fer una festa* : «la quitxalleta m'atreya y no'n passava ni una per vora meu, a tret de ma, que no li FES una festa tocantli la cara y saludantla ab rialletas», Vilanova, *Monólechs*, 42; — *fer una fontada* : «tinch per cert que molts d'aquells minyons que marxavan tan animosos, ho prenían per cosa de festa y com si anessin a FER una fontada», Argullol, *La guerra*, 82; — *ferli una mala partida* : tratar mal a alguno; — *fer una maldat* : «Mentres no'ns prenguin los dos parells de bous y'l matxo... — Deu nos ne guart! De qué viuríam?... allavors sí que perdría'l seny! Ben cert, FARÍA una maldat!», Bosch de la T., *Lena*, 28; — *fer una passejada* : pasear : «que no's recorda qu'ahir, sopant, várem quedar en FER una passejada a cavall aquest matí?», Oller, *Vilaniu*, 237; — *fer una posta* : apostar : «jo FARÍA una posta que aquest minyó no es un qualsevol», Vilanova, *Escenas barceloninas*, 24; — *fer vela* : «ells FAEREN vela tuyt de Port Fangós, per anar en llur bo viatge...», Muntaner, 93; «e com hach saludat, maná FER vela, e tantost la nau FEU vela, e aprés tots los altres vaxells», Muntaner, 184; — *fer venda* : «com lo general hagués feta manlleuta de cent milia lliures era necessari que la ciutat FES venda de censals», Comes, *Lib. de coses*, 223; — *fer venir a cap* : «Pera FER venir a cap un floronco, convé pendre farina de forment, claras de ous, mel y grex de porch, escal-

dantho tot plegat, y ferne emplastre», Agustí, *Secrets*, &., 13; — *fer via* : dirigirse : «Absort en sas reflexions FEYA vía cap a Peratallada l'enamorat Fidel», Vidal, *Rosada d'estiu*, 395; — *fer vida y mort* : «tenía presa resolució formal de FER en sa hisenda vida y mort», Vidal, *Rosada d'estiu*, 272; — *fer virtut* : «tantost veurets que (lo pereós) no es bo a res sino a morir. D'aytal se diu lo proverbi comú, ço es que ne ol ne put ne FA virtut», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 196 v.º; — *ara fos a fer*; — *fa?* : ¿verdad?; — *faça com vulga* : no tenga usted empacho, no repare, no tenga reparo, hable usted, obre usted como guste; — *haver de fer* : importar : «No vull que hi vajis — deya aquesta en to ressolut y veu imperativa. — Y qué n'has de FER tú? — responía ell ab to resolut y veu imperativa», Oller, *Notas*, *Una juguesca*, 39; «está vosté de bon humor o be dissimula? — Qué'm dius ara?... qué n'has de FER?...», Bosch de la T., *Recorts*, 63; — *mal fer* : «dixeren an G. de Montpestler e a son conseyl, que els los poríen mal FER», Cron. Jacme, 10; — *no fa?* : ¿no es verdad? : «De aquí en avant sereu ben amichs ab en Peret ¿no FA?», R. y B., *Hist. d'un pagés*, J. F., 1869, 156; — *no ferhi res* : «Recorda't de que devem dir una oració ¿La sabs? — No se de que'm parlas... — Be, no hi FA res: ves repetint las paraulas que jo diga, que pera'l cas es tot hu», Vidal, *Rosada d'estiu*, 90; — *no poder ferhi més* : no poder remediarlo, evitarlo : «Al fixarse en lo mirall, no hi pogué FER més; s'aixecá de la cadira y, de puntetas, aná a mirarse, a passarse la ma pe'l cabell», Oller *La papallona*, 49; «No hi puch FERhi mes, en sentint una bona orquesta m'hi deleixo», Vilanova, *Monólechs*, 65; — *qué fa?...* : a qué se dedica?... : «Sab que FA ara? Jugá a la bolsa...», Oller, *La papallona*, 198; — *qué hem de fer?* : «Y mentres conversavan aixís, se sentí una veu d'home que eixía del ull de la escala cridant: Pepa, Pepa, qué hem de FER?», Vilanova, *Escenas barcelonínas*, 11; — *qué hi fa?* : «Si ho hagués sabut, ¡ay, que me n'hauría estalviat de llágrimas! Mes, ¿qué hi FA? Ya están passadas», Vidal, *Rosada d'estiu*, 392; «De sanch tothom sedeja || y a dolls surt de ses venes... || qué hi FA? Qui axís guerreja || jamay durá cadenes || ni may fará ajupirlo || la petja d'un traydó», Collell, *Lo Sometent*, J. F., 1871; «¿Perqué t'havía d'abrassar, si era impossible que may fos teva? — ¿Qué hi FA, pare meu?», R. y B. *His.. d'un pagés*, J. F., 1869, 273, — *qué hi farem?* : «Ell se posava a riure, s'enternía, m'abrassava, girava'l cap, lo posava breus moments sobre ma espatlla y esclamava : Qué hi FAREM?», R. y B., *Hist. d'un pagés*, J. F., 1869, 274; — *qué n'has de fer tú?* : ¿a ti qué te importa?; — *qué s'hi fará!* : cómo ha de ser : «Que s'hi FARÁ! Fa quinze dies tanta alegría en aquesta casa meteixa!... Pobre Miquel!», Oller, *La papallona*, 167; — *tot se fará* : todo se andará; — Rfr. : *qui ha fet avui fará demá* : «y sa germana? Es mes vella que ell, me sembla! Bah! qui ha fet avuy FARÁ

demá», Pin, *La familia dels Garrigas*, 67; — *qui la fa, la paga* : quien a hierro mata, a hierro muere.

FERA : fiera : «Fera, ae; la bestia brava y fiera», Nebrija; «aquella persecució d'aquelles besties FERES Diocleciá e Maximiá va durar per temps de nou a deu anys», F. d'A., 45; «Tal un racer de roures montanyesos || en temps d'estiu pel llenyatayre encesos, || de l'huracá al ruflet devorador, || fa ressonar per conques y cingleres || plors y crits y grinyols d'homes y FERES, || aspre gemech d'un petit mon que's mor», Atl., 26.

FERAM : «Cap a mitg-día la FERAM dels soldats s'agombolá per la plaça, enllepolits pel ranxo», Pons, *Trascant*, 112.

FERAMENT : «A la fi Tirant ab les mans lo pres per lo coll, e strengué'l tan fort com pogué, e ab les dents mordé'l en la galta tan FERAMENT, que mort lo feu caure en terra», T. B., I, 185; «Combateren se primer ab les spases molt FERAMENT», T. B., I, 211.

FEREA : fiereza : «com també per la FEREA que dels naturals havíen pres», F. d'A., 10.

FEREDAT [FREDAT] : «Molt gran FEREDAT hac lo bisbe e tots los altres de la mort del scuder», Lull, *Maravelles*, I, 324; «com viu que hom soterrava aquell burgués, ell hac gran FEREDAT, com viu que hom li gitava la terra dessús», Lull, *Maravelles*, I, 281; «se'n met a caçar a la tornada de Roysselló, e davant d'ell se'n va metre una gran loba que li'n va faer molta gran FEREDAT», F. d'A., 424; «En llampegueig volcánich sos ulls grifolen ires; || terbolins l'arrebocen, FREDAT y confusió; || lo foch del cel li encercla corones de guspires; || li es música escoltívola l'espetegar del tro», Atl., 122.

FEREST : feral : «A la lluyta carnívora y FERESTA || barreja sos lladruchs negra tempesta || congriada a garbí sobtadament, || y revincla-des ones s'arrestellen || demunt les naus, que cruxen y s'estellen || com un canyar dins esverat torrent», Atl., 24.

FERÉSTECH : hórrido : «Ab cruxidera y gemegor s'aferren, || com espatlludes torres que s'aterren || trinxant ab sa cayguda un bosch de pins; || y entre ays, cridoria y alarit selvatge, || ressona'l crit FERÉSTECH d'abordatge || y cent destrals roseguen com mastins», Atl., 24; «Pirene, lluny dels homes, vivía allí, dels ossos || y llops en lo FERÉSTECH, rellent amagatall, || sobre un roch, mal coberta d'un mant de cabells rossos || de por y esgarrifances fent lo darrer badall», Atl., 60; «Lo cel veig en FERÉSTEGUES bromades arrugarse, || mostrantse, com entre ales de corbs, a claps a claps; || la terra veig, glatintnos, a nostres peus badarse || y caure'ns la corona, poch testa en nostres caps», Atl., 98; «Xisclets d'esgarrifança, renechs, ays, cridadiça, || veus tristes de la fossa, veus dolces del breçol, || fan chor ab lo FERÉSTECH rugit y udoladiça || ab que'ls boscatges ploren la llum del darrer sol», Atl., 136.

FÉRETRO : «Pheretron; las andas para muertos», Nebrija.

FERIDA : «ell sentí gran dolor de la FERIDA», T. B., II, 248.

FERIDOR : «firam ab gran ánimo,

que la jornada es nostra, donem los cruel batalla e no prenguam nengú a mercé. Lo Rey fon lo primer FERIDOR, aprés tots los altres», T. B., I, 74.

FERIDURA : apoplegía : «Era un gran desmay ab carácter de FERIDURA», Nadal, *Margaridoya*, 24; «La enrabiada que prengué aquell home no es per ponderada: basta dir que havent mort de FERIDURA al cap de breu temps, no faltá qui opinás y sostingués que li havía pervingut del despit causat per la fatal sentencia», Vidal, *Rosada d'estiu*, 59.

FERIMENT : «tro es FERIMENT de vapors caldes e seques en aer mogut per combatiment de vents la i contra l'altre», Lull, *Maravelles*, I, 130.

FERIR : golpear, herir : «faeren carrera als altres per on lo devíen FERIR», Cron. Jacme, 45; «yo us dic que si don P. Aonés FERITS, que a mí ferrets», Cron. Jacme, 47; «que aquels qui FERRÁN o ociurán home...», Cron. Jacme, 352; «e quant la pedra errás lo castell que no ferís, FERRÍA de la part hon nos érem», Cron. Jacme, 239; «que'ls hómens se FERÍEN de muscle a muscle», Cron. Jacme, 380; «Lo FERIR que'l mestre fa al fadrí es axí com lo FERIR que fa l'aucell a la sement», Jafuda, 85 v.º; «e com veurás lo gran foch ab tota la gent FIR sobre ells», T. B., I, 35; «E aquella batalla en la qual fo FERIT Gneus...», F. d'A., 21; — *ferir de cop* : a mansalva, sin hallar resistencia, sin disparar un tiro; — *ferirse* : tener un ataque de apoplegía : «Quan, aquell dematí, 'l senyor Merly entrá a la cambra de son fill y, en lloch d'aquest, se trobá ab una lletra de despido, de poch se FEREIX», Oller, *Vilaniu*, 380.

FERM : firme : «Per aquesta virtut de paciencia es hom FERM com a ferre qui domda tots los altres matals», Lib. de vicis, &. (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 247), 113 v.º; «E Tirant torná amonestar la sua gent e aconsellar que tinguessen lo cor FERM», T. B., II, 244; «Per ço, dels fills de Grecia la somiosa pensa ‖ lo veya, com montanya, tot coronat d'estels, ‖ y ajupit, sens decaure, devall sa volta immensa, servant ab FERMA espatlla la máquina dels cels», Atl., 44.

FERMALL : «portaven grosses cadenes d'or e FERMALLS d'or, ab moltes perles, diamants e pedres de gran stima», T. B., I, 121; «en lo cap cascú portava un bonet de grana, ab un bell FERMAILL, que se paríen que fossen cavallers de gran stat e de alta cavallería», T. B., I, 131; «cadenes de or, FERMALLS e altres joyes», T. B., I, 376.

FERMAMENT : «e lexen FERMAMENT aquella lur mala creença e son bons chrestians», F. d'A., 424.

FERMAR : **1,** cerrar, asegurar algo claveteándolo : «Ell mateix FERMÁ'l matxo en una de las estacas en la paret clavadas», Vidal, *Rosada d'estiu*, 387. **2,** firmar : «tots quatre FERMAREN les treves perçó com hi havía molta gent nafrada», T. B., IV, 5.

FERMAT : «E feyt aquest concert se'n faeren cartes FERMADES de uns e d'altres segellades», F, d'A., 367.

FERMENTAR : «Fermentare; lendar», Nebrija.

FERMETAT : «puix FERMETAT en los hómens no's troba», T. B., I, 18.

FEROTGE : feroz, iracundo : «un mal hom appellat Daciá fo tramés d'aquelles FEROTGES besties Diocleciá e Maximiá», F. d'A., 39; «Mes ells, sens despitar, estrenyen lo col-lotge, || y, brétols, escatexen si ferhi res los cal: || si alçar a pes de braços de terra'l deu FEROTGE, || o enfonzarlo, de tráurel puix, creuen, no s'ho val», Atl., 110.

FERRADURA herradura : «Quatre, FERRADURES de cavall, totes justades, ab les sues mans trencava», Eximplis, CCCLXX, 341; «La cura dels cávalls no tan solament sta en vitualles aministradores ans encara en FERRADURES als peus d'ells posadores e en malaltíes curadores», Ordinacions (Bibl., Nac. París, MS., Esp. 8), 21; «ab les mans rompía una barra de ferro de la grossaria d'una bona canya e les FERRADURES dels cavalls com si'n fossen vidre», F. d'A., 169.

FERRAMENTA : herraje : «Ferramentum, i; la herramienta o instrumento. In plur. lo usó Cicerón», Nebrija; «E los juristes per part dels ferrés, allegaven que primer fon l'ofici de ferrer, que no de texidor, per quant lo teler de texidor no podía ésser fet sens FERRAMENTA», T. B., I, 119.

FERRAR : **1**, sujetar, amarrar : «e havíen feyt I buçó e una pertxa que li havíen FERRAT al cap primer», Cron. Jacme, 329. **2**, herrar los caballos : «de matí aná de casa en casa preguant a tota la gent que tot hom FERRÁS sos cavalls», T. B., II, 93.

FERRAT : «Ferratus, a, um; cosa herrada por defuera», Nebrija.

FERRATGE : herrén.

FERRENY : torvo, roqueño, sañudo : «Dexa'l Mongó de cara FERRENYA, y la montanya || qu'en dues migpartí la espasa de Roldán,|| de Murcia y Almería los cims, y, rey d'Espanya, || Muley-Hacén, l'altívol, de neu ab son turbant», Atl., 74; «De roques sobre roqûes son les parets gegantes || del temple hont los Atlants enrotllen a Neptú,|| altívols com los roures y alzines bracejantes || que semblen dir al cingle: — Som tan FERRENYS com tu», Atl., 96; «Brandeja ab ma FERRENYA l'espasa flamejanta || que romperá en lo día darrer lo pern del món; || y, escamarlat damunt la víctima geganta, || peu ençá, peu enllá, li descarrega al front», Atl., 122; «FERRENYO, pero no malcarat», Oller, *Vilaniu*, 39; «son almogávars, || gent dura y FERRENYA, || que allá hont posa'l peu || may més hi creix l'herba!», F. Ubach y Vinyeta, *Montesa cristiana*, J. F., 1880, 92. Cp.: «deya: que per mantenir tota cosa qui li sía a lahor e honor de Deu, haia l'om cara de FERRO e ab lo cor axí ferm que sol Deu sía bastant de levarli lo cor ferm de son propósit», Eximenis, *Lib. de les dones*, 122; «La terça virtut necessaria al ciutadá bo es fortalesa de cor que li faça la cara de FERRE a estar vigorosament per lo be e profit de la comunitat», Eximenis, *Regiment*, 54.

FERRER : herrero, herrador : «Entre los FERRÉS e los texidós de drap de li fon lo divís: car los texidós deyen que devíen precehir

als FERRÉS, e los FERRÉS deyen lo contrari, que ells devíen haver la honor dels texidós», T. B., I, 119; «Aprés fo feyt emperador Macrinus, lo qual era estat FERRER», F. d'A., 33; «e viu que I FERRER fehia I coltell e I sabater feya una sabata», Lull, *Maravelles*, I, 42.

FERRERÍA : establecimiento de este oficio.

FERRETERÍA : establecimiento exclusivo para la venta de hierros labrados.

FERRETS : instrumento musical : «Seguíam las firas y festas majors: lo pare tocava'l timbal, la mare'l pandero, lo senyor Quirse (mon mestre), lo violí y jo'ls FERRETS», Vilanova, *Del meu tros*, 195.

FERRO [FERRE] : «En Bernat Guillem, qui per ço com era tan fort, que ab les mans rompía una barra de FERRO de la grossaria d'una bona canya», F. d'A., 169; «Dix encara lo philosoph que aur e argent e FERRE e pedras e'ls altres metalls...», Lull, *Maravelles*, I, 172; «car les nostres persones no olen ni saben a res de tot açó, sino que olen a FERRO açerat», T. B., II, 105, «L'espantosa abraçada més estrenyen, || y's topen, se revolquen y s'empenyen, || acarades ses boques de volcans; || de l'hórrida tormenta no s'adonen, || y escupint foch y FERRE s'abrahonen || a la gola d'abismes udolants», Atl., 26; «e son capel de FERRE en lo cap...», Cron. Jacme, 24; «e el, vestit son perpont e sa espasa cinta e I batut de males de FERRE el cap», Cron. Jacme, 42; «Li carregá fexuga l'Omnipotent sa esquerra,|| y'l mar d'una gorjada cadavre la engolí, || restantli sols lo Teyde, dit de sa ma de FERRE || que sembla dir als homes: — L'Atlántida era ací!», Atl., 46; «Axí'n fugía'l moro quan ab un riu de FERRO || aquells turons nos duyen lo crit del brau Roldán, ensemps qu'ab l'amenaça de mort y de desterro, || son mall volá hont Esterri l'aguayta tremolant», Atl., 54; «lo seu llavi, que solía mossegarse sovint, descobría en ell una voluntat de FERRO», Briz, *Lo coronel*, 16; — hierro de lanza : «e una testa d'ome o de fust al FERRE», Cron. Jacme, 106»; «la lança, que es largua e ab lo FERRO agut...», T. B., I, 103; «Lo Rey hermitá portava una lança ab lo FERRO ben smolat, e una pavesina en lo bras, l'espasa e un punyal», T. B., I, 57; «...fossen los FERROS de les armes reals ab quatre puntes en lo broquet molt encerades ab cera gomada cascuna punta de la billeta», T. B., I, 128. «Les armes offensives una lança de larguaria de XIIII palms, la gruxa cascú a sa voluntat, lo FERRO de larguaria de IIII dits perque no's pugua rompre», T. B., II, 210; — *ferro dolç en barres* : pla de tres a quatre dits ampla y un de gruix; llantas: — *ferro dolç o verge* : hierro dulce o forjado; — *ferros de la vora del foch* : morillos; — *ferro en barretes primes y rodones* : varilla de hierro dulce; — *ferro fos o colat* : hierro colado o fundido; — *ferro esmolat* : «havíen a córrer tant e tant longuament fins que XX colps de puntes sangrentes ixqués del hu o del altre, ab FERROS smolats, o qual se vulla d'ells se hagués a dar per vençut», T. B., I, 152; — *ferro*

vell : «ab prou feynas se guanyava las caixaladas comprant FERRO vell», Oller, *Notas, La sort del senyor Andreu*, 219; — *desperta, ferro!* : «los almugávers del compte Galcerán e de don Blasco cridaren: — Desperta FERRES! — e tots a colp van ferir dels FERRES de les llances e dels darts per les peres, si que foch ne feya cascú exir, axí que paría que tot lo mon fos luminaria, e majorment com era alba», Muntaner, 359.

FERROCARRIL : «Las notas ab que havía omplert las planas del meu carnet no feyan pas gayre bona cara al progecte de FERROCARRIL económich», Genís, *La reyneta del Cadí*, 5.

FÉRTIL : «En la FÉRTIL, riqua e delitosa illa de Anglaterra habitava un cavaller valentíssim, noble de linatge e molt mes de virtuts», T. B., I, 12.

FERTILITAT : «La gran FERTILITAT, boniquea e riquea de Spanya», F. d'A., 5.

FERUM : husmo, cochambre, percoz, olor pútrido que exhalan algunos cuerpos vivos por falta de aseo.

FERVENT : «e aquí feu molt FERVENT oració ab moltes lágremes e ab gran contricció de sos peccats d'on meresqué obtenir la sancta perdonança», T. B., I, 20.

FERVOR : «no es la FERVOR ne la devoció que ésser solía en lo temps dels apóstols e dels mártyrs», Lull, *Maravelles*, I, 4; «¿Hon es la santa FERVOR e devoció que ésser solía en los apóstols...?», Lull, *Maravelles*, I, 191.

FERVORÓS, F. d'A., 452.

FES : hendido : «Fissus, a, um; part. de findo. Hendido», Nebrija; «Diu lo savi: tot hom se conex en sa paraula si ha compliment de seyn, e no axí com lo cánter, si es FES, hom pot conexer lo brugit, si es sancer o no», Jafuda, 90; — *llabi fes*.

FESEL : fiel : «la setena, preguar devotament Deu per tots FESELS defunts», Eximenis, *Tractat apellat*, &. (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 48), 9 v.º.

FESOMÍA : fisionomía, el rostro o semblante : «las FESOMÍAS las tenim tots per un mateix seguit d'enmascaradas», Vilanova, *Cuentos populars*, 7.

FESTA : **1**, fiesta : «e cascún día feyen molt grans FESTES», T. B., I, 81; «L'endemá per lo matí benehiren les banderes ab singular processó e FESTA que fon feta», T. B., II, 82; — *festa major* : «Comensava la FESTA major, estava convingut que tothom devía entregarse a l'alegría», Oller, *Vilaniu*, 62; «En Joanet la festejava; mes feya alguns días hi havía moros a la costa de resultas de las ballas de la FESTA major de Montagut», Bosch de la T., *Lena*, 23; — *la festa del seu sant* : día de su santo; — *anar de les festes* : «No son més que menestrals acomodats que van de las FESTAS. — Y no sapigué si alegrarse'n o no», Oller, *La papallona*, 85; «semblava un sant al camaril allí dins; llástima, en efecte, que no anés de las FESTAS», Oller, *Notas, Un retrato*, 125. **2**, regocijo, agasajo, caricia : «Com foren davant lo Rey, digueren li tot lo que la Comtessa havía dit:

e lo virtuós Rey se posá a riure, e ab cara afable losfeu molta FESTA», T. B., I, 72; «Phelip los feu inextimable FESTA e fon gran alegría entre ells», T. B., I, 343; «Lo Rey de Sicilia entrá dins la nau de Tirant, e aquí se abraçaren, e's besaren, e's feren molt gran FESTA la hu al altre», T. B., IV, 185; «La María Rosa axís que vaig arribar a casa'm va rebre ab més FESTES que d'acostumat», Genís, *Sota un tarot*, J. F., 1878, 309; «aprés que descolcava de son cavall sota'l porxe, la gentil Nerto li corría davant a ferli FESTES», Nerto, 23.

FESTEIG : «E en un mes que'l comte stech a la cost del dit emperador se'n faeren grans FESTEIGS», F. d'A., 288.

. FESTEJADOR : cortejante.

FESTEJAR : **1,** hacer fiesta : «E tots los senyors grans e pochs, dones e donzelles de la ciutat vengueren a la cambra de la Comtessa per FESTEJAR lo Rey e a la novella Reyna», T. B., I, 80; — adular : «De l'Atlántida al veure't hereva, en son enterro || los pobles que't FESTEGEN digueren: — ¡Ella ray! || ¿qué importen a l'abella los troços de ton gerro, || si, flor dels vinents segles, los quedes tu? — Mes ¡ay!», Atl., 48; — requebrar, hacer el amor, galantear, cortejar a las damas : «e yo fins açí jamés he sabut ni he sentit les passions de amor, be m'era plasent lo FESTEJAR y ésser amada», T. B., I, 307; «Qui'm faría a mi star, dix Stephanía, per temor de pare, de no dançar e FESTEJAR segons a nosaltres donzelles cortesanes es dat, com sía cosa acostumada com les donzelles stan en cort se tenen a molta gloria que síen amades e FESTEJADES», T. B., II, 61; «En Joanet la FESTEJAVA», Bosch de la T., *Lena*, 23; «Un hereu la FESTEJA y ella gens esquerpa», Bosch de la T., *Lena*, 22; «quan s'es jove y's té festejadora, ¡lavors mes val FESTEJAR que sentir contar rondallas», Martí, *Lo caragirat*, 15; — *festejarsé* : acariciarse : «e stigueren allí parlant per bon spay, FESTEJANTse de les festes que entre sposats se acostumen en presencia de tota la gent: e quant se foren FESTEJATS, vench lo duch de Lencastre», T. B., I, 124.

FET : **1,** suceso : «De migdía ab sos raigs la terra envolta, || com vella'ls FETS de sa infantesa escolta, || y'l mar, mig adormit, axeca'l front; || tot barreja sa música al gran cántich; || lo vell semblava'l Geni de l'Atlántich, || mes son gentil oyent era Colón», Atl., 36. **2,** part. de FER; — *fet axís* : «Los de Reus ja tenen anomenada d'hospitalaris y vosté es molt amable. — ¡Ca! no senyor: lo que es que som FETS axís: un foraster que vagi sol se fa pena», Oller, *Notas*, *Jochs de pagés*, 167; — acostumbrado : «La cimitarra mora sembla una falç, || FETA a fer caure testes com brins de blat», Verdaguer, *Canigó*, *La Fossa del Gegant*, 153; «Oh, sí, filla, sí: vosté s'anyora. Y's comprén... FETA a ciutat, are li passa com al nostre Albert», Oller, *Vilaniu*, 325; «no estava FETA a semblants emocions», Vidal, *Rosada d'estiu*, 152; «FET a altres usos y costums més en armonía ab son carácter independent y reservat, pressentía

ja'ls disgustos que li guardava la vida de poble», Oller, *Vilaniu*, 28; «Donya Isabel, no FETA al espectacle, s'esgarrifá de veure com anavan creixent aquellas perillosas columnas d'hómens, y's tirá enrera», Oller, *Vilaniu*, 117; — cumplido : «Y cuants anys té ara, ¿catorze? — Encara no'ls té FETS», F. M. Pau, *La posan de llarch*, Renaixensa, I, 369; — *anar al fet* : apuntar bien al blanco, ir a su negocio; — *a raig fet* : «L'aygua ja no queya a gotas sinó a raig FET, y ensemps que l'oreig la rebatía contra parets y rostres, corría pel empedrat com per lo fons d'un canal», Oller, *Croquis*, 94; — *com de fet* : realmente, efectivamente, sí, ciertamente, si tal : «Com de FET, lo día de la festa major no ho fou de ventura», C. Vidal, *Qui endavant*, &., *La vida en lo camp*, 158; — *en fet de* : en punto a, en cuanto a, en materia de; — *es cosa feta* : decidido : «Es cosa FETA, donchs: la Carmeta's queda aquí», Vidal, *Rosada d'estiu*, 102; — *ésser fet* : «quan se vol de debó una cosa s'obté sempre. Peró tu ets FET a la teva y no hi has posat empenyo», Oller, *Notas, La casaca d'en Jaumet*, 160; «Senyora Pepa, vosté ja sab com só FET: só enamoradís, tinch massa bon cor y, créguiho, lo que'm passa ab la Toneta jamay m'havía passat ab cap noya», Oller, *La papallona*, 58; — *estarhi fet* : estar acostumbrado a : «jo no'n faig cas dels escándols d'aqueixa jovenalla; ja hi estich FET», Vilanova, *Escenas barceloninas*, 78; — *fet per a* : apto, idóneo, a propósito para; — *fet per alguna cosa* : apto, idóneo, a propósito para, — *fet y fet* : al fin y al cabo : «al cap d'avall, que't matin o que't moris || FET y FET es igual... oh si fugías || també tart o dejorn te morirías», A. Mestres, *L'anyell de Pascua*, J. F., 1885, 76, — *fet y pastat* : «Ab aquella cara d'ángel, que talment sembla la Mare de Deu del Roser FETA y pastada, més bona sort mereixía», Vidal, *Rosada d'estiu*, 375. «quan sentí la veu del Ramón vejé un cistellayre FET y pastat, ab una paneretа nova a l'una ma y un feix de vímets y canyas a l'altra», Genís, *La Mercé*, J. F., 1878, 216, — *jo so fet axís*, — *no n'hi ha de fets* : nones, naranjas, — *no parlar del fet* : no tocar la cuestión, — *parlar del fet* : hablar de la cuestión, — *professó feta* : «ab gran quantitat de gent de religió e de altres clergues, professó FEYTA, cantant e lloant Deus, los reeberen», Muntaner, 47, «sabían la riquesa de tothom, y al punt que senyalavan pel pago, hi acudía la gent, que semblava una professó FETA», Argullol, *La guerra*, 62, — *Deu nos en guard d'un ja está fet* : «tractantse del sant matrimoni, Deu nos guard d'un ja está FET», Vidal, *Rosada d'estiu*, 46, — *un home fet, dona feta* : hombre hecho, llegado a la edad provecta, madura : «Axís que venía'l bon temps... llavors arribava'l nostre fill. Cad'any venía més FET, més plé de jovenesa y cad'any nos semblava més gallart», Vilanova, *Del meu tros*, 116 : «Fins vergonya me'n dono que un home FET devegades no deu tenir ni diners per tabaco», Pin, *La familia dels Garrigas*, 79; «Te 19 anys, ja dona

FETA, moreneta, cara simpática, ulls expressius, esbelta, carácter serio, ple de bondat», Bosch de la T., *Recorts*, 16; «Es que la Clara ab sos 18 anys, es una noya FETA: estatura de dona, cos primet, formas arrodonidas, garbosas caderas, lo tot acompanyat d'un pamet com no se'n vehuen gayres», Bosch de la T., *Recorts*, 119. **3,** convertido : «Ofegant lo brugit de la batalla, || un llamp del cel espetegant devalla || de la nau veneciana al polvorí, || se bada y roda al fons FETA un Vesuvi, || mentres romp la de Génova un diluvi || d'escumes, foch y flama en remolí», Atl., 26, «Texons, isarts y daynes per la dracera empayta, || pel clot s'entortolliga, bota del plá al turó, || al devallant capbuça lo códol que hi aguayta || y se l'endú per rócech FET cendres y carbó», Atl., 56. **4,** juego, escondite.

FETA : hazaña, hecho : «jo, recordantme de la FETA que ell havía jugat la nit avans al pobre músich, treya foch pels caix.ls», Careta, *Quadros*, J. F., 1876, 296.

FETGE : «Ficatum, i; el hígado de pato cebado con higos», Nebrija, «¿per qual virtut lo ruibarbre, qui es calt e sech, es bo a la calor e a la sequetat del FETGE?», Lull, *Maravelles*, I, 165. — *tenir lo fetge de rajada* : «lo jutge ha fallat en contra vostra. L'Albert arronsá las espatllas ab gesto desdenyós. — Be, m'agrada, home, pe'l FETGE de rejada que tens, jo no se com no estás més gras», Oller, *Vilaniu*, 348.

FETILLER : «Diu Séneca: yo't mostraré per a ser amat una medicina sens herba, sens paraules, sens encantacions de alguna FETILLERA: si vols ésser amat, ama», Cartoxá, I, 10 v.º

FETOR : hedor, mal olor : «Faetor, ris; el hedor, o mal olor», Nebrija, «Lo tuf del bestiar, ajaçat arreu, y la FETOR del xerri... s'esbravaren pel nou badall, descarregant la espessida atmósfera d'aquell antre», Pons, *Trascant*, 12.

FETOT; adj. : «l'home perseguía ab molta perfidia a una pagesa guapassa, ben FETOTA, riallera», Oller, *Notas*, *Jochs de pagés*, 171.

FEU : feudo : «e aytambé els FEUS que teníen per nos», Cron. Jacme, 406; «e ab la aiuda de Deu e ab aquells qui tenen nostres FEUS en Cathalunya», Cron. Jacme, 286; «E nos dixem los que la cosa era certa que ells teníen los FEUS per nos», Cron. Jacme, 519; «mas nengú d'ells hac senyoría en dits comtats, com lavors no'n fossen donats en FEU», F. d'A., 158.

FEU : hez : «lo vy que hom no muda de vexell en vexell fa la FEU, la qual FEU lo corromp si molt hi está», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 199.

FEXUCH : pesado, importuno, incómodo, gravoso, molesto, fastidioso, que cansa, insufrible : «¿per qual natura es l'aur ni l'argent pus FEXUCH que lo ferre?», Lull, *Maravelles*, I, 183; «Al temps que'l gran Alcides anava per la terra, tot escombrantla ab clava FEXUGA, arreu-arreu, || de borts gegants y monstres qu'a Deu movíen guerra, en flames esclatava nevat lo Pirineu», Atl., 52; «He vist en la disbauxa noys tendres revolcarse,

los pares traure a vendre llur fill, de l'avi trist || los nets com d'una cárrega FEXUGA descartarse, || y l'un germá de l'altre beure's la sanch! he vist...», Atl., 106.

FEYNA [FAENA] : tarea : «Ja ho veurás... hi anirás tu y jo faré la teva FEYNA aquí», Oller, *La papallona*, 184; «los uns per FAENES que havíen a fer en lur terra», Cron. Jacme, 280; «Item que tot cavador e tot laurador qui sía habitador de la ciutat e no altre, sía tengut d'aver armes e de portar e de tenir ab sí a la laurada e a les FEYNES e sía tengut de exir al so e de perseguir lo ço ab les armes per pendre e aturar los malsfetors...», Arch, M., *Lib. de deliberaciones* (1300-3), 109 v.º. Cp. : [Déjese de chocarrerías, señora gallega, respondió el huésped, y haga su HACIENDA., Cervantes, *La ilustre fregona*]. Cp. : [La mañana siguiente, luego que acabé de hacer las HACIENDAS ordinarias, me entregó seis ducados en lugar de seis reales, *Gil Blas*, c. 3]; — *ab prou feynes* : dificultosamente, con gran trabajo : «Perdentse en las fosquedats dels ánguls, s'oviravan ab prou FEYNAS tres reconeras també de xicranda», Oller, *Vilaniu*, 288; «los de casa també estavan marejats ab tant de trahut, sobre tot les dones que ab prou FEYNES podíen servarse dretes», del Bosch, *Lo segador*, 27; «un mestre de casas buyner que ab prou FEYNES sabía axecar paret y's va alabar de que faría un forn», Vidal, *Rosada d'estiu*, 30; «Existeix encara en Barcelona en cert carrer que no cal nomenar, una casa d'aquellas de botiga y escaleta que ab prou FEYNAS te d'amplada quinze palms», Vidal, *Rosada d'estiu*, 34; «ab prou FEYNAS arribavan a distraure de son capficament y melengía, los afers que li imposava sa condició d'amo d'hisendas», Vidal, *Rosada d'estiu*, 102; — *no entendre's de feyna* : estar muy atareado, ocupado.

FEYNEJAR : «Sembla la Habana: allí per FEYNEJAR tothom va a la fresca, en mánega de camisa», Vilanova, *Cuadros populars*, 7.

FEYNER : «es bon noy y molt FEYNER», Pons, *Trascant*, 38; «La Cileta, FEYNERA com ella sola, corregué al espayós solar ahont s'havía de parar la taula», del Bosch, *Lo segador*, 21; «lo trobaren tot ENFEYNAT, en sa cambra... cosint parrachs en son vestit dels díes feyners», Vidal, *Rosada d'estiu*, 369.

FEYT : hecho : «si no eren valents e bons, no hauríen FEYTS los FEYTS que FEYTS han e fan tots jorns, ab l'ajuda e gracia de Deus», Muntaner, 213.

FEZEL : fiel : «son genre qui era home molt FEZEL a la esgleya de sent Esteve venc», Vies des saints (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 44), 22.

FI : **1** subst. fin : «Senyor Capitá, molt stich content dels principis, no se la FI quina será», T. B., II, 45; «La virtut no porta ab si dolor com les coses son ben fetes sens mal enginy ne mal obrar, pero la FI de les coses sdevenidores es remesa a la fortuna», T. B., II, 114; «no crech que ell pugua fer bona FI», T. B., II, 49; — término : «Volíen, per son ídol guiats, al seu

darrera, || vers Occident, la terra voltar fins a sa FI; || topant en Finisterre del mar ab la barrera, || al sol per ferhi una ara, llançárenme d'allí...», Atl., 272; «La vista del menut despertá en sa imaginació una tirallonga d'idees de la que no'n ovirava la FI», Pons, *Trascant*, 17; «me va esplicar fil per randa, tota la historia, principi y FI del seu casament», Genís, *La Reyneta del Cadí*, 9; — *a la fi de* : «La Cileta, feynera com ella sola, corregué al espayós solar ahont s'havía de parar la taula, a FI d'ajudar a la amohinada masovera», del Bosch *Lo Segador*, 21; — *a la fi* : al cabo, por último, a la postre : «A la FI sapia la vida present ésser taulell de gran perill e treball», T. B., II, 165; «A la FI la fiblor dels desenganys se soporta ab l'esperit tranquil», Oller, *La papallona*, 126; — *ab bon fi* : con buen fin, sin malicia; — *a fi de be* : con la mejor intención : «Pero ja ho veurá, ho fa a FI de be», Oller, *La papallona*, 25; — *sens fi* : «car en no ésser stegren sens FI e en ésser son dementre que viuen en lo mon», Lull, *Maravelles*, I, 10; — *un sens fi* : «per las conversas que han passat he vingut en coneixement d'un sens FI de petitesas, que m'han explicat cosas que eran pera mí misteris incomprensibles», Vidal, *Rosada d'estiu*, 188; — *en fi* : al fin : «la unió de dos cors... se convertí en desitj tormentós de reveure al estudiant, lo desitj en necessitat, la necessitat en amor incipient, pero amor en FI», Oller, *La papallona*, 67; — *lo fi corona l'obra* : hasta el fin no se canta victoria; — *fer una mala fi* : no parar en bien, parar en tragedia; — *dur a fi* : llevar a cabo : «La mar hont s'emmiralla Corunya, hermosa y fera, || veurá náxer a Elcano, qui durá a FI arriscat || l'empresa de seguir lo sol en sa carrera, || puix li dirá la terra:—Primer tu m'has voltat», Atl., 274. **2,** adj. fino, delicado : «Parla un que vora Tule gelada'l sol anyora: || — També es ¡ay! de diluvi l'auguri que vegí; || vegí a Llevant estendres la boreal aurora, || en flochs vermells y rossos trenats, y brins d'or FI», Atl., 104; — *jugar fi* : echarla de pillo a pillo.

FIAMBRERA : fiambrera.

FIANÇA : confianza : «havem FIANÇA en lo senyor Rey», Cron. Jacme, 64; «E stant la Infanta en aquest penós pensament, entrá per la sua cambra una donzella en qui ella tenía gran FIANÇA», T. B., I, 344.

FIAR : «Pres home de qui FIAVA e tramés lo hon era Diafebus, e aplegat que fon doná li la letra ab mesclades recomendacions», T. B., II, 257; «Mas primerament acorde del amich que pugua FIAR de ell, mas no de molts», T. B., II, 158; — *a fiar* : al fiado, a plazos, sobre tarja (vender o comprar).

FIAT : fiado : «per persona FIADA trametrá les letres que dels dits diputats e concell porta», A. C. A., XXII, 59.

FIBELLA : hebilla : «Item IIII affibladors trancats en que entre lo ganchon de la FIVELLA de la dita correja», Reg. 24, 63 v.º

FIBLA : agujero para la espita; barrenita que sirve para abrir los toneles cuyo vino se quiere probar.

FIBLADA : picada, dolor agudo, retortijón : «He recorregut bastant los Pirineus, y en totas las barracas de pastor he trobat las mateixas pussas, pussas petitas y vermellencas, que clavan una FIBLADA insoportable», Bosch de la T., *Recorts*, 135; «sentí escoure en son cos la FIBLADA del remordiment, pensant que anava a cometre una gran injusticia'», Oller, *Vilaniu*, 346.

FIBLALL : «el segon colp ell li doná en un FIBLAIL d'aur que la dona portava en lo coll e leván solament lo AFFIBLAYLL», B. U. B., *Suma de ajustaments*, I, 91 v.º

FIBLÓ : «Encara dix (Séneca): Les abeyles son poques de persona pero lur Rey no ha FIBLÓN», Breviari d'amor (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 353), 216 v.º; «El segle es axí com serp que es blana de tast e auciu ab lo FIBLÓ», Jafuda, 88 v.º

FICAR : meter, introducir, hundir : «Llavors al gran incendi, rabent, endreça'ls passos, || rogench damunt los núvols vehentlo crestejar; || y ohinthi plors y xiscles, hi FICA'ls nusos braços, || fent als pastors y pobles d'espasme tremolar», Atl., 58; — *ficar la banya* : «es perfidiós, y quan FICA la banya a un forat, ni tots los sants del cel li farían traure», Vidal, *Rosada d'estiu*, 203; — *ficar lo genoll* : hincar la rodilla : «com veren lo Rey, cascú FICÁ lo genoll en terra fent gran reverencia al Rey e a la Reyna», T. B., I, 155; «Com Tirant lo veu FICÁ lo genoll en terra, e tots los seus com foren a mig cadafal tornaren a fer altra reverencia», T. B., II, 7; — *ficarse* : entrarse, introducirse : «un altra vehina... portant una escudella ab aygua de camamilla se FICA sense dir res al rotllo, com esperant ésser preguntada», Vilanova, *Del meu tros*, 14; — *ficarse* : esconderse : «Miri que lo trobem molt a faltar... Ahont se FICA?», Bosch de la T., *Pla y M.*, 23; — entrometerse : «jo no'm FICO ni ab uns ni altres», Bosch de la T., *Lena*, 27; — *ficarse al llit* : acostarse : «quan me FICO al llit estich tant cansat del treball y la son me ve tant soptada...», Vilanova, *Monólechs*, 63; «La Quelina prengué un llumet, pujá a sa cambra, se FICÁ al llit y s'adormí pensant ab son Joanet», Bosch de la T., *Lena*, 25.

FICAT; — *ab los genolls ficats* : «E dita la missa, en G. de Muntcada combregá, car nos e tota la maior partida havíem combregat ans que entrassem en la mar, e ab los genols FICATS reebé son Creador, e plorán e cayen li les lágremes per la cara», Cron. Jacme, 63; — *la vista ficada* : «quant hac parlat estech un poch tenent la vista FICADA en terra e la pensa en alt», Boeci, 109; — *estar ficat a casa* : amadrigarse, meterse en la huronera, vivir encerrado o metido en su casa.

FICCIÓ : «que us diré veritat de tot lo que s'es seguit del que vostra senyoría demana, e açó sens FICCIÓ neguna», T. B., I, 147; «e lo que yo he parlat parle per boca de la Viuda reposada qui'm dix a la venguda que yo fiu que no donás fe ni crehença en les paraules de la altesa vostra, que totes eren FICCIONS

de poesía e per apartar tots aquests dubtes», T. B., II, 269; «verdaderament ells se amaven sens FICCIÓ alguna, e lo Rey lo amava e'l temía», T. B., IV, 8.

FIDELÍSSIM : «Mos fills e FIDELÍSSIMS servidors, a la magestat divina plau que yo m'he a partir de vosaltres», T. B., I, 14; «Puix axí es que a vosaltres, FIDELÍSSIMS vassalls e súbdits meus, dix lo Rey, no plau», T. B., I, 48; «E per ço Duchs, Comtes e Marquesos, e tots los altres súbdits, FIDELÍSSIMS meus, vull manifestar que...», T. B., I, 49.

FIDELITAT : «e aturá un scuder seu qui era home de molta bondat e de major FIDELITAT», T. B., II, 108; «Com yo haia manat sots pena de la FIDELITAT a tots los meus duchs, comtes e marquesos, a tots en general, e a cascú per si, que us amen, honren, obeixquen», T. B., II, 89.

FIDEU : fideo : «I massapá ab ametles confites. II pans de sucre. I doblet de FIDEUS», Segura, *Costums de Catalunya*, J. F., 1885, 208; «lo pa molt blanch e be assahonat e del millor forment que trobar se poguera, manjar blanch a trossos, e FIDEUS, fruytes, confits e potatges», Carbonell, *Chróniques*, 39 v.º

FIDEUER : el que vende pastas para sopa.

FIGA : higo : «Ficus, i, o us; la higuera o el higo de ella», Nebrija; «e aduyxeren nos .e. pans e dues alcolles de vi, e panses e FIGUES», Cron. Jacme, 230; — *figa panxona* : higo maduro; — *mitja figa mitg rahim* : entre Pinto y Valdemoro;— *pesar figues* : dormitar, dar topetadas durmiendo sentado : «ab lo calor del escón y del sopar habían comensat de pesar FIGAS y habían acabat per adormirse com uns tronchs», Genís, *La Mercé*, J. F., 1878, 181; — *son figues d'altre paner* : esa es harina de otro costal.

FIGUERA; — *figuera d'Egipte* : sicamoro (sicomoro); — *figuera de moro* : chumbera, tuna.

FIGUERAL : campo plantado de higos : «e meseren se per lo linar e'l FIGUERAL de Val de Segón», Cron. Jacme, 272; «e donam día als de Nubles al tercer día que'ls exiren al FIGUERAL...», Cron. Jacme, 294.

FIGUETA : redomita, botellita, frasco pequeño, ampolleta de vidrio que sirve para echar licores.

FIGURA; — *figura d'estampa* : «Semblavan duas FIGURETAS d'estampa: jo veya'ls seus rostres enmirallats dins de l'aygua», Vilanova *Del meu tros*, 113.

FIGURARSE : imaginarse : «La bona montanyesa s'havía FIGURAT lo tripijoch en que's veuría de moment aquella familia», Oller, *La papallona*, 180; «Se FIGURAVA que'ls amors de la Lena ab en Lluis havien sigut un foch de palla que ni caliu dexaría», Bosch de la T., *Lena*, 230.

FIGURÍ : figurín.

FIL : hilo, hebra, hilaza : «Filum, i; el hilo que se hila», Nebrija; «e tenían endret dels ulls una gran tovallola de FIL de seda ben clara», T. B., I, 193; «emparamentaren una gran sala de molt bells draps de ras, tots obrats d'or, de seda e de FIL d'argent de molt gran stima», T. B., I, 81; «ligá's lo dit ab un FIL fort, e lo dit inflá's, e ab

una agulla punxá's lo dit, e prestament n'ixqué sanch», T. B., II, 194; «Y obrint lo llibre immens de sa memoria, || descapdella'l FIL d'or d'aquesta historia, || de perles d'occident pur enfilay; || y'l jove, per qui Europa era poch ampla, || de l'ánima les ales més axampla, || com l'áliga marina al pendre espay», Atl., 36; — *de fil a fil* : hilo a hilo : «¡Que hermoses sou, mes filles! mes quan vos miro riure, || lo riure de les altres Hespérides anyor; || y aquí, vora llur náufrech breçol damnada a viure, || de FIL a FIL en llágrimes me sento fondre'l cor», Atl., 266; — *a dret fil* : enfilar : «Las bombas de gas dels balcons y aparadors que veya en Lluís a dret FIL, tenían lo flam trist», Oller, *La papallona*, 208; — *fil de empalomar*: bramante, guita; —*fil de ferre*: «preneu FIL de ferre de aquell que posen en les lanties que's doblegua a totes parts, e cobriulo tot de seda a manera de cordó», T. B., I, 214; — *fil per randa* : «me va esplicar FIL per randa, tota la historia, principi y fi del seu casament», Genís, *La Reyneta del Cadí*, 9; — *fil vermell o fil cru* : per cusir papers y per enquadernadors; hilo casero.

FILA : fila, hilera, línea, ringlera, serie de cosas, de personas.

FILABERQUÍ (carp.) : berbiquí.

FILAÇA : «Item si alcuna filanera tendrá FILAÇA d'alcuna persona et aquella será persona sospitosa que abceguás o desás aquella FILAÇA, et aquella no volrá tornar la dita FILAÇA a son senyor o no ho porá, que'l senyor de la FILAÇA pusca aquella pendre o fer pendre», Almotacenia de Valencia, 1322, 31 v.º

FILADA (arq.) : hilada, serie horizontal de piedras labradas de sillería o de ladrillos; — *filades de rajoles en la rajolería* : dagas, ladrillos encarrados.

FILADÍS : hiladillo, textil.

FILADOR : hilador, hilandero, persona que hila.

FILAR : «E si yo sabía que FILANT al torn lo podía sostenir en sa honor, de tot cert ho faría», T. B., II, 185; — guipar, mirar.

FILAT : red, tejido claro y malloso para pescar, red de cazar, red, hilado : «Emperó sapiats que hom troba peys qui son pus ginyoses los uns que'ls altres a fugir als pescadors e a fugir de lurs FILATS», Breviari d'amor (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 353), 58; «pres moltes cordes que havía en la nau e feu ne un FILAT a manera de exávegua que porten la palla», T. B., I, 290; «teixía un FILAT pera caçar guatllas», Vidal, *Rosada d'estiu*, 115.

FILATER : «negún FILATER ne filatera o altra qualsevol persona qui vene o revena fils en la dita ciutat térmens o territoris de aquella no gos metre o mesclar en los dits fils oli, greix, cera, carbó ne algún altre material o materials per los quals los dits fils síen carregats ne's mostren pus bells a ull...», A. M. B., *Bandos*, 1380-1458, 29.

FILERA : hilera : «Mes ja a l'incendi roges esclaten les montanyes, || y per esqueys y balmes, FILERA de volcans, || foragiten los fosos tresors de ses entranyes, || que copsen en llur falda les planes verdejants», Atl., 64; «e tras de dits coronell e capitá anaven dos FILERAS de soldats», Comes, *Lib. de coses*, 407;

«un poal ple d'aygua y duas FILERAS de gots de cul enlayre, arrenglerats ab simetría», Bosch de la T., *Lena*, 20; «Quan la comitiva tornava de casament, lo Peret arribava al poble: se retirá a un costat per fer pas a la alegre colla dels seguidors, contemplá la llarga FILERA de convidats qui omplíen lo caminal», Vilanova, *Del meu tros*, 126; — *fileres de rajoles en la rajolería* : dagas, ladrillos encarrados; — *passar per la filera* : pasar malos ratos, correr las siete Partidas, sufrir las penas de san Patricio; — (cerr.) tarraja, pedazo de acero por el cual se tiran o hacen pasar los metales reduciéndolos a hilo y alambre.

FILET : «Qui entre si et tu met I FILET, met hi tu la paret», Compil. ep. camar., Prov. arab.

FILFERRO : alambre, hilo de hierro, de lata y de alambre.

FILIACIÓ : «E per açó abasta en aquesta obra la qual Deus ha dintre si mateix una paternitat, una FILIACIÓ, una processió», Lull, *Maravelles*, I, 33.

FILÍPICA : nombre de las cuatro famosas arengas que pronunció Demóstenes contra Filipo, rey de Macedonia; discurso violento y satírico, invectiva o censura acre.

FILIS (ESTAR DE —) (fam.) : estar de buen humor, alegre.

FILOSA : «nos faem fer segetes en semblança de FILOSES», Cron. Jacme, 248; «La Angeleta, cansada de córrer y saltar, vermella com una grana, plena de foch, se senta en una pedra y pren la FILOSA y fila», Argullol, *Lligam que's trenca*, &., *Lo Renaixement*, 24.

FILTRE : filtro, brebaje que se supone propio para inspirar el amor; «Philtrum, tri, interp., amatorium», Nebrija.

FILL [FIYL] : **1**, hijo : «Amable FILL, dix lo hermitá...», Lull, *Maravelles*, I, 10; «e 's trau de mosényer sanct Hierónim... que'l quint FILL d'en Japhet appellat Túbal vench ab moltes gents a poblar Spanya», F. d'A., 7; «e us prech que tingau per recomenats lo FILL, los servidors, vassalls e la casa», T. B., I, 15; «Per çó, dels FILLS de Grecia la somiosa pensa || lo veya, com montanya, tot coronat d'estels, || y ajupit, sens decaure, devall sa volta immensa, || servant ab ferma espatlla la máquina dels cels», Atl., 46; — *fill estern* : hijo segundogénito; — *fill mascle* : varón : «sobrevixqueren a la dita senyora regina e a llur pare quatre FILLS mascles e dues donzelles», Muntaner, 24; — *es ben bé fill de son pare* : hijo de su padre, no desmiente la casta, tiene las mismas formas, las mismas inclinaciones. **2**, natural, nacido en : «Hi ha allí un noy, FILL de montanya, || Fadrí extern que no té un ral», Soler, *La gallinayre*, J. F., 1879, 49.

FILLA [FIYLA] : hija, niña, individuo del sexo femenino, con relación a sus padres : «feu parlar matrimoni al Emperador de Contastinoble, que li donás sa FILLA per muyler», Cron. Jacme, 7; «feu matrimoni nostre avi ab la Regina dona Sanxa que fo FIYLA del Emperador de Castella...», Cron. Jacme, 7; «Fuy la major de totes, podría dirvos FILLES; || Europa entre madrépores dormía allá al pre-

gon, || lo Caucas y Apenins eren rengleres d'illes, || y ja l'Abril cenyía de roses lo meu front», Atl., 48; — muletilla : «a taula son nou! — Nou?... Ja cal que tinga un bon pis — Nou, FILLA, nou; que menjan per vint», Oller, *La papallona*, 10.

FILLADA : prole : «Sálvamela! t'ho prego pels nins que't diuen pare: || jo'ls gronxaría als braços, jo'ls donaré'ls pits meus; || mira qu'es ¡ay! un glavi per aqueix cor de mare || l'alletar la FILLADA de qui atuhíli'ls seus!», Atl., 160.

FILLAR : «E d'altra part, si dona va en part e no pot FILLAR, que'n bega ab aygua o ab vi, tantost es deslliurada», Muntaner, 394

FILLASTRE : entenado; hijastro : «Filiaster, ra; lo semejante a hijo, o hija», Nebrija; «I hom havía I fill e I FILLASTRE en son alberch; e al fill donava pa de forment a menjar, e a son FILLASTRE ne donava de ordi», Lull, *Maravelles*, II, 258; «mort Octaviá, qui també fo appellat Céssar Augustus, fo feyt emperador de Roma Tiberius, qui'n era FILLASTRE seu e fill de Livia sa muller», F. d'A., 25; «En Ramón Berenguer va muylerar segonament ab N'Almodis, comtessa de Carcassona, e sempre vol mal al seu FILLASTRE En Pere Ramón», F. d'A., 189.

FILLETA : «Li acosto la escudella a la boca, y, ¡ay FILLETA! jo ho hagués fet abans; que encara no l'ha tinguda als llabis ja ha fet una estremitut y fora basca», Vilanova, *Del meu tros*, 15.

FILLOL : ahijado, criatura que se ha tenido en la pila bautismal, respecto al padrino y a la madrina : «diu Huguo de sagraments libre segon en la VII part ca. XII que'ls pardrins (sic) son fermançes per los FILLOLS que han tenguts al babtisme», B. U. B., *Ajustaments*, 186; «per las breus paraulas de don Vicens, se feu cárrech de tot quant entre FILLOL y padrí havía passat», Vidal, *Rosada d'estiu*, 429.

FIMBLOSCA (A LA —) : confusamente, de montón, a la birlonga, sin orden.

FINAL : adj. : «yo'ls daré tantes batailles e tan sovint, o ells exirán de tot lo Imperi o farán pau FINAL», T. B., II, 117.

FINAR : **1,** morir, extinguirse : «Ma germana al véurem, va llançar una esclamació. — ¿Ja es mort? — vaig dir ab tristesa. — Ha FINAT pochs moments després de ta partida», Feliu, *Lo Bruch*, 184; «Passats breus días corregué la nova de que'n Pere Montasell de la Plana havía FINAT», Vidal, *Rosada d'estiu*, 465. **2,** acabar, terminar : «lo jorn que FINARÉ los meus darrers díes no sentiré major dolor de la que ara sent», T. B., I, 15; «Car si ella vehia al Duch de Macedonia o lo loch hon morí son fill, ella de dolor FINARÍA los seus darrers díes», T. B., II, 237; «e va FINAR los seus díes en Barcelona a VI de les Kalendes de Maig», F. d'A., 157; «e axí miserabilement va FINAR los seus díes», F. d'A., 22.

FINAT : muerto.

FINCARSE : «comensá D. Joaquim dividint lo seu capital en duas parts desiguals. La menor la destiná a las aventuras del joch, per obra y gracia del qual es rich; la major a FINCARSE», Oller, *Notas*,

Un retrato, 116; «Ara tenim cent mil duros, encara som pobrets; si arribem al doble, allavors nos FINCAREM, deixarem lo negoci y digan lo que vulgan», Oller, *Notas, La sort del Sr. Andreu*, 233.

FINESTRA : «una vegada se sdevench que 1 maestre gitá per una FINESTRA una neula», Lull, *Maravelles*, I, 129; «Aprés un poch spay ixqué en una FINESTRA lo deu de Amor molt resplandent, e ab cara affable feu principi a tal parlar», T. B., I, 135; «Lo Emperador stava en una FINESTRA asegut, veu los passar, tramés los a dir que pujassen lla hon ell era», T. B., II, 17.

FINESTRAL : ventanal : «La desmayada llum d'aquella hora, atravessant per los migrats FINESTRALS del devanter», Oller, *La papallona*, 147; «la vegí en la FINESTRA de sa casa, y, la veritat: lo FINESTRAL de la velluria; la noya bonica y guaytant entremitj de dos testos de clavellets de Sant Isidro,'ls asseguro que feya goig», Vidal, *Rosada d'estiu*, 136.

FINESTRATGE : «E com ya fos hora tarda fou posada lluminaria alt als FINESTRATGES de la dita Sglesia», Comes, *Lib. de coses*, 296.

FINESTRERA : «los colegials tranquils a les belles dones FINESTRERES deyan versos cap-al-tart, deyan los versos amorosos en que Petrarca feu lluhir sa immortal avinyonesa», Verdaguer, *Nerto*, 30.

FINESTRETA : postiguillo : «y allí dalt, al finestró... m'he fet una FINESTRETA per a veure la claror desde'l llit», Oller, *Notas*, 56.

FINESTRÓ : postiguillo, ventanillo, hoja de ventana, batiente, ceja de puerta, maderas : «Tots los matins a las vuyt... obra un FINESTRÓ per lo qual entran llum y sol inundant la cambra d'alegría», Oller, *Croquis*, 7; «entra'l criat y obrint los FINESTRONS li dona el bon día», Oller, *Vilaniu*, 25; «Joan deixá lo candelero sobre la taula, tancá la porta per hont havían entrat, ajustá'ls FINESTRONS de la finestra, oferí una cadira al coronel y seyentse ell en una de las altres, calmosament digué...», Briz, *Lo coronel*, 42; «Al cap vespre'l Jordi va arrivar al más; lo trobá esfondrat d'algunas bandas; las portas estavan fetas malbé, las finestras no teníen FINESTRONS...», Martí, *Lo caragirat*, 208; «y'ls introduhía en aquellas salas paradas de setis, hont los FINESTRONS ajustats... no deixavan traspassar la llum del carrer», Oller, *La papallona*, 167; «Per tota resposta... demaná que tornessin a tancar los FINESTRONS», Oller, *La papallona*, 183.

FINGIMENT : «o jatsía per vana gloria que'n haguessen aquells scriptors d'agradar al vulgo ab lurs mentides e FINGIMENTS», F. d'A., 44; «mas com totes aquelles missatgeríes eren en FINGIMENTS, los armanyaguesos no lexaven de dampnificar tant com posquíen la terra», F. d'A., 419.

FINGIR [FENGIR] : fingir, disimular : «Fingere. Componer o fingir lo falso», Nebrija; «Senyors, en gracia vos demán que no sía de smayar voltem la squena FENGINT que fogim», T. B., I, 73; «Vos vos voleu FENGIR de capitá virtuós, e com feu vostre poder de ésser tengut en

aquella possessió en fama hi en compte de home valent?», T. B., II, 215; «Jo callo, m'aguanto y FINGEIXO devant dels demés pera no sentir altre cop aquella expressió...», Oller, *La papallona*, 184.

FINGIT : irónico, disimulado : «aquell, ab sa rialleta sarcástica y la borleta ballant, feya al practicant una reverencia FINCIDA», Oller *Notas*, 114; «Al mitj de la FINGIDA disputa encenían cigarros pera llensarlos a las duas pipadas», Oller, *La papallona*, 204.

FINIR : extinguirse : «Quan lo Forner de las Monjas entrá en son carrer, lo crepúscul havía ben FINIT», Oller, *Croquis*, 118.

FINOR : finura.

FINQUES : fincas, posesiones, bienes raíces, inmuebles.

FINS : **1**, prep. hasta : «la mía fama clara es, car FINS ara sens crim he viscut», T. B., III, 3; — *fins a* : «ab los cabells larchs FINS a les spatles, e la barba FINS a la cinta tota blanca», T. B., I, 21;«Dos cavallers qui parents eren de la mare e del fill, levaren la adolorida Comtessa de terra e en braços la portaren FINS al portal de la ciutat», T. B., I, 65; «E Phelip respós que li'n fehia infinides gracies, que be iría FINS a la posada», T. B., I, 358; «e aquells qui tenien bons cavalls FINS a dar los de les lanç̧es, per los costats aplegaven», T. B., II, 245; «Pirene mor y Alcides li alça un mausoleo de roques al extrem de la cordillera, allargantla FINS a la mar», Atl., 40; « — Santa nit, noy. FINS a demá, si Deu vol», Bosch de la T., *Lena*, 29; «FINS a les hores li havía semblat un niu, un niu d'oriols arrebaçat pel torb», Pons, *Trascant*, 13; «un parell de porrons de vidre vert, plens, FINS a bessar pels brochs, d'un vi negre y olorós que deya ¡tástam!», del Bosch, *Lo segador*, 25; — *fins a la nou del coll* : «Los uns escarmentats pel carril, d'altres entrampats FINS a la nou del coll, molt pochs foren los que s'assentaren a la llista», Oller, *L'escanya-pobres*, J. F., 1884, 189; — *fins al cap damunt* : atestado; — *fins a las dents* : «havía cregut sempre honrada tota cobdicia que no anés armada FINS a las dents», Oller, *L'escanya-pobres*, J. F., 1884, 151; — *fins al moll dels ossos* : «En Ramón era artista FINS al moll dels ossos», Bosch, *L'hereu Subirá*, 49; «l'avaricia com un cranch lo rosega FINS al moll dels ossos», Bosch, *Lena*, 9; — *fins a tant* : «e promet en poder de vosaltres com a cavaller que so, de jamés tornar en la mía terra FINS a tant yo haja combatut un cavaller a tota ultrança», T. B., I, 190; — *fins a tant que* : «e lo príncep de Gales maná a tots los seus no s'i acostás negú per departir los FINS a tant que lo hu fos vençut», T. B., I, 185; «e parlaren de moltes coses FINS a tant que lo Emperador volía sopar», T. B., II, 21; — *fins llavors* : hasta aquel momento : «amarant de llágrimas la glassada ma que FINS llavors l'havía retingut ab amor», Oller, *La papallona*, 222; — *estarne fins aquí* : « — Jo, deya l'un, n'estich FINS aquí de l'Hereuet», Pin, *La familia dels Garrigues*, 83; — *fins que* : «detingueren se FINS que fonch lo día clar», T. B., I, 23; «e

per res no ixcau de la ciutat FINS vejau la bandera», T. B., IV, 10. **2,** ponderativo : «Mes alça al llantió l'ullada trista, || y a sa claror verda planicie ha vista, || per rébrel, sos domaços desplegar; || rema d'ayre y, de sobte, amorosides, || FINS l'ajuden les ones, enternides || de véurel tan hermós agonisar», Atl., 32; «Branca d'un torb de brases arrasador, estanya || la conca ab sos vilatges, la serra ab sos pinars; || FINS les marines vores, franja d'argent d'Espanya, || les renillantes ones pledegen a les mars», Atl., 56; «Mes, que sabía en Lluís! Que sabíam nosaltres! Si FINS ell ignorava que'ls carlins eren fora de Olot», Bosch de la T., *Lena*, 228; «FINS sembla estrany que la traça d'una mare s'improvise tant de sopte», Pons, *Trascant*, 13.

FIRA : feria; cacharros de juguete : «es lo cert que tal mercat sembla una FIRA», Vidal, *Rosada d'estiu*, 204; — *a fira* : «ab lo cistellet al braç, com qui porta'ls capons a FIRA», Pons, *Trascant*, 15.

FIRAR : regalar cosas de la feria; — *firarse* : «Com s'escaygueren a fira,'s FIRAREN per a ses moces», Pons, *Trascant*, 21.

FIRATAYRE : que vende en la feria, vendedor de feria : «FIRATAYRES del amor, || d'amoretes mercaders, || tots voldrían tocá estrena, || ningú gosa esse'l primer», J. Collell y Bancells, *La Fira*, J. F., 1870. 126.

FIRMA. Cp. : «e a tots maná que la lig fos scrita e com fo scrita ell de sa propria ma sot scriu lo seu auténtich e la conFIRMA», B. U. B., *Ajustaments*, 42; — *firma de spoli* : «los trahuts dels mals usos, que'n eren cugucia, xorquia, ramensa, intestio, tragina, FIRMA de spoli e altres molts», F. d'A., 137.

FIRMAMENT : «con sía cosa que ço qui es dintre lo FIRMAMENT no sía en tan gran quantitat com es lo FIRMAMENT...», Lull, *Maravelles*, I, 10; «car si ho faés, fora compost de parts circulars, en axí com es lo FIRMAMENT...», Lull, *Maravelles*, I, 113; «Axís, al aclucarse lo sol, van a més corre || sos raigs, com rierades d'or fos vers Occident; || lo día,'l bruyt, la vida de l'univers s'hi escorre, || y es de celistia un pélach volcat lo FIRMAMENT», Atl., 184.

FIRMITAT : «E encara que eren barbres, havíen gran docilitat e gran humanitat e gran FIRMITAT en tot ço que'n donaven començament», F. d'A., 52.

FISCH : «Mes val tenir los vassalls richs que no lo FISCH», T. B., II. 157.

FISTÓ : festón : «fileras de FISTONS de tinta recargolats, enrevessats, prims», Oller, *La papallona*, 70.

FIT : hito; — *fit a fit* : cara a cara : «de basilisch l'ullada clavantli FIT a fit», Atl., 178; «Lo Garriga impresionat per l'actitut enérgica del fill que s'atrevía mirarlo FIT a FIT, prengué tal actitut per insolencia y encegantse... aixecá la má!», Pin, *La familia dels Garrigas*, 102; — *de fit a fit* : de hito en hito : «Y mos anyells? Conexen ma veu encara, y venen, || que hermosos ¡ay! de veure, que flonjos d'amoxar! || y ab tristos bels, mirantme de FIT a FIT, s'estenen, || com volent dirme:

«Mátans, ja que no'ns pots salvar», Atl., 166; «¿Pot ser sí que a mon marit || la gelosía l'acora?... || de FIT a FIT me mirava || ab la cara tota groga», M. Aguiló y Fuster, *¡Axó ray!*, J. F., 1866, 32; — *de fit en fit* : «els garden de FIT en FIT e leven los uyls ves lo cel», Breviari d'amor, (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 353), 143 v.º

FITA : senyal de pedra, mojón o señal que divide un terreno de otro, linde, lindero, confín : «Serrats del regne FITES, esculls y promontoris, || ab son alam pels ayres fan de la terra uns llims; || volant, volant, empayten los sócols als cimboris, || y dels capgirats cingles devalla l'aygua als cims», Atl., 244; «Aquí estengué sos marges lo continent hesperi; || quins mars o terres foren ses FITES, ningú ho sab; || lo sol, peró, que mida d'un colp d'ull l'hemisferi || era petit per véurel a pler de cap a cap», Atl., 42; — *posar fites* : amojonar.

FITER : «Potejá una estona l'euga, fent espurnar ab sos cascos los cayres del FITER», Pons, *Trascant*, 55.

FITORA : tridente : «Per ella, no debades, al Deu potent de l'ona || demana la FITORA y a Júpiter lo llamp; || puix si la mar lligares ab lleys, oh Barcelona, || llampechs un día foren tes barres en lo camp», Atl., 70; «Per la FITORA de Neptú arrancada || d'un dels tres cayres de Sicilia bella, || vegím com nova estrella, || del mar immens en la blavor llançada», Atl., 188.

FIVELLA : «Ordonaren los Consellers e'ls prómens de la ciutat que tot fiveller e altre persona qui de les obres dessús dites obrara, so es, FIVELLES de brague, de cuyrasses, de spatletes o farcets, de correges o FIVELLES de coltells o de candaleres o de cófrens o qual se vol altre manera de les obres de lautó guarnides, que han a fercas cuna de les dites obres haien a ésser con quan millors, no pus ávols...», A. M. B., *Bandos*, (1365-72), 32 v.º V. FIBELLA.

FIZEL : fiel : «Tiburci dixli: cala, no parles, home no FIZEL», Vies des saints (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 44), 44.

FLACA : «La FLACA d'en Rodón era precisament ferse sempre bocadas de rich y espléndit», Oller, *Vilaniu*, 126; «La popularitat, que capgira a tanta gent, era la FLACA del Forner de las Monjas, y a satisferla posava tota la voluntat», Oller, *Croquis*, *Lo trasplantat*, 102; — *tots tenim la mateixa flaca*.

FLAÇADA : manta, cobertor de cama : «No sona be alduf dejús FLAÇADA», Compil. ep. camar., Prov. arab.

FLACH : «Aquell canonge era FLACH de persona e era molt luxuriós», Lull, *Maravelles*, I, 193; «E com, no haveu vist vosaltres en les batalles, pochs vençre als molts e los FLACHS vençre als forts?», T. B., I, 69; «per una sola nau s'es smayat lo teu FLACH ánimo», T. B., I, 329; «car lo Duch de Macedonia per son FLACH ánimo, e mal destre en la guerra, no ha sabut jamés vençre una batalla», T. B., II, 39; «e no't penses que perçó com ha mudat armes te sía benigne ne pus FLACH», T. B., II, 154; «La tua cara, Ipólit, veig tota alterada, FLACA e descolorida, e no sens causa, car la ma-

laltía de un tan valentíssim cavaller com es Tirant, tota la sua parentela ne deuen star ab molta dolor», T. B., III, 123; — *flach servey* : flaco servicio, mala partida, tiro oculto.

FLAGELL : «Flagellum, dim. a flagrio. El azote», Nebrija; «Ministre d'esterminis, que'ls llamps hi descarregues, || oh! pórtamhi entre onades de polsaguera y fum; || per exa nit reveure l'Atlántida qu'ofegues, || déxam muntar tes ales, de ton FLAGELL al llum», Atl., 134.

FLAGEL-LAR : azotar : «De gom a gom quan s'umple l'espay de fumerel-la || y's fon d'un cap al altre la serra de cremor, || sota'l mantell de flames que l'huracá FLAGEL-LA, || la terra adolorida gemega com un cor», Atl., 56.

FLAM : **1**, «Sa cara, enrogida per l'escarrancit FLAM d'un llumet d'oli,'s destacava del entrenyinat recó», Pons, *Trascant*, 13. **2**, flan, crema tostada, preparación que se hace con leche, huevos, manteca y azúcar.

FLAMA : llama, flama, cuerpo luminoso : «Flamma, ae; la llama del fuego», Nebrija; «volíen se dar a presó : e jamés lo valerós Rey ho volgué consentir, sino que tots morissen a foch e a FLAMA», T. B., I, 76; «¡qu'esgarrifós lo Pirineu entre les FLAMES, peró que temptadores y belles les ones d'or y plata que de ses foses entranyes regalaren!», Atl., XII; «Ofegant lo brugit de la batalla, || un llamp del cel espetegant devalla || de la nau veneciana al polvorí; || se bada y roda al fons feta un Vesuvi, || mentres romp la de Génova un diluvi || d'escumes, foch y FLAMA en remolí», Atl., 26; «Hércules s'hi acosta aprés de batre'ls gegants de la Crau y d'entre les FLAMES trau a Pirene», Atl., 40; «Mes del Tronant brunzenta, derrocadora FLAMA, || de sa escala de cingles sospesos l'estimbá || al mar bullent de sofre y ones de foch, hont brama, || retorcentse a la cárrega fexuga d'un volcá», Atl., 46; «Al temps que'l gran Alcides anava per la terra,|| tot escombrantla ab clava fexuga, arreu-arreu, || de borts gegants y monstres qu'a Deu movíen guerra, || en FLAMES esclatava nevat lo Pirineu», Atl., 52; «Apar serpent immensa, d'escata vermellosa, || qu'a través de la Europa, d'un mar a l'altre mar, || respirant fum y FLAMES, passás esgarrifosa || son cabell de guspires y foch a rabejar», Atl., 52; «Y avant, ronca, assahina y udola, ab sa alenada || cremant com terenyines los núvols de l'hivern; || de cingle en cingle, passa les valls d'una gambada, || vessanthi com un cráter les FLAMES de l'infern», Atl., 54; «Tot capdellant arbredes, penyals del cim rodolen, || rost avall frexes cruxen y faigs esbocinats, || y la fumera y FLAMES amunt se caragolen || ab quera y pols dels rónechs alberchs enderrocats», Atl., 54; «Ni a l'áliga li valen les d'or potentes ales; || prop del cel, hont s'enlayra com a penjarhi niu, || l'exalen roges flames, y cau, y ab les cucales || y cisnes de les aygues les cou l'incendi viu», Atl., 54; «De gom a gom quan s'umple l'espay de fumerel-la || y's fon d'un cap al altre la serra de cremor, || sota'l mantell de FLAMES que l'huracá

flagel-la, || la terra adolorida gemega con un cor», Atl., 56; «Lo creuen ja entre penyes colgat, com en sa fossa, || quan de l'enuig la FLAMA llampeguejá en son ull, || y ab quatre colps de clava los volca y los destroça, || com terroceda d'aspre goret lo pas del trull», Atl., 58; «Y a sa claror, un caos apar de roja FLAMA || la mar d'hont ell es átom, d'una ona al cim penjat; || davall, boques de monstre dins la del mar que brama; || damunt, rius d'aygua, marbres y fusta a bell ruxat», Atl., 174; — *flames de foch* : «Tirant ha portat açí FLAMES de foch hi no'n hi ha trobades», T. B., II, 64; «e ab les grans FLAMES de foch que portava prestament se pres lo foch en la nau ab tan gran furia que res en lo mon no bastara apaguar lo», T. B., I, 324.

FLAMANT : esplendoroso : «y tu, qué has fet del carro FLAMANT de tes victories? || qué has fet de l'áurea lira que'l cel tenía pres? || Com neu que's fon, passaren ta anomenada y glories, || y si una tomba't resta, sols l'ona sab hont es», Atl., 224.

FLAMARADA : «no'm poden veure perque so de la FLAMARADA», Careta, *Brosta*, 89.

FLAMAREIG : llamarada : «Al FLAMAREIG girada de sa Sodoma encesa, || de Loth sembla l'esposa, tornada bloch de sal; || desclou l'estátua'ls llavis: — ¡Ay! llochs de ma infantesa, || ¿no vos podré ja veure, ni als raigs d'eix trist fanal?», Atl., 224.

FLAMAREJAR : fulgurar : «Lo pi, que FLAMEREJA de l'héroe als dits, s'apaga, || únich estel qu'eix vespre d'horrors al front tingué, || y en la foscor palpable d'Egipte tot s'amaga, || com si apagás los astres del cel qui'ls encengué», Atl., 172.

FLAMEJANT : flamígero : «Brandeja ab ma ferrenya l'espasa FLAMEJANTA || que romperá en lo día darrer lo pern del món; || y, escamarlat damunt la víctima geganta || peu ençá, peu enllá, li descarrega al front», Atl., 122.

FLAMEJAR : «tots maiorment los cavallers porten les armes luents car lo sol puys les fa FLAMEJAR e resplandir e aquesta aytal resplandor espaventa molt als contraris», Eximenis, *Regiment*, c. 235; «Vora la mar de Lusitania un día || los gegantins turons d'Andalusía || veren lluytar dos enemichs vaixells; || FLAMEJA en l'un bandera genovesa, || y en l'altre ronca, assedegat de presa, || lo lleó de Venecia ab sos cadells», Atl., 22; «en sos ulls FLAMEJAVA una alegría candorosa tot ensemps que vivíssima», Oller, *La papallona*, 48.

FLÁMULA : «Flammula, ae, dim. de flamma también. Especie de velo para adorno de la nave», Nebrija.

FLAQUEA : flaqueza, debilidad, Cron. Jacme, 128, 179.

FLAQUER : «Ara oiats per manament del Mostaçaff : Ordonaren los Consallers e'ls prómens de la Ciutat que tot FLAQUER e flaquera e tota altra persona qui haia acostumat pastar pa per vendre que síen tenguts pastar pa be e complidament», A. M. B., *Bandos* (1349-56), 2 v.º; «Item que tot FLAQUER o flaquera qui haia acustumat de usar de offici de flaquería en temps passat

dels dits III meses passats a enlá prenga gra de la botiga de la Ciutat e aquell sía tengut pastar cascún díe en aytal quantitat com li será ordonada de pastar per lo dit Mostaçaff...», A. M. B., *Bandos* (1372-78), 51; «ordenam que'l pastador o FLAQUER de la nostra casa reyal lo pan, panades e empastats ...que saviament e nedea se façen e separada e secreta per lo pastador», Ordinacions (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 8), 12 v.º.

FLASCO : flojo, cobarde, mandria, que no tiene ánimo ni fuerza.

FLASTOMAR : blasfemar : «per tant no la'n devets FLASTOMAR ne lançar malediccions contra aquella», F. d'A., 92.

FLASTOMÍA : «vengueren e entraren a Spanya hon prehicaren grans FLESTOMÍES contra la puritat de la benaventurada sempre verge nostra dona sancta María», F. d'A., 79.

FLATÓS : flatoso, flatulento, que causa flatos.

FLAUTA : «los huns sonen laut, los altres arpa, huns mija viola, altres FLAUTES, e cantar a tres veus per art de música», T. B., II, 230;— *flautes* : met tibias, canillas, los huesos de las piernas

FLAYRANT : odorífero, oloroso, fragante.

FLAYRAR : olfatear, ventear, oler, aspirar con fuerza para percibir los olores : «V senys corporals, ço es, de veer, d'oyr, de asaborar, de FLAYRAR ho adorar ho oler ab lo nas e de tocar», Breviari d'amor (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 353), 209 v.º; «Y escorcollava ab los ulls, FLAYRAVA, escoltava com un cassador», Oller, *La papallona*, 210.

FLAYRE : fragancia, efluvio, olor : «Per ella's trasmetíen, com per un pont amplíssim, || d'un maig etern en ales, ses críes y llevors, || aucells de ros plomatge, de refilet dolcíssim, || dels aromers la FLAYRE, canturies y tresors», Atl., 42; 209, v.º; «No semblava sino que per la vía arrivessen certs FLAYRES de patria», Oller, *Croquis*, 134.

FLAYRÓS : fragante, perfumado : «una malaltía'm feu dexar los dolços ayres de la patria per les ones de la mar, no tan amargues per mi d'ençá que breçaven mos FLAYROSOS somnis», Atl., XII; «Jugará ab les garlandes de nostre prometatge, || que jo estogí, la escórpora qu'entre les roques viu; || y ¡horror! en nostre tálem FLAYRÓS de nuviatge, || ab rinxos de més fills tal volta fará niu», Atl., 226; «Veu més enllá la riba fructífera del Turia, || garlanda avuy FLAYROSA de la ciutat del Cid, || y diuen que'n les illes ohí dolça canturia, || com si'l cridessen nimfes d'escumes al seu llit», Atl., 74; «Un ayret suau y fresquívol, embalsamat per les FLAYROSES erbes, dexondía an en Perot», Pons, *Trascant*, 16.

FLAYSÁ : «precioses viandes com FLAYSANS, francolins, coloms de niu...», F. d'A., 282.

FLECA : panadería, tahona : «Una quaeque FLAQUERA, quae past panem ordei vel frumenti, dat in una quaque septimana I. dr., &. est G. de Mediona», Capmany, *Libro verde*, I, 210; «Lo Rey : Segons es acustumat, vos en lo novell entrament de vostre offici axí com al de vos-

tres precessors havets elegir IIII persones sufficients qui pasten a FLEQUA pan de sexa en aquexa ciutat...», Registro 1868, 9 v.º; «La simple vista d'una FLECA en que'l comprador no pot ovirar lo forn d'hont surten los pans», Oller, *Croquis*, 133.

FLEMA : «Phlegma, atis, interp. pituita; la flema», Nebrija.

FLEQUER : panadero, hornero : «Item que null hom no vena a farner ne a farnera ne a FLEQUER ne a FLEQUERA forment ne ordi ne farina ne altre blat a espera. &.», A. M., *Lib. de deliberacions* (1300-3), 6. V. FLAQUER.

FLETXA : **1**, flecha, saeta, arma arrojadiza : «la VI.ª es exercitar los jóvens en gitar FLETXES, sagetes, virs o quadrells ab balestes e ab archs», Eximenis, *Regiment*, c. 227; «Lo Rey moro tirá prestament una FLETXA, e doná li en lo mig de la pavesina, e passá la y de clar ensemps ab lo bras», T. B., I, 57; «ab tot açó tiraren una FLETXA, amb moltes d'altres, e doná al pobre de Tirant qui jahia en terra», T. B., I, 177; «e allí ab FLETXES, balestes e lances ne fon feta una gran destrucció, e ab carros e ab adzembles portaren los a la ciutat», T. B., I, 267; «de un tros luny tireu li ab FLETXES, e muyra en tot cars del mon ell hi tots quants ab ell vendrán», T. B., II, 198. **2**, flecha, chapitel de un campanario o torre.

FLEUMA : «Item sana la FLEUMA si es mesclat l'isop ab vin veyl», (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 210), 9; «Nuyl temps menges figues si no les obres primer, e guarda't no síes gran fruyter jamés si vols viure sa e net de FLEUMA», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 178 v.º

FLEUMÁTICH : «LOS FLEUMÁTICHS son reposats e avegades ni ha que son madurs e aseguts, mas son pereosos e mal nets e grossers de eniment», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 428. «Hom FLEUMÁTICH naturalment deu haver poch seny e deu ésser parahós e dormidor e deu ésser gros e fexuch e deu haver la color blancha e deu sovén escupir e en son jovent deu ésser canut», Breviari d'amor (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 353), 61.

FLICANDÓ : fricandó, ternera mechada con salsa de acederas.

FLICAR : pegar.

FLICH (JO'T —) : «Potser sí que vostés me vindrán a ensenyar com se retorna un cos!... ay JO'T FLICH», Vilanova, *Del meu tros*, 15; «Noy, aixó semblará la fira de Verdú. ¿Y el timbal que tan mateix lo tindrem? — No; l'arcalde no ho ha volgut. — JO'T FLICH!! ¿y per qué? — Ves, noy, pregúntali», Vilanova, *Del meu tros*, 30; «— Ah! y escolta ¿com te va ab aquella mossa? — ¿Ab quina? — Ab la Mercé. — Ca, si en ma vida hi he pensat; no val res. — JO'T FLICH; donchs jo la tinch per una bona pell», Martí, *Lo caragirat*, 38.

FLIST-FLAST : tris tras, chis chas, zis zas, expresión para representar el ruido de bofetadas, azotes, &.

FLIXAR : ceder : «a cascún de vosaltres dich: si contra tu principalment ere comés alcún delicte o crim e per reverencia de Deu volíes haver compassió del criminós e remetre e perdonarli ta propia

ofensa en ton dret propi, açó sería caritat e hauríes merit, mas que tu síes jutge o assesor o consseller e per compasió FLIXES en la justicia en tot o en part, no es sino levar lo mal al criminós he arreglarlo a tu mateix de que romans obligat a restitució a la part per aquell cas, &.», A. C. A., XIII, 328; — *erra qui flixa ab son consell* : que's contenta; — *flixat de ta volentat* : content, satisfet.

FLOCARSE : comerse, zamparse.

FLOCH : mechón, vedeja, guedeja; fleco, especie de tejido que usan las señoras como adorno; — por FOLCH : «Jurá ha ell sobra aquesta paraula e pres x camells del FLOCH de son senyor», Bible catalane (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 5) 12; «Floccus, i; el flueco, como de paño, o cosa semejante», Nebrija; «amenava de destre un cortau petit gornit, la cuberta de la sella y gornicions de vellut groch ab molts FLOCHS de seda groga», Comes, *Lib. de coses*, 496; — copo : «Al desferse a madexes de gebre lo litarge, || a FLOCHS de groga escuma s'hi barrejá l'or fi; || y devallen, per l'iris guiats, de marge en marge, || com nins a fer joguines pel catalá jardí», Atl., 66; «Parla un que vora Tule gelada'l sol anyora: || — També es ¡ay! de diluvi l'auguri que vegí; || vegí a Llevant estendre's la boreal aurora, || en FLOCHS vermells y rossos trenats, y brins d'or fi», Atl., 104; — lazo : «Y tomá en l'ayre la criatura plena de FLOCHS y puntas que li allargava la dida», Oller, *La papallona*, 172; — *floch de cabell* : mechón de pelo : «barba rostollosa que li enmascarava las galtas fins a juntarse ab los FLOCHS de cabell», Oller, *Notas*, 108.

FLOM : río : «De les gotes s'aiusten los FLOMS», Compil. ep. camar. Prov. arab.

FLONJO : esponjoso, blando, tierno, fofo : «y la mar qu'entretalla mos ribaços || afluxant a plaher sos FLONJOS llaços, || mes dos filles besones || avuy per sempre s'han donat los braços», Atl., 200; «Alguna de llurs dones que'ls va ab l'infant darrera, || — Qué feu? — esgarrifada los crida, — donchs qué feu? || Ells garfexen son FLONJO cabell, verts de quimera, || y al cel tirantla, — Vólahi, — li diuen, — si ets de Deu», Atl., 244; «¿Y mos anyells? coneixen ma veu encara y venen, ¡qué hermosos ¡ay! de veure, qué FLONJOS d'amoxar! || y ab tristes bels, mirantme de fit a fit, s'estenen, || com volent dirme: «Mátans, ja que no ens pots salvar», Atl., 168; «Creix l'arbre; y ans de gayre, de ses branquetes FLONGES, || a penjoyades queya la pura y blanca flor; || y entre'l vert groguejaren, a rams, belles taronges, || com en cel d'esmeragdes ruxat d'estrelles d'or», Atl., 264; «ella'l veya ben be, nuet, destacant sas moradencas carns sobre la blancor del culatxo, esprimatxat y FLONJO (parla d'un nen)», Oller, *La papallona*, 143.

FLOR : 1 «e alegrave's en la bellesa dels arbres e de lurs fulles e FLORS», Lull, *Maravelles*, I, 116; «e trobará allá per divisa una gabia de nau, posada sobre un arbre qui no te fruyt, ni fulla, ni FLOR, que ha nom Seques amors», T. B., I, 198; «De l'Atlántida al veure't hereva, enson enterro || los pobles que't

festegen digueren: — ¡Ella ray! || ¿qué importen a l'abella los troços de ton gerro, || si, FLOR dels vinents segles, los quedes tu? — Mes ¡ay!», Atl., 48; — *flor boscana* : flor silvestre; — *flors bosquetanes* : «Tornava al mas ab rams de FLORS bosquetanas que posava dins los dos gerros del petit altar de la Mare de Deu que te en sa cambra», Bosch de la T., *Pla y Muntanya*, 12; — *flor de farina* : harina de flor; — *flors de liri* : «car per manament de nostre Senyor li foren trameses per un ángel tres FLORS de liri al rey de França que les fes», T. B., I, 296; — *flor novella* : temprana flor : «les áligues marines || creguérenme de lotus FLOR novella || qu'entre randes de mar y coralinas || hagués badat sa virginal parpella», Atl., 188; — *tot son flors y violes* : todo son alegrías : «Perque fins qu'una te disset o divuyt anys, tot son FLORS y violas», Oller, *La papallona*, 181; «Y encara tot aixó son FLORS y violas, perqué petit o gran l'armari, no hi ha remey, lo tinch de pendre com siga; pero lo que més m'amola es ser lo criat de tothom», Vilanova, *Del meu tros*, 98; — *a flor d'aigua* : a la lumbre del agua, al nivel del agua, en la cúspide de una ola : «Cárrega y nau les ones engoliren, || y ab elles los taurons s'ho compartiren; || de mil guerrers sols lo més noy roman; || entre escuma a FLOR d'aygua un pal ovira, || y, quan lo braç per amarrarshi estira, || altra onada'l sepulta escumejant», Atl., 28. **2,** lo mejor : «E de altra part eren reys e fills de reys, e barons.... de sarrahins, qui eren la FLOR de tots los sarrahins del mon», Muntaner, 96; «Se pot dir ab veritat que y era tota la FLOR de França», T. B., I, 126. **3,** salvado muy fino, acemite.

FLORAL : «Floralia, orum, ludi erant; apud romanos, in honorem Florae», Nebrija.

FLOREIG : «Eran las 6 del matí: trobárem los parents, amichs y convidats que nos esperavan, un FLOREIG de jovent que dava gust de veure», Bosch de la T., *Recorts*, 99; «A la vinya de la Riera s'hi aplega un FLOREIG de noyes dels masos y pobles vehins, quiscuna ab lo seu cistellet sobre'l braç, posades en renglera, faldilles retrossades, devantalet de tela», Bosch de la T., *L'hereu*, 89.

FLOREJAT : «e aprés que ab unes grans paneres molt be feytes deiús de la taula hi hagués pa molt blanch e molt FLOREJAT», F. d'A., 282; «un llit... negre, lluhent ab la seva coberta tibanteta y FLOREJADA», Oller, *Notas*, 54.

FLORET : «lo floviol espignador refila || y al FLORET de donzelles que desfila || marcant va la cadencia lo colp del tamborí», Verdaguer, *Canigó*, 13; «La Mercé de Bellaneda era al mateix tamps la minyona de mes anomenada de tot lo Llussanés per guapa y per discreta, y per saber cullir sense punxarse las rosas que li tiravan lo FLORET de joves que d'aprop o de lluny la coneixían», Genís, *La Mercé*, J. F., 1878, 182; «per son costat desfilava tot un FLORET de noyas rialleras», Oller, *La papallona*, 207.

FLORETA : floreo, requiebro, dicho amoroso; — *tirar floretes* : requie-

bros, echar chicoleos, requebrar: «Paraula... de que no li tirará FLORETAS, de que no li fará comedias?», Oller, *La papallona*, 61.

FLORÍ: «e cascún día los donaven mig ducat per lança, e als de peu mig FLORÍ», T. B., II, 132.

FLORIDA: florescencia: «Y a tu, qu'entre les ales del cor m'has acullida, || d'Espanya que tant amo vullte donar la clau, || d'eix hort del cel qu'en terra te guarda una FLORIDA || d'amor, si tráurel d'urpes tiràniques te plau», Atl., 60.

FLORIDURA: moho, musgo.

FLORIR: **1,** florecer, echar o arrojar flor, estar en flor: «Florere, florecer, aumentarse y crecer», Nebrija; «veyeren que en aquella ribera hon lo hom tallava lo arbre que fullava e FLORÍA...», Lull, *Maravelles*, I, 159; «Deus es aquella cosa qui fa ploure e FLORIR e granar», Lull, *Maravelles*, I, 17; «Un viarany que's clou entre falgueres, || los guía a un bosch d'alzines y oliveres, || del munt platxeriós turbant gentil, || hont veu, entre'l brancatge que FLORÍA, || sota cortines d'eura y setelía, || d'un altar de la Verge'l camaril», Atl., 34; «Aquí'ls titans lluytaven, allá ciutats FLORÍEN; || per tot cántichs de verges y música d'aucells; || ara en palaus de marbre les foques s'hi congríen || y d'algues se vestexen les prades dels anyells», Atl., 42; «Per çó de les riqueses lo Deu en tu posaren || los grechs, entre argentífers turons vehente FLORIR; || millor que'l d'or de Colchos preuat velló hi trobaren, || y a Homer dares l'Elíseu y a Salomó l'Ofir», Atl., 48; «vivía un religiós de barba blanca, || del arbre del saber mística branca || que FLORÍA en la dolsa soletat», Atl., 30. **2,** corromper, consumir de impaciencia: «Un sol neguit lo FLORÍA: lo de tornar a casa d'hora», Pons, *Trascant*, 15; — *florirse*: «Fora del trasbals de la botiga,'s FLORÍA, plorant sempre, que feya pena de veure», Vilanova, *Monólechs*, 41. «Quí demana? 'm preguntá una veu que devía ser de la criada. — Lo Senyor Doctor, que fassi lo favor de llevarse y venir ab mi que so'l sereno; cuyti, avísi'l desseguida que convé molt. — Esperi's, respongué la veu, que aniré a avisarlo. Y jo espera y aguarda que'm FLORÍA, sinó que entre mi'm deya tinguem paciencia», Vilanova, *Del meu tros*, 162.

FLORISTA: florera: «Ja s'entretenía contemplant com las FLORISTAS anavan adornant las sevas taulas», Oller, *La papallona*, 8.

FLORIT: florido: «María! ella es lo nort del jove tendre || que, sentint en son cor la vida encendre, || ab més coratge rema y més dalit; || y al raig crexent de la celistia hermosa, || veu de més prop la terra somiosa, || com verge a l'ombra d'un roser FLORIT», Atl., 30.

FLORONCO: «Furunculus, i, la hura de la cabeza. Un cierto sarmiento en la vid», Nebrija; «E principalment del metge qui deu considerar quant se deu lo FLORONQUO obrir e quant se deu ferir, en quina manera se deu metjar quina medicina s'i deu posar», B. U. B., *Ajustaments*, 278.

FLUIX: **1,** adj. · flojo, laxo, fofo, blanducho: «Com Tirant conegué que los colps que lo caváller

li dava eren molt FLUIXOS, que n'avía molt poch sentiment, acostá's a ell ab la atxa alta e doná li sobre lo cap, en dret de la orella, tant gran colp», T. B., I, 248; «no era l'Albert tan FLUIX de carácter que sabés retirar la paraula llansada a volar», Oller, *Vilaniu*, 181; — *obrar de fluix*; — *anar de fluix*. **2,** subst. flujo; — *fluix de corrença* : cólico : «los hómens folls porten lo cor en la bocha car tot ço que pensen dins díen defora. Aquests han mal de FLUX de corrença e dessenteri en la lengua tostemps», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 359; — *fluix de sanch* : flujo de sangre : «Son donchs en lo bras IIII o V venes grosses, e atretantes arteries la incisió de les quals esperillos a per lo gran FLUIX de sanch d'aquells», Inventari o collectori, c. IV.

FLUM : río : «Diu Cató que pus segur passa hom per hun petit riu, que per un gran e pregon FLUM», A. C. A., XIII, 196.

FLUMAYRA : «podíen ésser entre tots obra de mil e CCCC poch mes o menys, e apleguaren a una FLUMAYRA de aygua que y havía», T. B., II, 77.

FOCA : foca, cuadrúpedo anfibio : «Fuca, ae, piscis, qui Arist. ex Phycis, et Phycos», Nebrija; «Phoca, ae; el lobo marino, qui latiné vitulus», Nebrija; «Aquí'ls titans lluytaven, allá ciutats floríen; || per tot cántichs de verges y música d'aucells; || ara en palaus de marbre les FOQUES s'hi congríen || y d'algues se vestexen les prades dels anyells», Atl., 42.

FOCH : **1,** fuego, lumbre : «aquels FOCHS que faem primerament», Cron. Jacme, 171; «car yo crehia que l'aygua apagava tots los FOCHS del mon», T. B., I, 34; «Tirant ha portat açí flames de FOCH hi no'n hi ha trobades», T. B., II, 64; «L'espantosa abraçada més estrenyen, || y's topen, se revolquen y s'empenyen, || acarades ses boques de volcans; || de l'hórrida tormenta no s'adonen, || y escupint FOCH y ferre s'abrahonen || a la gola d'abismes udolants», Atl., 26; «Ofegant lo brugit de la batalla, || un llamp del cel espetegant devalla || de la nau veneciana al polvorí; || se bada y roda al fons feta un Vesuvi, || mentres romp la de Génova un diluvi || d'escumes, FOCH y flama en remolí», Atl., 26; «Naix un gran FOCH entre Roses y Canigó, fent pastura de boscos y ramades. La maça de Roldán», Atl., 40; «Mes del Tronant brunzenta, derrocadora flama, || de sa escala de cingles sospesos l'estimbá || al mar bullent de sofre y ones de FOCH, hont brama, || retorcentse a la cárrega fexuga d'un volcá», Atl., 46; «Apar serpent immensa, d'escata vermellosa, || qu'a través de la Europa, d'un mar a l'altre mar, || respirant fum y flames, passás esgarrifosa || son cabell de guspires y FOCH a rabejar», Atl., 52; «ella havía tret ja la cassola del FOCH», Oller, *Notas*, 60; — sentido figurado : «e lohá Deu qui l'havía scalfat del FOCH de vera amor», Lull, *Maravelles*, I, 18; «D.ª Isabel parlava cada volta ab més FOCH», Oller, *Vilaniu*, 180; — *foch-follet* : «La esplendent estelada, esmortuhint ab son guspirejar los llums de les masíes, esgarriats arreu com a FOCHS-follets, y'ls grills y

galipaus... assenyalaven la dolça hora del repós», Pons, *Trascant*, 8; — *foch grech* : «de aquí anant alguna persona... no gos desparar bombarda alguna xicha o gran... ne fer alguna natura de FOCHS greschs o voladors...», A. M. B., *Bandos* (1414-27), 26; «Item que algún hom privat o strany de qualsevol gran stament o condició sía no gos de día ne de nit en qual sevol places ne en finestres ne en altres parts de la Ciutat fer FOCHS grechs ne lançar ous ne altres coses que puxen dar alguna pudor, sutzura, ne tachar vestidures», A. M. B., *Bandos* (1401-9), 21 mayo 1403; — *foch volador* : «foren desperades moltes bombardes qui eran en la muralla de la dita ciutat e llansats FOCHS voladors», Comes, *Lib. de coses*, 292; «E lo dit día foren per tota la ciutat fetes grans alimaries ab llums per carreres, FOCHS voladós, bombardes e FOCHS grechs desparant ab gran copia», Comes, *Lib. de coses*, 170; — *ab poch foch* : a fuego lento; — *desferse com foch de palla* : deshacerse como la sal en el agua : «Tot l'embalum que duya en son esperit se desfeu com FOCH de palla davant de l'acullida purament oficinesca que li feu lo vicari», Oller, *La papallona*, 139; — *traure foch pels caxals* : echar fuego por los ojos, dejarse llevar de la cólera, salirle a uno la cólera por los ojos. **2**, hogar : «Focus, i; el hogar donde se hace fuego», Nebrija.

FOGAÇA : «E si a aquell o a aquella qui pastará lo pa per vendre será trobat lo pa menys del pes qui ordonat hi será, que si lo pa qui será trobat menys de pes serán XII pans o FOGASSES o de XII en jus, que pagará per ban quescuna vagada III sol», A. M. B., *Bandos* (1349-56), 91 v.º; «e en loch de gallina trobá y una serpent tota plegada con una FOGAÇA de pa», Eximplis, 285.

FOGARADA : llamarada, fogata, erupción; incendio; sarpullido : «FOGARADAS d'estopa, tant aviat encesas com apagadas...», Vidal, *Rosada d'estiu*, 311; — hervor de sangre : «que te la senyora? — Que encara no ho sabem be... alguna FOGUERADA... alguna d'aqueixas marfugas que, gratsia a Deu, no tenim las pobras», Oller, *La papallona*, 136.

FOGATA : humadas, hogueras para señales.

FOGAYNA : fogón de caldera de industria como de tintorería, hornilla de industria o de máquina de vapor, hogar, el sitio de la chimenea donde se enciende la lumbre.

FOGÓ : hornillo de cocina : «E tentost pres de la cendra del FOGÓ, e mes se'n sobre lo seu cap», Recull de eximplis, 115; — *sortir de fogó* : salir de quicio.

FOGONADA. Ex. : La FOGONADA passa : «Jo també pujo, que he dexat l'olla al foch y's deu reventar bullint. — Y a mi que'm deu haver passat la FOGONADA», Vilanova, *Del meu tros*, 28.

FOGONET : anafe.

FOGONISTA : fogonero : «per haver rebentat... la caldera del vapor de que son pare era FOGONISTA», Oller, *La papallona*, 152; «lo FOGONISTA, qui acababa de tirar un rajolí d'oli als cilindres, digué al ma-

quinista...», Bosch de la T., *De ma cullita*, 5.

FOGOT : fagote (instrumento de música).

FOGUEJAR : flamear : «Peró la mar, obrintse de colp, bromerejava || més enllá, un front exintne y espatlles de gegant, || y com llamp, rebatuda per férrea má, una clava || volá a aterrar al monstre, pels ayres FOGUEJANT», Atl., 222; «los tarragonins desde las murallas FOGUEJAVAN als enemichs», Martí, *Lo caragirat*, 152.

FOGUER : eslabón.

FOGUERA : hoguera, pira : «e feren ne be en docents llochs FOGUERES tan grans que semblaven que totes les osts de Spanya hi fossen tan grans fochs hi lluny hi havía», Bernat Desclot (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 328), 119; «Llavors apar l'horrible volcá, FOGUERA d'óssos, || de carros y armadures, alçada pel fosser || damunt volcades timbes y puigs, escala a troços || per hont al cel muntaven los fills de Lucifer», Atl., 258.

FOGUERÍ : polvorín.

FOGUETAYRE : cohetero.

FOLCAT : piara, ramat : «e'ls traydors havíen molt gran paor que Jesuchrist no'ls tramesés en abís e pregaven lo fort paurugament que no'n faés e en aquel punt I FOLCAT de porchs passaven aquén e los diables van pregar Jesuchrist que li plagués que els poguessen entrar en aquels porchs e Jesuchrist volch ho», Breviari d'amor (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 353), 167 n.º

FOLCH : rebaño : «anyel ha aytal manera que en I gran FOLCH de bestiar conex sa mare solament al belar», Breviari d'amor (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 353), 183 v.º; «E pres deu camels del FOLCH de son senyor», Biblia en catalán (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 24), 12.

FOLRAT : forrado : «e lo dit primogénit portave una roba rastrant de vellut carmesí, FOLRADA de domás», Comes, *Lib. de coses*, 172.

FOLL : loco, sin juicio, que ha perdido el uso de la razón, que tiene ideas ridículas, sin concierto, rabioso, furioso : «sdevench se que I FOLL feu al bisbe aquesta qüestió; Sényer, dix lo FOLL», Lull, *Maravelles*, I, 160; «l'amich d'ell FOLL es enganat; qu'ell FOLL a variables moviments, ara así, ara aquí, ara lop, ara ayell, ara tenebres, ara lum, e es enemich de sa ánima; donchs com será amich d'altre?», Doctrina moral (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 55), 20 v.º; «jatsía que no'n morís tan prest, car viu alguns anys, mas emperó FOLL e fora del seu enteniment», F. d'A., 84; «tornaven FOLLS de tan gran goig com tots havíen de la sua tornada», Boades, 277; «No's pertany de home savi respondre a paraules FOLLES, car axí com lo FOLL te franca libertat de scampar FOLLES paraules, axí es gran discreció al savi ab paciencia hoirles», T. B., II, 41; «car negú no pot ésser senyor ni conservar se en la possehida senyoría si no te saviesa, car fent lo contrari es dit FOLL», T. B., III, 16; «E no saps tu be que amor es la pus fort cosa del mon, que als savis fa tornar FOLLS e als vells fa tornar jóvens», T. B., IV, 2; «Si es FOLL lo recomptador, sia savi l'oidor», Compil. ep. camar., Prov.

arab.; «FOLL es qui quer oltra poder, e pus FOLL qui'n atorga», Compil. ep. camar., Prov. arab.; «Mes val enamistat de savi que amistat de FOLL», Compil. ep. camar., Prov. arab.; — picant, coent : «Això sí, una seba posada en fresch, per FOLLA que sía,'s torna dolsa», Bosch de la T., *Recorts*, 133; — *foll parlar*. Cp. : «Follis, is; la bola de viento para jugar. La bolsa, o correa para llevar dinero», Nebrija.

FOLLAMENT : «e si no fos per la vostra gran clemencia, aquell quí tan FOLLAMENT ha parlat merexía que li fos levada la vida», T. B., II, 41.

FOLLAR : «No hi ha pastor mes destre a la rodona en FOLLAR nius y manejar la fona», A. Mestres, *L'anyell de Pascua*, J. F., 1885, 75.

FOLLET : duende : «aquells objectes que feya botar pels esgrahons com exalabrada vanguardia d'un capitost de FOLLETS», Oller, *Croquis*, 16.

FOLLÍA : «car en les paraules es coneguda la FOLLÍA de aquell qui la diu, car negú no's deu egualar ab la rohindat ni en la FOLLÍA ab negú», T. B., II, 41; «quines coses son les que vos haveu fetes sino perdre batailles, e per vostres FOLLÍES morts infinits cavallers», T. B., II, 105; «No pot celar sa FOLLÍA qui's mescle ab lo día», Compil. ep. camar., Prov. arab. «Per sempre despedintse ab un ay d'agonía, || dos rierons engega dels ulls, ja lluny de tots; || y ab los cabells estesos, com presa de FOLLÍA, || a qui s'atança diuli paraules de senglots», Atl., 152.

FONA : honda, Cron. Jacme, 459; «E diu aquí Vegeci que en especial los antichs tenien per mal que hom d'armes no sabés gitar pedra ab FONA, car la FONA no es de cárrech e es de gran servey en tot fet d'armes», Eximenis, *Regiment*, c. 207.

FONADURA (término de carpintería).

FONAMENT : fundamento, base : «¿per qual rahó los juehus no's fan christians, pus que tenen la ley vella, qui es FONAMENT de la ley nova?», Lull, *Maravelles*, I, 83; «emperó yo no'n don d'alló qui's diu sense mils FONAMENTS», F. d'A., 7; «¿E hauran FONAMENT los qui parlen de Hércules egipciá?», F. d'A., 8; «Negú no pot obrar algún fort castell si posa los FONAMENTS en arena», T. B., IV, 3; «Y esgarrifats del caos, s'engorguen altra volta || damunt carreus que'ls feyen ahir de FONAMENT, || y'ls antres tenebrosos d'aquella mar revolta || retronen y s'escruxen al gran capgirament», Atl., 214; — *fonaments* : cimientos : «Desfentse'l mur de pedra, de soca a arrel tremola, || com faig, rey de la selva, de destral férrea als pichs; || ab aspre terratrémol qualque marlet rossola, || mentre enrunantse cruxen sos FONAMENTS antichs», Atl., 218.

FONAMENTAT : cimentado.

FONDA : fonda, mesón, posada; — *fonda de sisos* : restaurant a seis cuartos : «aquell trángul del polítich militant que tant bon punt l'enlayra a menjar ab reys, com lo llensa a aprofitar las engrunas de pa d'una FONDA de sisos», Oller, *La papallona*, 38.

FONDALADA : «tas pregons FONDALADAS sempre verdas», Belloch, *Montseny*, J. F., 1880, 209; «y s'oviran en las vehinas alturas per las valls llunyanas, y per las FONDALADAS que'ls camins borejan pagesos vells que pujan ab l'ajuda de groixuts bastons», Genís, *La Mercé*, J. F., 1878, 189.

FONDARIA : profundidad, hondura, extensión de una cosa considerada desde su superficie o entrada hasta el fondo.

FONDECH : «Item que'l senyor Rey d'Aragó aja en Bugía cónsol e los FONDECHS que les sues gens han acustumat d'aver», Reg. 24, 116 v.º; «que null hom de qual que condició sía no guos metre o posar o fer posar en les botigues o FONDECHS de mercaders, ço es asaber, çel de negún drap ne d'alcuna color ne d'aztores...», Almotacenia de Valencia, 1322, 54 v.º

FONDO : adj. hondo : «E mes feu fer molts clots FONDOS a manera de pous, que com exissen de un mal, que donassen en l'altre», T. B., I, 72; «Quan l'huracá ab ses ales remou lo negre abisme, || jo sento, entre'l diálech dels mars, sa FONDA veu, || tétrich gemech qu'encara li arrenca'l cataclisme, || y a les terres que foren germanes crida:—¡Adeu!», Atl., 48; — recóndito : «traboca's, ab sa cárrega, com un breçol de canyes, || y, ample y gelós badantse llaviejant maelstrom, || negrós aljub la terra los mostra en ses entranyes, || que fins a la més FONDA mig s'esbadella y romp», Atl., 246.

FONDRE : fundir : «Si est freturós de bon nodriment calla, bon nodriment FONÉN les errades axí com lo sol FON la neu», Jafuda, 85; — «De gom a gom quan s'umple l'espay de fumerel-la || y's FON d'un cap al altre la serra de cremor, || sota'l mantell de flames que l'huracá flagel-la, || la terra adolorida gemega com un cor», Atl., 56; «Lo rellotjer... quan a casa seua torna, trova que s'havían FOS los rellotjes del aparador, que eran bona part de sa fortuna». Argullol, *La guerra*, 232; — *fondre's* : impacientarse, consumirse : «jo' m'anava FONENT com una candela cap per avall. Oy que no hi havía remey per mi» Vilanova, *Del meu tros*, 22; «Se ficava al teatro, s'ensorrava en la butaca... plorava de goig o's FONÍA pera aplaudir entregat en cos y ánima al espectacle», Oller, *La papallona*, 39; — *fondre's* : deshacerse : «Les boyres, apilades, en aygua y pedra's FONEN, || sa crin de foch espolsa lo torb desembridat, || y ab llur bram les balenes al bram del mar responen, || a tall d'illes surantes fenent sa immensitat», Atl., 172; — hacerse invisible, perderse : «En Lluís buscava pantalla entre'ls vianants, desitjava FONDRE'S per un moment», Oller, *La papallona*, 210; «Ella... tornant rebenta ver la Rambla,'s FONGUÉ qui sab ahont», Oller, *La papallona*, 209; — *fondre's-hi* : «La Mixeta també fa com jo, en veyent xicots s'hi FON», Careta, *Brosta*, 240; — *fondre's alguna cosa a algú* : «Tres o quatre vegades havía ensumat son rastre, mes sempre se li havía FOS», Pons, *Trascant*, 37; — *fondre'l greix* : «¿No veus com me posas lo pis?... Perqué't pensas que FONCH lo greix cada dissapte?... Qué't creus que

m'escarrasso netejant perque vingas tu desprès y m'ho embrutis?», Pons, *Quadros*, 81.

FONEDIÇ (FERSE —) : desaparecer sin ser visto, rezumarse : «Y aprés, en l'ayre véureles pujar ab gran canturia, || com blanchs tudons que dexen llur niu en les eureres; || y al ferse FONEDIÇA pel cel la voladuria, || girárseli, y que hi vole signarli rialleres», Atl., 262.

FONEJAR : tirar piedras con honda : «ans que fos nuyt aquel qui FONEJAVA ach los trencat una pertxa...», Cron. Jacme, 459.

FONELLAR : tempanar colmenas.

FONER : hondero : «Atret pel cant melódich, Baleu, de vora'l Turia || pren vela vers Mallorca, la terra dels FONERS, || si'n ve una pedregada darrera la canturia, || d'un altre fill Alcides que plore'l fat advers», Atl., 280.

FÓNICH : fónico, que pertenece o se refiere a la voz.

FONOLL : hinojo : «Foeniculum, i; hinojo, doméstica yerba», Nebrija.

FONS : fondo : «la pregonea sens FONS del ingrat coratge de dons que pereixen», T. B., II, 164; «Ofegant lo brugit de la batalla, || un llamp del cel espetegant devalla || de la nau veneciana al polvorí; || se bada y roda al FONS feta un Vesuvi, || mentres romp la de Génova un diluvi || d'escumes, foch y flama en remolí», Atl., 26; «Van per muntarse les tallantes proes, || com al sol del desert enceses boes, || per morir una o altra a revolcons; || y roda com un carro'l tro de guerra, || fent en sos pols sotraquejar la terra, || temerosa com ells d'anar a FONS», Atl., 24; «He vist d'un llit de perles alçar Nápols y Iberia; || he vist Sahara, Grecia y Egipte al FONS del mar; || la onada he vist que'm colga jugar sobre Siberia, || y, espinada d'Europa, los Alpes eriçar», Atl., 50; «¡Senyor de les venjances, donáu alé a mon cántich, || y diré'l colp terrible que, rebatentla al FONS, || feu desbotar als amples Mediterrá y Atlántich || per desunir los mons!», Atl., 50; — *al bell fons* : «Y damunt seu, terribles com may descarregantse, || son front y pits calciguen les ires de l'Etern, || mentre en sos peus de roca, com ratspenats penjantse, || cap al bell FONS la estiren los genis de l'Avern», Atl., 218; — *anar a fons* : hundirse, sumergirse.

FONSO : fondo : «y se fa en la terra unes grans ubertures ahont no's troba FONSO», Bosch, de la T., *Títols de honor*, 83.

FONT : **1,** fuente : «Fons, tis. La fuente que corre sobre la tierra. El principio u origen», Nebrija; «neguna persona... no gos posar o penjar en lo coyl de canons de coure qui son en les FONTS de la ciutat poal o altre vexell de terra o de coure o d'altre matayll...», A. M. B., *Bandos*, (1372-78), 97; «Com la hora fon be calenta, que tenien gran calor per desig de beure de la aygua fresca, vengueren a la FONT», T. B., II, 95; «Maná Tirant que prop d'una gran FONT de molta fresqua aygua, qui era al costat del camp, fos cuberta de draps e ab moltes taules en torn de la lúcida FONT», T. B., II, 118; — *font viva* : manantial perenne : «Sardus, qu'ab ell venía bogant desde la riba, || vers Sol-ixent decanta la proa

escumejant; || Sardenya, tes montanyes, d'argent y d'or FONT viva, || son nom escrit ab lletres de nurhags guardarán», Atl., 282. **2,** nombre de pila : «ell havia nom Francés de FONS, mas com lo germá fo mort, al confermar li mudaren lo nom, qui hach nom Rogero de Luria», Muntaner, 471. **3,** «Es també remey preservatiu, y molt a propósit en aquest género, de Anís, les FONTS, vexicatoris o manxiulles, perque per elles se puga purgar y descarregar naturaleza», Bernat Mas, *Orde breu*, 34 v.º

FONTADA : comida junto a una fuente; — *fer una fontada* : ir de merienda : «y avuy fent una FONTADA, demá anant a Sant Joan de las Abadessas, demá passat a Ribas...», Oller, *La papallona*, 109.

FONTANA : fuente, caudal : «Sots I bell arbre pres de una FONTANA, stava un philosoph e I pastor», Lull, *Maravelles*, I, 58; «stava lo philosoph pres de una bella FONTANA e aquell philosoph tenía I libre en lo qual legía», Lull, *Maravelles*, I, 151; «Era'l jou d'or qu'unía les terres ponentines || y, cor de totes elles, com font del paradís, || los dava clares aygues a beure y argentines, || y en sos immensos braços dormía'l món feliç», Atl., 42; «A un cayre de montanya || l'Oréade s'enjoya y se perfuma; || la Náyade se banya || en la FONTANA de lletosa escuma», Atl., 208; «Sa meliodiosa lira, || FONTANA de dolçura, || fou vora'l Cisne entre'ls estels penjada», Atl., 202.

FONTANELLA : manantial : «e trobam hi una FONTANELA poca», Cron. Jacme, 349; «Veniu, veniu, oh, verges de Tessalia, || com al rusch d'or les místiques abelles; || dexau per mes gemades FONTANELLES, || oh Piérides, les aygues de Castalia», Atl., 204.

FOR : precio, tasa : «mellor e pus profitós es al be públich que lo peix sía aforat e's vene a cert FOR o preu...», A. M. B., *Bandos* (1365-72), 18 v.º; «Item que negún carnisser de la vila de Sent Boy e del territori e térmens de la dita ciutat no gos tallar carn de moltó ne de oveya, cabra o crestó, porch o altre carn sino als FFORS posats per los Consellers...», A. M. B., *Bandos* (1365-72), 16 v.º

FORA : fuera, afuera : «Foras, adv; a fuera», Nebrija; «Lo Duch se mes en mig de la pressa de tota la gent, e pren sis juristes, tres de cascuna part, e tregué'ls FORA de la ciutat», T. B.,I, 119; — *fora de si* : «si vos en aquest cars me falliu no'm cal sinó que'm vaja a desesperar com a home foll e FORA de sí», T. B., III, 52; — *fora de test* : «esclamá un jorn, FORA de test: Duas voltas m'ha trompat eix mal home sense fe», Vidal, *Rosada d'estiu*, 291; — *a fora* : «En Joanet sortí a FORA per abeurar lo matxo», Bosch de la T., *Lena*, 29;—*anarse'n, sortir a fora* : irse al campo : «Aqueixa jovenalla ara s'en va a FORA», Oller, *La papallona*, 9; «Los de casa varen dirme: ¿home, per qué no surts uns quants días a FORA a donarte vintiun pler?», Vilanova, *Plorant* 5; — *fora de* : excepto : «E lavors per manament de la Emperatriu tots los qui ab ella veníen d'Alamanya, FORA dels cardinals e altres ecclesiástiques per-

sones, tots descavalcats, besaren les mans al Comte», F. de A., 284; «los dos, homes de be, FORA de les discussions polítiques y filosófiques, simpatisarán sempre», Bosch de la T., *Recorts*, 120; «Era la primera vegada, FORA de las pocas qu'exís ab son fill, qu'havía passejat per Barcelona, parlant», Oller, *Croquis*, 129; «Tothom FORA els tres pobres músichs, va a guaytar lo pessebre», Careta, *Quadros*, 294; — sin, a excepción de, menos : «Puix major be FORA tu ma pensa no troba», T. B., IV, 1; «no havíen altres parents en Aragó ni en Catalunya de nos FORA», Cron. Jacme, 33; «fillet, FORA jo, quedas sol», Vilanova, *Monólechs*, 11; — *fora d'axó* : aparte de esto : «No crech que ho sápiga; com vol, donchs, que li diga? Y FORA d'axió, dech repetirli que no tracti vosté de saberho», Oller, *La papallona*, 64; — *de fora*; — *de fora estant* : «Aquest habitava una casa espayosa... de FORA estant, al obrirse'l cancell, ja's veya un hort ab tarongers y altras plantas formant un conjunt delitós», A. Careta, *Brosta*, 28; — *y fora* : solamente. Ex. : jo y FORA : yo solamente, nadie más que yo : « — Y vos penseu convidar molta gent? — Ca! tres o quatre parents y FORA», C. Vidal, *La pubilla del mas*, J. F., 1866, 131; «Ells a lo que devían anar era a casarla y FORA. — Y ben natural; treure's encárrechs y un menja-pa de casa», Vilanova, *Pobrets*, 100; — *pit y fora* : «Ja sabs que jo so práctich en estas materias; per lo tant, pit y FORA; declaració en tota regla, que, puig la estimas y son los teus propósits rectes y honrats, no es delicte obrir ton cor, mostrantlo tal qual Deu l'ha fet», Vidal, *Rosada d'estiu*, 231; «Ab axió ¡Deu me valga! pit y FORA, que l'hora de la mort no es mes qu'un hora», A. Mestres, *L'anyell de Pasqua*, J. F., 1885, 76; «Pit y FORA: a veure si li guanyas la partida a en Pere Montasell», Vidal, *Rosada d'estiu*, 387.

FORÁ : **1,** exterior : «E los dits honorables consellers e altres ciutadans lo acompanyaren fins prop la porta FORANA», Comes, *Lib. de coses*, 102; «no sabía ahont eran las claus del pis ni la porta FORANA, y per tant no podía eixir al carrer», Oller, *Croquis*, *Lo trasplantat*, 124; «baxá del matxo, l'afermá per la morralla a l'anella de ferro de la paret propera a la porta FORANA», Bosch de la T., *Lena*, 19. **2,** foráneo, horaño, huraño.

FORADAR (cerr.) : taladrar : «E com la pedra de la bombarda dava en la muralla FORADAVA lo mur, mas no derrocava per sguart de la terra que y havía», T. B., II, 94; «e axí com la punta de la spasa FORADA tot lo que aconseguex, axí lo bon cavaller deu FORADAR e aconseguir a tots aquells qui mal volen fer a la crestiandat ni a la Sglesia», T. B., I, 104; «La paraula FORADA ço que no FORADARÍA la lengua», Jafuda, 89 v.º

FORADAT; — *anar foradat* (de roba) : ir destrozado : «busco cusidora... perque'm surgeixi y apedassi la roba dels senyors, que no vull que vajan FORADATS», Oller, *La papallona*, 10.

FORAGITAR : «e prestament los va desbaratar e'n faé gran scampa-

ment de sanch e'ls FORAGITÁ de la terra», F. d'A., 217; «car cosa es de gran admiració com lo pensament sta occupat en alguna cosa de dolor, que la ira FORAGITA la pietat, e la pietat exalça la ira», T. B., II, 74-75; «ajudar me'n pogués en la necessitat FORAGITANT de mi tota temor» T. B., II, 235; «Que algún juheu qual que sía no vage en hábit de christiá. E qui contra fará, será escobat per la ciutat ab grans açots sens tota mercé, noresmenys será FORAGITAT de la dita ciutat», Arch. Munic., *Deliberacions* (1903-92), 47; — vomitar : «L'hi esperen ab los Númides, Arpíes y Amaçones, || feram que FORAGITA de l'Africa'l desert, || ¿Vindríen a donarli, pot ser, enhorabones, || per haver de cadenes dexat lo mar llibert?», Atl., 230.

FORAGITAT : «E si per la tua excellent virtut podíen ésser FORAGITATS aquests genovesos, italians e lombarts ensemps ab los moros del nostre Imperi e regne de Macedonia, la mía ánima restaría aconsolada», T. B., II, 48.

FORASTER : extranjero : «insuper assaturam carnis ad ipsum FORASTER», R. B., *Pacificación y concordia*, &., III, n.º 246, año 1123; «lo ciutadá offés per FORASTER era deffés públicament en sa justicia per tota la Ciutat e tota sa levava contra lo loch d'on era lo FORASTER fins que fos feta justicia al ciutadá», Eximenis, *Regiment*, c. 112; «Mentre'm recolzo sota la verda cabellera, || ab renadiues fulles abriga mon cor nu, || que jo, esqueix trasplantat a platja FORASTERA, || no sé ¡ay de mi! arrelarme, ni reflorir com tu», Atl., 264; «s'estava vagarosa seyent ab peresa vora'l llindar, ab lo gipó de satí... son devantal de seda y sas faldillas d'indiana FORASTERA», A. Careta, *Brosta*, 219.

FORAT (cerr.) : agujero, taladro, rotura : «e faeren III FORATS en la barbacana», Cron. Jacme, 303; «Feren venir lo Philosoph, e lo Rey li mostrá lo balaix, e com aquell lo veu ab los FORATS, mes los en lo palmell de la ma, a acostá'l se prop de la orella, tanquá los ulls e stigué axí per bon spay», T. B., I, 354; «E qui sompnía que es en loch tant estret que'l alén li fal o sompnía que passa per alcún FORAT estret per que apenes pot passar o que passa per fort estret camín, açó es senyal de malaltía», Breviari d'amor (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 353), 62; — *forat de la clau* : pany : «si tu pel FORAT de la clau haguesses escoltat, al cap d'un ratet lo que es a dins no hi haurías sentit pas gens de soroll», Briz, *Lo coronel*, 108; «Y com los fadrins se les miraven pel FORAT de la clau, escarmentats per ses postureríes, se'n exiren al carrer, alarint: Totes son boges», Pons, *Trascant*, 22; — *forats en les parets per les bastides dels manobres* : mechinales; — *fer forat*; — *veure lo món per un forat* : «Si vos no heu vist lo mon per un FORAT, interposá ab ironía l'obrer que, com bon guerxolí, era un burleta», Oller, *Vilaniu*, 20.

FORAVIAR : echar a fuera.

FORCA : «Furca, ae; la horca de dos gajos, o puntas», Nebrija.

FORÇA : **1**, vigor, fuerza : «podets vos pensar que aquesta veu que hoyats es de bestia qui es buy-

da e no ha la FORÇA que la veu significa», Lull, *Maravelles*, I, 210; «e ingratitut sol corrompre los nirvis e FORÇA del regne, per tal car cascú ha perea de servir als qui obliden los serveys», T. B., II, 164; «Després, quan la rumbeges la flor de la bellesa, || per véureus, fins son carro parar al sol veurás. || Llevant dona sa FORÇA, Ponent sa boniquesa; || que'l cel te benehesca, llevor que'n sortirás», Atl., 76; «se revestí de FORSAS y demaná a son enginy lo medi de curarlo», Oller, *La papallona*, 214; «Si se'n vol anar es que se sent ab prou FORCES per anarsen», Bosch de la T., *Lena*, 211; — *ab força* : con energía : «Aquestos, aquestos ho han vist, interposá ab FORSA si be més calmada la Toneta», Oller, *La papallona*, 96; — *de gran força* : muy enérgico : «Sols a copia de ventosas, mostassas y excitants de gran FORSA lograren desanusarli'l cor», Oller, *La papallona*, 179; — *per força* : «hagué a tornar per FORÇA de temps a Terragona», Cron. Jacme, 154; «emperó a la fi lo afligit Rey hagué de exir per FORÇA de Londres per la gran fam que y havía», T. B., I, 23, «posat cas que los moros fossen molts mes que no son, per FORÇA han de venir per lo pla», T. B., I, 24, — *sens força* : falto de vigor : «Ou l'héroe, y dels dits l'arma veu esmunyí'; y, sens FORÇA, || sentí de fret sos óssos gelarse y escruxir; || vell arbre que veu caure les branques y l'escorça || al bes del mateix ayre que'l feya un temps florir», Atl., 284. **2**, tropa : «cccc hómens a caval e a peu, la major FORÇA dels hómens de Valencia», Cron. Jacme 299. **3**, fortaleza, fortificación : «e una FORÇA que havía bastida P. Maça, fiyl den A., de les belles», Cron. Jacme, 416. **4**, adv. mucho : «Eram FORSA pobres, mes també FORSA bons cristians pera no sentirnos de tota la desgracia d'ésserho», R. y B., *Hist. d'un pagés*, J. F., 1869, 150; «L'endemá, lo sol era FORSA alt que encara ningú m'havía despertat», R. y B., *Hist. d'un pagés*, J. F., 1869, 162; «no hi ha vida millor que la d'aquells dos: tenen FORSA feyna y may acaban la alegría», A. Careta, *Brosta*, 145.

FORCADA ; — *forcada d'herba*.

FORÇADAMENT : «e lo Princep FORÇADAMENT tenía de ajudar a Kirielayson, e axí's fora mesclada tota la gent», T. B., I, 236; «La Toneta's tornava roja com si li haguessin sorprés un sentiment secret, reya FORSADAMENT», Oller, *La papallona*, 35.

FORÇAR : «Paraula de que jo no la FORSARÉ a estimarme», Oller, *La papallona*, 61; — violar : «e pus siam en lur poder FORÇAR les an...», Cron. Jacme, 127; «e posassen fama que lo hu de ells volía FORÇAR una dona, l'altre perque havía furtat, l'altre perque no volía paguar lo que havía pres», T. B., II, 103.

FORCAT (carr.) **1**, horcate, horcajo. **2**, bifurcado : «y enamorats de la rihent Citeres || lo Maleus FORCAT y lo Tenari», Atl., 196.

FORCEJAR : forzar : «Mira que crido! — repetí la porquera, FORCEJANT per a desempellegarsen», Pons, *Trascant*, 10; «per un joch de palanquetas queda l'ull del altre pany embussat, tapat de manera que no'l descobrirían y si'l desco-

brissin no podrían FORSEJARIO», Oller, *Notas*, 60.

FORCH; — *forch d'alls* : ristra, horca de ajos : «Tenía tenda; algunas senallas ab llegum, penjarellas de FORCHS d'alls, cistells de bolets y alverginias fora la porta», Vilanova, *Monólechs*, 29; — *forch de cebes* : horca o ristra de cebollas.

FORCÍVOL : forzudo : «Que'l pare hem vist en somnis, l'hem vist com engegava || a l'hort, d'hont erem roses, los poltros de Neptú, || mentre eix Deu, ab FORCÍVOL trident lo descalçava. || Es somni; mes ses timbesy platja cruxen pu!», Atl.,92.

FORCIVOLMENT : «Serieu vos per ventura Marquareu que pres sa jermana Canatre e FORÇIVOLMENT la violá», T. B., II, 216.

FOREST : selva : «Per una FOREST en la qual un hermitá stava passá un cavaller cavalcant en son cavall», Lull, *Maravelles*, I, 16; «Félix pres comiat del pastor lo qual acompanyá a Félix longament per una gran FOREST», Lull, *Maravelles*, I, 119; «e de jorn jo vaig per aquesta FOREST sguardant ço que natura fa en los arbres», Lull, *Maravelles*, I, 152.

FORFOLLAR : escudriñar.

FORIRSE : florecerse, enmohecerse.

FORISCASAT (?).

FORJA. Cp. : «Es un receptáculo, a manera de gran crisol, cerrado por cuatro paredes que se llaman: el chío, la cava o rustina, las porgas y el contraviento: su fondo es una piedra arenisca, y si no, suele formarse con materiales arcillosos bien apisonados y sentados sobre escorias y piedras duras: una tobera de chapa de cobre, inclinada de 36 a 40° con la línea horizontal, entra por el lado de las porgas y desemboca dentro de la FORJA. El mineral que se beneficie por este sistema ha de ser de fácil reducción, y el combustible carbón vegetal», Dr. D. José Ramón de Luanco, *Compendio de las lecciones de química*, &., año 1880.

FORJAR : «En Pere, donchs, sens volerho, y fins esforçantse en rebutjarlas, se FORJAVA ilusions, y sens donarse compte de lo que en son interior esdevenía, anava reconquerint la perduda tranquilitat», Vidal, *Rosada d'estiu*, 104; «Açó es una gran maldat que haveu FORJADA segons vos faríeu», T. B., II, 219.

FORMA : **1** «Forma, ae; la forma de cosa, que es una parte esencial de las cosas compuestas, que les da ser», Nebrija. **2**, horma : «Forma, ae; la horma de los zapateros para los zapatos», Nebrija; «agafava la FORMA y ab pols segur contornejava la sola», Vilanova, *Gent de casa*, 5.

FORMAR; — *formar de banda* : estar aparte, separado.

FORMATGE : «Formago, nis; el formage, forma y figura del queso», Nebrija; «Formaticus: lac coactum et formis pressum», Nebrija; «les ylles e terres qui ministren generalment a les altres pa o vi deuen ésser tengudes en gran honor axí com diu que es Sicilia, e Cerdenya en pa e Creta Candia e Nápols e Córcega de vi, Mallorques de FORMATGES, d'olis, Anglaterra en lanes», Eximenis, *Regiment*, c. 30: «los quals prengueren totes les nous de

les ballestes e posaren n'i d'altres que eren de sabó blanch e de FORMATGE, per ço que en lo temps de la necessitat ajudar no se'n poguessen», T. B., I, 273.

FORMATJAYRE : quesero, el que hace o vende quesos.

FORMENT : trigo candeal : «Frumentum, i; los panes, trigo, y cebada», Nebrija; «trobáven FORMENT en les alqueríes dels sarrains», Cron. Jacme, 152; «Dijous 15. Aquest día fou feta crida que tot hom a qui fos tramés albará de reebre lo FORMENT de la ciutat haia a reebre aquell dins III díes sots pena de la dobla e pagará ço que costava de portar a la sua casa», Dietari, I, 3; «aná per les cases fent traure FORMENT e civades», T. B., I, 25; «A gran tempesta mes val ésser FORMENT que pí», Compil. ep. camar., Prov. arab.

FORMENTER : «tot FORMENTER ho venedor de forment hage a dir lo nom o la specia del forment que vendrá si demanat li será a aquells o aquelles persones qui comprar ne volrán», A. M. B., *Bandos* (1378-1517), 43.

FORMICA : «Formica: La hormiga», Nebrija; «Si a vos plau lexats lo anar, que si n'i havía x no daría per els mes que per una FORMICA», Cron. Jacme, 208; «Can Deus vol perill de la FORMIGA, ales li liga», Compil. ep. camar., Prov. arab.

FORMIGUER : hormiguero, nidal de hormigas : «— Son aquí!... Ja son aquí! — repetíen. Y, afanyants'hi'ls enderrerits, les enfilaven amunt y més amunt esbarriats con a FORMIGUERS y baladrejant a tota gorja», Pons, *Trascant*, 53; — término de agricultura : «en las xarmadas s'extenía com nuvolada de glaças la fumera dels FORMIGUERS», Vidal, *Rosada d'estiu*, 180.

FÓRMULA : «Dim. de forma. La forma de cada cosa: El contrato, o canción, o venta», Nebrija.

FORN : horno : «Furnus, i; el horno para cocer pan», Nebrija; «varen veure aquelles taules tan be parades... e tants fochs e FORNS e tendes...», F. d'A., 285; «e de continent ordenaren que li fossen tramesos CCCC pans calents axí com exirien del FORN, vi e confits de mel e de sucre», T. B., I, 320; «Qui ha son pa al FORN no li pren son», Compil. ep. camar., Prov. arab; — *forn de calç* : calera; — *forn de pa* : horno de pan cocer.

FORNADA : hornada, cantidad de pan u otra cosa que se puede cocer en el horno de una vez; entre panaderos, cochura : «Esferehits reculen; mes, ohint ja a llur sobre ‖ desbotar de l'Arcángel lo tormentós alé, ‖ capitombant rebátenshi quan més ses barres obre ‖ gojós l'abisme al veure's, d'una FORNADA ple», Atl., 246; «las amassadoras havían deixat pastada una FORNADA de pa», Oller, *Croquis*, 124.

FORNAL : fragua; — *fornal de manyá* : fragua : «car cuydave's que lo coffit qui era en les busties hagués virtut per la qual l'aur se multiplicás en la FORNAL», Lull, *Maravelles*, I, 188; «no ha tant foguejant brasa en la FORNAL que posada de fora no perda queucom de sa calor e de sa color, ne ha al mon hom per bo que sía qui persever ab mals hómens que no perda de sa constancia e de sa fama», Eximenis, *Lo*

terç del crestiá, 128 v.º; «e cremava li la lengua, axí com si fos carbó viu en la FORNAL», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 366; «Lo xarrich toca un somatent sort ab la corda de la manxa; la FORNAL bufa brunzint com la tramontana aixecant rojas y blavencas flamaradas; lo ferro ja vermelleja...», Vilanova, *Del meu tros*, 65.

FORNER : panadero, tahonero, hornero : «Fornacarius: Hornero», Nebrija; «Item que negún fflaquer ne fflaquera pus que lo pa sie exit del forn no'l gos jaquir en poder del FORNER ne negún FORNER no'l gos emparar de negún flaquer o fflaquera...», A. M. B., *Bandos* (1372-78), 2 v.º; «Que tots FORNERS o altre que per ells o en nom d'ells usara del dit offici e encara tot flaquer o flaquera, fariner o farinera, bescuyter o bescuytera o algún d'ells o altre qualsevol persona qui volrá pastar pa o fer bescuyt o samola per vendre, haie a pendre o fer pendre del forment de la dita ciutat e no de altre», A. M. B., *Bandos* (1380-91), 111; «ell mostra be que no es exit d'ell, segons les sues obres, que ans es be fill de un FORNER, e com ho volrá saber per manifesta experiencia yo lo y faré veure», T. B., I, 355; «Daniel, o'l FORNER de las monjas...», Oller, *Croquis*, 101.

FORNIR : abastecer, proveer : «la qual fa vaer molt forta ciutat e molt be que la'n va faer FORNIR d'armes e de gent de guerra», F. d'A., 60.

FORNIT : provisto : «vench Julius les sues hosts molt FORNIDES de bones gents e de viandes», F. d'A., 20.

FORQUETA : **1,** horquilla (herramienta) : «Del cap d'avall del carrer's veu venir un home molt depressa que porta una FORQUETA al coll: 's para una estona y'l carrer queda iluminat a mesura que avansa. Cuytem a dirho, que no m'agafessin por, es lo fanaler», Vilanova, *Del meu tros*, 172. **2,** cruz de metal guarnecida de anzuelos.

FORQUILLA : «Peró a la taula, cuberta ab groguissenques estovalles de lli, sols hi havía los plats negres, les corresponents culleres y FORQUILLES de fusta...», del Bosch, *Lo segador*, 24.

FORRADURA : forro : «en cascún lit hi havía cóçeres e matalafs, e los papallons eren de brocat vert, la FORRADURA dins era de cetí carmesí», T. B., I, 192.

FORRAT : «e entrá en lo consell molt be abillat de roba de brocat rossegant, ab lo mantell de carmesí FORRAT de herminis», T. B., I, 82; «manto tot brodat de perles molt grosses, FORRAT de marts gibellins», T. B., I, 118; «e doná li una roba d'estat que era de brocat e FORRADA de marts gebelins», T. B., I, 165.

FORRATGE : «quatre bous amorrats a la menjadora sols giravan lo forçut cap pera mirar de reull als desconeguts, tornant desseguida a donar estirada al vert FORRATGE», del Bosch, *Lo segador*, 22.

FORRELLACH : cerrojo : «trau lo FORRELLACH de la portella del soterrani», Nerto, 26.

FORRELLAT : cerrojo : «que lexassen obertes les portes, e les les claus als FORRELLATS, e anassen sen», Muntaner, 349; «Item que algún hom strany o privat de qual

sevol grau stament o condició síno gos de nits arrenchar alscuna anells FORRELLATS ne altres tans chadures de portes», A. M. B., *Bandos* (1401-9), 69 v.º; «se sentiren caure las pesantas baldas y corre'ls FORRELLATS», Oller, *Notas*, 105;« una dona vella tirá lo FORRELLAT y obrí la porteta ab cuydado», Bosch de la T., 30.

FORT : **1,** adj. : fuerte, violento, intenso, vigoroso, potente, forzudo: «E el era gran cavaler e FORT bo d'armes», Cron. Jacme, 44; «per qué ell nos enviava a dir estes paraules tan FORTS?», Cron. Jacme, 352; «ligá's lo dit abun fil FORT, e lo dit inflá's, e ab una agulla punxá's lo dit, e prestament n'ixqué sanch«, T. B., II, 194; «Mes lo'n distrau del sabi la veu FORTA, || qu'a Espanya la seva ánima se'n porta; || dexa'ls volar ¡oh patria! per ton cel; || ensenya'ls be tes ribes y encontrades, || hont de qui't feu se veuen les ditades, || com les de l'áurea abella en pa de mel», Atl., 262; «Allí los dos guarniren, al bruyt d'ones amigues, || son niu, hont feren vida d'aparellats coloms. || Galicia y la més FORTA de ses ciutats antigues || ab llurs conreus y ovelles han heredat llurs noms», Atl., 274; «ella la acompanyaría, mal qu'hagués de fer de pagesa, qu'un cop ja FORTA, encara li sería bo pera la salut», Oller, *La papallona*, 190; «Crech... havervos pintat prou be quan FORTAS havían estat las impressions de Barcelona en l'ánimo de nostre home», Oller, *Croquis*, 123; «la casa Galcerán es una casa FORTA; nosaltres no podem mantenir duas casas», Oller, *Vilaniu*, 382; — *ferm y fort* : firme e inquebrantable : «Tal l'héroe, al rompre aquella maror armipotenta; || s'engolfa en les onades a colps de ferro cru; || y ferm y FORT oposa la seva a llur empenta, || com nau qu'a un abordatge presenta'l pit tot nu», Atl., 112; — *ferse fort* : hacerse fuerte : «IX batalles perdé, una aprés de altra, e s'agué a retraure dins la ciutat de Londres: a allí se feu FORT», T. B., I, 23; — *al fort* : «Si era al istiu, al FORT dels banos, alló semblava un encant», Pons, *L'auca*, &., 26; — *axó que diu es massa fort* : es necesario poner en cuarentena eso que usted dice. **2,** adv., muy, mucho : «E maraveylam nos FORT d'açó...», Cron. Jacme, 36; «e aquels que eren entrats en casa per jaure denant nos, pres se a plorar molt FORT», Cron. Jacme, 38; «sapiats per ver que FORT ho volría e li plauría», Cron. Jacme, 189; «E dix ell que les paraules eren FORT cares», Cron. Jacme, 916; «Sapia que ira en princep es FORT leja cosa», T. B., II, 161; — *fort bé* : «E nos dixem que'u deya FORT be», Cron. Jacme, 101; «e dix que och, FORT be», Cron. Jacme, 265; «e entre unes canes e la riba en que's podíen FORT be metre», Cron. Jacme, 303; — *de fort y de ferm* : «Un migdía d'estiu, en lo pati de cal Nofre, pati cobert la meytat per un porxo y l'altra meytat ab un parral, travallavan de FORT y de ferm la Tana, dos mossos y un baylet de dotze anys», A. Careta, *Brosta*, 220.

FORTALESA : **1,** fortitud : «Parau be sment en lo que us diré: en les guerres mes val abtesa que FOR-

TALESA», T. B., I, 69; «En Bernat Trencaferro, lo qual appellaven axí per la sua gran FORTALEA», F. d'A., 213. **2,** fortificación : «car totes aquestes gents que veus açí foren en carrera de perdició, que perduda la ciutat e FORTALEA fora perdut lo poble», T. B., I, 333; «e li mostrá totes les FORTALESES que dins la ciutat eren, e les grans torres sobre los portais e en la muralla, que era cosa innumerable de recitar», T. B., II, 34; «e'l gran castel appellat de Ciurana qui's creu era la mes gran FORTALEA que'n Espanya hi hagués lavors», F. d'A., 255.

FORTÍ : fortaleza : «En tant, damunt d'altívol serrat que'ls núvols toca, || altre'ls Atlants n'axequen en alterós FORTÍ || que'ls sopluge ab Hesperis gentil, de roca en roca, || quan pugen les onades, com goços al festí», Atl., 168.

FORTIFICAR : «ell faé be bastir la ciutat de tot ço que mester era, e faé be FORTIFICAR los murs ab pals e terra e fexos de lenya», F. d'A., 357.

FORTIMENT : fortaleza.

FORTÍSSIM : «Aquest era un cavaller FORTÍSSIM que en sa viril joventut havía esperimentada molt la sua nobla persona en lo exercici de les armes», T. B., I, 13; «Seguí's aprés que lo gran rey de Canaria, jove FORTÍSSIM, ab la viril inquieta joventut de nobles sperançes guarnida», T. B., I, 22; «e considerant com lo Rey moro sía home FORTÍSSIM e de gran ánimo», T. B., I, 46; «no sería cosa condecent ne justa que ell entrás en camp clos ab un tan FORTÍSSIM home com es lo Rey moro», T. B., I, 47.

FORTMENT : fuertemente : «los sarrains s'escridaren una peça e FORTMENT», Cron. Jacme, 98; «E com la bella Agnés veu axí FORTMENT congoxar a Tirant, dix...» T. B., I, 178; «per ço que molts spanyols qui aymaven FORTMENT als dos prínceps Indíbilis e Mandonius», F. d'A., 16.

FORTOR : hedor, mal olor (del aceite), hediondez, olor muy malo y penetrante : «Semblantment Nohé quant se embriaguá no conexía encara la FORTOR del vi com ell fos lo primer hom que anch plantá vinya», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 23; «Per la FORTOR de la rehina conegué en Perot que s'endinzava pels pins», Pons, *Trascant*, 16.

FORTUNA : «Fortuna; la fortuna buena o mala», Nebrija; «e ara que pensava que la mía FORTUNA fos passada, e tots los passats mals haguessen remey», T. B., I, 16; «mas tinch dupte de la adversa FORTUNA que no faça pendre alguna mutació a la imperial dignitat, car grans díes ha que'ns persegueix», T. B., II, 48; — *bens de fortuna* : «ço que jamés haguera aconseguit per yo ésser de major auctoritat de linatge e de bens de FORTUNA», T. B., I, 180.

FORTUNAÇA : fortunón.

FOS : fundido, derretido, licuado : «Mes ja a l'incendi roges esclaten les montanyes, || y per esqueys y balmes, filera de volcans, || foragiten los FOSOS tresors de ses entranyes, || que copsen en llur falda les planes verdejants», Atl., 64; «Qui en terra us ha posades, per sempre vos hi dexa; || mes ay!, a ses entranyes no

repteu de cruels, || qu'es molt punyent l'espina qu'avuy me les esquexa, || y son, miráu, mes llágrimes del cor FOSES arrels», Atl., 146.

FOSCA : obscuridad, lobreguez : «car ells havíen paor per les grans FOSQUES que eren en Acre a entrada d'ivern...», Cron. Jacme, 476; «una nit que plovía e fehia molt gran FOSCA», T. B., I, 284; «viaranys y corriols, rostos y marges... tot anava fugint, emboyrantse, fonentse, engorjat tot d'una per la nivelladora FOSCA», Pons, *Trascant*, 7; «La FOSCA envolcallava las fatxadas», Oller, *Croquis*, 120; «se plantá a l'acera. Oh, sí, s'hi plantá... cercant debades ab la vista...: la FOSCA s'havía xuclat com a una fantasma aquella incógnita», Oller *La papallona*, 208; — *a mitja fosca* : a media luz : «y lo menjador-tribuna que en lo fons s'ovirava a la térbola claror d'una llum de petróleo a mitja FOSCA», Oller, *Croquis*, 119.

FOSCANT : anochecer, atardecer : «E altre día prop del FOSCANT de la nuyt exí's del castel...», Cron. Jacme, 21; — *hora foscant* : «E lo dissapte en hora FOSCANT lo dit senyor rey partí de la Aljafaria de Çaragoça», Pedro IV, 56; «E com ya fos hora tarda e casi FOSCANT los honorables consellers... feren venir LXXV antorches de cera...», Comes, *Lib. de coses*, 292.

FOSCH : **1**, adj., oscuro, lóbrego : «Fuscus, a, um, subniger; cosa baja, o parda en color», Nebrija; «Geganta jo, engrapava com ma de Deu la terra, || ab l'Atlas, Serra Estrella y'ls Pirineus per dits, || y un vespre, obrint ses boques, l'abisme FOSCH m'enterra, || los elements tots quatre dançant sobre mos pits!», Atl., 50; «Diu Jehová, y per entre los sols de sa corona || sa cara ha vist Alcides, com llunyadá llampech || en mig del cel, que, núvol y FOSCH, flameja y trona, || y tantost cau, com arbre qu'un llamp ha dexat sech», Atl., 132; « — ¡Ay! mos poncells veig caure del cel com una pluja, || donantlos per entrada son cráter FOSCH l'infern, || com reb la mola rústega lo blat de la tramuja, || hont los atía'l llamp de l'anatema etern», Atl., 228; «Troba Colon navilis, y en llur tosca || ala afrontant, magnánim, la mar FOSCA, || l'humanitat li dona'l nom de boig; || al Geni que la duya, en sa volada, || de promissió a la terra somniada, || com Moysés per les aygues del Mar Roig», Atl., 308; — *fosch com una gola de llop*. **2**, subst.; — *a entrada de fosch*: al anochecer : «Abandonaren abdós la capital a entrada de FOSCH, sens dir res a ningú», Oller, *Vilaniu*, 206; «Lo camí llonch; la jornada penosa pera qui tenía deixats prou enrera los anys de la joventut; lo día ni curt ni llarch, tot influhí pera que fos ja entrada de FOSCH quan lo missatger, portada a bon terme la comanda que li fou feta, posava'l peu en Miralbell», Vidal, *Rosada d'estiu*, 381.

FOSCOR : cerrazón, obscuridad: «Hesperis, la d'ulls negres, perque sos fills no vegen || al grech que ve a escométrela, llampech en la FOSCOR, || a la ciutat ciclópea s'acosta, hont remoregen || com roig exam al veure robar ses bresques d'or», Atl., 148; «Lo pi, que flamereja de l'héroe als dits, s'apaga, || únich

estel qu'eix vespre d'horrors al front tingué, || y en la FOSCOR palpable d'Egipte tot s'amaga, || com si apagás los astres del cel que'ls encengué», Atl., 172.

FOSCURA : «e per ço que'ns conega torchar li hem los ulls seus qui son cuberts de FOSCURA de les coses terrenals», B. Cons., 26.

FOSCURIA : oscuridad : «com si no bastés a son recato la FOSCURIA del carrer», Oller, *La papallona*, 208; «vejentla reduhida a mera ombra entre la FOSCURIA d'una paret», Oller, *La papallona*, 210.

FÓSFORO : Phosphorus, i; el lucero», Nebrija.

FOSQUEDAT : oscuridad : «l'estudiant seguí sa conquista per las FOSQUEDATS dels carrers», Oller, *La papallona*, 211.

FOSQUEJAR : obscurecer : «FOSQUEJA, plou, y lo vent no para», Vilanova, *Del meu tros*, 172; «En Joanet arribá a casa seva, la Cluella, que ja FOSQUEJAVA», Bosch de la T., *Lena*, 27.

FOSSA : fosa, huesa : «Fossa, ae; la cava, o hoyo», Nebrija; «Dinaren se tots ab molta consolació, e foren servits abundantment de totes les coses pertanyents a tals senyors: e tant com en Roma aturaren menjaren ensemps, e aprés fins que'ls posaren en la FOSSA», T. B., I, 189; «Cor de bon hom es FOSSA de secret», Jafuda, 90; «Lo creuen ja entre penyes colgat, com en sa FOSSA, || quan de l'enuig la flama llampeguejá en son ull, || y ab quatre colps de clava los volca y los destroça, || com terroceda d'aspre goret lo pas del trull», Atl., 58; «Xisclets d'esgarrifança, renechs, ays, cridadiça, || veus tristes de la FOSSA, veus dolces del breçol, || fan chor ab lo feréstech rugit y udoladiça || ab que'ls boscatges ploren la llum del darrer sol», Atl., 136.

FOSSANA : fosa, sepulcro : «Y Luso ¿hont se decanta? Duero'l vegé y Guadiana || fer lliga ab homes d'ayre guerrer y marinesch; || no's diu que un trono hi haja trobat o una FOSSANA, || de Lusitania's parla tan sols, nada de fresch», Atl., 274.

FOSSAR : cementerio : «E un díe passant lo dit bisbe per un FOSSAR o cementeri fon li vijares que tots los morts isqueren a ell menaçantlo», Legendari, II, 218; «Mes ja pel terratrémol me sento obrir la testa, || mos ulls perden lo veure, mon cor l'aletejar, || me du'l gemech dels regnes qu'espiren la tempesta, || y ¡ay! com xipré'aquí moro vetllant en llur FOSSAR», Atl., 226.

FOSSAT : foso : «Tirant ab los seus combatíen una torre, e al peu de la torre havía un gran FOSSAT, e Tirant caygué de dins», T. B., I, 374; «apleguaren a tret de bombarda del camp, no al FOSSAT o palench que fet havíen, mas quaix al través en loch qui era pla sens palench ne altra cosa», T. B., II, 239.

FOSSER : sepulturero, enterrador: «Llavors apar l'horrible volcá, foguera d'óssos, || de carros y armadures, alçada pel FOSSER || damunt volcades timbes y puigs, escala a troços || per hont al cel muntaven los fills de Llucifer», Atl., 258; «Será ta clava, Alcides, sa enterradora axada; || per çó, FOSSER de pobles y mons, jo't guio ací, || y a fi de no

esquexarte lo cor, de ta estimada, || per ara repintarlhi, la imatge n'esborrí», Atl., 124; «Les eugues que batíen lo blat volen pels ayres, || ab l'era y mas a troços, y garbes y garbers; || fan un gabell entre ones, arbreda y llenyatayres, || y ab sos difunts la fossa barreja sos FOSSERS», Atl., 142.

FOSSO : «Fossus, a, um; part. de fodio», Nebrija.

FOSSOR : «Yeu ay parlat ab los FOSSORS», Cron. Jacme, 331.

FÓTIL : útil : «Y hem vist aquell petit desembrás, tant endressat, tan netet com la sala, ple de prestatjes... y jo no sé quants FÓTILS enginyosos...», Oller, *Notas*, 58.

FOURE : forro : «E puys Jesuchrist dix a sent P. que tornás lo seu coltel al FOURE», Breviari d'amor (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 353), 173.

FOY, eufemismo : «Aquí'l pagés arribá al cim de la sorpresa. — ¡Ta FOY! Sab la dressera. ¡Y deya que no hi havía estat may!», Briz, *Lo coronel*, 13.

FOYL. V. FOLL.

FRAÇADA : «e si no tenen tant drap blanch per a fer paraments, feu los de lançols o de FRAÇADES de quina color se vulla que síen», T. B., IV, 35.

FRACÁS : desaguisado : «Aquest havía oposat reparos a creure's autor d'aquell FRACÁS», Oller, *La papallona*, 197.

FRAGANCIA : «Fragrantia, ae; aquella obra de echar de sí olor», Nebrija.

FRÁGIL : «Fragilis, e; cosa flaca y que se puede quebrar», Nebrija.

FRAGILITAT : «Fragilitas, tis; aquella flaqueza de se quebrar», Nebrija.

FRAGMENT : «Fragmentum, i; el pedazo», Nebrija.

FRAGURA : fragosidad : «fo guanyada per als sarrains tota Spanya, exceptat les muntanyes d'Asturies... e altres poques terres que'ls sarrains per lur FRAGURA no les posqueren haver ne subjugar», F. d'A., 96.

FRANÇA : «e ha contractat matrimoni ab la filla del rey de FRANÇA», T. B., I, 91; «Y'l qu'entre Espanya y FRANÇA torreja, mur de roca, || de neu y de tempesta vestit, com braç de Deu, || de la estrellada tenda los blaus domassos toca, || muntat d'altre de brases horrible Pirineu», Atl., 56.

FRANCAMENT : «si FRANCHAMENT e no constreta la volentat, voleu amar e conéxer ell», Lull, *Maravelles*, I, 23.

FRANCÉS : «e garrejaren ab FRANCESES e ab aquela terra que ells teníen...», Cron. Jacme, 18; «be es mala sort mía que tots aquests FRANCESES son mig desesperats», T. B., II, 188.

FRANCESILLA : ramínculo, ramínculo de jardín.

FRANCH : libre, liberal : «ell dix aquestes paraules: Senyors companyons, vosaltres me havets elet pastor, e jo era FRANCH, e are som en servitut», Lull, *Maravelles*, II, 3; «E lo senyor rey respós: Reyna, reyna, el nostre poble es FRANCH, e no es axí subjugat com es lo poble de Castella; car ells tenen a Nos com a senyor, e Nos a ells com bons vassalls e companyons», Pedro IV,

65; «E val mes l'om avar e foll humill que'll FRANCH e savi altiu», Doctrina moral (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 55), 3 v.º; «No es FRANCH qui per sobres d'aver nusa, mas ceyll es FRANCH qui a poch e dona», Jafuda, 91; «e ells los han hagut d'enfranquir altra vegada e encara faer los en mes FRANCHS del que abans eren», F. d'A., 452; «e puga restar en sa libertat FRANCA», T. B., II, 264; — *franch arbitre* : libre albedrío : «no'ls ha tolt lo universal Creador lo FRANCH arbitre», T. B., I, 11; — *fer franch* : «e si tu'ls ligues be, que negú no's pugua soltar, jo't promet de ferte FRANCH e posarte en segur», T. B., I, 327; — *de franch* : de balde : «y s'oferí a alletar al nen, ni que fos de FRANCH», Oller, *La papallona*, 180; «La revenedora li dava fruyta gayre be de FRANCH», Oller, *La papallona*, 16; «espectacles de FRANCH tan divertits no se'n presentan cada día», Oller, *La papallona*, 112.

FRANCOLÍ : ave : «molt precioses viandes, com flaysans, FRANCOLINS, coloms de niu», F. d'A., 282.

FRANJA : «E ixqué vestit aquell día Tirant ab un gesarán de malla e les mánegues de FRANJA de or», T. B., II, 7; «Branca d'un torb de brases arrasador, estanya || la conca ab sos vilatges, la serra ab sos pinars; || fins les marines vores, FRANJA d'argent d'Espanya, || les renillantes ones pledegen a les mars», Atl., 56.

FRANQUESA [FRANQUEA] : llibertat : «Lo hermitá dix que en una ciutat havía moltes custumes qui eren contra Deu e contra dret e contra regiment de princep. Aquelles custumes eren FRANQUESES que lo poble de aquella ciutat havía, per les quals FRANQUESES lo rey de aquella ciutat no podía tenir justicia», Lull, *Maravelles*, I, 26; «e el rey volch punir aquell hom, mas per alcunes FRANQUESES lo hac a solre e pendre diners e perdonar a aquell hom», Lull, *Maravelles*, I, 26; «E nos atorgam los lur ley e aqueles FRANQUEES que solien haver», Cron. Jacme, 231; «La millor FRANQUEA es de donar menys de demanar, que donar menys de prometre», Jafuda, 91; «FRANQUEA es fer be a pares ab larguea e ab carestía», Jafuda, 91; «Ab FRANQUEA e ab larguea es hom senyor de la gent», Jafuda, 91; «car faé en aquella studis hon s'ensenyava en totes letres e sciences ab grans FRANQUEES e previlegis», F. d'A., 19. Cp. : «En 10 de abril de 1075, Guillermo Raimundo, Conde de Cerdaña, donó a Juan Ravairo, Gerardo y otros, la villa de Villafranca de Conflans, para que la poblasen, declarando libres a cuantos fuesen a ella con el mismo objeto, sin más carga, que prestarle auxilio cuando le necesitase y a voluntad de los pobladores. Es de observar, que en esta carta se invoca la ley goda, a que se llama ley del juez (judicialis lex), sobre la validez de las donaciones que no se hacen por fuerza o miedo», Marichalar y Manrique VI, 422.

FRARE : **1,** hermano : «Frater, tris; el hermano», Nebrija; «en Garau de Cerveyló, fiyl d'en G. de Cerveyló, maior FRARE d'en R. Alamán», Cron. Jacme, 141; «e per açó hic som vengut, que no'n he

demanat consell de mon FRARE lo rey de França ne d'altre negú», Muntaner, 67. **2,** fraile : «e fo puys FRARE del Espital...», Cron. Jacme, 17; «Ara FRARE P. de Leyda parlá aquesta nuyt ab nos», Cron. Jacme, 282; «L'altre fill que's era fet FRARE no volgué lexar la religió per ésser Rey aprés la mort del pare», T. B., II, 228; — *frare menor* : «E si cascún gordava ben aquests manaments que amás Nostre Senyor Deus de tot son cor e son proysme axí com si mateix, no auríem mester ne'ns faríen freytura leys ne degretals ne encara no'ns faríen freytura preycadors ne FRARES menors ne ermitans ne religioses ne nuyles altres gens per castigar ne encara no'ns faríen freytura prínceps ne officials per punir ni encara no'ns faríen freytura maestres ne philosofs per ensenyar», Breviari d'amor (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 353), 72 v.°

FRASE : frase, la construcción de algunas palabras que forman un perfecto sentido.

FRATERNITAT : «Aprés lo sopar diré a la senyoría vostra l'orde e FRATERNITAT que lo senyor rey de Anglaterra ha stablit», T. B., I, 253.

FRAU : **1,** engaño, fraude : «Fraus, dis; el engaño o mengua, o falta», Nebrija; «acceptant ne tots aquells e aquelles qui ab FRAU e engany amen que sien exempts de trobar en vos mercé», T. B., I, 136; «puix los Reys son stats morts per mi lícitament e ab tota veritat, sens engán, FRAU, ni decepció», T. B., I, 228-229; «prench a vos per marit e senyor, e done us mon cors liberalment sens FRAU ni engán negú», T. B., II, 191; — *anar a frau* : «e fahiem be guardar nostres cavallers que no anassen a FRAU tro sabessem la terra», Cron. Jacme, 298. **2,** cañada, desfiladero : «Desde'l qual se segueix lo promontori de Cervaria,... de allí se puja al coll de la Maçana, ahont vuy encara hi á una torre aguda, a modo de atalaya, que venint en mitg de una FRAU de montaña, se veu per la part de Rosselló, que li está devers tramontana, y desde'l Empurdá, vers mitg día y ponent», Pujades, *Crón. Univ. de Cat.*, I, any 1609; «Y enrera dexen terres y mars cada gambada, || tramonten FRAUS y conques, torrents y xaragalls; || als seus al retornarse'n la grua, en sa volada || no veu axí a més córrer passar turons y valls», Atl., 170.

FRAYRE : fraile : «Continuant ses paraules dix lo FRAYRE als ciutadans...», Eximenis, *Tractat apellat*, &. (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 48), 6.

FRÉ : freno : «Fraenum, i; el freno de caballo o mula», Nebrija; «haja sperons en remunerar, FRE en punir, fira a son enemich ab cara alegra, e son ciutadá si u mereix ab trista», T. B., II, 163; «Com la ciutat tramés a Barcelona per Arnau Ferrer Mestre molt apte pera fer FRENS e embocadures y per mudar la casa assí, de Barcelona, li donaren vint florins de or», Annales de Valence (Bibl. Nac. París, MS.), 115.

FRECH : frote; — *a frech* : «Mes al arribar a est punt los assaltavan nous duptes y vacilacions, que'ls

posavan a FRECH de desistir de tal intent y d'arbitrar un medi distint», Vidal, *Rosada d'estiu*, 362; — *frech a frech* : tocarse ligeramente, estar rayano : «Quan pensa que per rónega, plombada afrau s'estimba, || los peus li amoxen ordi pastiç, y flors del camp; || y al refluhir l'onada, quan ja li apar que minva, || de colp remunta als núvols a FRECH a FRECH del llamp», Atl., 174; «era d'aquells que pensan sempre en las contingencies de la sort y en la vellesa, de la qual estava ja FRECH a FRECH», Oller, *L'escanya pobres*, J. F., 1884, 144.

FREDAMENT : con frialdad : «avuy me reb, no FREDAMENT, sinó ab odi», Oller, *La papallona*, 95.

FREDASSA : «quan aquells pagesos fets al fret diuhen que fa FREDASSA, compteu si n'ha de fer!...», Bosch de la T., *Recorts*, 59.

FREDOLICH : friolero, friolento, muy sensible al frío : «ab un sol tan amanyagador que'ls FREDOLICHS deixavan la capa al penjarobas perque ja quedavan prou gobernats si podían arreplegar un escapuló que'ls hi cobrís las espatllas», Vilanova, *Escenas barcelonines*, 71.

FREDOR : frialdad, recibimiento indiferente, gesto indiferente, que no indica emoción alguna, calidad de lo que está desprovisto de calor: «Demaná Félix al pastor si en los XII signes e en les VII planetes es calor, humilitat, FREDOR e seccor», Lull, *Maravelles*, I, 113; (metaf.) : «Ensenya donchs la prudencia al hom que tots sos fets fassa ab seny e ab deliberació e no ab indiscreta fervor ne ab paresa ne ab FREDOR per tal que l'om se regescha be en tots sos fets», Eximenis, *Lib. de les dones*, 106; «e molts qui moriren en lo camí aquella nit per no tenir metges qui'ls poguessen curar, posava s'i fREDOR en les nafres e allí restaven morts», T. B., II, 262; «La comedianta's queixá amargament de la FREDOR del públich», Oller, *La papallona*, 40.

FREGADA; — *donar una fregada d'orelles* : dar un reproche, represión; reprender, reñir, dar un rapapolvo.

FREGAR : «e picava e FREGAVA ab lo peu dret en terra», F. d'A., 162; — *fregarse'ls ulls* : restregarse los ojos.

FREGIR : freir : «Frigo, is, xi, xum, ere; freir», Nebrija; — *fregirla* : locución metafórica : «Enganyar a algú ab premeditació. Freírsela», Labernia; «sa ditxa ha de tenir del Andreu. Mes si aquest, tip de esperar se casa?... sí que l'hauría FREGIDA!», Bosch de la T., *Lena*, 285; «lo comprador, que ja no las tenía totas y començava a sospitar si li haurían FREGIDA, se donava en son interior a las áligas», Vidal, *Rosada d'estiu*, 220.

FREIX, arbre : fresno.

FRENESIA : «aquell qui't offén furiós es e fora enteniment e es axí com malalt qui ha FERENESIA, que es ambriach», Eximenis, *Lib. de les dones*, 126.

FRENÉTICH : frenético, loco, arrebatado, colérico, violento : «Pensa tu que lo FRENÉTICH e'l embriach ligua hom fortment per que no fassa mal», Eximenis, *Lib. dels ángels*, c. 55.

FRENTA (FER —) : dar miedo : «perque, no ho se, me fa mes FRENTA explicar lo que t'ha passat al senyor que a la senyora», Oller, *La papallona*, 125.

FRESA : «Fresus, a, um; cosa fresada, part. de frendeo», Nebrija.

FRESCA : **1,** adj. : «era l'altre un pom de flors, es a dir una noya FRESCA, guapa y ricament vestida», Pons, *Quadros*, 63. **2,** frescura, frescor, el fresco que corre por las noches cuando es algo frío; — *la fresca* : fresco, ambiente que refrigera y templa el calor; — *anar a la fresca* : de ligero : «Sembla la Habana: allí per feynejar tothom va a la FRESCA, en mánega de camisa», Vilanova, *Cuadros populares*, 7; — *pendre la fresca* : «en la galería de sa casa, prenían la fresca en la nit de Sant Joan», Vidal, *Rosada d'estiu*, 107; — *en busca de fresca* : «baixant la escala,'s dirigí a la porta del barri en busca de FRESCA y d'ayre pera respirar», Vidal, *Rosada d'estiu*, 444.

FRESCAL : frescor : «Del bosch de flames mústiga la trau, com vera rosa, || qu'anyora trasplantada son marge regadiu, || y tan bon punt d'un sálzer al dolç FRESCAL la posa, || colltorcentse esllanguida: — Jo moroací! — li diu», Atl., 60; «Un ayret FRESCAL y seguit remorejava per les bardices», Pons, *Trascant*, 25.

FRESCH : pintura al fresco, la que se hace con colores terrosos, recientemente enyesados; — *de fresch* : recién : «Y Luso ¿hont se decanta? Duero'l vegé y Guadiana || fer lliga ab homes d'ayre guerrer y marinesch; || no's diu que un trono hi haja trobat o una fossana; || de Lusitania's parla tan sols, nada de FRESCH», Atl., 274; «es indispensable produhir una impressió, mes no passatgera, sinó pregonda, ferma, en una paraula; que no puga esvahirse ab la facilitat y senzillesa ab que s'arrenca una planta en un terreno regat de FRESCH», Vidal, *Rosada d'estiu*, 142.

FRESCOR : frescura : «Endormiscantse'm Atlas a l'ombra d'uns arbossos, || era un migdía cálit de sl y xafogor, || jo lluny, ab ses ovelles sentint mos pollets rossos, || m'acosto de les aygues a pendre la FRESCOR», Atl., 156.

FRESQUETA : fresquito.

FRESQUÍVOL : fresco, deleitoso : «S'hi acosta pantejant, mira y remira; || mes ¡ay! lo promontori que hi ovira || sembla un penyal per l'ona descalçat; || recula esferehit, com qui entre molsa || d'un FRESQUÍVOL verger, rosada y dolça, || ha vist un escorçó mig amagat», Atl., 32; «Y'l FRESQUÍVOL oratge que hi corría, ¡si la despertava la gana!», del Bosch, *Lo segador*, 23; «Un ayret suau y FRESQUÍVOL, embalsamat per les flayroses erbes, dexondía an en Perot», Pons, *Trascant*, 16.

FRESSA : ruído, boato, ruído producido por los animales o seres animados : «Axí, arranant sa dalla, la Mort ajau sa messa; || a cada colp que venta n'hi ha de menys un clap; || ab sanch dels fills l'Atlántida s'abeura y, a la FRESSA dels crits, ferir y caure, tremeix de cap a cap», Atl., 112; «Ningú l'havía vist passar, ningú havía sentit FRESSA ni ramor y ab tot l'home

no's trobava : era cas de maravella», Briz, *Lo coronel*, 64; «D'hont esdevenía la FRESSA era de part del corral, cap als pallers, al altra banda del barri», Pons, *Trascant*, 8; «una estranya remor estemordí tot d'una a la moceta. Venía d'enllá, pels trencats del torrent, y tirava com a FRESSA de canyes», Pons, *Trascant*, 22; «una d'ellas sentí venir matxos, y va conéixer qu'eran los meus ab la FRESSA dels cascabells», Genís, *La Mercé*, J. F., 1878, 206; «En mitj del silenci de la nit, sentí FRESSA de trepitjadas, y al cap d'una estona, crits barrejats ab paraulas de condol», Vidal, *Rosada d'estiu*, 133.

FRESSAT : «La terra, rublerta d'herbam, com d'un camí poch FRESSAT», Oller, *Notas*, *Una juguesca*, 47.

FRESSEJAR : «FRESSEJAVA la viram, renillaven les besties», Pons, *Trascant*, 28; «Un ayret frescal y seguit remorejava per les bardices, tot ressonant pel fons del torrent y FRESSEJANT pels albes», Pons, *Trascant*, 25; «Sols los avinguts ab lo sastre y'l caçador, qui no s'entenien de feyna, s'atrafegaven pel girbau, envers ahont, embarraçats com a firetayres y FRESSEJANT com fures, hi trasbalsaven un sens fi d'andrómines», Pons, *Trascant*, 52.

FRET : **1,** subst., frío, sensación que proviene de la falta de calor : «e faya tan gran FRET que quan era de fora...», Cron. Jacme, 131; «com eren en la entrada del hivern que los FRETS e les plujes los començaven de enujar», T. B., I, 325. **2,** adj. : frío : «Y assaborint lo tebi recort de sos abraços, || semblava viuda dirli: — Oh, Atlántida! ahont ets? || Com solía, ahir vespre m'endormisquí en tos braços, || y avuy los meus no't troben, d'esgarrifança FRETS», Atl., 44; — met. frío, sin vigor, sin energía, indiferente, insensible : «E açó me havets dit que desigats per tal que les gents qui totes quaix son ara FREDES en la amor del dit senyor hoynt d'ell coses altes e novelles se escalfen en la dita sua amor», Eximenis, *Vida de Jesuchrist* (Bibl., Nac. París, MS., Esp. 6), 1.

FRETURA [FREYTURA] : estrechez, necesidad : «anans eres en abundancia e ara est en FRETURA», Boeci, II, 59; «los malalts qui han FREYTURA de sanitat posen lur benaventurança en sanitat», Eg. Romá, *Regiment*, I, 7 v.°; «del forment vos dich ne passam FRETURA: mas aquestes naus qui ara venen ne porten prou», T. B., II, 38; «Prech vos, cosí, dix Tirant, que li trametau a dir que vinguen les naus e galeres ab farina e ab vitualles, ans que'n passem FRETURA», T. B., II, 144; «lavors hi havía en Spanya e en altres terres de la chrestiandat mes Seus cathedrals que s'en troben ara; car la FREYTURA de prelats era molt gran, com la sancta Sgleya n'estava fortment affligida de gentils, d'aretges e de mals chrestians», F. d'A., 72; «car null hom hac FRETURA de nenguna cosa», F. d'A., 286. V. text en FRARE

FRETURAR [FREYTURAR] : necesitar : «molts qui FREYTUREN de bens corporals desigen axí ells», Eg. Romá, *Regiment*, I, 7 v.°

FRETUREJAR : «La celsitut vostra no fretura de virtuts, mas FRETUREJAU de paciencia», T. B., III, 118.

FRETURÓS : necesitado : «En una ciutat havía I cambiador molt rich dels bens temporals, mas de les virtuts spirituals era molt FRETURÓS», Lull, *Maravelles*, I, 157; «perque no vull renegar a mon Deu e a mon creador, so fart de bastonades e FRETURÓS de viandes», T. B., I, 337.

FREU : estrecho de mar : «e havía de FREU de mar entre Iviça e la Formentera una mila», Cron. Jacme, 78; «Llavors lo FREU no hi era; lo braç ab que encaxara || Bética ab Libia era aspra renglera de turons, || ciclópea cadena, de que son caps encara || de Gibraltar y Ceuta los dos altívols monts», Atl., 116; «A les crexentes ones sa immensa portalada || va obrint de pinta en ampla de Gibraltar lo FREU. || Sos dos muntants de pedra fan lloch a la riuada, || y'l front de Calpe a troços serveix de marxapeu», Atl., 182.

FRÉVOL : débil : «lo mon es en treball e en desordonació, per ço car les gents son FRÉVOLS en saber e en caritat», Lull, *Maravelles*, I, 25.

FREVOLTAT : frivolidad : «per la qual ajuda foren vençudes injuria, ignorancia, FREVOLTAT e gola», Lull, *Maravelles*, I, 125.

FREXE : fresno : «Fraxinus, i; el fresno», Nebrija; «Tot capdellant arbredes, penyals del cim rodolen, || rost avall FREXES cruxen y faigs esbocinats, || y la fumera y flames amunt se caragolen || ab quera y pols dels rónechs alberchs enderrocats», Atl., 54.

FREXURA : asadura, hígado, bazo y corazón de ciertos animales : «Una vegada se sdevench que una volp atrobá en una bella pradería una FREXURA en la qual stava I am, que I cassador hi havía mes, per ço que presés la volp, si menjava aquella FREXURA», Lull, *Maravelles*, I, 239; «E com lo olocaust será scorxat e será slomat de sos membres posar l'an sobre l'altar del foch ab sclos de lenya de bans conponides e los membres que son tallats serán demunt ordonats; en peró lo cap e tot ço de dins axí com la FREXURA e los budells e los peus serán be levats en aygua e posará açó lo sacerdot en olocaust», (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 2), 52; «E aytal era Job ab los vehins, qui diu de sí matex, vicesimo nono ca°, que ell deliurá lo poble quant lo hoya cridar e doná a la vidua consolació de cor e trenquá los FREXURES dels inichs», B. U. B., *Ajustaments*, 163; «Item que nagún cabrider ne carnisser no gos vendre lo cap del cabrit mes avant de VI diners e lo fetge mes avant de III diners e la FREXURA ab la rasola menys del fetge mes de III diners», A. M. B., *Bandos* (1365-72), 63; «Item que null carnicer no gos vendre nulla carn sino a pes, exceptats caps e FREXURES e peus que degen vendre menys de pes &.», Arch. Municip., *Lib. de deliberacions* (1300-3), 5; «Item que naguna persona no tenga ne gos tenir en I loch per vendre caps d'oveylles ab caps de moltons ensemps ne ventres ne budells ne FREXURES d'ovelles ne

de cabres ab ventres, budells e FREXURES de moltons», A. M. B., *Bandos* (1349-56), 9.

FRIGOLA : tomillo : «La FRIGOLA cuyta ab vin es contra desfeci», Breviari d'amor (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 353), 56 v.º

FRIOLERA : friolera.

FRISANCA : comezón, hormigueo, impaciencia : «Una FRISANSA invencible no'l deixava reposar», Oller, *La papallona*, 116; «La vista d'aquella taula ab las cadiras a ella encastadas... los hi comunicava insoportable FRISANSA», Oller *La papallona*, 203; «ja sentí FRISANSA de tornar a la vila pera encararse ab en Solá y desafiarlo», Oller, *Vilaniu*, 229.

FRISAR : consumirse, tener impaciencia : «La senyora Pepa, que FRISAVA com l'enrahonador qu'está condemnat a escoltar...», Oller, *La papallona*, 8; «La Madrona FRISAVA», Oller, *La papallona*, 159; — *los xivalets están frisant*; — *frisarse* : estar anheloso, impacientarse : «Digas, digas, Carmeta meva; qui es? ¿Com se diu? ¿Es ros? ¿Morenet? ¿De pagesía? ¿De ciutat? Parla, dona, que'm FRISO pera saberho», Vidal, *Rosada d'estiu*, 89.

FRISÓS : «Y's munten y revenen, y arreu volcats s'abismen || en remolí, FRISOSOS, mar sobre mar, al fons, || d'ahont, ab bull d'escumes y vents que s'enfurismen, || renáxer sembla'l caos, sepulcre y breç dels mons», Atl., 138; — rijoso : «Ab ella l'Arquitecte diví fermá tes ones, || Mediterrá, qu esquerpes sortíen de ton llit || per corre'a un mar més ample, lleons vers ses lleones, || qu'ab sa platja forcegen FRISSOSES a llur crit», Atl., 116; «La gatzara de las tartanetas qu'acabavan d'atrapar li serví d'excusa per'esbravar l'impaciencia que'l duya FRISÓS», Oller, *Vilaniu*, 16; «Peró, senyors, jo'ls faré esperar. Los sacerdots deuhen estar revestits, la iglesia plena de gent FRISOSA, y trigar més es una impertinencia de que m'acusarían ab rahó», Oller, *Vilaniu*, 76.

FRÍVOL : «Frivolus, a, um; cosa vana, y de poco precio», Nebrija.

FROMENT. V. FORMENT.

FRONT : frente, sienes : «Frons, tis; la frente, o haz de cada cosa, y la severidad», Nebrija; «Yo seré ben contenta, dix la Princesa, que'm bese los hulls e lo FRONT si'm promet a fe de cavaller de no cometre novitat neguna en la sua persona», T. B., II, 75; «li n'hauría fet un collaret de sultana, y ab exes y altres mes ben triades flors hauría coronat son FRONT de reyna», Atl., XVI; «De migdía ab sos raigs la terra envolta, || com vella'ls fets de sa infantesa escolta, || y'l mar, mig adormit, axeca'l FRONT; || tot barreja sa música al gran cántich; || lo vell semblava'l Geni de l'Atlántich, || mes son gentil oyent era Colón», Atl., 36; «Fou lo gegant que pinten ab tot l'Olimp en guerra; || l'ixent sol ab sos braços tocava y lo que's pon; || y no content d'estrényer, com dintre'l puny, la terra, || d'estels volgué pujarse'n a coronar son FRONT», Atl., 46; «Fuy la major de totes, podría dirvos filles; || Europa entre madrépores dormía allá al pregón, || lo Caucas y Apenins eren renglers d'illes, || y ja l'abril cenyía de roses lo meu FRONT», Atl., 48;

«Espirol De ses viles y sos ramats so hereva: || si'ls vols, jo t'en faig gracia; suplanta'l amatent; || revenja'l nom de Túbal y sa corona es teva; || axí en ton FRONT la faça més gran l'Omnipotent!», Atl., 64.

FRONTAL : «Frontale, is; el frontal, ornamento de la frente», Nebrija.

FRONTER : frontero : «Dins un esquey, FRONTERA a la capella, || una celda's desclou, celda d'abella || entre'ls braços molsosos d'un penyal, || allá de fruyt mengívol lo convida, || sobre jonça afelpada, encara humida || per la pluja batent del temporal», Atl., 36.

FRONTERA : «ha estat de cara tots temps, e de FRONTERA a vostre linyatge», Cron. Jacme, 175; «yo me'n tornaré en Castella, e pensaré de endreçar totes les FRONTERES qui son envers la terra del rey de Granada», Muntaner, 26; «...Tortosa, qui es noble ciutat e bona, e es a la FRONTERA de Cathalunya e d'Aragó», Muntaner, 71: — *fer frontera* : «car tota bona rahó demanava que'l rey no's mogués que tots no steguessen ajustats e que'n faés FRONTERA en alguna bona força», F. d'A., 95.

FRONTIS : fachada : «Per tots los balcons voleyavan cortinas, esborrant dels FRONTIS lo carácter envarat de la pedra», Oller, *La papallona*, 47.

FRONTISSA : gozne, pieza de metal enlazada con otra de la misma forma y materia, que sirve para dar movimiento a cosas que se abren y cierran, tales como puertas, tapas de cofre, cajones, &. : «Lo rellotje del campanar dava trista y pausadament nou batallades, las rovelladas FRONTISSAS dels portals grinyolavan», Oller, *Notas*, 105; «D'aqueixa manera passa'l día; els uns fent serenatas al peu de l'enclusa,'ls altres imitant lo violó tot llimant planxa, algú toca l'orga bo y foradant FRONTISSAS», Vilanova, *Del meu tros*, *Lo forjador*, 67.

FRUGAL : «Frugalis, e; cosa que es útil, y modesta», Nebrija.

FRUYT : fruto : «que no'ns façats negún FRUYT en tan gran mal...», Cron. Jacme, 499; «E la divina bondat per sa clemencia qui'ns ha dats quatre anys seguents molt gran abundancia dels FRUYTS de la terra», T. B., I, 24; «E mossényer Pau Sergi prehicant en Catalunya e en altres parts de Spanya... faé gran FRUYT ab la sua prehicació», F. d'A., 28; «E la terra com hi havía pochs que la'n conreassen, casi be no'n donava FRUYT», F. d'A., 98; «Lo saber es saber que nex al cor e fa FRUYT en la lengua», Jafuda 86 v.º; «Dins un esquey, frontera a la capella, || una celda's desclou, celda d'abella || entre'ls braços molsosos d'un penyal; || allá de FRUYT mengívol lo convida, || sobre jonça afelpada, encara humida || per la pluja batent del temporal», Atl., 36.

FRUYTA : «que axí la madurariem con FRUYTA qui la vol menjar», Cron. Jacme, 251; «e la celsitut vostra no volerme contentar lo sperit de libertat de una poca de FRUYTA», T. B., II, 187; «e moltemaneres de pastes... e moltes FRUYSTES e de tot alre que's posqué trobar aviat de bon menjar», F. d'A., 282.

FUET : látigo, zurriago, instrumento que usan los mayorales para arrear las caballerías de tiro, látigo especial para avivar las mulas, manopla : «En Joanet a cavall del matxo, sentat sobre'l bast com una dona, mánech del FUET ficat esquena avall entre gech y camisa, venía de Camprodón», Bosch de la T., *Lena*, 19; — fig. : «Aguayta com hi aboquen los pols ses nuvolades, || qu'ab llurs ramats apleguen lo Llevant y Ponent; || s'arruen y espessexen, al tro arremolinades || de mon FUET de flama que atiadó'ls encen», Atl., 126; — *fuet de cotxero* : fusta, látigo.

FUETADA : latigazo.

FUETEJAR : zurrar, castigar con un látigo, verguear : «Lo llança, y reprenentlo pels peus, infernal maça, || lo rabaçut cadavre FUETEJA sos vassalls; || com lo foch qu'esperona los núvols, per hont passa, || de fera, d'home y d'arbre sols queden esborralls», Atl., 232.

FUGA : «Fuga, ae; la huída o corrida ligera», Nebrija; «li era impossible proporcionar cavalls bons, mentres no hagués passat la FUGA del batre», Vidal, *Rosada d'estiu*, 144.

FUGIR : huir, evitar, apartar de sí algún daño o peligro, escapar, evadirse : «Aquest virtuós Comte s'era retret en aquesta deserta habitació, fent solitaria vida per FUGIR als mundanals negocis», T. B., I, 21; «yo pensava que la voluntat del meu fill los conforme ab la mía, apartant se de vosaltres, e s'amagaría per los racons per FUGIR als perills de les batalles», T. B., I, 66; «Senyors, en gracia vos deman que no sía de smayar, voltem la squena fengint que FOGIM», T. B., I, 73; «Al cim d'un promontori que roseguen || les ones qu'a ses plantes s'arroceguen, || FUGINT del món dolent la vanitat, || vivía un religiós de barba blanca, || de l'arbre del saber mística branca || que floría en la dolça soletat», Atl., 28; «Gerió, qui per segarli millor l'avantatge, veyentla FUGIR a la montanya, ha calat foch a ses boscuries», Atl., 40; — escapar : «Al veure que ses llágrimes no poden apagarlos, || girantshi s'escabellen y FUGEN los pastors; || al llur darrera belen anyells, y, sens tocarlos, || FUGEN ab ells los ossos y llops udoladors», Atl., 54; «Axí'n FUGÍA'l moro quan ab un riu de ferro || aquells turons nos duyen lo crit del brau Roldán, || ensemps qu'ab l'amenaça de mort y de desterro, || son mall volá hont Esterri l'aguayta tremolant», Atl., 54; «L'Antonet volía córrer, FUGIR», Oller, *Notas*, 112; «Mig batuts per la maror, los Atlants s'enfilen a una serra, no somoguda encara per les ones. Desesperant d'arribar a Gades, proben, per FUGIR del diluvi, d'escalar lo cel», Atl., 234; «L'interrompé un Titá, de la natura esguerro, || que guerxo y d'estrafeta figura's veu entrar, || y esblanquehit, com mort que FUIG de son enterro, || del temple per les tombes son crit fa ressonar», Atl., 106 — evitar : «mas per açó no posqué FUGIR d'aver batalla ab ells», F. d'A., 13; — *fuig!* : quita!, deja! : «¿Sabs quant te costan las festas?... — FUIG, dona, no hi pensis en axó», Pons, *Quadros*, 97; — *fugi d'aquí* : «¡S'empolva la cara! —

Ay santa cristiana! desseguida ho vaig veure; ¿a mi vol que'm passen certas cosas? FUGI d'aquí...», Vilanova, *Del meu tros*, 24; — *fuig d'aquí* : «Si vols tallaré'ls faldons y semblará una americana de aquestas que ara's portan... — FUIG d'aquí, ximple, li vaig respondre; el portaré tal com s'escau: no veus que sempre's coneixería que ha sigut un paltó que ha tornat a menos?», Vilanova, *Del meu tros*, 105.

FUGITIU : «Fugitivus, a, um; cosa que tiene costumbre de huir», Nebrija; «e no fugíen com a enemichs vençuts, mas axí com a servos FUGITIUS», T. B., II, 92; «e amb semblant magniminitat Julius César soltá Dominici, pres un gran cavaller de Pompeu, enemich seu, feren lo FUGITIU, menyspreá e no se'n curá que sabía molts secrets seus», T. B., II, 161; «E quanta infamia será per a nosaltres si anau davant sa altesa vençuts e FUGITIUS», T. B., II, 242-243.

FULL : «Folium, i; la hoja del árbol, yerba u otra cosa», Nebrija; — *full de paper* : «Aprés hagueren un FULL de paper, e partiren lo per mig, e de cascún mig feren una tarja a manera de adargua», T. B., I, 167-168; «Aquest pres una canya e posá y un FULL de paper e alçá la alta en senyal que demanava seguretat», T. B., II, 110; — *full per full* : «ja es hora de obrirli FULL per FULL y de llegirli ralla per ralla lo ibre de ses glories», Verdaguer, *Discurso*, J. F., 1881, 25; «¿La doctrina? Tota la sap, FULL per FULL», Careta, *Quadros de Barcelona*, J. F., 1876, 289.

FULLA : hoja de árbol : «e trobará allá per divisa una gabia de nau, posada sobre un arbre qui no te fruyt, ni FULLA, ni flor, que ha nom Seques amors», T. B., I, 198; «Mes una nit bramaren la mar y'l tro; de trémol || com FULLA en mans del Bóreas, la Europa trontollá, || y, despertada a punta de día al terratrémol, || d'esglay cruxintli'ls óssos, no veya'l món germá», Atl., 44; — *fulla d'or* : «e cobríen los ab FULLA d'aur dessús», Cron. Jacme, 465; — *fulla d'espasa* : «Item ordonaren los dits Consellers e prómens que algún spaser o altra qualsevulla persona no gos guarnir dins la dita Ciutat o sos térmens alguna FULLA nova de spasa de algún ferrer o mestre de fer fulles de spases de la dita Ciutat, si donchs aquella FULLA de spasa no es primerament regoneguda per los prohómens del dit offici de spasers», A. M. B., *Bandos* (1414-27), 10; — *mitja fulla* : «Mes deixaume estrényer lo mocador del cap, y pot ésser que n'eixirem. Y unint la acció a la paraula, començá a deslligar los nusos de la mitja FULLA de mocador que cenyía sa testa venerable», Vidal, *Rosada d'estiu*, 364.

FULLAM : hojas, follaje : «Tu sola, hermosa Gades, tu sola te'n dolgueres; || naix de ton pit un «drago» plorós vora aquell fanch, || y ab son FULLAM d'espasa vert cobricel li feres, || que l'arruxá molts segles ab llágrimes de sanch», Atl., 222; «Los arbres comensavan a brotar, una suau marinada feya tremolar son tendre FULLAM», Oller, *La papallona*, 205; «Los raigs del sol, com

fletxas d'or, penetran al través del FULLAM y despertan a voladas d'insectes d'hermosos colors», Bosch de la T., *Recorts*, 21.

FULLAR : poner hojas los árboles : «En lo ver broten, florexen e FULLEN e ramen los arbres e giten lurs fruyts», Lull, *Maravelles*, I, 139; «lo hom tallava lo arbre que FULLAVA e floría, mas no granava», Lull, *Maravelles*, I, 159.

FULLARACA : met., hojarasca, paja, faramalla, conversación de cosas insustanciales.

FULLAT : «aquells arbres eren tots FULLATS e florits», Lull, *Maravelles*, I, 322.

FULLATGE : hojarasca : «Nimfes també, de l'Aqueloos filles, || ab tants lliris, nimfees y jonquilles || dels altres deus les ares enramárem, || que per l'altar del pare || sols tronchs, FULLATGE y esporguims trobárem», Atl., 194.

FULLEJAR : hojear : «Lo que sí m'es plahent, y penso que no desplaurá a quants FULLEGEN lo volum de ma tan reduhida com afortunada obra», Atl., XVIII.

FULLOLA (carp.) : cinta de tabla : «la calaixera ab embutits de FULLOLA de dauradillo», Pin, *La familia dels Garrigas*, 13.

FULLÓS : «Foliosus, a, um; cosa llena de aquellas hojas», Nebrija.

FUM : humo : «Fumus, i; el humo (sin pl.)», Nebrija; «car amor de luny e FUM de stopa tot es hu», T. B., I, 19; «Lla hon se fa foch, FUM n'a de exir», T. B., II, 31; «ne algún plor de tristor, ne negún gel de temor, ne FUM algú de mals desigs terrenals», T. B., II, 161; «Apar serpent immensa, d'esçata vermellosa, || qu'a través de la Europa, d'un mar a l'altre mar, || respirant FUM y flames, passás esgarrifosa || son cabell de guspires y foch a rabejar», Atl., 52; — *fums* : vapores : «Los FUMS del Champagne se li havían empujat al cervell», Oller, *La papallona*, 205; — *fum d'estampa* : humo de imprenta, negro de humo : «La es lo foch hon hix lo FUM», Compil. ep. camar., Prov. arab.

FUMADOR : fumador : «Dona'l a algún amich o parent FUMADOR», Oller, *Notas*, 59.

FUMAR : «e vim FUMAR lo val...», Cron. Jacme, 118.

FUMEJANT : humeante : «La Ramona... tot remenant las FUMEJANTAS ollas...», Oller, *La papallona*, 199.

FUMERA : humazo, humareda : «Tot capdellant arbredes, penyals del cim rodolen, || rost avall frexes cruxen y faigs esbocinats, || y la FUMERA y flames amunt se caragolen || ab quera y pols dels rónechs alberchs enderrocats», Atl., 54; «¿Peró que no veu ab la FUMEAR que es bullenta l'aygua?», Vilanova, *Del meu tros*, 15.

FUMERAL : chimenea : «un meu coch qui estava en la cuyna, qui coya gallines per los nafrats, que per lo FUMERAL li vench un passador, qui li entra per lo muscle be dos dits», Muntaner, 426.

FUMEREL-LA : humareda : «De gom a gom quan s'umple l'espay de FUMEREL-LA || y's fon d'un cap al altre la serra de cremor, || sota'l mantell de flames que l'huracá flagel-la, || la terra adolorida gemega com un cor», Atl., 56.

FUMEROL (?).

FUMEROLA : bocanada de humo : «la blavor del cel per hont lliscavan borrallons d'escuma trasparent y prenyats de llum com encesas FUMEROLAS», Oller, *La papallona*, 34.

FUMISTERRIS (?).

FUNDA : «Funda, ae; la mochilla, o talega, o zurrón», Nebrija.

FUNDACIÓ : «No'm vull cuydar de tractar d'altres FUNDACIONS de pobles e de ciutats...», F. d'A., 7

FUNDAR : «L'héroe se'n baxa cap a Montjuich, ahont s'embarca, prometent FUNDAR una gran ciutat a l'abrich d'aquella serra», Atl., 40.

FUR : fuero : «ab certs FURS, qui son appellats los FURS de Suprarbi, havent aquells primer jurat lo dessús dit Garci Ximén, el fo levat rey e senyor», F. d'A., 110; «ab aquels FURS e custums que eren en temps de los almohades», Cron. Jacme, 356.

FURA : hurón : «com si lluquessen l'amagatall, y, confonentlo ab un llodrigó, l'empaytessen ab la FURA», Pons, *Trascant*, 18; «ab la sendera a la butxaca, y la FURA a la esquena, anava en las tardetas d'ivern a «resseguir» caus, pera proporcionarse algún llorigonet», Vidal, *Rosada d'estiu*, 115; «lo conill s'ha encauhat y falta conéixer lo cau per llansarhi la FURA», Briz, *Lo coronel*, 107.

FURATEJAR : huronear.

FURGAR : hurgar : «Com taups FURGANT ressurten del fons a quatre grapes, || y apilen los cadavres dels anegats a munts, || y, agabellantlos d'arços y romaguera ab rapes, || als vius fan de passera los enarcats difunts», Atl., 242; «FURGÁ la pipa ab la agulla, pegá copets sobre'l bast per ferne caure la cendra», Bosch de la T., *Lena*, 21.

FURIA : «L'emperador com lo veu parlar ab tanta FURIA, no gosá mes parlar», T. B., I, 100; «Tirant se feu donar una molt grossa lança, e l'altre feu per lo semblant, e corregué lo hu envers l'altre ab molt gran FURIA, e Tirant l'encontrá un poch davall lo rest», T. B., I, 154; «e foren pochs los qui scaparen de la FURIA dels chrestians», F. d'A., 204; «no se han de regar les plantes ab molta FURIA de aygua», Agustí, *Secrets*, 15; «Brunzíen los falziots giravoltant per l'espay ab esbojarrada FURIA», Pons, *Trascant*, 9; «agarrant un roch que arreplegá per l'era trucá ab FURIA a la porta, Pons, *Trascant*, 19.

FURIOSITAT : «L'emperador Constant per la sua terriblea e FURIOSITAT fo greument avorrit dels seus», F. d'A., 47.

FURISTA : «car en tota cort de Rey devía haver decretalistes, e legistes e FURISTES hi anassen», Cron. Jacme, 412.

FURMENT : «A Guilelmum Ademar presbiter f .i. de FURMENT et I porchet... Et a Bonadona Tauga I... Et ad sancti Petri vice sedi dimisit ipsum vinum qui erat in ipso vexel in solario de montar... et III sot mig de plata... Et suum enselament a Bernard Guilelm... Ad Benedictus abbas I gaudenga et feltre cum suo lanc et plumacade. Ad Petrus Suniarii I gaudenga cum listas blavas... et suas pelles grisas dimisit eam ad Berengario Seniofredi...», Ramón Berenguer III perg. 39.

FUROR : «e ab ira cruel mostrarán la intrínseca FUROR ab strenyiment de llurs dents per magrea de viceral corrompiment», T. B., II, 153.

FURROLLA; — *fer furrolla.*

FURT : «Furtum, i; el hurto secreto escondido», Nebrija.

FURTAR : «cosa es molt impropia, segons lo meu parer, que la filla qui es succehidora en lo Imperi sía nomenada Infanta, perque la majestat vostra li FURTA lo seu propi nom de Princesa», T. B., II, 34; «e posassen fama que lo hu de ells volía forçar una dona, l'altre perque havía FURTAT, l'altre perque no volía paguar lo que havía pres», T. B., II, 103.

FURTOR. V. FORTOR.

FUS : «Fusus, i; el huso para hilar», Nebrija.

FUSADA : «E açó volía dir lo Salvador Mathei XV.º cant dix que la fembra diligent cant havía perduda la FUSADA de continent encenía lo lum e tota la casa girava e cercava axí diligentment ço que havía perdut fins que havía cobrat», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 221 v.º

FUSELL; — *fusell de carro* (cerr.) : eje del carro, eje de las ruedas de un carro.

FUST : madera : «el palau de volta qui ara es, e laores era de FUST» Cron. Jacme, 19.

FUSTA : **1**, madera : «E el dix: Dats me FUSTA, que molta n'a aquí de ledó», Cron. Jacme, 205; «e molt ben abillada passá's dins un castell que portava tot de FUSTA sobre un carro de XII rodes, que tiraven XXXVI cavalls», T. B., I, 123; «Durá lo encalç III legues: e los qui anaven per la montanya lo camí era mes curt, havíen apleguar en un gran riu hon havía un pont de FUSTA hon podíen passar segurament», T. B., II, 98; — *fusta pollada* : madera podrida; — tabla : «mos ulls lliscavan sens voler fins el cancell qu'ovirava abaix com gola de llop y'l meu poruch magtraspassava l'espessedat de la FUSÍ TA y's figurava ja'l carrer», Oller, *Notas*, 192. **2**, barco : «e anaren fins al port Dantona, hon trobaren allí totes les FUSTES e navilis ab que eren venguts», T. B., I, 76; «algunes FUSTES de cossaris havíen robat un loch seu», T. B., I, 22; «Quatre centes e tantes FUSTES entre naus e galeres», T. B., IV, 291.

FUSTAM : maderaje : «mas orellas fins percibían lo rosech dels corchs y'l petar que, un cop açí, altre allá, feya'l FUSTAM», A. Careta, *Brosta*, 74.

FUSTANI : «En alcún FUSTANI no sía feyta mescla de li ni d'estopa ni de lana», Almotacenía de Valencia, 1322, 27; «FUSTANI blau no sía feyt en tela negra», Almotacenía de Valencia, 1322, 27.

FUSTERET : pequeño carpintero.

FUSTERÍA : carpintería, arte de carpintero, así de taller como de puerta, ventanero : «ajudávali avegades en FUSTERÍA a vegades en obra de ferrería car de tot usava», Eximenis, *Vida de Jesuchrist*, (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 6), 89 v.º

FUTRALADA : abundancia.

FUYTA : huída : «mes li val perdre la vida que si gira la cara en FUYTA», T. B., II, 242.

G

GABADAL (agr.) : dornajo, camellón, artesón, hortera, gamella, gabota, especie de vasija de madera de una pieza, cuenca.

GABÁN : gabán.

GABAR : Nos érem a Maylorques al Cap de la Pera, quan Manorques se reté: e era ab nos don Sanç Dorta, e don García Dorta son frare, e Pero Lopis de Pomar, qui havía estat per missatgería nostra al alcayt de Xátiva, e nos GABAM los molt la terra de Maylorques, e mentre nos la gabávem, dix don Sanç d'Orta: Senyor, vos GABATS tot día Maylorques, e'l Regne de Maylorques, mas conquerits Valencia, e tot aquel Regne que tot es nient contra aquel. E sobre aquestes paraules nos fom somoguts, per ço quan desloaven Maylorques e loaven Valencia», Cron. Jacme, 177.

GABARROT : tachuela; — (carp.) *gabarrots xichs, gabarrots mitjos* : tachuelas.

GABELL : haz : «Les eugues que batíen lo blat volen pels ayres, || ab l'era y mas a troços, y garbes y garbers; || fan un GABELL entre ones, arbreda y llenyatayres, || y ab sos difunts la fossa barreja sos fossers», Atl., 142; «Veu a GABELLS cadavres passar d'infants y dones, || lo seu alguna encara duhent estret al pit, || y als Atlants, entre crestes de neu de llunyes ones, || de basilisch l'ullada clavantli fit a fit», Atl., 176.

GABELLOT : recaudador : «E encara que'l GABELLOT de la gabella (gabela) del vi, que'n es gran offici, fos cathalá», Muntaner, 62.

GABIA. **1**, jaula, casa estrecha y aislada, alcahaz, jaula grande para encerrar pájaros y aves; met.: cárcel, prisión : «Car los aucells e bisties qui mengen erba e gra viuen ensemps en lo mon pacíficament axí an GABIES com an coralls...», *Doctrina moral* (Pachs), (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 55), 37; «Lo segon es dels ocells qui son nudrits en GABIES ab delicades viandes, emperó si poden escapar, totes les cortesies a ells fetes e les viandes a ells donades menysprehen, e fugen a les ombres dels arbres, e aquí están ab major alegría», Boeci, 113; «Car con ell ans que anás en Espayna volgués sacrificar en la ciutat de Lavinia, on anaven tots los cónsols per sacrificar, volent traure los oçells de la GABIA en la qual eren closos o tanquats escaparen de la

dita GABIA et volaren en la silva situada prop del loch del sacrifici», Canals-Valeri, c. 8. **2,** *gabia de nau* : «e trobará allá per divisa una GABIA de nau, posada sobre un arbre qui no te fruyt, ni fulla, ni flor, que ha nom Seques amors», T. B., I, 198; «al colp que lo vexell se veu en perill de batalla tentost deu dreçar GABIA e gates si pot e d'aquí combatre fort l'enamich», Eximenis, *Regiment*, c. 336.

GABIAL : «En una finestra s'hi veya un GABIAL ab tortras que somiquejavan de bon matí, al caure'l día, y en las demés horas que'ls hi venía la tristesa», Vilanova, *Lo serraller*, J. F., 1888, 133.

GABIAYRE : jaulero.

GABOLET : «e moltes maneres de pastes, com son GABOLETS, tortrades, empanades e altres coses», F. d'A., 282; Cp. : «y no dejó entre razón y razón de echar abajo tres CUBILETES de vino», Cervantes, *Las dos doncellas*.

GAFARRÓ (agr.) : verdecillo, pardillo.

GAFET, GAFETA : broche, presilla, grapa, corchete : «se tregué la clenxa, se lligá'ls cabells, se refeu GAFETS y GAFETAS entrá al mas», Pin, *La familia dels Garrigues*, 67.

GAIG : «L'aspre espinguet d'un GAIG, esclatant totduna, ressoná pels marges», Pons, *Trascant*, 10.

GALA. **1,** «e totes les festes e GALES que s'i farán», T. B., I, 113; «Hun día la Princesa li dix: Digau Tirant, si Deu vos done honor, en manera de burla, aquesta GALA que vos usau de portar la una calsa brodada e l'altra no, usa's en França o en quina part?», T. B., II, 382. **2,** agalla, excrecencia de forma varia que brota en diversas partes de los vegetales; agalla que se cría en el roble y otros árboles. **3,** «Galla, ae; el agalla para tinta», Nebrija; «Item que negún tintorer o altre no guos metre molada, vern, ne GUALA de les quals coses se fan tintes negres ne aquelles no sien mesclades ne posades sobre blau ne blau sobre negre...», Almotacenia de Valencia, 1322, 35.

GALANÍA : «d'aquells dos malvats, los quals axí mateix ab molta gran animositat e GALANÍA eren entrats dins del camp», F. d'A., 271.

GALÁN [GALANT] : **1,** «com ell per altra banda era molt agraciat e molt GALÁN e de molt bon tall», F. d'A., 270; «Pero, que poch GALANT! Per qué no havía d'acompanyar las senyoras?... ell tan amable, tant obsequiós!... ¿per qué?», Bosch de la T., *Pla y muntanya*, 25. **2,** ponderatiu; — *galant jove* : apuesto joven, joven apuesto; — *galant cavaller* : «nostres estudiants, com a GALANS cavallers que eran, no consentiren que las noyas se'n tornassen solas», Vidal, *Rosada d'estiu*, 168; — *galant dama* : «per ço com les dones la major part son avares per son natural, e aquesta GALÁN dama si vestía robes que valguessen lo preu d'una ciutat no pensava en donarles», T. B., I, 158; «Dins aquella ciutat estava una GALANT dama», T. B., I, 273; — *galant espill* : «Senyora, de hon haveu hagut tan GALANT espill?», T. B., II, 59; — *galant estona* : «Passá una GALANT estona no sentintse més que un xiu, xiu», Careta, *Brosta*, 141; — *galant home* : «Y sab que com a figura es un ga-

lant home! Deu fer patxoca vestit de general!», Oller, *Vilaniu*, 39; — *galant minyó* : «En Pons era un GALÁN minyó, com t'he dit», R. y B., *Hist. d'un pagés*, J. F., 1869, 249; — *galant jornal* : «Guanyava GALANTS jornals de dotze y vint pessetas cada día afanyats com a negres de Guinea», Vilanova, *Pobrets*, 37; — *galant persona* : «e no pense la vostra GALANT persona que u haja dit per burlar me de vos», T. B., I, 274; «Ell l'ha pla ben treta! — deya la Quima. — Y que sol tot sol!... Repareu!... Lo meteix que una GALÁN persona!», Pons, *Trascant*, 104; — *galant pis* : «cuant s'hagué fincat aixís y hagué parat un GALÁN pis a Manresa, li va semblar molt bonich casarse ab la més guapa de las sevas nebodas», Genís, *La Mercé*, J. F., 1878, 184; — *galant tros* : «Mitg any aprés se deya'l Zidro, tot xerricants'ho: — Veurás, Zidro, rumiem's'ho... Menes bona masovería... Tens un troç a cabal, un GALÁN troç... Los bous ja son teus», Pons, *Trascant*, 48; «Fins a Santa Susagna, hi havía un GALÁN troç, peró no era un camí trencat com lo dels boscos del senyor Duch», Pons, *Trascant*, 141.

GALÁPET (agr.) : sapo, escuerzo.

GALBADOR : «Encara aquests dits burgueses son ufaners e GALBADORS e monçaneguers e recompten los desastres e'ls mals que fets han ab molt gran plaer e se'n donen del comptar gran delit», (Bibl. Nac. París, MS., 353), 137 v.º

GALDÓS : «Y'l pobre home s'hauría posat de malhumor, si més familiarisat ja ab la estampa, no s'hi hagués vist idéntich, tan ben plantat, tan GALDÓS», Oller, *Notas*, *Un retrato*, 125.

GALEJAR : «Era passat lo temps d'alegría, lo temps d'amor, aquell bon temps en que venían de castell en castell a dir versos y GALEJAR los trobadors!», Nerto, 20.

GALENA : «Galena, ae; la marquesita del minero de plata», Nebrija.

GALERA. **1,** galera : «e recolí's en la GALEA, e anassen en Proença», Cron. Jacme, 21; «La segona manera de vaxells per batallar en mar es appellada GALEA», Eximenis, *Regiment*, c. 335; «feu gran stol de naus e de GALERES», T. B., I, 22. **2,** galera, carro de cuatro ruedas usado en España para transportes.

GALERÍA : «¿Oy, quina GALERÍA mes maca, senyoreta?... Veu? Hi puch estendre quatre mocadorets, hi tinch mitja dotzeneta de testos...», Oller, *Notas*, *Una visita*, 56.

GALET. **1,** gollete, cuello estrecho de una botella, jarro, cántaro, u otra vasija de parecida forma; — *beure a galet* : beber a gollete (prov. Toledo). Cp. : «Doccia. Canaletto di terra cotta, di latta o d'altra materia, per il quale si fa correre unitamente l'acqua. Bere a doccia. Cioe, bere al fiasco senza appoggiarne la bocca alle labbra; il che si fa piegando il capo all'indietro, e versando dall'alto il liquore in bocca», Fanfani; «Regalantse estava en Fidel, bevent a GALET lo que en la carmanyola havía deixat en Lluís», Vidal, *Rosada d'estiu*, 23. **2,** trabajador del campo.

GALETA : galleta, torta hecha de masa que se cuece en el rescoldo.

GALERÍA : galería, lugar de un edificio destinado a servir de paseo,

pieza que establece comunicación entre dos edificios.

GALGA : per retenir lo carro en las baxadas, galga; freno (según sea el mecanismo y la clase de vehículo)

GALIFARDEU : «Quan para'l cotxe encara ningú'l mira, com no sian dos o tres GALIFARDEUS que l'esperavan ja allí dissimuladament», Oller, *Notas, Lo curandero nou*, 82; «Mentres me vestía depressa posantme mitjas y calsotets al revés, entran dins ma cambra tres GALIFARDEUS: dos soldats y un oficial», Bosch de la T., *Recorts*, 282.

GALILEA : galería, pieza que establece comunicación entre dos edificios.

GALIMOÇ : «Item proverbi es comú que hom qui a fembra molt creu e qui per fembra se regex et per ses paraules, que es hom efeminat e bestial, imprudent et carnal et indispósit a tota dignitat e honor, ans de la sua casa diu comudenament lo poble que es casa GALIMOÇ, et es caseta sens gall et casa on la gallina canta et hostal de mamota e de babot e d'ase sens orelles e coa», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 406.

GALIÓ : «E lo sendemá que era dilluns arribaren en la present platge un gros GALIÓ ab una barca venint de llevant», Comes, *Lib. de coses*, 406.

GALIOT : «e entre buces e GALIOTZ», Cron. Jacme, 90; «Respós un genovés, lo qual era stat GALIOT de la galera de Tirant com se perdé», T. B., IV, 24.

GALIPAU : sapo.

GALÓ : galón, cintillo o galón con su hebilla que se pone alrededor de la copa del sombrero; tejido estrecho como las cintas, pero cruzado, bien tupido.

GALONEJAT : «¡Ben arribats...! — esclamá alegrament don Manel, alsant enlayre son sombrero de palla de palma d'amples ales y GALONEJAT ab una cinteta negra», del Bosch, *Lo segador*, 20.

GALOP : galope, movimiento rápido y continuo por el cual el caballo se dirige hacia adelante dando saltos de par : «e veníen trotán e de GALOP aytant con podíen», Cron. Jacme, 50; «prengueren se a córrer a GALOP tirat», T. B., II, 244; — baile húngaro.

GALOPAR : «E guardau no li donasseu gens dels sperons ne'l correguesseu ne fort lo trotasseu (al cavall) fins que haurá complits IIII anys e de alí avant poch a poch lo metreu en lo trotar, puys en lo GALOPAR, puys en lo córrer», Libre de la Menescalía (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 215), 7; «Lleons, caymans y boes ab ossos blanchs se topen, || ensemps ab llurs montanyes de glaç y de verdor; || ab elles grans onades pel camp del mar GALOPEN, || y sembla'l mon desferse d'espasme y tremolor», Atl., 172.

GALOTXA. **1**, calzado : «en GALOTXES poríem passar la mar», Cron. Jacme, 166; «anar en GALOTXES no fan l'om maior car elles no pertanyen en res a la granesa del hom ne'l hom no ha a ésser gran ne poch per GALOTXES mas per grans cames e per lonch cors», Eximenis, *Regiment*, 70. **2**, cárcel (herramienta).

GALTA : carrillo, mejilla, parte de la cara : «GALTES, genes, maxillas

son parts laterals o acostables de la cara», Inventari o collectori, c. 2; «A la fi Tirant ab les mans lo pres per lo coll, e strengué'l tan fort com pogué, e ab les dents mordé'l en la GALTA tan ferament, que mort lo feu caure en terra», T. B., I, 185; «e posá li la ma entre la GALTA e lo bacinet, e com lo tingué molt fort soltá l'altra ma de la atxa, e lançá la manyopa de la ma», T. B., I, 246; «com no tenía bavera doná li en mig de la GALTA», T. B., II, 248; «Entra'l náufrech al místich oratori, || y, fent d'un aspre tronch reclinatori, || cau als peus de l'Imatge de genolls; || y per ses galtes tendres y colrades || pels besos del mestral y les onades, || corren de goig les llágrimes a dolls», Atl., 34; «Al veure a en Lluís, dues roselles coloraren ses GALTES», Bosch de la T., *Lena*, 208; «y sens ella adonarse'n li feu un petó a la GALTA», Bosch de la T., *Lena*, 20; — *galtes de farro, de pa de ral* : carrillos de trompetero, de monja boba.

GALTAÇA : moflete.

GALTADA : «alsá la ma e donáli una gran GALTADA», T. B., I, 373.

GALTEJAR : «e fo GALTEJAT e bufetejat en sa cara e en son col per les mans d'aquels», Breviari d'amor (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 353), 177.

GALTER : acerico.

GALTERES : papera, papada, escrófulas, lamparones.

GALTONES : «¿Era que la carona del nin,... y ses enrogides GALTONES, ... evocaven en sa imaginació ... totes les impresions sentides desde'l vespre de la cayguda?», Pons, *Trascant*, 17.

GALVANA : pereza.

GALZADOR (carp.) : argallera.

GALZAR : ruñar.

GALZE : rebajo, ranura, batiente de puerta; — *galzes* : batientes de puerta.

GALL : «En 1 arbre stava 1 GALL ab gran res de gallines, e sots aquell arbre vench una volp», Lull, *Maravelles*, I, 145; — *gall farcit* (met.) : tarasca (?) : «Ella y sa mare, quan surten al carrer semblan dos GALLS farsits, ab un orgull que gastan, que Deu las fassa bonas», Oller, *La papallona*, 81; — *no se'n canta gall ni gallina* : «De l'esmorsar, que se l'havían menjat a las sis del matí, ja no se'n cantava GALL ni gallina», del Bosch, *Lo segador*, 39.

GALLARDAMENT : «E d'açó parla sent Gregori GALLARDAMENT en lo libre dels morals» B. U. B., *Ajustaments*, 247 v.º.

GALLARETS : «Yo sempre m'ho vaig pensar, diu una... massa GALLARETS. Quan vaig veure'l luxo que treya y'ls vestits tan estremats», Vilanova, *Del meu tros*, 23; — *tenir massa gallarets*.

GALLARÍA [CALLARÍA] : «bacinos duos et GALLARÍA 1 ad arnal gonter et alia CALLARÍA... ad matre mea...», Arch. Cat. Bar., I, 59.

GALLDINDI : pavo, gallipavo.

GALLEDA : cuba, : «Galeola, ae; poculum vinarium est, forte. La galleta», Nebrija; «en los costats uns pedriços pera los cánters de l'aygua y las GALLEDAS ahont se tenían los porrons en fresch», Vidal, *Rosada d'estiu*, 67; — *tirar una galleda d'aygua freda sobre d'algú* : calmarlo, echar un jarro de agua fría : «La meva fre-

dor... va causar l'efecte d'una GALLEDA d'aygua freda», Oller, *La papallona*, 114; — *galleda en forma de barrilet ab nansa* : cubeta.

GALLEDER : «per bon endreç e regiment del offici dels boters de fusta grossa, portadorers e GALLADERS de la dita ciutat, que quescuns anys separats del offici dels boters de fusta prima... puxen fer elegir de sí tres prohómens appellats prohómens del offici o confrería dels boters de fusta grossa...», A. M. B., *Bandos*, (1445-58), 42.

GALLECH : gallego : «los que huy s'appellen castellans, e andalusos, e GALLECHS», F. d'A., 82.

GALLEGO : «E dix I GALEGO que era ab lo Rey...», Cron. Jacme, 394; — *ferse'l gallego* : gallejar : «Alscuns hómens maliciosos hi a que si conexen que síen entre persones benignes que's fan grans GALLEGOS; mas si veen que y haia negú qui'ls tingua l'ast al foch, o que haja sanch en l'ull tantost baxen lur gatzara», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 59 v.º

GALLEJAR : gallardear, echar piernas, echar plantas, echarla de plancheta : «les gents d'aquella terra stan tan animosos en ofendre los enemichs que no'ls stimen res ans los GALLEJEN ara en hun loch, ara en altre, damnificant los», A. C. A., XXII, 38; «vos asseguro que no vull ni fantasmejar, ni GALLEJAR, ni trunfar me'n», Nerto, 6.

GALLINA. **1**, «Gallina, ae. Gallina, ave doméstica», Nebrija; «Yo li poré dar GALLINES, capons, perdius e faysans», T. B., II, 102; «per qual natura caech lo gall del arbre e no caygueren les GALLINES?», Lull, *Maravelles*, I, 146. **2**, pusilánime, apocado, de poco ánimo: — *ser un gallina* : tener miedo cerval.

GALLINAÇA : gallinaza, excremento o estiércol de gallina, estiércol que se hace en los gallineros : «lo Sastret endeviná, per la fetor a GALLINAÇA, que era'l trajo de vellut de quan se li morí la dona», Pons, *Trascant*, 51.

GALLINER : gallinero, corral, desván u otro paraje donde se guardan las gallinas : «Gallinarium, ii. El gallinero donde duermen las gallinas», Nebrija.

GALLOFA : añalejo, burrillo, libro que señala el modo de rezar el oficio divino, cartilla para el gobierno de los eclesiásticos.

GAMA : pierna : «E posa (Séneca) eximplis d'açó: los mariners han lo cors dur e fort per passar la mar e los pageses han les mans dures, los cavallers han los braços forts e temprats per agitar lanca e dart, los corrents han les GAMES leugeres per anar e conclou que cascún es poderós en aquelles coses que ha usades de fer», B. U. B., *Ajustaments*, 142.

GAMBADA : paso, zancada, el paso que se da al andar, espacio comprendido entre los dos pies andando o al andar, acción de echar un pie delante de otro para andar, pernada, salto, brinco descompasado; — *d'una gambada* : de un brinco : «Y avant, ronca, assahina y udola, ab sa alenada || cremant com terenyines los núvols de l'hivern; || de cingle en cingle, passa les valls d'una GAMBADA, || vessanthi com un cráter les fiames de l'infern», Atl., 54; «penjá la gorra y marxá a

grans GAMBADAS ab la medicina a las mans, cap a la cambra de donya Mercé», Oller, *La papallona*, 136; «l'ombra s'esquitllava dret al barri, guanyant l'era ab tres GAMBADES», Pons, *Trascant*, 9; — *anar a gambades* : alargar el paso; — *caminar a gambades* : ir a pasos desmesuradamente largos.

GAMBALS (CURT DE —) : corto de entendimiento, pobre caletre, entendimiento limitado; — *es curt de gambals* : no es un gran sastre, es decir, no tiene muchos alcances.

GAMBAYROT : «quatre fofos GAMBAYROTS, empesos pel llevant, s'escamparen pel ras, malejant la tarda», Pons, *Trascant*, 52.

GAMBERA : «una cuxera e dues GAMBERES de ferra», Segura, *Costums de Catalunya*, J. F., 1885, 210.

GAMBETO : chaquetón, capotón, gambeto, anguarina, especie de gabán o paletó rústico que gastan los aldeanos : «Un sacerdot moreno, grassilló... cobert lo cap per un casquet de vellut negre, GAMBETO de valona a las espatllas...», Oller, *La papallona*, 138.

GAMBES (carp.) : zancos.

GAMOXAT : «... una copa d'argent deurada dins e deffora ab peu de rosa GAMOXAT o florajat ab I esmalt ab senyal de la ciutat en mig del sol de la dita copa qui pesa I march e III quarts», Manual de novells ardits, II, 168.

GANA. **1**, apetito, deseo de una cosa : «Mas ell havía dins del seu cor tan gran malvaduría que no'n havía GANES de cumplir ço que'n prometía», F. d A., 221; — *de mala gana* : de mal talante; — *venirli ganes de* : sentir impulsos de. **2**, apetito, gana de comer : «Se coneix que mossén Magí du GANA — feu D. Pau, al eixir de missa, tot acostant al capellá la cadira pera que prengués xacolata», Oller, *Vilaniu*, 219; «Res faltava de provisions de boca, puig se sab que'n las altas regions la GANA no s'acaba may», Bosch de la T., *Recorts*, 128; — *despertar la gana* : abrir el apetito.

GANAPÉ : canapé, asiento largo con respaldo, en el que están con comodidad muchas personas; — *estirat en un ganapé* : tumbado en un sofá.

GANAPIA : grandullón, ganso, mocito, zagalón : «Y per que vol la regadora? — Perque es d'ell; no te'n donas vergonya, mes que GANAPIA?», Vilanova, *Del meu tros*, 29.

GANASSA : ganso, mocito, grandullón, zagalón.

GANÇA : boca (es vulgar en Barcelona).

GANDUL : pendejo, haragán, harón, guillote, holgazán, vago, que no tiene casa ni hogar, zángano : « — Es un GANDUL; — digué mitj rihent. — Ara li estava respallant la roba, perque si jo no ho fes, se la posaría molt tranquil ab la pols de vuyt dias», Oller, *La papallona*, 52; «si vintiquatre horas diarias de renda son insoportables als mateixos GANDULS, quan més no havían de serho a un home acostumat al treball?», Oller, *Croquis, Lo trasplantat*, 123.

GANFANÓ : «Poch aprés arrivá la dita professó e clero de la Seu ab la bandera de Sancta Eulalia, GANFANONS e creu», Comes, *Lib. de coses*, 351.

GANFANONER : «Nos Enrich per la divina gracia rey de Anglaterra, e senyor de la gran Bretanya, e encara del principat de Gales, e de Cornualla, e d'Irlanda, GANFANONER major de la Sglesia sancta, e del sanct Pare de Roma», T. B., I, 148.

GANGA : ganga.

GÁNGUIL : hombre alto y desairado, gambalna.

GANINCH, GANANCH : ganinch, ganinch; din, dilín; dilín, dilín, voz forjada para remedar el sonido de la campanilla.

GANIVET : «e que'n cada part se'n metessen tovallons axí mateix molt blanchs, e deiús quiscún hagués son plat d'argent eo de stany e son GANIVET», F. d'A., 281; «Declaren los dits Consellers e prómens que en les dites ordinacions e bans síen enteses axí baynes de GANIVETS com de coltells», A. M. B., *Bandos* (1365-72), 10 v.º; «Un coltell ab son GANIVET e sivella d'argent», Segura, *Costums de Catalunya*, J. F., 1885, 201; «Phelip com veu lo pa davant, pres cuytadament un GANIVET, e pres un pa e lescá'l tot, e feu ne XII lesques grans,e adobá les», T. B., I, 304.

GANIVETA : cuchilla : «En Benet prengué d'una llexa un gros pa de ségol, agafá la GANIVETA ab que lo senyá, y llescá pa per tots», Bosch de la T., *Lena*, 24; — *ganiveta de llima* (cerr.) : lima de sierra.

GANIVETADA : cuchillada, chirlo o corte hecho en la cara; — *donar ganivetades* : acuchillar, chirlar, señalar, cruzándole a uno la cara.

GANIVETÓ : «un pobre jayo, sentat en un dels pedriços del costat de la porta, ab auxili d'un GANIVETÓ, construhía un flaviol de canya», Vidal, *Rosada d'estiu*, 69.

GANSERÍA : «Lo Roch de la Pruneda, que com se pot haber comprés, era tot un bon home, tenía com dit deixam, una gran cantitat de GANSERÍA», C. Vidal, *La vida en lo camp, Qui endavant*, &., 185.

GANXET : «jo'm tancava en ma cambra, y ara llegint, ara fent ganxet, me passava las horas sens sentir, escoltant la pluja que batía'ls porticons», Vidal, *Rosada d'estiu*, 87.

GANXO : garfio, garabato, instrumento de hierro cuya punta vuelve hacia arriba en semicírculo. Cp : «Item IIII affibladors trancats en que entre lo GANCHON de la sivella de la dita correja», Reg.º 24, 63 v.º

GANXUT : «Ab unglots de diable GANXUTS altres n'arranquen, || barrohers empernantshi, dels puigs ab tremolor, || y a colps de peu, a falta de mall, los esvoranquen, || ab pedres tasconantlos, a tall d'estelladors», Atl., 168.

GANYA, GANYES : agallas, aberturas que tienen los peces a los lados de la cabeza; nombre vulgar con que los pescadores designan las bronquias de los peces : «d'aquí avant algún venedor o venedora revenedor o revenedora o altre qualsevol persona no gos vendre les dites merlusses fetes o fahedores en la present Ciutat ab caps e GANYES ne en altra forma sino segons son venudes e es acostumat vendre...», A. M. B., *Bandos* (1406-98), 296.

GANYADA : cuchillada, chirlo, corte hecho en la cara, tajo, cuchillada recibida en la cara, rasguño :

«Sapies ací encara que com un jove en Sibilia enterrogás I malendrí on havía presa tan gran GANYADA que portava per la cara, respós lo malendrí que lla on ell no fugía ans estava ferm de cara», Eximenis, *Regiment*, c. 273.

GANYOT : fam. gañote, garganta.

GANYOTA : mueca, gesto, figura, visaje, momo que se hace con los labios, reconcomio, gesto con que se da a entender alguna cosa, guiño, caricatura : «las ceyas semblavan que fugissen a barrejarse ab los cabells fent lo total de sa cara tan extraordinaria GANYOTA que era capás de fer perdre'l plor a un home gran», Vilanova, *Del meu tros*, 55; — *fer ganyotes* : hacer muecas, gestos, visajes, hacer la mamola, burlarse.

GARA-GARA : «Encara per esbalahir los combatents feya que alguns d'aquells qui estaven en les bestides cridaven en lengua d'aquells del loch e quaix qui es un hom del loch mateix e dels combatents mateixos qui vol encantar l'altra no prena mal, cridaven alt en lur lengua: GARA GARA, detrás; e com aquells se girassen detrás e guardassen qui'ls encalçava axí soptosament eren axí ferits com dit es per los contraris», Eximenis, *Regiment*, c. 300; — *fer la gara gara* : «Y seguint saraus y festas || La GARA-GARA sab fer || A totas, que fins que's casi || Lo que busca es passatemps», Ferrer, *L'hereu*, J. F., 1875, 93; «De quan en quan ella ja daría una mirada als forasters y'ls hi faría la GARA-GARA», Oller, *Vilaniu*, 126; «La rebrán tan bé com vulga, li farán la GARA-GARA tant com vulga; pero aquí, dintre'l cor, ¡uy, que'n tenen de secrets!», Oller, *Vilaniu*, 97.

GARBA : haz, gavilla, haz de mieses, manojo de trigo u otro grano para hacer las haces : «et V GARBAS de civada et singulos ciphos plenos fabis», R. Ber., III, 247; «E l'endemá Tirant se fon vestit ab un manto de orfebrería, la devisa era tota de GARBES de mill, e les spigues eren de perles molt grosses e belles ab un mot brodat en çascuna quadra del manto», T. B., II, 23; «Ara, ella'm perdó si goso posar a ses plantes mon manadet d'espigolera vora les daurades GARBES del camp, sempre assoleyat y benehit de Deu, de sa literatura», Atl., XVI; «Les eugues que batíen lo blat volen pels ayres, || ab l'era y mas a troços, y GARBES y garbers; || fan un gabell entre ones, arbreda y llenyatayres, || y ab sos difunts la fossa barreja sos fossers», Atl., 142; — *garba de blat* : gavilla de trigo.

GARBAT : picoso, hoyoso, de viruelas, marcado de las viruelas, picado de viruelas, lleno de costurones.

GARBEJAR : agavillar.

GARBELL : criba, harnero, zaranda; «Item que alguns hom de qualque condició sía no gos fer garbellar als dits garbelladors ab altre GARBELL sino ab aquell qui será segellat», A. M. B., *Bandos* (1378-1517), 51; — *garbell d'espart* : juera; — *fer del cel garbell* : «Per tal havem, Isaie v.º: Maleyts siats vosaltres qui deits al mal que es bo, e del bo que es mal; e aquí matex diu axí: Maleyts siats vosaltres qui

diets al mal que es bo, e qui justificats l'om malvat per esguart dels dons que'n sperats... E son alscuns qui axí han per ma lo lagotejar que a tot hom fan del cel GARBELL», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 373.

GARBELLADOR : cribador, aechador, zarandero : «Item stabliren et ordenaren... que tot GARBELLADOR qui no garbellás be et feelment los avers que hom li dona a guarbellar que paguás per pena v sol. et si'ls v sol. paguar no podía que estigués v díes en la cadena», Almotacenia de Valencia, 1322, 26.

GARBELLADURES : aechaduras, granzas, desechos que quedan del trigo, cebada y demás semillas cuando se criban y limpian : «null hom de qualque condició será no sía osat que gos mesclar ne mescle les GUARBELLADURES que serán exides de la grava al guarbellar, ço es a saber, en la grana que será guarbellada», Almotacenia de Valencia, 1322, 25 v.º

GARBELLAR : cribar, limpiar con la criba el trigo u otro grano, aechar, cernir paja : «que de huy a avant null hom privat ne estrany de qualque condició será no gos vendre ne comprar grana en la ciutat ne en son terme sens que no sía GUARBELLADA», Almotacenia de Valencia, 1322, 25 v.º

GARBER : segador : «Les engues que batíen lo blat volen pels ayres, ab l'era y mas a troços, y garbes y GARBERS; || fan un gabell entre ones, arbreda y llenyatayres, || y ab sos difunts la fossa barreja sos fossers», Atl., 142; «arribava la colla de segadors que ell havía assegurada cosa de quinze días abans al capitá de la mateixa, a rahó d'un duro diari y'l gasto per cada GARBER, segons costum de pagesía», del Bosch, *Lo segador*, 20.

GARBERA : montón de gavillas : «pegaren foch a la casa y a las GARBERAS de l'era, y lo pobre Badó que feu poca o molta resistencia, lo mataren al mateix camp d'ahont trajinava las garbas», Argullol, *La guerra*, 83.

GARBÍ : garbino, leveche, así se llama en el Mediterráneo y en las provincias meridionales al viento del sudoeste : «e vench nos I oreg de vent de part de GARBÍ», Cron. Jacme, 93; «E quant vench en l'altre día nos haguem el GARBÍ dolç e amorós, e menà'ns a aquel port», Cron. Jacme, 478; «A la lluyta carnívora y feresta || barreja sos lladruchs negra tempesta || congriada a GARBÍ sobtadament, || y revinclades ones s'arrestellen || demunt les naus, que cruxen y s'estellen || com un canyar dins esverat torrent», Atl., 24.

GARBO : garbo.

GARBÓ : gavilla de sarmientos, haz de sarmientos; — *garbons* (agr.) : haces de sarmientos.

GARBUIX : tararira, desbarato, confusión, desorden; — *garbuix de gent* : barullo de gente, tumulto : «ja la dida botava escala avall... ja's confonía entre las empentas d'aquell GARBUIX», Oller, *La papallona*, 172; «penetrá prompte en lo GARBUIX d'aquell públich que cridava, reya, malparlava y's concentrava... a cada ómnibus de familia que anava avansant pera descarregar didas, criaturas y pares candorosos», Oller, *La papallona*.

86; «Se crema una casa, es un incendi! — repetiren milenars de llenguas en coro esglayador... Lo senyor Andreu no havía avansat deu passas y estava capulat. Llavors, per acudit sobte, fugí d'aquell GARBUIX y's posá a la cua dels bombers, disposat a avansar ab ells», Oller, *Notas, La sort del Sr. Andreu*, 238.

GARÇA : urraca; — *fer veure garces per perdius* : arrimar el clavo a uno, dar a uno papilla, venderle juncia, engañarle, embaucarle : «crech que en Solá'ns fa veure GARCES per perdius; axó s'ha de posar en clar», Bosch de la T., *Lena*, 261.

GARFIR : garfear, agarrar, asir : «De Libia arrabaçárem Harpíes y Amaçones, || per ella esparverantles com a pardals esquerps; || tenyírem sos saulons ab sanch de les Gorgones, || GARFINT per escapçarles son dur cabell de serps», Atl., 90; «Y, raig a raig, Alcides de més aprop sent ploure || palets que serviríen per moles de molí, || y bromereig y tránqol darrera seu remoure, || y estendre per GARFIRlo llurs braços de rampí», Atl., 178; «Si en lo refluix ensenya cap bosch ses cabelleres, || GARFINTleshi l'arrenquen, y, penjat com rahim, || ab ses afraus pels ayres, ses balmes, rius y feres, || a asseure'l damunt d'altres l'envíen cap al cim», Atl., 238; «Alguna de llurs dones que'ls va ab l'infant darrera, || — Qué feu? — esgarrifada los crida, — donchs qué feu? || Ells GARFEXEN son flonjo cabell, verts de quimera, || y al cel tirantla, — Vólahi, — li diuen, — si ets de Deu», Atl., 244.

GARGALL : gargajo, esputo, escupidura viscosa.

GARGALLEJAR : gargajear, expectorar.

GARGAMELL : garguero, gañote : «en los Proverbis, en lo VIII ca. hoyts; car de grans coses vos deig parlar e obrir se han los vostres labis que preyquen les coses de dretura; veritat se pensava lo meu GARGAMELL e los meus labis detestarán e reptarán lo hom sens pietat», B. U. B., *Ajustaments*, 302.

GARGAMELLA : garganta, gaznate.

GARGAMELLÓ : gallillo, campanilla.

GARGARITZAR : «Gargarizare; hacer gargarismo», Nebrija.

GÁRGOLA : gárgola, figurón formado en las fuentes o en las canales de los tejados que arroja el agua por la boca.

GARGOLEJAR : «les dones de cort e de la dita Ciutat (Nápols) volgueren rasemblar aquelles dones françeses:... e de cantar françés GUARGUOLAIANT axí com fan les dones generoses en França», Eximenis, *Lib. de les dones*, c. 56.

GARGOTEJAR : garabatear, hacer garabatos.

GARGOTS (FER —) : garabatear, hacer muy mala letra.

GARIPÓS : «Veurás fembres leges pus pintades e pus GARIPOSES que altres, ne hom del mon no'ls faria creure que sien leges», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 381.

GARIPS (FER —) : contonearse al andar.

GARJOLA : cárcel, prisión, cárcel de presos; — *estar en la garjola* : estar metido en la caponera.

GARLANDA : guirnalda : «Sde-

vench se I jorn, que la filla de I rey jugava ab donzelles en I verger, e havía posada sa GARLANDA de aur e de argent e de pedres precioses en la brancha de I arbre», Lull, *Maravelles*, I, 211; «e ell pres la GARLANDA de tres comptats», Muntaner, 58; «e cascú de aquells portás en lo cap una GARLANDA de flors», T. B., I, 43; «e cascuna portava en lo cap una GARLANDA de flors o de murta, perque fossen conegudes», T. B., I, 122; «E en aquel diverses flors avent colides de les quals tot lo qual era depint. E ab les candides mans en la falda de mon rich vestit las unas ab les altres ab desig me fiu una gentil GUARLANDA de la qual orné los deorats cabels de ma testa», Fiameta, 4; «Encara he dit per aquesta rahón que aquels qui son enamorats se façen de les fuyles d'aquest arbre GARLANDA e de les flors ram per portar en la man», Breviari d'amor (Bibl. Nac. París, M.S, Esp. 353),3; «Veu més enllá la riba fructífera del Turia, || GARLANDA avuy flayrosa de la ciutat del Cid, || y diuen qu'en les illes ohí dolça canturia, || com si'l cridessen nimfes d'escumes al seu llit», Atl., 74; «Iris, que'l sol anyora, || texeix los set colors en sa GARLANDA, || que'l cel pendrá per banda», Atl., 210; — *es la casa d'en Garlanda* : es la casa de Astrearena, en que todos mandan menos el amo.

GARLAR : charlar : «Vingui'm a veure algún día, si li escau bé, que GARLAREM un xich», Oller, *La papallona*, 13; «En Lluís prengué una cadira y restá allí GARLANT bona part del dematí pera tornarhi a la tarde», Oller, *La papallona*, 26; «La Madrona l'obehí y la malalta comensá a GARLAR com si res tingués», Oller, *La papallona*, 181; «familiarment repanxigat dintre un gran silló... GARLAVA al costat del gobernador||, Oller, *Vilaniu*, 150; «lo bon vell, entre'ls estornuts y la tos, no parava de GARLAR, explicant sos projectes de melloras urbanas», Oller, *Vilaniu*, 333; — *jo aquí, garla que garla, la dech destorbar*.

GARLOPA : garlopa.

GARLOPÍ : garlopín.

GARNATXA : «Según Viollet-le-Duc era uno de los vestidos que tenía la forma de manto levantado sobre el brazo, alguna vez con mangas y con orillas de pieles o de seda», Forestié, LXXX; «e don Fortuny Lópeç no havía sino una barbuda que's mes en la testa, e una GARNATXA que's vestí, e I mul en que cavalgava, e una lança que tenía», Cron. Jacme, 270.

GARNEU : malicioso, taimado, marrajo : «no sols la sab molt llarga, sino que es un GARNEU, un gata maula de primera», Vidal, *Rosada d'estiu*, 358.

GARRAFA : garrafa, vasija de vidrio o cristal, que sirve para poner agua, vino o licores.

GARRAFETA : botella : «Pren una GARRAFETA y corra a ca'l apotecari», Oller, *La papallona*, 155.

GARRANYICH : «la diligencia comensá a lliscar poch a poquet, balansejantse feixugament, deixant sentir de quan en quan los GARRANYICHS de la fusta y'ls grinyols que feyan las rodas al refregar ab la trava», Oller, *Vilaniu*, 19.

GARRELL : patiestevado, pati-

zambo, de piernas tuertas, que tiene las piernas torcidas hacia afuera, estevado, que tiene las piernas torcidas en arco, a semejanza de la esteva, zambo, zancajoso.

GARRÍ : cerdo lechón, marranillo, gorrino, lechón, cochinillo que todavía mama : «Corrían per la vora de la porta dos o tres GARRINS, entravan y sortían coloms», Genís, *La Mercé*, J. F., 1878, 224.

GARRICH : carrasca, chaparro.

GARRIGA : encina, carrasca, carrasco, especie de encina baja con hojas rodeadas de puas; carrascal, chaparral : «Ciutat, cinglera, Atlántida y Atlants d'una gorjada || devora, llot y escumes, balenes y aucellam, || y, en remolí terrible d'infern, la torrentada, || de pobles y GARRIGUES, vaxells y pedregam», Atl., 248; «¿Hauré esfullat aquexes flors cullides la matinada de ma vida en les valls y GARRIGUES de la patria?», Atl., XIV; «Diu lo savi en los proverbis capítulo tricésimo quarto: yo, diu ell, passé per lo camp dels pereosos e per la vinya del fol e viu que tota era plena de GARRIGUES e de spines», Suma de collacions, 126 v.º.

GARRINADA : lechigada, el número de lechoncillos que nacen de un parto.

GARRINAR : parir la puerca o lechona.

GARRINET : lechoncillo.

GARRÓ : carcañal : «D.ª Isabel assaboría ab pler tant de repós, y contemplava sonrihent a sos fills, que, fets uns terrissayres, las mitjas al GARRÓ y las grans payolas al clatell, se colravan com préssechs y s'enfortían cada día més», Oller, *Vilaniu*, 272.

GARROFA: algarroba; — *garrofes* : vulg. patillas, porción de pelo que se deja crecer desde la sien hasta la barba.

GARROFER; — *garrofer bort* : árbol del amor.

GARROFERAL : «Com atret per l'ombra, s'interná en lo GARROFERAL», Oller, *Vilaniu*, 260.

GARROT : garrote, palo de cargar con que se aprietan las cargas en las caballerías : «lliguí las potas de la guilla atravessadas ab un GARROT», Bosch de la T., *Recorts*, 165; «Al cap de pochs minuts s'habían reunit al voltant de la agonejanta víctima una cincuantena de homes, afadigats, esvalotats (n'hi había que fins habían perdut la barretina), portant a las mans qui una aixada, qui una forca, qui un GARROT y qui una escopeta», Genís, *La Mercé*, J. F., 1878, 208; — *garrot de braç* : «LO GARROT de bras qu'ensenyo || Diu que val un dineral», F. Soler, *La gallinayre*, J. F., 1879, 48.

GARROTADA : garrotazo, paliza, apaleamiento, tunda, zurra de palos : «encara que hi hagi alguna bullanga, lo foraster, si s'aparta del punt ahont donguin las GARROTADAS, la bullanga no li ha de fer cap mal», Argullol, *La guerra*, 104.

GARROTAT : «porien fer que de nits ab los ginys los fossen tramesos sachs de farina ben GARROTATS ab cordes dins altres sachs qui no's trencassen per lo colp del giny», Eximenis, *Regiment*, c. 319.

GARROTERA : jarretiére : «y en

la cama portava la GARROTERA», T. B., I, 315.

GARRULAT : «li valría mes callar que parlar ne apedassar; mas vol luytar ab natura que n ordona lo contrari e a la fi com a molt GARRULAT, res no a dit», A. C. A., XIII, 246.

GASANY : guany : «Timor Domini sit negocia tua et veniet tibi lucrum sine labore. Vol dir, cascú de vos altres la temor sia ta mercadería hi vendrá a tu GASANY senes trebayll», Eximenis, *Tractat apellat doctrina compendiosa*, &. (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 48), 4.

GASÓ : césped.

GASSET [GACET] : garzo : «les celles te pontades e molt belles no per art mas per natura; los hulls te queucom GACETS e molt bells», Eximenis, *Vida de Jhu Crist* (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 6), 18 v.º.

GASSO : garzo : «Principalment se inflamava lo cor a la sua amor e reverencia si attens e penses a la forma del seu preciós cors. Car ell era gran en sa statura e no massa. Mas era be alt ab lo cap: ben format ab gran front e alt e ab les celles altes e ben archades e negres. Los ulls GASSOS bells e grans, fort luents e punyents, e de tanta virtut que soptosament provocaven aquell que ell guardava a pahor e amor; los cabells lonchs fins al muscle, negres en alt e baix ab color de avellana. La barba curteta, Bifforcada devall negre e spessa. La cara sua era longua», (No consta la eignatura. Es de la Vida de Jesucrist d'Eiximenis?); «E lo dit compte es hom de baxa statura, gros ab lo coll curt; ab cara pigardosa, uls GASOS, ab cabelladura llarga e molt rosa», Comes, *Lib. de coses*, 168.

GASTAMENT : aborto, criatura que nace muerta o que se ha sacado muerta del vientre de su madre: «La sagnía, purga y suors en les prenyades ni criaturas dels quinze anys en avall, no's pot, ni deu fer, per ocasió de que uns son fácils de resólverse, per lo molt calor que tenen, y les dones per no pérdrer la criatura, que lo GASTAMENT sempre se ha de temer y recelar», Bernat Mas, *Orde breu*, &., 38.

GASTAR : usar : «Gastava per tot día mostatxo y ulleras verdas: fumava ab pipa», Vidal, *Rosada d'estiu*, 113. Cp.: «Vol dir en romanç: Cressus perdrá e DEGUASTARÁ molts regnes com haurá passat lo riu de Alim», B. Cons., 64.

GASTAT : «mols de jóvens de aquella constillació y malaltía popular curaven y los altres se morien y principalment persones que tenien los pits GASTATS», Comes, *Lib. de coses*, 614.

GASTARSE : malparir, abortar.

GASTO; — *perdonar gastos* : ahorrar gastos : «sabía quant reproductius son avuy certs GASTOS y no volía perdonarne cap», Oller, *Croquis*, 105.

GAT. **1**, gato : «un GAT denant ells, dementre sesíen en una gran sala, jugava ab una ploma», Lull, *Maravelles*, I, 89; «e vengueren ab gran necesitat que havíen de menjar los cavalls, los GATS, fins a les rates», T. B., I, 284; — *gat salvatge* : gato montés; — *gat escaldat ab aygua tebia'n té prou* : gato escaldado del agua fría huye; — *agafar lo gat* : envinarse, ponerse hecho

una bota, beber demasiado; — *ésser gat* : «¡Mare de Deu y que'n té de palica, y que'n son de GATS!», Vidal, *Rosada d'estiu*, 28; — *ésser un gat dels frares*; — *ésser gat vell* : ser perro viejo, ser liebre corrida, se dice de una persona difícil de engañar, ser zorro; — *haverhi gat amagat* : hay gato escondido; — *haver un gat tancat* : «voldría saber si ha anat a ca'n Solá; si no hi ha anat, aquí hi ha un GAT tancat... jo hu sabré», Bosch de la T., *Lena*, 261; — *passar lo gat per l'esquena* : «per tal que no's tornen a fer oradures e que n'agen major pahor, fa mester que hom los pas lo GAT per la esquena, ço es, que hom de llurs follies los ponescha be segons lur condició», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 46; — *no hem de pendre un gat ab sabates* : no vamos a creer que los burros vuelan : «las noyas que jugan ab un, jugan ab molts, y aquí no hem de pendre un GAT ab sabatas», Oller, *La papallona*, 113; — *tenir lo gat*; — *viure com gat y goç* : estar o vivir como perros y gatos. **2**, botillo, pellejo pequeño que sirve para llevar vino : «lo catxaçut Toni-Pau, ab auxili d'un vaylet, anava mesurant y buydant en las botellas, los GATS o las carabaças, lo patriconet de vi que per lo bech de la aixeta fluhía del carretell», Vidal, *Rosada d'estiu*, 374.

GATA; — *gata maula* : «no sols la sab molt llarga, sino que es un garneu, una GATA maula de primera», Vidal, *Rosada d'estiu*, 358; — *gata mauxa* o *moxa* : gata de marivamos, gata ensogada, gatita muerta; se aplica a una persona hipócrita, que afecta inocencia, sencillez, &. : «¡Ay lo gran estrofa! esclamavan; ¡una carta a la promesa! Mirin lo GATA mauxa», Vilanova, *Monólechs*, 22; «sabía de bona tinta que serían passats per concell de disciplina molts GATA-MOIXAS que se'ls habían descubert las malifetas», Genís, *Sota un tarot*, J. F., 1876, 316; — *fer la gata moxa* : hacer la gata ensogada; — *fer la gata mauxa* : hacer la gazmoña, la gata muerta.

GATGE : prenda : «E adonchs lo leopart fermá la batalla e doná son GATGE al rey», Lull, *Maravelles*, I, 236; «E llavors resposeren los missatgers del rey Carles: Donchs, rey, puix axí ho deyts, dats vostre GATJE en presencia de tuyt. E llavors lo senyor rey pres un parell de guants que tenía un cavaller, e va'ls gitar en presencia de tuyt. E los missatgers del rey Carles preseren los GATJES», Muntaner, 129; «E com lo germá de Kirielayson sabé que son germá era posat en GATGE de batalla per venjar al mort dels dos Reys, ab molta dolor e congoxa se partí de Apollonia», T. B., I, 236; «no resta mes entre nosaltres sino que poseu vostre GATGE en poder dels jutges del camp», T. B., I, 238; «pero si gosau dir yo no sía millor cavaller que vos, yo us offir batalla a tota ultrança: e lançá li uns guants per GUATGE», T. B., I, 373.

GATINADA : cría de una gata, número de gatitos que pare una gata.

GATINAR : parir la gata.

GATÓ : «e no sabs tu be que yo se traure de gata morta GATONS vius?», T. B., III, 34.

GATONERA : gatera, agujero en

las puertas o paredes para entrar y salir los gatos : «a altas horas de la nit quí diantre veuría que ell treya la clau de la GATONERA, obría poch a poquet la porta y's ficava a la casa del pagés?», Oller, *Notas, Jochs de pagés*, 173; «Lo darrer que tanca la porta deixa la clau sota la GATONERA», Oller, *Notas, La calavera*, 199.

GATOSA : aliaga, aulaga : «Spartium spinosum (Papailonaceas)», Bosch de la T., *Recorts*, 162.

GATZARA : algazara : «e les XXV galees regatant exiren ab gran GATZARA defora», Muntaner, 273; «Teniu'l sopar y ab ell la GATZARA», del Bosch, *Lo segador*, 27.

GAUBANÇA; — Ej. : ab lo cor plé de GAUBANSA; «havía passat moltas horas d amargura, mes aquella era de tan gran satisfacció, que la GAUBANSA omplía tot lo seu pit», Argullol, *La guerra*, 30.

GAUBAR : «vostre marit a'm fort escarnit e GAUBAT e a ffet gran mal a mí», Bernat Desclot (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 328), 110.

GAUBARSE : «Cascú de aquells officials se GAUBÁ de ço que havía millorat lo monestir de renda», Lull, *Maravelles*, II, 232.

GAUDIR : disfrutar : «los ffranceses qui son maestres de la art de be GAUDIR cant han ostes, tostemps díen: feta bona chera, ço es, fets bona cara e tenits vos alegres», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 177; «complerta sa sagrada missió del día, torna ab lo cor inflat de goig a GAUDIR de las delicias d'aquest niu», Oller, *Notas*, 54; — *gaudirse* : «resolt a que... sa germana no's GAUDís d'un xavo... pagá ab bens inmobles lo consignat en la sentencia», Vidal, *Rosada d'estiu*, 59.

GAUG : gozo : «e aprés aquestes paraules per gran GAUG que agren de la vista e de les paraules dels ángels els se feseren bateiar al apóstol», Vies des saints (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 44), 14.

GAUSAR : osar : «e trobá ela aquí meteys morta per que's plorá e no la GAUSÁ tocar», Vies des saints (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 44), 94.

GAUTA : «Encara diu mes nostre Senyor Jesucrist que si hom te fer en la una GAUTA, que tu li deus parar l'altra», Breviari d'amor (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 353), 151 v.º

GAVAIG : «e si ferán sacrificació o hoferta de ocells al Senyor axí com de tortes e colomins cfarirán aquells los sacerdots altar; e torcen li lo coll axí que sía trenquat lo cuyr e lexen decórer la sanch sobra la part del ara e gitán lo GUAUVAIG e la ploma fora del altar a la plaia de horient en loch hon solen gitar les cenres», Bibl. cat. (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 2), 52 v.º; «faent se be e grassament meniar e nodrir de forment qualque bestia qui puys fuscha de fora o aucell qui port al GAVAYG o al ventre forment e vaia fora la vila ans que sie digest», Eximenis, *Regiment*, 319.

GAVARRER : romaguer : «Moysés vench al pug de Deu, Oreb. E aparech li nostra Senyor Deus en flama de foch e estave al mig de I gran GUAVARRER e veya que lo GUAVARRER cremava e flamaiave, mas no cremava que's corrompés ni que's cremás», Breviari d'amor

(Bibl. Nac. París, MS., Esp. 205), 106 v.º

GAVARRERA : «e axí com a rosa e a GUAVARRERA qui tost es secat», B. U. B., *Ajustaments*, 33 v.º

GAVETA (alb.) : artesilla, cuezo de los albañiles : «Primerament feu pendre molt oli e alquitrá en GAVETES de fust», T. B., II, 142; «que'ls dits carnicers e lurs missatges pusquen degolar en los escorxadors e en los lochs acustumats de degollar e que'ls cabrits pusquen degollar en la cabridaría cullent la sanch en una GAVETA o librel per que sutzura aquí no sía feta», A. M. B., *Bandos*, (1349-56), 67.

GAVINA : gaviota : «Mirantme les GAVINES || de borrallons d'escuma coronada, || creguérenme llur cándida parella», Atl., 188.

GAVINET : cuchillo : «E ella tentost ab gran pleer pres un GAVINET que portava en la cinta e tragué's los huylls», Recull de eximplis, 110.

GAY : alegre, divertido, placentero.

GAYA : en la ropa, nesga, girón, sesga.

GAYATO : cayado : «Per assí passa un noy donant la ma a l'avia, per allá la masovera d'un mas vehí, mes amunt un vell aguantantse en lo GAYATO, mes ensá una noya a qui li va darrera un axam de fadrins, mes anllá una colla de pagesos caminant a poch a poch y enrahonant ab calma», Martí, *Lo caragirat*, 50; «al ésser negre nit, ab lo GAYATO a la ma y'l pellicó a la espatlla, exi del Molí Vell», Pons, *Trascant*, 12.

GAYRE : **1**, adv. : mucho : «es ciutat molt noble e honrrada e molt fort e mills murada que ciutat que sía GAYRE al mon», Muntaner, 33; «no ha GAYRE de díes que han perdut llur senyor, qui era lo millor cavaller del mon», Muntaner, 294; «e en l'Empurdá no eren senyors de GAYRE gran cosa», F. d'A., 116; «... del rey Amalarich qui'n era molt fadrí e no GAIRE be nodrit», F. d'A., 63; «mas En Berenguer no'n faé GAYRE cas, e axí lo lexá star que pus no se'n va curar», F. d'A., 184; «aquell any tots lurs sembrats se'n eren malmesos, que res no havíen poscut cullir, del qual lo Rey hac gran dolença, per lo qual los faé molt gran socorriment que no'n haguessen GAYRE fretura», F. d'A., 371; «Mes ¡ay! ¿trigará GAYRE || lo paradís ab la fossana a obrirme? || ¿No ve encara'l florayre || a aqueix jardí a cullirme || en sa randa de flors pera encabirme?», Verdaguer, *Sospir del ánima*, 1866; «A setanta sis anys que tenía, un no's pot esperançar viure GAYRE mes», Bosch, *L'hereu Subirá*, 12; «Mon pare no está GAYRE be; ha tingut de tornar fer llit», Bosch de la T., *Lena*, 212; «En Ramón durant ses vacacions no s'hi havía entretingut GAYRE», Bosch, *L'hereu Subirá*, 17; «perdonin si no enrahono GAYRE be, que so un pobre y no tinch cap lletra», A. Careta, *Quadros*, J. F. 1876; «Quan vaig veure'l luxo que treya y'ls vestits tan estremats me deya entre mi: que n'hi ha de vent en aqueix caparró. Veyam si m'erraré de GAYRE; y mireu, tal dit, tal fet», Vilanova, *Del meu tros*, 23; «dexeu que baxen! — esclafí en Gilet, assenyalant l'escala. — Be que,

si cançonegen GAYRE...», Pons, *Trascant*, 116; «¿Creus que'm pot fer estar GAYRE contenta, veure't a tu sense pare y a mi sense marit?», Moncerdá, *La Montserrat*, 152; — *abans de gayre* : en breve : «Y, fentli de corona, ja hi veu abans de GAYRE || les d'or oviradores taronges groguejar, || com si brillant quiscuna fos altre sol qu'en l'ayre || sortís de les onades lo mon a enlluhernar», Atl., 82; — *ans de gayre* : en breve : «Creix l'arbre; y ans de GAYRE, de ses branquetes flonges, || a penjoyades queya la pura y blanca flor; || y entre'l vert groguejaren, a rams, belles taronges, || com en cel d'esmeragdes ruxat d'estrelles d'or», Atl., 264; — *no hi ha gayre* : no ha mucho, poco antes, poco hace; — *no ta gayre* : no ha mucho, poco antes, poco hace; — *gayre be* : casi : «Confesso que al pujar la escala GAYRE be me'n penedía... Era un quart pis ab honors de quint, del carrer de Trafalgar», Oller, *Notas, Una visita*, 51; «Ell l'abrassá GAYRE be fins a desconjuntarla», Oller, *Notas, Un estudiant*, 23; «Com que hi ha artigas y camps de ségol GAYRE be al cim de la serra, s'han de portar las garbas a coll fins a l'era del mas», Bosch de la T., *Recorts*, 35; «lo Casal del Comte, situat GAYRE be al centre de la cassera», Bosch de la T. *Recorts*, 159; «fora'l temps d'anar y venir de la fundició hont travallo, GAYRE be no'm moch de casa», A. Careta, *Quadros*, J. F., 1876; «Y en tant s'esquitllaven esgarriats, GAYRE be fonediços, empenyuts sens repós pel correu-cuyteu! Correu-cuyteu!, de la Mariona», Pons, *Trascant*, 108. **2,** adj. mucho : «ell sabía, que no havía hómens a cavall, ne d'apeu GAYRES», Montaner, 419; «les quals trobá en Cartago nova quant sense GAYRES feyts d'armes la'n pres e la'n faé dels romans», F. d'A., 16; «Així feya que visqués ocupat y alegre la vida de estudiant sense tenir GAYRES amichs», Genís, *Sota un tarot*, J. F., 1876, 306.

GAYRELL; — *a gayrell* : al desgaire : «lo rostre mal enquadrat per una mantellina espessa que li queya a GAYRELL demunt del gran mocador de catifa», Oller, *La papallona*, 6.

GAYTA : gaita, zampoña, instrumento músico.

GAYTER : gaitero, el que toca la gaita.

GEBRAR : helar.

GEBRAT : aljofarado : «Polsávala, a mos fills girantme engelosida; || plavíem ¡ay! de veure'ls, ab sos ditets GEBRATS || los bens escarpir elles, pexentlos sajulida, || y ab los lleons ells batre's pel rost abrahonats», Atl., 154; «la terra GEBRADA dura com un roch», Bosch de la T., *Lena*, 29.

GEBRE : escarcha, rocío helado que se agarra a las ramas de los árboles, aljófar.

GECH : «En Joanet a cavall del matxo, sentat sobre'l bast com una dona, mánech del fuet ficat esquena avall entre GECH y camisa, venía de Camprodón», Bosch de la T., *Lena*, 19; — *gech vell* : chaqueta raída.

GEGANT : gigante, la persona cuya estatura es descomunal o excede mucho la regular; jayán :

«Gigas, ntis. Gigante, o hijo de la tierra», Nebrija; «Hércules s'hi acosta aprés de batre'ls GEGANTS de la Crau, y d'entre les flames trau a Pirene», Atl., 40; «Fou lo GEGANT que pinten ab tot l'Olimp en guerra; || l'ixent sol ab sos braços tocava y lo que's pon; || y no content d'estrényer, com dintre'l puny, la terra, || d'estels volgué pujarse'n a coronar son front», Atl., 46; «Al temps que'l gran Alcides anava per la terra, || tot escombrantla ab clava fexuga, arreu-arreu, || de borts GEGANTS y monstres qu'a Deu movíen guerra, || en flames esclatava nevat lo Pirineu», Atl., 52; «En tant, del Rose vora les aygues, apedreguen || a l'héroe grech deformes y rabaçuts GEGANTS; || sota quiscún dels códols qu'a bell ruxat li engeguen || podríen soplujarshi ramada y rabadans», Atl., 58; «En aquell moments, los JEGANTS passavan dessota'ls balcons, resistint ab igual passivitat que un roure la nevada, una pluja abrumadora de paperets y ginesta», Oller, *Croquis, Los que ho miran y'ls que hi van*, 88.

GEGANTA : «GEGANTA jo, engrapava com ma de Deu la terra, || ab l'Atlas, Serra Estrella y'ls Pirineus per dits, || y un vespre, obrint ses boques, l'abisme fosch m'enterra, || los elements tots quatre dançant sobre mos pits!», Atl., 50.

GEGANTESA : «En GEGANTESA y muscles sos fills li retiraren, || mes com un got de vidre llur cor fou trencadíç, || puix aprés que'ls realmes y tronos revoltaren, || també'l de Deu cregueren sería escaladíç», Atl., 44.

GEGANTÍ : gigantesco, agigantado; met. grande, que participa de la naturaleza del gigante : «Vora la mar de Lusitania, un día || los GEGANTINS turons d'Andalusía || veren lluytar dos enemichs vaxells; || flameja en l'un bandera genovesa, || y en l'altre ronca, assedegat de presa, || lo lleó de Venecia ab sos cadélls», Atl., 22; «Devanter de sa colla minvada,'l grech faldeja || les serres de Granada, com elles GEGANTÍ; || y, per afraus y conques, cap a Llevant, voreja || la mar a que les portes de Gibraltar obrí», Atl., 274.

GEL : «Gelu, u; el hielo, o helada», Nebrija; «e lo meu cor es tornat mes fret que GEL, com sperança no tinch de aconseguir lo que desije», T. B., II, 30; «e axí la ardor del GEL del riu de Crebia hon primer havía haguda victoria en Lombardía, fon apaguada en Capua per la calor dels banys e altres delits», T. B., II, 154; «ne algún plor de tristor, ne negún GEL de temor, ne fum algú de mals desigs terrenals», T. B., II, 161; «e los meus pits son tornats mes frets que'l GEL», T. B., II, 231.

GELADA : helada, hielo, frío excesivamente rígido y cruel, cuando llega al extremo de solidificar el agua : «Closas y camps eran blanchs de GELADA», Bosch de la T., *Lena*, 29.

GELADOR : helante : «Digué, y la mort, ab freda besada GELADORA, || li empedreheix y dexa per sempre'l llavi mut, || y vora'l sech cadavre lo grech sospira y plora, || com arbre a qui ses branques florides han romput», Atl., 64.

GELAR : **1,** helar, congelar, condensar, solidificar líquidos por la acción de un riguroso frío : «Gelare, helar otra cosa», Nebrija; «Tot en axí los hómens infels los quals no han cura de coses perpetuals per la inclinació fan GELAR llur cor e llur ánima que ells no entenen la veritat de la fe de Deu», L'arbre des batailles (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 206), 8. **2,** helar, caer hielo, estar helando : «E encara sapiats que con GELA ho glaça la sua espessea engenra neu e tempestat...», Breviari d'amor (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 353), 46; — *gelarse* : helarse, condensarse, congelarse un líquido, ser solidificado : «y anávem y veníem || a flor d'aygua llisquívoles com ella; || quan nostres peus se GELEN, || fets branques de madrépora, y s'arrelen || en fácil promontori», Atl., 192.

GELAT : helado, sorbete : «Donya Mercé s'havía ja separat de sos amichs pera que la cambrera anés volant a buscar los GELATS», Oller, *Vilaniu*, 133.

GELEA : jalea : «Lo such del agre del matex poncem inspissat o congelat ab sucre a manera de GELEA, o los grans cuberts a modo de dragea son bonissims, y remey singular en temps de estiu, y per persones caloroses y sanguíneas», Bernat Mas, *Orde breu*, &., 30.

GELIU : gélido, helado, congelado : «De cop nos embolicá una boyra glacial apretada per un vent GELIU que'ns penetrava'ls ossos», Bosch de la T., *Recorts*, 145.

GELÓS : celoso, que abriga celos, que tiene celos, envidioso, que siente pena por la felicidad de otro: «aquella regina amava lo rey molt fortment, e per la gran amor que li havía era GELOSA del rey e de una sua donzella», Lull, *Maravelles*, I, 14; «Blanquerna dix que en una ciutat havía un burgués lo qual era molt fort GELÓS de sa muller», Lull, *Maravelles*, I, 76; «lo reverent mossényer Sergi, qui'n fo prelat molt virtuós e de gran sanctedat e molt piadós e molt GELÓS del be de Sancta mare Sgleya», F. d'A., 63; «Sembla l'estátua del mártir del treball, GELÓS de sa propia creu», Oller, *Croquis*, 11.

GELOSÍA : **1,** celos, temor de perder un bien querido y de que otro le posea; dícese principalmente del amor; dejo de envidia : «Aquell mal hom vench a la bona dona qui tenía en sa falda ab que's consolava dels treballs que son marit li donava per rahó de la GELOSÍA en que era», Lull, *Maravelles*, I, 77; «Com lo rey fo entrat en GELOSÍA e hac suspita de sa muller, adonchs començá a desamar la regina», Lull, *Maravelles*, I, 14; «Quan s'estima molt y's te GELOSÍA, s'endevina tot», Martí, *Lo caragirat*, 208; «Escenas d'amor sorpresas entre donya Mercé y son marit li removían l'ánima ab certa GELOSÍA», Oller, *La papallona*, 68; «se sentía'l cor esberlat, y de sos plors s'escapavan bruels de GELOSÍA», Oller, *La papallona*, 87; «y quan se la servía ab la generositat d'aquella dona, la GELOSÍA li privava l'agrahiment», Oller, *La papallona*, 175. **2,** celosía : «Gronxantlo, com en braços de sirenes, || lo posen en blaníssimes arenes, || de jonchs y coralines en coxí, || quan, com ull amorós en

GELOSÍA, || d'entre'ls cingles de Bética sortía, || per veure'l món, l'estrella del matí», Atl., 34.

GEMAR : «Gemmare, resplandecer como perlas», Nebrija.

GEMAT : acendrado (?), cristalino (?) : «Per qué a mon coll ¡oh filles! enarbro vostres braços? || Al pit lo cor se'm nua d'havérvosho de dir; || nosaltres que vivíem de besoteigs y abraços, || los últims hem de darnos, GEMATS, ans de morir», Atl., 146; «Veníu, veníu, oh, verges de Tessalia, || com al rusch d'or les místiques abelles; || dexau per mes GEMADES fontanelles, || oh Piérides, les aygues de Castalia», Atl., 204; «las floristas anavan adornant las sevas taulas escalonanthi los GEMATS poms de flors», Oller, *La papallona*, 8.

GEMECH : gemido, quejido, lamento, ay, voz dolorida, suspiro lamentable, queja, sollozo : «O sino consistís sino ab GEMECHS, tristors e sospirs e sanglots ésser hoydes», T. B., I, 64; «e lo seu gest tan agraciat li feu tant augmentar lo seu mal, que de una pena que sentía lavors ne sentí cent, acompanyat de molts GEMECHS e suspirs», T. B., II, 29; «Tal un racer de roures montanyesos || en temps d'estiu pel llenyatayre encesos, || de l'huracá al ruflet devorador, || fa ressonar per conques y cingleres || plors y crits y grinyols d'homes y feres, || aspre GEMECH d'un petit mon que's mor», Atl., 26; «Quan l'huracá ab ses ales remou lo negre abisme, || jo sento, entre'l diálech dels mars, sa fonda veu, || tétrich GEMECH qu'encara li arrenca'l cataclisme, || y a les terres que foren germanes crida:—¡Adeu!», Atl., 48; «mes, prompte un GEMECH de la malalta que's remenava pe'l llit...», Oller, *La papallona*, 156; «lo pit pantejant ab lo GEMECH sech y ronsejayre de la máquina de vapor que's refreda», Oller, *Notas*, 110; — Metaf. : «No sé que'm diuen les ones || Ab son GEMECH incessant, || Que ressona dins ma vida || Com no hi ressonava abans», Costa y Llobera, *Joventut, Poesíes*, 36.

GEMEGAR : gemir, quejarse, dolerse, expresar su pena, su amargura con inarticulada y lastimera voz, gimotear, gemir, quejumbrarse, sollozar : «E no sentía hom sino GEMEGAR d'açó que vist havíem als savis homs e prudents», F. d'A., 433; «los uns anaven deçá, los altres dellá plorant e GEMEGANT, fent molt trist e adolorit comport», T. B., II, 138; «De gom a gom quan s'umple l'espay de fumerel-la || y's fon d'un cap al altre la serra de cremor, || sota'l mantell de flames que l'huracá flagel-la, || la terra adolorida GEMEGA com un cor», Atl., 56; «Y esmarletant de timbes y grops aquelles terres, || escrestant les montanyes, llevant als puigs lo front, || un mauseol alçáli de serres sobre serres || que, mal arrestellades, fan GEMEGAR lo món», Atl., 68; «Pels riberenchs herbatges, com un ruxat de perles, || festívol saltirona l'aucell del paradís; || oushi glosar joyosos sinsonts y esquives merles, || y a estones GEMEGARhi lo tort anyoradíç», Atl., 84; — *qui gemega ja ha rebut.*

GEMEGOR : quejumbre, quejido, gemidos : «Ab cruxidera y GEMEGOR

s'aferren, || com espatlludes torres que s'aterren || trinxant ab sa cayguda un bosch de pins; || y entre ays, cridoria y alarit selvatge, || ressona'l crit feréstech d'abordatge || y cent destrals roseguen com mastins», Atl., 24; «Colgades en sepulcres d'escuma les montanyes, || de peus al fanch, responen ab crits y GEMEGOR; || y s'ou, com si enrunassen mals Genis ses entranyes, || de colps, esllaviçades y enfondraments remor», Atl., 136; «De les gentils Hespérides lo tálem s'aclofava, || llurs cims, desarrelantse, s'asseuen en les valls, || y en aúchs horrorosos y GEMEGÓ'esclatava, || com dona qu'en mal part llença'ls darrers badalls», Atl., 214.

GEMÓS : «creixían en sengles testos cofoyas matas d'herbas y plantas olorosas y de pintadas y GEMOSAS flors», Vidal, *Rosada d'estiu*, 199.

GENCIANA : «Gentiana, herba est, quae ab aliquibus centaura vocatur», Nebrija; «La GENÇANA es bona contra gotassa e es erba de gran calor e val contra dolor de dent e encalça verín e es contra males humors e es sana a moltes malautíes e es erba de molt gran virtut e ten lo cors del hom molt nedeu e san», Breviari d'amor (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 353), 56.

GENDRE : yerno, el marido de la hija de otro : «Gener, ri. El yerno, marido de hija, o nieta», Nebrija; «per tal que aquel contrast que era entre nos e nostre GENRE que's adobás», Cron. Jacme, 367.

GENER : enero :

GENERACIÓ : **1,** «e nostra GENERACIÓ per tots temps», Cron. Jacme, 191; «Capítol primer qui tracta de la venguda dels cartaginesos a Spanya e d'altres GENERACIONS», F. d'A., 5; «Yo en loch de la alta majestat del senyor Emperador dich a les senyoríes vostres que a mi no par per vía neguna que sía útil negú donar treves en aquesta mala GENERACIÓ», T. B., II, 117. **2,** «Generatio, nis. La generación, obra de engendrar», Nebrija; «Longament parlaren lo philósoph e Félix de la GENERACIÓ de les plantes», Lull, *Maravelles*, 157; «E cascuna d'aquestes dos regions, en vida del senyor rey En Jacme, hagueren gran GENERACIÓ de fills e de filles», Muntaner, 14. **3,** muchedumbre : «fou cantat lo Te Deum laudamus ab so de orgue ab molta alegría de molta GENERACIÓ se era ajustada en dita Seu», Comes, *Lib. de coses*, 408.

GENERAL : «Aprés lo Rey ordená e feu ley GENERAL, que qual se volgués moro que entrás dins la illa de Anglaterra, per quins afers se volgués, que morís sens neguna merçé», T. B., I, 76.

GENERALITAT : las muchedumbres : « ... a la veu del orgull humá que la GENERALITAT confón ab la dignitat», Oller, *La papallona*, 41.

GENERAR : engendrar.

GENERÓS : generoso, liberal, dadivoso, generoso, noble, de ilustre prosapia : «Generosus, a, um. Cosa de buen linaje», Nebrija; «si les possessions eren comunes donchs aytant o mes se valría dels fruyts lo pagés com lo GENERÓS», Eximenis, *Regiment*, c. 92; «ans vos tinch molta obligació del que per mi fet haveu, mas confiant del vostre cor

alt e GENERÓS, qui no pot fer sino segons qui es e lo que ha acostumat», T. B., II, 3; «Lo terç es del examen que deu ésser fet al gentilom o GENERÓS qui vol rebre l'orde de cavallería», T. B., I, 12.

GENET : jinete : «E havíem hoit dabans que'l Rey de Castela s'era desavengut ab lo Rey de Granada, e que'l Rey de Granada de lonch temps havía percaçats los moros delén mar, e que passaven los GENETS en sa terra...», Cron. Jacme, 395; «e vench lo brugit en la vila que'ls GENETS se'n entraven en Murcia», Cron. Jacme, 238; «haguem ardit d'aquels cavallers GENETS que eren entrats en la terra», Cron. Jacme, 528; «los de cavall del dit capitá eren C cavalls encobertats e C GENETS», Comes, *Lib. de coses*, 304.

GENETA : «fo acordat que trametés XXV hómens a cavall de la GENETA», Don Pedro, 46.

GENETARI : «Record vos fer provehir als capitans conestables soldats e GENETARIS qui se'n van sens licencia mía», A. C. A., XXII, 92.

GENI : **1**, genio, carácter : «De migdía ab sos raigs la terra envolta, || com vella'ls fets de sa infantesa escolta, || y'l mar, mig adormit, axeca'l front; || tot barreja sa música al gran cántich; || lo vell semblava'l GENI de l'Atlántich, || mes son gentil oyent era Colón», Atl., 38; «La Madrona... era corpulenta morena... y tot son conjunt respirava un GENI endressat y recullit», Oller, *La papallona*, 6; — *geni esquerp* : carácter zahareño; — *geni fort* : genio violento, carácter firme : «Son accentuat perfil y certa arruga vertical en l'entrecellas que contreya molt sovint, davan a son rostre extraordinaria serietat, fent entreveure tot ensemps un GENI fort», Oller, *La papallona*, 23; — *és fort de geni* : es una pólvora, un botafuego; — *geni de pólvora* : «Amich molt de temps ha de la pobre víctima, coneixent a fons son GÉNIT de pólvora, sabent ben be que sols al enfadarse li pujavan a la cara'ls colors, comprengué ben prompte lo que passava dins d'aquella ánima», Oller, *Vilaniu*, 78; — *geni prompte* : genio vivo : «Ella sabía ben be qu'era apassionada, arrebatada, que tenía un GENI prompte», Oller, *La papallona*, 92.

GENITIU : genital, que pertenece a la generación.

GENITIUS : genitales, partes que sirven para la generación en los machos : «e dix li que per lo peccat que havía fet de la luxuria, que'l romiatge no li valía alguna cosa; mas que's tolgués los GENITIUS, e aprés que s'auciés a sí matex», Eximplis, CCCXXVI.

GENIVA : encía, carne que cubre la quijada y guarnece la dentadura: «Gin(g)iva, ae. La encía», Nebrija.

GENOLL : rodilla, la parte de la pierna que la une con el muslo : «e pel pols que era gran de la terra que havía moguda el fenévol, entrassen be tro als GINOLS», Cron. Jacme, 24; «e Tirant regraciant li molt lo que li havía dit, doná del GENOLL en la dura terra e besá li la ma», T. B., II, 84; «e acostaren se ab humilitat profunda al hermitá, fent li gran reverencia de GENOLL, fent li la honor que merexedor era», T. B., I, 115; «Dix la Comtessa, qui doná de GENOLLS en terra: Senyor,

en gracia e mercé demane a vostra senyoría», T. B., I, 51; «E ab gran cuyta, a peu, ella aná hon era lo Rey : e donant dels GENOLLS en la dura terra, ab veu piadosa feu principi a paraules de semblant stil», T. B., I, 60; — *de genolls* : de hinojos : «lo Comte va entrar dins de la sua cambra faent li'n molta reverencia... e de GENOLLS en terra li'n dix...», F. d'A., 261; «Entra'l náufrech al místich oratori, || y, fent d'un aspre tronch reclinatori, || cau als peus de l'Imatge de GENOLLS; || y per ses galtes tendres y colrades || pels besos del mestral y les onades, || corren de goig les llágrimes a dolls», Atl., 34; «Tu sola dorms embriaga, de l'Occident oh reyna; || no't sents desfer a troços, l'abim glatinte ensemps? || no veus al cel un glavi de foch que's desenveyna? || Cau de GENOLLS y prega; mes ¡ay, no hi ets a temps!», Atl., 118; «Digué; y, sols per no veure lo quadro funerari, || d'espatlles s'hi mig-gira, y al terbolí y trontolls || rodantli'l seny en térbol, fantasiós desvari, || se'n va esvanida y sópita per terra de GENOLLS», Atl., 228.

GENOLLERES : rodilleras.

GENOLLONS (DE —) : de rodillas, arrodillado : «Posada de GENOLLONS o ajaçantse per la brossa... anava amanint lo fato», Pons, *Trascant*, 12.

GENOVÉS : «E los GENOVESOS sabent tal nova que lo Soldá fehia. gran aparell, vehent lo port ésser molt bo e la terra fructífera», T. B., I, 272; «E si per la tua excellent virtut podíen ésser foragitats aquests GENOVESOS, italians e lombarts ensemps ab los moros del nostre Imperi e regne de Macedonia, la mía ánima restaría aconsolada», T. B., II, 48; «Com dins aquest tan larch temps sabeu be, senyors, que speren les naus de GENOVESOS, les quals incessantment porten gent de peu e de cavall», T. B., II, 117; «Vora la mar de Lusitania, un día || los gegantins turons d'Andalusía || veren lluytar dos enemichs vaxells; || flameja en l'un bandera GENOVESA, || y en l'altre ronca, assedegat de presa, || lo lleó de Venecia ab sos cadells», Atl., 22.

GÉNOVA : «Ofegant lo brugit de la batalla. || un llamp del cel espetegant devalla || de la nau veneciana al polvorí; || se bada y roda al fons feta un Vesuvi, || mentres romp la de GÉNOVA un diluvi || d'escumes, foch y flama en remolí», Atl., 26.

GENS : **1,** algo : Aquell sant hom vench él rey, e'l rey pregá lo que stigués ab ell, e que'l consellás com pogués governar son regne, e que lo reprenés de alguns vicis, si GENS li'n conexía», Lull, *Maravelles*, I, 214; «e dix lo príncep de Gales: Per ma fe, senyor, yo conech aquell alá de tan mala condició, que puix ell es solt, que lo cavaller que passa, si es GENS valent, entre ells veureu una gentil bataílla», T. B., I, 184; «los papallons eren de brocat vert, la forradura dins era de cetí carmesí, tots brodats d'orfebrería ab molts batents que penjaven e com GENS de vent feya tots se manejaven», T. B., I, 192. **2,** nada, acompañándole negación : «ach n'i la major partida que dixeren con ho faríen de pedra per als genys que en ribera de Xúcar no'n

havía GENS», Cron. Jacme, 239; «poría ésser l'aer humit per sí mateix, e que no hagués GENS de calor», Lull, *Maravelles*, I, 186; «De vi no'n havíen GENS», Muntaner, 159; «E per gracia de Deus, com les dites senyeres e panons se llevaren per les dites torres, no feya GENS de vent», Muntaner, 556: «e com lo Rey entrá e la Infanta no's mogueren GENS, sino que ab lo cap saludaren lo Rey», T. B., I, 130: «yo preguaré a la mía ánima, que no's vulla GENS alterar de les paraules vils», T. B., I, 225; «passaren que no foren GENS sentits», T. B., I, 284; «Com pore yo res dir que stich atribulat, dix lo moro, sens haver hi GENS pensat?», T. B., II, 151; «tal cosa no devía restar sino en persones sperimentades en virtut, de les quals vos GENS no possehiu, car no sabeu quina cosa es honor ne virtut», T. B., II, 106; «no dupte GENS en la victoria», T. B., II, 242; «ne haveu GENS stimada vostra honor», T. B., II, 218; «e Diaphebus no fou GENS pereós...», T. B., II, 190· «usaré de mos remeys, no difraudant GENS la honor de cavallería», T. B., IV, 35; «li contestava que no li sabría GENS de greu beure'n un glopet», del Bosch, *Lo segador*, 22, — *gens més* : tampoco,— *gens ni mica* : absolutamente nada, poco ni mucho : «—¿No t'afligiría a tu, si en mon lloch te veyas? —GENS ni mica,—afirmá'l Llech», R. y Bertran, *Deu narracions, Lo llech y lo juheu*, J. F., 1875, 202, «no minvá GENS ni mica en son cor l'afecte que mutuament se professavan», Vidal, *Rosada d'estiu*, 302; — sin negación : «Un hereu la festeja || y ella GENS esquerpa», Bosch de la T., *Lena*, 22.

GENT : gente : «Gens, tis; toda la gente de una nación», Nebrija; «e axí'u deyen les GENS...», Cron. Jacme, 60; «mas que'ns pregava per tal que coneguessen les GENS que el era amat de nos», Cron. Jacme, 154; «ells qui ab tot lo poder de lur ánima se sforçaven com fahessen Deus amar e conéxer a les GENTS», Lull, *Maravelles*, I, 86; «se exerciten en pendre les diverses obres qui's fan en les ciutats per la multitut de les GENTS», Lull, *Maravelles*, I, 115; «e parades totes les tendes feu refrescar tota la GENT: açó era ja passat lo mig día», T. B., I, 67; «e per la molta GENT qui'l seguía no's gosava aturar per menjar la», T. B., I, 111; «e com fon davant lo aleujament del Príncep, un alá havía rompuda la cadena e era exit de la posada, e havía y molta GENT qui'l volíen pendre per liguar·lo», T. B., I, 184; «O com son plenes de alegría les mies orelles, dix lo Duch, com sent paraules que no han neguna eficacia de GENT mal entesa», T. B., II, 104; — «La GENT surtiren a les finestres al sentir lo trontoll pesat d'aquell vehícul», Bosch de la T., *Recorts*, 31: — *bona gent* : buena gente, gente de bien, buenas personas : «No te pare ni mare; Deu los haja perdonats, un y altra eran bona GENT», Oller, *La papallona*, 7; — *gent baxa* : «per ço que de GENT tan baxa com son carnicers e altres axí com ells, no se'n podíen sperar feyts honrats», F. d'A., 165; — *gent de baxa ma* : gentuza : «Apartantse d'aqueixa GENT de baixa

ma y fent vía al portal, vejé a En Lluís y la Sofía», Oller, *La papallona*, 87; — *gent de be* : «No us poría recitar, magnífichs senyors, la gran contentació que los meus ulls tenen de veure tanta GENT de be», T. B., I, 116; — *gent de compliment* : gente de cumplido, personas de cumplido: «Oh, la GENT de compliment farán pujar el lacayo, lo rebrá'l nostre criat...», Oller, *La papallona*, 45; — *gent decenta* : personas decentes : «perqué gracies a Deu, a casa no hi tinch sino GENT decenta», Oller, *La papallona*, 10; — *gent de lletres* : literatos; — *gent lleugera* : gente chirle : «La modestia es un dels fingiments que sols poden enlluernar a la GENT lleugera», Oller, *La papallona*, 21; — *gent menuda* : «per lo qual era molt volgut del rey e de tots los barons e nobles e cavallers e no res menys de tota la GENT; menuda de tota Catalunya», F. d'A. 358; — *gent petita* : «No cal dir que si mes GENT petita hi hagués hagut a la casa, mes ne hauríen sortit a la porta», Genís, *La Mer é*, J. F., 1878, 178; — *gent de poble* : gente del pueblo : «los altres, quasi be tots GENT de poble, conmoguts pels clams de la mare», Oller, *La papallona*, 170; — *gent del poble* : «ja podeu contar com esplicaría a sa germana y a la GENT del poble tot lo que havía vist a Barcelona», Argullol, *La guerra*, 229; — *gent popular* : «e supplicá al Mestre fos de sa mercé dos cavallers del orde, ab los regidors de la ciutat, repartissen tota aquella farina entre la GENT popular», T. B., I, 318; — *gent replegadissa* : «e es stat lançat per aquell famós Rey de Cicilia ab GENT repleguadissa, ab robes de or e de seda manlevades?», T. B., II, 60; — *gent d'upa* : sujetos de jerarquía; — *hi ha gent de tot* : hay gente para todo.

GENT, adj. y adv.; — *gent e suau*: «E les galees, XII. que n'i havía, cada una tirava sa tarida, e anaven traén les tarides del port GENT e suau», Cron. Jacme, 97; «quan vim que eren la jus al peu de la costa suau e GENT devalam nos en», Cron. Jacme, 144; «aquest hom suau e GENT ab aquest foch a una», Cron. Jacme, 151; — *be e gent* : «e reebem lo be e GENT a ell e a la Regina», Cron. Jacme, 489. Cp. : «lexantse de cantar parlant ab llengua cathalana li dix ab GENT e continensa les coples seguents», Comes, *Lib. de coses*, 294.

GENTADA : gentío, muchedumbre.

GENTETA : gentecilla.

GENTIL : gentil, garrido, gallardo : «car sabuda cosa es, que los hómens han de exercitar les armes, e han a saber la práctica de la guerra e lo GENTIL stil que aquest benaventurat orde de cavallería te», T. B., I, 62; «va faer que en l'imperi no's matassen pus chrestians e que'ls GENTILS reebessen lo sanct baptisme», F. d'A., 45; «De migdía ab sos raigs la terra envolta, || com vella'ls fets de sa infantesa escolta || y'l mar, mig adormit, axeca'l front || tot barreja sa música al gran cántich: || lo vell semblava'l Geni de l'Atlántich, || mes son GENTIL oyent era Colón», Atl., 38. «Llavors pe tes arenes || rodolaren set cántigues sonores, || com de GENTILS sirenes || que sos amors y penes || a sospirar

vinguessen a tes vores», Atl., 186; «Les filles que d'Alcides tingué en Hesperia alegra, || GENTILS com ella, foren de dolç y tendre cor; || y com sos ulls tingueren y cabellera negra|| sa morenor de verge que fa penar d'amor», Atl., 266.

GENTILESA (GENTILEA) : «E'l Comte ab gran GENTILEA anava per lo camp seguint lo'n los seus scuders», F. d'A., 271, «Com tots foren davant la Comtessa, dix lo Rey: Senyora Comtessa, per vostra gran bondat e GENTILESA, vos prech me vullau prestar les armes qui eren de vostre marit, en Guillem de Varoych», T. B., I, 51; «Caváller, dix l'emperador, prech vos per vostra GENTILESA, que no vullau fer novitat neguna», T. B., I, 99-100; «car negún cavaller, rey d'armes, heraut o porsavant que done consell, no pot ésser jutge, car GENTILEA poría ésser difraudada», T. B., 164; «Cavaller, dix Tirant, no ignore la tua GENTILESA qui est, que vals, ni que pots fer», T. B., I, 174; «e al comiat lo Mestre torná a solicitar al virtuós Tirant si volía ésser paguat de la nau e del forment, e Tirant ab molta GENTILEA se scusá que no volía pendre res», T. B., I, 340-341; «e lavors tota GENTILEA conexerá que la lengua vostra rahona lo que no teniu al cor», T. B., II, 67; «la qual vergonya proceheix de meniscapte de GENTILESA, car la infamia que en ma honor faría no sería de neguna stima entre los bons», T. B., II, 187; «e fi parlau de noblea, de ardiment e de GENTILEA, en lo mon no te par», T. B., II, 230; «e Jafet fou l'om qui primer hagué vergonya en lo mon, per que en ell començá GENTILESA: car la primera virtut de GENTILESA es vergonya», Tomich, 9.

GENTILMENT : «e tantost com aquells del castell de fusta lo vaeren, tocaren la trompeta, e tantost l'almirall exí del castell, axí mateix be arreat e GENTILMENT», Muntaner, 340.

GENTILOM [GENTILHOM, pl. GENTILSHOMS] : gentil hombre : «Lo terç es del examen que deu ésser fet al GENTILOM o generós qui vol rebre l'orde de cavallería», T. B., I, 12; «Digau me, GENTILOM, hon es mon senyor lo comte de Varoych?», T. B., I, 78; «Seguí's que un GENTILOM de linatge antich e natural de Bretanya, anant en companya de molts altres gentils hómens qui a la gran festa anaven, aturá's mes darrer de tots», T. B., I, 90; «E per causa de açó som partits de Bretanya trenta GENTILS HÓMENS de nom e de armes, disposts per a rebre l'orde de cavallería», T. B., I, 92; «Com l'hermitá hoy parlar al GENTILOM que anava per rebre l'orde de cavallería, recordant li l'orde quina cosa es, e tot ço que pertany a cavaller, lansá un gran sospir», T. B., I, 93; «qual se vulla cavaller o GENTILOM», T. B., I, 129; «qualsevolgués cavaller o cavallers, o GENTILS HÓMENS que volguessen junyir o fer armes», T. B., I, 131; «e en aquesta capella no y podía ésser soterrat negú qui caváller no fos: e si era GENTILOM portavan lo a la sglesia major», T. B., I, 154; «com la donzella ama lo GENTILHOM o cavaller per son delit, lo qual será fart de rahó ab les paraules molt affables que vida vos

donen per un any», T. B., II, 62; «Primerament ordena que tot home qui sostingués cavall, e tingués armes fos dit GENTIL HOM», T. B., IV, 8; «N'Armangou, comte d'Urgell, frare seu, qui ab los barons e nobles e cavallers e GENTILS HOMS del seu comtat li'n faé valença», F. d'A., 177-178.

GENTOTA : gentuza.

GENY : máquina de guerra : «la una guayta si era als GENYS e a les cledes», Cron. Jacme, 130; «car de dins no havía neguna algarrada ne negún GENY que u poguessen deffendre», Cron. Jacme, 239.

GEOMÉTRICH : «E lo GEUMÉTRICH deu no persuadir, mas demostrar; e lo rhetórich e polítich no deu demostrar, mas persuadir», E. Romá, c. I.

GEP : jiba, joroba, corcova de las personas y de los animales, protuberancia : «Ligse que'l fill de Thimoteu jahia malalt de lebrosía e era crescut e havía en lo dors de la squena un gran GEP que li sobrepujava sobre totes les vestedures e los companyons no'l volgueren en la lur companyía que hoys ab ells ne los maestres volgueren que en lurs scoles stigués», B. U. B., *Ajustaments*, 290.

GEPA : jiba, joroba, corcova de las personas y de los animales : «un home tot d'argent, mostrava's ésser vell ab la barba molt blancha, era molt geperut, ab un bastó en la ma, e en la gran GEPA que tenía stava carregat de pa molt bell e blanch, que tot hom ne podía pendre», T. B., I, 138.

GEPERUT : jorobado, jibado, contrahecho, corcovado : «Los GEPERUTS son aguts e entrecuydats e luxuriosos e ab maliciosos pensaments», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 55, v.º; «tostemps comunament los borts son pus erguyllosos que altres. E los GEPERUTS pus oltracuydats e pus sabentols, e si han senyoría tornen diables», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 288; «Veurás que los GEPERUTS se jacten sovín de bell cors e de moltes enamorades», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 381.

GERIÓ : Gerión : «GERIÓ, qui per segarli millor l'avantatge, veyentla fugir a la montanya, ha calat foch a ses boscuries», Atl., 42.

GERMÁ : «Germanus, i; hermano de padre y de madre», Nebrija; «don Lop Xemenis de Luzia, vassal de don Nuno, GERMÁ de Ruy Xemenis», Cron. Jacme, 36; «Senyors e GERMANS meus, anem hi tots axí com stam, enfajarem nostra ventura», T. B., I, 51; «Com l'altre Rey veu son GERMÁ mort, feya armes com a desesperat», T. B., IV, 14; «Mes una nit bramaren la mar y'l tro; de trémol || com fulla en mans del Boreas, la Europa trontollá, || y, despertada a punta de día al terratrémol, || d'esglay cruxintli'ls ossos, no veya'l món GERMÁ», Atl., 44; «Quan l'huracá ab ses ales remou lo negre abisme, || jo sento, entre'l diálech dels mars, sa fonda veu, || tétrich gemech qu'encara li arrenca'l cataclisme, || y a les terres que foren GERMANES crida:—¡Adeu!», Atl., 48; — *germá carnal* : «Aprés de la gran mortaldat que has fet de les gents has apresonat un petit Infant cunyat de nostre sobirán senyor lo gran

Soldá, GERMÁ carnal de sa muller, e molts altres virtuosos cavallers», T. B., II, 113; — *germá gran* : «digas a ton GERMÁ gran y a ton pare, quan vingan, que no s'amohinen, que tot ho arreglarem, si Deu ho vol», Careta, *Brosta*, 127; — *germans de llet* : hermanos de leche, el hijo de la nodriza y la criatura a que aquella da de mamar.

GERMANDAT : «Germanitas, tis. La hermandad de padre y madre», Nebrija; «E si yo hagués sabut la GERMANDAT que havíeu tenguda ab mon senyor Guillem de Varoych, yo us haguera feta molt mes honor e donat de mos bens mes que fet no he», T. B., I, 55; «per ço que siam eguals en honor e fama e bona GERMANDAT, car la mundana gloria a veguades qui tota la vol tota la pert», T. B., I, 369 «Tirant hoynt parlar al Rey ab tanta humilitat e submissió fon molt content d'ell, e aná'l abraçar e besar moltes voltes, e la GERMANDAT fon aumentada molt mes que no solía», T. B., IV, 7.

GERMANÍVOL : fraternal : «Encinglantse, la cabra esbrota un olm mengívol || desde un cayrell de timba penjada sobre'l riu, || y'ls bissonts s'arramaden ab ayre GERMANÍVOL || dels llimoners y mangles al regalat ombriu», Atl., 78.

GERMANOR : hermandad, fraternidad.

GERNACIÓ : tropel, gentío, concurso, multitud de personas, apretura, muchedumbre, confusión de personas : «Que n'i ha de GERNACIÓ a las balladas!», C. Vidal, *La vida en lo camp*, 150; «tota la GERNACIÓ de la plassa anava espessintse», Oller, *Vilaniu*, 114; «vehent la molta GERNACIÓ qu'en la tenda hi había, deixá la coixinera comanant que hi posassen l'acostumat», C. Vidal, *La pubilla del mas*, J. F., 1866, 100.

GERRA : tinaja : «quant faya majors calors ell lavava be una GERRA o cetre de terra o de vidre, e umplía la de aygua freda», Recull d'Eximplis, 21; «Encara stabliren et ordenaren que null hom privat o estrany de qual que condició será o ley no guos vendre ne comprar alcunes GERRETES en les quals mete et usen de metre axí com mel o sabó en les quals capia menys de I rova de mel o de sabó ne encara les dites GERRES no pesen mes de XVIII liures cascuna mas menys si's volrrán et qui contra açó fará serán trencades les dites GERRES et paguará de calonia II diners per cascuna GERRETA», Almotacenia de Valencia, 1322, 45 v.º

GERRAM : «Item que sobre lo dit GERRAM síen elets per vehedors I hom o dos del dit offici, hómens leyals e de bona fama...», A. M. B., *Bandos* (1406-98), 247 v.º

GERRER : ollero, alfarero de vidriado, el que lo fabrica o lo vende : «Que tot GERRER qui faça gerres per metre mel, que la gerra que fará en que capia de un quintar de mel meta V liures mes o menys, no pes lo test con sía cuyt e enserpellat de XXXV en XXXVIII lliures e no mes», A. M. B., *Bandos* (1380-91), 120 v.º

GERRERÍA : alfarería.

GERRETA : orza.

GERRO : jarrón : «De l'Atlántida

al véuret hereva, en son enterro || los pobles que't festegen digueren: —¡Ella ray! || ¿qué importen a l'abella los troços de ton GERRO, || si, flor dels vinents segles, los quedes tu? —Mes ¡ay!», Atl., 48; «s'entretindrán mudant las flors als GERROS de la Verge del Roser, advocada de las noyas macas», Vidal, *Rosada d'estiu*, 159; — *gerro de flors* : jarrón, jarro o especie de vasija para flores; — *gerro de vidre* : «GERROS de vidre plens de rosquillas y carquinyolis», Bosch de la T., *Lena*, 19.

GESARÁ [GESARÁN] : «vestits ab sos GESARANS e jaquetes», T. B., I, 131; — *gesarán de malla* : «ab gipó de brocat carmesí, e sobre lo gipó un GESARÁN de malla», T. B., I, 315; «E ixqué vestit aquell día Tirant ab un GESARÁN de malla e les mánegues de franja de or», T. B., II, 7.

GESMIR : jazmín : «safirs e maragdes, ab diversos smalts qui's demostraven fulles e flors de GESMIR», T. B., IV, 297.

GEST [GESTO] : gesto, movimiento que se hace con el rostro, ademán : «Gestus, us. El gesto torcido, o visage de la cara», Nebrija; «E car lo rey era ergullós, havía vergonya de ésser privat de aquell cavaller devot, e qui era humil en son vestir e en son parlar e en tots sos GESTS», Lull, *Maravelles*, II, 69; «vos irets denant lo rey, e serets ab semblant humil e en vostres GESTS darets semblant de gran saviesa», Lull, *Maravelles*, I, 216; «en lo seu GEST mostrava ésser lo Rey», T. B., I, 118; «aixís veuría més lliurement tots los GESTOS d'En Lluís y de las sevas amigas», Oller, *La papallona*, 84.

GESTA : gesta, hazaña, proeza : «No vull fer longa GESTA, ne'm plau recitar los meus actes, car no pertany als cavallers savis ésser profanadors de lurs victories», T. B., IV, 16; «En Simeón Metafrastes qui'n va scriure GESTES de molts sancts...», F. d'A., 27; «Desd'esta GESTA d'Hércules, ma dolça Catalunya || d'altre castell de roques seure pogué a redós; || de la vehina França dormí Espanya més llunya, || fins al mar allargantse lo Pirineu boyrós», Atl., 68; «De ses gegantes GESTES trencada la cadena, || aquell per qui la terra fou camp de sos esplets, || de tot, sense conexe'l, fentli agrahida ofrena, || jurá que'l Deu de Túbal sería'l de sos nets», Atl., 286.

GIBBER : «La giba o la ensilladura o encorvadura del espinazo en algunos animales», *Varron*, Salvá.

GIBRELL [LIBRELL] : lebrillo, especie de cuenco grande, sangradero : «II LIBRELLS grans de terra d'obra de Valencia», Segura, *Costums de Catalunya*, J. F., 1885, 211.

GIBRELLA (de rentar mans) : palangana, jofaina : «Passada breu estona tornà la Emilia a la galería, portant en la ma una GIBRELLA mitj plena d'aygua», Vidal, *Rosada d'estiu*, 90; «Procurá netejarse tant com pogué, prengué aygua, y en una GIBRELLA un xic dubtosa's rentá mans y cara», Oller, *Vilaniu*, 32; — orinal.

GIBRELLADA : lebrillada, cabida de un lebrillo, su contenido.

GIBRELLETA : servicio, bacín, orinal.

GIGANT : «lo qual venía de natura de GIGANTS», T. B., I, 222.

GIMERRO : «Som avisats com a la Novella ha certs GIMERROS e altres barques qui porten artelleríes e vitualles», A. C. A., XXII, 11.

GIMNÁS : «anant per los Cambis vells tro al cantó del carrer d'en GIMNÁS», Ardits, I, 14.

GINEBRA : enebro, nombre de las bayas del enebro común; enebro, licor en que se ponen las bayas del enebro en infusión : «Juniperu, i. El enebro, árbol; gr. arcenthos», Nebrija; «de narcisos, llentiscles y GINEBRE || garlandes nos cenyírem; || y en célica escampada, || com flors de l'estelada, || entorn de l'illa hont infantá Latona, || per ferli de corona, || en oasis del mar nos convertírem», Atl., 192.

GINEBREDA : enebral, lugar plantado de enebros.

GINEBRÓ : «Junisperus communis (coníferas)», Bosch de la T., *Recorts*, 162; «Lo GINEBRÓ es l'únich matoll que viu a las mes altas regions (Juniperus Alpina)», Bosch de la T., *Recorts*, 148.

GINESTA : gineta, hiniesta, retama, atocha, género de plantas : «lat. genista; esp. inhiesta, retama; gr. spartium», Nebrija; «Spartium Junceum (Papailonaceas)», Bosch de la T., *Recorts*, 162; «Item que tot ordidor e ordidora qui ordirá tela e teles de fil de li per fer veles que no y gos mesclar algún capdell de fil podrit ne mal fort ne capdell de stopa ne de cánem ne de JENESTA... per co que les dites teles qui servirán a fer veles síen bones e leyals», A. M. B., *Bandos* (1406-98), 214 v.º; «Cull becada, y de l'herba se'n puja a unes GINESTES, || de la GINESTA a un'alba hont nia l'oriol, || y ve de branca en branca, fent saltirons y festes, || als cortinatges d'eura que'm fan de parassol», Atl., 158; «GINESTA per fer cordes, tela y lo que es menester», Bosch, *Títols de honor*, 83; «lo timó y la GINESTA, perfumant l'ayre ab sa agradosa aroma, enervaven los sentits, tot inclinantlos a la peresa», Pons, *Trascant*, 9.

GINESTAR : retamal, retamar, lugar donde hay mucha retama.

GINET : caballo ligero : «Com lo Rey moro veu tan gran foch e tanta gent sua morta, cavalcá sobre un GINET e fugí», T. B., I, 39; «Lo gran Turch isqué desarmat de la sua tenda com sentí los mortals crits que la gent daven, e cavalcá sobre un GINET», T. B., II, 97; «yo fermí dels sperons al GINET e aconseguí'l», T. B., II, 200; «lo senyor de Malvehí havía tramés hun home seu sobre hun GINET per saber noves de la batalla», T. B., II, 254; «en tota manera se hajen CCC hómens ab caballs encubertats e CCC hómens ab GINETS per servir lo Principat», A. C. A. XXII, 110.

GINETARI : soldado de caballería.

GINGEBRE [GINGIBRE] : «e culleras de argent per meniar GINGEBRE vert», Comes, *Lib. de coses*, 97; «GINGIBRE vert ab malvesía», T. B., I, 126.

GÍNJOL : «Sesamum, i. Alegría o ajonjolí», Nebrija.

GINOLONS (DE —) : «avía perdut lo parlar, DE GINOLONS demanava a els perdón», Vies des saints (Bibl. Nac. Paris, MS., Esp. 44), 43 v.º

GINT; adv. : «E quant fon denant lo Emperador saludá'l e lo emperador acollí'l molt GINT», Bernat Desclot (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 328), 16 v.º; «un cavaller de ventura vench molt GINT arreat ab bon continent, aparellat de junyir: e tantost com

aquells del castell de fusta o vaeren, tocaren la trompeta, e tantost l'almirall exí del castell, axí mateix be arreat e gentilment», Muntaner, 340; «E tots CCC cavallers, molt GINT arreats, e d'altres qui'ls vengren acompanyar, anarense'n a Gaylano», Muntaner, 359 ; «Retóricha qui ensenya de GINT perllar e ordonar», *Doctrina moral* (Pachs), (Bibl. Nac. París, MS., fonds, Esp. 55), 21 v.º; «E en vostros consells no tembrets agres peraulles mas les blanes, car cell qui pus GINT va pus ferm calsigue, e l'ayga qui corre no porta varí», *Doctrina moral* (Pachs), (Bibl. Nac. París, MS., fonds, Esp. 55), 20; «GINT parlar es dir gran rahó e poques paraules. GINT parlar es dir bells mots e bones rahons», Jafuda, 85 v.º; — *gint e curt*: «Mas que de continent com (la infanta) ha guardat algún, que tantost baix l'uyll en terra e si res ha a dir a algún que'u digua GINT e curt, maiorment si hi a gent estranya», Eximenis, *Lib. de les dones*, 14 v.º

GINY : **1**, ingenio : «E nos dixem li: En G. mes val GINY que força», Cron. Jacme, 73; «aquells missatgers... conexerán en vostra persona e en vostres barons que segons GINY ni art, vos no us porets defendre del rey dels hómens», Lull, *Maravelles*, I, 220; «Açó es ço que dix Salamó que mes val GINY que força», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 48; «E Tirant, senyor, ha hagut de grans ventures, perque es molt destre en les armes, e mes te GINY que no força», T. B., I, 216; «Açó no pot passar sens nota, com tal amor vos haiau percaçada, que no s'ha de obtenir ab força stranya, mas ab GINY e sforç vostre ho deveu portar a fi», T. B., II, 31; «tornaren... per ensenyorirse'n de tota la terra, com ho varen metre per obra, primer ab GINYS e astucia molt gran», F. d'A., 6; «Quan no pots fer ab força, fe ab GINY», Compil ep. camar, Prov. arab. **2**, máquina de guerra : «Un rey tenía assetjat I castell al qual feya trer molts de GINYS; e en aquell castell havía I GINY qui treya a la host del rey», Lull, *Maravelles*, I, 131; «ne aterrat per pedra de GINY», Boeci, 33; «Va metre's ab les sues hosts damunt de Leyda e li mes fort setge e ab ponts de barques e altres GINYS traspassá'l riu Segre», F. d'A., 20.

GINYÓS : ingenioso : «vejam vosaltres cavallers qui sou jovens e sabents en lo exercici de les armes, qual stimarieu mes, ésser fort e no destre ni GINYÓS, o molt destre e GINYÓS e no fort?», T. B., I, 216; «ell es liberal ardit e savi, GINYÓS mes que tot altre», T. B., I, 339; «e lo diable qui es tan GINYÓS qui m'a fet dar los diners», T. B., II, 232.

GIPÓ : jubón, corpiño de una mujer : «lo GIPÓ de brocat de fil de argent tirat, no portant res d'or perque no era encara cavaller, sino al cap que portava una corona d'or molt richa e de gran stima», T. B., I, 118; «primer de tots veníen IIII patges de poca edat, ab GIPONS tots de argentería», T. B., I, 194; «scorregué al guarda braç dret, e levá lo y del tot, ab molt cotó del GIPÓ que la punta de la lança se'n portá», T. B., I, 208; «Com los cavallers del camp veren los seus roçins solts corrent los uns amunt,

los altres avall, exíen de les tendes en camises, altres en GIPONS, e tots staven desarmats», T. B., II, 96; «apropantse al menut, ab lo GIPÓ ja descordat, li llençá un dels pits a la boca», Pons, *Trascant*, 14; — *gipó sense mánegues* : monillo.

GIRA : vuelta, embozo : «y cridá a sas fillas pera que l'ajudessin a estirar la GIRA del llensol», Oller, *La papallona*, 218; «A una banda y altra de la sala se veyan duas rengleras interminables de llits desocupats, las GIRAS obertas...», Oller, *Notas*, 109; — *gires de la capa* : vueltas.

GIRADA : vuelta.

GIRAGONÇA : caracoleo, quiebro : «cotxos y tramvías que desde'l balcó de casa son fill veya passar corrent y fent capritxosas GIRAGONSAS», Oller, *Croquis*, 121; «Caminava procurant salvar ab constants GIRAGONSAS las empentas de la munió d'obrers», Oller, *La papallona*, 27; «A cada revolt, a cada GIRAGONÇA del camí, desde la arribada de la récua a terme, algunes moces, apostantshi amatentment, oferíen un got d'aygua a la nuvia», Pons, *Trascant*, 54; «Y la noya va seguir caminal avall. Lo Jordi la mirá embadalit fins que la va perdre de vista. Ella tombava y retombava per las GIRAGONSAS que feya'l camí y estava dominada per una sola idea: l'Angel», Martí, *Lo caragirat*, 53.

GIRAR : volver, doblar, torcer : «Gyrare. Hacer vuelta en derredor», Nebrija; «GIRAREN les testes los moros...», Cron. Jacme, 98; «Al flamareig GIRADA de sa Sodoma encesa, || de Loth sembla l'esposa, tornada bloch de sal; || desclou l'estátua'ls llavis: — ¡Ay! llochs de ma infantesa, || ¿no vos podré ja veure, ni als raigs d'eix trist fanal?», Atl., 30; «y als raigs de la celistia tremolosos, || y de la lluna amiga, || tos tendres ulls, encara somniosos, || vers l'hort de les Hespérides GIRARES», Atl., 186; — *girar lo cap* : «E quan vench a hora de vespres GIRAREN lo cap los sarrains, e tornaren se'n a la vila», Cron. Jacme, 300; «que vols? li digué sense GIRAR lo cap?», Pin, *La familia dels Garrigas*, 44; — *fer girar lo cap* : llamar la atención; — *girar la clau* : «A las horas s'aixecá D. Vicens, GIRÁ las claus de las tres portas que tenía la sala y sentantse novament digué a son hoste. — Podeu parlar, Bosch, ningú'ns pot ohir», Vidal, *Rosada d'estiu*, 276; — *girar les costes* : «e al fer de la junta lo sarray GIRÁ li les costes e fugí», Cron. Jacme, 311; — *girar cua* : volver riendas, retroceder, escurrir el bulto, tomar el tole, las de Villadiego : «si emprenían una marxa, al sortir lo portal GIRAVAN cua perque deyan que los portavan venuts», Argullol, *La guerra*, 106; «lo senyor gros estirava la levita del prim y tots dos GIRAVAN qua», A. Careta, *Quadros*, J. F., 1876, 298; — *girar diner* :« Devant nostre anaban uns homes de poble que deyan: veus, aixó m'agrada; que't pensas que se'n GIRA poch de diner avuy?», Oller, *Croquis*, 89; — *girar l'espatlla* : «GIRANT l'espatlla a son fill per no veure com se'l ne duyen s'esmunyí del corral», Pons, *Trascant*, 15; — *girar la esquena* : volver la espalda : «Y'l de la capa

obra'l paraygua resoludament, GIRA esquena, y'l soroll dels seus talons se pert carrer amunt», Vilanova, *Del meu tros*, 76; — *girar la testa* : «E quan foren tant prop los chrestians dels moros con seríen IIII astes de lança de lonch, GIRAREN les testes los moros e fugiren», Cron. Jacme, 98; — *girarse* : volverse : «E complit tot lo de sus dit, GIRÁ's a la virtuosa Comtessa, e ab cara molt afable feu li principi ab paraules de semblant stil», T. B., I, 14; «Al veure que ses llágrimes no poden apagarlos, || GIRANTSHI s'escabellen y fugen los pastors; || al llur darrera belen anyells, y, sens tocarlos, || fugen ab ells los ossos y llops udoladors», Atl., 54; «Yo que al últim m'hi GIRO tota resoluda, y'ls hi dich: — ¿Que's pensan que so tan criatura?», Vilanova, *Del meu tros*, 15; — *girarse enrera* : volverse : «Ja a mi m'empedrehía, quan diu, girantse enrera: || «En eix blat del diable no cal oscar la fauç.» || Me dexondí; lo rúfol fantasma ja no hi era; || mes sols un llenyer d'óssos restava de mos braus», Atl., 108; — *girarse d'espatlles* : volver el rostro : «Digué; y, sols per no veure lo quadro funerari, || d'espatlles s'hi migGIRA, y al terbolí y trontolls || rodantli'l seny en térbol, fantasiós desvari, || se'n va esvanida y sópita per terra de genolls», Atl., 228; — *girarse d'esquena* : «Visca molts anys! — reprengué'l sastret, tot GIRANTseli d'esquena, aprés de mil cortesíes», Pons, *Trascant*, 59; — *girarse mitg en rodó* : dar media vuelta; — *girarse un peu* : torcerse un pie; — *girárseli* : «Y donchs, qué té, pobra donya Mercé! — exclamá alarmada la Madrona. — No sabem lo que se li ha GIRAT», Oller, *La papallona*, 131.

GIRA-SOL : gira-sol.

GIRAVOLT : voltereta.

GIRAVOLTAR : revolotear, voltear, dar vueltas, girar : «Rey n'era Atlas, aquell qui de la blava volta || los signes a una esfera de jaspi trasplantá, || y del sol y de l'astre que més lluny GIRAVOLTA || la dança misteriosa y armónica explicá», Atl., 42; «Brunzíen los falziots GIRAVOLTANT per l'espay ab esbojarrada furia», Pons, *Trascant*, 9; «Com remat que GIRAVOLTA y's venta a córrer a la remor del esquellot seguint al manyach o manso, axís tots los garbers s'afanyaren a seguir los passos de don Manel», del Bosch, *Lo segador*, 23; «La orquesta marca'ls primers compassos del wals y casi tots a l'hora's posan a GIRAVOLTAR», Vilanova, *La festa major*, *La Renaixensa*, año VII, II, 344.

GIRBAT (mal —) : mal hecho, mal trabajado : «aprofito un mo- ment qu'estich sola, pera escriureli aquets mots mal GIRBATS», Genís, *Sota un tarot*, J. F., 1876, 323.

GIRBAU : «Sols los avinguts ab lo Sastre y'l Caçador, qui no s'entenien de feyna, s'atrafegaven pel GIRBAU, envers ahont, embarraçats com a firetayres y fressejant com fures, hi trasbalçaven un sens fi d'andrómines», Pons, *Trascant*, 52.

GIROFLE : «que neguna persona... no gos falsar ne encamarar pebra, gingebra, saffrá, laque, indi, GIROFFLLE ne neguna altra merca-

dería», A. M. B., *Bandos* (1349-56), 32 v.º

GIT : tiro, el movimiento de una cosa arrojada o lanzada con violencia, el espacio que corre la cosa arrojada; — *git de pedra* : medida de distancia : «E prop de nos I GIT de pedra cuylíen en I favar les faves de XXX a XL sarrains», Cron. Jacme, 300; «E Blasco d'Estada entrá be I GIT de pera en lo vayl», Cron. Jacme, 70.

GITANET : gitanillo, gitano pequeño, se dice de un niño sucio, desaseado.

GITANO : «Dijous a VIIII de Juny del MCCCCXXXXVII entraren en la present ciutat un duch e un compte ab gran multitut de egipcians e bomians gent, trista e de mala farga e matien se en endevinar algunes ventures de les gents», Comes, *Lib. de coses*, 120.

GITAR : **1,** arrojar, lanzar, echar : «en la vila GITAVEN cadenes...», Cron. Jacme, 55; «que tostemps l'alcayt major qui en Tunis sería sobre los chrestians fos rich hom o cavaller del senyor rey d'Aragó; e que lo senyor rey d'Aragó lo hi metés, e'l ne pogués GITAR e mudar tostemps a sa volentat», Muntaner, 62; «E ella per gran pobresa que passava GITAVA grans crits demanant almoyna a ell e ad altres», Eximplis, CCCX, 284; «e GITAREN fusta e serments en lo val qui era plen d'aygua», Cron. Jacme, 303; «e anaren GITÁN peres, e faeren se I poch a enant», Cron. Jacme, 107; «e aquí davant l'altar fan lo GITAR en terra, e dien li lo psalm de maledicció», T. B., I, 107; «E també spargiren veu que'n volíen donar libertat a la terra, GITANT d'aquella als africans», F. d'A., 9; «Veus exa mar qu'abraça de pol a pol la terra? || En altre temps d'alegres Hespérides fou hort; || encara'l Teyde GITA bocins de sa desferra, || tot braholant, com monstre que vetlla un camp de mort», Atl., 40. **2,** vomitar : «un ca vench menjar denant ells una erba, per la qual GITÁ colres que en lo ventre tenía», Lull, *Maravelles*, I, 166; «foren axí sadolls que havíen desig que la GITASSEN per la bocha», Suma de collacions, &., 209 v.º; «Y nostres fills, tan candis un temps? ¡oh estimadíssim! || de llurs calcinats cassos les feres fugirán || l'Atlántich al GITARLOS; ¿per qué, per qué ¡oh Altíssim! || no'm fereu morta náxer havent de patir tant? » Atl., 226. **3,** *gitarse* : acostarse : «E com fo a sa posada, GITÁ'S al llit, e plorá e suspirá e feu gran dol», Muntaner, 65.

GIU, GIU : canto del gorrión, chío chío, girri gurri, chiu chiu, chillido o canto del gorrión, pío pío; — *fer giu giu* : chirriar o chillar los gorriones.

GLAÇ : hielo, el agua congelada con el frío : «Glacies, ei. El yelo, o la elada, o la escarcha», Nebrija; — *rompre'l glaç* : desenmudecer, tomar parte en la conversación : «A la fi's resolgué a entrarhi una comitiva de forasteras, y rompent lo GLAS, comparegueren de sobte senyoras y menestralas a desdir», Oller, *Vilaniu*, 154; — *trencar lo glaç*.

GLAÇA : **1,** helada : «Item que negún rajoler en los meses de noembre decembre janer e ffebrer

no puxen coure, per rahó de la GLAÇA que fa en aquell temps, rajoles de pahiment ans aquelles haien a fer e coure en altres temps del any», A. M. B., *Bandos* (1380-91), 10 v.º. **2,** gasa, tela de seda o de hilo muy clara y sutil.

GLAÇADA : helada blanca, escarcha, rocío congelado en las mañanas frías de invierno.

GLAÇAR : helar, congelar las cosas líquidas; — *glaçarse* : helarse, arrecirse, pasmarse de frío : «Desviantse ab molt greu de l'aspra serra, || cerca ab dalé més plenajanta terra, || mes son cor jovenívol no pot més; || en ses venes la sanch s'atura y GLAÇA, || y, l'esma ja perduda, al pal s'abraça, || sentintse caure de la mort al bes», Atl., 32; — *glaçar los esperits* : sobrecoger el ánimo : «A la fi'm digué fent un esforç: — M'he enamorat de ta germana. Se'm GLAÇAREN las sanchs —¿Y ella?... — vaig dir ab veu que jo mateix apenas vaig sentir. — Ella també está enamorada de mi», Feliu, *Lo Bruch*, 53.

GLAÇAT : yerto : «La Lluísa s'havía quedat GLASSADA al costat de la arquimesa cayguda a sos peus», Briz, *Lo coronel*, 112; — helado : «Es tanta la quietut y repós de la comarca, que ni l'aygua del riu's mou ni gens ni mica, com que está GLAÇADA», Argullol, *Lligam que's trenca*, J. F., 1879, 17.

GLANOLA : «sanct Gregori fahia fer grans professons contra la mortaldat e pestilencia gran qui era en Roma de GLANOLES e de febres», Eximenis, *Lib de les dones*, 120 v.º.

GLAPEJAR : «jo sento a mos companys que a baix atian || als cans escorcollayres que GLAPEXEN || flayrant rastres y caus ab dalé boja», Bertrán y Bros, *Lletra de convit*, J. F., 1885, 64.

GLAPIT : «Y'l GLAPIT d'una récula de gossos... posá terme a n'aquella caballeresca escena», Genís, *La Mercé*, J. F., 1878, 186.

GLASI : «E si tot assó no val, mester es husar del GLASI, so es la espasa qui tayla de II parts», Lib. de vicis (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 247), 100.

GLATIR : **1,** palpitar, latir : «E cels qui GLATEXEN tots temps en gel e en glas e en aros de grans fredors», Sant Pere Pascual, *Opúsculos varios*, Bibl.Univ. de Barcelona, 5; «ja no era la papallona lo que veya si no la imatge d'aquell jove artista que feya GLATIR son cor», Bosch de la T., *Pla y Muntanya*, 22; «menys sospitarán que sots los arreus d'un senyor metge GLATEIXE'l cor d'un galán enamorat», Vidal, *Rosada d'estiu*, 386; «Lo cor li GLATÍA desbocat. ¿Qué havía vist aquell home, qu'aixís lo posava foll?», Oller, *Vilaniu*, 376; «N'hi ha un altra (part del públich) que sempre vos consagrará un recort entusiasta y que sentirá GLATIR lo cor pera reveure us tan gran com ara», Oller, *La papallona*, 42; — *glatir lo cor a les emocions* : latir el corazón a impulsos de las emociones. **2,** hambrear, tripear, hipar : «Ara s'acosta, falaguera y bella, nostra festa major, ara s'acosta ab son róssech florit de gotx y gala: la donzella, enfeynada, la somía, lo fadrí la GLATEIX, l'infant la espera, l'ansían, anyorants, avis y pares», Bertrán y Bros, *Lletra de*

convit, J. F., 1885, 66; «Lo cel veig en feréstegues bromades arrugarse, || mostrantse, com entre ales de corbs, a claps a claps; || la terra veig, GLATINTnos, a nostres peus badarse || y cáure'ns la corona, poch testa en nostres caps», Atl., 98; «Tu sola dorms embriaga, de l'Occident oh reyna; || no't sents desfer a troços, l'abim GLATINTe ensemps? || no veus al cel un glavi de foch que's desenveyna? || cau de genolls y prega; mes ¡ay, no hi ets a temps! », Atl., 118; «No sents com xiscladores per tot ja esvolateguen || empenyentla y penjántseli als peus en lleig exam, || ensemps que ronch me crida l'abisme, hont l'arroceguen: || eix pá com no li llanço fentlo GLATIR de fam?», Atl., 126; — *glatir per* : rabiar por : «Las noyas GLATÍAN per anar de companyonas», Oller, *La papallona*, 145.

GLAVI : «Tu sola dorms embriaga, de l'Occident oh reyna; || no't sents desfer a troços, l'abim glatinte ensemps? || no veus al cel un GLAVI de foch que's desenveyna? || cau de genolls y prega; mes ay, no hi ets a temps!», Atl., 118.

GLAY : **1**, cuchilla, machete, espada, arma cortante, punzante y ofensiva : «E moriren ne molts qui foren ferits de GLAY, e altres que no havíen negún colp», Cron. Jacme, 261; «ab ferre mor molt hom a GLAY, ço es saber, per nafframent de coltell, e de lança, e de spasa, e de cayrell», Lull, *Maravelles*, I, 174; «com ells se pensaven que'l senyor infant los fos deu jornades luny, e com se levaven, ells veyen córrer tots llurs llochs, e pendre e affegar tot quant havíen, axí que'l GLAY los havía mes al ventre...», Muntaner, 32. **2**, terror, pánico : «tota la gent de dita ciutat romás molt spantada e plena de GLAY», Comes, *Lib. de coses*, 50; «digmenge a ... de març en la nit següent vers les VIIII hores any de la Nativitat de Nostre Senyor MCCCC.XXVII. comensá en la ciutat de Barchinona e encare en diverses lochs del principat de Cathalunya terratrémol... en tant que tota la gent de la dita Ciutat romás molt espentada e plena de GLAY», A. M. B., *Ceremonial*, &. 25.

GLEBA : césped, yerba corta y fina que tapiza la tierra, sea naturalmente, sea por el cultivo, terrón, pedazo de tierra : «Gleba, ae. El terrón de la tierra», Nebrija. Cp. : «E l'ermitá prestament aná a la porta del castell per ço com al entrar hi havía vista calç viva: pres ne una poca GLEVA e torná hon era lo Rey», T. B., I, 34.

GLEBER : «Lo que m'agradava sobre tot era la cassera a la llebra en los GLEBERS del cim de la serra», Bosch de la T., *Recorts*, 121.

GLOBO : fanal : «Globus, i. La pelota, o poma, ovillo de hilado», Nebrija; «un pom inmens de flors artificials dintre d'un GLOBO, una panareta brodada...», Oller, *Notas*, *Una visita*, 53.

GLOM; — *de glom a glom*. V. GOM.

GLOP : sorbo : «y per valls y montanyes, || la terra, en agonía, || vessava a GLOPS lo foch de ses entranyes», Atl., 200; «Beguérem l'últim GLOP», R. y B., *Hist. d'un pagés*, J. F., 1869, 245; «y mes lluny las donas donaban un GLOP de vi o be

de aygardent a sos petits, per si s'habían espantat», C. Vidal, *La vida en lo camp, Confiansa en Deu*, 10; «Bebemhi un GLOP d'aygua-ardent avans», Genís, *La Mercé*, J. F., 1878, 181; — *a glops* : a borbotones : «Altres més vells ne surten a GLOPS de les ca vernes, || brandant armes de pedra y ossades de mammuth; || ab fam dexen del antre pregón les nits eternes || axís qu'han la flayrada d'humana cara begut», Atl., 110; «y per valls y montanyes, || la terra, en agonía, || vessava a GLOPS lo foch de ses entranyes», Atl., 198; «las arterias pantejant ab majors o menors intermitencias, segons la forsa de la sang qu'a GLOPS transportavan», Oller, *Notas*, 112; — *beure d'un glop* : sorberse, soplar una bebida : «En Lluís se begué d'un GLOP tota la copa de llet y, aixugantse'ls mostatxos ab moviments oposats de mocador, feu: — Y bona nit, senyora Pepa», Oller, *La papallona*, 61; — *pendre un glop d'ayguardent* : tomar una gota, un sorbo de aguardiente.

GLOPADA : bocanada, buchada, lo que de una vez contiene la boca; trago, sorbo, la cantidad de líquido que se puede tragar de una vez o se puede contener en la boca : «Llavors, D. Ramón, humits los ulls de satisfacció, begué d'una GLOPADA la cervesa», Oller, *Vilaniu*, 229;— *glopada de fum* : bocanada de humo : «lo tren emprengué sa fexuga marxa, aumentant de velocitat en mitg de GLOPADAS de fum y vapor», Bosch de la T., *De ma cullita*, 5; «Encengué'l cigarro, llensá una GLOPADA de fum y torná a sa meditació», Bosch de la T., *Recorts*, 260; «de cigarrillos de tabaco negre ne fumava tants com vulguin llensant al ayre GLOPADAS de fum y contemplant la inmensitat», Bosch de la T., *Recorts*, 260; — *a glopades* : «A GLOPADAS aná espargintse la gent per la sala café», Oller, *Vilaniu*, 159.

GLOPEIG : enjuagadura, enjuague.

GLOPEJAR : beborrotear, beber a menudo y en corta cantidad, tomar sorbos, enjuagar : «Mentre ells, enderrerintse, GLOPEJAN l'aygua amarga, || ab embranzida rema, de cara al aspre mur, || y's penja a una palmera que Gerió li allarga || entre'ls marlets de rónega torratxa, ab braç segur», Atl., 220.

GLOPET : sorbito : «Axís que he conegut que li anava a repetir la basca, li he fet pendre un GLOPET d'aquesta aygua molt calentona», Vilanova, *Del meu tros*, 15; «li contestava que no li sabría gens de greu beure'n un GLOPET», del Bosch, *Lo segador*, 22.

GLORIA : gloria, la cuenta gruesa que señala los dieces del rosario : «e com la pastoressa Deu amava e servía... ha la presa a la sua GLORIA», Lull, *Maravelles*, I, 9; — *estar a ses glories* : estar en sus glorias, estar transportado de placer; «y quan nosaltres, al esmorzar, menjávam un bon tall de llonganiça o d'estofat, ell estava a ses GLORIES al poder assaborir sa rica xacolata y fumar després son cigarret», Bosch de la T., *Recorts*, 130.

GLORIEJAR : «E car m'es semblant que aquell cel sía molt be dispost a GLORIEJAR e star en gran bena-

nança», Lull, *Maravelles*, I, 110; «les tues virtuoses obres qui son gracioses e de tant resplandent noblea, que a nosaltres fan GLORIEJAR la nostra gran e alta senyoría», T. B., II, 48; «poré yo GLORIEJARme que per amor de mi siau tots açí venguts?», T. B., II, 20;

GLORIÓS : «E no sabs tu, dix la Princesa, que per lo GLORIÓS advenîment del rey Deu Jhesús cessá tota la ydolatría segons recita la Sancta Scriptura en lo Evangeli», T. B., II, 40; «e se'n va tornar molt GLORIÓS lexant en los munts Pyrineus recordança de si mateix e dels seus feyts», F. d'A., 21.

GLOTONER : «car fo molt luxuriós e GLOTONER e havía molts altres vicis», F. d'A., 32.

GLOTONIA : «lo mengyar pres ab massa GLOTHONIA no es be mastegat e per consegüent no es be digest», Gil Romá, 66 v.º

GLUCH GLUCH : gluglú, ruido que hace cualquier líquido al salir de una botella; — *fer gluch gluch* : zurrir y zurriar, hacer ruido el agua u otro líquido en el estómago.

GOÇ [GOS] : «ell no cuydava sino de sons, e de balls, e de caçar, e axís de GOSSOS, e d'aucells que fossen de caça», F. d'A., 423; «Per la mia fe, dix lo príncep de Gales, yo no volguera, cavaller, per la millor vila de Anglaterra vos haguesseu mort lo meu alá. Senyor, dix Tirant... yo no anava per mal a fer, e es me aparegut un diable en forma de GOÇ...», T. B., I, 186; «e dix: O perro, fill de GOS, engendrat en mala secta, aquesta es la paga que la tua vil persona mereix», T. B., IV, 6; «car ell no cuydava sino de sons e de balls e de caçar e axís de GOSSOS e d'aucells que fossen de caça», F. d'A., 423; — *goç d'atura* : perro de pastor; — *goç d'aygua* : perro de aguas; — *goç cadell* : perro cachorro;—*goç llebrer* : galgo, lebrel, perro bueno para la caza de corzos o de liebres; — *goç peter* : patón, perrillo que tiene las patas muy gruesas; — *goç de presa* : alano, perro de presa, dogo, que tiene la cabeza ancha, el hocico corto y los labios pendientes; — *goços ab goços no's mosseguen* : son lobos de una camada, están de común acuerdo, se entienden perfectamente; — *vols mal a un goç, digues que es rabiós* : con un buen pretexto se hace lo que se quiere. Cp. : «El galgo a su paso, camina más, el GOZQUE trotando, quédase atrás».

GOÇA : perra.

GOCET : perrito, perrillo, cachorro; — «unes sabates de ferra. v GOCETS de ferra per junyir», Segura, *Costums de Catalunya*, J. F., 1885, 210.

GODAY : «veyan que s'acabava l'aygua de las cisternas. Estavan ja en lo cas d'anar al riu a buscarne per pastar, per la bogada y per fer las calderadas pels GODAYS», Argullol, *La guerra*, 111.

GOIG : gozo, júbilo, alegría, contento, belleza, vistosidad, regocijo, goce, placer, transporte, complacencia : «e haguem ne gran GOG, e gran alegría», Cron. Jacme, 248. «Aquell donzell feya molt gran GOIG a son pare», Lull, *Maravelles*, I, 162; «E de fet los contemplatius cant son be ardents e alt levats en les maravelles del Altisme tots son fora si matexs, e criden, e canten,

e ballen per sobres de GOIG que han contemplán les magnificencies eternals que deus los dona a sentir en esta present vida. Segons que yo matex he vist a uyl d'alscunes persones fort altes en contemplació», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 275 v.º «no ha en lo mon ten gran GOIG com es haver pler de cor», Eximenis, *Lib. de les dones*, 53; «Digaume, senyor, es aquest lo GOIG e consolació que yo sperava de vostra senyoría?», T. B., I, 15; «Ab alegria de GOIG inefable, senyor, me recort que es veritat tot lo que la senyoria vostra m'ha dit», T. B., I, 54; «Que'm valen a mi los bens ni les riqueses, puix so destituhida de tot GOIG, plaer e consolació?», T. B., I, 65; «Aprés vengueren VII donzelles vestides de blanch, significant los VII GOIGS de la Verge María, e cenyiren li la spasa», T. B., I, 152; «Axí hajau GOIG e consolació del que amau, dix lo hermitá, com he plaer de que'm digau que de tantes nobles festes que son stades fetes es stat Tirant vencedor del camp», T. B.,I, 183; «que be n'hach bon GOIG de tornarse'n devers Lobregat», F. d'A., 12; «Aprés fo feyt emperador ab molt gran GOIG de tothom un molt noble e virtuós baró», F. d'A., 38; «Moltes altres coses semblants pots legir en les istories antigues, en les quals trobarás moltes coses de GOIG e moltes de dol», Boeci, 64; «lo poble mostrava GOIG e alegría, e açó era gran honor tua», Boeci, 68; «Entra'l náufrech al místich oratori, || y, fent d'un aspre tronch reclinatori, || cau als peus de l'Imatge de genolls;|| y per ses galtes tendres y colrades || pels besos del mestraly les onades, || corren de GOIG les llágrimes a dolls», Atl., 36; «Lo GOIG que respirava la Toneta despertá esperansas y animá a tothom», Oller, *La papallona*, 222; «Pero ves quin GOIG se'n va veure D. Joseph de son fill!», Oller, *Vilaniu*, 382; «las cosas apareixían a sos ulls envolcalladas de certa ombra misteriosa que li causava més enuig que GOIG», Oller, *Croquis*, 127; — *ab goig* : alegremente : «Després parava de treballar, dava una mirada a son voltant y esclamava ab GOIG:...», Oller, *La papallona*, 32; — *donar goig de veure* : ser agradable a la vista; — *fer goig* : alegrar : «Aquell donzell feya molt gran GOIG a son pare, e totes vegades que lo veya, e totes aytantes vegades com lo membrava, sentía's alegre en son coratge», Lull, *Maravelles*, I, 162; «lo pus sobirán ben mundenal es haver muller bona e benigna, car per tostemps dona ale-gría a son marit e li fa GOIG», Boeci, 72; «Los cirerers s'hi gronxen, de flors viventes toyes || ahont vessaren tota sa flayra maig y abril, || y'l fruyt ja vermelleja fent GOIG entre les joyes || que s'enfila a penjarhi d'un cep toria gentil», Atl., 84; «la vegí en la finestra de sa casa, y, la veritat: lo finestral de la velluria, la noya bonica y guaytant entremitg de dos testos de clavellets de sant Isidro,'ls asseguro que feya GOIG», Vidal, *Rosada d'estiu*, 136; «Vaja, que teniu una hisenda que fa GOIG de mirarla», C. Vidal, *Qui endavant*, &., *La vida en lo camp*, 209; — *fer goig una cosa a algú* : antojársele a uno una cosa : «Mira, áliga

dels héroes, les llágrimes que ploro;|| y ta darrera gesta será matarme a mi? || jo arronso espatlla, atúrala, si't plau, la ma qu'adoro; || si't fes GOIG ma corona de rey, vétela aquí Atl., 74;—*no caber de goig* : «se'n va entrar dins de la ciutat de Barcelona hon fon rebut ab gran honor dels de la ciutat, que no cabíen de GOIG», F. d'A., 204; — *cantar els goigs de sant Prim* : roerse los codos.

GOIGS : «e lo cap del altar maior al entorn fou empaliat de draps de ras del Senyor Rey de Aragó molt bells en los quals eren los set GOITS de la Verge María», Comes, *Lib. de coses*, 80; «Ja ho veureu, jovent; primer es lo Rosari; després los GOIGS», Vilanova, *Entre familia*, 31; «Anárem donchs a la capella; pujárem al cor, y dit lo rosari se cantaren los GOIGS ab acompanyament d'armonium», Bosch de la T., *Recorts*, 149.

GOJA : «Si no t'haguesses mogut de lo que t'ha manat la GOJA, avuy fóram feliços!», Pons, *Trascant*, 25.

GOJAT (de boda) : velado : «De geçamí y vidalba darrera un cortinatge, || sa mare, per llentiscles en flor encobertats, || prop del seu buyt, guarníals per llits de nuviatge, || puix de boda ab adreços ja arriben sos GOJATS», Atl., 86.

GOJÓS : «e com ell era molt bulliciós no li'n desplaya, abans se'n tenía per molt GOJÓS», F. d'A., 316; «Esferehits reculen; mes, ohint ja a llur sobre || desbotar de l'Arcángel lo tormentós alé, || capitombant rebátenshi quan més ses barres obre || GOJÓS l'abisme al veure's, d'una fornada ple», Atl., 246.

GOLA : garganta, gaznate, tragadero, gargüero, conducto que da paso a los alimentos; boca, se dice en el sentido propio de los animales carnívoros y de los peces voraces : «una barca a la GOLA del estayn», Cron. Jacme, 343; «com diu Séneca: qui la GOLA ama, per força ha ésser luxuriós, car la GOLA e cors ronyós companyía han e amistat antiga», Eximenis, *Lib. de les dones*, 113; «E verdaderament vos puch dir, senyor, que com la Infanta bevía vi vermell, que la sua blancor es tan strema, que per la GOLA li vehia passar lo vi», T. B. I, 92; «L'espantosa abraçada més estrenyen, || y's topen, se revolquen y s'empenyen, || acarades ses boques de volcans; || de l'hórrida tormenta no s'adonen, || y escupint foch y ferre s'abrahonen || a la GOLA d'abismes udolants», Atl., 26; «Los cetacis aflayren carn humana || que l'áliga de mar també demana, || fent parella ab lo corb; per tot arreu || l'escometen recorts del cataclisme; || a cada pas lo xucla un nou abisme; || ¿qui'l treurá de sa GOLA? sols un Deu», Atl., 28; — *com una gola de llop* : como boca de lobo, muy oscuro, hablando de la noche : «mos ulls lliscavan sens voler fins al cancell qu'ovirava a baix com GOLA de llop...», Oller, *Notas*, 192; — *venir a la gola* lo que se ha comido : repetir.

GOLAFRE : tragador, tragón, zampatortas, zampabollos, tragaldabas, comilón desordenado, glotón, tragamallas, el que come con avidez y sin limpieza, engullidor : «Com GOLAFRE cant ve al menjar appar que tota la taula se deia me-

tre al ventre e que ab tots los senys corporals deia menjar», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 144 v.º; «Guartse cascun chrestiá de la amor de la gola. Car lo GOLAFFRE iamés no sent ne ha neguna consolació celestial», Eximenis, *Lib. de les dones*, 150; Mas lo GOLAFRE qui tostemps pença quant meniará que no te manera en son meniar en quantitat ne en qualitat e va sercant special sabors e aquelles desija com a gran laminer, aytal usa mal de aquest seny (gustar)», Eximenis, *Lib. de les dones*, 179.

GOLAFREJAR : engullir, zampar, tragar, comer con ansia : «Item perque lo anar a menjar y GOLAFREJAR ab rufians y altres hómens per los hostals y tavernes fora del partit cansa endentarse dites dones despenent molt mes del que's despendríen en los hostals del partit», Reg. 5276, *Edictes y crides*, &., c. 65, Año 1856.

GOLATEJAR : «E diu ell aquesta (peresa) ensenya als pararosos GOLATEIAR, e sots specia de caritat tostemps procura a la carn carnals consolacions», Eximenis, *Lib. de les dones*, 153.

GOLF : «en aquell lloch de Recrea ha un GOLF que va entro a la illa de Marmora», Muntaner, 406; «per contrari de temps no pogueren anar lla hon era acordat e tornarense'n en lo GOLF davant lo castell de Caller», Pedro IV, 41; «en IIII díes passaren lo GOLF de Venecia», T. B., I, 311.

GOLFA : desván, boardilla, habitación construída bajo el tejado de un edificio; zaquizamí, sotabanco, mirador : «Potser lo dia que plorés, perqué no'ls amohinés l'enjegarían a la GOLFA com un gat», Oller, *La papallona*, 178; «sas GOLFAS y graners, cementiri de recorts, hont anavan a parar tots los trastos vells», Oller, *Notas*, 191; «Lo segón pis y darrer ha sigut convertit part en terrat, y lo que queda ab teulada, serveix de GOLFA plena de mobles vells», Pin, *La familia dels Garrigas*, 10; «Pugeume'l a les GOLFES: jo 'm basquejaré fins que's gorexi», Pons, *Trascant*, 38; «componía's lo casal de baixos, pis y GOLFA», Vidal, *Rosada d'estiu*, 272.

GOLFO [GOLF] : gozne, pieza de metal enlazada con otra de la misma forma y materia, que sirve para dar movimiento a cosas que se abren y cierran, tales como puertas, tapas de cofre, cajones, &., bisagra : «la porta del camp síe rexada e stigua en bons GOLFS de ferre e enmelts e haia bon forrellat ab payn e ab clau», Eximenis, *Regiment*, c. 327; «Ouen, y'l mar ses ones, sos fochs lo cel atura: || sua sanch la montanya com un rahim prempsat; || debatega ab sos GOLFOS ferriços la natura || per amagarse trémola dintre l'abim badat», Atl., 246.

GOLÓS : «lo GOLÓS es tacany, cap de ribalts, trencador de camins, la alé li put, desvergonyat e luxuriós, covart, gran parlarás, gran mentider, guastador, ladró, malaltís, &.», Eximenis, *Lib. de les dones*, 179 v.º; «traboca's, ab sa cárrega, com un breçol de canyes, y, ample y GOLÓS badantse, llaviejant maelstrom, || negrós aljub la terra los mostra en ses entranyes || que fins a la més fonda mig s'es-

badella y romp», Atl., 246; «Totes nosaltres som naturalment de tres calitats, e per lo meu mal conech lo de les altres. La primera totes som cobdicioses. La segona GOLOSES. La terça luxurioses», T. B., II, 62; «Ans la terra cobre los meus hulls e feres besties GOLOSES menjen la mía carn, ans que yo ves un tant gran defalt en mi», T. B., II, 243.

GOLL : bocio, papera : «El garguero», Nebrija; «moltes persones están malaltes de unas matexas malalties, en un mateix temps, lloch y regió; y estes son en dos maneras, o perque son comunes, propries de certes y determinades provincies com son GOLLS y porcellanes en Espanya, puagra en Nápols, &.», Bernat Mas, *Orde breu*, &., 1625.

GOM; — *de gom a gom* : Plenamente, enteramente, de arriba abajo, completamente lleno, de bote en bote. Ex. : Lo teatre está ple de GOM a GOM : el teatro está lleno, hay gran entrada; «Cumulus, i; el colmo o montón, acrecentamiento», Nebrija; «De GOM a GOM quan s'umple l'espay de fumerel-la|| y's fon d'un cap al altre la serra de cremor, || sota'l mantell de flames que l'huracá flagel-la, || la terra adolorida gemega com un cor», Atl., 56; «d'un glop de flames umple || de GOM a GOM los cels», Atl., 256; «La nubia obrí, un per un, tots los calaixos de la calaixera plens de GOM a GOM de roba blanca», Oller, *Notas*, 58; «en arribant lo dijous, que era'l día de las caritats, lo pati o baluart de la casa s'ompiia de GOM a GOM de gent», Vidal, *La vida en lo camp*, 124.

GOMA : «Gummi, indecl.: goma», Nebrija; — *goma amoniach* : goma amoníaca, resina fétida producida por una planta de la Libia y de las Indias orientales; — *goma dragant* : goma adraganto, tragacanto, arbusto muy espinoso de flores leguminâceas que se cría en Persia, Asia y Turquía.

GOMENA : cable qui soutient l'ancre d'une galére : «metre una GOMENA al peu de la torra», Cron. Jacme, 117. Cp. GUMENA.

GÓNDOLA : «Y a tu ¿quí't salva, oh niu de les nacions iberes, || quan l'arbre d'hont penjaves al mar fou submergit? || Quí't serva, jove Espanya, quan lo navili hont eres || com GÓNDOLA amarrada, s'enfonza mig partit?», Atl., 48.

GONELLA : «que anch no esperam que'ns vestissen la GONELA», Cron. Jacme, 220; «feu ladonchs Nostre Senyor a Adam e a sa muller GONELLES de pells», Biblia en catalán (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 2), Génesis, c. 3; «Ella portava una GONELLA de brocat carmesí de fil d'or tirat», T. B., I, 125.

GONIÓ : «e per temor de la batayla que cuydaven haver, I cavaler prestá'ns I GONIÓ leuger que'ns vestíssem, e açó fo'l nostre començament de les primeres armes», Cron. Jacme, 22; «e per mon GONIÓ, e per mon perpunt», Cron. Jacme, 55; «vestía I GONIÓ de ius la capa», Cron. Jacme, 136.

GORCH : laguna de agua en la olla de un barranco : «Toll o bassot en los barranchs o rius : Puteus in flumine», Labernia; «Gurges, itis; locus in flumine profundus, in quo aqua vertitur», Nebrija;

«Cau y s'ensorra,'l colga sovint l'ona negrenca; || d'ahont cerca refugi ne surt feréstech orch; || l'abet a que s'agafa segueix d'arrel o's trenca; || hont posa'l peu se bada per engolirlo un GORCH», Atl., 176.

GORDAR : «l'uyll del hom síe prest a GORDAR a tota part e maiorment a defendre», Eximenis, *Regiment*, c. 334.

GORET : barbecho, primera labor que se hace en alguna haza y también la misma haza para sembrarla después; campo que se deja en reposo después de cultivado : «La terra llaurada l'any que descansa (barbecho). La terra treballada pera sembrarse, encara que no descanse (labor). Llauró, labor, labranza. Fer GORET, llaurar, treballar pera sembrar la terra», Labernia; «Lo creuen ja entre penyes colgat, com en sa fossa, || quan de l'enuig la flama llampeguejá en son ull, || y ab quatre colps de clava los volca y los destroça, || com terroceda d'aspre GORET lo pas del trull», Atl., 60; «las llebres han baixat de montanya y jauen en los GORETS dels camps», Bosch de la T., *Recorts*, 116; «Les aurenetes han fugit, ja han arribat los torts y reyetons; les aloses s'aplegan a vols, tirantse pels GORETS dels camps llaurats a punt de sembrar», Bosch, *L'hereu Noradell*, 98; — *fer goret* : barbechar, labrar las hazas disponiéndolas para la siembra.

GORGA : «E per tal se diu del hom aquell qui hom te per laminer que ell ha la GORGA ffrancesa, ço es, que ha lo gust fort inclinat a haver saboroses viandes e volenter requer bons vins e plasents tostemps», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 418.

GORGERA : «La GORGERA environa lo coyl del cavayler persó que síe deffés de naffres e de colps», Lull, *Orde Cavayleria*, 24 v.º

GORGOLL : «Curculio, nis. El gorgojo, que come trigo», Nebrija; «Gurgulio sive Curculio, onis El gorgojo del trigo, el garguero», Nebrija.

GORGUERA : «en axí con la GORGUERA environa lo coyl del cavayler persó que sie deffés de naffres e de colps, en axí obediencia fa star lo cavayler dins los manaments de son senyor o major», Lull, *Orde Cavayleria*, 24 v.º

GORJA : garganta, parte anterior del cuello, garganta, gaznate, fauces : «Lo cimeral de l'arbre per abastar, s'hi atança, || quan llest descaragola's lleig drach d'ulls flamejants, || y, en roda la gran cua brandant com una llança, || tantost ab GORJA y urpes li copsa abdues mans», Atl., 88; «Tan bon punt a les ones lo Calpe s'esportella, || abóquenshi en cascada com feres udolant, || y a cada troç de serra que l'aygua avall capdella, || axampla més sa GORJA l'engolidor vessant», Atl., 138.

GORJADA : tragantada : «Li carregá fexuga l'Omnipotent sa esquerra, || y'l mar d'una GORJADA cadavre la engolí, || restantli sols lo Teyde, dit de sa ma de ferre || que sembla dir als homes: — L'Atlántida era ací!», Atl., 46.

GORJAL : «I GORJAL de launa, unes faldes de lagosta de ferra», Segura, *Costums de Catalunya*, J. F., 1885, 210.

GORNIR : «No t'ho som dit, Pau, que era un bordet?... D'hont pervindrá?... Ay, que me l'han ben GORNIT!», Pons, *Trascant*, 20.

GORRA : gorro, gorra : «devía anar a sopar ab ells, e menjar assegut a lur taula ab la GORRA al cap com gran senyor», F. d'A., 275; «e anava lo dit senyor... ab barreta negra al cap, mitja GORRA ab un fermal», Comes, *Lib. de coses*, 394; «Aprés venien los trompetes ab capusos y caparons de dol ab GORRES negres», Comes, *Lib. de coses*, 398; «Doná, donchs, la benvinguda ceremoniosament, se posá altra volta la GORRA de viatge, y emprengué'l camí de casa seva», Oller *Vilaniu*, 47; — *gorra de cop* : chichonera para los niños.

GORRETA : gorrito de niño.

GORRISTA : gorrón, el que se introduce en una diversión, convite, etcétera, sin pagar escote.

GOSAR : osar, atreverse, tener resolución para decir o hacer cualquier cosa, emprender con resolución : «E yo per tal que mal no's captenguen de vos, no GOS començar neguna re», Cron. Jacme, 39; «no creats que'lls li GOSASSEN estar davant cara per cara», Muntaner, 28; «Pres en si molt gran ira, e inflamat de gran superbia perque algú havía tengut GOSAR de enujarlo, ab molt gran armada partí de la sua terra», T. B., I, 22; «e si per temor de mi acceptar no lo GOSAREU siau cert yo us reversaré les armes, e us penjaré cap avall segons de traydor se pertany», T. B., I, 227; «peró si GOSAU dir yo no sía millor cavaller que vos, yo us offir batalla a tota ultrança», T. B., I 373; «yo davant altri no GOSARÍA dir» T. B., II, 63; «E mes renuncie al dret de cavallería, no sía negún cavaller qui en camp per mi entre, ni dona que'm GOSE rahonar», T. B., II, 192; «ells no GOSAREN passar avant», F. d'A., 138; «Tothom li va obrir pas respectuosament, ningú GOSÁ detenirla», Oller, *La papallona*, 176; «Ningú va GOSAR dir que l'ánima fos seva», Genís, *Sota un tarot*, J. F., 1876, 312; «Al trobarse sols, ni un ni altre digué una paraula; ni's GOSAVEN mirar», Bosch de la T., *Lena*, 213; «Aleshores se mirava molt sorprés a en Joan, sense GOSARli preguntar», Bosch de la T. *De ma cullita*, 6.

GOT : vaso : «En gegantesa y muscles sos fills li retiraren, || mes com un GOT de vidre llur cor fou trencadiç, || puix aprés que'ls realmes y tronos revoltaren, || també'l de Deu cregueren sería escaladiç», Atl., 44; «Dona'm un GOT de vi ranci. Se'l begué d'un tret», Bosch de la T., *Lena*, 20.

GOTA : **1**, gota, parte mínima de un líquido que destila : «sdevench que un jorn va ploure molta de sanch, e cada GOTA quant arribava a la terra se'n tornava en figura de creu», F. d'A., 128; — *de gota en gota* : gota a gota; — *moltes gotes fan un ciri* : muchas candelillas hacen un cirio pascual. **2**, (met.) pizca : «no has GOTA de vergonya; que tu recórregues a mi qui tant fort has ahontat lo meu fill», Eximenis, *Lib. de les dones*, 138 v.º; «Mas los savis d'aquest segle qui son dessá aquest riu veen clar. Mas delá no veen GUOTA»,

Lib. de vicis, &. (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 247), 50 v.º; «ni per les escletxes de la porta ni per l'espirall del estable,'s veya GOTA de llum», Pons, *Trascant*, 8; «no tinch GOTA de gana!», R. y B., *Hist. d'un pagés*, J. F., 1869, 167; «a tu't convé dormir y no vull esgarriarte la son. — ¡Son!... No'n tinch GOTA, ben GOTA!, respón la noya», R. y B., *Escenas*, 35; «Allavors li semblá veure clarament que la Tresina havía jugat ab ell fins alashoras, y no li havía posat GOTA de lley ni amor, quan tanta n'hi mostrava», G. Soler, *Tresina*, 107; «lo seu fill era mut, que GOTA no parlava», Maspons, *Cuentos populars catalans*, 1.

GOTEJAR : gotear : «Era un home petitó... ab un gran trench al pols esquerre que li regalimava sang per demunt de l'orella y li GOTEJAVA coll avall», Oller, *Notas*, 194.

GOTELLADA : turbonada.

GOTET : cortadillo, vasito para beber; — *fer un gotet d'ayguardent* : beber una copita de aguardiente.

GOTH : godo : «tro la venguda dels GOTHS a Spanya», F. d'A., 17.

GOTIM : racimo de uvas : «La criada entrá ab las postres, don Ramón callá altre cop, y l'Albert, prenent un GOTIM de pansas, se'n pujá al primer pis», Oller, *Vilaniu*, 250; «Las fadrinas paravan lo devantal; los GOTIMS hi queyan a dojo. Alguns xiquets que anavan a la vinya ab llur pare, se menjavan d'amagat la fruyta que se sobreixia del cistell», Martí, *Lo caragirat*, 80.

GOTIMET : gajo, parte de un racimo de uvas.

GOTJOT : «com era rossa, plena y ben plantada, ençare feya GOTJOT», Pons, *Trascant*, 48.

GOVERN : «Cor príncep foll e sens saviea es axí com a horat qui te lo coltell e la spaa en la ma. E axí com aquell qui no sab l'art de governar la nau e te lo GOVERN en la mar en temps de gran tempestat», B. U. B., *Ajustaments*, I, 53; «açó porás tu ben fer, car yo no u poría fer que hagués a leixar lo GOVERN de tants duchs, comtes e marquesos», T. B., II, 221; «E be devets creure, que'ls espanyols d'aquesta partida de terra no staven molt contents dels romans, jat fos que no'ls aparegués bo lur GOVERN...», F. d'A., 14.

GOVERNACIÓ : «e perque los duchs e prínceps síen stats sots la mía GOVERNACIÓ sans e segurs», T. B., II, 221.

GOVERNADOR : «e l'avaricia dels GOVERNADORS que'ls trametíen, anant sempre de mal en pijor, era insofrible», F. d'A., 18.

GOVERNAR : «Gubernare. GOBERNAR o regir», Nebrija; «Ja'l qui GOVERNA la barca tira un cap en terra del que se'n amparan uns quants, posantse de renglera», Vilanova, *Cuadros*, 8.

GRA : «Granum, i. El grano de simiente cualquiera», Nebrija; «(navilis) carregats de pa e de vi e de peix salat... e arrós e civada e altres GRANS», F. d'A., 327; — *gra d'all* : diente de ajo, cada uno de los dientes que componen una cabeza; — *gra d'ordi* : «espasa ab la punta quadrada, que vulgarment li diuhen de GRA de ordi», 1586, Registro 5276, *Edictes y crides*, &., c. 84; — *gra del pebre* : «Lo foch hac una vegada

apetit de engendrar lo GRA del pebre», Lull, *Maravelles*, I, 123; — *gra de rahim* : «Los GRANS de rahim guaytavan per entre mitj de las fullas; per assí'l moscatell, per allá la fosca garnacha, lo verdós picapoll, la blanca malvasía», Martí, *Lo caragirat*, 78; — *gra de rosari* : cuenta de rosario; — *de gra a gra* : «Després per coronarla ab volta indestructible, || s'acotan cent espatlles com archs de campanar, || y de GRA a GRA s'hi assenta lo rocatam terrible, || sens fer les cariátides de carn debategar», Atl., 172; — *faltarli un gra* : tener punto o vena de loco, de lunático; — *grans* : granos, barros, pupas, burujones, que salen en el cutis.

GRABAT : picoso de viruelas.

GRACIA : «Gratia, ae. La gracia o graciosidad. Merced, que es buena obra», Nebrija; «E pus Deus li havía dada tanta de GRACIA...», Cron. Jacme, 8; «per totes les parts del mon la majestat vostra trobará cavallers de major stat e dignitat, de linatge e de riqueses, mes gentils de honor e fama, ab mes affabilitat e GRACIA, de armes mes valents, e ab mes ánimo sforçat de cavallería», T. B., II, 69; — *ferne gracia* : «Espiro! De ses viles y sos ramats so hereva: || si'ls vols, jo te'n faig GRACIA; suplánta'l amatent; || revénja'l nom de Túbal y sa corona es teva; || axí en ton front la faça més gran l'Omnipotent!», Atl., 64; — *fer gracia* : «E prech te, pare reverent, me faces GRACIA de dir me totes les coses necessaries per aquest fet de les magranes del que y es mester», T. B., I, 34; «vaig la supplicar que'm fes GRACIA dir-me son marit si era mort de malaltía o en batailla», T. B., I, 146; «si Deus me ajuda e'm fa GRACIA, será la fama de la vostra mercé fort divulgada», Boeci, *Prólech*, 7; — *caure en gracia* : merecer la consideración, el especial aprecio de alguno; — *estar en gracia d'algú* : merecer la consideración, el especial aprecio de alguno; — *tenir gracia* : tener garbo; — *gracies* : como adverbio y dicho absolutamente, equivale a: tengo bastante; — *gracies; no hi ha de que* : gracias, no las merece; — *gracies a* : debido a... : «Se per fi que, GRACIAS a aquest fenómeno, Daniel veijé ab gust marxar son fill a Barcelona», Oller, *Croquis*, 104; — *gracies a Deu* : a Dios gracias, bendito sea Dios, gracias a Dios.

GRACIÓS : agraciado, donoso, que tiene gracia : «Gratiosus, a, um. El que da o recibe aquellas gracias», Nebrija; «yo ne altre no pot saber que dues provincies sien millors ne pus GRACIOSES de totes coses, com es lo regne de Valencia e lo regne de Murcia», Muntaner, 34; — abundante : «E axí hach son consell, que exivernás en aquell lloch del Artaqui, qui es lloch GRACIÓS de totes coses», Muntaner, 388.

GRACIOSAMENT : «la Cileta romanía en la primera grau de la escala, GRACIOSAMENT recolzada a la paret», del Bosch, *Lo segador*, 20.

GRACIOSITATS : ocurrencias : «un desitj de relatar GRACIOSITATS d'en Lluís», Oller, *La papallona*, 35.

GRAD por GRAT : «per GRAD sine forcia», R. Berenguer I, n.º 69.

GRAELLA : tedero, hachón; — *graelles* : parrillas.

GRAFI : «Lo peccat de Judá es scrit ab GRAFI de ferre en pedra de diamán; es scrita sobra la amplesa del cor d'ell en los corns dells altars d'ells», Biblia catalana (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 3) Jeremies, 396.

GRAHIR : «los ho devets molt GRAIR», Cron. Jacme, 86; «E nos dixem als nostros: Ben devem GRAYR a nostre Senyor, car ço que nos no havem nos dona», Cron. Jacme, 172.

GRAHÓ : escalón, parte superplana en que se apoya el pie al subir o bajar por una escalera, peldaño, grada : «la mía trista sort no consent que puje al terç ni al quart GRAHÓ de la scala», T. B., III, 175.

GRAHONADA : gradería.

GRALLA : **1**, «Graculus, i. Grajo, graja», Nebrija; «Sols junt ab la xibeca la GRALLA alegra's mostra, || diuen que'ls rius se'n tornen enrera, y qu'un infant, || al veure d'aqueix día la llum en terra nostra, || ha reculat al ventre, de por esgaripant», Atl., 100. **2**, instrumento musical : «La GRALLA feu son derrer cant ab veu tremolosa, los timbals acabaren ab un llarch redoble», Oller, *Vilaniu*, 70; «no acabarem de dinar sense que'ns amohinin las visitas, y al devant de casa tornin a sonar GRALLAS y músicas», Oller, *Vilaniu*, 102.

GRAMALLA : «cavallers tots vestits de GRAMALLES e caperons», T. B., II, 178; «Item que hage cárrech de comprar los draps per fer las GRAMALLAS als honorables consellers e altres persones e officials que la Ciutat dona GRAMALLAS», Comes, *Lib. de coses*, &., 576.

GRAMÁTICA : «Blanquerna aprés tanta de GRAMÁTICA que sabía ben parlar y entendre lo llatí», Lull, *Blanquerna*, 3 v.º; «que'ls fadrins síen industruits dretament e artificiosament E primerament en GRAMÁTICA la qual es divisa en letra o en síllaba e en dictió», B. U. B., *Ajustaments*, 292 v.º; «segons Alpharabi, GRAMÁTICA es atrobada per tal que hom no erre en lengua ne pech en paraula», Eg. Romá, *Regiment*, 64.

GRAN : «e el per temor que'l colp no fos tan GRAN...», Cron. Jacme, 45; «De migdía ab sos raigs la terra envolta, || com vella'ls fets de sa infantesa escolta, || y'l mar, mig adormit, axeca'l front; || tot barreja sa música al GRAN cántich; || lo vell semblava'l Geni de l'Atlántich, || mes son gentil oyent era Colón», Atl., 38; «naix un GRAN foch entre Roses y Canigó», Atl., 42; «Eix mástil del vavili romput illes rodegen, || de Jezabel impura com rebatuts quarters; || quan al passar los segles sa GRAN desfeta vegen, || dirán: — Mirau hont para la vía dels plahers!», Atl., 46; «Al temps que'l GRAN Alcides anava per la terra, || tot escombrantla ab clava fexuga, arreu-arreu, || de borts gegants y monstres qu'a Deu movíen guerra, || en flames esclatava nevat lo Pirineu», Atl., 52; «Llavors al GRAN incendi, rabent, endreça'ls passos, || rogench damunt los núvols vehentlo crestejar, y ohinthi plors y xiscles, hi fica'ls nusos braços, || fent als pastors y pobles d'espasme tremolar», Atl., 58; «E prengueren un moro molt GRAN e de desmesurada figura»,

T. B., I, 74; «S'entra al casal per la GRAN porta de pedra de tall, de forma rodona, casi sempre tancada per dos batents de roure clavetejats de claus de ferro, de cabota», Bosch, *L'hereu Subirá*, 6; «Si no fos la exida arquejada de part de sol ixent, de rica vista, y lo GRAN pati del peu de la casa... un hom diría que lo casal Subirá es mes presó que casa de camp», del Bosch, *L'hereu Subirá*, 8; «se miravan les GRANS tenalles plenes a seny d'un oli que semblava or vell fos», del Bosch, *Lo segador*, 22; «aquelles cambres GRANS, amples, de trebols de ges ressonants... llavors semblavan desertes, fredes, mudes, sense l'axam de gent que les umplía y animava al capvespre», del Bosch, *Lo segador*, 79; «Perpendicularment a la paret del balcó corríen les altres dues que formavan la sala GRAN», del Bosch, *Lo segador*, 101; «adornada d'escuts nobilíssims y afavorida ab una imatge de GRAN relleu del cavaller celestial, l'arcángel Sant Miquel», del Bosch, *Lo segador*, 205; — crecido : «Vaja, Teta! no ploris! jo quan siga més gran ja'm donaré manya a treballar y't prometo que't faré rica», Martí, *Lo caragirat*, 129; — intensivo : «E nos conaguem les paraules que eren GRANS e cubertes», Cron. Jacme, 68; «e tant de cor que per anadura d'una GRAN millia...», Cron. Jacme, 452; «E la regina, mare del dit senyor infant n'Anfós, era morta GRAN temps havía, que poch estech ab lo senyor rey», Muntaner, 13; «E axí com ell ho maná, lo juraren tuyt ab GRAN alegre e ab GRAN plaer», Muntaner, 51; «entraren mes de mil hómens a cavall e GRANS gents de peu entro sus Alcoy», Muntaner, 52; «e hi vengueren de Castella e de totes parts GRANS gents, qui reeberen d'ell GRANS dons e GRANS gracies», Muntaner, 57; «el Mostanzar, axí com davant vos he dit, fo GRAN amich del senyor rey nostre pare», Muntaner, 59; «los moros feyen GRANS alegríes sonant tabals, trompetes e anafils», T. B., I, 72; «elegí un altre loch lo qual era molt delitós, de GRAN spessura d'arbres, hon havía una molt bella lúcida font», T. B., I, 88; «era dona de GRAN linatge e de GRAN discreció», T. B., I, 88; «Per tot arreu se celebra aytal diada ab GRANS festes, missa major u ofici ab música y sermó a la esglesia», del Bosch, *Lo segador*, 179; «rara vegada servía lo dit altar: sols en lo día de la festa major o en alguna GRAN festassa s'hi deya missa y s'hi passava'l rosari», del Bosch, *Lo segador*, 100; «ab tot hi tenía GRAN mirament», del Bosch, *Lo segador*, 100; «lo blat, l'ordi,'l séquel, a cap preu per les GRANS arribades que segons diuen n'hi ha hagut a Barcelona desd'Orient», del Bosch, *Lo segador*, 135; «tan poch conexíen e amaven Deu, qui aquest mon ha creat e donat als hómens en GRAN noblea e bonea», Lull, *Maravelles*, I, 3; «enguany, y gracies a la terrible malaltía que afligía a n'aquells vehins, la professó no se celebrá ab GRAN pompa», del Bosch, *Lo segador*, 182; «Havía tingut sempre afició a la pintura; si s'hi hagués dedicat esclusivament, si hagués necessitat d'ella per viure, hauría sigut un

GRAN pintor», del Bosch, *L'hereu Subirá*, 29; — *gran día* : «Com hagueren posat a Tirant en lo lit era ja GRAN día», T. B., I, 181; — *gran matí* : «E quan vench al quart jorn GRAN matí», Cron. Jacme, 171; «lo dit senyor Rey de GRAN matí axí com havía acustumat hoí la missa», A. C. A., XXVII, 148;—*gran hora* : «La Infanta ja per art detingué les dances fins a GRAN hora de la nit», T. B., I, 358; «lo capitá no volgué lexar fins que fou GRAN hora de nit», A. C. A., XXII, 9; — *gran peça* : largo rato, Cron, Jacme, 54; — *gran temps* : «tingau verdadera relació de algún amich que'l conega de GRAN temps per home de be», Secrets de Agric., 1 v.º; — *gran pas* : «No obstant, un GRAN pas s'havía donat», Pin, *Jaume*, 168; — *lo gran que* : «lo gran que d'una casa de pagés es que no's tinga d'anar a plassa», C. Vidal, *La vida en lo camp*, 180; — *grans mercés* : gracias mil : «GRANS mercés ne síen dades a la institució dels Jochs Florals que li ha esbroçat y obert lo camí», Atl., XVI; — *grans veritats* : verdades como puños, verdades desnudas; — *gran res* : «dix que per una plaça hon staven GRAN res de gents», Lull, *Maravelles*, I, 174; — *en gran* : «várem divertir en GRAN a la mare y demés gent d'enteniment de la casa», Genís, *Sota un tarot*, J. F., 1876, 317. «Hi haurá una GRAN festaça; s'hi beurá en GRAN», Casas, *Espectres*, 11; — *fer més gran* : agrandar : «Espiro! De ses viles y sos ramats so hereva: || si'ls vols, jo te'n faig gracia; suplanta'l amatent; || revenja'l nom de Túbal y sa corona es teva; || axí en ton front la faça més GRAN l'Omnipotent!», Atl., 64; — *fer una gran gambada* : dar un paso muy largo, abriendo mucho las piernas; — *ferse gran* : crecer, formarse, desarrollarse, hacerse grande o mayor, adquirir formas gallardas.

GRANA : **1,** «Granum, i. La grana para teñir. Gr. Coccon», Nebrija; — *robes de grana* : «Com lo portaven a soterrar los tres cavallers se vestiren de vermell ab robes de GRANA, e tot quant portaven era vermell significant venjança, e sens plorar ni fer negún senyal de tristor», T. B., I, 209; «e sobre la jornea portava una aljuba de GRANA», T. B., II, 261; **2,** forraje : «La Europa tu arrancares de l'Africa; les dues || dels braços de l'Atlántida d'un cop jo arrancaré; || y a aqueix corch de la terra, sos fills y filles nues, || del Deu que adora, als poltres per GRANA llençaré», Atl., 124; «Doná GRANA al matxo, tirá al rastellé un braçat d'herba, y entrá a la cuyna», Bosch de la T., *Lena*, 27.

GRANADA : granada, especie de bala pequeña que se arroja por medio de un obús.

GRANADINA : granadina, seda que se emplea en la fabricación del encaje negro.

GRANALLADA; — *tenir una granallada* : engranujarse, llenarse de granos en la cara.

GRANALLUT. V. GRANELLUT.

GRANAR : «e Deus es aquella cosa qui fa ploure e florir e GRANAR», Lull, *Maravelles*, I, 17; «lo hom tallava lo arbre que fullava e floría, mas no GRANAVA», Lull, *Maravelles*, I, 159.

GRANDAÇOT : grandullón : «Un

dels xerrichs, un de ja GRANDAÇOT, esgarriá'l torn d'aquell groller besamans pessigant les calces al carnestoltes», Pons, *Trascant*, 59.

GRANDÀRIA : amplitud, magnitud.

GRANDEA : «e'l va dotar molt noblement e generosa, com se'n pertanyía a la sua GRANDEA», F. d'A., 151; «segons la noblea e la GRANDEA de quiscuna d'aquelles...», F. d'A., 28.

GRANDESA : «Tots staven fortment maravellats de la GRANDESA del rey d'Aragó», F. d'A., 448.

GRANDÍSSIM : «havía servit per lonch temps l'art de cavallería ab GRANDÍSSIMA honor», T. B., I, 13; «e la mía tornada m'es incerta, car lo viatge es de GRANDÍSSIM perill», T. B., I, 14; «e GRANDÍSSIMA es la pena e dolor que la mía ánima sent com pens en la vostra absencia», T. B., 15; «e rebé ab GRANDÍSSIMA devoció lo preciós cors de Jesu Crist», T. B., I, 20; «Estant en tal manera lo Rey mirant la morisma, e lo gran dan que feyen, de GRANDÍSSIMA dolor pensava morir», T. B., I, 25; «e a mi vell seguint les retgles de cavallería ab GRANDÍSSIM perill gloriosa fama atengua», T. B., I, 32; «e fonch ja de dia clar quant ab GRANDÍSSIMA victoria entraren dins la ciutat», T. B., I, 39; «e ab GRANDÍSSIMA humilitat lo suplicá que fos de sa mercé li volgués donar les claus de la torre», T. B., I, 44; «E reste molt aconsolada com hoig recitar los singulars actes del meu virtuós marit e senyor que yo en strem amava, e en GRANDÍSSIMA stima tenía», T. B., I, 54; «E per quant aquest es ara en la millor edat del mon per veure e sentir les honors GRANDÍSSIMES, que'ls cavallers aconseguexen en semblants fets exercint virtuosos actes», T. B., I, 62; «He us pensau vosaltres, dix la Comtessa, aconortar la mía GRANDÍSSIMA dolor?», T. B., I, 65; «Digueren alguns capitans que açó havía fet la GRANDÍSSIMA crueltat del lur rey Cale ben Cale», T. B., I, 68; «Lo Rey e tots los barons lo y tingueren a molta virtut e gentilesa, e feren li infinides gracies de la sua GRANDÍSSIMA cortesía», T. B., I, 83.

GRANEA : grandor : «lo hermitá li dix que GRANEA se concordava pus ab ésser que poquea», Lull, *Maravelles*, I, 9; «En Deu es una persona, lo pare, per tota bontat, GRANEA, eternitat, poder...», Lull, *Maravelles*, I, 33.

GRANEJAR : «Mare de Deu, y que n'ets de felís; tu no envellirás may. — No, per ara y tant que duri axó del estudiar, no tindría de qué queixarme si GRANAGÉS un xich més», Oller, *Notas*, 19.

GRANELLUT [GRANALLUT]: engranujado, granugiento o cosa llena de granos, hablando de la cara o alguna de sus partes : «Mira: per si may pots ferli algun favor, es un que du grans mostatxos y te la cara ample y GRANELLUDA», Careta, *Brosta*, 99.

GRANER : **1,** granero, sitio en donde se recoge y custodia el trigo y demás granos. **2,** tratante en granos.

GRANESA : «la GRANESA del seu nom no porá jamés preterir», T. B., II, 119; «Veges per gran que tu síes si porás sobrar en GRANESA l'ori-

fant qui es bestia salvatge», Boeci, 133; «El mostrar de pobrea es axí com qui fa escriptura cavada en pedra e aquell de GRANESSA axí com qui scriu en aygua», Jafuda, 85 v.º.

GRANOTA : «Jo lex lo roncar a les GRANOTES», Recull de eximplis, 119; «fo feyta la companya de la rata e de la GRANOTA, que cuydava enganyar la una a l'altra», Muntaner, 544.

GRANZA : rubia tintoria de inferior calidad, planta originaria de Oriente.

GRAPA : puño : «Tres voltes a ses plantes d'un colp Anteu rodola, || del fanch sempre axecantse ab renadiu dalit; || quan l'altre ab férrea GRAPA l'estreny y l'enarbola, || fentli cruxir com llenya los ossos dintre el pit», Atl., 230; «lo rabadá del Molí Vell, qui no la dexava de vista, la escometé per derrera, tapantli 'ls ulls ab ses GRAPES», Pons, *Trascant*, 10; — *de grapes* : «Encara no ho havía dit que ja tots los xicots y moces eren de GRAPES a terra», Pons, *Trascant*, 63; — *anar de quatre grapes* : ir en cuatro pies, andar a gatas : «Com taups furgant ressurten del fons a quatre GRAPES, || y apilen los cadavres dels anegats a munts, || y, agabellantlos d'arços y romaguera ab rapes, || als vius fan de passera los enarcats difunts», Atl., 242; — *caurehi de quatre grapes* : caer en la trampa, tragar el anzuelo, meterse de hocicos en la miel, caer en la red.

GRAPADA : «mes la ma en una botgeta que portava en la cinta e tragué una gran GRAPADA de ducats, T. B., I, 274; «menjava los rayms a mossos y a GRAPADES de quatre en quatre», T. B., III, 167.

GRAPADET : manojito.

GRAPAT : puñado, lo que coge la mano cerrada; — *a grapats* : a manos llenas, con profusión : «Mes axís que s'adoná de mi, com si li haguessen tret a GRAPATS la carn de la cara, se torná groch com la terra», Genís, *La Reyneta del Cadí*, 89; — *un grapat* : muchos : «Aquesta vida durá un GRAPAT d'anys», Careta, *Quadros de Barcelona*, J. F., 1876, 274. Cp. : «Diera él, por dar una mano de coces al traidor de Galalón, al ama que tenía y aun a su sobrina de añadidura», *Don Quijote*, c. I,

GRAPEJAR : manosear.

GRAPONABLE : «e de totes coses en les qualls avía asperit de vida e'n terra son morts e d'alí tota sustancia que era sobra la terra, del hom fins a la bestia pegua, axí GRAPONABLES con ocels del cel», Biblia en catalán (Bibl. Nac. París., MS., Esp. 2), Génesis, c. 7.

GRAPONAR : «e destrouida es tota carn que moguda era sobra tota la terra dels ocels animals e de les besties e de totes GRAPONANS que GRAPONAN sobra la terra e tots los hómens», Biblia en catalán (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 2), Génesis, c. 7.

GRAS : graso, gordo, pingüe, grueso: dícese de personas y de cosas, rollizo : «Crassus, a, um. Cosa gruesa en espesura y corpulenta», Nebrija; «un carnicer vench guardar lo bou si era GRAS», Lull, *Maravelles*, I, 196; «En Bernat Guillem, qui'n fo tercer d'aquells comtes, lo qual era molt GRAS», F. d'A.,

213; «Per uns havía crescut, per altres estava mes GRAS, qui'l trobava més colrat», Oller, *La papallona*, 194; — *estar gras com un porch* : estar hecho un cerdo, reventar de gordo; — *ser gras com un tuxó* : estar hecho una botija; — sentido figurado : «Los blats d'Urgell y d'Aragó hi abocaven a torrentades los carros, y era negoci GRAS no dexarlos passar endevant, provehit com estava'l pays de salts d'aygua y bons molins», Oller, *L'Escanya pobres*, J. F., 1884, 141; — obsceno, impúdico, hablando de dichos o palabras.

GRASSERA : gordura.

GRASSET : gordete, gordillo.

GRASSILLÓ : de buenas carnes : «Un sacerdot moreno, GRASSILLÓ, ab semblant d'amohinat...», Oller, *La papallona*, 138.

GRASSÓ : grueso, rollizo, regordete.

GRAT : **1**, subst. gratitud : «e farem ho en tal manera que'n retenrem vostre GRAT per tostemps per lo servici que ara us farem», Cron. Jacme, 88; — *de grat* : gustoso; — *de bon grat* : hacer una cosa de grado, de buena voluntad, con toda voluntad, de buenas a buenas, amigablemente : «E nos dixem los; Nos los LX. milia sous darem de bon GRAT», Cron. Jacme, 212; «Senyor, dix la Comtessa, yo de bon GRAT so contenta de prestar les armes a vostra altesa», T. B., I, 52; «e lo Rey de bon GRAT aprés que serán examinats si son merexedors de rebre l'orde de cavallería, ell los fará cavallers», T. B., I, 130; «Dix lo duch de Estalrich: Per ma consciencia, sino fossen los grans bandos e guerres que son dins la mía terra, yo de bon GRAT vos hi faría companyía», T. B., I, 189; — *de bon o mal grat* : quiera o no quiera, de grado o por fuerza; — *de grat o de força* : «es de necessitat me doneu lo fermall de GRAT o de força», T. B., I, 160; — *de grat o de certa ciencia* : «veurán e sabrán en aquest albará com yo Stephanía de Macedonia, filla del illustre príncep Rubert duch de Macedonia, de GRAT e de certa sciencia, no constreta ni forçada, tenint Deu davant los meus hulls, e los sancts evangelis de les míes mans corporalment tocats, promet a vos...», T. B., II, 191; — *grat sia a Deu* : gracias a Dios; — *mal son grat* : «caygué en terra mal son GRAT», T. B., II, 248; — *a mal grat seu* : «E Tirant dexá la lança a mal GRAT seu, car los enemichs la y levaren volgués o no», T. B., IV, 41; — *sentirne grat* : agradar, parecer bien, acomodar, ser del gusto de alguno una cosa.

GRATAPALLES : estornino (ave).

GRATAR : rascar con las uñas u otra cosa la piel, escarbar la tierra estropajear una pared : «picava e GRATAVA ab lo peu dret contra terra com fa la cabra», F. d'A., 159; «díen en Calabria que molt parlar nou e molt GRATAR cou», T. B., I, 357; «—Qué GRATAS per aquets marges? —Un xich de menjar per las cabras», Bosch de la T., *Lena*, 22; «L'home al veure'l s'aixecá, desfermá un cavall qu'estona que GRATAVA a terra», Genís, *La Mercé*, J. F., 1878, 202; — *gratarse* : rascarse; — *gratarse'l cap, l'orella, el clatell* : «Quan l'avi Lluch tin-

gué de pagar la seva part, preguntá quan era. —Trenta sis pessetas, li digueren. —No porto pas tans diners, digué l'avi GRATANTSE la orella», Argullol, *La guerra*, 121; «Vicens desconcertat, tot GRATANTSE'l clatell, com qui s'aparia la manta, se'l va guaytar de rehull y tirá avant sens dir res mes», Briz, *Lo coronel*, 12.

GRATELLA : «tramés los ne altre fort bon hom, mas era tot tinyós e ple de GRATELLA e envides fo en Satalies, tota la vila hac plena de tinya e de GRATELLA, axí que no y havía negú gran ne poch ne hom ne fembra que tots no fossen tinyosos», Eximenis, *Regiment*, c. 113

GRATITUT : «Gratitudo, inis. El agradecimiento», Nebrija.

GRATSCIENT (A —) : de buen grado, de veras, a sabiendas, de voluntad, con gusto : «Entrá la Sió ab la medicina, y la Toneta no sols la prengué a GRATSIENT, sino que... comensá a conversar ab sa amiga», Oller, *La papallona*, 184.

GRATUIT : «Gratuitus, a, um : Cosa graciosa y sin precio», Nebrija.

GRATUSA : «Item que null hom no guos mesclar ne fer mesclar ço es assaber borra, reepel, pel de cabrit, peçols, borrellons ne GRATUSA de pellicer ab neguna lana», Almotacenia de Valencia, 1322, 31.

GRAU : **1,** muelle : «E ells dixeren: Hon los havets? (els fenévols). E nos dixem: Ve'ls vos aquí al GRAU que son en I leny», Cron. Jacme, 238; — grada : «e per les grans pluges que havía feytes exía'n molta aygua pel GRAU de l'estany», Cron. Jacme, 343. **2,** grado : «mostra li per quins GRAUS es pujat en aquesta triumphant victoria e ab quin saber s'i deu refermar», T. B., II, 156; «e per açó foren IIII GRAUS en lo pebre, en lo qual fo calor en quart GRAU...», Lull, *Maravelles*, I, 123; «e'ls uns regonexíen lo feu als altres per sos GRAUS», F. d'A., 184.

GRAVA : cascajo, guijo, casquijo, piedra machacada, triturada, guijarros : «Cástich gran! ab llurs eynes rogenques, rochs y GRAVA, || llenya del Teyde, pugen Atlants a capgirells, || que copsa l'ample cráter, envolts ab rius de lava, || per més amunt rebátre'ls de flama ab grans capdells», Atl., 248; — *grava per dessota del enrajolat* : alcatifa.

GRAVITAT : «O cosa desrahonable si dir se pot, que la GRAVITAT de les míes dolors a totes les altres avançen», T. B., I, 64; «en la temprança haja plaer, en la laugería actoritat, en lo menjar nodriment, en los convits temprança, en lo parlar suavitat, en la reprensió caritat, en lo consell fe, en juhí llibertat, en riure tarditat, en lo seure manera, en lo anar GRAVITAT», T. B., II, 163.

GRAZA : grada : «per la qual visió sent Silvestre ab dos preveres en la balma per CL. GRAZES devalá, dues lanternes ab si portán», Vies des saints (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 44), 31 v.o

GRECH : **1,** griego : «e dix nos l'altre missatge de Paliálogo, emperado dels GRECHS...», Cron. Jacme, 473; «e en una part de aquella (ciutat) staven poblats GRECHS e en altra spanyols», F. d'A., 10; «Per ço de les riqueses lo Deu en tu posaren || los GRECHS, entre argen-

tifers turons vehente florir; || millor que'l d'or de Colchos preuat velló hi trobaren, || y a Homer dares l'Elíseu y a Salomó l'Ofir», Atl., 48; «En tant, del Rose vora les aygues, apedreguen || a l'héroe GRECH deformes y rabaçuts gegants; || sota quiscún dels códols qu'a bell ruxat li engeguen || podríen soplujarshi ramada y rabadans», Atl., 58; — *parlar grech* : hablar en griego, en guirigay, en gringo, de una manera ininteligible. **2,** viento : «dix que dels IIII vents principals eren engendrats IIII vents altres, ço es saber, exaloch, mestre, GRECH e labeig», Lull, *Maravelles*, I, 138.

GRECIA : «Per ço, dels fills de GRECIA la somiosa pensa || lo veya, com montanya, tot coronat d'estels, || y ajupit, sens decaure, devall sa volta immensa, || servant ab ferma espatlla la máquina dels cels», Atl., 44; «He vist d'un llit de perles alçar Nápols y Iberia; || he vist Sahara, GRECIA y Egipte als fons del mar; || la onada he vist que'm colga jugar sobre Siberia, || y, espinada d'Europa, los Alpes eriçar», Atl., 50.

GREESCH [GRAESCH]; — jugar a *greesca* : «que nuyl hom no gos jugar a GRAESCA ne a altre joc a diners ne menys de diners en lo Cementiri de sencta Catarina o en la plassa qui es davant l'esgleya de sencta Catarina», A. M. B., *Lib. de deliberacions* (1300-3), 90 v.º

GREGA : greca, adorno de líneas separadas, paralelas entre sí.

GREGUESCH : «Lo quart nom del dit doctor es lo seu nom propi, Boeci, que vol dir en GREGUESCH bocces, que en latí vol dir ajudador», Boeci, *Prólech*, 11; «la philosophía començá a arguir contra sí mateixa per sciencia, la qual alguns philosophs, qui eren appellats ystoychs en GREGUESCH, teníen per vertadera», Boeci, 243.

GREIX : grasa, gordura, sebo, manteca, sustancia pringosa del cuerpo animal, sebosidad, mugre de la piel y de los vestidos : «pres les caçoles del GREIX que fet havía, e en la hora de l'alba ell ixqué del castell, e posá les dites caçoles les unes prop de les altres, e mes hi foch», T. B., IV, 26; «La pobresa de GREIX (del nen) permetía mes a la sanch transparentarse per la finíssima pell», Oller, *La papallona*, 143; «dotat de gran dosis d'amor propi, que en est cas ne podríam dir orgull, imaginava que son nom y sa persona havían d'anar de boca en boca, essent objecte de xanças y brometas, de las quals ne trauría de segur gran partit, y fins hi posaría un pam de GREIX son irreconciliable adversari, en Pau de la Ginebreda», Vidal, *Rosada d'estiu*, 227; — *greix de gallina* : enjundia; — *greix de vidre* : natrón; — *criar greix* : criar sebo; — *fondre greix* : perder carnes; — *anar fonent greix* : ir perdiendo carnes.

GRELL : engalladura.

GREMIAL : gremial, paño cuadrado de que usan los obispos cuando están celebrando sentados.

GRESCA : bulla : «La GRESCA y moviment de las tartanas seguía omplint de vida un bon tros de camí», Oller, *Vilaniu*, 17; — *de gresca* : a lo bufón; — *jugar a gresca* : un juego de dados : «que alguna persona privada o estranya

de qualsevol estament, ley o condició sía, no gos jugar de díe ni de nit dins la ciutat de Barchinona ni en los ravals de aquella a GRESCHA ne a riffa ne a qualsevol altre joch de daus exceptat de taules...», A. M. B., *Bandos* (1445-58), 44 v.º. Cp. GREESCH.

GRESOL : cazoleta de barro cocido, que sirve de candil, candileja : «Ell, sortejantlo, axafa d'un colp de peu sa testa, || y'l monstre dexa caure ses ales y son vol; || sagnós verí espurneja les flors, y sa feresta || mirada va apagantse com llum d'un sech GRESOL», Atl., 88; — crisol.

GRESOLETES : de gresol.

GREU : adj. grave : «la resposta que'ns faeren fo aytal: Que be conexíen que'ns pesava e'ns era GREU, car nos no érem passats de la mar», Cron. Jacme, 481; «per lo sentir sent hom GREU e leu», Lull, *Maravelles*, I, 268; «que hom consir en son staments sovín, si's sent leuger o GREU...», Lull, *Maravelles*, I, 287; «Qui diu de negú ço que li es GREU, dien dell ço que no saben», Jafuda, 89 v.º; «Mitigant los treballosos assalts que en lo feminil coratge desesperades eleccions e molts GREUS enuigs procurant infonen», T. B., I, 17; «d'on se'n seguirán molts beneficis per la vostra anada, que fareu stalvis tants pobles de la crestiana fe de dura e GREU captivitat», T. B., II, 5; — *ab molt greu* : mal su grado : «Desviantse ab molt GREU de l'aspra serra, || cerca ab dalé més planejanta terra, || mes son cor jovenívol no pot més; || en ses venes la sanch s'atura y glaça, || y, l'esma ja perduda, al pal s'abraça, || sentintse caure de la mort al bes», Atl., 32; — *saber greu* : sentir, pesar, saber mal, apenar : «Si, com Tritons lletosos, de l'aygua poden traure || lo cap, aguayten lluscos si l'héroe en lloch se veu; || y creuen, no ovirantlo, qu'en lo pregon deu jaure, || y ab tal qu'ell moría, perdre la vida no'ls sab GREU», Atl., 236.

GREUGE : «Quin GREUGE porá pendre lo Emperador de ço que's fa justament e sens engán de difamació?», T. B., II, 206.

GREUMENT : «cridá fort altament, e plorant GREUMENT ell dix estes paraules», Lull, *Maravelles*, I, 156; «e mossényer Scani se'n sentía GREUMENT d'aquella tant gran superbia», F. d'A., 59; «Mas com nostro Senyor permet aquella vinguda d'alarbs e sarrains per punir GREUMENT a Spanya per los grans peccats dels spanyols», F. d'A., 95.

GRÉVOL : acebo : «Los munts se'n feren faxes, les valls se'n coronaren, || vergonya fent als trémols estels sa brillantor; || los rosers d'altra pluja de roses s'enjoyaren, || la farigola y GRÉVOL, d'una rosada d'or», Atl., 66; «Hex aquifolium (ilicineas) ab son vert d'esmeralda», Bosch de la T., *Recorts*, 162.

GREXONERA : barquilla : «Las vint y una pessetas que donava cada dissapte a la mare's veyan per tot arreu: al entrar a la cuyna en aquella GREIXONERA, la greyala,'ls estalvis y'l braser d'aram», Vilanova, *Entre familia*, 13.

GREXÓS : grasiento, mugriento, que tiene grasa o aceite animal, graso, de la naturaleza de la grasa,

craso, mantecoso, sucio : «una gran taula GREIXÓSA, plena d'ampollas y objectes», Oller, *Notas*, 114; «li diguí... toqueula. —No, tinch las mans massa GREXOSAS», Bosch de la T., *De ma cullita*, 7; «Arreplegá'l cistell, un rebregot de cistell, esclariçat y GREXÓS, tip d'anar a dur lo brenar als homes», Pons, *Trascant*, 13.

GRIFA; — *grifa de guia o sense guia, ab rodetes* : ruletas para marcar puntos.

GRÍFOL : borbollón, embate : «De prompte, a un terratrémol que's juny ab la tempesta, || l'ídol s'ensorra en GRÍFOL d'aygua llotosa y sanch, || ensemps que ¡estrany prodigi! li lleva un llamp la testa, || a troços y ennegrida fentla rodar pel fanch», Atl., 108; «Y a coll prenentla, al GRÍFOL del mar crexent se llança, || de peus y mans servintse com d'ales y de rems, || mentre ella, ab veu qu'amarguen lo dol y l'anyorança, || recorda axí a les selves sos més joyosos temps», Atl., 166.

GRIFOLAR : lanzar : «En llampegueig volcánich sos ulls GRIFOLEN ires; || terbolins l'arrebocen, fredat y confusió; || lo foch del cel li encercla corones de guspires; || li es música escoltívola l'espetegar del tro», Atl., 122.

GRILL : **1**, «Gryllus, i. El grillo, animal conocido», Nebrija. **2**, de cebolla, ajo, &. : lleta, tallo; — *grills de palma* : «Y aixi parlant se tragué del butxacó del gech una creu de Malta feta de GRILLS de palma», Vidal, *Rosada d'estiu*, 367; — *grills de taronja* : gajos, cascos (de naranja) : «los qui no voldrán menjar pa, per no tenirho acostumat... pendrán los GRILLS de la taronja rentats ab aygua ros, y mesclats ab sucre», Bernat Mas, *Orde breu*, &., 39 v.° **3**, máquina (cerr.), gato, cric, que sirve para levantar cosas de mucho peso.

GRILLAR : entallecer : «la terra está llaurada, || ja la llavor fecunda per ta ma n'es sembrada, || Senyor, quant GRILLARÁ?», A. Camps y Fabrés, *A mon redemptor*, J. F., 1863, 73.

GRILLET : grillete, arco de hierro con un pasador por detrás, el cual se pone a los presidiarios en la garganta del pie.

GRILLÓ : «e murmuren contra mi; deig los açotar ne metre en cadena ne en GRILLONS», B. U. B., *Ajustaments*, 61.

GRIMAR : «requer maiorment per los batallants que sapien be luytar e be GRIMAR e be en alt o cridar e bramar per los enemichs espaventar quant es hora», Eximenis, *Regiment*, c. 213.

GRINYOL : gruñido, chirrido, gañido : «Tal un racer de roures montanyesos || en temps d'estiu pel llenyataire encesos, || de l'huracá al ruflet devorador, || fa ressonar per conques y cinglers || plors y crits y GRINYOLS d'homes y feres, || aspre gemech d'un petit mon que's mor», Atl., 26; «lo qui du la caldereta dels untets corra a engrexar los travessos que han de calçar la barca pera que entri llatina sense esforç ni GRINYOLS», Vilanova, *Cuadros*, 8.

GRINYOLAR : gruñir, rechinar : «La porta GRINYOLANT un xich, va mig badarse y per l'ampla escletxa que quedava, s'introduhí a la

cambra, un bordegás de nou anys», Briz, *Lo coronel*, 32; «y sentí GRINYOLAR las llimas, dringar los martells en las enclusas», Oller, *La papallona*, 15; «arrossegant cadiras que GRINYOLAVAN al lliscar per l'enrajolat», Oller, *La papallona*, 146; «las rovelladas frontissas dels portals GRINYOLAVAN y derrera un fort batament de portas, se sentiren caure las pesantas baldas», Oller, *Notas*, 105; «las llantias GRINYOLAVAN pujant y baixant a gust dels pabordes», Oller, *Vilaniu*, 13; «... Ya la pomposa || porta de l'edifici || tot GRINYOLANT se tanca peresosa», A. Mestres, *L'hereu del hivern*, J. F., 1885, 72; «Al entrar a casa meva || no'm coneixen al plegat; || sols lo gos GRINYOLA y salta || y me va llepant la ma», Coca, *Ma vall*, J. F., 1882, 60.

GRIPAU : sapo : «Lo taup al niu de l'áliga, lo peix al núvol colca; || als cims hont espigaren sos pins torna la nau; || en lo jaç de la dayna la rémora's revolca || y escorcolla'l d'Hesperis algun marí GRIPAU», Atl., 140.

GRIPIA : pesebre, menjadora : «e'ls pastors agren molt gran paor e'l ángel dix lus : no us temats, cor yo us aport noveles de molt gran goyg e de gran alegría a totes gens, cor sapiats per cert que'l Salvador del mon es nat en Betleem e trobar l'ets sus en 1ª GRIPIA», Breviari d'amor (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 353), 163 v.º

GRIS : color mezclado de blanco y negro.

GRISU [GRISO] : frío : «empendre lo camí de l'estudi ab un fret que gelava, y un GRISO, pervinent de la banda de Prades, tant fi y penetrant, que talment pareixía que l'ayre estés farcit de puntas d'agulla y fullas de ganivet», Vidal, *Rosada d'estiu*, 206; «Com feya un GRISU molt fret, s'havía posat la manta; los camps eren blanchs de gelada», Bosch de la T., *Lena*, 263.

GRITA : garita de centinela.

GRIVA : zorzal.

GRIVELLÍ : grivelino (pájaro).

GRIVERET : zorzal pequeño (pájaro).

GROCH : amarillo, gualdo, pálido, lívido, descolorido : «e's va molt entonar e engalanar a les mil maravelles ab molts plomalls GROCHS com si'n fossen d'or», F. d'A., 270; «si alguna veen GROGUA o trista es appellada monja», B. U. B., *Ajustaments*, 209 v.º; «encontrá dos hermitans GROCHS en les cares, e pobrement vestits», Eximplis, 331; «botá aprop meu un home desconegut, GROCH, esferehit, tacat de sang», Oller, *Notas*, 194; «—¿Que tens? —No pas res. —Si estás GROGA com si volguesses finar. —Ja'm passa: penso que'l sol m'ha enlluhernat», Vidal, *Rosada d'estiu*, 150; — *groch com la cera* : blanco cual un papel: — *tornarse groch* : ponerse lívido : «Al últim me vaig anar posant tan mal que'm vaig tornar tot GROCH», Genís, *Sota un tarot*, J. F., 1876, 327.

GROGA : dinero, peseta : «segons dihuen no't faltan mitja dotzena de GROGAS en un recó de la caixa, pera traure't d'un mal de cap», C. Vidal, *La vida en lo camp*, 33.

GROGOR : amarillez, color amarillo, palidez, descaecimiento del color natural en las personas.

GROGUEJAR : amarillear : «En eix treball de cíclop la set lo desdelita, || y, ab sanch per abeurarse de Gerió enemich, || pels vessants, que GROGUEGEN ab l'or d'altra cullita, || fet un lleó, devalla de Creus a Montjuich», Atl., 68; «Y, fentli de corona, ja hi veu abans de gayre || les d'or oviradores taronges GROGUEJAR, || com si brillant quiscuna fos altre sol qu'en l'ayre || sortís de les onades lo mon a enlluhernar», Atl., 82; «Creix l'arbre; y ans de gayre, de ses branquetes flonges, a penjoyades queya la pura y blanca flor: || y entre'l vert GROGUEJAREN, a rams, belles taronges, || com en cel d'esmeragdes ruxat d'estrelles d'or» Atl., 264.

GROGUENCH : amarillento, que tira a amarillo, que amarillea.

GROGUISSENCH : «Peró a la taula, cuberta ab GROGUISSENQUES estovalles de lli, sols hi havía los plats negres», del Bosch, *Lo segador*, 24.

GROLLER : grosero, zafio, rústico, descortés, impolítico, incivil : «Lo seu pare la tenía molt contemplada, com que fins pels quefers casolans més GROLLERS servía's de una vehina pobre coneguda seua ja de molts anys», Briz, *Lo coronel*, 74.

GROMOLL : grumo : «Mes de prompte, enardintse son cor a una guspira || que li tramet l'Altíssim despresa de son ull, || com estimbada roca, se llença al món qu'espira, || GROMOLL de terra y aygues d'un caos al rebull», Atl., 132.

GRONXADOR : columpio.

GRONXADORA : columpio.

GRONXAR : mecer, columpiar : «GRONXANTlo, com en braços de sirenes, || lo posen en blaníssimes arenes, || de jonchs y coralines en coxí, || quan, com ull amorós en gelosía, || d'entre'ls cingles de Bética sortía, || per veure'l món, l'estrella del matí», Atl., 32; «per hont vola enjogassada, GRONXANT los arbres, una marinada frescal», Oller, *La papallona*, 5; «Com los ulls de tas ninas, || Mes brillants sol y lluna me semblaven, || Que en comarcas vehinas; || Mes bells los camps que criaren || La palla pe'l bressol hont me GRONXAREN», Damás Calvet, *Los ayres de la patria*, J. F., 1863, 36; — *gronxarse* : columpiarse, mecerse, bambolearse, balancearse : «Los cirerers s'hi GRONXEN, de flors viventes toyes || ahont vessaren tota sa flayra Maig y Abril, || y'l fruyt ja vermelleja fent goig entre les joyes || que s'enfila a penjarhi d'un cep toria gentil», Atl., 84; «aclofantse mellor en lo balancí,'s resigná a escoltar, tot GRONXANTse violentment», Oller, *Vilaniu*, 171; «la Tereseta ab lo noy a la falda'l feya dormir tot cantant y GRONTXANTse en la cadira», Vilanova, *Del meu tros*, 112· «y al girarse la pubilla || GRONTXANTse com un palmer, || troba la cara riallosa || del seu cosí montanyés», J. Collell y Bancells, *La Fira*, J. F., 1870, 126.

GRONXOLAR : «estrafá la figura de Griselda, || son caminar suau y sa veu dolça, || son mitjriure de verge que somía, || son ayre de palmera que's GRONXOLA», J. Verdaguer, *Canigó*, Canto II, *Flordeneu*, 32.

GROP : resalto : «Y esmarletant de timbes y GROPS aquelles terres, ||

escrestant les montanyes, llevant als puigs lo front, || un mauseol alçáli de serres sobre serres || que, mal arrestellades, fan gemegar lo món», Atl., 68; «Si la vora (de la destral) n'era oscada || no ho estranyará ningú, || quan hi ha un GROP dins de la fusta || no hi ha tall ni tremp segú», Briz, *La cansó de Mestre Jan*, J. F., 1871, 57.

GROPA : grupa, ancas del caballo : «vols venir a la Cluella? Te portaré en GROPA», Bosch de la T., *Lena*, 22.

GROPERA; — *gropera de la sella* : grupera, gurupera, baticola.

GROS : grueso, gordo, corpulento, obeso, grande, alto, lo contrario de pequeño : «Grossus, i. El higo aun no maduro. — Grossus, a, um. Pro eo, quod est crossus, non est latinum», Nebrija; «les quals vapors no son digestes e son GROSSES per deffalliment de calor», Lull, *Maravelles*, I, 116; «e l'altre cavaller axí com era gran e GROS tenía molt poch alé, e moltes voltes li fallía, e reposava's sobre l'atxa per recobrar alé», T. B., I, 248; «y del fons de la sala qu'havíam deixat enrera, solía respondre la veu GROSSA y endormiscada del mosso», Oller, *Notas*, 193; «havía conservat sempre la major robustesa y acabat per ser panxut y GROS ab tal desmesura que casi be donaba pena», Oller, *Croquis*, 101; «Daniel no semblava ja lo GROS Forner de las Monjas», Oller, *Croquis*, 132; «Sapigueu que se us salva sabent que sou un enemich... dels GROSSOS», Briz, *Lo coronel*, 101; «Aprop seu hi tenía al majordom Isidro que no feya gayre hi acabava d'arribar y que per ser GROS respirava ab fadiga», Briz, *Lo coronel*, 102; — *grossa* : una dona en estat : mujer embarazada o en cinta, mujer preñada : «Dues vegades se li havía fet GROSSA, mes se li era follada totes dues», Pons, *Trascant*, 47; — *en gros* : por mayor; — *ferne alguna de grossa* : hacer una que sea sonada : «Vosté m'ho diu o n'hi faig una de GROSSA», Oller, *La papallona*, 60; — *passarne una de grossa* : «A vosté n'hi passa una de GROSSA, vosté ve a la forsa; si no m'es franch me'n torno a casa», Oller, *Vilaniu*, 239; — *tornarse gros* : engruesarse, engordarse, tomar carnes.

GROSSA : gruesa, doce docenas de ciertas mercancías.

GROSSALS : «una plataça d'ansiam, tomátechs, pebrots, olives (n'hi havía de GROSSALS y de arbiquerudes, y de verdielles y de gurmantes, totes barrejades)», del Bosch, *Lo segador*, 25.

GROSSARIA : espesor : «en Bernat Guillem, qui per ço com era tan fort, que amb les mans rompía una barra de ferro de la GROSSARIA d'una bona canya, e les ferradures dels cavalls com si'n fossen vidre, li posaren sobrenom en Trencaferro», F. d'A., 169.

GROSSER : «Ay Tirant, dix la Infanta, vos be dieu, emperó si naturalment li ve de ésser GROSSER de la propia natura, quin plaer, quina consolació pot ésser a una donzella que tot hom se rigua d'ell», T. B., I, 293.

GROSSERÍA : «Com lo Rey pendrá aygua e veureu que la Infanta se leve e done del genoll en terra e

ab la ma te lo baçí, feu vos lo que ella fará, e guardau vos de fer alguna GROSSERÍA», T. B., I, 304; «e yo stich ab gran dupte de la GROSSERÍA de Phelip que no's pot dir», T. B., I, 344.

GRUA : **1**, grulla (pájaro) : «Grus, is. La grulla, ave conocida, machina», Nebrija; «e denant lo castel d'Alme nara... prenem una GRUA axí con nos volíem que's presés, alta e ben presa», Cron. Jacme, 290; «les GRUES naturalment volen estar moltes iustades e a grans tropels e axí mateix se troba dels estornels», Breviari d'amor (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 353), 57 v.°; — *grua de treure aygua* : cigüeña, cigoñal; — *grua d'alçar pesos* : pescante, cabria. **2**, cometa, birlocha, milocha hecha de papel y cañas, que los muchachos echan al aire; — *grua de enlairar* : cometa, pandero.

GRUAR : ansiar : «y en lo secret de llur cor GRUAVAN l'hora de lo que ells ne deyen ferse la justicia», Oller, *Notas*, 190; «apropantse al menut, ab lo gipó ja descordat, li llençá un dels pits a la boca. Joguinejahi una mica, fentli GRUAR la bresca», Pons, *Trascant*, 14.

GRUIX : grosor, grueso, corpulencia de un objeto, grueso, gordo, doble.

GRUM : «Grumus, i. Pedazo, pieza o grano de sal; mica, frustrum, sive minutum cuiuscumque rei», Nebrija; «Grumus, et grummus, i, m: proprie ac universim est acervus minor terrae, aut lapidum aut hujusmodi, grumo, muchio», Nebrija: — cera : «S'obrí'l dormitori vessant resplandor y olor de GRUM, olor de temple», Oller, *La papallona*, 214.

GRUMOLL : grumo, cuajarón de leche, de sangre, cada ampollita que se levanta en una materia sólida, cuando se liquida por la acción del fuego : «Grumulus, i; dim. de grumus que sign. pedazo, pieza o grano de sal; mica, frustrum, sive minutum cuiuscumque rei», Nebrija; «Glomulus, dim. de glomus; glomus sive globus, i; el ovillo, o pelota, o montón», Nebrija. Cp. GROMOLL.

GRUMOLLARSE : engrumecerse, agrumarse, cuajarse, agranujarse, hacerse cuajarones : «Glomerare, juntar y amontonar», Nebrija.

GRUNYIR : refunfuñar, rugir, rechinar : «Grundire, Grumire. Gruñir el puerco», Nebrija; «Los frens comensaren a GRUNYIR, las rodas a arrossegarse peresosament», Oller, *Croquis*, 108; — *grunyir de rabia* : rezongar de rabia.

GRUTA : cueva, cava; espesor, grueso de un cuerpo sólido : «una lança sola de larguaria de XIII. palms ab lo ferre e ab tot, la punta de diamá, la GRUXA cascú tal com li placia», T. B., I, 199; «Les armes offensives una lança de larguaria de XIIII palms, la GRUXA cascú a sa voluntat», T. B., II, 210.

GRUXARIA : espesor, grueso de un cuerpo sólido, vitola; — *gruxaria de la fusta* : grueso, vitola.

GRUXUT : grueso, gordo, doble.

GUAL : vado : «tant bon punt hagué atravessat lo GUAL de la torrentera, descalvacá, posantse al braç los rems de las bridas», Vidal. *Rosada d'estiu*, 253.

GUANT : guante, abrigo para la

mano y de su misma forma, hecho de piel, tela o punto : «E llavors lo senyor rey pres un parell de GUANTS que tenía un cavaller, e va'ls gitar en presencia de tuyt», Muntaner, 129; «Aprés porten d'estiu GUANTS en les mans per tanir les plus delicades», Eximenis, *Lib. de les dones*, c. 24; «It. II pereylls de taberines e de cuxeres. It. uns GUANTS de launa», Segura, *Costums de Catalunya*, J. F., 1885, 205; «Tirant, per que's vulla que sia, yo m' o tindré dins mon cor, pero si gosau dir yo no sia millor cavaller que vos, yo'us offir batalla a tota ultrança: e lançá li uns GUANTS per guatge», T. B., I, 373.

GUANTELLET : «Armes de cavaller son en aquest present temps les següents... terçament braceres e GUANTELLETS», Eximenis, *Regiment*, c. 279; «II GUANTELETS petits, I gorjal de launa», Segura, *Costums de Catalunya*, J. F., 1885, 210.

GUANY [GOANY] : ganancia, logro, lucro : «e aquesta part, que fos donada del GOANY que y faría», Cron. Jacme, 89; «e era tant l'aver e'l GOANY que'ls cavallers e'ls hómens de peu veyen per la ciutat...», Cron. Jacme, 135; «e tu vens ab GUANY de victoria», T. B., II, 266.

GUANYADOR : ganancioso : «Qui vol ésser bon GUANYADOR no crea corredor», Compil. ep. camar. Prov. arab.

GUANYAR [GUASANYAR, GOANYAR] : **1**, adquirir : «e I de aquells hómens que el mercader convidats havía, li demaná per que se alegrava com perdía, ne per que se entristava com GUASANYAVA», Lull, *Maravelles*, II, 162; «e entés que ab ço que hom ha, pot GOSANYAR ço que no ha, si segeuix la fi a la qual es creat», Lull, *Maravelles*, I, 178; «ço que y havía GOANYAT lo rey de França», Cron. Jacme, 15; «e que aquel que GOANYARÍA lo pleyt entre en Guerau e la Comtessa, que li retés el lo castel», Cron. Jacme, 73; «e servir vos he en aquela terra tro que Deus la us do a GOANYAR», Cron. Jacme, 85; «perque es bon rey d'armes, e dará la honor a aquell qui la sabrá GUANYAR», T. B., I, 165; «E si nosaltres ab just títol havem sabut GUANYAR exint dels setge com a virtuosos cavallers, perque ha tan poch saber en vosaltres de demanar ço que a vosaltres no pertany?», T. B., II, 105; «Los de cavall qui mes podía córrer aquell se pensava mes GUANYAR», T. B., II, 245; «en una ciutat de la Arabia, appellada Almedina que'n fo la primera que'n va GONYAR», F. d'A., 90; «Un mercader era en una ciutat qui havía GUANYATS molts diners», Lull, *Maravelles*, I, 27; — *guanyar la roba* : robar ? : «quasi tots a cavall per voler GUANYAR de la roba dels enemichs...», T. B., II, 143; — *guanyar la terra* : «e axí mateix faé a tots los pobles que li'n eren stats favorables e li'n havíen aydat a GUANYAR la terra», F. d'A., 21; — *guanyarse* : captarse; — *guanyarse la amistat d'algú* : granjearse la amistad de alguno; — *guanyarse la voluntat* : granjearse la voluntad. **2**, alcanzar, llegar a : «l'ombra s'esquitllava dret al barri, GUANYANT l'era ab tres gambades», Pons, *Trascant*, 9.

GUAPO : lindo, matón, macareno, bien parecido : «Pobra xicota: ella sí que pot ben dir que si ha tingut l'home GUAPO, no li han mancat penes al seu costat», Vilanova, *Pobrets*, &., 99; «Ah! Si tingués un troç, una gota de propis, o menés, al menys, una GUAPA hisenda...», Pons, *Trascant*, 17; «un jove fadrí d'uns vint anys, GUAPO, ben plantat», Bosch de la T., *Lena*, 19; — *fer lo guapo* : fanfarronear, bravear, baladronear.

GUAPOT : hermosote, el que tiene una hermosura aparente, engañosa : «la Rodón es grossa, peró es GUAPOTA, molt fresca y té molt bons ulls», Oller, *Vilaniu*, 104.

GUARÁ : «Lo cavall deu ésser engendrat de GUARÁ ho stalló que sia bo e de bon pel e que no haia malaltías naturals...», Lib. de la Menescalía, (Bibl. Nac. París, MS., fonds Esp. 215), 5 v.º

GUARDA : «e els chrestians cuydaren se que no'l desemparassen e no meteren GUARDES al peu del pug», Cron. Jacme, 390; «mas com los libres... dels que'n deuríen tenir gran vigilancia en lur GUARDA e conservació», F. d'A., 37.

GUARDA-AGULLES : guarda-agujas.

GUARDA-BOSCH : «Era en Blay,'l GUARDABOSCH del comte», Pons, *Trascant*, 19.

GUARDA-BRAÇ : armadura : «e Tirant lo tingué tan aprop e soptava'l tant de mortals colps que no podía pendre la atxa, e tant com prenía del avanbraç o del GUARDABRAÇ tant li'n levava», T. B., I, 212; «Lo GUARDABRAÇOS signifiquen que lo cavaller deu guardar que los homicidis ne nigromántichs no facen mal ne dan a les sglesies», T. B., I, 102.

GUARDA-CORS : armadura ; «pero vestía I gonió deiús la capa deiús GUARDACORS que vestía de xapsir blanch», Cron. Jacme, 136.

GUARDA-FRET : ropa de abrigo.

GUARDAMENT : «lo rey... la (la ciutat) va lexar comanada an an Ramón Folch... en lo qual GORDAMENT de la ciutat ell mateix se'n va proferir», F. d'A., 358.

GUARDAR [GORDAR] : **1**, custodiar, conservar : «E nostra dona sancta María del Vilar, devets saber que'n fo trobada prop del mateix loch... per una pastoreta que'n GORDAVA bestiar», F. d'A., 99; «e si rey los ha volgut faer tort en GORDAR lurs furs...», F. d'A., 452; «Dir no, GUARDA hom de treball, e dir hoc, toyl benanança», Jafuda, 91 v.º; «orí devant les sagrades cendres de Colón, que desde sa tomba miserable, vergonyosa per nosaltres a qui regalá un continent, sembla GUARDARnos encara la perla de les Antilles», Atl., XIV; «Oh célica puresa! llavors li aparegueres, || com Angel ensenyantli de Bética'l camí; || —Vina hi, si vols GUARDARme ton lliri,—li digueres, || y al punt, per assolirte, de tot se despedí!», Atl., 144; «Y l'obrer jurá secretament GUARDAR aquella mostra d'afecte del seu amo», Oller, *Notas*, 59; «¡Que Deu vos GUARD a tots! ¡Ben arribats sigau!», del Bosch, *Lo segador*, 20; — *guardar las espatllas* : proteger : «jo so massa atrevit, tinch massa confiansa; compro sense diner... Sort de que, darrera meu, hi ha qui'm GUARDA las

espatllas», Oller, *Notas*, 230. **2**, mirar : «GUARDANT lo en la cara dix: &.», Boeci, 25; «cells qui han acustumat los ulls a les tenebres, no poden ben GUARDAR a la claredat del lum», Boeci, 192; «E lo diable GUARDÁ e mirá la dita dona», Recull, 256; — considerar : «En totes les coses que farás, primer GUARDA a quina fi vendrán», Recull, 122, **3**, *guardarse de* : tener cuidado con : «Que no t'escoltis cap estudiant, que no't deixis acompanyar pels carrers... que't GUARDIS prou de dir hont vius», Oller, *La papallona*, 24.

GUARDA-ROBES : ropero.

GUARDA-RODES : guarda-cantón, marmolillos, recantón, guarda-ruedas, la piedra o pilar que resguarda las esquinas de las casas : «al peu del GUARDA-RODAS d'una cantonada vaig descarregar lo moble», Careta, *Brosta*, 92; «arribaren a la Plana, en la porta de la qual, sentada en un dels GUARDA-RODAS, esperava la Emilia feya ya molt bella estona», Vidal, *Rosada d'estiu*, 256.

GUARDAT : reservado.

GUARDES : guardas de una cerradura, guardas de un libro.

GUARDIÁ : «Item que tot pastor o GUARDIÁ del seu bestiar pagará per cada vegada que caja en lo ban XX sol. E si son II guardians o mes pagará cascú XV sol., &.», Archivo Municipal, *Deliberacions* (1310-13), 5; «façau prestament venir lo meu pare confessor, qui era lo GUARDIÁ del monestir del gloriós sent Francesch», T. B., IV, 368.

GUARDIOLA : «porta sempre alguns quartos al butxacó y de tant en tant fins ne tira alguns a la GUARDIOLA de terriça que sa mare, la Teresa, li té tancada a la caixa», Argullol, *La llocada*, *Renaixensa*, año VII, 369.

GUARDÓ : galardón : «Vana gloria es vici qui destroeix los mérits e'ls GUARDONS dels benifets qui son donats per cavaylaría», Lull, *Lib. Orde Cavaylería*, 20 v.º

GUARDONAR : galardonar : «E nos dixem li que li ho grahíem e que li GOARDONARÍEM lo servici que'ns havía feyt», Cron. Jacme, 185.

GUARIR : curar, medicinar, administrar medicinas, especialmente remedios purgantes : «Malaltía ha de que no pot GUARIR, qui creu tot quant hou dir», Compil. ep. camar. Prov. arab.; «Senyor, dix Tirant, axí Deu me dexe GUARIR de aquestes nafres que tinch», T. B., I, 186; «Com Tirant fon ja quasi GUARIT, mas no del tot, desijava e volía exir a la batalla», T. B., IV, 15.

GUARIR-SE : guardarse : «posá's lo mocador del cap a tall de caputxa, per GUARIRSE del sol», Pons, *Trascant*, 34.

GUARNIMENTS (carro) : atalajes, arreos, guarniciones; adornos : «e aytambé per los GORNIMENTS que aportaríen», Cron. Jacme, 89; «E dixeren en que levaríen lur menjar? que assats eren carregades lurs azembles dels GUARNIMENTS que portaven», Cron. Jacme, 455; «Aprés veníen tots los hómens viudos, e les dones viudes aprés, tots vestits de vellut negre, e tots los GUARNIMENTS de les besties de aquella matexa color», T. B., I, 121; «Aprés venien los IIII cavallers a cavall ab sengles aquanees totes

blanques, ab GUARNIMENTS de vellut morat e brodats de una divisa e de una color», T. B., I, 194; — *guarniment de llit* : colgadura de cama ;— *guarniments de las cavalcaduras* : aparejos; — *guarniments d'adorno del cavall* : jaez.

GUARNIT : **1**, part. de GUARNIR : «E tot GUARNIT, son escut abraçat, e son capel de ferre en lo cap e l'espaa en la ma, pará's al portal», Cron. Jacme, 24; «los manávem que anassen vetlar de nuyt ab los cavals GUARNITS als geyns», Cron. Jacme, 113; — *estam ben guarnits* : estamos bien aviados, mal estamos; — *está ben guarnit!* : bien aviado está, le ha caído la lotería; — *estich ben guarnit* : estoy lucido : «No sabeu qu'un pare es representant de Deu a la terra?... Estem ben GUARNITS de la manera que's posa el món!», Oller, *Vilaniu*, 381. **2**, *guarnits* : adornos : «Tu sabs que'l pobre pare... no pensava en luxos ni GUARNITS.», Oller, *La papallona*, 44.

GUARRO : «Comunament veem axímatex que aquests GUARROS o torts en los uyls son gent terribla, dels quals se diu que axí matex han lo cor dins malvat e tort», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 396 v.o

GUASARDÓ : «Lo cavall dix que mal GUASARDÓ li retía del servey que fet li havía», Lull, *Maravelles*, I, 196.

GUASTAR : «diu sent Agustí en lo libre primer de la Ciutat de Deu en lo x ca. que quant los barbres GUASTÁRAN a Nolam e Pauli fos pres e tengut per ells, ell de son cor pregá Deus dient: &.», B. U. B., *Ajustaments*, 264 v.o

GUATGE : «yo us offir batalla a tota ultrança: e lançá li uns guants per GUATGE», T. B., I, 373.

GUATLLA : codorniz, ave de paso del orden de las gallináceas; — (met.) bola, pilonera, jácara, pajarotada, embuste en materia de noticias : «Qualea, ae. La codorniz», Nebrija; «La Infanta per pendre mes plaer dix que portassen los sparvers, e exiríen un poch de fora e pendríen alguna GUATLLA», T. B., I, 346.

GUAU : vado, esguazo, el sitio por donde se puede vadear un río : «e passam sobre Paterna, e sobre Manizes a I GUAU que I adalil sabía, on tots los altres eren passats», Cron. Jacme, 233; «e dixem a I escuder que passás a caval e ab una lança si hi havía GUAU, e no y trobá GUAU en loch que y pogués passari, Cron. Jacme, 343; «dixeren nos que l'Infant era passat a I GAU dejús Segayreny», Cron. Jacme, 498.

GUAUTA : «aquel qui fonejava ach los trencat una pertxa de la una GUAUTA de la brigola», Cron. Jacme, 459.

GUAY : queja, suspiro, ay : «ells se tenen mol be e saviament a combatre ab nos, e venen axí acordats, que GUAY lo fill de la mare qui'ls esperara!», Muntaner, 40; «Com Titus hac açó entés ell ho crech e puys dix ab gran dolor: GUAY de tu, mesquí de emperador César, &.», Génesi, 266.

GUAYTA : centinela, atalaya, guardián : «En R. de Muntcada havía la GUAYTA dels fenévols de die e de nuyt», Cron. Jacme, 69; «Los cavallers qui fehien la GUAYTA

alt en la muralla del castell demanaren qui era lo qui de tan gran pressa tocava», T. B., I, 277; «agenollaven se allí dos hómens de aquells qui fahien la GUAYTA», T. B., II, 43; «E com ve la nit dobla la GUAYTA», T. B., II, 171; «los ulls son axí com a GUAYTA de castel per que ells son posats en loch alt per tal que proveesquen als perills», B. U. B., *Ajustaments*, 78; «Quan un héroe, alt d'espatlles y cabellera rossa, || d'un colp de peu engrune lo GUAYTA del jardí, || llavors per tots vosaltres s'axamplará ma fossa... || Ay! lo guerrer que'l pare preveya, veusaquí!», Atl., 92.

GUAYTAR : acechar, atisbar, curiosear : «e axí passaven tota la nit en la gran sala GUAYTANT C hómens», T. B., II, 43; «Al obrir la (porta) de la saleta, GUAYTÁ cautelosament», Oller, *La papallona*, 52; «Los cinamoms a rengles y poncemers altívols, || al dolç pes ajupintse de llur novella flor, || de dos en dos s'acoblen en porxes verts y ombrívols || hont GUAYTA'l raig de l'alba per rexes de fruyts d'or», Atl., 84; «La dida, lo servey y la Madrona GUAYTAVAN ab los ulls plorosos... desde'l fondo d'un requartet», Oller, *La papallona*, 168; «desde l'escletxa d'hont lo GUAYTAVA ab la meva mare, tot tremolant y arrapat a sas faldillas», Oller, *Notas*, 191.

GUAZ (?) : «Aquells qui son privats de Rey son semblants a I companya, que pugen a I mont alt e casen, e çell qui pus alt es se pert pus GUAZ (YVAZ ?)», Jafuda, 84.

GUBIA : gubía, formón de media caña.

GUE, GUÉ, ENGUÉ : vagido del niño.

GUENYO : bisojo, bizco; — *mirar guenyo* : bizquear, mirar bizco o atravesado.

GUERRA : «e parlá ab don Pero Ferrández d'Açagra que'l emparás de la GUERRA», Cron. Jacme, 25; «e car la ila no podía ésser segura mentre tan gran GUERRA hi fos», Cron. Jacme, 163; «Van per muntarse les tallantes proes, || com al sol del desert enceses boes, || per morir una o altra a revolcons; || y roda com un carro'l tro de GUERRA, || fent en sos pols sotraquejar la terra, || temerosa com ells d'anar a fons», Atl., 26; «Al temps que'l gran Alcides anava per la terra, || tot escombrantla ab clava fexuga, arreu-arreu, || de borts gegants y monstres qu'a Deu movíen GUERRA, || en flames esclatava nevat lo Pirineu», Atl., 52; — *guerra garrejada* : «e yo fer los he GUERRA garrejada, en tal manera, que res no porán sembrar, e si sembren, no u cullirán», Muntaner, 29; — *en guerra* : en lucha : «Fou lo gegant que pinten ab tot l'Olimp en GUERRA; || l'ixent sol ab sos braços tocava y lo que's pon; || y no content d'estrényer, com dintre'l puny, la terra, || d'estels volgué pujarsen a coronar son front», Atl., 46; — *cada terra fa sa guerra*, Oller, *Vilaniu*, 21.

GUERRARÍA : «E nos escoltam lo e dix: Volets fer bona GUERRARÍA?», Cron. Jacme, 167.

GUERREJADOR : «molt práctichs e GUERREJADORS capitans», F. d'A., 6; «e lavors en Dalmau de Crexell com era molt práctich GUERREJADOR...», F. d'A., 309.

GUERREJAR : «E puys passat açó, demanaren nos nostres naturals e GUERREJAREN ab franceses», Cron. Jacme, 18; «car faç vos saber que nuyl temps no GARREJARÉ mes ab vos», Cron. Jacme, 58.

GUERRER : guerrero : «Cárrega y nau les ones engoliren, || y ab elles los taurons s'ho compartiren; || de mil GUERRERS sols lo més noy roman; || entre escuma a flor d'aygua un pal ovira, || y, quan lo braç per amarrarshi estira, || altra onada'l sepulta escumejant», Atl., 28; — marcial : «De sobte en ses joguines y riure infantívol, || d'un lleó ab la despulla cobert a l'héroe han vist; || son pit d'atleta y ayre GUERRER y pagesívol || ensemps que les encisa les dexa ab lo cor trist», Atl., 86.

GUERXAR; — *guerxar la fusta* : combar, acombar la madera; — *guerxarse la fusta* : torcerse, alabearse, acuchararse; — *guerxera de la fusta* : alabeo, comba.

GUERXERA : estrabismo, la que padece el hombre bisojo.

GUERXO : bisojo, bizco : «L'interrompé un Titá, de la natura esguerro, || que GUERXO y d'estrafeta figura's veu entrar, || y esblanquehit, com mort que fuig de son enterro, || del temple per les tombes son crit fa ressonar», Atl., 106.

GUETO : vell, jayo, avi, pare (Labernia).

GUÍA : «Tirant supplicá al Mestre que li donás dos o tres GUÍES que sabessen be la terra», T. B., I, 328; «Aquí ixqueren tots los pelegrins e prengueren bones GUÍES, de deu en deu una GUÍA», T. B., I, 337; «en Joanet era un bon GUÍA, sempre alegre y xalat», Bosch de la T., *Lena*, 21.

GUIAR : «Car axí era rahó que pus nos no sabíem nostra terra GUIAR...», Cron. Jacme, 26; «E dix en G. de Cardona: Sényer, fets-me GUIAR e anarme'n he», Cron. Jacme, 65; «Un viarany que's clou entre falgueres, || los GUÍA a un bosch d'alzines y oliveres, || del munt platxeriós turbant gentil, || hont veu, entre'l brancatge que floría, || sota cortines d'eura y setelía, || d'un altar de la Verge'l camaril», Atl., 34; «Será ta clava, Alcides, sa enterradora axada; || per ço, fosser de pobles y mons, jo't GUÍO ací, || y a fi de no esquexarte lo cor, de ta estimada, || per ara repintarlhi, la imatge n'esborrí», Atl., 124; «vaja, Deu te GUÍE y l'Angel bo», Vilanova, *Plorant*, &., 7.

GUIATGE : pasaporte : «e que jurássem nos que no'ls trencás hom aquel GUIATGE, e que fossen sans e segurs», Cron. Jacme, 225; «quina es donchs la causa que ell demana a mi GUIATGE de seguretat?», T. B., II, 264.

GUILLA : zorra.

GUILLARSE : escabullirse; — *guillárseles* : tomar soleta, poner pies en polvorosa, echar a huir.

GUILLEUMA (carp.) : guillame, juntera, cepillo angosto de carpintero.

GUILLOT : «Dix la guineu que tots los perdons no son en esgleyes ans n'avía de maiors de fora que dins. E dix lo GUILLOT : prech vos que'm digats en quins lochs son aqueys perdons qui son fora les esgleyes per tal que y vaia a

guanyarlos», Eximenis, *Regiment*, c. 179; «diu lo fabulari que la guineu quant viu que totes les besties li volíen mal, proposá de posar divís entre elles per tal que guerreiant entre sí matexes lexassen ella estar e anant per posar lo dit divís encontrá lo GUILLOT que li dix que's faya. Respós la dita guineu que anava a guanyar lòs perdons. Dix lo GUILLOT e en quala esglesia son aqueys perdons», Eximenis, *Regiment*, c. 179.

GUINEU : «a la qual mes nom GUINEU o rabosa», Recull, 257; «Si en l'om regna falsía aytantost porta lo senyal en la cara, axí com la GUINEU o l'escurpí car tos temps te vendrá davant rient ab blanes paraules e dolces e ab manyes», Eximenis, *Lo terç del crestiá*, 129.

GUINEYA : armar.

GUINÓ : guineu.

GUINYAPOS : «cast. guiñopo, andrajo, paño pequeño; lat. panniculus», Nebrija.

GUINYAR : guiñar, mirar al soslayo, mirar con un ojo.

GUINYO : «E certament no's pertany a bon hom ne leyal ne a franch ne a iust, celar aquells; mas açó es obra de hom falls e doble, e scur e GUINYO o enganador, e barater e trafaguer», Suma de collacions, 165 v.º

GUIPAR : mirar.

GUISA : modo, guisa, manera, uso: «E que en totes GUISES volíen que hereu romangués de nos», Cron. Jacme, 29; — *de guisa que* : «e que'ls faríem be per la amor que'ns mostraven, de GUISA que valría a els e a lur linyatge», Cron. Jacme, 68; — *en guisa* : «Molt fo aquell hom irat contra les companyes del alberch com no havíen donada de la erba al cavall, al qual doná ell mateix de la erba, e feya en GUISA per que fos gras e que en ell guanyás», Lull, *Maravelles*, II, 48; — *per guisa* : «fe per GUISA que pusques haver perpetualment lo be que lonch temps has desijat», A. C. A., XIII, 500. — *cavall a la guisa* : «e aquell lo dit consell hac per bo quan los dits CCC cavalls fossen haguts entre los quals n'i hagués C abtes per portar cubertes e los restants fossen per anar a la GUISSA», Comes, *Lib. de coses*, 233.

GUIT; — *cavall guit* : caballo coceador, falso.

GUITARRA : «Cithara. La harpa instrumento», Nebrija; «en lo palau reyal tot eren sons de differents esturments de corda de viola, com son GUITARRES, e altres de jutglaría...», F. d'A., 418.

GUITZA; — *donar guitzes* : cocear; — *fer la guitza* : «se'n aná dihentse : me volen fer la GUITZA; pero ja veurem qui podrá més», Pin, *La familia dels Garrigues*, 78.

GUIXA : almorta, guijo, tito.

GUIXAYRE : yesero, el que hace el yeso y el que lo vende.

GUIXOTS (alb.) : bizcochos de yeso endurecido; granzones de yeso.

GULA : «Gula, ae. La hervera con que tragamos; La tragazón y hartazgo», Nebrija.

GULUT : glotón, tragantón, golosazo, que come con avidez.

GUMENA : «Item que algún corder o escometador no gos escometre o fer escometre GUMENA ne cap pla ne exarcia de cánem de

navili algú en temps que faça grans arsures», A. M. B., *Bandos* (1406-98), 253 v.º

GUOLIART : «Item que si alcún pilater adobará o fará adobar alcún drap dels dessús nomenats o de altres que síen en sospita de frau o de ésser GUOLIARTS, que pach per pena LX sol. per cascún drap fraudulós o GUOLIART que adobará o haurá començat de adobar», Almotacenia de Valencia, 1322, 67 v.º

GUORE : «Gregori es dit de grex que es folc e de GUORE que vol dir preicar o dir», Vies des saints (Bibl. Nac. París, MS., Esp. 44), 71 v.º

GURMANT : glotón, que come con ansia con exceso, goloso, que solicita con ansia los bocados regalados, tragador, tragón, zampatortas, zampabollos, voraz, ansioso en el comer.

GURMANTES (OLIVES —) : «una plataça d'ansiam, tomátechs, pebrots, olives (n'hi havía de grossals y de arbiquerudes, y de verdielles y de GURMANTES, totes barrejades)», del Bosch, *Lo segador*, 25.

GURPIR : «Gurpire. Condono, remuntio. Hermanus in vita Caroli Magni», Nebrija.

GURRUMÍ : maridazo

GURRUMINA : contemplación,, condescendencia.

GUSI : lancha.

GUSPIRA : pavesa encendida, chispa que se desprende de una materia combustible, chispa, centella, partícula encendida de fuego : «De spira; la rosca como de culebra», Nebrija. Cp. : «Companyó mal parler || semblant es a ferrer: si no't nou ab ESPIRES || nourá't ab fum», Compil. ep. camar. Prov. arab; «Apar serpent immensa, d'escata vermellosa, || qu'a través de la Europa, d'un mar a l'altre mar, || respirant fum y flames, passás esgarrifosa || son cabell de GUSPIRES y foch a rabejar», Atl., 52; «Mes ja de les GUSPIRES d'inspiració qu'hi volen, || al front de l'héroe envíen la més hermosa'ls cels; || com de florides branques, qu'als passarells breçolen, || una flor cau que fora germana dels estels», Atl., 114; «Y ab lo fuet flamíger de sa rogenca espasa, || los percudeix y aquiça, cada GUSPIRA un llamp; || y'l regne que se n'entra, la vila que s'abrasa, || fan ab la mar, los núvols y cel y terra un bram», Atl., 220.

GUSPIREJANT : chispeante.

GUSPIREJAR : chispear, producir o echar chispas : «La esplendent estelada, esmortuhint ab son GUSPIREJAR los llums de les masíes... y'ls grills y galipaus... assenyalaven la dolça hora del repós», Pons, *Trascant*, 8.

GUST : «car no es de admirar que no us vullen obehir per lo vostre GUST que ab si amargor porta», T. B., II, 220; «Si li agrada mirar noyas lletjas, ja'm pot mirar, ja. —Sí, jo tinch aquest mal GUST; — feu l'estudiant ab accentuada ironía», Oller, *La papallona*, 26; — *gust de recremat* : resquemo; — *que vaja de gust* : que aproveche : «Gracias, que vagi de GUST, respongué mofant-s'en en Tomaset», Oller, *La papallona*, 201.

GUSTAR : «los hómens... per lo GUSTAR volen menjars delicats e volen beure nobles vins», Lull, *Maravelles*, I, 100.

GUTAPERXA : gutapercha.

UNIVERSIDAD DE BARCELONA

FACULTAD DE FILOSOFÍA Y LETRAS

DICCIONARIO BALARI

INVENTARIO LEXICOGRÁFICO DE LA LENGUA CATALANA

COMPILADO POR EL

DR. D. JOSÉ BALARI Y JOVANY

Y DISPUESTO PARA SU PUBLICACIÓN POR EL

DR. D. MANUEL DE MONTOLIU

IMP. ELZEVIRIANA Y LIB. CAMÍ, S. A.

CALLE DE TORRES AMAT, 9

BARCELONA

UNIVERSIDAD DE BARCELONA
FACULTAD DE FILOSOFÍA Y LETRAS

DICCIONARIO BALARI

INVENTARIO LEXICOGRÁFICO
DE LA
LENGUA CATALANA

COMPILADO POR EL

DR. D. JOSÉ BALARI Y JOVANY

Y DISPUESTO PARA SU PUBLICACIÓN
POR EL

DR. D. MANUEL DE MONTOLIU

FASCÍCULO III

CA — COLTELL

IMP. ELZEVIRIANA Y LIB. CAMÍ, S. A.
Calle de Torres Amat, 9
BARCELONA

UNIVERSIDAD DE BARCELONA
FACULTAD DE FILOSOFÍA Y LETRAS

DICCIONARIO BALARI

INVENTARIO LEXICOGRÁFICO
DE LA
LENGUA CATALANA

COMPILADO POR EL

DR. D. JOSÉ BALARI Y JOVANY

Y DISPUESTO PARA SU PUBLICACIÓN
POR EL

DR. D. MANUEL DE MONTOLIU

FASCÍCULO VI

E — ESCULL

IMP. ELZEVIRIANA Y LIB. CAMI, S. A.
CALLE DE TORRES AMAT, 9
BARCELONA

UNIVERSIDAD DE BARCELONA
FACULTAD DE FILOSOFÍA Y LETRAS

DICCIONARIO BALARI

INVENTARIO LEXICOGRÁFICO

DE LA

LENGUA CATALANA

COMPILADO POR EL

DR. D. JOSÉ BALARI Y JOVANY

Y DISPUESTO PARA SU PUBLICACIÓN
POR EL

DR. D. MANUEL DE MONTOLIU

FASCÍCULO VII

ESCULLIR — FEXUCH

IMP. ELZEVIRIANA Y LIB. CAMI, S. A.
CALLE DE TORRES AMAT, 9
BARCELONA

UNIVERSIDAD DE BARCELONA
FACULTAD DE FILOSOFÍA Y LETRAS

DICCIONARIO BALARI

INVENTARIO LEXICOGRÁFICO
DE LA
LENGUA CATALANA

COMPILADO POR EL

DR. D. JOSÉ BALARI Y JOVANY

Y DISPUESTO PARA SU PUBLICACIÓN
POR EL

DR. D. MANUEL DE MONTOLIU

FASCÍCULO VIII

FEYNA — GUTAPERXA

IMP. ELZEVIRIANA Y LIB. CAMÍ, S. A.
CALLE DE TORRES AMAT, 9
BARCELONA

